

OPUS

33

OPUS ▶

*International Journal of
Society Researches*

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 17 • Sayı Issue (33) • Ocak January 2021 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

SAYI
33

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 17, Sayı Issue – 33

OPUS

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
Sayı Issue –33 • Ocak January 2021
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Őti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri M¼d¼r¼ • General Director
¼zg¼r T¼lebaęa

Edit¼rler • Editors

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan EROğLU (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)

Yayın Edit¼r¼ • Publish Editor

Edit¼r Yardımcısı • Assistant Editor

¼zg¼r T¼LEBAęA (ADAMOR Toplum Araştırmaları Merkezi)

Alan Edit¼rleri • Field Editors

Prof. Dr. Sait AKBAŐLI (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ (Erciyes University)
Prof. Dr. Mustafa AKDAğ (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergun Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç.Dr.Fikret G¼LAÇI (Erzincan Binali Yıldırım University)
Doç. Dr.Jolanta BIELIAUSKAIT¼ (European Humanities University)
Doç. Dr.Ayőeg¼l DERMAN (Necmettin Erbakan University)
Doç. Dr. Savaş KARAG¼Z (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. ¼zden TAŐGIN (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. M¼jdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata University)
Doç. Dr. Mehmet MURAT (Gaziantep Üniversitesi)
Dr.Iwona FLOREK (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)
Dr. ¼ęr. ¼yesi Mustafa PAMUK (Selçuk University)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taő (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Çelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa G¼çlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Őanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Management in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szeged University -Macaristan), Şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey ¼zg¼ler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana -Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada g¼re alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjeniuk (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özeydin (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue - 33, 2021

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Ocak *January* 2021

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5

Balgat Çankaya

ANKARA * **Tel:** 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net ve ERIHPLUS tarafından indekslenmektedir.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, June, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net and ERIHPLUS

İçindekiler / Contents

- 10 *Duygu Pijî KÜÇÜK, Mehmet DURAK*
Relationship Between Piano Performance Self-efficacy Perceptions and Exam Anxieties of Music Teacher Candidates
Müzik Öğretmeni Adaylarının Piyano Performansı Özyeterlik Algıları İle Sınav Kaygıları Arasındaki İlişki
- 47 *Elçin AKTÜRK*
Ideal-Actual Mate Mismatch and Relational Out-comes in Romantic Couples
Romantik Çiftlerde İdeal-Gerçek Eş Uyuşmazlığı ve İlişkisel Sonuçları
- 67 *Burcu ÖZDEMİR OCAKLI, Betül YALÇIN*
Perception of Intergenerational Conflict in Turkey
Türkiye’de Kuşaklararası Çatışma Algısı
- 95 *Beyza ERER, İlknur ÇEVİK TEKİN*
Mediation Effect of Life Satisfaction on The Relationship of Perceived Manager Support and Job Satisfaction
Algılanan Yönetici Desteği İle İş Tatmini İlişkisinde Yaşam Tatmininin Aracılık Etkisi
- 112 *Ayşegül DEMİR*
Toplumsal Değişme, Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik
Social Change, Interverbal Communication and Disability
- 132 *Ezgi Pelin YILDIZ, Metin ÇENGEL, Ayşe ALKAN*
Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği
Attitude Scale Regarding the Use of Distance Education Environments in the Pandemic Process
- 154 *Zafer BAŞ, Ayşegül BAŞ, Ahmet KALAFAT, Bülent DİLMAÇ*
Ergenlerde Duygusal Zekâ, Mutluluk Korkusu ve Mizah Tarzları Arasındaki Yordayıcı İlişkinin İncelenmesi
Investigation of the Predictive Relationship Between Emotional Intelligence, Fear of Happiness and Humor Styles in Adolescents
- 174 *Pınar KÜTÜK YILMAZ*
Gençlerle Yürütülen Photovoice Projeleri: Katılımlı Bir Araştırma Yöntemi
Photovoice Projects with Youth: A Participatory Research Method
- 193 *Sevim ÜNLÜ GEZEĞEN*
Marka Özgünlüğünün Marka İmajı ve Marka Tercihindeki İlişkisinde Marka Güveninin Aracılık Rolü
Mediation Role of Brand Trust in the Relationship of Brand Authenticity in Brand Image and Brand Preference

- 221 Erkan EFİLTİ, Beril DEMİRCİ, Mustafa KARADUMAN
Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime ve Özel Eğitim Öğrencilerine Yönelik Metaforik Algularının İncelenmesi
Investigation Of The Impact Of The Cognitive Behavior Therapy Method On The Theory of Mind Skills Of Mentally Disabled Children
- 252 Aylin TUTGUN-ÜNAL, Ayşe Sena KURT
Türkiye’deki Gazetecilerin Instagram Hesaplarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi
Examining Journalists’ Instagram Accounts in Turkey: A Content Analysis
- 278 Ediz GÜRİPEK, Cemal İNCE, Serdar EREN
Bireysel Yenilikçilik Sınıflandırması ve Öz Yeterlilik İlişkisi: Mutfak Çalışanlarında Bir Araştırma
The Relationship Between Individual Innovation Classification and Self-Efficiency: A Research in Kitchen Employees
- 303 Cihan TINAZTEPE, Necmiye Tülin İRGE
Çalışanın Aşırı Niteliklilik Özelliği İle Örgütsel Sinizm İlişkisinde İyî Oluşunun Aracı Etkisi
The Mediating Role Of Employee Well Being On The Relationship Between Over Qualification And Organizational Cynicism
- 332 Büşra BAKİOĞLU
Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Facebook’ta Paylaştıkları “Ay’ın Evreleri” ile İlgili Model Fotoğrafları Üzerine Bir Araştırma
A Research on the Model Photos about “Phase of the Moon” Shared By Science Teachers on Facebook
- 369 Birgül ÇİÇEK, Hande ŞAHİN, Sibel ERKAL
Yaşlıların Aktif Yaşlanma Tecrübeleri: Nitel Bir Çalışma
Active Aging Experiences of the Elderly: A Qualitative Study
- 398 Olgun İrmak ÇETİN
Mantar Yönetim Algısının İş Tatminine Etkisinde Yabancılaşmanın Aracı Rolü
The Mediating Role of Alienation in the Effect of Mushroom Management Perception on Job Satisfaction
- 425 Arif ÇETİN, Ayşe DEMİR
Rekreasyonel Spor Tesisleri Üyelerinin Algılanan Hizmet Kalitesi Düzeylerinin İncelenmesi
Examining the Perceived Service Quality Levels of Recreational Sports Facilities Members
- 447 Evren ERZEN, Nilüfer ÖZABACI
Hangi Öğrenciler Daha Uyumlu? Üniversiteye Uyumun Bazı Demografik Faktörlere Göre İncelenmesi
Which Students Are More Adjusted? Examination Of University Adjustment In Terms Of Some Demographic Factors
- 477 Kubilay PERDAKÇIOĞLU, Murat Kamil İNANICI
Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Durumlarının İncelenmesi
Examination of The 8th Grade Secondary School Students’ Identification of Turkish Music Forms

- 501 *Çiğdem AKSU ÇAM*
Institutional Change and Discourse in Housing Policy in Turkey
Konut Politikasında Kurumsal Değişim ve Söylem
- 522 *Eser ORDEM*
What do Pre-service English Teachers Serve? A Critical Pedagogical Perspective
Hizmet Öncesi İngilizce Öğretmenleri Neye Hizmet Eder? Eleştirel Pedagojik bir Bakış Açısı
- 535 *Mahmut AKGÜL, Efe Numan CAN*
Risk Toplumu Bağlamında Covid-19 Haberlerine Yönelik Bir İnceleme
A Review Of Covid-19 News In The Context Of The Risk Society
- 565 *Nazife GÜRHAN*
Bir Müzenin Dönüşümü: Öğrence Mekânı Olarak Mardin Müzesi
A Transformation of a Museum: Mardin Museum as an Edutainment Environment
- 595 *Seval BEKİROĞLU*
Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylere Yönelik Damgalama: Etkileyen Faktörlere ve Bireyler Üzerindeki Etkilerine Dair Kavramsal Bir Çalışma
Stigmatization Of People With Mental Illness: A Conceptual Study on the Affecting Factors and Their Effects On People
- 619 *Rukiyye YILDIZ ALTAN, Hilal GENÇ, H. Elif DAĞLIOĞLU*
Türkiye’de Okul Öncesi Dönemde Matematik Alanında Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir İçerik Analizi
A Content Analysis on Studies Conducted on Math Education in Preschool in Turkey
- 654 *Ahmet KIZILKAYA*
AK Parti ve CHP’nin 2018 Seçim Beyannamelerinde Özgürlük Sorunsalının Kavramsallaştırılması Üzerine Mukayeseli Bir Değerlendirme
A Comparative Evaluation on the Conceptualization of Problematique of Freedom in 2018 Election Manifestoes of the AK Party and CHP
- 674 *Çilem Tuğba KOÇ*
Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalındaki Doktora Tezleri Üzerine bir İçerik Analizi
A Content Analysis on Phd Theses in the Department of Radio, Television and Cinema
- 701 *Neslihan ALTUNCUOĞLU*
Ulusal Basın Ekseninde Atatürk Dönemi Öğrenci Hareketleri: Razgrad Hadisesi Örneği
Ataturk Period Student Movements On The National Press: The Razgrat Event
- 727 *Mahmut ÖZER*
Türkiye’de Özel Yeteneklilere Yetenek Geliştirme Desteğinde Bilim ve Sanat Merkezleri: Mevcut Durum ve İyileştirme Alanları
Science and Art Centers in Support of Talent Development for Gifted and Talented Students: Current Situation and Areas for Improvement
- 750 *Yusuf YALANIZ, Beyhan ZABUN*
Millî Görüş Partilerinin Eğitim ve Kültür Programlarının Değerlendirilmesi
Analysis of the Education and Culture Programs of Milli Gorus Parties

Editörden

2021 yılının ilk sayısı ile yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2021 yılının ilk sayısı olan 33. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

33. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 30 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi yayın periyodunu değiştirerek, aylık periyotta yılda 12 sayı olarak yayınlanacaktır. Tüm yazar, hakem ve okuyucularımızın bilgisine sunarız.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş güne sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 33. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür eder, tüm yazarlarımıza; huzur, başarı ve sağlık dileriz.

Editörler

Relationship Between Piano Performance Self-efficacy Perceptions and Exam Anxieties of Music Teacher Candidates

DOI: 10.26466/opus. 805691

*

Duygu Piji Küçük* - Mehmet Durak **

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
Müzik Eğitimi Anabilim Dalı

E-Mail: duygupiji@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0942-2002](https://orcid.org/0000-0002-0942-2002)

**Öğr. Gör. Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü

E-Mail mehmet.durak@kocaeli.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3428-4083](https://orcid.org/0000-0003-3428-4083)

Abstract

Self-efficacy perception and exam anxiety which are evaluated within scope of affective dimensions of piano performance affect the quality of performance. It is expected for music teacher candidates to be raised as teachers having high level of self-efficacy perception and having control over their level of anxiety with respect to their piano performance successes. This study has aimed to determine piano performance self-efficacy perceptions and exam anxiety levels of music teacher candidates and the relationship between these two variables. Relational scanning model has been used in the research and the sampling was constituted of total number of 718 music teacher candidates. Data have been gathered with personal information form, piano performance self-efficacy scale, and exam anxiety inventory. The data being obtained have been analyzed with Pearson Correlation Coefficient, One Way Variance Analysis (ANOVA) Welch test, Scheffe test, and Games Howell test. Research results have shown that piano performance self-efficacy perceptions and exam anxieties of music teacher candidates were at medium level. It has been determined that there was a negative directional meaningful and medium level of relationship between piano performance self-efficacy perceptions and exam anxieties of music teacher candidates. Within context of research results, program development studies can be made to improve piano performance self-efficacy perception and to reduce exam anxiety level and with teacher assessments and peer evaluation studies, the impact of constructive criticisms can be examined.

Keywords: *Music teacher training, piano performance, self-efficacy, exam anxiety, affective dimensions in relation to piano performance.*

Müzik Öğretmeni Adaylarının Piyano Performansı Özyeterlik Algıları İle Sınav Kaygıları Arasındaki İlişki

*

Öz

Piyano performansının duyuşsal boyutları kapsamında ele alınan öz yeterlik algısı ve sınav kaygısı, performansın niteliğini etkilemektedir. Müzik öğretmeni adaylarının, piyano performans başarıları bakımından özyeterlik algısı yüksek, kaygı düzeyini kontrol altında tutabilen öğretmenler olarak yetişmesi beklenmektedir. Bu çalışma müzik öğretmeni adaylarının piyano performansı öz yeterlik algılarının ve sınav kaygılarının düzeyini ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada ilişkiisel tarama modeli kullanılmış, örnekleme toplam 718 müzik öğretmeni adayını oluşturmuştur. Veriler kişisel bilgi formu, piyano performansı öz yeterlik ölçeği ve sınav kaygısı envanteri ile toplanmıştır. Elde edilen veriler Pearson Korelasyon Katsayısı, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) Welch testi, Scheffe testi ve Games Howell testi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, müzik öğretmeni adaylarının piyano performansı öz yeterlik algılarının ve sınav kaygılarının orta düzeyde olduğunu göstermiştir. Piyano performansı öz yeterlik algısı, piyano eğitimine erken yaşta başlayan, günlük piyano çalışma süresi 2 saatten fazla olan, piyano başarı notu yüksek olan ve bireysel çalgısı piyano olan müzik öğretmeni adayları lehine anlamlı bir fark göstermiştir. Müzik öğretmeni adaylarının piyano performansı öz yeterlik algısı ile sınav kaygıları arasında negatif yönde anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları bağlamında, piyano performansı öz yeterlik algısını arttırmaya ve sınav kaygı düzeyini azaltmaya yönelik program geliştirme çalışmaları yapılabilir, öğretmen değerlendirme, akran değerlendirme çalışmaları ile yapıcı eleştirilerin etkisi incelenebilir. Piyano performans sürecine ilişkin çalışma alışkanlıkları ve özdüzenleme ile ilgili programların düzenlenmesine ve bu programlarının sınanmasına yönelik deneysel araştırmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: *Müzik öğretmeni eğitimi, piyano performansı, öz yeterlik, sınav kaygısı, piyano performansında duyuşsal boyutlar.*

Introduction

Performance is related with an instant situation and this moment develops within responsibility scope of a long process and very different dimensions, constituted of pre-performance time, performance moment, and post-performance time. Self-efficacy and exam anxiety, being among the dimensions significantly emphasized in relation to piano performance during music education, bear importance during professional preparation process of students having education in the area of music teaching (Nacakçı and Dalkıran, 2011). It is expected for music teacher candidates to be raised as teachers having high level of self-efficacy perception and being able to control their anxiety level (Kurtuldu, 2009; Sarıkaya, 2019).

Music can only exist during the moment of performance and it is not possible for this moment to be perfect due to its nature. Hence, there can even be important differences between performances relating with the same work (Juslin & Timmers, 2010). When this instant process depending on determinant dimensions such as personality traits, self-efficacy perception, self-esteem, motivation, performance anxiety, perfectionism level, self-regulation skills, emotionality, performance evaluation, work strategies, success target orientation (Sinden, 1999; McCormick and McPherson, 2003; McPherson and McCormick, 2006; Özmenteş, 2008; Çırakoğlu, 2013; Özmenteş, 2013; Burak, 2014; Hewitt, 2015; Aydıner Uygun, 2016; Baydağ and Alpagut, 2016; Orejudo et al., 2016; Özmenteş, 2016; Stokes, 2016; Yağışan and Özmenteş, 2016; Girgin, 2017; Gonzalez et al., 2017; Topcan and Gürşen Otacıoğlu, 2018; Sarıkaya, 2019) is well managed, it becomes possible to attain performance success. In this process, variety and severity of dimensions affecting instrument performance in general and the piano performance in a specific way, affects the quality of performance.

Piano performance is composed of a difficult process requiring mental and physical activity together with aesthetical and artistic values. In this structure, the mind realizes these activities by directing the whole body and mainly the pianistic organs extending from the shoulders towards to fingertips in a correct way, after perceiving and grasping the musical image by reading the notes written in two different strings according to the G and F key system (Ömür and Gültek, 2013). In this respect, in order for piano playing people to realize their performances in a successful way, it is required for

them to have a strong anatomical structure and certain physical and mental skills and to overcome musical and technical difficulties systematically through the years (Yağışan, 2002; Gün, 2014).

Besides being a physical action, piano performance is also accepted as being a cognitive action and this action is affected from the person's attitude, confidence and self-efficacy belief (Gün, 2014). Self-efficacy belief is defined as the perception of an individual regarding his own capacities, in relation to his performing the actions required to realize a performance and to organize these actions (Bandura, 1986, p.391). Students having high level of self-efficacy belief can be successful during their piano performances, their anxiety levels get reduced, and their self-confidence levels increase. Students with low level of self-efficacy belief, experience the fear that they will not be able to demonstrate what is given during their piano performance as desired and accordingly, their self-confidence gets reduced and their anxiety levels increase (Gün, 2014).

The anxiety felt by music teacher candidates that they will play wrongly while demonstrating their performances at the exams when their piano performances will be evaluated, can affect their performance success negatively (Kurtuldu, 2009). Exam anxiety is usually expressed as behavioral patterns that affect the effort shown in the school environment (Kirkland and Hollandswort, 1980). Generally the individuals having high level of exam anxiety, have emotions that their self-existence is under threat under exam conditions. Furthermore, individuals with high level of exam anxiety can take on nervous, aggressive and anxious moods not only under exam or assessment conditions but also when they will make a speech within a group. Due to these reasons, they are easily distracted and consistently impose negative thoughts on themselves (Aysan et al., 2001). These reactions at cognitive level can also create negative impact with respect to performance and this can be at a more extreme level than excitement dimension with respect to affective aspects (Sarason, 1988).

While high level of exam anxiety level causes for situations such as tremor in the hands, sweating, chills, increased pulse, tightness, dry mouth, muscle tension, that can physically interrupt with piano performance to arise, it also brings mental and emotional obstacles such as forgetfulness, inability to transfer, difficulty of attention and focus, negative self-perception, anxiety, and hopelessness (Köknel, 1982; Kuyucu, 2001). These obstacles reduce piano

success of music teacher candidate, by negatively affecting his performance during the exam (Piji Küçük, 2010).

There are various researches relating with piano performance self-efficacy and exam anxiety in music education. McCormick and McPherson (2003) have asserted that self-efficacy was the most important determinant of performance. In another study, the same researchers have compared music performance exam types with two different degrees and they have determined that self-efficacy was the best determinant of success in exams, again (McPherson and McCormick, 2006). In the study conducted by Pirlibeylioğlu (2015), it has been stated that piano performance self-efficacy perceptions of students were at medium level and that they avoided performing in front of a community. Jelen (2017) has determined that as piano performance self-efficacy level increased, level of music performance anxiety got reduced. Babacan and Babacan (2017) have state that students with high level of piano performance self-efficacy level were more conscious about improving their performances. Piji Küçük (2010) has determined that there was a negative directional meaningful relationship between instrument training successes and exam anxiety levels of music teacher candidates. Based on the study conducted by Kurtuldu (2009), exam anxieties of piano students studying in music teaching department were examined and it was reached to a conclusion that piano students did not associate the exam anxiety they experienced only with regular and programmed working but rather with the instant mistakes they made or with the idea that they may get a low grade and their concern for passing the class which thereby affected their exam anxiety. In the researches being made in relation to exam anxiety levels of students getting music education, it was determined that music department students felt medium level (Nacakçı and Dalkıran, 2011; Yücel, Şen and Şen, 2019) and high level (Kurtuldu and Aksu, 2015) of exam anxiety.

The above research results revealed that the piano performance self-efficacy perceptions and exam anxiety of music teacher candidates are quite determinant variables in terms of their vocational education and play a role on their success. In this study, too, the lack of knowledge concerning the music teacher candidates' piano performance self-efficacy perceptions and exam anxiety levels constitute the problematic of the research. As a result of literate review being done, it was seen that number of studies being conducted in

relation to piano performance self-efficacy perception of music teacher candidates was few and that there were no studies investigating the relationship between variables of piano performance self-efficacy performance and exam anxiety. In this regard, it is hoped that the findings obtained from the research can make contribution to piano lesson program at Music Education Head Department Branches and to the music teacher candidates. Determining the strong and weak aspects relating with piano performance self-efficacy performances and exam anxieties of music teacher candidates, can create awareness with regards to new practices and arrangements in relation to the program. By attracting attention to negative feelings experienced by music teacher candidates due to exam anxiety during piano performance evaluation exams, measures can be brought up to reduce exam anxiety and studies can be carried out in relation to the training to be given and the planning works to be done. It is thought that the results of the study will shed light on measures to reduce test anxiety, trainings to be given and plans to be made, by drawing attention to the negative emotions created by exam anxiety that music teacher candidates experience in exams during which piano playing performance is evaluated.

This research has aimed at revealing which level music teacher candidates' piano performance self-efficacy perceptions and exam anxieties are at and whether there is a meaningful relationship between these two variables or not. Furthermore, it was worked to determine whether piano performance self-efficacy perceptions created a meaningful difference as per the variables of daily piano working time, individual instrument type, age of starting piano education and piano lesson academic achievement grade or not. The sub-aim questions of the study are as follows:

Regarding the students of Music Education Department;

1. At what level are their self-efficacy perceptions towards piano playing performance?
2. Do their self-efficacy perceptions towards piano playing performance;
  - a) Demonstrate a significant difference according to the individual instrument type?
  - b) Demonstrate a significant difference according to the starting age of piano education?
  - c) Demonstrate a significant difference according to daily piano practice duration?

- d) Demonstrate a significant difference in terms of academic success regarding playing the piano?
3. At which level are their concerns and anxieties related with the exams?
4. Is there a significant correlation between self-efficacy scores for piano performance and test anxiety scores?

Methods

Research Design

In this research, relational scanning model has been used to determine whether there is a meaningful relationship between piano performance self-efficacy perceptions and exam anxiety levels of music teacher candidates and whether piano performance self-efficacy perception created a difference with respect to the variables of daily piano working time, individual instrument type, age of starting piano education and piano lesson academic achievement grade or not. Scanning models are tools used for a research approach that aims to describe the history of and/or current situation of a phenomenon as it exists. Correlational survey models are research models that aim to determine the presence and / or degree of change between two or more variables (Karasar, 2002).

Research Sample

For the research sampling, among the seven regions of Turkey, a university having Education Faculty Fine Arts Education Music Training Head Department Branch has been selected. In this context, 718 music teacher candidates studying in 1st, 2nd, 3rd and 4th classes of Education Faculty Fine Arts Education Music Training Head Department Branch at Marmara University, Karadeniz Technical University, Mehmet Akif Ersoy University, Harran University, Van 100. Year University, Muğla Sıtkı Koçman University and Niğde Ömer Halis Demir University have constituted the research sampling. Table 1 shows distribution of the sample group.

Table 1. Descriptive Values of the Sample Group

Variable	<i>f</i>	%
Grade Level		
1.Grade	183	25.5%
2.Grade	180	25.1%

3.Grade	168	23.4%
4.Grade	187	26.0%
Gender		
Male	272	37.9%
Female	446	62.1%
Starting Age For Piano Training		
Age range between 6-13	101	14.1%
Age range between 14-17	412	57.4%
18 years old and above	205	28.6%
Individual Instrument Type		
Piano	55	7.7%
String Instrument	270	37.6%
Brass Instrument	114	15.9%
Guitar	107	14.9%
Instrument with three double strings	91	12.7%
Other	81	11.3%
Piano Class Academic Success Grade		
AA-BA (100-85)	287	40.0%
BB-CB (84-75)	175	24.4%
CC-DC (74-55)	158	22.0%
DD-FD (54-45)	56	7.8%
FF (44-0)	42	5.8%
Daily Piano Practice Duration		
Less than half an hour	252	35.1%
Between half an hour and one hour	264	36.8%
Between 1 hour and 2 hour-long	147	20.5%
More than 2 hours	55	7.7%

As seen in Table 1, 37% of the students are male and 62.1% are female. Major part of sampling is composed of students who have started with their piano education between ages of 14-17, constituting a ratio of 57.4%. 37.6% of the students play a string instrument, 15.9% of them play a wind instrument, 14.9% play guitar, 12.7% play bağlama, 7.7% of them play piano and 11.3% of them play other individual instruments. According to their piano lesson academic success grades, students have shown a distribution with the rates as 40% AA-BA (100-85); 24.4% BB-CB (84-75); 22% CC-DC (74-55); 7.8% DD-FD (54-45) and 5.8% FF (44-0). Regarding daily piano working times, 36.8% of students work half an hour-1 hour a day, 35.1% of them work for less than half an hour, 20.5% of them work for 1-2 hours and 7.7% of them work for more than 2 hours.

Research Instruments and Procedures

“Piano Performance Self-Efficacy Scale” constituting of 3 sub-dimensions with 25 items, being developed by Gün (2014) with the aim to determine at which level music teacher candidates considered themselves to be sufficient in relation to piano performances. First dimension of the scale was evaluated under the name of “technical level perception”, reflecting the level at which the student considered his piano technics to be adequate, second dimension of scale was evaluated under the name of “stage anxiety perception”, reflecting the particulars felt by the student in relation to his piano performance as he played in front of a community and the third dimension of scale was evaluated under the name of “performance level perception” reflecting the opinions of student about his own piano performance. Five-point Likert-type response options were used for the scale. Cronbach Alpha reliability coefficient of the scale was determined as .94 (Gün, 2014). Within scope of current research, Cronbach Alpha reliability coefficient calculated as per the sampling group of Piano Performance Self-Efficacy Scale sampling group (n=718) was calculated as .869, Cronbach Alpha Reliability Coefficient relating with technical level perception sub-scale was calculated as .731, Cronbach Alpha Reliability Coefficient relating with stage perception sub-scale was calculated as .690, and Cronbach Alpha Reliability Coefficient relating with performance level perception sub-scale was calculated as .844. These results show that the scores obtained from the scale are sufficient in terms of reliability.

“Exam Anxiety Inventory” which is used for determining exam anxiety levels of music teacher candidates has been developed by Spielberger and the Inventory has been adapted to Turkish by Öner and Albayrak in year 1985 (Öner, 2006, p.873). Exam Anxiety Inventory is a test constituted of 20 items in total, which measures the negative emotions and thoughts during the exam and after the exam. Exam Anxiety Inventory is composed of two sub-tests namely being “Worry” and “Emotionality”. Sub-test of worry focuses on cognitive aspect of a person and it generally covers the negative opinions of the person relating with himself and his negative internal speeches relating with his failure and unskillfulness. Sub-test of emotionality is related with emotional and emotive sub-aspect of exam anxiety. Physical experiences such as excessive sweating, increased heart rate and nausea relating with a person

are symptoms of emotionality (Öner, 1990). Regarding the reliability of inventory within context of current study, Cronbach Alpha internal consistency coefficients for the items determined for each sub-test and the inventory in general were determined such that for sub-test of worry it was .854, for emotionality sub-test it was .859 and for the general inventory it was .918. These results show that each of the sub-tests and the general inventory have acceptable level of internal consistency.

Personal Information Form used in the research is comprised of four questions in total with the aim to obtain information about individual instrument type, age of starting piano education, daily piano working time and piano lesson academic success score.

Data collection tools that are used in the research have been applied during spring semi-year in the academic years of 2019-2020 by getting necessary permits from the universities. Prior to the application, students have been informed about the context of data collection tools and it has been defined that data would only be used for the purpose of research. Students have replied to the scales within fifteen minutes time.

Data Analysis

Pearson Correlation Coefficient has been used to determine whether there was a relationship between piano performance self-efficacy perceptions and exam anxiety levels of music teacher candidates or not. One way variance analysis (ANOVA) was made in order to determine whether piano performance self-efficacy perception level created any difference or not with respect to the variables of daily piano working period, individual instrument type, age of starting with piano education, and piano lesson academic success score. In situations where the variances were not homogeneous, Welch test was considered. In this research, Scheffe test was applied in case the variances were equal and Games Howell test was applied if the variances were not equal.

Results

In this part of the research, findings and remarks obtained as a result of analysis of data being collected from music teacher candidates by means of scales are presented.

Findings Regarding Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates

With the aim to determine piano performance self-efficacy perception levels of music teacher candidates, descriptive statistical values that are calculated based on piano performance self-efficacy perception total scores and sub-dimensional scores are given in Table 2.

Table 2. Descriptive Statistical Values of Scores Obtained from Piano Performance Self-Efficacy Scale

Scale and Sub-Dimensions	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>ss</i>	Min	Max
Technical Level Perception	718	25,51	5,34	8	40
Stage Anxiety Perception		20,27	5,11	7	35
Performance Level Perception		35,55	7,28	10	50
Piano Performance Self-Efficacy Perception		81,34	14,28	29	125

According to Table 2, highest score of music teacher candidates obtained from Piano Performance Self-efficacy Scale was 125 and the lowest score was 29. It is seen that arithmetical average of piano performance self-efficacy scores was 81.34. According to this score average it can be stated that piano performance self-efficacy perceptions of music teacher candidates is at medium level. When the average scores of music teacher candidates obtained from sub-dimensions are reviewed, it can be stated that their technical level perceptions ($\bar{X}$ =25,51) and stage anxiety perceptions ($\bar{X}$ =20,27) are at medium level and that their performance level perceptions ($\bar{X}$ =35,55) are at high level.

Findings Regarding the Differences of Music Teacher Candidates' Piano Performance Self-Efficacy Levels According to the Individual Instrument Type

One Way Variance Analysis (One-Way ANOVA) has been conducted with the aim to determine whether piano performance self-efficacy perception total scores and sub-dimensional score average of music teacher candidates showed a meaningful difference with respect to individual instrument type or not.

Table 3. One-Way Variance Analysis (ANOVA) Results relating with Music Teacher Candidates' Piano Performance Self-Efficacy Perception Scores as per individual instrument type

Scale and sub-dimensions	Individual instrument	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p
Technical level perception	Piano	55	28,02	6,33	5	3,843	0,00*
	String inst.	270	25,75	5,05			
	Wind inst.	114	25,18	5,09			
	Guitar	107	24,37	4,96			
	Bağlama	91	24,99	5,52			
	Other	81	25,58	5,67			
	Total	718	25,51	5,34			
Stage anxiety perception	Piano	55	22,64	5,50	5	4,282	0,00*
	String inst.	270	20,09	4,91			
	Wind inst.	114	19,80	5,28			
	Guitar	107	19,10	4,26			
	Bağlama	91	20,98	5,57			
	Other	81	20,68	5,27			
	Total	718	20,27	5,11			
Performance level perception	Piano	55	38,49	7,34	5	4,492	0,00*
	String inst.	270	36,33	7,16			
	Wind inst.	114	34,47	7,38			
	Guitar	107	33,93	6,63			
	Bağlama	91	34,49	7,83			
	Other	81	35,84	6,90			
	Total	718	35,55	7,28			
Piano performance self-efficacy perception	Piano	55	89,15	15,51	5	5,794	0,00*
	String inst.	270	82,16	13,71			
	Wind inst.	114	79,46	13,76			
	Guitar	107	77,40	12,40			
	Bağlama	91	80,46	15,48			
	Other	81	82,10	14,86			
	Total	718	81,34	14,28			

*p<.05

According to the results given in Table 3, piano performance self-efficacy perception total score average and sub-dimensional score average of music teacher candidates have created a meaningful difference with respect to individual instrument type ($p < 0.05$). Following this finding, in order to determine the individual instrument type from which this meaningful difference has emerged, it was passed on to complementary post-hoc analysis technics and complementary Scheffe Test results have been given in Table 4.

Table 4. Results of Scheffe Test conducted to determine between which sub-groups there is a differentiation regarding piano performance self-efficacy perception scores of music teacher candidates as per the variable of individual instrument

Scale and sub-dimensions	(I) Instrument lesson	(J) Instrument lesson	Average difference(I-J)	Standard error	p
Technical level perception	Piano	String inst.	2,270	0,782	0,14
		Wind inst.	2,834	0,868	0,06
		Guitar	3,644*	0,877	0,00
		Bağlama	3,029*	0,903	0,05
		Other	2,438	0,923	0,22
	Guitar	Piano	-3,644*	0,877	0,00
		String inst.	-1,374	0,604	0,40
		Wind inst.	-0,810	0,711	0,94
		Bağlama	-0,615	0,754	0,98
		Other	-1,206	0,778	0,79
	Bağlama	Piano	-3,029*	0,903	0,05
		String inst.	-0,759	0,641	0,92
Wind inst.		-0,195	0,743	1,00	
Guitar		0,615	0,754	0,98	
Other		-0,591	0,807	0,99	
Stage anxiety perception	Piano	String inst.	2,551*	0,748	0,04
		Wind inst.	2,838*	0,830	0,04
		Guitar	3,534*	0,839	0,00
		Bağlama	1,658	0,864	0,60
		Other	1,957	0,884	0,43
	String inst.	Piano	-2,551*	0,748	0,04
		Wind inst.	0,287	0,565	1,00
		Guitar	0,982	0,578	0,72
		Bağlama	-0,893	0,613	0,83
		Other	-0,594	0,641	0,97
	Wind inst.	Piano	-2,838*	0,830	0,04
		String inst.	-0,287	0,565	1,00
Guitar		0,695	0,681	0,96	
Bağlama		-1,180	0,711	0,74	
Other		-0,881	0,735	0,92	
Guitar	Piano	-3,534*	0,839	0,00	
	String inst.	-0,982	0,578	0,72	
	Wind inst.	-0,695	0,681	0,96	
	Bağlama	-1,875	0,721	0,24	

Performance level perception	Piano	Other	-1,576	0,745	0,48	
		String inst.	2,161	1,064	0,53	
		Wind inst.	4,017*	1,181	0,04	
		Guitar	4,566*	1,194	0,01	
		Bağlama	3,996	1,229	0,06	
		Other	2,651	1,257	0,49	
	Wind inst.	Piano	-4,017*	1,181	0,04	
		String inst.	-1,856	0,804	0,38	
		Guitar	0,548	0,968	1,00	
		Bağlama	-0,021	1,011	1,00	
		Other	-1,366	1,045	0,89	
	Guitar	Piano	-4,566*	1,194	0,01	
		String inst.	-2,404	0,822	0,13	
		Wind inst.	-0,548	0,968	1,00	
		Bağlama	-0,569	1,026	1,00	
		Other	-1,914	1,060	0,66	
	Piano performance self-efficacy perception	Piano	String inst.	6,982*	2,078	0,05
			Wind inst.	9,689*	2,306	0,00
Guitar			11,744*	2,330	0,00	
Bağlama			8,684*	2,399	0,02	
Other			7,047	2,454	0,14	
String inst.		Piano	-6,982*	2,078	0,05	
		Wind inst.	2,707	1,569	0,70	
		Guitar	4,761	1,604	0,12	
		Bağlama	1,701	1,702	0,96	
		Other	0,064	1,779	1,00	
Wind inst.	Piano	-9,689*	2,306	0,00		
	String inst.	-2,707	1,569	0,70		
	Guitar	2,054	1,890	0,95		
	Bağlama	-1,005	1,974	1,00		
	Other	-2,643	2,041	0,89		
Guitar	Piano	-11,744*	2,330	0,00		
	String inst.	-4,761	1,604	0,12		
	Wind inst.	-2,054	1,890	0,95		
	Bağlama	-3,060	2,003	0,80		
	Other	-4,697	2,069	0,40		
Bağlama	Piano	-8,684*	2,399	0,02		
	String inst.	-1,701	1,702	0,96		
	Wind inst.	1,005	1,974	1,00		
	Guitar	3,060	2,003	0,80		
	Other	-1,637	2,145	0,99		

*p<.05

As it can be seen in Table 4, piano performance self-efficacy perceptions of music teacher candidates whose individual instrument is piano are at higher level when compared with those whose individual instrument is not piano. Furthermore, it was seen that perceptions of music teacher candidates, whose individual instrument was piano, relating with the technical competence lev-

els were higher with respect to those, whose individual instrument was guitar and bağlama instrument and that their perceptions relating with stage experiences were higher when compared with those whose individual instrument was string instrument, wind instrument and guitar.

Findings Regarding the Differences in Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates in terms of Starting Age for Piano Education

One Way Variance Analysis (One-Way ANOVA) has been conducted with the aim to determine whether piano performance self-efficacy perception total scores and sub-dimensional score averages of music teacher candidates showed a meaningful difference with respect to the age of starting with piano education or not.

Table 5. One way variance analysis (ANOVA) and Welch Test results in relation to piano performance self-efficacy perception scores of music teacher candidates as per the variable of age of starting to have piano education

Scale and sub-dimensions	Age of starting with piano education	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p
Technical level perception	6-13 age interval	101	28,15	4,88	2	34,074	0,00*
	14-17 age interval	412	25,96	5,33			
	18 age and higher	205	23,31	4,75			
	Total	718	25,51	5,34			
Stage anxiety perception	6-13 age interval	101	22,16	5,52	2	10,535	0,00*
	14-17 age interval	412	20,27	5,12			
	18 age and higher	205	19,34	4,64			
	Total	718	20,27	5,11			
Performance level perception	6-13 age interval	101	38,28	7,35	2	9,613	0,00*
	14-17 age interval	412	35,42	7,32			
	18 age and higher	205	34,47	6,86			
	Total	718	35,55	7,28			
Piano performance self-efficacy perception ^a	6-13 age interval	101	88,58	14,62	2	23,889	0,00*
	14-17 age interval	412	81,65	14,32			
	18 age and higher	205	77,13	12,43			
	Total	718	81,34	14,28			

*p<.05

^a Welch Test has been applied.

The findings shown in Table 5 reveal that piano performance self-efficacy perception total score averages and sub-dimensional score average of music teacher candidates create a meaningful difference as per the groups relating with the age of starting with piano education (p<0.05). Following this finding, in order to determine the age group from which this meaningful difference

has originated, Scheffe and Games-Howell Test, among complementary post-hoc analysis technics have been applied and the results are given in Table 6.

Table 6. Results of Scheffe and Games Howell Tests being conducted in order to determine among which sub-groups there is differentiation with regards to piano performance self-efficacy perception scores of music teacher candidates as per the variable of age of starting with piano education

Scale and sub-dimensions	(I) Age of starting with piano education	(J) Age of starting with Piano education	Average Difference (I-J)	Standard error	p
Technical level perception	6-13 ages	14-17 ages	2,187*	0,567	0,00
		18 age and higher	4,836*	0,621	0,00
	14-17 ages	6-13 ages	-2,187*	0,567	0,00
		18 age and higher	2,649*	0,436	0,00
	18 age and higher	6-13 ages	-4,836*	0,621	0,00
		14-17 ages	-2,649*	0,436	0,00
Stage anxiety perception	6-13 ages	14-17 ages	1,891*	0,560	0,00
		18 age and higher	2,817*	0,614	0,00
	14-17 ages	6-13 ages	-1,891*	0,560	0,00
		18 age and higher	0,926	0,431	0,10
	18 age and higher	6-13 ages	-2,817*	0,614	0,00
		14-17 ages	-0,926	0,431	0,10
Performance level perception	6-13 ages	14-17 ages	2,852*	0,799	0,00
		18 age and higher	3,804*	0,875	0,00
	14-17 ages	6-13 ages	-2,852*	0,799	0,00
		18 age and higher	0,952	0,615	0,30
	18 age and higher	6-13 ages	-3,804*	0,875	0,00
		14-17 ages	-0,952	0,615	0,30
Piano Performance self-efficacy perception	6-13 ages	14-17 ages	6,931*	1,617	0,00
		18 age and higher	11,457*	1,695	0,00
	14-17 ages	6-13 ages	-6,931*	1,617	0,00
		18 age and higher	4,526*	1,119	0,00
	18 age and higher	6-13 ages	-11,457*	1,695	0,00
		14-17 ages	-4,526*	1,119	0,00

*p<.05

^a Games-Howell test has been applied.

According to Table 6, piano performance self-efficacy perception total score averages and sub-dimensional score averages of music teacher candidates have created a meaningful difference in favor of 6-13 age group with regards to the age of starting with piano education. This finding being obtained reveals that music teacher candidates starting with piano education in the age group of 6-13 had a higher level of self-efficacy perception with regards to their technical competency and their own piano performance successes, when compared with other age groups and that they experienced

stage anxiety less. Furthermore, it can be stated that music teacher candidates starting with their piano education in the age interval of 14-17, had a higher level of self-efficacy perception in relation to their piano performance when compared with music teacher candidates starting with their piano education in the age group of 18 and higher and that they perceived themselves to be more competent with respect to their piano technics.

Findings Regarding the Differences in Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates by Daily Piano Practice Duration

One Way Variance Analysis (One-Way ANOVA) has been conducted with the aim to determine whether piano performance self-efficacy perception total scores and sub-dimensional score averages of music teacher candidates showed a meaningful difference with respect to daily piano playing period or not.

Table 7. One way variance analysis (ANOVA) and Welch Test results relating with piano performance self-efficacy perception scores of music teacher candidates as per the variable of daily piano working time

Scale and sub-dimensions	Piano working time	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p
Technical level perception ^a	Less than half an hour	252	24,10	5,35	3	16,458	0,00*
	Between half hour-1 hour	264	25,27	4,69			
	1-2 hours	147	26,93	4,88			
	More than 2 hours	55	29,38	6,59			
	Total	718	25,51	5,34			
Stage anxiety perception	Less than half an hour	252	19,63	4,81	3	14,706	0,00*
	Between half hour-1 hour	264	20,03	5,04			
	1-2 hours	147	20,23	4,91			
	More than 2 hours	55	24,47	5,55			
	Total	718	20,27	5,11			
Performance level perception	Less than half an hour	252	32,50	7,28	3	34,219	0,00*
	Between half hour-1 hour	264	35,94	6,34			
	1-2 hours	147	38,29	6,48			
	More than 2 hours	55	40,40	7,74			
	Total	718	35,55	7,28			
Piano performance self-efficacy perception ^a	Less than half an hour	252	76,22	13,76	3	26,706	0,00*
	Between half hour-1 hour	264	81,23	12,35			
	1-2 hours	147	85,45	12,92			
	More than 2 hours	55	94,25	17,17			
	Total	718	81,34	14,28			

*p<.05

^a Welch Test has been applied.

According to Table 7, piano performance self-efficacy perception total score averages and sub-dimensional score averages of music teacher candidates have created a meaningful difference as per the daily piano working period groups ($p < 0.05$). Following this finding, Scheffe and Games-Howell Test, being among the complementary post-hoc analysis technics has been conducted in order to determine which piano working periods this meaningful difference has come out from.

Table 8. Results of Scheffe and Games Howell test being conducted to determine among which sub-groups there is differentiation regarding piano performance self-efficacy perception scores of music teacher candidates as per the variable of daily piano working time

Scale and sub-dimensions	(i)Piano working time	(j) Piano working time	Average Difference (I-J)	Standard error	p
Technical level perception ^a	Less than half hour	Between half-1 hour	-1,174*	0,444	0,04
		1-2 hours	-2,837*	0,525	0,00
		More than 2 hours	-5,287*	0,950	0,00
	Between half hour-1 hour	Less than half hour	1,174*	0,444	0,04
		1-2 hours	-1,663*	0,495	0,01
		More than 2 hours	-4,113*	0,934	0,00
	1-2 hours	Less than half hour	2,837*	0,525	0,00
		Between half-1 hour	1,663*	0,495	0,01
		More than 2 hours	-2,450	0,975	0,07
	More than 2 hours	Less than half hour	5,287*	0,950	0,00
		Between half-1 hour	4,113*	0,934	0,00
		1-2 hours	2,450	0,975	0,07
Stage Anxiety perception	Less than half hour	Between half-1 hour	-0,400	0,438	0,84
		1-2 hours	-0,604	0,516	0,71
		More than 2 hours	-4,846*	0,740	0,00
	Between half hour-1 hour	Less than half hour	0,400	0,438	0,84
		1-2 hours	-0,205	0,512	0,98
		More than 2 hours	-4,446*	0,737	0,00
	1-2 hours	Less than half hour	0,604	0,516	0,71
		Between half-1 hour	0,205	0,512	0,98
		More than 2 hours	-4,241*	0,786	0,00
	More than 2 hours	Less than half hour	4,846*	0,740	0,00
		Between half-1 hour	4,446*	0,737	0,00
		1-2 hours	4,241*	0,786	0,00
Performance level perception	Less than half hour	Between half-1 hour	-3,439*	0,601	0,00
		1-2 hours	-5,786*	0,708	0,00
		More than 2 hours	-7,900*	1,015	0,00
	Between half hour-1 hour	Less than half hour	3,439*	0,601	0,00
		1-2 hours	-2,346*	0,702	0,01
		More than 2 hours	-4,461*	1,011	0,00
	1-2 hours	Less than half hour	5,786*	0,708	0,00
		Between half-1 hour	2,346*	0,702	0,01

Relationship Between Piano Performance Self-efficacy Perceptions and Exam Anxieties of Music Teacher Candidates

		More than 2 hours	-2,114	1,078	0,28
		Less than half hour	7,900*	1,015	0,00
	More than 2 hours	Between half-1 hour	4,461*	1,011	0,00
		1-2 hours	2,114	1,078	0,28
		Between half-1 hour	-5,013*	1,153	0,00
	Less than half hour	1-2 hours	-9,227*	1,373	0,00
		More than 2 hours	-18,032*	2,473	0,00
		Less than half hour	5,013*	1,153	0,00
	Between half hour-1 hour	1-2 hours	-4,214*	1,309	0,01
		More than 2 hours	-13,020*	2,437	0,00
Piano performance self-efficacy perception ^a		Less than half hour	9,227*	1,373	0,00
	1-2 hours	Between half-1 hour	4,214*	1,309	0,01
		More than 2 hours	-8,806*	2,549	0,01
		Less than half hour	18,032*	2,473	0,00
	More than 2 hours	Between half -1 hour	13,020*	2,437	0,00
		1-2 hours	8,806*	2,549	0,01

* $p < .05$

^a Games-Howell test has been applied.

In Table 8 it is seen that piano performance self-efficacy perceptions, technical level and performance level sub-dimensional perceptions of music teacher candidates whose daily piano working period is more than 2 hours are higher with respect to those working for less than 2 hours (Less than half hour, Between half hour-1 hour and 1-2 hours); that those of music teacher candidates working for 1-2 hours are higher with respect to those working for less than 1 hour (Less than half an hour and Between half hour-1 hour) and that those of music teacher candidates working for half an hour-1 hour are higher than those who work for less than half an hour. With regards to stage anxiety perception, there is a meaningful difference of less than half an hour regarding music teacher candidates working for more than 2 hours and a meaningful difference of more than 2 hours for those working for half an hour-1 hour and between 1-2 hours, in favor of those working on piano. According to these results, it can be stated that daily piano working period of music teacher candidates whose piano performance self-efficacy perception, technical and performance level perception are high, is more and that daily piano working period of music teacher candidates whose self-efficacy perception is low, is less. Furthermore, it can be stated that those who allocate more time for working on piano, did not feel any anxiety while playing the piano in front of a community and that they performed more comfortably with regards to stage anxiety perception.

Findings Regarding the Differences in Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates According to Piano Academic Success

One way variance analysis (One-Way ANOVA) has been conducted with the aim to determine whether piano performance self-efficacy perception total scores and sub-dimensional score averages of music teacher candidates revealed a meaningful difference with respect to piano lesson academic success score or not.

Table 9. One way variance analysis (ANOVA) and Welch Test results relating with piano performance self-efficacy perception scores of music teacher candidates as per the variable of piano lesson academic success score

Scale and sub-dimensions	Piano lesson grade	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p
Technical level perception ^a	AA-BA (100-85)	287	27,71	5,07	4	32,918	0,00*
	BB-CB (84-75)	175	25,17	4,29			
	CC-DC (74-55)	158	24,46	4,88			
	DD-FD (54-45)	56	20,89	4,52			
	FF (44-0)	42	22,05	6,49			
	Total	718	25,51	5,34			
Stage anxiety perception	AA-BA (100-85)	287	21,99	5,29	4	17,039	0,00*
	BB-CB (84-75)	175	19,66	4,44			
	CC-DC (74-55)	158	19,31	4,62			
	DD-FD (54-45)	56	18,00	4,49			
	FF (44-0)	42	17,67	5,50			
	Total	718	20,27	5,11			
Performance level perception	AA-BA (100-85)	287	38,93	6,46	4	39,689	0,00*
	BB-CB (84-75)	175	34,99	6,27			
	CC-DC (74-55)	158	33,42	6,78			
	DD-FD (54-45)	56	30,11	6,71			
	FF (44-0)	42	30,17	7,98			
	Total	718	35,55	7,28			
Piano performance self-efficacy perception ^a	AA-BA (100-85)	287	88,63	13,42	4	45,643	0,00*
	BB-CB (84-75)	175	79,81	11,21			
	CC-DC (74-55)	158	77,18	11,82			
	DD-FD (54-45)	56	69,00	12,49			
	FF (44-0)	42	69,88	15,48			
	Total	718	81,34	14,28			

*p<.05

^a Welch Test has been applied.

According to the results given in Table 9, piano performance self-efficacy perception total score averages and sub-dimensional score averages of music

teacher candidates have created a statistically meaningful difference with regards to piano lesson academic success scores ($p < 0.05$). Following this finding, Scheffe and Games-Howell test, being among complementary post-hoc analysis technics, has been conducted in order to determine from which groups this meaningful difference coming out has originated.

Table 10. Results of Scheffe and Games Howell Test conducted to determine among which sub-groups there is differentiation in relation to piano performance self-efficacy perception scores of music teacher candidates

Scale and sub-dimensions	(I) Piano lesson grade	(J) Piano lesson grade	Average Difference (I-J)	Standard error	p
Technical level perception ^a	AA-BA (100-85)	BB-CB (84-75)	2,549*	0,441	0,00
		CC-DC (74-55)	3,259*	0,490	0,00
		DD-FD (54-45)	6,821*	0,673	0,00
		FF (44-0)	5,667*	1,045	0,00
	BB-CB (84-75)	AA-BA (100-85)	-2,549*	0,441	0,00
		CC-DC (74-55)	0,710	0,506	0,63
		DD-FD (54-45)	4,273*	0,685	0,00
		FF (44-0)	3,118*	1,053	0,04
	CC-DC (74-55)	AA-BA (100-85)	-3,259*	0,490	0,00
		BB-CB (84-75)	-0,710	0,506	0,63
		DD-FD (54-45)	3,563*	0,718	0,00
		FF (44-0)	2,408	1,074	0,18
	DD-FD (54-45)	AA-BA (100-85)	-6,821*	0,673	0,00
		BB-CB (84-75)	-4,273*	0,685	0,00
		CC-DC (74-55)	-3,563*	0,718	0,00
		FF (44-0)	-1,155	1,169	0,86
	FF (44-0)	AA-BA (100-85)	-5,667*	1,045	0,00
		BB-CB (84-75)	-3,118*	1,053	0,04
		CC-DC (74-55)	-2,408	1,074	0,18
		DD-FD (54-45)	1,155	1,169	0,86
Stage anxiety perception	AA-BA (100-85)	BB-CB (84-75)	2,336*	0,470	0,00
		CC-DC (74-55)	2,683*	0,485	0,00
		DD-FD (54-45)	3,993*	0,716	0,00
		FF (44-0)	4,326*	0,810	0,00
	BB-CB (84-75)	AA-BA (100-85)	-2,336*	0,470	0,00
		CC-DC (74-55)	0,347	0,538	0,98
		DD-FD (54-45)	1,657	0,752	0,30
		FF (44-0)	1,990	0,842	0,23
	CC-DC (74-55)	AA-BA (100-85)	-2,683*	0,485	0,00
		BB-CB (84-75)	-0,347	0,538	0,98
		DD-FD (54-45)	1,310	0,762	0,57
		FF (44-0)	1,643	0,851	0,44
	DD-FD (54-45)	AA-BA (100-85)	-3,993*	0,716	0,00
		BB-CB (84-75)	-1,657	0,752	0,30
		CC-DC (74-55)	-1,310	0,762	0,57
		FF (44-0)	0,333	1,000	1,00
	FF (44-0)	AA-BA (100-85)	-4,326*	0,810	0,00

		BB-CB (84-75)	-1,990	0,842	0,23	
		CC-DC (74-55)	-1,643	0,851	0,44	
		DD-FD (54-45)	-0,333	1,000	1,00	
		BB-CB (84-75)	3,938*	0,633	0,00	
	AA-BA (100-85)	CC-DC (74-55)	5,509*	0,654	0,00	
		DD-FD (54-45)	8,820*	0,965	0,00	
		FF (44-0)	8,760*	1,091	0,00	
		AA-BA (100-85)	-3,938*	0,633	0,00	
	BB-CB (84-75)	CC-DC (74-55)	1,571	0,725	0,32	
		DD-FD (54-45)	4,881*	1,014	0,00	
		FF (44-0)	4,822*	1,135	0,00	
		AA-BA (100-85)	-5,509*	0,654	0,00	
Performance level perception	CC-DC (74-55)	BB-CB (84-75)	-1,571	0,725	0,32	
		DD-FD (54-45)	3,311*	1,027	0,04	
		FF (44-0)	3,251	1,146	0,09	
		AA-BA (100-85)	-8,820*	0,965	0,00	
		BB-CB (84-75)	-4,881*	1,014	0,00	
		CC-DC (74-55)	-3,311*	1,027	0,04	
			FF (44-0)	-0,060	1,348	1,00
			AA-BA (100-85)	-8,760*	1,091	0,00
		FF (44-0)	BB-CB (84-75)	-4,822*	1,135	0,00
			CC-DC (74-55)	-3,251	1,146	0,09
			DD-FD (54-45)	0,060	1,348	1,00
			BB-CB (84-75)	8,823*	1,160	0,00
		CC-DC (74-55)	11,451*	1,230	0,00	
	AA-BA (100-85)	DD-FD (54-45)	19,634*	1,847	0,00	
		FF (44-0)	18,753*	2,517	0,00	
		AA-BA (100-85)	-8,823*	1,160	0,00	
		CC-DC (74-55)	2,628	1,266	0,23	
	BB-CB (84-75)	DD-FD (54-45)	10,811*	1,872	0,00	
		FF (44-0)	9,930*	2,535	0,00	
Piano performance self-efficacy perception ^a		AA-BA (100-85)	-11,451*	1,230	0,00	
		BB-CB (84-75)	-2,628	1,266	0,23	
		CC-DC (74-55)	DD-FD (54-45)	8,184*	1,916	0,00
			FF (44-0)	7,303*	2,568	0,05
			AA-BA (100-85)	-19,634*	1,847	0,00
			BB-CB (84-75)	-10,811*	1,872	0,00
		DD-FD (54-45)	CC-DC (74-55)	-8,184*	1,916	0,00
			FF (44-0)	-0,881	2,914	1,00
			AA-BA (100-85)	-18,753*	2,517	0,00
			BB-CB (84-75)	-9,930*	2,535	0,00
		FF (44-0)	CC-DC (74-55)	-7,303*	2,568	0,05
			DD-FD (54-45)	0,881	2,914	1,00

*p<.05

^a Games-Howell test has been applied.

According to Table 10, it is seen that self-efficacy perceptions of music teacher candidates whose piano lesson academic success score was AA-BA

(100-85) were higher with respect to student groups having other academic success scores, with regards to their technical competencies, their own piano performance successes, and their self-efficacy perceptions relating with their piano performances. It is seen that self-efficacy perceptions of music teacher candidates whose piano lesson academic success score was BB-CB (84-75) were higher with respect to those whose academic success scores were DD-FD (54-45) and FF (44-0) and that self-efficacy perceptions of those whose academic success score was CC-DC (74-55) were higher with respect to those whose academic success score was DD-FD (54-45), with regards to their technical competencies, their own piano performance success and self-efficacy perceptions relating with their piano performance. With respect to stage anxiety perception, between music teacher candidates having academic success score of AA-BA (100-85) and music teacher candidates whose academic success scores were BB-CB (84-75), CC-DC (74-55), DD-FD (54-45) an FF (44-0), there was a meaningful difference in favor of music teacher candidates whose academic success score was AA-BA (100-85). According to these findings, it is seen that as the piano lesson success score increased, self-efficacy perceptions of music teacher candidates relating with their piano performance and their perceptions relating with their own piano technics and piano performance success increased and that furthermore, they experienced stage anxiety less.

Findings Regarding Exam Anxiety Levels of Music Teacher Candidates

Descriptive statistical values being calculated based on exam anxiety total scores and sub-dimensional scores with the aim to determine exam anxiety levels of music teacher candidates are given in Table 11.

Table 11. Descriptive statistical values of scores obtained from exam anxiety inventory

Inventory and sub-dimensions	<i>n</i>	$\bar{X}$	ss	Min	Max
Worry anxiety		17,45	5,37	8	32
Emotional anxiety	718	28,27	7,14	12	48
Exam anxiety		45,72	11,89	20	80

According to Table 11, exam anxiety total scores of music teacher candidates are 80 as maximum and 20 as minimum and that average score is 45,72. According to this score average, it can be stated that exam anxieties of music

teacher candidates are at medium level. Scores relating with worry vary between 8 and 32 and average score is 17,45 and emotionality scores vary between 12 and 48 and average score is 28,27. Accordingly, it can be stated that worry and emotional anxieties of music teacher candidates are at medium level.

Findings Regarding the Relationship Between Music Teacher Candidates' Self-Efficacy Levels for Piano Playing Performance and Exam Anxiety Levels

Pearson Correlation analysis has been conducted to test the relationship between piano performance self-efficacy perception levels and exam anxiety levels of music teacher candidates. Analysis results are given in Table 12.

Table 12. Results of Pearson Correlation analysis conducted in order to determine the relationship between piano performance self-efficacy perception levels and exam anxiety levels of music teacher candidates

Scale	Dimension	Exam anxiety inventory and sub-dimensions			
		Worry anxiety	Emotional anxiety	Exam anxiety	
Piano performance self-efficacy scale and sub-dimensions	Technical level perception	<i>r</i>	-,223**	-,187**	-,213**
		<i>p</i>	0,000	0,000	0,000
	Stage anxiety perception	<i>r</i>	-,391**	-,420**	-,429**
		<i>p</i>	0,000	0,000	0,000
	Performance level perception	<i>r</i>	-,309**	-,243**	-,286**
		<i>p</i>	0,000	0,000	0,000
	Piano performance self-efficacy perception	<i>r</i>	-,381**	-,344**	-,379**
		<i>p</i>	0,000	0,000	0,000

** Correlation is meaningful at level of (r) 0.01 (2-way). (p<.01)

According to Table 12, it has been determined that there is a negative directional, meaningful and medium level relationship between piano performance self-efficacy perception levels and exam anxiety levels of music teacher candidates (r piano performance self-efficacy*total exam anxiety= $-0,379$; $p<.01$). Accordingly, it can be stated that as piano performance self-efficacy perception levels of music teacher candidates increase, their exam anxiety levels get reduced. When the relationship between piano performance self-efficacy scale sub-dimensions and exam anxiety inventory sub-dimensions is examined, it has been determined that there is a negative directional, meaningful an weak relationship between technical level perception and worry anxiety levels (r technical level perception*worry anxiety= $-0,223$;

$p < .01$), and between emotional anxiety levels (r technical level perception*emotional anxiety=-0,187; $p < .01$) and total exam anxiety levels (r technical level perception*total exam anxiety=-0,213; $p < .01$) of music teacher candidates. It has been determined that there is a negative directional, meaningful and medium level relationship between stage anxiety levels and worry anxiety levels (r performance level perception*worry anxiety=-0,391; $p < .01$), and between emotional anxiety levels (r performance level perception*worry anxiety=-0,420; $p < .01$) and total exam anxiety levels (r performance level perception*total exam anxiety=-0,429; $p < .01$) of music teacher candidates. It has been determined that there is a negative directional, meaningful and medium level relationship between performance level perceptions and worry anxiety levels (r stage anxiety perception*worry anxiety=-0,309; $p < .01$) and a negative directional, meaningful an weak relationship between emotional anxiety levels (r stage anxiety perception*emotional anxiety=-0,243; $p < .01$) and total exam anxiety levels (r stage anxiety perception*total exam anxiety=-0,286; $p < .01$) of music teacher candidates. It has been determined that there is a negative directional, meaningful and medium level relationship between piano performance self-efficacy perception levels and worry anxiety levels (r piano performance self-efficacy *worry anxiety=-0,381; $p < .01$) and emotional anxiety levels (r piano performance self-efficacy *emotional anxiety=-0,344; $p < .01$) of music teacher candidates.

Discussion, Conclusion and Recommendations

This research has focused on the relationship between piano performance self-efficacy perceptions and exam anxieties of music teacher candidates. In this context, significance of self-efficacy and exam anxiety, being determinant on performance, has been revealed with regards to the piano performances of music teacher candidates. Data have been collected from the sampling group composed of 718 music teacher candidates by means of Piano Performance Self-efficacy Scale (Gün, 2014) and Exam Anxiety Inventory (Öner, 1990) in the research.

Results Regarding Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates

Research results have shown that piano performance self-efficacy perceptions of music teacher candidates were at medium level and that their technical level and stage anxiety perceptions were at medium level and that their performance level perceptions were at a high level. In the research they conducted, Babacan and Babacan (2017) have determined that piano performance self-efficacy beliefs, piano performance, technical level and stage anxieties of music teacher candidates were at medium level and that their performance levels were at a good level. In his research, Gün (2014) has determined that piano performance self-efficacy perceptions of music teacher candidates were at medium level, that their technical level perceptions were at a high level and that their stage anxiety and performance level perceptions were at a medium level. In the study conducted by Pirlibeylioğlu (2015), it has been determined that piano performance self-efficacy perceptions of music teacher candidates were at low level and that their technical level, stage anxiety and performance level perceptions were at medium level. Accordingly the results of relevant researches showed similarity with the results of study conducted by Babacan and Babacan (2017) and they have shown similarity to the results obtained in relation to piano performance self-efficacy perceptions and performance level perceptions in the research conducted by Gün (2014) and they have contradicted with technical level perceptions and stage anxiety perceptions. With regards to the findings of research conducted by Pirlibeylioğlu (2015), there is contradiction with respect to piano performance self-efficacy perceptions and there is parallelism with respect to technical level and stage anxiety and performance level perception. Based on the above mentioned three researches, it has been considered that music teacher candidates felt anxiety in relation to their stage performance and that they experienced stress and excitement due to this anxiety.

Results Regarding the Differences of Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates According to the Individual Type of Instrument

Piano performance self-efficacy perception total score averages and sub-dimensional score averages have created a meaningful difference in favor of

music teacher candidates whose instrument was piano, with respect to individual instrument type. In the research he conducted Pirlibeylioğlu (2015) has reached to the conclusion that piano performance self-efficacy perceptions of students whose individual instrument was piano were higher than piano performance self-efficacy perception averages of students whose individual instrument was not piano. Conclusion reached with this study shows similarity with the outcomes of study conducted by Pirlibeylioğlu (2015). No other research has been found in relation to the subject apart from the research of Pirlibeylioğlu (2015). According to these results it can be stated that students whose individual instrument was piano allocated more time for working on piano and that they perceived themselves as being more competent with respect to the students whose individual instruments were three double string instrument, guitar and wind instruments with regards to personal, emotional and psychomotor skills.

Results Regarding the Differences in Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates in terms of Starting Age for Piano Education

Findings obtained from the research have shown that music teacher candidates who started with their piano education at the ages of 6-13 had higher level of self-efficacy perception with regards to their technical competence and their piano performance successes when compared with other age groups and that they perceived stage anxiety less. In the research conducted by Pirlibeylioğlu (2015), piano performance self-efficacy perception total score averages of students have created a meaningful difference in favor of students in the age group of 9-13 with respect to the age of starting with piano education. In the music education literature, there are researches revealing that self-efficacy perception created a meaningful difference with respect to the age variable (Piji Küçük, 2007; Ak, 2018; Ünal, 2019). According to these results, it can be stated that starting to work on piano at an early age plays a determinant role with respect to piano performance self-efficacy performance.

Results Regarding the Differences in Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates by Daily Piano Practice Duration

It was seen that as daily piano working times of music teacher candidates increased, their self-efficacy perceptions relating with piano performance and their perceptions relating with piano technics and piano performance levels increased. Furthermore, it has been determined that music teacher candidates who allocated more time for working on piano did not feel disturbed while playing the piano in front of a community with regards to stage anxiety and that they believed that they performed better. As a result of the study conducted by Babacan and Babacan (2017), technical level, stage anxiety, and performance level perception sub-dimensional score averages have created a statistically meaningful difference in favor of students whose piano working period was more than 2 hours, with regards to daily piano working period groups. In the research he conducted, Pirlibeylioğlu (2015) has revealed the outcome that with regards to daily piano working periods, students who worked on the piano for more than 2 hours had the highest level of self-efficacy perception and that students who worked on piano for less than 1 hour had the lowest level of self-efficacy perception. In the study of Gün (2014), piano performance self-efficacy perception total score averages and sub-dimensional score averages of students have created a meaningful difference in favor of students working on piano for more than 2 hours. The results obtained from this research shows similarity with the results obtained from studies of Babacan and Babacan (2017), Pirlibeylioğlu (2015) and Gün (2014). As the conclusions of the current research and conclusions of other studies in parallel with these are reviewed, it has been seen that daily piano practicing hours constituted a significant determinant of piano performance self-efficacy and that whilst the practicing hours increased, piano performance self-efficacy perception level increased in that vein.

Results Regarding the Differences in Piano Performance Self-Efficacy Levels of Music Teacher Candidates According to Piano Academic Success

The results being obtained have shown that as piano lesson academic success score increased, self-efficacy perceptions of music teacher candidates relating with their piano performance and their perceptions relating with piano technics and piano performance levels increased and that they believed that they

experienced stage anxiety less. In the study conducted by Kurtuldu (2017), piano performance self-efficacy perceptions of students have created a meaningful difference in favor of students achieving high success. In the research he conducted, Gün (2014) has stated that technical level perceptions of music teacher candidates whose academic success scores were AA-BA and BB-CB were high and that they experienced stage anxiety less and that due to this reason, they had confidence in themselves when they realized their piano performances in front of a community. Babacan and Babacan (2017) have determined that piano performance self-efficacy perception total score averages and technical level, stage anxiety, and performance level perception sub-dimension score averages of students, have created a statistically meaningful difference in favor of students whose academic success scores were AA-BA. In the music education literature, there are researches revealing that self-efficacy created a meaningful difference with regards to the variable of academic success score. In the research they conducted, Birer and Sonsel (2013) have reached to the conclusion that there was a meaningful difference in favor of teacher candidates whose grades were 3.51 and higher, between professional self-efficacies and academic successes of music teacher candidates. The conclusion reached in this research shows similarity to the findings of above mentioned researches. It is an expected outcome that piano performance self-efficacy perception, technical level perception and performance level perceptions of students whose piano lesson academic success score is high, are higher than those of students whose piano lesson academic score is low.

Results Regarding Exam Anxiety Levels of Music Teacher Candidates

It is seen that exam anxieties and worry and emotional sub-dimension anxieties of music teacher candidates are at medium level. In the research they conducted, Yücel, Şen and Şen (2019) have reached to the conclusion that exam anxieties of music department students studying at fine arts high school, Piji Küçük (2010) music teacher candidates were at medium level. The study results of Kurtuldu and Aksu (2015) have shown that piano lesson exam anxieties of music teacher candidates were at high level. In the music education literature relating with the subject, apart from the researches conducted by Yücel, Şen and Şen (2019), Kurtuldu and Aksu (2015) and Piji Küçük (2010), no other study was found. Apart from music education, there are researches

relating with various subjects in relation to exam anxiety regarding other education areas. In the research conducted by Kaçan Softa, Ulaş Karaahmetoğlu and Çabuk (2014), it has been determined that exam anxiety levels of students studying in the last class of high school were low and that regarding sub-dimensions of inventory, their worry anxieties were low and their emotional anxieties were at a high level. In the study conducted by Kapıkıran (2002), it has been determined that exam anxiety levels of university students were at medium level and that regarding sub-dimensions of inventory, their worry anxieties were low and their emotional anxieties were at a high level. In the study conducted by Aydoğmuş (2016), it was revealed that exam anxieties of students studying at occupational and technical education institutions were at medium level and that regarding sub-dimensions of inventory, worry and emotional anxieties of students were at medium level. In the research he conducted, Koç (2013) has reached to the conclusion that exam anxiety levels of teacher candidates preparing for public personnel selection exam were at medium level. In the research conducted by Güler and Çakır (2013), it was determined that exam anxieties, worry and emotional anxieties of students studying at final class of high school were at medium level. In the research conducted by Şahinler (2018), it has been determined that exam anxiety levels of high school students were at medium level and that their worry anxieties were low and their emotional anxieties were at a medium level. In this research the conclusion reached as per the score averages obtained from students' exam anxiety inventory that their exam anxieties were at a medium level and that as the inventory sub-dimensions were examined, students' worry and emotional anxieties were at a medium level, shows similarity with the conclusions reached by Yücel, Şen and Şen (2019), Piji Küçük (2010), Aydoğmuş (2016), Güler and Çakır (2013), Koç (2013) and Şahinler (2018), while it contradicts with the conclusions reached by Kapıkıran (2002) and Kaçan Softa, Ulaş Karaahmetoğlu and Çabuk (2015), Kurtuldu and Aksu (2015). According to these results it can be considered that exam anxiety level can vary depending on different dimensions and that there can be different variables for predicting this emotional status. It can be thought that the exam anxiety perceived by music teacher candidates come out depending on different variables such as insufficiency of preparation process, the fear of being negatively evaluated, evaluation of working process based on a single performance moment, and prior negative experiences.

Results Regarding the Relationship Between Music Teacher Candidates' Self-Efficacy Levels for Piano Performance and Exam Anxiety Levels

It has been determined that there was a negative directional, meaningful and medium level relationship between piano performance self-efficacy perceptions and exam worry levels of music teacher candidates. Accordingly, as piano performance self-efficacy perception levels of students increase, their exam anxiety levels got reduced. In the research he conducted, Erzen (2013) has reached to the conclusion that there was a negative directional, meaningful and low level of relationship between self-efficacy perception levels of adolescents preparing for university exams and their exam anxiety levels and that there was a negative directional, meaningful and low level of relationship between their self-efficacy perception scale sub-dimensions and exam worry inventory sub-dimensions. According to these results, it can be stated that students' having high level of self-efficacy perceptions can cause for the students to exhibit a successful performance, have increased motivations, and reduced levels of exam anxieties and that students' having low level of self-efficacy perceptions can cause for students to feel tense during the exam, and fail to have control over their performances and to experience intense level of anxiety as a result of this emotional situations.

In the research it has been determined that piano performance self-efficacy perception was an important determinant of exam anxiety. While piano performance self-efficacy perception levels of music teacher candidates increased, their exam worries got reduced. The limitation of research was related with revealing levels of piano performance self-efficacy perception and exam anxiety and the relationship between the two variables. In the following researches, studies can be made aiming to increase piano performance self-efficacy perception and to reduce exam anxiety level. Impact of constructive criticisms can be examined with studies relating with teacher assessment and peer assessment studies with regards to piano performance self-efficacy performance. Piano teaching staff can support self-efficacy perception that would reveal strong aspects of students (technical, interpretation, working discipline etc) instead of comparing performances of students. Furthermore, in order to improve piano performance technical level perception, it can be recommended for more room to be allocated for developing practices and

studies by piano teaching staff. In order to reduce stage anxiety, it can be recommended for concerts and auditions to be realized in a regular and programmed way whereas music teacher candidates will take part in them and to realize piano exams in an environment that is open to everyone and to make them gain a rich experience with continuation of their piano lives.

The fact that exam anxieties of music teacher candidates are at medium level can cause for them to focus on their performances better but not being able to manage exam anxiety well can create destructive outcomes in relation to performance. For this reason, in order for music teacher candidates to be able to control their exam anxieties, it is important for teaching staff to emphasize the importance of systematic working. Besides it is recommended for teaching staff to demonstrate positive attitude towards music teacher candidates during the exams and to make evaluations as per the criteria that have been precisely determined in advance. In order to reduce exam anxiety, experimental researches can be conducted to organize working habits in relation to piano performance process and programs relating with self-arrangement and for testing these programs. Application of these programs can be helpful in order for music teacher candidates to better manage their anxiety levels during exams requiring performance to be demonstrated.

In the future researches, it can be focused on studies aiming to determine the relationships between variables of piano performance self-efficacy and exam anxiety and different variables such as working habits, self-organization, music performance anxiety, and success orientations. Furthermore, apart from the measurement tools used in the research, new and different measurement tools can be developed for measuring variables of piano performance self-efficacies and exam anxiety. The research is limited with sampling constituted of music teacher candidates receiving their education at institutions specialized to train music teacher candidates. Studies can be conducted in relation to the same subject, whereas students receiving their education at fine art faculties or conservatories would also be included.

Kaynakça / References

- Ak, Ö. (2018). *Müzik öğretmenliği klasik gitar öğrencilerinin bireysel çalgı (gitar) performansı öz-yeterlik inançlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Unpublished master's thesis. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydiner Uygun, M. (2016). Çalgıdaki başarı hedefi yönelimi ölçeğinin geliştirilmesi G. Göğüş and E. Varlı (Eds.) *Müzikte performans. Uluslararası Müzik Sempozyumu*. (p. 370-383). Bursa: Gaye Kitabevi.
- Aydoğmuş, E. (2016). *Öğrencilerin algıladıkları öğretmen tutumu ile sınav kaygısı arasındaki ilişki ve bir araştırma*. Unpublished master's thesis. Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aysan, F., Thomson, D., and Hamarat, E. (2001). Test anxiety, coping strategies and perceived health in a group of high school students: a Turkish sample. *The Journal of Genetic Psychology; Child Behavior and Comparative Psychology*, 162, 402-411. <https://doi.org/10.1080/00221320109597492>
- Babacan, E., and Babacan, D. M. (2017). Müzik öğretmeni adaylarının piyano performansı öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *İdil Dergisi*, 6(32), 1299-1318. DOI: 10.7816/idil-06-32-09.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Baydağ, C., and Alpagut, U. (2016). Müzik eğitimi bölümü ve konservatuvar öğrencilerinin sahne/performans kaygısı açısından karşılaştırılması (Pilot çalışma). *The Journal of International Social Research*, 9(44), 857-864.
- Birer, A., and Sonsel, Ö. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının mesleki öz-yeterlik durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Selçuk Üniversitesi örneği, *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(4), 389-398. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2013.8.4.D0142>
- Burak, S. (2014). Motivation for instrument education: A study from the perspective of expectancy-value and flow theories. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 123-136. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2014.55.8>
- Erzen, E. (2013). *Üniversite sınavlarına hazırlanan ergenlerin bağlanma stilleri ve öz yeterlikleri ile sınav kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Unpublished doctoral thesis. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Girgin, D. (2017). The relationship between pre-service music teachers' self-efficacy belief in musical instrument performance and personality traits. *Eurasian Journal of Educational Research* 67, 107-123. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2017.67.7>

- Gonzalez, A., Blanco-Piñeiro, P., and Díaz-Pereira, M. P. (2017). Music performance anxiety: Exploring structural relations with self-efficacy, boost, and self-rated performance. *Psychology of Music*, 46(6), 831-847. <https://doi.org/10.1177/0305735617727822>
- Güler, D., and Çakır, G. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısını yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 82-94.
- Gün, E. (2014). *Piyano performansı öz yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi ve uygulanması*. Unpublished doctoral dissertation. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Hewitt, M. P. (2015). Self-efficacy, self-evaluation, and music performance of secondary-level band students. *Journal of Research in Music Education*, 63(3), 298-313. <https://doi.org/10.1177/0022429415595611>
- Jelen, B. (2017). Müzik öğretmeni adaylarının müzik performans kaygısı ve piyano performans öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *İdil Dergisi*, 6(39), 3389-3414. DOI: 10.7816/ıdil-06-39-22
- Juslin, P. N., and Timmers, R. (2010). *Expression and communication of emotion in music performance*. In P. N. Juslin and J. A. Sloboda (Eds.), *Series in affective science. Handbook of music and emotion: Theory, research, applications* (p. 453-489). Oxford University Press.
- Kaçan Softa, H., Ulaş Karaahmetoğlu, G., and Çabuk, F. (2015). Lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısı ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1481-1494.
- Kapıkıran, Ş. (2002). Üniversite öğrencilerinin sınav kaygısının bazı psiko-sosyal değişkenlerle ilişkisi üzerine bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(11), 34-43.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (11.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kirkland, K., and Hollandsworth, J. G. (1980). Effective test taking: Skill-acquisition versus anxiety-reduction on techniques. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48, 431-439. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.48.4.431>
- Koç, İ. Y. (2013). *KPSS'ye hazırlanan öğretmen adaylarının öğrenme stilleri ile sınav kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Unpublished master's thesis. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kurtuldu, K. M. (2009). Müzik öğretmenliği bölümü piyano öğrencilerinin sınav kaygısına yönelik tutumları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 107-126.

- Kurtuldu, K. M. (2017). Piyano öğrencilerinin öz yeterlik düzeyleri ile piyano dersi başarılarının karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(1), 67-78.
- Kurtuldu, K. M., and Aksu, A. (2015). Müzik öğretmeni adaylarının piyano dersi sınav kaygılarının çeşitli değişkenlere yönelik karşılaştırılması. *International Refereed Journal Of Music Researches*, 5, 19-36.
- Kuyucu, S. (2001). Kaygınız ne durumda?. *Bilim ve Teknik Dergisi*. 34(402), 50-52.
- McCormick, J., and McPherson, G. (2003). The role of self-efficacy in a musical performance examination: An exploratory structural equation analysis. *Psychology of Music*, 31(1), 37-51. <https://doi.org/10.1177/0305735603031001322>
- McPherson, G., and McCormick, J. (2006). Self-efficacy and music performance. *Psychology of Music*, 34(3), 322-336. <https://doi.org/10.1177/0305735606064841>
- Nacakçı, Z., and Dalkıran, E. (2011). Müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin bireysel çalgı sınavına yönelik kaygıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 46-56.
- Orejudo, S., Zarza-Alzugaray, F. J., Casanova, O., Rodríguez-Ledo, C., and Mazas, B. (2016). The relation of music performance anxiety (MPA) to optimism, self-efficacy, and sensitivity to reward and punishment: Testing Barlow's theory of personal vulnerability on a sample of Spanish music students. *Psychology of Music*, 45(4), 570-583. <https://doi.org/10.1177/0305735616674791>
- Ömür, G., and Gültek, B. (2013). Piyano performansına etki eden zihinsel süreçler. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 417-433.
- Öner, N. (1990). *Sınav kaygısı envanteri el kitabı*, (Yayın No: 1). İstanbul: Yükseköğretimde Rehberliği Yayıma Vakfı (YÖRET).
- Öner, N. (2006). *Türkiye'de kullanılan psikolojik testlerden örnekler*. (Genişletilmiş ikinci baskı) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özmenteş, G. (2016). Çalgı performansında çalışma stratejileri ve müzik özyeterliğinin rolü. In G. Göğüş and E. Varlı (Eds.) *Müzikte performans*. *Uluslararası Müzik Sempozyumu*. (p. 211-224). Bursa: Gaye Kitabevi.
- Özmenteş, S. (2008). Self-regulated learning strategies in instrument education. *İnönü University Journal of the Faculty of Education*, 9(16), 157-175.
- Özmenteş, S. (2013). Çalgı eğitiminde öğrenci motivasyonu ve performans. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 320-331.
- Piji Küçük, D. (2007). Müzik öğretmeni adaylarına yönelik piyano ile eşlik alanında yeterlik algısı ölçeğinin geliştirilmesi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26, 111-132.

- Piji Küçük, D. (2010). Müzik öğretmeni adaylarının sınav kaygısı, benlik saygısı ve çalgı başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 37-50.
- Pirlibeylioğlu, B. (2015). *Müzik eğitimi anabilim dalı 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin piyano performansı öz yeterlik algıları ile piyano öğretim elemanlarının öğrencilerin piyano performansı hakkındaki görüşleri (Ege bölgesi örneği)*. Unpublished master's thesis. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Sarason, I. G. (1988). Anxiety, self-preoccupation and attention. *Anxiety Research*, 1, 27-38. <https://doi.org/10.1080/10615808808248215>
- Sarıkaya, M. (2019). Müzik eğitiminde performansı etkileyen psikolojik boyutlar kaygı-mükemmeliyetçilik-özyeterlik. In M. B. Minaz (Ed.) *Eğitim bilimleri alanında yeni ufuklar* (p. 181-194). Ankara: Gece Kitablığı.
- Sinden, L. M. (1999). Music performance anxiety: Contributions of perfectionism, coping style, self-efficacy, and self-esteem. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 60(3-A), 0590.
- Stokes, M. (2016). Performansta duygusallık teorisi üzerine. G. Göğüş and E. Varlı (Eds.) *Müzikte performans. Uluslararası Müzik Sempozyumu*. (p. 17-23). Bursa: Gaye Kitabevi.
- Şahinler, G. (2018). *On ikinci sınıf lise öğrencilerinin mesleki olgunluk ve umut düzeyi ile sınav kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Unpublished master's thesis. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Topcan, T., and Gürşen Otacıoğlu, S. (2018). Sahnede müzik performansı sergileyen öğrencilerin kaygı durumunu etkileyen faktörlerin önem sıralaması: Ankara ili örneği. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 4(19), 2010-2019.
- Ünal, B. (2019). *Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin piyano dersine yönelik öz yeterliklerinin incelenmesi*. Unpublished master's thesis. Ömer Halis Demir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Yağışan, N. (2002). Farklı bir alanın profesyonel sporcuları: Müzisyenler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 183-194.
- Yağışan, N., and Özmenteş, G. (2016). Çalgı öğretmenlerinin performans değerlendirme ölçütleri. In G. Göğüş and E. Varlı (Eds.) *Müzikte performans. Uluslararası Müzik Sempozyumu*. (p. 198-210). Bursa: Gaye Kitabevi.
- Yücel, C., Şen, S. Ş., and Şen, Y. (2019). Güzel sanatlar lisesi müzik bölümü öğrencilerinin sınav kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 773-782. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3626>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Piji Küçük, D. and Durak, M. (2021). Relationship between piano performance self-efficacy perceptions and exam anxieties of music teacher candidates. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(33), 10-46. DOI: 10.26466/opus.805691

Ideal-Actual Mate Mismatch and Relational Outcomes in Romantic Couples¹

DOI: 10.26466/opus.729470

*

Elcin Gündoğdu Aktürk*

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Zonguldak/Türkiye

E-Mail: elcin.gakturk@beun.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9322-5668](https://orcid.org/0000-0002-9322-5668)

Abstract

This study aims at ascertaining how the discrepancy between people's ideal standards and romantic partner traits are associated with relationship constructs among romantic couples. Specifically, this study aims to examine how the relationship evaluations of the parties change when a person's romantic partner does not match the characteristics, s/he dreams or desires within the framework of the Ideal Standards Model. The main hypothesis of the study was that not only the participants' own, but also their partner's ideal-actual discrepancy would be negatively associated with relationship quality, basic need satisfaction and perceived partner responsiveness. A total of 154 romantic couples participated in the study. Results of Actor Partner Interdependence Model analyses revealed that both one's own and one's partner's higher ideal-actual discrepancy were associated with lower perceived partner responsiveness, basic need fulfillment and relationship quality. The findings replicate and support the previous studies regarding relationship quality and provide contributions to the relevant literature in terms of need satisfaction in relationships and perceived partner responsiveness.

Keywords: *Ideal-actual mate mismatch, relationship outcomes, romantic couples*

---

¹ Bu makale yazarın doktora tezinin bir bölümünden doğrudan üretilmiştir.

Romantik Çiftlerde İdeal-Gerçek Eş Uyuşmazlığı ve İlişkisel Sonuçları

*

Öz

Bu çalışma, kişilerin ideal standartları ile romantik partner özellikleri arasındaki uyumsuzluğun, romantik çiftlerde önemli ilişki değişkenleriyle nasıl ilişkili olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Spesifik olarak, bir kişi hayal ettiği veya arzuladığı özelliklerle uyuşmayan bir romantik partnerle birlikte olduğunda tarafların ilişki değerlendirmelerinin nasıl değiştiğini İdeal Standartlar Modeli çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır. Temel hipotez, romantik ilişkide olan kişilerin hem kendi hem partnerlerinin ideal-gerçek partner uyumsuzluğunun ilişki niteliği, ilişkide temel ihtiyaçların karşılanması ve algılanan partner duyarlılığı ile olumsuz yönde ilişkili bulunacağı şeklindedir. Bu ilişkiler, sadece kişinin kendi ilişkisel değişkenleri için değil, aynı zamanda romantik partnerinin ilişkisel değişkenleri için de beklenmektedir. Çalışmaya romantik çiftler (N = 154) katılmıştır. Aktör Partner Karşılıklı-Bağımlılık Modeli analizlerinin sonuçları, hem kişinin kendisinin hem de partnerinin ideal-gerçek uyumsuzluğunun, algılanan partner duyarlılığı, ilişkide temel ihtiyaçların karşılanması ve ilişki niteliğiyle olumsuz yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular ilişki kalitesi açısından önceki araştırmaları tekrarlayarak ederek desteklerken, ilişkide temel ihtiyaçların karşılanması ve algılanan partner duyarlılığı açısından ilgili alan yazına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İdeal-gerçek partner uyumsuzluğu, ilişkisel sonuçlar, romantik çiftler*

Introduction

Ideal-Actual Mate Mismatch And Relational Outcomes In Romantic Couples

People with romantic relationships need to know whether they are in a good or bad intimate relationship. They need to understand relationship events such as giving causal explanations for relationship satisfaction, problems and conflicts, and they are also in need of deciding whether to become further involved, live together, get married, or break up (Fletcher & Simpson, 2000). The question “on what basis people evaluate, explain, regulate and take actions for their partner and relationships” is one of the most complex and difficult questions for relationship researchers, and there have been an abundance of theories and models developed to address this issue (Fletcher, Simpson, Thomas, and Giles, 1999). Ideal Standards Model (Fletcher et al., 1999; Fletcher, Simpson, and Thomas, 2000a) is one of those models examining the consistency between people’s ideal standards and actual partner qualities. In literature, the predictive validity of the consistency issue which indicates that one’s ideal-actual partner match is supposed to predict relational outcomes has widely been investigated. Researchers have almost agreed on the conclusion that there are different functions of ideal standards for either relationship formation or relationship development. For relationship development, it was suggested that if the romantic partners more closely match ideal preferences, individuals are likely to be more satisfied with them (Eastwick, Luchies, Finkel, and Hunt, 2013). Although there have been numerous research supporting the link between discrepancy and relationship quality (see Eastwick, Finkel, and Eagly, 2011), studies investigating the associations between this discrepancy and other important and effective relational variables are relatively scarce. This indicates a need to understand the associations between ideal-actual mismatch and the other relational variables which are individuals’ need satisfaction within the relationship and perceived partner responsiveness. Thus, in the present study, the main concern is to ascertain how individuals’ dissimilarity of ideals and romantic partner traits are associated not only with one’s own important relationship variables but also with their partner’s

ones. In the following sections, Ideal Standards Model, concerned relational outcomes, relevant literature and the study hypotheses will be presented.

Ideal Standards Model

In this model, ideals refer to a set of expectations, hopes and standards operating in relationships (Fletcher et al., 1999). If the actual experiences are inconsistent with individuals' standards, they can be upset and need to take action for this issue. In this regard, partner and relationship ideals operate as chronically accessible knowledge structures, which are likely to precede, and they are causally related to judgments and decisions made in ongoing relationships (Fletcher et al., 1999).

Both longitudinal and cross-sectional studies previously indicated negative relationship implications of ideal-actual inconsistency. In the initial studies, it was found that participants' ideal-actual inconsistency predicted less relationship satisfaction (Fletcher et al., 2000a; Fletcher et al., 1999) and the likelihood of a breakup (Fletcher et al., 2000a). Additionally, lower ideal-actual match associated with more motivated attempts to improve relationship partner, which in turn, may be detrimental for partner and relationship evaluations (Overall, Fletcher, and Simpson, 2006). More recently, in a 3.5-year longitudinal study, it was found that the match between the ideals and traits negatively predicted divorce with an effect size larger than the most established divorce risk factors (Eastwick and Neff, 2012). Relationship researchers have generally studied relationship satisfaction/quality, break-ups, and divorce. Thus, the present study aimed not only to replicate the findings regarding the association between discrepancy and relationship quality, but also to provide an advanced understanding of this association by using other relational variables.

Basic Need Satisfaction in Relationships

Self-determination theory proposes three basic psychological needs, which are autonomy (i.e., feeling uncoerced in one's action), competence (i.e., feeling competence), and relatedness (i.e., feeling connected to others) (Deci and Ryan, 2000). Particularly, need for autonomy involves the need to feel volition in behaviors and to act as the originator of one's own behavior. The

need for competence represents the need to experience competency in what one does and to feel capable of achieving desired outcomes. The need for relatedness involves the experience of being understood by others, and sense of belonging, attachment, and intimacy with others. It was also posited that these needs are essential for ongoing psychological growth, integrity, and well-being, and satisfaction of three essential psychological needs is important for optimal functioning (Deci and Ryan, 2000, 2008). Self-determination theory perspective focusing on how relational partners are affected by fulfillment of those basic psychological needs within relationships is one of the growing literatures in relationship science (La Guardia and Patrick, 2008).

Rodriguez, Hadden, and Knee (2015) recently studied the association between relationship and partner ideals, and fulfilment of basic psychological needs. They found that satisfaction of intrinsic ideals (e.g. warmth-trustworthiness) were more predictive than the extrinsic ones (e.g. status-resources). To date, there are few studies that have investigated the satisfaction of basic psychological needs within romantic relationships and its association with the discrepancy of partner ideals and current partner perceptions. Moreover, far too little attention has been paid to interpersonal implications of this association within romantic relationships.

Perceived Partner Responsiveness

Perceived partner responsiveness is a core organizing principle for studying personal relationships (Reis, Clark, and Holmes, 2004), which are such complex phenomena influencing wide levels of analysis (e.g., the individuals, their interaction, and the social, cultural, and historical context of their interaction) (Reis, Collins, and Berscheid, 2000). In the broadest sense, perceived partner responsiveness to the self involves attending to and reacting supportively to central, core, and defining features of the self. This responsiveness perception leads to feelings of warmth, acceptance, belonging, and trust, which contributes to the development of intimacy, and is central for creating closeness in a close relationship (Reis et al., 2004; Reis, 2007; 2012). Despite the central role of perceived partner responsiveness in romantic relationships, there have been paucity of research investigating the associations of this construct and the ideal-actual discrepancy.

The Present Research and the Hypothesis

Relationships are such a big deal for both human beings and the researchers, and romantic relationships are the most influential ones for not only psychological but also physical health. In this regard, what one's hopes of a relationship partner are, who s/he ends up with and how the implications of this hope-end up process operate within the relationship is the main concern of the present work. In line with this, the aim was to examine how ideal standards and real partner perceptions are in play within ongoing romantic relationships. For this aim, romantic couples are included in the study and observed regarding how their gaps of ideal-actual mates are associated with different relational outcomes. The study seeks for consistent empirical support with the previous research for the link between ideal-actual mismatch and perceived relationship quality. Answering the question of "how other need fulfillment in relationships and perceived partner responsiveness are associated with ideal-actual mate mismatch" was another purpose of the study. Moreover, interpersonal effects of these expected associations were also examined considering the dyadic nature of the romantic relationship variables at hand. In line with the rationale and the relevant literature, it was expected that having lower discrepancy between ideals and current partner perceptions is expected to be associated with having higher relationship quality, feeling more satisfied with basic psychological needs in the relationship and with perceiving the partner as more responsive. The discrepancy between ideal standards and current partner is expected to be associated with relationship outcomes not only for individual's own scores but also for their partners' scores.

Method

Participants

154 heterosexual romantic couples and 28 individuals (just one of the partners) from different universities participated in the study. Their ages ranged from 18 to 30 [(M= 21.74, Median = 21.00, SD= 2.24) for women; (M= 22.87, Median = 22.00, SD= 2.78) for men] and the duration of relationships ranged from 0.75 to 84 months, with a mean of 6.80 months, (Median = 5.00, SD=

9.85). Of the participants, 9.4 % were reported that they were cohabiting with their partner.

Instruments

The questionnaire package included demographic and relationship related information, and Partner Ideal Standards Scale-Short Form (with Actual Partner Evaluations versions), Perceived Relationship Quality Component Inventory, Perceived Partner Responsiveness Scale and The Basic Need Satisfaction in Relationships Scale. By using these scales, the aim was to assess ideal-actual mismatch, relationship quality, basic need satisfaction and perceived partner responsiveness. In the questionnaire package, informed consent and self-report scales were respectively applied to participants. Order of self-report scales and order of questions within these scales were randomized; that is, each participant took the survey with a randomly varying order of scales and questions.

Demographic and Relationship Related Information

In this section, questions regarding the participant's age, gender, the duration and the state of their relationship, education level and university information was gathered. Moreover, participants were asked whether they cohabit with their partners or not.

Ideal-Actual Discrepancy

In order to calculate the discrepancy between ideal standards and actual partner characteristics, participants were asked to indicate both ideal preferences for a partner and actual partner evaluations. The measurements and statistical computations of the discrepancy index are presented in the following sections.

Ideal Standards: Partner Ideal Standards Scale-Short Form (Fletcher, Patrick, Kerr, Li, and Valentine, 2014) was used to evaluate participants' notion of ideal partner. The scale was first translated into Turkish and back translated by an academician (PhD) fluent in both languages. The scale includes

12 items (adjectives) and three dimensions (four items for each). Dimensions were (a) warmth (kind, considerate, sensitive, good listener), (b) attractiveness (sexy, attractive appearance, outgoing, adventurous), and (c) status/resources (successful, financially secure, well dressed, -potential to obtain a- good job). Each subscale could be scored separately, or an overall score could be calculated by averaging the twelve items. The overall score was used to calculate the discrepancy scores for the present study. The instruction for the scale was "Everybody has a dream about a partner or a potential spouse and there could be some characteristics that you expect for this ideal partner. Please think about your ideal partner and rate each of the 12 items below in terms of the importance to you in describing your ideal partner." Each item required responding on a 7-point scale ranging from 'very unimportant' (1) to 'very important' (7). All items were averaged, and higher scores indicate higher importance and expectations for an ideal partner. For the present sample, the internal consistency reliability coefficient (Cronbach's Alpha) for total score was .84.

Actual Partner Evaluation: Couples rated the same 12 attributes of Partner Ideal Standards Scale-Short Form considering their current romantic partners, as well. They were asked to indicate how well each item describes their actual romantic partner by using 7-point scale ranging from "do not describe my partner" (1) to "very well describes my partner" (7). Again, all items were averaged, and higher scores indicates higher perceptions regarding current partner. The internal consistency reliability coefficient for the total score was .79.

Discrepancy between Ideal Standards and Actual Partner Evaluations: The discrepancy variable was calculated using within-person correlation approach as in previous studies (e.g., Fletcher et al., 2000a; Fletcher et al., 2014; Zelenski and Larsen, 2000). For this index, first, data set was restructured to observe within-person correlations. Then, within-subject correlations of each subject's ideals and actual partner evaluations were calculated and entered the main data set, and the case-by-case correlated values were used as a discrepancy variable.

Relationship Quality

A six-item version of the Perceived Relationship Quality Component Inventory (PRQC) (Fletcher, Simpson, and Thomas, 2000b) was used to measure participants' perceived romantic relationship quality. The reliability and validity studies within Turkish samples were conducted by Sağkal and Özdemir (2018). The scale assesses six components of romantic relationships, which are relationship satisfaction, commitment, intimacy, trust, passion and love. Each component was evaluated with one item by rating on a 7-point Likert-type scale (ranging from 1 = 'not at all' to 7 = 'extremely'). The average of six items was used as an index of romantic relationship quality and higher scores indicated higher levels of perceived relationship quality. Cronbach's alpha was .85 for the present sample.

The Basic Need Satisfaction in Relationships

The Turkish adaptation of the 9-item The Basic Need Satisfaction in Relationships Scale developed by La Guardia, Ryan, Couchman, and Deci (2000) was used to measure the level of perceived need satisfaction within the couple relationship. There is no published adaptation study (A. Uysal, personal communication, July 15, 2016). The items require responding on a 7-point scale from 1= 'strongly disagree' to 7= 'strongly agree'. The three subscales, consisting of three items each, are Autonomy, (e.g., "When I am with my partner, I feel free to be who I am"), Competence (e.g., "When I am with my partner, I feel like a competent person"), and Relatedness (e.g., "When I am with my partner, I feel loved and cared about"). Each subscale can be used separately, or an overall score can be calculated by averaging the nine items, as well. Overall score was used in the analyses conducted in the present study and the internal consistency reliability coefficient for the total scale was .80.

Perceived Partner Responsiveness

An 18-item Perceived Partner Responsiveness Scale (Reis, 2007; 2012) was used to measure perceptions of the partner's responsiveness. The scale was adapted into Turkish by Taşfiliz, Sağel, and Selçuk (2017). Perceived Partner

Responsiveness Scale assesses the level of perceived validation (e.g., “My partner values and respects the whole package that is the ‘real’ me”) and understanding (e.g., “My partner is aware of what I am thinking and feeling”) of the partner. Within the instruction, it was informed that the phrase “my partner...” would be substituted for the first person pronoun for each of the items, and the scale would be scored from 1 (not at all true) to 9 (completely true). Cronbach’s alpha was .95 for the present sample.

Procedure

The questionnaire package used in this study was first submitted for the approval of Middle East Technical University, Human Participants Ethic Committee. After the approval of the ethic committee, heterosexual romantic couples were reached out by using convenience sampling approach with snowball technique and two paths were followed (within the years 2016-2017). First, students within romantic relationships recruited from undergraduate courses offered in the Middle East Technical University and TOBB University for an extra course credit upon participation with the partner. Second, the announcement of the study along with the link to the online application of the study was posted to social media websites, using many different accounts of people who volunteered to help distribute the survey. The announcement of the study was also e-mailed to student accounts by volunteer lecturers (of undergraduate Psychology courses) in Bahçeşehir University and Bilkent University. For all techniques, participants first filled the online application for by determining a nickname for themselves and for their partner. Then, the researcher e-mailed the main questionnaire package to each couple of participants concurrently in the shortest time possible.

Data Analytic Strategy

In order to estimate actor and partner effects of discrepancy variable on actors’ relational outcomes, APIM analyses (Kenny, 1996) was conducted and two intercept models which allows men and women intercepts to be different and correlated were tested by using SPSS program. This dyadic approach allows to estimate the interpersonal effects of one partner’s ideal-

actual partner discrepancy on the other partner's relational outcomes (a partner effect), controlling for the individual's own discrepancy (an actor effect) (see Campbell and Kashy, 2002; Kashy and Kenny, 1999). In APIM analysis, total discrepancy index was used as predictor and other relational variables which are relationship quality, need satisfaction and perceived partner responsiveness were used as outcome variables. The estimates for actor and partner effects for two intercept model in SPSS were unstandardized regression coefficients and should be interpreted in that regard.

Results

It was expected that the interpersonal effects of one partner's ideal-actual partner discrepancy on the other partner's relational outcomes (a partner effect), controlling for the individual's own discrepancy (an actor effect) would be significant. APIM analyses were conducted for each outcome variable separately. Related estimates for each outcome variable were given in Table 1.

Specifically, it was expected that one partner's discrepancy would be associated with not only his/her own, but also other partner's relationship quality, basic need satisfaction in relationship and perceived partner responsiveness. For the relationship quality, two intercept model revealed that actor effects [$B = .47, t(136) = 2.74, p < .01$] were significant for men while partner effects were significant for women [$B = .63, t(136) = 3.31, p < .001$]. That is, if women's partner's perceptions about current partner were worse than ideal standards, they tended to report less relationship quality. However, men's own discrepancy was associated with only their own relationship quality. There was also between couple variability for relationship quality ($B = .47, Wald Z = 6.99, p < .001$).

For the basic need satisfaction in relationships, two intercept model demonstrated that both actor effects [$B = .33, t(136) = 3.11, p < .01$] and partner effects [$B = .26, t(136) = 2.53, p < .05$] were significant for men. Whereas just actor effects were significant for women [$B = .24, t(136) = 2.30, p < .05$]. That is, if men's own and their partner's discrepancy between ideals and perceptions were higher, they tended to report less fulfillment of basic needs. However, women's own discrepancy was associated with only their

own needs. There was also between couple variability for need satisfaction for this index ($B = .26$, $Wald Z = 2.18$, $p < .01$).

For perceived partner responsiveness, two intercept model revealed that, both actor effects and partner effects were found to be significant for men [actor effects: $B = .93$, $t(136) = 3.67$, $p < .001$; partner effects: $B = .83$, $t(136) = 3.33$, $p < .001$] and women [actor effects: $B = .51$, $t(136) = 2.05$, $p < .05$; partner effects: $B = .72$, $t(136) = 3.86$, $p < .01$]. Particularly, for both groups as expected, not only individual's own but also their partner's ideal-actual consistency was positively related to their partner responsiveness perceptions. There was also between couple variability for perceived partner responsiveness for this index ($B = .53$, $Wald Z = 8.83$, $p < .001$).

Table 1. Estimates of Fixed Effects for Relationship Quality, Basic Need Satisfaction and Perceived Partner Responsiveness.

Parameter	Estimate	SE	t	95% Confidence Interval	
				Lower	Upper
<i>Relationship Quality</i>					
Intercept-Man	5,90***	0,11	54,34	5,68	6,11
Intercept-Woman	5,71***	0,12	47,68	5,47	5,95
Actor Discrepancy- Man	0,47**	0,17	2,74	0,13	0,81
Actor Discrepancy-Woman	0,22	0,19	1,20	-0,14	0,59
Partner Discrepancy-Man	0,26	0,17	1,52	-0,08	0,59
Partner Discrepancy-Woman	0,63***	0,19	3,31	0,25	1,00
<i>Basic Need Satisfaction</i>					
Intercept Man	4,02***	0,07	60,08	3,89	4,15
Intercept Woman	4,18***	0,07	62,47	4,05	4,32
Actor Discrepancy Man	0,33**	0,11	3,11	0,12	0,54
Actor Discrepancy Woman	0,24*	0,10	2,30	0,03	0,45
Partner Discrepancy Man	0,26*	0,10	2,53	0,06	0,47
Partner Discrepancy Woman	0,11	0,11	1,09	-0,09	0,325
<i>Perceived Partner Responsiveness</i>					
Intercept Man	6,64***	0,16	41,58	6,38	6,96
Intercept Woman	6,82***	0,16	42,74	6,50	7,14
Actor Discrepancy Man	0,93***	0,25	3,67	0,43	1,42
Actor Discrepancy Woman	0,51**	0,25	2,05	0,02	1,00
Partner Discrepancy Man	0,83***	0,25	3,33	0,34	1,32
Partner Discrepancy Woman	0,72**	0,25	2,86	0,22	1,22

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Conclusion of the APIM Analyses

The overview of APIM analyses were presented in Table 2. Actor and partner effects of discrepancy between ideals and actual partner evaluations on relational outcomes were presented together. To summarize, the actor effects were found to be significant for men for all relational variables. Specifically, men's own discrepancy was negatively associated with their own relationship quality, need fulfillment in their relationship and perceived partner responsiveness. However, women's own discrepancy was negatively associated with just for need satisfaction and perceived partner responsiveness. For the partner effects, it was found women's partner's discrepancy was negatively associated with their own relationship quality ratings and perceived partner responsiveness. Moreover, men's partner's discrepancy was negatively associated with their own need satisfaction and perceived partner responsiveness.

Table 2. Overview of APIM Analyses

		Within-Person Correlated Discrepancy	
		Actor Effect	Partner Effect
Relationship Quality	Men	*	
	Women		*
Need Satisfaction	Men	*	*
	Women	*	
Perceived Partner Responsiveness	Men	*	*
	Women	*	*

* indicates significant relationships

Discussion

The objectives of this study were to replicate previous findings indicating the association between ideal-actual discrepancy and relationship quality, to determine the extent to which discrepancy is related to other central romantic relationship variables and to explore interpersonal associations. For these, Ideal Standards Model was used, since it was addressed as the theoretical articulation of how mate preferences should be related to people's current romantic partners (Durante et al., 2016) and it is suggested as an influential model in close relationship research tradition (Eastwick, Finkel and Simpson, 2019). Couples were included into the study and it was hypothesized that one's partner's own discrepancy level would predict not

only own, but also partner's relational outcomes. Despite slight sex differences regarding significant associations regarding actor and partner effects, it can be said that this hypothesis was mostly supported. Specifically, actor effects demonstrated that as individuals' ideal-actual mismatch increases, their own relationship quality ratings tend to be more negative, and they tend to feel less satisfied with their needs and perceive their partner as being less responsive. Moreover, partner effects revealed that as individuals' partners' ideal-actual mismatch increases, their own relationship quality ratings tend to be more negative, and they tend to feel less satisfied with their needs and perceive their partner as being less responsive.

Ideal Standards Model researchers investigated and observed partner effects for relationship quality in the past (e.g., Campbell et al., 2001; Overall et al., 2006); however, there were limited research regarding interpersonal effects of the discrepancy level, not only for relationship quality, but also for other included relationship variables. In this sense, the present work is prominent as a dyadic research investigating both actor and partner effects of ideal standards, and it can be concluded that partner's ideals and mismatch of ideals and current perceptions are also predictive and central for relationship process. That is, the importance of match in the eyes of the partner seem to be mostly associated with the extent to which people evaluate their relationship as more positive, the extent to which people feel understood, cared for, and appreciated by their romantic partner and the extent to which people feel autonomous, competent and related within their romantic relationship.

As addressed in previous studies (see Reis, 2012), perceived partner responsiveness was found to be the most prominent relational outcome among the examined variables in the present study. For both men and women, both actor and partner effects were significant, which means not only one's own, but also one's partner's ideal-actual mismatch predict how much responsive one would perceive his/her partner (such as kind, considerate, being a good listener, etc.). There is a lack of research in the literature investigating the link between inconsistent ideals-actuals and perceived partner responsiveness. The present work demonstrated the significance of ideal-actual mismatch discrepancy in the perception of partner responsiveness.

In Ideal Standards Model literature, in both initial studies and later studies, the predictive validity of ideal standards was supported for relationship quality within the ongoing relationships context (Campbell et al., 2001; Eastwick and Neff, 2012; Fletcher et al., 1999; 2000a; Overall et al., 2006). More recently, a meta-analysis also revealed that the individuals who perceive their partners closer to their ideal standards tend to be more satisfied with their relationships and the current partner (Eastwick et al., 2013). In the present study, there were also significant associations for relationship quality supporting and replicating previous findings. However, actor effects were observed only for men and partner effects were observed only for women. That is, men's own discrepancy was negatively associated with their own relationship quality whereas women's partner's discrepancy was negatively associated with their own relationship quality. A possible explanation for these unexpected gender differences not only for relationship quality but also need satisfaction may be derived from the lack of adequate statistical power of the current study. If there was a higher sample size, all the expected associations might have been observed for both sexes.

Another expectation was that ideal-perception inconsistency would be associated with lower satisfaction feelings of basic needs drawing from the self-determination theory perspective. In literature, there is scarce research directly studying this observed link. However, Rodriguez et al. (2015) found that match of intrinsic ideals (regarding warmth-trustworthiness) with actuals were more directly associated with higher satisfaction feelings of basic needs in romantic relationships than match of extrinsic ideals (regarding status and resources). Although, there was no segregation for intrinsic and extrinsic ideals in the analyses of the present study, it was found that higher gaps between ideals and perceptions were associated with feeling of less autonomy, less competence and less relatedness within the relationship.

At first glance, it might seem that need satisfaction is similar to relationship satisfaction, and the question "how do these two constructs differentiate from each other?" may be raised. However, it was claimed that high quality close relationships involve more than simply feeling satisfied (Rodriguez et al., 2015). Instead, relational well-being arises if the context is in support of fulfillment of basic needs, which in turn make it easier for the couples to manage relational disagreements and conflicts (Rodriguez et al., 2015). Hence, basic need satisfaction includes complete functioning within

the relationships, and present work revealed that the closer the current partner to the ideal standards the more satisfied psychological needs in romantic relationships.

Limitations and Suggestions for Future Studies

As mentioned above, limited sample size is one of the limitations of the current study. The present study is also limited in terms of some measurement issues and generalizability. There are two main limitations regarding measurement issues, and the first one is in terms of retrospective evaluations of ideal standards. Participants were asked to rate partner- and relationship-related scales along with their ideal standards for a romantic partner. However, they rated their ideal standards for a romantic partner retrospectively. Particularly, they rated the important characteristics of their ideal partner while within a romantic relationship, and we do not know whether their described current ideal partner is different from the one before their relationship. However, there is no other method of assessing the mismatch between ideal and actual partners in cross-sectional designs like the present one. Although the present work is the one making contribution to the field by investigating predictive validity of ideal standards for different relational outcomes, longitudinal designs are recommended for future research. Moreover, as claimed by previous studies, there could be possible shifts in ideals operating in dating relationships (Campbell and Stanton, 2014; Eastwick and Neff, 2012), and increase in interdependence between romantic couples may result in shrinking of the gap between ideal standards and the current perceptions (Eastwick et al., 2011). Recently, it was found that after entering relationships, people tend to adjust their ideal preferences towards the attributes of the partner (Gerlach, Arslan, Schultze, Reinhard and Penke, 2019).

Second limitation in terms of measurement issues is that individuals' idiosyncratic ideal standards or values in terms of a romantic partner were not evaluated in the present study. Instead, certain traits, which are suggested by Ideal Standards Model, were used to assess individuals' ideal standards. However, individual differences in terms of values and ideal standards might have different relational outcomes. Thus, it might be better for future studies to evaluate idiosyncratic ideals, along with certain traits.

Lastly, the present study has also generalizability problems regarding sample characteristics. Most of the participants were university students and they were dating romantic couples. The implications of the ideal standards could be different in marital context, and future studies could explore how the ideal preferences of spouses relates to the recommended relational outcomes.

Conclusion

The present study was set out with the aim of examining the link between ideal-actual mismatch and romantic relationship evaluations. The hypothesis of the study was mostly supported, and the results not only confirmed the previous findings, but also contributed additional evidence for the Ideal Standards Model research, suggesting new links. That is, for instance, if people perceive their partner as being adventurous as they desire, they evaluate the relationship as more positive, feel more satisfied with their psychological needs and perceive themselves more cared for.

As stated in literature, ideals are pivotal components of the social mind that provide guidance and regulation for people's interpersonal worlds (Fletcher and Simpson, 2000), which results in shaping relationship development (Eastwick and Neff, 2012). Hence, the present study contributes to extend the knowledge in this field, with the main concern for understanding what people hope for in a relationship partner, who s/he ends up with, and how the implications of this hope-end up process operate.

References

- Campbell, L., and Kashy, D. A. (2002). Estimating actor, partner, and interaction effects for dyadic data using PROC MIXED and HLM: A user-friendly guide. *Personal Relationships*, 9, 327–342.
- Campbell, L., Simpson, J., Kashy, D., and Fletcher, G. (2001). Ideal standards, the self, and flexibility of ideals in close relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 447–462. doi:10.1177/0146167201274006
- Campbell, L., and Stanton, S.C.E. (2014) The predictive validity of ideal partner preferences in relationship formation: What we know, what we don't know, and why it matters. *Social and Personality Psychology Compass*, 8, 485–494. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/spc3.12126>

- Deci, E. L., and Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227–268.
- Deci, E. L., and Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life’s domains. *Canadian Psychology*, 49(1), 14–23. doi: 10.1037/0708-5591.49.1.14
- Durante, K. M., Eastwick, P. W., Finkel, E. J., Gangestad, S. W., and Simpson, J. A. (2016). Pair-bonded relationships and romantic alternatives: Toward an integration of evolutionary and relationship science perspectives. In Olson J. M., ve Zanna M. P. (Eds.), *Advances in Experimental Social Psychology* (p. 1–74). Burlington, MA: Academic Press.
- Eastwick, P. W., Luchies, L. B., Finkel, E. J., and Hunt, L. L. (2013, April 15). The predictive validity of ideal partner preferences: A review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*. Advance online publication. doi: 10.1037/a0032432
- Eastwick, P. W., Finkel, E. J., and Eagly, A. H. (2011). When and why do ideal partner preferences affect the process of initiating and maintaining romantic relationships? *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 1012–1032. doi:10.1037/a0024062
- Eastwick, P. W., Finkel, E. J., and Simpson, J. A. (2019). Best practices for testing the predictive validity of ideal partner preference-matching. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45, 167–181.
- Eastwick, P. W., and Neff, L. A. (2012). Do ideal partner preferences predict divorce? A tale of two metrics. *Social Psychological and Personality Science*, 3, 667–674. doi:10.1177/1948550611435941
- Fletcher, G. J. O., and Simpson, J. A. (2000). Ideal standards in close relationships: Their structure and functions. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 102–105. doi:10.1111/1467-8721.00070
- Fletcher, G. J. O., Simpson, J. A., and Thomas, G. (2000a). Ideals, perceptions, and evaluations in early relationship development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 933–940. doi:10.1037/00223514.79.6.933
- Fletcher, G. J. O., Simpson, J. A., and Thomas, G. (2000b). The measurement of perceived relationship quality components: A confirmatory factor analytic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 340–354. doi:10.1177/0146167200265007
- Fletcher, G. J. O., Simpson, J. A., Thomas, G., and Giles, L. (1999). Ideals in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 72–89. doi:10.1037/0022-3514.76.1.72

- Fletcher, G.J.O., Kerr, P.S.G., Li, N.P., and Valentine, K.A. (2014). Predicting romantic interest and decisions in the very early stages of mate selection: Standards, accuracy, and sex differences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40, 540–550. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0146167213519481>.
- Gerlach, T. M., Arslan, R. C., Schultze, T., Reinhard, S. K., and Penke, L. (2019). Predictive validity and adjustment of ideal partner preferences across the transition into romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 116, 313–330. <https://doi.org/10.1037/pspp0000170>
- Gündoğdu Aktürk, E. (2017). *Ideal-actual mate mismatch and relational outcomes in romantic couples*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kashy, D. A., and Kenny, D. A. (1999). The analysis of data from dyads and groups. In H. T. Reis and C. M. Judd (Eds.), *Handbook of research methods in social psychology*. New York: Cambridge University Press.
- Kenny, D. A. (1996). Models of non-independence in dyadic research. *Journal of Social and Personal Relationships*, 13, 279-294.
- La Guardia, J. G., and Patrick, H. (2008). Self-determination theory as a fundamental theory of close relationships. *Canadian Psychology*, 49, 201-209. doi:10.1037/a0012760
- La Guardia, J. G., Ryan, R. M., Couchman, C. E., and Deci, E. L. (2000). Within-person variation in security of attachment: A self-determination theory perspective on attachment, need fulfillment, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 367–384.
- Overall, N. C., Fletcher, G. J. O., and Simpson, J. A. (2006). Regulation processes in intimate relationships: The role of ideal standards. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 662–685. doi:10.1037/00223514.91.4.662
- Payne, B. K., Cheng, C. M., Govorun, O., and Stewart, B. D. (2005). An inkblot for attitudes: Affect misattribution as implicit measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 277-293.
- Reis, H. T. (2007). Steps toward the ripening of relationship science, *Personal Relationships*, 14, 1-23.
- Reis, H. T. (2012). Perceived partner responsiveness as an organizing theme for the study of relationships and well-being. In L. Campbell and T. J. Loving (Eds.), *Interdisciplinary Research on Close Relationships: The Case for Integration* (p. 27–52). Washington, DC: American Psychological Association.

- Reis, H. T., Clark, M. S., and Holmes, J. G. (2004). Perceived partner responsiveness as an organizing construct in the study of closeness and intimacy. In D. J. Mashek and A. Aron (Eds.), *Handbook of Closeness and Intimacy* (p. 201–225). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Reis, H. T., Collins, W. A., and Berscheid, E. (2000). Relationships in human behavior and development. *Psychological Bulletin*, 126, 844–872.
- Rodriguez L. M., Hadden B. W., and Knee C. R. (2015). Not all ideals are equal: Intrinsic and extrinsic ideals in relationships. *Personal Relationships*, 22, 138–152. doi:10.1111/pere.12068
- Sağkal, A. S. and Özdemir, Y. (2018). Algılanan romantik ilişki kalitesi ölçeği'nin (ARİKÖ) Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 22-40.
- Taşfiliz, D., Sagel, E., and Selcuk, E. (2017). Algılanan partner duyarlılığında yaş farklılıkları ve iyi oluş hali ile ilişkisi. Manuscript in preparation.
- Zelenski, J. M., and Larsen, R. J. (2000). The distribution of basic emotions in everyday life: A state and trait perspective from experience sampling data. *Journal of Research in Personality*, 34, 178-197.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gündoğdu Aktürk, E. (2021). Ideal-actual mate mismatch and relational outcomes in romantic couples. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(33), 47-66. DOI: 10.26466/opus.729470

Perception of Intergenerational Conflict in Turkey

DOI: 10.26466/opus.818458

*

Burcu Özdemir Ocaklı* – Betül Yalçın**

* Dr. Ankara University

E-Mail: ozdemirburcu@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9027-2880](https://orcid.org/0000-0002-9027-2880)

** Dr. Atlas Data Analysis and Consultancy

E-Mail betulyn@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5905-6696](https://orcid.org/0000-0002-5905-6696)

Abstract

Intergenerational conflict has long been neglected as an intrinsic part of intergenerational relationships since the focus was mainly on the solidarity aspect. Addressing this gap in the literature, we attempted to explore the determinants of intergenerational conflict in Turkish society. Using the EQLS 2016 , we conducted a series of analyses, including logistic regression to examine the impact of sociodemographic factors, functional and associational solidarity indicators in shaping the perception of intergenerational conflict. The results of the present analysis indicate that after controlling for the other factors, gender, age cohort, financial adequacy, marital status, employment status, educational attainment level, responsibility of caring for older family member, number of children, regular face-to face interaction have an impact on acknowledging intergenerational conflict. The results show that compared to those who are: male, younger (64 and younger), having higher income and educational attainment level, divorced, single parent, caring for elderly family member, having 4 and more children, people who are: female, older (65 and older), living in rural surrounding, coming from rural and disadvantaged socio-economic background, widowed, working at family business have higher likelihood of acknowledging intergenerational conflict in Turkey.

Keywords: *Intergenerational conflict, Turkey, Logistic regression*

Türkiye’de Kuşaklararası Çatışma Algısı

*

Öz

Kuşaklararası ilişkiler çalışmalarının genellikle ilişkinin dayanışma boyutuna odaklanması, ve kuşaklararası çatışma kavramının olumsuz çağrışım yaratması, ilişkinin içsel bir parçası olan kuşaklararası çatışmanın bir araştırma alanı olarak ihmal edilmesine sebep olmuştur. Literatürdeki bu boşluktan yola çıkan bu çalışmanın amacı Türk toplumundaki kuşaklararası çatışmanın belirleyicilerini araştırmaktır. EQLS 2016 veri setini kullanarak, sosyodemografik faktörlerin, işlevsel ve ilişkisel dayanışma göstergelerinin kuşaklar arası çatışma algısını şekillendirmedeki etkisini incelemek için lojistik regresyon da dahil olmak üzere bir dizi analiz gerçekleştirilmiştir. Bu analizin sonuçları, diğer faktörler kontrol edildikten sonra, cinsiyet, yaş grubu, yaşamsal mekan (kır-kent), mali durum, medeni durum, istihdam durumu, eğitim düzeyi, aile büyüğüne bakım sağlama, hanedeki çocuk sayısı, düzenli yüz yüze etkileşim gibi faktörlerin nesiller arası çatışmanın algılanması üzerine bir etkisi olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, erkek, genç (64 yaş ve altı), daha yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip, boşanmış, kentsel bölgede yaşayan, bekar ebeveyn, yaşlı aile üyesine bakmakla yükümlü, 4 ve daha fazla çocuk sahibi olan bireylerle karşılaştırıldığında, kadın, yaşlı (65 yaş ve üzeri), kırsal kesimde yaşayan, dezavantajlı sosyo-ekonomik geçmişe sahip, dul, aile içinde çalışan bireylerin Türk toplumunda kuşaklar arası çatışma vardır deme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kuşaklararası çatışma, Türkiye, Lojistik regresyon*

Introduction

At the beginning of the new era, the UN initiative on ageing drew the attention to challenges of ageing population and highlighted the importance of family cohesion to confront the demographic challenges (UN, 2002; Lowenstein, 2005). Parallel to demographic ageing, noticeable changes have occurred in the family structure and its functions. These changes have raised the issue of disentangling the factors behind intergenerational conflict/tension, experiences of older people and their families at the micro level and societal responses at the macro level (Stacy, 1999; Lowenstein, 2005). Detangling the key factors behind the intergenerational conflict is important as they have an important consequence for formation and implementation of the policies addressing older people in particular.

Addressing this aforementioned need, this article deals with the determinants of societal perception of intergenerational relationships, more specifically intergenerational conflict/tension. It tests the relative importance of sociodemographic factors, functional and associational solidarity indicators in shaping the perception of intergenerational conflict.

Literature Background

In an everchanging society due to globalisation and demographic ageing, family structure has increasingly become fragile, which, in return, brought about dissolution in intergenerational relations and uncertainty for older generations. The intergenerational relationships echo a number of arrangements that are related to individual, familial, and societal characteristics. Under the scope of intergenerational relationship studies, the nature and the context of the relationship are the main focus. While studies at the micro level focus on the distribution of family responsibilities, care relationships and generational differences (Birditt et al. 2009; Rahman, 1999; Walker, 1996), the focus is shifted to cultural and demographic changes and their economic and social policy implications at the macro level. At the micro level individuals, having agency to construct and re-construct their own realities, are under constant influence by the surrounding social context (Clarke, 2003; 2005). Cultural, and social context, therefore, plays an important role in shaping intergenerational relationship, the way it is developed and maintained (Szydlik, 2008). In the

earlier writings of Sussman (1965), he suggested that some components of intergenerational relationships may either boost or hinder the mutual exchange between older parents and adult children. Therefore, factors such as socio-economic status, religion, common values, generational culture in a given social environment affect the intergenerational relationship, alongside the socio-demographic factors (Cruz-Saco and Zelenev, 2010). Intergenerational relationships are also known to change as a function of divorce, widowhood, traumatic life events and natural disasters (Cruz-Saco, 2010). These events are innately life changing events, in which, the families usually develop strategies to overcome the adversity (Cruz-Saco and Zelenev, 2010; Silverstein and Bengtson, 1997; 1994).

Intergenerational conflict, which is defined as the tension, conflict and disagreement among the generations, can be measured by the expression of negative feelings towards each other, number of arguments and the level of imbalance in the exchange of support (Bengtson & Achenbaum, 1993; Cowan et al. 1993). Conflict in family relationships can be traced back to the early works of Engels (1885/1972) where the conflict between genders are at the core of his discussion. Conflict theory suggests that conflict is an inherent part of the family relationship as long as there is an interaction. Even though the conflict has a negative connotation, some perceive it as an evolving concept that helps to maintain the relationship by creating opportunity for dialogue and amicable resolutions (Simmel, 1955; Coser 1956; Katz and Lowenstein, 2010; Cruz-Saco and Zelenev, 2010).

Theoretical framework on intergenerational conflict has emerged from the debates on intergenerational relationships (Katz and Lowenstein, 2010). The intergenerational solidarity model, which devises the intergenerational relationship with the notions of belonging and close connection, was coined by Bengtson and Schrader (1982) and was further developed by McChesney et al. (1988). The most commonly used intergenerational solidarity approach was introduced through the collaborative work of Bengtson and Roberts (1991), in which, six domains of solidarity in intergenerational relationships was identified. For a long time, these domains were the only grounds to explore intergenerational relationships. And yet, it was heavily criticized for neglecting the conflicting aspects of familial interactions (Marshall et al., 1993; Clarke et al., 1999). Especially, Connidis and McMullin (2002) criticized the

model for focusing only on the positive aspects of intergenerational relationships and not acknowledging the conflict as an intrinsic part of intergenerational relationships. In response to such criticism, Bengtson and his colleagues (2002) incorporated the conflict aspect into the intergenerational solidarity model as the 7th dimension.

There are many factors affecting the occurrence and the perceptions of intergenerational conflict and tension. Alongside the generational cultural differences, lived experiences due to increased longevity, unequal distribution of resources between the young and older generations and lack of social policies such as pension, health care and long-term care systems are cited as the potential cause of intergenerational tension and/or conflict in particular (Borsch-Supan, Dumas and Turner, 2009; Heller and Reil-Held, 2011; Silverstein et al. 2000; Phillipson, 1996; Naumann, 2011; Hess et al, 2016). In their study on conflict and tension between older parents and adult children, Clarke and his colleagues (1999) listed communication and interaction style; habits and lifestyle; childrearing practices and values; politics, religion and ideology; work orientation and household maintenance as the domains that have the potential to create intergenerational tension and/or conflict. The same study also showed that the conflict mostly arises over the interaction and lifestyle. Surprisingly, older parents were found to be more secretive about reporting intergenerational conflict compared to their adult children (Clarke et al, 1999). This situation was explained by the intergenerational Stake Hypothesis, which suggests that parents are more emotionally invested in the relationship than are their children. Moreover, Farrington and Chertok (1993) associate this to the social desirability, which is the tendency to reflect more positive thoughts than the negative ones (Scruggs et al., 1996, Hernandez et al., 2000; Grimm, 2010). For them studying the intergenerational relationship later life is harder to explore as parents tend to be secretive especially when it comes to the conflict with their children. Both Clarke and his colleagues (1999) and Lowenstein (2007) revealed supporting evidence while investigating intergenerational conflict. In both studies older parents reported the nature of exchange more positively than it really is.

The factors affecting the occurrence and the perceptions of intergenerational conflict and tension were investigated in an EU-wide cross-national comparative study and macro level evidence of intergenerational conflict on social expenditure was sought. The results suggest that compared to young

people, older generations have slightly higher support for increased old age expenditure, as compared to educational spending after controlling for gender, educational level and GDP (Hess et al., 2016). Moreover, the literature review on intergenerational conflict at the micro level has demonstrated that care relationships and intergenerational contact along with socio-demographic characteristics can determine intergenerational conflict both at the attitudinal and behavioural level. The care provided later in life, provided mostly by adult children (Katz and Lowenstein, 2010), is believed to put strains on intergenerational solidarity and cited as a potential source of conflict, especially when the parent's health is poor (Katz and Lowenstein, 2010; Lehr, 1984; Fingerma, 2004; Merrill, 1996; Lieberman and Fisher, 1999). It is also found out that conflict led to decreased willingness to provide care, decreased frequency of visits, and decreased duration of care activities (Clarke, et al., 1999). The conflict arising from the care giving responsibilities also have an impact on the quality of the care provided by adult children to an ailing parent (Merrill 1996; Lieberman and Fisher, 1999). To some extent, availability of the extensive governmental support and/or funds seems to lessen the adverse effects of the constraints arising from the reversed roles (Bengston and Putney, 2006). According to Emerson (1962), this kind of behavioural exchange creates an imbalance and the party who is more dependent on the other starts to feel less powerful. Ailing power dynamics between adult children and older parents creates a dependency (Hirdes and Strain, 1995) and this, in the long run, imposes further constraints on both parties (Hirdes and Strain, 1995; Parrot and Bengston, 1999). As a response, the party who feels less powerful tends to develop strategies to rebalance the relationship or to avoid feeling dependent which does not always bring about desirable outcomes (Parrot and Bengston, 1991; 1999; Emerson, 1962).

The ongoing intergenerational conflict, in particular, is reported to have a detrimental effect on both older parents and adult children (Clarke et al., 1999). Older adults are particularly vulnerable to mental health problems if intergenerational conflict occurs later in the life course (Fu and Ji, 2020). In OASIS study, familial relationship, especially the emotional sphere, is found to be strongly correlated with quality of life of the older parents, suggesting familial relationship is more important for older generation (Lowenstein and Ogg, 2003 cited in Katz and Lowenstein, 2010). For the adult children, the ad-

verse effect of intergenerational conflict is found to have an effect on educational attainment level in the long run (Lui, 2015; Cruz-Saco and Zelenev, 2010). The OASIS survey (Lowenstein and Ogg, 2003 cited in Katz and Lowenstein, 2010), which evaluates the quality of life from the perspectives of adult children and their parents, found out that parents who are in the position to provide support for their children were observed to have higher quality of life, while being in need of support from adult children was found to have an adverse effect. Limited intergenerational contact is also found to be associated with intergenerational conflict (Lin et. al., 2015). The opposite, i.e. the high contact, is correlated with higher degree of solidarity between generations (Magnum and McChesney, 1988). On the other hand, there is a body of literature that suggests that conflicts mainly arise when different generations live in the same household (Suitor and Pillemer, 1991)

Turkish literature on intergenerational relationships does not have a long history. Intergenerational conflict in the Turkish literature has presented itself with the cultural and attitudinal differences between generations (Özdemir, 2013; Özdemir-Ocaklı, 2017). In her research Cangöz (2008) found out that there is a conflict between younger and older generations in terms of resources, goals and values in Turkey at the macro level. At the micro level, studies on attitudes towards older people in Turkish context suggests that there is a positive correlation between the intensity of contact with older people and positive attitudes towards them (Erdemir et al., 2011; Erol et al., 2013, Kilic and Adibelli, 2011; Ozkaptan, Altay, and Cabar, 2012). There is also an emerging body of research that relates the intergenerational conflict in Turkey to the changing attitudes between generations (Adıbelli, Türkoğlu and Kılıç, 2013; Göçer and Ceyhan, 2012; Kulakçı, 2010; Özdemir, 2009; Ünalın, Soyuer and Elmalı, 2012; Vefikuluçay, 2008; Yılmaz and Özkan, 2010).

Ageing population worldwide necessitate to develop strategies to overcome the associated challenges. Parallel to this demographic challenge, intergenerational relationship, has become a prominent topic in scientific research area. Under the scope of these studies, intergenerational solidarity and conflict has been studied extensively (Abu Aleon et al., 2019; ChenFeng, Knudson-Martin and Nelson, 2015; Law et al. 2019; Silverstein et al. 2000). As previously mentioned, intergenerational relationship studies in Turkey has recently started to emerge. However, they are limited both in numbers, and more importantly, in the scope of the research. These studies only reflect the

perceptions of young people towards older individuals and not vice versa. Thus, the results cannot be generalized to the whole population.

As suggested by Farrington and Chertok (1993), Clarke and his colleagues (1999) and Lowenstein (2007), studying the intergenerational later in life is harder, as parents tend to reveal biased information due to social desirability. To overcome this deficit, present study conducts the study at the macro level. Rather than the conflict between older parents and their adult children, the conflict between young and older generation in the society is at the core of the present analysis. Aiming to fulfil the above cited gaps in the literature, this paper sets its main objective as to identify the factors behind the perception of intergenerational conflict in Turkey. In this respect, this study will provide with theoretical, empirical and methodological contributions to the body of literature on intergenerational relationships in Turkey. The findings will also constitute an evidential base for the design of social policies to increase inter-generational cohesion and solidarity.

Methodology

Within the scope of the present paper, the perception of intergenerational conflict/tension was investigated at the societal level from the perspectives of sociodemographic factors, functional (care help) and associational solidarity (contact frequency) indicators. Descriptive statistics (frequency and Chi-squared tests) and Inferential statistics (logistic regression analysis) were adapted to investigate the extent to which intergenerational conflict can be predicted by individual characteristics and other related factors. Data for this study is taken from EUROFOUND's European Quality of Life Survey (EQLS) 2016 fourth wave. The series has been conducted every four years since early 2000s to explore European citizens' lives and their approach to life circumstances. The fourth wave data was collected from September 2016 to March 2017 using a stratified multistage sampling. It covers individuals who are over 18 and who live in private households in 33 countries including Turkey, as an acceding country. In total, 2019 Turkish respondents from the micro dataset was extracted to conduct a country-based analysis. IBM SPSS v27 was utilized for the statistical analysis. The sample was weighted according to the national metrics prior to statistical analyses.

Dependent Variable

Under the scope of the analysis, intergenerational conflict dummy variable was created as a dependent variable, based on the answers given to the question addressing the tension between old and young generations.

‘In all countries there sometimes exists tension between social groups. In your opinion, how much tension is there between old people and young people in this (Turkey) country?’

For the purpose of the analysis, the three-point Likert-type answer category was collapsed into two. The respondents who acknowledged there is a tension between young and old people were allocated to the conflict category and coded as one (1) and zero (0) the otherwise.

Independent Variables And Their Expected Effect On Perception Of Intergenerational Conflict

Socio demographic determinants: To operationalise the individual level background factors, we reviewed the literature and allocated the respondents into subdivisions accordingly. Age is an important factor that creates a difference in the attitudes of different generations. Studies show that older people tend to report less conflictual relationship with their children compared to their children (Fingerman, 1996; Giarrusso et al., 1995; Bengtson and Kuypers, 1971; Silverstein et al. 2000; Clarke, et al., 1999; Farrington and Chertok, 1993). As previously cited, gender is another socio-demographic factor that displays variation in attitudes regarding intergenerational conflict. Studies show that women are more likely to report intergenerational conflict compared to their male counterparts (Lehr, 1984; Chung, 2001; Szydluk, 2008). This phenomenon can be linked to the gendered care relationships, where women are the main care givers to older adults (Lehr, 1984; Brandt et al., 2009; Eggebeen and Hogan, 1990; Mottram and Hortaçsu, 2005; Öztop and Telsiz, 2001). Care relations intensify and put strain into the intergenerational relationships between women and older parents or kin (Pillemer and Suitor, 1992; Szydluk, 2008; Connidis and McMullin, 2002). Moreover, the same study indicated that adult children stated feeling more conflict with their mothers than with their fathers (Szydluk, 2008). Similarly, another study indicated that families with

daughters reported more conflict than families with sons only (Birditt et al. 2009).

Marital status also emerges as an explanatory factor in reporting intergenerational conflict. Research suggests that divorced or separated parents are more likely to report intergenerational conflict compared to their single or married counterparts (Szydlik, 2008). Education is another explanatory socio-demographic factor in reporting intergenerational conflict. A study conducted in Germany indicated that children with advanced, secondary or university education are considerably more likely to have conflict with their parents compared to children with a basic education level (Szydlik, 2008). Socio-economic status emerges as another factor that affects intergenerational conflict. According to the study of Görgün-Baran et al. (2005), older people from higher socio-economic status experience less conflict with their kin than older people from lower socio-economic status. Görgün-Baran et al. (2005), in their study conducted in Ankara, also found out that older adults prefer to be taken care of by their relatives rather than strangers in an institutional setting. Being taken care of by a relative causes less conflict in the care process as a result of social pressure and patriarchal values (Görgün-Baran et al., 2005). Similarly, a study conducted in Germany reported that adult children with debts are twice as likely to be in conflict with their older parents (Szydlik, 2008).

Intergenerational determinants: Studies on family solidarity and conflict suggest that certain aspects of familial behaviour, structural arrangements and/or attitudes between younger and older generations can predict the quality of family cohesion. As presented in the above literature, perceived health, need of care for either counterparts, or the financial cash transfer between adult children and older parent, the frequency of the interaction either face to face or through the phone and geographical proximity are associated with intergenerational solidarity and conflict (Clarke, et al., 1999; Boersch-Supan, Dumas and Turner, 2009; Heller and Reil-Held, 2011; Silverstein et al. 2000; Philipson, 1996; Naumann, 2011; Hess et al, 2016, Merril, 1996; Katz and Lowenstein, 2007; Lieberman and Fisher, 1999). The way the individual interacts in society is believed to be the reflection of the familial interaction (Farrington and Chertok, 1993). Therefore, studying intergenerational conflict at the macro level can be regarded as an exploration of the reflection of the familial

processes. It will also minimize the effect of social desirability when reporting intergenerational conflict between older and younger generations.

The EQLS 2016 fourth wave questions enable to explore associational solidarity (face-to-face and phone/internet interaction), functional solidarity (assistance either in cash or care form, and structural solidarity (health status). In the light of the existing literature and availability of the EQLS data, the following factors were set as independent variables:

Gender; age groups; educational attainment level; household structure, number of children in the household size, legal marital status, income percentile, financial adequacy; employment status; subjective urbanization; perceived health status; caring for disabled person aged 75 and older, caring for grandchildren; cash transfer between relatives; face-to-face contact with family members/relatives; phone/internet contact with family members/relatives.

For the carer status variable, asking if the respondents providing long term care for disabled family member aged 75 and older are computed into a single variable and those who have never provided care were coded as zero (0), and those providing care for older disabled person on a weekly basis or less often were coded as one (1). The same approach was applied for caring for grandchildren. Those who provide care for their own grandchildren were given one (1) and the rest is coded as zero (0). It is worth to note that only those who have a grandchild were the subject of this analysis. Cash transfers between relatives are also investigated. Those who reported such transfer were coded as one (1) and zero (0) the other way around. All of the independent variables were recoded into dummy variables and treated as categorical variables in the equation. The reference subcategories were selected either in the light of the current literature or according to the lowest likelihood of agreeing with the proposed statement.

Initially, exploratory data analysis (frequency) was conducted over the weighted data to explore the characteristics of the respondents in Turkish data subset. Later on, Chi-squared test was performed to investigate the unique relationship between each independent variable and dependent variable. Although Chi squared tests provide information on the significance of the relationship, it is limited in the sense that it can investigate the association between the variable pair one at a time and controlling for external factors is limited only with one variable. More importantly, it lacks the probability calculation feature. In the real world nothing can be brought about by a single

factor, thus, we conducted logistic regression analysis. It does not only test whether the simultaneously presented independent variables have a significant effect on intergenerational conflict but also quantifies the probability of occurrence of this outcome after controlling for the other factors.

In the light of the literature and research findings, intergenerational conflict is estimated to differentiate according to the subdivisions of independent variables after controlling for the other factors in the equation. Thus, 'no significant effect' stands for the null hypothesis. We also acknowledge the fact that in the real world, no single factor can predict an outcome. Thus, we prefer to draw our conclusions based on logistic regression analysis, in which, predictions are calculated after controlling for the other factors.

Results

As presented in the previous sections, the literature implies that the intergenerational conflict and societal response differentiate as a function of socio-demographic factors, functional, associational, normative and/or affectional relationships. In order to explore the intergenerational conflict and understand the factors that lead to differentiation in respondent's answer, two different statistical techniques were employed for the present study. While descriptive statistics were used to provide information on the general patterns of intergenerational conflict (frequency) and the unique relationship between variable pairs (Chi-squared tests), the logistic regression analysis was utilized to see who are more likely to acknowledge the intergenerational conflict. Prior to the logistic regression analysis, the subgroups that are known to display or found out to be displaying the lowest agreement with the proposed statement in the Chi Squared tests were set as a reference group within the variable.

Prior to discussing the impact of the factors on perception of intergenerational conflict, observed percentages over the same variables are worth to be presented. Results of the preliminary descriptive statistical analysis showed that 65% of the respondent believed that there is a conflict between younger and older generations in Turkey. Among those who acknowledge the tension, 15% reported amplified conflict. Across the sample, 4 out of 10 respondents reported that they provide care for disabled older family member on

a weekly basis or less often. Among those who have grandchildren, 61.2% said that they provide care to their own grandchildren. Another indicator for intergenerational relationship is the cash transfer. Among the Turkish sample, only 7.5 % of respondents said that there has been money exchange between relatives. When it comes to frequency of interaction, majority of the respondents revealed regular face-to-face or phone/internet contact with their family members who are not living in the household. A summary of the descriptive statistics is displayed in Table 1.

Table 1. Results of descriptive statistics

Factors	Subdivisions	%
Intergenerational conflict	No	35.5
	Some	49.2
	A lot	15.3
Inter-generational conflict (2 categories)	No	35.5
	Yes	64.5
Age cohort	64 and younger	88.6
	65 and older	11.6
Gender	Female	50.2
	Male	49.8
Subjective urbanization	Rural	18.7
	Urban	81.3
Legal marital status	Never married	24.9
	Married	64.9
	Separated	1.1
	Widowed	7.9
	Divorced	1.1
Employment status	Employed	47.9
	Unemployment	2.2
	Work at family business or farm	2.0
	Homemaker	26.1
	Student	8.1
	Retired	13.5
Household structure	Single	5.8
	Couple	12.1
	Single with children	1.2
	Couple with children	23.4
	Other	57.5
Number of children in the household	No children	57.2
	One child	18.7
	Two children	17.8
	Four and more children	1.5
Educational attainment level	Primary	38.6
	Secondary	40.5
	Tertiary	20.9

Perception of Intergenerational Conflict in Turkey:
A Macro Level Analysis of Determinants

Income (equalized percentile)	First percentile	37.1
	Second percentile	22
	Third percentile	22.3
	Fourth percentile	18.7
Financial adequacy	Uncomfortable	53.6
	Comfortable	46.4
Perceived health status	Fair/good/very good	94.9
	Bad/very bad	5.1
Cash transfers between relatives	Yes	7.5
	No	92.5
Caring for disabled elderly family member	Never	65.5
	Yes	34.5
Caring for own grandchildren	Never	38.5
	Yes	61.2
Face-to-face contact (family/relatives)	Yes	97.5
	Never	2.5
Phone/internet contact (family/relatives)	Yes	96.5
	Never	3.5

At the second phase of the analysis, Chi-squared tests were employed to explore the unique relationship between intergenerational conflict and each of the independent variables (Table 2). Excluding the household size, cash transfer between generations, and phone/internet contact with family members, all other factors yielded a statistically significant effect. In addition to the older generation (65 and older), females were more likely to report intergenerational conflict in Turkey. Similarly, people living in rural areas and people who work in family business or farm were more likely to say that there is a conflict between younger and older generations in Turkey. Groups with lower levels of educational attainment level reported higher levels of intergenerational conflict in Turkey. Not surprisingly, households who have single parents with children were found to be less likely to report intergenerational conflict. Again, divorced individuals were the group whose agreement with the intergenerational conflict was dramatically lower than the other subgroups of the factor. This may imply the latent intergenerational support within the families. The variables tackling the intergenerational care support, i.e. caring for own grandchildren or disabled older family member were found to be less likely to say there is a conflict between younger and older generations in Turkey. When it comes to contact frequency, those who said that they don't have any face-to-face contact with family members reported less intergenerational conflict in Turkey. Income percentile variable revealed

that an increase in the income percentile yielded less likelihood of reporting intergenerational conflict. This may be related with the fact that in an abundance of resources, people were less likely to have conflict.

Table 2. Results of bivariate analysis

Factors(codes)	Inter-generational tension (%)	
	No (0)	Yes (1)
Age cohort		
64 and younger (reference)	37.1	62.9
65 plus	23.2	76.8
	$\chi^2=16.638$, df(1), p<.001	
Gender		
Male (reference)	40.5	59.5
Female	30.4	69.6
	$\chi^2=21.529$, df(1), p<.001	
Subjective urbanisation		
Rural	28.5	71.5
Urban (reference)	36.9	63.1
	$\chi^2=9.232$, df(1), p<.05	
Legal marital status		
Never married	37.4	62.6
Married	35.3	64.7
Separated	38.1	61.9
Widowed	23.2	76.8
Divorced (Reference)	78.3	21.7
	$\chi^2=29.465$, df(4), p<.001	
Employment status		
Employed	36.8	63.2
Unemployed	31.8	68.2
Work at family business or farm	18.4	81.6
Homemaker	29.2	70.8
Student	37.4	62.6
Retired (reference)	44.8	55.2
	$\chi^2=24.298$, df(5), p<.05	
Household structure		
Single with children (reference)	81.3	18.8
Single	33	67
Couple	38.1	61.9
Couple with children	33	67
Other	35	65
	$\chi^2=16.833$, df(4), p<.05	
Number of children in the household		
No children	33.7	66.3
One child	47.3	52.7
Two children	31	69
Three children	20.5	79.5
4 children and more	65.5	34.5

Perception of Intergenerational Conflict in Turkey:
A Macro Level Analysis of Determinants

	$\chi^2=44.853, df(4), p<.001$	
Educational attainment level		
Primary	31.6	68.4
Secondary	37.4	62.6
Tertiary	39.2	60.8
	$\chi^2=8.399, df(2), p<.05$	
Income quartile		
First percentile	32.9	67.1
Second percentile	29.5	70.5
Third percentile	38.6	61.4
Fourth percentile (reference)	41.8	58.2
	$\chi^2=15.281, df(3), p<.05$	
Financial Adequacy		
Uncomfortable	36.8	63.2
Comfortable	33.5	66.5
	$\chi^2=2.332, df(1), p>.10$	
Perceived health status		
Fair/good/very good	35.3	64.7
Bad/very bad	38.6	61.4
	$\chi^2=.447, df(1), p>.10$	
Cash transfer between relatives		
Yes	36.6	63.4
No	34.5	65.5
	$\chi^2=.253, df(1), p>.10$	
Caring for elderly disabled family member		
Never	31.4	68.6
Yes (Reference)	41.7	58.3
	$\chi^2=19.650, df(1), p<.001$	
Caring for own grandchild		
Never	27.3	72.7
Yes	36.5	63.5
	$\chi^2=5.530, df(1), p<.05$	
Face to face contact with family and relatives		
Yes	34.7	65.3
Never (reference)	48.9	51.1
	$\chi^2=15.369, df(1), p<.001$	
Phone/internet contact with family and relatives		
Yes	35.1	64.9
Never	36.5	63.5
	$\chi^2=.053, df(1), p>.10$	

Source: European Quality of Life Survey 2016 wave, Turkey subset, EUROFOUND (2018)

So far, the results of the descriptive statistics (frequency and Chi-squared tests) were presented. At the next step, logistic regression analysis was fitted to explore the intergenerational conflict on the basis of individual level fac-

tors. The results of the bivariate analysis showed certain subgroups of the factors displayed differentiated level of intergenerational conflict, thus they were re-coded and set as reference category prior to running logistic regression analysis (See Table 2). As the chi squared test did not reveal statistical significance, for cash transfer between generation, financial adequacy; perceived health status and phone/internet contact variables, they were not included at this stage of the analysis. The number of missing variables in the caring for own grandchildren variables necessitates the exclusion of this particular variable. In total 11 independent variables were included in the last phase of the statistical analysis.

Logistic regression analysis was carried out in different phases (Table 3). Initially, goodness-to-fit of the analysis was assessed to ensure the accuracy of the estimated probabilities and reliability of the results. All the goodness-to-fit indicators for the present analysis suggested a good model fit. Thus, the results of the present logistic regression can be regarded as valid and generalizable to Turkish population. Having the goodness-to-fit, the factors were introduced to the equation simultaneously to explore their effect on perception of intergenerational conflict in Turkey. The results revealed statistically significant effects of age cohort on acknowledging intergenerational conflict in Turkey after controlling for the other factors in the equation. Compared to younger generation (i.e. people who are 64 and younger), the odds of a person reporting intergenerational conflict between young and old generation in Turkey was two times higher compared to older generation (i.e., 65 years and older). From the perspectives of gender, results showed that compared to males, the odds of acknowledging intergenerational conflict in Turkey was 72% higher among the female respondents when other factors in the equation are controlled for. Similarly, legal marital status was found to have a statistically significant effect on dependent variable after controlling for the other factors. Compared to divorced people, those are widowed have dramatically higher odds of reporting intergenerational conflict. When the household structure was investigated, the results suggested that compared to single parents with children, couples (with or without children) and singles have the conflict reporting odds up to five times higher. Increase in the number of children in the household also have an effect on the dependent variable. Compared to people who have more than 4 children living in the household, those who have 3 and less children have up to 6 times higher odds of

reporting intergenerational conflict between younger and older generations. Employment in the family business or farm also revealed statistically higher odds of reporting intergenerational conflict. People who live in the rural surrounding had 30% higher odds of reporting intergenerational conflict in Turkey, after controlling for the other factors.

Coming from higher socio-economic background also suggests statistically significant effect on the dependent variable. After controlling for the other factors in the equation, people who are at the lower end of income quartile had higher odds of reporting intergenerational conflict. Educational attainment level also revealed results that suggest that the higher the educational attainment level, the lower is the amount of change in reporting intergenerational conflict.

Compared to people who provide care for disabled older family members, people who have no such responsibility had 80% higher odds of saying there is an intergenerational conflict between older and younger generations. In terms of the contact with family members and relatives, the results showed that compared to people who never have contact with family members, those who have regular contact had twice higher odds of reporting intergenerational conflict. In other words, people who have regular contact with a family member have more odds of acknowledging intergenerational conflict in society.

Overall findings on the determinants of intergenerational conflict revealed that the effect of the socio demographic, functional and associational solidarity indicators are partially supported by the present analysis. While gender, age cohort, marital status, number of children, educational attainment level, subjective urbanisation were in line with the literature, caring for older family member and face-to-face contact with family revealed ambiguous support. Contrary to what literature suggests, some factors such as cash transfers between relatives, perceived health status, phone/internet contact, financial adequacy did not reveal statistically significant effect at the second phase of the analysis where the unique relationship between the variable pairs were investigated. As a whole, it can be concluded that compared to those who are male, younger (64 old and younger), having higher income and educational attainment level, divorced, single parent, caring for elderly family member, having 4 and more children, people who are female, older, living in rural sur-

rounding, older (65+ generation), coming from rural and disadvantaged socio-economic background, widowed, working at family business have higher tendency to acknowledge intergenerational conflict in Turkey.

Table 3. Results of logistic regression analysis

Factor	Model 1 Exp (B)
Age cohort (64 and younger reference)	2.165***
Gender (Male reference)	1.722***
Subjective urbanization (Urban reference)	1.307*
Legal marital status (Divorced reference)	
Never married (1)	3.205
Married (2)	3.561
Separated (3)	5.096*
Widowed (4)	3.118
Employment status (Retired reference)	
Employed (1)	2.389***
Unemployed (2)	2.400**
Work at family business or farm (3)	4.184**
Homemaker (4)	1.762**
Student (5)	2.106**
Household structure (Single with children reference)	
Single	
Couple (1)	3.009
Couple with children (2)	6.406**
Other (3)	3.819
Number of children in the household (No children reference)	
No child (1)	5.736***
One child (2)	2.241*
Two children (3)	3.393**
Three children (4)	5.902***
Educational attainment level (tertiary education reference)	
Primary education (1)	.824
Secondary education (2)	.721**
Income percentile (4th percentile reference)	
First percentile (1)	1.848***
Second percentile (2)	1.891***
Third percentile (3)	1.456**
Carer status for 75± disabled person weekly or less often (yes reference)	
Never	1.892***
Face-to-face contact with family and relatives (Never reference)	
Yes	2.158**
Number of valid observations	1359
*p<0.10, **p<0.05, and p<0.001 ***	
Source: European Quality of Life Survey 2016 wave, Turkey subset, EUROFOUND (2018)	

Discussion and Conclusion

Intergenerational conflict is a common and yet understudied field due to the negative connotation and dominance of intergenerational solidarity approach. The same is true for Turkey. In order to address this gap in the literature, we examined the dynamics of perceived intergenerational conflict from the socio demographic and relational perspectives in EQLS 2016 Turkey sub-dataset. Present research is the first analysis that conducts advanced statistical analysis on the intergenerational conflict in the Turkish context. While verifying the existence of intergenerational conflict between younger and older generations, present research also shows that there are socio-demographic and relational factors that are associated with it. Some of the results of our analysis displayed consistent results with the existing literature while others were not in line with what the literature suggested. This could be attributed either to the contextual factors or the features of the employed advanced statistical technique.

Literature suggests that care support, as a sub-dimension of intergenerational functional solidarity, does not always facilitate positive relationships between adult children and their older parents but cause tension and conflict. Even though care relationships are suggested to be a factor constraining the intergenerational relationships (Katz and Lowenstein, 2010; Lehr, 1984; Finerman, 2004; Merrill, 1996; Lieberman and Fisher, 1999), our study revealed contrary findings. People who provide care to older disabled family members on a regular basis have decreased the odds of reporting perceived intergenerational conflict. One of the reasons for this disparity may lie in the fact that positive relationships constitute a precondition for care relationship. In other words, people who have positive attitudes towards their older parents or kin are the ones who commit to the act of caring. Moreover, social desirability, which is the tendency to reflect more positive thoughts than the negative ones (Scruggs et al., 1996, Hernandez et al., 2000) may be a more plausible explanation for this disparity.

When it comes to the frequency of interaction, the findings of the present analysis confirmed the paradoxical nature of this relationship. Contrary to the claim of intergenerational associational solidarity, people who have face-to-face contact on daily basis were found to have considerably higher odds of acknowledging the intergenerational conflict in Turkey compared to those

who have no contact with their older parents. In the same manner, people who work in the family business or farm, which necessitate daily interaction, reported the highest odds of intergenerational conflict. When it comes to the caring for older family member, where the caring roles are reversed, regular interactions seemed to lessen the probability of reporting intergenerational conflict. Overall, these findings suggest that frequency of interaction does not necessarily suggest existence or lack of intergenerational conflict. This may imply that Turkish cultural context, where traditional familial relationship with strong hierarchical ties, are still intact. Females reporting higher odds of intergenerational conflict may also suggest that the Turkish women are still fulfilling a gender assigned role in Turkish society. Having the lowest agreement with the proposed statement, divorced, single parents, or those who have more than 3 children have dramatically lower likelihood of acknowledging intergenerational conflict in Turkish society.

As far as the socio-demographic factors are concerned, the literature suggests that age, gender, marital status, and educational level are the main socio-demographic factors that explain intergenerational conflict. The effects of face-to-face contact on perceived intergenerational conflict also turned out to be discordant with the current literature. While other studies showed that intergenerational contact fostered positive attitudes (Erdemir et al., 2011; Erol et al., 2013, Kilic and Adibelli, 2011; Ozkaptan, Altay, and Cabar, 2012, the results of the present study revealed that less contact facilitates lower rates of intergenerational conflict. Those who have no interaction with their older parents were found to have lower levels of perceived intergenerational conflict. In Syzdlik (2008), this was explained as paradoxical, in which, reporting no conflict between generations suggested to be linked with no interaction. When it comes to the regular contact that is bound to constant negotiation of autonomy of action, the intergenerational conflict is redefined, which may be against the will of the other party who are at the lower end of the defined/redefined power hierarchy (Syzdlik, 2008). The results showing higher level of intergenerational conflict between younger and older generations for those who work for family business could be attributed to the autonomy of the involved persons. It can be argued that contact frequency has a negative impact on perceived intergenerational conflict when it involves older generations who are usually at the higher end of the power hierarchy. Contact frequency

acts in a different way in situations where the power is either restored or reversed. Results showing lowest agreement with the proposed statement, in the care relationship indicators (caring for grandchildren or caring for elderly disabled family member) may be implicitly related with the restored/reversed power relations suggested by interaction theory (Szydlik, 2008).

As far as the socio-demographic variables are concerned, age, as an important factor that displays generational differences in attitudes, have revealed contradictory results with the literature. The literature suggests that younger people are more likely to report conflict compared to older counterparts (Fingerman, 1996; Giarrusso et al., 1999; Bengtson and Kuypers, 1971; Silverstein et al. 2000; Clarke, et al., 1999; Farrington and Chertok, 1993); however, our study showed the exact opposite. The fact that older people are more likely to report perceived intergenerational conflict might be explained with the higher demand and expectations of the older generations from the younger generations. And also, with cultural change taking place in the Turkish society, younger people are described as disobedient, rebellious and disrespectful (Karagöz, 2006; Kıpçak and Dedeli, 2016). Gender, as a significant socio-demographic factor in intergenerational relationships, brought about parallel results with the literature. Women reporting more intergenerational conflict compared to men (Lehr, 1984; Chung, 2001; Szydlik, 2008) can be explained by the gendered care relationships (Lehr, 1984; Brandt et al., 2009; Eggebeen and Hogan, 1990; Mottram and Hortaçsu, 2005; Öztop and Telsiz, 2001). Marital status as a socio-demographic factor revealed parallel results with the current literature. The results of the logistic regression showed that separated people are more likely to report intergenerational conflict compared to single people with children, which is also supported by the literature (Szydlik, 2008). This phenomenon can be explained by the possible atomizing relationships with the in-laws, which might have led to or contributed to the separation of the individuals. However, since there is no such information available in the dataset, we can only speculate on that issue. Moreover, the finding that widowed people report more conflict compared to married people can be explained by the possible moving in together with the parents after the passing of the spouse. Starting to live in the same household, as suggested by Suitor and Pillemer (1991), might have contributed to the perceived or lived experiences of intergenerational conflict. The effects of socio-economic status on perceived intergenerational conflict displayed similar results with

the current literature. People from lower socio-economic backgrounds report more perceived conflict compared to more well-off counterparts (Görgün-Baran et al. 2005; Syzdlik, 2008). This phenomenon can be explained by the possible financial expectations from the older generation since financial transfers usually operate downwards in the Turkish society (Özdemir Ocaklı, 2017).

These are the foremost findings of the present analysis. Such evidence might be open to variety of explanations. Having dramatically lower odds of reporting intergenerational conflict among certain subdivisions of society might also be related with the explanations of interaction theory which places ‘the dual enforcement of independence and autonomy of action in mutual dealings of two subjects’ (Syzdlik, 2008,). Another explanation could be attributed to the reflection of everchanging societal structures in the face of globalization. In consequence, some findings from our research showed some similar results with the current literature while others displayed contradictory outcomes. Even though every variable might have a unique explanation for this regarding the Turkish cultural context, our design might also have had an effect on these contradicting results. The literature we presented mainly focused on the actual lived experiences of the participants whereas our study employed perceived intergenerational conflict at the macro level. The repercussions of micro experiences on macro level perceptions are particularly helpful in eliminating the social desirability bias. Since filial respect is a traditional part of Turkish culture, even at the macro level, the respondents might have been reluctant to disclose their opinions on intergenerational conflict. For this reason, innovative research designs to study intergenerational relations should be used for future research.

References

- Abu Aleon, T., Weinstock, M., Manago, A.M., and Greenfield, P.M. (2019). Social change and intergenerational value differences in a bedouin community in Israel. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 50(5), 708-727.
- Adıbelli, D., Türkoğlu, N., and Kılıç, D. (2013). Öğrenci hemşirelerin yaşlılığa ilişkin görüşleri ve yaşlılığa karşı tutumları [Attitudes and opinions of nursing students towards old age]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1), 1-8.

- Bengtson, V.L. and Achenbaum, W.A. (Eds) (1993). *The changing contract across generations*. New York: Aldine de Gruyter.
- Bengtson, V.L., Giarrusso, R., Mabry, B., and Silverstein, M. (2002). Solidarity, conflict and ambivalence: Complimentary or competing perspectives on intergenerational relationships? *Journal of Marriage and the Family*, 64, 568-576.
- Bengtson, V. and Kuypers, J. (1971). Generational difference and the developmental stake. *International Journal of Aging and Human Development*, 2, 249-260. doi:10.2190/AG.2.4.b
- Bengtson, V. L., and Roberts, R. E. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 856-870.
- Brandt, M., Haberkern, K., and Szdlík, M. (2009). Intergenerational help and care in Europe. *European Sociological Review*, 25, 585-601.
- Bengtson, V.L., and Schrader, S.S. (1982). Parent-child relations. Mangen, D., and Peterson, W. (Eds.), *Handbook of Research Instruments in Social Gerontology*. (2, 115-185). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Birditt, K.S., Miller, L.M., Fingerman, K.L. ve Lefkowitz, E.S. (2009) Tensions in the parent and adult child relationship: Links to solidarity and ambivalence. *Psychol Aging*, 24(2), 287-295. doi:10.1037/a0015196
- Cangöz, B. (2008). Yaşlılık sadece kayıp mı? Bir ayrıcalık mı? [Is old age a lost or a privilege?] *Türk Geriatri Dergisi*, 11(3), 143-150.
- ChenFeng, J., Knudson-Martin, C., and Nelson, T. (2015). Intergenerational tension, connectedness, and separateness in the lived experience of first and second generation Chinese American Christians. *Journal of Contemporary Family Therapy*, 41, 205-220. doi:10.1007/s10591-015-9335-9.
- Chung, R. H. G. (2001). Gender, ethnicity, and acculturation in intergenerational conflict of Asian American college students. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 7(4), 376-386. <https://doi.org/10.1037/1099-9809.7.4.376>
- Clarke, E., Preston M, Raksin J, and Bengtson VL. (1999) Types of conflict and tensions between older parents and adult children. *The Gerontologist*, 39, 261-270.
- Clarke, W. R., Gilligan, M. J. and Golder, M., (2005). A simple multivariate test for asymmetric hypotheses, *Political Analysis*, 14(3), 311-331.
- Clarke, A., (2003). Situational analyses: grounded theory mapping after the postmodern turn. *Symbolic Interaction*, 26(4), 553-576.
- Connidis, I. A., and McMullin, J. A. (2002). Sociological ambivalence and family ties: a critical perspective. *Journal of Marriage and Family*, 64, 558-567.
- Coser, L. A. (1956). *The functions of social conflict*. Free Press.

- Cowan, P. A., Field, D., Hansen, D. A., Skolnick, A., and Swanson, G. E. (Eds.). (1993). *Family, self, and society: Toward a new agenda for family research*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Dumas, A. and Turner, B.S. (2009). Aging in post-industrial societies: Intergenerational conflict and solidarity. In J. Powell and J. Hendrick (eds.). *The Welfare State and Post-industrial Society: A Global Analysis*, (p.41-56) New York, NY, Springer,.
- Eggebeen, D., and Hogan, D. (1990). Giving between generations in American families. *Human Nature*, 1, 3, 211-32.
- Engels, F. (1884/1972). *The origin of the family, private property and the state*. New York, NY: Pathfinder Press.
- Erdemir, F., Kav, S., Citak, E. A., Hanoglu, Z., and Karahan, A. (2011). A Turkish version of Kogan's attitude toward older people (KAOP) scale: Reliability and validity assessment. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 52, e162-e165.
- Erol, S., Pinar, R., Gür, K., Ergün, A., and Hayran, O. (2013). *Attitudes towards old people among Turkish university students*. Retrieved from <http://www.ifa-fiv.org/wp-content/uploads/2013/11/Rukiye-Pinar-1100-Opal-A.pdf>
- EUROFOUND (2018). *European quality of life survey (EQLS, Dublin)*. <https://www.eurofound.europa.eu/data/european-quality-of-life-survey>. Accessed via UK Data Service.
- Fingerman KL. (1996). Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and Aging*, 11, 591-606.
- Fingerman, K. L., and Hay, E. (2004). Intergenerational ambivalence in the context of the larger social network. In K. Pillemer, and K. Lüscher (Eds.), *Intergenerational ambivalences: New perspectives on parent-child relations in later life*. New York: Elsevier.
- Giarrusso, R./Stallings, M. and Bengtson, V.L. (1995): The "intergenerational stake" hypothesis revisited: Parent-child differences in perception of relationships 20 years later. In: Bengtson, V.L./Schaie, K.W. and Burton, L.M. (Eds.), *Adult Intergenerational Relations. Effects of Societal Change*. (p.227-263). New York, NY,
- Göçer, Ş., and Ceyhan, O. (2012). Kayseri İli Hacılar İlçe Merkezinde yaşlılarla yaşayan bireylerin yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi [Determining attitudes of individuals living with older people in Kayseri towards Ageism]. *5th Academic Geriatrics Congress*, p.181-184, 23- 27 May 2012, Cornelia Diamond Hotel, Antalya.

- Görgün-Baran, A., Kalınkara, V., Aral, N., Akın G., Baran, G., and Özkan, Y. (2005). *Elder and family relations research: The example of Ankara*. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Grimm, P. (2010). *Social desirability bias*. In *Wiley International Encyclopaedia of Marketing* (eds J. Sheth and N. Malhotra). doi:[10.1002/9781444316568.wiem02057](https://doi.org/10.1002/9781444316568.wiem02057)
- Karagöz, M. (2006). *Sosyolojik bakımdan genç-ebeveyn ilişkisi: Konya örneği [Youth-parent relationship from a sociological point of view: Case of Konya]*. Master's Thesis. Selçuk University, Institute of Social Sciences, Sociology Department, Konya.
- Katz, R., and Lowenstein, A. (2010). Theoretical perspectives on intergenerational solidarity, conflict and ambivalence. In Izuhara, M. (Ed.), *Ageing and intergenerational relations* (p. 29-57). Bristol, UK: The Policy Press.
- Kıpçak, S. and Dedeli, Ö. (2016). Evaluation of the elderlies's attitudes towards young people. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2682-2696.
- Kiliç, D., and Adibelli, D. (2011). The validity and reliability of Kogan's attitude toward old people scale in the Turkish society. *Health*, 3, 602-608.
- Kulakçı, H. (2010). Hemşirelik lisans programı birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin düşüncelerinin ve görüşlerinin değerlendirilmesi [Evaluation of attitudes of nursing freshmans and seniors towards old age and ageing]. *Dokuz Eylül University Nursing School Electronic Journal*, 3(1), 15-22.
- Law, J. Young, T. J., Almeida, J. and Ginja, S. (2019). Intergenerational communication: An interdisciplinary mapping review of research between 1996 and 2017. *Journal of Intergenerational Relationships*, 17:3, 287-310, DOI: 10.1080/15350770.2018.1535349.
- Lin X, Bryant C, Boldero J, Dow B. (2015). Older Chinese immigrants' relationships with their children: A Literature review from a solidarity-conflict perspective gerontologist. 55(6), 990-1005. doi:10.1093/geront/gnu004
- Lui, P.P. (2015). Intergenerational cultural conflict, mental health, and educational outcomes among Asian and Latino/a Americans: Qualitative and meta-analytic review. *Psychol Bull.* 141(2):404-446. doi:10.1037/a0038449.
- Marshall, V. W., Sarah H. M., and Rosenthal, C. J. (1993). Elusiveness of Family Life: A Challenge for the Sociology of Aging. In , ed. George L. Maddox and M. Powell Lawton *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*, p. 39-74 Vol. 13. Newyork: Springer.

- McChesney, K. Y., Bengtson, V. L., Mangen, D. J. i Bengtson, V. L. (Ed); Landry Jr., and Pierre, H. (Ed). (1988). Solidarity, integration, and cohesion in families: Concepts and theories. *Measurement of intergenerational relations. Sage focus editions*, Vol. 92. (p. 15-30). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Mottram, S. A., and Hortaçsu, N. (2005). Adult daughter–aging mother relationship over the life cycle: The Turkish Case. *Journal of Aging Studies*, 19, 471-488.
- Özdemir, B. (2013). Renegotiation of intergenerational contract: Changing forms for intergenerational solidarity. *IFA and TURYAK International Initiative on Ageing "Intergenerational Solidarity"*, 4-6 October, 2013, İstanbul, Türkiye.
- Özdemir, Ö. (2009). *Üniversitede Öğrenim gören hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığma ilişkin tutumları [the attitudes of nursing students towards ageism]*. Unpublished Master's Thesis, Gazi University, Institute of Health Science, Ankara.
- Özdemir-Ocaklı, B. (2017). *Intergenerational relationships between adult children and older parents in Turkey*. Doctoral Dissertation. Department of Sociology, University of Oxford.
- Ozkaptan, B. B., Altay, B., and Cabar, H. D. (2012). Attitudes of nursing students towards older people in Turkey. *Health Medicine*, 6, 3351–3358.
- Öztop, H., and Telsiz, M. (2001). *Relations and expectations between elderly parents and adult children: An intergenerational evaluation*. Ankara: Hacettepe University Press.
- Phillipson, C. (1996). Intergenerational conflict and the welfare state: American and British perspectives. In Walker, A. ed., *The new generational contract*. London, UCL.
- Pillemer, K. and Suitor, J. J. (1992). Violence and violent feelings: What causes them among family caregivers? *Journal of Gerontology*, 47 (4), S165–S172.
- Rahman, N. (1999). Understanding conflict: Perception of female caregivers. *Australian Journal on Ageing*, 18(3), 140–144. <https://doi.org/10.1111/j.1741-6612.1999.tb00115.x>
- Silverstein, M., and Bengtson, V. L. (1997). Intergenerational solidarity and the structure of adult child: Parent relationships in American families. *American Journal of Sociology*, 103(2), 429-460.
- Silverstein, M., Parrott, T. M., Angelelli, J. J., and Cook, F. L. (2000). Solidarity and tension between age-groups in the United States: Challenge for an aging America in the 21st century. *International Journal of Social Welfare*, 9(4), 270-284. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00139>
- Simmel, G. (1955). *Conflict and the web of group-affiliations*. Free Press.

- Suito, J. J. and Pillemer, K. (1991). Family conflict when adult children and elderly parents share a home. In K. Pillemer and K. McCartney (Eds.), *Parent-Child Relations Throughout Life* (p. 179- 199). Hillsdale, NJ: Er
- Szydlak, M. (2008). Intergenerational solidarity and conflict. *Journal of Comparative Family Studies*, 39, 97-114.
- Ünalın, D., Soyuer, F., and Elmalı, F. (2012). Geriatri merkezi çalışanlarında yaşlı tutumunun değerlendirilmesi [Assessment of attitudes towards elderly among geriatric center workers]. *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, 2(3), 115-120.
- Vefikuluçay, D. (2008). Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları [Attitudes of University Students towards Ageism].
- Walker, A. (1996). Intergenerational relations and the provision of welfare. In Walker, A. ed., *The new generational contract*. London, UCL.
- Yılmaz, E., and Özkan, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları [Attitudes of Nursing Students towards Ageism] *Maltepe University, Nursing Science and Art Journal*, 3 (2), 35-53.
- United Nation (2002). Political declaration and Madrid international plan of action on Ageing. 08-12 April 2002, Madrid, Spain. Online. Available at <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özdemir Ocaklı, B. and Yalçın, B. (2021). Perception of intergenerational conflict in Turkey: A macro level analysis of determinants. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(33), 67-94. DOI: 10.26466/opus.818458

Mediation Effect of Life Satisfaction on The Relationship of Perceived Manager Support and Job Satisfaction

DOI: 10.26466/opus.822889

*

*Beyza Erer – İlknur Çevik Tekin**

* Dr. Öğr. Görevlisi, Selçuk University

E-Mail: beyzaerer@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0083-7102](https://orcid.org/0000-0003-0083-7102)

**Öğr. Gör. Dr, Selçuk University

E-Mail : ilknurtekin@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0802-1733](https://orcid.org/0000-0002-0802-1733)

Abstract

Today's people have many roles in life. In general, a person who is satisfied with his life can be said to have life satisfaction. It is difficult for the individual to distinguish between life satisfaction and job satisfaction. One variable affects another variable. Employees whose expectations are realized in life will also be happy in their work. Similarly, life satisfaction of employees who are satisfied with their job is expected to increase. There are many studies that reveal this relationship. Manager support can affect job satisfaction as it is part of business life and important to the employee. It is in studies that measure this. In this study, our goal is to investigate whether perceived manager support plays a role as a means of life satisfaction in the impact of job satisfaction. For this purpose, questions were asked to the hotel employees in Konya center by survey technique. The data obtained were analyzed through SPSS and AMOS programs and the results obtained were interpreted. As a result of the research it was found that manager support positively affects job and life satisfaction, life satisfaction positively affects job satisfaction and life satisfaction is partially mediated in the effect of manager support on job satisfaction.

Keywords: *manager support, job satisfaction, life satisfaction*

Algılanan Yönetici Desteği İle İş Tatmini İlişkisinde Yaşam Tatmininin Aracılık Etkisi

*

Öz

Günümüz insanının yaşamda pek çok rolü vardır. Genel olarak hayatından memnun olan birey, yaşam tatminine sahiptir denilebilir. Birey için yaşam tatmini ve iş tatminini birbirinden ayırmak zordur. Bir değişken, diğer değişkeni etkilemektedir. Yaşamda beklentileri gerçekleşen çalışanlar işlerinde de mutlu olacaktır. Benzer şekilde işinden tatmin olan çalışanların yaşam tatminlerinin artması beklenir. Bu ilişkiyi ortaya koyan pek çok çalışmada bulunmaktadır. Yönetici desteği, iş hayatının bir parçası ve çalışan için önemli olduğu için iş tatminine etki edebilmektedir. Bunu ölçen çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmada amacımız, algılanan yönetici desteğinin iş tatminine etkisinde yaşam tatmininin aracı rolü olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla Konya merkez ilçelerinde yer alan otel çalışanlarına anket tekniği ile sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler SPSS ve AMOS programları aracılığıyla analiz edilip, sonuçlar yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda; yönetici desteğinin iş ve yaşam tatminlerini pozitif etkilediği, yaşam tatmininin iş tatminini pozitif etkilediği ve yönetici desteğinin iş tatminine olan etkisinde yaşam tatmininin kısmi aracılık ettiği bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: yönetici desteği, iş tatmini, yaşam tatmini

Introduction

Managerial support is important for organizations as well as for employees. Managerial support perceived by employees will increase work efficiency by contributing positively to their job and life satisfaction. Therefore, both the organization and the managers want the employees to be individuals who are satisfied with their jobs. Job satisfaction/content occurs as a result of what employees expect from their jobs and the emotions that their jobs make them feel. Hence, it is important for both organizations and employees. The satisfaction of an individual with his/her job does not mean that he/she is satisfied with his/her life. Job satisfaction can contribute to life satisfaction, but cannot replace it. Therefore, life satisfaction is not related to a specific field, but is about ensuring satisfaction in the whole of life. For this reason, life satisfaction has attracted the attention of humankind for years. Individuals need life satisfaction in order to be satisfied with their lives and to have a meaningful life. Since the value judgments that individuals reach as a result of considering their lives in general from every angle create life satisfaction, individuals reach this judgment as a result of questioning whether their lives are good or bad. Since job satisfaction is a field included in life satisfaction, an individual who is satisfied with life is expected to be satisfied with his/her job. Considering that one of the most important factors that will increase the job satisfaction and life satisfaction levels of the employees is the support of the manager, the main purpose of this study is to investigate whether life satisfaction is a mediating variable in the effect of managerial support on job satisfaction. Hotel establishments where managerial support and job and life satisfaction are very important have been selected to measure this purpose.

Conceptual Framework

Manager Support

Employees want to be valued and appreciated in their organizations. Since managers are the authority in evaluating the performance and organizational contributions of the employees, sometimes the support from the manager is seen as the support from the organization and causes positive results in terms of the organization. Executive support is demonstration of interest

in employees by managers and their treatment in good faith (Pearce et al., 1994, p.263). According to Burke et al. (1996), it is the perception about how much the employees are cared by managers. Subordinates want to be appreciated by their superiors, regardless of the sector. At the same time, for the employee, the manager represents the organization and being supported by the manager means being supported by the organization. The perception that the happiness and well-being of employees is important dominates organizations with managerial support. Managers who are sensitive about valuing, caring, expressing and appreciating their success within the organization are “supportive managers” for their employees (Özdevecioğlu, 2003, p.118). Therefore, the support perceived by each employee may be different (Babin and Boles, 1996, p.60). In organizations with centralized management, manager support is less felt by the employee than in modern organizational structures. In order for executive support to be perceived by the employee, there must be an organizational structure that is friendly and communicative.

Job Satisfaction

The concept of job satisfaction has been used in many studies as a dependent or independent variable, especially in organizational behavior literature. In general, it means meeting expectations, needs, desires and wishes. The word meaning of the word Satisfaction in English dictionaries is stated as “Gratification, pleasure, contentment; fulfilment, compensation; to delight, to please”. The first study on job satisfaction were the Hawthorne experiments that began in Chicago, USA in the 1930s under the leadership of F. Roethlisberger and E. Mayo from Harvard University. As a result of this study, it was revealed for the first time that psychological and social support is important in motivating employees rather than financial rewards. According to Locke (1976), job satisfaction is the positive situation that occurs in the emotions of employees as a result of evaluating their jobs.

According to Luthans (1998), job satisfaction has three important characteristics:

- Job satisfaction is concept where emotional aspect is predominant.
- Job satisfaction is about the extent to which what happened meets expectations.

- Job satisfaction affects various attitudes such as job satisfaction, wages, promotion opportunities, colleagues, and managerial behavior.

Any support that managers will give to employees will return as job satisfaction. In this way, it is ensured that the employees fully concentrate on their work and are in the organization both physically and spiritually (Zincirkıran et al., 2016, p. 979).

Life Satisfaction

The concept of life satisfaction was first used by Neugarten in 1961. Life satisfaction is a cognitive process in which all dimensions and details of people's lives are handled (Özer and Karabulut, 2003, p.72). It occurs as a result of the comparison of the expectations of the person with what exists in his/her life. Life satisfaction is generally necessary for people to be happy in their lives and to make their lives meaningful for them (Dağlı and Baysal, 2016, p. 1250). The greater the harmony between the achievements and desires of the people, the higher the life satisfaction will be (Prasoon and Chaturvedi, 2016, p.26). Therefore, it is an important factor affecting people's peace and social relations (Öztop and Kınacı, 2016, p.22). Life satisfaction is about one's evaluating his/her life positive in general by taking it as a whole, and how much he / she loves the life he / she lives. Life satisfaction is a criterion, just like job satisfaction, since it is the degree of satisfaction that a person reaches as a result of his/her general evaluation of his/her life (Keser, 2005, p.55). Achieving life satisfaction is related to measuring people's expectations from their lives and their achievements. The smaller the difference between the expectation and the actual, the higher the level of life satisfaction. Therefore, life satisfaction can also be expressed as the difference between the individual's goals in life and what s/he has achieved or the difference perceived by the individual between them.

The Research Method

Research Hypotheses and Model

The theoretical information found in the domestic and foreign literature regarding the concepts and the findings of the research results were effective

in the formation of the hypotheses and the research model. The variables to be used in the study were determined before presenting the hypotheses and the research model. There are three variables in total in the research: managerial support (independent variable), job satisfaction (dependent variable) and life satisfaction (mediating variable). In this context, the hypotheses and the research model are given below.

H1: Managerial support has a significant effect on job satisfaction.

H2: Managerial support has a significant effect on life satisfaction.

H3: Life satisfaction has a significant effect on job satisfaction.

H4: Life satisfaction has a mediating effect in the relationship between executive support and job satisfaction.

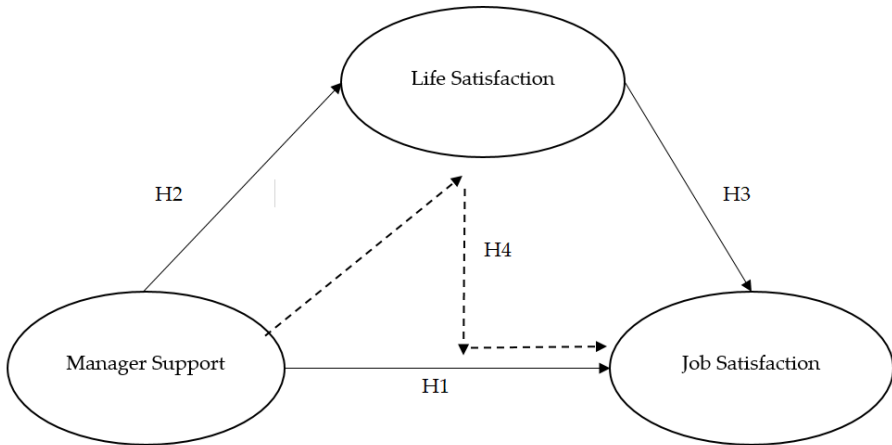

Figure 1. Research Model

The Universe and Sample of the Research

The research population consists of the personnel working in the hotels operating in the central districts of Konya. Within the scope of the research, sampling was used because it was not possible to reach all employees in the research population. The size of the sample determined by convenience sampling method is suitable for the 384 sample size selected with the assumed 95 % confidence interval for ideal analysis (Yazıcıoğlu and Erdoğan, 2004). In this context, the research sample involves 402 hotel employees whose survey forms were delivered online between September 25 and October 20, 2020.

When the demographic characteristics of the hotel employees participating in the study are examined, it is seen that while the rate of females is 37.6% (n = 151), the rate of males is 62.4% (n = 251); the rate of married people is 53% (n = 213), whereas the rate of singles is 47% (n = 189). 12.7% (n = 51) of the participants were in the 18-25 age range, 31.6% (n = 127) in the 26-30 age range, 31.6% (n = 127) in the 31-35 age range. 19.9% (n = 80) were between 36-40 years old and 4.2% (n = 17) were 41 and above. 6.2% of the participants (n = 25) were primary school graduates, 34.6% (n = 139) were high school graduates, 21.6% (n = 87) were associate degree graduates, 27.1% (n = 109) and 10.4% (n = 42) of them are postgraduate graduates. 31.1% of the participants (n = 125) worked in this sector for 1-5 years, 38.8% (n = 156) for 6-10 years, 20.4% (n = 82) for 11-15 years and 9.7% of them (n = 39) worked in this sector for 16 years or more; on the other hand, 48.3% (n = 194) had been working in their current hotels for 1-5 years, 35.1% (n = 141) for 6-10 years, 14.2% (n = 57) for 11-15 years and 2.5% (n = 10) for 16 years or more.

Data Collection Tools and Reliability-Validity Analysis

A questionnaire form with four parts, namely demographic characteristics, "managerial support scale", "job satisfaction scale" and "life satisfaction scale" was used in collecting the data used in the research

Managerial Support Scale: In the study, the "Managerial Support Scale" developed by Karasek (1985) and adapted into Turkish by Kula (2011) was used in order to determine the level of support the participants received from their managers. The scale consists of 7 items and one dimension. The 6th item in the scale is scored as the reverse item indicating negative judgment. The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the scale in this study was calculated as 0.93. The skewness and kurtosis values were found between -1.5 and +1.5, and the distribution was normal (Tabachnick, Fidell and Ullman, 2019)

Job Satisfaction Scale: The one-dimensional "Job Satisfaction Scale" developed by Brayfield and Rothe (1951), whose 5-item short form was created by Judge et al. (1998) and adapted to Turkish by Keser and Bilir (2019) was

used to determine the job satisfaction levels of the participants. The 3rd and 5th items in the scale are scored as reverse items. In the reliability analysis for the scale, the Cronbach Alpha coefficient was found to be 0.97 in this study. The skewness and kurtosis values were found between -1.5 and +1.5, and the distribution was normal.

Life Satisfaction Scale: "Life Satisfaction Scale" with 5 items and one dimension developed by Diener et al. (1985), and adapted to Turkish by Bekmezci and Mert (2018) was used to measure life satisfaction. In this study, Cronbach Alpha coefficient was found to be 0.94 in the reliability analysis performed for the scale without reverse items. The skewness and kurtosis values were found between -1.5 and +1.5, and the distribution was normal.

The questions used in the questionnaire were evaluated with the help of 5-point Likert type scaling (1 = Strongly Disagree 2 = Disagree 3 = Undecided 4 = Agree 5 = Strongly Agree).

Confirmatory factor analysis (CFA) was conducted to test the validity of managerial support, job satisfaction and life satisfaction scales and the results are presented in Table 1.

Table 1. Statistical values regarding the fit of the scales

Variables	Manager Support	Job Satisfaction	Life Satisfaction
CMIN/DF	2.50	3.35	2.09
GFI	0.92	0.98	0.99
CFI	0.99	0.99	0.99
RMR	0.03	0.01	0.01
RMSEA	0.06	0.07	0.05

CMIN/DF=Relative Chi-square; GFI= Goodness Of Fit Index; CFI= Comparative Fit Index; RMR=Root Mean Square Residual; RMSEA= Root Mean Square Error of Approximation

As seen in Table 1, it is possible to say that the fit indices of the scales are within acceptable limits (Meydan and Şeşen, 2015, p.37).

In addition, before the survey forms were applied to hotel employees, approval was obtained from the Ethics Committee of Selcuk University on 03/09/2020, numbered 61362648-200, indicating that the study was in compliance with ethical principles.

Data Analysis

The data obtained from the questionnaires were analyzed with the "SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 21.0 program" and then, first the normality test of the data was performed and it was determined that the data set showed a normal distribution. In addition, parametric tests were used to evaluate the data, considering the kurtosis and skewness values (Tabachnick, Fidell and Ullman, 2019). Data on managerial support, job satisfaction and life satisfaction variables were analyzed, and the mean ($\bar{x}$), standard deviation (S.S.) and correlations between variables were examined. Categorical variables were shown in percentages (%) and numbers (N). Reliability and validity analyses of the scales were made with "SPSS 21.0 and AMOS (Analysis of Moment Structures) 21.0 programs". The correlational relationship between managerial support, job satisfaction, and life satisfaction scales was analyzed using the Pearson correlation test. Structural equation modeling was used to test the research hypotheses.

Findings

Correlation analysis was conducted on the data obtained in the research to determine the mean and standard deviations of the variables of managerial support, job satisfaction and life satisfaction and the relationships between the variables. The results are presented in Table 2.

Table 2. Means, Standard deviations, and correlations among constructs(n=402)

Variables	M	SD	1	2	3
1.ManagerSupport	2.93	1.20	1	**0.575	**0.320
2.Job Satisfaction	2.25	0.35	**0.575	1	**0.326
3.Life Satisfaction	2.16	1.25	**0.320	**0.326	1

** $p < 0.01$

Correlation analysis was conducted to reveal the relationship between managerial support, job satisfaction and life satisfaction by testing the model that formed the basis of the research. According to the findings obtained, there are significant relationships between the variables. There is a moderately positive correlation between managerial support and job satisfaction ($r = 0.575$ $p < 0.01$) and a moderately positive correlation ($r = 0.320$ p

<0.01) between managerial support and life satisfaction. In addition, there is a moderately positive correlation ($r = 0.326$ $p < 0.01$) between job satisfaction and life satisfaction (İslamoğlu and Alniaçık, 2019, p.357).

Structural equation modeling was used to test the hypotheses of the research, and Baron and Kenny's (1986) method was used to determine the mediation effect. In this context, the effect of managerial support on job satisfaction was tested in the first step and the results obtained (CMIN / DF = 2.83; GFI: 094; CFI = 0.98; RMR = 0.50; RMSEA = 0.06) indicate that the data fit perfectly with the model (Meydan and Şeşen, 2015, p.37)

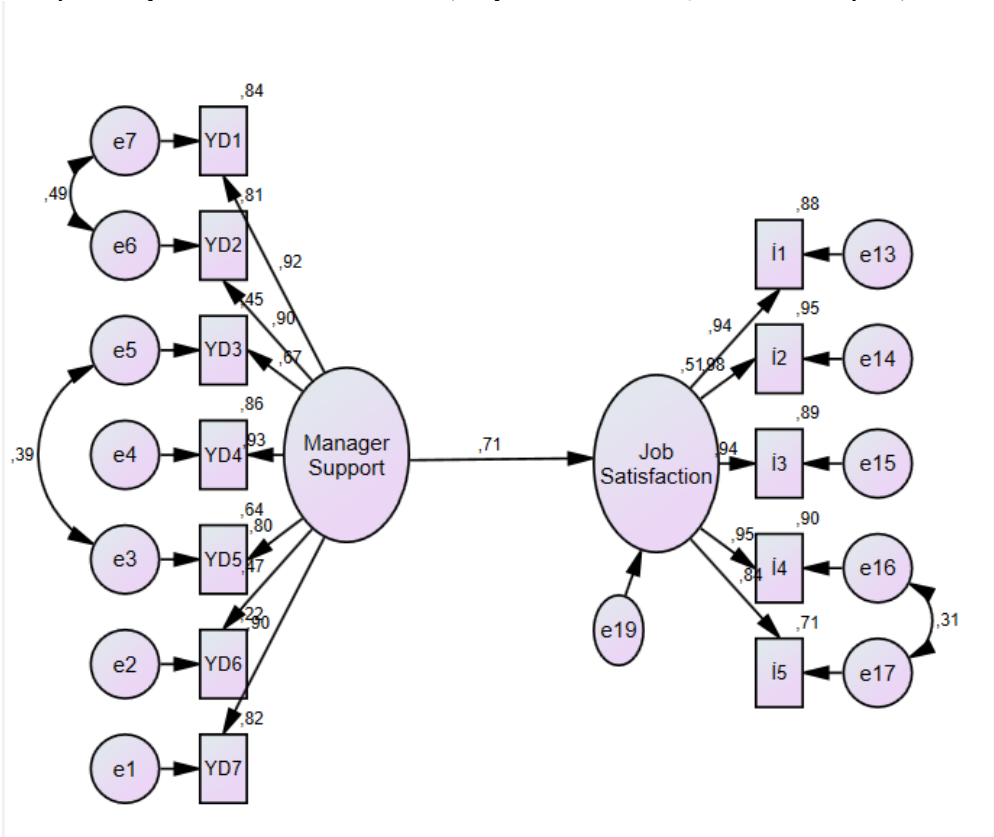

Figure 2. The Effect of Manager Support on Job Satisfaction

Figure 2 shows that managerial support positively and significantly affects job satisfaction ($\beta = 0.71$; $p < 0.001$) and that 51 % of the variance in job satisfaction is explained by managerial support. Therefore, H1 hypothesis was confirmed.

In the second step of the study, the variable of life satisfaction was included in the analysis as a potential variable to determine the mediating effect of managerial support on job satisfaction and it was seen that the fit indices of the structural equation model (CMIN / DF = 2.30; GFI: 093; CFI = 0.98; RMR = 0.06; RMSEA = 0.05) presented a perfect fit.

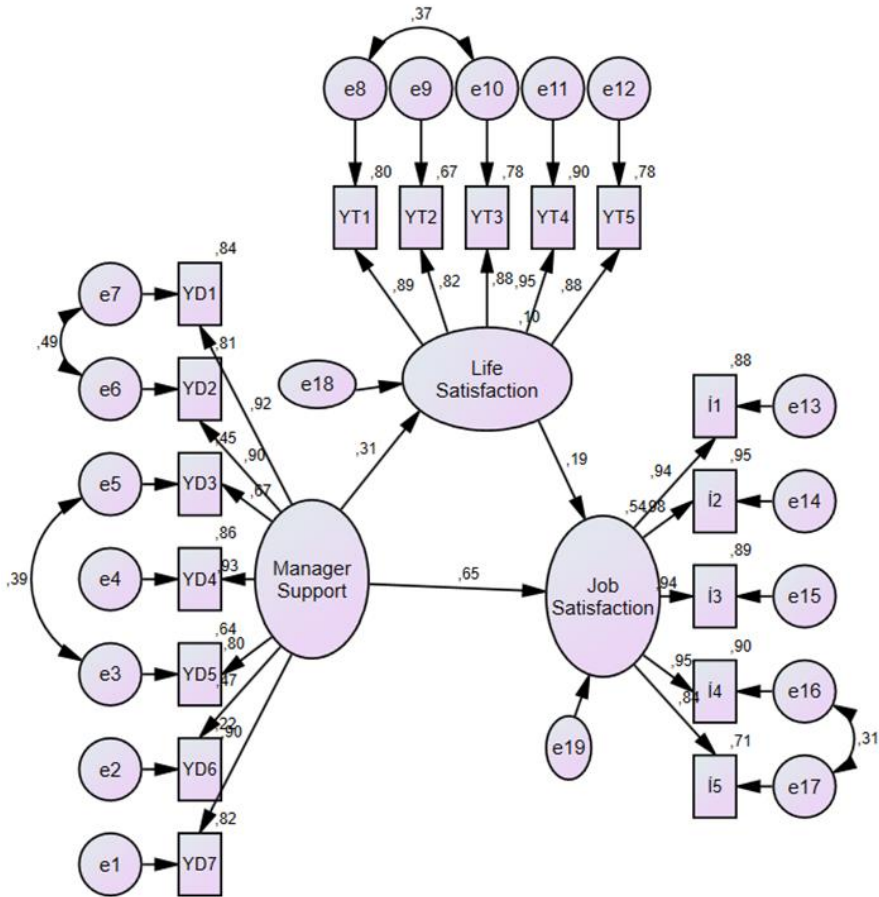

Figure 3. Structural Equation Model

When the path analyses in the structural equation model in Figure 2 are examined, it is seen that the path from managerial support to life satisfaction and the path from life satisfaction to job satisfaction are positive and significant ($\beta = 0.31, p < 0.001$; $\beta = 0.19, p < 0.001$). Therefore, hypotheses H2 and H3 were confirmed. However, if the mediating variable is included in the model together with the independent variable, it is seen that the effect of the mediating variable on the dependent variable is significant whereas the effect of the independent variable on the dependent variable decreases (from 0.71 to 0.65). In other words, the path from managerial support to job satisfaction, which was significant in the first step, did not become insignificant with the inclusion of life satisfaction in the analysis, but only the relationship between them decreased. Therefore, H4 was confirmed as its mediating role was determined due to the significant effect of life satisfaction on job satisfaction.

However, with the inclusion of the mediating variable in the model, "if a non-significant relationship between the independent variable and the dependent variable is detected, one can talk of full mediation effect, and if there is a decrease in the relationship between the independent variable and the dependent variable, then one can talk of partial mediation effect" (Koç et al., 2014). Therefore, it was determined in this study that life satisfaction had a partial mediating effect on the relationship between managerial support and job satisfaction. From this point of view, Sobel test was used to determine the significance of the mediating effect. As a result of the Sobel test, it was concluded that life satisfaction ($z = 3.881; p < 0.002$) significantly mediated the relationship between managerial support and job satisfaction.

Conclusion, Discussion And Suggestions

Managerial support in business life has important effects on employees. The approach assumed to an organization by an employee who thinks that his/her manager has treated him/her fairly is similar to the way s/he perceives his/her manager's behavior. Therefore, managerial support affects the employee's view of the organization and thus their productivity. In modern organizational structures, the manager has supportive, enabling and facilitating roles. Employees generally want to see their managers as "mentors" or "sources of support". This study emerged because it was

thought that life satisfaction was an important variable in the effect of managerial support on job satisfaction and it was anticipated that both job satisfaction and life satisfaction of an employee who received the right managerial support would increase. For this purpose, some hypotheses were tested in the study and findings were obtained in line with the research purpose.

The finding that managerial support has a positive effect on job satisfaction is consistent with the literature (Akçakaya; 2010; Eisenberger et al., 1997; Emhan et al., 2014; Goh et al., 2015; Jiang and Kline, 2000; Perrewe and Carlson, 2002; Zincirkiran et al., 2016). Some studies addressing the relationship between life satisfaction and job satisfaction (Aşan and Erenler, 2008; Judge et al., 2005; Judge and Watanabe, 1993; Iverson and Maguire 2000; Kantak et al., 1992; Keser, 2005; Özdevecioğlu and Doruk, 2009; Qu and Zhao, 2012; Rain et al., 1991; Unanue et al., 2017; Uchmanowicz et al., 2019; Ünal et al., 2001; Yiğit et al., 2011). It was found in the present study that managerial support significantly affected life satisfaction. There is no study in the literature that has measured this relationship. Likewise, there is no study showing that life satisfaction plays a mediating role in the effect of managerial support on job satisfaction.

The hypotheses formed according to the steps proposed by Baron and Kenny (1986) regarding the measurement of the mediation effect were tested and verified on 402 personnel working in hotel businesses operating in metropolitan districts of Konya. Accordingly, it was determined that the managerial support perceived by the employees had a positive effect on both job satisfaction and life satisfaction. This result indicates that the job satisfaction and life satisfaction of employees who receive support from their managers in business life increase. In addition, it should not be ignored that life satisfaction has positive effects on job satisfaction. It was concluded in the study that people who love, approve of and are satisfied with their lives embrace their jobs more and, in short, are satisfied with their work. Finally, it was also concluded that life satisfaction plays a partially mediating role in the effect of managerial support on job satisfaction. In other words, life satisfaction plays a role in increasing job satisfaction of employees who perceive managerial support.

Although the relationship between job satisfaction and life satisfaction has been wondered and examined since the past, there have not been many

studies on other factors that affect this relationship. In fact, there are studies on which of these two variables affect the other more in the relationship between job and life satisfaction, but the effect of other factors affecting these two relationships has generally been ignored. Although studies exist in the literature about whether managerial support affects job satisfaction or not, there is no study measuring the effect of managerial support on life satisfaction. It is hoped that this study will eliminate the deficiencies in the literature and pioneer different and new studies in this field, since there exists no study concerning the effect of managerial support on life satisfaction and no study where the three variables of the research are used together. Therefore, in future studies, it may be recommended that studies be conducted on different sample groups investigating the regulatory role of life satisfaction in the effect of managerial support on job satisfaction. For it will be more beneficial to conduct studies on the mediation or regulatory role of life satisfaction in the relationship between managerial support and job satisfaction on an institutional or sector basis in order to generalize the results and enable comparisons. Causal inferences cannot be made due to the fact that research variables are measured simultaneously. For this reason, longitudinal studies on the subject are important for future research.

Kaynakça / References

- Akçakaya, M., (2010). Örgütlerde uygulanan personel güçlendirme yöntemleri: Türk kamu yönetiminde personel güçlendirme. *Karadeniz Araştırmaları*, 25, 145-174.
- Aşan, Ö. and Erenler, E. (2008). İş tatmini ve yaşam tatmini ilişkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 203-216, Isparta
- Babin, B. J. and Boles, J., S. (1996). The effects of perceived coworker involvement and supervisor support on service provider role stress, performance and job satisfaction, *Journal of Retailing*, 72 (1), 57- 75.
- Baron, R. M. and Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychology research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bekmezci, M. and Mert, S. İ. (2018). Yaşam tatmini ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 166-177.
- Brayfield, A. H and Rothe, H. F. (1951). An index of job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 35(5), 307.

- Burke, M. J., Borucki, C. C., and Hurley, A. E., (1992), Reconceptualizing psychological climate in a retail service environment: A multiple stakeholder perspective. *Journal of Applied Psychology*, 7(5), 717- 729.
- Dağlı, A. and Baysal, N . (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 15 (59), 1250-1262.
- Diener, Ed. Emmons, R.A., Larsen, R.J. and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Eisenberger, R., Cummings, J., Armeli, S. and Patrick L. (1997). Perceived organizational support, discretionary treatment and innovation. *Journal of Applied Psychology*, 82, 812-820.
- Emhan, A., Mengenci, C., Taşdöven, H. and Garavey, V., (2014). Yapısal eşitlik modeli kullanılarak iş memnuniyeti, yönetici desteği ve tükenmişlik kavramları arasındaki ilişkilerin analizi: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27, 75-96.
- Goh, Z., Ilies, R., and Wilson, K.S. (2015), Supportive supervisors improve employees' daily lives: The role supervisors play in the impact of daily workload on life satisfaction via work– family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 89, 65-73.
- Iverson, R. D., and Maguire, C. (2000). The relationship between job and life satisfaction: Evidence from a remote mining community. *Human Relations*, 53, 807–839.
- İslamoğlu, A. H. and Alnaçık, Ü. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 6.Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Jiang, J. J. and Kline, G. (2000). Supervisor support and career anchor impact on the career satisfaction of the entry-level information systems professional. *Journal of Management Information Systems*, 16, 219-240.
- Judge, T. A., and Watanabe, S. (1993). Another look at the job satisfaction-life satisfaction relationship. *Journal of Applied Psychology*, 78(6), 939–948.
- Judge, T. A., Bono, J. E., Erez, A., and Locke, E. A. (2005). Core self-evaluations and job and life satisfaction: The role of self-concordance and goal attainment. *Journal of Applied Psychology*, 90(2), 257–268.
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C and Kluger, A. N. (1998). Dispositional effects on job and life satisfaction: The role of core evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 17.
- Kantak, D. M., Futrell, C. M. and Sager, J. K. (1992). Job satisfaction and life satisfaction in a sales force. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 12, 1-7.

- Karasek, R. A. (1985). *Job content questionnaire and user's guide*. University of Massachusetts at Lowell, Lowell.
- Keser, A. (2005). İş doyumunu ve yaşam doyumunu ilişkisi: Otomotiv sektöründe bir uygulama. *Çalışma ve Toplum, Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 4(7), 2005.
- Keser, A. and Bilir, Ö. B. (2019). İş tatmini ölçeğinin Türkçe güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 229-239.
- Koç, F., Kaya, N., Özbek, V. and Akkılıç, M. E. (2014). Algılanan fiyat ile tüketici güveni arasında algılanan hizmet kalitesinin aracı etkisi: Bankacılık ve GSM sektörlerinin karşılaştırılmasına yönelik bir araştırma. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 13, 1-26.
- Kula, S. (2011). *Occupational stress and work-related wellbeing of Turkish National Police (TNP) members*. Unpublished dissertation. Orlando: University of Central Florida.
- Locke, E.A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. In. Dunnette, M.D., Ed., *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, 1, 1297-1343.
- Luthans, F.(1998). *Organisational behaviour*. Boston: Irwin McGraw-Hill.
- Meydan, H. C. and Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi amos uygulamaları*. 2.Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özdevecioğlu, M. and Çakmak Doruk, N . (2015). Organizasyonlarda iş-aile ve aile iş çatışmalarının çalışanların iş ve yaşam tatminleri üzerindeki etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 69-99.
- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(2), 113-130.
- Özer, M. and Karabulut, Ö. Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumunu. *Turkish Journal of Geriatrics*. 6(2), 72-74.
- Öztop, H. and Kınacı, B. (2016). An analysis of the factors that affect the life satisfaction of elderly Turks living in Australia. *Journal of Administrative Sciences and Policy Studies*, 4 (1), 21-35.
- Pearce, J. L., Imre B., and Gyula B.(1994). Person-based reward systems: A theory of organizational reward practices in reform-communist organizations. *Journal of Organizational Behavior*, 15(3), 261-282.
- Perrewé, P. L., and Carlson, D. S. (2002). Do men and women benefit from social support equally? results from a field examination within the work and family context. In D. L. Nelson, & R. J. Burke (Eds.). *Gender, Work Stress and Health*. Washington, DC: American Psychological Association.

- Prasoon, R. and Chaturvedi, K. R. (2016). Life satisfaction: A literature Review. *International Journal of Management Humanities and Social Sciences*, 1 (2), 25-32.
- Qu, H. L., and Zhao, X. (2012). Employees work-family conflict moderating life and job satisfaction. *Journal of Business Research*, 65(1), 2-28.
- Qureshi, M. A. and B. A. H., K. (2017). Impact of supervisor support on job satisfaction: A moderating role of fairness perception. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(3), 235-242.
- Rain, J. S., Lane, I. M., and Steiner, D. D.(1991). A current look at the job satisfaction/life satisfaction relationship: Review and Future Considerations. *Human Relations*, 287- 307.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., and Ullman, J. B. (2019). *Using Multivariate Statistics*. Boston, MA: Pearson.
- Uchmanowicz, I., Manulik, S., Lomper, K., et al.(2019). Life satisfaction, job satisfaction, life orientation and occupational burnout among nurses and midwives in medical institutions in Poland: A Crosssectional Study. *BMJ Open*, 9(1), 1-9.
- Unanue, W., Gomez, M. E., Cortez, D., Oyanedel, J. C., and Mendiburo, A. (2017). Revisiting the link between job satisfaction and life satisfaction: the role of basic psychological needs. *Front. Psychol.* 8, 680
- Ünal, S., Karlıdağ, R. and Saim Y. (2001). Hekimlerde tükenmişlik ve iş doyumunu düzeylerinin yaşam doyumunu düzeyleri ile ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 4, 113-118.
- Yazıcıoğlu, Y. and Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yiğit, R., Dilmaç, B. and Deniz, E. (2011), İş ve yaşam doyumunu: Konya Emniyet Müdürlüğü alan araştırması. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(3), 1-18.
- Zincirkıran, M., Yalçınsoy, A. and Işık, M. (2016). Yönetici desteği ile iş memnuniyeti arasındaki ilişki. *2nd International Congress on Economics and Business, Bosnia and Herzegovina*.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erer, B. And Çevik Tekin, İ. (2021). Mediation effect of life satisfaction on the relationship of perceived manager support and job satisfaction. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(33), 95-111. DOI: 10.26466/opus.822889

Toplumsal Değişme, Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik

DOI: 10.26466/opus.836347

*

Aysegül Demir *

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sinop/Türkiye

E-Posta: ayseguldemir@sinop.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7328-4492](https://orcid.org/0000-0002-7328-4492)

Öz

Toplumsal değişme, insanların varlık gösterdiği tarihsel toplumsal dünyanın dönüşümünü ifade etmektedir. Bu dünya, içerisinde konumlanan toplumsal yapı, toplumsal kurumlar, toplumsal ilişkiler ağı, davranış kalıpları, toplumsal norm ve değerleri içermektedir. Tüm bunların gerçekleştiği günlük iletişimin büyük bir kısmı, konuşulan dilin dışında olan jestler, mimikler veya dilsel olmayan işaretler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Toplumsal değişme ile birlikte sözsüz iletişim biçimlerinin de değişim ve dönüşüm geçirdiği çağımızda engellilerin toplumsal iletişimi nasıl gerçekleştirdikleri önemli olmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, toplumsal değişme sürecinde kişiler arası sözsüz iletişimin engelliler açısından görünümünü ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Çalışmada, engellilerin durumunu anlamlandırabilmek için, sosyolojik araştırmada nitel araştırma yöntemi ve örneklem olarak amaçlı örnekleme kullanılmaktadır. Türkiye Sakatlar Derneği (TSD) Sinop Şubesi'ne üye toplam olarak, 9 kişi (üç kadın ve altı erkek) ile derinlemesine yapılandırılmamış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde veriler aktarılarak kodlama tekniği kullanılmakta ve kodlamalar, cinsiyet, yaş ve medeni durumlarına göre yapılmaktadır. Verilerin çözümlenmesi esnasında görüşmelerden elde edilen bulgular birincisinde; Toplumsal Değişme ve Beden Dili, ikincisinde; Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik olmak üzere iki ana tema ve ikinci ana temada; Göstergeler ve Yazı ve Ses ve Jestler olmak üzere iki alt temaya ayrılıp betimlenmekte, yorumlanmakta ve değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Değişme, Kişiler Arası Sözsüz İletişim, Beden Dili, Engellilik*

Social Change, Interpersonal Communication and Disability

*

Abstract

Social change refers to the transformation of the historical social world in which people exist. This world includes social structure, social institutions, network of social relations, patterns of behavior, social norms, and values. Most of the daily communication that takes place is through gestures, mimics, or non-linguistic signs that are outside the spoken language. Most of the daily communication that takes place is through gestures, mimics, or non-linguistic signs that are outside the spoken language. It is important how the disability of the disabled at the time of social change and non-verbal forms of communication are transformed and transformed. In this direction, the study aims to reveal the viewpoints of non-verbal communication among people in the process of social change. In the study, qualitative research method in sociological research and purposeful sampling as sample are used to understand the situation of the handicapped. Turkey Disabled Association (TSD) as a member of the Sinop Branch of the total, nine people (three women and six men) with in-depth unstructured interviews were conducted. Negotiation uses coding technique when transferring data and coding is based on gender, age, and marital status. During the analysis of the data, the findings obtained from the interviews are Social Change and Body Language; There are two main themes and the second main theme; Non-verbal Communication and Disability; It is divided into two sub-themes: Indicators and Writing, Voice and Gestures, and is described, interpreted, and evaluated

Keywords: *Social Change, Non-verbal Communication Between Individuals, Body Language, Disability*

Giriş

Bir değişim dinamiği olan birey, modern toplumun temel aktörü konumundadır. Bireyin yeni toplumsal bağlar kurmasında ben merkezli egosunu toplumsallaştıracak yeni ilişkilerin, iki önemli boyutu bulunmaktadır. Birincisi, elde ettiği başarıların özgüvenini geliştirmesi ve bu özgüven duygusunu besleyen yeni manevi kaynakların toplumsal olarak üretilmesidir. İkincisi ise, birey merkezli bir manevi inanç dünyası yaratarak bireysel gelişmeye katkıda bulunmasıdır. Buradaki birey, toplumsal sorumlulukları, toplumsal duyarlılığı olmayan bencil birey değil, toplumsallığını bu yeni çerçevelerde üreten ve değişimin aktörü olarak tarih sahnesinde yeni bir rol alan insandır (Bilgin, 2007, s. 30-31).

İnsan bedenlerinin toplumda arzı toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçeklik kazanmaktadır. Bedenlerin topluma arzına ya da toplum sahnesinde konumlanmasına bakıldığında, epey karmaşık bir süreç göze çarpar. Karmaşıklığın temeli ise, birbiriyle karşılaşan bedenlerin aynı zamanda etkileşimi ve birbirine yapılan müdahalede ya da güçlünün zayıfla iç içe girmesinde yatmaktadır. Gündelik yaşamda beden, toplumsal olarak iletişim, iktidar ilişkileri ve sınıfsal ilişkiler gibi oldukça etkili olmaktadır. Ayrıca, istenildiği şekilde beden sahibi ile toplum ya da toplumun farklı aktörleri tarafından beden etki altında tutulabilmektedir. Beden bir iletişim dili, aracı ya da mekânı olarak çevresini etkilemek ve diğer insanlara mesaj vermek amacıyla küçük ve büyük müdahalelere görece olarak uğramaktadır. Müdahalenin bu hali, doğrudan bedene sahip olanın kişinin kendisi tarafından ya da başka aktörler tarafından yapılmaktadır. Böyle örnekleri gündelik yaşamın gerçekliği içinde insanların bedenleriyle farklı şekillerde meşgul olarak topluma mesaj vermelerini daima gözlemek olanaklıdır (Okumuş, 2009, s. 47).

Bu durumu, toplumsal değişim ile ilişkilendirmek gerekir. Toplumsal değişim, toplumun yapısını meydana getiren toplumsal ilişkiler ağının ve bu ağı belirleyen sosyal kurumların zaman ve mekân içerisinde farklılaşmasını ifade etmektedir. Bazı değişimler; toplumsal rol ve statülerdeki değişimler, ekonomik yapıdaki değişimler, (nüfus artış hızındaki değişimler, üretim ilişkilerindeki değişimler, dinsel yapıdaki değişimler, aile ve akrabalık ilişkilerindeki değişimler, gelenek ve göreneklerdeki değişimler, çocuk yetiştirme yöntemlerindeki değişimler) toplumsal değişim kapsamı içinde yer almaktadır (Aydın ve Baran, 2010, s. 117).

Bu değişmeler içerisinde engellilik imgesi, toplumsal boyutun dışında normal olarak addedilen sağlam ve eksiksiz bir beden algısıyla uzun bir süre boyunca medikal bir anlam taşımıştır. Engellilik ile ilgili sosyal hareketlerin yaygınlaşmasıyla bu anlayış değişim göstermiştir. Engellilik ile ilgili olarak 'impairment' (yeti yitimi), bir ya da daha fazla uzvun kısmen, tümüyle eksik ya da işlevsiz olması anlamına gelirken 'disability' (engellilik), daha çok toplumsal ve mekânsal pratiklerin, sözü edilen bedensel farklılıkların göz ardı edilmesi sebebiyle gerçekleşen kısıtlamaları ifade etmektedir. Burada, engelliliğin toplumsal inşası ön plana çıkarılmakta, engel bedende değil toplumsal algı biçiminde aranmaktadır (Uluocak ve Aslan, 2012, s. 33-37).

Bu algı biçiminde kişilerarası yüz yüze ilişkiler ve beden dilinin oldukça önemli bir rolü olmaktadır. Bu ilişkilerde hiçbir söz söylenmemiş olsa da bedenler konuşmaktadır. Yüz yüze iletişimin inşasında sözcüklerin ve ses tonunun, beden dilini oluşturan mimik, jestler ve kişiler arası ilişkilerin ve iletişim ortamının özelliklerine göre beden dilinin iletişimdeki rolü önemli olmaktadır. Birey hem toplumsal hem de kültürel bir varlık olduğu için beden dili de kültürel olmaktadır. Sosyalleşme sürecinde beden dili öğrenilir, biçimlenir ve aktarılır. Bu sebeple, beden dilinde her kültürün birikimini görmek mümkündür. Böylece, beden dili bir toplumun kültürel olarak seçimler yaptığı, değerler belirlediği, hiyerarşi kurduğu ve onayladığı, yargıları temellendirdiği bir örnek niteliğindedir. Bu örnek, engelli bireyler için de içinde bulunduğu toplumun parçası olarak bireysel tercihlerini, zevklerini, duyma ve düşünme biçimlerini ortaya koyabilecek seçimler sunmaktadır (Kocasavaş, 2007, s. 50).

Kısaca, toplumsal değişme, insanların varlık gösterdiği tarihsel toplumsal dünyanın dönüşümünü ifade etmektedir. Bu dünya, içerisinde konumlanan toplumsal yapı, toplumsal kurumlar, toplumsal ilişkiler ağı, davranış kalıpları, toplumsal norm ve değerleri içermektedir. Tüm bunların gerçekleştiği günlük iletişimin büyük bir kısmı, konuşulan dilin dışında olan jestler, mimikler veya dilsel olmayan işaretler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu işaretler, bilginin üretiminde ve dağılımında toplumdan topluma, kültürden kültüre, cinsiyete kadar birçok değişkende farklılık gösteren kişiler arası sözsüz iletişim biçimlerini kapsamaktadır.

Bu değişim içerisinde engelliler, toplumsal yaşamda sözsüz iletişimi beden dilini bir zorunluluk olarak deneyimleyen önemli bir dezavantajlı grup

olarak bilinmektedir. Toplumsal değişme ile birlikte sözsüz iletişim biçimlerinin de değişim ve dönüşüm geçirdiği çağımızda işitme engellilerin toplumsal iletişimi nasıl gerçekleştirdikleri önemli olmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, toplumsal değişme sürecinde kişiler arası sözsüz iletişimin engelliler açısından görünümünü ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak, toplumsal değişme sürecinin önemli bir iletişim biçimini oluşturan kişiler arası sözsüz iletişimin işitme engelliler açısından yaşamsal olarak önemi kaçınılmaz olmaktadır. Bu süreçte toplumun bu iletişim biçimini kendi içlerinde sıklıkla kullandıkları fakat işitme engelliler açısından öneminin tam anlamıyla farkında olmadıkları görülmektedir. Çoğunlukla hayatı kolaylaştırmak için kullanılan sözsüz iletişim biçimleri esasında, işitme engelli bireylerin hayatının tamamını kapsamaktadır.

Yöntem

Çalışmada, işitme engellilerin durumunu anlamlandırabilmek için, sosyolojik araştırma yöntemlerinden nitel araştırma kullanılmıştır. Nitel veri, çekiciliği inkâr edilemez bir araştırma yöntemi olarak görülmektedir. Nitel verinin şimdiye kadar en yaygın biçimi olan kelimeler, insanların ve örgütlerin özel bir niteliği olmaktadır. Nitel verinin toplanmasında çoğunlukla anlaşılabilirlik ve basitlik bulunmaktadır. Raporlara gerçeğe benzerlikleri ile katkı sunmaktadır (Rabson, 2015, s. 575).

Çalışmanın verileri, 2020 yılından öncesine ait, süresi geçmiş zaman olarak belirtilen 2017 yılında toplanarak tamamlanmıştır.

Örnekleme

Nitel araştırmalarda amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır. Amaç, benzerlik, farklılık ve çeşitlilik gibi unsurları göz önünde bulundurarak araştırmaya uygun amaçlı bir örnekleme seçmek; araştırma konusu, sorusu, problemi hakkında bütüncül bir resim elde etmektir. Bu yönüyle oldukça hassas veya çalışılması zor popülasyonların araştırılmasını kolaylaştırmaktadır (Seggie ve Bayyurt, 2015, s. 28). Çalışmanın örneklemini, Sinop ilinde Türkiye Sakatlar Derneği'ne üye engelliler oluşturmaktadır.

Çalışmada nitel veri toplama tekniği olarak sorun-merkezli görüşme tekniğinin kullanılması uygun görülmektedir. Sorun merkezli görüşme, öznel anlamları kişinin kendi formülasyonları ışığında görebilmek üzere karşılıklı

konuşma yolunu seçmektedir. Bunun için görüşmeci ile görüşülen kişi arasında güven ortamının sağlanmış olması gerekmektedir. Görüşme, nesnel durumu önceden araştırılmış belirli bir toplumsal sorun üzerine oturtulmaktadır. Görüşülen kişiler, belirli bir görüşme çerçevesinde bazı sorularla yönlendirilebilseler de, tepkilerini serbest ve belirli sıklara bağlı olmadan aktarabilmektedir (Mayring, 2011, s. 75).

Verinin işlenmesi, Yorumlanması ve Çözümlemesi

Veri işleme tekniği olarak seçilen betimsel kayıt, görüşmelerin çözümlemesi de verilerin özgün şekline sadık kalınarak, bireylerin söylediklerinin doğrudan alıntısının betimsel bir analizle ve yaklaşımla sunulmasıyla yapılmaktadır. Görüşme çözümlerinde tanımlayıcı analiz mevcut olan kelime, ifade, kullanılan dil, diyalogların yapısı ve özelliklerinde kullanılan sembolik anlatımlar ve benzetmeler üzerine yapılmaktadır (Kümbetoğlu, 2005, s. 154).

Verilerin yorumlanması aşaması, temellendirilmiş kuram çözümlemesinde kullanılan seçici kodlama ile yapılmaktadır. Bu merhalede araştırmacı bilinçli bir şekilde, asıl kategori olarak bir özelliği belirlemekte ve onun üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu seçim yapıldığında, kategori ilişkili verilerle sınırlandırılmakta ve açık kodlama sona erdirilmektedir. Seçici kodlamada amaç, geliştirmekte olan çözümlemeyi bütünleştirmek ve bir araya getirmektir (Punch, 2014, s. 205).

Türkiye Sakatlar Derneği Sinop Şubesine üye toplam olarak, 9 kişi (üç kadın ve altı erkek) ile derinlemesine yapılandırılmamış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde veriler aktarılarak kodlama tekniği kullanılmakta ve kodlamalar, cinsiyet (Kadın: K, Erkek: E), yaş (38, ...) ve medeni durumlarına (Bekar: B, Evli: E, Boşanmış: B) göre yapılmaktadır.

Verilerin çözümlemesi esnasında görüşmelerden elde edilen bulgular birincisinde; Toplumsal Değişme ve Beden Dili, ikincisinde; Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik olmak üzere iki ana tema ve ikinci ana temada; Göstergeler ve Yazı ve Ses ve Jestler olmak üzere iki alt temaya ayrılıp betimlenmekte, yorumlanmakta ve değerlendirilmektedir.

Bulgular

Verilerin çözümlenmesi esnasında görüşmelerden elde edilen bulgular birincisinde; Toplumsal Değişme ve Beden Dili, ikincisinde; Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik olmak üzere iki ana tema ve ikinci ana temada; Göstergeler ve Yazı ve Ses ve Jestler olmak üzere iki alt temaya ayrılıp betimlenmekte, yorumlanmakta ve değerlendirilmektedir

Toplumsal Değişme ve Beden Dili

Toplumsal değişme, göreceli olarak daha sabit ve durağan olan statü, rol, sosyal tabakalaşma ve sosyal kurumlar gibi sosyal örüntülerin yanı sıra teknolojik yeniliklerden bürokrasinin gelişimine, şehirlerin büyümesine kadar hayatımızı şekillendiren dinamik güçlere kadar tüm süreçleri kapsamaktadır. Bütün bunlar kültürün ve toplumsal kurumların zaman içindeki dönüşümünü ifade eden toplumsal değişimin boyutlarını oluşturmaktadır. Toplumsal değişim, sürekli olan, bazen kısıtlı ancak plansızca gelişen, karışıklık içeren bir süreç içermektedir (Macionis, 2015, s. 627).

Bu değişim sürecinde toplumun bedene bakışı ve engelli bireylerin kendi bedenlerini algılayışının önemli olduğunu bir kadın şu şekilde ifade etmektedir:

“Eğitim çok önemli burada. Eğitimli bir kişi, mesela siz engelli değilsiniz ama ben engelliyim. Benim engelli oluşum sizinle iletişime geçmeme engel bir durum mu? Değil. Sizin beni anladığınızı hissediyorum. Aynı şekilde sırf engelli diye beni anlayan insan olmayabilir ama olabilir de. Tabi ki ben burada ayırım yapmıyorum. Engelli insan, engelli olmayan insan fark etmez. Benim gibi hani engelli olursa, aynı duyguları paylaşırsak, kendimi daha iyi ifade edebilirim” (K, 38, E).

Burada geçen “Benim engelli oluşum sizinle iletişime geçmeme engel bir durum mu?” ifadesinden de anlaşıldığı gibi, engelliler normal olarak nitelendikleri insanlardan fiziksel, fizyolojik ve nörolojik-kontrol farklılıklarının kişilerarası iletişime engel olmadığını düşünmektedirler. Çünkü insanların birbirleri ile girmiş oldukları etkileşimde, bedenlerin hareketlerinin yanı sıra dil, sözcükler, ifadeler, işaretler gibi sembolik göstergeler önemli rol oynamaktadır.

“Genelde utanıyordum biliyor musunuz? Onu da yaşadım kendimde. Engelliyim ya hani o gözle, o şeyle bakarlar diye genelde hafif hafif saklanırdım. Sonra sonra

insanlar yeniyor, yani her şeyi. Mesela insanların davranışları; kaza mı geçirdiniz, romatizma mı var? Genelde romatizmalılarda şekil bozuklukları oluyor ya onu sorarlardı. Ben de benimle düzgün iletişim kurana anlatıyordum, doğuştan diyordum, geçiyordum” (E, 22, B).

Burada, toplum tarafından inşa edilen bedenin genel olarak, genç, esnek, bronzlaşmış, sıkı tenli, hijyenik ve formda olması beklenmektedir. Deriye yüklenen anlam ise, düz ve parlak olması, kişisel biyografiyi yansıtan izler, kırışıklıklar, lekeler taşımamadır. Ayrıca bu ten, kokmayan, terlemeyen, pürüzsüz adeta klimatize edilmiş tazelikte kalarak delikler, yarıklar, benler, sivilceler, lekeler gibi kusur sayılan özelliklerden ırak bir şekilde kaygan olan bir deri niteliğinde olmalıdır. Şık bir ambalaj kâğıdı gibi daima taze kalması ve ölümsüzlük taşıması beklenen bu soyut yüzey, deriye yapıştırılan izler olduğunda onun için bir değişim ve gösterge değeri kazandırmakta, beden fetişleşmektedir (Çabuklu, 2004, s. 102-103).

Bu açıklamalar doğrultusunda, aşağıda verilen örnekte geçen “Özürüm bırakın benim özelliğim olsun” ifadesinde görüldüğü gibi engelli bireyler, kendi bedenlerine bir değişim ve gösterge değeri kazandırmakta ve engelliği yeniden anlamlandırmaktadırlar:

“Özürüm bırakın benim özelliğim olsun, bununla kendimi insanlara arındırıp bir paye çıkarmam. Yani olabilir. Şimdi ne olur elbise sökülür, ne yapıyoruz terziye götürüyoruz değil mi dikilsin diye. Yani bu beden de bunun gibidir, önemli olan ruhtur. Tabii ki fiziksel güzelliği de aramıyoruz desek yalan olur. Bu da önemli ama bunun yanında önemli olan nedir? Ruhunuzu güzel şeylerle besleyebilmek. Nasıl bir elbise söküldüğünde tadilat yaptırılabilirse bedenimizde de olan çatlak patlakları doktora düzeltebiliyoruz” (E, 41, Bo).

Böylece, kişilerarası iletişim açısından oldukça önemli bir yerde konumlanan beden dili, kişilerarası karşılıklı ilişkiler esnasında sözsüz olarak iletişimi gerçekleştirmektedir. Bir tek sözcük dahi kullanmadan kurulabilen bu iletişim türünde, ileti aktarım beden ve yüz özelliklerinin kullanılmasıyla sağlanmaktadır. Kişinin kendisini anlatması esnasında ihtiyaç duyduğu bedeni, sözcüklerle güçlü bir bütünlük sağlayacak biçimde oluşturması iletişime son derece önemli katkılar sağlayacaktır. Böylece, sözlü ve sözsüz iletişimin iç içe geçmesi yoluyla etkili iletişimin inşa edilmesi olanaklı hale gelecektir (Akgül, 2006, s. 25).

Bireyin fiziksel, fizyolojik, nörolojik-kontrol yetersizliklerinden biri veya birkaçı farklı oranlarda kendisini etkileyebilmektedir. Bu durumda, işitme,

görme ve dokunma kanallarının kullanımı etkilenmekte ve bilgi edinimi farklılaşarak sınırlanabilmektedir. Bilişsel bozukluklar ile bir ek yetersizlik birleştiğinde bireyin yazılı, sözlü ve işaret dili olarak sıralanabilecek birçok iletişim modunun kapasitesi sınırlanabilmektedir. Her bireyde yetersizliklerden etkilenme oranları birbirinden farklı olduğu için bireyler birbirinden tamamen farklı ve benzersiz gereksinim oluşmaktadır (Küçüközyiğit ve Şafak, 2015, s. 27).

Bu ihtiyaçların bir yönü olan işaret dili kurslarının sivil toplum kuruluşları aracılığıyla engelli bireylere hizmet sunulması bir kadın tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“İşaret dili kursu da verildi. Hâlâ daha devam etmekte. İşitme engelli arkadaşlarımızın için baya bir sıkıntısı vardı. Hani okuma ile ilgili bilgiye erişim ile ilgili. Şimdi burada işaret diliyle her şeyi öğreniyorlar. Çok güzel oldu bu konuda” (K, 62, D).

Bu anlamda işaret dili, engelli bireylerin toplumla iletişimi ve etkileşimi açısından önemli bir araç niteliği taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin üçüncü maddesinde iletişim ve dil ile ilgili olarak ifade edilen “iletişimin erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dâhil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, işitsel okumayı, beden dilini, diğer tür, biçem ve araçlarla gerçekleşen iletişimi” bilgisi esasında hukuki anlamda da iletişimi tanımlamaktadır (Resmi Gazete, 2009).

Bu anlamda, kişiler arası etkileşimde sözsüz iletişim ve dil unsurlarının birbirlerini bir katalizör gibi tamamladıkları söylenebilir. Özellikle işitme engelliler için bu bağlam oldukça önemli bir değer taşımaktadır. Ayrıca sosyal engellilik olarak ifade edilen bakış açısında, artık işitme engeli bireyleri tanımlama ve anlama hususunda kullanılan tek yaklaşım tıbbi tanımlama ve kıstaslar olmamaktadır. Öyle ki, erişim ve katılım engellilerin toplumla etkileşimi ve bütünleşmesinde temel belirleyici kavramlar olmaktadır. Tıbbi model, bireyin yetersizliğini bir ‘kişisel sorun’ olarak ele alıp yalnızca belirli meslek uzmanlarının ilgi alanı olarak görmektedir. Günümüzün anlayışına bakıldığında, sosyal engellilik bakışı ile yetersizliği olan bireyin eşit bir vatandaş olması gerektiği düşüncesinden hareketle bir ‘toplumsal sorun’ olarak görülmeye yönelmektedir (Kemaloğlu, 2014, s. 51; Güven, 2019, s. 967).

Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik

Göstergeler ve Yazı: Gösterge, birey için sahip olduğu nitelik sebebiyle bazı açılardan başka bir şeyi temsil eden bir şeydir. Bir gösterge önce bir kişiye yönelmektedir. Başka bir ifadeyle, bu kişinin zihninde eşdeğerli ya da daha gelişmiş bir gösterge oluşturmaktadır. Bu göstergeye, birinci göstergenin yorumlayıcısı denmektedir. Gösterge, başka bir şeyin yerini tutmaktadır. Yeri tutulan bu şey onun nesnesi konumunda olmaktadır. Fakat, gösterge yerini tuttuğu bu şeyi her bakımdan temsil etmeyen, bir tür kavrama gönderme yaptığı şeydir (Akerson, 2005, s. 110).

Haklar temelindeki değerlendirmeler, kanunlar, tüzükler, yasa burada kişiler arası etkileşim aracı olarak kullanılan göstergeler olmaktadır. Bu göstergelerin engelliler açısından ifade ettiği anlam bir erkeğin sözlerinde şu şekilde belirtilmektedir:

“Bütün yasalarla devlet büyükleri her şeyi dört dörtlük yapsa sivil toplum örgütlerine ihtiyaç kalmazdı. Eksiklikleri göstermekle biz mükellefiz. Onların çözümünü noktasında bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Artık karınca kararınca yapabildiğimiz kadar elimizden geleni yapıyoruz. Çeşitli platformlarda yer alıyoruz. İşte toplantılarda diğer derneklerle karşılaşıyoruz. Etkinliklerde karşılaşıyoruz. Birlikte hareket etmeye çalışıyoruz. Uygulamada şöyle bir sıkıntı var. 5378 sayılı bir engelliler yasası var. O yasaya göre, yasanın uygulamasında bir sıkıntı var. Yasa da normalde çok güzel bir yasa. Diyor ki, kamusal alanları diyor, engellilere uygun hale getireceksiniz diyor ama böyle bir yasak olmasına rağmen cezai müeyyidesi de olmasına rağmen. Bakanlık hatta bir kuruma ceza kesmişti ama uygulaması aşamasında bir sıkıntı var. Yoksa yasanın içeriğinde bir problem yok yani” (E, 39, Evli).

Bir kitle iletişim araçları olarak kuruluşların sosyal sorumluluk anlayışı dorultusunda uyguladıkları, reklam kategorisinden biri olan kamu spotunun engellilere ilişkin toplumsal algı üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Bu reklamlar, zararlı alışkanlıkların önlenmesi, çevre ve doğanın korunması, hastalıklara ilişkin vatandaşların bilinçlendirilmesi, eğitime yönelik kampanyalar, kamu yararına çalışan derneklerin desteklenmesi gibi amaçları gerçekleştirmek üzere düzenlenmektedir. Kamu spotları, geniş bir biçimde planlanmış, medyanın bir parçası olarak görülmektedir. Gerek kamu spotlarında yer alan bireylerin gerekse de dış ses ve göstergelerin gerçekçiliği arttırmak ve izleyicilerin kendisine ait bir öğeyi spotlarda yakalamasını kolaylaştırmak

kamu spotlarına ait olumlu bir özellik olarak gösterilmektedir (Yaman ve Gökcan, 2015, s. 56-57).

Engellilere göre bir gösterge aracı olarak kamu spotu uygulamasının kullanılarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla toplumda kalıplaşmış belli yargıların önüne geçilmesi gerektiğini bir erkek sözleriyle aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Bu şekilde yerel televizyonlarda olabilir ya da normal kanalda da olur bu şekilde. Düşününün açıklıyorlar kimin işte pazar günü, konseri var, bedavadır hepinizi bekliyoruz. Aynı bunun gibi onun yerine de bir aile bilinçlendirme sempozyumu mu diyeyim, işte toplantısı mu diyeyim işte sosyal faaliyet mi diyeyim belki küçük küçük şekilde katılım olacaktır diye düşünüyorum. Bir sigaranın kamu spotu var değil mi? Hani reklamı var. Hani yapabilirsin baba diyor ve öksürüyor. Yani buna benzer o an sanki engelli bir insana işte ha bunu yapabilirsiniz, şunu yapabilirsiniz, hani bu şekilde bir kamu spotu gibi destek verilebilir. Engelliye yapabilirsin evladım, edebilirsin gibi bir şey olabilir çünkü bir yere çıkamayan engelliye alıp kucağına oturtmak, oraya koymak doğru değil” (E, 63, B).

Ayrıca yaşlı bireylere ilişkin, hizmet açısından programların daha kapsamlı olduğu diğer toplum kurumlarının araştırılması, bakımda sorumlu ailelere yardım amacıyla kamu ve özel girişimcilerin cesaretlendirilmesi, bakımı vermek için destek servisleri ve meslek ilanlarının verilmesi, vaka yönetimi ve hizmet sunumuna ilişkin kamu çalışanlarına temel eğitim verilmesi, hizmet çalışanlarına, kapıcılara ve topluma eğitimler verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yaşlılar açısından, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetlerinin yeterliliğinin sağlanması, mental sağlık ve aile danışmanlığı hizmetleri başta olmak üzere gerekli tüm danışmanlık hizmetlerinin oluşturulması, alkol ve zararlı madde kullanımını tedavi etme programlarının oluşturulması, bütün yaşlılara hak aramaya yönelik kendini savunma eğitiminin verilmesi, yaşlanmanın pozitifliği ve üretkenliği ile ilgili bilinçlilik oluşturulması ve eğitim yapılması konuları ön plana çıkmaktadır (Kıssal ve Beşel, 2009, s. 363).

“İlerde bizim çok konuştuğumuz şey var, burada engellilere bakım evi yapılması devlet tarafından. Bu hala doğru düriüst gündeme gelmedi veya gelse bile çok az yerde var. Bu tip yerlerin, yaşlı bakım evlerinin açılması gerekiyor. Sadece engellilere hizmet verecek” (E, 56, E).

Bu doğrultuda kurumsal sosyal sorumluluk kampanyalarının toplum için değer üretmek ve toplumdan alınanların belli bir bölümünü yine toplumun

yararına kullanmak için yapıldığı görülmektedir. Günümüzde bilinçli tüketiciler için bir kurumun sadece kampanya yapması yeterli olmamakta, 'ne' yaptığı da ön plana çıkmaktadır. Çünkü toplum için yarar sağlama bilinci, toplumun gerçek gereksinimlerine ilişkin yapılmaktadır. Aksi takdirde yapılan çalışmalar toplum yerine kurum için yapılmıştır. Öte yandan kampanyaların doğru ve eksiksiz bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Doğru yönetilmemiş olan kampanyalardan kurum ve toplum zarar görebilmektedir (Bat, 2015, s. 2).

Bir sosyal sorumluluk kampanyası olarak ortaya çıkan mavi kapak kampanyasının engellilerin yararına kullanılmak için yapılmasının ötesinde daha çok "para kazanmak" için yapıldığı öne sürülmektedir. Ayrıca engelliler, bu uygulamaların engellilere fayda sağlama bilincinin aksine engellilere karşı bakış açısını kötüleme ve engellileri mavi kapak gibi uygulamalara muhtaç konuma düşürdüklerine inanmaktadırlar:

"Hak verilmediği gibi, hukuk verilmediği gibi hiç kimsenin engellilerle ilgili ne tavanda, ne tabanda, ne yerelde, ne genelde hiçbir şekilde hukuki dayanağı olmayacak şekilde engelliler hala dolaşüyor. Mavi kapaklar da para kazanmak için engelli dünyamızı kullanıyorlar. Küçük çocuklar da engelliye yardım etmek için pis kapakları yerlerden alıp mikrop kapıyor. Engelliye bu kapağa muhtaç pozisyona bıraktırdılar. Çocuklar topladılar bunları hatta bir tanesi bile ben teslim aldım. Sandalye almak için ama bu engellilere çocukların bakış açısını kötülüyor. Engelli bu mavi kapağa muhtaç. Başka türlü yardım edin. Milyarlar kazandılar mavi kapakları alıp satan ilgililer. Engelliye yansımada. Bugün de dâhil" (E, 31, B).

Böylece, fizyolojik bir engel durumundan öte asıl engeli yaratabilecek olan bireye atfedilen 'acıyan, dışlanan ve yetersiz görülen' şeklindeki olumsuz kültürel tanımlamalar, engelli bireyler için engelli olmayanların gözünden çizilen kültürel bir gösterge olmaktadır. Engelli bireylerin yaşadıkları toplumdaki sosyal tanımlamalar, toplumla bütünleşmede belirleyicidir. Bu bütünleşmede engelli bireye ilişkin genel kabullerin nasıl şekillendiği önemlidir. Bireylerin genel kabulleri, onların ortak duygu, düşünce ve pratikleri ile inşa edilen kültürel tanımları oluşturmaktadır. Engellilik sosyal ayrımcılığın belirli bir biçimidir. Bu ayrımcılığın kaynağında engelli bireylere yönelik oluşturulan kültürel tanımlamaların ya da kültürel resmetmenin hâkimiyetini unutmamak gerekmektedir (Burcu, 2011, s. 51-52).

Ses ve Jestler: İnsan vücudunun parçalarının insanlar arasındaki günlük etkileşimde önemli bir rol oynamakta ve bu da insan bedeninin önemini öne

çıkarmaktadır. Yüz hatlarındaki oynamalar günlük hayatta hiç de dikkatimizi çekmeyen başka bir deyişle tamamen rutin olmuş birçok jest ve mimikler iletişim ve etkileşimde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bir varlık olarak insan, vücudunu kullanarak günlük hayatında düzen kurmaya çalışmaktadır. Birçok duygu ve hisler bedendeki küçük hareketlenmelerle dile getirilmektedir. Bedenin özelliklerinin toplamı bir anlamda o kişinin kimliği de olmaktadır (Cirhinlioğlu, 2015, s. 83). Günlük iletişimdeki bu belirleyicilerin engellilerin bedenlerindeki farklılıkların dışında kendi kimliklerini nasıl inşa ettikleri bir kadın tarafında aşağıdaki örnekte ifade edilmektedir:

“Konuşma tavrı olsun, davranışları olsun, kişilere olan iletişimi olsun, ses tonu olsun. Ben bir espri ile oturdum masaya. Birtakım espriler yaptım. Çok hoşta gitti. Ben farkında değildim ama orada fark edildim” (K, 27, B).

Bu durum anlamın öznel inşasının, kesin bir şekilde bütün toplumsal bilgi stokunun ve insanların belirli bir çağda belirli bir toplum içinde doğmasının şekillendirdiği tarihsel birikiminin başlangıç noktasını göstermektedir. Engelli birey, diğer insanların yaşamlarından kaynaklanan birçok problemle de karşı karşıya kaldığından dolayı, bu problemlerin çözümü sadece öznel değil, aynı zamanda özneler-arası bir bağlamdan geçmektedir. Her iki problem de ilişkisel sosyal eylemden ileri gelmektedir. Bu nedenle çözümler, işaretler, araçlar, yapılar, ancak her şey bir yana bir dilin iletişim formları aracılığıyla nesnelleştirilebilmektedir. Böylelikle, diğerleri için de erişilebilir hale gelmektedir (Berger ve Luckmann, 2015, s. 24-25). Özneler arası bağlam içerisinde dilin iletişim formunu eş tercihi yaparken nasıl kullandığını bir erkek sözleriyle şu şekilde belirtmektedir:

“O paylaşım, o konuşma, vakit geçirme, ister istemez insanın bir anlık iletişimi vardır ya her şeyin başladığı, ondan itibaren de görüşme ile devam etti. Çünkü onun da sağlık sorunları vardı, benim de sağlık sorunum vardı. Şunun altını çizeyim, bizi birbirimize yaklaştıran şey sağlık sorunu değildi, sadece o bakış, o yüz ifadesi, mimiklerdi. Sonra birbirimizi biraz daha tanıdıktan sonra, biz bu hayatı yapabileceğimizi açık açık düşündük ve ondan sonra birbirimizi daha iyi tanıdığımıza emin olduktan sonra hayatlarımızı birleştirdik” (E, 39, E).

Burada da görüldüğü gibi engelli bireyler gündelik hayatı eyleyerek yaşamaktadır. Her eylemiyle de hayata yeni bir renk, yeni bir ses katmaktadır. Ama bu eylemini anlatması istendiğinde veya kendisi eylemini anlatmayı di-

lediğinde eylemini ne kadar tarih ve kültürle bağlandırarak, onlarla hesaplaşarak anlatırsa, anlatması o kadar konuşma olmaktadır. Böylece, konuşması da o kadar anlamlı ve anlaşılır kılınmaktadır. Eylemi değerler dünyasında o denli ahlaki olarak nitelendirilmektedir. Çünkü o eylem konuşma dolayısıyla gerekçelendirilmekte, yorumlanmaktadır. Konuşmaya katılan taraflar birbirlerinin lakırdılarını ortaklaşa paylaştıkları söz dolayısıyla konuşma olarak algulamakta, deneyimlemektedirler (Çelebi, 2004, s. 203). Fakat bu söz dolayısıyla gerçekleşen ses ve konuşma algısının dışında engellilerin, toplumun kendilerine olan bakışını sözsüz iletişimde nasıl deneyimlediklerini bir kadın şöyle dile getirmektedir:

“Genelde biz engellileri gördükleri zaman sanki bir yaratıkımız gibi insanların bakma tavırları var. Mesela ben genç kız olduğumda bu kolumun üstüne ceket atmadan dışarı çıkmazdım. Ceket atardım hani kamufle ederdim kolum gözükmesin diye” (K, 38, E).

Sonuç olarak denilebilir ki, iletişimde mesajlar sözlerle iletildiğinden daha çok, davranışlar ve ses tonu ile iletilmektedir. Ses tonu ve davranışlar sözler kadar kolay kontrol edilemezler. Bu nedenle duygu ve düşünceleri gerçeğe daha uygun ortaya koymaktadır. Beden, tavır, ses ve sözcüklerin iletişime ne kadar katkıda bulunduğunu belirlemek için yapılan çalışmalar sonucunda; mesajların %60'ının bedenle, %30'unun ses tonu ile %10'unun sözcüklerle iletildiği belirlenmiştir. Sözsüz iletişimde insanlar, konuşma ya da yazı olmaksızın birbirlerine birtakım mesajlar iletmektedir. Bu iletişim şeklinde insanların ne söyledikleri değil, ne yaptıkları ve nasıl söyledikleri ön plana çıkmaktadır (Akpınar, 2004, s. 2).

Sonuç

Bu çalışmada, toplumsal değişme, kişiler arası sözsüz iletişim ve engellilik arasındaki ilişkinin ne şekilde ve nasıl olduğu Türkiye Sakatlar Derneği Sinop Şubesi örneği üzerinden analiz edilmektedir. Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda birinci olarak; "Toplumsal Değişme ve Beden Dili", ikinci olarak; "Kişiler Arası Sözsüz İletişim ve Engellilik" olmak üzere iki ana tema ve ikinci ana temada; "Göstergeler ve Yazı" ve "Ses ve Jestler" olmak üzere iki alt temaya ayrılıp betimlenmekte, yorumlanmakta ve değerlendirilmektedir.

Birinci ana tema; toplumsal değişim sürecinde toplumun bedene bakışı ve engelli bireylerin kendi bedenlerini algılayışının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanların birbirleri ile girmiş oldukları etkileşimde, bedenlerin hareketlerinin yanı sıra dil, sözcükler, ifadeler, işaretler gibi sembolik göstergeler önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, "Özürüm bırakın benim özelliğim olsun" ifadesinde görüldüğü gibi engelli bireylerin bedenleri bir değişim ve gösterge değeri kazanmakta ve engellilik yeniden anlamlandırılmaktadır.

İkinci temanın "gösterge ve yazı" olarak belirlenen ilk alt temasında, haklar temelindeki değerlendirmeler, kanunlar, tüzükler ve yasa kişiler arası etkileşim aracı olarak kullanılan göstergeler olmaktadır. Engellilere göre bir gösterge aracı olarak kamu spotu uygulamasının kullanılarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla toplumda kalıplaşmış belli yargıların önüne geçilmesi gerektiği düşüncesi önem taşımaktadır. Bir sosyal sorumluluk kampanyası olarak ortaya çıkan mavi kapak kampanyasının engellilerin yararına kullanılmak için yapılmasının ötesinde daha çok "para kazanmak" için yapıldığı öne sürülmektedir. Ayrıca, yaşlılar için gelir, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetlerinin yeterli olmasının sağlanması gibi uygulamalar bakıma muhtaç engelliler açısından önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

İkinci temanın "ses ve jestler" başlığındaki alt temada ise, "Genelde biz engellileri gördükleri zaman sanki bir yaratıkmışız gibi insanlarımızın bakma tavırları var" ifadesinde görüldüğü gibi toplumun inşa ettiği anlamların etkisiyle engellilerin öznel-arası bağlamdan uzaklaştırılması söz konusu olmaktadır. Böylece, sözsüz iletişim aracılığıyla toplumun engellilere konuşma ya da yazı olmaksızın birtakım mesajlar ilettiği görülmektedir. Mesajların nasıl ve ne şekilde iletildiği durumu, engellilerin anlam dünyasını önemli ölçüde etkilemektedir.

Sonuç olarak toplumsal değişim süreci içerisinde kişiler arası sözsüz iletişimde engellilik durumu anlamlı bir rol oynamaktadır. Bu süreçte engelliler, toplum tarafından inşa edilen sembolik evrenlerin birer parçası haline dönüşmektedirler. Burada, bu sembolik evrenlerin engelliler ve toplum açısından nasıl algılanıp anlamlandırıldığı her iki unsur açısından da belirleyici bir önem taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Social Change, Interpersonal Communication and
Disability: Sinop TSD Example**

*

Ayşegül Demir
Sinop University

Social change refers to the transformation of the historical social world in which people exist. This world includes the social structure, social institutions, network of social relations, behavioral patterns, social norms and values. A large part of the daily communication where all this happens is through gestures, gestures or non-linguistic signs that are outside of the spoken language. As a dynamic of change, the individual is the main actor of modern society. There are two important dimensions of the new relationships that will socialize the self-centered ego of the individual in establishing new social bonds. The first is the development of self-confidence of the achievements and the social production of new spiritual resources that feed this self-confidence. The second is that it contributes to individual development by creating an individual-centered spiritual world of belief. Social relations also become reality with the supply of human bodies to society. The supply of bodies to the society or their place on the social stage is a very complex process. The body, in everyday life, social communication, power relations, class relations, etc. It is highly effective and can be influenced by the owner of the body and by different actors of the society and / or society to the extent desired.

Within these changes, the image of disability has had a medical meaning for a long time, with a solid and complete body perception that is considered normal outside of the social dimension. This understanding has changed with the spread of disability-related social movements. Face-to-face relationships and body language play an important role in this form of perception. Even though no words are spoken in these relationships, bodies speak. In structuring a face-to-face communication, mimics and gestures that form words, tone of voice and body language reveal that the role of body language in communication is important according to the characteristics of interpersonal relations and communication environment. In our age where non-verbal

communication forms undergo change and transformation together with social change, it is important how disabled people perform social communication.

Social change refers to the transformation of the historical social world in which people exist. This world includes the social structure, social institutions, network of social relations, behavioral patterns, social norms and values. A large part of the daily communication where all this happens is through gestures, gestures or non-linguistic signs that are outside of the spoken language. These signs include interpersonal non-verbal communication styles that differ in the production and distribution of information in many variables from society to society, culture to culture, and gender. In this direction, the study aims to reveal the appearance of non-verbal communication between people in the process of social change in terms of disabled people.

Qualitative research, one of the sociological research methods, was used in the study to make sense of the situation of the hearing impaired. Qualitative data is seen as an undeniably attractive research method. Words, the most common form of qualitative data so far, are a special feature of people and organizations. Purposeful sampling is used as a sample. Choosing a purposeful sample suitable for the research, taking into account factors such as purpose, similarity, difference and diversity; the research subject, question, and problem is to get a holistic picture. The sample of the study consisted Turkey Disabled Association members with disabilities in the province of Sinop. The use of problem-centered interview technique is considered appropriate as a qualitative data collection technique in the study. Problem-centered interview chooses the way of conversation in order to see the subjective meanings in the light of one's own formulations. Turkey Disabled Association (TSD) as a member of the Sinop Branch of the total, nine people (three women and six men) with in-depth unstructured interviews were conducted.

Descriptive recording, chosen as a data processing technique, is made by adhering to the original forms of the data in interview solutions, by making a descriptive analysis by making direct quotations from what the individuals say, and by presenting the data with a descriptive approach. Data interpretation stage is done with selective coding used in the analysis of the grounded theory. At this stage, the researcher deliberately determines a feature as the

main category and concentrates on it. Coding technique is used when transferring data in interviews and coding is done according to gender, age and marital status.

In the first of the findings obtained from the interviews during the analysis of the data, "social change and body language"; The second one consists of two main themes: "interpersonal non-verbal communication and disability". In the second main theme, it is divided into two sub-themes: "signs and writing" and "voice and gestures", and they are described, interpreted and evaluated. The first main theme determined as social change and body language; In the process of social change, symbolic indicators such as language, words, expressions and signs play an important role in the interaction of people with each other in the way the society looks at the body and the disabled individuals perceive their own bodies. In the first domain of the second main theme identified as interpersonal non-verbal communication and disability, which is determined as "indicator and writing", rights-based evaluations, laws, regulations and laws are indicators used as a means of interpersonal interaction. According to the disabled, the idea that certain stereotypes in society should be avoided by using the public service announcement application as an indicator tool is important. Under the title of "voice and gestures", which is determined as the second sub-theme, it is possible to remove the disabled people from the inter-subject context with the effect of the meanings built by the society.

As a result, disability plays a significant role in interpersonal nonverbal communication in the process of social change. In this process, people with disabilities become part of the symbolic universes built by the society. Here, how these symbolic universes are perceived and interpreted in terms of disabled people and society is of decisive importance for both factors.

Kaynakça / References

- Akerson, F. (2005). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Akgül, K. (2006). *Kişilerarası iletişimde dans ve beden dili işlevini etkileyen etmenler ve bir alan araştırması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akpınar, R. (2004). Duygusal yüz ifadelerini anlama becerisini geliştirmeye yönelik örnek bir öğretim programı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-10.

- Aydın, O. ve Baran G. (2010). Toplumsal değişme sürecinde evlenme ve boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 117-126.
- Bat, M. (2015). Plastik kapak toplamaya yönelik kurumsal sosyal sorumluluk kampanyalarının karşılaştırmalı analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 15, 1-20.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2015). *Modernite, çoğulculuk ve anlam krizi modern insanın yönelimi*. M. D. Dereli (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Burcu, E. (2006). Özürlülük kimliği ve etiketlenmenin kişisel ve sosyal söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 61-83.
- Cirhinlioğlu, Z. (2015). *Sağlık sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsalın sınırında beden*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Çelebi, N. (2004). *Sosyoloji ve metodoloji yazıları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güven, F. (2019). Medya Kahramanı İle Kurulan Parasosyal Etkilirim Bağlamında Kültür ve Sürdürülebilirliği. *Motif Vakfı*, 12(28), 956-969.
- Kemaloğlu, Y. (2014). Engellilik, kulak burun boğaz (KBB) hekimliği ve işaret dili. *Bozok Tıp Dergisi*, 1(1), 38-53.
- Kıssal, A. ve Beşer, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 357-364.
- Kocasavaş, Y. (2007). Etkili iletişimin sözsüz adımı olan beden dili ve Türkçe eğitimindeki rolü. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 45-47.
- Küçüközyiğit, M. S. ve Şafak, P. (2015). Arttırıcı ve alternatif iletişim teknikleri. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 4(1), 27-37.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Macionis, J. J. (2015). *Sosyoloji*. V. Akan (Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Okumuş, E. (2009). Bedene müdahalenin sosyolojisi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2, 45-66.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar* (3. Baskı). D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Bakanlar Kurulu Kararı (14/07/2009). *Resmi Gazete*, sayısı: 27288.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri gerçek dünya araştırması*. Ş. Çınkır ve N. Demirkasımoğlu (Çev.). Ankara: Anı Yayınları.

- Seggie, F. ve Bayyurt, Y. (2015). *Nitel Araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Uluocak, Ş., ve Aslan, C. (2012). *Toplum ve engelliler*. Çanakkale: Çanakkale Kitaplığı.
- Yaman, F. ve Göçken, İ. (2015). Kamu spotu reklamlarının sigara kullanıcıları üzerindeki etkisi: Afyonkarahisar ilinde bir uygulama. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(11), 53-66.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Demir, A. (2021). Toplumsal değişme, kişiler arası sözsüz iletişim ve engellilik. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 112-131. DOI: 10.26466/opus.836347

Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği

DOI: 10.26466/opus.811510

*

Ezgi Pelin Yıldız* – Metin Çengel** – Ayşe Alkan***

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi/Kazım Karabekir Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Bilgisayar Programcılığı Bölümü, Kars, TÜRKİYE

E-Posta: yildizezqipelin@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9987-9857](https://orcid.org/0000-0002-9987-9857)

**Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi/Hendek Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Bilgisayar Programcılığı Bölümü, Sakarya, Türkiye

E-Posta: cengel@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0054-3120](https://orcid.org/0000-0003-0054-3120)

***Dr., Samsun İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Samsun, Türkiye

E-Posta: ayshe_alkan@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9125-1408](https://orcid.org/0000-0002-9125-1408)

Öz

Dünyada birçok ülkeyi etkileyen Covid-19 pandemisinden ülkemizin de etkilenmesiyle bir süre önce yüz yüze eğitime ara verilip uzakta eğitim sistemine geçilmiştir. Bu bağlamda farklı seviyelerde uygulanan uzaktan eğitim, çoğu eğitim paydaşı için yabancıyken birden hayatımızın içine girmiştir. Pandemi ile birlikte gelen sosyal izolasyon döneminde öğrenenlerin uzaktan eğitime olan talebi artmıştır. Bu araştırmada, öğrenenlerin Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutumları üzerinde durulmuş ve bu bağlamda geçerli ve güvenilir bir ölçek ortaya koyma amaçlanmıştır. Tüm bunlar ışığında bu araştırmayla ortaya konulan geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış ilgili ölçeğin, farklı kademelerdeki öğrenci çalışma grupları üzerinde etkili bir şekilde kullanılacağı öngörülmektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, Sakarya Üniversitesi 'nin çeşitli Fakülte ve Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Hendek MYO'nun farklı bölümlerde öğrenim gören toplam 321 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin kapsam ve görünüş geçerliği için 1 dil uzmanına, 3 alan uzmanına, 1 psikolojik danışmana, 1 ölçme değerlendirme uzmanına başvurulmuştur. Yapı geçerliğine hizmet etmek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)'dan yararlanılmıştır. Çalışma sonunda toplam varyansın %73.42'sini açıklayan 24 maddeden oluşan 4 boyutlu bir ölçek elde edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha ile hesaplanan iç tutarlık katsayısı .93' dür. Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin 4 boyut bağlamında nihai uyum indekslerinin istenilen sınırlarda olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Uzaktan Eğitim, Ortam, Tutum, Ölçek Geliştirme.

Attitude Scale Regarding the Use of Distance Education Environments in the Pandemic Process

*

Abstract

As our country was affected by the Covid-19 pandemic, which affects many countries around the world, face-to-face education was interrupted a while ago and distant education system was introduced. In this context, distance education, which is applied at different levels, has suddenly entered our lives while being foreign to most education stakeholders. During the social isolation period that came with the pandemic, the demand of learners for distance education increased. In this study, learners' Attitudes towards the Use of Distance Education Environments in the Pandemic Process were emphasized and in this context, it was aimed to present a valid and reliable scale. In the light of all these, it is predicted that the relevant scale, whose validity and reliability has been proven, will be used effectively on study groups of students at different levels. Validity and reliability studies of the scale were carried out with a total of 321 students studying at various faculties of Sakarya University and different departments of Sakarya University of Applied Sciences Hendek Vocational School. For the content and appearance validity of the scale, 1 linguist, 3 field experts, 1 psychological counselor and 1 assessment and evaluation specialist were consulted. Exploratory Factor Analysis (EFA) was used to serve the construct validity. At the end of the study, a 4-dimensional scale consisting of 24 items that explains 73.42% of the total variance was obtained. The internal consistency coefficient of the scale calculated with Cronbach Alpha is .93. It was determined that the CFA fit indices in the context of 4 dimensions regarding the confirmatory factor analysis were within the desired limits.

Keywords: *Pandemic, Distance Education, Environment, Attitude, Scale Development.*

Giriş

Pandemi ile birlikte gelen sosyal izolasyon döneminde öğrenenlerin uzaktan eğitime olan talebi artmıştır. Uzaktan eğitimin zamandan ve mekândan esneklik sağlama, öğrenenlerin kendi hızlarında öğrenmesi gibi birçok avantajının yanı sıra psikolojik ve pedagojik açıdan üniversite düzeyinde gerçekleştirilen eğitim etkinliklerinin her kademeye uygulanması sırasında yaşanabilecek çeşitli sorunlardan da bahsetmek mümkündür (Moore, Deane ve Galyen, 2011). Bu bağlamda ilkokulda öğrenim gören bir öğrenciye lise öğrencisine ders anlatır gibi ders anlatmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır; bu noktada ders sürelerinin kademelere göre ayarlanması uzmanlar tarafından tavsiye edilmektedir. Bir diğer sınırlılık ise; yüz yüze ders anlatmaya alışmış bir öğretmenin kamera karşısında ders anlatma konusunda hiçbir deneyimi olmamasıdır. Bu durumun uzaktan eğitim ortam ve araçlarının kullanımında, kaygı düzeylerini arttırdığı öngörülmektedir.

Pandemi dönemi içerisinde uzaktan eğitime yönelik eş zamanlı (senkron) sınıf araçlarının ve özellikle Öğrenme Yönetim Sistemlerinin kullanımı ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Öğrenme Yönetim Sistemleri (ÖYS), uzaktan eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere kullanılan web yazılımlarıdır (Turnbull, Chug ve Luck, 2019).

ÖYS sınıfına giren birçok araç bulunmakla birlikte, açık kaynak kodlu oluşu, kullanım kolaylığı, tek bir kullanıcı ara yüzüne sahip olma, video konferans desteği gibi avantajlarıyla Moodle ÖYS dikkat çekmektedir (Güven & Güven, 2016; Arribillaga ve Bezanilla, 2020; Rodrigues, 2020). Moodle aynı zamanda, çevrimiçi öğrenmede gereksinim duyulabilecek ihtiyaçların büyük bir kısmına cevap verebilecek, çevrimiçi ders ve kurs yönetim sistemleri olarak tüm kullanıcılar (öğrenci, yönetici, öğretim elamanı) tarafından kolaylıklar kullanılacak platformlardandır (Kaleci ve Kapidere, 2014). Moodle ayrıca 235 ülkede kullanılmakla birlikte 82 dilde desteği mevcuttur. Bunun yanı sıra 50.000 öğrencili ve binlerce kurslu örnekleri de mevcuttur.

Moodle modüllerine bakıldığında, ödev, sınav, forum, tartışma panoları, haber bültenleri gibi hemen hemen tüm ağ öğrenme platformlarına sahip bir işlevselliği de içerisinde barındırmaktadır. Özetle, prestijli birçok açık kaynak ders yönetim sistemi olan Moodle bugün okullarda, eğitim kurumlarında hatta ticari kurumlarda verilen eğitimlerde yaygın olarak kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir (Tuluk ve Seferoğlu, 2016). Alan yazın incelendiğinde

Younus (2019) araştırmasında eğitimde ÖYS kullanımı açık kaynak öğrenme yönetim sistemlerinin karşılaştırılmasına yönelik bir çalışma yapmış; sonuç olarak araştırmaya dahil edilen Moodle, OpenX ve Sakai ÖYS'lerin içerisinde Moodle'ın diğer platformlara göre akademik ihtiyaçların karşılanması açısından en iyi özelliklere sahip olduğu ortaya konulmuştur. Yıldız, Tezer & Uzunboylu (2018), araştırmasında Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Moodle LMS ile İlgili Öğrenci Görüşü Ölçeği'ni geliştirmiş ve genel anlamda bir Eğitim Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Moodle LMS ile ilgili öğrenci görüşlerinin pozitif olduğu ortaya konulmuştur.

Diğer bir popüler ÖYS Blackboard sistemi ise, en basit ifadeyle örgün öğretim süreçlerini dijital ortama taşıyan bir ÖYS'dir. Blackboard, günümüzdeki teknolojik gelişmelerin eğitime yansması sonucu oluşan Eğitim Teknolojileri kavramının ortaya çıkardığı bir sistemdir. Merkezi ABD'de bulunan Blackboard, üniversite ve K12 seviyesinde dünyanın önde gelen ÖYS'lerinden biridir (Bradford, Porciello, Balkon ve Backus, 2007).

Blackboard ülkemizde de çeşitli kurumlar tarafından her geçen gün artarak kullanılan bir ÖYS'dir. Özellikle Covid-19 Pandemisi süresince uzaktan eğitim faaliyetlerinin en sorunsuz şekliyle yürütüldüğü sistemlerin başında gelmektedir. Bu sistem aracılığı ile öğretmenler, ders materyallerini (dosya, video vb.) öğrencileriyle paylaşabilir, duyuru, mesaj ve e-posta gibi iletişim araçlarını kullanabilir, test-ödev gibi değerlendirme araçlarından yararlanabilir, tartışma forumlarını kullanarak sınıf içi etkileşimi dijital ortamlarda gerçekleştirebilir (Hamilton, vd., 2014). Ayrıca sanal sınıf ortamlarında eşzamanlı olarak canlı ders oturumlarını gerçekleştirebilirler. Bu ortamlarda gerçekleştirilen dersler kaydedildiği için istenildiği zaman tekrar tekrar izlenebilir. Böylece her öğrencinin kendi hızlarında öğrenmelerine destek verilebilir.

Araştırmanın bir diğer değişkeni tutumdan bahsedilecek olursa, tutum bir sorunu ele alış biçimi, sorun karşısında kişinin aldığı durum ve gösterdiği davranıştır (Mıdık, 2018). Bu bağlamda hem eğitimcilerin hem de öğrencilerin teknolojiye karşı sergilemiş oldukları tutumlar ön plana çıkmaktadır. Teknolojinin eğitime entegrasyonunun başarılı olması ancak teknolojiye karşı olumlu tutum geliştiren ve kaygı düzeyi en az olan eğitimci, yönetici ve öğretmenlerle mümkündür (Weil ve Rosen, 1990). Öğrencilerin bilgisayar alanında çalışmaları büyük ölçüde dijital teknolojiye yönelik tutumlarına bağlıdır (Cabı, 2016). Öğrenenlerin Uzaktan Eğitim ortamlarında yürütülen ders-

lere yönelik tutumları incelendiğinde; Bayram vd., (2019)'un yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla uzaktan eğitim derslerinin daha fazla avantaja sahip olduklarını düşündükleri sonucu ortaya konulmuştur.

Konuya yönelik alan yazın incelendiğinde; Durak vd., (2020) araştırmalarında Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye'deki üniversitelerin uzaktan eğitime geçişte yaptıkları çalışmaları incelemiştir. Sonuç olarak en çok kullanılan öğrenme yönetim sisteminin Moodle ve ALMS olduğu; en çok kullanılan ders yazılımlarının ise Big Blue Button ve Perculus olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Yükseköğretim Kurulunun senkron eğitim tavsiyelerine rağmen tüm derslerini senkron olarak yürütebilen üniversite sayısının sadece altı olduğu saptanmıştır. Serçemeli ve Kurnaz (2020), araştırmalarında üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik bakış açılarını incelemişler sonuç olarak öğrencilerin uzaktan eğitim sistemini çok fazla benimsemedikleri buna rağmen sistemin kullanımıyla ilgili öz yeterlik açısından herhangi bir problem yaşamadıkları görülmüştür. Bir diğer çalışma Dhawan (2020), çevrimiçi öğrenmeye yönelik SWOOC analizi yapmışlar; sonuç olarak zaman ve yer esnekliği, hızlı geri dönüş güçlü yönler -teknik zorluklar, teknik zorluklar, öğrenenlerin kabiliyetleri & uyum seviyeleri ve zaman yönetimi zayıf yönler-inovasyon dijital geliştirme kapsamı, esnek program tasarımları, problem çözme/eleştirel düşünme ve uyarlanabilirlik becerileri fırsatlar ve BİT altyapısının eşitsiz dağılımı, eğitim kalitesi ve dijital okuryazarlık becerileri engeller kategorisinde tanımlamışlardır.

Sonuç olarak; pandemi sürecinde değişime uğrayan öğrenme ortamlarının etkililiği ve başarısını destekleyen faktörler arasında öğrenci tutumlarının olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilerin uzaktan eğitim ortamlarını değerlendirip bu ortamlara karşı olan tutumlarını ortaya koyabilecek bir ölçeğin geliştirilmesinin literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, öğrenenlerin Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutumları üzerinde durulmuş ve bu bağlamda geçerli ve güvenilir bir ölçek ortaya koyma amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Dünyada birçok ülkeyi etkileyen Covid-19 pandemisinden ülkemizin de etkilenmesiyle bir süre önce yüz yüze eğitime ara verip uzaktan eğitime geçildi. Bu bağlamda eğitimin tüm paydaşları (öğretmen, öğrenci, öğretim elemanı, yönetici gibi) aynı anda birçok yeni duruma uyum sağlama çabasının dışında birçok dijital aracı etkin bir şekilde kullanabilme yetkinliğine de sahip olmak zorunda kalmıştır. Bu süreç içerisinde kullanıcıların bu tür dijital araçları kullanmaya yönelik yetkinlikleri ve tutumları (memnuniyet, motivasyon, etkililik gibi) şüphesiz ki önem taşımaktadır. Bu bağlamda bu araştırmayla ortaya konulan geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış ilgili ölçeğin, hem öğretmen/öğretim elemanı hem de farklı kademelerdeki öğrenci çalışma grupları üzerinde etkili bir şekilde kullanılacağı öngörülmektedir. Bunun yanı sıra ilgili ölçekle, paydaşların Covid-19 Pandemi süreci boyunca uzaktan eğitim araçlarını kullanım konusunda yaşadıkları sistemselsel, donanımsal ve/veya psikolojik sorunlar ortaya konulacak ve bu bağlamda çözüm önerileri sunulacaktır.

Yöntem

Araştırmanın yöntem kısmında izlenen adımlar aşağıda verilmiştir:

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 yılı Bahar Dönemi Sakarya Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde ve Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Hendek MYO'nun farklı bölümlerde öğrenim gören toplam 321 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ait demografik veriler aşağıda sunulmuştur:

- Çalışma grubunun % 58.6'sını (f=188) erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubunun yaş sıklığını % 53.0'ını (f=170) 17-24 yaş grubu oluşturmaktadır.
- Çalışma grubunun öğrenim gördüğü okullar: %70.1 (f=225) Fakülte ve %29.9 (f=96) Meslek Yüksek Okulu'dur. Çalışma grubunun bölümleri: %42.1 (f=135) İşletme, %15 (f=48) Bilgisayar Programcılığı, %14.3 (f=46) Endüstri Mühendisliği, %11.8 (f=38) İnşaat Teknolojisi, %9.3 (f=30) Spor Yüksek Okulu, %5.6 (f=18) Kimya, %1.9 (f=6) Halkla İlişkiler Bölümüdür.
- Çalışma grubunun sınıfları: %44.2 (f=142) 1. Sınıf, %25.9 (f=83) 2. Sınıf, %21.5 (f=69) 4. Sınıf ve %8.4 (f=27) dır.

- Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler “bilgisayarınız var mı” sorusuna sıklıkla %77.9 (f=250) “evet” yanıtını vermişlerdir. “İnternet bağlantı türünüz” sorusuna sıklıkla %70.4 (f=256) “kablosuz bağlantı” yanıtı verilmiştir. “Kaç saat bilgisayar kullanıyorsunuz” sorusuna sıklıkla %48.9 (f=150) “3-4 saat arası” yanıtı verilmiştir.
- Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler “uzaktan eğitim tecrübeniz var mı” sorusuna sıklıkla %57.0 (f=183) “hayır” cevabını vermişlerdir ayrıca aldıkları uzaktan eğitim türünün sıklıkla %63.9 (f=205) “senkron eğitim” olduğunu belirtmişlerdir.
- Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler “kullandıkları uzaktan eğitim ortamının” sıklıkla %73.8 (f=237) “diğer” olduğunu belirtmişlerdir. Son olarak “uzaktan eğitime başlamadan önce eğitim aldınız mı” sorusuna ise sıklıkla %83.5 (f=268) “hayır” cevabını vermişlerdir.

Veri Toplama Aracı

Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği: İlgili ölçeğin geliştirilmesine yönelik öncelikle kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Öncelikle geliştirilen ölçek için kuramsal temele dayalı 25 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Buna ilaveten madde havuzuna öğrencilerin demografik özelliklerini ortaya koyan 10 madde eklenmiştir.

Ölçeğin Tanıtılması : Elde edilen veriler doğrultusunda yapılan analiz çalışmaları ölçeğin 24 maddeden oluşan 4 faktörlü bir yapısının doğruluğunu göstermektedir. Ölçek 5’li Likert tipi (Kesinlikle Katılıyorum=5, Katılıyorum=4, Kararsızım=3, Katılmıyorum=2, Kesinlikle Katılmıyorum=1) yapıya sahiptir. Ölçek 4 boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyut: “yeterlilik ve motivasyon” olup 7 maddeden oluşmaktadır. İkinci boyut: “kullanılabilirlik” olup 8 maddeden oluşmaktadır. Üçüncü boyut: “etkililik” olup 5 maddeden oluşmaktadır. Dördüncü boyut: “memnuniyet” olup 4 maddeden oluşmaktadır.

Bulgular

Ölçeğin Geçerlik Çalışması

Ölçek maddelerinin çalışma grubu üzerindeki dağılımını göstermek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi (AFA)

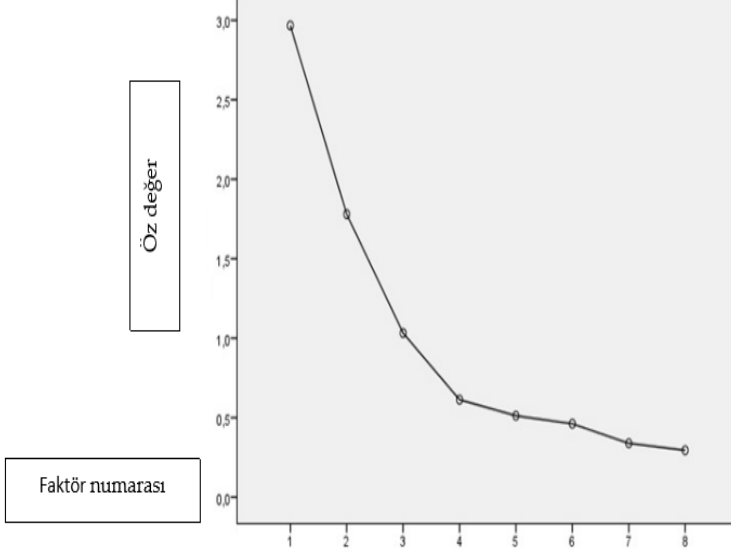
sonuçlarına göre öz değeri 1'den büyük dört faktörlü yapısını bozduğu düşüncesiyle ölçek madde sayısı 25'ten 24'e indirilmiştir. Ölçeğin öz değeri 1'den büyük 24 maddeden oluşan dört faktörlü yapısı toplam varyansın %73.42'sini açıklamaktadır. Bu açıklanan varyans oranının %30'un üzerinde olması, davranış bilimlerinde yapılan test geliştirme çalışmalarında yeterli görülmektedir (Rennie 1997; Büyüköztürk, 2018). Yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmalardan sonra elde edilen sonuçlar ölçeğin kendi içerisinde tutarlı bir yapısının olduğunu kanıtlamaktadır.

Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçekten elde edilen veriler normal dağıldığından faktör analizi işleminde "Principal Component Analysis" metodu kullanılmıştır. Bunlardan en yaygın kullanılanı Temel Bileşenler (Principal Components) metodudur (Hutcheson & Sofroniou, 1999).

Açımlayıcı faktör analizinin yapılabilmesi için öncelikle "Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği" ölçeğinin yeterliliğini test eden Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testine bakılmıştır. KMO değeri .93 olarak bulunmuştur. Field (2000)'e göre KMO sınır değerinin .80'den büyük oluşu "mükemmel uyuma" işaret etmektedir. Ayrıca Barlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde ki-kare ($X^2(321)=3022.014$; $p<.01$) değerinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Maddelerin faktörlerdeki durumunu göstermek için döndürme işlemi yapılmıştır. AFA' den elde edilen sonuçlar ölçeğin dört boyutlu bir yapısının olduğunu doğrulamıştır. Bu boyutlar, "Yeterlilik ve Motivasyon" (YM), Kullanılabilirlik (K), Etkililik (E) ve Memnuniyet (M) olup Şekil 1' de görülmektedir. Ayrıca maddelerin bulunduğu faktörlerdeki yük değerleri ile ortak faktör varyansı Tablo 1'de ortaya konulmuştur.

Şekil 1. Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği Ölçeğinin Öz değer-faktör sayısı grafiği

Tablo 1. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

	Başlangıç Özdeğerleri			Yükler Karesinin Çıkanımı			Yükler Karesinin Döndürme Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam	Varyans %	Birikimli %
1	13.365	53.462	53.462	13.365	53.462	53.462	5.546	22.182	22.182
2	2.431	9.725	63.187	2.431	9.725	63.187	4.539	18.157	40.339
3	1.403	5.610	68.798	1.403	5.610	68.798	4.293	17.174	57.512
4	1.181	4.722	73.520	1.181	4.722	73.520	4.002	16.007	73.520

Güvenirlilik

Çalışmanın güvenirliliğini test etmek amacıyla ölçeğin 24 maddeden oluşan 4 faktörlü yapısının Cronbach Alpha ile saptanan iç tutarlık katsayısı .93 olarak saptanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına yönelik yapılan istatistiksel analizler sonunda Cronbach Alpha ile hesaplanan iç tutarlık katsayıları yeterlik ve motivasyon boyutuna yönelik .94; kullanılabilirlik boyutuna yönelik .81, etkililik boyutuna yönelik .88 ve memnuniyet boyutuna yönelik .84 olarak tespit edilmiştir. Araştırmacılara göre güvenirlilik katsayısı 1'e yaklaştığında güvenirlilik

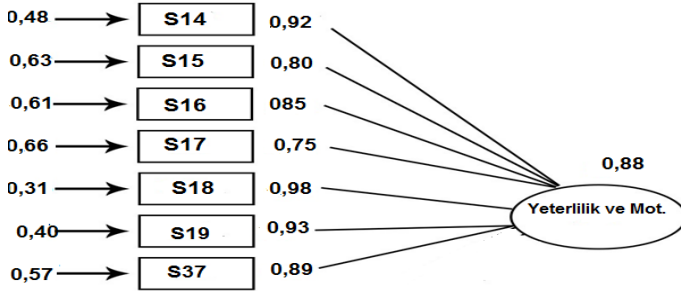
artmaktadır. (Huang, Ryan, Zaber ve Palmer, 2014; Sekaran, 2003). Bu bağlamda ölçeğin ilgili boyutlarının her birinin güvenilirlik katsayılarının “mükemmel” olduğu yorumu yapılabilmektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Bu çalışmada Açımlayıcı faktör analizinde kullanılan aynı veriler üzerinden Doğrulayıcı faktör analizine gidilmiştir. Alan yazın incelendiğinde Schmitt (2011) yaptığı çalışmada aynı veriye önce AFA uygulayarak elde edilen yapıyı doğrulamak için DFA uygulamıştır. Önce açımlayıcı faktör analizi uygulanıp, açımlayıcı faktör analizi ile keşfedilen modelin DFA ile test edilmesi ve kuramsal sağlamlığı yakalanmıştır.

Yeterlilik ve Motivasyon Faktörü DFA

Kavramsal çerçevede değerlendirilen ölçeğin YM Faktörüne ait doğrulayıcı faktör analiz sonuçları Şekil 2’de görülmektedir. Şekil 1’de S14, S15, S16, S17, S18, S19, S37 gözlenen değişkenleri temsil eden soru kodlardır.

Şekil 2. Yeterlilik ve Motivasyon Faktörü için DFA

Şekil 2’deki DFA’da, Yeterlilik ve Motivasyon faktöründen gözlenen değişkenlere doğru yönlendirilmiş oklar üzerindeki değerler faktörün açıklanmasında yararlanan her bir gözlenen değişkene ait standart regresyon katsayılarını (doğrulayıcı faktör analizi yükleri) göstermektedir. Ayrıca gözlenen değişkenlere ait hata değerleri (R² sonuçları) ise hata değerlerinden her bir gözlenen değişkene doğru yönlendirilmiş oklar üzerinde görülmektedir. Yukarıdaki şekle göre Yeterlilik ve Motivasyon faktörü en güçlü sorunun 19 nolu soru, en zayıf sorunun da 17 nolu soru oldu gözlenmektedir.

Yeterlilik ve Motivasyon Faktörü Uyum İndeksleri

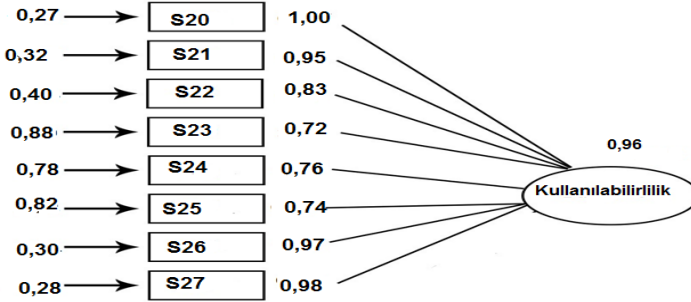
Tablo 2. Yeterlilik ve Motivasyon faktörü Uyum İndeksleri

Özellikler	Uyum İndeksleri					
	χ^2/sd	GFI	AGFI	TLI	CFI	RMSEA
	269/ 14	.910	.921	.918	.979	.039

Yeterlilik ve motivasyon faktöre ait nihai uyum indeksleri, Tablo 2’de görüldüğü gibi istenilen sınırlarda olduğu gözlenmiştir. GFI’nin .94, AGFI’nin .89, CFI’nin .93, modelin mükemmel uyum gösterdiğini kanıtıdır (Anderson & Gerbing, 1984; Cole, 1987). Buna göre Yeterlilik ve Motivasyon faktörüne ait nihai uyum indeksleri, Tablo 2’de görüldüğü gibi istenilen sınırlardadır.

Kullanılabilirlik Faktörü DFA

Kavramsal çerçevede değerlendirilen ölçeğin K Faktörüne ait doğrulayıcı faktör analiz sonuçları Şekil 3’de görülmektedir. Şekil 3’de ilgili maddeler gözlenen değişkenleri temsil eden soru kodlardır.

Şekil 3. Kullanılabilirlik Faktörü İçin DFA

Şekil 3’deki DFA’ya göre, Kullanılabilirlik faktöründe gözlenen değişkenlere doğru yönlendirilmiş oklar üzerindeki değerler faktörün açıklanmasında yararlanılan her bir gözlenen değişkene ait standart regresyon katsayılarını (doğrulayıcı faktör analizi yükleri) göstermektedir. Yukarıdaki şekilde yer alan gözlenen değişkenlere ait hata değerleri (R^2 sonuçları) ise hata değerlerinden her bir gözlenen değişkene doğru yönlendirilmiş oklar üzerinde görülmektedir. Kullanılabilirlik Faktöründe en güçlü sorunun 20 nolu soru, en zayıf sorunun da 23 nolu soru olduğu şekilde gözlenmektedir.

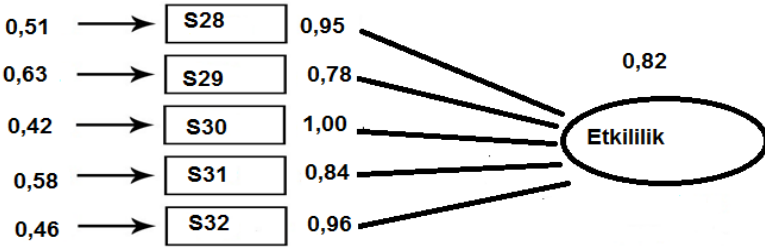
Kullanılabilirlik Faktörü Uyum İndeksleri**Tablo 3. Kullanılabilirlik Faktörü Uyum İndeksleri**

Özellikler	Uyum İndeksleri					
	χ^2/sd	GFI	AGFI	TLI	CFI	RMSEA
	149/20	.900	.870	.910	.929	.014

Kullanılabilirlik faktöre ait nihai uyum indeksleri, Tablo 3’de görüldüğü gibi istenilen sınırlarda olduğu gözlenmiştir. GFI ve AGFI değerlerinin 0.90 dan yüksek olması, RMSEA değerinin ise 0.08 den düşük çıkması, model veri uyumunu göstermektedir (Marsh ve Hocevar, 1988). Buna göre Kullanılabilirlik faktörüne ait nihai uyum indeksleri, Tablo 3’de görüldüğü gibi istenilen sınırlardadır.

Etkililik Faktörü DFA

Kavramsal çerçevede değerlendirilen ölçeğin Etkililik Faktörüne ait doğrulayıcı faktör analiz sonuçları Şekil 4’de görülmektedir. Şekil ilgili maddeler gözlenen değişkenleri temsil eden soru kodlardır.

Şekil 4. Etkililik Faktörü İçin DFA

Şekil 4’deki DFA’ya göre; Etkililik faktöründe gözlenen değişkenlere doğru yönlendirilmiş oklar üzerindeki değerler faktörün açıklanmasında yararlanan her bir gözlenen değişkene ait standart regresyon katsayılarını (doğrulayıcı faktör analizi yükleri) göstermektedir. Ayrıca şekilde yer alan gözlenen değişkenlere ait hata değerleri (R² sonuçları) ise hata değerlerinden her bir gözlenen değişkene doğru yönlendirilmiş oklar üzerinde görülmektedir. Etkililik Faktöründe en güçlü sorunun 30 nolu soru, en zayıf sorunun da 29 nolu soru olduğu şekilde gözlenmektedir.

Etkililik Faktörü Uyum İndeksleri

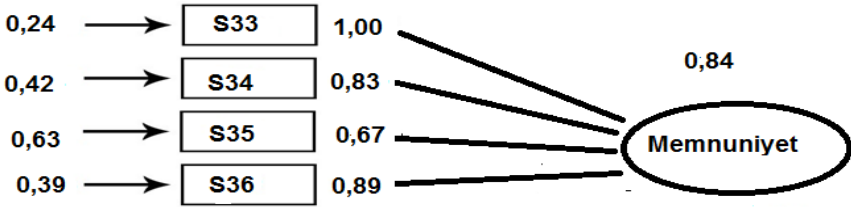
Tablo 4. Etkililik Faktörü Uyum İndeksleri

Özellikler	Uyum İndeksleri					
	χ^2/sd	GFI	AGFI	TLI	CFI	RMSEA
	118/ 14	.879	.907	.927	.968	.088

Etkililik faktöre ait nihai uyum indeksleri, Tablo 4’de görüldüğü gibi istenilen sınırlarda olduğu gözlenmiştir. Hooper, Caughlan ve Muller’e (2008) göre GFI, CFI, NFI, RFI, IFI ve AGFI indeksleri adına 0.90 kabul edilebilir uyum değeri, 0.95 ise mükemmel uyum değeri olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda ilgili uyum indekslerinin mükemmel uyum değerlerini tespit ettiği saptanmıştır.

Memnuniyet Faktörü DFA

Kavramsal çerçevede değerlendirilen ölçeğin Memnuniyet Faktörüne ait doğrulayıcı faktör analiz sonuçları şekil 5’de görülmektedir. Şekil 5’de S33, S34, S35, S36, gözlenen değişkenleri temsil eden soru kodlarıdır.

Şekil 5. Memnuniyet Faktörü İçin DFA

Şekil 5’deki DFA’ya göre, Memnuniyet faktöründen gözlenen değişkenlere doğru yönlendirilmiş oklar üzerindeki değerler faktörün açıklanmasında yararlanan her bir gözlenen değişkene ait standart regresyon katsayılarını (doğrulayıcı faktör analizi yükleri) göstermektedir. Gözlenen değişkenlere ait hata değerleri (R^2 sonuçları) ise hata değerlerinden her bir gözlenen değişkene doğru yönlendirilmiş oklar üzerinde görülmektedir. Şekil 5 incelendiğinde Memnuniyet Faktöründe en güçlü sorunun 33 nolu soru, en zayıf sorunun da 35 nolu soru olduğu görülmektedir.

Memnuniyet Faktörü Uyum İndeksleri

Tablo 5. Memnuniyet Faktörü Uyum İndeksleri

Özellikler	Uyum İndeksleri					
	χ^2/sd	GFI	AGFI	TLI	CFI	RMSEA
	112/11	,868	,891	,876	,906	,041

Memnuniyet faktöre ait nihai uyum indeksleri, Tablo 5’de görüldüğü gibi istenilen sınırlarda olduğu gözlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Pandemi dönemi ile başlayan uzaktan eğitim süreci ile birlikte okullar ve üniversiteler bir dijitalleşme dönemi içerisine girmişlerdir. Bu dönemden en çok etkilenenler şüphesiz ki eğitim paydaşlarıdır (öğretmen, öğretim elamanları, öğrenciler, veliler). Bu noktada her bir paydaşın dijital teknolojileri kullanma konusunda hazırbulunuşlukları ön plana çıkmıştır. Teknolojiyi her alana entegre eden eğitim kurumları bu konuda başarılı olup sürece hemen uyum sağlarken, geri planda tutan kurumlar ise süreç yönetiminde zorlanmışlardır.

Ülkemizde genele baktığımızda, Yükseköğretim kademesinde sürecin başından itibaren uzaktan eğitim ortamlarının sunduğu imkanlardan; esneklik (zaman, coğrafi sınırlamalar), aynı anda daha fazla kişiye ve daha fazla veriye erişim, öğrenenlerin kendi hızında öğrenmesi, ders materyallerinin tekrar tekrar kullanımı gibi maksimum düzeyde yararlanılmaya çalışılmıştır. Pandemi sürecinde üniversitelerin kullandıkları uzaktan eğitim ortamları incelendiğinde; Moodle, Blackboard, Adobe Connect, Advancity, Canvas, Google ve Microsoft ürünleri sıralamada yerlerini almaktadır. Bu bağlamda Dikmen ve Bahçeci (2020) çalışmalarında, Pandemi sonrası yükseköğretim kurumlarında yaşanan eğitim öğretim faaliyetlerini, durum çalışması yöntemiyle araştırmışlardır. Sonuç olarak Türkiye’deki üniversitelerin çoğunluğunun uzaktan eğitim ve teknoloji altyapısının olduğu ortaya konulmuştur. Telli ve Altun (2020) çalışmalarında uzaktan eğitimin geçmiş yıllardaki gibi yüz yüze eğitime alternative olmak yerine eğitimin ana kaynağı olacağını savunmaktadır.

Özonur, Kamışlı, Yelken ve Tokmak (2019), yaptıkları araştırma sonucunda öğrencilerin, öğrenme yönetim sistemine ilişkin olumlu görüşler bildirdiğini bazı öğrencilerin ise özellikle öğrenci işleri hizmetlerinin aksaklıkları yönünde olumsuz görüş ortaya koyduğunu tespit etmişlerdir.

Baimurzayev ve Tekedere (2019) bulut tabanlı moodle öğrenme yönetim sisteminin kullanılabilirliğini analiz ettiği çalışmada bulut tabanlı moodle'in web sitesinin iyi düzeyde kullanılabilir olduğu belirtilmektedir. Kocatürk Kapucu ve Uşun (2019) yapmış olduğu çalışmada 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılı itibarıyla ülkemizde uzaktan eğitim uygulamalarına yer veren 90 devlet üniversitesinden yaklaşık yarısının öğrenme yönetim sistemi hizmetini açık kaynak kodlu veya özgün yazılımlar aracılığıyla kendi içerisinde sunarken diğer yarısının ise öğrenme yönetim sistemi hizmetini özel bir şirketten aldıklarını belirtmektedirler.

Özcan ve Emiroğlu (2020) yapmış oldukları durum çalışmasında kullanılmak üzere, bulut tabanlı ÖYS alternatiflerinden TalentLMS, Docebo, 360learning, LatitudeLearning, iSpring Learn ve Litmos üzerinde sistem ve servis özellikleri incelemesi yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında ve verilen kriterlere göre karar vericilerin gerçekleştirdiği alternatifler arası ikili karşılaştırmalar sonucu TalentLMS en fazla önem derecesine sahip bulut tabanlı ÖYS olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmada, pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin öğrenen tutumları üzerinde durulmuş ve bu bağlamda geçerli ve güvenilir bir ölçek ortaya koyma amaçlanmıştır. Bu bağlamda bu araştırma ile ortaya konulan geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış ilgili ölçeğin, hem öğretmen/öğretim elamanı hem de farklı kademelerdeki öğrenci çalışma grupları üzerinde etkili bir şekilde kullanılacağı öngörülmektedir. Bunun yanı sıra ilgili ölçekle, paydaşların Covid-19 Pandemi süreci boyunca uzaktan eğitim araçlarını kullanım konusunda yaşadıkları sistemsel, donanımsal ve/veya psikolojik sorunlar ortaya konulacak ve bu bağlamda çözüm önerileri sunulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 yılı Bahar Dönemi Sakarya Üniversitesi' nin çeşitli fakültelerinde ve Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Hendek MYO'nun farklı bölümlerde öğrenim gören toplam 321 öğrenci oluşturmaktadır.

"Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum" ölçeğinin geçerlik çalışması olarak görünüş, kapsam ve yapı geçerliğine bakılmıştır. Ölçek maddelerinin çalışma grubu üzerindeki dağılımını göstermek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. AFA sonunda ölçeğin 24 madde ve dört boyutlu yapısı ortaya konulmuştur. Bu boyutlar; yeterlilik ve motivasyon (1), kullanılabilirlik (2), etkililik (3) ve memnuniyet (4)'dir.

Ölçeğinin yeterliliğini test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerine bakılmış; bu bağlamda KMO değeri .93 olarak saptanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına yönelik yapılan istatistiksel analizler sonunda Cronbach Alpha ile hesaplanan iç tutarlık katsayıları yeterlik ve motivasyon boyutuna yönelik .94; kullanılabilirlik boyutuna yönelik .81, etkililik boyutuna yönelik .88 ve memnuniyet boyutuna yönelik .84 olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda ölçeğin ilgili boyutlarının her birinin güvenilirlik katsayılarının “mükemmel” olduğu kanıtlanmıştır.

AFA uygulanan araştırmada elde edilen yapıyı doğrulamak için Doğrulamalı Faktör Analizi uygulanmıştır. DFA sonucuna göre tüm boyutlara ait nihai uyum indekslerinin istenen sınırlarda olduğu kanıtlanmıştır. Özet olarak, yapılan tüm istatistiksel analizler ve elde edilen bulgular “Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum” ölçeğinin geçerliliğini ve güvenilirliğini doğrulamıştır. Bu bağlamda ilgili ölçek Covid 19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımı ve bu ortamların bireyler üzerindeki psikometrik etkilerini saptamak bağlamında farklı kademeler ve araştırma boyutları tarafından kullanılması önerilen geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçektir.

İleride yapılacak ilgili çalışmaları ve araştırmacılar adına sunulacak öneriler aşağıdadır:

- Bu çalışmanın çalışma grubu, 2019-2020 yılı Bahar Dönemi Sakarya Üniversitesi’ nin çeşitli fakültelerinde ve Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Hendek MYO’nun farklı bölümlerde öğrenim gören toplam 321 öğrenci ile sınırlıdır. İleriki çalışmalar, daha farklı çalışma grupları ile gerçekleştirilebilir.
- İlgili ölçek, Yükseköğretim kademesinde öğrenim gören öğrenenler için geliştirilmiş ve uygulaması yapılmıştır. Geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bu ölçek farklı öğrenim kademeleri için uyarlanabilir ve/veya uygulama sürecine gidilebilir. Bu bağlamda ölçeğin farklı çalışma gruplarına uygulanarak yapı geçerliğine ilişkin destekleyeceği kanıtlar sunulabilir.

Son olarak gelecek araştırmalara ve araştırmacılara yön vermek üzere ilgili ölçeğin kültürel ve coğrafik açıdan oluşturdukları farklılıklar yorumlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Attitude Scale Regarding the Use of Distance
Education Environments in the Pandemic Process**

*

Ezgi Pelin Yıldız – Metin Çengel – Ayşe Alkan
Kafkas University, Sakarya University, Ministry of National Education

Distance education is a synchronous (synchronous) education process where all participants also participate and communicate directly with each other, the online learning process managed by the teacher, or when the student enters the system in their own planned time frames. In this context, synchronous and asynchronous teaching environments are complementary to distance education. In this context, synchronous and asynchronous teaching environments are complementary to distance education. With the Covid-19 pandemic, which affects many countries in the world, our country was also affected, and face-to-face education was interrupted and the distant education system was introduced. Dikmen and Bahceci (2020) studies, the majority of universities in Turkey have revealed that the distance education and technology infrastructure. Thus, distance education applied at different levels has suddenly entered our lives, even though it is foreign to most stakeholders (teachers, students, lecturers, and managers). Individuals' demand for distance education has increased during the social isolation period that comes with pandemic.

In this study, the use of distance education environments and the psychometric effects of this use on individuals in the pandemic process are emphasized and in this context, it has aimed to establish a valid and reliable scale. The validity and reliability studies of the scale were conducted with 321 students studying in different departments of Sakarya University and Sakarya Applied Sciences University Hendek Vocational School.

A comprehensive literature review was conducted primarily for the development of the relevant scale. First of all, a 25-item pool based on theoretical basis was created for the developed scale. In addition, 10 items were added to the item pool for demonstrating the demographic characteristics of the students. Expert opinion was received from 4 field experts, 1 assessment and

evaluation specialist, 1 language specialist and 1 Psychological Counseling and Guidance specialist regarding the pool of items created. After the expert opinions, necessary arrangements were made and a trial form was created for pilot implementation. In pilot practice, a group of 15 people, equivalent to the actual practice, was studied. As a result of the pilot implementation, the items that were not understood by the students were changed and the original form of the scale was created after receiving the expert opinion again.

Exploratory Factor Analysis (EFA) was performed to show the distribution of the scale items on the sample. According to the results of exploratory factor analysis (EFA), the number of the scale items was reduced from 25 to 24 with the thought that the eigenvalue was disrupting its four-factor structure. The four-factor structure of the scale, consisting of 24 items with eigenvalue greater than 1, explains 73.42% of the total variance. The fact that this explained variance rate is over 30% is considered sufficient in test development studies in behavioral sciences (Rennie 1997; Buyukozturk, 2018). The results obtained after the validity and reliability studies prove that the scale has a consistent structure in itself.

In order to test the reliability of the study, the internal consistency coefficient of the scale's 4-factor structure, determined by Cronbach Alpha, was found to be .93. The internal consistency coefficients calculated with Cronbach Alpha at the end of the statistical analysis for the sub-dimensions of the scale were .94 for the competence and motivation dimension; .81 for usability dimension, .88 for effectiveness dimension and .84 for satisfaction dimension. According to the researchers, when the reliability coefficient approaches 1, reliability increases (Huang, Ryan, Zaber and Palmer, 2014; Sekaran, 2003). When the literature is analyzed, Fraenkel and Wallen (2006) shows that the reliability coefficient lower than .60 indicates that the scale is quite weak, that it is between .60 and .70 is within acceptable limits and that it is above .80 is excellent. In this context, it can be interpreted that the reliability coefficients of each of the related dimensions of the scale are "perfect".

Confirmatory Factor Analysis was applied to confirm the structure obtained in the EFA-applied research. According to the CFA result, it was proved that the final fit indexes of all dimensions are within the desired limits. In summary, all the statistical analysis and findings obtained confirmed the validity and reliability of the scale of "The Use of Distance Education Envi-

ronments in the Pandemic Process and its Psychometric Effects on Individuals” scale. In this context, the scale is a proven scale and validity recommended for the use of distance education environments in the Covid 19 pandemic process and to determine the psychometric effects of these environments at different levels and research dimensions.

Kaynakça / References

- Anderson, J. C. ve Gerbing D.W. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49, 155-173.
- Ayvaz Güven, C. ve Güven A.F. (2016). Moodle eğitim yönetim sistemi ile bilişim teknolojileri alanındaki örnek bir dersin uzaktan eğitim ile uygulaması. *5th International Vocational Schools Symposium*, Kosova, Prizren, 8-20 Mayıs 2016, vol.1, pp.10-21.
- Baimurzayev, B. ve Tekedere, H. (2019). Bulut tabanlı moodle öğrenme yönetim sisteminin kullanılabilirlik analizi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 12(4), 16-25.
- Bradford, P., Porciello, M., Balkon, N. ve Backus, D. (2007). The blackboard learning system: The be all and end all in educational instruction?. *Journal of Educational Technology Systems* 35(3), 301-314. DOI: 10.2190/X137-X73L-5261-5656
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri (2.Basım)*. Pegem Akademi.
- Cabı, E. (2016). Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (3), 1229-1244.
- Cole, D. A. (1987). Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 1019-1031.
- Dikmen, S. ve Bahçeci, F. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde küresel çapta uygulanan yükseköğretim kurumlarındaki uzaktan eğitim süreçleri hakkında durum çalışması: Fırat Üniversitesi örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2), 78-98. <https://doi.org/10.33907/turkjes.721685>
- Erkorkmaz, Ü.,E., Demir, İ., Özdamar, O., Sanisoğlu, K., ve Yavuz, S. (2013). *Doğrulamalı faktör analizi ve uyum indeksleri*.
- Esnaola-Arribillaga and M. J. Bezanilla, (2020). Levels of Moodle Use to Support University Face-to-Face Teaching. *IEEE Revista Iberoamericana de Tecnologías del Aprendizaje*, 15(3), 129-137. [doi: 10.1109/RITA.2020.3008376](https://doi.org/10.1109/RITA.2020.3008376).
- Field, A. (2000). *Discovering statistics using SPSS for Windows*. Sage Publications Ltd.

- Hamilton, R., Vohs, K. D. ve McGill, A. L. (2014). We'll be honest, this won't be the best article you'll ever read: The use of dispreferred markers in word-of-mouth communication. *Journal of Consumer Research*, 41, 197-212. <https://doi.org/10.1086/675926>
- Hooper, D. Coughlan, J. ve Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- Huang, J. L., Ryan, A. M., Zabel, K. L. ve Palmer, A. (2014). Personality and adaptive performance at work: A metaanalytic investigation. *Journal of Applied Psychology*, 99(1), 162-179. DOI: 10.1037/a0034285
- Kaleci, D. ve Kapıdere, M. (2014). Moodle için web tabanlı SCORM paketi tasarımı: Soru ve sınav hazırlama örneği. *Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Dergisi*, 3(2), 29-39.
- Karakoç, F., Y. ve Dönmez, L. (2014). Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası* 13(40), 39-49. <https://doi.org/10.25282/ted.228738>
- Kline, R. B. (2005). *Methodology in the social sciences: Principles and practice of structural equation modeling* (2nd ed.). Guilford Press. Abstract.
- Mıdık, Ö. (2018). *Tutumların ölçme ve değerlendirilmesi*. https://www.researchgate.net/publication/329989941_Tutumların_ölçme_ve_değerlendirilmesi adresinden 26.11.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Moore, J.L., Dickson-Deane, C. ve Galyen, K. (2011). e-Learning, online learning, and distance learning environments: Are they the same? *Internet and Higher Education*, 14(2), 129-135.
- Özcan, H. ve Emiroğlu, B. G. (2020). Bulut tabanlı öğrenme yönetim sistemi seçiminde bulanık çok kriterli karar analizi yaklaşımı. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 13(1), 97-111. <https://doi.org/10.17671/gazibtd.589757>
- Özonur, M., Kamışlı, H., Yelken, T. Y. ve Tokmak, H. S. (2019). Uzaktan eğitim öğrencilerinin enoca öğrenme yönetim sistemi hakkında görüşlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 283-302. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.407470>
- Rennie K., M. (1997). Exploratory and confirmatory rotation strategies in exploratory factor analysis. *Bildiri Güneybatı Eğitim Araştırmaları Birliği*, Austin, Texas. San Antonio, Texas.
- Rodrigues, S. (2020). Higher education teachers' needs concerning with the moodle and the impact of training received in the use of the platform : Case study in higher education. *15th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI)*, Sevilla, Spain, 2020, 1-6, doi: 10.23919/CISTI49556.2020.9141162.

- Sekaran, U. (2003). *Research methods for business a skill-building approach. 4th Edition, John Wiley & Sons: New York.* - References - Scientific Research Publishing.
- Statistics Solution (2020). *Expertise and dissertation process.* <https://www.statisticssolutions.com/> adresinden 15.08.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Weil, M. M., Rosen, L. D., ve Wugalter, S. E. (1990). The etiology of computerphobia. *Computers in Human Behavior*, 6, 361-379.
- Telli, G. ve Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34. <https://doi.org/10.32329/uad.711110>
- Tuluk, A. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemleri: Karşılaştırmalı bir inceleme. 2. Uluslararası Eğitim Teknolojisinde Yeni Eğilimler Konferansı [2nd International Conference on New Trends in Educational Technology] (INETET'2016). 03-04 Mayıs 2016, Gazimağusa, KKTC.
- Yıldız, E., P., Tezer, M. ve Uzunboylu, H. (2018). Student opinion scale related to moodle lms in an online learning environment: Validity and reliability study. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (ijIM)*, 12(4), 97. DOI: [10.3991/ijim.v12i4.9205](https://doi.org/10.3991/ijim.v12i4.9205)
- Younus, A., I. (2019). *Use of learning management systems in education: Comparison of open source learning management systems. Eğitimde öğrenme yönetim sistemleri kullanımı: Açık kaynak öğrenme yönetim sistemlerinin karşılaştırması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı Bilgi Teknolojileri Bilim Dalı.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldız, E. P., Çengel, M. ve Alkan, A. (2021). Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 132-153. DOI: 10.26466/opus.811510

Ekler

Ek 1. Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımı Ve Bireyler Üzerindeki Psikometrik Özellikleri Ölçeği Maddeleri

		5	4	3	2	1
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Bu platformu kullanmaktan keyif almaktayım.					
2	Pandemi sürecinden sonra da verilecek dersleri online (çevrimiçi) olarak bu platform üzerinden almak isterim.					
3	Bu platform üzerinden eğitim süreçlerini zamandan ve mekandan bağımsız olarak gerçekleştirmek kendi öğrenme hızımda çalışabilmeye teşvik etmektedir.					
4	Bu platformu kullanmak kendime olan güvenimi arttırdı.					
5	Bu platformu kullanarak sınıf ortamında sormaktan çekindiğim soruları sorma imkanı bulabilmem derse karşı olan cesaretimi arttırdı.					
6	Bu platformda düzenlenen öğrenme etkinlikleriyle başarıya motive oldum.					
7	Bu platformun kullanımının kolay olduğunu düşünüyorum.					
8	Bu platforma giriş yapmadan önce birçok şey öğrenmem gerekti.					
9	Bu platformu gereksiz bir şekilde karmaşık buldum.					
10	Pandemi sürecinden sonra da platformu sıklıkla kullanacağımı düşünüyorum.					
11	Platformun kullanımı konusunda kendimi donanımlı hissediyorum.					
12	Bu platformu kullanabilmek için teknik bir kişinin desteğine ihtiyacım olabileceğini düşünüyorum.					
13	Platformun modüllerinin (ödev, forum, tartışma, kaynak, canlı ders vb.) yararlı olduğunu düşünüyorum.					
14	Platform üzerinden aradığım hizmetlere (ekran paylaşımı, dosya hizmetleri, kayıt, dosya paylaşımı ses-görüntü sistemleri vb.) kolaylıkla erişebilirim.					
15	Platformun sunduğu online (çevrimiçi) çalışmalardan öğrenme-öğretme süreci boyunca etkili bir şekilde yararlanabilirim.					
16	Platformun sunduğu offline (çevrimdışı) çalışmalardan öğrenme-öğretme süreci boyunca etkili bir şekilde yararlanabilirim.					
17	Platformun sağladığı uzaktan öğretimin, yüz yüze gerçekleştirilen geleneksel öğretime göre öğrenme süreci üzerinde daha etkili olduğunu düşünüyorum.					
18	Bu platform ile sanal sınıf ortamlarındaki ders içeriklerine etkin bir şekilde erişebilirim.					
19	Bu platform ile sanal sınıf ortamlarında dersi yürüten öğretim elemanları ile etkin bir şekilde iletişim kurabilirim.					
20	Bu platformda öğretim elemanları ile iletişim kurabilmekten memnunuz.					
21	Bu platformda öğretim elemanlarından geri bildirim almaktan memnunuz.					
22	Bu platformda ders içeriklerinin öğretim elemanları tarafından video ile anlatılmasından memnunuz.					
23	Platform üzerinden yürütülen online (çevrimiçi) derslerin tasarımından memnunuz.					
24	Platform ilgili çözemediğim bir sorun olduğunda teknik destek ve/veya yardım alabilmekten memnunuz.					
25	Platform ortamında arkadaşlarımla iletişim kurabilmekten memnunuz.					

Ergenlerde Duygusal Zekâ, Mutluluk Korkusu ve Mizah Tarzları Arasındaki Yordayıcı İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.694580

*

*Zafer Baş - **Ayşegül Baş - *** Ahmet Kalafat- ****Bülent Dilmaç

* Uzm. Psk. Dan., Akif İnan Anadolu İmam Hatip Lisesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: zaferrbas@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-8000-9416](https://orcid.org/0000-0001-8000-9416)

** Uzm. Psk. Dan., TOKİ Hayme Ana Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: ayseakdeniz43@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3720-6590](https://orcid.org/0000-0003-3720-6590)

*** Uzm. Psk. Dan., Tekirdağ Saray Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Tekirdağ/Türkiye

E-Posta: ahmet.kalafat28@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-8492-4870](https://orcid.org/0000-0002-8492-4870)

**** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: bulentdilmac@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5753-9355](https://orcid.org/0000-0001-5753-9355)

Öz

İnsan yaşamının önemli bir geçiş dönemi olan ergenlik dönemi beraberinde birçok değişimi de getirmektedir. Bu süreçte bireyin duygularını tanınması ve duygularını yönetebilmesi oldukça büyük önem taşımaktadır. Mutluluk ise bu gelişimsel dönemde bireylerin arayışında olduğu bir olgudur. Fakat bazı bireylerde mutlu olmanın bazı olumsuz sonuçlar doğuracağına ilişkin inançların olması mutluluk korkusu olarak adlandırdığımız bir kavramı ortaya çıkarmıştır. Mutluluk korkusu aynı zamanda ergenlerde mizah tarzlarını da etkilemektedir. Yapılan bu çalışmada ergenlerde duygusal zekâ, mutluluk korkusu ve mizah tarzları arasındaki yordayıcı ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde eğitim gören 14- 18 yaş aralığındaki 226 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Duygusal Zekâ Özellik Ölçeği-Kısa Formu, Mutluluk Korkusu Ölçeği Mizah Tarzları Ölçeği kullanılmıştır. Ergenlerin duygusal zekâları ile mizah tarzları arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, pozitif yönde anlamlı doğrusal bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bir başka ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerde mizah duygusunun artmasıyla duygusal zekâsında da artış olacağını göstermektedir. Ergenlerin mutluluk korkuları ve duygusal zekâları arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, negatif yönde doğrusal ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin duygusal zekâları arttıkça mutluluk korkularının azalacağını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Duygusal Zekâ, Mutluluk Korkusu, Mizah Tarzları, Ergenlik.*

Investigation of the Predictive Relationship Between Emotional Intelligence, Fear of Happiness and Humor Styles in Adolescents

*

Abstract

Adolescence, which is an important transition period of human life, brings many changes with it. In this process, it is very important for the individual to recognize and manage their emotions. Happiness is a phenomenon that individuals seek in this developmental period. However, the belief that being happy will have some negative consequences in some individuals has revealed a concept we call fear of happiness. Fear of happiness also affects the humor styles of adolescents. In this study, it was aimed to examine the predictive relationship between emotional intelligence, fear of happiness and humor styles in adolescents. The study group of the research consists of 226 high school students between the ages of 14 and 18 studying in Istanbul. Emotional Intelligence Trait Scale-Short Form, Fear of Happiness Scale, Humor Styles Scale were used as data collection tools in the study. When the predictive relationships between the emotional intelligence and humor styles of adolescents were examined, it was seen that there was a positive and significant linear relationship. In other words, the findings show that emotional intelligence will increase as the sense of humor increases in adolescents. When the predictive relationships between adolescents' fear of happiness and emotional intelligence were examined, it was seen that there was a negative linear and significant relationship. In other words, the findings reveal that as the emotional intelligence of adolescents increases, their fear of happiness will decrease.

Keywords: *Emotional Intelligence, Fear of Happiness, Humor Styles, Adolescence*

Giriş

İnsanoğlu var olduğu günden beri çevresindekilerle bir iletişim halindedir. Sosyal bir varlık olan insan diğer canlılardan farklı olarak bir iradeye ve kullanabileceği bir akla sahiptir ve bunlar sayesinde yaşama uyum sağlaması ve hayatta kalabilmesi daha mümkündür. Bu uyum süreci içerisinde kişinin bilişsel zekasından ziyade sahip olduğu duygusal zekası da oldukça önemlidir. Duygular hayatın anlamı ve değeri için, karar verme ve bu kararları uygulama aşamasında rehberlik edici bir işleve sahiptir (Özdemir, 2015).

Duygu “belirli bir nesne, olay ve bireylerin insanın iç dünyasında bıraktığı izlenim” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Goleman duyguların akılcı zihin işleyişine katkı sağladığını, akılcı zihnin ise duygusal verilerin şekillendirdiğini veya bazen de reddettiğini dile getirmiştir(Goleman, 2000). Zeka ise bilginin öğrenildiği ve kaydedildiği, ilişki kurularak yorumlandığı, kaydedildiği, akıl yürütme, algılama, çağrışım yapabilme ve sezebilme gibi yetileri olan beyne ait bir kapasite olarak tanımlanmaktadır (Yerli, 2009). Buradan yola çıkararak duygusal zeka kavramı en basit şekliyle duyguların akılcıca kullanılması halidir (akar ve Arbak, 2004). Weisinger’e (1998) göre duygularımızı kullanarak davranışlarımızı şekillendirebilir, yön verebilir ve olumlu sonuçlar elde edebiliriz. Duygusal zeka kavramı ilk olarak Mayer ve Salovey tarafından kullanılmıştır. Duygusal zekayı bireylerin kendisinin ve çevresindekilerin duygularını gözlemleme becerisini, duyguları ayırt edilebilmesini ve duygularını anlayıp öğrendiği bilgiyi düşünce ve davranışlarına aktarabilmeyi içeren bir sosyal zeka türü olarak tanımlamışlardır (Mayer ve Salovey, 1993).

Duygular genellikle karmaşık bir halde gelirler. Mesela mutlulukla beraber suçluluk, öfkeyle beraber korku gibi birçok duygunun karşıtıyla birlikte ortaya çıktığını görmekteyiz. Bundan dolayı duyguların aralarındaki karmaşıklığı ve değişiklikleri tanımlayabilme becerisi gereklidir (akar ve Arbak, 2004). Bireyin duygularını tanıyıp doğru bir biçimde yönetebilmesi aynı zamanda yaşamdan doyum almasına, yaşam kalitesinin artmasına, hayata daha pozitif bir gözle bakmasına ve dolayısıyla mutlu olmasına sebep olmaktadır (Furnham ve Petrides, 2003).

Mutluluk kavramı genel olarak bireyin içinde bulunan tatmin duygusu veya durumu olarak tanımlanabilmektedir (Uichida ve Oishi, 2016).

Mutluluk güven, neşe, haz ve tatmin gibi olumlu duyguları içinde barındıran pozitif duygulanımın yüksek olduğu öfke, hayal kırıklığı, üzüntü, nefret, yetersizlik, acizlik gibi olumsuz duygulanımın daha düşük bir seviyede olduğu bir duygu durumu olarak tanımlanmaktadır (Diener, 1994). Bir başka tanımda ise, mutluluğun yaşam kalitesi ve öznel iyi oluş ile aynı anlamda kullanıldığını ifade edilmektedir (Veenhoven, 2006). Yine benzer şekilde, mutluluğun psikoloji alanındaki karşılığının öznel iyi oluş olduğu belirtilmektedir (Yiğit, 2013).

Öznel iyi oluş ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak olumlu duyguların varlığı üzerinedir. Mutluluk kavramı olumsuz duygulardan bağımsız olarak ele alınmaktadır (Joshanloo, 2014). Fakat mutluluk, sevgi ve sevinç gibi duygular her zaman bireye haz vermez, korkulan olumsuz duygular olarak da değerlendirilebilmektedir. Beraberinde mutluluk korkusu kavramını ortaya çıkarmaktadır (Gilbert ve ark. 2014).

Yapılan bir çalışmada, farklı kültürlerden bireylerin birbirinden farklı nedenlere bağlı olarak mutlu hissetmekten veya mutlu olmaktan kaçma eğilimi gösterdiklerini ifade etmektedirler. Bunun nedenlerinden biri fazla mutlu olmanın kötü sonuçları beraberinde getireceği inancıdır. Çok mutlu olmanın veya çok neşeli olmanın ardından olumsuz bir durumla karşılaşma olasılığının yüksek olduğu düşüncesidir (Joshanloo ve Weijers, 2014). Buradan yola çıkarak Joshanloo (2014), mutluluk korkusu kavramını ortaya koymuş ve mutluluk korkusunu mutluluğun bazı negatif sonuçlara sebep olabileceğine ve bundan dolayı bu durumlardan kaçınılmasının doğru olduğuna inanılan bir duygu şeklinde tanımlamıştır.

Alan yazın incelendiğinde, araştırmacıların mutluluk korkusuna sebep olan bazı durumları şu şekilde ifade ettikleri görülmüştür. Çocuğun eğlendiği ya da olumlu bir duygu içerisinde olduğu anlarda ceza veya tehditle karşılaşmasının, mutsuz ve huzursuz bir ailesinin olmasının, ebeveynlerinden herhangi birinin hasta olduğu bir yerde eğlenen çocuğun aldığı keyif ve zevk için kendini suçlu hissetmesinin gerekli olduğuna duyulan inanç veya erken dönem uyumsuz şemalara sahip olmasının mutluluk korkusuna sebep olabileceği ifade edilmiştir. Bununla beraber, nazar gibi bazı kültürel inanışların, toplumda bu konulara dair var olan inançların ve benzer dini değerlerin de mutluluktan korkmanın altında yatan nedenlerden olabileceği savunulmaktadır (Gilbert ve ark., 2014). Aynı zamanda mutluluktan korkmaktan ziyade bu mutluluğu göstermek ve ifade etmeye yönelik bir çekin-

menin olduğuna inanılmaktadır. Örneğin Asya kültüründe yaygın bir biçimde bazı zamanlarda ve durumlarda mutluluk hoşa gitmeyen özellikle de korkulan bir duygu olarak görölmektedir (Joshano ve ark. 2014).

Bireylerin gelişimleri açasından duygusal zeka ve yaşam doyumunu ve bununla beraber ortaya çıkan mutluluk düzeyleri birbirini etkileyen ve birbiri ile ilişkili değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişkenlerin yanında önemli olan bir diğer değişken ise, kişilerin hayata pozitif ve anlamlı bakmasını, mutlu olmasını ve psikolojik iyi oluşa ulaşmasını sağlayan mizahtır (Tümkiye, Hamarta, Deniz, Çelik ve Aybek, 2008). Gülmek ve mizah bireyin psikolojik ve fizyolojik sağlığı açasından önemli bir etkidir. Bununla beraber bireyin mutlu olmasında da büyük bir paya sahiptir (Martin, 2001).

Mizah kelimesi arapça bir kelime olup şaka, şaka yapma sözcüklerinden türetilmiştir. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik sözlüğünde mizah kavramı, düşünce ve duyguların güldürücü bir anlatımla dile getirilme sanatı şeklinde tanımlanmaktadır (Özdemir, Sezgin, Kaya ve Receptoğlu, 2011). Aynı şekilde bir başka tanımda da mizah beklenmedik bir zamanda ve beklenmeyen bir biçimde ortaya çıkan bir durum olarak tanımlamıştır (Oral, 1998). Bununla beraber mizahın eleştirel bir tepki türü olduğunu dile getirmiştir. Mizah yaşamın gülünen ve saçma yanlarını gösterme sanatı olarak bir yandan güldürmeyi amaçlarken bir yandan da hayatın gerçeklerini göstermektedir (Oruç, 2010).

Mizahta farklı birçok duygu bir aradadır. Alay etme, öfke, küçümseme, mutluluk gibi duygular insanlar arasında ilişkilerde mizah ile yansıtılır. Yapılan çalışmalar dört farklı mizah tarzının var olduğunu göstermektedir (Martin, 2003). Bunlardan ikisi uyumlu, ikisi uyumsuzdur. Bunlar; katılımcı mizah, kendini geliştirici mizah, saldırgan mizah ve kendini yıkıcı mizahtır. Katılımcı mizahta bireyler kişilerarası ilişkilerine zarar vermeyecek ve ilişkilerini daha da kuvvetlendirecek biçimde mizahı kullanırlar. Kişilerarası anlaşmazlıkların azalmasına ve ilişkilerin daha da kolaylaşmasına katkı sağlarlar (Martin ve ark., 2003). Kendini geliştirici mizaha sahip kişiler ise, sıkıntılı ve stresli bir olay yaşarken esprili yapıları sayesinde bu olaylardan rahatlıkla kurtulabilmektedirler. Saldırgan mizah olarak adlandırılan mizah tarzı ise, bireyin yalnızca üstün olma ve haz duyma gibi kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için mizahı başkaları üzerinde uygunsuz kullanmasıdır.

Kendini yıkıcı mizah da bireyin kendi ihtiyaçlarını dahi dikkate almadan kullandığı mizahdır (Martin, 2003).

Duygusal zeka son dönemlerde oldukça fazla ilgi gören ve çalışmaların yoğun yapıldığı bir alan olarak görülmekte ve özellikle ülkemizde duygusal zekanın yaşam doyumu, iyi oluş veya öznel iyi oluş ile birlikte çalışmalarına çok fazla rastlanmaktadır. Fakat mutluluk korkusu üzerinde yeterince çalışmanın olmaması alanyazın için önemli bir eksik olduğu düşünülmüştür. Bu çalışmada daha önceki çalışmalardan farklı olarak; mutluluk korkusunun ergenlerin duygusal zeka düzeylerini ne ölçüde etkilediği incelenmiştir. Araştırmanın bu bakımdan özgün olduğu ve ergenlerde duygusal zeka kavramına kuramsal açıdan katkı sunacağı söylenebilir. Bu çalışma ergenlerin duygusal zeka düzeylerinin arttırılması ile ilgili yapılacak araştırmalarda dikkate alınması gereken faktörlerin ortaya konulması bakımından da önem arz etmektedir.

Yapılan araştırmanın amacı, ergenlerin duygusal zeka, mutluluk korkusu ve mizah tarzları arasındaki yordayıcı ilişkilerin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak araştırma soruları aşağıda sıralanmıştır.

1. Ergenlerin duygusal zeka düzeyleri ile mutluluk korkuları arasında yordayıcı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerin duygusal zeka düzeyleri ile mizah tarzları arasında yordayıcı bir ilişki var mıdır?
3. Ergenlerin mutluluk korkuları ile mizah tarzları arasında yordayıcı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve toplanan verilerin analizi başlıklarına yer verilmektedir.

Araştırma Modeli

Nicel araştırma paradigmasına sahip bu çalışmada, ergenlerde duygusal zeka, mutluluk korkusu ve mizah tarzları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve bu değişkenler aralarındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli yoluyla sınanması amaçlanmaktadır. Bu amaca bağlı olarak araştırmada, genel tarama modelinin bir alt çeşidi olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evrenin tamamı ya da evrenden alınacak örneklem ya da bir grup örnek üzerinde, evren ile ilgili genel bir yargıya ulaşmak amacıyla yapılan tarama araştırmalarıdır. Genel tarama modelleri tekil veya ilişkisel taramalar yapmaya olanak sağlar (Karasar, 2015). İlişkisel tarama modelleri, iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin birlikte var olup olmadığını veya bu değişimin derecesini ortaya koymayı amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul 'da farklı liselerde öğrenim gören 136'sı kız, 90'ı erkek toplam 226 öğrenciden oluşmaktadır. Aynı zamanda çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 15,903'tür.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kız	136	60.2
Erkek	90	39.8
Toplam	226	100

Tablo-1'de görüldüğü üzere araştırmada katılımcılarının 136'sı (% 60.2) kadın, 90'ı (%39.8) erkektir.

Veri Toplamada Kullanılan Ölçme Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak Duygusal Zekâ Özellik Ölçeği-Kısa Formu, Mutluluk Korkusu Ölçeği ve Mizah Tarzları Ölçeği kullanılmıştır. Aynı zamanda katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, anne ve baba eğitim durumlarını belirlemek için araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Duygusal Zeka Özellik Ölçeği- Kısa Formu (DZÖÖ-KF): Petrides ve Furnham (2000) duygusal zekayı, kişisel karakter özelliği şeklinde temel alınarak geliştirilmiştir. Bireyin duygusal yeterlilikleriyle ilgili kendini algılama seviyesini belirlemek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Petrides ve Furnham tarafından geliştirilmiş, TEIQue'nin uzun formuna dayanmaktadır (Petrides

ve Furnham, 2003). Toplam 20 maddeden oluşmakta ve toplam duygusal zeka özelliğini ölçmek üzere belirlenmiş 7'li (1: Kesinlikle katılmıyorumdan, 7: Kesinlikle katılıyorum'a doğru devam eden) Likert tipi bir ölçektir. "Öznel iyi oluş", "Duygusallık", "Öz kontrol" ve "Sosyallik" olarak belirlenen 4 alt ölçekten oluşmuştur. Türkçeye uyarlaması Deniz, Özer ve Işık tarafından 2013 yılında yapılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi sonucunda, 20 maddeden oluşan dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen bu yapının örneklem verisine iyi uyum gösterip göstermediğini anlamak amacıyla yapılan Doğrulayıcı Faktör analizi sonucunda ise ölçeğin uygulandığı örnekleme uyumunun iyi olduğu ortaya çıkmıştır. DZÖÖ-KF'nun iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ölçeğin tamamı için .81, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .86 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda DZÖÖ-KF'nun Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Güvenirlik için yapılan analizlerde DZÖÖ-KF'nun Cronbach alfa katsayıları İyi Oluş faktörü için .72, Duygusallık için .66, Öz kontrol için .70, Sosyallik için .70 ve ölçeğin tamamı için .81 olarak ortaya konmuştur.

Mutluluk Korkusu Ölçeği (MKÖ): Joshanloo (2013) mutlu olmanın bazı kötü /olumsuz sonuçlar doğuracağına dair inançları ölçmek amacıyla Mutluluk Korkusu Ölçeği'ni (MKÖ) geliştirmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Demirci, Ekşi, Kardaş ve Dinçer tarafından 2015 yılında yapılmıştır. Ölçek 5 maddeden oluşmakta ve 7'li (1= Hiç Katılmıyorum, 7= Tamamen Katılıyorum) bir derecelendirmeye göre puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 7 ile 35 arasında değişmektedir ve puanlar yükseldikçe mutluluk korkusunun arttığı varsayılmaktadır. Ölçeğin güvenilirliği ise iç tutarlılık katsayısını hesaplama yöntemiyle incelenmiş ve cronbach alfa katsayısı 0.89 olarak tespit edilmiştir. Bu katsayı ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Türkçe'ye uyarlanan bu ölçeğin, ölçeğin orijinali ile aynı faktör yapısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .89 olarak belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucuna bakıldığında ölçeğin iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Ölçeğin Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı ise .88 olarak hesaplanmıştır.

Mizah Tarzları lçeği (Humor Styles Questionnaire): Mizah Tarzları lçeği, mizahın günlük hayattaki kullanımında bireysel farklılıklara ilişkin dört boyutunu ölçmek amacı ile geliştirilmiştir (Martin, Puhlik, Doris, Larsen, Gray ve Weir, 2003). Türkçe 'ye uyarlaması ise Yerlikaya (2003) tarafından yapılmıştır. Ölçek içerisinde iki tane uyumlu alt boyut, iki tane de uyumsuz alt boyut olmak üzere dört farklı mizah tarzını barındırmaktadır. Bu alt boyutlar; kendini geliştirici mizah, katılımcı mizah, saldırgan mizah ve kendini yıkıcı mizah olarak adlandırılmaktadır. A: Kesinlikle katılmıyorum, B: Katılmıyorum, C: Biraz Katılmıyorum, D: Kararsızım, E: Biraz Katılıyorum, F: Katılıyorum, G: Tamamıyla katılıyorum arasında değişen yedili Likert tipi bir derecelendirme kullanılmaktadır. Ölçekten 7-56 puan aralığında bir puan alınmaktadır. Alt ölçeklerden alınan puanların yüksek olması ilgili olan mizah tarzının kullanımının sık olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasında her alt ölçeğe dair elde edilen Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları; Katılımcı Mizah için, .74, Saldırgan Mizah için .69, Kendini Geliştirici Mizah için, .78 ve Kendini Yıkıcı Mizah için .67 olarak hesaplanmıştır (Yerlikaya, 2003).

Verilerin Toplanması

Ölçekler, amaçlı örnekleme yöntemi ile tespit edilen katılımcılara araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Ölçekler İstanbul'da Başakşehir ilçesinden Toki Hayme Ana Mesleki ve Tteknik Anadolu Lisesi, Başakşehir Borsa İstanbul Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Kayaşehir Anadolu Lisesinde ğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Araştırma alışma grubunu 14 yaş ile 18 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Ölçekler uygulanmadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ve ölçeklerin nasıl uygulanacağına dair kısa bilgi verilmiştir. Ölçeklerin uygulanması sırasında gönüllülük ilkesine bağlı kalınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma, ergenlerde duygusal zekâ çerçevesinde mutluluk korkuları ve mizah tarzları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve bu değişkenler aralarındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi amacıyla yapısal eşitlik modeli analizi yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi kuramsal bir modeli analiz etmek için gözlemlenen ve değişkenler arası karşılıklı ve nedensel

ilişkileri ortaya çıkaran bir istatistiksel yaklaşımdır (Shumacker ve Lomax, 2004). Yapısal eşitlik modeli analizi AMOS 19 programı ile yapılmıştır.

Aynı zamanda toplanan verilerin yüzde ve frekans hesaplamaları SPSS 18 programı ile gerçekleştirilmiştir.

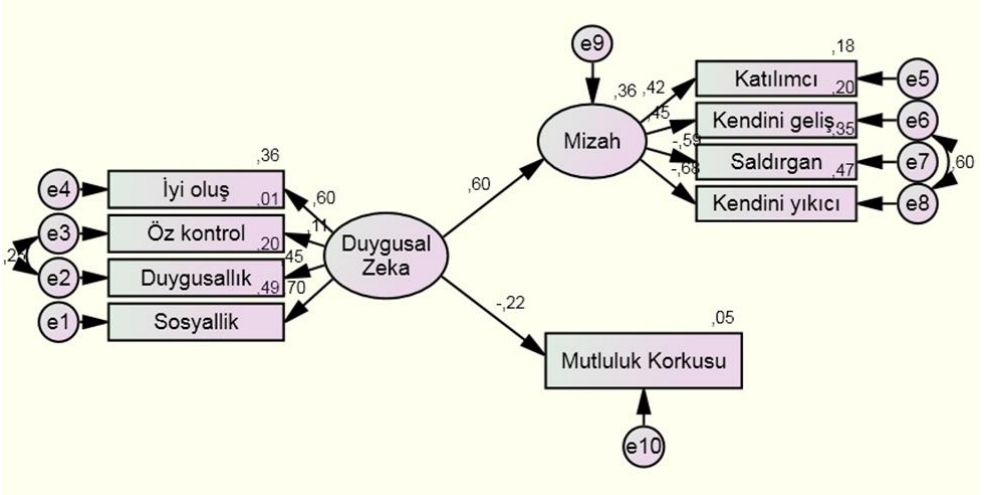
Bulgular

Elde edilen modelde ($\chi^2/sd= 2.58$, $p < .001$) dört exogenous, mizah (kendini geliştirici mizah, katılımcı mizah, saldırgan mizah ve kendini yıkıcı mizah) bir endogenous mutluluk korkusu veri bulunmaktadır. Modelde görülen tüm yolların istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. The Bentler-Bonett normed fit index (NFI), The Tucker-Lewis coefficient fit index (TLI) ve diğer uyum indeksleri modelin iyi uyumlu olduğunu göstermektedir (Tablo-1). Modelde bulunan endogenous verileri arasında iki yönlü korelasyonların her biri yüksek değerlere sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler

Ölçüm	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Uyum İndeksi Değerleri
(χ^2/sd)	≤ 3	$\leq 4-5$	2.58
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.08
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.07
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.94
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.89

Tablo 2'de gösterilen uyum değerlerini incelediğimizde, $\chi^2/sd= 2.58$, SRMR=0.08, SRMR=0.07, GFI=0.94, AGFI=0.89. olduğunu görmekteyiz. Modelin genelinde istenen düzeyde iyi uyum değerlerinin tespit edildiği görülmektedir (Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985). Analiz edilen tek faktörlü model Şekil 1'de gösterilmektedir. Modelde gösterilen bütün yolların 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Şekil-1: Modele İlişkin Yol Analizi

Tablo 3. Ergenlerde Duygusal Zekâ, Mutluluk Korkusu ve Mizah Tarzları Arasındaki Yordayıcı İlişkilere Yönelik Model

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Doğrudan Etki	Standart Hata	Kritik Değer
Duygusal Zeka	Mizah	0.60	0.17	3.57*
Duygusal Zeka	Mutluluk Korkusu	-0.22	0.20	-2.51*

* $p < 0.01$.

Değişkenler arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde; Mizahı etkileyen önemli bağımsız değişkenin ($t=3.57$, $p<0.01$) duygusal zekâ değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ait bağlantı katsayı değeri $\beta= 0.60$ olarak bulunmuştur. Ergenlerin duygusal zekâları ile mizah tarzları arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, pozitif yönde anlamlı doğrusal bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerde duygusal zekânın artmasıyla mizah duygusunda da artış olacağını göstermektedir.

Modelde mutluluk korkusunu etkileyen değişkenin ($t= -2.51$, $p<0.01$) duygusal zekâ olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta= -0.22$ olarak ortaya konmuştur. Ergenlerin mutluluk korkuları ve duygusal zekâları arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, negatif yönde doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin duygusal zekâları arttıkça mutluluk korkularının azalacağını ortaya koymaktadır.

Tartışma

Yapılan çalışmadan elde edilen bulgulara göre, ergenlerin duygusal zeka düzeyleri arttıkça mizah duygularının da arttığı görülmüştür. Yapılan benzer araştırmalar incelendiğinde, Tümkaya, Hamarta, Deniz, Çelik ve Aybek (2008) yaptıkları çalışmada benzer şekilde duygusal zekanın katılımcı, kendini geliştirici, saldırgan ve kendini yıkıcı mizah tarzını yordadığı ortaya çıkmıştır.

Katılımcı mizah tarzına sahip insanların mutlu, çevresindekilere saygılı ve uyum içinde olması (Martin ve diğ., 2003) ve kendini geliştirici mizaha sahip bireylerin ise gergin oldukları durumlarda mizahı kullanmaları ve bu sayede stresin üstesinden gelebilmeleri ile karakterize edilmiştir (Kazarian ve Martin, 2004). Vernon ve ark. (2009) yaptıkları çalışmada bireylerin mizah tarzları ile duygusal zeka düzeylerinin birbirini yordadığını ve aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir.

Yıkıcı mizahın, kaygı ve üzüntü gibi negatif duygularla pozitif yönde; psikolojik iyi olma, benlik saygısı ve ilişki doyumu gibi pozitif duygularla negatif yönde bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir (Yerlikaya, 2003). Aynı zamanda benzer şekilde, Tümkaya, Hamarta, Deniz, Çelik ve Aybek (2008) çalışmalarında duygusal zeka seviyesi düşük bireylerin kendini yıkıcı mizaha daha yatkın olduklarını ortaya koymaktadırlar. Oğurlu (2015) 'da duygusal zekanın uyumlu mizah türleri ile pozitif yönde ilişkili olduğunu dile getirmiştir.

Buradan yola çıkarak yapılan bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bireylerin duygusal zeka seviyelerinin yüksek olması onların yaşadığı duyguları tanınmasına, yaşadığı toplumda ve ilişkilerinde daha uyumlu olmasına ve aynı zamanda genel ruh durumu açısından sağlıklı olmasına neden olmaktadır. Bununla beraber birey duygusal zeka ile hayata pozitif ve mizah yoluyla bakma arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu, kötümser olma ve fazla stresli olma arasında ise negatif yönde bir ilişkinin olduğu ifade edilmektedir (Hugelshofer, Know, Reff ve Olson, 2006).

Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu olan, ergenlerin mutluluk korkuları ile duygusal zeka düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişki incelendiğinde, mutluluk korkusu ile duygusal zeka arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bireylerde duygusal

zeka düzeyi yükseldikçe mutluluk korkusunun azaldığı görülmektedir. Bireyler duygularını çevresindekilerle paylaşabildiği, hissedebildiği ve kolaylıkla ilişki kurabildiği zaman mutlu olur ve psikolojik olarak doyum sağlar. Bu da ancak duygusal zeka ile mümkün olur (Tümkiye, Hamarta, Deniz, Çelik ve Aybek, 2008).

Mutlulukla ilgili literatüre bakıldığında yapılan çalışmaların yoğun olarak Batı toplumlarının kültürel özelliklerini ve değerlerini temel aldığı görülmektedir (Joshnloo, 2014). Batı toplumlarında mutluluk bireylerin yaşamına şekil veren en yüksek değer olarak görülmekte ve kişisel bir kavram olarak ele alınması gerektiği savunulmaktadır (Joshnloo ve Weijers, 2013). Fakat her kültürde kişisel mutluluğa verilen önem aynı değildir ve yapılan araştırmalarda doğu kültüründe bireylerin mutluluklarının bireysel başarılarla bağlı olmayıp, kişiler arası ilişkiler üzerinden değerlendirildiği görülmektedir (Morris, 2012). Suh (2000), yaptığı çalışmasında batılıların mutlu olmaya yönünde, orta asyalıların ise sosyal ahenk ve aidiyet konusunda oldukça fazla baskı hissettikleri sonucuna ulaşmıştır. Orta asyalılar arasında bireysel mutluluğun öncelenmesinin sosyal ahengi bozduğuna yönelik inanışlara rastlanmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda, mutluluk korkusu kavramı ile ilgili günümüzde sınırlı sayıda çalışma bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple duygusal zeka ile mutluluk, yaşam doyumunu, öznel iyi oluş arasındaki ilişkileri içeren çalışmalar incelenmiştir. Furnham ve Petrides (2003), yaptıkları çalışmada duygusal zeka ve mutluluk arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Benzer şekilde, Constantine ve Gainor (2001) duygusal zekanın empati, benlik algısı, sözel zeka ve yaşam doyumunu ile pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Zeidner, Matthevus ve Roberts (2009), duygusal zekanın sosyal- duygusal başarı, pozitif duygulanım, yaşam memnuniyeti, özsaygı, yüksek yaşam doyumunu, artan sosyallik ve iyi oluş ile arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir.

Buradan yola çıkarak yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgunun literatürde incelenen diğer çalışmalarla paralellik gösterdiği görülmüştür. Duygusal zekanın yüksek olduğu bireylerde mutluluk ve yaşam memnuniyetinin de yüksek olması, bu araştırmanın konusu olan mutluluk korkusunun da az olduğunu bizlere göstermektedir. Duygusal zekası yüksek bireyler duygularını yönetebilen, olumsuz duyguları kabul eden, onları yok saymayı saygıyla karşılayan ve dolaylı olarak mutluluğa erişen bireylerdir. Dola-

yısıyla mutluluktan korkan bireylerde duygusal zekanın daha düşük olması beklenen bir sonuçtur.

Sonuç ve Öneriler

Değişkenler arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde; mizahı etkileyen önemli bağımsız değişkenin duygusal zekâ değişkeni olduğu görülmektedir. Aynı zamanda modelde mutluluk korkusunu etkileyen önemli diğer değişkenin duygusal zekâ olduğu görülmektedir.

Bu çalışma sadece İstanbul ilinde lise düzeyinde öğrenim 14-18 yaşlar arası ergenler ile sınırlı tutulmuştur. Gelecekte yapılacak çalışmalar, farklı eğitim kademelerinde yürütülebileceği gibi, yetişkinleri veya özel grupları da kapsayacak şekilde genişletilebilir. Aynı şekilde yapılan bu çalışma İstanbul ilinde yapılmıştır. Bu değişkenlerin farklı illerde de uygulanarak genişletilmesi alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Mutluluk ve öznel iyi oluş ile ilgili çalışmalar günümüzde oldukça yaygın olsa da mutluluk korkusu ve öznel iyi oluş, öz şefkat veya psikolojik iyi oluş ile ilgili çalışmaların pek fazla olmadığı tespit edilmiştir. Bu kavrama ilişkin bu bahsedilen değişkenlerle veya özel belirlenmiş gruplarla yeni çalışmaların yapılmasının alana önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of the Predictive Relationship Between
Emotional Intelligence, Fear of Happiness and
Humor Styles in Adolescents**

*

Zafer Baş - Ayşegöl Baş - Ahmet Kalafat - Bülent Dilmaç
Ministry of National Education, Necmettin Erbakan University

Adolescence, which is an important transition period of human life, brings with it many changes. The individual undergoes many changes both physically and psychologically. In this process, it is very important for the individual to recognize and manage his / her emotions. In recent years, studies have been conducted on how students perceive themselves with regard to emotional intelligence and emotional competence levels. Happiness, on the other hand, plays a role in nurturing the psychological aspect of the individual in this developmental period. However, the belief that being happy in some individuals will have some negative consequences has led to a concept that we call fear of happiness. Fear of happiness also affects humor styles in adolescents. This study was conducted to investigate the predictive relationship between emotional intelligence, fear of happiness and humor styles in adolescents.

In this study, which has a quantitative research paradigm, it was aimed to determine the relationships between emotional intelligence, fear of happiness and humor styles in adolescents and to test the relationships between these variables with structural equality model. For this purpose, the research was carried out according to the relational survey model which is a sub-type of the general survey model. The study group of the study consisted of 226 high school students 136 (60.2 %) female and 90 (39.8 %) male) in Istanbul. The age of the students ranged between 14 and 18 years. In the research, Emotional Intelligence Property Scale-Short Form, Fear of Happiness Scale and Humor Styles Scale were used as data collection tools.

When the predictive relations between emotional intelligence and humor styles of adolescents are examined, it is seen that there is a significant positive linear relationship. In other words, the findings indicate that adoles-

cents will increase their emotional intelligence with increasing sense of humor. When the predictive relationships between happiness fears and emotional intelligence of adolescents are examined, it is seen that there is a negative linear and significant relationship. In other words, as the emotional intelligence of adolescents increases, the fears of happiness will decrease. From this point of view, increasing the level of emotional intelligence in the individual will increase the sense of humor and fear of happiness in the field of thinking that group guidance studies can be done in this area.

When the goodness of fit indices of structural equation model were examined, it was seen that good fit was realized; $\chi^2 / sd = 2.58$, SRMR = 0.08, SRMR = 0.07, GFI = 0.94, AGFI = 0.89. When the predictive relationships between variables were examined; The most important independent variable affecting humor ($t = 3.57$, $p < 0.01$) appears to be the emotional intelligence variable. The correlation coefficient value of this factor was found to be $\beta = 0.60$. When the predictive relations between emotional intelligence and humor styles of adolescents are examined, it is seen that there is a significant positive linear relationship. In other words, the findings suggest that adolescents will increase their emotional intelligence by increasing their sense of humor. In the model, another important variable affecting the fear of happiness ($t = -2.51$, $p < 0.01$) appears to be emotional intelligence. The correlation coefficient value for this factor was determined as $\beta = -0.22$. When the predictive relationships between happiness fears and emotional intelligence of adolescents are examined, it is seen that there is a negative linear and significant relationship. In other words, as the emotional intelligence of adolescents increases, the fears of happiness will decrease.

When similar studies were examined, it was revealed that there were significant relationships between emotional intelligence and humor styles and they predicted each other (Tümkiye et al. (2008); Vernon et al. (2009)). Likewise, in the study of Oğurlu (2015), it was seen that emotional intelligence was positively associated with compatible humor types.

Again, similar studies with a negative significant relationship between emotional intelligence, another finding obtained, and fear of happiness, were examined. Furnham and Petrides (2003) found a positive relationship between emotional intelligence and happiness in their study. Similarly, Zeidner, Matthevus, and Roberts (2009) state that emotional intelligence is positively associated with social-emotional achievement, positive affect, life

satisfaction, self-esteem, higher life satisfaction, increased sociability and well-being. Based on this, it has been observed that the findings obtained from this study are in parallel with other studies examined in the literature.

The high happiness and life satisfaction in individuals with high emotional intelligence shows us that the fear of happiness, which is the subject of this study, is less. Individuals with high emotional intelligence are individuals who are able to manage their emotions, accept negative emotions, respect them without ignoring them, and reach happiness indirectly. Therefore, it is an expected result that emotional intelligence is lower in individuals who are afraid of happiness.

Kaynakça / References

- Constantine, M.G. ve Gainor, K.A.(2001). Emotional intelligence and empathy: Their relation to multi-cultural counselling knowledge and awareness. *Professional School Counselling*, 5(2),131-137.
- Çakar, U., ve Arbak, Y. (2004). Modern yaklaşımlar ışığında değişen duygu-zeka ilişkisi ve duygusal zeka. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (3), 23-48.
- Demirci, İ., Halil, E. K. ř. İ., Kardaş, S., ve Dinçer, D. (2016). Mutluluk korkusu ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), 2057-2072.
- Deniz, M. E., Özer, E., ve Işık, E. (2013). Duygusal zekâ özelliği ölçeği-kısa formu: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 407-419.
- Diener, E. (1994). Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indicators Research*, 31(2), 103-157.
- Furnham, A., ve Petrides, K. V. (2003). Trait emotional intelligence and happiness. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 31(8), 815-823.
- Gilbert P, McEwan K, Catarino F, Baiao R, Palmeira L. (2014). Fears of happiness and compassion in relationship with depression, alexithymia, and attachment security in a depressed sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 53, 228-244.
- Goleman, D. (2000). *İş başında duygusal zeka*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hugelshofer, D. S., Kwon, P., Reff, R. C. ve Olson, M.L. (2006). Humour's role in the realtion between attributional style and dysphoria. *European Journal of Personality*, 20, 325-336.
- Joshanloo, M. (2014). Eastern conceptualizations of happiness: Fundamental differences with Western views. *Journal of Happiness Studies*, 15(2), 475-493.

- Joshanloo, M. ve Weijers, D. (2013). *Religiosity's moderation effect on the relationship between inequality and subjective well-being across the globe*. Unpublished Manuscript.
- Joshanloo, M. (2013). The influence of fear of happiness beliefs on responses to the satisfaction with life scale. *Personality and Individual Differences*, 54, 647-651.
- Joshanloo, M. (2014). Differences in the endorsement of various conceptions of well-being between two Iranian groups. *Psycholog Relig Spiritual*, 6, 138-149.
- Joshanloo, M, Weijers, D. (2014). Aversion to happiness across cultures: a review of where and why people are averse to happiness. *J Happiness Stud*, 15, 717-735.
- Joshanloo M, Lepshokova Z. K., Panyusheva T., Natalia A., Poon W., Yeung V. W. (2014). Cross-cultural validation of fear of happiness scale across 14 national groups. *J Cross Cult Psychol*, 45, 246-264.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kazarian, S.S. ve Martin, R.A. (2004). Humour styles, personality, and well-being among lebanese university students. *European Journal of Personality*, 18, 209-219.
- Martin, R. A. (2001). Humor, Laughter and physical health: Methodological issues and research findings. *Psychological Bulletin*, 127, 504-519.
- Martin, R. A. (2003). *Sense of humor*. S. J. Lopez, C. R. Snyder (Ed.), *Positive psychological assesment. A handbook of model and measures*, içinde (s.313-326). Washington, DC: American Psychological Association.
- Martin, R. A., Puhlik-Doris P., Larsen G., Gray J., ve Weir K. (2003). Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: development of the humor styles questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 37, 48-75.
- Mayer, J.D., ve Salovey, P. (1993). The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, 17, 433-442.
- Morris, S. (2012). The science of happiness: A cross-cultural perspective. H. Selin ve G. Davey (Eds.), *Happiness across cultures* içinde (Vol. 6, s.435-450). Netherlands: Springer.
- Oğurlu, Ü. (2015). Relationship between cognitive intelligence, emotional intelligence and humor styles. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(2).
- Oral, T. (1998). *Yaza çize*. İstanbul: İris Yayınları
- Oruç, Ş. (2010). Sosyal Bilgiler öğretiminde mizah kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 58.

- Özdemir S., Sezgin F., Kaya Z., Receptoğlu E. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin stresle başa çıkma tarzları ile kullandıkları mizah tarzları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(3), 405-428.
- Özdemir, M. (2015). *Eğitim fakóltesi öğrencilerinin duygusal zekaları ile yaşam doyumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Petrides, K. V., ve Furnham, A. (2000a). On the dimensional structure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29, 313-320.
- Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G. (2004). *A Beginner's guide to structural equation modeling*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Stein, S. J. and Book, H. E. (2003). *Eđ: Duygusal zeka ve başarımın sırrı*. (Çev. M. Işık). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Suh, E. M. (2000). Self: The hyphen between culture and subjective well-being. E. Diener ve E. M. Suh (Eds.), *Culture and subjective well-being* İçinde (s.63-86). Cambridge, MA: MIT Press.
- Tümkaya, S., Hamarta, E., Deniz, M. E., Çelik, M. ve Aybek, B. (2008). Duygusal zekâ mizah tarzı ve yaşam doyumunu: üniversite öğretim elemanları üzerine bir araştırma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 30(3), 1-18.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2019). *Türk Dil Kurumu sözlüğü*. <http://www.tdk.gov.tr> adresinden erişilmiştir..
- Uchida, Y. ve Oishi, S. (2016). The happiness of individuals and the collective. *Journal of Happiness Studies*, 58, 125-141.
- Veenhoven, R. (1996). Developments in satisfaction-research. *Social Indicators Research*, 37(1), 1-46.
- Vernon, P. A., Villani, V. C., Schermer, J. A., Kirilovic, S., Martin, R. A., Petrides, K. V.,..., Cherkas, L. F. (2009). Genetic and environmental correlations between trait emotional intelligence and humor styles. *Journal of Individual Differences*, 30(3), 130-137.
- Weisinger, H. (1998). *İş yaşamında duygusal zeka*. MNS Yayınları: İstanbul.
- Yerli, S., (2009). *İlk ve orta öğretim okullarındaki yöneticilerin duygusal zeka ve problem çözme becerileri arasındaki ilişki: İstanbul Anadolu Yakası örneği*. Yüksek Lisans Tezi Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yerlikaya, E. E. (2003). *Mizah tarzları ölçeği (Humor styles questionnaire) uyarlama çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yerlikaya, E. E. (2003). *Mizah tarzları ölçeğinin uyarlama çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yiğit R (2013) Öğretmen adaylarının öznel iyi oluşu ile sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12, 550-560.

Zeidner, M., Matthews, G. ve Roberts, R. D. (2009). *What we know about emotional intelligence: How it affects learning, work, relationships, and our mental health*. London: The MIT Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Baş, Z., Baş, A. , Kalafat, A. ve Dilmaç, B. (2021). Ergenlerde duygusal zekâ, mutluluk korkusu ve mizah tarzları arasındaki yordayıcı ilişkinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 154-173. DOI: 10.26466/opus.694580

Gençlerle Yürütülen Photovoice Projeleri: Katılımlı Bir Araştırma Yöntemi

DOI: 10.26466/opus.755521

*

Pınar Kütük Yılmaz *

* Araştırma Görevlisi, Yalova Üniversitesi İTBF Sosyal Hizmet Bölümü

E-Posta: pinarkutuk@yahoo.com

ORCID: [0000-0003-1456-7465](https://orcid.org/0000-0003-1456-7465)

Öz

Bu çalışmanın amacı bir araştırma yöntemi olan Photovoice yöntemini tanıtmak ve sosyal hizmet alanında gençlerle yürütülen Photovoice projelerinin incelenmesidir. Photovoice, bireylerin kendi deneyimlerini yansıtan fotoğraflar aracılığıyla içinde buldukları toplumun zayıf ve güçlü yanlarını ortaya koyduğu katılımlı bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, bireysel ya da toplumsal değişim için bir araç olarak kullanılmaktadır. Photovoice projelerinde, katılımcılar içinde buldukları toplumu tanımlamak, temsil etmek ve geliştirmek üzere projelere dahil olurlar. Photovoice, bireylerin içinde yaşadıkları toplumdaki güçlü ve zayıf yanlarını yansıtma yoluyla güçlendirici bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Çalışmada öncelikle, Photovoice yönteminin kuramsal temelleri ve uygulama basamakları ele alınmıştır. Photovoice yönteminin kuramsal kökeni; Paula Freire'nin güçlendirmeci eğitim yaklaşımına, feminist teoriye ve belgesel fotoğrafçılığa dayanmaktadır. Ayrıca bir photovoice çalışmasının hangi genel amaçları olduğu ele alınmıştır. Daha sonra ise, sosyal hizmet alanında gençlerle yürütülen Photovoice projeleri incelenmiştir. Sosyal hizmet alanında, gençlerle yürütülen beş örnek projeye yer verilmiştir. Ayrıca bu yöntemin sosyal hizmet eğitiminde eğitsel bir araç olarak kullanıldığı dört farklı proje incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *photovoice, gençlik, katılımlı eylem araştırması, güçlendirme, eleştirel bilinç*

Photovoice Projects with Youth: A Participatory Research Method

*

Abstract

The aim of this paper is to introduce Photovoice which is a research method and to explore the Photovoice projects with youth in social work practice. Photovoice, is a participatory research method in which individuals reflect the weaknesses and strenghts of the group they live in through photography that reflect tehir own experiences. This method is used as a tool for individual or social change. In Photovoice projects, participants participate in the project to identify, represent and develop their community. It is considered as an empowering method by reflecting the strengths and weaknesses of individuals in the society they live in. First, core principles, theoritical underpinnings and planning steps were investigated. It is based on Paula Freire's empowering education approach, feminist theory and documentary photography. In addition, the general purposes of a photovoice study were discussed. Then, Photovoice projects held in social work practice with youth were examined. Five projects with youth were examined as examples. Furthermore, four projects that Photovoice method used as a pedagogical tool were also analyzed.

Keywords: *Photovoice, youth, participatory action research, empowerment, Critical consciousness*

Giriş

Photovoice, her şeyden önce bir araştırma yöntemidir. İhtiyaç analizi araştırmalarında ve toplum temelli katılımlı araştırmalarda kullanılır (Wang ve Burris, 1997). Photovoice, bireylerin kendi deneyimlerini yansıtan fotoğraflar aracılığıyla içinde buldukları toplumun zayıf ve güçlü yanlarını ortaya koyduğu katılımlı bir araştırma yöntemidir. Araştırma yöntemi olarak, bireysel ya da toplumsal değişim için bir araç olarak kullanılmaktadır. İlk kez Wang ve Burris (1994) tarafından kullanılan bu yöntem, güçlendirici bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Bireylerin, kendi hayatlarının "uzman"ı ve durumlarıyla ilgili "en iyi" bilgiye sahip olduğunu kabul eden bir yaklaşımdır. Bu yüzden *kırılgan* topluluklar için bir güçlendirme aracı olarak görülebilir. En önemli ve güçlü özelliklerinden birisi ise pek çok farklı araştırma amacı, sorusu ve farklı grup ve topluluklara göre adapte edilebilmesidir (Hallowell ve Yugar-Arias, 2016). Bugüne kadar, Photovoice, zihinsel engelli bireylerle (Jurkowski ve Paul- Ward, 2007), işçi sınıfı kadınlarla (McIntyre, 2003), fiziksel engelli kadınlarla (Payne vd., 2016), tek ebeveyn olan annelerle (Valiquette-Tessier, Vandette ve Gosselin, 2014), öğrenme güçlüğü olanların anneleriyle (Booth ve Booth, 2003), mülteci ebeveynlerle (Dumbrill, 2008), koruyucu ailelerle (Pickin, Brunsden ve Hill, 2011), yaşlı bireylerle (Mahmood vd., 2012), evsizlerle (Bender, Begun, Dunn, Mackay ve Dechants, 2018; Wang, Cash ve Powers, 2000), hiv/ AIDS'li kişilerle (Hergenrather, Rhodes ve Clark, 2006) ve daha pek çok çeşitli gruplarla kullanılmıştır. Bu çeşitli grupların yanı sıra, gençlerle de yapılan Photovoice çalışmalarının (Chanse vd., 2017; Foster-Fishman, Nowell, Deacon, Nievar ve McCann 2005; Gant vd., 2009; Guariso, Paloma, Arias, Garrido ve Garica-Ramirez, 2016; Strack, Magill ve Macdonagh, 2004; Walsh, Casselman, Hickey, Lee ve Pliszka, 2015; Wang, Morrel-Samuels, Hutchison, Bell ve Pestronk, 2004; Wilson vd., 2007) sayısı gittikçe artmaktadır. Bu yöntem, gençlere yaşadıkları deneyimler hakkında düşünmek ve bunları paylaşmaları için bir fırsat sunmaktadır.

Photovoice yönteminin kuramsal kökeni; Paula Freire'nin güçlendirme eğitimi yaklaşımına, feminist teoriye ve belgesel fotoğrafçılığa dayanmaktadır (Wang, 1999). Bu üç kuramsal yaklaşımın ortak noktaları ise toplumsal katılımın, değişim için önemine vurgu yapmalarıdır. Freire'nin teorisi toplumun ihtiyaçları konusunda bireylerin seslerinin duyulması üzerine eğilir. Freire'ye göre baskı gören insanlar bu baskıyı içselleştirir ve bu durum genellikle

pasifliğe doğru eğilim gösterir ve baskılanmış bir gerçeğin içine batmakla sonuçlanır. Ona göre sosyal değişim potansiyeli için *eleştirel bilincin* gelişmesi hayati bir öneme sahiptir. Eleştirel bilinç yoluyla bireyler geçmişlerini ve içinde buldukları durumları sorgulayabilecek ve değişime cesaret edebileceklerdir (Freire, 2016). Eleştirel bilincin gelişmesinde ise kişilerarası diyalog gereklidir. Photovoice yöntemi, katılımcılarına diyalog yoluyla bu eleştirel bilinci kazandırmayı amaçlar.

Benzer şekilde, feminist teori kadınların araştırmacı, savunucu ve katılımcı öznel rollerini vurgulamayı hedefler (Wang, Yuan ve Feng, 1996) ve sosyal değişim için kadın deneyimlerinin önemini vurgular. Feminist teorinin bir başka vurgu yaptığı nokta ise, kadınların kendilerini etkileyen karar ve politikalarda aktif katılımcılar olması gerektiğidir (Wang vd., 1996). Photovoice yöntemi, sadece kadınlara değil toplumdaki diğer dezavantajlı gruplara da kendilerini etkileyen karar ve süreçlere dahil olma ve seslerini duyurma fırsatı vermeyi amaçlar.

Belgesel fotoğrafçılık ise uzun zamanlardan beri kırılgan grupların, günlük hayatlarında deneyimledikleri politik, sosyal ve ekonomik durumlarını içeren hikayelerini duyurmak amacıyla kullanılmıştır (Wang vd., 1996). Yapısal şiddete maruz kaldıklarından dolayı, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar genel olarak bu grubun içinde ifade edilir. Photovoice yöntemi ise, bu grupların hikayelerini duyurmaktan öteye geçer. Katılımcıların kendi deneyimlerini fotoğraf yoluyla belgelemelerine ve paylaşımlarına olanak sağlayarak, değişim için sosyal eyleme doğru yönlendirir (Molloy, 2007).

Photovoice çalışmaları üç genel amaca dayanmaktadır. İlk olarak bireylere içinde yaşadıkları toplumun zayıf ve güçlü yanlarını kaydetme olanağı vermek; ikincisi grup tartışmaları yoluyla eleştirel diyalogu geliştirmek ve bireyleri güçlendirmek; sonuncusu ise politika yapıcılara ulaşmaktır (Wang ve Redwood-Jones, 2001). Photovoice projelerinde bu üç genel amacın farklı birleşimlerinden oluşan hedefler vardır. Örneğin, toplum için de marjinalleş(tiril)miş kişileri hedef alan Photovoice projeleri, içinde bulunduğu toplumda sesi duyulmayan kişilerin kendi toplumları ile ilgili görüşlerini ve hayatlarını etkileyen kararlar hakkındaki fikirlerini duyurmayı hedefler. Photovoice çalışmalarının bir diğer genel amacı güçlendirme için bireysel gelişimi desteklemektir. Bu amaçla, kişilerin kendi yaşamlarının kontrolünü ele almaları sağlanmaya çalışılır. Bireysel farkındalık, hedef belirleme ve problem çözme gibi becerilerin yanı sıra, sorumluluk alma, grupta birlikte çalışma ve

olumlu ilişkiler geliştirme gibi sosyal beceriler üzerinde de çalışılır. Bu yolla beceri kazanmayla birlikte, bireylerin kendilerine olan inançları ve güvenleri de olumlu yönde değişmektedir.

Bir Photovoice Çalışması Nasıl Gerçekleştirilir?

Bir Photovoice çalışmasının başarılı olması için öncelikle bir araştırma takımına ve iyi bir planlamaya ihtiyaç vardır. Palibroda, Krieg, Murdock, ve Havelock, (2009) iyi bir Photovoice çalışmasının 6 basamaktan oluşacağını ifade etmişlerdir. Bunlar sırasıyla; ilgili toplulukla/grupla bağlantı kurmak, katılımcıları toplamak, tanıtıcı grup toplantıları yapmak, bireysel veri toplamak, bireysel ve grupla görüşmeler düzenlemek ve veri analizinin raporlanmasından oluşmaktadır.

Ele alınacak mesele/ sorun tespit edildikten sonra hedef kitle belirlenip, öncelikle toplumun üyeleri ile ilişkiler kurup güven ortamı sağlanmalıdır. Hedef kitle belirlendikten sonra, ikinci basamak, Photovoice sürecini tamamlayacak olan katılımcıların belirlenip, toplanmasıdır (Hallowell ve Yugar-Arias, 2016). Photovoice, katılımcıların kendileri ve içinde yaşadıkları toplum için savunuculuk becerileri kazanmaları ve bu becerileri geliştirmelerini hedefler. Bu yüzden üzerinde çalışılan mesele ile ilgili, katılımcıların *içeriden* seçilmesi oldukça önemlidir.

Üçüncü basamak, tanıtıcı grup toplantısı yapılmasıdır. Planlanmış olan projenin hedefleri paylaşılır ve katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınır. Aynı zamanda toplantılarda, katılımcılara kamera kullanımı, fotoğraf çekerken dikkat edilmesi gereken etik konular ve fotoğraflardan nasıl tema çıkarılacağına dair eğitim verilir (Hallowell ve Yugar-Arias, 2016). Eğitimin süresi ile ilgili literatürde farklı yaklaşımlar mevcuttur; kimisi bir oturum ayırırken bazı çalışmalarda eğitimlerin haftalara dağıtıldığı görülmektedir.

Photovoice projesinin dördüncü basamağı, katılımcıların kendi hikayelerini anlatmak için fotoğraflar çekmesidir (Hallowell ve Yugar-Arias, 2016). Katılımcılar fotoğraflarını çekerken, en az bir oturum yapılarak grup tartışması gerçekleştirilmelidir. Grup tartışması için yapılan toplantı, projenin beşinci basamağını oluşturur. Bu toplantıda katılımcıların çektikleri fotoğraflar hakkında bazı soruları cevaplaması amaçlanır. Bu yolla, hem zengin veri toplanmış hem de katılımcılar ve oluşturdukları toplum için güçlendirici bir etki oluşturulmuş olur.

Son olarak, fotoğraflarla birlikte yapılan tartışmalarla analiz süreci ele alınır (Hallowell ve Yugar-Arias, 2016). Fotoğrafların gözden geçirilmesi ve analiz süreci için Wang (1999) şu soruları geliştirmiştir: Burada ne *görüyoruz*? Burada gerçekten *neler oluyor*? Bizim yaşamımızla *nasıl* ilintili? Bu durum *neden Var*? Bu konu hakkında *ne Yapabiliriz*? Bu sorulara alternatif olarak, Mantikayan (2020) şu soruların da kullanılabileceğini ifade etmiştir: “Fotoğrafınızı be-timler misiniz?”, “Bu fotoğrafta neler oluyor?”, “Neden bu fotoğrafı çekti-niz?”, “Bu fotoğraf senin yaşamın hakkında bize neler söylemektedir?” ve “Yaşamını iyileştirmek için bu fotoğraf bize nasıl fırsatlar sağlar?”. Bu sorular yoluyla katılımcıların, kendi deneyimlerini daha detaylı bir şekilde anlatma-ları sağlanır. Peabody’e (2013) göre burada amaç kişilerin toplum içinde kar-şılaştıkları nesnel gerçekliğin derin bir analizini yapıp, bu gerçeklikler üzerin-deki öznel etkiyi anlamaları ve savunuculuk ve değişim için belirgin bir mo-tivasyon geliştirmelerini sağlamaktır.

Çekilen fotoğrafların üzerine grup tartışması yapıldıktan sonra, ortaya çı-kan konular temalar haline getirilir. Fotoğraflarla birlikte hikayelerin yazıya dökülmesi sonucu kişilerin politika yapıcılara seslerini duyurabilmeleri için çeşitli etkinlikler düzenlenebilir. Bu etkinlikler; fotoğrafların sergileneceği bir organizasyon, konferans ya da topluma açık başka tür bir etkinlik olabilir.

Gençlerin Dahil Olduğu Photovoice Projeleri

Gençler kendilerini ilgilendiren pek çok meseleye nadiren dahil edilmekte, çoğunlukla da meselelerin dışında tutulmaktadır. Oysa toplum sağlığından çevresel adalete kadar pek çok konuda gençlerin hayatları, hem de uzun va-dede pek çok şekilde etkilenmektedir. Gençlerin karar alma süreçlerinde bu-gün daha aktif yer almaları için gençlik katılımının önemine yönelik tartış-malar ise gitgide artmaktadır. Bu noktada, Photovoice yöntemi, gençlerin içinde buldukları toplum içinde daha aktif birer katılımcı olarak yerlerini alabilmeleri ve seslerini duyurabilmeleri için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Bugün pek çok kurum hala geleneksel olarak yapılandırılmıştır. Gençler, yetişkinlerin hizmet sağladığı pasif alıcılar olarak görülmeye devam edilmektedir. Oysa, problemlerin tespit edilmesinden, hedef oluşturma ve karar alma-yaya varan bütün süreçlerde gençlerin sadece katılımcı değil aktif liderler olarak yer almasını sağlayan bir paradigma değişimine ihtiyaç vardır (Bender vd., 2018).

Öte yandan, dünyanın farklı yerlerinde gençlik katılımını sağlamaya ve desteklemeye yönelik Photovoice projeleri gerçekleştirilmektedir. Yapılan projelerin hepsinin ele alınması bu çalışmanın kapsamını açacaktır. Ancak örneklendirmek amacıyla bu çalışmalardan dokuz tanesi ele alınmış, aşağıdaki tablolarda özetlenmiş ve kısaca açıklanmıştır. Bu çalışmalar iki şekilde ele alınacaktır: Dezavantajlı gençlerin dahil olduğu Photovoice projeleri (Bkz. Tablo 1) ve sosyal hizmet eğitiminde gençlerle Photovoice yönteminin kullanılmasıdır. (Bkz. Tablo 2).

Düşük gelirli bir bölgede, toplum temelli bir suçu önleme programının bir parçası olarak Photovoice yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada, bu bölgede yaşayan 8 genç ve 16 yetişkin yer almıştır. Katılımcılardan içinde yaşadıkları bölgede, suça katkı sağlayan ve suçu engelleyen unsurları yansıtmasını istenmiştir. Photovoice projesi, her biri 90 dakika süren 6 oturumdan oluşmuştur. Suça katkı sağlayan faktörler; kırılmış ve tamir edilmeyen kaldırımlar, yıkılmış evler vb. olarak ifade edilirken; suçu engelleyen faktörler arasında güçlü yerel işletmeler, evlerin kalitesi ve mimarisi, yerli halkın güçlü ilişkileri ifade edilmiştir. Gençler tarafından, gerçekleştirilebilecek planlar ileri sürülmüştür. Mahalle sakinlerini bir araya getirmeyi planlayan bir parti ve bir sanat projesi bu planlardan bazılarıdır (Ohmer ve Owens, 2013)

Yes- The Youth Empowerment Strategies: Projesinde 13 okuldan 122 katılımcı lise öğrencisi seçilmiş ve proje bir öğretim yılının tamamına yayılmıştır. Burada amaç okulların potansiyel sosyal eylem başlıklarının belirlenmesi ve önceliğin sağlanmasıdır. Her bir okul için tek bir proje seçmek üzere projenin maliyeti, uygulanabilirliği, önemi ve zaman kriterleri göz önünde bulundurularak grup kararı gözden geçirilmiştir. Seçilen bu projeler hem izin hem de destek almak üzere okul müdürlerine ve yöneticilerine sunulmuştur. 12 okul, okullarının güçlü yanları ya da sorunlarıyla ilgili bir eylem planını gerçekleştirebilmiştir (Wilson vd., 2007).

Tablo 1. Dezavantajlı Gençlerin Dahil Olduğu Photovoice Projeleri

Konu Süre/Kurum	Katılımcılar	Çalışmanın Çıktıları	Çalışmanın Süresi
Suçu engellemek için gençleri güçlendirmek(Ohmer ve Owens,2013)	8 genç +16 yetişkin, Chicago, IL,USA	Toplumun, suça katkı sağlayan ve suçu azaltan özellikleri belirlenmiştir	90 dakikalık, 6 oturum / Toplum temelli bir suç önleme programının bir parçası
Okulları veya mahalleleri ile ilgili ortak sorunların ele alınması (Wilson vd.,2007)	13 gruptan oluşan, 122 katılımcı (65 kız, 57 erkek) California, USA	13 gruptan 12 si okullarının güçlü yanları ya da sorunlarla ilgili sosyal eylem projeleri gerçekleştirmiştir.	Bir öğretim döneminin tamamında, haftada bir 90 dakikalık, 25 oturum
Savunuculuk yoluyla sağlığı iyileştirmek (Neches vd., 2007)	Los Angeles şehrinin fakir bölgelerinden 13-17 arası 13 genç	Fotoğraflardan 3 adet poster yapılmış ve bilim merkezi, okullar ve toplum merkezlerinde sergilenmiştir	2 saatlik 9 oturum
Yüksek okul öğrencilerinin sağlık ihtiyaçları (Goodhart vd., 2006)	75 yüksekokul öğrencisi; NJ, USA	Temalar ve savunuculuk yapılacak kişiler belirlenmiş, sergi yapılmış, eylem planı geliştirilmiştir	Rutgers Üniversitesi Sağlık Eğitimi Bölümünde Bir sömestr
Eğitim ve ekonomik çıktılarda iyileşme sağlamak için halkın farkındalığını arttırmak	16 genç ve yetişkin Battle Creek, Michigan, USA	Katılımcıların öz-yeterliliklerinde ve eleştirel farkındalıklarında artış, ve sosyal ve politik eylemleri destekleyebilecek bireysel ve kolektif kaynaklarında gelişme	YesWe Can inisiyatifi 5 hafta

The Teen Photovoice Project: Los Angeles şehrindeki düşük sosyo ekonomik statüdeki evlerde yaşayan çocukların yaşadıkları yerdeki temel sağlık problemlerini belirlemeleri amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yaşları 13 ve 17 arası değişen 13 katılımcı projeye dahil olmuştur. Katılımcıların, sağlığı ve sağlık davranışını etkileyen temel dinamikleri ortaya çıkarmaları hedeflenmiştir. Beş ay boyunca süren Photovoice projesi ikişer saatlik dokuz oturumdan oluşmuştur. Hemen her katılımcı çocukluk çağı obezitesi hakkındaki kaygılarını ortaya koymuştur. Çekilen fotoğraflardan üç tane poster hazırlanmıştır: 1) sağlıksız yeme/beslenme seçeneklerinin yaygınlığı, 2) stresi yaratan ve azaltan faktörler ve 3) okul çalışanları ve öğrenciler arasındaki stres hakkında farkındalık yaratmak için fotoğraflar ve alıntı sözlerin yer aldığı bir takvim. Posterler, genç katılımcıları güçlendirmek için, Kaliforniya Bilim Merkezinde, çocukların okullarında ve toplum merkezlerinde sergilenmiştir (Neches vd., 2007).

Yüksek okul öğrencilerinin sağlık ihtiyaçlarını belirlemek için gerçekleştirilen Photovoice projesinde 75 yüksek okul öğrencisi ile çalışılmıştır. Projenin araştırma soruları olarak şu sorular sorulmuştur: “Rutgers Üniversitesinde sağlıklı kalmak ne kadar zordur?”, “Kampüste nelerde sosyal adaletsizlikle (ırkçılık, sınıf ayrımı, cinsiyetçilik, homofobi vb.) karşılaşsınız? “Kampus içinde nerelerde sevgi ve nezaketle karşılaşsınız?” ve “Bağımlılık yapıcı maddelere kampüste nerelerde ulaşılır ve kullanılır?”. Sonuç olarak yapılan sergide öğrencilere kampüste etkisi olan 50 yöneticinin katıldığı bir sergi düzenlemiş ve fotoğraflarının yanında bilgi vermek adına beklemişlerdir. Sergiye katılanlar arasında öğrenci işleri daire başkanı yardımcısı, danışmanlık merkezi koordinatörü, sağlık merkezinin koordinatörü, kampus gazetesi sunucusu, öğrenci yurtlarının koordinatörü ve daha pek çok kampüsle ilgili konularda karar alma yetkisi olan kişiler vardır. Fotoğraflarda öğrencilerle ilgili pek çok konu ele alınmıştır. Örneğin, sosyal kabul için alkolün popüler olması, madde kullanımının stresten ve can sıkıntısından kurtulmak için bir baş etme yöntemi olması ve kampüste sağlıklı yiyeceklerin az bulunması bu konulardan bazılarıdır (Goodhart vd., 2006).

Yes We Can adlı toplumu geliştirmeye yönelik bir projenin bir parçası olarak 11 genç ve 18 yetişkinden oluşan bir grupla Photovoice çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı hem nitel veri toplamak hem de bölgedeki yaşamla ilgili halkın derinlemesine düşünmesi ve diyalog geliştirmektir. Katılımcılardan fotoğraflara dair hikayeleri paylaşırken şu sorulara cevap vermeleri istenmiştir: “Yaşamınız nasıldır?, Yaşamınızla ilgili iyi şeyler nelerdir?, Nelerin değişime ihtiyacı var?” Proje sonunda katılımcılar öz-yeterliklerinin ve eleştirel farkındalıklarının arttığını bildirmişlerdir. Katılımcılar ayrıca, projeye katıldıktan sonra sosyal ve politik eylemleri destekleyebilecek bireysel ve kolektif kaynaklarının geliştiğini belirtmişlerdir (Foster-Fishman vd., 2005).

Photovoice yönteminin sosyal hizmet eğitiminde, eğitsel bir araç olarak kullanımına baktığımızda ise karşımıza az sayıda çalışma (Peabody, 2013; Mulder ve Dull, 2014; Walsh, Casselman, Hickey, Lee ve Pliszka, 2015; Bromfield ve Capous-Desyllas, 2017; Johnson, 2010) çıkmaktadır. Buna karşın sosyal hizmet derslerinde Photovoice yönteminin kullanılması öz- farkındalığı geliştirmek ve öğrencinin kendisi ve çevresiyle kişisel bağlantılar kurarak içe-

bakışını (*self-reflection*) teşvik etmeye yardımcı olabilir. Sosyal hizmet eğitiminin önemli bir parçası olan profesyonel kimliğin gelişiminde ise bu öz farkındalık ve içe bakış çok önemli yer tutmaktadır (Bromfield ve Capous-Desyllas, 2017). Tablo 2’de bu yöntemin sosyal hizmet eğitiminde kullanıldığı bazı örneklere yer verilmiştir.

Peabody (2013) bir lisansüstü dersinde öğrencileriyle Photovoice yöntemini kullanmıştır. Öncelikle öğrencilerin konuya ısınması için ikişerli olarak birbirlerine “*sosyal olarak adil*” olmadığını düşündükleri bir deneyimlerini paylaşmasını istemiştir. Daha sonra, yaşadıkları deneyimi anlatan birer görsel çizimlerini ve deneyimi bir de bu görsel üzerinden paylaşmalarını istemiştir. Böylece öğrencilerin kişisel deneyimlerinin yansıtılması, sınıf içinde bir topluluk hissi oluşması ve “*kişisel olanın aslında politik olduğu*” prensibinin tartışılması sağlanmıştır. Dersin ilerleyen zamanlarında, öğrencilerden toplumda ne gibi halk sağlığı sorunları ve ne gibi güçlü yanları olduğuna odaklanmaları istenmiştir. Savunuculuk kısmında ise diğer Photovoice projelerinden farklı olarak görselleri sergilemek yerine sınıf içinde dijital olarak sunulmuş, müzik ve anlatı eşliğinde diğer sosyal hizmet öğrencileri ile paylaşmıştır (Peabody, 2013).

Tablo 2. Photovoice Yönteminin Sosyal Hizmet Öğrencileri ile kullanımı

Ele alınan mesele	Katılımcılar	Çalışmanın yapıldığı kurum	Çıktılar
Halk sağlığı sorunları (Peabody,2013)	Lisansüstü sosyal hizmet ve halk sağlığı öğrencileri	New York Sosyal Çalışma Okulu	Grupların çalıştığı halk sağlığı sorunları sınıf içerisinde sunu ile anlatılmıştır
Öğrencilerin sınıf içinde din ve spiritüelite deneyimlerini ortaya çıkarmak (Mulder ve Dull,2014)	Lisansüstü öğrenci ve mezunları	Bir devlet üniversitesi	Bilginin kültürel yetkin bir sosyal hizmet uygulaması için gerekliliği ve spiritüelite tartışmalarının farkındalığı ve duyarlılığı arttırmaya yarayabileceği temaları ortaya çıkmıştır
Yüksek lisans öğrencilerinin denge kavramını nasıl kavramsallaştırdıkları (Walsh ve vd., 2015)	Sosyal Hizmet Yüksek Lisans öğrencisi	Bir devlet üniversitesi/ Bir sömestr	Denge öğrenciler için bir spektrum halinde hayatlarında yer almaktadır. Dört tema: bağlantı, fiziki ve duygusal bakım ve destek, öz-bakım ve içebakış
Katılımcıların bireysel ve mesleki değerleri ve bunların arasındaki olası tartışma alanları (Bromfield ve Capous-Desyllas, 2017)	19-25 yaşlarında 51 lisans öğrencisi	Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi/ Bir sömestr	Bireysel ve mesleki değerlerin tartışma alanları sınıf içerisinde paylaşılmıştır.

Bir devlet üniversitesinde, sosyal hizmet müfredatı içinde öğrencilerin sınıf içinde din ve spiritüelitate deneyimlerini ortaya çıkarmak için yapılan projeye 11 kadın öğrenci katılmıştır. Öğrencilere sorulan sorular şu şekildedir: “Sosyal hizmet derslerinde din ve spiritüelitenin dahil edilmesi ile ilgili deneyiminiz nasıldı? Spiritüelitate ve dinin sosyal hizmet eğitimindeki rolü ne olmalıdır? Spiritüelitate ve din nasıl öğretilmelidir? Spiritüelitate ve dinin öğretilmesi sosyal hizmet eğitimine ne katar?” Fotoğraflar üzerine yapılan tartışmaların transkripsiyonu yapılmış ve içerik analizi yapılmıştır. Katılımcılar, farklı geleneklerde takip edilen dinler hakkında daha fazla bilgi sahibi olma ihtiyaçlarından bahsetmişlerdir. Katılımcılar ayrıca, kültürel olarak yetkin bir sosyal hizmet uygulaması için bu bilginin gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Spiritüelitate konusunda ise farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazı katılımcılar bunun bireysel bir deneyim olduğunu ve sınıf içinde tartışmaya gerek olmadığını dile getirmişlerdir. Ancak diğerleri, sosyal hizmet eğitiminde Spiritüelitate ile ilgili otantik tartışmaların farklı uygulamalara karşı farkındalığı ve duyarlılığı arttırmaya yarayabileceğini ifade etmişlerdir (Mulder ve Dull, 2014).

Walsh ve vd. (2015), sosyal hizmet öğrencilerinin denge kavramını nasıl kavramsallaştırdıkları ve tanımladıklarını incelemek üzere Photovoice yöntemini kullanmıştır. Öğrencilere yönerge olarak “Yüksek lisans programında (MSW) *denge* sizin için nasıl görünüyor?” sorusu verilmiştir. Çekilen fotoğraflar ve fotoğraflar üzerine yapılan tartışmalar sonucu ortaya dört tema çıkmıştır: bağlantı, fiziki ve duygusal destek, öz- bakım ve içebakış.

Bromfield ve Capous-Desyllas (2017) ise birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesindeki sosyal hizmet öğrencileri ile bir lisans dersinde bu yöntemi kullanmışlardır. Öğrencilerden bireysel ve mesleki değerleri ile ilgili fotoğraflar çekmeleri istenmiştir. Sonrasında ise bir sosyal çalışmacı, bir kadın, bir Arap ve bir Müslüman olarak bu değerler arasında çıkabilecek olası çatışma ve gerginliklerin fotoğraflanması istenmiştir. Sonuçta kişisel değerler; İslami inancın değeri, aile ve sevdiklerine verilen değer ve genel olarak insanlara saygı başlıkları altında toplanmıştır. Mesleki değerler ise insanların eşit oluşu ve sosyal adalet, bireyin onuru, uzman olarak bütünlük ve yaşam boyu mesleki öğrenmenin değerliliği olarak belirlemiştir. Katılımcıların farklı kimlikleri üzerindeki çatışmalara bakıldığında ise; kadın olarak bu toplumda yaşamının getirdiği, çalışmak istediği yeri özgürce seçememe, eşini özgürce seçememe,

bağımsız bir şekilde seyahat edememe ve araç kullanamama gibi kısıtlamalar vurgulanmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak, Photovoice yöntemi bir araştırma yöntemi, bir değişim ya da eğitim aracı olarak dünyanın farklı yerlerinde farklı gruplarla kullanılmaktadır. Sosyal hizmet alanındaki kullanımı ve önemi hakkında ise az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır (Peabody, 2013). Bu çalışmada, sosyal hizmet alanında gençlerle yürütülen Photovoice projeleri incelenmiştir. Photovoice, bireylerin içinde yaşadıkları toplumla ilgili ele alınan bir konudaki görüşlerini fotoğraflama ve anlatı yoluyla ifade etmelerine olanak sağlar. Toplumsal katılım yoluyla bireyleri güçlendirmeye (Ostaszewska, 2018) ve sosyal adalete odaklanması dolayısıyla sosyal hizmet değerleri ve uygulaması ile birebir örtüşmektedir. Photovoice aracılığıyla, kendi toplumları için savunuculuk yapan bu bireyler, değişim için harekete geçebilirler.

Sosyal hizmet, bireylerin günlük yaşamlarının sadece onların genetik, biyolojik ya da davranışsal değişkenlerinden kaynaklanmadığını ileri sürmektedir. Bunların yanı sıra gelir dağılımındaki eşitsizlikler, eğitim ve sağlık olanaklarının ulaşılabilirliği gibi sosyal değişkenler de bireylerin ve toplumların yaşamlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Photovoice yöntemi ise bu değişkenlerin bu durumları yaşayan kişiler tarafından gözler önüne serilmesi ve politika yapıcılara duyurulması için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu yönüyle, sosyal hizmet uygulaması için çok uygun bir araç olarak ele alınabilir. Sadece var olan durumu belirtmekle kalmayıp, kendi hayatları ile ilgili konularda sesleri çıkan kişilerin, güçlendirilmesi için de oldukça etkilidir. Bu yanıyla da sosyal çalışma mesleğinin önemli bir hedefi olan güçlendirme yaklaşımını ele almaktadır. Photovoice aracılığıyla, kendi topluluklarının savunuculuğunu yapan bireyler, hem yeni beceriler kazanmakta hem de değişim için toplumsal katılım sağlamaktadırlar. Böylece, dezavantajlı gruplar karar alma ile ilgili süreçlere dahil olma ve seslerini duyurma fırsatı yakalamaktadırlar.

Photovoice, sosyal hizmet uygulamalarının yanı sıra sosyal hizmet eğitimi için de etkili bir araçtır (Walsh vd., 2015). Farklı ders anlatma biçimleri, eleştirel düşünme uygulamaları ve deneysel öğrenme sosyal hizmet eğitiminde kullanılan yöntemlerden bazılarıdır. Photovoice yöntemi ise bu özelliklerin

hepsini içermektedir ve bu yönüyle güçlü bir eğitsel araçtır. Sosyal hizmet eğitiminin önemli bir parçası olan profesyonel kimliğin gelişiminde öz farkındalık ve içe bakış çok önemli yer tutmaktadır. Mikro, mezzo ya da makro sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının öz farkındalığı oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu öz farkındalığın gelişimde ise sürekli bir içe bakış eylemi gereklidir. İçe bakış sayesinde sosyal hizmet öğrencileri kendilerinden farklı geçmişlere sahip bireylerle çalışırken, kendi düşünce, değer ve davranışlarını daha iyi fark ederler. Böylece, farklılıklar ile ilgili ön yargılarının farkında olacak ve bunlar üzerine çalışabileceklerdir. Sosyal hizmet derslerinde Photovoice yönteminin kullanılması, öğrencinin kendisi ve çevresiyle kişisel bağlantılar kurarak içebakışını teşvik etmeye ve dolayısıyla öz farkındalığı geliştirmeye yardımcı olabilir (Bromfield ve Capous-Desyllas, 2017). Dahası, eğitimde kullanılması ile, öğrencilerin eleştirel bilincini arttırmaya yardımcı olur. İçinde buldukları toplumun güçlü yanlarını ya da sorunlarını daha yakından ele almalarına olanak sağlayan bu yöntemle, toplumla sosyal hizmet uygulaması konusunda deneyim edinmiş olurlar. Böylece, bu yöntem, bir sosyal çalışmacı olarak eleştirel düşünmenin toplumla sosyal hizmet uygulamalarındaki yeri ve önemini de öğrenmelerine katkı sağlar. Ayrıca, meslek hayatlarında sosyal adalet için topluluklarla çalışırken kullanabilecekleri güçlü bir araç edinmiş olurlar. Dolayısıyla, Photovoice bir sosyal çalışmacının uygulama repertuvarında bulunması gereken güçlü bir araçtır (Peabody, 2013).

EXTENDED ABSTRACT

**Photovoice Projects with Youth: A Participatory
Research Method**

*

Pınar Kütük Yılmaz
Yalova University

Photovoice is a participatory action research method in which individuals reveal the strengths and weaknesses of their group through photographs that reflect their own experiences. It is used as a tool for individual or social change. As an empowerment method, it is used by Wang and Burris for the first time. It accepts the individuals as "the" expert of their own lives and have "the" best knowledge about their situation. Therefore, it can be seen as an empowerment tool for vulnerable communities.

It is based on Paula Freire's empowering education approach, feminist theory and documentary photography (Wang, 1999). The common features of these theoretical approaches is that they emphasize the importance of social participation. Photovoice projects have three general purposes. First of all, it provide individuals the opportunity to reflect the strengths and weaknesses of their own society. Second, it enables critical dialogue and empower individuals. The final purpose of a photovoice Project is to reach policy makers (Wang ve Redwood-Jones, 2001). One of the most important features of it is that it can be used for many different research purposes, questions and different groups (Hallowell & Yugar-Arias, 2016).

Youth are rarely included in many issues that concern them, and are often excluded. However, from public health to environmental justice, many issues affect youth's lives in many ways. Today, there is an increasing debate about the importance of youth active participation especially in the decision-making processes. At this point, Photovoice is used as a tool for young people to take their place as a more active participant in their society and make their voices heard. Most of the institutions are still traditionally structured and see the youth as passive service users. There is definitely a need for paradigm shift that provide youth a position as active leaders not just participants, in all processes from identifying problems to setting goals and making decisions (Bender et al., 2018).

There are few studies about how to use photovoice in social work and its importance for social work (Peabody, 2013). In this study, Photovoice projects carried out with youth in the field of social work were examined. Due to its focus on empowering individuals through social participation (Ostaszewska, 2018) and social justice, it corresponds to social work values and practice. Through Photovoice, these individuals who advocate for their communities can take action for change. Social work suggests that the daily lives of individuals do not just arise from their genetic, biological or behavioral variables. In addition to these, social variables such as inequalities in income distribution, accessibility of education and health opportunities also significantly affect the lives of individuals and societies. The Photovoice method is used as an important tool to reveal these variables by those who experience these situations and to announce them to policy makers. In this respect, it can be considered as a very suitable tool for social work practice.

It does not only highlight the existing situation, but it is also very effective for empowering people who make voices about their own lives. In this respect, it deals with the empowerment approach, which is an important goal of the social work profession. Through Photovoice, individuals who are advocating for their communities both gain new skills and engage in social participation for change. Thus, disadvantaged groups have the opportunity to participate in decision-making processes and to make their voices heard. Photovoice is an effective tool for social work education as well as social work practices (Walsh et al., 2015). Different ways of lecturing, critical thinking practices and experimental learning are some of the methods used in social work education. With all of these features, photovoice can be seen as a powerful educational tool.

Furthermore, self-awareness and self reflection have a very important place in the development of professional identity, which is an important part of social work education. Social worker's self awareness has a very important place in micro, mezzo or macro social work practices. Through self-reflection, social work students become better aware of their own thoughts, values, and behaviors when working with individuals from different backgrounds. Thus, they will be aware of their prejudices about differences and be able to work on them. Using the Photovoice method in social work lessons can help students to encourage self reflection by establishing personal connections with themselves and his environment (Bromfield & Capous-Desyllas, 2017). With

this method, which allows them to discuss the strengths or weaknesses of their society more closely, they gain experience in social work practice with the society. Thus, this method contributes to learning the importance of critical thinking in social work practices with society as a social worker. In addition, they learn a powerful tool for social justice in their professional life that they can use when working with communities. Therefore, Photovoice is a powerful tool that a social worker should have in the practice repertoire (Peabody, 2013).

Kaynakça / References

- Bender, K., Begun, S., Dunn, K., Mackay, E. ve Dechants, J. (2018). Homeless youths' interests in social action via photovoice, *Journal of Community Practice*, 26(1), 107-120.
- Booth, T. ve Booth, W. (2003). In the Frame: Photovoice and mothers with learning difficulties, *Disability & Society*, 18(4), 431-442.
- Bromfield, N.F. ve Capous-Desyllas, M. (2017). Photovoice as a pedagogical tool: exploring personal and professional values with female muslim social work students in an intercultural classroom setting. *Journal of Teaching Social Work*, 37 (5), 493-512.
- Chanse, V., Mohamed, A., Wilson, S., Dalemarré, L., Leisham, P.T., Rockler, A., Shirmohammadi, A. ve Montas, H. (2017). New approaches to facilitate learning from youth: Exploring the use of Photovoice in identifying local watershed issues, *The Journal of Environmental Education*, 48(2), 109-120. DOI: 10.1080/00958964.2016.1256260
- Dumbrill, G. C. (2008). Your Policies, our children: Messages from refugee parents to child welfare workers and policymakers. *Child Welfare*, 88(3), 145-168.
- Gant, L. M., Shimshock, K., Allen-Meares, P., Smith, L., Miller, P., Hollingsworth, L. A. ve Shanks, T. (2009). Effects of Photovoice: Civic engagement among older youth in urban communities. *Journal of Community Practice*, 17, 358-376.
- Goodhart, F.W., Hsu, J., Baek, J.H., Coleman, A.L., Maresca, F.M. ve Miller, M.B. (2006). A view through a different lens: Photovoice as a tool for student advocacy. *Journal of American College Health*, 55 (1), 53-56.
- Guariso, G., Paloma, V., Arias Sánchez, S., Garrido Muñoz de Arenillas, R. ve García Ramírez, M. (2016). Photovoice as a research-intervention tool for youth neighborhood activism in societally vulnerable contexts. *Global Journal of Community Psychology Practice*, 7(3), 1-18.

- Hallowell, M. R., ve Yugar-Arias, I. F. (2016). Exploring fundamental causes of safety challenges faced by Hispanic construction workers in the US using photovoice. *Safety Science*, 82, 199–211.
- Hergenrather, K.C., Rhodes, S.D. ve Clark, G. (2006). Windows to work: Exploring employment-seeking behaviors of persons with HIV/AIDS through Photovoice. *AIDS Education and Prevention* 18(3), 243-258.
- Freire, P. (2016). *Ezilenlerin Pedagojisi*. Ayrıntı Yayınları.
- Foster-Fishman, P., Nowell, B., Deacon, Z., Nievar, M.A. ve McCann, P. (2005). Using methods that matter: the impact of reflection, dialogue, and voice. *American Journal of Community Psychology*, 36 (3-4), 271-291.
- Jennifer K. Molloy (2007). Photovoice as a tool for social justice workers. *Journal of Progressive Human Services*, 18(2), 39-55.
- Johnson, M.A. (2010) Teaching macro practice through service learning using participatory photography, *Journal of Community Practice*, 18(2-3), 297-314.
- Jurkowski, J.M. ve Paul-Ward, A. (2007). Photovoice with vulnerable populations: addressing disparities in health promotion among people with intellectual disabilities. *Health Promotion Practice*, 8 (4), 358-365.
- Mahmood, A., Chaudhury, H., Michael, Y.L., Campo, M., Hay, K. ve Sartre, A. (2012). A photovoice documentation of the role of neighborhood physical and social environments in older adults' physical activity in two metropolitan areas in North America. *Social Science and Medicine*, 74, 1180-1192.
- Mantikayan, J.M. (2020). Photovoice as qualitative action research tool: A review. *Research and Development Journal*.
- Mcintyre, A. (2003) Through the eyes of women: Photovoice and participatory research as tools for reimagining place, Gender, Place and Culture. *A Journal of Feminist Geography*, 10 (1), 47-66. DOI:10.1080/0966369032000052658
- Molloy, J.K. (2007). Photovoice as a tool for social justice workers. *Journal of Progressive Human Services*, 18 (2), 39-55.
- Mulder, C. (2014). Unraveling students' experiences with religion and spirituality in the classroom using a photovoice method: Implications for MSW programs. *Social Work and Christianity*, 41, 16–44.
- Mulder, C ve Dull, A. (2014). Facilitating self-reflection: The integration of photovoice in graduate social work education. *Social Work Education*, 33(8), 1017-1035.
- Necheles, J.W., Chung, E. Q., Hawes-Dawson, J. Ryan, G. W., Williams, L. B. Holmes H. N. Wells, K. B., Vaiana, M.E., Schuster, M. A. (2007). The teen photovoice project: a pilot study to promote health through advocacy. *Community Health Partnership*, 1(3), 221-229.

- Ohmer, M.L. ve Owens, J. (2013). Using photovoice to empower youth and adults to prevent crime. *Journal of Community Practice*, 21(4), 410-433.
- Ostaszewska, A. (2018). Social work and participatory method of empowering –photovoice. *Tiltai*, 2, 75–83.
- Palibroda, B., Krieg, B., Murdock, L. ve Havelock, J. (2009). *A practical guide to photovoice: sharing pictures, telling stories and changing communities*. Prairie Women’s Health Centre of Excellence. Winnipeg, MB.
- Payne, D.A., Hickey, H., Nelson, A., Rees, K., Bollinger, H. ve Hartley, S. (2016). Physically disabled women and sexual identity: a PhotoVoice study. *Disability and Society*, 31(8), 1030-1049.
- Peabody, C.G. (2013). Using photovoice as a tool to engage social work students in social justice. *Journal of Teaching in Social Work*, 33(3), 251-265.
- Pickin, L., Brunsdon, V., ve Hill, R. (2011). Exploring the emotional experiences of foster carers using the photovoice technique. *Adoption and Fostering*, 35, 61–75.
- Strack, R.W., Magill, C., ve McDonagh, K. (2004). Engaging youth through Photovoice. *Health Promotion Practice*, 5(1), 49-58.
- Valiquette-tessier, S.C., Vandette, M.P. ve Gosselin, J. (2014). In her own eyes: photovoice as an innovative methodology to reach disadvantaged single mothers. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 34 (1).
- Walsh, C. A., Casselman, P. J., Hickey, J., Lee, N. ve Pliszka, H. (2015). Engaged in research/achieving balance: a case example of teaching research to masters of social work students. *Contemporary Issues in Education Research*, 8(2), 93- 101.
- Wang, C.C. (1999). Photovoice: a participatory action research strategy applied to women's health. *Journal of Womens Health*. 8(2),185-192.
- Wang, C., ve Burris, M. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education and Behavior*, 24, 369–387.
- Wang, C.C., Cash, J.L. ve Powers, L.S. (2000). Who knows the streets as well as the homeless? promoting personal and community action through photovoice. *Health Promotion Practice*, 1(1), 81-89.
- Wang, C.C., Morrel-Samuels, S., Hutchison, P.M., Bell, B. ve Pestronk, R.M.(2004). Flint photovoice: community building among youths, adults, and policymakers. *American Journal of Public Health*, 94(6), 911.
- Wang, C. ve Redwood-Jones, Y. (2001). Photovoice ethics: Perspectives from Flint Photovoice. *Health Education and Behavior*, 28, 560-572.
- Wang, C., Yuan, Y.L., ve Feng, M.L. (1996). Photovoice as a tool for participatory evaluation: The community's view of process and impact. *Journal of Contemporary Health*, 4, 47-49.

Wilson, N., Dasho, S., Martin, A. C. , Wallerstein, N., Wang, C. C. ve Minkler, M. (2007). Engaging young adolescents in social action Through photovoice. The youth empowerment strategies (yes!) project. *Journal of Early Adolescence*, 27(2), 241-261.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kütük Yılmaz, P. (2021). Gençlerle yürütülen photovoice projeleri: Katılımlı bir araştırma yöntemi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 174-192. DOI: 10.26466/opus.755521

İş Yükünün Kadınların Psikolojik Sağlığı Üzerine Etkisinde Ev İçi İş Bölümünün Düzenleyicilik Etkisi

DOI: 10.26466/opus.756225

*

Sevim Gezegen Ünlü *

* Dr., Serbest Araştırmacı

E-Posta: sevimgezegen@gmail.com

ORCID: [0000-0002-2126-5468](https://orcid.org/0000-0002-2126-5468)

Öz

Bu çalışmanın amacı, kadınlarda iş yükü algısının psikolojik sağlık üzerindeki etkisinde ev işlerinin eşler arası dağılımının düzenleyicilik etkisini araştırmaktır. Türkiye’de 7 farklı ilde yürütülen araştırmaya farklı gelir, meslek ve eğitim düzeylerinden 814 çoklu rol sahibi (evli, çocuk sahibi, çalışan) kadın katılmıştır. Araştırma bulgularına göre ev içi iş bölümünün dağılımında kadınlar aleyhine belirgin bir eşitsizlik söz konusudur. Ev işlerinin eşler arası dağılımında elde edilen ortalama değer 3,91’dir (5 ev içi işlerin hepsini kadınların yaptığını, 1 ise tüm işleri erkeklerin yaptığını ifade etmektedir. Araştırma sonucunda kadınların iş yüklerini yüksek olarak algıladığı (ort: 2.4) ve ev içi iş bölümünün, örneğin %84’ünde kadınlar aleyhine, %15’inde eşleri ile ortak ve %1’inde eşleri aleyhine dağıldığı görülmektedir. Kadınlarda iş yükü algısı psikolojik sağlık üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Yüksek iş yükü algısı özellikle anksiyete ve depresyon tecrübe etme riskini arttırmaktadır. Ev işlerinin dağılımı psikolojik sağlığın iki alt boyutu üzerinde $p<.05$ güven aralığında anlamlı etkilere (A&D üzerinde β : 0,051; SİB üzerinde ise 0,095) sahiptir. Bununla birlikte iş yükünün psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkisinin ev içi işlerin dağılımındaki eşitsizliğin artmasıyla birlikte güçlendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çoklu Roller, İş yükü, Ev yükü, Psikolojik Sağlık

The Effects of Workload on Women's Psychological Health

*

Abstract

The aim of the study is to test the effect of the workload on psychological health of women with multiple roles with moderation roles of division of household labor. 814 women with multiple roles (working married mother who are from different occupations, levels of income, education) from seven different cities which are located at Turkey contributed this research. According to results, the division of household labor unequally distributed against women. The average is obtained in the distribution of household is 3.91 (5 indicates that all household is done by women, 1 indicates that all household is done by men). Unequal distribution is relevant for %84 of the sample. Percieve their workload as high (mean: 2,4) and division of household labor distributed as: against women %84, equally %15, against men %1 of the sample. The workload has negative effects on psychological health. The increase in workload noteworthyly increase the risk to experience anxiety and depression. Besides the inequality in the division of household labor against women moderate the negative relation between workload and psychological health.

Keywords: *Multiple Roles, Work Overload, Domestic Labour, Mental Health*

Giriş

Çoklu roller literatürü, geleneksel rollerin tarihsel birikimini hiç azaltmadan çalışma hayatına katıldıkları için 'kadın' başlığı altında daha geniş çaplı ele alınmış ve gelişmiştir. Kadınların geleneksel rollerinin ağırlığı altında iş hayatında kariyer inşa etme çabaları küresel ölçekte gözlemlenen bir örüntüdür. Ebeveynlik, evlilik ve çalışma hayatı alanlarında üstlenilen rollerin oluşturduğu kompozisyon, zaman ve birey sağlığı üzerindeki baskının en önemli açıklayıcıları olagelmıştır. Kadınlarda çoklu rollerin sonuçları genellikle eşitsizlikler ve çalışma hayatı merkeze alınarak tartışılmaktadır. Örneğin Goode (1960), önerdiği Rol Gerginliği Teorisinde, geleneksel rollerinin yükümlülüklerinde eksilme olamadan iş hayatına dahil olan kadınların, iş ve aile hayatı temelli yüksek düzey beklentileri, sahip oldukları sınırlı zaman ve enerji ile sağlıklı bir şekilde karşılayamayacaklarına ve bu nedenle psikolojik ve fiziksel sağlık sorunlarıyla karşılaşacaklarına işaret etmiştir. Bu varsayımı test etmek adına iş hayatı temelli birçok değişken ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan araştırmalar (Gjerdingen ve diğerleri, 2001; Rydstedt ve Johansson 1998; Britt ve Dawson, 2005; Northcott, 1980) gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan ev içi emeğin eşler arası dağılımının psikolojik sağlık üzerindeki etkileri ile ilgili birçok araştırma (Cleveland vd.,2015; Eek ve Axmon, 2014; Bird, 1999; Harryson vd., 2012) yapılmıştır. Ancak hem iş hem de ev yükünün kadınların psikolojik sağlıkları üzerindeki etkisini tek bir araştırma modelinde tartışan araştırmaya rastlanmamıştır. Sadece Roxburgh'un (1977), çocuk sahibi olmanın çalışan kadınlardaki etkilerine odaklanan araştırması, bazı noktalarda literatürdeki bu boşluk ile örtüşmektedir. Yüksek iş beklentileri kadınların psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etkilere neden olmakta, eşlerin destekçi olmadığı durumlarda ise psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etki artmaktadır (Roxburgh, 1977). Bu araştırmada ise iş beklentilerinden ziyade kadınların iş yükünün nasıl algılandığına ve eşlerin ne kadar destek olduğundan ziyade spesifik ev işlerinin eşler arası nasıl paylaşıldığı sorularına cevap getirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca ev içi işlerin eşitsiz dağıldığı Türkiye'de (TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması, 2014, 2015) iş yükü algısının psikolojik sağlık üzerindeki etkisini araştırmak literatüre katkı sağlayacaktır. Kadınlarda çoklu rollerin bir aradalığının psikolojik sağlık üzerindeki etkilerini tartışmak bu araştırmanın temel amacıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışma hayatının beraberinde getirdiği iş yükünün kadınlar tarafından nasıl algılandığı; ev bağlamındaki üstlenilmesi gereken yükün eşler arası nasıl payla-

şıldığı ve son olarak bu yüklerin kadınların psikolojik sağlıklarını nasıl etkilediği analiz edilmiştir.

Evde ve İşte “Çalışmak”: Çoklu Roller ve Sonuçları

Genellikle annelik, ücretli bir işte çalışma ve evlilik rolleri bağlamında ele alınan çoklu rollerin psikolojik ve fiziksel sağlık üzerinde ortaya çıkardığı sonuçlar zengin bir literatür ile tartışılmaktadır (Gove ve Tudor, 1973; Nathanson, 1980; Arber vd., 1985; Reskin ve Coverman, 1985; Froberg vd., 1986; Verbrugge, 1986; Waldron ve Jacobs, 1988; Waldron vd., 1998; Arber, 1997; Ahmad-Nia, 2002; Dökmen, 2003; Etiler, 2016). Elde ettikleri sonuçları itibari ile araştırmalar, pozitif ve negatif yaklaşımlar şeklinde gruplandırılmış ve kavramsallaştırılmıştır (Baruch ve Barnett, 1986, s.578; Froberg vd., 1986). Pozitif yaklaşımlar, çoklu rollerin Rol Ayrıcalıkları, Tampon Roller Yoluyla Genel Statünün Güvenliği, Statü Zenginleşmesi, Kişilik Zenginleşmesi ve Ego Tatmini yoluyla psikolojik ve fizyolojik sağlık üzerinde olumlu etkileri olacağını savunan “Rol Birikimi Teorisi” (Sieber, 1974); çoklu rollerin özgüven, sosyal ve finansal kaynaklar ve tatmin gibi fırsatların artışını sağlayarak olumlu sonuçlar doğuracağını savunan “Rol Genişlemesi Teorisi” (Sorensen ve Verbrugge, 1987); ve rol artışı ile rollerin ve rol gereksinimlerinin kişinin yaşamına amaç, anlam ve rehberlik ederek umutsuzluğu, “düzensiz davranışları” azaltacağını, enerjilerini arttıracığını vurgulayan “Rol Artışı Teorisi” (Thoits, 1983) şeklinde sıralanabilir.

Negatif yaklaşımlar, kadınların ücretli bir işte çalışmalarıyla birlikte, ev içinde veya çocuk bakımı gibi sorumluluklarında esasen bir değişiklik olmayacağı sebebiyle, çatışma, aşırı rol yükü, yorgunluk, tükenmişlik ve nihayetinde hastalıklar ile yüzleşeceğini savunan “Çoklu Rol Hipotezi” (Goode, 1960; Merton, 1957); insanların çoklu rollerinin gerekliliklerini yerine getirecek kadar zamanları ve kaynakları olmaması sebebiyle rol gerginlikleri ve çatışmaları yaşanacağını varsayan “Kıtlık Hipotezi” (Goode, 1960; Marks, 1977); ve son olarak çoklu rollerin, aşırı talepler nedeniyle, kadının sınırlı zaman, enerji ve psikolojik kaynaklarını tüketip, stres düzeyinin artmasına ve sağlık üzerinde olumsuz etkiler doğurabileceğini öne süren “Rol Gerginliği Hipotezi” (Goode, 1960; Waldron ve Jacobs, 1989:3; Verbrugge, 1986) şeklinde sıralanabilir.

Negatif yaklaşımlar, kadınların yüzleştiği olumsuz sonuçların hangi koşullarda ortaya çıktığını da tartışmaktadır. Bu kapsamda, ebeveyn kontrolü gerektiren yaşta çocuk ve çok sayıda çocuk sahibi olmak, tek ebeveynlik, ev

içi işler için birincil sorumluluğa sahip olmak çoklu rol sahibi kadınların yaşadıkları stresi arttırmaktadır (Dennerstein, 1995:506). Gelir açısından bakıldığında, asgari ücretli olarak çalışan ve herhangi bir desteği olmayan genç bir anne, farklı sosyal destek olanaklarına sahip olabilen orta sınıftan çalışan bir anneye göre kişisel olarak daha fazla yıpranmaktadır (Bernstein, 2001, s.174).

Çoklu rollerin birey üzerindeki sonuçlarında gözlemlenmeye çalışılan önemli bir alan psikolojik sağlıktır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) psikolojik sağlığı; bireylerin kendi yeteneklerini gerçekleştirdiği, günlük hayatta karşılaştığı stresle baş edebildiği, üretken çalışabildiği ve topluma katkı sağlayabileceği iyi hal durumu olarak ifade edilmektedir (DSÖ, 2018).

İş Yükü ve Psikolojik Sağlık İlişkisi

Literatürde çoklu rol kompozisyonunun merkezinde çalışma hayatı yer almaktadır. Çalışma hayatındaki gerekliliklerin objektif ağırlığı kadar bu işlerin birey algısındaki karşılığı da önemlidir. İş yükü kavramı bireylerin işyerinde üzerine almak zorunda oldukları sorumluluklara yönelik algılarını ifade etmektedir. Keser (2006, s.105) iş yükünü, bireylerin işyerinde yükledikleri işin normalin (örneğin haftalık 40 saatlik çalışma saatinin üzerinde çalışma) üzerinde olduğuna yönelik algısı olarak tanımlarken, Qureshi ve diğerleri (2013, s.766), bir çalışana belirli bir zamanda yapması için tahsis edilen iş miktarı olarak aktarmıştır.

Günümüz çalışma hayatında, özellikle özel sektörde, bireylerin günde ortalama 10-12 saat çalıştıkları göz önünde bulundurulduğunda, bireyde iş yükü algısının oluşması beklenebilen bir sonuçtur. İş yükü algısı bireyin zihinsel ve fiziksel sağlığı kadar performansını ve verimini de etkilemektedir (Dağdeviren ve diğerleri, 2005, s.518). Gjerdingen ve diğerleri(2001, s.15) Amerika, İsveç ve Hollanda'da gerçekleştirdikleri karşılaştırmalı çalışmada, iş yükünün özellikle kadınlarda kardiyovasküler hastalık, kas-iskelet sistemi rahatsızları, depresyon ve anksiyete gibi fiziksel ve psikolojik sağlıkta bozulmalara neden olduğu tespitinde bulunmuşlardır. Ayrıca Geurts'a göre (2003, s.552) iş yükü, bireylerdeki olumsuz duyguları ortaya çıkarmakta, bireylerin kendilerini öfkeli hissetmesine, daha kolay hastalanmalarına, hayal kırıklıklarına uğramalarına ve de huzursuzluk yaşamalarına neden olmaktadır.

Rydstedt ve Johansson'ın (1998) kadın ve erkek otobüs şoförleri ile gerçekleştirdiği araştırmada, 18 ay süresince iş yükünde meydana gelen deği-

şikliklerin işin yapılması için gereken çaba ve yorgunluk üzerinde güçlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışmada iş yükünün artmasının, iş sebebiyle bireylerde tükenmenin artmasına, evde rahatlamada zorluklar, evdeki taleplerle başa çıkmada ve boş zaman kullanımında sorunlara sebep olduğu görülmektedir.

Glynn, Maclean, Forte ve Cohen'in (2009, s.220) Kanada'da farklı rolleri aynı anda yerine getiren (annelik, evlilik ve çalışma hayatı) 716 kadın ile gerçekleştirdikleri araştırmaya göre çok fazla rol yüküne maruz kalmak kadınların psikolojik sağlıklarının kötüye gitmesine sebep olmaktadır. Araştırmanın diğer bulgularına göre haftalık 40 saat ve altında çalışan, hane içi geliri en yüksek düzeyde olan ve yüksek düzey evlilik tatmine sahip kadınların en iyi düzeyde psikolojik sağlık seviyesine sahip oldukları görülmektedir.

Northcott (1980) evli ve çalışan kadınların -ki özellikle çocukları olanların- aşırı iş yükü ve rol çatışması sebebiyle psikolojiklerinin daha fazla risk altında olduğunu gözlemlemiştir. Araştırmanın en güçlü bulgularından biri evli kadınların evli erkeklerden daha fazla psikolojik stres altında olduklarıdır (Northcott, 1980, s.401). Dugan ve Barnes-Farrell'in (2018, s.11) 440 çalışan anne ile gerçekleştirdikleri araştırma neticesine göre, kadınların iş sonrası ev ve aile ile ilgili yükleri kendileri için daha kısıtlı zaman ayırabilmelerine sebep olmakta ve bu da öz bakım için zamanlarının kalmamasına ve daha fazla stress yaşamalarına neden olmaktadır.

Ev İçi İş Bölümünün Eşler Arası Dağılımı ve Psikolojik Sağlık İlişkisi

Ev içi işler, çocukların yetiştirilmesini, aile büyüklerinin fiziksel ve manevi olarak bakımını içermekle birlikte (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005:257) "kadınların görünmeyen emeği" (Dedeoğlu ve Öztürk, 2010; Memiş ve Özay, 2011; Savran ve Demiryontan, 2008) ve görmezden gelinen bir emek türü olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan bu ve benzeri tanımlar duygu yönetimi gibi görünür olmayan emek türlerini görmezden geldiği için eleştirilmektedir (Shelton ve John, 1996). Çalışan kadınlar için ev içi işler "ikinci vardiya" (Hochschild ve Machung, 2012) olarak nitelendirilmektedir. Ev içi emek, aile üyelerinin ve evin devamlılığını sağlamaya yönelik harcanan ücretsiz ve görünür olmayan emek türlerinin toplamı şeklinde tanımlanabilir.

Kadınlarda ev işlerinin fizyolojik ve psikolojik sağlık sonuçları kapsamlı bir literatür inşa etmiştir. İsveç'te yürütülen bir araştırmaya göre 25-64 yaş arası kadınlarda ağır ev işlerinin kişinin standart altı bir düzeyde genel sağ-

lık durumunu değerlendirmesinde etkili olduğu vurgulanmaktadır (Molarius vd., 2013). Bununla birlikte başlı başına ev işlerine harcanan emek, hem süre hem de yoğunluk anlamında, negatif stresin bir açıklayıcısı konumundadır (Bird, 1999).

Çalışan kadınlar için ise evde ve işte “iki vardiyayı” aynı anda yürütmek hem psikolojik hem de fizyolojik rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. Evli olmak ve ücretli bir işte çalışmanın beraberinde getirdiği roller, sadece anne için değil aynı zamanda babalar için de negatif stres ile ilişkilendirilmiştir (Voydanoff ve Donnelly, 1999). Kadın ve erkeklerde, sosyal hayatta ve aile hayatında algılanan toplam iş yükünün stres şikâyeti kaynaklı hastalık sebebiyle işe gidememe durumu üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir (Svedberg, Mather, Bergström, Lindfors, ve Blom, 2018).

Kadınlar için ev içi işlerin yoğunluğu ve içeriği kadar bu işlerin karı-koca arasındaki paylaşımı da önemlidir. Cleveland vd.’nin (2015) araştırmasında vurguladığı üzere, ev içi işlerin eşitsiz bir şekilde dağıldığını düşünen kadınlarda, işlerin dağılımında ve ilişkilerinde eşitlik olduğunu düşünen kadınlara oranla daha yüksek düzeyde yorgunluk, stres, fiziksel ve psikosomatik semptomlar ve depresyon gözlemlenmiştir. Bu sebeple ev içi işlerin kadınlar için ağırlığı ile birlikte işlerin dağılımındaki eşitsizlik düşüncesinin stres üzerinde etkili olduğu görülmektedir. İsveç’te kasabada yaşayan, eğitimlerini tamamlayamamış orta sınıf ailelerdeki kadınlarda ekonomik sıkıntılar ve eşleri ile aralarındaki ilişkideki eşitsizliklerin depresif mod ile ilişkili olduğu 26 yıllık araştırma sonucunda gözlemlenmiştir (Hammarström ve Phillips, 2012). Bird’ün (1999) araştırmasında ise, cinsiyetler arası depresyon farkının (kadınlar aleyhine) nedeni olarak erkeklerin ev işine düşük düzey katkı sunmaları görülmektedir. Ev içi işlerin dağılımındaki eşitsizlik ile eşler arası ilişkideki eşitsizlik algısının biraraya gelmesi, kadınlar için stres kaynağını oluşturmaktadır (Harryson, Strandh ve Hammarström, 2012).

Yöntem

Literatür taramasında görüldüğü gibi, çoklu rollerin iki önemli bağlamına ait birçok değişken ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkiye yönelik araştırmalar mevcuttur. Ancak iş yükü algısının ev içi işlerin eşler arası dağılımına göre psikolojik sağlık üzerinde nasıl etkili olduğu sorusuna direk olarak cevap verecek bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu çalışmada iş yükü algısı ve ev işlerinin eşler arası dağılımı ekseninde yürütülecek bir tartışmanın literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır. Rol gerginliği teorisi

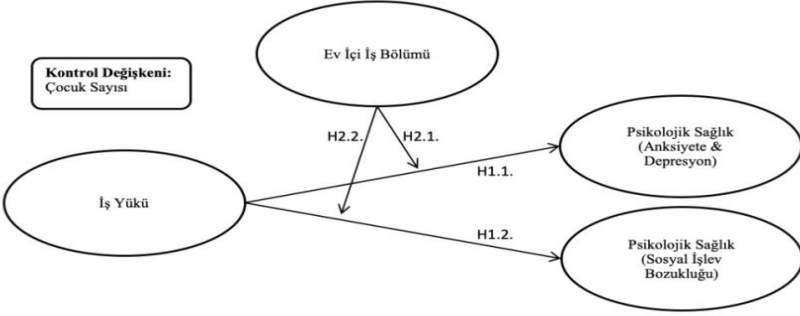

(Goode, 1960) araştırma modelinin dayandığı kuramdır. Rol gerginliği teorisi çerçevesinde, kadınların sahip oldukları rolleri temelinde karşılaşacakları yüksek beklentiler ve yükümlülükler sebebiyle psikolojik sağlıklarının olumsuz etkileneceği ve ev içi işlerin kadınlar aleyhine eşitsiz dağıldığında bu olumsuz etkinin artacağı araştırmanın temel varsayımıdır.

Araştırma modelinin açıklayıcılığını arttırabilmek için bağımlı değişken (psikolojik sağlık) üzerinde etkili olabilecek kontrol değişkenleri de dikkate alınmıştır. Hamilelik sürecinden başlayarak doğum sonrası ilk yılın sonuna kadar gözlemlenen 437 kadında aşırı iş yükünün depresyon, anksiyete, öfke ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Klein, Hyde, Essex, ve Clark, 1998). Amerika Birleşik Devletler'inde gerçekleştirilen bir araştırmada, ilk kez hamile kalan 436 kadında, doğum sonrası ilk 6 ay sona ermeden işe başlayan ve uzun saatler çalışan kadınlarda zayıf psikolojik sağlık sonuçları gözlemlenmiştir (Gjerdingen ve Chaloner, 1994). Bu noktadan hareketle çocuk sayısı kontrol değişkeni modele dahil edilmiştir. Ev içi işlerinin eşler arası dağılımı ile çocuk sayısı arasında bir ilişki olabileceği, çocuk sayısındaki artışın ve ebeveyn kontrolü gerektiren yaşta çocuk sahibi olmanın psikolojik sağlık üzerinde etkileri bu kontrol değişkeni ile izlenmek istenmiştir. Bu çerçevede oluşturulan araştırma modeli Şekil 1'de, hipotezler ise aşağıda paylaşılmıştır.

- **H1.** İş yükü algısı psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkilidir.
- **H1.1.** İş yükü algısı psikolojik sağlığın anksiyete ve depresyon boyutu üzerinde olumsuz etkilidir.
- **H1.2.** İş yükü algısı psikolojik sağlığın sosyal işlev bozukluğu boyutu üzerinde olumsuz etkilidir.
- **H2.** Ev işlerinin dağılımının düzenleyicilik etkisi, iş yükü algısının psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkisini arttırmaktadır.
- **H2.1.** Ev işlerinin dağılımının düzenleyicilik etkisi, iş yükü algısının psikolojik sağlığın anksiyete ve depresyon boyutu üzerindeki olumsuz etkisini arttırmaktadır.
- **H2.2.** Ev işlerinin dağılımının düzenleyicilik etkisi, iş yükü algısının psikolojik sağlığın sosyal işlev bozukluğu boyutu üzerindeki olumsuz etkisini arttırmaktadır.

İş Yükünün Kadınların Psikolojik Sağlığı Üzerine Etkisinde Ev İçi İş Bölümünün Düzenleyicilik Etkisi

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırma Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nun 2017 yılında yayınladığı 81 İl Durum Raporunda öne çıkan Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesindeki büyük şehirlerde (Adana, Malatya, İzmir, Gaziantep, Ankara, Samsun ve İstanbul) özel sektörde ücretli ve yevmiyeli, kendi hesabına ve işveren olarak çalışan 814 evli ve çocuk sahibi kadın ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan kadınlar 20-65 yaş grubu aralığında yer almaktadır. Eğitim düzeyleri açısından kadınların %27,64'ü ilköğretim, %27,76'sı lise, %19,91'i ön lisans, %22,23'ü lisans ve %2,45'i lisansüstü eğitim aldığı görülmektedir. Cevaplayıcıların %11'i yarı zamanlı işlerde, %89'u tam zamanlı işlerde istihdam edilmektedir. Çalışma süresi açısından ise %16,21'i 8 saatten az, %65,61'i 8-10 saat, %13,88'i 10-12 saat ve %4,3'ü 12 saatten fazla günlük çalışma süreleri olduğunu belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Psikolojik Sağlık (PS): Goldberg (1972, 1978, 1981) tarafından geliştirilen Genel Sağlık Anketi'nin (GSA) 12 soruluk kısa formu psikolojik sağlık değişkeninin ölçülmesinde kullanılmıştır. Cevaplayıcıların küçük (minör) psikiyatrik bozuklukların belirlenmesinde bireylerin kendilerine uygulayabilecekleri yaygın olarak kullanılan ölçektir (Banks, 1983:349). Cevaplar 4'lü Likert ölçeği ile derecelendirilmiştir (Hiç olmuyor/Her zamanki kadar/Her zamankinden sık/Çok sık). Türkçe uyarlaması Kılıç (1996) tarafından gerçekleştirilmiş, güvenilirlik katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur.

İş Yükü (İY): 5 ifadeli ve beş noktalı likert ile derecelendirilen ölçek, Spector ve Jex (1997) tarafından geliştirilmiştir. Cevap seçenekleri; Kesinlikle Katılı-

yorum / Katılıyorum / Kararsızım / Katılmıyorum / Kesinlikle Katılmıyorum şeklindedir. Ölçek, yüksek iş yükü algısını ölçmeye yönelik, "İşimi çok hızlı yapmam gerek", "Elimdeki işleri bitirmek için çok az bir zamanım oluyor" gibi ifadelerden oluşmaktadır. Türkiye'de Keser (2006) ve Gökkaya (2014) tarafından daha önce kullanılmış ve güvenilirlik düzeyi sırasıyla 0.70 ve 0.80 çıkmıştır. Ölçek daha önce Türkiye'de kullanılmış olsa da Türkçesine ulaşılamamış, bu nedenle araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Türkçe uyarlama sonrasında 3 uzman akademisyenden görüşleri alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Ev İçi İş Bölümü: Araştırmada belirlenen ev işi gruplarının eşler arası nasıl dağıldığı belirlenmiştir. Bu kapsamda, yemek pişirmek, bulaşıkları yıkamak/makineye yerleştirmek; ev temizliği; ütü; alışveriş; çocukların okula götürülmesi, onlarla oyun oynama, zaman geçirme, hastalıklarında ilgilenme vb. on farklı başlıkta gruplanan ev işlerini kimin yaptığı sorulmuştur. Yalnızca eşim, genellikle eşim, eşim ve ben, genellikle ben ve yalnızca ben şeklindeki 5 seçenek yer almaktadır ve her bir seçeneğe 1'den 5'e puanlanmanın yapıldığı formatif bir ölçek kullanılmıştır. Sorulara verilen cevaplardan hareketle endeks oluşturulmuştur. Bu endekste 1 puan tüm ev işlerinin erkek tarafından yapıldığı sonucunu gösterirken, 5 puan tüm ev işlerinin kadın tarafından yapıldığı sonucuna işaret etmektedir. 3 puan ise ev işlerinin eşit bir şekilde paylaşıldığı durumu göstermektedir.

Analizler

Araştırma modelinin yansıtımlı ölçekleri olan İş Yükü ve Genel Sağlık Anketi'ne keşfedici faktör analizi uygulanmıştır. Bartlett'in Sphericity test sonuçlarını anlamlı (,000) ve KMO değerinin (,856) kabul edilir düzeyde elde edilmesiyle faktör yapıları incelenmiştir. Ortaya çıkan 4 faktörlü yapının toplam açıkladığı varyans %53,603'tür.

Tablo 1. Döndürülmüş Faktör Matrisi

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	İfade Silindiğinde (α)
	$\alpha=0,886$	$\alpha=0,797$	$\alpha=0,703$	
İY1	0,819			0,861
İY2	0,833			0,859
İY3	0,789			0,869
İY4	0,818			0,86
İY5	0,807			0,861
GSA1		0,575		0,785
GSA2		0,671		0,766
GSA6		0,629		0,777

İş Yükünün Kadınların Psikolojik Sağlığı Üzerine Etkisinde Ev İçi İş Bölümünün
Düzenleyicilik Etkisi

GSA7	0,579	0,791
GSA10	0,64	0,78
GSA11	0,801	0,746
GSA12	0,736	0,755
GSA3	0,682	0,647
GSA4	0,654	0,661
GSA5	0,693	0,646
GSA8	0,68	0,655
GSA9	0,632	0,668

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

Her bir faktörün hemen altına o faktöre ait içsel tutarlılık değeri paylaşılmıştır (Tablo 1). Tablonun en sağında yer alan sütunda ise ilgili ifadenin silinmesi halinde ilgili faktörün a değerinin elde edeceği sonuçlar paylaşılmıştır. İş yükü ifadeleri orjinaline uygun bir şekilde tek faktör altında gruplanmıştır. 12 ifadelik GSA'nın 3 faktörlü yapısını bazı çalışmalar destekler sonuçlar elde etse de (Graetz, 1991; Sánchez-López ve Dresch, 2008); birçok çalışma gibi (Kılıç vd., 1997; Montazeri vd., 2003; Werneke vd., 2000) bu araştırmada da iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen iki faktör, Werneke vd. (2000) ve Graetz'in (1991) çalışmalarından hareketle; faktör 1: Anksiyete ve Depresyon (A&D), faktör 2: Sosyal İşlev Bozukluğu (SİB) olarak adlandırılmıştır. Her üç faktörün içsel tutarlılık değeri kabul edilenin üzerindedir ve herhangi bir ifadenin silinmesi halinde bu değerler artmaktadır.

Doğrulamalı Faktör Analizi Model Uyum Değerleri

Doğrulamalı faktör analizine (DFA) araştırma modelindeki yansıtımlı ölçekler (Genel Sağlık Anketi, İş Yükü Ölçeği) dahil edilirken, formatif ölçek (ev işlerinin eşler arası dağılımı) dahil edilmemiştir¹. Birincil DFA sonucunda ifadeler teorik olarak varsayılan faktörler altında gruplansalar da kabul edilir model uyum değerlerine sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Modifikasyon endeksindeki bilgiler takip edildiğinde, A&D boyutuna ait GSA7 ifadesinin SİB boyutu ve bu boyutun alt ifadesi olan GSA9 ile ilişkili olabileceği sonucundan ve GSA1'in de sahip olduğu düşük faktör yükü sebebiyle GSA7 ve GSA1'in analiz dışında tutulmasına karar verilmiştir. Ayrıca yine modifikasyon endeksinde hareketle iş yükünün birinci ve ikinci ifadeleri arasında kovaryansa müsaade edilmiştir.

¹ Formatif ve yansıtımlı ölçeklerin karşılaştırması için bkz: Hair vd., 2010, s. 750–754

Devamında DFA'nın tekrarlanması neticesinde elde edilen model uyum değerleri (CMIN/DF:3,405/ GFI:0,953/ CFI:,950/ RMSEA:0,054/ PCLOSE:0,140) kabul edilir düzeydedir. Araştırma modeline ait güvenilirlik değerleri Tablo 2'de paylaşılmıştır. Genel Sağlık Anketinin iki alt boyutu arasında yakınsama geçerliliği anlamında düşük değerler elde edilmiştir. Bu sonuçlar araştırma kısıtlarında paylaşılarak analizlere devam edilmiştir. Nihai DFA sonucunda elde edilen faktör yapılarına ilişkin sonuçlar EK2'de paylaşılmıştır. İş yükü tek boyutta toplanırken, psikolojik sağlık iki alt boyutta (A&D ve SİB) toplanmıştır.

Tablo 2. Araştırma Modeli Güvenilirlik Değerleri

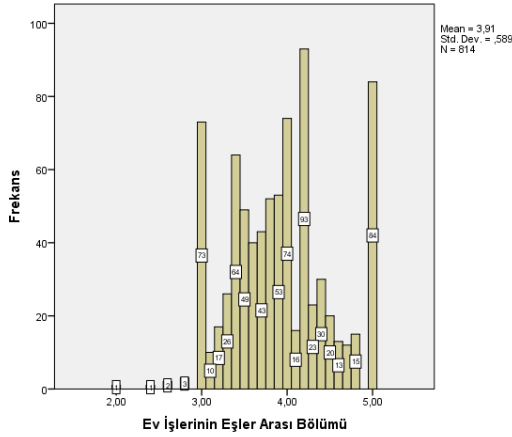
	CR	AVE	MSV	MaxR(H)	SİB	IY	A_D
SİB	0,705	<u>0,324</u>	0,077	0,706	0,569		
IY	0,882	0,6	0,14	0,883	0,277	0,774	
A_D	0,787	<u>0,433</u>	0,14	0,822	0,03	-0,374	0,658

Hipotez testleri öncesinde çok değişkenli analizler için sağlanması gereken varsayımları kapsamında uçlara kayma ve etkili gözlemlerin belirlenmesi için Cook Uzaklığı istatistiği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar neticesinde hiçbir gözleme ait 1'in üzerinde değer elde edilmemesi sebebiyle bu varsayımın sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bağımlı değişkenler arasında çoklu doğrusal bağılantının (multicollinearity) kontrolü adına ise elde edilen bulgulara göre, VIF (Variance Inflation Factor - Varyans Büyütme Faktörü) skorları (her iki bağımsız değişken için için: 3,859) tolerans değerleri (tüm değişkenler için ,999) kabul edilir düzeydedir (Hair vd., 2010, s.204). Ayrıca araştırma modelindeki tüm değişkenler arası korelasyon değerleri ise EK-1'de paylaşılmıştır.

Bulgular

Ev içi iş bölümünün dağılımında kadınlar aleyhine belirgin bir eşitsizlik söz konusudur. Ev işlerinin eşler arası dağılımında elde edilen ortalama değer 3,91'dir (n=814). Ev işlerinin alt başlıklarından hareketle elde edilen ortalamaların tüm örneklem dahilindeki dağılımı Şekil 2'de paylaşılmıştır.

İş Yükünün Kadınların Psikolojik Sağlığı Üzerine Etkisinde Ev İçi İş Bölümünün Düzenleyicilik Etkisi

Şekil 2. Ev İçi İşlerin Eşler Arası Dağılımı

Hipotez testleri yürütebilmek için, model uyum değerleri, açıklanan toplam varyans ve p değerleri kontrol edilmiştir. Değişkenlerin açıklanan varyansları incelendiğinde, araştırma modelinin bağımlı değişkenlerinin, SİB'nin %3, A&D'nin ise %47'sini açıkladığı görülmektedir. Açıklanan varyans düzeyleri kapsamında SİB asgari düzeyin (%2,5) üzerinde olmak ile birlikte düşük düzeyde kalmıştır. Model uyum değerleri (CMIN/DF: 2,969 / GFI: 0,994 / CFI: 0,985 / RMSEA: 0,049 / PCLOSE: 0,465) uygun düzeydedir. Analizler sonucunda değişkenler arası elde edilen direk standardize ve standardize edilmemiş regresyon katsayıları (β) Tablo 3'te paylaşılmıştır.

Tablo 3. Hipotez Test Sonuçları

	Standardize β				Standardize Edilmemiş β				R ²
	İY	EİB	İYxEİB	ÇS	İY	EİB	İYxEİB	ÇS	
SİB	-0,003	-0,095	-0,075	-0,003	-3,056	-0,004	-0,032	-0,011	0,034
A&D	-0,677	0,051	-0,158	-0,056	-1251,894	0,004	-0,039	-0,129	0,468

p < .05 güven aralığında anlamlı ilişkiler ve ilgili değerler "kalın" ile yazılmıştır.

İş yükü algısı psikolojik sağlığın sadece anksiyete & depresyon boyutu üzerinde p < .01 güven aralığında anlamlı bir etkiye (β : 0,677) sahip iken sosyal işlev bozukluğu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir (Tablo 3). Bu nedenle H1.1. desteklenirken H1.2. desteklenmemiştir.

Ev işlerinin dağılımı iş yükünün anksiyete ve depresyon boyutu üzerindeki negatif etkisinde düzenleyicilik etkisine sahip olduğu ve bu etkiyi artırdığı gözlemlenmiştir. Böylelikle hipotez 2.1. desteklenirken; iş yükünün SİB üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememesi nedeniyle, H.2.2. destek-

lenmemiştir. Ev işleri dağılımının psikolojik sağlığın iki alt boyutu üzerindeki direk etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda ev işlerinin dağılımı psikolojik sağlığın iki alt boyutu üzerinde $p < .05$ güven aralığında anlamlı etkilere (A&D üzerinde $\beta : 0,051$; SİB üzerinde ise $0,095$) sahiptir. Araştırma modeline kontrol değişkeni olarak eklenen çocuk sayısının ise sadece A&D boyutu üzerinde $p < .05$ güven aralığında anlamlı pozitif bir etkiye ($\beta : 0,056$) sahiptir. Ayrıca çocuk sayısı ve anksiyete ve depresyon tecrübe etme riski arasında, $p < .01$ güven aralığında ters yönlü bir korelasyon ($-0,2$) elde edilmiştir. Bu iki sonuç bir arada değerlendirildiğinde, çocuk sayısındaki artışın anksiyete ve depresyon tecrübe etme riskini düşürdüğü, azalmanın ise riski arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Araştırmanın bulguları Goode'un (1960) rol gerginliği teorisini destekler niteliktedir. Rol gerginliği teorisine göre, çoklu rollerin beraberinde getirdiği yüksek beklentilerin, sahip olunan sınırlı enerji ve zaman ile karşılanamadığı durumlarda kadınlar olumsuz sonuçlar ile yüzleşecektir (Goode, 1960; Moen vd., 1992; Hartley vd., 1992; Dennerstein, 1995). Araştırma bulgularında çoklu rol sahibi kadınların, (1) iş yüklerini yüksek olarak algıladığı, (2) ev içi işlerin eşler arasında eşitsiz şekilde dağıldığı, (3) işyükü algılarının anksiyete ve depresyon tecrübe etme riskini ortaya çıkardığı (4) ve bu riskin ev içi işlerin eşitsiz dağılımı ile arttığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

İş yükünün kadınlarda anksiyete ve depresyon tecrübe etme riskini arttırdığına yönelik elde edilen sonuç birçok araştırmayı (Gjerdengen ve diğerleri, 2001; Rydstedt ve Johansson 1998; Britt ve Dawson, 2005; Northcott, 1980) destekler niteliktedir. Urhan ve Etiler'in (2011; 204) yaptıkları çalışmada ise, sağlık sektöründe çalışan kadınların iş yükü ile birlikte aile ve ev sorumlulukları bir araya geldiğinde daha fazla stres yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular literatür ile uyumludur. Aynı zamanda ev içi işlerin eşler arası dağılımının psikolojik sağlığın anksiyete ve depresyon boyutu üzerindeki olumsuz etkisi birçok araştırma sonucu ile benzerlik içindedir (Cleveland vd.,2015; Eek ve Axmon, 2014; Bird, 1999; Harryson vd., 2012). Araştırmanın literatüre temel katkısı bu noktadadır. Farklı gelir ve eğitim kategorilerinden çoklu rol sahibi kadınlar bir arada değerlendirildiğinde, ev içi işler eşler arasında eşitsiz dağılmakta ve eşitsiz dağılım iş yükünün psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkisini güçlendirmektedir. Bu sonuç çoklu roller arası etkileşimleri daha detaylı bir şekilde

de ele almamıza imkân tanımaktadır. Çoklu rollerin kadınların omuzlarına yükledikleri yükün ağırlığı kadar bu yükler ekseninde tecrübe edilen eşitsizlikler de araştırmacıların dikkatle takip etmesi gereken bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan iş yükünün kadınlarda sosyal işlev bozukluğu tecrübe etme riskini arttırdığına yönelik anlamlı bir etkiye rastlanmamıştır. Türkiye bağlamında kadınların yüksek iş yükü ile karşılaşmasına rağmen sosyal işlev bozukluğu tecrübe etmemelerinde ailelerinden, arkadaşlarından, eşlerinden elde ettikleri sosyal destek ve sosyalleşme olanakları etkili olabilir.

İş yükü algısı psikolojik sağlığın sadece anksiyete & depresyon boyutu üzerinde $p < .01$ güven aralığında anlamlı bir etkiye ($\beta : 0,677$) sahip iken sosyal işlev bozukluğu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Araştırma modelinde kontrol değişkeni olan çocuk sayısı ölçeğinde elde edilen bulgulara göre; tek çocuğu olan kadınların psikolojik sağlıkları, birden fazla çocuğu olan kadınlara göre daha fazla risk altındadır. Detaylı olarak incelendiğinde tek çocuğu olan kadınların çocuklarının ebeveyn kontrolü gerektiren yaşta olduğu gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgu, literatürde ebeveyn kontrolü gerektiren yaşta çocuk sahibi olmanın psikolojik sağlık üzerinde baskı yarattığını raporlayan çalışmalarını (Arber, 1991; Dennerstein, 1995; Klein, Hyde, Essex, & Clark, 1998; Gjerdingen & Chaloner, 1994; Özer, 1995) destekler niteliktedir. Bu sonuç aynı zamanda kadınların iş gücüne katılım oranları ile de ilişkilendirilebilir. Ebeveyn kontrolü gerektiren yaşlarda çocuk sahibi olmanın, kadınların işgücüne katılım oranlarını düşürebildiği gibi (Özer ve Biçerli, 2003-2004; Tansel, 2002) çalışma hayatına devam etmek zorunda olanlar için bu durum psikolojik sağlığın risk altına girmesine sebep olmaktadır.

Birçok ülkede farklı kültürel, ekonomik ve sosyal bağlamlarda yapılmış araştırmaların sonuçları ile Türkiye’de gerçekleştirilen bu çalışmada aynı sonuçların elde edilmiş olması ev içi işlerin kadınlar aleyhine dağılımı ve iş yükü ile birlikte aile ve ev içi sorumlulukları aynı anda üstlenmenin sebep olduğu eşitsizliklerin kadınların psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemesi, konunun küresel bir sorun olduğuna işaret etmektedir.

Araştırmanın Kısıtları: Ev içi iş bölümünün dağılımı için kullanılan ölçek yalnızca işlerin kimler tarafından ifa edildiği sorusuna cevap vermektedir ve işlerin eşler arası dağılımının kadınlar tarafından eşitsizlik olarak algılanıp algılanmadığı hakkında ölçüm sunmaması bir araştırma kısıtıdır. Lennon ve Rosenfield'in (1994) çalışması, ev içi iş bölümündeki dengesizliklerin

kadınlar tarafından eşitsizlik olarak algılanıp algılanmamasına göre farklı sonuçlar doğurabildiğini göstermektedir. Bir diğer araştırma kısıtı olarak, doğrulayıcı faktör analizi sonrasında Genel Sağlık Anketinin iki alt boyutu arasında yakınsama geçerliliği anlamında düşük değerler elde edilmesi işaret edilebilir. Bu kısıtın ortaya çıkmasında ise GSA'nın 12 soruluk kısa anketinin yapısal dezavantajları etkili olmuş olabilir (Worsley ve Gribbin 1977). Araştırma sonucunda gözlemlenen bu etkileri yine çoklu rol bütünlüğü içinde ve farklı meslek kategorilerinde test edecek araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Gelecek araştırmaların, özellikle farklı gelir ve eğitim düzeylerinden kadınlardan, Genel Sağlık Anketi'nin kısa ve uzun formlarından elde edilecek sonuçları karşılaştırmaları gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte böylesi bir örnekleme oluşturmak zahmetli olsa da, ev içi işlerin erkekler aleyhine dağılımının gerçekleştiği bir örnekleme de yüksek iş yükü algısına sahip kadınların psikolojik sağlık sonuçlarını inceleyecek gelecek araştırmalara ihtiyaç vardır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effects of Workload on Women's Psychological
Health**

*

Sevim Ünlü Gezegen
Independent Researcher

The aim of the study is to test the effect of the workload on the psychological health of women with multiple roles with moderation roles of the division of household labor. To answer this research question this hypothesis are determined:

- H1. Workload perception has a negative effect on psychological health.
- H1.1. Workload perception has a negative effect on the anxiety and depression dimension of psychological health.
- H1.2. Workload perception has a negative effect on social dysfunctioning dimension of psychological health.
- H2. Division of household labor moderates the negative effects of workload on psychological health.
- H2.1. Division of household labor moderates the negative effects of Workload perception on anxiety and depression.
- H2.2. Division of household labor moderates the negative effects of Workload perception on social dysfunctioning.

814 women with multiple roles (working, married, a mother) from seven different cities (Adana, Malatya, İzmir, Gaziantep, Ankara, Samsun ve İstanbul) which are located at Turkey contributed this research. Our sample represents women with multiple roles work in the private sector as hourly-paid workers, casual workers, self-employed, or employers. The ages of the women participating in the study ranged from 20-65. In terms education level, %27,64 of women have primary education; %27,76 high school; %19,91 associates; %22,23 graduate; and %2,45 masters's degree. 11% of respondents are employed in part-time jobs, 89% in full-time jobs. In terms of Daily working hours, 16,21% of the sample stated that they work less than 8 hours, %65,61, 8-10 hours, %13,88, 10-12 hours, and %4,3 more than 12 hours.

According to results, the division of household labor unequally distributed against women. The average is obtained in the distribution of

household is 3.91 (5 indicates that all household is done by women, 1 indicates that all household is done by men). Unequal distribution is relevant for %84 of the sample. In terms of household, for the %15 of the sample household labor distributed equally. And just for the %1 of the sample household labor distributed unequally against men.

Women's perceived workload is also high (mean: 2,4). In the frame of the research model results point out that, the workload has negative effects on psychological health. The increase in workload noteworthy just increases the risk to experience anxiety and depression (β : 0,677). Therefore while hypothesis 1.1 is supported hypothesis 1.2. is not supported. Besides, the inequality in the division of household labor moderates the negative relation between workload and psychological health. In other words, the inequality in the division of household labor increases the negative effects of workload on anxiety and depression dimension of psychological health. So hypothesis 2.1. is supported. Hypothesis 2.2. could not be tested because there was no significant effect of workload on the social dysfunctioning dimension of psychological health.

In terms of direct effects of a moderator on the dependent variable, unequal distribution of household labor has significant effects on both anxiety/depression ($p < .05$; β : 0,051) and social dysfunctioning ($p < .05$; β : 0,095). According to the findings in the frame of "number child" which is included in the research model as control variable, the psychological health of women having a single child is at higher risk than women having more than one child. The number of children has a significant positive effect ($p < .05$; β : 0,056) just on anxiety and depression dimension. Besides negative correlation (r : -0.2) is obtained between the number of children and the risk of experiencing "anxiety and depression" at $p < .01$ confidence level. In the frame of these two findings, it has been concluded that an increase in the number of children reduces the risk of experiencing anxiety and depression, while a decrease increases the risk.

When these findings evaluated in detail, it was observed that the children of women waving only one child were of the age requiring a high degree of parental care. This finding is supportive for the literature (Arber, 1991; Dennerstein, 1995; Klein, Hyde, Essex, & Clark, 1998; Gjerdingen & Chaloner, 1994; Özer, 1995) highlighting that having children at an age requires a high level of parental care puts pressure on psychological health. While having children at those ages also decrease wo-

men's labor force participation (Özer and Biçerli, 2003-2004; Tansel, 2002); for those who have to be in working life, this causes the reality that women's psychological health being at risk.

Limitations: The scale which is used for the division of household labor between parents does not provide an answer that whether this distribution is perceived as inequality by women. As Lennon and Rosenfield (1994) highlight, the different perceptions related to unequal distribution of household labor might have different results. So this is one of the limitations of the study. As another research limitation, with the results of confirmatory factor analysis low values were obtained in the frame of convergent validity between two sub-dimensions of the general health questionnaire. As Worsley and Gribbin 1977 point out structural critiques of the short version of the General Health Questionnaire (12 items) may have been effective for this limitation. In my opinion future studies need to compare results obtained from short and long versions of the General Health Questionnaire with a sample consisting of women with multiple roles and different income and education levels.

Kaynakça / References

- Ahmad-Nia, S. (2002). Women's work and health in Iran: A comparison of working and non-working mothers. *Social Science ve Medicine*, 54(5), 753-765. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00107-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00107-1)
- Arber S. 1991. Class, paid employment and family roles: making sense of structural disadvantage, gender, and health status. *Soc. Sci. Med.* 32, 425-36
- Arber, S. (1997). Comparing inequalities in women's and men's health: Britain in The 1990s. *Social Science ve Medicine*, 44(6), 773-787. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(96\)00185-2](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(96)00185-2)
- Arber, S., Gilbert, G. N., ve Dale, A. (1985). Paid employment and women's health: A benefit or a source of role strain? *Sociology Of Health ve Illness*, 7(3), 375-400. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.Ep10834014>
- Aycan, Z., ve Eskin, M. (2005). Relative contributions of childcare, spousal support, and organizational support in reducing work-family conflict for men and women: The case of Turkey. *Sex Roles*, 53(7), 453-471. <https://doi.org/10.1007/S11199-005-7134-8>
- Banks, M. H. (1983). Validation of the general health questionnaire in a young community sample. *Psychological Medicine*, 13(2), 349-353. <https://doi.org/10.1017/S0033291700050972>

- Banks, M. H., Clegg C. W., Jackson, P. R., Kemp, N. J., Stafford, E. M., ve Wall, T. D. (1980). The use of the general health questionnaire as an indicator of mental health in occupational studies. *Journal Of Occupational Psychology*, 53(3), 187–194. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1980.tb00024.x>
- Barnett, R. C., ve Marshall, N. L. (1992). Worker and mother roles, spillover effects, and psychological distress. *Women ve Health*, 18(2), 9–40. https://doi.org/10.1300/j013v18n02_02
- Baruch, G. K., ve Barnett, R. (1986). Role quality, multiple role involvement, and psychological well-being in midlife women. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 51(3), 578–585. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.3.578>
- Baxter, J., ve Tai, T. (2016). Inequalities in unpaid work: A cross-national comparison. In M. L. Connerley ve J. Wu (Eds.), *Handbook On Well-Being Of Working Women*, içinde (s.653–671). Dordrecht: Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9897-6_36
- Bernstein, A. B. (2001). Motherhood, health status, and health care. *Women's Health Issues*, 11(3), 173–184. [https://doi.org/10.1016/S1049-3867\(01\)00078-0](https://doi.org/10.1016/S1049-3867(01)00078-0)
- Bird, C. E. (1999). Gender, household labor, and psychological distress: The impact of the amount and division of housework. *Journal of Health and Social Behavior*. 40(1), US: American Sociological Assn. <https://doi.org/10.2307/2676377>
- Britt, T. W. ve Dawson, C. R. (2005). Predicting work: Family conflict from workload, job attitudes, group attributes, and health: A Longitudinal Study. *Military Psychology*, 17, 203–227.
- Cleveland, J. N., Fisher, G. G. Ve Sawyer, K. B. (2015). Work–life equality: The importance of a level playing field at home bt. In M. J. Mills (Ed.), *Gender And The Work-Family Experience: An Intersection Of Two Domains* içinde (s.177–199). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-08891-4_10
- Dağdeviren, M., Eraslan E. ve Kurt, M. (2005). Çalışanların toplam iş yükü seviyelerinin belirlenmesine yönelik bir model uygulaması. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(4), 517-525.
- Dedeoğlu, S., ve Öztürk, M. Y. (2010). *Kapitalizm, ataerkillik ve kadın emeği: Türkiye örneği*. İstanbul: Sav Yayıncılık.
- Dennerstein, L. (1995). Mental health, work, and gender. *International Journal Of Health Services*, 25(3), 503–509. <https://doi.org/10.2190/QJRA-8NMB-KR1R-QH4Q>
- Dökmen, Z. Y. (2003). Çalışma durumları farklı üç grup kadında ruh sağlığı, kontrol odağı inancı ve cinsiyet rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 111–127.
- Dugan A. G. ve Barnes-Farrell J. L., (2018). Working mothers' second shift, personal resources, and self-care. *Community, Work & Family*, 1-17 DOI:10.1080/13668803.2018.1449732

- Dünya Sağlık Örgütü (2018) *Mental health: strengthening our response*
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-respo>
- Eek, F., ve Axmon, A. (2014). Gender inequality at home is associated with poorer health for women. *Scandinavian Journal of Public Health*, 43(2), 176–182.
<https://doi.org/10.1177/1403494814562598>
- Etiler, N. (2015). Çalışan kadınlar ile ev kadınlarının sağlık durumu üzerine bir analiz. *Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi (MSG)*, 15(57).
- Froberg, D., Gjerdingen, D. K., ve Preston, M. (1986). Multiple roles and women's mental and physical health. *Women ve Health*, 11(2), 79–96.
https://doi.org/10.1300/J013v11n02_06
- Geurts, S. A. E., Kompier, M. A. J., Roxburgh, S., ve Houtman, I. L. D. (2003). Does work-home interference mediate the relationship between workload and well-being? *Journal of Vocational Behavior*, 63, 532-559.
- Gjerdingen, D.K., Chaloner, K.M., (1994). The relationship of women's postpartum mental health to employment, childbirth, and social support. *Journal of Family Practice*, 38(5), 465-472.
- Glass, J., ve Fujimoto, T. (1994). Housework, paid work, and depression among husbands and wives. *Journal Of Health And Social Behavior*, 35(2), 179–191.
<https://doi.org/10.2307/2137364>
- Glynn, K., Maclean, H., Forte, T., ve Cohen, M. (2009). The association between role overload and women's mental health. *Journal of Women's Health*, 18(2), 217–223.
doi:10.1089/jwh.2007.0783
- Gökkaya, Ö. (2014). Yerel yönetimlerde iş-yaşam dengesi ve çalışan davranışı ilişkisinin incelenmesi: Kocaeli Belediyeler örneği. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmaları Dergisi*, 2, 2-18.
- Goldberg, D. P. (1972). The detection of psychiatric illness by questionnaire. *Maudsley Monograph No. 21*. London: Oxford University Press.
- Goldberg, D. P. (1978). *Manual of the general health questionnaire*, NFER. Windsor: NFER Publishing Company.
- Goode, W. J., (1960). A theory of role strain. *American Sociological Review*, 25(4), 483–496.
<https://doi.org/10.2307/2092933>
- Gove, W. R., ve Tudor, J. F. (1973). Adult sex roles and mental illness. *American Journal Of Sociology*, 78(4), 812–835. <https://doi.org/10.1086/225404>
- Graetz, B. (1991). Multidimensional properties of the general health questionnaire. *Social Psychiatry And Psychiatric Epidemiology*, 26(3), 132–138.
<https://doi.org/10.1007/BF00782952>

- Griffin, J. M., Fuhrer, R., Stansfeld, S. A., ve Marmot, M. (2002). The importance of low control at work and home on depression and anxiety: Do these effects vary by gender and social class? *Social Science ve Medicine*, 54(5), 783-798. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00109-5](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00109-5)
- Gutek, B. A., Searle, S., ve Klepa, L. (1991). Rational versus gender role explanations for work-family conflict. *Journal Of Applied Psychology*, 76(4), 560-568. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.76.4.560>
- Hair, J. F. J., Black, W. C., Babin, B. J., ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective*. (7th Ed.). Upper Saddle River, Boston Columbus: Pearson.
- Hammarström, A., ve Phillips, S. P. (2012). Gender inequity needs to be regarded as a social determinant of depressive symptoms: Results from the Northern Swedish Cohort. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40(8), 746-752. <https://doi.org/10.1177/1403494812464915>
- Harrison, L., Strandh, M., ve Hammarström, A. (2012). Domestic work and psychological distress: What is the importance of relative socioeconomic position and gender inequality in the couple relationship? *Plos One*, 7(6), E38484-E38484. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0038484>
- Hartley, M., Popay, J., ve Plewis, I. (1992). Domestic Conditions, paid employment and women's experience of ill-health. *Sociology of Health & Illness*, 14(3), 313-343. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.1992.tb00126.x>
- Hibbard, J. H. ve Pope, C. R. (1991). Effect of domestic and occupational roles on morbidity and mortality. *Social Science & Medicine*, 32(7), 805-811.
- Hochschild, A., ve Machung, A. (2012). *The second shift: Working families and the revolution at home*. Penguin.
- TÜİK. (2015). *Zaman kullanım araştırması*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627> adresinden erişilmiştir.
- Karatepe, O. M. (2013). The effects of work overload and work-family conflict on job embeddedness and job performance: The mediation of emotional exhaustion. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 25(4), 614-634.
- Keser, A. (2006). Çağrı merkezi çalışanlarında iş yükü düzeyi ile iş doyumunu ilişkisinin araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 100-119.
- Kılıç, C., Rezaki, M., Rezaki, B., Kaplan, I., Özgen, G., Sağduyu, A., ve Öztürk, M. O. (1997). General health questionnaire (GHQ12 ve GHQ28): Psychometric properties and factor structure of the scales in a Turkish primary care sample. *Social Psychiatry And Psychiatric Epidemiology*, 32(6), 327-331.
- Kinnunen, U., ve Mauno, S. (1998). Antecedents and outcomes of work-family conflict among employed women and men in Finland. *Human Relations*, 51(2), 157-177. <https://doi.org/10.1177/001872679805100203>

- Klein, M.H., Hyde, J.S., Essex, M.J. ve Clark, R., (1998). Maternity leave, role quality, work involvement, and mental health one year after delivery. *Psychology of Women Quarterly*, 22, 239-266.
- Kopp, R. G., ve Ruzicka, M. F. (1993). Women's multiple roles and psychological well-being. *Psychological Reports*, 72(3_Suppl), 1351-1354. <https://doi.org/10.2466/Pr0.1993.72.3c.1351>
- Lennon, M. C., ve Rosenfield, S. (1994). Relative fairness and the division of housework: The importance of options. *American Journal Of Sociology*, 100(2), 506-531. <https://doi.org/10.1086/230545>
- Lordoğlu, K., ve Özkaplan, N. (2005). *Çalışma iktisadı*. İstanbul: Der Yayınları
- Madsen, S. R. (2001). Work and family conflict: A review of the theory and literature. Tulsa, Oklahoma: *Academy Of Human Resource Development Conference Proceedings (Symposium 22)*
- Madsen, S. R. (2003). The effects of home-based teleworking on work-family conflict. *Human Resource Development Quarterly*, 14(1), 35-58. <https://doi.org/10.1002/Hrdq.1049>
- Mcbride, A. B. (1990). Mental health effects of women's multiple roles. *Addictions Nursing Network*, 2(3), 4-14. <https://doi.org/10.3109/10884609009149669>
- Mcnamara, M., Bohle, P., ve Quinlan, M. (2011). Precarious employment, working hours, work-life conflict and health in hotel work. *Applied Ergonomics*, 42(2), 225-232. <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2010.06.013>
- Meijman, T. F. ve Mulder, G. (1998). Psychological aspects of workload. In *Handbook of Work and Organizational: Work Psychology* içinde (cilt: 2, 2nd Ed., s.5-33), Hove, England: Psychology Press/Erlbaum (UK) Taylor & Francis.
- Memiş, E., ve Özay, Ö. (2011). Eviçi uğraşlardan iktisatta karşılıksız emeğe: Türkiye üzerine yapılan çalışmalara ilişkin bir değerlendirme. In S. Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu* içinde (Vol. 21, 249-280). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- Moen, P., Dempster-Mcclain, D., ve Williams Robin M. (1992). Successful aging: A life-course perspective on women's multiple roles and health. *American Journal Of Sociology*, 97(6), 1612-1638. <https://doi.org/10.1086/229941>
- Molarius, A., Granström, F., Lindén-Boström, M., ve Elo, S. (2013). Domestic work and self-rated health among women and men aged 25-64 years: Results from a population-based survey in Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 42(1), 52-59. <https://doi.org/10.1177/1403494813503056>
- Montazeri, A., Harirchi, A. M., Shariati, M., Garmaroudi, G., Ebadi, M., ve Fateh, A. (2003). The 12-item general health questionnaire (GHQ-12): Translation and validation study of the Iranian version. *Health And Quality Of Life Outcomes*, 1(1), 66. <https://doi.org/10.1186/1477-7525-1-66>.

- Nathanson, C. A. (1980). Social roles and health status among women: The significance of employment. *Social Science ve Medicine. Part A: Medical Psychology ve Medical Sociology*, 14(6), 463-471. [https://doi.org/10.1016/S0271-7123\(80\)80050-2](https://doi.org/10.1016/S0271-7123(80)80050-2)
- Noor, N. M. (2004). Work-family conflict, work- and family-role salience, and women's well-being. *The Journal of Social Psychology*, 144(4), 389-406. <https://doi.org/10.3200/SOCP.144.4.389-406>
- Northcott, H. C. (1980). Women, work, and health. *The Pacific Sociological Review*, 23(4), 393-404. doi:10.2307/1388732
- Ozer, E. M. (1995). The impact of childcare responsibility and self-efficacy on the psychological health of professional working mothers. *Psychology of Women Quarterly*, 19(3), 315-335. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1995.tb00078.x>
- Perry-Jenkins, M., ve Folk, K. (1994). Class, couples, and conflict: Effects of the division of labor on assessments of marriage in Dual-Earner Families. *Journal Of Marriage And Family*, 56(1), 165-180. <https://doi.org/10.2307/352711>
- Qureshi, M. I, Iftikhar, M., Abbas, S. G., Hassan, U., Khan K. ve Zaman, K. (2013). Relationship between job stress, workload, environment and employees turnover intentions: What we know, what should we know. *World Applied Sciences Journal*, 764-770. DOI: 10.5829/idosi.wasj.2013.23.06.313
- Reskin, B. F., ve Coverman, S. (1985). Sex and race in the determinants of psychophysical distress: A reappraisal of the sex-role hypothesis. *Social Forces*, 63(4), 1038-1059. <https://doi.org/10.1093/Sf/63.4.1038>
- Roxburgh, S., 1997. The Effect of children on the mental health of women in the paid labor force. *Journal of Family Issues* 18(3), 270-289.
- Ruderman, M. N., Ohlott, P. J., Panzer, K., ve King, S. N. (2002). Benefits of multiple roles for managerial women. *Academy Of Management Journal*, 45(2), 369-386. <https://doi.org/10.5465/3069352>
- Rydstedt, L. W., Johansson, G., ve Evans, G. W. (1998). A longitudinal study of workload, health and well-being among male and female urban bus drivers. *Journal of Occupational & Organizational Psychology*, 71, 35-45.
- Sánchez-López, M. Del P., ve Dresch, V. (2008). The 12-item general health questionnaire (GHQ-12): Reliability, External validity and factor structure in the spanish population. *Psicothema*, 20(4), 839-843.
- Sanz-Vergel, A. I., Demerouti, E., Bakker, A. B., ve Moreno-Jiménez, B. (2011). Daily detachment from work and home: The moderating effect of role salience. *Human Relations*, 64(6), 775-799. <https://doi.org/10.1177/0018726710393368>
- Savran, G. A., ve Demiryontan, N. T. (2008). Kadının görünmeyen emeği. İstanbul: Yordam Kitap.

- Sharma, J., Dhar, R. L., ve Tyagi, A. (2016). Stress as a mediator between work–family conflict and psychological health among the nursing staff: Moderating role of emotional intelligence. *Applied Nursing Research*, 30, 268–275. <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2015.01.010>
- Shelton, B. A., ve John, D. (1996). The division of household labor. *Annual Review Of Sociology*, 22(1), 299–322. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.299>
- Sieber, S. D. (1974). Toward a theory of role accumulation. *American Sociological Review*, 39(4), 567–578. <https://doi.org/10.2307/2094422>
- Sorensen, G., ve Verbrugge, L. M. (1987). Women, work, and health. *Annual Review Of Public Health*, 8(1), 235–251. <https://doi.org/10.1146/annurev.pu.08.050187.001315>
- Staland-Nyman, C., Alexanderson, K., ve Hensing, G. (2008). Associations between strain in domestic work and self-rated health: A study of employed women in Sweden. *Scandinavian Journal Of Public Health*, 36(1), 21–27. <https://doi.org/10.1177/1403494807085307>
- Svedberg, P., Mather, L., Bergström, G., Lindfors, P., ve Blom, V. (2018). Work-home interference, perceived total workload, and the risk of future sickness absence due to stress-related mental diagnoses among women and men: A prospective twin study. *International Journal Of Behavioral Medicine*, 25(1), 103–111. <https://doi.org/10.1007/s12529-017-9669-9>
- Thoits, P. A. (1983). Multiple identities and psychological well-being: A reformulation and test of the social isolation hypothesis. *American Sociological Review*, 48(2), 174–187. <https://doi.org/10.2307/2095103>
- Urhan, B., ve Etiler, N. (2011). Sağlık sektöründe kadın emeğinin toplumsal cinsiyet açısından analizi. *Çalışma Ve Toplum*, 2(29), 191–215.
- Verbrugge, L. M. (1986). Role Burdens And Physical Health Of Women And Men. *Women ve Health*, 11(1), 47–77. https://doi.org/10.1300/j013v11n01_04
- Verdonk, P., Hooftman, W. E., Van Veldhoven, M. J. P. M., Boelens, L. R. M., ve Koppes, L. L. J. (2010). Work-related fatigue: The specific case of highly educated women in the Netherlands. *International Archives Of Occupational And Environmental Health*, 83(3), 309–321. <https://doi.org/10.1007/s00420-009-0481-y>
- Voydanoff, P., ve Donnelly, B. W. (1999). multiple roles and psychological distress: The intersection of the paid worker, spouse, and parent roles with the role of the adult child. *Journal of Marriage And Family*, 61(3), 725–738. <https://doi.org/10.2307/353573>
- Waldron, I, ve Jacobs, J. A. (1988). Effects of labor force participation on women's health: New evidence from a longitudinal study. *Journal Of Occupational Medicine. : Official Publication Of The Industrial Medical Association*, 30(12), 977–983. <https://doi.org/10.1097/00043764-198812000-00019>

- Waldron, I., Hughes, M. E., ve Brooks, T. L. (1996). Marriage protection and marriage selection: Prospective evidence for reciprocal effects of marital status and health. *Social Science ve Medicine*, 43(1), 113–123. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(95\)00347-9](https://doi.org/10.1016/0277-9536(95)00347-9)
- Waldron, I., ve Jacobs, J. A. (1989). Effects of multiple roles on women's health: Evidence from a national longitudinal study. *Women ve Health*, 15(1), 3–20. https://doi.org/10.1300/J013v15n01_02
- Waldron, I., Weiss, C. C., ve Hughes, M. E. (1998). Interacting effects of multiple roles on women's health. *Journal Of Health And Social Behavior*, 39(3), 216–236. <https://doi.org/10.2307/2676314>
- Werneke, U., Goldberg, D. P., Yalcın, I., ve Üstün, B. T. (2000). The stability of the factor structure of the general health questionnaire. *Psychological Medicine*, 30(4), 823–829. <https://doi.org/10.1017/S0033291799002287>
- Worsley, A., ve Gribbin, C. C. (1977). A factor analytic study of the twelve item general health questionnaire. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 11(4), 269–272.

Ekler

EK1: Araştırma Modeli Değişkenler Arası Korelasyonlar

	İY	SİB	A_D	EY	ÇS	İY_x_EY
İY	1					
SİB	0,022	1				
A_D	-,675**	,228**	1			
EY_Likert	-,035	-,086*	,076*	1		
ÇS	,110**	-,011	-,200**	0,017	1	
İY_x_EY	-,146**	-,152**	0,022	-,006	-,0014	1

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde ve * . 0.05 düzeyinde anlamlı (2-tailed).

EK2: Doğrulamalı Faktör Analizi: Standardize / Stand. Edilmemiş Regresyon Yüklere ve Çoklu Korelasyonların Karesi

	Standardize			Standardize Edilmemiş			ÇKK
	İY	A&B	SİB	İY	A&B	SİB	
İY 5	0,802			1			0,643
İY 4	0,799			1,016			0,638
İY 3	0,752			0,928			0,566
İY 2	0,759			1,004			0,576
İY 1	0,758			0,905			0,575
P_S12		0,768			1		0,59
P_S11		0,801			1,023		0,642
P_S10		0,523			0,626		0,274
P_S6		0,509			0,66		0,259
P_S2		0,634			0,909		0,402
P_S9			0,537			1	0,288
P_S8			0,57			1,043	0,325
P_S5			0,592			1,13	0,35

İş Yükünün Kadınların Psikolojik Sağlığı Üzerine Etkisinde Ev İçi İş Bölümünün Düzenleyicilik Etkisi

P_S4	0,548	1,068	0,3
P_S3	0,595	1,065	0,354

Not: Kalın ile yazılanlar istatistiki olarak anlamlı $p < .01$

EK3: Her bir gizil değişkene ait ifadelerin Korelasyon, ortalama ve standart sapma değerleri

	Ort.	S.S.	İY1	İY2	İY3	İY4	İY5	PS2	PS3	PS4	PS5	PS6	PS8	PS9	PS10	PS11	PS12	EİB
İY1	2,26	0,96	1,00															
İY2	2,39	1,06	,687**	1,00														
İY3	2,50	0,99	,551**	,579**	1,00													
İY4	2,41	1,02	,600**	,612**	,616**	1,00												
İY5	2,48	1,00	,618**	,602**	,602**	,633**	1,00											
PS2	1,84	0,85	-,068**	-,259**	-,234**	-,273**	-,282**	1,00										
PS3	2,22	0,67	,071**	0,05	,077**	,090**	,094**	,119**	1,00									
PS4	2,27	0,73	0,02	0,01	,074**	0,06	0,06	0,07	,392**	1,00								
PS5	2,32	0,71	,180**	,166**	,126**	,171**	,179**	-,104**	,322**	,334**	1,00							
PS6	1,98	0,76	-,188**	-,170**	-,128**	-,144**	-,201**	,369**	0,07	,165**	-0,02	1,00						
PS8	2,22	0,68	,080**	,103**	,128**	,169**	,146**	-0,03	,371**	,283**	,313**	-0,02	1,00					
PS9	2,18	0,70	,208**	,168**	,152**	,177**	,252**	-0,06	,256**	,255**	,374**	0,03	,329**	1,00				
PS10	1,97	0,71	-,130**	-,115**	-,144**	-,120**	-,130**	,325**	,082**	,072**	0,04	,309**	-,093**	-0,06	1,00			
PS11	1,71	0,75	-,225**	-,168**	-,158**	-,150**	-,199**	,481**	,084**	,101**	-,124**	,422**	-0,02	-0,05	,431**	1,00		
PS12																	1,00	

Sevim Gezen Ünlü

FS12	1,61	0,77	-,309**	-,225**	-,194**	-,237**	-,261**	,482**	,136**	,075*	-,069*	,324**	0,06	-,080*	,383**	,638**	1,00	
EIB	3,91	0,59	-,348**	-,260**	-,279**	-,363**	-,350**	,189**	-,086*	-0,06	-,187**	,144**	-,085**	-,200**	,087**	,157**	,226**	1,00

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı (2-tailed).

* . Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlı (2-tailed).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ünlü Gezen, S. (2021). İş yükünün kadınların psikolojik sağlığı üzerine etkisinde ev içi iş bölümünün düzenleyicilik etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 193-220. DOI: 10.26466/opus.756225

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime ve Özel Eğitim Öğrencilerine Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.754317

*

Erkan Efilti * - Beril Demirci ** - Mustafa Karaduman ***

*Doç. Dr, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: efilti71@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1158-5764](https://orcid.org/0000-0003-1158-5764)

**Özel Eğitim Öğretmeni, Kayseri/Türkiye

E-Posta: berildemirci@outlook.com.tr

ORCID: [0000-0003-4888-0222](https://orcid.org/0000-0003-4888-0222)

***Özel Eğitim Öğretmeni, Karaman/Türkiye

E-Posta: karadumanmustafa1996@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1878-0335](https://orcid.org/0000-0003-1878-0335)

Öz

Bu çalışmanın amacı özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime ve özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere yönelik metaforik algılarını metafor analizi yoluyla belirlemektir. Araştırma grubu 2019 yılında Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okul ve özel eğitim ve rehabilitasyon alanındaki kurumlarda çalışan 117 öğretmenden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş Özel Eğitime Yönelik Yapılandırılmış Görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle analiz edilerek yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime ve özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa yönelik metaforları cinsiyetlerine ve meslekteki yıllarına göre farklılaşmış farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda özel eğitim ve özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa yönelik pek çok olumlu (eğitim, kitap vb.) ve olumsuz (melek, bebek, yaralı bir kuş vb.) metaforlar ortaya çıkarılmıştır. Oluşturulan metaforlardan özel eğitime yönelik metaforlar özel eği-timi bir ihtiyaç olarak görünürken özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu da muhtaç bir birey olarak görmekte ve olumsuz tutum oluşturmaktadır. Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitimle ilgili farkındalık düzeylerini artırılabilmesi için özel eğitimle ilgili hizmet içi programlar hazırlanması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Metaforik Algı, Özel Eğitim, Özel Eğitim Öğretmeni, Özel Eğitime İhtiyacı Olan Birey

¹ Bu çalışma, 29-31 Ocak 2020 tarihlerinde Kayseri'de düzenlenen 3. Uluslararası Sosyal Bilimleri Kongresi'nde (USBK 2020) sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Investigation Of The Impact Of The Cognitive Behavior Therapy Method On The Theory of Mind Skills Of Mentally Disabled Children

*

Abstract

The aim of the research, is used to determined the metaphorical perceptions of special education teachers about special education and special education students through metaphor analysis. The research group consists of 117 teachers working in schools and special education and rehabilitation institutions affiliated to Konya Provincial Directorate of National Education in 2019. Data were collected using a Structured Interview for Special Education form developed by the researchers. The data obtained in the study were analyzed and interpreted with content analysis technique. In line with the findings obtained, it has been examined whether the special education teachers' metaphors for the special education and special education students differ according to their gender, years in the profession and the type of school they work. As a result of the research, many positive (education, book etc.) and negative (angel, baby, an injured bird etc.) metaphors were revealed about special education. While metaphors for special education among the created metaphors see special education as a need, they also consider the child who needs special education as a needy individual and create a negative attitude. Studies investigating the causes of these perceptions can be done.

Keywords: *Metaphor, Metaphoric Perception, Special Education, Special Education Teacher, Special Education Student*

Giriş

Metaforlar; insanların soyut, karmaşık bir kavramı daha anlaşılır bir hale getirmek için kullandığı zihinsel araçlardır (Saban, Saban, ve Koçbeker, 2006). Saban'a (2008) göre metaforlar, beyindeki zihinsel şemaların birinden diğerine doğru yönelim sağlarlar ve bu sayede bir olguyu başka bir olguyla açıklarlar. Kılıç'a (2010) göre metaforlar duygu, düşünce ve olguları daha anlaşılır mesajlara dönüştüren araçlardır. Ek olarak metaforlar; ayrı olan, önemli görülmeyen bilgileri toplayarak anlamlı hale getirme niteliğine sahiptir.

Metaforlar genel olarak söylemleri güçlü kılmak ve süslemek için kullanılan bir söz sanatı gibi görülse de anlamı ve önemi daha fazlasıdır. Metaforlar genellikle dünyayı algılayışımıza yön veren görme ve düşünme şekli olarak görülmektedir. Metaforlar bireyin kavrama veya olguya bakışını betimleyerek anlatmasıdır (Forceville, 2002). Algısal olarak birbirine benzeyen objelerin birinin diğerine geçen anlam aktarması şeklinde de kabul edilebilirler (Gök ve Erdoğan, 2010). Metafor, bireyin kendini ve yaşadığı dünyayı algılama durumunu içerir (Girmen, 2007). Bireyin belli olan olguyu başka olgu ile zihinsel model şeklinde algılamasıdır (Saban, 2008). Farklı konulardaki çalışmalarda görülmüştür ki metaforlar, düşünme şekli, dik ve bilimin yanında insan hayatının da her bölümünde kendisini ifade etmelerinde de etkisini göstermektedir (Morgan, 1998). Metaforlar bilişsel süreci geliştirerek bireylerde duyuşsal farklılıklar oluşturabilir. Bu süreçlerin etkileşimiyle beraber bireyler metaforları kendi ve başkalarının düşüncelerini aktarıırken kullanabilirler.

Günümüze doğru yaklaşırken, metaforların birçok sosyal alandaki etkinliklere nasıl yol gösterdiği, tutum, inanç ve değerleri şekillendirmede belirleyici olduğuna yönelik ilgilerin arttığı görülmüştür (Çelikten, 2006). Yaşamın her yerinde görülen bu ilgiyi eğitim alanında da görebilmekteyiz. "Metafor" olgusu bireyin özünü anlamasına ve yapılandırmasına yönelik zihinsel haritalama ve modelleme mekanizması şeklinde günümüzdeki eğitimcilerin ilgili odağı olarak onları hayran bırakmaktadır (Saban, 2008).

Metaforlar alguları ortaya koyma noktasında bir veri toplama aracı olarak yıllardan beri kullanılmaktadır (Dikmenli, Çardak ve Yener, 2012). Metaforlar öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının algılarını ortaya koymada etkili olarak kullanılmaktadır (Saban, 2004). Görüldüğü gibi eğitim alanında artık çok yaygın olarak kullanılan metafor çalışmaları, son yıllarda öğretmen ye-

tiştirme programlarının incelenmesi aşamalarında da kullanılmaya başlanmıştır. Metaforik çözümleme yönteminin, öğretmen yetiştirme programlarının temel öğeleri arasındaki dinamik ilişkileri anlama ve düzeltme aşamalarına da katkı sunacağı düşünülmektedir. Eğitim alanında yapılan metafor çalışmalarının, özel eğitime gereksinim duyulmayan okullardaki programlarda öğrenim gören öğrenciler ve öğretmenleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Oysa özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin bilişsel, devinışsel, duyuşsal özellikleri engelli olmayan öğrencilerden farklılıklar gösterir. Bu alanda yapılacak metafor çalışmaları ise engelli öğrencilerin algılamaları, zihinsel temsilleri, duyu dünyaları gibi öğrenme sürecinde önemli rol oynayan değişkenlere ışık tutabilir.

Eğitim faaliyetlerinin aktarılmasında baş rolü elinde bulunduran öğretmen, eğitim öğretim faaliyetlerinin hedeflere uygunluğu ve niteliği konusunda da temel sorumluluk sahibi olmaktadır (Mahiroğlu, 2006). Özel eğitime ihtiyacı olan öğrenci sayılarındaki yükseliş (MEB, 2007) bu öğrencilere sağlanacak olan özel eğitim hizmetinin de önemini göstermektedir. Eğitim hizmetlerinde başarının yakalanabilmesinde öğretmen tutumları önemli bir rol oynamaktadır (Erdem, Gezer, ve Çokadar, 2005). Bu bağlamda öğretmenlerin özel eğitim hizmetlerine yönelik algıları önemli bir faktördür (Orel, Zerey, ve Töret, 2004). Özel eğitime ihtiyacı olan bireylere eğitim vermek üzere yetişen özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime ihtiyacı olan bireylere karşı olumlu tutum içinde olmaları, eğitim-öğretim faaliyetlerinin daha nitelikli hale gelmesine ve dolayısıyla özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin toplumda bağımsız, üretken bireyler olmalarına olumlu yönde katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle eğitim faaliyetlerinin daha nitelikli ve daha etkili olabilmesi adına özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime yönelik metaforik algıları bu araştırmanın problemi oluşturmaktadır.

Ortaya konan problem doğrultusunda bu araştırmanın amacı özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” kavramları ile ilgili metaforik algılarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları şunlardır:

1. Özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitim” ile ilgili metaforik algıları nelerdir?
  - a) Özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitim” ile ilgili metaforik algıları öğretmenlerin cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?

- b) Özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitim” ile ilgili metaforik algıları meslekteki yıllarına göre farklılaşmakta mıdır?
2. Özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili metaforik algıları nelerdir?
  - a) Özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili metaforik algıları öğretmenlerin cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
  - b) Özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili metaforik algıları meslekteki yıllarına göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan birey” kavramlarına yönelik metaforların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma fenomenografik yöntem kullanılarak yapılmıştır. Nitel durum çalışması birçok durumu detaylı inceleme konusunda bize yardımcı olur (Creswell, 2013). Olgu bilim araştırması olarak da bilinen fenomenoloji araştırması bireylerin bir fenomenle ilgili yaygın veya ortak algı ve deneyimlerini ortaya koymayı ve incelemeyi temel alan bir yaklaşımdır (Creswell, 2013). Olgu bilim günlük hayatta karşılaşılan ancak üzerinde çok durulmayan olguları araştırmaktadır. Olgularla ilgili kişisel algıların ortaya çıkarılmasında olgu bilim yaklaşımı sıklıkla tercih edilen bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Çalışmanın evrenini, 2019 yılında Konya'nın merkez ilçeleri (Selçuklu, Meram, Karatay) içerisinde çalışan özel eğitim öğretmenleri oluşturmaktadır. Örneklem seçimi uygun örneklem seçimi ile belirlenmiştir. Çalışma grubu 117 öğretmenden oluşmaktadır. Uygun örneklem seçim yöntemi, hedeflenen büyüklükteki örneklem grubuna ulaşabilmek amacıyla en yakındaki veya en ulaşılabilir katılımcılardan başlanarak yapılan örneklem seçimidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2013). Çalışma grubundaki öğretmenlerin 78'i kadın 39'u erkektir. Öğretmenler mesleki kıdemlerine göre ise “1-5 yıl”, “6-13 yıl” ve “14-35” yıl şeklinde gruplandırılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama aracını araştırmacıların geliştirdiği “Özel Eğitime Yönelik Yapılandırılmış Görüşme Formu” oluşturmaktadır. Görüşme formu hazırlanmadan önce ilgili literatür incelenmiş ve konuyla ilgili yapılan çalışmalardan esinlenerek sorular belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen bu sorular alan uzmanlarından oluşan ve benzer araştırmaları olan üç araştırmacıdan görüşler alınmış ve bu görüşler doğrultusunda araştırmada kullanılan sorular oluşturulmuştur. İki kısımdan oluşan Özel Eğitime Yönelik Yapılandırılmış Görüşme Formununun 1. kısmında demografik bilgiler; 2. kısmında özel eğitime ve özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa yönelik metaforların ifade edileceği cümleler yer almaktadır.

Formun ikinci kısmında: Özel eğitimi ..... benzetiyorum; çünkü... ifadesiyle katılımcının özel eğitime yönelik metafor algılarını ortaya koymak; Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu ..... benzetiyorum; çünkü... ifadesiyle de katılımcıların özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa yönelik metafor algılarının ortaya konulması hedeflenmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir; katılımcıların oluşturduğu metaforlar ve bu metaforlarla ilgili ifadelerden yola çıkılarak kategoriler oluşturulmuştur.

Öğretmenler tarafından oluşturulan metaforların frekans değerleri belirlenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Oluşturulan metaforlarla ilgili bu kategoriler altında kavramsal kategoriler oluşturulmuş ve metaforlar bu kategoriler altında değerlendirilmiştir. Her bir katılımcının verisi numaralandırılarak kodlanmıştır.

Oluşturulan metafor cümleleri Saban (2004)'ın da belirttiği şekilde 5 aşamada değerlendirilerek uygun olmayan metafor cümleleri ve metafor olmadığı belirlenen cümleler çıkartılmıştır. Bu aşamalar şu şekildedir:

1. Verilerin okunması ve değerlendirmesi: Toplanan kağıtlar rastgele sıraya konularak rastgele numaralandırılmıştır.
2. Eleme: Metaforlar okunarak değerlendirilmiştir. Metafor niteliği göstermeyen, cevap verilmeyen veya konuyla alakasız olanlar kapsam dışı bırakılmıştır. Kapsam dışına alınanlara örnek olarak:

- *Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu akarsuya benzetiyorum çünkü aktıkça duruluyor (Ö84)*
  - *Özel eğitimi pınara benzetiyorum çünkü sürekli akar (Ö87)*
  - *Özel eğitimi fidan dikmeye benzetiyorum çünkü .... (Ö58)*
1. Kategorizasyon: Eleme aşamısını geçen metaforlar ve açıklamalar dikkate alınarak içerik analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Kategoriler oluşturularak metaforlar belirlenen kategorilere eklenmiştir.
  2. Yeniden düzenleme: Burada kategoriler ve metaforlar ilişkisel yönden değerlendirilerek tekrar gözden geçirilmiştir.
  3. Geçerlilik ve güvenilirlik sağlama: Araştırmada elde edilen metaforlar ve oluşturulan kavramsal kategorilerin doğru adlandırılıp adlandırılmadığı üç uzman tarafından değerlendirilmiş ve görüş ayrılığı olan kategorilerde yeniden değerlendirilme yapılarak son hali verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı olan " Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim ile ilgili metaforik algıları" ile ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

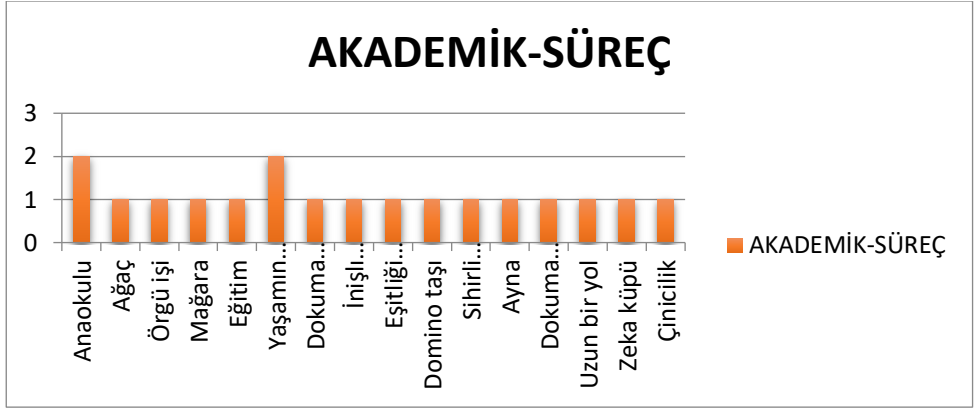
Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime yönelik metaforları ve açıklamaları analiz edilerek Model 1'de sunulmuştur ve yapılan içerik analizine göre 6 kategori elde edilmiştir.

Model 1.Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime Yönelik Oluşturduğu Metaforlara İlişkin Kategorileri

Kategori 1. Akademik / Süreç

Akademik / Süreç kategorisi eğitim ve zaman alan çalışmalar göz önünde bulundurulurken sınıflandırılmıştır. Kategori oluşturulurken metaforlar ve ilgili açıklama cümleleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 1’de verilmiştir:

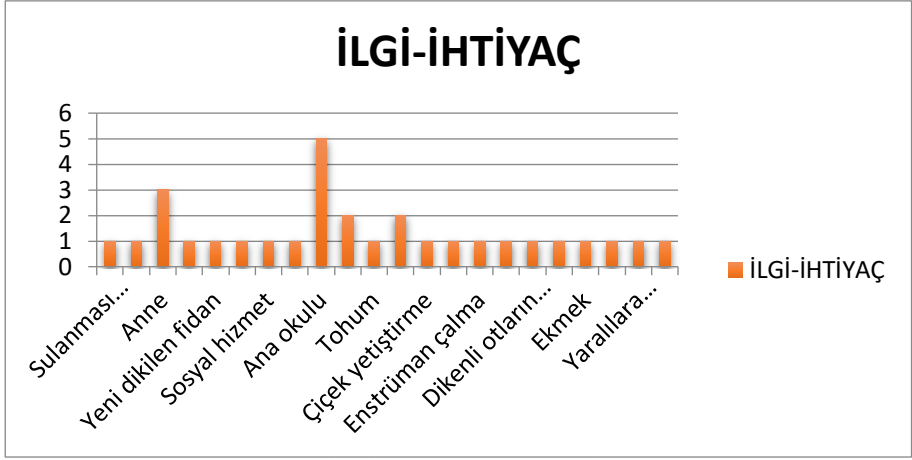

Şekil 1. Akademik / Süreç ile İlgili Grafik

- Özel eğitimi ağaca benzetiyorum çünkü ağacın kökü ne kadar sağlam olursa o kadar sıkı tutunur yaşama. Aynı şekilde öğrencilere ne kadar erken eğitim verilirse o kadar kök salar hayata (Ö38)
- Özel eğitimi yaşamın kendisine benzetiyorum çünkü yaşam gibi bıkmadan aynı eğitimlerin tekrar edilmesidir. (Ö66)
- Özel eğitimi inişli çıkışlı yola benzetiyorum çünkü eğitime erken başlarsanız yol kat edersiniz, geç başlarsanız zorlanırsınız ve zaman ilerledikçe tükenmişlik de artar. (Ö71)

Kategori 2. İlgi / İhtiyaç

İlgi / İhtiyaç kategorisi bakım isteyen veya gereksinim duyulan anlamlarına gelen kavramlara yönelik metaforlardan oluşturulmuştur. Kategori oluşturulurken metaforlar ve ilgili açıklama cümleleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 2’de verilmiştir:

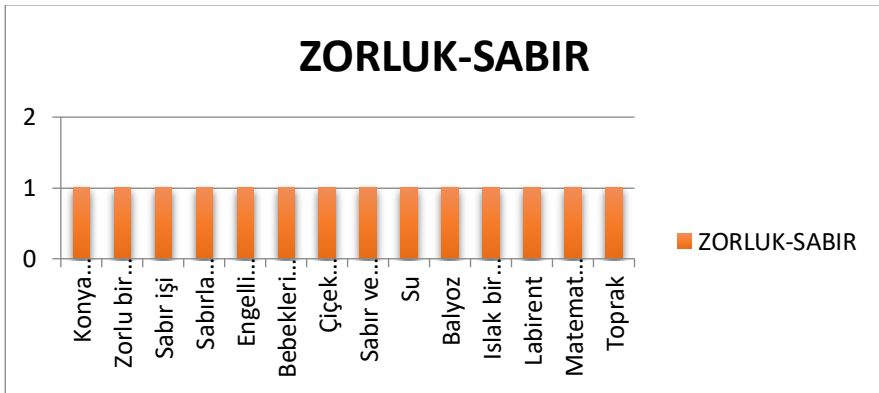

Şekil 2. İlgili İhtiyaç Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitimi sulanması gereken bir bahçeye benzetiyorum çünkü her gün birebir ilgi gerektirir. İlgi üzerlerinden çekildiği anda geriye giderler. (Ö2)
- Özel eğitimi anaokuluna benzetiyorum çünkü sürekli sevilme, ilgilenilmek ve değer görmek istiyorlar. (Ö24)
- Özel eğitimi çiçeğe benzetiyorum çünkü suladıkça yeşerir. (Ö84)

Kategori 3. Zorluk / Sabır

Zorluk / Sabır kategorisi oluşturulurken özel eğitimin olumsuz yanlarına değindiği yapılmaması güç iş olarak gördüğü gözlemlenmiştir. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 3'te verilmiştir:

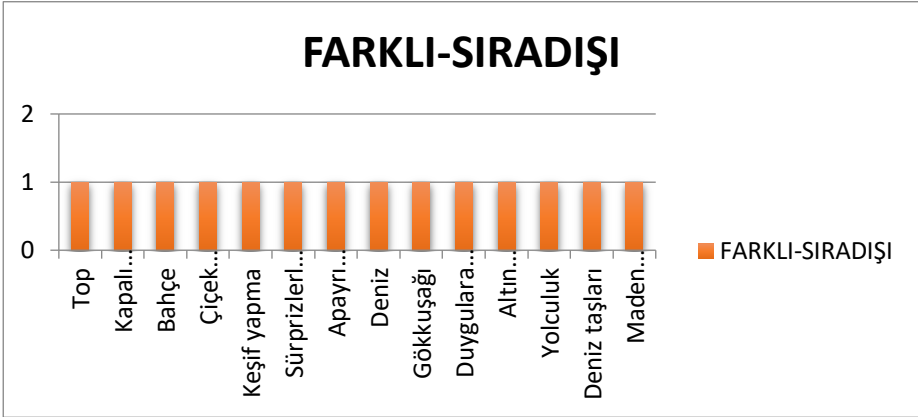

Şekil 3. Zorluk / Sabır ile İlgili Grafik

- Özel eğitimi Konya Antalya yoluna benzetiyorum çünkü zorlu bir süreç. (Ö11)
- Özel eğitimi sabır işine benzetiyorum çünkü öğretilirken sabır olmazsa eğitim olmaz ilerleme kaydedilmez (Ö41)
- Özel eğitimi sabırla gözlenen deneye benzetiyorum çünkü binlerce farklı türde gelişim özellikleri gösteren farklı yetersizlikteki bireylere yapılacak çalışmalar çok iyi analiz ve değerlendirme yapılarak planlama yapılmalı (Ö51)

Kategori 4. Farklı / Sıra dışı

Farklı / Sıra dışı kategorisi oluşturulurken özel eğitime diğer metaforlara göre daha ütopik seçilen kavramlar ve yorumlar ele alınmıştır. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 4’te verilmiştir:

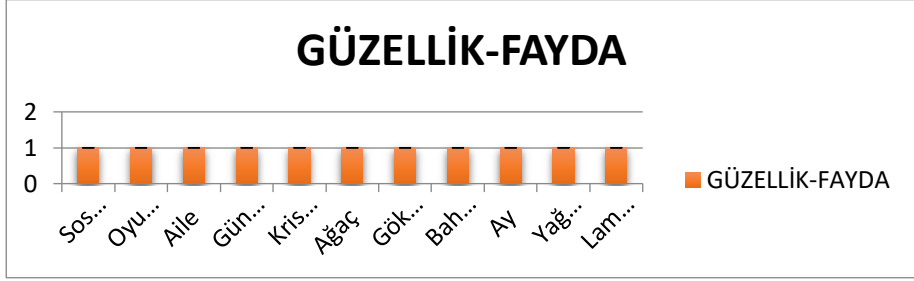

Şekil 4.Farklı / Sıra Dışı ile İlgili Grafik

- Özel eğitimi duygulara tercüman olmaya benzetiyorum çünkü Özel eğitim çocuklar, insanların hayatı boyunca bizim gözümüzle anlayamıyorlar. Onların anlamalarına yardım etmek, tercümanlık mesleği gibi geliyor bana. (Ö80)
- Özel eğitimi bir yolculuğa benzetiyorum çünkü Farklı yolcuları olan uzun bir yola benziyor. Bu yolculukta herkes bir şeyler katıyor. (Ö95)
- Özel eğitimi deniz taşlarına benzetiyorum çünkü her biri dünyada bir deniz kadar uçsuz bucaksız niteliklere sahip ama her biri de o denizin içindeki taşlar kadar birbirinden farklı. (Ö99)

Kategori 5. Güzellik / Fayda

Güzellik / Fayda kategorisi belirlenirken özel eğitimin eğlenceli, faydalı yanları dikkat çekmektedir. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 5'te verilmiştir:

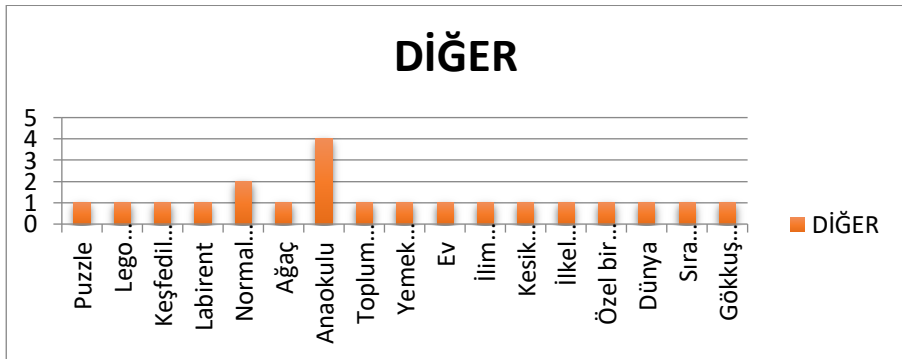

Şekil 5. Güzellik / Fayda Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitimi oyun alanına benzetiyorum çünkü her şey eğlenceli hale getiriliyor. (Ö32)
- Özel eğitimi aileye benzetiyorum çünkü bir aile ortamının sıcaklığı ve paylaşımı var. (Ö43)
- Özel eğitimi güneşe benzetiyorum çünkü çevresini aydınlatan, ışık saçan, görünmeyen tüm güzellikleri gösteren bir kaynaktır. (Ö61)

Kategori 6. Diğer

Diğer kategorisi belirlenirken metaforlar arasında herhangi bir ortak yön bulunmayan fakat metafor niteliği taşıyan veriler ele alınmıştır. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 6'da verilmiştir:

Şekil 6. Diğer Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitimi normal eğitime benzetiyorum çünkü bu çocukları da birer birey olarak görüyorum. (Ö13)
- Özel eğitimi topluma verilmiş bir emanet olarak görüyorum çünkü beklentisiz, özveri ile çalışılması gereken bir alandır. (Ö31)
- Özel eğitimi dünyaya benzetiyorum çünkü çok geniş bir kapsamı var. (Ö82)

Araştırmanın 1.a alt amacında belirtilen "Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim ile ilgili metaforik alguları öğretmenlerin cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı" ile ilgili bulgular tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime İlişkin Tespit edilen Metaforlardan Oluşan Kategorilerin Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

KATEGORİ	KADIN		ERKEK	
	f	%	f	%
Akademik-süreç	9	12,85...	9	24,32...
İlgi-İhtiyaç	22	31,42...	8	21,62...
Zorluk-Sabır	12	17,14...	3	8,10...
Farklı-Sıra dışı	8	11,42...	6	16,21...
Güzellik-Fayda	4	5,71...	7	18,91...
Diğer	15	21,42...	4	10,81...
Toplam	70	100,00	37	100,00

Tablo 1 incelendiği zaman; 70 kadın öğretmenin %12,85’i “Akademik-süreç”, %31,42’si “İlgi-İhtiyaç”, %17,14’ü “Zorluk-Sabır”, %11,42’si “Farklı-Sıra dışı”, %5,71’i “Güzellik-Fayda” ve %21,42’si “Diğer” kategorilerini oluştururken; 37 erkek öğretmenin %24,32’si “Akademik-süreç”, %21,62’si “İlgi-İhtiyaç”, %8,10’u “Zorluk-Sabır”, %16,21’i “Farklı-Sıra dışı”, %18,91’i “Güzellik-Fayda” ve %10,81’i “Diğer” kategorilerini oluşturmaktadır.

Araştırmanın 1.b alt amacında belirtilen "Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim ile ilgili metaforik alguları öğretmenlerin meslekteki yıllarına göre farklılaşp farklılaşmadığı" ile ilgili bulgular tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime İlişkin Tespit edilen Metaforlardan Oluşan Kategorilerin Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

KATEGORİ	1-5 YIL		6-13 YIL		14-35 YIL	
	f	%	f	%	f	%
Akademik-süreç	7	18,42...	5	12,19...	6	22,22...
İlgi-İhtiyaç	11	28,94...	12	29,26...	7	25,92...
Zorluk-Sabır	4	10,52...	9	21,95...	2	7,40...
Farklı-Sıra dışı	9	23,68...	3	7,31...	2	7,40...
Güzellik-Fayda	5	13,15...	4	9,75...	1	3,70...
Diğer	2	5,26...	8	19,51...	9	33,33...
Toplam	38	100,00	41	100,00	27	100,00

Tablo 2 incelendiği zaman; 1-5 yıl mesleki deneyime sahip olan 38 öğretmenin %18,42'si "Akademik-süreç", %28,94'ü "İlgi-İhtiyaç", %10,52'si "Zorluk-Sabır", %23,68'i "Farklı-Sıra dışı", %13,15'i "Güzellik-Fayda" ve %5,26'sı "Diğer" kategorilerini; 6-13 yıl mesleki deneyime sahip olan 41 öğretmenin %12,19'u "Akademik-süreç", %29,26'sı "İlgi-İhtiyaç", %21,95'i "Zorluk-Sabır", %7,31'i "Farklı-Sıra dışı", %9,75'i "Güzellik-Fayda" ve %19,51'i "Diğer" kategorilerini oluştururken; 14-35 yıl mesleki deneyime sahip olan 27 öğretmenin %22,22'si "Akademik-süreç", %25,92'si "İlgi-İhtiyaç", %7,40'ı "Zorluk-Sabır", %7,40'ı "Farklı-Sıra dışı", %3,70'i "Güzellik-Fayda" ve %33,33'ü "Diğer" kategorilerini oluşturmaktadır.

Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuğa Yönelik Metaforlar

Araştırmanın **ikinci** alt amacı olan "Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime **ihtiyacı olan çocuk** ile ilgili metaforik algıları" ile ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

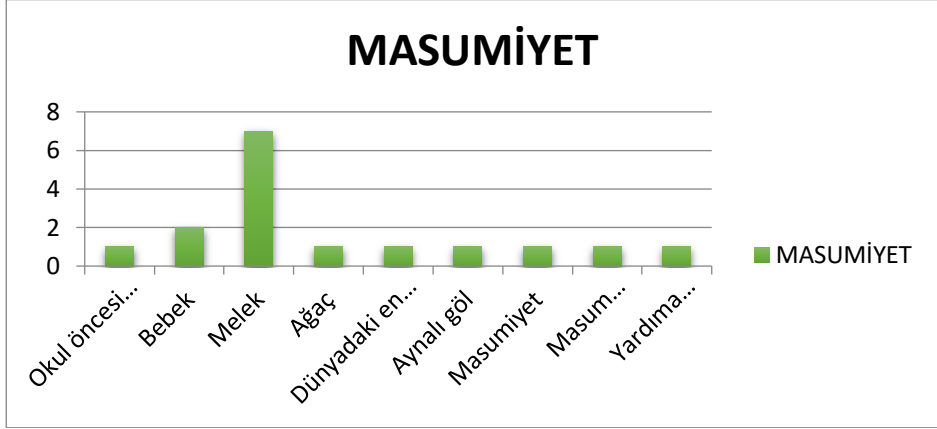
Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime yönelik metaforları ve açıklamaları analiz edilerek Model 2'de sunulmuştur ve yapılan içerik analizine göre 7 kategori elde edilmiştir.

Model 2. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuğa Yönelik Metaforlarının Kategorileri

Kategori 1. Masumiyet

Masumiyet kategorisinde “melek” kavramı dikkat çekmektedir. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 7’de verilmiştir:

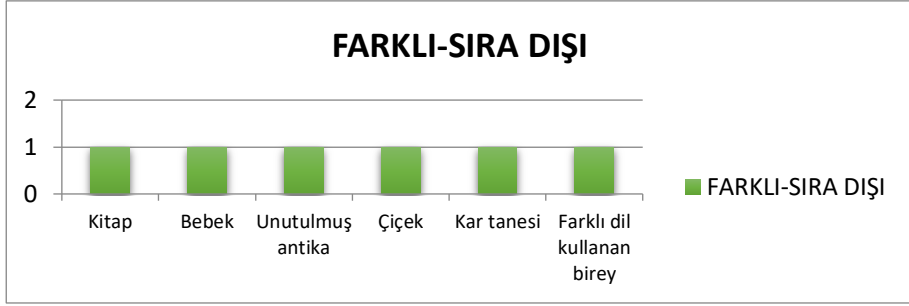

Şekil 7.Masumiyet Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu dünyadaki en şanslı varlığa benzetiyorum çünkü karşılıksız sevgiyi bilen, pozitif bireylerdir. Hayatın tüm kötülüklerinden, çıkarlarından bihaber olmaları bile şanslı olmaları için yeterlidir. (Ö61)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu aynalı göle benzetiyorum çünkü Aynalı göl o kadar berrak ve temizdir ki çevresinde ne varsa yüreğine yansıtır. Sevgi ve ilgi gören çocuk ya da tam tersi özel çocuklar ne görürse onu yansıtırlar. (Ö62)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu meleğe benzetiyorum çünkü günahsız, hiçbir şeyden sorumlu olmayan masum çocuklardır. (Ö76)

Kategori 2. Farklı / Sıra dışı

Farklı/ Sıra dışı kategorisi oluşturulurken özel eğitime diğer metaforlara göre daha ütöpic seçilen kavramlar ve yorumlar ele alınmıştır. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 8’de verilmiştir:

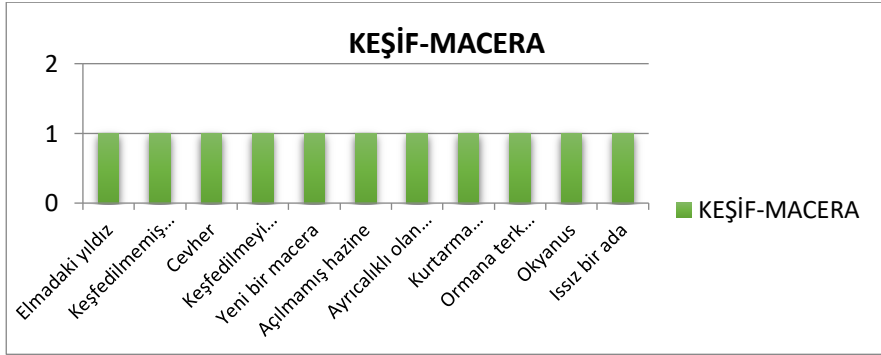

Şekil 8. Farklı / Sıra Dışı Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu kitaba benzetiyorum çünkü her özel öğrenci farklı bir dünyadır. İhtiyaçları ve ilgileri sizi alıp farklı dünyalara götürür. (Ö2)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu çiçeğe benzetiyorum bireysel farklılıkları onları doğadaki birbirinden farklı çiçeklere benzetiyor. (49)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu kar tanesine benzetiyorum çünkü hepsi özel çocuklar ve eşleri olmayan taneler. (Ö97)

Kategori 3. Keşif / Macera

Keşif / Macera kategorisi oluşturulurken özel eğitime ihtiyacı olan çocuğun gizemli yönlerinden ve farklı bir serüvenin içine girmekten bahsedilmiştir. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 9'da verilmiştir:

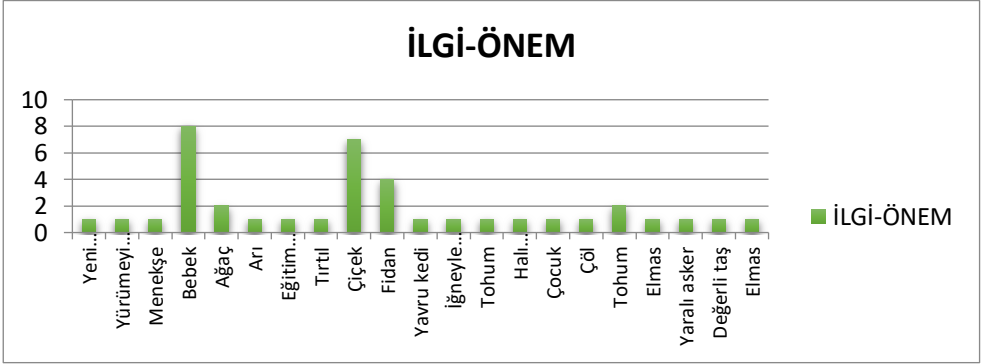
Şekil 9.Keşif / Macera Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu elmadaki yıldızla benzetiyorum nasıl elmanın içindeki yıldız şeklini çok azımız fark edebilişsek, özel eğitimli çocukların içindeki cevheri de birçoğumuz göremeyiz. (Ö5)

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu cevhere benzetiyorum çünkü çocuktaki cevher keşfedilip su yüzüne çıkarılmalı, o yönde geliştirilmeli. (Ö50)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu ormana terk edilmiş çocuğa benzetiyorum çünkü kurda mı çakala mı güveneceğini bilmeden ormanda geziniyor, kurt alırsa besliyor ama kurda denk gelmezse çakalların elinde oyuncak oluyor. (Ö81)

Kategori 4. İlgi / Önem

İlgi / Önem kategorisi özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu ilgiye ve bakıma ihtiyacı olan varlıklar olarak görmüştür. Özellikle “bebek”, “çiçek” ve “fidan” başlıkları dikkat çekmektedir. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 10’da verilmiştir:

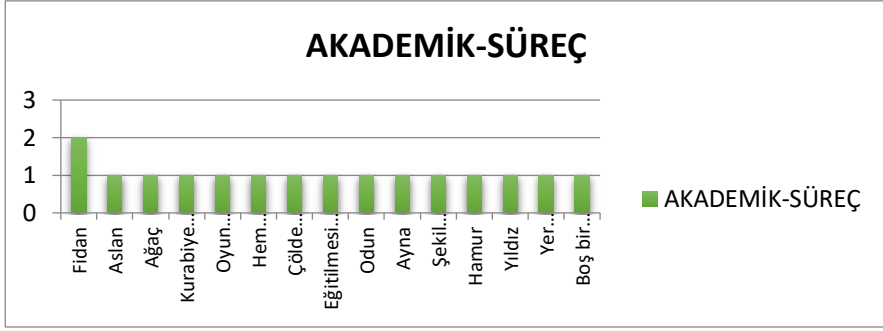

Şekil 10. İlgi / Önem Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu ağaca benzetiyorum çünkü ilgilenirsen meyve verir. (Ö18)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu çiçeğe benzetiyorum çünkü hepsinin yaşamaları için bilgiye ve diğer faaliyetlerle sulanmaya ihtiyaçları var. (Ö33)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu bebeğe benzetiyorum çünkü bakıma ihtiyacı vardır, sürekli destek ister. (Ö92)

Kategori 5. Akademik / Süreç

Akademik / Süreç kategorisi eğitim ve zaman alan çalışmalar göz önünde bulundurulularak sınıflandırılmıştır. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 11’de verilmiştir:

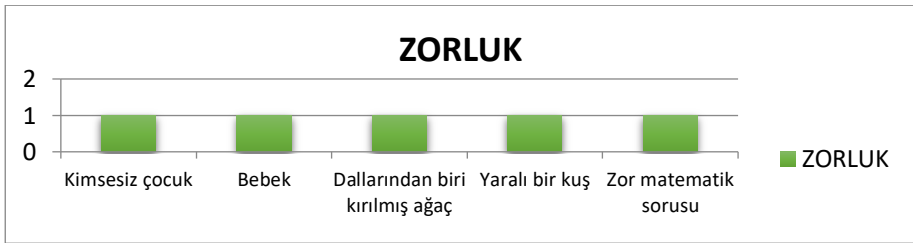

Şekil 11. Akademik / Süreç Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu fidana benzetiyorum çünkü meyve almak için nasıl bir süre gerekiyorsa öğrencinin bağımsız bir birey olabilmesi için uzun bir süre gerekiyor. (Ö44)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu oyun hamuruna benzetiyorum çünkü biz oyun hamuruna hangi şekli verirsek o şekle dönüşür. Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu da biz şekillendiriyoruz. (Ö70)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu boş bir kasede benzetiyorum çünkü nasıl doldurursanız o şekli alır. (Ö116)

Kategori 6. Zorluk

Zorluk kategorisi oluşturulurken özel eğitime ihtiyacı olan çocukla ilgilenmem zor bir iş olduğu vurgulanmıştır. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 12’de verilmiştir:

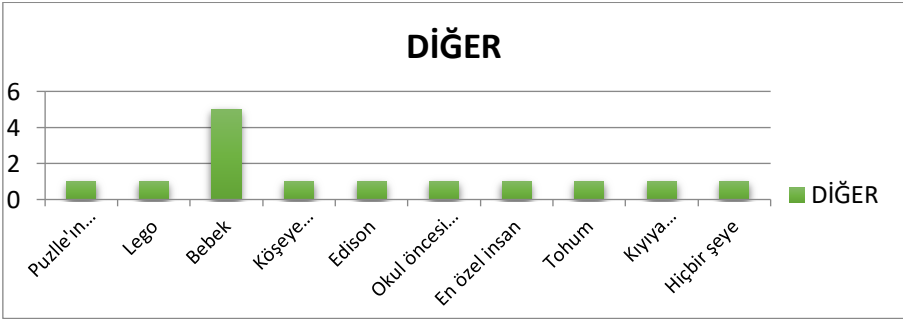
Şekil 12. Zorluk Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu kimsesiz çocuğa benzetiyorum çünkü aileler kopuyor çocuktan ve çocuk hayatın zorluklarıyla tek başına mücadele etmek zorunda kalıyor. (Ö60)

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu yaralı bir kuşa benzetiyorum çünkü destek olmadan, birileri tarafından ihtiyacı giderilmeden yaşamaya devam edemez, uçamaz diye düşünüyorum. (Ö106)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu zor matematik sorusuna benzetiyorum çünkü herkes çözemez. (Ö109)

Kategori 7. Diğer

Diğer kategorisi belirlenirken metaforlar arasında herhangi bir ortak yön bulunmayan fakat metafor niteliği taşıyan veriler ele alınmıştır. Bu kategori ile ilgili grafik Şekil 13'te verilmiştir:

Şekil 13. Diğer Kategorisi ile İlgili Grafik

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu bebeğe benzetiyorum çünkü o yaştaki bir çocuğa nasıl bakılır ve eğitilir o kadar benzerlik görüyorum. (Ö45)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu tohuma benzetiyorum çünkü filizlenen tohum doğaya, filizlenen çocuk dünyaya renk katar. (Ö93)
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu hiçbir şeye benzetiyorum çünkü Özel gereksinimli birey benim için normal bireyden farksızdır. Eğer onu bir şeylere muhtaç veya benzer sayarsanız bir süre sonra tıkanma yaşamamız kaçınılmazdır. Özel eğitim kolektif olarak bir şeylere benzeyebilir ama birey asla bir şeye benzetilmez. Onu nev-i şahsına münhasır görüp ona göre bir planlama yapmak gerekir. (Ö104)

Araştırmanın 2.a alt amacında belirtilen "Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa ile ilgili metaforik algıları öğretmenlerin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı" ile ilgili bulgular tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuğa İlişkin Tespit edilen Metaforlardan Oluşan Kategorilerin Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

KATEGORİ	KADIN		ERKEK	
	f	%	f	%
Masumiyet	13	17,33...	4	11,76...
Farklı-Sıra dışı	4	5,33...	2	5,88...
Keşif-Macera	7	9,33...	4	11,76...
İlgi-Önem	26	34,66...	13	38,23...
Akademik-Süreç	11	14,66...	5	14,70...
Zorluk	4	5,33...	1	2,94...
Diğer	10	13,33...	5	14,70...
Toplam	75	100,00	34	100,00

Tablo 3 incelendiği zaman; 75 kadın öğretmenin %17,33'ü "Masumiyet", %5,33'ü "Farklı-Sıra dışı", %9,33'ü "Keşif-Macera", %34,66'sı "İlgi-Önem", %14,66'sı "Akademik-Süreç", %5,33'ü "Zorluk" ve %13,33'ü "Diğer" kategorilerini oluştururken; 34 erkek öğretmenin %11,76'sı "Masumiyet", %5,88'i "Farklı-Sıra dışı", %11,76'sı "Keşif-Macera", %38,23'ü "İlgi-Önem", %14,70'i "Akademik-Süreç", %2,94'ü "Zorluk" ve %14,70'i "Diğer" kategorilerini oluşturmaktadır.

Araştırmanın 2.b alt amacında belirtilen "Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime ihtiyacı olan çocuk ile ilgili metaforik algıları öğretmenlerin meslekteki yıllarına göre farklılaşp farklılaşmadığı" ile ilgili bulgular tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuğa İlişkin Tespit edilen Metaforlardan Oluşan Kategorilerin Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

KATEGORİ	1-5 YIL		6-13 YIL		13-35 YIL	
	f	%	f	%	f	%
Masumiyet	7	17,07...	5	12,19...	4	15,38...
Farklı-Sıra dışı	5	12,19...	1	2,43...	0	0
Keşif-Macera	4	9,75...	6	14,63...	1	3,84...
İlgi-Önem	12	29,26...	15	36,58...	12	46,15...
Akademik-Süreç	8	19,51...	5	12,19...	3	11,53...
Zorluk	1	2,43...	4	9,75...	0	0
Diğer	4	9,75...	5	12,19...	6	23,07...
Toplam	41	100,00	41	100,00	26	100,00

Tablo 4 incelendiği zaman; 1-5 yıl mesleki deneyime sahip olan 41 öğretmenin %17,07'si "Masumiyet", %12,19'u "Farklı-Sıra dışı", %9,75'i "Keşif-Macera", %29,26'sı "İlgi-Önem", %19,51'i "Akademik-Süreç", %2,43'ü "Zorluk" ve %9,75'i "Diğer" kategorilerini; 6-13 yıl mesleki deneyime sahip olan

41 öğretmenin %12,19'u "Masumiyet", %2,43'ü "Farklı-Sıra dışı", %14,63'ü "Keşif-Macera", %36,58'i "İlgi-Önem", %12,19'u "Akademik-Süreç", %9,75'i "Zorluk" ve %12,19'u "Diğer" kategorilerini oluştururken; 13-35 yıl mesleki deneyime sahip olan 26 öğretmenin %15,38'i "Masumiyet", %0'ı "Farklı-Sıra dışı", %3,84'ü "Keşif-Macera", %46,15'i "İlgi-Önem", %11,53'ü "Akademik-Süreç", %0'ı "Zorluk" ve %23,07'si "Diğer" kategorilerini oluşturmaktadır.

Tartışma

Katılımcılardan özel eğitimle ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan kategoriler incelendiğinde "**İlgi / İhtiyaç**" kategorisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Öğretmenlerin özel eğitimi öncelikle, ihtiyaç olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu kategoriye oluşturan metaforlar içerisinde anaokulu, anne, çiçek, su gibi temel ihtiyaçlara ve ilgiye vurgu yapan metaforlar görülmektedir. İlgi / ihtiyaç kategorisini oluşturan metaforlar öğretmenlerin özel eğitime yönelik olarak olumlu bir algı yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre "**İlgi / İhtiyaç**" kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında kadın öğretmenlerin oranının daha yoğunluk olduğu görülmektedir. Bunu kadınların çocuklara karşı annelik duygularına sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Başgöl (2017) de öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik metaforları ile ilgili yapmış olduğu araştırma da, öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik metaforları cinsiyet açısından farklılaştığı sonucunu bulmuştur. Araştırmacının elde ettiği bu sonuçlar bizim araştırma bulgularımızı da desteklemektedir. "**İlgi / İhtiyaç**" kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde belirgin bir fark görülmemiştir. Başgöl, 2017 de yapmış olduğu çalışmada, Sınıf öğretmenlerinin özel eğitim ve özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa ilişkin metaforları hizmet yılı açısından incelendiğinde 16-20 yıl ve 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olan öğretmenlerin metaforlarının kategori bazında benzer bir dağılım gösterdikleri görülmektedir. Temel (2000) de yapmış olduğu çalışmada okulöncesi öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında hizmet yılının tutumlara bir etkisi olmadığı sonucuna varmıştır. Literatürde ki bu çalışmaların sonuçları bizim araştırmamızın sonuçlarını desteklemektedir.

Özel eğitimle ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Akademik / Süreç”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan anaokulu, yaşamın kendisi, uzun bir yol gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitimin belli bir zaman içerisinde gerçekleştiği eğitim ve öğretimi içerisinde barındırmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Akademik / Süreç”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında erkek öğretmenlerin oranının kadın öğretmenlere göre daha yoğun olduğu görülmektedir. **“Akademik / Süreç”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde belirgin bir fark görülmemiştir.

Özel eğitimle ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Zorluk / Sabır”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan Konya Antalya yolu, çiçek yetiştirme, matematik sorusu gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitimin çeşitli zorluklar içerdiği ve sabır gerektirdiğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Zorluk / Sabır”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında kadın öğretmenlerin oranının erkek öğretmenlere göre daha yoğun olduğu görülmektedir. **“Zorluk / Sabır”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde 6-13 yılları arasında meslekte bulunan öğretmenlerin diğer meslek yılları arasında bulunan öğretmenlere göre daha yoğun olduğu görülmektedir.

Özel eğitimle ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Farklı / Sıra dışı”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan keşif yapma, deniz taşları, top gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitimin farklı bakış açılarına ve sıra dışı tecrübeler yaşatmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Farklı / Sıra dışı”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında cinsiyetlere göre belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. **“Farklı / Sıra dışı”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde 1-5 yılları arasında meslekte bulunan öğretmenlerin diğer meslek yılları arasında bulunan öğretmenlere göre daha yoğun olduğu görülmektedir.

Özel eğitimle ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Güzellik / Fayda”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan güneş, kristal ve yağmur damlaları gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitimin güzelliklerine ve çeşitli faydalarına vurgu yapıldığı görülmektedir.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Güzellik / Fayda”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında erkek öğretmenlerin oranının kadın öğretmenlere göre daha yoğun olduğu görülmektedir. **“Güzellik / Fayda”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde 1-5 yılları arasında meslekte bulunan öğretmenlerin Güzellik / Fayda kategorisinde diğerlerine göre daha yoğun olduğu görülmektedir.

Katılımcılardan özel eğitimle ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan diğer kategorisi incelendiğinde, **“Diğer”** kategorisi belirlenirken metaforlar arasında herhangi bir ortak yön bulunmayan fakat metafor niteliği taşıyan veriler ele alınmıştır. Bu kategoriyi oluşturan metaforlar içerisinde anaokulu, normal eğitim, ilkel yaşam, kesik çizgili yol, sıradağlar gibi birbiriyle bağdaşmayan ve herhangi bir metaforik başlık altına yerleştirilemeyen metaforlar yer almaktadır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Diğer”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında kadın öğretmenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. **“Diğer”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde 1-5 yıl arası görev yapmış olan katılımcıların diğer yıllara göre daha azınlıkta olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin özel eğitime dönük metaforları cinsiyet olarak incelendiğinde kategori bazında farklılaştığı görülmektedir. Erkek öğretmenlerin metaforları **“Akademik / Süreç”** ve **“Güzellik / Fayda”** kategorilerinde yoğunlaşırken, kadın öğretmenlerin metaforları genel olarak **“İlgi / İhtiyaç”** ve **“Zorluk / Sabır”** kategorilerinde yoğunlaşmıştır. Mevcut farklılaşmanın erkek öğretmenlerin daha işlevsel ve profesyonel tutumlarından kadınların ise daha duygusal yaklaşım içerisinde olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Literatürde özel eğitime ilişkin tutumların cinsiyete göre farklılaştığını ortaya koyan çalışmalar olmakla birlikte cinsiyete göre farklılaşmadığını ileri süren çalışmalar mevcuttur.

Katılımcılardan özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan kategoriler incelendiğinde **“İlgi / Önem”** kategorisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Daha sonra sırasıyla **“Masumiyet”**, **“Diğer”**, **“Akademik / Süreç”**, **“Keşif / Macera”**, **“Zorluk”**, **“Farklı / Sıra dışı”** kategorileri altında yoğunlaşmıştır. Öğretmenlerin özel eğitimi öncelikle, **“İlgi / Önem”** olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu kategoriyi oluşturan metaforlar içerisinde sırasıyla bebek, çiçek, fidan gibi temel ihtiyaçlara

ve ilgiye vurgu yapan metaforlar görülmektedir. **“İlgi / Önem”** kategorisini oluşturan metaforlar öğretmenlerin özel eğitime yönelik olarak olumlu bir algı yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“İlgi / Önem”** kategorisinde özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarla ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında kadın öğretmenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durumun kadınların çocuklara karşı annelik duygularına sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. **“İlgi / Önem”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde meslekteki çalışma aralığı arttıkça bu kategori altındaki metaforların yoğunluğunun da arttığı görülmektedir.

Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Masumiyet”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan melek ve bebek gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitime ihtiyacı olan çocukların masum varlıklar olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Masumiyet”** kategorisinde özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarla ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında kadın öğretmenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ayrıca bu başlık altındaki melek kavramına ilişkin metaforların her iki cinsiyette de yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. **“Masumiyet”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde belirgin bir fark görülmemiştir.

Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Farklı / Sıra dışı”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan kar tanesi, farklı dik kullanan birey gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitime ihtiyacı olan çocukların her birinin farklı özellikleri olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Farklı / Sıra dışı”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. **“Farklı / Sıra dışı”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde belirgin bir fark görülmemiştir.

Özel eğitime ihtiyacı olan çocukla ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Keşif / Macera”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan açılmamış hazine, yeni bir macera, ıssız bir ada gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitime ihtiyacı olan çocukların farklı özelliklerinin keşfedilmesi gerektiğine ilişkin metaforlar yer almaktadır. Katılımcıların

cinsiyetlerine göre **“Keşif / Macera”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. **“Keşif / Macera”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde belirgin bir fark görülmemiştir.

Özel eğitime ihtiyacı olan çocukla ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Akademik / Süreç”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi fidan, şekil almaya hazır hamur, boş bir kaset gibi metaforlardan yer almaktadır. Burada özel eğitime ihtiyacı olan çocuğun eğitilip yetiştirilerek şekil almasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Akademik / Süreç”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. **“Akademik / Süreç”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde meslekteki çalışma aralığı arttıkça bu kategori altındaki metaforların yoğunluğunun azaldığı görülmektedir.

Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Zorluk”** kategorisi incelendiğinde bu kategoriyi oluşturan zor matematik sorusu, kimsesiz çocuk gibi metaforlardan oluşmaktadır. Burada özel eğitime ihtiyacı olan çocukların hem yetişmesi hem de yetiştirilmesi açısından zorluklar barındırdığına vurgu yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Zorluk”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. **“Zorluk”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde belirgin bir fark görülmemiştir.

Katılımcılardan özel eğitime ihtiyacı olan çocukla ilgili elde edilen metaforlar doğrultusunda oluşturulan **“Diğer”** kategorisi incelendiğinde, diğer kategorisi belirlenirken metaforlar arasında herhangi bir ortak yön bulunmayan fakat metafor niteliği taşıyan veriler ele alınmıştır. Bu kategoriyi oluşturan metaforlar içerisinde bebek, Edison, hiçbir şey gibi birbiriyle bağdaşmayan ve herhangi bir metaforik başlık altına yerleştirilemeyen metaforlar yer almaktadır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre **“Diğer”** kategorisinde özel eğitimle ilgili oluşturulan metaforlara bakıldığında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. **“Diğer”** kategorisini oluşturan metaforlar katılımcıların meslekteki yıllarına göre incelendiğinde belirgin bir fark görülmemiştir.

Çalışmada “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili ortaya konulan metaforlar bize öğretmenlerin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili kişisel ve eğitimsel deneyimlerle beraber farklılık

gösterdiği anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili algılarının cinsiyete göre kısmen değiştiği belirlenmiştir. Oluşturulan metaforlar öğretmenlerin özel eğitimle ilgili algılarının özel eğitimin önemi ve kapsamı konusunda yeterli düzeyde yansıtılmadığını ortaya koymaktadır.

Sonuçlar

Bu araştırmada “özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili algıları, metaforlar yoluyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili algıları özel eğitimin özelliği, kapsamı ve işlevi çerçevesi içerisinde incelenmiştir.

Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların yoğun olarak engelli olarak düşünüldüğü öğretmenlerin metaforlarından anlaşılmaktadır. Oluşturulan metaforlardan “özel eğitim” için oluşturulan metaforlar özel eğitimi “ihtiyaç” şeklinde algılarken; “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” için oluşturulan metaforlar çocukları muhtaç bir birey olarak görmektedir ve olumsuz bir tutum oluşturmaktadır. Öğretmenlerin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili algılarının mesleki tecrübelerine göre fazla değişmediği ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili algılarının okul türüne göre değişiklik göstermediği belirlenmiştir.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına bakılarak belirlenen öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Özel eğitim öğretmenlerinin “özel eğitim” ve “özel eğitime ihtiyacı olan çocuk” ile ilgili farkındalık düzeylerini artırılabilmesi için özel eğitimle ilgili eğitimler planlanabilir.
- Öğretmenlerin ürettiği metaforlar bu konuda araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için kaynak sağlayacaktır.
- Araştırma grubunu özel eğitim öğretmenleri oluşturmaktadır. Farklı branş öğretmenlerinin bulunduğu çalışmalar yapılabilir.
- Yapılan çalışmanın sınırlılıkları değiştirilerek daha geniş kitlelere ulaştırılabilir.

- Araştırmanın sonucu ile birlikte özel eğitim ve özel eğitime ihtiyacı olan çocuk hakkında bir çok algı saptanmıştır. Bu algılara neden olan çalışmalar üzerinde araştırma yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation Of The Metaphoric Perceptions Of
Special Education Teachers For Special Education
And Special Education Student**

*

Erkan Efiltili – Beril Demirci - Mustafa Karaduman
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Metaphors; They are mental tools that people use to make an abstract, complex concept more understandable (Saban, Saban, and Koçbeker, 2006). According to Saban (2008), metaphors provide orientation from one of the mental schemas in the brain to the other and thus explain one phenomenon with another. According to Kılıç (2010), metaphors are tools that transform emotions, thoughts and facts into more understandable messages. Although metaphors are generally seen as a rhetoric used to strengthen and embellish discourses, their meaning and importance are more. Metaphors are generally seen as a way of seeing and thinking that guides our perception of the world. Metaphors are describing the individual's view of the concept or phenomenon (Forceville, 2002).

The rise in the number of students in need of special education (MEB, 2007) shows the importance of the special education service to be provided to these students. Teacher attitudes play an important role in achieving success in educational services (Erdem, Gezer, and Çokadar, 2005). In this context, teachers' perception of special education services is an important factor (Orel, Zerey, & Töret, 2004). It is thought that the positive attitude of special education teachers who are trained to provide education to individuals in need of special education towards individuals in need of special education will contribute positively to the education-training activities to become more qualified and thus individuals who need special education to become independent and productive individuals in the society. Therefore, the metaphorical perceptions of special education teachers towards special education constitute the problem of this study in order to make educational activities more qualified and more effective.

In this study, the metaphors of special education teachers regarding the concepts of "special education" and "child in need of special education" are aimed. Research phenomenographic information was examined. Qualitative case study helps us to examine many situations (Creswell, 2013). The universe of the study is the special education teachers working in Konya's central districts (Selçuklu, Meram, Karatay) in 2019. Sample selection transition with sample selection. The working group consists of 117 teachers. 78 of the teachers in the study group are female and 39 of them are male. Teachers are grouped according to their professional seniority as "1-5 years", "6-13 years" and "14-35" years.

The data collection tool of the research is the "Structured Interview Form for Special Education" developed by the researchers. Before preparing the interview form, the relevant literature was examined and the questions were determined, inspired by the studies on the subject. Afterwards, these questions were determined, and the opinions of three researchers who had similar studies were obtained from field experts and the questions used in the study were formed in line with these opinions.

When the categories created in line with the metaphors obtained from the participants about special education are examined, it is seen that the "Interest / Needs" category comes to the fore. It is understood that teachers consider special education primarily as a need. Among the metaphors that make up this category, metaphors that emphasize basic needs and interest such as kindergarten, mother, flower, water are seen. The metaphors that make up the interest / need category show that teachers have a positive perception structure towards special education. Considering the metaphors about special education in the "Interest / Needs" category according to the gender of the participants, it is seen that the ratio of female teachers is more intense. It can be said that this is due to the fact that women have maternal feelings towards children. Başgöl (2017) also found in her research on the metaphors of teacher candidates for special education, that the metaphors of teacher candidates for special education differ in terms of gender. These results obtained by the researcher also support our research findings. When the metaphors that make up the "Interest / Need" category were examined according to the years of the participants in their profession, no significant difference was observed. Başgöl, in his study in 2017, when the metaphors of classroom teachers about children in need of special education and special education are examined in

terms of years of service, it is seen that the metaphors of teachers with 16-20 years and 21 years or more of professional experience show a similar distribution on a category basis. Temel (2000) concluded in his study that the service year had no effect on the attitudes of preschool teachers towards inclusion. The results of these studies in the literature support the results of our research.

When the categories created in line with the metaphors obtained from the participants about children in need of special education are examined, it is seen that the "Interest / Importance" category comes to the fore. Later, it focused on "Innocence", "Other", "Academic / Process", "Discovery / Adventure", "Difficulty", "Different / Extraordinary" categories. It is understood that teachers see special education primarily as "Interest / Importance". Among the metaphors that make up this category, metaphors that emphasize basic needs and interest such as baby, flower, and sapling are seen, respectively. The metaphors that make up the "Interest / Importance" category show that teachers have a positive perception structure towards special education. Considering the metaphors about children in need of special education in the "Interest / Importance" category according to the gender of the participants, it is seen that female teachers are in the majority. It can be said that this is due to the fact that women have maternal feelings towards children. When the metaphors that constitute the "Interest / Importance" category are examined according to the years of the participants in the profession, it is seen that the intensity of the metaphors under this category increases as the working range increases.

It is understood from the metaphors of the teachers that children who need special education are considered to be disabled. While the metaphors created for "special education" among the created metaphors perceive special education as "need"; The metaphors created for "child in need of special education" perceive children as a needy individual and create a negative attitude. It has been revealed that teachers' perceptions of "special education" and "child in need of special education" do not change much according to their professional experiences. It has been determined that teachers' perceptions about "special education" and "child in need of special education" do not differ according to the type of school. The metaphors produced by the teachers will provide resources for researchers who want to do research on this subject. The research group consists of special education teachers. Studies with

different branch teachers can be done. With the result of the research, many perceptions about the child who need special education and special education have been determined. Research can be done on studies that cause these perceptions.

Kaynakça / References

- Arslan, M. M., ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim*, 35(171), 100-108.
- Başgül, M. (2017). *Sınıf öğretmeni ve sınıf öğretmeni adaylarının özel eğitime yönelik metaforik algılarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. R. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. *Administrative science quarterly*, 606-622.
- Dikmenli, M., Çardak, O., ve Yener, D. (2012). Science student teachers' metaphors for scientist. *Energy education science and technology*, 4(1), 51-66.
- Erdem, A. R., Gezer, K., ve Çokadar, H. (2005). Ortaöğretim fen-matematik ve sosyal alanlar öğretmenliği tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. 14. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı*, içinde (s.471-477). Denizli.
- Forceville, C. (2002). The identification of target and source in pictorial metaphors. *Journal of pragmatics*, 34(1), 1-14.
- Girmen, P. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin konuşma ve yazma sürecinde metaforlardan yararlanma durumları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gök, B., ve Erdoğan, T. (2010). Investigation of pre-service teachers' perceptions about concept of technology through metaphor analysis. *The Turkish online journal of educational technology*, 9(2), 145-160.
- Mahiroğlu, A. (2006). Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirmede gelişmeler ve yenilikler. Ö. Demirel, ve Z. Kaya, *Eğitim bilimine giriş* içinde. İstanbul: Pegem Yayıncılık.
- MEB. (2007). *Milli Eğitim istatistikleri örgün eğitim 2006-2007*. 02 27, 2020 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf adresinden alındı

- Morgan, G. (1998). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor*. (G. Bulut, Çev.) İstanbul: BZD Yayıncılık.
- Orel, A., Zerey, Z., ve Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ankara üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi özel eğitim dergisi*, 5(1), 23-33.
- Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının "öğretmen" kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk eğitim bilimleri dergisi*, 2(2), 131-155.
- Saban, A. (2008). Öğretmen adaylarının "öğrenci" kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk eğitim bilimleri dergisi*, 7(2), 281-326.
- Saban, A., Saban, A., ve Koçbeker, B. N. (2006). Examining of teacher candidates' perceptions towards "teacher" concept through metaphor analysis. *Educational sciences: theory and practice journal*, 6(2), 461-522.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Efiliti, E., Demirci, B., ve Karaduman, M. (2021). Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime ve özel eğitim öğrencilerine yönelik metaforik algılarının incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 221-251. DOI: 10.26466/opus.754317

Türkiye’deki Gazetecilerin Instagram Hesaplarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.830479

*

Aylin Tutgun-Ünal* - Ayşe Sena Kurt**

* Dr. Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: aylin.tutgununal@uskudar.edu.tr ORCID: [0000-0003-2430-6322](https://orcid.org/0000-0003-2430-6322)

** Doktora Öğrencisi-Klinik Psikolog, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: klinikpsikolog.ayseesenakurt@gmail.com ORCID: [0000-0001-5644-7571](https://orcid.org/0000-0001-5644-7571)

Öz

Haber üretim ve tüketimine olanak sağlayan sosyal medya mecraları gazeteciliği şekillendirmiş, Instagram gazeteciliği de görsel haberciliğin popüler hale gelmesinde bir çığır açmıştır. Şimdilerde kişilerle ilgili herhangi bir konuda merak duygusunun giderilmesi amacıyla ilk tercih edilen platform haline gelen Instagram, gazetecilere hem kişisel hem de alanlarıyla ilgili paylaşım yapmalarına sağladığı imkân ile bir nevi kanaat önderlerine destekleyici rol üstlenmiştir. Bu araştırmada Türkiye’deki Instagram takipçisi açısından en yüksek sayıya sahip ilk beş arasında yer alan üç gazetecinin hesaplarının içerik analizi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda İsmail Küçükkaya, Pelin Kaya, Ayşe Arman’ın Instagram hesabı 2020 yılında Haziran ayında “Gazetecinin Instagram Kimliği”, “İçerik” ve “Etkileşim” başlıkları altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bazı bulgular şu şekildedir: (a) Hashtag kullanımı takipçi sayısı artışı etkilemektedir, (b) İsmail Küçükkaya iş alanından ziyade hesabından %80 kişisel paylaşımlar yapmaktadır, (c) Bir ay boyunca 80 gönderi ile en çok Ayşe Arman paylaşım yapmıştır, ikinci sırada 56 gönderi ile İsmail Küçükkaya, üçüncü sırada 25 gönderi ile Pelin Kaya gelmektedir, (d) En çok kişisel paylaşımlar beğenilmektedir. Araştırma sonucunda gazetecilerin topluma yön verme fonksiyonunun olduğu ve bu doğrultuda geniş kitleler tarafından kişisel paylaşımlar dahil olmak üzere dikkatle takip edildiği bir kere daha gündeme gelmiştir. Bu bağlamda ülkemizde en çok takip edilen gazetecilerin paylaşım verilerinin Instagram gazeteciliği hakkında ipucu sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Instagram Haberciliği, Sosyal Medya Gazeteciliği, Gazeteciler

Examining Journalists' Instagram Accounts in Turkey: A Content Analysis

*

Abstract

Social media channels that enable news production and consumption have shaped journalism, and Instagram journalism has made a breakthrough in the popularization of visual journalism. Nowadays, Instagram, which has become the first preferred platform to eliminate the feeling of curiosity about any subject, has assumed a supportive role for opinion leaders with the opportunity it provides to journalists to share both personally and in their fields. In this research, the aim of the study was to examine with the content analysis method the accounts of three journalists who were among the top five journalists with the highest number of Instagram followers in Turkey. For this purpose, the Instagram account of İsmail Küçükkaya, Pelin Kaya, Ayşe Arman was classified and investigated in June 2020 under the titles of 'Journalist's Instagram Identity', 'Content' and 'Interaction'. The main results are summarized as follows: (a) The use of hashtags affects the increase in the number of followers, (b) İsmail Küçükkaya makes 80% personal shares from his account rather than his business area, (c) Ayşe Arman who shared the most posts on Instagram compared with the other two journalists shared 80 posts in a month. The second one is İsmail Küçükkaya with 56 posts and Pelin Kaya with 25 posts in the third place. d) Personal posts are the most liked. As a result of the research, it was once again brought to the agenda that journalists have the function of guiding the society and in this direction, they are carefully followed by large masses, including personal posts. In this context, it is thought that the sharing data of the most followed journalists in our country can provide clues about Instagram journalism.

Keywords: *Instagram Journalism, Social Media Journalism, Journalists*

Giriş

Web 2.0 teknolojileri ile ortaya çıkan sosyal medya ağları özellikle mobil telefonlara kurulan uygulamalar ile erişim sağlanarak her yaştan bireyin katılımıyla yoğun kullanılmaktadır. Günümüzde sosyal medyada vatandaşların söyledikleri birinci ağızdan enformasyon değeri taşımaktadır. Artık merak edilen bir konuda bilgi araştırmak için öncelikle sosyal medya hesapları kontrol edilir hale gelmiştir.

Sosyal medyanın haber ajansı görevi gördüğü günümüzde pek çok örnekte olay yeri fotoğrafı ve videolar ile birinci kaynak olarak haber kuruluşlarına hizmet ettiği ve gazetecilerin neredeyse tamamına yakınının sosyal medya mecralarından yararlandığı görülmektedir. Bu noktada vatandaşların çektikleri fotoğraf ve videoları paylaşarak birinci ağızdan enformasyon yayması ile haberciliğe dahil olmaları giderek yaygınlaşan bir durumdur. Böylece sosyal medya platformları, habercilik yapmak isteyen vatandaşların bağımsız olarak video kurgulama ve metin yazarlığı beceriyle kendilerini geliştirme ortamları olarak da fonksiyonel olmaktadır.

Araştırmalarda önceleri gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları ile insanların ilişkisi incelenirken (Pecchioni, Wright ve Nussbaum, 2005; Williams, 2001; Williams ve Harwood, 2008), şimdilerde WEB 2.0 teknolojilerinin hızla yaygın hale gelmesiyle farklı kuşakların bilgisayar, internet, cep telefonu ve özellikle de sosyal medya ile ilişkisi incelenmektedir (Asmafiliz ve Şalvarcı Türeli, 2018; Dyke, Haynes ve Ferguson, 2007; Kuyucu, 2017; Özdemir, 2017; Sağır ve Eraslan, 2019; Süer, Sezgin ve Oral, 2017; Tutgun-Ünal ve Deniz, 2020).

Sosyal medya adında anlaşılacağı gibi çeşitli kültürlerdeki insanların bir arada bulunduğu katılımcı bir platformdur. Bu ortamda her yaştan birey kendi ilgi alanları doğrultusunda enformasyon yaymaktadır. Hatta birer gazeteci kimliğine bürünerek sosyal medya sayfalarından, özellikle anlık ve kolay paylaşımında bulunabileceği hikâye bölümünden içerik paylaşarak ağdaki diğer kullanıcıları haberdar etme çabasıdadır. Bu durum yeni bir gazetecilik anlayışının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda araştırmacılar geleneksel gazeteciliğin yeni medya sayesinde katılımcı gazetecilik ile değiştiğini bildirmektedir (Lasica 2003; Singer ve diğ. 2011, s. 2).

Sosyal medya uygulamalarını her kuşak kendi ilgisi ve amacı doğrultusunda seçmektedir ve kullanmaktadır. Yapılan sosyal medya kuşakları araştırmasında hangi platformlarda hangi kuşakların daha fazla kümелendiği belirlenmiştir (Tutgun-Ünal ve Deniz, 2020). Buna göre genç kuşakların görsel özelliklerin ön planda olduğu Instagram ve YouTube uygulamalarını yoğun kullandığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda haber niteliğindeki içeriklerin de farklı şekillerde sunulduğu görülmektedir. Instagram için özel filtre/makyaj programları ile basitleştirilmiş video kurgu programları ortaya çıkmıştır ve içeriklerini bu programlarda düzenleyen gençler kendi beğenileri doğrultusunda düzenleyerek paylaşmaktadır.

Sosyal medya gazeteciliği anlayışına göre, görsel paylaşımına önem veren genç kuşaklara haber sunulurken fotoğraf/video, kısa metinler ile bakıp geçebilecekleri biçimde haberin kurgulanması, özelliklerine ve bakış açılarına uygunluğu da sağlandığında etkili olabilmektedir. Özellikle söz konusu hususların hikâye haberciliği ile sağlanabileceği göz önünde bulundurulması gerekir ki, hikâye özelliğinin pek çok uygulamada aynı anda paylaşılacak şekilde imkân sağladığı görülmektedir. Kısa zamanda hızlı bir şekilde bakıp geçmeye imkânı sağlayan özellik olarak hikâye özelliği pek çok sosyal medya uygulamasına yerleştirilmiştir ve genç kuşaklara hitap etmektedir. Belirli süre sınırlaması sayesinde hikâye uzun olsa bile kısa parçalara bölünmesi gerektiğinden genç kuşağın içeriğe bakıp geçmesini olanaklı kılmaktadır (Tutgun-Ünal, 2020a).

Sosyal medyada hashtag (#) mekanizması yayılan enformasyonların bir araya getirilerek farklı görüşlerin görüntülenmesine olanak sağlanmaktadır. Belirli bir haberin çeşitli bölgelerdeki kullanıcılar tarafından paylaşılması mümkündür ve haber denetimi sosyal medyanın kendi mekanizmasında gerçekleşmektedir. Sosyal medyanın kendi iç denetim mekanizmasında denetçiler bir nevi çevrimiçi kullanıcılar olup görüş paylaşımında, beğeni alışverişinde veya tekrar paylaşımında (retweet, repost, repin vb.) bulunabilmektedir. Böylece haberin farklı açılardan yorumlanması ile etkileşim ve devamlılık sağlanmaktadır. Böylece çevrimiçi ağlarda genişleyerek yayılım gösteren yeni bir gazetecilik anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Yeni habercilik anlayışına göre, haberciliğe yönelik içeriğin tüketimi, dağıtımı ve üretiminin temelde değişikliğe uğramıştır. Bir zamanlar haber üreticileri aynı zamanda distribütörleri (dağıtımçıları) olma eğilimindeyken şimdilerde tüketicilerin dijital platformlarda distribütör rolünü de üstlendiği

vurgulanmaktadır (İrvan, 2014; Tutgun-Ünal, 2020b; Wilding ve diğ., 2018). Sosyal medya gazeteciliğinde haberin üreticileri, tüketicileri ve dağıtımçıları da çevrimiçi kullanıcılar olup yata yata iletişim modelinde olduğu gibi eşitlenmiş seviyededir.

Böylece yorum ve haber ayrımının giderek bulanıklaştığı birbiri içinde zaman zaman geçişkenlik gösterdiği ve haber tanımlamalarının daha geniş ele alındığı belirtilmektedir (Lamble, 2011; Marwick 2018, p. 504; Wilding ve diğ., 2018). Bu bağlamda, sosyal medya gazeteciliği ile haber tanımlarının yenilediği söylenebilir. Haberin, geniş çaptaki umursanan konulardaki enformasyonel içerikler olarak tanımlandığına rastlanmaktadır (Harcup ve O'Neill 2017, s. 1482).

Sosyal medyanın yaygınlığıyla birlikte, habercilik yerine haber içeriklerinin önemsendiği görülmektedir. Çünkü herhangi bir toplumsal olay veya doğal bir afet olduğunda ilk haber kontrolünün yapıldığı yer sosyal medya platformları olduğu görülmektedir. Wilding ve diğerleri (2018) gazeteciliği, enformasyon toplayarak ve hikâye anlatımı tekniklerini kullanarak haber üretme pratiği olarak tanımlamaktadır. Sosyal medya ağlarında tüm kuşaklar gazetecilik ilkelerine uygun kurgulanmış haber içerikleri paylaşma çabası içindedir. Çevrelerinde gördükleri herhangi bir olayı fotoğraflayıp diğer metin, video, animasyon gibi multimedya içerikleri ile destekleyerek paylaşmayı yaşam tarzı haline getirmiştir. Üstelik söz konusu paylaşımları yapabilmek için gazetecilik mesleğinden olmak gerekmemektedir.

Yeni medya ile özellikle gazetecilerin değil gazetecilik içeriğinin kabul gördüğünün vurgulanması sosyal medyada üretilen haber maksatlı içeriklerin sosyal medya gazeteciliğine hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Sosyal medya gazeteciliği kavramının ortaya çıkmasında tüm kuşakların payı büyüktür. Böylece her yaş grubundan kullanıcının maksatlı veya maksatsız (öylesine) yaydığı enformasyonun haberciliğe hizmet ettiği ve çevrimiçi ağlardaki mikro düzeyde bireyleri makro düzeyde toplumu ve tüm dünyayı etkilediği bir gerçektir.

Pew Araştırma Merkezinin bir çalışması, Amerikalı yetişkinlerinin üçte ikisinin (yüzde altmış sekiz) sosyal medyadan haber aldığını ve daha çok Facebook'un haber almak için tercih edildiğini (yüzde kırk üç) göstermiş olup ikinci sırada YouTube (yüzde yirmi bir), üçüncü sırada Twitter (yüzde on iki) gelmiştir. Avustralya'da da ilk sırada Facebook haber almada ön plana çıkmaktadır (Park ve diğ., 2018).

Araştırmalar zaman geçtikçe farklı uygulamaların popüler olduğunu göstermiştir. Türkiye’de yapılan bir araştırmada, Tutgun-Ünal ve Deniz’e (2020) göre orta yaş ve üzeri (1980’den önce doğanlar) Facebook kullanırken genç kuşaklar (1980 ve sonrası doğanlar) birinci sırada Instagram’ı kullanmaktadır. 2000 yılı ve sonrası doğanların ise Instagram ve YouTube kullanım oranları birbirine yakın bulunmuştur.

Diğer yandan, Z kuşağının teknolojiyle doğduğu ve büyüdüğü belirtilmektedir. Z kuşağının yaşça büyük bir kısmı lise öğrencilerinden oluşurken bir kısmı da henüz ilköğretime başlamamış çocukları kapsamaktadır. YouTube kanallarından çocuklara yönelik pek çok video içeriğinin yayımlandığı ve çocukların rastgele tıklayarak bu içeriklere ulaştığı düşünüldüğünde çocuklara yönelik habercilik anlayışının da farklı boyutta olduğu ve ayrıca ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada Instagram haberciliği kapsamında ülkemizdeki takipçi sayısı en yüksek gazetecilerin Instagram hesapları incelenerek gazetecilerin kanaat önderi olmadaki fonksiyonelliğinde paylaşım özelliklerinin ve etkileşimlerin etkisi olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

Instagram Haberciliği

Günümüz teknoloji çağında sosyal medya veya sosyal ağ siteleri başta Facebook, Instagram, Snapchat, Twitter uygulamaları olmak üzere, hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Son on yılda tahmin edilenden çok daha fazla sayıda sosyal medya uygulaması, milyonlarca kullanıcıya sınırsız zaman diliminde erişim sağlaması sebebi ile önemli bir popülerlik kazanmıştır. Bunların başında da Instagram uygulaması göze çarpmaktadır. Sosyal medya kullanımındaki hızlı artışla birlikte, çoğu işletme ve kuruluş, teknolojiyi başarılı bir pazarlama aracı, haber ve bilgi iletmek için bir kanal olarak kullanmaya başlamıştır. Instagram da bunlardan biridir. Instagram, kullanıcılarının gönderilerini, hikayelerini, fotoğraf ve video paylaşımlarını %70 oranında takipçisine eriştirme olanağını sunmaktadır (Golbeck, 2015). Uygulama ilk olarak 2010 yılında tanıtılmıştır ve daha sonra Facebook tarafından satın alınmıştır. Bu uygulamayı popüler seviyede tutan etkenin, elbette kullanıcı kitlesinin taleplerini ve değişen sistemi göz önünde bulundurması, kendini güncellemeye ve yeniliklere açık bir şekilde çalışmalarını sürdürüyor olması gösterilmektedir.

Instagram hikâye anlatımı, filtreleme/düzenleme ile fotoğraf, video paylaşımı, geçmiş paylaşımların bir arada toplandığı film rulosu gibi çeşitli görsel özellikler sunarak gazetecilik alanı için cazip hale gelmiştir. Dünyaca bilinen çeşitli gazete ve dergilerin takipçi sayıları incelendiğinde, The New York Times'ın 10 milyon, The Washington Post'un 3,5 milyon Instagram takipçisi olduğu görülmektedir. Moda ve stil dergisi olan Vogue Paris'in ise 6,8 milyon Instagram takipçisi olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre çeşitli ilgi alanlarındaki kullanıcılardan gündemle ilgili haber alma ihtiyacında olanlara kadar azımsanmayacak kullanıcı kitlesinin Instagram kullanırken bir yandan haber içeriklerine ilgi duydukları söylenebilir.

Ülkemizde basın yayın sektöründe haber ajanslarının sosyal medya hesapları incelendiğinde, 1 milyonun üzerinde Instagram takipçisi ile Anadolu Ajansının yer aldığı, haftalık takipçi artışının 3 binlerde, aylık takipçi artışının ise 15 binlerde olduğu görülmektedir. Böylece basın yayın sektörüne hizmet sunan medya kuruluşlarının artık Instagram kitlelerine hitap etmek için görsel ve hikâyeleştirilmiş içerikler sunarak bu mecrada varlıklarını sürdürdükleri bir dönemden geçtiği ortadadır.

Gazetecilerin sosyal medyayı tüketicilerle bir etkileşim aracı ve hikâye anlatma platformu olarak kullanmayı öğrenmeleri her zamankinden daha önemli görülmektedir. Buna göre Willnat ve Weaver'ın (2014) araştırmasında, profesyonel gazetecilerin sosyal medya, fotoğrafçılık ve multimedya hikâye anlatımında daha fazla eğitime ihtiyaç duydukları üç alan olarak tanımladıkları bulunmuştur. Byrd ve Denney (2018) bu üç becerinin Instagram'da hikâye anlatıcılığının gerekliliği olduğunu ileri sürerek üniversite öğrencilerinin haber yazma dersinde Instagram'da hikâye anlatımının faydalarını, sonuçlarını keşfederek müfredata dahil edilip edilemeyeceğini araştırmayı hedeflemiştir.

Araştırmaya göre, Amerika'daki bir Üniversite'de, öğrencilerden Instagram'ı bir haber aracı olarak kullanıp, eğitim gördükleri üniversite kampüslerinin bulunduğu şehirlerdeki halkın polis ve hukuk algısına yönelik araştırma yapmaları istenmiştir. Eğitimci tarafından, "Siyahilerin Yaşamları da Değerlidir!" hareketine bir yanıt olarak, polis sorunu ve hukuk yaptırımlarına yönelik halkın nabzını ölçmek için öğrencilerin sadece zor sorular sorması değil aynı zamanda bu soruları çeşitli gruplara yöneltilmeleri de beklenmiştir. Buradaki çeşitlilik; ırk, yaş, yetenek, sosyoekonomik durum ve cinsiyeti simgelemektedir. Her öğrenci bunun için Instagram hikayelerinden 12

fotoğraf ve röportaj yayınlamak zorundadır. Her görüşme için benzer sorular üzerinde durulmuştur: “Polisin tutumu hakkında nasıl hissediyorsun?” gibi. Verilen cevaplarla uygun olacak şekilde hashtagler (#) kullanılarak paylaşımlar yapılmıştır. Ardından eğitmenler, Qualtrics programı aracılığı ile öğrencilerin deneyimlerine yönelik 11 soruyu, o dersin Facebook sayfası üzerinden paylaşarak ankete katılmalarını talep etmiştir. Yapılan anket gönüllülük esasına dayandırılmıştır ve soruların anonim bir profil üzerinden cevaplandırılması talep edilmiştir. Ankette hem nicel hem de nitel sorular yer almakta olup sorular genel itibari ile açık uçlu seçilmiştir. Sonuç olarak, 30 öğrenciden 27’si bu ankete katılmıştır.

Öğrencilerin geneli kadın olmakla birlikte, %74.07’si üst düzey öğrenciler, %77,78’i son sınıf öğrenciler, %14,81’i ergenler, %7.41’i ikinci sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların %85,19’u gazetecilik, %11.11’i halkla ilişkiler ve %3,70’i kitle iletişim bölümünden olmayan öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu gazetecilik ve multimedya (%33,33), yayıncılık (%18,52), spor (%11,11) ve radyo (%7,41) alanlarında kariyer yapmayı planlamakta olup, halkla ilişkiler (%14,81) ve sinema (%14,81) alanında kariyer yapmaya başlamış öğrenciler de bulunmaktadır. Öğrenciler Instagram’ın Hikâye özelliğini kullanmanın onlara kattığı en önemli iki şeyden bahsederken genel anket profili, hassas konular hakkında sorular yöneltirken nasıl ofansif bir tutum sergilemeden bunu başarabileceğini öğrendiğini ve ikinci olarak herkesin kendi düşünce ve duygularını –sizinle aynı görüşü paylaşmasa dahi- duyurmayı hak ettiği cevabını vermiştir. Ardından en sık verilen cevapların Instagram Hikâyelerinde oluşturdukları temaların zorluğu hakkında olduğu görülmüştür.

Araştırmada, 12 fotoğraf paylaşımının prezantabl olabilmesi için düşünüldüğünden çok daha uzun bir hazırlık süreci gerektirdiği, fotoğraf paylaşım planlamasının harekete geçilmeden uzun bir süre önce organize edilmesinin icap ettiği ve insanlarla röportaj yapmaya başlamadan önce her şeyin tümüyle organize edilmiş olmasının şart olduğu üzerine cevaplar verilmiştir. Birkaç öğrenci ise röportaj tekliflerinin çeşitli sebepler ile reddedilmesi üzerine değinmiştir. Bir öğrenci, “İnsanlara polis şiddeti hakkında tartışma yaratacak bir soru sorduğunuzda donup kalıyorlar.” cevabını verirken diğeri, “Bir kişiden iyi bir röportaj çıkarabilmek için en az beş soru gerekiyor.” demiştir. Birçok öğrenci ayrıca fotoğraf becerilerini geliştirmenin önemi üzerinde durmuştur. Instagram’da kaliteli bir hikâye yaratmak için harcadıkları

eforum, fotoğraf çekme becerilerini geliştirdiğine değinmişlerdir. Genel itibari ile Instagram'ın Hikaye özelliğini kullanmanın onları hangi yönde geliştirdiğine yönelik sorulara birden fazla cevap verildiği görülmektedir: fotoğraf yeteneğimi geliştirmemi sağladı diyenler %53.85 iken röportaj yapma yeteneğimi geliştirdi diyenler %50, nasıl adım atılması gerektiğine yönelik yeteneklerimi geliştirdi diyenler %42.31, yazma yeteneğimi geliştirdi diyen %19.23, düzenleme yeteneğimi geliştirdi diyen %15,38 ve diğer yazı başlığı altındaki şıklar için yeteneklerini geliştirdiklerine yönelik cevaplar %3.85'tir (Byrd ve Denny, 2018).

Yürütülen bu çalışma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda ve çalışma bütünüyle değerlendirildiğinde, Instagram haberciliğinin profesyonel bir haberciliğin gerekliliğinde olduğu gibi yüz yüze iletişimi, haber kaynağının reklamına yönelik özenli bir çalışmayı ve araştırma sorularının detaylı ve intizamlı bir şekilde hazırlanması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda ve yapılan başka çalışmalar ile kıyasladığında (örn, Kinsky ve Bruce, 2016) günümüzün popüler twitter haberciliğinden çok daha detaylı ve özenli bir çalışma yürütülmesi gerektiği görüşünü yansıtmaktadır.

Günümüz haber kaynaklarına bakıldığında zaman, tüketicinin tercihleri ve alışkanlıkları göz önünde bulundurulduğunda, gerçek şudur ki, haber değeri taşıyan bir olayın ses duyurması için seçtiği kaynaklar, tüketicinin yoğunlaştığı sosyal medya uygulamalarının etkisi altındadır (Jenkins, 2006, p. 3). Instagram gazeteciliğinin başarısının birçok faktörden kaynaklandığı bilinmektedir. Ancak bunlardan en önemlisi olarak arz talep ilişkisinin sonuna kadar karşılıklı etkileşimini sürdürüyor olması gösterilebilmektedir. Eski sistem habercilik hayattaki süregelen değişimlerin yansıtılmasında yavaş kalmakla birlikte, takipçilere söz hakkı tanıyamaması bakımından teknolojik çağa ayak uyduramamaktadır.

Günümüz yeni kuşağının özellikle, habere anında ulaşma talebi ve kendi sesini ve düşünceleri yansıtmaya arzusu sebebi ile üzerine çalışılıp gün içerisinde sunulan eski habercilik geleneği yeni neslin tercihi olmaktan çıkmıştır. Her şeyden önce, CNBC'nin Z kuşağı çocukları arasında yaptığı bir anket göz önünde bulundurulduğunda, öğrenciler bir zamanlar Y kuşağı için oldukça popüler olan Facebook'u dahi neredeyse hiç kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Facebook'tan daha "havalı" olduğunu keşfettikleri için her gün Instagram ve Snapchat kullandıklarını dile getirmişlerdir. (Handley, 2019). Bu ne-

denle, teknolojik değişikliklere uyum sağlayan ve yeni neslin tercihlerini karşılamak için esnek bir tutum sergileyebilen habercilerin ve haber kaynaklarının sosyal medya gündeminde daha çok konuşulması ve ön sıralamalara çıkması beklenen bir sonuçtur.

Bir gazeteci olan Justin Sablich (2019), Instagram'ın aylık 800 milyondan fazla kullanıcısı olduğunu ve yapılan bir araştırmaya göre ise Instagram'da markalarla etkileşimin Facebook'tan 10 kat, Pinterest'ten 54 kat ve Twitter'dan 84 kat fazla olduğunu kaleme almıştır. Buna göre, gazeteciler, kişisel markalarını oluşturmak ve yaptıkları harika işi duyurmak için bunu doğru şekilde kullandıklarında hedef kitleye ulaşmalarının daha kolay olacağını iddia etmektedir. Ayrıca, yeterince "popüler" olunur ise, Instagram okuyucularının doğrudan çevrimiçi içeriklerine gönderimlerin aktarılmasına izin verebileceğini de vurgulamaktadır. Instagram'da başarılı bir profil oluşturmak için elbette püf noktaları iyi öğrenmek ve uygulamaya kısa sürede geçmek gerekliliğinden bahseden Sablich, Instagram gazeteciliğinde popülerleşebilmek için şu konularda ustalaşılması gerektiğini vurgulamıştır: Filtreleme, hashtag, aktif hikâye paylaşımı ve benzeri diğer içerikler (Sablich, 2019). Elbette bunları aktif olarak kullanırken bir gazeteci olarak arka planı paylaşmak, genç neslin ilgi alanlarına yönelik ilgi çekici görseller, hobi alanları, müzik ve sanat ile iç içe olmak da diğer gazeteciler ile rekabette bazı üstünlükler kazandırabilmektedir.

Bu doğrultuda, bu araştırmada Türkiye'deki gazetecilerin Instagram hesaplarının içerik yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Instagram gazetecileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi oluşturulurken öncelikle Instagram takipçi sayıları açısından gazeteciler sıralanmış olup, takipçi sayısı 1.000.000 kişinin üstünde olan ve tek kişi tarafından yönetilen 5 gazetecinin hesapları dikkate alınmıştır. Daha sonra içlerinden farklı ilgi alanlarından olmaları ölçüt kabul edilerek, 3 tanınmış ismin Instagram hesapları örneklemi oluşturmuştur.

Örneklemi oluşturan hesaplar İsmail Küçükkaya, Pelin Kaya, Ayşe Arman'dır. Gazetecilerin ilgi alanları incelendiğinde, Pelin Kaya'nın moda ve sosyete, Ayşe Arman'ın röportaj haberleri, İsmail Küçükkaya'nın ise haber

sunuculuğu yapmasından dolayı gündem haberciliği ile ilgilendiği görülmektedir.

Araştırmada yöntem olarak, içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi, sosyal bilimlerde iletişim şeklinin sistematik, niceliksel ve nesnel olarak ele alınması olarak ifade edilmekte olup, nesnellik, çalışma kapsamında belirlenen analiz sınıflandırmalarının farklı kişilerce aynı içeriğin incelenmesi süreci sonunda eş sonuçların elde edilmesiyle ilişkilidir (Keskin ve Çilingir, 2010, s. 59). Sistemlilik ise, nesnellığe çeşitli benzerlikler gösteren, belirli kriterlerin aynı türde içerik çözümlenmesi yapılacak metnin bütünü üzerinde gerçekleştirilmesidir.

İçerik analizi temel sınıflandırma sistemine dayanmaktadır. İçerik analizinin amacı, sınıflandırma sisteminin dayandığı kategorilerin varlığını ortaya koymasının haricinde bunların ne anlama geldiği ve genel görünüm için hangi ağırlığa sahip olduğunu belirtmektedir (Yeniçıktı, 2016, s. 103). Ana ölçüt olarak son 1 aydaki beğeni ve yorum sayıları dikkate alınmıştır. Araştırmada, Instagram verileri oluşturulurken son 1 aydaki (1 Haziran-30 Haziran) paylaşımlar kullanılmıştır. Çalışmada 3 farklı alanda olan 3 tanınmış ismin aldıkları beğeni, yorum sayıları karşılaştırılmış, paylaşım içerikleri değerlendirilmiştir. Ayrıca 3 hesaba ilişkin betimleyici istatistikler de verilmiştir. Son 1 ayda Ayşe Arman'ın hesabında 80, İsmail Küçükkaya hesabında 56, Pelin Kaya'nın hesabında 25 paylaşım yapılmıştır. Videolardan görüntülenme sayısı beğeni yerine kullanılmıştır. Paylaşımların içerikleri 3 başlıkta kategorize hale getirilmiştir.

Gazetecinin Instagram Kimliği: Gazetecinin adı, Instagram profil adı ve Instagram profilinin açıklama kısmında kendisine yönelik açıklama ve bilgilerinin mevcudiyeti olarak belirlenmiştir.

İçerik: Gazetecinin takipçi ve takip ettiği kişi sayısı, gönderi sayısı, son dönemdeki takipçi artışı, gönderinin zamanı, içerik türü gibi değişkenler dikkate alınmıştır.

Etkileşim: Beğeni sayıları ile gönderilerin altına açıklama yazılıp yazılmaması, yorum sayıları olarak belirlenmiştir. Bu bölümde, hashtag # kullanımı ve sayıları da dikkate alınmıştır.

Verilerin analizinde Spss 26 istatistik program kullanılmıştır. Veriler frekans analizi ile yüzde hesabından yararlanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde yapılan içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular “gazetecinin Instagram kimliği”, “içerik”, “etkileşim” başlıklarıyla verilmiştir.

Gazetecinin Instagram Kimliğinin İçerik Analizine Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında, incelemeye alınan gazetecilerin isimleri, Instagram profil isimleri, profilin açıklama kısmında yer alan bilgiler, açıklamadaki diğer sosyal medya hesap bağlantıları ve internet sayfaları ve iletişim bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Instagram Hesaplarına İlişkin Temel Bilgiler

Gazeteci adı	Hesap adı	Profilin Açıklama Kısmında Yer Alan Bilgiler	Açıklama Kısmında Diğer Sosyal Medya Hesap Linkleri	Açıklama Kısmında İnternet Sayfası İletişim Bilgileri
İsmail Küçükkaya	ismailkucukkaya	yok	yok	yok
Ayşe Arman	armanayse	yok	yok	www.armanayse.com
Pelin Kaya	modavesosyete	Fashion&LifeStyle Journalist/Columnist	Youtube	@sabah.gunaydin modavesosyete@gmail.com

Tablo 1 incelendiğinde, İsmail Küçükkaya profilinde herhangi bir açıklamaya yer vermemiştir. Ayşe Arman’ın profilinin açıklama kısmında, internet sitesine bağlantı verdiği görülmektedir. Pelin Kaya ise, profilinde Fashion&LifeStyle Journalist/Columnist vurgusu yapmış, Youtube kanalı, yazılarını yazdığı gazetenin Instagram profili bağlantısını ve mail adresini vermiştir.

Gazetecinin Instagram İçeriğinin İçerik Analizine Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, gazetecilerin toplam takipçi ve takip edilen sayılarına, toplam gönderi sayıları ile resim ve videoların gönderi sayılarına, ortalama etkileşim oranına, son dönemdeki takipçi artışlarına, paylaşım zamanına ve içerik konularına yer verilmiştir.

Tablo 2. Instagram Hesaplarına İlişkin Genel Bilgiler

Gazeteci adı	Takipçi Sayısı	Takipçi Sayısı %	Takip Edilen Sayısı	Takip Edilen Sayısı %	Toplam Gönderi Sayısı	Toplam Gönderi Sayısı %	Ortalama Etkileşim %	Son Dönemde Takipçi Artış
Ayşe Arman	1685556	37,4	1686	38,5	8521	37,6	1,6	8182
İsmail Küçükkaya	1443966	32,0	211	4,8	6513	28,7	2,7	-2,205
Pelin Kaya	1379764	30,6	2485	56,7	7645	33,7	0,7	583
Toplam	4509286	100,0	4382	100,0	22679	100,0		

Tablo 2'ye göre, Ayşe Arman'ın hesabı hesaplar içerisinde en çok takip edilen hesap olup (%37,4) Pelin Kaya'nın takipçisi diğerlerine oranla daha azdır (%30,6). Kişilerin takip ettiği kişi sayıları incelendiğinde Pelin Kaya'nın daha çok hesap takip ettiği (%56,7) İsmail Küçükkaya ise oldukça az hesabı takip ettiği anlaşılmaktadır (%4,8).

Gönderi sayıları incelendiğinde, en çok paylaşım yapan Ayşe Arman iken (%37,6), İsmail Küçükkaya daha az paylaşım yapmaktadır (%28,7). Etkileşim oranında ise, İsmail Küçükkaya'nın hesabı en yüksek iken (%2,7) Pelin Kaya'nın hesabı en düşüktür (%0,7). Ayrıca, son 1 haftadaki takipçi değişimi incelendiğinde, İsmail Küçükkaya'da düşüş görülmekte iken (-2,205) Ayşe Arman'da daha fazla artış görülmektedir (8182).

Tablo 3. Instagram Hesaplarına İlişkin Gönderi İstatistikleri

Gazeteci adı	Gönderi Sayısı	Gönderi Oranı %	Gün Başına Ortalama Paylaşım	Resim Gönderi Sayısı	Resim Gönderi Oranı %	Video Gönderi Sayısı	Video Gönderi Oranı %	Toplamda Resim %	Toplamda Video %
Ayşe Arman	80	49,7	2,7	70	51,9	10	38,5	87,5	12,5
İsmail Küçükkaya	56	34,8	1,9	48	35,6	8	30,8	85,7	14,3
Pelin Kaya	25	15,5	0,8	17	12,6	8	18,2	68,0	32,0
Toplam	161	100,0		135	100,0	26	100,0		

Tablo 3 incelendiğinde, son 1 ayda en çok paylaşım Ayşe Arman tarafından yapıldığı (%49,7) görülmekte olup, Pelin Kaya en az paylaşım yapandır (%15,5). Paylaşım olarak resim içerikleri paylaşanlarda en yüksek oran Ayşe Arman'da iken (%51,9) Pelin Kaya'da en düşüktür (%12,6). Paylaşım olarak video içerikleri paylaşanlarda en yüksek oran Ayşe Arman'dadır (%38,5).

Tablo 4. Instagram Hesaplarına İlişkin Paylaşım Zamanı Bilgileri

Gazeteci adı	Haftaiçi Gönderi Sayısı	Haftaiçi Gönderi %	Haftasonu Gönderi Sayısı	Haftasonu Gönderi %
Ayşe Arman	61	47,3	19	59,4
İsmail Küçükkaya	49	38,0	7	21,9
Pelin Kaya	19	14,7	6	18,7
Toplam	129	100,0	32	100,0

Tablo 4 incelendiğinde, hafta içi gönderi sayısı Ayşe Arman hesabında en çok iken (%47,3), Pelin Kaya’da en düşüktür (%14,7). Hafta sonu gönderi sayılarında yine Ayşe Arman’ın en yüksek orana (%59,4), Pelin Kaya’nın ise en düşük orana sahip olduğu görülmektedir (%18,7).

Paylaşım içerik bilgileri incelendiğinde, kişisel (%60,3) ve reklam (%58,3) içeriklerinde Ayşe Arman’ın hesabından en çok paylaşım yapıldığı görülmektedir. Moda, sosyete içerikleri incelendiğinde, Pelin Kaya’nın hesabından en çok paylaşım yapılmıştır. Siyaset (%58,8) ve diğer (%47,6) içeriklerde ise, İsmail Küçükkaya’nın hesabından yüksek oranda paylaşım yapıldığı görülmektedir.

Tablo 5. Instagram Hesaplarına İlişkin Paylaşım İçerik Bilgileri

Gazeteci adı	Kişisel	Kişisel %	Moda/Sosyete	Moda/Sosyete %	Reklam	Reklam %	Siyaset, haber	Siyaset, haber %	Diğer (Doğa, şehir, vb)	Diğer % (Doğa, şehir, vb) %
Ayşe Arman	47	60,3	0	0	10	58,3	14	41,2	9	42,9
İsmail Küçükkaya	26	33,3	0	0,0	0	0,0	20	58,8	10	47,6
Pelin Kaya	5	6,4	15	100,0	7	41,7	0	0,0	2	9,5
Toplam	78	100,0	15	100,0	17	100,0	34	100,0	21	100,0

Gazetecilerin ilgi alanları doğrultusunda yaptıkları habercilik dikkate alındığında, genelde o yönde paylaşım yaptıkları görülse de doğa, şehir gibi iş alanları dışındaki diğer türdeki paylaşımların da İsmail Küçükkaya ile Ayşe Arman tarafından yapıldığı ve hesaplarını kişisel olarak da kullandıkları belirlenmiştir.

Gazetecinin Instagram Etkileşiminin İçerik Analizine Yönelik Bulgular

Bu bölümde, gazetecilerin Instagram hesaplarına ilişkin beğeni ve yorum sayıları, paylaşılan içerik türlerine göre beğeni ve yorum sayıları ve hashtag kullanımları incelenmiştir.

Tablo 6'ya göre, İsmail Küçükkaya'nın resim içerikli paylaşımlarına beğeni oranı en yüksek iken (%48,4) Pelin Kaya'da en düşüktür (%7,1). Diğer yandan, Pelin Kaya'nın video içerikli paylaşımlarına beğeni oranı en yüksek iken (%53,2) İsmail Küçükkaya'da en düşüktür (%13,9). Toplam beğeni sayısı üzerinden değerlendirildiğinde en çok beğeni Ayşe Arman'ın hesabında (%38), en düşük beğeni oranı ise İsmail Küçükkaya'nın hesabında görülmektedir (%29). Ayşe Arman'ın son bir aydaki 80 paylaşımı incelendiğinde, 70'inin resim, 10'unun video olduğu ve 47'sinin kişisel olduğu dikkate alındığında, kişisel paylaşımlarının yüksek oranda beğenildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Instagram Hesaplarına İlişkin Beğeni İstatistikleri

Gazeteci adı	Gönderi Sayısı	Gönderi Oranı %	Resimlerin Top. Beğ. Sayısı	Resimlerin Top. Beğ. Oranı %	Videoların Top. Beğ. Sayısı	Videoların Top. Beğ. Oranı %	Toplam Beğeni Sayısı	Top. Beğ. Oranı %	Açıklama Yazılan Paylaşım Durumu
Ayşe Arman	80	49,7	1717417	44,5	1637963	32,9	3355380	38,0	Tamamı
İsmail Küçükkaya	56	34,8	1867494	48,4	692093	13,9	2559587	29,0	Neredeyse tamamı
Pelin Kaya	25	15,5	273084	7,1	2645032	53,2	2918116	33,0	Tamamı
Toplam	161	100	3857995	100	4975088	100	8833083	100	

İsmail Küçükkaya'nın son bir ayda 56 paylaşım yaptığı, 48'inin fotoğraf olduğu ve kişisel paylaşımları ile diğer (doğa, şehir, vb.) paylaşımlarının toplamı %80'in üzerinde olduğu dikkate alındığında, siyaset ve haber paylaşımlarından ziyade diğer paylaşımlarının yüksek oranda beğeni aldığı ortaya çıkmaktadır.

Pelin Kaya'nın son bir ayda 25 paylaşım yaptığı, 17'sinin fotoğraf, 8'inin video olduğu, genellikle moda ve reklam üzerine paylaşımlar yaptığı, fakat videolarının beğeni oranı (%53,2) fotoğraflardan (%7,1) yüksek olduğu tespit

edilmiştir. Burada videoların izlenme sayılarının beğeni olarak değerlendirildiği de dikkate alınmalıdır.

Tablo 7. Instagram Hesaplarına İlişkin Yorum İstatistikleri

Gazeteci adı	Gönderi Sayısı	Gönderi Oranı %	Resimlere Yapılan Toplam Yorum Sayısı	Resimlere Yapılan Toplam Yorum Oranı %	Vidolara Yapılan Toplam Yorum Sayısı	Vidolara Yapılan Toplam Yorum Oranı %	Toplam Yorum Sayısı	Toplam Yorum Oranı %
Ayşe Arman	80	49,7	21400	36,0	3033	23,8	24433	33,8
İsmail Küçükkaya	56	34,8	19552	32,9	6132	48,2	25684	35,6
Pelin Kaya	25	15,5	18528	31,1	3560	28,0	22088	30,6
Toplam	161	100	59480	100,0	12725	100	72205	100,0

Tablo 7 incelendiğinde, Ayşe Arman’ın resim içerikli paylaşımlarına yorum oranı en yüksek iken (%36) Pelin Kaya’da en düşük (%31,1) olduğu görülmektedir. Videolara yapılan yorumlarda, İsmail Küçükkaya’nın video içerikli paylaşımlarına yorum oranının en yüksek olduğu (%48,2), Ayşe Arman’ın ise en düşük olduğu (%23,8) tespit edilmiştir.

Toplam yorum sayısı üzerinden değerlendirildiğinde, en çok yorum İsmail Küçükkaya paylaşımlarına yapılmış (%35,6), en az yorum Pelin Kaya’nın paylaşımlarına yapılmıştır (%30,6). Fakat her üç gazetecinin de toplam yorum sayılarının %30’larda seyrettiği görülmektedir.

Tablo 8. Instagram Hesaplarına İlişkin Paylaşım İçeriklerine Göre Beğeni Bilgileri

Gazeteci adı	Kişisel Beğeni Sayısı	Kişisel Beğeni %	Moda/Sosyete Beğeni Sayısı	Moda/Sosyete Beğeni %	Reklam Beğeni Sayısı	Reklam Beğeni %	Siyaset, haber	Siyaset, haber Beğeni %	Diğer (Doğa, şehir, vb) Beğeni Sayısı	Diğer (Doğa, şehir, vb) Beğeni %
Ayşe Arman	2118111	62,1	0	0,0	314486	20,0	454955	41,0	467828	21,0
İsmail Küçükkaya	1259594	36,9	0	0,0	0	0,0	653746	59,0	646247	29,0
Pelin Kaya	32200	0,9	514646	100,0	1255129	80,0	0	0,0	1116141	50,0
Toplam	3409905	100,0	514646	100,0	1569615	100,0	1108701	100,0	2230216	100,0

Tablo 8 incelendiğinde, kişisel (%62,1) içeriklerde en çok beğeniyi Ayşe Arman'ın alırken siyaset, haber içeriklerinde en çok beğeniyi İsmail Küçük-kaya almıştır (%59). Moda, sosyete (%100), reklam (%80) ve diğer (%50) içe-riklerde de Pelin Kaya'nın hesabı en çok beğeni aldığı görülmektedir.

Gazetecilerin haber yaptıkları alanla ilgili paylaşımların beğeni oranları incelendiğinde, İsmail Küçük-kaya ile Pelin Kaya'nın habercilik paylaşımla-rının yüksek oranda beğenildiği görülse de Ayşe Arman'ın kişisel paylaşımla-rının kaydedeğer oranda beğeni alması dikkat çekicidir (%62,1).

Tablo 9. Instagram Hesaplarına İlişkin Paylaşım İçeriklerine Göre Yorum Bilgileri

Gazeteci adı	Kişisel Yorum Sayısı	Kişisel Yorum %	Moda/Sosyete Yorum Sayısı	Moda/Sosyete Yorum %	Reklam Yorum Sayısı	Reklam Yorum %	Siyaset, haber	Siyaset, haber Yorum Sayısı	Diğer (Doğa, şehir, vb) Yorum Sayısı	Diğer (Doğa, şehir, vb) Yorum %
İsmail Küçük-kaya	15325	52,9	0	0,0	0	0,0	4129	38,0	6230	58,8
Ayşe Arman	12898	44,5	0	0,0	1517	33,3	6725	62,0	3293	31,1
Pelin Kaya	738	2,5	17240	100,0	3040	66,7	0	0,0	1070	10,1
Toplam	28961	100,0	17240	100,0	4557	100,0	10854	100,0	10593	100,0

Tablo 9 incelendiğinde, kişisel (%52,9) ve diğer içeriklerinde (%58,8) İsmail Küçük-kaya'nın hesabının en çok yorum aldığı görülmektedir. Siyaset içerik-lerinde ise en çok Ayşe Arman'ın paylaşımlarının yorum aldığı belirlenmiştir (%62). Moda, sosyete (%100) ile reklam (%66,7) içeriklerinde ise en çok Pelin Kaya'nın paylaşımları yorum almış olup kişisel paylaşımlarına gelen yorum-ları oldukça düşük oranda olduğu bulunmuştur (%2,5).

Tablo 10. Instagram Hesaplarında Paylaşım İçeriklerine Göre Hashtag (#) Kullanımı

Gazeteci adı	Kişisel	Kişisel %	Moda, sosyete	Moda, sosyete %	Reklam	Reklam %	Siyasi	Siyasi %	Yer, şehir	Yer, şehir %
İsmail Küçük-kaya	2	6,9	0	0,0	0	0,0	1	12,5	0	0,0
Ayşe Arman	23	79,3	0	0,0	1	20,0	7	87,5	1	50,0
Pelin Kaya	4	13,8	13	100,0	4	80,0	0	0,0	1	50,0
Toplam	29	100,0	13	100,0	5	100,0	8	100,0	2	100,0

Tablo 10'da yer alan Instagram hesaplarında kullanılan hashtagler incelendiğinde, siyasi (%87,5) ve kişisel (%79,3) tagler en çok Ayşe Arman tarafından kullanılmıştır. Moda, sosyete (%100,0) ile reklam (%80) tagleri ise daha çok Pelin Kaya'nın paylaşımlarında kullanılmıştır. Yer, şehir tagleri'nin ise, Ayşe Arman ve Pelin Kaya tarafından eşit oranda kullanıldığı görülmektedir (%50). İsmail Küçükaya'nın siyasi tag'leri %12,5, kişisel tag'leri ise %6,9 oranında kullandığı belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Zaman geçtikçe, gazetecilik endüstrisi, yalnızca tek bir teknolojik ilerleme faktöründen ötürü değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik değişiklikler gibi diğer faktörlerle olan korelasyonu sebebiyle de çeşitli kademeli değişiklikler geçirmiştir (Wijaya, 2019). Bu değişimlerle birlikte, halkın ilgi ve beklentisine yönelik gazetecilikte kendi içinde yeni yollar keşfetmeye başlamıştır. Bu anlamda zamanın getirdiği her bir etkenle gazeteciliğin de sinerji içinde çalıştığını ve değişime uğradığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Instagram gazeteciliği günümüz modern gazetecilik sektörünün en önemli platformlarından biri haline gelmiştir. Yayınlanan her türlü içeriğe hızlı bir şekilde erişim kolaylığı sağlıyor olması ve takipçilerle aktif bir etkileşim içinde bulunma imkânını temin ediyor olması, bu alanda ön plana çıkmak isteyen ve sesini duyurmak isteyen her kesim insan için bir avantaj haline dönüşmüştür. Özellikle Instagram'ın kendini sürekli yenileyen bir platform ile yeni nesil kuşağa hitap ediyor olması da son yıllarda birçok gazetecinin TV programcılığındaki şöhretini büyütmesine olanak tanır hale gelmiştir. Modayla, sanatla, kişinin yaşam stili ve tarzıyla, gittiği mekânlarla, eş-dost çevresi ile ve elbette hitap ettiği kitleye arzuladıkları bilgi ve dedikoduyu sağlayabilme imkânlarıyla takipçi sayısını günden güne arttırması mümkündür.

Instagram'da aktif bir kullanım sergilemek, olayları ve gündemi her an takip edip paylaşımlarda bulunuyor olmak da kişinin hedef takipçi sayısına ulaşmasına olanak tanımaktadır. Kişinin profil kısmında yer alan bilgileri, kendisi hakkında ipucu verme olanağı sağlarken, açıklama kısmında vereceği sosyal medya hesap linkleri ise yoğunlaşmak istediği sosyal medya mecrasındaki takipçi kitlesine hızlı bir şekilde ulaşmasına da olanak tanımaktadır. Ayrıca var ise, internet sayfası ve iletişim bilgileri ile de hitap ettiği ku-

şakların iletişim tercihlerine de önem vermiş olup, sesini duyurduğu kuşaklar ile iletişimini güçlendirebilmektedir. Bu bağlamda Ayşe Arman ve Pelin Kaya'nın profillerinde artı bir iletişim olanağı sağlıyor olması takipçilerinin gün ve gün arttırıyor olmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Ne kadar geniş bir kitle ile etkileşim sağlanırsa o kadar sağlam takipçi profili oluşturmak mümkün olacaktır.

Günümüzde gelinen noktada, takipçi sayısı arttıkça, kişinin popülaritesi de artmaktadır. Elde edilen popülarite ile beraber yeni neslin o profili yorumlama unsurlarından biri de takip ettiği kişi sayısıdır. Instagram'da halka hitap eden sanatçıların, gazetecilerin ve siyasetçilerin hesapları göz önünde bulundurulduğunda bu bakış açısını kabul ettikleri ve ne kadar çok takipçileri var ise o kadar az takip ettikleri kişilerin olduğu gözlemlenmektedir. Ancak değerlendirmede bulunulan üç gazeteci için aynı şeyleri söylemek mümkün olmayacaktır. Ayşe Arman'ın, İsmail Küçükkaya ve Pelin Kayaya göre daha çok takipçisinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, takip ettiği kişi sayısı yadırganamayacak düzeyde fazladır, ancak İsmail Küçükkaya'nın bu yeni nesil bakış açısına uygun bir şekilde az takibinin olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu etkenin takipçi sayısını ne ölçüde etkilediği tam olarak bilinemese de en azından bu konuyu ciddiye alan yadırganamayacak sayıdaki önemli profillerin varlığından söz etmek mümkündür.

Ayrıca, Instagram'daki aktif paylaşım sıklığı göz önünde bulundurulduğunda bu üç gazeteci içinde en aktif paylaşımda bulunan Ayşe Arman'ın en çok takipçiye sahip olmasına pek de şaşırılmamalıdır. Genel bir değerlendirme yapılır ise, Instagram'daki hafta içi ve hafta sonu paylaşımları değerlendirildiğinde her ikisinde de en aktif olan Ayşe Arman'ın en çok takipçiye sahip olduğunu gözlemlenmektedir. Aktif bir profile sahip olmanın Instagram için çok önemli bir husus olduğu zaten bilinmektedir. Bulunan sonuç da bu görüşü doğrulamıştır.

Paylaşımlarında kişisel hayatıyla ilgili yine bu üç gazeteciye oranla Ayşe Arman daha fazla paylaşımda bulunmaktadır. Kişisel hayatla ilgili bilgi edinilmesine olanak sağlanması takip edenlerin gezilecek görülecek yerler listesinde Ayşe Arman'ın listesini hayatlarına koymalarını etkilemiştir. Instagram'daki aktifliği dolayısı ile daha fazla reklam aldığı ön görülür ise, profilinde en çok reklam paylaşımında bulunan ismin de aynı kişi olması şaşırt-

mamaktadır. Siyaset ve doğa, şehir hayatıyla ilgili paylaşımlarda İsmail Küçükçkaya ile yakın bir profil sergilese de, bu alanda daha az paylaşımda bulunduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Diğer yandan, gönderilerin altına yapılan yorumlar değerlendirildiğinde, yine en çok takipçi sayısına sahip Ayşe Arman olsa da İsmail Küçükçkaya’nın video paylaşımlarına daha çok ilginin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Genel değerlendirme yapıldığında her üç isminde kendilerini ön plana koydukları alanlarda hitap ettikleri kitlelerle daha fazla iletişim halinde oldukları ve beğeni oranlarının da bu yönde artış gösterdiği analiz sonuçlarına yansımaktadır. Bununla birlikte, etkileşim ve paylaşımların azlığı yönünden İsmail Küçükçkaya’nın hashtag paylaşımlarının her iki gazeteciye oranla epey az olduğu ve bu durumun takipçi artışını olumsuz etkilediği görülmektedir. Hashtag kullanan Pelin Kaya’nın İsmail Küçükçkaya kadar aktif olmasa dahi takipçi kaybetmediğinin görülmesi bu durumu desteklemiştir.

Goffman (1959), birçok kişinin çevresine güvenilir bir imaj yaratabilme doğrultusunda, sözel ve sözel olmayan verileri kullanarak, şekillendirdikleri kimlikler ile imgelerinin seslerini duyurduklarını iddia etmektedir. Kişi veya kişilerin öz-sunumları (self-presentation) hedef amaçlı olma eğilimindedirler (Leary ve Kowalski, 1990), bu sebeptendir ki, çevrelerine kendi benliklerini nasıl yansıttıklarını göz önünde bulundurarak, hem onların arzularını hem de bireysel amaçlarını, kendi benlikleri ile dengede tutmanın bir arayışı içindedirler (Bortree, 2005).

Geleneksel olarak, öz sunumun yüz yüze etkileşimle belli bir seviyeye kadar kişinin kendini ifade etmesine olanak tanıdığı bilinmektedir. Örneğin, bir kişi kendini tanıtmak istediğinde bunu fiziksel olarak yapması mümkündür, ancak kişinin fiziksel görünümü yansıtmak istediği öz sunumuyla örtüşmeyebilmektedir ve karşı tarafta şüphe uyandırabilmektedir. Ancak internet çağının sunduğu online platformlar sayesinde, kişiler kendi öz sunumları hakkında daha fazla kontrol alanına sahip olmuştur. Hem fiziksel hem görsel hem de işitsel kapsamda yansıtmayı hedefledikleri öz sunumları için birçok imkân bu platformlar üzerinden sunulmaktadır. Bu nedenle, araştırmacılar; kişi/kişilerin geniş kapsamda öz sunumunu çevrimdışı çevrelerinde yapabilme imkânına sahip olmalarında dahi, yeni çevrimiçi dünyada öz sunumlarını diledikleri ölçüde ve daha kapsamlı bir şekilde yansıtabilme olanağına sahip olduklarını iddia etmektedirler (Caplan, 2005; Gibbs, Ellison ve Heino, 2006; Papacharissi, 2002).

Gerçek şudur ki, özetle, bir kişi yüz yüze etkileşim yoluyla belirli bir ölçüde kendini sunabilme imkanına sahipken, çevrimiçi sitelerin sağladığı konfigürasyon süreçleri kişilere bu açıdan daha fazla özelleştirme sunmaktadır. Bu özelleştirmeler ile de kişiler hangi kendileri ile ilgili vermek istedikleri ipuçları ne ise onu yansıtmaktadırlar. Bu anlamda hitap etmek istedikleri kitleyi de belirleyebilme imkanına sahip olabilmektedirler. Bunu destek nitelikte bir yandan da sosyal medya'nın kullanıcılarına sunduğu öz sunum imkânları sürekli bir şekilde gelişmeye ve zenginleşmeye devam etmektedir (Rosenberg ve Egbert, 2011; Van Der Heide, D'Angelo ve Schumaker, 2012; Vitak, 2012).

Sonuç olarak, Instagram dinamiklerinin gazetecilerin takipçi artışındaki etkisinin ortaya koyulduğu bu araştırmada yeni nesil gazetecilik anlayışında Instagram kullanan gazetecilerin bir kanaat önderi olma pozisyonundaki rolleri toplumsal öneme sahiptir. Araştırmada içerik analizi yapılarak Türkiye'deki en çok takip edilen ve ilk beş arasında yer alan gazetecilerin Instagram hesaplarının incelenmesi, habercilik bağlamında gazetecilerin sosyal medya mecralarında yer edinmelerinde bir ipucu sağlayabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examining Journalists' Instagram Accounts in
Turkey: A Content Analysis**

*

Aylin Tutgun Ünal – Ayşe Sena Kurt
Üsküdar University

Nowadays, as the news agency of social media, Instagram serves not only the visual sharing of young generations in the form of photo/video, but also the dissemination of informational content about both the business and private life of professionals. Working almost as a news agency, social media serves news organizations as the primary source with the photos and videos it shares. It is seen that almost all of the journalists benefit from social media channels.

Social media is used by large masses to produce and consume news worldwide. Therefore, it has been wondered how social media journalists use social networks. The high number of followers of journalists who are popular in our country shows this. Having a high number of followers imposes the responsibility of being an opinion leader. What opinion leaders say and how they say is important in today's widespread culture, which we call participatory culture.

Social media is the most common online example of participatory culture, and the same mechanism as in real life also works in social networks. In the internal control mechanism of social media, auditors are a kind of online users and can share opinions, likes or repost (retweet, repost, repin, etc.). According to this knowledge, considering that popular journalists have the power to influence society, the balance of their sharings about journalism and personal usage can provide clues as to why they are being followed.

In this study, three journalists Instagram account which is the top five with a high number of followers in Turkey are analyzed according to content analysis. First of all, journalists are listed in terms of the number of Instagram followers and then, accounts of 5 journalists with more than 1,000,000 followers and managed by a single person were taken into account. Afterward, the sample of Instagram accounts of 3 well-known names was formed, consider-

ing that they are from different interests. The accounts that have been sampled and analyzed are İsmail Küçükkaya, Pelin Kaya, Ayşe Arman. When the areas of interest of journalists are examined, it's seen that Pelin Kaya is interested in fashion and high society, Ayşe Arman is interested in interview news, and İsmail Küçükkaya is interested in news reporting.

Journalists' Instagram pages are analyzed under three headings: "Journalist's Instagram Identity", "Content" and "Interaction". Some of the findings obtained as a result of the research are as follows: (a) The use of hashtags affects the increase in the number of followers, (b) İsmail Küçükkaya makes 80% personal shares from his account rather than his business area, (c) Ayşe Arman who shared the most posts on Instagram compared with the other two journalists shared 80 posts in a month. The second one is İsmail Küçükkaya with 56 posts and Pelin Kaya with 25 posts in the third place, d) Personal posts are the most liked. When Ayşe Arman's 80 posts in the last month were examined, considering that 70 of them were pictures, 10 of them were videos, and 47 of them were personal, it was understood that why her personal posts were highly appreciated. It has been taken into consideration that İsmail Küçükkaya has shared 56 shares in the last month, 48 of them are photographs and the total of his personal and other (nature, city, etc.) shares are over 80%. It has been revealed that his other posts rather than politics and news posts are highly appreciated.

It has been determined that Pelin Kaya has made 25 posts in the last month, 17 of them are photographs, 8 of them are videos, and she generally posts on fashion and advertising. However, it was determined that her videos had a higher appreciation rate (53.2%) than photographs (7.1%) As a result of the research, it was understood that the hashtags used by journalists together with their personal posts are effective in the number of followers. It is understood from the number of views that video content is more effective because it contains more interaction than photographs, as in the example of Pelin Kaya. Maximum usage of visual features is effective in increasing followers.

In conclusion, it is clear that Instagram journalism has become one of the most important platforms of today's modern journalism industry. In this study, which revealed the effect of Instagram dynamics on the increase of journalists' followers, the role of journalists using Instagram in the position of opinion leaders in the new generation journalism approach was found to be

important. By making content analysis in the research, examining the Instagram accounts of journalists who are among the most followed and top five in Turkey can provide a clue to the place of journalists in social media in the context of journalism.

Kaynakça / References

- Asmafiliz, E., ve Şalvarcı Türeli, N. (2018). Y kuşağı bireylerin sosyal medya kullanım sıklığı üzerine ampirik bir araştırma, *5th International Conference on Social Sciences and Education Research Bildiriler Kitabı* içinde (s.294–312).
- Bortree, D. S. (2005). Presentation of self on the Web: An ethnographic study of teenage girls’ Web logs. *Education, Communication, & Information*, 5, 25–39.
- Byrd, R. D., ve Denney, P. (2018). Using their own voice: Learning to tell stories with Instagram. *Teaching Journalism & Mass Communication*. 8(2), 47–55. <http://www.aejmc.us/spig/journal> adresinden erişilmiştir.
- Caplan, S. E. (2005). A social skill account of problematic internet use. *Journal of Communication*, 55, 721–736.
- Dyke M. V., Haynes C ve Ferguson M (2007). Bridging the divide: A public relations perspective on intergenerational communication. *Public Relations Quarterly*, 52, 4, 19–23.
- Gibbs, J. L., Ellison, N. B., Heino, R. D. (2006). *Self-presentation in online personals: The role of anticipated future interaction, self-disclos.*
- Golbeck, J. (2015). *Instagram: Introduction to social media investigation*, 159–170. doi: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-801656-5.00015-9>.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York, NY: Double Day.
- Handley, L. (2019). Facebook is at the point of no return: These 17-year-olds are very clear about what they love and hate about social media. CNBC. <https://www.cnn.com/2019/07/31/facebook-instagram-snapchat-what-teenagers-think-of-social-media.html> adresinden erişilmiştir.
- Harcup, T., ve O’Neill, D. (2017). What is news? News values revisited (again). *Journalism Studies*, 18(12), 1470-88.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York, London: New York University Press.
- İrvan, S. (2014). İnternet gazeteciliğinde fırsatlar ve tehditler. *Yeni Düzen*. <http://www.yeniduzen.com/internet-gazeteciliginde-firsatlar-ve-tehditler-2981yy.htm> adresinden erişilmiştir.

- Keskin, H. D., ve Çilingir, Z. (2010). Web sitelerinin globalizasyonu üzerine büyük global Amerikan markalarına yönelik bir içerik analizi uygulaması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 51–66.
- Kinsky, E.S., ve Bruce, K. (2016). It throws you into the ring: Learning from live-tweeting. *Teaching Journalism and Mass Communication*, 6(1), 36–52.
- Kuyucu, M. (2017). Y kuşağı ve teknoloji: Y kuşağının iletişim teknolojilerini kullanım alışkanlıkları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 845–872.
- Lamble, S. (2011). *News as it happens: An introduction to journalism*. Melbourne: Oxford University Press.
- Lasica, J.D. (2003). Blogs and journalism need each other. *NiemanReports*, 57(3), 70–4.
- Leary, M. R., Kowalski, R. M. (1990). Impression management: A literature review and two component model. *Psychological Bulletin*, 107, 34–47.
- Marwick, A.E. (2018). Why do people share fake news? A sociotechnical model of media effects. *Georgetown Law Technical Review*, 2, 474–512.
- Özdemir, Ş. (2017). *Kuşaklar teorisine göre Türkiye’deki gençlerin medya kullanım alışkanlıkları ve İstanbul örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Papacharissi, Z. (2002). The presentation of self in virtual life: Characteristics of personal home pages. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 79, 643–660.
- Park, S., Fisher, C., Fuller, G., ve Lee, J.Y. (2018). Digital news report: Australia 2018. *News and Media Research Centre*, University of Canberra.
- Rosenberg, J., ve Egbert, N. (2011). Online impression management: Personality traits and concerns for secondary goals as predictors of self-presentation tactics on Facebook. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 17, 1–18.
- Sablich J. (2019). *Three ways journalists should be using Instagram*. <https://www.nyguild.org/front-page-details/three-ways-journalists-should-be-using-instagram> adresinden erişilmiştir.
- Sağır, A., ve Eraslan, H. (2019). Akıllı telefonların gençlerin gündelik hayatlarına etkisi: Türkiye’de üniversite gençliği örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 48–78. <http://dx.doi.org/10.26466/opus.515339>
- Singer, J.B., Hermida, A., Domingo, D., Heinonen, A., Paulussen, S., Quandt, T., Reich, Z., ve Vujnovic, M. (2011). Participatory journalism: Guarding open gates at online newspapers. *Wiley-Blackwell*, West Sussex.
- Süer, S., Sezgin, K., ve Oral, B. (2017). Z kuşağındaki öğrencilerin internete ilişkin algılarının belirlenmesi: Bir metafor çalışması, *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(12), 190–203.

- Tutgun-Ünal, A. (2020a). Sosyal medya gazeteciliği. G.E. Atalay, (Ed.) *Yeni medya ve alternatif gazetecilik: Yeni olanaklar, sorunlar ve tartışmalar*, içinde (s.43–90).İstanbul: Hiperyayın,
- Tutgun-Ünal, A. (2020b). Yeni medya ile yeni gazetecilik anlayışı: Haber ajanslarının sosyal medya gazeteciliği açısından incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 1011–1031. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.647078>
- Tutgun-Ünal, A., ve Deniz, L. (2020). Sosyal medya kuşaklarının sosyal medya kullanım seviyeleri ve tercihleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(22), 125–144.
- Van Der Heide, B., D’Angelo, J. D., ve Schumaker, E. M. (2012). The effects of verbal versus photographic self-presentation on impression formation in Facebook. *Journal of Communication*, 62, 98–116.
- Vitak, J. (2012). The impact of context collapse and privacy on social network site disclosures. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 56, 451–470
- Wijaya, C. (2019). Effective use of Instagram as a social media tool for the Conversation Media Group. *The Conversation Media Group: The University of Melbourne*, p.1.
- Wilding, D., Fray, P., Molitorisz, S., ve McKewon, E. (2018). *The impact of digital platforms on news and journalistic content*, Australia: University of Technology Sydney.
- Wilnat, L., ve Weaver, D. (2014). *The American journalist in the digital age: Key findings*. Bloomington: School of Journalism, Indiana University. <http://www.news.indiana.edu/releases/iu/2014/05/2013-american-journalist-key-findings.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Yeniçikti, N. A. (2016). Halkla ilişkiler aracı olarak Instagram: Sosyal medya kullanan 50 şirket üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(2), 92–115. doi: 10.18094/si.84410.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tutgun-Ünal, A. ve Kurt, A.S. (2021). Türkiye’deki gazetecilerin instagram hesaplarının içerik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 252-277. DOI: 10.26466/opus.830479

Bireysel Yenilikçilik Sınıflandırması ve Öz Yeterlilik İlişkisi: Mutfak Çalışanlarında Bir Araştırma¹

DOI: 10.26466/opus.816491

*

Ediz Güripek* – Cemal İnce** – Serdar Eren ***

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üni. Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y.O

E-Posta: edizguripek@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-9573-2674](https://orcid.org/0000-0001-9573-2674)

** Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üni. Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y.O

E-Posta: cemal.ince@gop.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2005-7090](https://orcid.org/0000-0003-2005-7090)

*** Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi

E-Posta: serdar.eren@dupu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9733-2308](https://orcid.org/0000-0001-9733-2308)

Öz

Kişisel doyumunu gerçekleştirmiş müşterilerin odağında yiyecek-içecek işletmelerinden hedonik duyguları tatmin etmek, sunduğu yiyecek ve içeceklerden çok daha önemli hale gelmiştir. Bu nedenle yiyecek içecek işletmelerinde müşteri memnuniyetinin sağlanmasında sadece ürünler değil yenilikçi düşünce ve uygulamalar da büyük önem kazanmıştır. Rekabet avantajı elde etmek isteyen işletmelerin yenilikçi stratejiler geliştirmeleri kaçınılmazdır. Yenilik yapabilmek için bireysel olarak yenilik yeteneğine sahip olmak gereklidir. Çünkü yenilik yapma yeteneğine sahip çalışanlar, yenilikçi olmayan çalışanlara göre daha orijinal düşüncelere sahip, cesur, girişimci ve bağımsız kişilerdir. Yenilikçi kişiliğin, yeni ürünlerin arz edilmesi, yeni üretim tekniklerinden yararlanma, yeni müşteri ve pazarların elde edilmesi, yeni hizmet yöntemlerinin bulunması gibi çeşitli konularda işletmeye yararlar sağlayabileceği bir gerçektir. Yenilikçi kişiliğe sahip olan çalışanlarda bulunan bir diğer özellik ise öz yeterliliktir. Öz yeterlilik; çalışanın ilgili alanda kendisinden beklenen davranışları gerçekleştirmek için sahip olduğu bilgi ve yeteneklerinin farkında olması ile bunları uygulama becerisidir. Öz yeterlilik; yenilikçi, öncü, sorgulayıcı, kuşkucu ve gelenekçi olarak sınıflandırılmaktadır. Yiyecek-içecek işletmelerinde öz yeterliliğin dışarıya yansıyan hallerinden birisi de yenilikçilik ve yenilikçiliğin eyleme dönüşmüş halidir. Bu çalışmada, Ankara, Bodrum ve Mersin illerindeki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin mutfak departmanında çalışanlarda bireysel yenilikçilik ve öz yeterlilik arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel yenilikçilik, Öz yeterlilik, Otel işletmeleri, Mutfak çalışanları.

¹ Bu çalışma 17-19 Eylül 2019 tarihinde Bişkek/Kırgızistan'da düzenlenen III. International Congress On Cultural Heritage and Tourism/Events Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Relationship Between Individual Innovation Classification and Self-Efficacy: A Research in Kitchen Employees

*

Abstract

Satisfaction of hedonic emotions from food and beverage businesses has become more important than products in the focus of customers who have achieved personal satisfaction. Therefore, not only products but also innovative ideas and practices have gained great importance in ensuring customer satisfaction in food and beverage establishments. It is inevitable for enterprises that want to gain competitive advantage to develop innovative strategies. In order to innovate, it is necessary to have the ability to innovate individually. Because employees who have the ability to innovate are brave, entrepreneurial and independent people who have more original ideas than non-innovators. It is a fact that the innovative personality can provide benefits to the company in various subjects such as the supply of new products, the utilization of new production techniques, the acquisition of new customers and markets, the existence of new service methods. Self-efficacy is the form of innovative personality in the employee. Self-sufficiency: is aware of the knowledge and abilities of the employee to perform the behaviors expected from him in the related field and the ability to apply them. Self-sufficiency; innovative, pioneering, questioning, skeptical and traditionalist. One of the externally reflected states of self-efficacy in food and beverage establishments is innovation and the transformation of innovation into action. In this study, the relationship between individual innovation and self-efficacy was investigated in the kitchen department of 4- and 5- star hotels in Ankara, Bodrum and Mersin.

Keywords: *Individual innovation, Self-efficacy, Hotel managements, Kitchen employees.*

Giriş

Küresel ve yerel işletmecilikte başarılı bir işletme olmanın çeşitli etkenleri bulunmaktadır. Bu süreçte işletmeler; uluslararası ve ulusal rakipleriyle, teknolojiyle, insan ilişkileriyle, sistemlerle karşılıklı ilişkiler ve etkileşimler içerisinde olmaktadır. Küyerel (küresel düşünme yerel hareket etme) ekonomik sistem işletmeleri ulusal ve uluslararası büyük rekabete mecbur kılmaktadır. Bu sistemin ana kaynağı bilgiden yararlanan ekonomik büyüme ve gelişmedir. Bu sistem içerisinde başarılı olmak isteyen işletmelerin rekabet gücünün gelişmesinde yenilikçilik ve öz yeterliliğe sahip çalışanlar önemli bir yer tutmaktadır.

Yenilik, işletmelerin rekabet edebilirliği açısından sahip olması gereken önemli bir güçtür. Bu nedenle farklı disiplin dallarında yenilik tanımları yapılmıştır. Rogers (1995) yeniliği “birey ya da örgüt tarafından yeni kabul edilen fikir, uygulama veya nesne” olarak tanımlamaktadır.

Yenilikçilik konusunda bilimsel anlamda yapılan ilk çalışmalar Schumpeter (1934) tarafından yapılmıştır. Schumpeter yapmış olduğu çalışmada yenilikçiliği yeni olarak tanımlanan fikir, uygulama veya nesne, yeni bir problem çözme yöntemi özelinde “yeni birleşimler oluşturulması ve uygulanması için yeni ürün, süreç, hizmet ile ilgili yenilikler gerçekleştirmek” olarak tanımlamıştır (Işık ve Türkmendağ, 2016).

Beklenmeyen durumlar, beklenti ile sonuç arasındaki uyumsuzluk, süreç gereklilikleri, demografik gelişmeler, yeni bilgi ve ürünlere duyulan ihtiyaçlar ile bireylerin kendini ifade ve başarıma ihtiyacı gibi bireysel ve örgütsel faktörler birey ve örgütü yenilikçiliğe yöneltmektedir (Acaray, 2007).

Yenilik yapmak bilgi ve tecrübe sahibi olmanın yanında bireysel cesarete sahip olmayı gerektirir. Cesaretin kaynağı ise bireyin öz yeterliliğe sahip olması demektir. Drucker (1985) yeniliğin tanımını girişimcilerin farklı ürün veya hizmeti ortaya koymak için sahip olunan bilgi, öğrenme ve uygulama yeteneği olarak (Işık ve Keskin, 2013) ifade ederken, tanımın içerisinde öz yeterliliği de ifade etmektedir. Bu tanıma bakıldığında yeniliğin sadece bilgi, öğrenme ve uygulama becerisiyle sınırlı olmadığı, yenilikçi kişilerin gerekli öz yeterliliğe de sahip olması gerekli olduğu görülmektedir.

Günümüzde rekabetçilik, turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeleri de yenilikçi olmaya yöneltmektedir. Konukların ihtiyaç ve beklentilerinin

karşılanması zorunluluğu otel işletmelerini proaktif ve reaktif yenilikçilik uygulamalarını rakiplerinden önce uygulamaya koymaya zorlamaktadır. Tüketicilerin dinamik yapısı ile turizmin dinamik yapısı birlikte otel işletmelerinde yenilikçi olmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu yenilikçilik ise iş görenlerin bireysel yenilikçi olmasını gerektirmektedir. Bireysel yenilikçilik ile iş görenlerden yeni fikirler, yeni ürünler ve yeni hizmetler ortaya çıkarılabilmektedir. Bireysel yenilikçilik beklenen iş görenlerin ise yeterli özgüvene sahip olmalarının sonucudur.

Dinamik bir sektör olan turizm sektöründe otel işletmelerinin başarılı olmaları ve sürekli yaşamları için yenilikçilik anlayışı oldukça önemlidir. Yenilikçilik, rekabet avantajının sağlanması, işletmenin gelecekteki bağımsızlığının korunması, pazar payı oluşturulması ve kârlılığının sürdürülebilmesinin önemli unsurlarından birisidir (Demirel ve İskân, 2003).

Günümüzde yenilikçilik iş yaşamı için bir zorunluluk haline gelmiştir. Yoğun ve acımasız rekabet örgütleri ve bireyleri iş yaşamında yenilikçi olmaya zorlamaktadır. Yenilikçi olmayan ve geleceği yaşamayan işletmelerin iş dünyasında yaşamını sürdürme şansı kalmamış gibidir. İş yaşamında yenilik, hem yeni ve farklı fikirler üretmeyi hem de gelişmeyi engelleyici problemleri çözmede önemli bir araçtır (Morris, Kuratko ve Covin, 2011). Yüksek kültürel birikim, cesaret, sabır, kararlılık, geleceği görebilmek vb. özelliklere sahip bireyler yenilikçi özellikleri taşımaktadırlar (Çavuş ve Akgemci, 2008).

Yenilik ürün ve süreç ilişkisi (OECD, 2006), hizmet, pazarlama ve örgütsel (Elçi, 2006), teknolojik ve teknolojik olmayan (Uzkurt, 2008), sürekli ve radikal (Elçi, 2006; Uzkurt, 2008), bireysel ve örgütsel olmak üzere çeşitli şekillerde bilim insanlarıncı incelenmiştir. Bilim insanları yenilikçiliği algılanma şekli bakımından, yenilikçiliğin benimsenmesi açısından (öncelik, sonralık) da inceleme konusu yapmışlardır. Bu araştırmalarda yenilikçilik ve insan davranışları ilişkisi de araştırılmıştır (Kılıçer ve Odabaşı, 2010). Nieves ve Quintana (2016) otel endüstrisinde, bazı insan kaynakları yönetimi uygulamalarının yenilikçiliği etkilediği bunda insan sermayesi üzerindeki etkileri olduğunu belirlemişlerdir. Bununla birlikte, işe alım ve seçme insan kaynakları yönetimi uygulamaları, yenilikçilik performanslarını belirleseler de, çalışılan işletmelerin insan sermayesi seviyesini arttırmadığını belirlemişlerdir.

Yenilikçiliğin bir diğer gereksinimi farklı olabilmektir. İş yaşamında farklı olabilen ve bu farklılığı hedef kitleye benimsetebilen örgütler varlıklarını sür-

dürebilmektedirler. Bu farklılık, ürün farklılığı, hizmet farklılığı, süreç farklılığı vb. şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bu farklılık hedef kitlelerin ilgisini çekecek nitelikte olmalıdır. Bu farklılığı anlamlı hale getirecek olan ise örgütte çalışan bireyler ve onların toplamı olan örgüttür. Bu anlamda işletmeler, toplam farklılığı oluşturabilmek ve iş ve süreçlere katma değer sağlayabilmek için bireylere yenilikler geliştirebilme fırsatını sağlaması gereklidir.

Kavramsal Çerçeve

Bireysel Yenilikçilik

Sosyal yaşamın ve iş yaşamının gelişmesinde bireyler önemli bir rol oynamaktadır. İş yaşamının koşulları, toplumsal koşullar, teknolojik koşullar ve bireysel koşullar bireyleri yenilikçi olmaya sevk etmektedir. Bireyleri iş yaşamında başarılı olmaya zorlayan iki tür yenilik vardır. Bunlar sahip olunan bilgi ve becerileri güncelleme zorunluluğu diğeri ise yeni bilgi ve teknoloji geliştirme zorunluluğudur. Her iki zorunlulukta değişik oranlarda bireyleri yenilikçi olmaya zorlamaktadır. Bu anlamda bireysel yenilikçilik “herhangi bir ürünün, hizmetin veya sürecin birey tarafından yeni olarak algılanması ve tanımlanması olarak ifade edilebilir” (Işık, 2016). Bu açıdan bakıldığında bireysel yenilikçilik, bir algı, tanımlama ve bu tanımlamanın yeni olarak kabulü olarak görülmektedir. Bireysel yenilikçilik öğrenme, kabul ve uygulama yeteneği olarak görülebilir. Aynı zamanda bireysel yenilikçilik risk alma, uyum sağlama, kabullenme, tolerans gösterme ve açık olma gibi durumları da ifade etmektedir (Korucu ve Olpak, 2015).

Bireyler, yaratılış, aile ortamı, yetiştiği çevre, kişilik yapısı, eğitim durumu, cinsiyet, vb. iç ve dış çevre faktörlerinin etkisiyle yenilikçilik konusunda birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Bireysel ve toplumsal niteliklerin etkisiyle bireyler herhangi bir yeniliği, diğerlerine göre daha erken veya daha geç benimsemektedir. Bireyler aynı zamanda yenilikler konusunda değişime daha az veya daha çok istekli olabilmektedir. Bu nedenlerle bilim insanları yenilikçilik konusunda bireyleri beş kategoride sınıflandırmaktadır. Bilim insanları yenilikçi bireyleri toplumdaki dağılım düzeylerine göre; yenilikçiler (%2,5), öncüler (%13,5), sorgulayıcılar (%34), kuşkucular (%34) ve gelenekçiler (%16) olarak sınıflandırmaktadırlar (Rogers, 1995).

Bu veriler ışığında toplumsal anlamda yenilikçiliğe bakıldığında; yenilikçiliğin ilk başlarda küçük bir kesim tarafından kabul edildiği görülmektedir.

Toplumun büyük bir kesiminin yenilikçiliğe kuşkucu bir yaklaşım tutumu geliştirdiği ve onu sorguladıktan sonra olumlu bir bakış açısı geliştirdiği görülmektedir. Yine toplumun küçük bir kesiminin ise yenilikçiliğe direniş gösterdiği bilim insanları tarafından belirtilmektedir (Rogers, 1995; Kılıçer ve Odabaşı, 2010). Bu açıdan gelenekçi yenilikçiler, yenilik toplumun diğer bireyleri tarafından benimsendikten sonra devreye girerek yeniliği en son benimseyenleri ifade etmektedir.

Bilim insanları iş yaşamında bilimsel yenilikçiliğe yönelik araştırmalar yapmışlardır. Scott ve Bruce (1994) iş yaşamında bireysel yenilikçilik davranışının belirleyicilerini, Lu vd. (2005) teknolojik yeniliklerin kabul düzeylerini ve kabul durumlarını, Hsu, Lu ve Hsu(2007) mobil yenilik uygulamalarının yararları, kullanılabilirliği, uyumluluğunu, Jong (2007) ise yenilikçi iş davranışları ile yenilikçi örgütsel iklim etkileşimini araştırmışlardır. Yuan ve Woodman (2010) çalışma ortamında yenilikçi davranışlar ile çalışan uyumunu, Oyedoyin, Ilori, Oyebisi, Oluwale ve Jegede (2014) ise bireylerin (paydaşların) Ar&Ge ve yenilikçilik süreçlerine katılımını araştırmışlardır. Horarau ile Kline (2014) ise yenilikçi yaklaşımlarda bilgi paylaşımının önemi üzerine çalışmalar yapmışlardır.

Bireysel yenilikçilik konusu turizm akademisyenleri tarafından turizm işletmelerinde incelenmiştir. Atçı, Kale ve Şeker (2017) Mersin Kızılkalesi'nde faaliyette bulunan belediye belgeli otel işletmelerinde çift yönlülük ve bireysel yenilikçilik ilişkisini belirlemeye yönelik araştırmalarında; küçük otel işletmeleri açısından karar verici konumundaki sahip/yöneticinin bireysel yenilikçilik düzeyi ve otel işletmesinin çift yönlülüğü arasında pozitif ilişki belirlemişlerdir. Işık, Işık ve Tırak (2016), konaklama işletmelerinde duygusal emek ve bireysel yenilikçilik arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, duygusal emek ile bireysel yenilikçiliğin alt boyutları arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Yine Işık ve Meriç (2015) Van ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel yöneticilerinin yenilik düzeyleri ve kategorilerini belirlemeye yönelik çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucunda otel yöneticilerinin orta düzey yenilikçi olduklarını ve yöneticilerinin çoğunun (%50 den fazlası) sorgulayıcı, öncü, kuşkucu, yenilikçi ve gelenekçi yenilikçi bireyler olduklarını belirlemişlerdir. Chen (2011), Tayvan otellerinde hizmetlerde yenilik konulu çalışmasında çevresel faktörlerin yenilikte bireysel güçlere ağır bastığını ortaya koymuştur. Hu, Horng ve Sun (2009), otel işletmelerinde bilgi paylaşımı ve yenilikçi hizmetlerin performans üzerindeki etkisini

belirlemeye yönelik çalışmalarında bilgi paylaşımı, takım kültürü ve hizmet yenilikçiliği arasındaki ilişkilerin performans için önemli ve güçlü olduğunu belirlemiştir.

Öz Yeterlilik

Öz yeterlilik, bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerileri etkin bir şekilde kullanabilmeleri için ilgili alanda kendi yeterliliklerine güven duymalarını ifade eder (Özerkan, 2007). Öz yeterlilik bireylerin sahip oldukları bilgi ve yetenekler ile bunları kullanabileceğine olan inancın fiiliyata geçirilmesidir. Luszczynska, Scholz ve Schwarzer (2005) öz yeterliliği, zor ve belirsiz görevleri yapabilme ve özel yeteneklere ihtiyaç duyan zorluklarla başa çıkabilme konusunda kişinin öz yeteneklerine olan inancı olarak görmektedirler. Başka bir tanıma göre öz yeterlilik, kişinin belirli görevleri ve davranışları yapabileceğine olan inançtır (Salas ve Cannon-Bowers, 2001).

Genel anlamıyla öz yeterlilik, bireylerin karşılaşabileceği zorlukları aşmada sahip olduğu bilgi ve yeteneklerden yararlanabilme yeteneği olarak görülebilir. Örgütsel anlamda ise öz yeterlilik, bireylerin iş ve örgütle ilgili çözülmesi gereken her türlü problemi, sahip olduğu bilgi ve yetenekleri kullanarak çözebileceğine olan inançtır. Bu nedenle örgütsel anlamda öz yeterlilik, bireylerin iş performansını etkilediği gibi örgütsel süreçleri de doğrudan etkileyen önemli bir faktördür (Çetin, 2011). Bu açıdan öz yeterlilik, bireylerin yenilikçilik sürecinde göstermeleri gereken performans için açıklayıcı bir faktördür.

Akgündüz (2013), konaklama işletmelerinde iş doyumunu ile yaşam doyumunu ve öz yeterlilik arasındaki ilişkiye yönelik araştırmasında, iş doyumunu ile yaşam doyumunu ve öz yeterlilik arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki belirlemiştir. Öz yeterlilik, iş doyumunu ile iş yaşamı arasında kısmi aracılık göstermektedir. Jaiswal ve Dhar (2015), dönüşümcü liderlik, yenilik iklimi, öz yeterlilik ve işgücü yaratıcılığı isimli çalışmasında dönüşümcü liderliğin, çalışan yaratıcılığı için yenilikçilik ortamını geliştirebileceğini belirlemiştir. Ayrıca, yenilikçilik iklimi ile çalışan öz yeterliliği arasındaki ilişkide, yaratıcı-öz-yeterliliği yüksek çalışanların, destekleyici bir yenilik ortamı elde ettikleri zaman yaratıcı davranışlara başvurduğunu belirlemiştir. Şahin ve Gürbüz (2012) Bosna-Hersek Avrupa Barış Gücünde görev yapan farklı kültürlere sa-

hip kişiler üzerinde yaptıkları araştırmada kültürel zekâ ile öz yeterliliğin görev performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışını olumlu yönde etkilediğini belirlemişlerdir. Meydan (2011) çeşitli kamu kuruluşlarında çalışan alt ve orta kademe yöneticiler üzerinde, Özler, Giderler ve Baran (2017) öğrenciler üzerinde yaptıkları araştırmada öz yeterlilik ile iç girişimcilik arasında yüksek derecede pozitif bir ilişki belirlemiştir. Basım, Korkmazıyrek ve Tokat (2008) ise çalışmalarında, çalışanların öz yeterlilik algılarının ortalamasının üzerinde, yenilikçilik davranışlarının ise yüksek düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, çalışanların öz yeterlilik algısı ile yenilikçilik arasında anlamlı bir ilişki belirlemişlerdir. Şeşen (2010), çalışmasında öz yeterlilik ile bireylerin örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki belirlemiştir.

Evers, Brouwers ve Tomic (2002) Hollanda'da öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada bireylerin öz yeterlilik inançlarının tükenmişliğin duyarsızlaşma ve duygusal tükenme boyutları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki belirlemişlerdir. Kişisel başarı boyutuyla anlamlı ve pozitif bir ilişki belirlemişlerdir. Beeftink, Van Eerde, Rutte ve Bertrand (2012) ise çalışmalarında yenilikçi bilişsel tarz ile tasarımcı öz yeterlilik arasında doğrudan ve dolaylı bir ilişki belirlemişlerdir. Öz düzenleme ile öz yeterliliğin başarılı bir tasarımcı ve iş insanı olmada doğrudan etkilediğini belirtmektedirler. Hu ve Zhao (2016), çalışmalarında bilgi paylaşımının ve yaratıcı öz yeterliliğin çalışanların yenilik algısı ile pozitif ilişki içerisinde olduğunu belirlemişlerdir. Öz yeterliliğin, bilgi paylaşımı ile yenilikçilik etkilerine aracılık ettiğini ortaya koymuşlardır. Slåtten (2014) ise çalışmasında işle ilgili faktörlerin öz yeterlilik için en etkili belirleyici faktörler olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, öz yeterliliğin yenilikçi faaliyetler üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu belirlemiştir.

Yöntem

Mutfak çalışanlarının öz yeterlilikleri ile bireysel yenilikçilik düzeylerini araştırmak amacıyla yapılan bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma Ankara, Bodrum ve Mersin illerindeki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin mutfak departmanında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 450 adet soru formu kolayda örneklem olarak seçilen restoranların mutfak çalışanlarına dağıtılmış ve 300 adet geri dönüş sağlanmıştır. Geri dö-

nüş sağlanan soru formlarının tamamı veri analizine uygundur. Soru formunda yer alan ölçekler 5'li Likert tipinde sorulmuş olup, 1-Kesinlikle Katılmıyorum ve 5-Tamamen katılıyorum şeklindedir. Örneklemnin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, çalışılan bölüm, çalışılan pozisyon, sektörde çalışma süresi ve yenilikçilik durumu incelenmiştir.

Araştırmada bireysel yenilikçiliği belirlemeye yönelik Hurt, Joseph ve Cook (1977) tarafından geliştirilen ve 20 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin 12 maddesi pozitif maddeler, 8 maddesi ise negatif maddelerdir. Pozitif maddelerden alınan puandan negatif maddelerden alınana puanın çıkarılması ve sonuca 42 eklenerek yapılan hesaplama göre 14 ile 94 arasında bir puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puana göre 80 puan üstü "yenilikçi", 69-80 puan arası "öncü", 57-68 puan arası "sorgulayıcı", 46-56 puan arası "kuşkucu" ve 46 puan altı "gelenekçi" olmak üzere beş farklı grup yer almaktadır. Yine araştırmada kullanılan öz yeterlilik Schwarzer ve Jerusalem (1995) tarafından geliştirilen tek boyutlu 10 ifadeden oluşan ölçek ile ölçülmüştür.

Elde edilen verilere öncelikle güvenilirlik analizi yapılmış ardından katılımcıların ifadelerine vermiş oldukları yanıtların ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Verilerin güvenilir olduğu belirlendikten sonra öz yeterlilik ölçeği açıcı faktör analizi ölçülerek geçerliliği test edilmiştir. Bireysel yenilikçilik ve öz yeterlilik arasındaki ilişkinin tespit edilmesine yönelik korelasyon ve ilişkinin nedenselliğinin ortaya konulması amacıyla regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcıların bireysel yenilikçilik sınıfına göre öz yeterlilik düzeyine göre herhangi bir farklılık olup olmadığı ve eğer varsa bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemeye yönelik varyans analizi yapılmıştır.

Bulgular

Güvenilirlik Analizleri

Güvenilirlik analizinde güvenilirlik katsayısı 0 ve 1 arasında değer almakta ve bu değer 1'e yaklaştıkça güvenilirlik artmaktadır (Ural ve Kılıç, 2006: 286). Çalışmada kullanılan anket formunda yer alan 30 ifadeden oluşan ölçeğin güvenilirliği (Cronbach Alpha 0,911) tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi

Ölçek	Cronbach's Alpha	İfadelere Göre Standartlaştırılmış Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
Tüm Ölçek	0,845	0,851	30
Bireysel Yenilikçilik	0,807	0,810	20
Öz Yeterlilik	0,835	0,837	10

Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlara ilişkin ifade ortalamaları ve standart sapmalar tablo 2 'de görülmektedir.

Tablo 2. İfade Ortalamaları

	İFADELER	SAYI	ORT.	S.S.
BİREYSEL YENİLİKÇİLİK	1 Yenilikleri takip ettiğim için arkadaşlarımla sık sık benden bilgi ve öneri alırlar.	300	3,63	1,060
	2 Yeni şeyleri denemekten hoşlanırım.	300	3,85	0,958
	3 Bir şey yaparken, yeni yollar olup olmadığını araştırırım.	300	3,88	0,951
	4 Yeni fikirleri kabul etme konusunda genellikle dikkatli davranırım.	300	3,70	1,132
	5 Problemleri çözmek için genellikle yeni yöntemler bulurum.	300	3,69	1,029
	6 Yeni bakış açıları ve yeni buluşlara şüphe ile bakmam.	300	3,31	1,206
	7 Çevremdeki insanların kabul ettiğini görene kadar yeni fikirleri benimsemem.	300	3,45	1,168
	8 Yenilikçilik konusunda insanlar kolay etkileyen bir kişi olduğumu düşünürüm.	300	3,70	1,016
	9 Düşünce ve davranışlarımla yaratıcı ve özgün olduğumu düşünürüm.	300	3,72	1,049
	10 Çevremdeki insanların arasında yeniliği kabul eden en son kişi olduğumu düşünürüm.	300	3,45	1,283
	11 Yaratıcı bir kişi olduğumu düşünüyorum.	300	3,67	1,057
	12 Yenilikler konusunda gruba liderlik etmekten hoşlanırım.	300	3,76	1,110
	13 Çevremdeki insanların işine yaradığını görünceye kadar yenilikleri kabul etmede isteksiz davranırım.	300	3,44	1,182
	14 Düşünce ve davranışlarımla çevremdekileri özgün olmaya teşvik ettiğimi düşünürüm.	300	3,63	1,060
	15 Eski yaşam tarzının ve işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yol olduğunu düşünürüm.	300	3,49	1,220
	16 Problemlere ve belirsizliklere karşı mücadele ederim.	300	3,78	1,053
	17 Yenilikleri dikkate almadan önce diğer insanların o yeniliği kullandığını görmek isterim.	300	3,82	0,983
	18 Yeni fikirlere açık biriyim.	300	3,93	0,974
	19 Cevaplanmamış sorular beni çözüm bulmaya yöneltir.	300	3,85	0,928
	20 Yeni fikirlere karşı şüpheci davranırım.	300	3,44	1,202
ÖZ YETERLİLİK	1 Yeni bir sorunla karşılaştığımda ne yapmam gerektiğini bilirim.	300	3,44	1,154
	2 Beklenmedik durumlarda nasıl davranmam gerektiğini her zaman bilirim.	300	3,65	1,060
	3 Her durumda kendimi kabul ettirecek çare ve yollar bulurum.	300	3,75	0,975
	4 Ne olursa olsun üstesinden gelirim.	300	3,84	0,973
	5 Zor sorunların çözümünü eğer gayret edersem her zaman başarırım.	300	3,49	1,225
	6 Projelerimi gerçekleştirmek ve hedeflerime ulaşmak bana güç gelmez.	300	3,67	1,064
	7 Bir sorunla karşılaştığım zaman onu çözebilmeye yönelik birçok fikrim var.	300	3,68	1,065
	8 Zorluklarımla uğraklılıkla karşılaşırım, çünkü yeteneklerime her zaman güvenebilirim.	300	3,52	1,135
	9 Aniden ortaya çıkan sorunların üstesinden geleceğime inanıyorum.	300	3,78	0,953
	10 Her sorun için bir çözümlüm var.	300	3,52	1,239

Tablo 2’de yer alan ifade ortalamalarına bakıldığında bireysel yenilikçilik ölçeğinde yer alan “yeni fikirlere açık biriyim (ort. 3,93)” ifadesi en yüksek değere ve “problemleri çözmek için genellikle yeni yöntemler bulurum (ort.3,31)” ifadesi en düşük değere sahiptir. Öz yeterlilik ölçeğinde ise “ne olursa olsun üstesinden gelirim (ort.3,84)” en yüksek değere, “yeni bir sorunla karşılaştığımda ne yapmam gerektiğini bilirim (ort. 3,44)” ifadesi en düşük değere sahiptir.

Demografik bulgular

Demografik özelliklerden yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, çalışılan bölüm, çalışılan pozisyon, sektörde çalışma süresi ve yenilikçilik durumu incelenmiştir.

Tablo 3. Frekans Dağılımları

	Değer	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde	Değer	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde	
YAŞ	18-25 Yaş	53	17,7	17,7	GELİR DURUMU	1000 TL.- 2000 TL.	104	34,7	34,7
	26-33 Yaş	103	34,3	52		2001 TL.- 3000 TL.	98	32,7	67,3
	34-41 Yaş	109	36,3	88,3		3001 TL.- 4000 TL.	66	22	89,3
	42 Yaş ve Üzeri	35	11,7	100		4001 TL. ve Üzeri	32	10,7	100
	Toplam	300	100			Toplam	300	100	
CİNSİYET	Kadın	122	40,7	40,7	SEKTÖRDE ÇALIŞMA	1 Yıldan Az	14	4,7	4,7
	Erkek	178	59,3	100		1-5 Yıl	77	25,7	30,3
	Toplam	300	100			6-10 Yıl	108	36	66,3
MEDENİ DURUM	Bekar	103	34,3	34,3		11-15 Yıl	60	20	86,3
	Evli	197	65,7	100		16 Yıl ve Üzeri	41	13,7	100
	Toplam	300	100		Toplam	300	100		
EĞİTİM DURUMU	İlk Öğretim	19	6,3	6,3	ÇALIŞILAN BÖLÜM	Ekmekçi	7	2,3	2,3
	Lise ve Dengi	71	23,7	30		Pastacı	10	3,3	5,7
	Ön Lisans	91	30,3	60,3		Restoran	63	21	26,7
	Lisans ve Lisansüstü	119	39,7	100		Banket	91	30,3	57
	Toplam	300	100			Otel - Komi	129	43	100
ÇALIŞILAN POZİSYON	Stajyer	71	23,7	23,7	YENİLİKÇİLİK SINIFI	Toplam	300	100	
	Komi	116	38,7	62,3		Gelenekçi	11	3,7	3,7
	Dömi şef	49	16,3	78,7		Kuşkucu	109	36,3	40
	Bölüm şefi	27	9	87,7		Sorgulayıcı	149	49,7	89,7
	Aşçı başı yardımcısı	16	5,3	93		Öncü	21	7	96,7
Aşçıbaşı	28	7	100	Yenilikçi	10	3,3	100		
Toplam	300	100		Toplam	300	100			

Yaşa göre frekans dağılımları incelendiğinde 26-33 yaşları (%34,3) ve 34-41 yaşları (%36,3) olmak üzere diğer yaş gruplarına oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum son dönemde artan aşçılık ve pastacılık gibi mutfağın önemli dallarına olan yüksek ilgi ile açıklanabilir. Ülkemizde ve dünyada giderek yaygınlaşan aşçılık okulları gerek kısa süreli eğitim programları gerekse 2 ve 4 yıllık gastronomi eğitimi veren üniversiteler ile oldukça rağbet gören bir eğitim vermektedirler. Bu eğitimlerin son 10 senede yaygınlaştığı düşünülecek olursa sektörde eğitilmiş mutfak personeline olan talebin arttığını, bununla birlikte eğitimi olmayan ve mesleğe çıraklıktan başlayan ya da aşçılık lisesi okuyarak mesleğinin başında olan grubun (18-25 yaş) azınlıkta kaldığı (%17,7) açıklanabilir. 42 yaş ve üzeri grubun ise gelişmeye başlayan mutfak sanatları mesleğinin gelişen ve değişen yapısıyla birlikte fiziksel şartlarına uyum sağlamakta güçlük çektiği için azaldığı biçiminde yorumlanabilir.

Cinsiyet yönünden oluşan frekans değerleri aslen erkek egemen bir meslek olarak bilinen tüm mutfak sanatlarının gelişen teknoloji ve öğrenme biçimlerinin değişmesiyle birlikte kadınlar tarafından da profesyonel anlamda tercih edildiğinin bir işareti olarak açıklanabilir.

Çalışmanın örneklem grubu 4 ve 5 yıldızlı otellerde çalıştığı ve bu otellerin çalışma sistemleri oldukça düzenli olduğundan medeni durumu evli olanların, bekar olanlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Otel işletmelerinde vardiyaların restoran işletmelerine göre çok düzenli olması, çalışanların düzenli bir hayat sürmelerini kolaylaştırmaktadır. Bu durumun otel işletmelerinde evli olan aşçı sayısını arttırdığı söylenebilir.

Eğitim durumu verileri incelendiğinde yaş verisi ile benzer sonuçların çıktığı görülmektedir. Mesleğe erken yaşlarda başlamış aşçıların genellikle ilköğretim mezunu oldukları bilinmektedir (%6,3). Lise ve dengi okullarda okuyanlar genellikle aşçılık meslek liselerinde okuyan ve belirli dönemlerde staj amacıyla mutfaklarda bulunan genç aşçı adaylarıdır (%23,7). Ülkemizde gelişen aşçılık okulları ön lisans (%30,3), lisans ve yüksek lisans (%39,7) gibi derecelere eğitim vermektedirler. Bulgulara göre sektörde okullu aşçı sayısının oldukça arttığı söylenebilir.

Ankete katılanların büyük bir bölümü 1000-2000 TL arasında bir gelire sahiptir (%34,7). Bu grup stajyer ve yeni komiliğe başlayanları grubu olarak adlandırılabilir. 2001-3000 TL arasındaki (%32,7) ve 3001-4000 TL arası gruplar

ise komilikten orta kademe aşçılığa doğru uzanan kazanç değerleri olarak sayılabilir. 4001 TL ve üzeri ise otelin aşçıbaşına verilen maaşlar olarak belirtilebilir.

Ankete katılan mutfak personelinin mesleğin öğrenme ve bilgilerini pekiştirme noktasında stajyer (%23,7) ve komi olarak çalıştıkları (%38,7) saptanmıştır. Bununla birlikte Dömi şef (%16,3) ve bölüm şefi (%9) pozisyonlarında çalışanların orta kademe amirliğe süreçlerinde oldukları görülmektedir. Çalışanların Aşçıbaşı yardımcısı (%5,3) ve Aşçıbaşı (%7) gibi üst yönetici pozisyonlarında görev aldıkları belirlenmiştir.

Aşçılık mesleğinin giriş pozisyonları olan stajyer ve komilik (%43) mesleğin öğrenme aşamasında çalışanların yeteneklerine göre farklı departmanlarda değerlendirildikleri ve becerilerine uygun olarak en verimli departmana uyumlarını sağlamada verimlilik esasının gözetildiği sıcak mutfak veya soğuk mutfak gibi farklı bölümlerde çalışanlardan oluşmaktadır. Bu noktadan sonra çalışanlar kendi becerilerine göre banket mutfağına (%30,3), A la Carte servis veren otel bünyesindeki restoranların mutfaklarına (%21), pastahane ve ekmek bölümüne (%5,7) gönderilerek sınıflara ayrılırlar.

Aşçılık mesleğinin emek yoğun yapısından dolayı sektörde belirli bir pozisyona gelebilmek ve o pozisyonun gerektirdiği tüm becerilere sahip olabilmek uzun bir zaman gerektirmektedir. Söz konusu becerilerin 1-5 yıl arasında çalışanlarda (%25,7) öğrenme aşamasında olduğu, 6-10 yıl arası çalışanlarda (%36) uygulama ve geliştirme aşamasında olduğu ile 11-15 yıl arasında (%20) ve 16 yıl ve üzeri çalışanlarda (%13,7) ise alttan gelenleri yetiştirmek üzere bilgi ve becerilerini öğretme aşamasında olduğu söylenebilir.

Çalışmanın bireysel yenilikçilik sınıfı ile ilgili frekans dağılımları mutfak personelinin yenilikçilik bulguları mesleğin doğasına uygun olarak, Gelecekçi (%3,7), Kuşkucu (%36,7), Sorgulayıcı (%49,7), Öncü (%7) ve Yenilikçi (%3,3) olarak ortaya çıkmıştır.

Öz Yeterlilik Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi (SPSS)

Öz yeterlilik ölçeğinin geçerliliğini test etmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi öncesi verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek için KMO ve Bartlett testi yapılmış ve uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (KMO Bartlett 0,856 / anl. 0,000).

Tablo 4. Öz Yeterlilik Ölçeği Açımlayıcı Faktör Matrisi

İFADELER	FAKTÖR YÜKÜ
Yeni bir sorunla karşılaştığımda ne yapmam gerektiğini bilirim.	,591
Beklenmedik durumlarda nasıl davranmam gerektiğini her zaman bilirim.	,597
Her durumda kendimi kabul ettirecek çare ve yolları bulurum.	,646
Ne olursa olsun üstesinden gelirim.	,582
Zor sorunların çözümünü eğer gayret edersem her zaman başarırım.	,692
Projelerimi gerçekleştirmek ve hedeflerime ulaşmak bana güç gelmez.	,405
Bir sorunla karşılaştığım zaman onu çözebilmeye yönelik birçok fikrim var.	,423
Zorlukları soğukkanlılıkla karşılarım, çünkü yeteneklerime her zaman güvenebilirim.	,720
Aniden ortaya çıkan sorunların üstesinden geleceğime inanıyorum.	,623
Her sorun için bir çözümüm var.	,542

Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre tüm ifadelerin faktör yükleri 0,40 ve üzerinde çıkması nedeniyle ölçeğin güvenilir olduğuna karar verilmiştir.

Korelasyon Analizleri

Öz yeterlilik ve bireysel yenilikçilik arasındaki ilişkiyi düzeyi ve yönünü belirlemeye yönelik yapılan korelasyon analizi sonuçları tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. Öz Yeterlilik ve Bireysel Yenilikçilik Arası Korelasyon Matrisi

		Bireysel Yenilikçilik
Öz Yeterlilik	Pearson Correlation	,368**
	Sig. (2-tailed)	,000
	n	300

** 0,01 anlamlılık düzeyinde (2-tailed).

Korelasyon tablosunda görüldüğü üzere, öz yeterlilik ile bireysel yenilikçilik arasında 0,37 düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Regresyon Analizleri

Korelasyon analizi değişkenler arası ilişkinin düzeyini ve yönünü belirleyen ve nedenselliği açıklamakta sınırlı kalan bir analiz yöntemidir. Bu nedenle değişkenler arasındaki nedenselliği belirleyebilmek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Yapılan regresyon analizleri sonucu öz yeterliliğin bireysel yenilikçilik üzerindeki etkisini gösteren veriler Tablo 6’da özetlenmiştir. Bu tabloya göre kurulan $Y=b_0+(b_1)$ (Genel Tatmin) regresyon denkleminin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p=0,000<0,01$) yüzde bir yanılma payı ile söylenebilir.

Tablo 6. Öz Yeterliliğin Bireysel Yenilikçilik Üzerindeki Etkisi

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Önem	Beta	T
1	,368	,135	,132	46,658	,000	,368	6,831

Bağımlı Değişken: Bireysel Yenilikçilik Bağımsız Değişken: Öz Yeterlilik

Modele ait R %0,368, düzeltilmiş R² ise %0,135’tir. Böylece öz yeterlilik, bireysel yenilikçilikteki değişkenliğin yaklaşık %14’ünü açıklayabilmektedir.

Farklılık Analizleri

Katılımcıların buldukları bireysel yenilikçilik sınıfına göre Varyans analizi sonuçları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 7: Bireysel Yenilikçilik Sınıfına Göre Varyans Analizi

ANOVA						
		Kareler Toplamı	Ser. Der. (df)	Ortalama Kare	F	Anlamlılık
Öz Yeterlilik	Gruplar arası	21,568	4	5,392	13,170	0,000
	Grup içi	120,782	295	0,409		
	Toplam	142,350	299			

Katılımcıların buldukları bireysel yenilikçilik sınıfına göre Anova analizi sonucu öz yeterlilik düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,01$).

Tablo 8. Varyansların Homojenliği

	Levene Testi	df1	df2	Anlamlılık
Öz Yeterlilik	4,459	4	295	0,002

Varyansların homojenliği ölçmek için Levene testi sonuçlarının homojen çıkması nedeniyle Tamhane testi yapılmıştır. Katılımcıların buldukları bireysel yenilikçilik sınıfına göre ikili karşılaştırma yapabilmek ve farklılıkları yorumlayabilmek için Tamhane testi sonuçları tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9. Bireysel Yenilikçilik Sınıfına Göre Tamhane Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bireysel Yenilikçilik Sınıfı (I)	Bireysel Yenilikçilik Sınıfı (J)	Yenilik- Ortalama (I-J)	Farkı Std. Hata	Anlamlılık
ÖZ YETERLİLİK	Öncü	Kuşkucu	,84954*	0,13986	0,000
		Sorgulayıcı	,64161*	0,13379	0,001
	Yenilikçi	Gelenekçi	1,25455*	0,36505	0,045
		Kuşkucu	,94954*	0,13997	0,000
		Sorgulayıcı	,74161*	0,13391	0,001

* 0,05 anlamlılık düzeyinde

Tablo 10’da anlamlı farklılık çıkan ($p \leq 0,05$) bireysel yenilikçilik gruplarına ait ifade ortalamaları ve standart sapmalar görülmektedir.

Tablo 10. Bireysel Yenilikçilik Gruplarına Göre Değişimler

BOYUT	GRUP	n	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata
ÖZ YETERLİLİK	Gelenekçi	11	3,1455	1,13786	0,34308
	Kuşkucu	109	3,4505	0,66327	0,06353
	Sorgulayıcı	149	3,6584	0,59504	0,04875
	Öncü	21	4,3000	0,57096	0,12459
	Yenilikçi	10	4,4000	0,39441	0,12472
	Toplam	300	3,6337	0,68999	0,03984

Tablo 9’da yer alan Tamhane testi sonuçlarına ve tablo 10’da yer alan gruplara ait ortalamalara bakıldığında, bireysel yenilikçilik gruplarından yenilikçi (ort. 4,40) ile sorgulayıcı (ort. 3,66) arasında (anl. 0,001), kuşkucu (ort. 3,45) arasında (anl. 0,000), gelenekçi (ort. 3,15) arasında (anl.0,045) anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bireysel yenilikçilik gruplarından öncü (ort. 4,30) ile sorgulayıcı (3,66) arasında (anl. 0,001) ve kuşkucu (ort. 3,45) arasında (anl. 0,000) anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Sonuç

Öz yeterlilik, bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerileri etkin bir şekilde kullanabilmeleri için ilgili alanda kendi yeterliliklerine güven duymalarını ifade eder. Araştırmada mutfak çalışanlarının öz yeterliliği bireysel yenilikçiliklerinin değişkenliğini düşük seviyede etkilediği ulaşılan sonuçlardan bir tanesidir. Farklı çalışmalarda daha yüksek etki oranlarına ulaşılmış olsa da aşçılık mesleğinin doğası ve emek yoğun yapısı gereği bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerileri konusunda kendilerine güven duymaları uzun bir süreç

gerektirmektedir. Mutfakta yapılan tüm işlerin farklı bölümlere ayrılması ve herkesin kendi bölümünde uzmanlaşması da bu süreci uzatan bir faktördür. Bu durum bireyleri iş yaşamında başarılı olmaya zorlayan sahip olunan bilgi ve becerileri güncelleme zorunluluğu ile yeni bilgi ve teknoloji geliştirme gibi yenilik türlerinin eş zamanlı olarak uygulanmasını oldukça güçleştirmektedir. Çalışmanın bir diğer önemli sonucu ise mutfak çalışanlarının yenilikçi düzeylerinin araştırma ölçeğinin geliştirildiği çalışmanın (Rodgers, 1995) sonuçlarına benzer bulgulara rastlanmış olmasıdır. Çalışmada yenilikçi mutfak çalışanları toplumdaki dağılım düzeylerine göre; yenilikçiler (%3,3), öncü yenilikçiler (%7), sorgulayıcı yenilikçiler (%49), kuşkucu yenilikçiler (%36,3) ve gelenekçiler (%3) olarak ortaya çıkmıştır. Mutfak çalışanları öğrenme süreçlerinin geçirdikleri stajyerlik ve komilik pozisyonlarında mesleğin gerektirdiği temel bilgi ve becerileri kazanırlar. Bu dönemde çalıştıkları operasyonun gerektirdiği tüm farklı işlerde zaman harcayarak, kendi yeteneklerine uygun bir departmanı belirlemeye çalışırlar. Bu süreçte geleneksel reçetelerin ve geleneksel mutfak kültürünün benimsenmesi mesleğin doğasında bulunan bir gerekliliktir. Aşçıların bu süreçten sonra kendi yeteneklerini keşfetmeleri noktasında yaptıkları her işe kuşkucu bir tutum ile yaklaşmaları da sıklıkla görülen bir tutumdur. Zira yaptıklarının doğruluğunda ve işin tam yapılmasından kaynaklanan kuşkuları bulunmaktadır. Orta kademe bölüm şefi olmaya başlayan teknik ve metotları etkin kullanan bir aşçı geçtiği bu yeni aşamada yenilikçi davranışlarını sorgulamaya ve diğer aşçıların hangi işleri nasıl yaptıklarına dair araştırmalar ve gözlemler yapmaya başlar. Sorgulayıcı yenilikçilik iş geliştirme ve yeni ürünlerin geliştirilmesinde sıklıkla görülmektedir. Yenilikçi fikirlerin genellikle orta kademede bulunan aşçılık yetenek ve becerileri gelişmiş ancak sanatsal ve bilimsel bilgileri eksik olan aşçılardan çıkması ve sonrasında öncü ve yenilikçi olarak sayılabilecek aşçıbaşılar tarafından uygulanmasının asıl sebebi de sorgulayıcı yenilikçi görüş olarak belirtilebilir. Öncü ve yenilikçi aşçılar üst kademeye daha fazla yaklaşan, artık büyük operasyonlarda farklı özellikteki misafir kitlelerine uygun ürünler geliştiren aşçılardır. Bu aşamaya gelmek için uzun yıllar çalışmanın yanısıra, gözlem yapmak, gezmek ve diğerlerinin neler yaptığını araştırmak gerekli olduğundan sektördeki öncü ve yenilikçi aşçıların sayısı diğerlerine oranla daha az olmaktadır.

Turizm sektöründe ülkeler arası, destinasyonlar arası ve işletmeler arası çok yoğun bir rekabet yaşanması nedeniyle, turizm sektörünün önemli bir

parçası olan yiyecek içecek işletmelerinin ana merkezi durumunda olan mutfak ve mutfak personellerinin bireysel yenilikçilik düzeylerinin artırılması gerektiği çalışmanın bulgularından anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, işletmelerin ve dolayısıyla ülkenin turizm sektöründe rekabet gücünün artırılması için çalışanların bireysel yenilikçilik düzeylerinin yüksek olması gerekmektedir.

Bu çalışma yönetim ve örgütsel davranış konularında öz yeterliliğin bireysel yenilikçiliğe olan etkisini ve bireysel yenilikçilik sınıflandırmasının aşçılarıdaki düzeyini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın sonucundaki bulguların gelecekte bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir. Bireysel yenilikçiliğin Türk mutfağının ve aşçılığının gelişmesinde en önemli etkenlerden biri olduğu düşünüldüğünde ileride yapılacak çalışmaların nitel analiz yöntemleri kullanılarak konuyu açıklamaya çalışmaları, farklı kişilik özelliklerinin bireysel yenilikçilikle ilişkilerini araştırmaları ve bireysel yenilikçiliği geliştirmeye yönelik eğitim ve öğretim faaliyetleri geliştirmeleri bu araştırmadan çıkan öneriler olarak sıralanabilir. Ayrıca turizm sektörü içerisinde yer alan farklı işletmelerin (konaklama tesisi, seyahat acentası gibi) çalışanlarının da bireysel yenilikçilik düzeylerinin belirlenmesi araştırmacılara önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship Between Individual Innovation
Classification and Self-Efficiency:
A Research in Kitchen Employees**

*

Ediz Güripek - Cemal İnce - Serdar Eren
Tokat Gaziosmanpaşa University, Kutahya Dumlupınar University

Today, factors such as competitiveness, the dynamic nature of consumers, and the dynamic nature of tourism make it necessary to be innovative in hotel businesses. Innovation is a crucial element of providing a competitive advantage, preserving the enterprise's future independence, creating the market share, and sustaining its profitability (Demirel and İskan, 2003). Such innovation requires employees to be individual innovators. New ideas, new products, and new services can be created by those who work with individual innovation. Individual innovation is the result of the employees who are expected to have sufficient self-confidence.

Individual innovativeness can be defined as "the perception and definition of any product, service or process as new by the individual" (Işık, 2016). From this perspective, individual innovativeness is seen as a perception, definition, and acceptance of this definition as a new concept. Individual innovation can be seen as the ability to learn, accept, and apply. At the same time, individual innovativeness also refers to situations such as risk-taking, adaptation, acceptance, tolerance, and openness (Korucu & Olpak, 2015). Scientists consider innovative individuals according to their distribution levels in society; innovators (2.5%), pioneer innovators (13.5%), interrogators (34%), skeptics (34%) and traditionalists (16%) (Rogers, 1995).

Self-efficacy refers to individuals' confidence in their competencies in the relevant field to effectively use their knowledge and skills (Özerkan, 2007). Self-efficacy is the actualization of individuals' knowledge and abilities and the belief that they can use them. Luszczynska, Scholz, and Schwarzer (2005) see self-efficacy as a belief in a person's self-abilities to do challenging and uncertain tasks and cope with difficulties that require special skills. According to another definition, self-efficacy believes that a person can perform

specific tasks and behaviors (Salas & Cannon-Bowers, 2001). Generally speaking, self-efficacy can be seen as individuals' ability to benefit from their knowledge and skills to overcome the difficulties they may encounter. In the organizational sense, self-efficacy believes that individuals can solve all kinds of problems related to work and organization by using their knowledge and skills. Therefore, organizational self-efficacy is an essential factor that affects individuals' job performance and directly affects organizational processes (Çetin, 2011). In this respect, self-efficacy is an explanatory factor for individuals' performance in the innovation process.

The questionnaire technique, one of the quantitative research methods, was used in this study, which was conducted to investigate the self-efficacy and individual innovation levels of kitchen workers. The research was carried out in the kitchen department of 4 and 5-star hotels in Ankara, Bodrum, and Mersin provinces. In the study, 450 questionnaires were distributed to the restaurants' kitchen staff selected as a sample, and 300 feedback were obtained. To determine the demographic characteristics of the sample, gender, age, marital status, educational status, income level, department of employment, position, working time in the sector, and innovativeness were examined.

In the research, a scale consisting of 20 expressions developed by Hurt, Joseph, and Cook (1977) was used to determine individual innovativeness. The self-efficacy dimension was measured by a one-dimensional scale consisting of 10 expressions developed by Schwarzer and Jerusalem (1995). First, reliability analysis was performed on the data obtained, then the means and standard deviations of the participants' responses to the statements were calculated. After the data were determined to be reliable, the self-efficacy scale was tested by measuring the exploratory factor analysis. Regression analyses were carried out to determine the correlation between individual innovativeness and self-efficacy and reveal the relationship's causality.

Self-efficacy of kitchen workers is one of the results reached in the study that affects individual innovativeness variability at a low level. Although higher impact rates have been achieved in different studies, it takes a long process for individuals to have confidence in their knowledge and skills due to the nature and labor-intensive nature of the culinary profession. Separating all the work done in the kitchen into different sections and specializing in

their department is also a factor that prolongs this process. This situation makes it very difficult to apply simultaneously the necessity of updating the knowledge and skills that compel individuals to be successful in business life and the simultaneous application of innovation types such as new knowledge and technology development.

Another significant result of the study is that findings similar to the previous study results (Rodgers, 1995) in which the research scale of the innovative levels of kitchen workers was developed. In the study, according to the distribution level of innovative kitchen workers in the society, innovators (3.3%), pioneering innovators (7%), questioning innovators (49%), skeptical innovators (36.3%), and traditionalists (3%). Kitchen workers gain the necessary knowledge and skills required by profession in the internship and committee positions they undergo during their learning process. During this period, they try to determine a department that suits their abilities by spending time in all the different jobs required by the operation they work. In this process, adopting traditional recipes and traditional cuisine culture is an inherent requirement of the profession. It is also a typical attitude that cooks approach everything they do with a skeptical attitude to discover their talents after this process. A chef, who has started to become a mid-level department demi-chef, uses techniques and methods effectively, begins to question his innovative behavior in this new stage, and makes research and observations on what jobs and how other cooks do. Inquiry innovation is a standart in business development and the development of new products. The main reason why innovative ideas emerge from chefs who have developed cooking skills and skills but lack artistic and scientific knowledge and are applied by chefs, who can be considered pioneering and innovative, can be stated as the innovative questioning view.

It is understood from the findings of the study that the individual innovation levels of the kitchen and culinary personnel, which are the main centers of the food and beverage businesses, should be increased due to the intense competition between countries, between destinations and businesses in the tourism sector. In other words, to increase the competitiveness of the enterprises and the country's tourism sector, the employees' innovation levels must be high.

Kaynakça / References

- Acaray, A. (2007). *Küçük ve orta boy işletmelerde yenilik yönetimi: yenilik yönetiminde etkili olan örgütsel yapı ve faktörlere ilişkin bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Akgündüz, Y. (2013). Konaklama işletmelerinde iş doyumunu, yaşam doyumunu ve öz yeterlilik arasındaki ilişkinin analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 180-204.
- Atçı, D., Kale, A. ve Şeker, F. (2017). Otel işletmecilerinin bireysel yenilikçilik profili ve çift yönlülük (ambidexterity) düzeyi ilişkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(3), 47-58.
- Basım, H. N., Korkmazıyrek, H. ve Tokat, A. O. (2008). Çalışanların öz yeterlilik algılamasının yenilikçilik ve risk alma üzerine etkisi: kamu sektöründe bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 121-130.
- Beefink, F., Van Eerde, W., Rutte, C. G. ve Bertrand, J. W. M. (2012). Being successful in a creative profession: the role of innovative cognitive style, self-regulation, and self-efficacy. *Journal of Business and Psychology*, 27(1), 71-81.
- Çavuş, M. F. ve Akgemci T. (2008). İşletmelerde personel güçlendirmenin örgütsel yaratıcılık ve yenilikçiliğe etkisi: imalat sanayiinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 229-244.
- Chen, W. J. (2011). Innovation in hotel services: culture and personality. *International Journal of Hospitality Management*, 30(1), 64-72.
- Çetin, F. (2011). Örgüt içi girişimcilikte öz yeterlilik algısı ve kontrol odağının rolü. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 69-85.
- Demirel, Y. ve İskan Z. (2014). Örgütsel öğrenmenin yenilikçilik üzerine etkisi: otomotiv sektöründe bir araştırma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 9(2), 137-151.
- Drucker, P. (1985), Discipline of innovation. *Harvard Business Review*, 63(3), 67-72.
- Elçi, Ş. (2006). *İnovasyon: kalkınmanın ve rekabetin anahtarı* (Genişletilmiş Yeni Baskı). Ankara: Nova Yayınları.
- Evers, W. J., Brouwers, A. ve Tomic, W. (2002). Burnout and self-efficacy: a study on teachers' beliefs when implementing an innovative educational system in the Netherlands. *British Journal of Educational Psychology*, 72(2), 227-243.
- Hoarau, H. ve Kline, C. (2014). Science and industry: sharing knowledge for innovation. *Annals of Tourism Research*, 46, 44-61.
- Hsu, C. L., Lu, H. P. ve Hsu, H. H. (2007). Adoption of the mobile internet: an empirical study of multimedia message service (MMS). *The International Journal of Management Science*, 35, 715-726.

- Hu, M. L. M., Horng, J. S. ve Sun, Y. H. C. (2009). Hospitality teams: knowledge sharing and service innovation performance. *Tourism Management*, 30(1), 41-50.
- Hu, B. ve Zhao, Y. (2016). Creative self-efficacy mediates the relationship between knowledge sharing and employee innovation. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 44(5), 815-826.
- Hurt, H. T., Joseph, K., ve Cook, C. D. (1977). Scales for the measurement of innovativeness. *Human Communication Research*, 4, 58-65
- Işık, C. ve Keskin, G. (2013). Bilgi ekonomilerinde rekabet üstünlüğü oluşturulması açısından inovasyonun önemi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(1), 41-57.
- Işık, C. ve Türkmendağ, T. (2016). Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerinin bireysel yenilikçilik algılarının belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 70-99.
- Işık, C., Işık, Z. ve Tırak, L. (2016). Turizm amaçlı konaklama işletmelerinde duygusal emek ile bireysel yenilikçilik ilişkisi: Palandöken örneği. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2(2), 117-133.
- Işık, C. ve Meriç, S. (2015). Otel yöneticilerinin bireysel yenilikçi kapsamında değerlendirilmesi: van ili örneği. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 4(1), 1-16.
- Jong, J. P. J. (2007). *Individual innovation the connection between leadership and employees' innovative work behavior*. Unpublished doctorate thesis. Amsterdam University, Amsterdam School of Economics Research Institute.
- Jaiswal, N. K. ve Dhar, R. L. (2015). Transformational leadership, innovation climate, creative self-efficacy and employee creativity: a multilevel study, *International Journal of Hospitality Management*, 51, 30-41.
- Kılıçer, K. ve Odabaşı, H. F. (2010). Bireysel yenilikçilik ölçeği (BYÖ): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 150-164.
- Korucu, A. ve Olpak, Y. (2015). Öğretmen adaylarının bireysel yenilikçilik özelliklerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(1), 109-127.
- Michael, L. H., Hou, S. T. ve Fan, H. L. (2011). Creative self-efficacy and innovative behavior in a service setting: optimism as a moderator. *The Journal of Creative Behavior*, 45(4), 258-272.
- Lu, J., Yao, J. E. ve Yu, C. S. (2005). Personal innovativeness, social influences and adoption of wireless internet services via mobile technology. *Journal of Strategic Information Systems*, 14, 245-268.

- Luszczynska, A., Scholz, U. ve Schwarzer, R. (2005). The general self-efficacy scale: multicultural validation studies. *The Journal of Psychology*, 139(5), 439-457.
- Meydan, C. H. (2011). İş tatmini ve öz yeterliliğin örgüt içi girişimciliğe etkisi: kamu sektöründe bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 25-40.
- Morris, M. H., Kuratko D. F. ve Covin J. G., (2011). *Corporate entrepreneurship and innovation*. Natorp: Cengage/South-Western Publishers.
- Nieves, J. ve Quintana, A. (2018). Human resource practices and innovation in the hotel industry: the mediating role of human capital. *Tourism and Hospitality Research*, 18(1), 72-83.
- OECD (2006). *Oslo kılavuzu yenilik verilerinin toplanması ve yorumlanması için ilkeler* (3. Baskı). Ankara: TÜBİTAK.
- Oyedoyin, B., Ilori, M. O., Oyebisi, T., Oluwale, B. A. ve Jegede, O. O. (2014). Involvement of stakeholders in the R&D and innovation process: an analysis of Nigeria's innovation system. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 3(1), 1-24.1
- Özerkan, E. (2007). *Öğretmenlerin öz-yeterlik algıları ile öğrencilerin sosyal bilgiler benlik kavramları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Özler, N. D. E., Giderler, C. ve Baran, H. (2017). Öz yeterlilik ve kontrol odağının bireylerin girişimcilik niyeti üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. *International Journal of Management Economics & Business*, 13, 736-747.
- Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of innovations*. New York: Collier Macmillan Publisher.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development*. London: Oxford University Press:
- Salas, E. ve Cannon-Bowers, J. A. (2001). The science of training: a decade of progress. *Annual Review of Psychology*, 52, 471-499.
- Schwarzer, R. ve Jerusalem, M. (1995). Generalized self-efficacy scale. J. Weinman, S. Wright, ve M. Johnston (Der.), *Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs* içinde (s. 35-37). Windsor, UK: NFER-NELSON.
- Scott, S. G. ve Bruce, R. A. (1994). Determinants of innovative behavior: a path model of individual innovation in the workplace. *Academy of Management Journal*, 37(3), 580-607.
- Slåtten, T. (2014). Determinants and effects of employee's creative self-efficacy on innovative activities. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 6(4), 326-347.

- Şahin, F. ve Gürbüz, S. (2012). Kültürel zekâ ve öz-yeterliliğin görev performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde etkisi: çokuluslu örgüt üzerinde bir uygulama *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 14(2), 123-140.
- Şeşen, H. (2010). Kontrol odağı, genel öz yeterlik, iş tatmini ve örgütsel adalet algısının örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi: Ankara'da bulunan kamu kurumlarında bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 195-220.
- Uzkurt, C. (2008). *Pazarlamada değer yaratma aracı olarak yenilik yönetimi ve yenilikçi örgüt kültürü*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Yuan, F. ve Woodman, R. W. (2010). Innovative behavior in the workplace: the role of performance and image outcome expectations. *Academy of Management Journal*, 53(2), 323-342.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gürripek, E., İnce, C. ve Eren, S. (2021). Bireysel yenilikçilik sınıflandırması ve öz yeterlilik ilişkisi: Mutfak çalışanlarında bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 278-302. DOI: 10.26466/opus.816491

Çalışanın Aşırı Niteliklilik Özelliği İle Örgütsel Sinizm İlişkisinde İyi Oluşunun Aracı Etkisi

DOI: 10.26466/opus.804170

*

Cihan Tınaztepe * – Necmiye Tülin İrge **

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi

E-Posta: cihantinztepe@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9614-7298](https://orcid.org/0000-0002-9614-7298)

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi

E-Posta: necmiyeirge@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9936-6229](https://orcid.org/0000-0001-9936-6229)

Öz

Bu araştırma kantitatif yöntemler kullanılarak çalışanların aşırı niteliklilik algısı ile örgüte karşı sinik tutumları arasındaki ilişkiyi ölçmülmüştür. Bu ilişkiyi açıklamak üzere çalışanın iyi oluş hali aracı değişken olarak araştırma modelinde yer almaktadır. Modeli oluşturan bu üç değişkene ait ölçeklerin yer aldığı anket dijital kanalla farklı sektör ve şirketlerde çalışan beyaz yakalılara ulaştırılmış, toplamda 400 geri dönüş alınmıştır. Analizler sonucunda varsayıldığı üzere değişkenler arası anlamlı ilişkilendirme yapılmış ve iyi oluş değişkeninin aracı etkisi tespit edilmiştir. Ancak varsayılanın aksine iyi oluş ile örgütsel sinizm arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Hipotezlerin test edilmesinin yanı sıra değişkenlerin demografik kırılımları incelenmiş ve literatüre paralel olarak anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Buna göre fark testleri de çalışmada elde edilen bulguların yazını desteklediğini göstermektedir. İyi oluş değişkeninin eğitim seviyesi arttıkça düştüğü görülmektedir. Eğitim seviyesinin artmasıyla örgüte duyulan sinizm ise artmaktadır. Gelir seviyesi açısından farklar göstermektedir ki gelir seviyesi belli bir seviyeye kadar iyi oluşu pekiştirmekte ancak sonrasında etkisi azalmaktadır. İşyerinde yeni olanlar ve ile işinde en yüksek kıdemli olan çalışanların hissettiği örgütsel sinizm daha yükündür.

Anahtar Kelimeler: *Aşırı Niteliklilik, Örgütsel Sinizm, İyi Oluş*

The Mediating Role Of Employee Well Being On The Relationship Between Over Qualification And Organizational Cynicism

*

Abstract

This research has measured the relationship between employees' perception of Over Qualification and their cynic attitude towards organization by using quantitative methods. In order to explain this relationship, the mediating role of employee Well Being takes place in this research model. The survey which contains the scales of these three variables, was sent to white collar employees from different sectors and companies through digital channel. A total of 400 valid responses were received. As a result of analyses, significant relationships were determined among the variables and the mediating effect of Well Being was proved. In contrast to the hypothesis, a positive relationship between Well Being and Organizational Cynicism was found. As well as hypothesis testing, difference tests were conducted for the variables and significant results were found in terms of demographics as similar to the results in literature. A decrease in the well-being as a variable is seen as the level of education increases. As the level of education increases, the cynicism for the organization also climbs up. In terms of difference in income, it is seen that level of income improves the well-being to a certain level, yet this effect fades away, later. New employees and senior employees feel cynicism more densely.

Keywords: *Over Qualification, Organizational Cynicism, Well Being*

Giriş

Örgütler işlerini yapabilmek için gereken nitelik düzeyiyle uyumlu olan çalışanları tercih etmektedirler. Eğitim, tecrübe, beceri gibi nitelikleri işin gerektirdiği nitelikler ile benzeşen çalışanların örgütler için ideal olduğu belirtilmektedir. Bu ideal durum her zaman sağlanamamaktadır. Verilen işi yapabilmek için lisans mezunu olmanın yeterli olduğu bir işte, yüksek lisans veya doktora mezunu bir çalışan kendini farklı bir yerde konumlandırmaktadır. Bu örnekteki açıklama ilgili yazında “overqualification (aşırı niteliklilik)” olarak nitelendirilmektedir (Fine, 2007; Maynard, Joseph ve Maynard, 2006). Aşırı niteliklilik, çalışanların işin gerektirdiği eğitim ve niteliklerden daha fazlasına sahip oldukları durumu ifade etmektedir (Khan ve Morrow, 1991; Verhaest ve Omey, 2006; Green ve McIntosh, 2007).

Sinizm, uzun geçmişe sahip olan, zamanla daha da önem kazanmış ve birçok alanda araştırma konusu olmuş bir kavramdır. İlk olarak kullanıldığı zamanki sinizm kavramı ile şu anda kullanılan sinizm kavramı içerik olarak farklıdır. Geçmişte sinik tutum sahipleri merhameti olmayan eleştirmenler olarak anılmasına rağmen, şimdilerde siniklerin doğuştan kötümser ve güvenilir olmayan bir özelliğe sahip oldukları değerlendirilmektedir (Mantere ve Martinsuo, 2001). Sinik kavramının ortaya çıktığı ilk zamanlardaki Yunan sinikleri o zamana uygun kurumları eleştirmek için genellikle alaycı bir mizah kullanmaktadır (Delken, 2004, s.12). Ancak literatürde şimdilerde yer alan sinizme dair kavramlar incelendiğinde, sinizmin bir yaşam biçiminden çok bir kişilik özelliği veya tutum olduğu görülmektedir (Eaton, 2000). Sinizm, “insanları zor beğenen, memnuniyetsiz, hadiselerle devamlı eleştirel yaklaşan, çıkarları için yaşayan ve negatif düşünceler ile dolu bir düşünce akımı olarak tanımlanmaktadır (Yangil, Baş ve Aygün, 2014). Örgütsel sinizm de çalışma hayatında bireyin çalıştığı örgüte karşı olumsuz tutumu olarak tanımlanmaktadır.

Öznel iyi oluş, mutluluk tanımını, insanları mutlu eden faktörleri, mutlu olmak için ne tür stratejiler kullanılmalı gerektiğini cevaplamaktadır. Öznel iyi oluş, “insanların yaşamına ilişkin değerlendirmelerinin ve hadielere verdiği duygusal tepkilerin bir sonucu olarak” kabul edilmektedir (Doğan, 2013). Öznel iyi oluş genellikle mutluluk olarak ifade edilmekte ve bir kişinin yaşamından mutlu olması ve hayatından istediği tatmini alması öznel iyi oluş

şunun bir göstergesi olarak görülmektedir. Öznel iyi oluş, bir kişinin hayatının bilişsel ve duygusal değerlendirmelerini analiz eder (Diener, 2000). Örgütlerde, işin gereklerine uygun, daha üstün eğitim almış çalışanlar kabiliyet, deneyim ve becerileri bakımından aşırı niteliklilik özelliklerine sahip olmaktadır. Böylece örgütlerinde öznel iyi oluş halleri yüksek ve sinik davranışları düşük çalışanlar olarak nitelendirilebilmektedir. Örgütlerde öznel iyi oluş hali yüksek çalışanların olması olumlu bir örgüt ikliminin oluşmasını sağlar. Öznel iyi oluş hali düşük çalışanlarda örgütlerine karşı karamsar ve olumsuz bir davranış sergiler. Bu durum örgüt içerisinde çalışanın sinik davranışlar göstermesine neden olur. Bu varsayımların bu çalışmada da sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi için aşırı niteliklilik halinin örgütsel sinizm davranışında çalışan iyi oluşun aracılık etkisi araştırılmaktadır.

Temel Kavramlar

Aşırı Niteliklilik

Aşırı niteliklilik, bireyin sürdürdüğü işin gereklerine sahip olmasının yanı sıra söz konusu iş gereklerinden daha üstün eğitim almış olması; kabiliyet, deneyim ve becerileri bakımından üstün özelliklerinin bulunması durumudur (Akın ve Ulukök, 2016). Aşırı niteliklilik kavramı ülkemizdeki literatürde, üstün niteliklilik ve fazla niteliklilik olarak tanımlanmaktadır (Akbiyık, 2016). Uluslararası literatüre baktığımızda bu kavrama ilk kez 1976 senesinde Richard B. Freeman tarafından yazılan "The Overeducated America" isimli kitapta rastlanmıştır. Freeman, bu kitapta, iyi eğitim almış işgücünün önemli bir arz fazlası olduğuna, yüksek olasılıkla gelecek seneler süresince bu durumun değişmeyeceğine ve lisans düzeyinde bir diplomaya sahip olmanın değersizleşmesine ilişkin kaygılarını ifade etmiştir (Gizlier, 2018). Bireyin bu durumunu Freeman eksik istihdam olgusu ile açıklamıştır (Akın, Ulugök ve Gökdeniz, 2017). Algılanan aşırı niteliklilik bir çalışanın iş gereklerinden daha fazla niteliğe sahip olduğuna dair öznel düşüncedir (Maynard ve Brondolo, 2015). Bu algıyı oluşturan birçok etmen bulunmaktadır. Ekonomik açıdan düşündüğümüzde hem organizasyonlar hem bireyler bu tür bir ilişkiden kaçınmalıdırlar; çünkü bu durum kaynakların yetersizleştirilmesidir.

Aşırı niteliklilik eksik istihdamın bir çeşididir ve genel olarak baktığımızda nedenlerinden biri de 21.yy'da ekonomideki sıkıntılı süreç ve iş bulma seçeneklerinin az olmasıdır. Bu nedenle aşırı niteliklilik; Amerika, Kanada, Avrupa, Çin gibi gelişmiş ülkelerde göze çarpan bir sorun haline gelmiştir. İstatistikî verilere göre Çin'de çalışanların %85'i kendilerini buldukları iş için aşırı nitelikli olarak tanımlamıştır (Zhang, Law ve Lin, 2017).

Aşırı nitelikli çalışanları istihdam etmenin sonuçları verimlilik karşısı iş davranışları ve yaratıcı performans olarak iki grupta incelenmektedir (Lukşyte, 2011). Verimlilik karşısı iş davranışı örgütsel normların ihlal edildiği, örgüt amacıyla bağdaşmayan davranışları ifade etmektedir. Bunlar; İnternet ve Bilgisayarın İş Amacı Dışında kullanımı, Geri çekilme davranışı (İşe geç kalma, hiç gelmeme ve sonuç olarak da işten gönüllü olarak ayrılma), İşe Geç Gelme Davranışı, İşe Gelmeme Davranışı şeklinde sıralanabilmektedir. Çalışanların yenilikçi davranışları; örgütsel etkinlik ve inovasyonu artırmaktadır, işletmelerin hayatta kalmalarını kolaylaştırmaktadır. Anlamli düzeyde rekabet ve örgütsel teşvikle aşırı nitelikli çalışanların örgüt lehine davranışlar oluşturmalarının sağlanabileceği düşünülmektedir.

Sinizm

Türk Dil Kurumu sinizmi; "İnsanın erdem ve mutluluğa, hiçbir değere bağlı olmadan bütün gereksinimlerden sıyrılarak kendi kendine erişebileceğini savunan Antisthenes'in öğretisi, kinizm" şeklinde tanımlamıştır (TDK, 2020). Dilimizde tam bir karşılığı olmayan bu kavramın süreç içerisinde; farkettilmeden ve zekice insanlara kötülük yapan, itimat edilmeyen manalarını barındıran "sinsi" kavramıyla özdeşleştiği kabul edilmektedir (Oğrak ve Erol, 2019).

Sinizm, Antik Yunan felsefesi ve yaşayış biçimi çerçevesinde bireye, herhangi bir topluluğa, öğretilere, örgüte ya da sosyal olarak antlaşmalara karşısı güven duymama ve düş kırıklığı hissi olarak ifade edilmektedir. Bununla beraber, bireylere ve olaylara karşısı sürekli eleştiride bulunan, tatmin olmayan, şahsi menfaatlerini öncelikli gören ve negatif fikirler üreten bireyleri tanımlamada kullanılan bir ideolojidir. Sokrat'ın öğrencisi Antisthenes sinik ideolojiyi benimseyen ilk kişi olmasına rağmen, öğrencisi Diyojen ideolojinin yayılmasını konusunda Antisthenes'i geride bırakmıştır. Sinizmi savunan düşünür-

lerden birisi de Friedrich Nietzsche'dir. "Böyle Buyurdu Zerdüş" isimli eserindeki "İnsanlar arasında yaşamayı hayvanlar arasında yaşamaktan daha tehlikeli buldum." cümlesi düşünürün insanlara itimat etmediği ve sinik bir düşünce tarzında olduğunu bizlere sezdirmiştir (Kanat, 2017).

Sinizmi örgütsel anlamda işgörenin organizasyonun kendisine karşı riya- kar uygulamalarda bulunduğunu düşünmesi ve bu bağlamda organizas- yona karşı olumsuz hisler beslemesi ve olumsuz davranışlarda bulunması örgütsel sinizmdir (Görmen, 2017). Örgütsel sinizm organizasyona karşı zi- hinsel, hissi ve eylemsel olarak gösterilen olumsuz tutumlardır (Uysal ve Yıl- dız, 2014). Başka bir örgütsel sinizm tanımı ise kişinin bulunduğu organizas- yonda ahlaki değerlerin bulunmadığını ve adalet, doğruluk ve içtenlik kav- ramlarının organizasyonel menfaatler uğruna göz ardı edildiğini düşünmesi örgütsel sinizmdir (Yalçınkaya, 2014).

Örgütsel sinizmin boyutları; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak üçe ayrılabilir (Karacaoğlu ve Küçükköylü, 2015) Duyuşsal boyut psikolojik ve fizyolojik olarak belirli bir duyguya ait fikirleri içermektedir (Kosa, 2019). Si- nizmin getirdiği düşünceler neticesinde ortaya çıkan hisler duyuşsal boyut olarak ifade edilmektedir (Tınaztepe, 2012). Bu boyutta münasebetsiz hare- ketler, kızgınlık, bunalım, utanma, kaygı ve benzeri hisler oraya çıkar (Çetin- kaya ve Özkara, 2015). Bu kişiler sübjektif yargılarda bulunur ve bu yargılara sahip olmayan kişileri bireysel düşünceleri açısından yargılar ve eksik olduk- larını düşünürler (Karcıoğlu ve Naktiyok, 2015). Bilişsel boyut ağırlıklı olarak inanma, bilgiyi yöneltme ve fikirleri içermektedir (Kosa, 2019). Brandes'e göre bilişsel boyut, kurumun adil olmadığı doğrultusundaki düşüncedir (Tı- naztepe, 2012). Örgütsel sinizmin bilişsel boyutunda iş gören çalıştığı kuru- mun dürüst olmadığını düşünür (Çetinkaya ve Özkara, 2015). Örgütlerde si- nik davranışlar sergileyen kişilerin organizasyonel prensip, kaide ve görev- leri önemsemeyen, çelişkili tutuma sahip, hiç kimseye itimat etmeyen, birey- sel menfaatlerini ön planda tutan kişiler olduğu gözlemlenmektedir (Elçi ve Kul, 2017). Davranışsal boyut uyarıcıya karşı davranışsal reaksiyondur şek- linde tanımlanabilir (Kosa, 2019). Sinik olarak kabul edilen iş görenler, orga- nizasyonun akıbeti konusunda kötümser tahminlerde bulunurlar ve bu du- rumda diğer bireyleri aşağılayıcı hareketler yapabilirler (Tınaztepe, 2012). Bu boyutta iş gören kurumsal politikalardan sürekli yakınma, alay etme, tenkit etme gibi eylemlerde bulunur (Çetinkaya ve Özkara, 2015).

Kişilik sinizmi kişinin kendi karakter özellikleri nedeniyle ortaya çıkarken örgütsel sinizm örgüt kaynaklı nedenlerle ortaya çıkar (Akbolat, Işık ve Kahraman, 2014). Bu kavramları ayrı ayrı incelemekte yarar vardır. Sinizmin nedenleri kişilik sinizmi ve örgütsel sinizm olarak iki ayrı başlıkta incelenmektedir. Kişilik sinizmi genetik ve sabit olup kişinin iç dünyasıyla alakalıdır ve kişi diğer bireylerin menfaatçi, yalancı, egoist özellikler taşıdığı kanaatindedir. Bu tür kişilerle diğer bireyler arasında olumsuz tutumlar ve yerleşmiş bir güvensizlik hali bulunmaktadır (Yücel ve Çetinkaya, 2015). Sinik özellik taşıyan kişiler, buldukları örgütte ilkeli davranılmadığına inanırlar, diğer bireyleri hafife alırlar ve buldukları yerdeki bireylerin eylemlerini tutarsız ve itimat edilmez bulurlar (Karacaoğlu ve İnce, 2012).

Kişilik sinizmiyle örgütsel sinizm ilişkisine bakıldığında, kişilik sinizminin karakter özelliği ile alakalı olduğu, örgütsel sinizmde ise örgüt kaynaklı nedenlerin kişide sinik davranışlara sebep olduğu saptanmıştır (Turan, 2011).

Sinizm konusu ile alakalı çalışmalara bakıldığında teknolojik farklılaşmanın sonucunda işletmelerin rakiplerinden üstün gelme çabaları, mali krizler, işgören maaşlarındaki yetersizlik, mesai saatlerinin gereğinden fazla olması gibi nedenler işgönerlerin organizasyona negatif düşünceler oluşturmaya neden olmaktadır (Akyüz, 2015). Örgütsel sinizm; örgütsel alaycılık ve adaletsiz davranışların artması, örgütsel desteğin azalması, psikolojik sözleşme ihlali ve lider ya da yöneticilerin kurumlardaki etkisizliği gibi birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir (Gökyer ve Türkoğlu, 2018). Dean kurumlarda örgütsel sinizmi çoğaltan etmenler arasında kompleks ve farklılaşmanın fazla olduğu organizasyonlarda, sıradan ve tekdüze organizasyonlara göre görülme olasılığının daha fazla olduğu, dışa bağımlılığı olmayan kurumlarda örgütsel sinizmin daha az ortaya çıktığı ve üst yönetimin kurum dışından atandığı kurumlarda örgütsel sinizme daha çok rastlandığı sayılmaktadır (Erdoğan ve Bedük, 2013):

Bunların dışında örgütlerde sinizme yol açan sebeplerden bazıları; yönetsel değişime yönelik hatalı uygulamalar, bireyde yüksek gerginliğe yol açan görevler, bireysel ve organizasyonel isteklerin gerçekleşmemesi, sosyal yardımların az olması, görevde yükselme olanaklarının kısıtlı olması, işten çıkarmalar, iletişim sorunları şeklinde sıralanabilmektedir (Balay, Kaya ve Cülha, 2013). Örgütsel sinizm ile ilgili çalışmalar oldukça yenidir ve maalesef örgütsel sinizmin nedenlerine ilişkin kesin ve net cevaplar bulunmamaktadır.

Buna ek olarak bireysel sinizmin nedenleri konusunda da fikir birliği olmasından dolayı örgütsel sinizmin nedenlerini tartışmak özellikle zor olmaktadır (Volpe, 2011).

İyi Oluş

Tarih boyunca insanlar iyi bir hayat sürmenin ve hayat kalitesini yükseltmenin nasıl mümkün olabileceğini merak etmişlerdir. Bireylerin yaşamayı istedikleri hayata ilişkin fikir ve duyguları, bireyin hayatının yaşanması, haz verici ve iyi olmasına ilişkin subjektif düşünceleri içermekte ve öznel iyi oluşu meydana getirmektedir (Usta, 2016).

Literatürde “Öznel iyi oluş” kavramı 1970 senesinden beri çokça yer almaktadır. “Öznel iyi oluş” çoğunlukla psikoloji biliminde ele alınan ve bireyin yaşamıyla ilgili ne düşündüğü ve bu konudaki duygularının neler olduğuna ilişkin olarak kullanılan bir kavramdır. Costa ve McCrea 1980’de yaptıkları araştırma ile “Öznel iyi oluş” konusunun araştırılmasına önderlik etmişlerdir. Öznel iyi oluş kavramının karakterle ilintili olduğu fikrini savunan araştırmacılar sonuç olarak dışa dönük ve nevrotik olmanın öznel iyi oluşu etkilediğini bulmuşlardır. Ancak modelin, kişilik birliği ve demografik değişkenler ve sosyal ağlar olmak üzere iki sınırlılığı olduğunu belirtmişlerdir (Günay, Çetinceli ve Özdemir, 2018). “Öznel iyi oluş” kavramının boyutları “bilişsel” ve “duygusal” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. “Bilişsel” faktör bireyin bulunulan zamandaki ve geçmişteki hayatına ilişkin tatmindir. “Duygusal” boyut ise bireyin bulunulan zamandaki ve geçmişteki hayatına ilişkin pozitif ve negatif hislerini içermektedir (Kiremitçi ve Coşkun, 2017). Birçok araştırmacı ve sanatçı tarafından merak edilen ve incelenen bir konu olan öznel iyi oluş, yani mutluluk üzerine birçok yargıya varılmıştır. Örneğin Yusuf has Hacib’in “Kutadgu Bilig” adlı eseri Türkçeye “Mutluluk Veren Bilgi” olarak çevrilmiştir (Bozkırlı, 2013).

Öznel iyi oluşu ele alan birçok teori vardır. Örneğin Erek Teorisi Wilson tarafından geliştirilmiş olup, teori çerçevesinden baktığımızda iyi oluş ve mutlu olmanın herhengi bir hedef ya da ihtiyaçla ilgili olup bunların giderilmesi durumunda oluşabileceği düşünülmektedir (Satan, 2014). Erek teorisinde, insanların belirli bir amacı gerçekleştirebildiğinde ya da gereksinimi giderdiğinde mutlu olabildiği görüşü savunulur. Ryff ve Singer Tarafından 1996’da ifade ettiği “psikolojik iyi oluş” kavramı ve Ryan ve Denci tarafından

2000 yılında ortaya konan “öz belirleme teorisi” gibi ihtiyaç teorileri, bireyin iyi oluşu gerçekleştirebilmesi için yapılması zorunlu yaradılıştan kaynaklı gereksinimler bulunduğunu ifade etmektedir (Diener ve Ryan, 2018).

Aşağıdan Yukarı (Bottom Up) ve Yukarıdan Aşağı (Top Down) Teorisine göre ise; kişiye mutlu olup olmadığı sorulduğunda; kişi deneyimlemiş olduğu zevk ve acının miktarını mukayese ederek soruyu cevaplar (Eryılmaz, 2009). Bu teori öznel iyi oluşun temelini felsefi atomistik düşüncenin oluşturduğunu ve özel iyi oluşun bireyin kişiliği ile ilgili olduğunu savunmaktadır. Öznel iyi oluş bireyde gelişen içsel bir süreçtir ve bu durumun neticesinde bireyin yaşamda karşılaştığı olaylara yüklediği anlam öznel iyi oluşunu etkilemektedir (Öztürk, 2017). Etkinlik Teorisi bağlamında ise mutlu olma, bireyin etkin olmasının bir sonucudur ve kişi hedeflerine erişmek amacıyla gerçekleştirdiği etkinlik neticesinde tatmin hissi yaşamaktadır. Akış Teorisi de bireyin yetenek seviyesinin yeterli olması durumunda etkinlik ve söz konusu etkinlik engellerinin süreçteki akışının kişiye zevk verdiğini ileri sürmektedir. Sonuç olarak yapılan etkinlik kişi açısından basit bulunursa sıkıcı olmakta, gerçekleştirmesinin aşırı güç olması durumunda ise kişinin endişe duymasına neden olmaktadır (Osmanoğlu ve Kaya, 2013).

Ryff'in Psikolojik İyi Oluş Teorisi 1986 yılında Ryff tarafından yapılmış olan araştırmada “iyi oluş” kavramının mutlu olmaktan çok kişisel gelişim olarak algılanmasının önemini altını çizmiştir. Bu durumun sonucunda iyi oluşa ilişkin araştırmalarda iyi oluş kavramı; diğerleri ile pozitif ilişki, çevreye hakim olma, otonomi, kendini geliştirme, hayata ilişkin hedefler, kendini kabul etmek gibi başlıklar altında incelenmektedir (Kuyumcu ve Güven, 2012). Diğerleri ile pozitif ilişki; kişinin diğer bireylerle anlamlı münasebet ve iletişimin olmasıdır. Çevreye hakim olma; kişinin hayatını ve çevresini etkin bir biçimde yönlendirebilme yeteneğidir. Otonomi, hür irade duygusunu ifade etmektedir. Kendini geliştirme; kişisel gelişimin devamlılığıdır. Hayata ilişkin hedefler; kişinin hayatında bir gayenin bulunduğu ve hayatının anlamlı olduğuna ilişkin düşüncesidir. Kendini kabul etme; bireyin hayatını ve benliğini olumlu algılamasıdır (Akdağ ve Çankaya, 2015). Yargı Kuramları (Judgment Theories)'ndan biri olan ve Michalos tarafından 1985 yılında geliştirilen Çok Yönlü Uyuşmazlık kuramına göre kişilerin durumlarını farklı bireylerle, eskiden varolan şartlarla, arzu ve tatminin optimum seviyesini, gereksinim ve hedefler gibi bir çok kriteri göz önünde bulundurup karşılaştır-

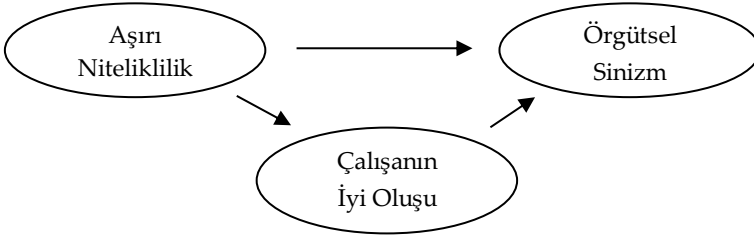
dıklarını savunur. Bununla beraber bu kuramda demografik faktörlerle kişinin öznel iyi oluşu arasında ilişki olduğu savunulsa da aksini savunan çalışmalar da literatürde mevcuttur (Şahin, 2011). Sosyal Karşılaştırma Kuramında ise bireyin diğerlerinin durumunu göz önüne alarak kendi bulunduğu koşullarla mukayese ederek öznel iyi oluş yargısına sahip olduğu düşünülmektedir. Öznel iyi oluşun seviyesi bireyin referans aldığı grupta durumunun öteki bireylerden iyi durumda olduğunu düşünüyorsa yükselmekte, kötü durumda olduğunu düşünüyorsa düşmektedir. Kısaca bireyin öznel iyi oluşu kendi durumundan daha iyi ya da kötü olan bireyler çerçevesinde oluşmaktadır (Duran, 2014).

Literatür, Hipotezler ve Araştırma Modeli

Literatürde çalışanın aşırı niteliklilik özelliklerinin örgütüne karşı sinik tutumunda çalışanın iyi oluşunun aracılık etkisini araştıran araştırmalar yer almamaktadır. Örgütsel sinizmin başka bir değişkenle ilişkisinde çalışanın öznel iyi oluşunun rolü üzerine bir çalışma yer alırken, araştırmada kullandığımız üç değişkeninin başka değişkenlerle ilişkisi ve etkisine bakılmıştır.

Örgütlerde, işin gereklerine uygun, daha üstün eğitim almış çalışanlar kabiliyet, deneyim ve becerileri bakımından aşırı niteliklilik özelliklerine sahip olmaktadır. Böylece örgütlerinde öznel iyi oluş halleri yüksek ve sinik davranışları düşük çalışanlar olarak nitelendirilebilmektedir. Örgütlerde öznel iyi oluş hali yüksek çalışanların olması olumlu bir örgüt ikliminin oluşmasını sağlar. Öznel iyi oluş hali düşük çalışanlarsa örgütlerine karşı karamsar ve olumsuz bir davranış sergiler. Bu durum örgüt içerisinde çalışanın sinik davranışlar göstermesine neden olur. Bu varsayımlar doğrultusunda değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmeye çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

- H1: Çalışanın aşırı nitelikli olduğu düşüncesi, örgüte karşı sinik tutumunu arttırır.
- H2: Aşırı niteliklilik düşüncesi, çalışanın daha iyi hissetmesini sağlar.
- H3: Çalışanın daha iyi hissetmesi, örgüte karşı sinik tutumunun azalmasına neden olur.
- H4: Aşırı niteliklilik özelliği, çalışanın iyi oluşu aracılığıyla örgütsel sinizmi etkiler.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma Yöntemi

Söz konusu araştırma kantitatif yöntemle gerçekleştirilmiştir. Değişkenlerin ölçüm araçlarının geçerliliği tespit edildikten sonra istatistiki analizlerle örneklem yapısı incelenmiş, hipotezler test edilmiş ve verilerdeki demografik farklılıklara dikkat çekilmiştir.

Ölçüm Süreci ve Araçları

Araştırmada kullanılan anket; demografi, İyi Oluş, Aşırı Niteliklilik ve Örgütsel Sinizm olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. 2019 Aralık ayında uygulanan anketin, demografi hariç tüm soruları beşli Likert skalası ile ölçümlenmiştir (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum). Çalışmanın analiz birimi farklı sektör ve işletmelerde çalışan bireylerdir. Çoğu Örgütsel Davranış alanındaki çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma da mikro analiz düzeyinde kurgulanmıştır. Bu anket elektronik bir ortamda hazırlanıp linki bir beyaz yakalı çalışan panelinde paylaşılmıştır. Elde edilen cevaplar elektronik ortamda toplanmış ve sonrasında SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Aşırı Niteliklilik değişkeni, Maynard, Joseph ve Maynard (2006) tarafından geliştirilen dokuz soru ile ölçümlenmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Yıldız vd., (2017) tarafından yapılmış ve güvenilirliği ile geçerliliği sağlanmıştır. Katılımcılara mevcut çalıştıkları veya en son çalıştıkları kurumu düşünerek kendileri ve yaptıkları işle ilgili ifadelere katılım dereceleri sorulmuştur. Yabancı literatürde Maynard ve arkadaşlarının geliştirdiği ölçek tek boyutlu olarak ele alınırken Türkçe çalışmalarda bu ölçeğin iki faktörlü olduğu görül-

mektedir (Yıldız vd., 2017; Gizlier, 2018). Söz konusu Türkçe çalışmalarda ölçeğin kendisi ve alt boyutlarının Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları $\alpha=0,82$ - $\alpha=0,85$ arasında olduğu tespit edilmiştir.

Ankette yer alan ikinci ölçek çalışanların algıladıkları mutluluk düzeyini belirlemek üzere Hills ve Argyle (2002) tarafından geliştirilen ve öncelikle Erkuş, Ünlüer ve Bülbül'ün (2015), sonra da Akdeniz'in (2016) Türkçe yazında kullandığı 18 soruluk bir ölçektir. Bu ölçek ile İyi Oluş değişkeni ölçümlenmiştir. Mutluluk ve öznel iyi olma gerek gündelik ifadelerde gerekse bilimsel literatürde birbirlerinin yerlerine kullanılabilen kavram olduğu bilinmektedir (Diener, 2000; Diener, 1994; akt. Yeşiltaş, Şahin ve Serezli, 2019). Dolayısıyla çalışanların iyi oluş halleri, mutluluk düzeyleriyle ilişkilendirilerek ölçümlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik düzeyi Erkuş, Ünlüer ve Bülbül'ün (2015) çalışmasında $\alpha=0,92$ olarak belirtilmiştir.

Anketin son ölçeği Örgüt Sinizm değişkenini ölçmektedir. Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyuttan oluşmuş 13 soruluk bir ölçek olan Örgütsel Sinizm; Brandes, Dharwadkar ve Dean (1999) tarafından oluşturulmuştur. Türkiye'de ise Örgütsel Sinizm ölçeğinin faktör yapısının ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi, ilk olarak Erdost, Karacaoğlu ve Reyhanoğlu (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Brandes, Dharwadkar ve Dean ilk çalışmasından ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik düzeylerinin 0,86 ile 0,78 arasında olduğu bilinmektedir.

Örneklem Yapısı

Araştırma kapsamında kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak beyaz yakalı çalışanlara ulaşılmıştır. Toplamda 400 geçerli anket cevaplayan örneklemin yaş ortalaması 35'dir. %56'sı erkeklerden oluşan bu grubun büyük çoğunluğu yüksek eğitimlidir (%63, üniversite; %33 lisansüstü mezunu).

Çalışanların %39'u iş hayatlarında 10 yıldan fazla süre geçirmişken, %32'si 6-10 yıllık, %16'sı 2-5 yıllık ve %13'ü 2 yıldan az süreli kıdeme sahiptir. Mevcut işyerlerinde ise çalışanların %9'u 10 yıldan fazla, %29'u 6-10 yıl arası, %34'ü 2-5 yıl ve %28'i 2 yıldan az süredir çalışmaktadır.

Son olarak çalışanlara özellikle aşırı niteliklilik açısından farkı gözlemlemek üzere aylık gelir düzeyleri sorulmuştur. Örneklem %4'ü bu soruya cevap vermezken, %42'si 2500-5000TL arası, %46'sı 5000-7500TL arası gelirlerinin olduğunu belirtmiştir.

Bulgular

Toplanan verilerden anlamlı bulgular elde etmek üzere öncelikle değişkenlerin ölçümlerinin güvenilirliği ve geçerliliği teyit edilmiştir. Bunun için ilk olarak önceden geçerliliği test edilen ölçekler Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ile alt faktörlere indirgenerek diğer analizlere hazır hale getirilmiştir. Ardından hipotezler regresyon analiziyle test edilmiş ve parametrik olmayan testlerle sonuçlarda anlamlı farklılıklara dikkat edilmiştir.

Değişkenler ve Güvenilirlikleri

Araştırma modelinin bağımsız değişkeni olan aşırı niteliklilik ölçeğinin maddelerine yönelik yapılan faktör analizi neticesinde KMO değeri 0,808 bulunmuştur. Böylelikle bu ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu ve ölçülen özelliğin, örneklemin seçildiği evrende çok boyutluluk özelliği taşıdığını göstermektedir ($X^2=2319,566$; $sd=36$ ve $p<0,001$). Veri grubu için yapılan Bartlett Küresellik testi sonucu $p<,001$ bulunduğundan, ölçeğin maddeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu da anlaşılmaktadır. Faktör analizi sonucu aşırı niteliklilik değişkeni iki alt boyuta ayrılmıştır. Diğer Türkçe çalışmalarda (Yıldız vd., 2017; Gizlier, 2018) olduğu gibi “kendini üstün görme” ve “işini küçük görme” olarak adlandırılmıştır. Bu faktörler toplamda değişken varyansın %71’ini açıklamaktadır. %40–60 aralığında değişen varyans oranlarının sosyal bilimlerde ideal kabul edildiği (Erdoğan vd., 2011; Çokluk vd., 2010) düşünülürse bu araştırma sonucunda elde edilen %71’lik varyans oranının oldukça tatminkar olduğu söylenebilir. Her iki faktörü oluşturan maddelerin arasında güvenirliliğin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir ($\alpha_{\text{işini küçük görme}}=0,867$ ve $\alpha_{\text{kendini üstün görme}}=0,856$).

Ara değişken olan İyi Oluş, birkaç iterasyondan sonra AFA sonucunda KMO değeri 0,795 bulunmuştur ($X^2=3615,607$; $sd=105$ ve $p<0,001$). Her ne kadar ölçeğin Türkçe uyarlamasında diğer çalışmalarda (Erkuş, Ünlüer ve Bülbül, 2015; Akdeniz, 2016) değişken tek faktörlü olarak ele alınsa da mevcut çalışmada değişkenin çok boyutlu olduğu görülmüştür. Faktör ağırlığı farklı faktörlerde birbirine yakın olan sorular çıkarılıp tekrar faktör analizi uygulandığında faktör üç boyuta indirgenmiştir: İşten Memnuniyet, Yaşamdan Memnuniyet ve Kendinden Memnuniyet. AFA değerlerinden ölçeğin üç boyutlu olarak analiz edilmesine elverişli olduğu ($X^2=3615,607$; $sd=105$ ve $p<0,001$) anlaşılmıştır. Buna göre bu üç faktör değişkenin toplam varyansının

%66,5'ini açıklamaktadır ($S^2_{İşten Memnuniyet}=\%23,5$; $S^2_{Yaşamdan Memnuniyet}=\%22,8$; $S^2_{Kendinden Memnuniyet}=\%20,3$). Güvenilirlik analizine geçilmeden bazı faktörlerde anlam bütünlüğünü sağlamak adına bazı soruların bulunduğu faktörler değiştirilmiştir. Faktör analizinde faktör ağırlıkları yeterli olan soruların uygun faktörlere taşınması araştırmacının karar vermesi gereken bir konudur (Sipahi, Yutkoru ve Çinko, 2008). Buna göre modifiye edilen faktörlerin güvenilirlik analizleri yapılmış ve bu şekilde tüm faktörlerin iç tutarlılık katsayıları analizlere devam etmek için yeterli bulunmuştur ($\alpha_{İşten Memnuniyet}=0,826$; $\alpha_{Yaşamdan Memnuniyet}=\%0,866$ ve $\alpha_{Kendinden Memnuniyet}=0,789$).

Son olarak modelin bağımlı değişkeni olan örgütsel sinizm AFA analizine tabi tutulmuş ve uygun KMO testi ($KMO=0,801$; $\chi^2=4605,742$; $sd=78$ ve $p<0,001$) değerleri ile birlikte literatürde (Brandes vd., 1999) olduğu gibi üç faktöre ayrılmıştır. Duyuşsal sinizm, değişken varyansını %34; Bilişsel sinizm, %22,5 ve Davranışsal sinizm %19,5'ünü açıklayarak aktör analizi sonucu toplam varyansın %76'sı açıklanmıştır. Bu faktörlerin iç tutarlılık katsayıları makul düzeyde olduğu tespit edilmiş ($\alpha_{Duyuşsal sinizm}=0,939$; $\alpha_{Bilişsel sinizm}=0,848$ ve $\alpha_{Davranışsal sinizm}=0,804$) ve analizlere hazır hale getirilmiştir.

Hipotez Testleri

Araştırma hipotezleri nedensel ilişkileri test etmeye yönelik varsayımlardan oluştuğu için regresyon analizi uygulanmıştır. İlk üç hipotez basit doğrusal regresyon ile gerçekleştirilirken, ara değişken etkisi varsayan son hipotez için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır.

Regresyon analizinden önce değişkenler ve alt faktörleri arasındaki ilişkileri incelemek üzere öncelikle değişkenler arası korelasyon analizi gerçekleştirmek gereklidir. Korelasyon analizi gerçekleştirmeden önce değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermedikleri Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiştir. Bu teste göre her grup için anlamlılık değerleri 0,05'den küçük olduğundan H_0 hipotezi reddedilerek (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2008), %95 güvenle verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple söz konusu korelasyon analizinde başvurulan bağıntı katsayısı Spearman'ın rho katsayısıdır. Bağıntı katsayısı "r" (-) 1 ile (+)1 arasında değişen korelasyon analizinde 0,5 düzeyi ve altındakiler zayıf ilişki veya ilişkisiz olarak bilindiği için (Kılıç, 2012); 0,5-0,7 kuvveti arasında değişen orta düzeyde ilişki veya 0,7-0,9 arasında iyi düzeydeki ilişkilere bakılmıştır. Buna göre iyi oluş ile aşırı

niteliklilik arasında orta düzeyde ($r=0,553$) ilişki tespit edilmiştir. İyi Oluşun alt faktörlerinden yaşamla ilgili iyi oluş ile aşırı niteliklilik en yüksek ilişki katsayısına sahip bir korelasyon olduğu ($r=0,876$) olduğu görülmüştür.

İlk hipotez olan aşırı niteliklilik düşüncesinin, örgüte karşı sinik tutumu arttırdığı yöndeki varsayım basit doğrusal regresyonla test edilmiş ve anlamlı olarak hipotezin desteklendiği görülmüştür ($\beta= 0,106$; $p<0,05$); (Tablo 1, Model 2). Buna göre aşırı nitelikliliğin örgütsel sinizmi açıklama gücü $R^2=0,010$ 'dur. Bu demektir ki; aşırı niteliklilik örgütsel sinizmin %10 varyansını açıklamaktadır.

İkinci hipotez olan aşırı niteliklilik düşüncesinin, çalışanın daha iyi hissetmesini sağlaması Tablo 1'deki Model 1'e göre yine anlamlı olarak desteklenmiştir ($\beta=0,402$; $p<0,05$). Bu modelin açıklayıcılık gücü $R^2=0,406$ 'dır; yani aşırı niteliklilik değişkeni iyi oluşun %40 varyansını açıklayabilmektedir.

Üçüncü hipotezde çalışanın iyi hissetmesinin, örgüte karşı sinik tutumunun azaltacağı yönde bir negatif ilişki varsayımında bulunulmuştur. Ancak regresyon analizi bu ilişkinin pozitif yönde anlamlı olduğunu ortaya çıkartmıştır ($\beta=0,255$; $p<0,05$; $R^2=0,023$). Buna göre üçüncü hipotez reddedilmiştir.

Son hipotezde ise iyi oluş değişkeninin aşırı niteliklilik ile örgütsel sinizm arasındaki aracı etkisi test edilmiştir (Tablo 1). Bunun için uygulanan çoklu regresyon analizinde Baron ve Kenny'nin (1986) üç aşamalı yöntemi kullanılmıştır. Buna göre Model 1'de bağımsız değişken olan aşırı niteliklilik ara değişken olan iyi oluş üzerinde anlamlı etkili olduğu görülmektedir. Sonraki aşama olan Model 2'de bağımsız değişkenin (aşırı niteliklilik) bağımlı değişken (örgütsel sinizm) üzerindeki etkisi ispatlanmıştır. Son aşamada ise bağımsız değişken ile ara değişkenin (iyi oluş) birlikte bağımlı değişken üzerindeki etkisi test edilmiştir. Burada bağımlı değişken üzerinde ara değişkenin anlamlı etkisi olduğu ($\beta=0,150$; $p<0,05$) ve bağımsız değişkenin etkisinin kaybolduğu ($p>0,05$) görülmektedir. Dolayısıyla modelde tam ara değişken etkisinden bahsedilebilir.

Sonuç olarak araştırmanın dört hipotezinden üçü desteklenmektedir. Desteklenmeyen hipotezde ise söz konusu değişkenler arası anlamlı bir nedensel bir ilişki mevcuttur, ancak ilişkinin şekli varsayılanın aksine pozitifdir.

Tablo 1. Çok Aşamalı Regresyon Analizi

	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Beta	t	P
Model 1 R= ,637; R2= ,406; F= 272,207; p= ,000	Aşırı Niteliklilik	İyi Oluş	,402	16,449	,000
Model 2 R= ,101; R2= ,010; F= 4,085; p= ,044	Aşırı Niteliklilik	Örgütsel Sinizm	,106	2,021	,044
Model 3 R= ,153; R2= ,023; F= 4,766; p= ,009	Aşırı Niteliklilik İyi Oluş	Örgütsel Sinizm	,005 ,150	,085 2,324	,932 ,021

Fark Testleri

Anket sorularının başında yer alan demografik bilgilere göre örneklem gruplar halinde incelenmiş ve bu grupların değişkenler açısından anlamlı farklılıklarına işaret edilmiştir. Normal dağılım göstermeyen mevcut veri setinde ancak ikiden fazla kategorik grupların anlamlı farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bunun için parametrik olmayan Kruskal Wallis analizi kullanılarak gruplar arasındaki farklar ortalama değerlere göre incelenmiştir. Tablo 2'deki fark testleri Kruskal Wallis analizinde anlamlı sonuçlar ($p < 0,00$) alınan farklılıklardır.

Buna göre ilk farklılık eğitim seviyesi açısından tespit edilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere tüm araştırma değişkenleri eğitim seviyesine göre farklılık göstermektedir. İyi Oluş değişkeni eğitim seviyesi arttıkça düşmekte ($X_{\text{lise}}=243,71$; $X_{\text{üniversite}}=218,94$; $X_{\text{lisansüstü}}=159,41$), Örgütsel Sinizm ise artış göstermektedir ($X_{\text{lise}}=94,79$; $X_{\text{üniversite}}=203,86$; $X_{\text{lisansüstü}}=207,75$). Son olarak Aşırı Nitelikliliğin en fazla üniversite mezunlarında ön plana çıkması ($X_{\text{lise}}=159,71$; $X_{\text{üniversite}}=229,52$; $X_{\text{lisansüstü}}=149,96$) dikkat çekicidir.

Gelir seviyesi açısından da tüm değişkenlerin farklılık gösterdiği görülmektedir. Çalışanların iyi olmaları gelir seviyesi arttıkça artmakta, ancak belli bir düzeyden sonra tekrar iniş göstermektedir ($X_{2500\text{TL'den az}}=44,50$; $X_{2501-5000\text{TL}}=169,75$; $X_{5001-7500\text{TL}}=223,39$; $X_{7500\text{TL+}}=166,50$). Örgütsel sinizmde ise en yüksek ortalama değer, en yüksek gelir grubuna aittir ($X_{2500\text{TL'den az}}=204$; $X_{2501-5000\text{TL}}=158,02$; $X_{5001-7500\text{TL}}=215,34$; $X_{7500\text{TL+}}=257,33$). Benzer eğilim aşırı niteliklilikte de görülmektedir. Buna göre gelir düzeyi yüksek olanlar aşırı niteliklilik algıları daha yüksektir ($X_{2500\text{TL'den az}}=138,50$; $X_{2501-5000\text{TL}}=135,96$; $X_{5001-7500\text{TL}}=231,73$; $X_{7500\text{TL+}}=309,50$).

Kıdem düzeyi, çalışanın iş hayatındaki genel kıdem ve mevcut bulunduğu işyerindeki kıdem süresi olarak iki farklı kategoride incelenmiştir. Ça-

İşanın aşırı niteliklilik algısı hayatı boyunca sürdürdüğü kıdem boyunca artmaktadır ($X_{2 \text{ yıldan az}}=148,25$; $X_{2-5 \text{ yıl}}=184,91$; $X_{6-10 \text{ yıl}}=208,26$; $X_{10 \text{ yıl+}}=218,54$). Örgütsel sinizm ise mevcut işyerinde kıdem süresi üzerinde U şeklinde bir ilişki göstermektedir. Diğer bir deyişle bu bulguya göre örgütsel sinizm işyerinde geçirilen sürenin başlarında yüksekken, ortalarında azalmakta, süre ilerledikçe yeniden artış göstermektedir ($X_{2 \text{ yıldan az}}=253,00$; $X_{2-5 \text{ yıl}}=190,23$; $X_{6-10 \text{ yıl}}=156,26$; $X_{10 \text{ yıl+}}=217,50$).

Tablo 2. Parametrik Olmayan Fark Testleri

	Eğitim Düzeyi	Ortalama	p değeri	Ki-Kare
İyi Oluş	Lise	243,71	0,000	25,346
	Üniversite	218,94		
	Lisans üstü	159,41		
Örgütsel Sinizm	Lise	94,79	0,001	14,960
	Üniversite	203,86		
	Lisans üstü	207,75		
Aşırı Niteliklilik	Lise	159,71	0,000	43,082
	Üniversite	229,52		
	Lisans üstü	149,96		
	Gelir Seviyesi	Ortalama	p değeri	Ki-Kare
İyi Oluş	0-2500	44,50	0,000	25,346
	2501-5000	169,75		
	5001-7500	223,39		
	7501+	166,50		
Örgütsel Sinizm	0-2500	204,00	0,006	25,346
	2501-5000	158,02		
	5001-7500	215,34		
	7501+	257,33		
Aşırı Niteliklilik	0-2500	138,50	0,000	25,346
	2501-5000	135,96		
	5001-7500	231,73		
	7501+	309,50		
	Genel Kıdem	Ortalama	p değeri	Ki-Kare
Aşırı Niteliklilik	2 yıldan az	148,25	0,001	16,372
	1-5 yıl	184,91		
	6-10 yıl	208,26		
	10 yıl+	218,54		
	Mevcut Kurumdaki Kıdem	Ortalama	p değeri	Ki-Kare
Örgütsel Sinizm	2 yıldan az	253,00	0,000	42,494
	1-5 yıl	190,23		
	6-10 yıl	156,26		
	10 yıl+	217,50		

Sonuç

Kolayda örneklem ile elde edilen 400 çalışanlı verinin analizleri sonucu, araştırmamızın dört hipotezinden üçü kabul görmüştür, birisi ise varsayılanın tersine bir yönde anlamlı olarak sonuç vermiştir.

Doğrulanmış ilk hipoteze göre çalışanın aşırı nitelikli olduğu düşüncesi, kendisini örgüte karşı sinik tutumunu arttırabilmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde çalışanların kendilerini aşırı nitelikli olarak görmesi kendilerinde daha çok olumsuz tutum ve davranışlara yol açtığı gözlenmiştir (Yıldız ve Arda, 2018). Buna göre aşırı niteliklili olduğunu düşünen çalışanlar işyerinde sapkın davranışlara yönelebilir ve örgütüne karşı sinik tutum sergileyebilir (Luksyte vd., 2011; akt. Yıldız ve Arda, 2018). Bunun nedeni, faktör analizinde faktörlere ayrıldığı gibi çalışanın işini küçük görmesi ve kendini işine göre üstün görmesi, işine karşı olumsuz hislerini pekiştirmektedir. Buna bağlı olarak çalışanın işten ayrılma niyeti tetiklenebilmekte ve örgüte bağlılığı azalabilmektedir (Akın ve Ulukök, 2016). Sonuç olarak mevcut araştırmada ispatlanan ilgili hipotez yazındaki bulguları destekleyici yöndedir.

Diğer yandan çalışmalarda daha az da olsa aşırı nitelikliliğin uygun ortam yaratıldığında olumlu etkilerinin de olabileceği vurgulanmaktadır. Kendisini aşırı nitelikli gören çalışanın performansı artabilir, işten ayrılma niyeti azalabilir ve iş tatminsizliği törpülenebilir (Erdoğan ve Bauer, 2009; Erdoğan vd., 2011). Çalışanın kendisini iyi hissetmesinin sonucu örgüte karşı olumsuz tutumunun körelmesi göz önünde bulundurularak aşırı nitelikliliğin çalışanın iyi oluşunu tetikleyebileceği araştırmamızın ikinci hipotezinde öne sürülmüştür. Analizler sonucu bu hipotez desteklenmiştir. Buna göre aşırı nitelikli çalışanların örgüte karşı olumlu tutum sergilemeleri için örgütün kendilerine elverişli ortam sağlamaları (çalışanların güçlendirilmeleri gibi) gerekmektedir (Erdoğan ve Bauer, 2009). Bu, örgüt için çalışandan verim alma konusunda çok önemlidir.

Araştırmamızın üçüncü hipotezi ise kendilerini iyi hissedilen çalışanların örgütsel sinizm algılarında azalış görüleceği yönündedir. Korelasyon analizine bakıldığında iyi oluş ile örgütsel sinizm ve faktörleri arasında zayıf ilişki olduğu görülse de regresyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki bulunmuş; ancak bu ilişkinin aksine pozitif yönde olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde öznel iyi oluşun ilişkili olduğu bir diğer değişkenin mizah olduğu görülmektedir (Celso, Ebener ve Burkhead, 2003; İlhan, 2005; Panish, 2002;

akt Özbay vd., 2012). Ancak mizah boyutunun aşırı olmasıyla bu yaklaşım yıkıcı bir hal almaktadır. Yıkıcı mizah tarzının olumsuz duygular oluşturduğu ve öznel iyi olma hâlini güçleştirebileceği belirtilmektedir (Özbay vd., 2012) Zira aşırıya kaçmış iyi oluş hali çalışanın örgütte var olan ve biteni mizahi bir bakış açısıyla algılamasına; hatta küçümsemesine yol açabilir. Böylece çalışan örgütüne karşı sinik bir hal alabilir. Bu bulgulardan yola çıkarak son olarak aşırı nitelikliliğin iyi oluş vasıtasıyla örgütsel sinizm algısını etkilediği hipotezi analizlerle onaylanmıştır.

Fark testleri de araştırmada elde edilen bulguların yazını desteklediğini göstermektedir. İyi oluş değişkeninin eğitim seviyesi arttıkça düştüğü görülmektedir. Türkçe literatürde tersine bulgu edinildiği görülmektedir (Güllü, 2018). Ancak bireyin aşırı niteliklilik algısının yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda eğitim seviyesinin yüksek olması, yaptığı işin kendi seviyesine göre düşük olduğu algısını yaratacaktır; bu da çalışanın iyi oluşunu engelleyecektir.

Eğitimi seviyesinin artmasıyla örgüte duyulan sinizm ise artmaktadır. Benzer sonuç Türkçe literatürde de görülmektedir (Tokgöz ve Yılmaz, 2008). Bunun durum, eğitim seviyesinin yükselmesiyle kişinin kendisini üstün görmesi ve bulunduğu kuruma eleştirel yaklaşım içinde olmasından kaynaklanmaktadır.

Gelir seviyesi açısından farklar göstermektedir ki gelir seviyesi belli bir seviyeye kadar iyi oluşu pekiştirmekte ancak sonrasında etkisi azalmaktadır. Gelirin belli bir düzeyden sonra yüksek olması çalışanın işyerindeki diğer ihtiyaçlarını (duygusal ve manevi) karşılamayacağı etkisi baştaki gibi yüksek olmayabilir. Örgütsel sinizm de en yüksek gelir grubunda daha fazla hissedilmektedir. Bunun nedeni ise yüksek gelirlilerin bulunduğu işyerinden kendilerini giderek daha bağımsız hissedecek olmalarıdır. Literatüre bakıldığında yüksek maaşlı çalışanların daha çok harcama yaptıkları için gelirlerini daha çok yitirmekte ve hayal kırıklığına uğradıkları için sinizm düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucu saptanmıştır (Delken, 2004; akt. Turan, 2011).

Son olarak kıdem süresine göre aşırı niteliklilik ve örgütsel sinizm açısından anlamlı farklar bulunmuştur. Sonuçlara göre, çalışanın aşırı niteliklilik algısı kıdem süresi ilerledikçe artmaktadır; çünkü kıdemle birlikte çalışanın deneyimi ve dolayısıyla nitelikliliği artmıştır. Kıdem ile aşırı niteliklilik ilişkisini destekleyecek bulgular literatürde de mevcuttur (Johnson ve Johnson, 1996; Maynard, Joseph ve Maynard, 2006; Erdogan ve Bauer, 2009).

İşyerinde yeni olanlar ve ile işinde en yüksek kıdemli olan çalışanların hissettiği örgütsel sinizm daha yoğundur. Gerçekleştirilen çalışmalarda da mesleki kıdemleri az olan çalışanların örgüte sinik bakış açılarının daha yüksek olduğu söylenilmektedir. Bunun sebebi, iş yerinde yeni olan çalışanların yüksek beklentiler karşısında umduklarını ilk başta bulamamaları olabilmektedir (Kalağan ve Güzeler, 2010). Kıdem süresi belli bir sürenin üzerine çıkınca da edinilen deneyimler sayesinde çalışanın kendine güvenin artmasıyla kuruma eleştirel bakış açısı geliştirmesi varsayılabilir.

Söz konusu çalışmanın geliştirilmesi için aşırı nitelikliğin örgütsel sinizmle ilişkisi bireysel faktörlerle (kişilik özellikleri gibi) açıklanabilir. Zira aşırı niteliklilik öznel bir algı olduğundan bireydeki kişisel farklılıklar bulunan örgüte karşı kişinin tutumunu etkileyebilmektedir. Öte yandan çalışanın iyi oluşunu etkileyen örgütsel faktörler de gelecek çalışmalara dahil edilebilir. İyi oluş ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkiyi değiştirebilecek birtakım değişkenler mevcut olduğu varsayılmaktadır Örneğin liderlik, örgüt kültürü gibi değişkenler ile araştırmanın boyutları zenginleştirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Mediating Role Of Employee Well Being On
The Relationship Between Over Qualification And
Organizational Cynicism**

*

Cihan Tınaztepe – Necmiye Tülin İrge
İstanbul Aydın University

Organizations prefer employees compatible with the level of qualification that they need to carry on business. Employees, whose qualifications like education, experience and skill are in accord with job qualifications, are ideal for organizations. However, this ideal is not always possible. A postgraduate employee positions him/herself differently on a job which requires only a graduate. This case is an example for over qualification which is defined as a “situation where individuals have surplus skills, knowledge, abilities, education, experience, and other qualifications that are not required by or utilized on the job.”

The rapid change of the world with the current developments, together with the innovations in technology, have provided formed regular development and change strategies in the organizations. Along with this, changing expectations have created a need for qualified individuals who can work efficiently. The examples of the reasons for the emergence of organizational cynicism can be shown as unfair work distribution, failure to meet the expectations, failure to comply with contractual rules, unsuccessful leadership and management approaches, uncertainty in working hours .

Wellbeing is essentially how someone feels about various aspects of their life – their home life, their health, their relationships with others, their job and other activities. It's about whether they feel well and happy. In the workplace, employee wellbeing is about more than physiological or mental ill health – it's about optimizing the health of all employees, not just reducing the numbers of staff who are diagnosed with medical conditions. Employee wellbeing also extends beyond health, and into happiness as well, and job satisfaction.

Employees with higher qualifications of education, experience and skills feel themselves overqualified while doing their jobs. Thus, they believe that

they deserve more in return of their over qualification. Even though over qualification leads employee well being, this inefficacy of their organization causes them to exhibit cynic behavior. Regarding this relationship, this study generated the hypotheses below:

- H1: Thinking self as overqualified increases employee's cynic attitude against organization.
- H2: Thinking of self over qualification leads employees to feel well.
- H3: Feeling well, leads employees to lower their cynic attitude towards organization.
- H4: Over qualification affects organizational cynicism through employee well being.

The research was conducted with quantitative method. After determining the validity of measurement instruments of scales, the sample was examined through statistical calculations and hypotheses were tested. Lastly the demographic differences were indicated. For the research, convenience sampling method was used and White collar employees were reached. A total of 400 responds were received.

Factor analysis revealed two factors for over qualification just like in past studies in Turkish literature. In total, these factors explain 71% of over qualification variance. As for employee well being, after several iterations, it is reduced to three sub factors as satisfaction from work, satisfaction from life and self satisfaction. On the other hand in Turkish literature the variable was considered as a single factor. Lastly organizational cynicism was imposed to factor analysis and found to have three sub factors as in the literature (emotional, cognitive and behavioral cynicism). All the sub factors of all these variables were found to be internally consistent.

While for the first three hypotheses simple regression analysis was conducted, for the last hypothesis, multiple random sampling was used in order to test the mediation. Before correlation analysis, variables were imposed to normality test and it was seen that the data was not normally distributed as it was expected in many research. As a result of correlation analysis, while an average relation ($r=0,553$) was found between well being and over qualification, satisfaction from life was found to be highly correlated with over qualification ($r=0,876$).

First hypothesis, which was assuming the positive effect of over qualification on organizational cynicism, was supported after simple regression analysis ($\beta=0,106$; $p<0,05$). Accordingly the explanation power of over qualification explaining organizational cynicism is $R^2=0,010$. This means that over qualification explains 10% variance of organizational cynicism. The second hypothesis, which assumes that over qualification leads employee to feel well, was supported ($\beta=0,402$; $p<0,05$, $R^2=0,406$).

The third hypothesis was assuming a negative relationship between employee well being and organization cynicism; but this hypothesis was rejected because the relationship revealed as positive. In the last hypothesis a full mediation effect was determined, so it was accepted. Consequently expect one hypothesis, the rest was accepted.

Besides, difference tests were conducted in order to see the differences among demographic groups. As a result, it was seen that as education level gets higher, employee well being was reduced. Over qualification was mostly observed in graduates. In terms of income level, all the variables demonstrated significant differences. As income level increases, employee well being gets higher up to a level. Organizational cynicism was seen significantly in highest income level the most. Similar tendency was seen for over qualification. Accordingly as income level gets higher, perception of over qualification increases. Lastly as tenure gets longer, over qualification level increases. Whereas organizational cynicism is found to be high in the beginning of tenure, lower in middle tenure and re-increases as the time passes.

Kaynakça / References

- Akbıyık B.S.Ü (2016). Algılanan aşırı nitelikliliğin iş performansına etkisi: Örgütsel desteğin biçimlendirici değişken rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1714-1715
- Akbıyık, B.S.Ü, (2016). Otelcilik sektöründe algılanan aşırı nitelikliliğin görev performansına etkisi: Alternatif iş fırsatlarının biçimlendirici değişken rolü. *Journal of Tourism Theory and Research*, 2(1), 21
- Akbolat, M. vd. (2012). Sağlık çalışanlarının sinik davranışlar gösterme eğilimi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 85-86
- Akdağ F.G ve Çankaya, Z.C. (2015). Evli bireylerde psikolojik iyi oluşun yordanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 647

- Akdeniz, M. Z. (2016). *Paternalistik liderlik ve örgütsel adaletin çalışanların mutluluklarına olan etkisi: Sağlık sektöründe bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi
- Akın, A. vd., (2017). Algılanan fazla niteliklilik, işe adanmışlık ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bankacılık sektörü üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 917.
- Akın, A. ve Ulukök, E. (2016). Fazla nitelikliliğin bireysel ve örgütsel sonuçlarının güncellenmesine yönelik kavramsal bir değerlendirme. *Journal of Business Research Turk*, 8(4), 71-86.
- Akyüz, İ. (2015). Sağlık çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 62.
- Ataç, L.O. ve Köse, S. (2017). Örgütsel Demokrasi ve Örgütsel Muhalefet İlişkisi: Beyaz Yakalılar Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(1), 119
- Balay R. vd., (2013). Örgüt kültürü ve örgütsel sinizm ilişkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 127
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bilgiç, H.F. (2017). Liderlik ve örgütsel sinizm ilişkisi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 96-97
- Bozkırlı, K. Ç. (2013). Prof.Dr. Kemal Yavuz ve Hacıp böyle dedi Kutadgu Bilig'den seçmeler adlı eseri üzerine'. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2(2)
- Brandes, P, Dharwadkar, R. ve Dean, J. W. (1999). Does organizational cynicism matter? employee and supervisor perspectives on work outcomes. *Eastern Academy of Management Proceedings* içinde (s.150-153). Outstanding Empirical Paper Award.
- Celso, B.C., Ebener, D.J. ve Burkhead, H.(2003). Humor coping, health status, and life satisfaction among older adults residing in assisted living facilities. *Aging and Mental Health*, 7(6), 438-445.
- Çam, M.S. (2019). *Öyküleyici reklamlar ve tüketici sinizmi ilişkisi üzerine deneysel bir çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 134.
- Çankıç, H.İ. vd., (2013). Örgüt çalışanları, örgütsel sinizm ve örgütsel bağlılık. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Büro Yönetimi Özel Sayısı, 181

- Çetinkaya, F.F. ve Özkara, B. (2015) Hizmet işletmelerinde psikolojik sözleşme ihlaller ve örgütsel sinizm ilişkisi: Kapadokya Bölgesi, 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9, 73
- Çivilidağ A. (2015). Öğretim elemanlarında örgütsel sinizm ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkide yaşam doyumunun aracı rolü. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 17(4), 269
- Delken M. (2004). *Organizational cynicism: A study among call centers*. Unpublished master thesis, University of Maastricht.
- Diener, E. (1994). Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indicators Research*, 31(2), 103–157.
- Diener, E. ve Ryan, K., (2018) Öznel iyi oluş: Genel bir bakış. Çev.Gençer N., *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 2624
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43."
- Dijk, H.V., Shanz, A. ve Alfes, K. (2019). Welcome to the bright side: Why, how, and when overqualification enhances performance. *Human Resource Management Review*, 5-10
- Doğan S. ve Uğurlu, C.T (2015). Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel sinizm algıları arasındaki ilişki. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 491-492
- Duran, S. (2014). *Zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerine verilen piskoeğitimin öznel iyi oluş ve öz duyarlılığa etkisinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s.36
- Elçi, M. ve Kul, B. (2017). Kamu çalışanlarının etik iklim algılarının örgütsel sinizm tutumları üzerindeki etkisi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 8(1), 122
- Erdogan, B., Bauer, T. N., Peiró, J. M. ve Truxillo, D. M. (2011). Overqualified employees: Making the best of a potentially bad situation for individuals and organizations. *Industrial and Organizational Psychology*, 4(2), 215-232.
- Erdoğan P. ve Bedük, A. (2013). Örgütsel sinizm ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki: Sağlık sektöründe bir araştırma. *Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 6, 21
- Erdoğan, B. and Bauer, N.T. (2009). Perceived overqualification and its outcomes: The Moderating role of empowerment. *Journal of Applied Psychology*, 94(2), 557
- Erdost H., Karacaoğlu K., ve Reyhanoğlu M. (2007). Örgütsel sinizm kavramı ve ilgili ölçeklerin Türkiye'deki bir firmada test edilmesi. 15. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s.514-524).

- Eryılmaz A. (2009). Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 977
- Gizlier, Ö. (2018). *Çalışanların aşırı niteliklilik algılarının sonuçlarını belirlemeye yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 12
- Gökcyer, N. ve Türkoğlu, İ. (2018). The relationship between secondary school teachers' organizational support perceptions and their organisational cynicism attitudes. *IJOESS*, 9(34), 2355.
- Görmen, M. (2017). Örgüt kültürünün örgütsel sinizm tutumları üzerine etkisi. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(15), 366
- Güllü, S. (2018). Employee happiness in sports businesses. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4(3), 547-559.
- Günay A. vd., (2018). Etik liderlik, işgören sesizliği ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, UIK Özel Sayısı, s.677
- Head, T.C. (1989) The organizational and personal consequences of the overqualified employee. *Texas A&M University, Doctoral Dissertation*, 11-22
- Hills, P. ve Argyle, M., (2002). The oxford happiness questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 33, 1073–1082
- İlhan, T. (2005). *Öznel iyi oluşa dayalı mizah tarzları modeli*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- James, M.S.L. (2005). *Antecedents and consequences of cynicism in organizations: An examination of the potential positive and negative effects on school systems*. Doctoral Dissertation, College of Business, The Florida State University, 33-34
- Johnson, G.J. and Johnson, W.R. (1999). Perceived overqualification and dimensions of job satisfaction: A longitudinal analysis. *The Journal of Psychology*, 134(5), p.538.
- Kalağan G. ve C. Güzeler. (2010). Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 83-97
- Kanat, S. (2017). Güzel sanatlar ve tasarım fakültesi öğrencilerinin problem çözme becerisi, sinizm ve sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü University Journal of Art and Design*, 7(16), 253
- Karacaoğlu K. ve Arslan, M. (2019). Algılanan aşırı niteliklilik ve iş tatmini ilişkisinde iyimserliğin aracı rolü: İstifa eden veya erken emekli olan subaylar üzerine bir araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1), 116

- Karacaoğlu K. ve İnce, F. (2012). Brandes, Dharwadkar ve Dean'in (1999) Örgütsel sinizm ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması: Kayseri Organize Sanayi bölgesi örneği. *Business and Economics Research Journal*, 3(3), 79.
- Karacaoğlu, K. ve Küçükköylü, C. (2015). İşgören sessizliğinin örgütsel sinizme etkisi: Kamu çalışanları üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 15(3), 403
- Karacioğlu M.S. ve Naktiyok, A. (2015). Örgütsel ortamda algılanan güven düzeyinin sinizm üzerindeki rolü. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 17(1), 22
- Kim, T.Y. at all (2009). Top management credibility and employee cynicism: Comprehensive model. *Human Relations*, 63(10), 1437
- Kiremitçi, E. ve Coşkun, H. (2017). Mevsimsellik ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 244
- Kosa, G. (2019). Örgütsel sinizm ve iş doyumunu ilişkisi: banka çalışanları üzerinde bir araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(19), 186
- Kuyumcu, B. ve Güven, M. (2012). Türk ve İngiliz üniversite öğrencilerinin duygularını fark etmeleri ve ifade etmeleri ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişki. *GEFAD / GÜJGEF*, 32(3), 590-591
- Luksyte A. (2011). *How can organisations maximize their overqualified employees potential? Examining organisationally-based strategies*. Doctoral Dissertation, The Faculty of the Department of Psychology, University of Houston, 7-12
- Luksyte, A., Spitzmueller, C., ve Maynard, D. C. (2011). Why do overqualified incumbents deviate? Examining multiple mediators. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16(3), 279-296.
- Martinez, P.G., Lengnick-Hall, M.L. (2014) Mukta Kulkarni, Overqualified? A conceptual model of managers' perceptions of overqualification in selection decisions. *Browse Journals&Books*, 43(6), 959
- Maynard, D. C., Joseph, T. A, Maynard, A. M. (2006). Underemployment, job attitudes, and turnover intentions. *Journal of Organizational Behavior*, 27(49), 509-536.
- Maynard, D.C. ve Brondolo, E.M. (2015). I'm too good for this job: Narcissism's role in experienced of overqualification. *Applied Psychology : An International Review*, 60(1), 211
- Oğrak A. ve Erol F. (2019). Yenilik, örgüt kültürü ve sinizm: Van YYÜ'de örnek bir uygulama. *Ekev Akademi Dergisi*, ICOAEF Özel Sayısı, 5-6
- Osmanoğlu, D.E. ve Kaya, H.İ. (2013). Öğretmen adaylarının yükseköğretime dair memnuniyet durumları ile öznel iyi oluş durumlarının değerlendirilmesi: Kafkas Üniversitesi örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 48-49.

- Özbay, Y. vd. (2012). Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal düzenleme, mizah, sosyal özyeterlik ve başa çıkma davranışları ile yordanması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 325 - 345
- Kökalan, Ö. ve Anaş, K. (2016) Çalışanların örgütsel sinizm tutumlarının işe yabancılaşmaları üzerine etkisi: Vakıf üniversiteleri üzerine bir çalışma. *bigi ekonomisi ve yönetimi dergisi*, 11(2), 100-101
- Özkanan A. (2018). Algılanan aşırı nitelikliliğe iki yönlü bakış: Çalışan-amir değerlendirmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 665-666
- Özler D.E. vd., (2010). Örgütlerde sinizm güvensizlikle mi bulaşır?. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 54-55
- Öztürk, Y. (2017). *Ergenlerde Dindarlık ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Çarşamba örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 33
- Panish, R. J. (2002). *Life satisfaction in elderly*. Unpublished Doctora Dissertation, California School of Professional Psychology at Alameda.
- Rebecca L. ve Volpe, B.A., (2011). *Moral disterss, cynicism and interlnalization of values in nurses*. Saint Louis University, Doctoral Dissertation, 43-44
- Reyhanoğlu, M. ve Yılmaz, H. (2017). Örgütsel güvenin sağlanmasında sinizmin etkisi: Havalimanı Güvenlik Memurları örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 302-303
- Satan A. A. , (2014). Dini inanç ve bilişsel esneklik düzeylerinin öznel iyi oluş düzeylerine etkisi. 21. *Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi*, 3(7), 57
- Sipahi, B. Yurtkoru, E. S. ve M. Çinko. (2008). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. Beta Yayınları
- Şahin, G.N. (2011). *Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 26
- Tınaztepe, C. (2012). Örgüt içi etkin iletişimin örgütsel sinizme etkisi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 56
- Tokgöz N., Yılmaz H. (2008). Örgütsel sinizm: Eskişehir ve Alanya'daki otel işletmelerinde bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 283-305
- Turan, S. (2011). *Küreselleşme sürecinde örgütsel değişimi etkileyen bir unsur olarak örgütsel sinizm ve Karaman ili kamu kurumlarında bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karamanoglu Mehmet Bey Üniversitesi, 95

- Usta, I. (2016). *Liderlik davranışının çalışanların öznel iyi oluşları ve işe yabancılaşmaya etkisi: Bir alan araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 70
- Uysal, H.T. (2014). İşgören performansı açısından çalışma psikolojisinin örgütsel sinizme etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 837.
- Yalçınkaya A. (2014). Türkiye’de örgütsel sinizm: 2007-2012 yılları arasındaki çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 16(3), 109
- Yang,W. vd. (2015). Career adaptability and perceived overqualification among chinese human resource management professionals. *Journal of Vocational Behavior*, 90, 154-1
- Yeşiltaş, A , Şahin, S, ve Serezli, G . (2019). Çalışan mutluluğunun ve işe bağlılığın örgüt performansına etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*
- Yıldız B. ve Arda, Ö.A. (2018). Aşırı nitelikliliğin yenilikçi iş yeri davranışları üzerindeki etkisinde kolektif şükran modeli. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 145.
- Yıldız, B., Özdemir, F., Habib, E., ve Caki, N. (2017). The moderating effect of collective gratitude on the overqualification: Turnover intention relationship. *Journal of Organizational Behavior Research*, 2(2), 40-61.
- Yücel İ. ve Çetinkaya, B. (2015). Örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ve çalışanların yaşının bu ilişki üzerindeki etkisi: Bazen hoşlanmasak da kalmak zorunda olabiliriz! *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3), 251
- Zhang, M.J., Law, K.S. ve Lin, B. (2017). You think you are big fish in a small pond? Perceived overqualification, goal, orientations, proactivity at work. *Journal of Organizational Behavior*, 37, 61.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tınaztepe, C. ve İрге, N. T. (2021). Çalışanın aşırı niteliklilik özelliği ile örgütsel sinizm ilişkisinde iyi oluşunun aracı etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 303-331. DOI: 10.26466/opus.804170

Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Facebook'ta Paylaştıkları "Ay'ın Evreleri" ile İlgili Model Fotoğrafları Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.693945

*

Büşra Bakiöğlü *

* Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Karaman/Türkiye
E-Posta: busrabakioglu@gmail.com ORCID: [0000-0001-7997-1018](https://orcid.org/0000-0001-7997-1018)

Öz

Bu çalışmada Fen bilimleri öğretmenlerinin Ay'ın Evreleri konusu hakkında oluşturdukları modellerin 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı kazanımları doğrultusunda incelenmesi ve bu model fotoğraflarına Fen Bilimleri öğretmenlerince yapılmış yorumlar incelenerek öğretmenlerin model hakkındaki algıları ve yüklediği anlamların anlaşılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Facebook'taki 2 farklı eğitim içerikli grupta 5. Sınıf "Güneş, Dünya ve Ay" ünitesi kapsamında Ay'ın evrelerine ait model fotoğrafları ve bu fotoğraflara yapılan yorumlar incelenmiştir. Araştırmada olgubilim (fenomenoloji) yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018 Eylül ve 2019 Ekim ayları arasında sosyal medya platformu olan Facebook'ta Fen Bilimleri üzerine paylaşımların yapıldığı iki gruba üye olup, "Ay'ın Evreleri" ile ilgili model fotoğrafları paylaşmış ve bu fotoğraflarına yorum yapmış 18 Fen Bilimleri öğretmeni oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 18 model fotoğrafı incelenmiş ve model fotoğraflarına Fen Bilimleri öğretmenlerince yapılan yorumlar irdelenmiştir. Araştırmanın sonucunda 18 model fotoğrafının 3 tanesi kendimizi Dünya'dan Ay'a bakıyormuş gibi hayal ettiğimizde görülen evreler olarak sunulurken, 15 tanesi Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleriyle ilgili sunulmuştur. Fen Bilimleri öğretmenlerinin Ay'ın evreleri konusunda kafa karışıklığının olduğu, model yapımında özensiz davrandıkları, ucuz ve basit materyaller kullandıkları, Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklük sıralamasına dikkat etmedikleri, dönme ve dolanma yönlerini somut bir şekilde göstermedikleri, kazanımları modellerde yeterince yansıtamadıkları ortaya çıkmıştır. Sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Ay'ın evreleri, Model, Fen Bilimleri öğretmeni, Kavram yanılgısı, Sosyal medya, Facebook.*

A Research on the Model Photos about "Phase of the Moon" Shared By Science Teachers on Facebook

*

Abstract

In this study, it was aimed to examine the models created by science teachers on the subject of the Phases of the Moon in line with the subjects of the 2018 Science Curriculum and to understand the teachers' perceptions about the model and the meanings they attribute by examining the comments made by the Science teachers on these model photos. Model photos belonging to the phases of the Moon and the comments made to these photos were examined within the scope of the 5th grade "Sun, Earth and Moon" unit in 2 different educational groups on Facebook. Phenomenology method was used in the research. The study group of the research consisted of 18 Science teachers who were members of two groups where they shared their postings on Science on Facebook, the social media platform, between September 2018 and October 2019, shared model photos about "Phases of the Moon" and commented on these photos. In this direction, 18 model photos were examined and the comments made by Science teachers on the model photos were examined. As a result of the research, it was found that 3 of the 18 model photos were made as phases seen when we imagine ourselves from the Earth to the Moon, while 15 of them were made about the phases of the Moon from the Earth. It turned out that science teachers were confused about the phases of the Moon, behaved sloppy in model making, used cheap and simple materials, did not pay attention to the order of magnitude of the Sun, Earth and Moon, did not show the rotation and entanglement directions in a concrete way, and could not adequately reflect the gains in models. Suggestions were made in line with the results.

Keywords: Moon phases, Model, Science teacher, Misconception, Social media, Facebook

Giriş

Türkiye’de basit düzeyde astronomi konuları ile öğrenciler ilk olarak okul öncesi dönemde karşılaşmaktadırlar. Zorunlu eğitim olan ilkokul ve ortaokulda ise astronomi konuları Fen Bilimleri dersi içerisinde öğrencilere sunulmaktadır. 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nın temel amaçlarından biri “Astronomi, biyoloji, fizik, kimya, yer ve çevre bilimleri ile fen ve mühendislik uygulamaları hakkında temel bilgiler kazandırmak” olarak belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s.9). 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim programında yer alan astronomi konuları, her sınıf bazında bir üniteyi kapsayacak şekilde yer almaktadır. Ayrıca 2004 ve 2013 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programlarında astronomi ile ilgili üniteler sonlarda yer alırken, 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim programında yer alan tüm astronomi ile ilgili üniteler öğretim programının ilk ünitelerini oluşturmaktadır. Bu da Türk Milli Eğitimi’nde astronomi eğitimine gün geçtikçe değer verildiğinin bir göstergesidir. Trundle, Troland ve Pritchard (2008, s.24), 80 çocuk kitabını incelemişler ve bu kitapların çoğunun Ay’ı yanlış tanıttığı ve Ay’ın evreleri hakkındaki kavram yanlışlarını pekiştirdiğini ortaya koymuşlardır. Ders kitabının öğrencilerin Ay’ın evreleri hakkındaki kavrayışlarını etkili bir şekilde geliştirmelerine izin verip vermeyeceği tartışmalıdır, çünkü öğrencinin aktif katılımı yoktur. (Stahly, Krockover ve Shepardson, 1999, s.175). Bu yüzden Ay’ın evreleri konusu ders kitaplarında olmasına rağmen öğretmenler model yapmak istemektedirler. Gilbert (2000)’e göre model, bir fenomenin, bir nesnenin veya bir fikrin temsilidir (Aktaran; Örnek, 2008, s.35). Modeller bir işin nasıl gerçekleştiğini ya da bir nesnenin nasıl yapıldığını anlamamıza yardımcı olurlar (Kinnear ve Martin, 1992’den aktaran; Haarrison, 2001, 401). Fen bilimleri dersleri de soyut, anlaşılması zor ve karmaşık konular içerdiğinden modellerden faydalanılmaktadır.

Fen Bilimleri dersi “Güneş, Dünya ve Ay” isimli ünite ortaokullarda astronomi konularını kapsayan ilk ünitedir. 5. sınıf Fen Bilimleri dersi Güneş, Dünya ve Ay ünitesi 4 bölümden oluşmaktadır (MEB, 2018, s.25). Bu kısımlar ve kazanımlar Tablo 1’de sunulmuştur;

Tablo 1. 5. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Güneş, Dünya ve Ay Ünitesi Bölüm Adları ve Kazanımları

Bölüm Adı	Kazanım
Güneş'in Yapısı ve Özellikleri	F.5.1.1.1. Güneş'in özelliklerini açıklar. a. Güneş'in geometrik şekline değinilir. b. Güneş'in de Dünya gibi katmanlardan oluştuğuna değinilir ancak katmanların yapısından bahsedilmez. c. Güneş'in dönme hareketi yaptığı belirtilir. F.5.1.1.2. Güneş'in büyüklüğünü Dünya'nın büyüklüğüyle karşılaştıracak şekilde model hazırlar.
Ay'ın Yapısı ve Özellikleri	F.5.1.2.1. Ay'ın özelliklerini açıklar. a. Ay'ın büyüklüğü belirtilir. b. Ay'ın geometrik şekline değinilir. c. Ay'ın yüzey yapısı hakkında bilgi verilir. ç. Ay'ın atmosferinden bahsedilir. F.5.1.2.2. Ay'da canlıların yaşayabileceğine yönelik ürettiği fikirleri tartışır.
Ay'ın Hareketleri ve Evreleri	F.5.1.3.1. Ay'ın dönme ve dolanma hareketlerini açıklar. a. Ay'ın dönme hareketi yaptığı belirtilir. b. Ay'ın dolanma hareketi yaptığı belirtilir. c. Zaman dilimi olarak ay kavramına değinilir. F.5.1.3.2. Ay'ın evreleri ile Ay'ın Dünya etrafındaki dolanma hareketi arasındaki ilişkiyi açıklar. a. Ay'ın ana ve ara evreleri arasındaki farkı / farkları belirtilir. b. Evrelerin oluş sırasına bağlı olarak isimleri belirtilir. c. Ay'ın iki ana evresi arasında geçen sürenin bir hafta olduğu belirtilir.
Güneş, Dünya ve Ay	F.5.1.4.1. Güneş, Dünya ve Ay'ın birbirlerine göre hareketlerini temsil eden bir model hazırlar. a. Ay'ın Dünya etrafında dolanma yönü belirtilir. b. Dünya'nın Güneş etrafındaki dolanma yönü belirtilir. c. Dünya'dan bakıldığında Ay'ın hep aynı yüzünün görüldüğü belirtilir.

Tablo 1'i incelediğimizde 5. Sınıf öğrencilerden; Güneş'in geometrik şeklini bilmeleri, Güneş'in büyüklüğünü Dünya'nın büyüklüğüyle karşılaştıracak şekilde model hazırlamaları, Ay'ın büyüklüğünü belirtmeleri, Ay'ın evreleri ile Ay'ın Dünya etrafındaki dolanma hareketi arasındaki ilişkiyi açıklamaları, Ay'ın ana ve ara evreleri arasındaki farkı belirtmeleri, evrelerin oluş sırasına göre isimlerini belirtmeleri beklenmektedir. Bu kazanımları kazandırmak için derslerde kullanacağı materyalleri seçme, uygun materyal bulunmadığı zaman materyal yapma veya yaptırma öğretmenlere düşmektedir. Bu noktada öğretmenlerin bu alanda bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekmektedir (Duruhan ve Çapuk, 2011). Ay'ın evreleri ile ilgili bilgilerinin kazandırılması noktasında yön gösterecek olan Fen Bilimleri öğretmenlerinin, astronomi konularını doğru bir şekilde bilmesi, astronominin geleceği noktasında büyük önem arz etmektedir.

Türkiye’de, Astronomiyle ilişkili yapılan çalışmalarda öğretmenlerin yer aldığı çalışmaların (Demirci, 2017; Taşcan, 2013; Taşcan ve Ünal, 2016; Yetkiner, 2019), öğretmen adaylarıyla yapılan çalışmalardan (Bostan, Küçüközer ve Küçüközer, 2013; Emrahoğlu ve Öztürk, 2009; İyibil, 2010) az olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda mevcut çalışmada Fen bilimleri öğretmenlerinin Ay’ın Evreleri konusu hakkında oluşturdukları modellerin incelenmesi ve ilgili alan yazına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Facebook’taki 2 farklı eğitim içerikli grupta 5. Sınıf “Güneş, Dünya ve Ay” ünitesi kapsamında Ay’ın evrelerine ait model fotoğrafları ve bu fotoğraflara yapılan yorumlar incelenmiştir. Araştırmanın amacına ilişkin sorular aşağıdaki gibidir;

1. Fen Bilimleri öğretmenlerinin “Ay’ın evreleri” ile ilgili paylaştıkları model fotoğrafları 5. Sınıf Güneş, Dünya ve Ay ünitesi kazanımlarına uygun mudur?
2. Fen Bilimleri öğretmenlerinin “Ay’ın evreleri” ile ilgili paylaşılmış olan model fotoğrafları hakkındaki yorumları nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada olgubilim (fenomenoloji) yöntemi kullanılmıştır. Kişilerin yaşadığı herhangi bir olgunun olayın kişilerin kendi bakış açısıyla tüm çıplaklığı ile ortaya konması için olgubilim çalışması yapılmaktadır (Seçer, 2013, s.509). Elde edilen veriler doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Doküman incelenmesi araştırma yapılacak olgu ya da olayları içeren yazılı, sözlü ya da fotoğraf, film vb. gibi materyallerin analizinin yapılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, 217). Ayrıca doğrudan alıntılar yapılarak yöntem desteklenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018 Eylül ayı ve 2019 Ekim ayları arasında sosyal medya olan Facebook’ta Fen Bilimleri üzerine paylaşımların yapıldığı iki gruba üye olup, “Ay’ın evreleri” ile ilgili model fotoğrafları paylaşmış ve bu fotoğraflara yorum yapmış Fen Bilimleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme çeşitlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yönteminde, araştırmanın örneklemini ölçütü karşılayan bireyler oluşturur (Canbazoglu Bilici, 2019, s.56). Bu çalışmada Facebook’ta belirlenen 2 gruba üye Fen Bilimleri öğretmenleri ölçütü

belirlenmiştir. Bu nedenle araştırmada ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında 2018 Eylül ve 2019 Ekim ayları arasında sosyal medya olarak kabul edilen sosyal medya platformu olan Facebook' da yer alan eğitim içerikli iki grupta Fen Bilimleri öğretmenleri tarafından birbirlerine fikir verme amaçlı paylaşılan "Ay'ın Evreleri" ile ilgili paylaşılan fotoğraflar ile bu fotoğraflara Fen Bilimleri öğretmenleri tarafından yapılan yorumlar incelenmiştir. Yapılan doküman incelenmesinde aşağıdaki adımlar takip edilmiştir.

1. Facebook'da yer alan, Fen Bilimleri öğretmenlerinin üye olduğu ve aktif paylaşımların yapıldığı grupların belirlenmesi.
2. Bu grupların "fotoğraflar" bölümünde 2018 Eylül ve 2019 Ekim ayları arasında paylaşılan yer alan "Ay'ın Evreleri" ile ilgili model fotoğraflarının belirlenmesi.
3. Fotoğrafları paylaşan Fen Bilimleri öğretmenlerinden ve grup yöneticilerinden paylaşılan fotoğrafların araştırma dâhilinde kullanılması için mesaj yolu ile izin alınması.
4. Model fotoğraflarının ve bu fotoğraflara yapılan yorumların ekran görüntülerinin alınarak kaydedilmesi.
5. Elde edilen verilerin analiz edilmesi.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi yapılırken aşağıdaki yol izlenmiştir;

1. Fen Bilimleri öğretmenlerinin paylaştığı model fotoğrafları Ay'ın Dünya'dan görünüş şekilleri ve Ay'a Dünyadan bakınca görünen evre şekilleri olarak sınıflandırılıp incelenmiştir. Bu sınıflandırma "Ay'ın evreleri ile Ay'ın Dünya etrafındaki dolanma hareketi arasındaki ilişkiyi açıklar. a. Ay'ın ana ve ara evreleri arasındaki farkı / farkları belirtilir. b. Evrelerin oluş sırasına bağlı olarak isimleri belirtilir." kazanımı doğrultusunda incelenmiştir.
2. "Güneş'in büyüklüğünü Dünya'nın büyüklüğüyle karşılaştıracak şekilde model hazırlar. a. Ay'ın büyüklüğü belirtilir." kazanımları çerçevesinde modelde yer alan Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri incelenmiştir.

3. “Ay’ın dönme ve dolanma hareketlerini açıklar. a. Ay’ın dönme hareketi yaptığı belirtilir. b. Ay’ın dolanma hareketi yaptığı belirtilir.” kazanımı çerçevesinde evrelerin yönü incelenmiştir.
4. Paylaşılan model fotoğraflarına Fen Bilimleri öğretmenlerince yapılan yorumlar incelenerek Fen Bilimleri öğretmenlerinin modellere yönelik bakış açıları değerlendirilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Olgubilim çalışmalarında güvenirliliği sağlamak için aşağıdaki konulara dikkat edilmelidir (Seçer, 2013, s.511);

- Çalışmadan elde edilen veriler dikkatli bir biçimde analiz edilerek bunların deneyimler mi, teorik bilgiler mi olduğuna bakılır.
- Bant çözümlenmeleri katılımcıya gösterilerek bunların gerçek deneyimlerini yansıyıp yansıtmadığı teyit ettirilir.
- İncelenen olguya olumsuz bir tanımlama yapılır ve katılımcının içtenliği ve samimiyeti sorgulanır.

Bu maddeler araştırma kapsamında sağlandığı için araştırma güvenilir kabul edilmektedir. Ayrıca veriler analiz edilerek uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşü ile araştırmacının analizlerinin tutarlı olduğu görülmüştür. Böylece araştırmanın geçerliliği de sağlanmıştır.

Bulgular

Araştırmacı tarafından Facebook da yer alan eğitim içerikli 2 grupta 2018 Eylül ve 2019 Ekim ayları arasında Fen Bilimleri öğretmenlerince paylaşılan 18 adet model fotoğrafı incelenmiştir. Bu fotoğraflarda yer alan materyaller Fen Bilimleri öğretmenlerinin kendi yaptıkları ya da öğrencilerine yaptırdıkları veya bir yerden görüp beğendikleri ve örnek olması amacıyla grupta paylaştıkları model fotoğraflarıdır.

Fen Bilimleri öğretmenlerinin “Ay’ın evreleri” ile ilgili paylaştıkları modellerin yapıldığı materyallerin betimsel istatistiği Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Modellerin Yapıldığı Malzemeler

Materyal	Top	Bisküvi	Kâğıt	Plastik Tabak
Toplam	4	6	7	1

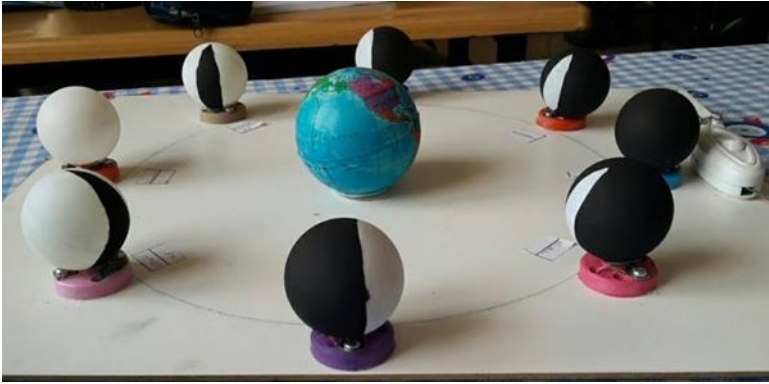
Tablo 2'de görüldüğü gibi Fen Bilimleri öğretmenleri Ay'ın evreleri ile ilgili materyal oluştururken en çok kâğıdı, daha sonra bisküvileri ve en az da ekmeği materyal olarak kullanmışlardır.

Araştırmanın bulguları iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü Ay'ın Evreleri modelleri, ikinci bölümü ise bu modellere Fen Bilimleri öğretmenlerinin yaptıkları yorumların analizi oluşturmaktadır.

Ay'ın Evreleri Modelleri

Bu bölümde Ay'ın evreleri modelleri hangi materyalle yapılmışsa ona göre ayrılmış ve analiz edilmiştir.

Top Kullanılarak Yapılan Ay'ın Evreleri Modelleri: Top kullanılarak yapılan Ay'ın evreleri modelleri bu bölümde sunulmuştur. Top kullanılarak Yapılan Ay'ın Evreleri modelleri 4 tanedir. Bunlar pinpon topu ya da strafor köpükten yapılmış toplar kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 1. A Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

Şekil 1'de görüldüğü gibi Ay'ın evreleri Dünya'dan görülme şekline göre pinpon topu boyanarak oluşturulmaya çalışmıştır. Yeniay evresinde topunun her tarafını boyanmıştır. Dolunay evresinde ise topun hiçbir yerini boyanmamıştır Diğer ara evrelerde Dünya'dan Ay'ın görünme şekillerine göre top boyanarak Ay'ın evreleri oluşturulmaya çalışmıştır. Bu evrelerin isimleri topların yanlarına yazılmıştır. Ayrıca modelde bir elektrik devresi yapılarak ampullerin üzerine toplar geçirilmiştir. Böylece anahtar kapatıldığında devredeki lambalar yanacak ve topun boyanmamış kısımları parlak görünecek-

tir. “Ay’ın daima Güneş’e bakan yarısı aydınlıktır” bilimsel gerçeğine bu model uymamaktadır. Burada Ay’ın evrelerini Dünya’ndan nasıl görüyorsak öyle yapılmaya çalışılmıştır. Dünya, Ay’dan daha büyük olması gerekirken Dünya’yı temsil eden materyal neredeyse Ay’ı temsil eden materyalle aynı boyuttadır. A kişisi modelinde Güneş’i temsil eden bir materyal kullanmamıştır. Evre isimleri de paylaşılan fotoğrafta gözükmediği için Ay’ın Dünya çevresinde dolanma hareketi hakkında yorum yapılamamaktadır.

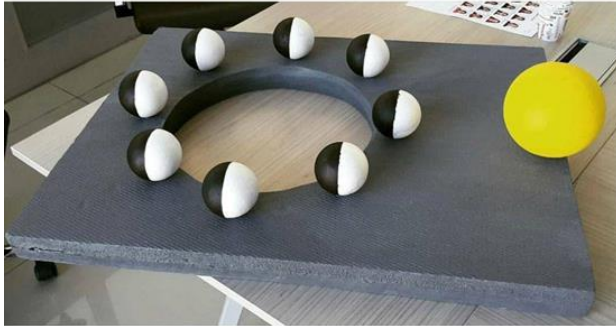
Şekil 2. B Kişisinin Paylaştığı Ay’ın Evreleri Modeli

Şekil 2’de de A kişisinin paylaştığı modele benzer şekilde B kişisinin paylaştığı modelde Ay’ın Evrelerini Dünya’ndan görünme şekillerine göre strafor köpükten yapılmış toplar boyanarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Yeniay evresinde topunun her tarafını boyanmıştır. Dolunay evresinde ise topun hiçbir yeri boyanmamıştır. Diğer ara evrelerde ise Dünya’ndan Ay’ın görünme şekillerine göre top boyanarak Ay’ın evreleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu evrelerin isimleri topun yanına yazılmıştır. Toplar dik durması için kürdana geçirilmiştir. “Ay’ın daima Güneş’e bakan yarısı aydınlıktır” bilimsel gerçeğine bu model uymamaktadır. Burada Ay’ın evrelerini Dünya’ndan nasıl görüyorsak öyle yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca evrelerin ne olduğu net olarak anlaşılammaktadır. Modelde Dünya için Dünya’nın kendi fotoğrafı kesilerek Ay’ın evrelerinin ortasına yapıştırılmıştır. Güneş ise sarı bir kâğıt yarım daire şeklinde kesilerek gösterilmiştir. Modelde Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde büyüklük sıralaması yapılmıştır.

Şekil 3. C kişinin hazırladığı Ay'ın Evreleri Modeli

Şekil 3'de C kişinin paylaştığı Ay'ın Evreleri modelinde de strafor köpükten yapılmış top kullanarak hazırlanmıştır. Burada A ve B kişilerinin paylaştıkları modellerden farklı olarak C kişinin paylaştığı modelde Ay'ın Evrelerini temsil eden toplar Dünya'nın çevresine dizilirken topların yarısını boyanmıştır. Uzaydan bakıldığında Ay'ın her zaman yarısı aydınlık olduğu için C kişinin paylaştığı Ay'ın evreleri modeli doğrudur. Evreleri temsil eden topların yanına evrelerin adı yazılmıştır. Yeniay, ilk dördün, son dördün, dolunay evrelerinin yanı sıra hilal ve şişkin ay evrelerinin yerine; büyüyen hilal, büyüyen şişkin ay, küçülen hilal, küçülen şişkin ay gibi isimlendirmeler yapılmıştır. Modelin alt kısmında ise Ay'ın Dünya'dan bakınca görünen şekillerini temsil eden evreleri eklemiştir. Güneş büyük bir yarım daire şeklinde çizimle gösterilmiştir. Modelde Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde gösterilmiştir. Ay'ın Dünya çevresinde dolanma şekli saat yönünün tam tersi olacak şekilde, yani doğru olarak gösterilmiştir.

Şekil 4. D kişinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

D kişinin paylaştığı Ay'ın evreleri modeli pinpon topu kullanarak yapılmıştır. Modelde Ay'ın Güneş'e bakan yönü her zaman beyaz renge, Ay'ın Güneş'e bakmayan yönü ise siyah renge boyanmıştır. "Ay'ın daima Güneş'e bakan yarısı aydınlıktır" bilimsel gerçeğine bu model uymaktadır. Diğer modellerden farklı olarak bu modelde Dünya'nın bulunması gereken kısım insan kafasının girebileceği büyüklükte kesilmiştir. Bu bölüme öğrenciler kafalarını geçirerek Ay'ın evrelerini temsil eden toplara bakarak Ay'ın Dünya'dan nasıl görüldüğünü kendi kendilerine bulmaları amaçlanmıştır. Güneş büyük bir top sarıya boyanarak Ay'dan büyük gösterilmiştir. Bütün materyaller bir zemin üzerine tutturulmuştur.

Paylaşılan 4 model fotoğrafından 2 tanesi (%50) bilimsel olarak tamamen yanlış, 2 tanesi (%50) ise bilimsel olarak tamamen doğru yapılmıştır. Evre isimleri 1 modelde (%25) yazmamakta, 3 modelde (%75) yazmaktadır. Her modelde ara ve ana evreler oluşturulmaya çalışılmıştır. Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklük sıralamalarında 1 modelde dikkat edilmezken (%25), diğer 3 modelde (%75) Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde modelleme yapılmıştır. Ay'ın Dünya etrafında dolanma yönü olarak 1 (%25) tanesi evrelerin isimleri okunamadığı anlaşılammış, 2 tanesi (%50) doğru, 1 tanesi (%25) ise öğrenci modeli kendi yapacağı için model uygulanırken anlaşılacaktır. Hiçbir modelde Ay'ın ve Dünya'nın dolanma yönleri belirtilmemiştir.

Bisküvi Kullanılarak Yapılan Ay'ın Evreleri Modelleri: Bisküvi kullanılarak yapılan Ay'ın Evreleri modelleri bu bölümde sunulmuştur. Bisküvi kullanılarak Yapılan Ay'ın Evreleri modelleri 6 tanedir. Bunlar kremalı bisküvi kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 5. E Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

E kişinin paylaştığı Ay'ın evreleri modeli kremalı bisküvi ile hazırlanmıştır. Buradaki kremalı bisküvinin kreması çikolatalıdır. Ay'ın parlak kısımları çikolatalı krema ile karanlık kısımları ise krema çıkartılarak bisküvi ile gösterilmiştir. Yani Ay'ın parlak olması gereken kısımları koyu, koyu olması gereken kısımları açık renktir. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Bisküvilerin yanına evrelerin adı yazılmıştır. Fakat son dördün ve hilal evrelerinin biri yazılmamıştır. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Güneş ise sadece ışın şeklinde çizim ile gösterilmiştir. Modelde Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde gösterilmiştir.

Şekil 6. F kişinin paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

F kişinin paylaştığı Ay'ın evreleri modeli kremalı bisküvi ile hazırlanmıştır. Buradaki kremalı bisküvinin kreması sütlü (beyaz), bisküvi kısmı ise çikolatalıdır. F kişinin paylaştığı modelde Ay'ın parlak kısımları krema (beyaz) ile karanlık kısımları ise krema çıkartılarak bisküvi (koyu) ile gösterilmiştir. Bisküvilerin altına evrelerin adını yazılmıştır. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmı

nın aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Güneş, sarı renkteki kâğıt kesilip boyanarak gösterilmiştir. Modelde Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde gösterilmiştir.

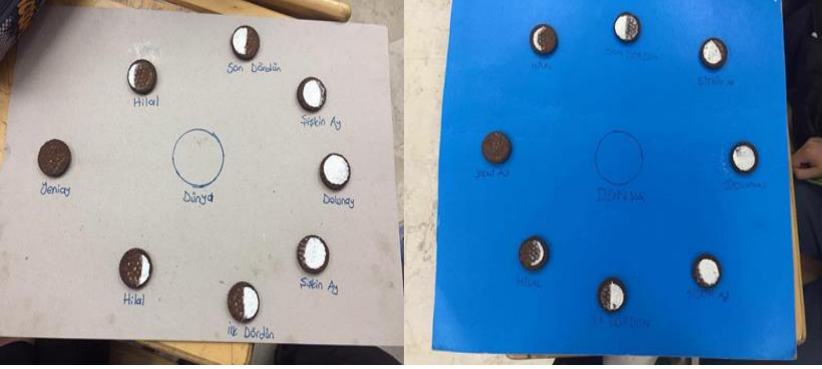
Şekil 7. G Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

G kişinin paylaştığı Ay'ın Evreleri modeli F kişinin paylaştığı model gibi kremalı bisküvi ile hazırlanmıştır. Kremalı bisküvinin kreması sütlü (beyaz), bisküvi kısmı ise çikolatalıdır. F kişinin paylaştığı modelde Ay'ın parlak kısımları krema (beyaz) ile karanlık kısımları ise krema çıkartılarak bisküvi (koyu) ile göstermiştir. Güneş'i sarı renkteki bir kâğıdı güneş şeklinde keserek göstermiştir. Bisküvilerin çevrelerine evrelerin adını yazmıştır. Modelde ana evrelerin isimleri mevcutken, ara evrelerden bahsedilmemiştir. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Modelde Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde gösterilmiştir.

Şekil 8. H Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

H kişisi de Ay'ın evreleri modelini kremalı bisküvi ile yapılmış bir model olarak paylaşmıştır. Diğer bisküvi ile yapılan modellerden farklı olarak bisküvinin kremaları çıkarılmış ve Ay'ın karanlık yerleri bisküviden kırılan parçalar ile aydınlık yerleri ise bisküvi ile gösterilmeye çalışılmıştır. Fakat yeniay ve dolunay evreleri tam bisküvi ile gösterilmiştir. Ayrıca Hilal evresi ile ilk ve son dördün evreleri neredeyse aynı boyutta gösterilmiştir. Bu yönüyle evreler net değildir. İl dördün evresinin ismi de yazılmamıştır. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Dünya'yı kremasını çıkarmadığı bisküvi ile Güneş ışınlarını ise oklar yardımıyla göstermiştir. Dünya'yı da Ay'ın evrelerini yaptığı bisküvi ile gösterdiği için Dünya'nın büyüklüğü Ay'ın büyüklüğü ile aynı olmuştur. Bu şekilde yapılan büyüklük sıralamaları yanlıştır.

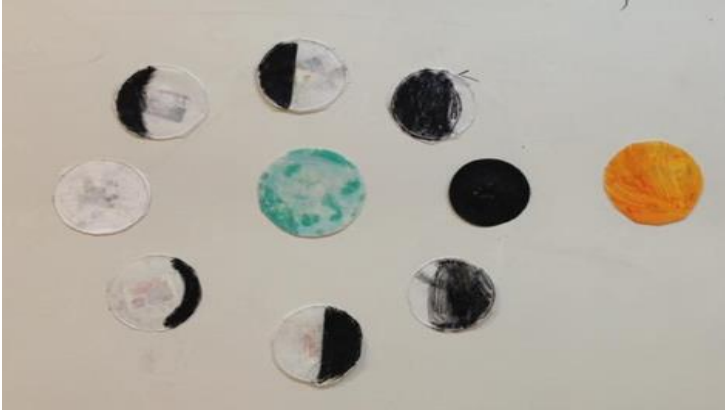
Şekil 9.1 Kişinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modelleri

Şekil 9'da da görüldüğü gibi I kişisi de Ay'ın evrelerini kremalı bisküvi ile göstermiştir. Kremalı bisküvinin kreması sütlü (beyaz), bisküvi kısmı ise çikolatalıdır. R kişisi Ay'ın parlak kısımlarını krema ile karanlık kısımlarını ise kremayı çıkartarak bisküvi ile göstermiştir. Bisküvilerin çevrelerine evrelerin adını yazmıştır. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modellerde göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Modellerde Güneş bulunmamaktadır. Dünya bir materyalle değil, çizimle gösterilmiştir. Dünya'nın büyüklüğü Ay'ı temsil eden bisküvilerle hemen hemen aynı boyutta olduğu için yanlıştır.

Bisküvi kullanılarak oluşturulan 6 modelin hepsi (%100) Ay'ın evrelerini Dünya'dan görünüş şekliyle yapmaya çalışmışlardır. 2 modelde (%33,3) Güneş hiç çizilmemiştir. Diğer modellerde ise Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklüklerine bakıldığında 3 tanesi (%50) en büyük Güneş, en küçük Ay, 3 tanesi (%50) ise yanlış olarak modellemişlerdir. 1 modelde (%25) ara evrelere yer verilmemiştir. Bisküvi ile yapılan 1 modelde (%16,6) Ay'ın aydınlık kısımları kakaolu krema ile 1 modelde (%16,6) bisküviler siyah bir zemin üzerinde karanlık olan kısımları kırılarak, diğer 4 modelde Ay'ın aydınlık görülen kısımları krema ile karanlık görülen kısımları ise kakaolu bisküvi ile (%66,6) gösterilmiştir. 1 modelde (%16,6) Ay'ın ara evrelerine yer verilmemiştir. Ay'ın

Dünya etrafında dolanma yönleri 6 modelde (%100) de doğru gösterilmiştir. Fakat hiçbir modelde Ay'ın ve Dünya'nın dolanma yönleri belirtilmemiştir.

Kâğıt Kullanılarak Yapılan Ay'ın Evreleri Modelleri: Kâğıt kullanılarak yapılan Ay'ın Evreleri modelleri bu bölümde sunulmuştur. Kâğıt kullanılarak yapılan Ay'ın Evreleri modelleri 7 tanedir. Bu modeller kâğıtlar kesilip boyanarak veya renkli kâğıtlar kesilerek oluşturulmuştur.

Şekil 10. J Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

J kişinin paylaştığı Ay'ın evreleri modeli, kâğıtlar kesilerek ve bu kesilen kâğıtlar boyanarak oluşturulmuştur. Evrelerin adı yazılmamıştır. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Modelde Güneş, Dünya ve Ay aynı büyüklüktedir. Bu nedenle, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri yanlıştır.

Şekil 11. K Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

K kişisi paylaştığı Ay'ın evreleri modeli de kâğıtlar kesilerek ve bu kesilen kâğıtlar boyanarak oluşturulmuştur. Evrelerin altına evre isimleri yazılmıştır. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Ayrıca bu dolanma yönü oklarla belirtilmiştir. Modelde Dünya Güneş'ten daha büyük gösterilmiştir. Bu nedenle Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri yanlıştır.

Şekil 12. L Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

L kişinin paylaştığı Ay'ın Evreleri modeli kâğıtlar kesilerek ve kesilen bu kâğıtlar boyanarak oluşturulmuştur. Modelde yer alan evrelerin isimlerini yazılmamıştır. Evre döngüsünü evrelerin altına oklar çizilerek gösterilmiştir. Model incelendiğinde Ay'ın evreleri kendimizi Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyormuş gibi oluşturulmuştur. Fakat ilkdördün evresi yanlış gösterilmiştir. Modelde Ay'ın Dünya çevresinde dolanma yönü oklarla gösterilmiştir. Dünya Güneş'ten daha büyük gösterilmiştir. Bu nedenle Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri yanlıştır.

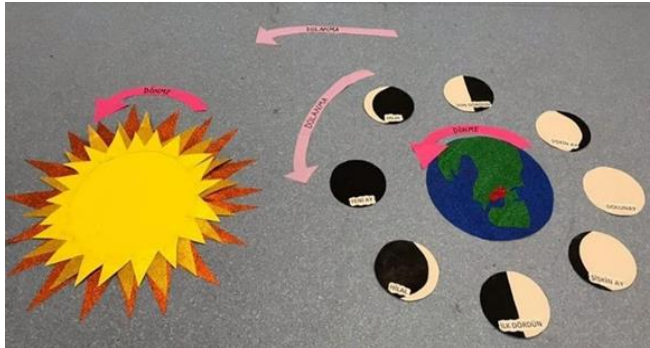
Şekil 13. M Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

M kişinin paylaştığı Ay'ın Evreleri modeli kâğıtlar kesilerek ve kesilen bu kâğıtlar boyanarak oluşturulmuştur. Dünya'yı temsil eden şeklin ortasına raptiye ile insanı temsil eden bir kâğıt tutturulmuştur. Böylece insanların Dünya'dan bakıldığında görülebilecek evrenin tahmin edilebileceği düşünülmüştür. Fakat evre isimleri yanlıştır. Yeniay evresi karanlık olması gerekirken aydınlık, dolunay evresi aydınlık olması gerekirken karanlık olarak gösterilmiştir. Ayrıca ilkdördün evresinden önce hilal evresi gelmesi gerekirken şişkin ay evresi gelmiştir. Şişkin ay evresi yerine de hilal evresinin adı yazılmıştır. Yine kendimizi Dünya'da hayal edersek son dördün evresi yanlış verilmiştir. Ay, Dünya'nun etrafında dolanma yönü doğru gösterilmiştir. Modelde Dünya Güneş'ten daha büyük gösterilmiştir. Bu nedenle Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri yanlıştır.

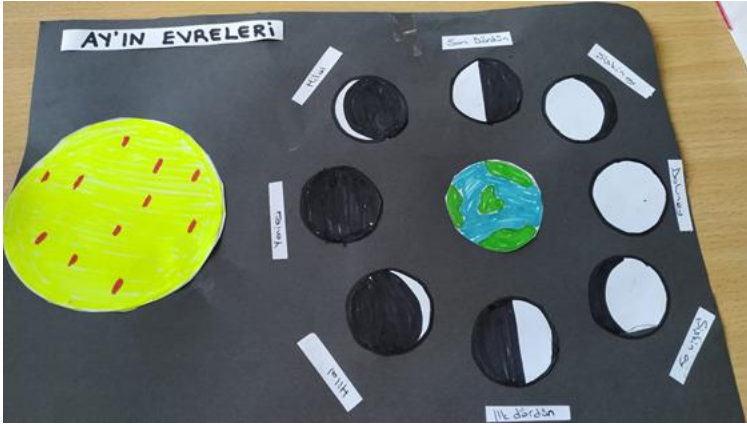
Şekil 14. N Kişinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

N kişinin paylaştığı Ay'ın evreleri modeli boş çikolata kutusunun içine yapmıştır. Model, kâğıtlar kesilerek ve kesilen bu kâğıtlar boyanarak oluşturulmuştur. M kişinin paylaştığı modele benzer şekilde Dünya'yı temsil eden şeklin ortasına raptiye ile insanı temsil eden kâğıt tutturulmuştur. Böylece insanların Dünya'dan bakıldığında görülebilecek evrenin tahmin edilebileceği düşünülmüştür. Gerçekten de kendini Dünya'da düşünen bir öğrenci evreleri doğru bir şekilde anlayabilecektir. Evre isimleri evrelerin altına yazılmıştır. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Modelde Dünya Güneş'ten daha büyük gösterilmiştir. Bu nedenle Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri yanlıştır.

Şekil 15. P Kişinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

P kişisinin paylaştığı Ay'ın Evreleri modeli renkli kâğıtlar kesilerek oluşturulmuştur. Ay'ın evre isimleri evrelerin üzerine yazılmıştır. Ayrıca oklar yardımıyla dönme ve dolanma hareketleri belirtilmiştir. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Modelde Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde gösterilmiştir.

Şekil 16. R Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

R kişisinin paylaştığı Ay'ın Evreleri modeli kâğıtlar kesilerek ve kesilen bu kâğıtlar boyanarak oluşturulmuştur. Siyah fon kartonunun üzerine Ay, Güneş ve Dünya'yı temsil eden yuvarlak kâğıtlar kesilmiş ve boyanmıştır. Ay'ın evrelerini temsil eden kâğıtların çevresine Ay'ın evre isimleri yazılmıştır. Modelde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol kısmının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Modelde Dünya Ay'dan bile küçük gösterilmiştir. Bu nedenle Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri yanlıştır.

Kâğıt kullanarak yapılan Ay'ın Evreleri model sayısı 7 tanedir. Bu 7 modelin 6'sında (85,7) evreler Dünya'dan gözlenen şekli ile, 1 modelde (%14,2) ise kendimizi Dünya'dan Ay'a bakıyormuş gibi gösterilmiştir. 2 modelde (%28,5) evre isimleri yer almamaktadır. 2 modelde (%28,5) evre isimleri yanlış gösterilmiştir. Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri 5 modelde (%71,4) yanlış, 2 modelde (%28,5) Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde gösterilmiştir. Ay'ın Dünya'nın çevresinde dolanma yönü tümünde (%100) doğru gösterilmiştir. 3 modelde (42,8) Ay'ın Dünya çevresinde dolanma yönü belirtilirken, bu 3 modelin 1'inde dolanma ve dönme hareketlerinin tümü gösterilmiştir.

Plastik Tabak ile Yapılmış Ay'ın Evreleri Modeli: Plastik tabak ile yapılmış Ay'ın Evreleri modelleri bu bölümde sunulmuştur. Plastik tabak ile yapılmış Ay'ın Evreleri modeli 1 tanedir. Bu model tabakların arka taraflarının renkli kalemlerle çizilip ve boyanması ile oluşturulmuştur.

Şekil 17. S Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

Şekil 17'de de görüldüğü gibi S kişinin paylaştığı Ay'ın evrelerini temsil eden model, plastik tabaklar ters çevrilerek yapılmıştır. Tabağın alt kısımları boyanmıştır. Evrelerin üzerine evre isimleri yazılmıştır. Model incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Örneğin; ilk dördün evresinde Ay'ın sağ kısmı aydınlık olması gerekirken, bu modele göre Dünya'dan bakan öğrenci Ay'ın sol

kısımının aydınlık olduğunu görür. Ay, Dünya'nın etrafında saat yönünün tersi yönünde döndüğü için evrelerin oluş sırası doğru gösterilmiştir. Dünya yeşil ve mavi kâğıtlar rastgele kesilip yapıştırılarak oluşturulmuştur. Ayrıca Dünya'nın şekli yamuk kesilmiştir. Güneş, sarı renkte kâğıtlar ok şeklinde kesilerek gösterilmiştir. Modelde Dünya, Ay'dan büyük gösterilmiştir.

Ay'ın Evreleri Modellerine Yapılan Yorumlar

Bu bölümde Fen Bilimleri öğretmenlerinin paylaşılan model fotoğraflarına yaptıkları yorumlar analiz edilmiştir. Model paylaşımlarından 3 tanesine Fen Bilimleri öğretmenleri tarafından yorum yapılmıştır. Diğer paylaşımlar sadece beğeni almışlardır. Yorum yapılan paylaşım Şekil 18'de sunulmuştur;

Şekil 18. Yorum Yapılan N Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

Şekil 18'da paylaşılan modele Fen Bilimleri öğretmenleri aşağıdaki yorumları yapmıştır. Yorum yapan öğretmenler Ö1, Ö2 vb. şeklinde gösterilmiştir. Bu yorumlar şu şekildedir;

- Ö1: N hocam ben bunu yaptıracağım öğrencilerime sadece hareket kısmını anlamadım dünya ve çubuk nasıl yapıştırılmış acaba?
- Ö2: Alkış emojileri ve 100 puan emojisi
- Ö3: Teşekkürler
- Ö4: Alkış emojileri
- Ö5: Öğretmen arkadaşımı yoruma etiketlemiş ve "biz de yapalım" demiştir.
- Ö6: Çok iyi gerçekten şahane olmuş
- Ö7: Hocam ilkdördün ile son dördün aynı olmuş. Bilginize.

- N: Evet yazuların yeri değişecek
- Ö7: Hocam Bildiğim kadarıyla da ikisi birbirinin tersi olacak. Güneş'e bakan kısmı birinin beyaz birinin siyah olması gerekiyor.
- Ö8: İlkdördün ve sondördün yazularının yeri değişirse tamamdır.
- Ö9: Hata var.
- N: Evet ilk ve son dördün yanlış yazılmış. Düzeltilebilir hocam.
- Ö9: Evet ilk ve son dördün yanlış yazılmış. Düzeltilebilir hocam.
- Ö10: Arkadaşını etiketlemiş ve arkadaşı ona tamamdır anlamına gelen GİF ile cevap vermiş.

Şekil 18 incelendiğinde Ay'ın evreleri doğru bir şekilde gösterilmesine rağmen, paylaşımı yapan öğretmen ve diğer 2 öğretmen ilkdördün ve son dördün evrelerinin yanlış gösterildiğini söylemiştir. Hiçbir öğretmen modelin doğruluğu yönünde ısrar etmemişler, yorum yapmamışlardır.

Diğer yorum yapılan model şekil 19'da sunulmuştur;

Şekil 19. Yorum Yapılan 5 Kişinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

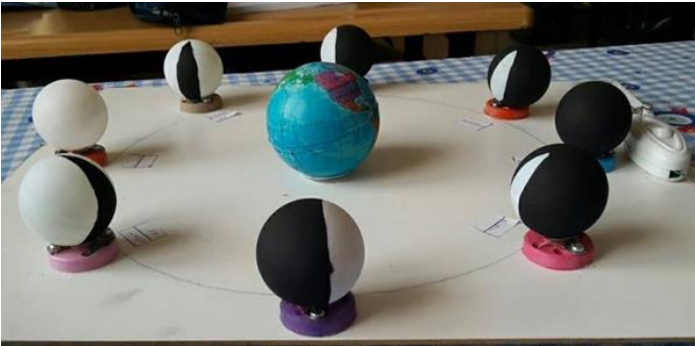
Şekil 19'da paylaşılan modele Fen Bilimleri öğretmenleri aşağıdaki yorumları yapmıştır. Yorum yapan öğretmenler Ö1, Ö2 vb. şeklinde gösterilmiştir. Bu yorumlar şu şekildedir;

- Ö1: İlkdördünde bir terslik yok mu hocam? Yani bu görüntüler dünyadan bakılınca mı doğru yoksa şimdi bizim bakışımızla mı doğru?
- Ö2: Dünya'dan bakılınca gözükken hocam
- Ö1: Hocam ben şimdi bu ekrandan bakınca D görüyorum. Kendimi Dünya'nın içinde koyduğumda ters D oluyor sanki.

- Ö3: Dünya'dan Ay'ın nasıl görüldüğü çizilmiş. Aksi takdirde Ay'ların Güneş'e bakan tarafı beyaz diğer tarafı siyah olmalıydı. Bu durumda biz Dünya'dan nasıl görüyoruz o evreleri göstermişler.
- Ö4: Hocam özür dilerim Güneş'in konumuna göre yanlış değil mi?
- Ö5: Bence de burada bir terslik var.
- Ö6: Dünya'dan değil düz bakınca doğru oluyor ama o Güneş olmasaymış daha doğru olacaktı sanki.
- Ö7: Dünya'dan görünümü paylaşılmış.
- Ö8: Doğru çünkü Güneş ile Dünya arasında yeni ay olur ve dönme yönü saat yönünün tersidir.
- Ö9: Terslik var. Dünyadan bakan insanların gördüğü şekilde bir açıklama iyi olurdu.
- Ö10: Bu şekil yanlış olmuş bence. Çocuklar şekle bakarken kendilerinin Dünya'dan baktığını düşünemeli, anlayabilmeli. Burada ilkdördün tam tersi olmalıydı. Ben anlatırken yeniaydan sonra ışık sağdan gelerek Ay aydınlanır diye hatırlıyorum. İlk dördün de D harfi oluyor.

Şekil 19 incelendiğinde Ay'ın evrelerinin Dünya'dan görünüş şekilleri oluşturulmuştur. Fakat öğrenciler kendini Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyorsa bu evreler yanlış şekilde dizilmiş olacaktır. Öğretmenler modeli Dünya'dan bakıyormuş gibi mi yoksa direkt baktığımızda gördüğümüz evrelerin şekillerini mi yapmaları gerektiği yönünde ikiye bölünmüşlerdir. Öğretmenlerin bir kısmı modeli Güneş ışınlarının solda olması nedeniyle Ay'ın evrelerinin yanlış olduğunu düşünmektedir.

Diğer yorum yapılan model Şekil 20'de sunulmuştur;

Şekil 20. Yorum yapılan A Kişisinin Paylaştığı Ay'ın Evreleri Modeli

Şekil 19'da paylaşılan modele Fen Bilimleri öğretmenleri aşağıdaki yorumları yapmıştır. Yorum yapan öğretmenler Ö1, Ö2 vb. şeklinde gösterilmiştir. Bu yorumlar şu şekildedir;

- Ö1: *Harika tasarım TÜBİTAK projesi yap hocam.*
- A: *Hepsinin altında ampul var hocam ama sanırım pil gücü yetmediği için yakamamış düzelterceğiz.*
- Ö1: *Bence harika hocam ellerine sağlık öğrencinizin.*
- Ö2: *Çok güzel olmuş.*
- Ö3: *Çok gerçekçi olmuş ellerine sağlık ben de öğrencilerime yaptırmayı/yapmayı düşünüyorum.*
- Ö4: *Ay her evresinde Güneşten aynı ışığı alır ama konumu gereği biz evreleri o şekilde görürüz bence bu tasarım kavram yanlışısına yol açabilir.*
- Ö2: *Sanmıyorum. Çocuklar Dünya'dan görünüşü olduğunu bildikten sonra problem yok. Sonuçta biz de aynı şekil üzerinden anlatıyoruz.*
- Ö5: *Hocam inanılmaz kavram yanlışısı var. Çocuklar bizim anlatışımız yüzünden ezberlemek zorunda kaldıkları için fark edilmiyor. Bizler bile bile hata yapıyoruz belki vakit azlığından belki konu soyut olduğu için çocukların üst seviyesinde kalmasından dolayı haklı yanlarımız var ama ne kavram yanlışları var bir bilerseniz.*
- Ö2: *Aynı evreleri konusu baştan görece bir konu zaten. Ay'ı Uzayda düşündüğümüzde ortada evre falan yok aslında. En iyisi karanlık ortamda deneyle anlatıp hem gerçek aydınlanmayı hem de evre olaylarını göstermemiz lazım. Fakat olay model yaptırmaya gelince mecburen Dünyadan görünüşlerini dikkate almak zorundayız. Modeli diğer türlü yaptırırsak ortada evre diye bir şey kalmaz.*
- Ö4: *Hocam eba da videolar kısmında yapılmış bu konu ile ilgili materyal var. Dilerseniz ona bakabilirsiniz. O materyalde kavram yanlışısına yol açacak bir tasarım yok. Yanlış anlamayın fikir almanız açısından öneriyorum.*
- Ö5: *Grupta da paylaşıldı hocam tasarım olarak uygun olan. Ben de onu yaptırıyorum bu sene ilk defa. Yine çocuk kendi gözlem yapacak ve evrelerin sadece gözlem yüzünden görüldüğünü değişen bir ayın olmadığını görmüş olacak. Kavram yanlışısı olmadan yani. Yanlış anlayın ne olur hocam. Bizler de hep bunlara benzer yaptırдық şimdiye kadar.*

Şekil 20'ye yapılan yorumlar incelendiğinde paylaşımı destekler nitelikte yorumların yanında paylaşımın kavram yanlışısına yol açacağını ifade eden öğretmenlerin de yorumlarının olduğunu görüyoruz. Modelin doğru olduğunu savunan öğretmen ise, Ay'ın uzaydan bakılınca evrelerinin olmadığını

o yüzden Dünya'dan görüldüğü gibi evreleri vermenin doğru olduğunu savunmuştur. Daha doğru materyallerin var olduğunu söyleyen öğretmenlere ise yorum yapmamıştır.

Şekil 18, Şekil 19 ve Şekil 20'nin öğretmenler tarafından yapılan yorumları incelendiğinde yorumların tamamının Ay'ın evreleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri ve şekilleri ile ilgili hiçbir yoruma rastlanmamıştır. Fen Bilimleri öğretmenlerin genel olarak Ay'ın evreleri ile ilgili net bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Fen bilimleri öğretmenlerinin Ay'ın Evreleri konusu hakkında oluşturdukları model ve çizimlerin 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı kazanımları doğrultusunda incelenmesi ve bu model fotoğraflarına Fen Bilimleri öğretmenlerince yapılmış yorumlar incelenerek öğretmenlerin model hakkındaki algıları ve yüklediği anlamların anlaşılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Facebook'taki 2 farklı eğitim içerikli grupta 5. Sınıf "Güneş, Dünya ve Ay" ünitesi kapsamında Ay'ın evrelerine ait model fotoğrafları ve bu fotoğraflara yapılan yorumlar incelenmiştir. Modeller incelenirken, modellerin yapıldığı materyallere göre sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflamalar top, bisküvi, kâğıt ve plastik tabak materyallerini kullanılarak yapılan modeller olarak ayrılmış ve 18 model incelenmiştir. Fen Bilimleri öğretmenlerinin en fazla kâğıt kullanarak (7 model), daha sonra ise kremalı bisküvi kullanarak (6 model) hazırlanmış modellerin fotoğraflarını paylaştığı görülmüştür. Buna neden olarak kâğıt materyaline ulaşımın diğer materyallere ulaşımına göre daha kolay olduğu için kâğıdı seçtikleri düşünülmektedir. Kremalı bisküvi ise Ay'ın evreleri modelleri hazırlanırken çok kullanılan diğer bir materyaldir. Kremalı bisküvinin top ve plastik tabağa göre ulaşımının kolay olması, Ay gibi yuvarlak olması ve kreması ile evrelerin gösterilmesinin kolay olması nedenleri ile bu materyalin kullanıldığı düşünülmektedir.

Fen Bilimleri öğretmenlerinin paylaştığı model fotoğrafları Ay'ın Dünya'dan gözlenen şekilleri ve Ay'a Dünyadan bakınca görünen evre şekilleri olarak sınıflandırılıp incelenmiştir. Top ile yapılmış paylaşılan 4 model fotoğrafından 2 tanesi (%50) bilimsel olarak tamamen yanlış, 2 tanesi (%50) ise bilimsel olarak tamamen doğru olarak yapılmıştır. Yanlış olan modeller

“Ay’ın daima Güneş’e bakan yarısı aydınlıktır” bilimsel gerçeğine uymakta, doğru olan modeller ise bu gerçeğe uymaktadır. Yanlış olan modellerdeki Ay’ın evreleri, Ay’ın Dünya’da görünüş şekilleri düşüncesi ile yapılmıştır. Bisküvi kullanılarak oluşturulan 6 modelin hepsi (%100) Ay’ın evrelerini Dünya’da görünüş şekliyle yapmaya çalışmışlardır. Kâğıt ile hazırlanmış Ay’ın evreleri modellerinde 7 modelin 6’sında (%85,7) evreler Dünya’da gözlenen şekli ile 1 modelde (%14,2) ise kendimizi Dünya’da hayal edip Ay’a bakıyormuş gibi görülen evreler olarak gösterilmiştir. Plastik tabak ile yapılan Ay’ın evreleri modelinde ise Ay’ın evrelerinin Dünya’da gözlenen şekli ile oluşturulmuştur. Kısaca 18 model fotoğrafının 3 tanesi (%16,6) kendimizi Dünya’da Ay’a bakıyormuş gibi hayal ettiğimizde görülen evreler olarak yapılırken, 15 tanesi (%83,3) Ay’ın evrelerinin Dünya’da görünüş şekilleriyle yapılmaya çalışılmıştır. Buradaki tartışma konusu şudur; Fen Bilimleri öğretmenleri Ay’ın evreleri ile ilgili modeli yaparken/yaptırırken Ay’ın Dünya’da gözlenen şekli ile mi yoksa kendimizi Dünya’da hayal edip Ay’a bakıyormuş gibi görülen evre şekillerini mi yapmalıyız? Öğretmenlerin % 83,3’ü Ay’ın evrelerini Ay’ın Dünya’da gözlenen şekli ile yapmayı tercih etmişlerdir. Fen Bilimleri öğretmenlerinin paylaşılan model fotoğraflarına yaptıkları yorumlar da bu bulguyu destekler niteliktedir. Öğretmenlerin paylaşılan model fotoğraflarına yaptıkları yorumlar incelendiğinde öğretmenlerin bu konuda ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Öğretmenler modeli Ay’ın Dünya’da gözlenen şekli ile mi yoksa kendimizi Dünya’da hayal edip Ay’a bakıyormuş gibi görülen evrelerini mi yapmaları gerektiği yönünde kararsızlık yaşamışlardır. 2019- 2020 Eğitim öğretim yılında okutulan 5. Sınıf Fen Bilimleri dersi ders kitabı incelendiğinde Ay’ın evreleri gösterilirken Ay’ın her zaman Güneş’e bakan yüzünün aydınlık, diğer yüzünün karanlık olduğu vurgulanmış, ayrıca evrelerin Dünya’da gözlenen şekilleri de belirtilmiştir (Ünver, Yancı ve Arslan, 2019, s.26). MEB’in yayınladığı “beceri temelli sorular” incelendiğinde ise Ay’ın evreleri ile ilgili sorularda Güneş, Dünya ve Ay’ın görselleri verilmiş ve evreler Ay’ın Dünya’da gözlenen şekli ile sunulmuştur [URL-1]. Öğrenciler kendilerini Dünya’da hayal edip evrelere barksa model yanlış olacağı için bu tarz modellerde eğer Dünya çiziliyorsa Şekil 14’deki gibi Dünya’ya bir insan çizilmeli, ya da evrelerin Ay’ın Dünya’da gözlenen şekli ile verildiği açıklaması yapılmalıdır. Ters bir durumda kavram yanlışları ve yanlış anlaşılmalara yaşanacaktır. Ezberci (2014, s.66), Bar-

nett ve Morran (2002, s.861), Öztürk (2011, s.71) öğrenciler ile yaptıkları çalışmalarda Ay'ın evrelerini öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun bilimsel bilgilerin dışında açıkladığını yani kavram yanlışlarının olduğunu bulmuşlardır. Öğrencilerin Ay'ın evreleri hakkındaki görüşleri genellikle daha önceki gözlemleri ve deneyimlerinden etkilenmektedir. Bu deneyimler; televizyon, internet, ders kitapları, ayı kendilerinin gözlemleri vb. olarak sıralanabilir. Öğrenciler derste bu görüşlerini biçimlendireceklerdir (Stahly, Krockover ve Shepardson, 1999). Bolat, Aydoğdu, Uluçınar Sağır ve Değirmenci (2014) 5. Sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin Ay'ın evrelerini isim olarak bildikleri fakat bu evreleri doğru bir şekilde çizemediklerini, bunun nedeni olarak da öğrencilerin evreleri zihinlerinde tam canlandıramadıkları veya önceki bilgilerinin eksik veya yanlış olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin kavrayışları gelecekteki öğrenmeyi etkileyebileceğinden, öğretmenlerin öğrencilerin fikirlerini araştıran aktiviteler tasarlayıp uygulaması ve ardından bilimsel olarak yanlış olanlara meydan okuması zorunludur (Stahly, Krockover ve Shepardson, 1999, s.163). Çünkü bilimsel gerçekler bilinmediği zaman kavram yanlışları oluşmaktadır.

Ay'ın evreleri modelleri incelendiğinde 18 modelden 1 tanesinde ara evrelere yer verilmediği görülmüştür. Ayrıca 2 modelde evre isimleri yanlış verilmiş, 3 modelde de evre isimleri hiç yazılmamıştır. "Evrelerin oluş sırasına bağlı olarak isimleri belirtilir." alt kazanımına uygun olması için evre isimlerini yazılması ve ara evrelerin modelde yer alması gerekmektedir. Ayrıca bisküvi ile yapılan bir modelde Ay'ın aydınlık kısımları kakaolu krema ile bir modelde ise bisküviler siyah bir zemin üzerinde karanlık olan kısımları kırılarak gösterilmiştir. Bu modellerde öğrencilerin hangi tarafın aydınlık hangi tarafın karanlık olacağı yönünde kafa karışıklığı yaşaması muhtemeldir. 2 modelde ise Güneş hiç çizilmemiştir. Ay'ın evreleri modeli oluşturulurken Güneş'in yok sayılmasının öğrencinin evreleri anlamasını zorlaştıracığı düşünülmektedir. Bu yüzden model oluşturulurken Güneş'in olması önem arz etmektedir. Kavanagh, Agan ve Sneider (2005, s.41) insanlardaki Ay'ın evreleri konusunda var olan kavram yanlışlarının öğretimden kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Öğretmenin öğrencilerin konu hakkında önceki öğrenmelerinden habersiz olması da muhtemeldir. Bu nedenlerden dolayı öğretmenler konu ile ilgili model yapıp ya yaptırıp soyut olan Ay'ın evreleri konusunu somutlaştırmak istemektedirler. Fakat bu modelleri kullanan öğret-

menler, öğrencileri kavram yanlışlığına sahip olmaya teşvik edebilir ya da öğrencilerin sahip oldukları kavram yanlışlıklarını güçlendirebilirler. Bu nedenle öğretmenlerin kavram yanlışlığına sahip olmaması, kavram yanlışlığına sebebiyet verecek modellerden kaçınarak ders işleme zorunludur.

“Güneş’in büyüklüğünü Dünya’nın büyüklüğüyle karşılaştıracak şekilde model hazırlar. a. Ay’ın büyüklüğü belirtilir.” kazanımları çerçevesinde modelde yer alan Güneş, Dünya ve Ay’ın büyüklükleri incelenmiştir. Bilimsel olarak Güneş bir basketbol topu kadarken, Dünya bir nohut tanesi, Ay ise bir mercimek tanesi kadardır. Bu kadar büyük ve küçük nesnelere Ay’ın evreleri modeli yapmak hem zor olacağı, hem de anlaşılmasının güç olacaktır. O yüzden Güneş’in en büyük, Ay’ın en küçük olacağı şekilde modelleme yapmanın yeterli olacağı düşünülmektedir. Paylaşılan model fotoğrafları incelendiğinde Güneş, Dünya ve Ay’ın büyüklük sıralamaları 9 modelde (%50) yanlış, 9 modelde (%50) Güneş en büyük, Ay en küçük olacak şekilde oluşturulduğu görülmüştür. Percy (1998), astronomi eğitiminde karşılaşılan sorunlar olarak; öğretmenlerin astronomi konusunda yeterli bilgilerinin olmamaları ve kavram yanlışlıklarına sahip olmalarını, öğretmenlerin güncel bilgileri takip etmemelerini, öğretmenlerin eğitim verirken kullandıkları materyallerin ucuz ve basit olmasını, öğretmenlerin hangi materyalleri kullanacaklarını bilememesini ve bu doğrultuda yanlış materyal kullanmalarını, astronomi eğitiminde karşılaşılan sorunlar olarak dile getirmiştir (Akt, Yorgancı, 2019, s.21). Percy (1998)’nin dile getirdiği sorunların var olduğu Fen Bilimleri öğretmenlerinin paylaştıkları model fotoğrafları incelendiğinde anlaşılabilir. Öğretmen adayları ile astronomi konusu üzerine yapılan çalışmalara göz atıldığında, öğretmen adaylarının bilimsel bilgiden uzak ve kavram yanlışlıklarına sahip oldukları görülmektedir. Emrahoğlu ve Öztürk (2009, s.176) Fen Bilgisi öğretmen adaylarının astronomi kavramlarını anlama seviyeleri ve kavram yanlışlıklarının incelenmesi üzerine yaptıkları çalışmada, öğretmen adaylarının fakülte öğrenim sürecini birçok yanlış anlamayla tamamladıklarını, bu kavram yanlışlıklarının ise ilköğretim öğrencilerinin taşıdıkları kavram yanlışlıklarıyla aynı olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Ay’ın evreleri hakkında toplumun her kesiminde var olan kavram yanlışlıklarının nedenine yönelik yapılan çalışmalarda astronomi dersi almış öğretmen adaylarının dahi bu konuda kavram yanlışlıklarına sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerden dolayı astronomi eğitimine küçük yaşlardan itibaren bilimsel, yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermeden bilgilerle devam edilmesi önem arz etmektedir.

Ülkemizde eğitim fakültelerinde verilen astronomi dersi konuları; 1. Kepler Yasaları ve Güneş Sistemi'nin yapısı: Gezegenler ve özellikleri, uydular. 2. Evrenin Genel Yapısı: Gökadalar, yıldızların oluşumu, kırmızı devler, nötron yıldızları, beyaz cüceler, karadeliklerdir (Yorgancı, 2019, 33). Bu ders içeriklerinde 5. Sınıf konuları olan Ay'ın evrelerinin oluşumu, tutulmalar vb. gibi konular yer almamaktadır. Bilgi eksikliği olan öğretmen adaylarının ve dolayısıyla öğretmenlerin yanlış bilgilerle modelleme yapmaları kaçınılmazdır. Bu doğrultuda eksik bilgi ve kavram yanlışlığı olan nesillerin yetişmesi beklenen bir sonuç olacaktır.

"Ay'ın dönme ve dolanma hareketlerini açıklar. a. Ay'ın dönme hareketi yaptığı belirtilir. b. Ay'ın dolanma hareketi yaptığı belirtilir." kazanımı çerçevesinde evrelerin yönü incelenmiştir. Modeller incelendiğinde Ay'ın Dünya'nın çevresinde dolanma yönü 16 modelde (%18,8) doğru gösterilmiştir. 1 modelde modelin doğası gereği Ay'ın dolanma yönünü kendi bulacaktır. 1 modelde ise evre isimleri ve evreler paylaşılan fotoğrafta anlaşılmadığı için belirlenememiştir. Bu 16 modelin 3 tanesinde Ay'ın dolanma yönü gösterilmiş, 1'inde ise Ay'ın, Dünya'nın ve Güneş'in dönme ve dolanma yönleri oklar yardımıyla gösterilmiştir. 14 modelde (%77,7) ise oklar yardımıyla yönler gösterilmezken, Ay'ın Dünya çevresinde saat yönünün tersi şeklinde döndüğü bilimsel gerçeği ışığında evrelerin oluş sırasından Ay'ın dolanma yönü anlaşılmıştır. Genel olarak modellerde Ay'ın Dünya çevresinde dolanma yönünün doğru gösterildiği fakat modellerin çoğunda dönme ve dolanma yönlerinin somut bir şekilde gösterilmediği sonucu çıkarılmaktadır.

Son olarak paylaşılan model fotoğraflarına Fen Bilimleri öğretmenlerince yapılan yorumlar incelenerek Fen Bilimleri öğretmenlerinin modellere yönelik bakış açıları değerlendirilmiştir. Fen Bilimleri öğretmenleri tarafından paylaşılan 18 model fotoğrafından 3 tanesine öğretmenlerce yorum yapılmıştır. Yapılan yorumlar incelendiğinde Fen Bilimleri öğretmenlerinin ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Öğretmenler Ay'ın evreleri modelini Ay'ın Dünya'dan gözlenen şekli ile mi yoksa kendimizi Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyormuş gibi görülen evrelerini mi yapmaları gerektiği yönünde kararsızlık yaşamışlardır. Şekil 18'de yer alan model doğru olduğu halde öğretmenler ilk dördün ve son dördün evrelerinin doğruluğu konusunda kararsızlığa düşmüşlerdir. Şekil 19'da Güneş'in solda olması nedeniyle Fen Bilimleri öğretmenleri evrelerin yanlış olduğunu düşünmektedirler. Şekil 20'deki modelin yanlış ol-

duğu, öğrenciler tarafından kavram yanlışlığı olduğu yönünde yorumlar yapılsa da bazı öğretmenlerin modeli çok beğendiği ve kendilerinin de yapacağı bir model olduğunu yorumlamışlardır. Bir öğretmen ise bu modelin yanlışlığının bir sakınca doğurmadığı anlamına gelen yorumlar yapmıştır. Fen Bilimleri öğretmenlerinin model fotoğraflarına yaptıkları yorumlar incelendiğinde öğretmenlerin Ay'ın evreleri konusu hakkında net bir bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Öğretmenler Ay'ın evreleri konusunda ortak bir paydada buluşamamışlardır. Modellerde tüm öğretmenler Ay'ın evreleri ile ilgilenmiş, Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklük sıralamaları konusunda hiçbir yorum yapmamışlardır. Bu doğrultuda Fen Bilimleri öğretmenlerinin model yaparken gereken özeni göstermedikleri, kazanımları modellerinde yeterince yansıtamadıkları düşünülmektedir. Fen Bilgisi öğretmenlerinin astronomi konusu hakkında bilgi düzeyleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Taşcan ve Ünal (2015, s.34), Fen Bilgisi öğretmenliği mezunu öğretmenlerle, hiç astronomi dersi almamış öğretmenlerin arasında bilgi düzeyi olarak hiçbir farklılık bulamamışlardır. Bu da lisans döneminde verilen astronomi dersinin işlevsel olmadığı bir göstergesidir. Demirci (2017, s.105), Fen Bilimleri öğretmenlerinin astronomi konularının öğretime yönelik öz yeterlik inançlarının ve astronomi öğretimiyle öğrenci kazanımlarına ilişkin öz-yeterlik inanç düzeylerinin orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Fakat astronomi konularının öğretiminde zorluklarla başa çıkma yeterliklerine ilişkin ise “yetersiz” ve “kısmen yeterli” arasında görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Bu noktada araştırma sonuçlarıyla literatür benzerlik göstermektedirler.

Burada Fen Bilimleri öğretmenlerinin Ay'ın evrelerinin nasıl öğretileceği konusunda kafa karışıklıklarının olduğu, materyal yapılırken özensiz davrandıkları, model yapmak için materyal seçerken ucuz ve basit materyaller kullandıkları görülmektedir. Buna neden olarak öğretmenlerin eğitim fakültelerinde astronomi kavramlarını öğrenmediği ya da kavram yanlışlığına sahip eğitimcilerden öğrendiği düşünülmektedir. Ayrıca sosyal medya gruplarından paylaşılan model fotoğrafları da bu kavram yanlışlıklarını beslediği, Ay'ın evreleri ile ilgili sabit bir laboratuvar malzemesi veya modeli olmadığı için Fen Bilimleri öğretmenlerinin farklı materyallerle model yaparak ders işledikleri söylenebilir.

Öneriler

Sosyal medya olan Facebook'da yer alan 2 grupta Ay'ın evreleri ile ilgili paylaştıkları model fotoğraflarını ve bu modellere Fen Bilimleri öğretmenlerince yapılmış yorumları değerlendirmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

- Ay'ın evreleri ile ilgili yapılabilecek doğru modeller Fen Bilimleri ders kitabında etkinlik olarak verilebilir.
- Ay'ın evreleri modeli hazırlanırken Ay'ın her zaman yarısının Güneş tarafından aydınlatıldığı vurgulanmalıdır.
- Ay'ın evreleri modeli hazırlanırken evreler Ay'ın Dünya'dan gözlenen şekli ile mi yoksa kendimizi Dünya'da hayal edip Ay'a bakıyormuş gibi görülen evreleri mi düşüneceğimiz modelin bir kenarına yazılmalıdır.
- Ay'ın evreleri modeli hazırlarken öğrencinin modeli aktif olarak kullanabileceği modeller tercih edilmelidir. Örneğin Dünya'nın yerine öğrencinin kafasını geçirebileceği ve bu şekilde evre oluşumlarını kendi görebileceği modellerin oluşturulması önerilmektedir.
- Ay'ın evreleri konusu soyut düzeyde anlamayı gerektiren bir konu olduğu için somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçmeye hazırlanan 5. sınıf öğrencileri için konu daha çok somutlaştırılmalıdır. Bunun için konu ile ilgili 3 boyutlu simülasyonlardan yararlanabilir.
- Ay'ın evreleri konusunun somutlaştırılması yönünden görevine (planetaryuma) gidilerek okul dışı öğrenme ortamlarında işlenmesi önerilmektedir.
- Öğretmen adaylarının üniversite lisans düzeyinde aldığı astronomi dersi içeriğine Fen Bilimleri dersi öğretim programında yer alan konuların da eklenmesi önerilmektedir.
- Fen Bilimleri öğretmenlerinin temel astronomi konuları üzerinde hizmet içi eğitim almaları önerilmektedir.
- Araştırmacıların Ay'ın evreleri konusunda Fen Bilimleri öğretmenlerinin kavram yanlışlarının ve bilgi eksiklikleri ortaya çıkarılması için çalışmalar yapması önerilmektedir.
- Üniversitelerde astronomi konusunda eğitim veren eğitimcinin astronomi konusundaki kavram yanlışları ve bilgi eksikliklerinin olup olmadığı noktasında çalışmalar yapılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

A Research on the Model Photos about "Phase of the Moon" Shared By Science Teachers on Facebook

*

Büşra Bakioğlu

Karamanoğlu Mehmetbey University

Students are faced with the first pre-school astronomy simplest level issues in Turkey. In primary and secondary schools, which are compulsory education, astronomy subjects are offered to students within the science lessons. Whether the textbook will allow students to effectively develop their understanding of the phases of the Moon is debatable because the student has no active participation. (Stahly, Krockover, and Shepardson, 1999, p.175). Therefore, although the subject of the phases of the Moon is in the textbooks, teachers want to make models. At this point, teachers should have knowledge and skills in this field (Duruhan and Çapuk, 2011). In this direction, in the present study, it was aimed to examine the models created by science teachers about the Phases of the Moon in line with the subjects of the 2018 Science Curriculum and to understand the teachers' perceptions about the model and the meanings they attribute by examining the comments made by Science teachers on these model photos.

Phenomenology method was used in the research. The obtained data were analyzed through document analysis. The study group of the research consists of the science teachers who were members of two groups where Facebook posts about science on social media between September 2018 and October 2019, shared model photos about "Moon phases" and commented on these photos.

While examining the models, classification was made according to the materials from which the models were made. These classifications were separated as models made using ball, biscuit, paper and plastic plate materials and 18 models were examined. It was observed that the science teachers shared the photos of the models prepared using mostly paper (7 models) and then using cream biscuit (6 models). The reason for this is thought to be that they chose paper because it is easier to access paper material than other materials.

The model photos shared by the science teachers were classified and analyzed as the shapes of the Moon observed from the Earth and the phase shapes that appear when looking at the Moon from the Earth. While 3 of the 18 model photographs (16.6%) were made as phases seen when we imagine ourselves from the Earth to the Moon, 15 of them (83.3%) were tried to be made with the way the phases of the Moon appear from the Earth.

When the models of the phases of the moon were examined, it was seen that 1 of the 18 models did not include intermediate phases. In addition, phase names were given incorrectly in 2 models, and phase names were not written at all in 3 models. In 2 models, the sun is not drawn at all. It is thought that ignoring the Sun while creating the Moon phases model will make it difficult for the student to understand the phases. It has been observed that the size rankings of the Sun, Earth and Moon are incorrect in 9 models (50%), and the Sun is the largest and the Moon is the smallest in 9 models (50%).

When the models are examined, the direction of the Moon around the Earth has been shown correctly in 16 models (18.8%). In general, it is concluded that the direction of the Moon's orbiting around the Earth is shown correctly in the models, but the direction of rotation and entanglement of the models are not shown in a concrete way.

Finally, the comments made by the Science teachers on the shared model photos were examined and the Science teachers' perspectives towards the models were evaluated. Teachers were indecisive as to whether they should model the phases of the Moon as observed from the Earth or as if we imagined ourselves on Earth and looked at the Moon. In addition, it is seen that the teachers do not have clear information about the subject of the phases of the Moon. In this direction, it is thought that Science teachers do not show the necessary care while modeling and cannot reflect the gains sufficiently in their models.

As a result, it is seen that Science teachers have confusion about how to teach the phases of the Moon, behave sloppy while making materials, and use cheap and simple materials when choosing materials for modeling. The reason for this is thought to be that teachers do not learn astronomy concepts in education faculties or learn from educators with misconceptions. In addition, it can be said that the model photos shared from social media groups feed these misconceptions, and since there is no fixed laboratory material or model related to the phases of the Moon, Science teachers teach lessons by

modeling with different materials. Suggestions such as benefiting from 3-dimensional simulations related to the phases of the Moon, adding the subjects included in the Science course curriculum to the content of the astronomy course taken by prospective teachers at the undergraduate level were presented.

Kaynakça / References

- Barnett, M., ve Morran, J., (2002). Addressing children's alternative frameworks of the moon's phases and eclipses. *International Journal of Science Education*, 24(8), 859-879.
- Bolat, A., Aydoğdu, R. Ü, Uluçınar Sağır, Ş., ve Değirmenci, S. (2014). 5. sınıf öğrencilerinin güneş, dünya ve ay kavramları hakkındaki kavram yanlışlarının tespit edilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 218-229.
- Bostan Sarıoğlan, A., Küçüközer, H., ve Küçüközer, A. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının astronomi kavramları hakkındaki kavramsal anlamaları. *Fen Eğitimi ve Araştırmaları Derneği Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 2(1), 23-34.
- Carbazoğlu Bilici, S. (2019). Eğitimde Araştırma Yöntemleri. H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu (Ed.), *Örnekleme yöntemleri içinde*, (s.56-78). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirci, F. (2017). *Fen bilimleri öğretmenlerinin astronomi konularının öğretimi öz-yeterlik inançları: bir karma yöntem araştırması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ordu.
- Duruhan, K., ve Çapuk, S. (2011). Fen bilgisi öğretmenliği programında öğrenim gören öğrencilerin materyal tasarımında yaratıcılıklarının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 21-46.
- Emrahoğlu, N., ve Öztürk A. (2009), Fen bilgisi öğretmen adaylarının astronomi kavramlarını anlama seviyelerinin ve kavram yanlışlarının incelenmesi üzerine boylamsal bir araştırma, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 165-180.
- Ezberci, E. (2014). *Üst kavramsal faaliyetleri aktif hale getirici etkinliklerle desteklenmiş 5e öğrenme döngüsü modelinin 7. sınıf öğrencilerinin ay'ın evreleri konusundaki kavramsal anlamalarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İyibil, Ü. (2010). *Farklı programlarda öğrenim gören öğretmen adaylarının temel astronomi kavramlarını anlama düzeylerinin ve ilgili kavramlara ait zihinsel modellerinin analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

- Kavanagh, C., Agan, L., ve Sneider, C. (2005). Learning about phases of the moon and eclipses: a guide for teachers and curriculum developers. *Astronomy Education Review*, 4(1), 19-52.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *İlköğretim kurumları (ilkokullar ve ortaokullar) fen bilimleri dersi öğretim programı*. Ankara: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Öztürk, D. (2011). *İlköğretim 6. ve 8. sınıf öğrencilerinin ayın evreleri konusunda kavram yanlışları ve kavram değişimlerinin işbirliğine dayalı ortamda incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi: analiz ve raporlaştırma (1. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stahly, L., Krockover, G., ve Shepardson, D. (1999). Third grade students' ideas about lunar phases. *Journal of Research in Science Teaching*, 36, 159-177.
- Taşcan, M. (2013). *Fen bilgisi öğretmenlerinin temel astronomi konularındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi: Malatya ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Taşcan, M., ve Ünal, İ. (2015). Astronomi eğitiminin önemi ve türkiye'de öğretim programları açısından değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 25-37.
- Trundle, K. C., Troland, T. H., ve Pritchard, T. G. (2008). Representations of the moon in children's literature: an analysis of written and visual text. *Journal of Elementary Science Education*, 20(1), 17-28.
- MEB. (2019). *5, 6, ve 7. sınıf düzeylerinde beceri temelli sorular yayımlanmıştır*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-6-ve-7-sinif-duzeylerinde-beceri-temelli-sorular-yayimlanmistir/icerik/491>
- Ünver, E., Yancı, M. V., ve Arslan, Z. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu fen bilimleri 5 ders kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık.
- Yetkiner, R. (2019). *Yenilenen fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan uzay bilimleri konularının öğretiminde karşılaşılan güçlükler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (8. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yorgancı, M. (2019). *Fen bilimleri öğretmen adaylarının temel astronomi konularındaki bilgi ve tutum düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bakioğlu, B. (2021). Fen bilimleri öğretmenlerinin Facebook'ta paylaştıkları "Ay'ın evreleri" ile ilgili model fotoğrafları üzerine bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 332-368. DOI: 10.26466/opus.693945

Yaşlıların Aktif Yaşlanma Tecrübeleri: Nitel Bir Çalışma

DOI: 10.26466/opus.773745

*

Birgül Çiçek* – Hande Şahin** – Sibel Erkal ***

* Arş.Gör, Hacettepe Üniversitesi İİBF Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü

E-Posta: birgulaydin@hacettepe.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3985-6637](https://orcid.org/0000-0002-3985-6637)

** Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

E-Posta: hande_k1979@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-0012-0294](https://orcid.org/0000-0002-0012-0294)

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İİBF Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü

E-Posta: serkal@hacettepe.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8395-9705](https://orcid.org/0000-0002-8395-9705)

Öz

Bu çalışma, Giresun'da yaşayan 65 yaşın üzerinde on beş yaşlı bireyin aktif yaşlanmaya ilişkin deneyimlerini belirlemek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde nitel veri analizlerinden betimsel ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya göre; katılımcıların 10'u kadın, 5'i erkektir. Yaş ortalaması 70.1 ± 2.4'tür. Yaşlıların 7'si gelir seviyesini "orta", 5'i "düşük", 3'ü ise "yüksek" olarak belirtmiştir. Yaşlılar arasında Emekli Sandığı'ndan emekli olanlar (n=10), 2 çocuğu (n=9) ve 2 torunu (n=8) olduğunu belirtenler ile çocuklarıyla birlikte yaşayanlar (n=6) çoğunluğu oluşturmaktadır. Yaşlılardan 10'u tansiyon hastalığının olduğunu, 13'ü sigara kullanmadığını belirtirken; 10 katılımcı günde 3 öğün yemek yediğini ifade etmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda; yaşlılar arasında komşuluk ilişkilerini "kardeşlik" olarak belirtenlerin, torunları ile ilişkilerinde düzenli olarak görüşenlerin, boş zaman faaliyeti olarak "el işi" yapanların, akıllı telefon kullandığını, Giresun ilinde yerel yönetimin yaşlılara yönelik hizmeti olduğunu belirtenlerin önde geldiği belirlenmiştir. Elde edilen bulgular alan yazından örneklerle tartışılmış, yaşlılıkta aktif yaşlanma bilincinin yaygınlaştırılması, yaşlının toplumla bütünleşmesi, kaybolan statü ve rollerin yeniden kazanımı, işlevlerin artırılması, boş zamanlarının etkili değerlendirilmesi, gelirlerinin artırılması gibi boyutlarıyla bir bütün olarak değerlendirilerek öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, aktif yaşlanma, nitel çalışma.

Active Aging Experiences of the Elderly: A Qualitative Study

Abstract

This study was planned to determine the experiences of 15 individuals aged 65 and above living in Giresun regarding active aging. The data were collected using the "individual in-depth interview" method by a semi-structured interview form. Descriptive analysis and content analysis methods, among the qualitative data analyses, were used in the analysis of the data. According to the findings, the participants consisted of 10 women and 5 men. The mean age was 70.1 ± 2.4 . Among the elderly individuals, those who retired from the Pension Fund ($n=10$), those who had 2 children ($n=9$), those who had 2 grandchildren ($n=8$) and those who lived with their children ($n=6$) came to the forefront. While 10 of the elderly individuals stated that they had blood pressure disease, and 13 of them stated that they did not smoke, 10 of them ate 3 meals a day. Also, it has been determined that those who state their neighbourhood relations among the elderly as "fraternity," those who continuous and regular relationship with their grandchildren, those who "do handicraft", and those who use smart phones are the leading ones. The findings were discussed with examples from the literature and suggestions were made.

Keywords: *Elderly, active aging, qualitative research*

Giriş

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren tıbbi bilginin artışı, sağlık hizmetlerinin gelişmesi, iyileşen sağlık koşulları dolayısıyla doğum-ölüm oranlarının azalması, gelir düzeyinin yükselmesi, teknolojinin insan yaşamına sağladığı kolaylıklar, sağlıklı beslenme, sağlıklı konut gibi sağlığı koruma ve sürdürme konusunda yaşanan bilinçlenme ile gelişen imkanlar yaşam süresinin uzamasında önemli faktörler olmuştur (Bayrak, 2018; Esendemir, 2016, s.416; Gökçe-Kutsal, 2011). Türkiye'nin 2018-2080 yıllarını kapsayan nüfus projeksiyonunda, ülkemizde doğuştan beklenen yaşam süresinin arttığı, ortalama 78,3 yıl olarak belirlendiği ve nüfusumuzun yaşlanmaya devam ettiği belirtilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018; TÜİK, 2019a). Bu açıdan değerlendirildiğinde; Türkiye'de toplam nüfusun %9,1'ini 65 yaş ve üzeri nüfus oluşturmaktadır (TÜİK, 2020). Ülkemiz yaşlı nüfus oranlarının 2023'te %10,2, 2040'da %16,3, 2060'ta %22,6 ve 2080'de %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2018). Diğer bir deyişle 2023 yılında her 10 kişiden 1'inin, 2050 yılında ise her 5 kişiden 1'inin yaşlı olacağı tahmin edilmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇSHB], 2018).

Çalışmanın yürütüldüğü Giresun ili ile ilgili olarak yaşlı istatistikleri incelendiğinde; ülkemizdeki yaşlıların %1,01'inin Giresun'da yaşadığı belirtilmektedir (AÇSHB, 2018, s.253). TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2018 verilerine göre, Giresun'da 65 yaş ve üzerinde toplam 70 495 birey (erkek: 30 440; kadın: 40 055) yaşamakta, yaşlı nüfus da Giresun nüfusunun %15,04'ünü oluşturmaktadır (AÇSHB, 2019, s.67). Giresun ili, sahip olduğu bu oranla ülkemizde yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu 6. ildir. Ayrıca en yaşlı nüfus olarak tanımlanan 80 ve daha yukarı yaştaki nüfus açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye genelinde ikinci il olarak yer almaktadır. Bu verilere göre, Giresun ülkemizin yaşlı kentleri arasında yer almaktadır (AÇSHB, 2018, s.253).

Aktif Yaşlanma ve Yaşlıların Yaşam Kalitesi İlişkisi

Ülkemizde ve dünyada yaşlı nüfusun giderek artmasıyla günümüzde yaşlıların yaşam kalitesinin artırılarak, sağlıklı ve başarılı yaşlanmayla sosyal yaşamda daha aktif bir rol almaları amaçlanmaktadır (Danış, 2008, s.95). Bu nedenle; yaşlıların topluma aktif ve üretken bir şekilde katılımlarını sağlayacak

hizmetler ve politikalar önemli hale gelmektedir (Altuntaş ve Kayhan, 2012). “İnsanların yaşlandıkça yaşam kalitelerini iyileştirmek amacıyla bu kişilere yönelik sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatların en üst düzeye çıkarılması süreci” olarak Dünya Sağlık Örgütü (2002) tarafından tanımlanan aktif yaşlanma kavramı; bu imkanların tüm bireyleri kapsayacak şekilde sağlanmasını savunmaktadır. Tanımda yer alan aktif kelimesiyle “sosyal, ekonomik, kültürel, manevi ve yurttaşlıkla ilgili konularda süreklilik gösteren bir katılım” ifade edilmektedir (World Health Organization [WHO], 2002, s.12). Aktif yaşlanma kavramını Çetin (2002) ise “yaşam boyunca fiziksel, mental, sosyal iyilik için fırsatları optimum kullanarak yaşam beklentisini, üretkenliği ve yaşam kalitesini artırmak” olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla fiziksel, mental, sosyal iyilik ancak sağlıklı bir birey olmakla; sağlıklı bir birey olmak da yeterli ve dengeli beslenme, fiziksel egzersiz yapma, sigaradan uzak bir yaşam, boş zamanları üretken bir biçimde değerlendirme, yeterli ve düzenli uyku ve ev içi kazalardan korunma gibi faktörlerle sağlanabilir (Aslan, 2020). Yaşlılık döneminde bireylerin fiziksel işlevlerinde yavaşlamaların veya kayıplarının yaşanması nedeniyle (Özyurt vd 2007, s.118); bu dönemde kaliteli yaşlanma diğer bir deyişle aktif yaşlanma önem kazanmaktadır. Yaş almayla birlikte ortaya çıkan bu sorunlar yaşlı bireylerin yaşam kalitesi açısından belirleyici olmaktadır (Arpacı, 2015). Dünya Sağlık Örgütü yaşam kalitesini “kendi amaçları, beklentileri, standartları ve ilgilerini göz önüne alarak bireylerin içinde yaşadıkları kültür ve değerler sisteminde kendi konumları ile ilgili algıları” (Kuyken, vd. 1995); Oktik ve Bozyer (2004, s.61) ise “bireylerin içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak deneyimleri sonucu elde ettikleri doyum ve iyilik hali” olarak tanımlamışlardır.

Yaşlıların yaşam kalitesinin subjektif ve objektif göstergeleri Oktik ve Bozyer (2004, s.69-82) tarafından ekonomik, sosyal, psikolojik ve sağlık göstergeleri olarak dört başlık altında incelenmektedir.

Yaşla birlikte bireyin, toplumla ve kurumlarla olan ilişkileri zamanla zayıflamakta, yaşlı bireyin sadece kendi ailesi, yaşıyorsa eşi, çocukları ve torunları ile kurabileceği dayanışma ve yardımlaşma temelli kurulan sosyal ilişkiler kalmaktadır. Dolayısıyla yaşlılık döneminde ailenin, bireyin hayatındaki önemi daha da çok artmaktadır (Kalaycıoğlu, 2012). Ülkemizde yaşlıların genellikle çocuklarından biri ile yaşadığı, kendi evlerinde yaşayanların ise yine büyük bir kısmının çocuklarına ya da akrabalarına yakın mesafelerde otur-

duğu bilinmektedir (İçli, 2008, s.233). Fakat bu her zaman mümkün olmamaktadır. Kuşakların arasına coğrafi mesafeler girmekte, buna bağlı olarak da sosyal ilişkilerde çözümler (Schürze ve Wagner, 1995) yaşanmaktadır (Akt. Tufan ve Yazıcı, 2009). Bu durum her ne kadar sosyal ilişkileri olumsuz yönden etkilese de aile büyüklerine yapılan düzenli ziyaretlere ve telefon görüşmelerine engel oluşturmayacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar yaşlılık döneminde kuşaklar arası ilişki ve etkileşimlerde sevgi alışverişinin, yeni kurulan aile bağları ve büyükanne/büyükbaba rolü ile yoğunlaştığını göstermektedir (İçli, 2008, s.35) Bilgeliğin en üst seviyesine ulaşan yaşlı bireyin yaşamla birlikte edindiği deneyimlerini çocukları ve torunlarıyla paylaşması ile kültürel aktarım gerçekleşerek, torunların toplumun kültürünü tanıması sağlanırken, gelenek ve görenekler de korunarak devam ettirilmektedir. Yaşanan karşılıklı etkileşim, hem yeni nesillerin hem de yaşlıların yaşamına olumlu katkılar sağlamaktadır. Yaşlıların aile, arkadaş, akraba ve komşularla olan sosyal ilişki ağının genişliği hayatlarına anlam katmaktadır (Demirbaş, 2018). Ailenin olmadığı ya da fiziki olarak uzak olduğu durumlarda arkadaşlar ve komşular ilgi elde etme, bilgi ve becerileri paylaşma, öneri getirme, yardım etme, iş birliği sağlama ve ihtiyaçların giderilmesinde önemli destek mekanizmaları olmaktadır (Durak, 2013; Kılavuz, 2005; Şener, Öztop, Güven ve Doğan, 2007). Günümüzde sosyal yaşamın sürdürülmesinde ve sosyal problemlerin çözümünde önemli rol oynayan yaşlılık döneminde teknolojik ürünlerin etkin kullanımı da yaşlıların sosyal uyum ve yaşam kalitelerini artıran faktörler arasında sayılmaktadır (Özkan ve Purutçuoğlu, 2010, s.38). Boş zaman faaliyetleri de bireylerin yaş almaya birlikte yaşadıkları değişimlere uyum sağlamasına yardım eden faktörlerden olmakla birlikte (Raymore ve Scott, 1998; West, Delisle, Simard ve Drouin, 1996); yaşlıların yaşam kalitesini yükselten etkenlerdendir (Allison ve Smith, 1990).

Yaşlıların yaşam kalitelerini artırmaya yönelik hizmetleri olan kurum/kuruluşlar arasında yerel yönetimler de bulunmaktadır. Türkiye’de Yaşlanma ve Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı’nda (2013) yerel yönetimlerin yaşlılara gıda, yakacak yardımı yaptıkları ve ev temizliği konusunda hizmet sundukları, ekonomik ve kültürel olarak gelişmiş belediyelerin ise, aşevinden evlere yemek dağıtımını, ambulansla evden sağlık hizmeti verdiği açıkça belirtilmiştir (AÇSHB, 2013). Yerel yönetimler tarafından verilen bu hizmetler aynı zamanda bireylerin yerinde yaşlanmalarını kolaylaştırma noktasında da önem arz etmektedir. Yaşlılıkta güvenlik ve korunmayı sağlayan, akraba ve

arkadaşlık ilişkileri ile bazı boş zaman faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan ev, fiziksel sağlığın ve psikolojik refahın sürdürülmesine de katkıda bulunur (Gönen ve Özmete, 2005). Nitekim konuyla ilgili yapılan çalışmalarda; yaşlıların huzurevi yerine kendi yaşadıkları evde, buldukları ortamı terk etmeden bakım görme fikrine daha ılımlı yaklaştıkları vurgulanmıştır (Akgöl, 2018; Çiçek, Şahin ve Erkal, 2020; Şentürk ve Kurtkapan, 2017).

Ayrıca yaşlıların gelir düzeyi de yaşam kalitesinin önemli belirleyicilerindedir. Gelirin, insan yaşamı boyunca farklı dönemlere göre değişim gösterdiği bilinmekle birlikte; yaşlılar yaşlılık döneminde emeklilik sonrası gelirden azalma, yaşlıların istihdam edilmesindeki güçlükler, artan sağlık harcamaları, hayat pahalılığı gibi nedenlerle ekonomik sıkıntılar ve yoksullukla baş etmek zorunda kalmaktadır (Danış, 2020). Ülkemizde yaşlı profili düşünüldüğünde; memur, işçi ve esnaf emeklisi (Emekli Sandığı, SSK ve Bağkur sosyal güvencesine sahip fakat 2012 yılından itibaren SGK'lı (Sosyal Güvenlik Kurumu) oldukları söylenebilir. Emeklilik geliri olan yaşlılar ile hiçbir geliri olmayıp 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında aylık geliri olan yaşlıların genel olarak düşük geliri olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, Giresun ilinde yaşayan 65 yaş ve üzerinde olan on beş katılımcının; komşuları ve torunları ile ilişkileri, boş zamanlarını değerlendirme durumunu, teknoloji kullanımını, yerel yönetimin yaşlılara ilişkin hizmetlerini kullanma durumunu, kurum bakım hizmeti almaya yönelik düşünceleri ve mevcut gelirine yönelik düşünceleri açısından aktif yaşlanmaya ilişkin deneyimlerini nitel bir çalışma şeklinde incelemek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji/phenomenology) yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşım; bireylerin bir kavrama ilişkin algularını, betimlemelerini, hislerini ve görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Patton, 2014). Fenomenolojik çalışmalarda, bireylerin kendi yaşamlarındaki hayat tecrübeleri, günlük deneyimleri esas alınmaktadır (Ersoy, 2016; Merriam, 2013). Olgubilim olarak da adlandırılan fenomenoloji "Gerçek nedir?" sorusuna cevap arayan bir yöntemdir. Fenomenoloji yaklaşımın te-

melini bireysel tecrübeler oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacı katılımcının kişisel (öznel) tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları incelemektedir. Fenomenoloji tanımlayıcı bir araştırmadır. Bu bağlamda genelleme yapmak değil, olguları tanımlamak önemlidir (Akturan ve Esen, 2008).

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Giresun'da yaşayan 65 yaş ve üzeri on beş bireyin aktif yaşlanmaya ilişkin deneyimlerini belirlemek amacıyla planlanan bu çalışma için veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Form hazırlanmadan önce alan yazın taranmıştır. Kapsam ve görünüş geçerliği açısından alanında uzman iki öğretim üyesinin görüşü alınarak forma son şekli verilmiştir. Görüşme formunda yaşlıların sosyo demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, sosyal güvenceye sahip olma durumu, birlikte yaşadığı kişiler, çocuk sayısı, torun sayısı), sağlık durumuna (sağlık sorunu olup olmadığı, sigara kullanma durumu ve günlük öğün sayısı) ilişkin sorular ile gündelik hayat pratiklerini ortaya çıkarmak amacıyla komşular ve torunlarla ilişkiler, boş zaman faaliyetleri, teknoloji kullanımı, yerel yönetimin yaşlılara ilişkin hizmetlerini kullanma durumu, kurum bakım hizmeti almaya yönelik düşünceler ve geliri yeterli bulma durumuna ilişkin sorular bulunmaktadır.

Veriler Giresun il merkezinde yaşayan kar topu tekniğiyle belirlenen on beş 65 yaş ve üzeri bireyle yaşlıların evinde “bireysel derinlemesine görüşme” yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Neuman (2003) kartopu tekniğini, araştırmacının bir vaka ya da bireyle başlayarak, o vaka ya da bireyden aldığı bilgiyle başka vaka ve bireylere ulaşması olarak ifade etmiştir. Bu süreç istenilen yeterli örneklem sayısına ulaşana kadar tekrarlanmaktadır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı anlatılarak, araştırmanın bilimsel amaçlı olarak yürütüldüğü, kimlik bilgilerinin gizli kalacağı, istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri ve ses kaydının yapılmak istendiği gibi etik konularda bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden yaşlılardan gönüllü olarak katıldıklarını belirten sözlü ve yazılı onamları alınmıştır. Görüşmeler sadece katılımcının ve veri toplayan araştırmacının yalnız olduğu bir odada ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı tarafından görüşmenin engellenmemesi için görüşme yapılan ortamın sessiz, sakin olması ve görüşmenin bölünmemesi sağlanmıştır. Her bir yaşlı

ile bir defa görüşme yapılmış, görüşme süresi ortalama 30-50 dakika kadar sürmüştür. Ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler daha sonra bilgisayar ortamına aktararak değerlendirme aşamasına geçilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 23 Haziran 2020 tarih ve 35853172 sayılı karar) izin alınmıştır. Ayrıca, araştırmacılar ve örneklem grubunu oluşturan bireyler arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Görüşme formundaki sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar geçerlik için araştırmacılar tarafından yorum eklemeyen yalın halleri ile yazıya aktarılmıştır. Erkek katılımcılar E1, E2, E3, E4 ve E5, kadın katılımcılar ise K1.....K10 olarak ifade edilmiştir. Elde edilen görüşler ayrı ayrı kodlanmış, ortak ifadeler gruplandırılarak tasnif edilmiş ve kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ilgili alanda uzman kişilerin görüşlerine sunulmuş, tekrar gözden geçirilerek son hali verilmiştir. Yaşlıların sosyo-demografik ve sağlık durumuna ilişkin bilgileri için tablolar oluşturulmuş, konuya ilişkin sorulara verilen cevaplar ise doğrudan alıntılar şeklinde verilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Katılımcıların SosyoDemografik Özelliklerine İlişkin Bilgileri

Çalışma Giresun il merkezinde yaşayan 15 yaşlı bireyin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, 10 kadın ve 5 erkekten oluşmaktadır. Yaşlıların yaş ortalaması 70.1 ± 2.4 'tür. Yaşlıların 7'si gelir seviyesini "orta", 5'i "düşük", 3'ü ise "yüksek" olarak belirtmiştir. Yaşlılar arasında Emekli Sandığı'ndan emekli olanlar (n=10), 2 çocuğu (n=9) ve 2 torunu (n=8) olduğunu belirtenler ile çocuklarıyla birlikte yaşayanlar (n=6) sayıca fazladır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler	Grup	n
Cinsiyet	Kadın	10
	Erkek	5
Gelir Düzeyi	Düşük	5
	Orta	7
	Yüksek	3
Sosyal Güvence	SSK	3
	Emekli Sandığı	10
	Bağkur	2
Çocuk Sayısı	1	2
	2	9
	3	4
Torun Sayısı	1	2
	2	8
	3	3
	4	2
Birlikte Yaşanılan Kişiler	Yalnız	2
	Eşi ile	4
	Eşi ve çocukları ile	3
	Çocukları ile	6
Toplam		15
Yaş	$\bar{X}=70.1 \pm 2.4$	

Katılımcıların Sağlık Durumlarına İlişkin Bilgileri

Çalışmaya katılan bireylerin sağlık durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 2.de verilmiştir. Yaşlılardan 10'u tansiyon hastası olduğunu, yine aynı sayıda yaşlı günde 3 öğün yemek yediğini; 13'ü sigara kullanmadığını belirtmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların sağlık durumlarına ilişkin bilgilerine göre dağılımı

Değişkenler	Grup	n
Sağlık Sorunu	Yok	2
	Tansiyon	10
	Şeker	2
	Tansiyon-Şeker	1
Sigara Kullanma Durumu	Evet	2
	Hayır	13
Günlük Öğün Sayısı	2	2
	3	10
	4	3
Toplam		15

Katılımcıların Komşuluk İlişkilerine Yönelik Düşünceleri

Araştırmaya katılan yaşlılara ilk olarak komşuluk ilişkilerine yönelik düşüncelerini belirlemek amacıyla “komşuluk denilince aklınıza ne geliyor?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar, “Kardeşlik”, “Yardımlaşma” ve “Birlik ve beraberlik” olmak üzere 3 kategoriye ayrılmıştır.

Katılımcıların 8’i komşuluk ilişkilerini “kardeşlik”, 4’ü “yardımlaşma”, 3’ü ise “birlik ve beraberlik” olarak tanımlamıştır.

Komşuluk kavramını “**kardeşlik**” olarak tanımlayan yaşlılar uzun yıllar bir arada olduklarını, bu nedenle birbirlerini çok iyi tanıdıklarını, güzel vakit geçirdiklerini belirtirken; birlikte geçirdikleri zamana vurgu yapan yaşlılar komşuluğu aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

- “30 yıldır aynı mahallede oturuyoruz. Evlendiğimde bu mahalleye gelin gelmiştim. Kardeşlerimden çok komşularım ile vakit geçirir oldum. Artık birbirimizin her şeyini bilir durumdayız. Daha çok görüştüğüm 3-5 komşum var, kardeş gibi olduk. Her sabah birbirimize kahveye gider geliriz. Akşamları da görüşürüz tabi.”(K1)
- “Komşularım değil onlar kardeşlerim benim. 40 yıl oldu neredeyse. Çok iyi vakit geçiyorum onlarla. Yoksa zaman hiç geçmek bilmiyor.” (K10)

Eskiden herkesin birbirini tanıdığına vurgu yapan bir yaşlı ise;

- “Mahallede herkes birbirini tanır. Daha eskiden çarşıya indik mi herkes birbirini tanırdı. Şimdi daha yeni nesiller geldi. Eskiler harici tanımıyorum diğerlerini. Apartman komşularım pek iyidir. Aynı kardeş gibiyiz. Birlikte örgü örer sohbetler ederiz.” (K5) şeklinde düşüncelerini paylaşmıştır.

Komşuluk kavramını “**yardımlaşma**” olarak tanımlayan yaşlılar, zor günlerde dayanışma içinde olduklarını ve birbirlerinin ihtiyaçlarını karşıladıklarını ifade etmişlerdir:

- “Komşuluk demek zor günlerinde birbirine yardımcı olmak demek. Gençliğimde kimin bir ihtiyacı olsa hemen koşup yetiştirdim. Yaşlanınca da sağ olsun gençler yardımcı hep.” (E3)
- “Komşularımdan birine misafir gelecek ise toplanır yardım ederiz. Aynı şekilde onlar da bana yardım eder. Herkes birbirini tanıyor zaten mahallede.”(K2)

Komşuluğu **“birlik ve beraberlik”** olarak açıklayan bir yaşlı ise, komşularıyla iyi anlaşmaları nedeniyle ortak karar almada kolaylık yaşadıklarını şu şekilde ifade etmektedir:

- *“Komşuluk denilince aklıma birlik ve beraberlik geliyor. Çok şükür komşularıyla iyi anlaşıyorum. Apartman ile ilgili bir karar alınacaksa kimse karşı çıkmıyor. Hep beraber iyi olan ne ise onu yapmaya çalışıyoruz.”* (E1)

Bu sonuçlar, çalışmaya katılan tüm yaşlıların komşuları ile iyi ilişkiler geliştirdiği ve komşuları ile ilgili olumlu düşünceler içinde olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulgularına paralel olarak Özkul, Kalaycı ve Atasoy’un (2019) çalışmasında katılımcıların komşularıyla iletişimlerinden memnun oldukları belirtilmiştir. Özkan’ın (2017) yaşlıların mekan aidiyeti üzerine yaptığı çalışmasında, yaşlı bireylerin özgürlük kavramına ilişkin algılarında komşularıyla olan iyi ilişkilerinin yer aldığı da görülmektedir.

Katılımcıların Torunları ile İlişkilerini Değerlendirmeye Yönelik Düşünceleri

Katılımcılara torunları ile ilişkilerini değerlendirmeleri amacıyla ilişkilerinin nasıl olduğu, düzenli olarak arayıp ziyarette bulunup bulunmadıkları sorulmuş, verilen yanıtlar düzenli ve düzensiz ilişkiler olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.

Çalışmaya katılan yaşlıların 12’si torunları ile devamlı ve düzenli bir ilişkilerinin olduğunu, birbirlerini sık sık arayıp görüştiklerini belirtirken, 3’ü aralarındaki ilişkinin kopuk olduğunu belirtmiştir. Yaşlı bireylerin çocuklarının ve torunlarının yaşamlarına sağlamış oldukları katkı aktif yaşlanmayı da destekleyen bir süreçtir. Bu süreçte yaşlılar, çocuklarının veya torunlarının yaşamlarına işlevsel ya da duygusal katkı sağlayarak kendi yaşamlarını da daha başarılı ve aktif bir şekilde sürdürebilmektedir. Ayrıca bu durum yaşlılıkta görülen “yalnızlık” ve “kendini işe yarar hissetmeme” gibi önemli sorunlar için de çözüm olabilmektedir (Özmete, 2014, s.224).

Torunlarıyla devamlı ve düzenli bir ilişkilerinin olduğunu, birbirlerini sık sık arayıp görüştiklerini belirten yaşlılar:

- *“Torunlarım evlatlarımdan öte. İkisi de üniversiteye gidiyor. Biri bu sene bitirecek. Yaz tatillerinde hep gelirler yanıma. Birkaç hafta benimle kalırlar.”*(K3)

- *“Allah bu günümüzü aratmasın. Kimsenin gözünü yollarda, kulağını telefonda bırakmasın. Torunlarım oğullarımdan çok arayıp sorarlar. Başka şehirde yaşıyorlar ama senede iki kere birlikteyiz. Canları sağ olsun da uzaklarda olsunlar.”(K7)*

Torunuyla aynı şehirde yaşayan bir yaşlı ise ilişkilerini:

- *“Kızım bana çok düşkündür. Öyle olunca torunlarım da düşkün oldu. Aynı şehirde yaşadığımız için Pazar günleri mutlaka bir araya gelir, pide yeriz. Bizim burada Pazar günleri fırınlar pide yapar. Gelenek oldu artık. Şehir dışında değillerse mutlaka birlikteyiz.”(E4)* şeklinde ifade etmiştir.

Şentürk ve Ceylan’ın (2015) çalışmasında çocuğu olan yaşlı bireylerin tamamına yakınının yaşadığı yerde ulaşabilecekleri en az bir çocuğunun olduğu, çocukları ve torunları tarafından haftada en az bir kez ziyaret edildiği belirlenmiştir. Yaşlıların çocuklarıyla aynı şehirde yaşamaları birlikte zaman geçirmelerine olanak sağlayarak, nesiller arası ilişkiyi güçlendirdiği düşünülmektedir.

Torunları ile düzenli ilişkileri olmayan yaşlılar ise torunlarının yurtdışında ya da şehir dışında yaşadıklarından çok sık görüşemediklerini dolayısıyla ilişkilerinin kopuk olduğunu ifade etmişlerdir:

- *“Çocuklarım da torunlarım da yurt dışında. Herkesin ayrı bir hayatı var. Geçim derdi var. Bazen hiç gelemeler buraya. Bazen çocuklar gelir torunlar kalır. Ya da torunlar başka yerde tatil ister. Çocuklar arar sorar şimdi Allah’ı var. Ama torunlar genç işte. Biz onlara uyum sağlayamıyoruz, onlar da bize.”(E2)*
- *“Torunlar başka şehirlerde hep. Çok az görürüm onları. Bayramdan bayrama ararlar. Sağlıklı olsunlar da aramasınlar.” (E5)*

Çocukları ile farklı şehirlerde yaşayan yaşlıların torunlarını görme durumu coğrafi uzaklık-yakınlıktan etkilendiği, genellikle tatillerde ve bayram ziyaretlerinde bir araya gelindiği belirlenmiştir. Özmete’nin (2017) kuşaklararası dayanışmanın değerlendirildiği çalışmasında da benzer bulgulara rastlanılmıştır.

Katılımcıların Boş Zaman Faaliyetlerine İlişkin Bilgileri

Çalışmaya katılan yaşlılara boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bilgi edinmek amacıyla “boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcıların 8’i boş zamanlarında el işi yaptığını; 3’ü gezdiğini, 2’si ibadet ettiğini, 2’si ise TV izlediğini belirtmiştir.

Çalışmaya katılan 10 yaşlı bireyin kadın olduğu göz önüne alındığında; boş zamanlarını el işi yaparak değerlendirmeleri beklenen bir sonuçtur. Kadın katılımcılar el işi yapma nedenlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

- *“El işine meraklıyım. Hala elimden geldikçe bir şeyler örmeye çalışırım. Bebek yelekleri, battaniye. Mahallede bir şey moda olunca tüm komşular ondan örmeye başlarız.”(K4)*
- *“Ev işlerim bittikten sonra el işi yapmayı çok severim. Ev yün dolu. Yardım ve hayır olsun diye yaparım çoğunu zaten.”(K9)*
- *“Elimde oyalandığım örgülerim var. Zaman nasıl geçiyor anlamıyorum hiç. Zaten onlar olmasa kendini dinlemeye başlar herhalde insan.”(K6)*

Yaşlılar hava güzelse parklarda oturmayı, arkadaşlarıyla buluşmayı tercih etmeleri nedeniyle boş zamanlarını gezerek değerlendirmektedir:

- *“Kahvaltımı yaptıktan sonra dışarı çıkarım. Dolaşırım dışarda.Hava güzelse parkta otururum. Almacaklar varsa eve gelirken alırım onları da.”(E1)*
- *“Evide oturamam hiç. Allah sağlık versin. Hava iyiye çıkarım dışarıya. İnerim sahile. Otururum parkta. Geleni geçeni izlerim.” (E3)*
- *“Kahvaltıdan sonra evi derler toplarım. Sonra dışarıya çıkarım. Arkadaşlarla bir şeyler yaparız. Bazen dışarda buluşuruz, bazen evlerde” (K7)*

Boş zamanlarını ibadet ederek geçiren yaşlıların ikisi de erkektir. Bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

- *“Camiye gidip geliyorum sürekli. Arkadaşlarımı da görüyorum orada. Konuşuyoruz, sohbet ediyoruz.”(E2)*
- *“Yaşlanınca insan kendini ibadete veriyor. Namazımı kılarım, tesbihimi çekerim. Boş kaldıkça Kuran da okurum.” (E4)*

Daha çok evde vakit geçiren ve TV izleyerek boş zamanlarını değerlendirdiğini belirten iki yaşlı bireyin biri kadın biri erkektir. Katılımcılar vakit geçirmenin yanı sıra haberleri, dizileri izlemek amacıyla TV izlediklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

- *“Vakit geçirmek için televizyon izliyorum. Genelde haber programlarına bakarım. Bir de TRT’de Seksenler diye bir dizi var. Akşamları da haber öncesi onu izlerim. Eski Zamanları hatırlatır bana.”*(E5)
- *“Her gün düzenli izlediğim programlar var. Gündüz onları izliyorum, akşamları da dizilerim var onları izliyorum. Böyle olunca zaman nasıl geçiyor anlamıyorum hiç.”* (K2)

Caldwell, Smith ve Weissenger (1992) fiziksel, mental ve sosyal sağlığın aktif boş zaman faaliyetlerine katılım ile yakından ilişkili olduğunu bildirirken; Stav, Hallenen, Lane ve Arbesman (2012) boş zaman faaliyetleri ile sosyal ve dini faaliyetlerin, yaşlıların sağlığını ve yaşam kalitesini olumlu açıdan etkilediğini belirtmiştir. Dini faaliyetler aracılığıyla yaşlı bireyler, yeni arkadaşlık ilişkileri kurma ya da arkadaşlık ilişkilerini geliştirme açısından imkanlara sahip olmaktadır (Durak, 2013; Kılavuz, 2005). Nitekim çalışmanın bulgularında da camiye giden yaşlı bireyin arkadaşlarıyla görüştüğü, sohbet ettiği belirlenmiştir. Boş zamanlarını ibadet ederek geçirdiğini belirten diğer yaşlı birey ise yaşlanmayla ibadet etmeye düşkünlüğünün arttığını belirtmektedir. Alan yazın incelendiğinde; Yüksel, Dinçer, Büyükköse ve Lale’nin (2014) İstanbul’da (Başakşehir) yaşayan 17 yaşlı bireyin boş zamanlarını değerlendirmelerini belirlemek amacıyla yürüttükleri çalışmada; bireylerin yaşlılıkla birlikte dini faaliyetlere eğilim gösterdiği belirtilmekle birlikte; yaşlıların boş vakit etkinliklerini değerlendirme ile cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, çocuklarla görüşme sıklığı arasında bir ilişki olmadığı, yaşlıların boş zamanlarını dini ve yardım faaliyetlerinde bulunarak ve kitap okuyarak değerlendirdiklerini saptamışlardır. Özdemir’in (2017) çalışmasında da benzer bulgulara rastlanılmıştır. Yaşlılar ibadet ederek, arkadaşlarıyla sohbet ederek, parka giderek ve televizyon izleyerek boş vakitlerini değerlendirdiği ifade edilmiştir. Çubuk (2019) 60 yaş üstü bireylerin katıldıkları boş zaman aktivite türleriyle yaşam doyumu ve arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, yaşlı bireylerin en çok ev merkezli sosyal etkinlikler (arkadaş ziyaretleri, aile ile vakit geçirme vb.), kültürel ve eğlence içerikli etkinlikler (tv izleme, sinemaya gitme vb.),

hobiler ve iç mekan etkinlikleri (kitap okuma, resim yapma vb.), açık alan etkinlikleri (yürüyüş, bisiklete binme vb.), fiziksel etkinlikler (spor ve egzersiz), gönüllülük ve sosyal sorumluluk etkinliklerine katılım gösterdiği belirlenmiştir. Dupuis ve Smale (1995) ise yaşlıların yüzme, hobi edinme, el sanatları ile uğraşma, arkadaş ziyaretlerinde bulunmalarının psikolojik refahlarını artırdığı, depresyon riskini azalttığı sonucuna varmıştır. Dolayısıyla zamanının büyük bir kısmını evde geçiren yaşlı bireyler için edindikleri uğraşlar ve hobiler onları bu olumsuz etkilerden kurtarabilir. Yaşlıların ruhsal ve sosyal yönden kendini iyi hissetmesine katkı sağlayacak hobiler ve iç mekân etkinlikleri, yaşlılığın olumsuz etkilerini ortaya çıkmasını önlemede de geciktirici bir rol oynayabilir (Aydın ve Tütüncü, 2017).

Katılımcıların verdikleri cevaplar düşünüldüğünde, yaşlıların boş zaman değerlendirmesi konusu geliştirilmesi gereken bir alan olarak düşünülmektedir. Çünkü sağlıklı yaşlanma, ancak üretken olmak, ilişkiler kurmak ve uğraşlar edinmekle sağlanabilir (Sarioğlu ve Ertuğrul, 2001). Bu açıdan düşünüldüğünde el işleri yapma, gezme, ibadet etme ve televizyon izlemenin yanı sıra yaşlıların fiziksel ve psiko-sosyal yönden yaşam kalitelerini artırmaya yönelik boş zaman faaliyetlerinden olan fiziksel faaliyetlere ve kültürel faaliyetlere katılım, bahçe işleriyle uğraşma gibi faaliyetleri gerçekleştirmeleri konusunda desteklenmeleri gerektiği söylenebilir.

Katılımcıların Teknoloji Kullanımına İlişkin Bilgileri

Bireylerin teknoloji kullanımına ilişkin bilgi edinmek amacıyla katılımcılara “akıllı telefon ya da bilgisayar kullanıyor musunuz? şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar 3 farklı kategoriye ayrılmıştır.

Yaşlıların 8’i akıllı telefon, 2’si bilgisayar kullanmaktadır. Yaşlılardan 5’i ise akıllı telefon ya da bilgisayar kullanmayarak teknoloji ile arasının iyi olmadığını belirtmiştir.

Coğrafik uzaklık nedeniyle yaşlılar daha çok akıllı telefon aracılığıyla görüntülü konuşarak iletişim kurmayı tercih ettiklerini, diğer özelliklerini bilmediklerini belirtmişlerdir:

- *“Oğlum almış getirmiş bu telefonu. Görüntülü konuşabilelim diye. Uzakta olunca haber almak istiyor tabi sık sık. Ben de açmayı kapamayı, mesaj atmayı biliyorum. Öyle internet falan bilmem ben. Telefon konuşmak için kullanılır.”(K3)*

- “Çocuklarım yurt dışında olduğu için görüntülü konuşuyoruz. O yüzden de son model telefon olması gerekiyor. Memnunum telefonumdan. Başka özellikleri de varmış ama bilemiyorum ben.” (E2)

Bilgisayar kullanan bir yaşlı ise:

- “Küçük bilgisayarım var. Gazetelere bakayım diye almışlar bana. Zaten başka da bişeycik için kullanmıyorum.” (E3) şeklinde ifade etmiştir.

Teknoloji ile arası iyi olmadığını belirten yaşlılar ihtiyaç olduğunda ev telefonu kullandıklarını, yeni teknolojilerin çabuk bozulabildiğini belirtmişlerdir:

- “Komşularımınla çok vakit geçiyorum. Cep telefonu kullanmıyorum. Ev telefonu var. İhtiyaç olduğunda onu kullanıyorum. Eski şeyler daha sağlam ve dayanıklı. Yeni alet aldığın zaman hemen bozuluyor. O yüzden ben de hep alışkanlıklarımdan dolayı teknolojiyi takip etmiyorum.”(K10)
- “Yıllardır aynı mahallede, aynı evde otuyorum. Eski zaman insanıyız biz. Öyle eşyamız bozuldu hop at, yenisi al olmaz. Tamir ettirip kullanırım. Telefonum var küçük bir tane. Kullanıyor musun desen yok derim. Bazen açmayı bile unutuyorum. Arayan soran evden arar nasıl olsa.”(K1)

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar ve teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri ele alındığında; yaşlıların aile bireyleri, komşuları, arkadaşları ile görüşme sıklığı, aralarındaki coğrafi mesafenin kullandıkları iletişim aracını etkilediği bulunmuştur. Yaşlıların bir kısmı aile bireyleri ile aralarındaki uzaklık nedeniyle akıllı telefon kullandığını belirtirken; bir kısmı da komşularıyla yakın ilişki içinde olduklarından ve teknolojik araçlara ilişkin tutumlarından dolayı teknolojiyle aralarının iyi olmadığını ifade etmişlerdir. Yaşlıların teknolojik yenilikleri kabullenmelerinde Zimmer ve Chappell (1999) yaşlıların cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir düzeyi, ev sahibi olma, yaşadıkları yer gibi sosyo demografik özellikleri, önceki tecrübeleri ve ürüne yönelik duyduğu ihtiyaçları; Wang, Rau ve Salvendy (2011) ise tatmin ihtiyacı, desteğin mevcudiyeti, algılanan kullanılabilirlik ve sosyal kabul görmenin etkili faktörler olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde Baran-Görgün, Kurt-Koçak, Tekeli-Serdar’ın (2017) 60-74 yaş arası yaşlı bireylerin yeni iletişim teknolojilerini kullanım becerileri, kullanım amaçları, araçları

ve sıklıklarını belirledikleri çalışmasında; yaşlı bireylerin bilgisayar ve internet kullanmayı bilmemesi ve gerek duymaması gibi nedenlerle teknoloji kullanımından uzak durdukları bildirilmiştir.

Türkiye’de yaşlıların teknoloji kullanımının belirlendiği çalışmaların arasında gelen Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’na göre, 65-74 yaş aralığındaki bireylerin %8,5’inin bilgisayar, %19,8’inin internet kullandığı; bilgisayar ve internet kullanan erkeklerin oranının (%11,5 ve %25,3) kadınlara (%5,9 ve %15,0) göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2020). Bu çalışmanın aksine Baran-Görgün, Kurt-Koçak, Tekeli-Serdar’ın (2017) çalışmasında; cinsiyet ile yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı arasında fark bulunmamıştır. Yine aynı çalışmada yaşlıların %91,4’ü cep telefonu/akıllı telefon, %21,2’si dizüstü bilgisayar/notebook kullandığı belirlenmiştir. Yeni iletişim teknolojilerini kullanmadığını belirtenler ise erkeklerin %21,7’sini, kadınların %17,4’ünü oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Yaşlıların en çok haber sitelerini ziyaret etme (%8,4) amacıyla internet kullandıklarını belirtilmiştir. Paul ve Stegbauer (2005) tarafından Almanya’daki genç ve yaşlılara yönelik yapılan çalışmada, Almanya’da yaşayan yaşlılar, haberleri ve belli bilgileri takip etmeleri nedeniyle interneti kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sungur ve Hazer (2019) Adana’da yaşayan 60 yaş üstü bireylerin %71,4’ünün cep telefonu ve akıllı telefon kullandığını, %53,7’sinin ise bilgisayar ve interneti duyduklarını ancak hiç kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların Yerel Yönetimin Yaşlılara Yönelik Hizmetlerini Kullanma Durumuna İlişkin Bilgileri

Çalışmaya katılan yaşlılara “İlinizdeki yerel yönetimin yaşlılara yönelik hizmetleri var mı? Bu hizmetlerden yararlanıyor musunuz?” soruları yöneltilmiş olup, cevaplar verilen hizmetleri bilenler ve bilmeyenler olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Katılımcıların 8’i belediye tarafından yaşlılara sunulan hizmetleri bildiğini; 7’si bilmediğini belirtmiştir.

Giresun Belediyesinin yaşlılar için sunduğu hizmetlerden haberdar olan katılımcılar:

- *“Belediyenin sağladığı bazı olanaklar var. Yaşlılar için Gazi caddesinde yaşlıları ücretsiz taşıma hizmeti var mesela. Yürüyemeyen, eşyasını taşımakta güçlük çeken yaşlıları belirli bir yere kadar götürüyor.” (K1)*

- *“Otobüsler ücretsiz. Başka da bir hizmetini bilmiyorum. Otobüs de kullanmıyorum zaten.”* (K10) şeklinde ifade etmişlerdir.

Belediyenin hizmetlerinden haberi olmayan bir katılımcı ise bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

- *“Bazı yerlerde yaşlıların evlerine temizlik için elemanlar gönderiliyormuş. Büyük şehirlerde yaşayan akrabalarımın duydum. Bizim buralarda böyle bir uygulama yok. Varsa da benim haberim olmadı.”* (K3)

Yerel yönetimlerin yaşlıların yaşam kalitelerini artırmaya yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Nitekim bu hizmetler Türkiye’de Yaşlanma ve Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı’nda (2013) gıda ve yakacak yardımı, ev temizliği, evlere yemek dağıtımı, ambulansla evden sağlık hizmetleri olarak belirtilmiştir. Giresun Belediyesi’nin bünyesinde ise Evde Bakım ve Sağlık Hizmetleri Birimi bulunmaktadır. Birimin sosyo-ekonomik açıdan ihtiyacı olan yaşlı ve engelli bireylerin talepleri doğrultusunda bireylere ev temizliği ve kişisel bakım hizmetleri vermenin yanı sıra aynı yardım da yaptığı; ayrıca yaşlı ve engelli taşıma hizmetinin de olduğu bilinmekle birlikte (Giresun Belediyesi, 2020); çalışmaya dahil edilen 7 katılımcının verilen hizmetlere yönelik bilgisinin olmadığı belirlenmiştir. Bu noktada yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir. Sunulan hizmetlerin yaşlılara duyurulması, yaşlılardan talep ve başvuru almaksızın hizmet götürülmesinin gerektiği düşünülmektedir. Doğan-Sezer ve Artan (2019) tarafından İstanbul’da bulunan 39 ilçe belediyesinin yaşlılara yönelik sundukları hizmetlerin belirlenmesi amacıyla yaşlı hizmetlerinden sorumlu müdürlerle yapılan çalışmada; verilen hizmetlerin yetersiz olduğuna vurgu yapılarak çoğu belediyenin yaşlılara yönelik hizmetlerinin olduğu (yaşlı hizmet merkezinin ve huzurevinin bulunması, evde bakım hizmetlerinin verilmesi vb.) sorumlu müdürler tarafından ifade edilirken; yaşlılara yönelik hiçbir hizmetin olmadığı belediyelerinde (n=7) olduğu belirlenmiştir. Özdemir’in (2017) 65-74 yaş aralığında olan 164 yaşlı bireyin Ankara’da Etimesgut Belediyesi tarafından yaşlılara yönelik verilen hizmetleri nasıl algıladığına ilişkin yürüttüğü çalışmasında; belediye tarafından yaşlılara yönelik olarak huzurevi, evde bakım hizmeti ve emekli konakları aracılığıyla hizmetlerin verildiği, yaşlıların da verilen bu hizmetlerden genel olarak memnun oldukları sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların Kurum Bakım Hizmeti Almaya Yönelik Düşünceleri ile Geliri Yeterli Bulma Durumuna İlişkin Bilgileri

Katılımcılara kurumsal bakım hizmeti almak isteyip istemedikleri sorulduğunda ise yine yaşlıların tümünün “*kalan ömrünü evinde geçirmek istedikleri*” belirlenmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde; Türk toplumunda yaşlıların çocuklarının yanında ya da kendi evlerinde yaşlanmayı tercih ettiklerini, zorunlu kalmadıkça kurumsal bakımı almak istemediklerini belirten çok sayıda çalışmaya rastlanılmıştır (Akgül, 2018; Çiçek, Şahin ve Erkal, 2020; Kalinkara ve Arpacı, 2013; Özmete, 2017). Özmete’nin (2017) çalışmasında da yaşlılar çocuklarının onlara bakmasını istedikleri, bu kurumları son çare olarak tercih edecekleri belirtilmiştir. Yüksek gelir grubunda olan yaşlıların çocuklarına yük olmayı istemeyerek kendi yaşlılarında ki bireylerle kalmayı istemeleri; alt gelir grubunda olan yaşlıların ise bakım alacağı kişilerin olmayacağı hatta çocuklarının birlikte yaşamayı istemeyeceği düşüncesine sahip olmaları nedeniyle kurum bakımı almayı tercih ettikleri belirlenmiştir (Aközer, vd. 2011, s.130). Ancak ülkemizde yerinde yaşlanmayı tercih eden tüm yaşlıları kapsayan etkin bir şekilde işlerliği olan evde bakım sistemi halen bulunmamaktadır.

Son soru olarak yaşlılara “*ülkemiz şartlarını düşündüğünüzde gelirinizi yeterli buluyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiş olup “*gelirimi yeterli bulmuyorum. Emekli maaşımız artık hiçbir şeye yetmeyecek duruma geldi*” diyenler katılımcıların tamamını oluşturmaktadır. TÜİK’in yapmış olduğu 2018 yılı Hanehalkı Tüketim Harcaması araştırmasında hanehalkı büyüklüğü ve kompozisyonu dikkate alınarak hesaplanan eşdeğer fert başına aylık ortalama tüketim harcaması 2017 yılında 1 854 TL, 2018 yılında 2.181 TL olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2019). Ülkemizde emekli maaş miktarları, çalışmaya katılan yaşlıların söylemleri ve TÜİK’in çalışmasının sonuçlarına göre yaşlıların gelirlerinin yetersiz olduğu açıkça görülmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nun 2019 yılında yayınladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni verilerine göre de Türkiye’de 65 yaş ve üzeri yaşlıların %15,5’inin yoksul olduğu belirlenmiştir. TÜİK’in 2019 İstatistiklerle Yaşlılar çalışmasına göre Türkiye nüfusunun (82.003.882 kişi) %9,1’inin (7.550.727 kişi) 65 yaş ve üzeri olduğu düşünüldüğünde; yoksul olduğu bilinen yaşlı sayısı (1.170.362 kişi) oldukça yüksektir.

Sonuç ve Öneriler

Giresun ili merkezinde yaşayan 65 yaşın üzerindeki 15 yaşlı bireyin katılımıyla yaşlı bireylerin aktif yaşlanma tecrübelerini belirlemek amacıyla 24 Ocak - 4 Şubat 2020 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile yürütölen çalışmada veri toplama araçlarından elde edilen verilerin dökümü yapılarak analizleri gerçekleştirilmiştir. Yaşlıların aileleri ve toplum için yaşam kalitesi ve toplumsal iyiliğe katkıları açısından önemli kaynak olduğu; deneyimlerinin ve bilgiklerinin genç nesiller ve yetişkinlere aktarımının yararlı olacağı düşünülmektedir (Öz, 2002). Yaşlılık/yaş alma tecrübe/ bilgi birikiminin insan yaşamında üst seviyelere ulaştığı evredir (Dönümcü, 2006). Bu süreç ekonomik anlamda gerilemeye sebep olsa da bilgi ve tecrübe birikiminin en üst düzeyde olduğu çağdır. Yapılan bu nitel çalışma ile Giresun ilinde yaşayan 65 ve üzeri yaşlı bireylerin aktif yaşlanmaya ilişkin tecrübelerine yönelik olarak ön bilgilerin belirlenmesi ve çerçevenin çizilmesi hedeflenmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde, konu ile ilgili araştırma yapacak bilim insanlarına yol göstermesi amaçlanmıştır.

Araştırmada yaşlılar arasında tansiyon hastalığı olduğunu, sigara kullanmadığını belirtenler ilk sırada yer almaktadır. Çalışmada yaşlılar arasında komşuluk ilişkilerini “kardeşlik” olarak belirtenlerin oranının yüksek olması geleneksel kültürümüzde de komşuya verilen önemden kaynaklanabilir. Bu ilişkilerin iyi olması yaşlıların kendilerini yalnız hissetmemelerini sağlayarak aktif yaşlanma sürecine olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir.

Yaşlıların torunları ile ilişkilerinde düzenli olarak görüştüğünü belirtenlerin çoğunlukta olması memnuniyet vericidir. Yaşlıların deneyimlerinden ve bilgiklerinden genç neslin de faydalanabilecekleri ortamların oluşturularak bu ilişkilerin daha da güçlendirilmesi için ailelere de sorumluluklar düşmektedir. Yaşlı bireyin aile bireyleri ile ilişkileri iyi olduğu zaman bu etki torunlara da olumlu yansiyacaktır. Aile ilişkilerinin olumlu yönde etkilenmesini sağlayacak televizyon programlarının, eğitici programların, kamu spotlarının planlanması yararlı olacaktır.

Yaşlı bireylerin boş zaman faaliyetleri incelendiğinde; “el işi” yaptığını belirtenler çoğunluktaadır. Çalışmaya katılan yaşlılar arasında kadınların fazla sayıda olmasının bu sonucu etkilediği düşünülebilir. Aktif yaşlanma için, bi-

reylerin aktif bir hayat sürmesine katkı sağlayan boş zaman aktivitelerine katılım teşvik edilmelidir. Yaşlıların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri televizyon programlarının yapılması, fiziksel, sanatsal ve kültürel faaliyetlere yer verilmesi gerekir. Bu bağlamda yerel yönetimler tarafından yaşlıların keyif alarak boş zamanlarını değerlendirebilecekleri fiziksel aktiviteler, sanatsal ve kültürel faaliyetlere (okuma, dinlenme, resim yapma, spor yapma, sinemaya ve tiyatroya gitme gibi) katılım gösterebilecekleri merkezlerin kurulması önerilebilir. Sivil Toplum Kuruluşlarının da bu bağlamda etkinlikler düzenlemesi, yaşlılara yönelik projeler hazırlayarak bunları uygulaması önemlidir.

Çalışmada yaşlılar arasında akıllı telefon kullananlar önde gelmektedir. Yaşlı bireylerin teknoloji aracılığıyla yakınları ile iletişim kurması önemlidir. Ancak çalışmaya katılan yaşlılar arasında akıllı telefon ya da bilgisayar kullanmayanların da bulunması dikkat çekicidir. Bu konuda yaşlıların teknolojik araçları kullanmayışının nedeni belirlenerek, destek programlarının hazırlanması ve teknoloji kullanımlarının artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilebilir. Ayrıca yaşlıların teknoloji kullanımının önündeki bireysel engellerden olan teknolojik yeniliklere olan tutuma ilişkin (teknolojinin tehlikeli, pahalı, karmaşık, şaşırtıcı, öğrenmesi güç olduğuna ilişkin algı) ve yetersiz eğitim ve destek hizmetlerinin artırılması (eğitim almaya ilişkin mali engeller ve eğitim olanaklarının yoksunluğu, öğrenme süresince yeterli desteği ve eğitimcileri sağlamaya yönelik kaliteli eğitim olanaklarının yoksunluğu vb.) (Blaschke, Freddolino ve Mullen 2009) konularında teknoloji kullanımıyla yaşam kalitelerinin yükseltilmesini sağlamak açısından yaşlıların bilgi ve bilinç düzeylerinin artırılması amacıyla yaşlılara yönelik eğitimler düzenlenebilir.

Çalışmaya katılan bireyler arasında Giresun ilinde yerel yönetimin yaşlılara yönelik hizmeti olduğunu bilmeyenler de bulunmaktadır. Sunulan hizmetlerin yaşlılara duyurulması, yaşlılardan talep ve başvuru almaksızın hizmet götürülmesinin gerektiği düşünülmektedir. Yerel yönetimlerin yaşlıların yaşam kalitesini artırmaya yönelik hizmetleri çok önemlidir ve ülkemizde de bu hizmetleri (ev temizliği, evde bakım ve sağlık hizmeti, taşıma hizmeti vb.) veren belediyeler bulunmaktadır. Türkiye genelinde tüm il ve ilçe belediyelerinin yaşlılara yönelik hizmetlerin verilmesi ve mevcut hizmetlerin ise yaygınlaştırılması sağlanabilir.

Genel olarak baktığımızda ölkemizde yaşlılıkta aktif yaşlanma bilincinin yaygınlaştırılması önemli bir konudur. Yaşlılık, yaşlıya bakım sağlamanın ötesinde, yaşlının toplumla bütünleşmesi, kaybolan statü ve rollerin yeniden kazanımı, işlevlerin artırılması, boş zamanlarının etkili değerlendirilmesi, gelirlerinin artırılması gibi boyutlarıyla bir bütün olarak değerlendirilmeli ve bu konuda gerekli politikalar üretilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Active Aging Experiences of the Elderly:
A Qualitative Study**

*

Birgül Çiçek – Hande Şahin– Sibel Erkal
Hacettepe University, Kırıkkale University, Kırıkkale, Turkey

This study was planned to determine the experiences of 15 individuals aged 65 and above living in Giresun regarding active aging. A semi-structured interview form was prepared as a data collection tool. In the interview form, there are questions regarding the sociodemographic characteristics of the elderly (sex, age, the status of having social security, living situation, the number of children, the number of grandchildren), health status (health problem, smoking status, and the number of daily meals), and questions about relationships with neighbours and grandchildren, leisure activities, use of technology, use of local government services for the elderly, thoughts about receiving institutional care services and finding income sufficient to reveal daily living practices. The data were collected using the "individual in-depth interview" method. Descriptive analysis and content analysis methods, among the qualitative data analyses, were used in the analysis of the data. The answers given by the participants to the questions in the interview form were written out by the researchers in their plain form without adding any comments for validity. Elderly male individuals were expressed as M1, M2, M3, M4 and M5, while elderly female individuals were expressed as W1.....W10. The opinions obtained were coded separately, classified by grouping common statements, and categories were created. The created categories were presented to the opinions of the experts in the related field, and they were reviewed and finalized. Tables were created for the general information about the sociodemographic and health status of the elderly and each question asked. At the same time, the answers of some participants to each question were given in the form of direct quotations. In the study carried out with the qualitative research method, the data obtained using the data collection tools were itemized and analysed. The aim of this qualitative study was to

determine preliminary information and draw a framework related to the experiences of individuals aged 65 and above living in Giresun province with regard to active aging. When considered from this point of view, the aim was to guide scientists who will conduct research on the subject.

The participants consisted of 10 women and 5 men. The mean age of the elderly individuals was 70.1 ± 2.4 . Of the elderly individuals, 7 stated their income level as "medium," 5 as "low," and 3 as "high." Among the elderly individuals, those who retired from the Pension Fund (n=10), those who had 2 children (n=9), those who had 2 grandchildren (n=8) and those who lived with their children (n=6) came to the forefront. While 10 of the elderly individuals stated that they had blood pressure disease, and 13 of them stated that they did not smoke, those who ate 3 meals a day constituted the majority (n=10).

Approximately half of the elderly individuals (n=8) defined their neighbourhood relations as "fraternity," 4 as "solidarity," and 3 as "unity and togetherness." While 12 of the individuals stated that they had a continuous and regular relationship with their grandchildren, they frequently called each other and met, 3 individuals stated that the relationship between them was broken. Considering the leisure activities, 8 of the elderly individuals stated that they did handicrafts, 3 walked, 2 worshipped, and 2 watched TV. When technology use was examined, 8 of the participants stated that they used smartphones and 2 used computers, while 5 were not good with technology and did not use a smartphone or computer.

The elderly individuals who participated in the study were asked the questions of "Does the local government in your province have home care services for the elderly?" and "Do you benefit from these services?", and 8 of the elderly individuals stated that "The local government has home care services for the elderly. When the participants were asked whether they would like to receive institutional care, it was again determined that all of the elderly individuals "wanted to spend their remaining life at home." All of the participants answered the question of "Do you think your income is sufficient when you consider the conditions of our country?" in the form of "I do not find my income sufficient. Our retirement salary is now not enough for anything."

When evaluated in general, it is an important issue to expand the awareness of active aging in Turkey. Old age, beyond providing care for the elderly, should be evaluated as a whole with its dimensions such as integration of the elderly with society, recovery of the lost statuses and roles, increasing the

functions, effective utilization of leisure time and increasing the income, and necessary policies should be produced in this regard.

Kaynakça / References

- Akgül, H. (2018). *Aksu ilçesinde (Isparta) kırsal nüfusun yaşlanması ve yaşlı nüfusun sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Aközer, M., Baran, A.H., Kalaycıoğlu, S., Özler, G., Nuhurat R.C. vd. (2011). *Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Akturan, U. ve Esen, A. (2008). Fenomenoloji. T. Baş ve U. Akturan (Ed.), *Nitel araştırma yöntemleri içinde* (s. 83-98). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Allison, M. T. ve Smith, S. (1990). Leisure and quality of life: Issues facing racial and ethnic minority elderly. *Therapeutic Recreation Journal*, 24, 50-63.
- Altuntaş, O. ve Kayhan, H. (2012). Ev düzenlemelerinin yaşlılarda günlük yaşam aktivititeleri, mobilite ve denge üzerine olan etkisi. *Akademik Geriatri Dergisi*, 4,78-88.
- Arpacı, F. (2015). Yaşlı bireylerin yaşam kalitesi açısından günlük yaşam aktivitelerini yapabilme durumunun incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 46-53.
- Aslan, D. (2020, 10 Nisan). *Aktif yaşlanma kavramı*. <http://www.turkgeriatri.org/halk-sagligi?id=12 adesinden erisilmistir>.
- Aydın, İ. ve Tütüncü, Ö. (2017). Yaşlılık ve rekreasyon. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28(2), 315-321.
- Baran-Görgün, A., Kurt-Koçak, Ş. ve Tekeli-Serdar, E. (2017). Yaşlıların dijital teknolojileri kullanım düzeyleri üzerine bir araştırma, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(45), 3-24.
- Bayrak, F. (2018). *Yaşlılık olgusuna sosyolojik bir yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Blaschke, C.M., Freddolino, P.P., ve Mullen, E. E. (2009). Ageing and technology: A review of the research literature. *British Journal of Social Work*, 39, 641-656.
- Caldwell, L., Smith, E. ve Weissenger, E. (1992). The relationship of leisure activities and perceived health of college students. *Society and Leisure*, 15, 545-556.
- Çetin, A. (2002). Yaşam kalitesi ve rehabilitasyon. Y. Gökçe Kutsal (Ed.), *Geriatric 2002* kitabı içinde (s. 218-221). İstanbul: Turgut Yayıncılık.
- Çiçek, B., Şahin, H. ve Erkal, S. (2020). Determination of the opinions of individuals aged 65 and over on aging in place: the case of Ankara. *Educational Gerontology*, 46(4), 182-194.

- Çubuk, Ç. (2019). *60 yaş üstü bireylerin katıldıkları yaşam doyumunu, sağlık algısı ve boş zaman aktivite tercihlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Danış, M. Z. (2008). Toplum temelli bakım anlayışı ve sosyal hizmetler: Türkiye örneğinde bir bakım model önerisi. *Türk Geriatri Dergisi*, 11(2), 94-105.
- Danış, M. Z. (2020, 10 Nisan). Yaşlılık, yoksulluk ve yalnızlık. <http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal-boyut/yaslilik-yoksuluk-yanlizlik.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Demirbaş, S. (2018). Yaşlılıkta sosyal ilişkiler. A. Canatan ve E. Özmete (Ed.). *Temel Gerontoloji kitabı* içinde. Ankara: Hedef CS Basım Yayın.
- Doğan-Sezer, A. ve Artan, T. (2019). İstanbul ilçe belediyelerinde görev yapan müdürlerin yaşlı farkındalığı üzerine karma desenli bir araştırma. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(2), 120-146.
- Dönümcü, Ş. (2006). Yaşlı ve sosyal hizmetler. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 52(Özel Ek A), 42-46.
- Dupuis, S. ve Smale, B. (1995). An examination of the relationship between psychological wellbeing and depression and leisure activity participation among older adults. *Society and Leisure*, 18, 67-92.
- Durak, M. (2013). Yaşlılık döneminde psiko-sosyal ve bilişsel gelişim. H. Bacanlı ve Ş. Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi kitabı* içinde. (s.275-310). Ankara: Açılım Kitap.
- Ersoy, A. (2016). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.), *Eğitimde nitel araştırma desenleri kitabı* içinde. (s. 81-137). Ankara: Anı.
- Esendemir, Ş. (2016). Türkiye’de yerinde yaşlanma ve mekân gerontolojisinin temel parametreleri. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 13-31.
- Giresun Belediyesi (2020, 8 Nisan). *Evde bakım ve sağlık hizmetleri her zaman vatandaşın yanında*. <https://giresun.bel.tr/evde-bakim-ve-saglik-hizmetleri-her-zaman-vatandasin-yaninda/> adresinden erişilmiştir.
- Gökçe-Kutsal, Y. (2011). Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları. 08.04.2020 tarihinde <http://www.geriatri.org.tr/SempozyumKitap2011/3.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Göner, E. ve Özmete, E. (2005). Yaşlılar için evin anlamı. Ş. Ergin (Ed.), *III. Ulusal yaşlılık kongresi bildiriler kitabı* içinde. (s.272-278). İzmir: YASAD Yayınları.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 29-38.
- Kalaycıoğlu, S. (2012, Mart). Kuşaklararası dayanışma ve aktif yaşlanma. A. Metin ve ark. (Ed.). *Kuşaklararası dayanışma ve aktif yaşlanma sempozyumu bildiriler kitabı* içinde (s.51-58). Ankara, Türkiye: Grafer Tasarım Baskı.

- Kalınkara, V. ve Arpacı, F. (2013, Mayıs). Yerinde yaşlanma. V. Kalınkara (Ed.). *VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi bildiriler kitabı* içinde (s.54-60). 23-25 Mayıs 2013 Karabük.
- Kılavuz, M. A. (2005). Batı kültüründe yaşlanma dönemi yalnızlık duygusunu azaltma ve arkadaş ilişkilerini geliştirme açısından dini etkinliklerin önemi. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 25-39.
- Kuyken, W., Orley, J., Power, M., Herrman, H., Schofield, H., Murphy, B., Metelko, Z., Szabo, S., Pibernikokanovic, M., Quemada, N., Caria, A., Rajkumar, S., Kumar, S., Saxena, S., Baron, D., Amir, M., Tazaki, M., Noji, A., Vanheck, G., ..., Vandam, F. (1995). The World Health Organization Quality of Live assessment (WHOQOL): Position paper from the the World Health organization. *Social Science & Medicine*, 41(10), 1403-1409.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Neuman, W.L. (2003). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Allyn and Bacon: Boston, United States.
- Oktik, N. ve Bozyer, Ü. (2004). *Huzurevinde yaşam ve yaşam kalitesi: Muğla örneği*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: Yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2), 17-28.
- Özdemir, H. (2017). *Yaşlıların belediyelerce verilen hizmetlere bakış açısı: Etimesgut Belediyesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, M. (2017). *Yaşlılarda mekan aidiyeti: Yaşlılık ve mekan ilişkisine sosyolojik bakış*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özkan, Y. ve Purutçuoğlu, E. (2010). Yaşlılıkta teknolojik yeniliklerin kabulünü etkileyen sosyalizasyon süreci. *Aile ve Toplum*, 6(23), 37-46.
- Özkul, M., Kalaycı, I. ve Atasoy, M. (2019). Yaşlıların toplumsal ilişki kurma biçimleri: Sorunlar ve imkânlar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37, 77-97.
- Özmete, E. (2014). Kuşaklararası dayanışma. E. Ertekin (Ed.) *VI. Aile Şurası Komisyon Raporları ve Bildiriler kitabı* içinde (s.211-237). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Özmete, E. (2017). *Türkiye'de kuşaklararası dayanışmanın değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özyurt-Cengiz, B., Eser, E., Çoban, G., Akdemir S. N., Karaca, İ. Ve Karakoç, Ö. (2007). Manisa Muradiye Bölgesindeki yaşlıların yaşam kalitesini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, 10(3), 117-123.

- Patton, M.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S.B. Demir Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Paul, G. ve Stegbauer, C. (2005). Is the digital divide between young and elderly people increasing?. *First Monday*, 10(10). <https://doi.org/10.5210/fm.v10i10.1286>
- Raymore, L. and Scott, D. (1998). The characteristics and activities of older adult visitors to a metropolitan park district. *Journal of Park and Recreation Administration*, 16(4), 1-21.
- Sarıoğlu, H. ve Ertuğrul, İ. (2001). Yaşlıların el sanatları faaliyetleri üzerine bir araştırma. V. Kalıncara (Ed.), *1. Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* içinde (s.117-194). Ankara: Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği Yayını.
- Stav, W. B., Hallenen, T., Lane, J. ve Arbesman, M. (2012). Systematic review of occupational engagement and health outcomes among community-dwelling older adults. *Am J Occup Ther*, 66(3), 301-310.
- Sungur, F. ve Hazer, O. (2018). Analysis of the acceptance of communication technologies by acceptance model of the elderly: Example of Adana province, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 9(31), 238-275.
- Şener, A., Öztop, H., Güven, S. ve Doğan, N. (2007). Aile, yakın akraba ve arkadaş ilişkileri: yaşlıların yaşam doyumu üzerindeki farklı etkileri. V.Kalıncara ve G. Akın (Ed.). *4. Ulusal yaşlılık Kongresi kitabı* içinde (s.151-167). Ankara: Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği.
- Şentürk, M. ve Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da yaşlanmak*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Şentürk, M. ve Kurtkapan, H. (2017). Yaşlılığın mekânsallaşması: Kadıköy Moda'daki bir apartman üzerine nitel bir çalışma. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 4-19.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇSHB]. (2013). *Türkiye'de yaşlanma ve ulusal eylem planı uygulama programı*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇSHB]. (2018). *Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler ile kurumsal yaşlı bakımı ve illerin durumu*. Ertem Basım: Ankara.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇSHB]. (2019). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Tufan, İ. ve Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklararası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 47-52.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2018). Nüfus projeksiyonları: 2018-2080. *Haber Bülteni*, Sayı: 30567. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> adresinden erişildi.

- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2019). *Hane halkı tüketim harcaması: 2018*. Haber Bülteni, Sayı: 30584. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30584> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2019a). *Hayat tabloları: 2016-2018*. Haber Bülteni, Sayı: 30712. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30712> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2020). *İstatistiklerle yaşlılar: 2019*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33712> adresinden erişilmiştir.
- Wang, L., Rau, P-L. P. ve Salvendy, G. (2011). Older adults' acceptance of information technology, *Educational Gerontology*, 37(12), 1081-1099.
- West, G. E., Delisle, M.A., Simard, C. ve Drouin, D. (1996). Leisure activities and service knowledge and use among rural elderly. *Journal of Aging and Health*, 8(2), 254-279.
- World Health Organization [WHO]. (2002). *Active ageing: A policy framework*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden erişilmiştir.
- Yüksel, M. Y., Dinçer, F., Büyükköse, H. T. ve Lale, Z. H. (2014). Yaşlıların boş zaman değerlendirme üzerine bir inceleme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 107-114.
- Zimmer, Z. ve Chappell, N.L. (1999). Receptivity to new technology among older adults. *Disability and Rehabilitation*, 21(5/6), 222-230.
- 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (Temmuz 10, 1976). *Resmî Gazete*. Sayı: 15642 10.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çiçek, B., Şahin, H. ve Erkal, S. (2021). Yaşlıların aktif yaşlanma tecrübeleri: Nitel bir çalışma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 369-397. DOI: 10.26466/opus.773745

Mantar Yönetim Algısının İş Tatminine Etkisinde Yabancılaşmanın Aracı Rolü

DOI: 10.26466/opus.845473

*

Olgun Irmak Çetin *

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üni., Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Y.O, Keşan/Edirne

E-Posta: oirmakcetin@trakya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2534-944X](https://orcid.org/0000-0002-2534-944X)

Öz

Bu çalışma, mantar yönetim algısı yaşayan işgörenlerin, işe yönelik tatminine yabancılaşmanın aracı etkisini araştırmayı hedeflemektedir. Çalışma, kavramsal çerçeve, metodoloji, bulgular, tartışma ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Kavramsal çerçevede çalışmanın değişkenleri olan Mantar yönetim, İş tatmini ve Yabancılaşma hakkında literatür taraması gerçekleştirilmiş, değişkenler arası ilişkilere yönelik yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın metodolojisinde, anket yöntemi kullanılarak elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini İstanbul ve Bursa illerinde ev tekstili sektöründe çalışan işgörenler ve örneklemini ise İstanbul ve Bursa illerinden seçilmiş ev tekstili sektöründe çalışan işgörenler meydana getirmektedir. Ankete Bursa'dan 58, İstanbul'dan 73 katılımcı iştirak etmiştir. Toplamda 131 katılımcı ile anket gerçekleştirilmiştir. Anketler online olarak ulaştırılmış ve veriler SPSS programı ile incelenmiştir. Çalışmanın bulgular kısmında SPSS programı kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Veri setinin öncelikle geçerlilik ve güvenilirlikleri kontrol edilmiştir. Analizler neticesinde elde edilen bulgulara göre Mantar yönetim algısı ve İş tatmini ilişkisinde Yabancılaşmanın aracı etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında aracı değişken özelliği gösteren Yabancılaşmanın, Mantar yönetim algısına sahip olan işgörenlerde İş tatminini azalttığı ve tatminsizlik meydana getirdiği açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Mantar yönetim, İş tatmini, Yabancılaşma, Hiyerarşik regresyon analizi*

The Mediating Role of Alienation in the Effect of Mushroom Management Perception on Job Satisfaction

*

Abstract

This study aims to investigate the mediating effect of alienation on job satisfaction of employees with a mushroom management perception. The study consists of conceptual framework, methodology, findings, discussion and conclusion sections. In the conceptual framework, literature review on Mushroom management, Job satisfaction and Alienation, which are the variables of the study, was conducted, and studies on the relationships between variables were examined. In the methodology of the study, the data obtained using the questionnaire method were evaluated. The universe of the research consists of the employees working in the home textile sector in Istanbul and Bursa provinces and the sample is composed of the employees working in the home textile sector selected from Istanbul and Bursa provinces. 58 participants from Bursa and 73 participants from Istanbul participated in the survey. The survey was conducted with a total of 131 participants. The questionnaires were delivered online and the data were analyzed with the SPSS program. In the findings part of the study, analysis was made using the SPSS program. The validity and reliability of the data set were first checked. According to the findings obtained as a result of the analysis, it has been understood that Alienation has a mediating effect in the relationship between mushroom management perception and job satisfaction. In the conclusion part of the study, it was explained that Alienation, which shows the mediator variable feature, decreases job satisfaction and causes dissatisfaction in employees with mushroom management perception.

Keywords: *Mushroom management, Job satisfaction, Alienation, Hierarchical regression analysis*

Giriş

21. yy'da işletmeler, piyasa koşullarında mücadele etmek için, dinamizm yeteneğine değer vermelidirler. Bunu hızlı ve etkili bir şekilde başarmak, işletmelerin ancak işgücü yönetimi ile aynı sayfada olduğunda mümkün olacaktır. Bilgilerin çalışanlara etkili bir şekilde iletilmesi, inovasyon, müşteri hizmetleri, vasıflı işgücünü elde tutma ve nihayetinde değişim için çok önemlidir.

İşletmeler, devamlılıklarını sağlayabilmek için iletişime önem vermelidirler. İletişimde karşılıklılık esası çığnendiğinde durum sadece "erişim" ile sınırlı kalmaktadır. Buna dayanarak işletmeleri yüksek ya da düşük erişimli olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yüksek erişime sahip işletmeler, azami ölçüde paylaşılan bilginin ulaşılabilirliği ile karakterize edilirler. Daha fazla içgörüyeye sahip olmak, çalışanların müşteri ihtiyaçlarındaki değişime daha iyi uyum sağlamasına ve sürekli değişen ortama yanıt vermesine olanak tanır. Düşük erişimli işletmeler, bilgiye sınırlı erişim ile karakterize edilirler. İletişim akışı tıkanmış ve engellenmiştir. Tipik olarak, bu gibi organizasyonlardaki işgörenler tıpkı mantarlar gibi karanlıkta kalırlar. Zorlu iş tanımları, sıralama ve hiyerarşik konum nedeniyle gerilirler. Düşük erişimli işletmeler, değişime yanıt vermekte gecikir, dinamizm yeteneği elde edemezler. Yönetim modeli olarak mantar yetiştiriciliğine benzer bir yapıya sahiptirler.

Mantar yönetim, mantarlara özgü bakım özelliklerinin bir metafor olarak değerlendirilmesi sonucu yönetim literatüründe yer edinmiştir. Mantar yetiştiriciliği baz alınarak işgörenlerin karanlıkta bırakılması sonucu bilgi akışından yararlanamamasıdır. İşgörenler, mantarlarda olduğu gibi karanlıkta gübre ile beslenir yani talimatlar ile yönlendirilir. Talimatlara ilişkin açıklama yapılmaz, bilgi verilmez, bir sebep-sonuç ilişkisine yer verilmez. Çağdışı bir uygulama olmasına rağmen Mantar yönetim örneklerine rastlamak mümkündür. Mantar yönetimi benimsemiş işletmelerde işgörenler, işe yönelik olumsuz tutum geliştirebilir ve işten ayrılma niyetine girebilir. Bunun bir sebebi de iş tatmininin azalması olarak gösterilebilir. İş tatmini, işgörenlerin işe yönelik tutumlarını tespit etmektedir. Yöneticiler, işgörenin işe yönelik tatmin duygusunu maksimize etmeyi; işgören ise emeği karşılığında çalıştığı kurumdan kazanımlarını maksimize etmeyi hedefler. Denge kurulduğunda işgörenin işe yönelik tatmin veya tatminsizliği anlaşılabilir hale gelecektir. İş-

gören iş tatminsizliği yaşamakta ise işe Yabancılaşmaya başlar. Bu sürecin sonunda işgörende İşten ayrılma niyeti gelişir. Yabancılaşma, eskiden beri var olan bir kavram olagelmıştır.

Kavramsal Çerçeve

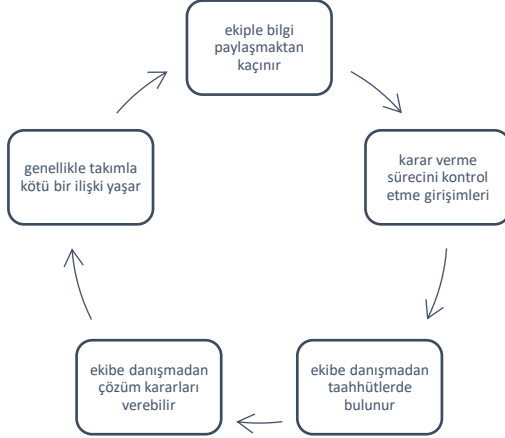
Çalışmanın bu kısmında Mantar yönetim, İş tatmini ve Yabancılaşma hakkında kavramsal bilgi verilecek, değişkenler arası ilişkiler ele alınacaktır.

Mantar yönetim

Artan küresel rekabetle birlikte teknolojinin itici gücü, kurumların yeni yönetim anlayışlarını ve stratejilerini benimseyerek uygulamalarını gerekli kılmıştır (Atagan Çetin, 2017). Mantar yönetimin temelinde, mantarların karanlıkta bırakılarak yetiştirilmesi yönteminin metafor olarak kullanılması yer almaktadır (Kahya ve Ceylan, 2019). İşgörenlerin bilgiye ulaşılmasının önüne geçilerek karanlıkta bırakılması sureti ile yöneticinin, iletişimde tek yönlülüğe mahrum kalması olarak değerlendirilmektedir (Kılıç ve Olgun, 2017). Yani mantar yönetimi, yöneticilerin işgörenleri mantar yetiştiriciliği gibi karanlıkta tuttuğu ve performanslarını artırma düşüncesi ile işgörene, talep edilen kaynakların verildiği metaforik bir teori olarak görülmektedir (Külekçi, Özbozkurt ve Bahar, 2020). İşletmede hissedilir düzeyde bilgi asimetrisi ve iletişimsizlik bulunmaktadır (Kahya ve Ceylan, 2019). Bilgi asimetrisi, bilinen bir bilgiyi başkasının bilmemesi durumudur. Bunun tersi de doğru olmakla birlikte bilgi paylaşımında bulunulmayan ve değişime kapalı olan işletmeler, Mantar yönetim tuzağına düşebilmektedir (Çınar ve Toker, 2019).

Mantar yönetimde, yöneticiler, sahip olduğu bilgiyi işgörenler ile paylaşmaktan kaçınmakta ve işgörene talimatlar vererek onların çalışmasını sağlamaktadır. Bunun sebebi yöneticilerin, işgören tarafından getirilecek sorgu ve eleştirilerden uzak durmak istemesi olabilir. Ayrıca Mantar yönetimin uygulanması ile yöneticiler, karar verme sürecinde yaşanan yanlışları kamufle edebilmektedirler (Gunn, 1995). Verilen bu olumsuz nedenlere rağmen işletme yönetiminin, Mantar yönetim algısı yaratmasının olumlu olduğu düşünülen bir sebebi vardır. Karanlıkta yetiştirilen mantarların, daha hızlı büyümesi ve çoğalması gibi, bilgi paylaşımında bulunulmayan ve karanlıkta bırakılarak iletişimsiz kalan işgörenlerin performansının artacağı düşünülmektedir (Birincioğlu ve Tekin, 2018).

Mantar yönetim anlayışında yöneticiler genellikle Şekil 1’de verilen yanlışlara düşerler (Mar, 2017).

Şekil 1. Mantar yönetimde yöneticilerin yanlışları

Şekilden görüldüğü üzere Mantar yönetim tarzını uygulayan yöneticiler, işgörenleri kontrol edebilmek için kasıtlı olarak bilgi paylaşımında bulunmamaktadır.

Kahya ve Ceylan’dan (2019) aktaran Ergün (2020) işletmelerin, Mantar yönetim algısından kurtulmak için işgörenlerce benimsenmiş katılımcı ve şeffaf yönetim anlayışı geliştirmesi, tüm sürecin denetime ve ölçüme imkan vermesi ve verilerin işgörenlerle paylaşılması gerektiğini öne sürmüştür.

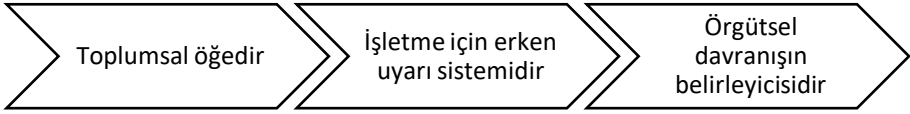
Birincioğlu ve Tekin (2018) Mantar yönetim uygulamasının çeşitli sorunlara yol açacağını öne sürmektedir.

ilişkin algılamalarına karşı geliştirdiği içsel tepkilerden oluşmaktadır” şeklinde yapılmıştır.

İş tatmininin bilişsel ve duyuşsal bileşenleri olduğu uzun zamandır bilinmektedir (Locke, 1976). Bilişsel iş tatmini, ücret, denetim ve çalışma koşulları gibi işin objektif şekilde değerlendirilmesini ifade eder. İşgörenler, kendi standartları veya diğer işlere kıyasla belirli iş yönlerinin ne kadar tatmin edici olduğunu değerlendirirler. Duyusal iş tatmini, işgörenlerin işlerinden ne kadar memnun veya mutlu olduklarını öznel olarak yansıtılmasını ifade eder (Visser, Lössbroek ve van der Lippe, 2020). Bunun yanı sıra iş tatmininin çeşitli bileşenleri, içsel ve dışsal iş özellikleri olarak gruplandırılmaktadır. Bireylerin işlerine yönelik tutumları açısından içsel parametreler, dışsal parametreler ise amirler, çalışanlar, ücret gibi çalışma ortamı parametreleri ile ilişkilidir (Anastasiou, 2020).

İş tatmini, üç özelliği ile toplumsal ve örgütsel anlamda dikkat çekmektedir (Eroğlu, 2020). Bunlar:

Şekil 3. İş tatmini unsurları

Şekil incelendiğinde İş tatmini örgütsel boyutunun, işletmeler için önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Zira Sökmen (2020), “devamsızlık, özdeşleşme, iş-ten ayrılma niyeti, performans, örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı” gibi örgütsel konuların İş tatmininden etkilendiğini belirtmiştir.

Yukarıda verilen tanımların dışında İşgörenlerin, işleri ve işlerinin farklı yönleri hakkında düşünceleri de İş tatmininin konusunu oluşturmaktadır (Morton vd. , 2020). İş tatmini, işgörenlerin mevcut işlerine karşı kapsamlı bir tutum ve değerlendirmesidir, işle ilgili genel duygularına duygusal bir tepkidir ve işin verimliliği ve etkisi üzerinde öznel ve doğrudan etkiye sahiptir (Zhou, 2020). Özüne bakıldığında İş tatmini, “iş ile insan arasındaki uyumlu ilişkiyi” açıklamaktadır (Suvacı ve Nergiz). İş tatmini, yapılan çalışmalar neticesinde dokuz boyut altında değerlendirilmektedir (Aydoğan ve Şencan), (Aşan ve Erenler, 2008). Bunlar,

Ücret	İşgören kendisi ile aynı işi yapan veya statüye sahip olan işgörenlerle aynı ücreti almak ister.
Terfi	İşgörenler işlerinde uzun süreli çalıştıklarında, işlerinde yükselme ve daha fazla sorumluluk hakkına sahip olmak isteyeceklerdir
Yöneticiler	İşgörenin cana yakın, anlayışlı ve eşit davranan bir yöneticiye sahip olması, işteki performansının artmasına sebep olmaktadır
Ek imkanlar	Parasal ve parasal olmayan imkanların olması veya olmaması, çalışanların işlerinden tatmin ya da tatminsizlik duymalarına neden olabilmektedir.
Olası ödüller	Tanınma ve iyi bir iş yapıldığında o iş için bir ödül alma olasılığının bulunması, iş tatminini olumlu yönde etkileyebilmektedir.
İşleyiş prosedürleri	Örgüt içerisindeki işlerin işleyişi ve bu işlere ilişkin politika ve prosedürler, iş tatmin düzeyini etkilemektedir.
İş arkadaşları	Grup içi elemanların teknik ve sosyal olarak yeterli ve destekleyici olup olmamaları, iş tatmin düzeyini etkileyebilmekte ve tatmin düzeyini değiştirebilmektedir.
İşin kendisi	Bazı işgörenlerin iş tatmini aldığı sorumluluktan dolayı artırırken, bazılarının tatminsizlik duymasına neden olabilmektedir.
İletişim	Çalışanın örgütte ast-üst ilişkisinde bulunduğu ya da aynı düzeyde olduğu diğer bireylerle iletişiminin arzu edilen düzeyde olması

Şekil 4. İş tatmini boyutları

Şekil 4’te verilen İş tatmini boyutlarına göre işgörenlerin motivasyonunun yüksek tutulduğu durumlarda tatmin duygusu yaşadığı anlaşılmaktadır.

Yabancılaşma

Yabancılaşma, kavramsal açıdan ilk kez Hegel tarafından “Tin’in Görüngübilimi” (1807) adlı eserinde ele alınmıştır. Hegel’e göre yabancılaşma, “mutlak anlamda betimlenmemiş, kavranmamış insan yaşamının kolaylıkla doğaya yabancılaşacağı” şeklinde açıklamıştır (Yapıcı, 2004). Yabancılaşma, Latince “alienare” kökünden gelmektedir ve bir oluşu uzaklaştırma veya diğerinin yerine koyma, var olanın yerini değiştirme anlamlarında kullanılmaktadır (Şimşek, Balay ve Şimşek, 2012).

Yabancılaşma Çağlar (2012) tarafından “kurumsal ya da kişiler arası sorunların birey üzerinde yarattığı güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma duyguları” olarak tanımlanmıştır. Demirer

ve Özbudun'dan (1998) aktaran E. Çelik ve Babaoğlu (2017), Yabancılaşmaya yönelik olarak geliştirilen tanımların "kavrayış ve algılama farklılaşmasının ortaya çıkması, dışarıdaki özellik ve yeteneklere ilgisizlik ve duyarsızlığın oluşması" çerçevesinde ortak özellik gösterdiğini ifade etmiştir. İşgören, yaptığı iş ile kendini ifade edemediğinde ve işin kendi içselliğine aykırı olması durumunda Yabancılaşma döngüsüne düşmektedir (Kaya ve Serçeoğlu, 2013).

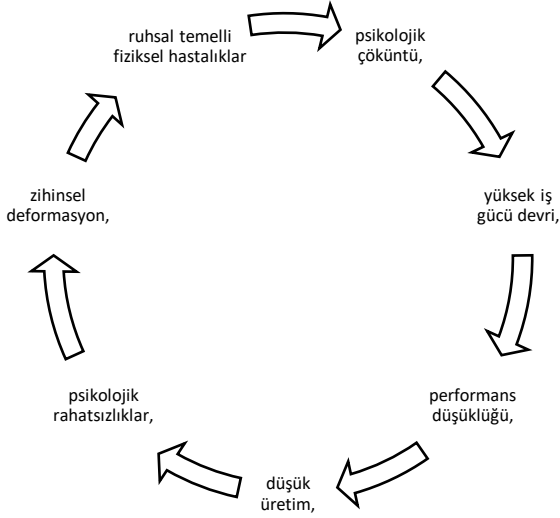
Yabancılaşmanın 5 boyut altında incelenmesi gerektiği Eryılmaz ve Burgaz (2011) tarafından ifade edilmiştir. Bunlar:

Güçsüzlük	Üretilen ürünün bireyin kendisinden ayrı düşmesi, yönetsel/örgütsel politikalar üzerinde etkide bulunma açısından yetersizlik hissetmesi ve çalışma koşulları üzerinde kontrol sahibi olamamasıdır.
Anlamsızlık	Örgütsel amaçların kişisel rollerle çatışmasıyla ortaya çıkan, bütünleşmeyi engelleyen durumlardır.
Kuralsızlık	Belirlenen başarı hedeflerine ulaşabilmek için, bireyin örgüt/toplum tarafından kabul görmeyen davranışları benimsemesidir.
Yalıtılmışlık	Örgüt bireylerinin kendi istekleriyle kendilerini çevrelerinden geri çekmeleri ve uzaklaşmalarıdır.
Kendine yabancılaşma	İşgörenin yapmak ve başarmak istedikleriyle yaptığı iş arasında herhangi bir bağlantı kuramaması sonucunda, başarıdan doğacak mutluluk duygusunu yaşayamamasıdır.

Şekil 5. Yabancılaşmanın boyutları

Şekilde verilen boyutlar incelendiğinde Yabancılaşmanın temelinde bireyin kendisi, işyeri ve toplum ile yaşadığı kimlik sorunu yer aldığı görülmektedir.

Yabancılaşmanın işgören ve örgüt için sonuçlarını Turan ve Parsak (2011) aşağıda Şekil 6'da gösterildiği gibi aktarmışlardır.

Şekil 6. Yabancılaşmanın sonuçları

Sonuçlar incelendiğinde Yabancılaşmanın hem bireysel hem de örgütsel ve toplumsal sorunlara yol açacak sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Mahmud (1994), sonuçların genel olarak pasif çekilme davranışına yol açtığını belirtmiştir. İşgörenler, yapılan işe ile ilgili olarak umdukları ortamı yakalayamadığında robotlaşmış hissine kapılabilir veya baskıcı ve sert yöneticiler ile çalıştığında yabancılaşarak saldırganlığa yönelebilir (Yalçın ve Koyuncu, 2014). Fromm'dan (1996) aktaran Şimşek ve Akdemir (2015), yabancılaşmaya yönelik olarak, yabancılaşmış işgörenin insanlardan uzaklaşırken kendisini de dışladığını ifade etmiştir.

Değişkenler Arası İlişkilere Yönelik Yapılmış Çalışmalar

Konu ile ilgili literatürde, Yabancılaşma ve İş tatmini arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik çalışma yapıldığı görülmektedir. Mantar yönetim ile İş tatmini ve Mantar yönetim ile Yabancılaşma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmamaktadır. Yabancılaşma ve İş tatmini ilişkisini inceleyen çalışmalarda aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Tuğal, Topsakal ve İplik tarafından 2017 yılında yapılan çalışmada, örgütsel sağlık ve Yabancılaşma ilişkisinde örgütsel adalet aracı etkiye sahip iken İş tatmininin aracı etkisi bulunamamıştır.

Yalçın ve Koyuncu tarafından 2014 yılında yapılan çalışmada Örgütsel yabancılaşmanın iş tatminini negatif yönde etkilediği bulunmuştur.

Mehmet ve Gülşah tarafından 2020 yılında yapılan çalışma 2010 yılında Parlak'ın yazdığı yüksek lisans tezini konu almaktadır. Bulgular açısından değerlendirildiğinde Yabancılaşma ve İş tatmini arasında negatif ilişki olduğu ispatlanmıştır.

Yabancı literatürde ise Shepard (1970), Orpen (1978), Lefkowitz ve Brigando (1980), Vecchio (1980) ve Hirschfeld (2002) Yabancılaşma ve İş tatmini ilişkisini incelemiştir. Bu yazarlardan Shepard tarafından 1970 yılında yapılan çalışma, literatürde Yabancılaşma ve İş tatmini ilişkisini inceleyen ilk çalışma olması nedeni ile önem arz etmektedir. Çalışmaların tamamında İş tatmini ve Yabancılaşma arasında negatif ilişki bulunduğu vurgulanmıştır.

Metodoloji

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın örneklem, evren, veri toplama yöntemi, araştırmada kullanılan ölçekler, araştırmanın modeli ve hipotezleri yer almaktadır.

Çalışmanın Evreni, Örnekleme ve Veri Toplama Yöntemi

Çalışmanın evreni, İstanbul ve Bursa illerinde ev tekstili sektöründe çalışan işgörenlerden; örneklem ise İstanbul ve Bursa illerinde seçilmiş ev tekstili sektöründe çalışan işgörenlerden oluşmaktadır. Ev tekstili, Ticaret Bakanlığı (2020) tarafından yayınlanan Ev Tekstili Sektör Raporuna göre "evleri dekore etmek amacıyla kullanılan ürünler" olarak tanımlanmakta ve ev tekstili hakkında "sentetik iplikler ve kumaşların yanı sıra, pamuk, keten, ipek ve yün gibi doğal ipliklerden yapılan kumaşlar da sektörün ham maddeleri arasında yer almaktadır" ifadesine yer verilmektedir. Sektörde üretilen ürünler döşemelik ve perdelik kumaş, yatak örtüleri ve diğer mefruşat eşyası, tüller ve dantelalar battaniyeler, masa örtüleri yastık, yorgan ve uyku tulumları, yatak çarşafı havlu ve bornozlar, perdeler ve yatak farbalaları, diğer ev tekstili ürünleri olarak listelenmektedir. Bursa özellikle havlu, tül ve çarşaf üretiminin; İstanbul ise tül ve çarşaf üretiminin yoğun olduğu illerdir. Dünya Ev tekstili sektöründe, 2019 yılında Türkiye tüm sektörün %4,1'lik kısmını karşılayarak sektörün 4. ihracatçısı konumunda yer almaktadır.

Araştırma, anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Değişkenler, 5'li Likert Ölçeğinde (1: Kesinlikle Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum) ölçülmüştür. Örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem metodu tercih edilmiştir. Bunun için İstanbul ve Bursa illerinde bulunan üretim tesislerine anket soruları 05.05.2020 tarihinde online olarak gönderilmiştir. Fakat coronavirusü nedeni ile yaşanan pandemi sürecinde bazı işyerlerinin vardiyalı ve esnek çalışma şartlarını benimsemiş olmasından dolayı anket sorularının yanıtlanması 6 ay gibi uzunca bir süreye yayılmıştır. Anket için İstanbul'da 23, Bursa'da 14 işletmeye anket soruları online olarak ulaştırılmış ve anketlere İstanbul'dan 8 ve Bursa'dan 5 işletmenin işgörenleri katılmıştır. Uludağ İhracatçı Birlikleri (2020) web sayfasında yapılan firma arama işleminde Bursa'da 30; İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği (2020) web sayfasında 279 adet ev tekstili ürünleri ihracatı yapan işletmeler bulunmaktadır. Bu durumda, anket yapılan ev tekstili işletmeleri, toplam ev tekstili işletmelerine göre Bursa'da %16,6; İstanbul'da %2,86 oranına tekabül etmektedir. Ankete Bursa'dan 58, İstanbul'dan 73 katılımcı iştirak etmiştir. Toplamda 131 katılımcı ile anket gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Ölçekleri

Araştırmada kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik ve sosyo-ekonomik ifadeler yer verilmişken ikinci bölümde Mantar yönetim, İş tatmini ve Yabancılaşma değişkenleri yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışmanın Değişkenleri

Değişken	İfade sayısı	Yazar	Yayın adı	Yayın yılı
Demografik ve sosyo ekonomik faktörler	5			
Mantar yönetim	8	Taşkın Kılıç Hatun Olgun	Mantar Yönetim Yaklaşımı	2017
İş tatmini	6	Saadet Ela Pelenk Ali Acaray	Aşım İş Yükünün İş Tatminine Etkisinde İşyeri Maneviyatının Düzenleyici Rolü	2020
Yabancılaşma	10	İsmail Tokmak	Duygusal Emek ile İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Etkisi	2014

Tabloya göre, birinci bölümde katılımcılara yaş, eğitim, cinsiyet, çalışma yılı ve maaş bilgilerini içeren 5 adet demografik ve sosyo-ekonomik soru yöneltilmiştir. İkinci bölümde ise katılımcıların Mantar yönetim algısını ölçmek için 8; İş tatminini ölçmek için 6 ve Yabancılaşma durumunu ölçmek için 10 olmak üzere toplam 24 ifade yöneltilmiştir.

Mantar Yönetim Algısı Ölçeği: Mantar yönetim algısı ölçeği için Kılıç ve Olgun (2017) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Mantar yönetim Ölçeği geliştirmek için 3 akademisyen ve 2 yöneticiden 30 ifade toplanmıştır. Birbirine benzeyen ifadeler birleştirildiğinde 12 ifade derlenmiştir. İlk olarak pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve 3 ifade ölçekten çıkarılmıştır. Ardından yapılan analizlerde 1 ifade yeterli faktör yükü almadığı için veri setinden çıkarılmış ve Mantar yönetim algısı ölçeği 8 ifade ile ölçülebilir boyuta ulaşmıştır.

İş tatmini Ölçeği: Çalışmada kullanılan İş tatmini ölçeği, Pelenk ve Acaray (2020) tarafından geliştirilen 6 ifade ile ölçülmüştür. Pelenk ve Acaray, İş tatmini ölçeğini Tsui ve arkadaşlarının 1992 yılında yayınlamış oldukları çalışmadan uyarlamışlardır. Tsui ve arkadaşları çalışmalarını, Kaliforniya'da 1705 işgören ile anket çalışması yaparak gerçekleştirmişlerdir. Anket çalışması, 3 büyük işletmeye ait 151 üretim tesisinde psikolojik bağlılık, bulunmama, işte kalma niyeti ve İş tatmini değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

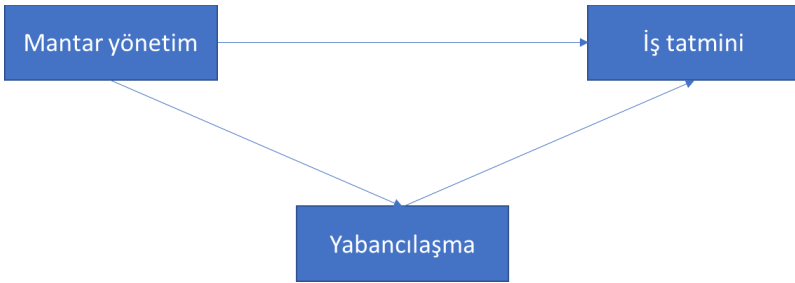
Yabancılaşma Ölçeği: Çalışmanın Yabancılaşma ölçeği, Tokmak (2014) tarafından kullanılan 10 ifade ile sınırlanmıştır. Ölçek, Hirschfeld, Feild ve Bedeianve'nin (2000) yılında yaptıkları çalışmadan Türkçe'ye Özbek (2011) tarafından kazandırılmıştır. 2014 yılında Kanten ve Ülker aynı ölçeği kullanarak geçerliliğini ve güvenilirliğini kanıtlamıştır. Hirschfeld ve arkadaşları iki farklı örnek grubu ile çalışma gerçekleştirmiş. İlk çalışma 2 hafta sürmüş ve 180 katılımcı yer almış; ikinci çalışma 3 hafta sürmüş ve 327 katılımcı iştirak etmiştir. Yapılan analizler neticesinde Yabancılaşma davranışını ölçmek için 10 ifade belirlenmiştir.

Çalışmanın Hipotezleri ve Modeli

Hipotez, Lorcu (2015) tarafından “ortaya koyulan problemle ilişkili olarak yanıtı aranacak sorular” veya “anakütle hakkında araştırma sonuna kadar geçici olarak düşündüğümüz test edilebilir varsayımlar” olarak tanımlanmıştır. Çalışmaya ait hipotezler, literatür taraması neticesinde elde edilen bilgilere dayanarak geliştirilmiştir. Buna göre, araştırma hipotezleri:

- H1: Mantar yönetim algısının İş tatmini üzerine negatif ve anlamlı etkisi vardır.
- H2: Yabancılaşma, Mantar yönetim algısı ve İş tatmini ilişkisinde aracı etkiye sahiptir.

Çalışmanın hipotezleri verildikten sonra hipotezlere uygun modelin belirlenmesi gerekmektedir. Model kavramı, Özdemir (2008) tarafından, “teori ile yakın ilişkileri olan kavramların sistematik organizasyonunu ve kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koyan yapılardır. İlgilenilen problem üzerinde daha kavramsal ve yaratıcı düşünülmesine izin vermektedir” şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmaya ait model aşağıda Şekil 7’de verilmiştir.

Şekil 7. Çalışma modeli

Şekilde verilen modele göre, Mantar yönetimin İş tatmini ilişkisinde, Yabancılaşma aracı etkiye sahiptir. Buradan hareketle, “Mantar yönetim algısına sahip işgörenlerde İş tatmini olgusu, Yabancılaşma hissini varlığı ile değişim gösterir” demek mümkündür.

Geçerlilik ve Güvenilirlik Testleri

Değişkenlere ilişkin geçerlilik analizleri, faktör analizi kullanılarak yapılmıştır. Faktör analizi, İslamoğlu ve Alınacı (2011) tarafından “değişkenler arasındaki ilişkilere dayanarak çok sayıdaki değişkeni daha az sayıdaki değişkene indirebilen çok değişkenli bir analiz tekniği” olarak ifade edilmiştir.

Tablo 2. Faktör ve güvenilirlik analizi

Faktör	İfade	Açıklanan Varyans (%)	KMO Değeri	Cronbach Alfa
Mantar yönetim	MY1, MY2, MY3, MY4, MY5, MY6, MY7, MY8	%61	.917	.821
İş tatmini	İT1, İT2, İT3, İT4, İT5, İT6	%59	.941	.835
Yabancılaşma	YB1, YB2, YB3, YB4, YB5, YB6, YB7, YB8, YB9, YB10	%62	.926	.829

Tabloya göre, KMO test sonuçları açısından tüm değişkenler faktör analizi için uygun bulunmuştur (Mantar yönetim KMO değeri 0.917, İş tatmini KMO değeri 0.941 ve Yabancılaşma KMO değeri 0.926). Faktör analizi sonuçlarına göre her üç değişken de tek boyut altında toplanmıştır. Mantar yönetim değişkeni kümülatif varyansı açıklama oranı %61, İş tatmini değişkeni kümülatif varyansı açıklama oranı %59 ve Yabancılaşma değişkeni kümülatif varyansı açıklama oranı %62 olarak elde edilmiştir. Faktör yükü 0.500’ün altında olan bir ifadeye rastlanmamıştır.

Çalışmanın güvenilirlik analizi için Cronbach Alfa katsayısından yararlanılmıştır. Lorcu (2015) Cronbach Alfa katsayısının alacağı değerler ile ilgili olarak “ $0 \leq \alpha < 0.40$: Ölçek Güvenilir Değil, $0.40 \leq \alpha < 0.60$: Ölçek Düşük Güvenilirlikte, $0.60 \leq \alpha < 0.80$: Ölçek Oldukça Güvenilir, $0.80 \leq \alpha < 1.00$: Ölçek Yüksek Derecede Güvenilir” olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada Cronbach Alfa değerlerinin 0.800’ün üzerinde saptanmış olmasından dolayı ölçeklerin oldukça güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda verilen geçerlilik ve güvenilirlik analizleri sonucunda elde edilen veriler gözetilerek çalışmanın, korelasyon ve regresyon analizleri için uygun olduğu ifade edilebilir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde demografik verilere, korelasyon ve regresyon analizlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Demografik Bulgular

Araştırmaya katılım gösteren işgörenlere ait demografik ve sosyo-ekonomik veriler aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Demografik Veriler

Demografik Faktör	Alt Grup	N	% Frekans	Demografik Faktör	Alt Grup	N	% Frekans
Yaş	20-35	48	36,64	Eğitim	İlköğretim	10	7,63
	36-50	55	41,98		Lise	23	17,56
	51 ve üstü	28	21,37		Üniversite	85	64,89
Cinsiyeti	Kadın	57	43,51	Çalışma Yılı	Lisans üstü	13	9,92
	Erkek	74	56,49		1-10 yıl	18	13,74
Maaş	0-3000 TL	11	8,40	11-20 yıl	76	58,02	
	3001-5000 TL	67	51,15	21 ve üstü	37	28,24	
	5000 TL ve üstü	53	40,46				

Tablo 3 incelendiğinde 36-50 ve 20-35 yaş gruplarının nispeten fazla olması (%41,98-%36,54) genç sayılabilecek çalışma gruplarına işaret etmektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu erkek işgörenlerden oluşmakta (%56,49); 3001-5000 TL maaş aralığının fazla olduğu görülmekte (%51,15); üniversite mezunu sayısının diğerlerine oranla yüksek olduğu anlaşılmakta (%64,89) ve 11-20 yıl arası çalışma deneyimine sahip işgörenler ağırlıkta bulunmaktadır (%58,02).

Korelatif Bulgular

Araştırma değişkenleri arasında ilişkileri incelemek üzere korelasyon analizi yapılmış ve değişken ortalamaları hesaplanmıştır. Bu amaçla, Mantar yönetim, İş tatmini ve Yabancılaşma değişkenlerinin ortalama, standart sapma ve korelasyon değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin ortalama, standart sapma ve korelasyonları

Değişkenler	Ortalama	Standart sapma	1	2	3
Mantar yönetim	3.01	.97	1		
İş tatmini	3.11	.86	-.339**	1	
Yabancılaşma	2.85	.89	.368**	-.348**	1

** $p < 0,01$

Tablo 4 incelendiğinde araştırmanın bağımlı, bağımsız ve aracı değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Buna göre, Mantar yönetim algısı ile İş tatmini ($r = -0,339$, $p < 0,01$) değişkenleri arasında negatif yönlü ve anlamlı; Mantar yönetim algısı ile Yabancılaşma ($r = 0,368$, $p < 0,01$) arasında

pozitif yönlü ve anlamlı ve İş tatmini ile Yabancılaşma ($r=-.348$, $p<.01$) değişkenleri arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Buradan hareketle, Mantar yönetim algısına sahip işgörenlerin, İş tatmini yaşamasının beklenmediği ancak Yabancılaşma duygusuna kapılmalarının mümkün olduğu söylenebilir. Ayrıca, İş tatminine sahip işgörenlerin Yabancılaşma duygusu yaşaması beklenmemektedir.

Regresyonel Bulgular

Çalışmanın modeline uygun olarak, Mantar yönetim algısı ve İş tatmini ilişkisinde Yabancılaşmanın aracı etkisi sınanacaktır. Bu bağlamda üç aşamalı aracı değişken analizi yapmak gerekir. Baron ve Kenny'den (1986) aktaran Kanten ve Ülker (2014), üç aşamalı aracı değişken analizini “bağımsız değişkenin bağımlı değişken ve aracı değişken üzerinde bir etkisinin var olması gerekmektedir. Aracı değişken bağımsız değişkenle birlikte regresyon analizine dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin azalması, aracı değişkenin de bağımlı değişken üzerindeki anlamlı etkisinin sürmesi beklenmektedir. Analizler sonucunda bağımsız değişkenin katsayısında düşüş olması kısmi aracılık, bu ilişkinin tamamen ortadan kalkması ise tam aracılık ilişkisi olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki ilişkilerin azalması ya da ortadan kalkmasının istatistiksel olarak açıklanabilmesi için Sobel testinin kullanılarak hesaplanan z değerinin anlamlılığına bakılması gerekmektedir” ifadelerine yer vermiştir.

Yukarıda verilen ifadeler doğrultusunda “Mantar yönetim algısı-İş tatmini” ve “Mantar yönetim algısı-Yabancılaşma” değişkenleri arasındaki ilişkiler hiyerarşik regresyon analizi yapılarak Sobel Testi uygulanmıştır. Aracılık analizi sonuçları aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Birinci adım Mantar yönetim-İş tatmini ilişkisi

Model		Standardize Edilmemiş		Standardize Edilmiş Katsayı	t	Sig.
		Katsayı	Std. Hata			
1	(Sabit)	28.329	1.113		25.448	.000
	Mantar yönetim	-.294	.028	-.339	-10.485	.000

Bağımlı değişken: İş tatmini

Tablo 5'te görüldüğü üzere Mantar yönetim-İş tatmini ilişkisi anlamlıdır ($p<0.05$) ve Mantar yönetim, İş tatminini negatif yönlü olarak etkilemektedir. Bu durumda, Mantar yönetim algısına sahip işgörenler İş tatminsizliği yaşamaktadır. Böylece çalışmanın 1. Hipotezi (Mantar yönetim algısının İş tatmini üzerine negatif ve anlamlı etkisi vardır) doğrulanmış olmaktadır.

Tablo 6. İkinci adım Mantar yönetim-Yabancılaşma ilişkisi

Model	Standardize Edilmemiş Katsayı		Standardize Edilmiş Katsayı	t	Sig.
	β	Std. Hata	β		
1 (Sabit)	10.229	3.197		3.199	.001
Mantar yönetim	.927	.081	.368	11.498	.000

Bağımlı değişken: Yabancılaşma

Tablo 6'ya göre Mantar yönetim-Yabancılaşma ilişkisi anlamlıdır ($p<0.05$) ve Mantar yönetim, Yabancılaşmayı pozitif yönlü olarak etkilemektedir. Buradan hareketle, Mantar yönetim algısına sahip işgörenlerin Yabancılaşma hissi yaşadığı ifade edilebilir.

Tablo 7. Üçüncü adım Mantar yönetim, Yabancılaşma-İş tatmini ilişkisi

Model	Standardize Edilmemiş Katsayı		Standardize Edilmiş Katsayı	t	Sig.
	β	Std. Hata	β		
1 (Sabit)	31.556	.474		66.587	.000
Mantar yönetim	-.002	.013	-.002	-.144	.886
Yabancılaşma	-.316	.005	-.348	-62.250	.000

Bağımlı değişken: İş tatmini

Tablo 7 incelendiğinde, Mantar yönetimin, İş tatmini üzerine etkisinde Yabancılaşma, aracı değişken olduğu zaman, Mantar yönetim beta değeri düşmekte (1. adım $\beta=-0.339$, 2. adım $\beta=-0.002$), istatistiksel olarak anlamsızlaşmakta ($p=0.886>0.05$) ve tam aracılık etkisi ortaya çıkmaktadır. Tam aracılık etkisi olmasından dolayı Sobel Testini yapmaya gerek kalmamıştır. Böylece çalışmanın 2. Hipotezi de (Yabancılaşma, Mantar yönetim algısı ve İş tatmini ilişkisinde aracı etkiye sahiptir) doğrulanmış olmaktadır.

Tartışma

Literatürde, araştırmanın değişkenlerine ilişkin doğrudan bir çalışma bulunmadığı için elde edilen bulgular geçmiş yıllar ile karşılaştırılmamıştır. Geçmiş yıllarda yapılan çalışmalarda Yabancılaşma ve İş tatmini ilişkisi değerlendirilmiş fakat bu çalışmada Yabancılaşma ve İş tatmini ilişkisi araştırılmadığından kıyas imkânı bulunmamaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde birinci hipotezin ispatlanmış olduğu görülmektedir. Birinci hipotezde belirtilen “Mantar yönetim algısının İş tatmini üzerine negatif ve anlamlı etkisi vardır” ifadesinin doğruluğu, Mantar yönetimin olumsuz sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Esasında, İş tatmini, bu hipotezde olduğu gibi sonuç olarak değil sebep olarak düşünüldüğünde Mantar yönetimin olumsuz etkisi daha iyi anlaşılacaktır. Zira İş tatmini, yaşam tatmini ile (Aşan ve Erenler, 2008); işten ayrılma niyeti ile (G. G. Çelik, 2020); örgütsel bağlılık ile (Güler ve Bircan, 2020); işgören performansı ile (Öztürk ve Aygün, 2020); örgütsel özdeşleşme ile (Sökmen, 2020) istatistiksel olarak anlamlı etkileşime sahiptir. Bu durumda mantar yönetimin olumsuz sonuçlarını sadece İş tatmini ile sınırlandırmamak gerekmektedir.

Çalışmanın ikinci hipotezinde “Yabancılaşma, Mantar yönetim algısı ve İş tatmini ilişkisinde aracı etkiye sahiptir” ifadesi yer almaktadır. Hipotezin doğrulanması ile yönetimin uyguladığı mantar yönetimi tarzının İş tatminine etkisinde işgörenin yaşadığı Yabancılaşma hissini önemli olduğu görülmektedir.

Mantar yönetim tarzını uygulayan işletmelerdeki işgörenlerin veya Mantar yönetim algısına sahip işgörenlerin Yabancılaşma hissine kapılabilecekleri, aracı değişken analizinin ikinci adımında ispatlanmıştı. Yabancılaşma hissi yaşayan işgörenlerde İş tatmini aksi yönde, olumsuz olarak etkilenmekte ve Mantar yönetim tarzı anlamını yitirmektedir. İşgören, hem Mantar yönetim algısının olumsuz etkisi ile yüzleşmekte hem Yabancılaşma hissine kapılmakta hem de bunların doğal sonucu olarak iş tatminsizliği yaşamaktadır. Bu durumda, işgörenden performans beklemek haksızlık olacaktır. Yapılması gereken Mantar yönetim tarzından bir an evvel vaz geçmek olacaktır. Böylece işgören yabancılaşmasının önüne geçilebileceği gibi İş tatminsizliği ortadan kalkacak ve tatmin oluşacaktır.

Sonuç

Bu çalışma, işgörenlerde Mantar yönetim algısının İş tatminine etkisinde Yabancılaşma hissinin aracı rolünü araştırmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada öncelikle kavramsal bilgilere yer verilmiştir. Mantar yönetim, İş tatmini ve Yabancılaşma kavramları açıklanmıştır. Çalışmanın metodolojisi olarak araştırma evrenini İstanbul ve Bursa illerinde ev tekstili sektöründe çalışan işgörenler; örneklemini ise İstanbul ve Bursa illerinde seçilmiş ev tekstili sektöründe çalışan işgörenler oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Online olarak gönderilen anketlere, Bursa'dan 58, İstanbul'dan 73 olmak üzere toplam 131 katılımcı iştirak etmiştir. Araştırmanın değişkenleri, Mantar yönetim (bağımsız değişken), İş tatmini (bağımlı değişken) ve Yabancılaşmadır (aracı değişken). Çalışma modeline göre, Mantar yönetim algısına sahip işgörenlerin İş tatmin düzeyine Yabancılaşma hissi aracılık etmektedir. Demografik verilerin analizi gerçekleştirilmiş, korelasyon analizi ile değişkenler arası ilişkiler ortaya konmuş ve regresyon analizi ile araştırma hipotezleri sınanmıştır. Öne sürülen her iki hipotez de ispatlanmıştır. Buna göre Mantar yönetim algısının İş tatmini üzerine negatif ve anlamlı etkisi bulunduğu gibi Yabancılaşma, Mantar yönetim ve İş tatmini ilişkisinde aracıya etkiye sahiptir.

Çalışma bulguları, işletmeler üzerinde rahatlıkla realize edilebilecek sonuçlar vermektedir. Mantar yönetim tarzı uygulayan işletmeler, sonuçları deneme yanılma yöntemi ile bulmak yerine bu tarzın, olumsuz birçok duruma yol açabileceği fikrinden hareketle yönetim tarzını değiştirmek isteyecektir. Çünkü Mantar yönetim, Yabancılaşmaya ve akabinde iş tatminsizliğine yol açabilir.

Çalışma çeşitli kısıtlara sahiptir. Bunların başında coronavirüs salgını nedeni ile pandemi sürecinin olumsuz etkileri gelmektedir. Ayrıca ev tekstili sektörü ile sınırlandırılmış olması çalışmayı kısıtlamaktadır. İlerili yıllarda yapılacak çalışmalarda Mantar yönetimi etkileyen unsurlara değinilebilir, evren ve örneklem çeşitlendirilebilir ve nitel araştırma yöntemleri denenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Mediating Role of Alienation in the Effect of
Mushroom Management Perception on Job
Satisfaction**

*

Olgun Irmak Çetin
Trakya University

The basis of mushroom management is using the method of growing mushrooms in the dark as a metaphor. It is evaluated as the manager being deprived of one-sidedness in communication by preventing employees from accessing information and leaving them in the dark. Job satisfaction is defined as the positive opinion of the employee as a result of reviewing his/her job or his/her experiences related to the job. In other words, it refers to all beliefs that include the work of the employees that are currently in progress. Job satisfaction has important contents for both human resources and behavioral sciences since it has been a subject of research for many years in the business literature. It has long been known that job satisfaction has cognitive and sensory components. Cognitive job satisfaction refers to the objective evaluation of the job such as wages, supervision and working conditions. Employees judge how satisfying certain business aspects are compared to their own standards or other jobs. Sensory job satisfaction refers to the subjective reflection of how satisfied or happy employees are with their job. Conceptually, alienation was first addressed by Hegel in his "Phenomenology of Spirit" (1807). Hegel stated that human life, which is not described and understood in an absolute sense, will easily alienate from nature. Alienation comes from the Latin root "alienare" and is used in the sense of removing one being or substituting for another, replacing the existing.

It is seen that most of the studies on alienation in the literature are aimed at examining the relationship between Alienation and Job satisfaction. In all of the studies, it has been determined that there is a negative relationship between Job satisfaction and Alienation.

The universe of the study is among the employees working in the home textile sector in Istanbul and Bursa provinces; The sample consists of selected

employees working in the home textile industry in Istanbul and Bursa provinces. The research was carried out using the survey method. Variables were measured on a 5-point Likert Scale (1: Strongly Agree, 5: Strongly Disagree). A survey was conducted with a total of 131 participants. 58 participants from Bursa and 73 participants from Istanbul participated in the survey. The questionnaire used in the study consists of two parts. While demographic and socio-economic expressions are given in the first part, the variables of Mushroom management, Job satisfaction and Alienation are included in the second part. The scale developed by Kılıç and Olgun (2017) was used for the mushroom management perception scale. The job satisfaction scale used in the study was measured with 6 statements developed by Pelenk and Acaray (2020). The Alienation scale of the study was tested with 10 expressions used by Tokmak (2014).

The hypotheses for the study were developed based on the information obtained as a result of the literature review. Accordingly, the research hypotheses are:

- H1: Mushroom management perception has a negative and significant effect on job satisfaction.
- H2: Alienation has a mediating effect on the perception of mushroom management and job satisfaction.

According to the research model, Alienation has a mediating effect in the relationship between mushroom management and job satisfaction. From this point of view, it is possible to say that "in employees with a mushroom management perception, the phenomenon of job satisfaction changes with the presence of a feeling of Alienation".

Validity analyzes for variables were made using factor analysis. Explanation rate of the cumulative variance of the mushroom management variable was 61%, the explanation rate of the cumulative variance of the job satisfaction variable was 59%, and the explanation rate of the cumulative variance of the Alienation variable was 62%. An expression with a factor load below 0.500 has not been found.

Cronbach Alpha coefficient was used for the reliability analysis of the study. In this study, it is possible to say that the scales are quite reliable since the Cronbach Alpha values were determined to be above 0.800.

It is seen that there are correlatively significant relationships between the dependent, independent and mediator variables of the study. Accordingly,

there are negative and significant relationships between the perception of mushroom management and job satisfaction ($r = -0.339$, $p < 0.01$) variables; There are positive and significant relationships between the perception of mushroom management and Alienation ($r = 0.368$, $p < 0.01$) variables, and negative and significant relationships between Job satisfaction and Alienation ($r = -0.348$, $p < 0.01$) variables.

The relationships between "Mushroom management perception-Job satisfaction" and "Mushroom management perception-Alienation" variables were performed by hierarchical regression analysis and Sobel Test was applied.

As a result of the analysis, Mushroom management-Job satisfaction relationship was found to be significant ($p < 0.05$) and Mushroom management negatively affects job satisfaction. In this case, employees with a mushroom management perception experience job dissatisfaction. Thus, the first hypothesis of the study (Mushroom management perception has a negative and significant effect on job satisfaction) is confirmed. As a result of hierarchical regression analysis, when Alienation is the mediator variable in the effect of mushroom management on job satisfaction, the mushroom management beta value decreases (1st step $\beta = -0.339$, 2nd step $\beta = -0.002$), it becomes statistically insignificant ($p = 0.886 > 0.05$) and the full mediation effect emerges. There is no need to do the Sobel Test due to its full mediation effect. Thus, the second hypothesis of the study (Alienation has a mediating effect in the relationship between Mushroom management perception and Job satisfaction) is confirmed as well.

In the second step of the intermediary variable analysis, it was proved that the employees in the enterprises applying the mushroom management style or the employees with the mushroom management perception can feel Alienation. Job satisfaction is adversely affected in employees who experience a feeling of alienation and the Mushroom management style loses its meaning. Employee is confronted with the negative effect of the perception of mushroom management, feels alienation and also experiences job dissatisfaction as a natural result of these. In this case, it would be unfair to expect performance from the employee. What needs to be done is to give up the mushroom management style as soon as possible. Thus, employee alienation can be prevented, job dissatisfaction will also disappear and satisfaction will be created.

Kaynakça / References

- Alnıaçık, E., Pamuk, M., ve Alnıaçık, Ü. (2020). Kurumsal imajın bağlılık, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkileri: Sağlık çalışanları üzerinde bir araştırma *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 06(04), 43-55.
- Amoah, R. (2020). *Assessing job satisfaction among the workers of Ghana Water Company Limited (GWCL) in Ashanti South Region*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Christian Service University College, Ghana.
- Anastasiou, S. (2020). The significant effect of leadership and conflict management on job satisfaction. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 09 (06), 9-17
- Aşan, Ö., ve Erenler, E. (2008). İş Tatmini ve Yaşam Tatmini İlişkisi *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 203-216.
- Atagan Çetin, A. (2017). Kurumsal sosyal sorumluluk ve etik ilişkisi. *2nd International Trakya Accounting Finance and Auditing Symposium*
- Aydoğan, M., ve Şencan, H. (2019). İstihdam markası ve işletme performansı faktörlerinin iş tatmini üzerindeki etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 3(6), 89-99.
- Birincioğlu, N., ve Tekin, E. (2018). Mantar yönetim ölçeği geliştirilmesi üzerine bir çalışma. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 169-186.
- Çağlar, Ç. (2012). Öğrenci yabancılaşma ölçeği'nin (ÖYÖ) geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37(166).
- Çelik, E., ve Babaoğlu, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin yabancılaşma düzeyi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 405-427.
- Çelik, G. G. (2020). Öğretmenlerin İşten ayrılma niyetlerinde iş tatmini, örgütsel bağlılık ve tükenmişliğin rolü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 276-294.
- Çelik, Y., ve Demir, B. (2020). İş görenlerin iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeylerinin performansları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(2), 29-49.
- Çınar, F., ve Toker, K. (2019). Hastane yöneticilerinin stratejik yönetim araçlarını bilme ve kullanım düzeylerinin örgütsel inovasyona etkisi. *Social Sciences*, 14(5), 2117-2134.
- Ergün, H. (2020). *Mantar tipi yönetim ölçeği*. Paper presented at the EJER Congress 2020, Eskişehir.
- Eroğlu, A. (2020). İş yükünün işten ayrılma niyeti üzerine etkisinde iş tatmini ve kişi-örgüt uyumunun aracılık rolü. *İş ve İnsan Dergisi*, 7(2), 213-227.
- Eryılmaz, A., ve Burgaz, B. (2011). Özel ve resmi lise öğretmenlerinin örgütsel yabancılaşma düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 36(161).

- Essien, E. (2020). *An assessment of job satisfaction levels of teachers in junior high schools in the amansie west district assembly*. Yayınlanmamış doktora tezi. Christian Service University College, Ghana.
- Gunn, B. (1995). The paradigm shift in university management. *International Journal of Educational Management*, 09(01), 28-40
- Güler, A., ve Bircan, H. (2020). İdari personelin iş tatmini ve örgüte bağlılığına etki eden faktörlerin belirlenmesi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 10-33.
- Hirschfeld, R. R. (2002). Achievement orientation and psychological involvement in job tasks: The interactive effects of work alienation and intrinsic job satisfaction. *Journal of Applied Social Psychology*, 32(8), 1663-1681. doi:10.1111/j.1559-1816.2002.tb02768.x
- İslamoğlu, A. H., ve Alnaçık, Ü. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (2 ed.). İstanbul: Beta Yayınevi.
- İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği. (2020). *Üye Listesi*. http://www.it-hib.org.tr/tr/exporters.html?Gtip=&SearchText=ev+tekstili&ProductGrup=&CountryId=&CityId=34&Page=3&Sort=%7B%22_id.FRMUN-VAN%22%3A1%7D adresinden erişilmiştir.
- Kahya, V., ve Ceylan, E. (2019). İş performansını artırmada yeni bir yaklaşım: Mantar yönetimi. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 4(45), 3773-3781.
- Kanten, P., ve Ülker, F. (2014). Yönetim tarzının üretkenlik karşısı iş davranışlarına etkisinde işe yabancılaşmanın aracılık rolü. *Muğla Sıtkı Kocman University Journal of Social Sciences*, 32.
- Kaya, U., ve Serçeoğlu, N. (2013). Duygu işçilerinde işe yabancılaşma: Hizmet sektöründe bir araştırma. *Calisma ve Toplum*, 36(1).
- Kılıç, T., & Olgun, H. (2017). Mantar yönetim yaklaşımı. *Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 105-113.
- Külekçi, M. K., Özbozkurt, O. B., ve Bahar, E. (2020). The mediating role of mushroom management within the impact of job stress on intention to leave. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1).
- Lefkowitz, J., ve Brigando, L. (1980). Redundancy of work alienation and job satisfaction: some evidence of convergent and discriminant validity. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 115-131.
- Lorcu, F. (2015). *Örneklerle veri analizi SPSS uygulamalı* (1 ed.). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mahmud, Z. K. (1994). *Work alienation and training: A study of Florida Correctional Officers and Correctional Officer Sergeants*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Florida State University, Amerika Birleşik Devletleri.

- Mar, A. (2011). *Mushroom management*. <https://management.simplicable.com/management/new/mushroom-management> adresinden erişilmiştir.
- Mehmet, T., ve Gülşah, P. (2020). Yabancılaşma ve iş tatmini ilişkisi: Bir devlet üniversitesi idari personeli üzerinde araştırma. *The relationship between job satisfaction and alienation: A research on a state university administrative personnel*, 20(2), 1-20.
- Morton, D., Bower, C., Wessels, L., Koen, A., ve Tobias, J. (2020). Job satisfaction of registered nurses in a private critical care unit in the eastern cape: A pilot study. *Health SA Gesondheid*, 25, 9.
- Orpen, C. (1978). Discrimination, alienation, and job satisfaction among Coloured and White employees in South Africa. *International Journal of Psychology*, 13(1), 59. doi:10.1080/00207597808246614
- Özdemir, A. (2008). *Yönetim biliminde ileri araştırma yöntemleri ve uygulamalar* (3 ed.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Öztürk, A. T., ve Aygün, İ. d. K. (2020). İş tatmini ve işgören performansı arasındaki ilişki üzerinde iş stresinin aracılık rolünün belirlenmesi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(3), 210-234.
- Paithankar, P. S. (2020). A study of job satisfaction in municipal doctors. *International Journal of Scientific Development and Research*, 05(11), 152-156
- Pelenk, S. E., ve Acaray, A. (2020). Aşırı iş yükünün iş tatminine etkisinde işyeri maneviyatının düzenleyici rolü *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(27), 480-497.
- Shepard, J. M. (1970). Functional spezilation, alienation, and job satisfaction. *ILR Review*, 23(2), 207-219. doi:10.1177/001979397002300203
- Sökmen, A. (2020). Lider üye etkileşimi, iş tatmini ve örgütsel özdeşleşme ilişkisi: Ankara'daki otel. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3), 2132-2143.
- Suvacı, B., & Nergiz, G. (2020). Banka çalışanlarının iş stresi ve iş tatmini düzeylerinin belirlenmesi: bursa ili örneği. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Bilimler Kongresi*.
- Şimşek, H., ve Akdemir, Ö. A. (2015). Üniversite öğrencilerinde okula yabancılaşma. *Current Research in Education*, 1(1), 1-12.
- Şimşek, H., Balay, R., ve Şimşek, A. S. (2012). İlköğretim sınıf öğretmenlerinde mesleki yabancılaşma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 53-72.
- Tekin, E., ve Birincioğlu, N. (2017). Bilgi çağının odak noktası üniversitelerde mantar yönetimi. *International Journal of Academic Value Studies*, 03(14), 22-29.
- Ticaret Bakanlığı. (2020). *Ev tekstili sektör raporu*. <https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Ev%20Tekstili%20Raporu.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Tokmak, İ. (2014). Duygusal emek ile işe yabancılaşma ilişkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 134-156.
- Tuğal, F. N., Topsakal, Y., ve İplik, E. (2017). Örgütsel sağlığın çalışanların iş tatmini ve yabancılaşma düzeyine etkisinde örgütsel adaletin aracı rolü. *The Mediating Role of Organizational Justice in the Effect of Organizational Health on Job Satisfaction and Alienation Levels of Employees.*, 7(3), 479-488.
- Turan, M., ve Parsak, G. (2011). Yabancılaşma ve iş tatmini ilişkisi: bir devlet üniversitesi idari personeli üzerinde araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 1-20.
- Uludağ İhracatçı Birlikleri. (2020). Üye Listesi. <http://uib.org.tr/tr/members.html?q=ev+tekstil&b=402&c=BURSA&p=0> adresinden erişilmiştir.
- Vecchio, R. P. (1980). Worker Alienation as a Moderator of the Job Quality-Job Satisfaction Relationship: The Case of Racial Differences. *Academy of Management Journal*, 23(3), 479-486. doi:10.2307/255513
- Visser, M., Lössbroek, J., ve van der Lippe, T. (2020). The Use of HR Policies and Job Satisfaction of Older Workers. *Work, Aging and Retirement*.
- Yalçın, İ., ve Koyuncu, S. C. (2014). Örgütsel yabancılaşma olgusunun iş tatmini üzerine etkisi: Niğde İlinde bir araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 86-94.
- Yapıcı, M. (2004). Eğitim ve yabancılaşma. *Journal of Human Sciences*, 1(1).
- Yücekaya, P., ve Dönmez Polat, D. (2020). Örgüt kültürü, örgütsel adalet ve iş tatmini ilişkisi üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 1267-1284.
- Zhou, D. (2020). Analysis on the influencing factors and countermeasures of job satisfaction reduction based on employees' personal perspective. *Modern Economics & Management Forum*, 1(3), 103-108.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çetin, I. O. (2021). Mantar yönetim algısının iş tatminine etkisinde yabancılaşmanın aracı rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 398-424. DOI: 10.26466/opus.845473

Rekreasyonel Spor Tesisleri Üyelerinin Algılanan Hizmet Kalitesi Düzeylerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.677521

*

Arif Çetin* – Ayşe Demir **

*Dr. Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi İstanbul/Türkiye

E-Posta: arifcetin1985@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7430-4830](https://orcid.org/0000-0002-7430-4830)

**Dr. Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi İstanbul/Türkiye

E-Posta: ayse Demir@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3856-0498](https://orcid.org/0000-0002-3856-0498)

Öz

Bu çalışmanın amacı spor merkezi üyelerinin beklentilerini ve algılanan hizmet kalitesi düzeylerini öngören değişkenlerin araştırılmasıdır. Araştırmanın örneklemini spor tesisleri üyeleri arasında gönüllü olarak katılan %64 kadın (n: 238) ve %36 erkek (n: 134) katılımcı oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Rekreasyonel Sporda Hizmet Kalitesi Ölçeği-38" kullanılmıştır. Ölçek 10 alt boyuta sahiptir ve 38 maddeden oluşmaktadır. Verilerin analizinde ölçeğin güvenilirlik düzeyini belirlemek için t testi, tek yönlü varyans analizi, Cronbach alfa testi kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, kadınların "bilgi", "program çeşitliliği" ve "çalışma süresi" alt boyutlarının hizmet kalitesi düzeyinin erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Hizmet Kalitesi Ölçeği tüm alt boyutları ile üyelerin yaş grupları, haftalık spor günü sayısı ve spor yılı arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, sosyal değişimlerin ve dönüşümlerin bilinçli tüketicileri ortaya çıkarmada aktif bir rol oynadığı düşünülebilir. Bu nedenle üyeler spor merkezlerini yalnızca tek bir boyutta değerlendirmedikleri söylenebilir. Dolayısıyla yerel yönetimler spor merkezlerinin fiziksel unsurlarının yanında sosyal ortamları da spor tesislerinde planlamalıdır.

Anahtar Kelimeler: spor tesisleri, hizmet kalitesi, müşteri beklentisi, spor hizmeti, yerel yönetim

Examining the Perceived Service Quality Levels of Recreational Sports Facilities Members

*

Abstract

This study aims to investigate the variables that predict the sports centre members' expectations and perceived service quality levels. The sample of the study was 64 % female (n: 238) and 36 % male (n: 134) participants who are voluntary participated among members of sports facilities. In the research, "The Scale of Service Quality in Recreational Sport-38" is used as a data collection tool. The Scale has 10 sub dimensions and consists of 38 articles. In the analysis of the data, t test, one-way analysis of variance, Cronbach alpha test were used to determine the reliability level of the scale. The results of this study show that the service quality level of "information", "program variety" and "working time" sub-dimensions of women were significantly higher than men. It was ascertained that there were significant differences were found in the all sub-dimensions of the Scale of Service Quality, age groups of members, number of weekly sports days and sports year of the participants. As a result, it can be thought that social changes and transformations play an active role in uncovering conscious consumers. For this reason, it can be said that members do not evaluate sports facilities in only one dimension. Therefore, local governments should plan social environments in sports facilities as well as physical elements.

Keywords: *sport facilities, service quality, customer expectation, sport service, local government*

Giriş

Günümüzde modern şehir yaşamıyla birlikte egzersiz popüler bir aktivite haline gelmiş olup hem kamu hem özel sektör müşterilerine spor merkezlerinde çok çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bununla birlikte bu işletmeler piyasalardaki artan rekabet nedeniyle mali zorluklarla da karşı karşıyadır. Bu nedenle, spor merkezlerinin hizmet kalitesi mali zorlukların çözümünde en önemli faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Jung ve Choi, 2016).

Modern şehir hayatında insanlar fiziksel ve zihinsel açıdan yaşadığı ortama ayak uydurabilmesi insanlığın öne çıkan en belirgin özelliği olsa da bu geçiş süreci çok kolay olmamaktadır. Özellikle metropol şehirlerindeki yaşam koşulları düşünüldüğünde bireylerin fiziksel aktiviteye katılması lüks sayılmaktadır. Rutinleşen çalışma hayatı ciddi fiziksel yorgunluklarla beraber psikolojik yıpranmalara da yol açmaktadır. İşte bu yüzden İstanbul genelinde yerel yönetimler ve özel şirketler tarafından 590 fitness salonu, 310 pilates stüdyosu, 113 bilardo salonu, 110 wellness salonu, 80 yüzme havuzu gibi spor tesisleri olmak üzere toplam 1203 tesisle bireylerin ihtiyaçlarına cevap verilmektedir.

Spora olan bu ilgi, fiziksel, psikolojik ve sosyal refahla ortaya çıkan son yirmi yılda olumlu bir şekilde gelişti ve insanların yaşam kalitesinin artmasına yol açtı. Spor yönetimi kavramı, içerdiği çok sayıda görev ve eylem nedeniyle daha zorlu hale gelmiştir ve spor hizmetlerini geliştirmek amacıyla yeterli kalite değerlendirme programlarının uygulanmasına giderek artan bir ihtiyaç vardır (Castillo-Rodriguez, Onetti-Onetti ve Chinchilla-Minguet, 2019).

Toplumun daha yüksek yoksulluk seviyeleri yaşadığı dönemlere aykırı olarak, sağlık, esenlik ve egzersiz açısından yüksek yaşam kalitesini hedefleyen gözle görülür bir toplumsal olgu ortaya çıkmıştır (Rhee vd., 2006). Buna ek olarak, beş günlük iş haftası nedeniyle boş zamanlarının artması ve yaşlanan toplumların sağlık arzusunun artması gibi faktörler de egzersize katılım artmıştır (Kim, 2006). Sağlığa olan ilgi arttıkça, çeşitli spor programlarının keyfini çıkarabileceğiniz farklı spor merkezleri, modern bireylerin isteklerinin yerine getirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Kim ve Han, 2013). Bireylerin birçok spora katılma isteğini yerine getirebilen spor merkezlerinin işlevleri ve rolleri şu anda güçlendirilmektedir. Özellikle spor merkezleri sa-

dece bireylerin sağlığında değil, aynı zamanda bireylerin spor aktiviteleri yoluyla kendini gerçekleştirmeyi deneyimlemesi için önemli roller oynamakta ve sosyal sporun gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır (Im, O ve Kim, 2015).

Müşteri beklentisi, gelecekteki bir durumun tahmini ve özellikle de bilinen bir ihtiyacın karşılanmasından sonra elde edilecek olası fayda olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, beklenti, spor tesisleri ve işletmelerde müşteri memnuniyetini ve sürekliliğini sağlamanın önemli bir belirleyicisi olarak görülmektedir (Yu vd., 2014). Beklenti kavramı öznel olduğu için çoğu zaman bunu tanımlamak zor. Bu nedenle, beklentiler bazen doğrudan ortaya çıkar, bazıları keşfedilmeyi gerekir (Silvestro, 2002). Müşteri beklentilerinin işletmeler tarafından ele alınması ve bu değişimlerin demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarda analiz edilmesi önem kazanmaktadır. Çünkü bir spor merkezinin başarılı olabilmesi için müşteri beklentilerinin anlaşılması ve karşılanması beklenmektedir.

Spor hizmetlerinde kalitenin ölçülmesi oldukça tartışmalı bir konudur (Theodorakis, vd., 2014;). İlk hizmet kalitesi ölçekleri arasında Parasuraman, Berry ve Zeithaml'ın (1988) beş boyutlu SERVQUAL enstrümanı, Brady ve Cronin'in üç boyutlu modeli (2001) ve Gronroos'un (2005) iki boyutlu modeli yer almaktadır. Spor ve fitness merkezleri alanında araştırmacılar hem ilişkisel hem de fiziksel kalite ölçülerini ve sonuçları içeren ölçekleri kullanma eğiliminde olmuşlardır (Theodorakis ve ark., 2014).

Araştırmacılar, müşteriler tarafından yapılan kalite algılamaları, onların hizmet kalitesini nasıl değerlendirdiği ile ilgili temel soruları yanıtlamaya çalışırlar (Lentell, 2000). Bu soruların yanıtları yöneticiler ve araştırmacılar için çok önemlidir, zira bu bilgi, pazarlama çabalarını müşterileri için önemli olan alanlara odaklamalarını sağlayacaktır (Dhurup, Singh ve Surujlal, 2006). Ayrıca, bu tür bilgiler, kuruluşların rekabet avantajı ve farklılaşmasını nasıl sağlayabilecekleri konusunda rehberlik sağlamaktadır (Metha, Lalwani ve Han, 2000). Hizmet kuruluşları müşteri algıları hakkında bilgi sahibi olmak hayati önem taşımaktadır. Çünkü spor sektöründe çok çeşitli faktörlerden etkilenir.

Yüksek performanslı programların sunulmasında bu faktörler programın sunumu, personelin tutumu ve etkileşimi, tesisler ve programla ilişkili diğer kaynakların uygulanabilirliği ve programın uygulanabilirliğini içerebilir (Dhurup ve ark., 2006). Hizmet kalitesi üzerine günümüze kadar gelen lite-

ratür, bir hizmeti fiziksel bir üründen ayıran dört özelliğin, yani soyutluk, heterojenlik, ayrılmazlık ve bozulabilirlik olduğunu göstermektedir. Ürünlerin çoğundan farklı olarak spor programları ile ilişkili hizmetler elle tutulamaz ve sübjektiftir (Zeithaml ve Bitner, 2000). Ayrıca, üretilen, satılan ve tüketilen malların aksine, spor programları önce satılır, sonra aynı anda üretilir ve tüketilir. Spor programları içinde yönetici ve antrenör gibi birkaç farklı tedarikçi olduğundan, hizmetlerin kalite algılarını tutarlılık ve öngörülebilirlik açısından farklılık gösterebilir. Yani kişiden kişiye göre değişkendir (Kotler, 2003). Çoğu durumda spor programlar aracılığıyla sağlanan hizmetler depolanamaz. Bu nedenle, programın yöneticileri hizmetlerinin ve performanslarının envanterini geliştiremez ve saklayamazlar (Du Plessis, Rousseau & Blem, 1995). Katılımcı, katılım deneyiminden sonra hizmet kalitesi algısı ve memnuniyet düzeyi geliştirir. Son derece memnun bir katılımcı belirli bir hizmete bağlı olma eğilimindedir ve sonunda sadık bir müşteri olur (Brady & Robertson, 2001). Dolayısıyla, hizmetlerin kalitesi ile işletme ve personellerin performansının ölçülmesinde müşteri memnuniyeti en önemli enstrümanlar arasındadır.

Literatürde, spor ve özel spor merkezlerindeki müşterilerin hizmet kalitesi algılarını ölçmek için çeşitli yaklaşımlar sunan çalışmalar mevcuttur (İslamoğlu, 2019; Aras, Çimen ve Bal, 2019; Kaya, Yücedağ, Aşikkutlu ve Keskin, 2019; Fernandez, Carrion ve Ruitz, 2012; Theodorakis ve diğerleri, 2014;). Spor işletmeleri, varlıklarını sürdürmek ve müşterilerin sporla ilgili beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için en uygun fiyat ve zamanda hizmet sunma eğilimindedir. Bu nedenle, spor hizmetlerinin müşteri gereksinimlerini karşılayabilmesini sağlamak için müşteri talep ve beklentilerini öğrenmek önemli bir bileşendir (Howard ve Crompton, 1980). Bu çalışma, spor merkezlerinde müşteri beklentilerini belirlemek ve hizmet kalitesi algılarını araştırmak ve bu işletmelerde ne tür hizmetlerin sunulması gerektiğini belirlemek açısından önemlidir. Bu çalışmada, spor merkezi üyelerinin beklentilerini ve algılanan hizmet kalitesi düzeylerini öngören değişkenlerin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma bulgularının, kamu ve özel spor merkezlerinde hizmet kalitesini iyileştirmek için ilgili somut kanıtlarla birlikte öneriler getireceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu çalışma, müşteri memnuniyeti ve beklentisinin gelecekte spor merkezi tercihlerini ne ölçüde belirlediğini tahmin etmemize yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Materyal ve Metot

Araştırma Grubu

Bu araştırmada, araştırma grubu, Zeytinburnu Belediyesi tarafından işletilen 2 yüzme havuzu ve 2 spor salonunda aktif olarak üyeliği devam eden kişiler arasından gönüllü örneklem yöntemi ile oluşturulmuştur. Bu yöntemle araştırmaya 372 kişi katılmış olup katılımcıların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde; kadınların oranı %64, erkeklerin oranı ise %36'dır. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde; 18-30 yaş grubu kişilerin oranı %23,4, 31-40 yaş grubu kişilerin oranı %38,7 olup 41-50 yaş grubu kişilerin oranı %18,3'tür. 51-60 yaş grubu kişilerin oranı %17,2 olup 60+ yaş grubu kişilerin oranı %2,4'tür. Eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde; ilköğretim mezunları oranı %20,4, i lise mezunları oranı %39,8, ön lisans mezunları oranı %25,5 olup lisans mezunları oranı %14,2'dir. Gelir grupları incelendiğinde katılımcıların %61,6'sı 2000-3000 TL, %29,6'sı 3000-4000 TL, %5,9'u 5000-6000 TL, %3'ü ise 6000-7000 gelir grubundadır. Spor yapılan gün sayılarına göre dağılım incelendiğinde; haftada 1 gün spor yapanların oranı %11, 2 gün spor yapanların oranı %35,8, 3 gün spor yapanların oranı %35,8 olup 4 gün spor yapanların oranı %4,6, 5 gün spor yapanların oranı ise %12,9'dur. Spor yılına göre dağılım incelendiğinde; 1-2 yıldır spor yapanların oranı %20,7, 3-4 yıldır spor yapanların oranı %19,4, 4-5 gün spor yapanların oranı %26,1 olup 5-6 gün spor yapanların oranı %16,9, 7-8 gün spor yapanların oranı %16,9'dur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak ilk bölümü katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir, spor yaptıkları gün ve yıl sayıları ile ilgili sorular oluşturmuştur. İkinci bölümde ise katılımcıların yerel yönetim spor tesisleri hizmet algılarını tespit edebilmek amacıyla Köşker Demir ve Çimen (2012) tarafından geçerliliği ve güvenilirliği yapılan, "Rekreasyonel Spor Hizmetleri Kalite Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 10 alt boyutlu olup 38 maddeden oluşmaktadır. Bu alt boyutlar, "program çeşitliliği" (3 madde), "çalışma zamanı" (2 madde), "bilgi" (4 madde), "müşteri-çalışan etkileşimi" (6 madde), "müşteriler arası etkileşim" (2 madde), "fiziksel değişim" (5 madde), "birleşim değeri" (2 madde), sosyalleşme (3 madde), "tasarım" (5 madde), "malzeme" (4 madde)'dir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde bağımsız gruplarda t testi, tek yönlü varyans analizi, ölçeğin güvenilirlik düzeyinin belirlenmesi için güvenilirlik analizi yapılmış ve cronbach alfa iç tutarlık testi kullanılmıştır.

Bulgular

Rekreasyonel Spor Hizmetleri Kalite Ölçeğinin Cinsiyete Göre Değişimi

Rekreasyonel spor hizmetleri kalite ölçeğinin cinsiyete göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı bağımsız gruplarda t testi ile incelenmiştir.

		N	Ortalama	Std Sapma	t	p
Toplam Kalite	Kadın	238	5,15	2,19	1,238	0,217
	Erkek	134	4,88	1,84		
Müşteri-Çalışan Etkileşimi	Kadın	238	5,19	2,20	-0,490	0,625
	Erkek	134	5,29	1,63		
Tasarım	Kadın	238	5,12	2,23	-0,009	0,993
	Erkek	134	5,12	1,64		
Fiziksel Değişim	Kadın	238	5,23	2,25	1,868	0,063
	Erkek	134	4,79	2,15		
Bilgi	Kadın	238	5,18	2,21	2,487	0,013*
	Erkek	134	4,60	2,00		
Sosyalleşme	Kadın	238	5,20	2,16	1,633	0,103
	Erkek	134	4,82	2,11		
Malzeme	Kadın	238	5,10	2,19	0,329	0,742
	Erkek	134	5,03	1,61		
Program Çeşitliliği	Kadın	238	5,07	2,34	2,057	0,040*
	Erkek	134	4,57	2,14		
Birleşme Değeri	Kadın	238	5,15	2,14	1,086	0,278
	Erkek	134	4,90	2,00		
Müşteriler arası Etkileşim	Kadın	238	5,07	2,09	0,151	0,880
	Erkek	134	5,04	1,82		
Çalışma Zamanı	Kadın	238	5,11	2,18	4,687	0,000*
	Erkek	134	4,03	2,04		

*p<0,05

Bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre; bilgi, program çeşitliliği ve çalışma zamanı alt boyutları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0,05). Kadınların bilgi, program çeşitliliği ve çalışma zamanı alt boyutları düzeyi erkeklerden anlamlı derecede daha yüksektir.

Rekreasyonel Spor Hizmetleri Kalite Ölçeğinin Yaşa Göre Değişimi

Rekreasyonel spor hizmetleri kalite ölçeğinin yaşa göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Toplam Kalite	18-30	87	6,05	1,52	29,817	0,000
	31-40	144	4,21	2,13		
	41-50	68	4,08	2,29		
	51-60	64	6,43	0,09		
	60+	9	6,40	0,08		
	Toplam	372	5,06	2,07		
Müşteri-Çalışan Etkileşimi	18-30	87	6,22	1,60	33,565	0,000
	31-40	144	4,41	1,93		
	41-50	68	4,18	2,25		
	51-60	64	6,64	0,38		
	60+	9	6,57	0,25		
	Toplam	372	5,23	2,01		
Tasarım	18-30	87	6,18	1,58	27,842	0,000
	31-40	144	4,32	2,08		
	41-50	68	4,18	2,25		
	51-60	64	6,32	0,41		
	60+	9	6,44	0,26		
	Toplam	372	5,12	2,04		
Fiziksel Değişim	18-30	87	6,18	1,58	31,678	0,000
	31-40	144	4,12	2,34		
	41-50	68	4,08	2,30		
	51-60	64	6,59	0,20		
	60+	9	6,47	0,22		
	Toplam	372	5,07	2,22		
Bilgi	18-30	87	5,93	1,56	29,881	0,000
	31-40	144	4,12	2,19		
	41-50	68	3,93	2,41		
	51-60	64	6,51	0,45		
	60+	9	6,22	0,48		
	Toplam	372	4,97	2,15		
Sosyalleşme	18-30	87	6,15	1,57	31,888	0,000
	31-40	144	4,10	2,24		
	41-50	68	4,18	2,25		
	51-60	64	6,49	0,17		
	60+	9	6,63	0,11		
	Toplam	372	5,07	2,15		
Malzeme	18-30	87	6,09	1,54	27,360	0,000
	31-40	144	4,28	2,04		
	41-50	68	4,18	2,25		
	51-60	64	6,31	0,22		
	60+	9	6,31	0,22		

	60+	9	6,08	0,18		
	Toplam	372	5,08	2,00		
Program Çeşitliliği	18-30	87	5,87	1,50	26,595	0,000
	31-40	144	4,03	2,53		
	41-50	68	3,84	2,38		
	51-60	64	6,38	0,41		
	60+	9	6,59	0,22		
	Toplam	372	4,89	2,28		
Birleşme Değeri	18-30	87	6,22	1,60	27,106	0,000
	31-40	144	4,28	2,15		
	41-50	68	4,01	2,35		
	51-60	64	6,17	0,26		
	60+	9	6,22	0,24		
	Toplam	372	5,06	2,09		
Müşterilerarası Etkileşim	18-30	87	6,01	1,53	25,044	0,000
	31-40	144	4,31	2,05		
	41-50	68	4,18	2,25		
	51-60	64	6,21	0,46		
	60+	9	6,50	0,50		
	Toplam	372	5,06	1,99		
Çalışma Zamanı	18-30	87	5,13	1,79	18,894	0,000
	31-40	144	4,05	2,34		
	41-50	68	3,93	2,41		
	51-60	64	6,34	0,64		
	60+	9	6,00	0,61		
	Toplam	372	4,72	2,19		

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre tüm alt boyutlar yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre

Toplam kalite algısı, müşteri çalışan etkileşimi, tasarım, fiziksel değişim, bilgi, sosyalleşme, malzeme, program çeşitliliği, birleşme değeri, müşteriler arası etkileşim ve çalışma zamanı alt boyutları için 18-30, 51-60 ve 60+ yaş grubu kişilerin ortalaması 31-40 ve 41-50 yaş grubu kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir.

Rekreasyonel Spor Hizmetleri Kalite Ölçeğinin Haftalık Spor Günü Sayısına Göre Değişimi

Rekreasyonel spor hizmetleri kalite ölçeğinin haftalık spor günü sayısına göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Toplam Kalite	1	41	4,53	2,72	22,447	0,000*
	2	133	4,92	2,15		
	3	133	6,02	1,20		
	4	17	2,19	0,00		
	5	48	4,20	2,00		
	Toplam	372	5,06	2,07		
Müşteri-Çalışan Etkileşimi	1	41	4,76	2,89	9,766	0,000*
	2	133	5,12	2,25		
	3	133	5,95	1,18		
	4	17	4,00	0,00		
	5	48	4,33	1,91		
	Toplam	372	5,23	2,01		
Tasarım	1	41	4,69	2,84	16,538	0,000*
	2	133	4,77	2,16		
	3	133	6,11	1,21		
	4	17	3,40	0,00		
	5	48	4,33	1,91		
	Toplam	372	5,12	2,04		
Fiziksel Değişim	1	41	4,63	2,80	31,748	0,000*
	2	133	5,02	2,25		
	3	133	6,11	1,18		
	4	17	1,00	0,00		
	5	48	4,19	2,01		
	Toplam	372	5,07	2,22		
Bilgi	1	41	4,66	2,82	26,224	0,000*
	2	133	4,89	2,14		
	3	133	5,94	1,19		
	4	17	1,50	0,00		
	5	48	3,98	2,20		
	Toplam	372	4,97	2,15		
Sosyalleşme	1	41	4,71	2,85	32,592	0,000*
	2	133	4,95	2,10		
	3	133	6,08	1,18		
	4	17	1,00	0,00		
	5	48	4,33	1,91		
	Toplam	372	5,07	2,15		
Malzeme	1	41	4,41	2,63	15,853	0,000*
	2	133	4,87	2,20		
	3	133	5,99	1,17		
	4	17	3,25	0,00		
	5	48	4,33	1,91		
	Toplam	372	5,08	2,00		
Program Çeşitliliği	1	41	4,06	2,35	31,879	0,000*
	2	133	4,84	2,32		
	3	133	6,03	1,44		
	4	17	1,00	0,00		
	5	48	3,98	2,20		
	Toplam	372	4,89	2,28		
Birleşme Değeri	1	41	4,71	2,85	24,107	0,000*
	2	133	4,92	2,07		

	3	133	6,04	1,20		
	4	17	2,00	0,00		
	5	48	4,10	2,09		
	Toplam	372	5,06	2,09		
Müşterilerarası Etkileşim	1	41	4,02	2,33	23,619	0,000*
	2	133	5,02	2,14		
	3	133	6,01	1,16		
	4	17	2,50	0,00		
	5	48	4,33	1,91		
	Toplam	372	5,06	1,99		
Çalışma Zamanı	1	41	3,85	2,19	36,614	0,000*
	2	133	4,56	2,14		
	3	133	5,95	1,32		
	4	17	1,00	0,00		
	5	48	3,82	2,28		
	Toplam	372	4,72	2,19		

*p<0,05

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre tüm alt boyutlar haftalık spor günü sayısına göre anlamlı farklılık göstermektedir (p<0,05). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

Toplam kalite için 2 ve 3 gün spor yapanların algı düzeyi 4 ve 5 gün spor yapanlardan, 1 ve 5 gün spor yapanların algı düzeyi 4 gün spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Müşteri çalışan etkileşimi için 3 gün spor yapanların ortalaması diğer gruplarında hepsinden anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 2 gün spor yapanların algı düzeyi 4 ve 5 gün yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Tasarım alt boyutu için, 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 1-2 gün spor yapanların ortalaması 4 gün spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Fiziksel değişim için, 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak, 2 gün spor yapanların ortalaması 4 ve 5 gün yapanlardan, 1 ve 5 gün yapanların algı düzeyi ise 4 gün yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Bilgi ve sosyalleşme alt boyutları için 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 2 gün spor yapanların ortalaması 4 ve 5 gün spor yapanlardan, 1 ve gün spor yapanların algı düzeyi de 4 gün spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Malzeme alt boyutu için 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak, 1,2 ve 5 gün spor yapanların algı düzeyi 4 gün spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Program çeşitliliği alt boyutu için 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 2 gün spor yapanların ortalaması 1,4 ve 5 gün yapanlardan, 1 gün spor yapanların algı düzeyi 4 gün spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Birleşme değeri alt boyutu için 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 2 gün spor yapanların ortalaması 4 ve 5 gün yapanlardan, 1 gün spor yapanların algı düzeyi 4 gün spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Müşteriler arası etkileşim ve çalışma zamanı alt boyutları için 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 2 gün spor yapanların ortalaması 1,4 ve 5 gün yapanlardan, 1 ve 5 gün spor yapanların algı düzeyi 4 gün spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Rekreasyonel Spor Hizmetleri Kalite Ölçeğinin Spor Yılına Göre Değişimi

Rekreasyonel spor hizmetleri kalite ölçeğinin spor yılına göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Toplam Kalite	1-2	77	4,90	2,43	15,075	0,000*
	3-4	72	5,82	1,59		
	4-5	97	4,79	2,07		
	5-6	63	6,08	0,79		
	7-8	63	3,75	2,18		
	Toplam	372	5,06	2,07		
Müşteri-Çalışan Etkileşimi	1-2	77	5,05	2,53	11,244	0,000*
	3-4	72	5,94	1,66		
	4-5	97	4,87	2,00		
	5-6	63	6,14	0,77		
	7-8	63	4,25	1,95		
	Toplam	372	5,23	2,01		
Tasarım	1-2	77	5,05	2,53	10,142	0,000*
	3-4	72	5,63	1,55		
	4-5	97	4,84	2,14		
	5-6	63	6,10	0,83		
	7-8	63	4,09	1,99		
	Toplam	372	5,12	2,04		

Rekreasyonel Spor Tesisleri Üyelerinin Algılanan Hizmet Kalitesi Düzeylerinin İncelenmesi

Fiziksel Değişim	1-2	77	5,05	2,53	18,170	0,000*
	3-4	72	5,88	1,62		
	4-5	97	4,81	2,14		
	5-6	63	6,21	0,79		
	7-8	63	3,44	2,45		
	Toplam	372	5,07	2,22		
Bilgi	1-2	77	4,72	2,35	17,331	0,000*
	3-4	72	5,99	1,68		
	4-5	97	4,66	2,18		
	5-6	63	5,97	0,77		
	7-8	63	3,58	2,32		
	Toplam	372	4,97	2,15		
Sosyalleşme	1-2	77	5,05	2,53	16,542	0,000*
	3-4	72	5,74	1,56		
	4-5	97	4,98	1,96		
	5-6	63	6,06	0,88		
	7-8	63	3,44	2,45		
	Toplam	372	5,07	2,15		
Malzeme	1-2	77	4,96	2,47	11,515	0,000*
	3-4	72	5,82	1,59		
	4-5	97	4,73	2,01		
	5-6	63	5,94	0,79		
	7-8	63	4,05	2,01		
	Toplam	372	5,08	2,00		
Program Çeşitliliği	1-2	77	4,66	2,27	19,402	0,000*
	3-4	72	5,90	1,63		
	4-5	97	4,57	2,44		
	5-6	63	6,10	0,94		
	7-8	63	3,31	2,49		
	Toplam	372	4,89	2,28		
Birleşme Değeri	1-2	77	5,05	2,53	15,078	0,000*
	3-4	72	5,68	1,55		
	4-5	97	4,75	2,03		
	5-6	63	6,17	0,77		
	7-8	63	3,71	2,21		
	Toplam	372	5,06	2,09		
Müşterilerarası Etkileşim	1-2	77	4,87	2,42	15,098	0,000*
	3-4	72	5,58	1,48		
	4-5	97	4,85	1,90		
	5-6	63	6,25	0,79		
	7-8	63	3,85	2,11		
	Toplam	372	5,06	1,99		
Çalışma Zamanı	1-2	77	3,80	2,17	23,464	0,000*
	3-4	72	5,91	1,64		
	4-5	97	4,75	2,16		
	5-6	63	5,82	0,81		
	7-8	63	3,34	2,48		
	Toplam	372	4,72	2,19		

*p<0,05

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre tüm alt boyutlar haftalık spor günü sayısına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

Toplam Kalite için; 3-4 yıl ve 4-5 yıl süre ile spor yapanların algısı 1-2 ve 7-8 yıl spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 1-2 yıl ve 4-5 yıl spor yapanların algı düzeyi 7-8 yıl spor yapanlardan, 5-6 yıl spor yapanların algı düzeyi 4-5 yıl ve 7-8 yıl spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Müşteri çalışan etkileşimi için; 3-4 yıl süre ile spor yapanların algı düzeyi 1-2,4-5 ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 1-2 yıl ve 4-5 yıl spor yapanların algı düzeyi 7-8 yıl spor yapanlardan, 5-6 yıl spor yapanların algı düzeyi 4-5 yıl ve 7-8 yıl spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Tasarım alt boyutu için; 5-6 yıl spor yapanların ortalaması 1-2 yıl, 4-5 yıl ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan, 3-4 yıl spor yapanların ortalaması 4-5 yıl ve 7-8 yıl spor yapanlardan, 1-2 yıl ve 4-5 yıl spor yapanların ortalaması da 7-8 yıl spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Fiziksel değişim alt boyutu için; 3-4 yıl ve 5-6 yıl spor yapanların ortalaması 1-2, 4-5 ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. EK olarak 1-2 yıl ve 4-5 yıl spor yapanların ortalaması 7-8 yıl süre ile spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

Bilgi, malzeme, program çeşitliliği alt boyutları için; ; 3-4 yıl ve 5-6 yıl spor yapanların ortalaması 1-2, 4-5 ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. EK olarak 1-2 yıl ve 4-5 yıl spor yapanların ortalaması 7-8 yıl süre ile spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

Sosyalleşme için; 3-4 yıl spor yapanların ortalaması 1-2, 4-5 ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 5-6 yıl süre ile spor yapanların ortalaması 4-5 yıl ve 7-8 yıl süre ile spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir. 1-2 yıl ve 4-5 yıl spor yapanların ortalaması da 7-8 yıl süre ile spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

Birleşme değeri alt boyutu için; 5-6 yıl süre ile spor yapanların ortalaması 1-2, 4-5 ve 7-8 yıl süre ile spor yapanların ortalamasından, 3-4 yıl süre ile spor

yapanların ortalaması 4-5 yıl ve 7-8 yıl süre ile spor yapanların ortalamasından, 1-2 yıl ve 4-5 yıl spor yapanların ortalaması ise 7-8 yıl spor yapanların ortalaması 7-8 yıl spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha yüksektir.

Müşteriler arası etkileşim için 5-6 yıl süre ile spor yapanların ortalaması diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. 3-4 yıl süre ile spor yapanların ortalaması 1-2 yıl, 4-5 yıl ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 1-2 yıl ve 4-5 yıl süre ile spor yapanların ortalaması 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Çalışma zamanı alt boyutu için; 3-4 yıl ve 5-6 yıl süre ile spor yapanların ortalaması 1-2 yıl, 4-5 yıl ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 4-5 yıl süre ile spor yapanların ortalaması 1-2 yıl ve 7-8 yıl süre ile spor yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Güvenirlilik Analizi

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenirlik düzeyinin belirlenmesi için güvenirlik analizi yapılmış ve cronbach alfa katsayısı elde edilmiştir.

Cronbach' s Alfa Katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütü;

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenirliktedir.

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenirlidir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenirlidir.

Aşağıda verilen tabloda elde edilen cronbach alfa katsayıları verilmiştir.

	Chronbach alfa
Toplam Kalite	0,825
Müşteri-Çalışan Etkileşimi	0,808
Tasarım	0,817
Fiziksel Değişim	0,909
Bilgi	0,923
Sosyalleşme	0,789
Malzeme	0,788
Program Çeşitliliği	0,869
Birleşme Değeri	0,825
Müşterilerarası Etkileşim	0,911
Çalışma Zamanı	0,859

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, spor merkezi üyelerinin beklentilerini ve algılanan hizmet kalitesi düzeylerini öngören değişkenlerin araştırılması amaçlanmıştır. Yerel belediyelerin verdikleri hizmete yönelik kalite algıları (“program çeşitliliği”, “çalışma zamanı”, “bilgi”, “müşteri-çalışan etkileşimi”, “müşteriler arası etkileşim”, “fiziksel değişim”, “birleşim değeri”, “sosyalleşme”, “tasarım”, “malzeme”) ile “cinsiyet”, “yaş”, haftalık spor günü sayısı”, “spor yaptığı yıl” değişkenlerine göre karşılaştırmaktadır.

Cinsiyet değişkeni için; kadınların bilgi, program çeşitliliği ve çalışma zamanı alt boyutlarında erkeklere göre, bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre; bilgi, program çeşitliliği ve çalışma zamanı alt boyutları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Kadınların “bilgi”, “program çeşitliliği” ve “çalışma zamanı” alt boyutları düzeyi erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni, kadınların erkeklere oranla daha fazla serbest zamanı olmasından dolayı erkeklere oranla daha fazla çalışma zamanına, daha farklı spor branşları ve bu konularla ilgili daha fazla bilgi sahibi olmak istemektedirler. Bu bulgular ise Eraslan (2014) ve Greenwell ve arkadaşlarının (2004) çalışmalarıyla örtüşürken Kim ve Kim (1995), Yüzgenç (2010) ve Demirel (2013)’in çalışmalarıyla farklılık göstermektedir. Yerel yönetimlerin işlettiği spor merkezlerinde de yöneticiler kadınlara yönelik daha fazla program çeşitliliği ve erkeklere oranla özellikle gündüz saatlerinde daha uzun süreli seanslar tasarlayabilirler.

Yaş değişkeni için; toplam kalite algısı, müşteri çalışan etkileşimi, tasarım, fiziksel değişim, bilgi, sosyalleşme, malzeme, program çeşitliliği, birleşme değeri, müşteriler arası etkileşim ve çalışma zamanı alt boyutları için 18-30, 51-60 ve 60+ yaş grubu kişilerin ortalaması 31-40 ve 41-50 yaş grubu kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu sonuç ise Ergin (2010) ve Eraslan (2014) çalışmasıyla örtüşmemektedir.

Haftalık spor gün sayısı değişkeni için “Müşteri çalışan etkileşimi”, “tasarım”, “fiziksel değişim”, “bilgi ve sosyalleşme”, “malzeme”, “program çeşitliliği”, “birleşme”, “müşteriler arası etkileşim ve çalışma zamanı” alt boyutları için 3 gün spor yapanların algı düzeyi diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Dolayısıyla haftada tesis kullanım sayısına göre kalite

algılamaları değişmektedir. Bu sonuçlar Demirel (2013)'in çalışmasıyla benzerlikler gösterirken Eraslan (2014) ve Yüzgenç (2010) çalışmalarıyla örtüşmemektedir.

Katılımcıların spor yılı değişkeni için; toplam kalite 3-4 yıl ve 4-5 yıl süre ile spor yapanların; müşteri çalışan etkileşimi için 3-4 yıl süre ile spor yapanların; tasarım alt boyutu için; 5-6 yıl spor yapanların; fiziksel değişim alt boyutu için 3-4 yıl ve 5-6 yıl spor yapanların; bilgi, malzeme, program çeşitliliği alt boyutları için 3-4 yıl ve 5-6 yıl spor yapanların; sosyalleşme için 3-4 yıl spor; birleşme değeri alt boyutu için 5-6 yıl süre ile spor yapanların; müşteriler arası etkileşim için 5-6 yıl süre ile spor yapanların; çalışma zamanı alt boyutu için 3-4 yıl ve 5-6 yıl süre ile spor yapanların ortalaması diğerlerinden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu sonuçlar Demirel (2013), Memiş ve Ekinci (2007) Ceyhun (2006)'un çalışmasıyla benzerlikler gösterirken Eraslan (2014) ve Yüzgenç (2010) çalışmalarıyla örtüşmemektedir.

Sonuç olarak, sosyal değişimlerin ve dönüşümlerin bilinçli tüketicileri ortaya çıkarmada aktif bir rol oynadığı düşünülebilir. Bu nedenle spor merkezi üyelerinin gittikleri spor merkezlerini bir boyutta değerlendirmedikleri söylenebilir. Spor merkezlerinin fiziksel unsurları bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bununla birlikte, sosyalleşebilecekleri ortamın ve insan ilişkilerinin ön planda olduğu gerçeğinin, müşterilerin temel beklentilerini karşılamada önemli olabileceği yerel yönetimler tarafından düşünülmelidir. Müşteriler aldıkları hizmetlerin kaliteli olmasını istemekte ve beklentileri her geçen gün yükselmektedir. Hizmet kalitesi ve müşteri beklentilerini karşılama, işletmelerin varlıklarını sürdürme yeteneğinin önemli bir göstergesi olduğundan, hizmet kalitesinin doğasını ve müşteri beklentilerini anlamak için çok faktörlü araştırmalar yapılmalıdır. Hizmet ve ölçüm araçlarının kalitesi değişen dünya koşullarında yeni araştırma konularına müşteri beklentilerinin eklenmesi ve kapsamlı araştırmaların yapılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examining the Perceived Service Quality Levels of
Recreational Sports Facilities Members**

*

Arif Çetin – Ayşe Demir

İstanbul Aydın University

At the present time, with modern city life exercise become a popular activity and offers a wide range services to both public and private sector customers in sports center. However, these enterprises face financial difficulties due to the increasing competition in the markets. For this reason, the service quality of sports centers appears to be the most important factor in solving financial difficulties (Jung and Choi, 2016). This interest in sport has developed positively in the past two decades, with physical, psychological and social well-being, and has led to improved quality of life for people. The concept of sports management has become more challenging due to the many tasks and actions involved and there is an increasing need to implement adequate quality assessment programs to improve sports services (Castillo-Rodriguez, Onetti-Onetti and Chinchilla-Minguet, 2019). Fitness centers tend to provide services at the best price and time to maintain their existence and meet customers' expectations and needs for sports. Therefore, learning customer demands and expectations is an important component to ensure that sports services can provide customer needs (Howard and Crompton, 1980). This study is important in terms of determining customer expectations in sports centers and investigating perceptions of service quality and determining what kind of services should be offered in these enterprises. In this study, it was aimed to investigate the variables that predict the expectations of the sports center members and their perceived service quality levels. It is thought that the research findings will bring suggestions together with relevant concrete evidence to improve the service quality in public and private sports centers. In addition, this study aims to help us estimate to what extent customer satisfaction and expectation will determine fitness center preferences in the future.

In this research, the research group was formed by voluntary sampling method among the active members of the 2 swimming pools and 2 sports halls operated by Zeytinburnu Municipality. With this method, 372 people participated in the study and when the distribution of participants by gender is examined; the proportion of women is 64% and the proportion of men is 36%. When the distribution by age groups is examined; The proportion of people in the 18-30 age group is 23.4%, the proportion of people in the 31-40 age group is 38.7%, and the proportion of people in the 41-50 age group is 18.3%. The proportion of 51-60 age group is 17.2% and the proportion of 60+ age group is 2.4%. When the distribution according to the educational status is examined; the rate of primary school graduates is 20.4%, the ratio of high school graduates is 39.8%, the rate of associate degree graduates is 25.5%, and the ratio of undergraduate graduates is 14.2%. When the income groups are analyzed, 61.6% of the participants are in the 2000-3000 TL, 29.6% are in the 3000-4000 TL, 5.9% are in the 5000-6000 TL and 3% are in the 6000-7000 income group. When the distribution according to the number of sports days is examined; 11.2% of those who do sports 1 day a week, 35.8% of those who do sports 2 days, 35.8% of those who do sports 3 days, 4.6% of those who do sports 4 days, 12.9% of those who do sports 5 days. When the range according to the year of sport is examined; the proportion of those who do sports for 1-2 years is 20.7%, the proportion of those who do sports for 3-4 years is 19.4%, the proportion of those who do sports for 4-5 days is 26.1% and the proportion of those who do sports for 5-6 days is 16.9%. The first part of the study as a data collection tool generated questions about the participants' age, gender, educational status, income, the number of days and years they did sports. In the second part, "The Scale of Recreational Sports Services", which was validated and trusted by Köşker Demir and Çimen (2012), was used to determine the service perceptions of the participants in local government sports facilities. The scale is 10 sub-dimensional and it consists 38 articles. These sub-dimensions are "program diversity" (Article 3), "working time" (article 2) "information" (Article 4), "customer-employee interactions" (Article 6), "interaction between customers" (Article 2) "physical change" (Article 5), "joining" (Article 2), socialization (Article 3), "design" (Article 5), "material" (4 items total). For the gender factor; women differ from men as program diversity and working time in sub-dimensions. Also, according to the results taken from independent

groups of t-test; the sub-dimensions of information, program diversity and working time make an important significance according to the gender. It's estimated that women's sub-dimensions of "program diversity" and "working time" are significantly higher than men. The reason is that women have more free time than men, so they want to have more working time, more different sports branches and more information about these issues than men. For the age factor, individuals between 18-30, 51-60 and 60+ are higher than the individuals 31-40 and 41-50 as in sub-dimensions of the perception of total quality, customer-employee interaction, design, physical change, information, socialization, material, program diversity, the value of joining, interaction between customer and working time. For the weekly sports factor, those who do sports for 3 days have significantly higher perception than all the groups as in the sub-dimensions of "customer-employee interaction", "design", "physical change", "information and socialization", "material", "program diversity", "joining", "interaction between customers and working time". Therefore, perceptions of quality vary according to the number of service area used per week. As a result, it can be considered that social changes and transformations play an active role in eliciting conscious consumers. For this reason, the members of the sports center can be said that they do not evaluate the sports centers they go to in one dimension. Physical elements of sports centers meet the basic needs of individuals. However, it should be considered by local authorities that the environment in which they can socialise and the fact that human relationships are at the forefront can be important in meeting customers' basic expectations. Customers demand the services they receive to be qualified and their expectations are increasing day by day. Since service quality and meeting customer expectations are an important indicator of businesses' ability to sustain their assets, multifactor research must be undertaken to understand the nature of service quality and customer expectations. It's recommended that adding customer expectations in new research topics and carrying out an extensive research should be done in changing world conditions in terms of the quality of service and measurement tools.

Kaynakça / References

- Aras, H.; Çimen, K. ve Bal, F. (2019). Fiziksel egzersiz hizmetlerinde algılanan hizmet kalitesinin değerlendirilmesi: Ankara Bfit örneği. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(21), 1323-1332.
- Castillo-Rodriguez, A., Onetti-Onetti, W., ve Chinchilla-Minguet, J. L. (2019). Perceived quality in sports centers in Southern Spain: A case study. *Sustainability*, 11(14), 3983.
- Ceyhun, S. (2008). Spor tesislerinin rekreatif açıdan kullanımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 325.96.
- Demirel, H. N. (2013). *Rekreasyonel spor/fitness programı sunan işletmelerde hizmet kalitesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 31.95.
- Eraslan, A. (2014). *Üniversite yerleşkelerindeki rekreasyonel spor merkezlerinde hizmet kalitesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Greenwell, F., ve Pastore DL. (2004) Perceptions of the service experience: Using demographic and psychographic variables to identify customer segments. *Sport Marketing Quarterly*, 11(4), 233-241.
- Im, Y.S., O, Y.P. ve Kim, J.P. (2015). The effect of customer service guarantee of sports centers on service quality, service reliability, service value, and customer loyalty. *The Korea Journal of Sport*, 13(4), 345-362.
- İslamoğlu, I. (2019). Özel spor merkezlerindeki hizmet kalite algısı. *Journal of International Social Research*, 12(65), 1112-1117.
- Jung, W.J. ve Choi, J.Y. (2016). The relationship between service quality, service satisfaction, and repurchase intention of participants in sports centers. *The Korean Journal of Sports Science*, 25(2), 521-531.
- Kaya, L. Yücedağ, C , Aşikkutlu, H. ve Keskin, R . (2019). Üniversite fitness merkezlerinde kullanıcı memnuniyetinin incelenmesi: MAKÜ ve PAÜ örneği. *Uluslararası Mühendislik Tasarım ve Teknoloji Dergisi* , 1(1) , 1-9 .
- Kim, D., ve Kim, S.I Y. (1995). QUESC-An instrument for assessing the service quality of sport centers in Korea. *Journal of Sport Management*, 9, 208-220.
- Kim, H.J. ve Han, S.R. (2013). The effect of sports centers' service guarantee on service quality, service value, customer satisfaction and customer loyalty. *Journal of Digital Convergence*, 11(9), 127-138.
- Kim, K.S. (2006). The relationship among organizational culture, job satisfaction, and organizational commitment of public sports facilities. *The Korean Journal of Physical Education*, 45(6), 145-155.

- Memiş, U. A., ve Ekenci, G. (2007). Spor merkezlerinde müşteri memnuniyeti: Ankara İli örneği. *Gazi BESBD* 12(1), 33-48.
- Rhee, S.D., Lee, J.B. ve Lee, J.H. (2006). The effects of relationship benefits perceived by the participants of leisure activity on the satisfaction from sports centers and consumer loyalty. *Korean Journal of Sport Management*, 11(3), 77-90.
- Silvestro, R. (2002). Dispelling the modern myth: Employee satisfaction and loyalty drive service profitability. *International Journal of Operations & Production Management*, 22(1), 30-49.
- Yu, H. S., Zhang, J. J., Kim, D. H., Chen, K. K., Henderson, C., Min, S. D., ve Huang, H. (2014). Service quality, perceived value, customer satisfaction, and behavioral intention among fitness center members aged 60 years and over. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 42(5), 757-767.
- Yüzgenç, A. A. (2010). *Yerel hizmetlerin sunduğu spor hizmetlerinde hizmet kalitesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 19, 34, 43-44, 68.94.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Çetin, A. ve Demir, A. (2021). Rekreatyonel spor tesisleri üyelerinin algılanan hizmet kalitesi düzeylerinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 425-446. DOI: 10.26466/opus.677521

Hangi Öğrenciler Daha Uyumlu? Üniversiteye Uyumun Bazı Demografik Faktörlere Göre İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.773534

*

Evren Erzen* – Nilüfer Özabacı **

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi

E-Posta: evrenerzen@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-9726-2688](https://orcid.org/0000-0001-9726-2688)

**Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi

E-Posta: niluferozabaci@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-6237-1921](https://orcid.org/0000-0001-6237-1921)

Öz

Bu araştırmada cinsiyet, öğrenim görülen fakülte ve sınıf düzeyi değişkenlerinin, üniversiteye farklı düzeylerdeki uyumda farklılaşmaya sebep olup olmadığı ele alınmıştır. Araştırma, değişkenler arası ilişkileri belirlemek amacıyla ilişkisel desende tasarlanmıştır. Katılımcılar altı farklı fakültede öğrenim gören 992 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların 377'si erkek (%38), 615'i kadındır (%62). Sonuçlar kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha iyi uyum sağladığını göstermektedir. Fakülte değişkenine yönelik analizler arkadaş ilişkilerinde uyum açısından eğitim, iktisat ve işletme, ilahiyat, mimarlık-mühendislik ile fen-edebiyat; akademik uyum açısından ilahiyat, eğitim ve tıp; üniversiteye genel uyum sağlama açısından ilahiyat ve tıp fakültesi öğrencilerinin avantajlı olduğunu göstermektedir. Sınıf düzeyleri açısından yapılan analizler ikinci sınıf öğrencilerinin arkadaş ilişkilerinde uyum bağlamında risk grubunda olduğunu, ikinci sınıf öğrencilerinin uyum sorunu yaşama potansiyellerinin diğer sınıf düzeylerinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Ulaşılan sonuçlar literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversiteye uyum, fakülte, sınıf düzeyi, cinsiyet

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Nilüfer ÖZABACI danışmanlığında Evren ERZEN tarafından hazırlanan doktora tezinin verilerinin bir kısmı kullanılarak hazırlanmıştır.

Which Students Are More Adjusted? Examination Of University Adjustment In Terms Of Some Demographic Factors

*

Abstract

In this study, it was examined whether the variables of gender, faculty and grade level of education caused differentiation in university adaptation at different levels. The research was designed in a correlational design to determine the relationships between variables. Participants consisted of 992 university students from six different faculties. 377 of the participants were male (38%) and 615 were female (62%). The results show that female students adapt better than male students. The analysis of the faculty variable shows that in terms of friendship adjustment, faculties of education, economics and administrative sciences, theology, engineering and architecture and science and letters seem to be advantageous; theology, education and medicine in terms of academic adjustment; in terms of general adjustment to the university, theology and medical faculty students seem to be advantageous. Analyzes in terms of grade levels revealed that second grade students were in the risk group in terms of adjustment in their friendship relationships, and the potential of second grade students to have adjustment problems was higher than other grade levels. The results were discussed in the light of literature.

Keywords: *Adjustment to university, faculty, grade level, gender*

Giriş

Üniversite yaşamı insanların yükseköğrenimlerini tamamladıkları bir dönem olmanın ötesinde ailelerinden ayrı kaldıkları, yaşamın güçlükleriyle yüz yüze geldikleri önemli bir zaman dilimidir. Bu sebeple bireyler; üniversite yaşamında gerek kendisinden, gerekse çevresinden kaynaklanan faktörlere dayalı uyum sorunları yaşayabilmektedirler.

Üniversiteye uyum sorunlarının nedenlerine odaklanan araştırmalara bakıldığında demografik değişkenlerin ön planda olmadığı, bunun yerine bireyin kişisel özelliklerinin yer aldığı araştırmaların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Söz konusu kişisel özelliklerle üniversiteye uyumun ilişkisi hakkında fikir sahibi olmaya yardımcı olacak çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Gómez, Alfredo ve Glass, 2014; Kalsner ve Pistole, 2015; Leong ve diğ., 2017). Bununla birlikte çevresel faktörlerin de üniversiteye uyum üzerinde etkili olabildiğine ilişkin ipuçları bulunmaktadır. Örneğin farklı fakültelerdeki öğrencilerin üniversiteye uyum düzeylerinin değişebildiği (Bökeoğlu, 2007; Karahan ve diğ., 2005), farklı okul çevreleri öğrencinin uyum düzeyine etki edebildiği (Murray-Harvey ve Slee, 2010) bilinmektedir. Türkiye'de üniversiteye giriş puanları açısından bakıldığında yıllardır en yüksek puanlarla giriş yapılan tıp fakülteleri (YÖK, 2019a) ile nispeten çok daha düşük puanlarla öğrenci alımı yapan iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin (YÖK, 2019b) aynı çevresel koşullara sahip olmaları pek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte öğrencilerin sınıf düzeyleri de üniversiteye uyum düzeylerinin belirlenmesinde önemli bir etken konumundadır. Uyum sorunları açısından birinci sınıf öğrencilerini ön plana çıkaran çalışmaların (Bülbül ve Güvendir, 2014; Hinkle, 2004) yanı sıra az sayıda farklı sınıf düzeylerini inceleyen çalışma bulunmaktadır (Reyes, 2011; Sülek Şanlı, 2015). Bu durum, farklı sınıf düzeylerinde ve fakültelerde yaşanmakta olan uyum sorunlarının gözden kaçırılması ve müdahale programlarında bu faktörlerin göz ardı edilmesi riskini barındırmaktadır. Bu açıdan üniversiteye uyumun belirlenmesinde öğrenim görülen fakültelerin ve sınıf düzeylerinin göz önünde bulundurulması önemlidir. Son olarak çalışmada başlı başına uyum düzeyine etki eden bir faktör olan cinsiyet faktörü yer almaktadır. Bilindiği üzere kadınların erkeklere göre sahip oldukları biyolojik ve hormonal farklılıkların büyük ölçüde psikolojik sonuçları bulunmakta ve bu durum da kadınlarla erkekler arasında uyum becerileri açısından farklılaşmaya sebep olmaktadır (Brizendine, 2014b, 2014a).

Öte yandan kadınlar erkeklerden farklı yaşayış tarzlarına sahip olduğu gibi erkeklere etki edenlerden daha farklı sosyal faktörlere maruz kalabilmektedirler (Sancar, 2014). Dolayısıyla kadınlarla erkekler arasında uyum açısından farklılaşma olması beklenen bir durumdur. Fakat bu farklılaşmanın üniversiteye uyumun hangi alt basamağında ve özellikle hangi uyum düzeyinde gerçekleştiğine dair henüz bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu çalışmadan elde edilecek bulguların, önceki araştırmaların sonuçlarını tamamlayıcı nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Literatürde üniversiteye uyum becerileri ile demografik faktörler arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara bakıldığında barınma sorunu (Filiz ve Çemrek, 2006; Rienties, Beausaert, Grohnert, Niemantsverdriet ve Kommers, 2012), sosyal olanakların yetersizliği (Karahan, Sardoğan, Özkamalı ve Dicle, 1999; Sevüktekin, Nargeleçekenler ve Çetin, 2012) ve maddi imkânsızlıklar (Güçlü, 1995) gibi faktörlerin etkilerinin ele alındığı gözlenmektedir. Bununla birlikte özellikle yurtdışı araştırmalarda çok uluslu öğrenci alımı yapan üniversitelerin dil uyuşmazlığı (Yusoff, 2012) gibi güçlüklerle bağlı uyum sorunları yaşandığına dair bulgular elde edilmiştir. Konuya psikolojik danışma ve uyum programları açısından bakıldığında tüm bu veriler, oluşturulacak müdahale ve uyum programlarının geliştirilmesinde büyük öneme sahiptir. Çünkü yalnızca bireyle doğrudan ilişkili öz-yeterlik (Thomas ve diğ., 2016), sosyal destek (Halamandaris ve Power, 1997) ve bağlanma stili (Bernier, Larose, Biovin ve Soucy, 2004) gibi faktörler değil, kişiye dolaylı olarak etki eden bu gibi çevresel faktörler de bireyin uyum sürecine olumlu veya olumsuz özellikleri sebebiyle önem arz etmektedir. Bu noktada öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri (İkiz, Asıcı, Savcı ve Yörük, 2015) ve fakülte (Mercan ve Yıldız, 2011) gibi faktörlerin az sayıda çalışma ile incelendiği görülmektedir. Bu eksiklik, uyum sorunlarına yönelik geliştirilecek olan psiko-eğitim programlarının olası etkilerinin göz ardı edilmesi anlamına gelebilir. Dolayısıyla üniversiteye uyum düzeyine etki edebilecek sayısız değişken bulunmaktayken bu konuda ne kadar farklı değişkene ilişkin veri elde edilirse çözüme yönelik geliştirilecek programlara o kadar katkı sağlanmış olacaktır. Bu sebeple öğrenim görülen fakülte, sınıf düzeyi ve cinsiyete ilişkin bulguların, literatürdeki bulguların çeşitlenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında elde edilen verilerin düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç farklı uyum düzeyinde elde

edilmiş olması, araştırmacılara tüm bu faktörlerin farklı uyum düzeylerindeki etkilerini karşılaştırma olanağı vereceği düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmada incelenen değişkenler ve elde edilen verilerin üç farklı uyum düzeyinde ele alınmış olması önemlidir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin cinsiyet, öğrenim gördükleri fakülte ve sınıf düzeylerine göre üniversiteye uyum becerilerinin farklılaşmaya sebep olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda üniversite öğrencilerinin uyum düzeyleri belirlenerek her bir uyum düzeyinde farklılaşma olup olmadığı ayrı ayrı sınıanmıştır.

Yöntem

Çalışmanın Deseni

Çalışmada üniversiteye uyum faktörü bağımlı; cinsiyet, fakülte ve sınıf düzeyi değişkenleri bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Bağımsız ve kategorik nitelikteki değişkenlerin bağımlı değişkende farklılaşmaya neden olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple çalışmada ilişkisel desenden faydalanılmıştır. İlişkisel desen, değişkenler arasındaki bağların açığa çıkartılması ve daha iyi anlaşılması amacıyla kullanılmakta olan nicel yaklaşıma dayalı bir desendir (Lodico, Spaulding ve Voegtler, 2006). İlişkisel desenler iki veya daha fazla değişken arasında, elde edilen puanların çıkarımsal sonuç elde etmeye olanak sağlamaktadır (Creswell, 2012). Bu sebeple bu çalışmada bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler tarafından farklılaşma farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla ilişkisel desen kullanılmıştır.

Katılımcılar Ve Prosedür

Çalışmanın evreni Türkiye'de bir üniversitenin 21.876 kayıtlı lisans öğrencisi olarak belirlenmiş ve bu üniversiteye bağlı altı farklı fakültenin dört farklı sınıf düzeyinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle veriler toplanmıştır. Çalışma kapsamında 1035 katılımcıdan veri toplanmış, z puanlarının incelenmesi sonucunda uç değerlere sahip olduğu belirlenen veriler çıkartılarak 992 kişilik veri seti elde edilmiştir. Katılımcılar, doldurulacak ölçek ve bilgi formu hakkında bilgilendirilmiş ve 40 dakikalık bir ders saati içerisinde uygulama sonlandırılmıştır. Katılımcıların 377'si erkek (%38), 615'i kadındır (%62). Ayrıca katılımcıların 223'ü (%22.5) birinci, 306'sı ikinci (%30.8), 262'si üçüncü (%26.4) ve 201'i dördüncü sınıfa (%20.3) devam etmektedir. Fakülte bazında

ise öğrencilerin 170'i (%17.1) fen-edebiyat, 154'ü (%15.5) tıp fakültesi, 124'ü (%12.5) mimarlık mühendislik, 178'i (%17.9) iktisat ve işletme, 193'ü (%19.5) ilahiyat ve 173'ü (%17.4) eğitim fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır.

Katılımcılara elde edilecek tüm verilerin gizli tutulacağı ve yalnızca bilimsel araştırma amacıyla kullanılacağı ve tüm katılımcıların istekleri doğrultusunda araştırmadan çekilme hakları olduğu, gönüllü olarak katılım sağlanmalarının beklendiği belirtilmiş ve herhangi bir teşvik sağlanmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Üniversite Uyum Ölçeği: Üniversite Uyum Ölçeği, yazarın doktora araştırması kapsamında geliştirilmiştir. Üniversite öğrencilerinin uyum becerilerini Arkadaş İlişkisinde Uyum ve Akademik Uyum olmak üzere iki alt boyutla ele alan ölçek, 1'den (kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiş 5'li Likert tipinde ve 11 maddelidir. Ölçeğin geçerliğine ilişkin elde edilen doğrulayıcı faktör analizi değerleri $\chi^2/sd= 1.41$, RMSEA = .04, GFI = .95, CFI = .98 ve NNFI = .97'dir. Ölçeğin güvenirliğine ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları ise Arkadaş İlişkisinde Uyum boyutu için .83, Akademik Uyum boyutu için .82 ve ölçeğin bütünü için .82'dir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan kişisel bilgi formunda katılımcıların cinsiyet, öğrenim gördükleri fakülte ve sınıf düzeyine ilişkin sorular yer almaktadır.

Veri analizi

Üniversite öğrencilerinin farklı uyum düzeylerinde hangi faktörlerden etkilendiğinin belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testlerinden yararlanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin sahip olduğu uyum düzeylerinin belirlenmesi içinse öncelikle uyum ölçeğinden alınan minimum ve maksimum puanlar belirlenmiştir. Sonrasında her bir alt boyut için ortalama ve standart sapma puanları belirlenerek uyum düzeyleri tespit edilmiştir. Sonuç olarak düşük, orta ve yüksek uyum düzeylerine sahip olduğu belirlenen gruplardan arkadaş ilişkisinde uyum için 131, 642 ve 219; akademik uyum için 136, 671 ve 185; genel üniversiteye uyum için 128, 714 ve 150 kişilik gruplar elde edilmiştir. Tüm analizler üniversiteye uyum düzeylerine göre belirlenen bu gruplar üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Üniversiteye uyumun cinsiyete dayalı farklılaşmasına ilişkin bulgular

Öncelikle verilerin dağılımları incelenmiş normal dağılım göstermedikleri anlaşılmıştır. Bu sebeple üniversiteye uyum puanlarının cinsiyete göre farklılaşmasının belirlenmesi amacıyla parametrik olmayan Mann Whitney-U testi gerçekleştirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Farklı Uyum Düzeylerinin Cinsiyete Dayalı Farklılaşmasına İlişkin Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Boyut	Düzyey	Cinsiyet	η	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	$\Sigma_{\text{sıra}}$	U	Z	p
Arkadaş İlişkisinde Uyum	Düşük uyum	Erkek	54	62.82	3392.50	1907.50	-71	.47
		Kız	76	67.40	5122.50			
	Orta uyum	Erkek	260	313.28	81454.00	47524.00	-93	.34
		Kız	382	327.09	124949.00			
	Yüksek uyum	Erkek	63	105.88	6670.50	4654.50	-65	.51
		Kız	156	111.66	17419.50			
Akademik Uyum	Düşük uyum	Erkek	72	67.48	4858.50	2230.50	-32	.74
		Kız	64	69.65	4457.50			
	Orta uyum	Erkek	254	334.61	84991.00	52606.00	-09	.92
		Kız	416	336.04	139794.00			
	Yüksek uyum	Erkek	51	98.60	5028.50	3131.50	-89	.37
		Kız	134	90.87	12176.50			
Üniversiteye Uyum	Düşük uyum	Erkek	63	65.24	4110.00	1938.00	-38	.70
		Kız	64	62.78	4018.00			
	Orta uyum	Erkek	272	332.71	90497.50	66854.50	-2.52	.01
		Kız	442	372.75	164757.50			
	Yüksek uyum	Erkek	42	69.85	2933.50	2030.50	-1.00	.31
		Kız	108	77.70	8391.50			

$\bar{X}_{\text{sıra}}$: Sıra ortalamaları, $\Sigma_{\text{sıra}}$: Sıralar toplamı, η : Kişi sayısı, p: Anlamlılık değeri

Sonuçlar yalnızca üniversiteye genel uyum puanlarında orta uyum düzeyinde kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık gözlemlendiğini göstermektedir [U = 66854.50, p < .01].

Ortaya çıkan anlamlı fark kaynağına bakıldığında, aradaki anlamlı farkın kızların uyuma ilişkin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}} = 372.75$) erkeklerin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}} = 332.71$) yüksek olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Üniversiteye uyumun fakülteye dayalı farklılaşmasına ilişkin bulgular

Öğrenim görülen fakültenin üniversiteye uyumda farklılaşmasını belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis testi gerçekleştirilmiştir. Analizler arkadaş ilişkisinde uyum, akademik uyum ve üniversiteye genel uyum olmak üzere üç ayrı düzeyde de analiz edilmiştir. Analiz sonucunda arkadaş ilişkisinde uyum alt boyutunun düşük ($\chi^2_{(5)}= 11.22; p < .05$), orta ($\chi^2_{(5)} = 13.06; p < .05$) ve yüksek ($\chi^2_{(5)} = 11.72; p < .05$) olmak üzere üç düzeyde de anlamlı farklılaşma gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 2).

Her üç uyum düzeyinde ortaya çıkan anlamlı farklılığın kaynaklarının belirlenmesi amacıyla ikili Mann Whitney U testleri gerçekleştirilmiştir. Arkadaş ilişkisinde düşük uyum düzeyindeki farklılaşmanın kaynağının fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=31.80$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=23.44$); mimarlık-mühendislik fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}} = 23.64$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=16.24$); eğitim fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=26.97$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=16.62$) ve eğitim fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=24.17$) ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=16.46$) yüksek olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

Arkadaş ilişkisinde orta uyum düzeyine sahip öğrenciler arasındaki farkın iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=122.71$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=98.52$); ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=123.42$), tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=99.62$); eğitim fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}} = 119.19$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=96.71$) yüksek olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Arkadaş İlişkisinde Uyum Düzeylerinin Fakülte Değişkenine Göre Farklılaşma İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Boyut	Düzyey	Grup	η	$\bar{X}_{sıra}$	Sd	χ^2	p
Arkadaş İlişkisinde Uyum	Düşük Uyum	Fen-edebiyat	30	71.30	5	11.22	.04
		Tıp	25	51.44			
		Mim.-mühendislik	11	78.05			
		İktisat-İşletme	27	62.89			
		İlahiyat	23	59.74			
	Orta Uyum	Eğitim	15	86.03	5	13.06	.02
		Fen-edebiyat	103	304.12			
		Tıp	107	273.09			
		Mim.-mühendislik	94	318.77			
		İktisat-İşletme	114	345.50			
	Yüksek Uyum	İlahiyat	116	343.09	5	11.72	.03
		Eğitim	108	339.88			
		Fen-edebiyat	37	128.20			
		Tıp	22	82.61			
		Mim.-mühendislik	19	105.68			
		İktisat-İşletme	37	94.45			
		İlahiyat	54	115.91			
		Eğitim	50	115.35			

$\bar{X}_{sıra}$: Sıra ortalaması, Sd: serbestlik derecesi, χ^2 : Ki kare, η : Kişi sayısı, p : Anlamlılık değeri

Arkadaş ilişkisinde yüksek uyum düzeyine sahip öğrenciler arasındaki farkın fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{sıra}=34.46$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{sıra}=22.50$); fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{sıra}=43.18$) iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{sıra}=31.82$); ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{sıra}=41.74$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{sıra}=30.55$); eğitim fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{sıra}=39.78$) tıp fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{sıra}=29.05$) yüksek kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Akademik uyum bağlamında gerçekleştirilen analizlerde farklı fakülte-lerde öğrenim görmekte olan öğrenciler arasında orta düzeyli akademik uyuma sahip öğrenciler arasında anlamlı farklar meydana geldiği belirlenmiştir ($\chi^2_{(5)} = 12.03$; $p < .05$). Sonuçlar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Akademik Uyum Düzeylerinin Fakülte Değişkenine Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Boyut	Düzyey	Grup	η	$\bar{X}_{sıra}$	Sd	χ^2	p
Akademik Uyum	Düşük Uyum	Fen-edebiyat	28	73.34	5	7.09	.21
		Tıp	21	71.93			
		Mim.-mühendislik	17	57.50			
		İktisat-İşletme	22	80.16			
		İlahiyat	20	72.15			
	Orta Uyum	Eğitim	28	56.00	5	12.03	.03
		Fen-edebiyat	121	299.36			
		Tıp	102	336.22			
		Mim.-mühendislik	98	313.23			
		İktisat-İşletme	129	332.25			
	Yüksek Uyum	İlahiyat	123	371.20	5	6.51	.25
		Eğitim	98	364.53			
		Fen-edebiyat	21	98.86			
		Tıp	31	80.05			
		Mim.-mühendislik	9	107.28			
		İktisat-İşletme	27	77.93			
		İlahiyat	50	95.65			
		Eğitim	47	102.03			

$\bar{X}_{sıra}$: Sıra ortalaması, Sd: serbestlik derecesi, χ^2 : Ki kare, η : Kişi sayısı, p : Anlamlılık değeri

Orta düzeyli akademik uyumda ortaya çıkan farkın ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{sıra}=134.60$) fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{sıra}=110.20$); eğitim fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{sıra}=121.58$) fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{sıra}=100.62$); ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{sıra}=119.62$) mimarlık-mühendislik fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{sıra}=100.18$) yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Üniversiteye genel uyuma bakıldığında orta düzeyde üniversiteye uyum gösteren öğrencilerin fakültele göre farklılaştığı gözlenmiştir ($\chi^2_{(5)} = 17.89$; $p < .05$). Kruskal Wallis testinin sonuçları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Üniversiteye Uyum Düzeylerinin Fakülte Değişkenine Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Boyut	Düzyey	Grup	η	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	Sd	χ^2	p
Üniversiteye Uyum	Düşük Uyum	Fen-edebiyat	29	66.88	5	2.60	.76
		Tıp	27	57.85			
		Mim.-mühendislik	14	60.89			
		İktisat-İşletme	21	72.90			
		İlahiyat	19	60.55			
		Eğitim	18	67.81			
	Orta Uyum	Fen-edebiyat	117	307.23	5	17.89	.00
		Tıp	109	372.22			
		Mim.-mühendislik	103	328.34			
		İktisat-İşletme	136	354.23			
		İlahiyat	134	408.00			
		Eğitim	115	365.83			
	Yüksek Uyum	Fen-edebiyat	24	71.50	5	9.50	.09
		Tıp	18	50.06			
		Mim.-mühendislik	7	96.21			
		İktisat-İşletme	21	73.79			
		İlahiyat	40	80.18			
		Eğitim	40	81.95			

$\bar{X}_{\text{sıra}}$: Sıra ortalaması, Sd: serbestlik derecesi, χ^2 : Ki kare, η : Kişi sayısı, p: Anlamlılık değeri

Orta düzeyde üniversiteye uyum sağlayan öğrenciler arasındaki farkın tıp fakültesi öğrencilerinin uyum puanı sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=124.11$) fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=103.62$); iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamaları ($\bar{X}_{\text{sıra}}=136.21$) fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=116.29$); ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=140.87$) fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=108.97$); ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=130.97$) mimarlık-mühendislik fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=103.42$); ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=146.41$) iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=124.75$) fazla olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Üniversiteye uyumun sınıf düzeyine dayalı farklılaşmasına ilişkin bulgular

Farklı üniversiteye uyum düzeylerinin fakülte değişkenine göre farklılaşım farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bir dizi Kruskal Wallis testi gerçekleştirilmiştir. Analizler arkadaş ilişkisinde uyum, akademik uyum ve toplam uyum puanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlk olarak arkadaş ilişkisinde uyum boyutunda analiz yapılmıştır. Düşük ve yüksek düzeyde arkadaş ilişkisinde uyuma sahip öğrencilerde bir farklılaşma gözlenmezken orta düzeyde arkadaş ilişkisinde uyuma sahip olan grubun sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($\chi^2_{(3)} = 11.11; p < .05$). Sonuçlar Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Arkadaş İlişkisinde Uyum Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşmalarını Gösteren Kruskal Wallis Sonuçları

Boyut	Düzye	Grup	η	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	Sd	χ^2	p
Arkadaş ilişkisinde Uyum	Düşük Uyum	1.sınıf	29	62.26	3	.47	.92
		2.sınıf	45	66.82			
		3.sınıf	33	68.39			
		4.sınıf	24	65.69			
	Orta Uyum	1.sınıf	154	322.88	3	11.11	.01
		2.sınıf	196	288.30			
		3.sınıf	171	350.17			
		4.sınıf	121	333.02			
	Yüksek Uyum	1.sınıf	40	119.73	3	1.51	.67
		2.sınıf	65	107.84			
		3.sınıf	58	105.37			
		4.sınıf	56	110.36			

$\bar{X}_{\text{sıra}}$: Sıra ortalaması, Sd: serbestlik derecesi, χ^2 : Ki kare, η : Kişi sayısı, p: Anlamlılık değeri

Ortaya çıkan anlamlı farkın kaynağının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen ikili Mann Whitney U testleri sonucunda orta düzeyde arkadaş ilişkisinde uyum gösteren öğrenciler arasındaki farkın üçüncü sınıf öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=203.05$) ikinci sınıf öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=167.38$); dördüncü sınıf öğrencilerinin sıra ortalamalarının ($\bar{X}_{\text{sıra}}=172.74$) ikinci sınıf öğrencilerinin sıra ortalamalarından ($\bar{X}_{\text{sıra}}=150.52$) fazla olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

Akademik uyum boyutuyla gerçekleştirilen analizler sonucunda düşük, orta ve yüksek olmak üzere her üç düzeyde anlamlı bir farklılık oluşmadığı gözlenmiştir. Sonuçlar Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Akademik Uyum Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşmalarını Gösteren Kruskal Wallis Sonuçları

Boyut	Düzyey	Grup	η	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	Sd	χ^2	p
Akademik Uyum	Düşük Uyum	1.sınıf	39	67.53	3	.08	.99
		2.sınıf	47	68.48			
		3.sınıf	26	70.31			
		4.sınıf	24	68.17			
	Orta Uyum	1.sınıf	147	351.75	3	1.56	.66
		2.sınıf	203	336.12			
		3.sınıf	179	325.29			
		4.sınıf	142	333.02			
	Yüksek Uyum	1.sınıf	37	81.84	3	3.77	.28
		2.sınıf	56	100.73			
		3.sınıf	57	88.68			
		4.sınıf	35	99.46			

$\bar{X}_{\text{sıra}}$: Sıra ortalaması, Sd: serbestlik derecesi, χ^2 : Ki kare, η : Kişi sayısı, p : Anlamlılık değeri

Toplam uyum puanlarına göre gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi ile akademik uyuma benzer şekilde düşük, orta ve yüksek üniversiteye uyum düzeylerinde de anlamlı bir farkın ortaya çıkmadığı gözlenmiştir. Sonuçlar Tablo 7’de özetlenmiştir.

Tablo 7. Üniversite Öğrencilerinin Toplam Uyum Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşmalarını Gösteren Kruskal Wallis Sonuçları

Boyut	Düzyey	Grup	η	$X_{\text{sıra}}$	S.d	χ^2	p
Üniversiteye Uyum	Düşük Uyum	1.sınıf	36	64.08	3	.74	.86
		2.sınıf	39	65.77			
		3.sınıf	30	60.20			
		4.sınıf	23	68.61			
	Orta Uyum	1.sınıf	160	370.83	3	5.24	.15
		2.sınıf	224	331.63			
		3.sınıf	182	365.72			
		4.sınıf	148	372.13			
	Yüksek Uyum	1.sınıf	27	68.87	3	4.17	.24
		2.sınıf	43	77.60			
		3.sınıf	50	69.75			
		4.sınıf	30	88.03			

$\bar{X}_{\text{sıra}}$: Sıra ortalaması, Sd: serbestlik derecesi, χ^2 : Ki kare, η : Kişi sayısı, p : Anlamlılık değeri

Tartışma

Bu çalışmada cinsiyet, öğrenim görülen fakülte ve sınıf düzeyi değişkenlerinin farklı düzeylerde üniversiteye uyum sağlamış olan üniversite öğrencilerinde farklılaşmaya sebep olup olmayacağı araştırılmıştır. Bu doğrultuda incelenen değişkenler sıralı olarak ele alınmış ve başlıklar halinde tartışılmıştır.

Farklı Üniversiteye Uyum Düzeylerinin, Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin Sonuç Ve Tartışma

Araştırmada arkadaş ilişkisinde uyum ve akademik uyum faktörlerine ait uyum düzeylerinin hiçbirinde anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir. Üniversiteye genel uyum bağlamında gerçekleştirilen analizde düşük ve yüksek uyum düzeyindeki öğrencilerde cinsiyet faktörünün herhangi bir farklılığa neden olmadığı, buna karşın orta düzey uyuma sahip öğrencilerde kızların lehine anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre üniversiteye orta düzeyde uyum sağlama konusunda kızların lehine bir durum olduğu, bir başka ifadeyle kız öğrencilerin orta düzeyde üniversiteye uyum sağlama konusunda avantaj sağladıkları söylenebilir.

Literatürde kız ve erkeklerin üniversiteye uyum düzeylerine ilişkin farklı sonuçlar bulunmaktadır. Bu sonuçlar arasında erkeklerin üniversite ortamına daha uyumlu olduğunu gösterenler olduğu gibi (Altunay, 2010; Öztemel, 2010; Şahin ve Tunçel, 2008) cinsiyetin bir farklılık yaratmadığını (Aladağ Bayrak ve Bülbül, 2013; Alver, 1998; Darlow, Norvilitis ve Schuetze, 2017) veya belirli alanlarda kızların daha yüksek düzeyde uyum gösterdiğini ortaya koyan bulgular da (Gökkaya, 2016, s.60; Hum ve Falci, 2016, s.1; Sánchez, Colón ve Esparza, 2005, s.624) mevcuttur. Literatürde kızların daha yüksek umut düzeyine (Şahin, 2009) ve yaşam doyumuna (Dost, 2007) sahip olduklarına ilişkin bulgular, kız öğrencilerin zorluklarla mücadele güçlerini kullanarak iyi bir uyum sağlayabiliyor olmalarının bir açıklaması olabilir. Literatürde kızların erkeklerden daha fazla yardım arama davranışı sergiledikleri (Çebi, 2009; Yalın, 2007) ve erkeklere oranla ailelerinden daha az reddedilmeye maruz kaldıkları bildirilmiştir (Keskiner, 2012). Ayrıca sosyal destek alanında yürütülmüş araştırmalarda kızların erkeklerden daha yüksek düzeyde sosyal desteğe sahip olduğu (Orman, 2016; Sayar, 2006; Sever, 2015) ve kızların bu sosyal destekten erkeklere oranla daha fazla yarar sağladıkları be-

lirlenmiştir (Milner, Krnjacki ve LaMontagne, 2016). Kızların gerek arkadaş-tan gerekse aileden elde edilen sosyal desteği kullanma oranlarının erkeklerden yüksek olduğuna ilişkin veriler de bulunmaktadır (Kartal ve Çetinkaya, 2009). Bu durum kızların sosyal destek kaynaklarını çeşitlendirdiği ve erkeklerden daha verimli kullandığı bulgusuyla (Diaz ve Bui, 2017) örtüşmektedir. Cheung ve Sim (2017) kızların mesleki konularda ebeveynlerden, duygusal konularda arkadaşlarından destek aldıklarını ve bu sayede uygun destek türüne yönelerek sorunların çözümüne işlevsel yaklaştıklarını tespit etmiştir. Bu noktada kızların sağlıklı sosyal çevre edinerek sosyal uyumu, arkadaşlarıyla birlikte çalışmalar yürüterek akademik uyumu ve sorunlarını çevresiyle paylaşarak da genel üniversiteye uyumu başarılı bir şekilde gerçekleştirdikleri düşünülebilir.

Farklı Üniversiteye Uyum Düzeylerinin, Öğrenim Görülen Fakülteye Göre Farklılaşmasına İlişkin Sonuç Ve Tartışma

Bu çalışmada farklı uyum düzeylerindeki üniversite öğrencilerinin arkadaş ilişkisinde uyum, akademik uyum ve genel uyum puanlarının öğrenim gördükleri fakülteye göre farklılaşp farklılaşmadığı sınıranmıştır.

Arkadaşlarıyla uyum düzeyi düşük olan öğrenciler arasında eğitim, fen-edebiyat ve mimarlık-mühendislik fakültesi öğrencilerinin avantajlı olduğu görülmektedir. Eğitim fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin az (Şahin, 2009) ve uyum sağlamaya yatkın olmaları (Erdoğan, Şanlı ve Şimşek Bekir, 2005) bu bulguyu desteklemektedir. Fen-edebiyat ve mimarlık-mühendislik fakültelerindeki durum ise bu iki fakültedeki öğrencilerin sosyal ilişkilerdeki tolerans düzeylerinin yüksek olmasıyla alakalı olabilir (Sönmez, 2019). İktisat, ilahiyat ve eğitim fakültesi öğrencilerinin orta düzeydeki arkadaş uyumunda avantajlı olduğuna ilişkin bulgu ise bu bireylerin dışadönük (McCrae ve Costa, 1985) veya sosyal (Siyez, n.d.; Yeşilyaprak, n.d.) kişilik özelliklerine sahip olmalarıyla alakalı olabilir. Gülücü'nün (2017), sosyal kişilik tipi ile muhasebe-finance bölümü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulgulaması bu görüşü desteklemektedir. İlahiyat fakültesi öğrencileri açısından ise hoşgörü düzeylerinin yüksek olması (Arıcı ve Tokur, 2017) bu durumun bir açıklaması olabilir. En yüksek düzeyde arkadaş ilişkisi uyumu olan grupta Fen ve Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin avantajlı olmasının sebebi ise atanma ve iş bulma konusunda yaşadıkları yoğun kaygıdan (Fırınacı Orman,

2016; Şanlı Kula ve Saraç, 2017) kurtulmak için sosyal ilişkilerde sağlayacakları doyum aracı olarak kullanmaları olabilir.

Akademik uyum becerisine göre yapılan analizlerde yalnızca orta uyum düzeyinde anlamlı bir farklılığın ortaya çıktığı belirlenmiştir. Orta düzeyli akademik uyumda ilahiyat, eğitim ve tıp fakülteleri en avantajlı gruplardır. Eğitim fakültesi öğrencilerinin akademik uyum düzeylerinin yüksek olması genel uyum becerilerinden elde ettikleri motivasyonla akademik başarılar elde etmeleri olabilir (Mercan ve Yıldız, 2011). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin akademik uyumlarının yüksek olma sebebi ise bu öğrencilerin okuldan önce aileleri tarafından dini bilgiler konusunda eğitilmiş olmaları olabilir (Keskin, 2003). Tıp fakültesi öğrencilerinin de çoğunlukla fen lisesi çıkışlı olmaları (Türk, 2018) ve en yüksek yerleşme puanıyla üniversiteye yerleşen kesimde bulunmaları (Alp, 2019) bu durumun bir açıklaması olabilir.

Üniversiteye genel uyum düzeylerine göre yapılan analizlerde İlahiyat Fakültesinin en yüksek düzeyde uyuma sahip öğrencilere sahip olduğu, bunu Tıp ve Eğitim Fakültesi öğrencilerinin izlediği görülmektedir. Fen-Edebiyat ile Mimarlık-Mühendislik Fakülteleri öğrencilerinin ise en düşük düzeyde uyuma sahip olduğu belirlenmiştir. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin uyum becerilerinin yüksek olma sebebi atanma oranlarının yüksek olması (MEB, 2017), iş garantisi algılarının yüksek olması (Nazıroğlu, Acuner ve Birinci, 2017) ve dolayısıyla yakın hedeflere uzak hedeflere oranla daha iyi motive olmaları (Lucariello ve diğ., 2016; Stock ve Cervone, 1990) olabilir. Ayrıca dini faaliyetlere katılımın bireyin öz-saygısını (Sherkat ve Reed, 1992), maneviyatınsa zorluklarla mücadele becerisini artırması (Glenn, 2014) bir diğer etken olabilir. İş garantisinin bulunması tıpkı İlahiyat Fakültesi gibi Tıp fakültesi öğrencilerinin uyum becerilerinin artışında da (Alper ve Özdemir, 2004; Köksal, Vehid, Tunçkale, Sipahioğlu ve Özbal, 2014; Yarış, Topbaş, Çan ve Özorun, 2001) etkili olmuş olabilir. Bu fakülteye giden öğrencilerin yurt dışında olduğu gibi (Hyppölä ve diğ., 1998) Türkiye’de de en başarılı öğrencilerden seçilmesi (Genç, Kaya ve Genç, 2007) akademik açıdan zaten başarılı olan bu topluluğun birbirine uyum sağlama açısından avantaj yarattığını düşündürmektedir. Bununla birlikte benzer kişilik tipinde olmaları (Vedel, 2016), büyük ölçüde yüksek sosyo-ekonomik gelir düzeyinden gelmeleri (Sadıkoğlu ve diğ., 2003) de uyum sağlamalarını kolaylaştırmış olabilir. Uyum becerisi yüksek grupların aksine bu becerileri düşük olan Mimarlık-Mühendislik ile Fen-Edebiyat fakültesi öğrencilerinin atanma durumlarının daha

kötü olması (Ersan, 2017; Fırıncı Orman, 2016; İlhami ve Oral, 2011) üniversiteye uyum düzeyini düşürmüş olabilir. Ayrıca Fen ve Edebiyat fakültesi öğrencilerinin depresyona karşı eğilimlerinin yüksek olması (Özdel, Bostancı, Özdel ve Oğuzhanoğlu'nun, 2002), geleceğe yönelik kaygılar barındırmaları (Şanlı Kula ve Saraç, 2017) uyum sorunu yaşamalarına sebep olmuş olabilir. Bununla birlikte öğrencilerin barınma (Filiz ve Çemrek, 2006) ve fakülte içerisinde tercih edilen bölümlerin farklılığı gibi bireylerin mutluluk düzeylerine etki eden faktörler de (Sevüktekin, Nargeleçekenler ve Çetin, 2012) uyum becerisi üzerinde etkili olmuş olabilir.

Farklı Üniversiteye Uyum Düzeylerinin, Sınıf Düzeyine Göre Farklaşmasına İlişkin Sonuç Ve Tartışma

Çalışmanın son bölümünde düşük, orta ve yüksek uyum düzeyindeki üniversite öğrencilerinin arkadaş ilişkisinde uyum, akademik uyum ve toplam uyum puanlarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınıanmıştır. Sonuçlar akademik ve genel uyum puanlarında her üç uyum düzeyinde de anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını göstermiştir. Bununla birlikte arkadaş ilişkisinde uyum boyutunda orta düzey uyuma sahip öğrenciler arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Ayrıca elde edilen bulgular öğrencilerin ilk yıl yüksek olan arkadaş ilişkisinde uyum puanlarının ikinci yıl keskin bir düşüş gösterdiğine, üçüncü yıl aynı şekilde keskin bir yükselişe geçtiğine ve son yıl dengeli bir noktada sabitlendiğine işaret etmektedir. Bu sonuçlara göre üniversiteye gelen öğrencilerin ilk yıl henüz arkadaş çevresini tam olarak belirlememiş olmalarına bağlı olarak uyumlu olduklarına ilişkin bir ön algılarının olduğu, ikinci yıl farklı çevrelerden gelen çok sayıda arkadaşla etkileşime girince anlaşmazlıkların baş gösterdiği ve uyum düzeyinde ani bir düşüş sergilediği düşünülebilir. Üçüncü yıl ilişkisel krizlerin yavaş yavaş çözülmeye başlamasıyla uyum düzeyinin yükselişe geçtiği, dördüncü yılda ise arkadaş çevresinin belirlenmesi ve kabul edilen arkadaşlarla iletişim halinde kalındığı, kriz yaşanan arkadaşlarla iletişimin azaltılmasıyla uyum düzeyinin en uygun seviyede dengelendiği söylenebilir.

Üniversiteye başlanan ilk yıl birçok belirsizliğin olması dolayısıyla öğrenciler üzerinde genelde bir stres bulunsa da bu stres, dönemin sonunda büyük ölçüde azalmaktadır (Olmstead ve diğ., 2012). Gerek evde gerek yurtta kalan

öğrenciler aileden ayrı bir ortamda kalmanın bilgi paylaşımı, olgunlaşma, ölçülü harcamayı öğrenme gibi konularda kendilerini daha öz-güvenli hissettirdiğini ifade etmektedir (Arlı, 2013). Dolayısıyla zaman geçtikçe öğrencilerin birbiriyle olan samimiyet düzeyleri doğal olarak artış göstermekte ve birbirleriyle olan paylaşımları artmaktadır. Bu noktada, artan etkileşimle birlikte anlaşmazlıklar da baş gösteriyor olabilir. Arı (1989) birinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum durumlarını incelediği çalışmasında birinci sınıf öğrencilerinin uyum puanlarının az farkla da olsa dördüncü sınıf öğrencilerinden yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte Sülek Şanlı da (2015) birinci sınıf öğrencilerinin dördüncü sınıf öğrencilerinden daha yüksek uyuma sahip olduğunu ve ikinci sınıf öğrencilerinin de uyum puanlarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla her ne kadar bazı çalışmalarda ikinci sınıflar açısından aksi yönde bulgular elde edilmiş olsa da (Aktaş, 1997) ortaya çıkmış olan sonuç bir ve dördüncü sınıflar açısından tutarlıdır. İkinci sınıf düzeyinde ise değişkenlik olduğu görülmektedir. İkinci sınıf düzeyinde elde edilmiş olan bu bulgu ikinci sınıf çöküşü (sophomore slump) olarak adlandırılan durumun gerçekleşmiş olabileceğine işaret etmektedir. Araştırmalarda öğrencinin ikinci yılda yaşadığı memnuniyet düzeyinin, yaşadığı deneyimlerle önemli ölçüde aşağı indiği rapor edilmektedir (Akt. Hurtado ve diğ., 1996). Literatürde ikinci sınıfa gelen öğrencilerin kötü alışkanlıklarında (Blase ve diğ., 2009, s.303) ve psikolojik belirtilerinde (Akt. Deniz, 2014) artış olduğunu belirten bazı çalışmalar bu sorunun varlığını destekler niteliktedir. Ayrıca Piaget'in insan zihninin yeni bir kavrama uyum sağlaması konusunda ileri sürdüğü özümleme ve düzenleme (Piaget, 1955) konusundaki açıklamaları da ortaya çıkan duruma paralellik göstermektedir. Üniversiteye uyuma bu açıdan bakıldığında birey ilk yılında önceki ilişkilerinde sürdürdüğü ilişki şemalarını yeni ortama aktararak özümleme yapmakta, sonrasında bu şemalarla var olan ilişkileri yönetmekte yetersiz kaldığını görerek düzenleme yapmakta ve yeni parametrelere dayalı daha üst bir uyum düzeyine geçmektedir. Sonuç olarak öğrenciler ilk yıl kurdukları ilişkilerin derinleştiği ikinci yılda zihinlerindeki iletişim şemalarının işe yaramasıyla birlikte bir çöküş yaşamış olabilirler. Sonrasında da zaman içerisinde kendilerini ortam dinamiklerine göre düzenlemiş ve uyum düzeylerini yeniden yukarı çıkarmış, bir başka ifadeyle düzenleme ile yeni ve daha üst bir uyum düzeyine geçiş yapmış olabilirler.

Sonuç

Araştırma sonucuna göre kızlar genel olarak üniversiteye daha fazla uyum sağlama becerisine sahiptirler. Fakülteler arası farklılıklar açısından değerlendirme yapıldığında ise üniversiteye uyumun alt basamaklarında farklılaşma olduğu görülmektedir. Örneğin arkadaş ilişkisinde uyum açısından eğitim, fen-edebiyat, mimarlık-mühendislik, iktisat ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinin avantajlı olduğu görülmektedir. Tıp fakültesi öğrencileri ise arkadaş ilişkilerinde uyum açısından dezavantajlı konumdadır. Orta düzeyli akademik uyum sergileyebilme açısından ilahiyat, eğitim ve tıp fakültelelerinde öğrenim görmenin avantajlı olduğu belirlenmiştir. Üniversiteye genel uyum sağlama konusunda ise ilahiyat ve tıp fakültesinde öğrenim görmenin avantajlı olduğu tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi açısından yapılan değerlendirmelerde en dezavantajlı grubun ikinci sınıfa devam eden öğrenci grupları olduğu belirlenmiştir.

Öneriler

Sonuçlar kız öğrencilerin erkeklere oranla daha yüksek uyum becerisine sahip olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla erkek öğrencilerin uyum sağlama açısından risk altındaki grup oldukları düşünülerek erkek öğrencilere yönelik psiko-egitim programlarının geliştirilmesi, erkek öğrencilerin uyum sorunlarına bağlı olarak yaşayabilecekleri problemlerin önüne geçmeye katkı sağlayacaktır.

Arkadaş ilişkilerindeki uyum sorunlarının en açık olarak görüldüğü grup tıp fakültesi öğrencileridir ve her uyum düzeyinde sorun yaşamakta oldukları görülmektedir. Bu sebeple tıp fakültelerindeki öğrencilerin yoğun ders programlarına destek olabilecek sosyal faaliyetler organize edilmesi ortaya çıkabilecek kişisel sorunların engellenmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca arkadaş ilişkilerinde uyum sorunları açısından en riskli grubun ikinci sınıf öğrencileri olduğu görülmektedir. Bu sebeple birinci sınıf öğrencilerine ikinci sınıfta karşılaşabilecekleri tipik sorun örnekleri hakkında bilgi vermek önleyici rehberlik açısından faydalı olabilir. Bununla birlikte ikinci sınıf öğrencilerine yönelik olarak psikolojik danışma hizmetlerinin yoğunlaştırılması, ortaya çıkan sorunların büyümesine engel olma açısından yarar sağlayabilir.

Akademik ve genel uyum açısından en uyumsuz grubun fen ve edebiyat fakültesi öğrencileri olduğu görülmektedir. Planlanacak eğitsel rehberlik çalışmalarının özellikle fen ve edebiyat fakültesi öğrencileri üzerinde yoğunlaştırılması öğrencilerin genel uyum düzeylerinde de artış sağlamaya yardımcı olabilir.

Sınırlıklar

Bu çalışmanın bazı sınırlıkları bulunmaktadır. Öncelikle çalışma kesitsel niteliktedir. Bu sebeple tek bir zaman diliminde toplanmış olan veriler, üniversiteler ve fakülteler arasında yaşanan tarihsel etkileri yansıtamayabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın bulguları, içerisinde bulunduğu zaman diliminin şartlarıyla sınırlıdır. Gelecekte ortaya çıkabilecek olan sosyal-ekonomik ve siyasi koşullar, var olan sonuçların geçerliğini değiştirebilir. Çalışmanın diğer bir sınırlığı tek bir üniversiteden toplanmış olan verilere bağlı olmasıdır. Bu çalışmada Türkiye'nin her bölgesinden gelen öğrencilerin bulunduğu, merkezi bir üniversiteden veri toplanmıştır. Ancak farklı bölgelerdeki üniversitelerden toplanacak verilerle bölgesel koşulların etkilerinin görülebilmesi olanağı elde edilecektir. Bu sebeple gelecek araştırmalarda daha geniş bir örnekleme ve daha fazla sayıda üniversiteden verilerin toplanması, Türkiye'deki Üniversiteye Uyum şartlarının belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar tarafından çıkar çatışmasının olmadığı rapor edilmiştir.

Etik Bildirim

Bu çalışma Helsinki Deklerasyon'u çerçevesince gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar gönüllü olarak çalışmaya dâhil edilmiş, bilgilendirilmiş ve tüm katılımcılardan onay alınmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Which Students Are More Adjusted? Examination
Of University Adjustment In Terms Of Some
Demographic Factors**

*

Evren Erzen – Nilüfer Özabacı
Artvin Çoruh Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi

Students who are entitled to attend universities, whose number is increasing day by day, face various problems. Mental illnesses caused by these problems have the potential to negatively affect the academic future of students. On the other hand, students who can adapt to the social environment and academic studies of the university seem more advantageous in terms of dealing with these problems. Therefore, it is important to investigate the variables that affect the adjustment to university. For this reason, in this study, it was discussed whether the adjustment level of university students to the higher education institution they study caused differentiation according to the variables of gender, faculty and class level.

In previous studies, it is seen that different variables that affect adjustment to the university were examined. Among these studies, there are also those conducted with demographic variables. However, no study was found on individuals with different levels of adjustment to university. In this study, it was examined whether low, medium or high level of adjustment to university differs according to gender, faculty and class level. In this way, it was tried to determine in which student population the adaptation problems existed and for what reason.

In this study, the adjustment to university is dependent; the variables of gender, faculty and grade level were determined as independent variables. In this study prepared in a correlational design, 992 students selected from a universe of 21,876 registered undergraduate students enrolled in a university took part as participants. 377 of the participants are male (38%), 615 of them are female (62%). In addition, 223 of the participants (22.5%) are in the first grade, 306 in the second (30.8%), 262 in the third (26.4%) and 201 in the fourth

grade (20.3%). On the basis of faculties, 170 (17.1%) of the students were science and letters, 154 (15.5%) were medical faculties, 124 (12.5%) were engineering and architecture, 178 (17.9%) were economics and administrative sciences, 193 (19.5%) of theology and 173 (17.4%) of education faculty students.

The University Adjustment Scale and personal information form developed by the researcher within the scope of the study were used in the study. The scale, which handles the adjustment skills of university students with two sub-dimensions as Friendship Adjustment and Academic Adjustment, is 5-point Likert type and has 11 items. Confirmatory factor analysis values obtained for the validity of the scale are $\chi^2 / sd = 1.41$, RMSEA = .04, GFI = .95, CFI = .98 and NNFI = .97. The Cronbach Alpha coefficients for the reliability of the scale are .83 for the Friendship adjustment dimension, .82 for the Academic adjustment dimension and .82 for the whole scale. The adjustment levels in the study were determined using standard deviation and average values.

The results show that female students have an advantage over male students in terms of adjustment to university. When evaluating according to the type of faculty attended, it is seen that the students of some faculties are advantageous. These advantages are as follows: In terms of friendship adjustment, faculties of education, economics and administrative sciences, theology, engineering and architecture, science and letters; theology, education and medical faculties in terms of academic adjustment; in terms of general adaptation to the university, students of theology and medical faculties are advantageous. Analyzes in terms of grade levels show that the second grade students are in the risk group in terms of friendship adjustment, and the potential of second grade students to experience adjustment problems is higher than other grade levels.

In the data related to the gender variable, which is the first finding of the study, the reason why females are more advantageous than boys in terms of adapting to university may be that girls benefit more from social support facilities compared to boys. (Cheung and Sim, 2017; Çebi, 2009; Diaz and Bui, 2017; Kartal and Çetinkaya, 2009; Milner, Krnjacki and LaMontagne, 2016; Orman, 2016; Sayar, 2006; Sever, 2015; Yalın, 2007).

Considering the faculty variable, which is the second finding of the study, it is seen that the students of the Faculty of Theology are advantageous in

both academic and general adaptation to the university. In addition, education faculty students seem to be advantageous in academic adjustment, and medical faculty students in general adjustment to the university. The fact that education faculty students are advantageous in terms of adaptation may be related to the low hopelessness level of the education faculty students (Şahin, 2009) and their tendency to adapt (Erdoğan, Şanlı, and Şimşek Bekir, 2005). The finding that theology and education faculty students are advantageous in middle-level friendship adjustment may be related to the fact that these individuals have extroverted (McCrae and Costa, 1985) or social (Siyez, n.d.; Yeşilyaprak, n.d.) personality traits. Many different factors may have influenced the students of theology faculty to be more compatible. Higher appointment rates (MEB, 2017), higher perception of job guarantee (Nazıroğlu, Acuner, and Birinci, 2017), better motivation to close goals than distant ones (Lucariello et al., 2016; Stock and Cervone, 1990), participation in religious activities to increase self-esteem of the individual (Sherkat and Reed, 1992), and spirituality to increase the ability to cope with difficulties (Glenn, 2014) could be among these reasons. Advantages about appointment and job guarantee may have contributed to the high level of adjustment of medical faculty students, just like the students of the faculty of theology (Alper & Özdemir, 2004; Köksal, Vehid, Tunçkale, Sipahioğlu and Özbal, 2014; Race, Topbaş, Çan & Özorun, 2001).

In the examination made according to the grade level, which is the last finding of the study, it was found that the friendship adjustment was the lowest in the second grade and the highest in the third grade. According to these results, it can be thought that the students who came to the university had a pre-perception that they were compatible due to the fact that they had not yet determined their circle of friends in the first year, and that when they interacted with a large number of friends from different backgrounds in the second year, disagreements occurred and the level of adjustment decreased suddenly. It can be said that in the third year, the level of adaptation started to increase with the gradual resolution of the relational crises, and in the fourth year, the level of adjustment was balanced at the optimum level by determining the circle of friends and staying in contact with the accepted friends, and reducing the communication with the friends who experienced the crisis.

Kaynakça / References

- Alp, D. (2019). *2019 en iyi liseler sıralaması*. <https://egezegegen.com/egitim/turkiyenin-en-iyi-liseleri-siralaması/>
- Aktaş, Y. (1997). Üniversite öğrencilerinin uyum düzeylerinin incelenmesi: uzunlaşmasına bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 107-110.
- Aladağ Bayrak, Ö., ve Bülbül, T. (2013). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin yükseköğretim yaşamına uyum düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 3(2), 6-20.
- Alper, Z., ve Özdemir, H. (2004). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesini tercih eden öğrencilerin kimi sosyo-demografik özellikleri ve mesleğe bakış açıları. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(2), 93-96.
- Altunay, A. (2010). *Hemşirelik öğrencilerinin üniversiteye uyumunda problem çözmeye dayalı psikoeğitim programının etkinliğinin değerlendirilmesi*.
- Alver, B. (1998). *Bireylerin uyum düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum, Atatürk Üniversitesi.
- Arı, R. (1989). *Üniversite öğrencilerinin baskın ben durumları ile bazı özlük niteliklerinin ben durumlarına, atılganlık ve uyum düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Arcı, İ., ve Tokur, B. (2017). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin tanrı algıları ve hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 12(10), 31-48.
- Arlı, E. (2013). Barınma yerinin üniversite öğrencilerinin kişisel ve sosyal gelişim ve akademik başarı üzerindeki etkilerinin odak grup görüşmesi ile incelenmesi. *Journal of Higher Education and Science*, 3(2), 173. <https://doi.org/10.5961/jhes.2013.073>
- Bernier, A., Larose, S., Biovin, M., ve Soucy, N. (2004). Attachment state of mind: Implications for adjustment to college. *Journal of Adolescent Research*, 19(6), 783-806. <https://doi.org/10.1177/0743558403260096>
- Blase, S. L., Gilbert, A. N., Anastopoulos, A. D., Costello, E. J., Hoyle, R. H., Swartzwelder, H. S., ve Rabiner, D. L. (2009). Self-reported ADHD and adjustment in college: cross-sectional and longitudinal findings. *Journal of Attention Disorders*, 13(3), 297-309. <https://doi.org/10.1177/1087054709334446>
- Bökeoğlu, Ö. Ç. (2007). Analysis of university students' views about the quality of faculty life using various variables. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 40(2), 179-204.
- Brizendine, L. (2014a). *Erkek beyni* (4th ed.). Say.
- Brizendine, L. (2014b). *Kadın beyni* (12th ed.). Say.

- Bülbül, T., ve Güvendir, M. A. (2014). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim yaşamına uyum düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 397–418.
- Çebi, E. (2009). *University students' attitudes toward seeking psychological help: Effects of perceived social support, psychological distress, psior help-seeking experience and gender*.
- Cheung, H. S., ve Sim, T. N. (2017). Social support from parents and friends for Chinese adolescents in Singapore. *Youth & Society*, 49(4), 548–564. <https://doi.org/10.1177/0044118X14559502>
- Creswell, J. W. (2012). Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research. In *Educational Research* (Vol. 3).
- Darlow, V., Norvilitis, J. M., ve Schuetze, P. (2017). The relationship between helicopter parenting and adjustment to college. *Journal of Child and Family Studies*, 26(8), 2291–2298. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0751-3>
- Deniz, A. Ç. (2014). Üniversite gençliğinin uyum sağlama süreçleri: Bir bibliyografya denemesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 99–121.
- Diaz, T., ve Bui, N. H. (2017). Subjective well-being in Mexican and Mexican American women: The role of acculturation, ethnic identity, gender roles, and perceived social support. *Journal of Happiness Studies*, 18(2), 607–624. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9741-1>
- Dost, M. T. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 132–143.
- Erdoğan, S., Şanlı, H. S., ve Şimşek Bekir, H. (2005). Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 479–496.
- Filiz, Z., ve Çemrek, F. (2006). Üniversite öğrencilerinin barınma sorunlarının uygunluk analizi ile incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 207–224.
- Fıncı Orman, T. (2016). A study on employment worries of philosophy teacher candidates at Gazi University. *Eurasian Education & Literature Journal* 2016, 5(April), 24–36.
- Genç, G., Kaya, A., ve Genç, M. (2007). İnönü Üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 49–63.
- Glenn, C. T. B. (2014). A bridge over troubled waters: Spirituality and resilience with emerging adult childhood trauma survivors. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 16(1), 37–50. <https://doi.org/10.1080/19349637.2014.864543>

- Gökkaya, M. (2016). *Bir grup üniversite öğrencisinde sosyal kaygı, depresyon ve anne-baba tutumları ile mükemmeliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi.*
- Gómez, E., Alfredo, U., ve Glass, C. R. (2014). International student adjustment to college: Social networks, acculturation, and leisure. *Journal of Park and Recreation Administration*, 32(1), 7–25.
- Güçlü, N. (1995). Yabancı öğrencilerin uyum problemleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 101–110.
- Gülücü, H. (2017). *Üniversite öğrencilerinin meslek ve kariyer seçimi ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki: İktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencileri üzerine bir araştırma.*
- Halamandaris, K. F., ve Power, K. G. (1997). Individual differences, dysfunctional attitudes, and social support: A study of the psychosocial adjustment to university life of home students. *Personality and Individual Differences*, 22(I), 93–104. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(96\)00175-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(96)00175-4)
- Hinkle, S. E. (2004). *Making the transition: The adjustment experiences of first-year students attending a pre-college academic.*
- Hum, E. S. (Emily), ve Falci, C. (2016). Gender differences in social support and physical health. *UCARE Research Products*. içinde <https://doi.org/10.1037//0278-6133.10.2.102>
- Hurtado, S., Carter, D. F., ve Spuler, A. (1996). Latino student transition to college: Assessing difficulties and factors in successful college adjustment. *Research in Higher Education*, 37(2), 135–157. <https://doi.org/10.1007/BF01730113>
- Hyppölä, H., Kumpusalo, E., Neittaanmäki, L., Mattila, K., Virjo, I., Kujala, S., Luhtala, R., Halila, H., ve Isokoski, M. (1998). Becoming a doctor - Was it the wrong career choice? *Social Science and Medicine*, 47(9), 1383–1387. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(98\)00208-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(98)00208-1)
- İkiz, F. E., Asıcı, E., Savcı, M., ve Yörük, C. (2015). Problemlerle internet kullanımı ile üniversite yaşamına uyum ilişkisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 34–50. <https://doi.org/10.14686/buefad.v4i1.1082000151>
- İlhami, B., ve Oral, B. (2011). Self-efficacy perceptions regarding teaching profession: The case of faculty of science, letters, theology and fine arts graduates attending pedagogic formation program. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1–18.
- Kalsner, L., ve Pistole, M. C. (2015). College adjustment in a multiethnic sample: Attachment, separation-individuation, and ethnic identity. *Journal of College Student Development*, 44(1), 92–109. <https://doi.org/10.1353/csd.2003.0006>

- Karahan, F., Sardoğan, M. E., Özkamalı, E., ve Dicle, A. N. (1999). Üniversite 1. sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum düzeylerinin sosyokültürel etkinlikler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 2(30), 63–72.
- Karahan, F., Sardoğan, M., Özkamalı, E., ve Dicle, A. N. (2005). Üniversite öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin denetim odağı ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 6–15.
- Kartal, A., ve Çetinkaya, B. (2009). Yüksekokul öğrencilerinin algılanan sosyal destek durumları ve sosyal desteği etkileyen faktörler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 3–20.
- Keskin, M. Y. (2003). Fırat Üniversitesi ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyokültürülen ve ekonomik tabanı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 309–330.
- Keskiner, P. (2012). *The relationship between parental acceptance and children's psychological adjustment in the context of parental power and prestige in a Turkish sample*. <https://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2>
- Köksal, S., Vehid, S., Tunçkale, A., Sipahioğlu, F., ve Özbal, A. N. (2014). Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrası ile ilgili tutumları. *Elektronik Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 30(4), 1–11.
- Leong, F. T. L., Bonz, M. H., Zachar, P., Leong, F. T. L., Bonz, M. H., ve Zachar, P. (2017). Coping styles as predictors of college adjustment among freshmen. *Counseling Psychology Quarterly*, 5070(1). <https://doi.org/10.1080/09515079708254173>
- Lodico, M. G., Spaulding, D. T., ve Voegtler, K. H. (2006). *Methods in educational research: From theory to practice*. <http://books.google.com/books?id=G9D81mh9xCAC&pgis=1>
- Lucariello, J. M., Nastasi, B. K., Anderman, E. M., Dwyer, C., Ormiston, H., ve Skiba, R. (2016). Science supports education: The behavioral research base for psychology's top 20 principles for enhancing teaching and learning. *Mind, Brain, and Education*, 10(1), 55–67. <https://doi.org/10.1111/mbe.12099>
- McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (1985). Updating Norman's "Adequate Taxonomy": Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(3), 710–721. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.49.3.710>
- MEB. (2017). 2017 yılı sözleşmeli öğretmenlik sözlü sınavında başarılı olan adayların öğretmen atama sonuçları ve taban puanları. http://ikgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/19201403_2017_1_S_ALAN_BAZLI_TABAN_PUANLAR.zip

- Mercan, Ç. S., ve Yıldız, S. A. (2011). Eğitim fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 135-154.
- Milner, A., Krnjacki, L., ve LaMontagne, A. D. (2016). Age and gender differences in the influence of social support on mental health: a longitudinal fixed-effects analysis using 13 annual waves of the HILDA cohort. *Public Health*, 140, 172-178. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2016.06.029>
- Murray-Harvey, R., ve Slee, P. T. (2010). School and home relationships and their impact on school bullying. *School Psychology International*, 31(3), 271-295. <https://doi.org/10.1177/0143034310366206>
- Nazıroğlu, B., Acuner, H. Y., ve Birinci, A. (2017). DKAB ve İHL meslek dersleri öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin tutumları. *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, Year 10(1), 471-502. <http://dx.doi.org/10.17218/hititsosbil.285112>
- Olmstead, S. B., Roberson, P. N. E., ve Fincham, F. D. (2012). Early psychological distress is a precursor to college men's later academic and social adjustment. *College Student Journal*, 53-59.
- Orman, Y. (2016). *Lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi: Başakşehir Örneği*.
- Özdel, L., Bostancı, M., Özdel, O., ve Oğuzhanoglu, N. K. (2002). Üniversite öğrencilerinde depresif belirtiler ve sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 155-161.
- Öztemel, K. (2010). Teknik eğitim fakültesi öğrencilerinin uyum düzeylerinin incelenmesi. *Politeknik Dergisi*, 13(4), 319-325.
- Piaget, J. (1955). The construction of reality in the child. *Psychological Bulletin*, 52(1955), 526-528. <https://doi.org/10.1037/h0039645>
- Reyes, W. (2011). *Ethnic identity, cultural congruity, and styles as factors influencing college adjustment among first and second year Latino students*.
- Rienties, B., Beusaert, S., Grohnert, T., Niemantsverdriet, S., & Kommers, P. (2012). Understanding academic performance of international students: The role of ethnicity, academic and social integration. *Higher Education*, 63(6), 685-700. <https://doi.org/10.1007/s10734-011-9468-1>
- Sadıkoglu, G., Özçakır, A., Uncu, Y., Alper, Z., Özdemir, H., ve Bilgel, N. (2003). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni 2001 yılında tercih eden öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 23(2), 14-17.

- Şahin, C. (2009). Eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 271–286.
- Şahin, C., ve Tunçel, M. (2008). Sınıf öğretmenliği ve beden eğitimi öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin psikososyal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 9(2), 45–50.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar* (Üçüncü). İletişim.
- Sánchez, B., Colón, Y., ve Esparza, P. (2005). The role of sense of school belonging and gender in the academic adjustment of Latino adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 619–628. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-8950-4>
- Şanlı Kula, K., ve Saraç, T. (2017). Fen edebiyat fakültesi öğrencilerinin kaygı ve umutsuzluklarının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 14–29.
- Sayar, M. (2006). *A longitudinal study of the relationship between social support and psychological support and psychological well-being of adolescents from low socioeconomic status*.
- Sever, G. (2015). *Lise öğrencilerinin madde kullanma eğilimlerinin algılanan sosyal destek ve riskli davranışlarla ilişkisinin incelenmesi*.
- Sevüktekin, M., Nargeleçekenler, M., ve Çetin, I. (2012). Uludağ Üniversitesi öğrencilerinin sosyo-ekonomik profil araştırması. *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXXI(2), 99–128.
- Sherkat, D. E. ve Reed, M. D. (1992). The effects of religion and social support on self-esteem and depression among the suddenly bereaved. *Social Indicators Research*, 26(3), 259–275.
- Siyez, D. (n.d.). *John L. Holland ve kişilik tipleri*. Retrieved August 4, 2019, from kisi.deu.edu.tr/didem.siyez/john_holland.ppt
- Sönmez, Ö. A. (2019). Üniversite öğrencilerinin tolerans düzeylerinin farklı değişkenlerle ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 302–316.
- Stock, J., & Cervone, D. (1990). Proximal goal-setting and self-regulatory processes. *Cognitive Therapy and Research*, 14(5), 483–498. <https://doi.org/10.1007/BF01172969>
- Sülek Şanlı, G. (2015). *Üniversite öğrencilerinin psikososyal gelişim düzeyinin üniversiteye uyumla ilişkisi*.

- Thomas, D. M., Love, K. M., Roan-Belle, C., Tyler, K. M., Brown, C. L., ve Garriott, P. O. (2016). Self-efficacy, motivation, and academic adjustment among African American women attending institutions of higher education. *The Journal of Negro Education*, 78(2), 159–171.
- Türk, E. (2018). Fen lisesi öğrencileri üstün yetenekli mi? *Milli Eğitim*, 1, 437–444.
- Vedel, A. (2016). Big Five personality group differences across academic majors: A systematic review. *Personality and Individual Differences*, 92, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.12.011>
- Yalım, D. (2007). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin uyumu: Psikolojik sağlık, başa çıkma, iyimserlik ve cinsiyetin rolü.*
- Yarış, F., Topbaş, M., Çan, G., ve Özorun, Y. (2001). Karadeniz Teknik Üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi hakkındaki düşünceleri. *Journal of Experimental and Clinical Medicine*, 18(4), 233–241.
- Yeşilyaprak, B. (n.d.). *Özellik - Faktör ve Holland'ın kuramları.* <http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/74/files/belgeler/mesleki-gelisimkuramlari.pdf>
- YÖK. (2019a). *Yükseköğretim kontenjan, tercih ve yerleşme istatistikleri (2018 YKS).* <https://yokatlas.yok.gov.tr/meslek-lisans.php?b=10206>
- YÖK. (2019b). *Yükseköğretim kontenjan, tercih ve yerleşme istatistikleri (2018 YKS).* <https://yokatlas.yok.gov.tr/meslek-lisans.php?b=10098>
- Yusoff, Y. M. (2012). Self-Efficacy, perceived social support, and psychological adjustment in international undergraduate students in a public higher education Institution in Malaysia. *Journal of Studies in International Education*, 16(4), 353–371. <https://doi.org/10.1177/1028315311408914>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erzen, E. ve Özabacı, N. (2021). Hangi öğrenciler daha uyumlu? üniversiteye uyumun bazı demografik faktörlere göre incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 447-476. DOI: 10.26466/opus.773534

Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Durumlarının İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.799734

Kubilay Perdakçioğlu*- Murat Kamil İnanıcı**

* Bilim Uzmanı, Erzurum Atatürk Üniversitesi

E-Posta: kubisolist@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1909-3203](https://orcid.org/0000-0003-1909-3203)

** Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi

E-Posta: muratkamilinanci@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-0908-9668](https://orcid.org/0000-0002-0908-9668)

Öz

Bu araştırmada, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türk Müziği biçimlerini tanıma durumlarının ne düzeyde gerçekleştiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ve ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türk müziği biçimlerini tanıma durumlarını belirlemeye yönelik “Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formu” kullanılmıştır. Hazırlanan “Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formu” nda madde güçlükleri aynı olarak kabul edildiğinden iç tutarlık KR-20 testi ile hesaplanmıştır (alfa katsayısı=.690). Araştırmanın verilerinin analizinde yüzde ve frekans analizi kullanılmıştır. Sosyoekonomik çevreye dair gruplar arası tanıma durumları ise tek yönlü ANOVA ile elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin en yüksek oranda tanıdıkları Türk müziği biçimlerinin Horon, Zeybek, Halay ve Bar olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin tanıma formundan aldıkları toplam puanlara göre Türk Müziği Biçimlerini orta düzeyde tanıdıkları, genel puan dağılımının toplam 15 puan üzerinden ortalama 7.15 puan civarında olduğu ve 5 ile 10 puanları arasında yığıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin Türk Halk Müziği müzik biçimlerini Türk sanat müziği biçimlerine göre daha fazla oranda tanıdıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun bulunduğu sosyoekonomik çevrenin ise bazı Türk müziği biçimlerini tanımada anlamlı farklılık oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *ortaokul öğrencileri, Türk müziği biçimleri, müzik eğitimi, müzik öğretim programı, sosyoekonomik çevre*

¹ Bu araştırma ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Examination of The 8th Grade Secondary School Students' Identification of Turkish Music Forms

Abstract

The aim of this study is to analyze 8th grade secondary school students' identification process of Turkish Music forms. In this study, among the quantitative methods, the descriptive scanning model has been used. "Personal Information Form" prepared by the researchers as a data collecting tool and "Identification of Turkish Music Form" have been used to find out the 8th grade secondary school students' identification of Turkish Music. Considering item distinctiveness is at the same level in all questions of the "Students' Identification of Turkish Music Form", internal consistency has been calculated via KR20 test (Alpha value =.690). Frequencies and percentages have been used for analyzing the data. Identification process within groups that have been divided socioeconomically has been acquired by using oneway ANOVA. According to the findings obtained from the research, students have recognized Horon, Zeybek, Halay and Bar music forms at the highest rate. Students are able to identify Turkish Music Forms at intermediate level according to their total score, general score range has been approximately 7.15 on a 15 point scale and between 5 and 10 points. In addition, the students knew Turkish Folk Music forms more than Turkish art music forms It was observed that the socioeconomic environment in which the school where the students are studying creates a significant difference in recognizing some forms of Turkish music.

Keywords: *secondary school students, Turkish music forms, music education, music teaching curriculum, socioeconomic environment*

Giriş

İnsanoğlunun varoluşuyla birlikte ortaya çıkan ve milyonlarca yıldır gelişerek devam eden müzik, bireylerin yaşamının ve gelişiminin doğal bir parçası ve ihtiyacıdır (Dikici Sığırtmaç, 2014; Fox ve Schirrmacher, 2014; HKSR, 2003). İlkokul-ortaokul çağı çocuklarının yaşamında da müziğin yeri ve önemi çok büyüktür. Bu dönemlerde çocuklar için müzik, hem kullanışlı bir eğitim aracı, hem etkili bir eğitim yöntemi hem de önemli bir eğitim alanıdır (Uçan, Yıldız ve Bayraktar, 1999). Müziksel işlevler çocuğun hem bireysel yaşamında, hem kendi çevresindeki insanlar ve diğer canlılarla ilişkilerinde ve hem de onlara katkılarında çok etkin ve belirleyici rol oynamaktadır (Uçan, 1999). Bu sebeple müzik eğitimini sadece öğrencilerin boş zamanlarına yönelik ilgi ve eğlence biçimi olarak değerlendirmek doğru değildir. Müzik eğitimi öğrencilerin müfredatlarında merkezi bir yere sahiptir. Çünkü öğrencilerin gelişimleri için vazgeçilmez öğrenme deneyimleri sağlar. Okullar öğrencilere kaliteli müzik eğitimi vermek için müfredatlarını geliştirmelerine önem vermelidir (HKSR, 2003).

Müzikal etkinliklere katılım çocuklarda özgüven, yaratıcılık, eleştirel düşünme, entelektüel ve ahlaki gelişim, estetik duyarlılık, başkalarıyla etkileşime girme, farklı bakış açıları kazanma özdisiplin ve sorumluluk gibi birçok bilişsel, duyuşsal, psikomotor ve sosyal gelişimine katkıda bulunarak bütünsel bir gelişim sağlar (Barış ve Özata, 2009; HKSR, 2003; Uçan, 1996). Ayrıca çocuk müzik eğitimi ile bilgi sahibi olmayı, bilgiyi seçmeyi, eleştiri yapmayı öğrenir, müzik eğitiminin faydaları yardımıyla kendi hayatına yön verebilir (Türkmen, 2010). Bunun yanı sıra müzik, kültürel belleğin ve toplumsal bilinçaltında yerleşik bulunan kültürel değerlerin taşıyıcısı olarak kültürel kimliğin oluşumunda, korunmasında ve sonraki nesillere aktarılmasında da önemli rol oynar (Helvacı, 2006). Nitekim Konfüçyüs, müziğin toplumdaki ahlaki değerleri geliştirmede ve geleneği korumadaki önemine dikkat çeker (HKSR, 2003). Müzik insanlar için geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kuran bir köprü niteliğindedir (Şenocak, 2005). Müzik, içerisinde yaşamakta olduğu kültürel yapının özelliklerini yansıtma işlevini yerine getirirken, içerisinde bulunduğu kültürel yapıyı etkilemekte ve aynı zamanda kendisi de etkilenmektedir (İmik, 2011). Müziksel gelenek, müzik kültürünün bel kemiğidir. Bu durum ülkemiz genel müzik kültüründe çok açık biçimde kendini göster-

rir. Bu nedenle geleneksel müziklerimiz geçmişten bu yana genel müzik kültürümüzün belkemiği, ana omurgası ve ana eksenini durumunda ve konumundadır (Uçan, 2018). Müziğin toplumsal ve kültürel önemi ile etkileme işlevi ancak okullarda verilen müzik eğitimi yoluyla gerçekleşebilir. Öğrenciye okulda kazandırılan müzikler, müzik anlayışı ve beğenisi, gitgide aileye ve topluma yerleşerek sürdürülebilir hale gelir (Sun, 1969). Kendi kültüründen uzaklaşan bir neslin toplum kültürünü gelecek nesillere aktarması oldukça zordur (İmik, 2012). Çağdaş müzik eğitiminde bireyler ya da öğrenciler genellikle müziksel geleneğin son örüntüleri içinde biçimlenir. Bu sebeple en gelişmiş toplumların genel müzik eğitiminde geleneksel müzikler önemle yer alır (Uçan, 2018). Cesarone (1999) nitelikli bir müzik eğitiminde geleneksel müzik örneklerini kullanarak öğrencilerde geleneksel kültürü anlamlandırma ve kendi kültürlerine karşı saygıyı duymayı geliştirmenin önemine dikkat çekmiştir (akt. Nevruz, 2018).

Her toplumun kendi milli değerleri ve kuralları çerçevesinde oluşan bir müzik sanatı vardır. Türk müziği de kendi örf, adet ve gelenekleri çerçevesinde doğmuş, şekillenmiş ve gelişmiştir böylece Türk kültürünün bir parçası olmuştur (Kardeş, 2013). Türk müziği kendine özgü karakteristik ve yapısal özellikleri içinde barındıran bir müziktir. Makamsal olması bu özelliklerinden biridir (Yahya, Kaçar, 2009). Geleneksel Türk müzikleri “Geleneksel Türk Halk Müziği” ve “Geleneksel Türk Sanat Müziği”den oluşmaktadır. Geleneksel Türk halk müziği, halkın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan, halk içinde her zaman var olan halk sanatçıları tarafından yakılmış, yaratılmış- bestelenmiş, değişimler ve yoğrulmalarla dilden dile, telden tele, kulaktan kulağa yayılarak geçmişten günümüze ulaşmış geleneksel müziktir (Büyükyıldız, 2009). Geleneksel Türk sanat müziği ise tarihi süreç içerisinde tek sesli olarak gelişen, yenilenen; kendine öz makam, usul ve tekniğe sahip, sözsüz ve sözlü Türk sanat türüdür (Şanlı, 2007). İlgili alan yazın incelendiğinde müzikal biçimlerin çeşitli başlıklar altında sınıflandırıldıkları görülmektedir. Bu sınıflandırmalar, müzikal biçimlerin ortaya çıkış koşulları (kent ya da kırsal müzik), kullanıldıkları alanlar (dini ya da din dışı müzik) ve seslendirilme biçimlerine (sözlü ya da sözsüz müzik) göre yapılmaktadır (Emnalar, 1998; Yahya, Kaçar, 2009). Türk sanat müziğinde bulunan müzik biçimlerine örnek olarak Mevlevi ayini, peşrev, şarkı, saz semaisi, longa; Türk halk müziğinde

bulunan müzik biçimlerine ise kırık hava, uzun hava, deyiş, ilahi, nefes, zeybek, bar, horon, hora, halay örnek olarak gösterilebilir (Demirsipahi, 1975; Dursun, 2017; Yahya, Kaçar, 2009; Özbek, 2014; Özkan, 2014).

Ülkemizde 8. sınıflar için hazırlanan MEB (2018) Müzik Öğretim Programı “dinleme-söyleme”, “müziksel algı ve bilgilenme”, “müziksel yaratıcılık” ve “müzik kültürü” öğrenme alanlarından oluşturulmuştur. Özellikle “müzik kültürü” öğrenme alanında “Türk müziği biçimlerini tanı” kazanımına yer verilmiş ve öğrencilerden “mevlevî ayini, peşrev, saz semaisi, longa, kırık hava, uzun hava, şarkı, ilahi, nefes, deyiş vb. müzik biçimlerini tanıması beklenmektedir. Bu sebeple öğrencilerin bu kazanıma ulaşip ulaşmadıklarını belirlemek önemli olarak görülmektedir.

Bu araştırmada, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türk müziği biçimlerini tanıma durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. “Öğrencilerin, ortaokul 8. sınıf müzik dersi programında yer alan Türk müziği biçimlerini tanıma durumlarının düzeyi nedir?” sorusu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır. Problem cümlesine dayalı olarak oluşturularak yanıtı aranan alt problemler ise şu şekildedir:

- Öğrencilerin “Mevlevî ayini” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Peşrev” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Saz semaisi” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Longa” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Kırık hava” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Uzun hava” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Şarkı” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “İlahi” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Nefes” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Deyiş” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Zeybek” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Bar” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Horon” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Hora” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin “Halay” biçimini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin Türk müziği biçimlerini tanıma durumları ne düzeydedir?
- Öğrencilerin tanıyamadıkları Türk müziği biçimlerine verdikleri cevaplar nelerdir?

- Öğrencilerin ortaokul 8. sınıf müzik dersi programında yer alan Türk müziği biçimlerini tanıma durumları öğrencilerin buldukları sosyoekonomik çevreye bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örneklemini, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli/ Deseni

Bu araştırmada, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türk Müziği biçimlerini tanıma durumlarının ne düzeyde gerçekleştiğinin incelenmesi amaçlandığından nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. “Betimsel tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır” (Karasar, 2007, s.77).

Evren-Örneklem

Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Erzurum il merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı ortaokullarda öğrenim gören 284 8. sınıf öğrencisi ile yapılmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kümelere göre örnekleme yönteminde evren küme adı verilen gruplara ayrılır, her küme bir örnekleme birimi olarak tanımlanır. Tesadüfi olarak seçilen kümeler bir araya getirilerek örnekleme oluşturulur (Çömlekçi, 2001, s.90). Bu araştırmada da, okulların bulunduğu sosyoekonomik çevre dikkate alınmış ve alt, orta, üst gelirli olarak kümelendirilmiştir. Kümeler içerisinde rastgele seçilen 5 okulda bulunan 284 öğrenci ile çalışma yapılmıştır. Çalışma grubunun özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1. ‘de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Özellikler		n	%
Cinsiyet	Kız	144	50.7
	Erkek	140	49.3
Anne Eğitim Durumu	Okur-Yazar	25	8.8
	İlkokul	118	41.5
	Ortaokul	100	35.2
	Lise	30	10.6
	Lisans	11	3.9
Baba Eğitim Durumu	Okur-Yazar	11	3.9
	İlkokul	54	19.0
	Ortaokul	89	31.3
	Lise	89	31.3
	Lisansüstü	6	2.1
Annenin Çalışma Durumu	Çalışıyor	25	8.8
	Çalışmıyor	259	91.2
Babanın Çalışma Durumu	Çalışıyor	250	88.0
	Çalışmıyor	34	12
Annenin Mesleği	Ev hanımı	261	91.9
	Serbest Meslek	13	4.6
	Memur	9	3.2
	İşçi	1	0.4
Babanın Mesleği	Serbest Meslek	166	58.5.
	Memur	53	18.7
	İşsiz	29	10.2
	İşçi	27	9.5
	Profesyonel Meslek (Akademisyen, Mühendis, Doktor Vb.)	6	2.1
	Emekli	3	1.1

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ve ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türk müziği biçimlerini tanıma durumlarını belirlemeye yönelik “Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formu” kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan “Kişisel Bilgi Formu” öğrencilerin demografik özellikleriyle ilgili bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ve çalışmaya katılan öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, anne-baba öğrenim durumu, çalışma durumu, mesleği hakkında bilgi edinebilmek için sorular yer almıştır. Araştırmada, öğrencilerin Türk Müziği türlerini tanıma durumlarını ortaya koymak amacıyla araştırmacılar tarafından “Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formu” geliştirilmiştir. Tanıma formunun geliştirilmesi aşamasında, Milli Eğitim Bakanlığı Müzik Dersi müfredatı

içerisinde yer alan kazanımlar incelenerek Türk Müziğine ait türler derlenip ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan “Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formunun” hazırlanma sürecinde alan yazın taranarak Türk müziğinin temel unsurları olan Türk halk müziği ve Türk sanat müziği içerisinde yer alan “Mevlevi ayini, peşrev, saz semaisi, longa, kırık hava, uzun hava, şarkı, ilahi, nefes, deyiş vb.” (MEB, 2018, s.34) müzik biçimlerinden eser listesi hazırlanmıştır. Dinletilecek olan eserlerin seçiminde 3 Türk müziği uzmanından görüşler alınmıştır. Uzmanlardan dinletilecek eserlerin “öğrencilerin düzeyine uygunluğu”, “Türk müziği biçimlerini yansıtması açısından uygunluğu”, “8. sınıf kazanımlarını kapsamaması açısından uygunluğu”, “8. sınıf öğrencileri tarafından anlaşılabilir olması açısından uygunluğu”, “eser sıralaması, öğrencilerin değerlendirme yapmaları açısından uygunluğu”, “dinletilecek eserler için belirlenen süre, öğrencilerin değerlendirme ve puanlama yapmaları açısından uygunluğu” açısından değerlendirmeleri sağlanmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Veri toplama aracında verilmesi beklenen cevaplar (1) bir, verilmesi istenmeyen cevaplar (0) sıfır olarak kodlanmıştır. Uygulama sonrası elde edilen veriler ile Kuder-Richardson testi yapılmış ve Alpha değeri =.690 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmada gerekli izinlerin alınma sürecinin tamamlanmasından sonra belirlenen okullardan gönüllülük esasına dayalı olarak seçilen öğrencilerle kendi sınıflarında toplu olarak çalışılmıştır. Öncelikle uzman görüşleri doğrultusunda belirlenen eser örneklerinin “MP3” formatları araştırmacılar tarafından bilgisayar ortamına kaydedilmiştir. Kaydedilen eserler araştırmacılar tarafından sınıf ortamında öğrencilere dinletilerek öğrencilerin her bir eserin biçimini bireysel olarak dağıtılan “Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formu”ndan seçerek işaretlemeleri sağlanmıştır. Bu işlem yaklaşık olarak 30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında anketin iç tutarlığı Kuder-Richardson testi ile hesaplanmıştır. Bu tür testlerde maddeler iki durumlu seçeneklerden (Örneğin, doğru-yanlış, evet-hayır... gibi) testin güvenilirliği KR-20 veya KR-21 for-

mülleri ile hesaplanır (Alpar, 2001). Hazırlanan “Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formunda” madde güçlükleri aynı olarak kabul edildiğinden iç tutarlık KR-20 testi ile hesaplanmıştır (Alpha değeri =.690).

Alt problemlere ait verilerin analizinde yüzde ve frekans analizi yapılmış, sosyoekonomik çevreye dair gruplar arası tanıma durumları ise tek yönlü ANOVA testi ile elde edilmiştir.

Bulgular

Tablo 2. Öğrencilerin Müzik Biçimini Tanıma Durumuna İlişkin Tablo

Müzik Biçimleri	Tanıma Durumu	f	%
Mevlevi Ayini	Tanıma	170	59.9
	Tanınamama	114	40.1
Peşrev	Tanıma	52	18.3
	Tanınamama	232	81.7
Saz Semaisi	Tanıma	35	12.3
	Tanınamama	249	87.7
Longa	Tanıma	125	44.0
	Tanınamama	159	56.0
Kırk Hava	Tanıma	168	59.1
	Tanınamama	116	40.9
Uzun Hava	Tanıma	195	68.7
	Tanınamama	89	31.3
Şarkı	Tanıma	183	64.4
	Tanınamama	101	35.6
İlahi	Tanıma	176	62.0
	Tanınamama	108	38.0
Nefes	Tanıma	68	24.0
	Tanınamama	216	76.0
Deyiş	Tanıma	53	18.7
	Tanınamama	231	81.3
Zeybek	Tanıma	244	86.0
	Tanınamama	40	14.0
Bar	Tanıma	218	76.8
	Tanınamama	66	23.2
Horon	Tanıma	270	95.0
	Tanınamama	14	5.0
Hora	Tanıma	104	36.7
	Tanınamama	180	63.3
Halay	Tanıma	241	84.9
	Tanınamama	43	15.1

Tablo 2. incelendiğinde öğrencilerin %59.9'unun Mevlevi ayini müzik biçimini tanıdığı, %40.1'inin tanımadığı; %18.3'ünün peşrev müzik biçimini tanıdığı, %81.7'sinin tanımadığı; %12.3'ünün saz semaisi müzik biçimini tanıdığı, %87.7'sinin tanımadığı; %44'ünün longa müzik biçimini tanıdığı, %56'sının tanımadığı; %59.1'inin kırık hava müzik biçimini tanıdığı, %40.9'unun tanımadığı; %68.7'sinin uzun hava müzik biçimini tanıdığı, %31.3'ünün tanımadığı; %64.4'ünün şarkı müzik biçimini tanıdığı, %35.6'sının tanımadığı; %62'sinin ilahi müzik biçimini tanıdığı, %tanımadığı; %24'ünün nefes müzik biçimini tanıdığı, %76'sının tanımadığı; %18.7'sinin deyiş müzik biçimini tanıdığı, %81.3'ünün tanımadığı; %86'sının zeybek müzik biçimini tanıdığı, %14'ünün tanımadığı; %76.8'inin bar müzik biçimini tanıdığı, %23.2'sinin tanımadığı; %95'inin horon müzik biçimini tanıdığı, %5'inin tanımadığı; %36.7'sinin hora müzik biçimini tanıdığı, %63.3'ünün tanımadığı; %84.9'unun halay müzik biçimini tanıdığı, %15.1'inin halay müzik biçimini tanımadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Durumlarını Betimleyici Tablo

	N	Orta- lama	Or- tanca	Mod	Min. Puan	Max. Puan	Toplam	Standart Sapma	Standart Hata
Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formu	284	7.15	7	7	0	13	2032	2.716	.161

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin Türk Müziği Biçimlerini Tanıma Formuna verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, en düşük 0 en yüksek 15 olması gereken form sonucuna göre en düşük 0 en yüksek 13 puan aldıkları, aritmetik ortalamanın 7.15 ve ortanca değerinin 7 olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Öğrencilerin Türk Müziği Biçimini Tanıma Durumları İle Öğrenim Gördükleri Okulun Bulunduğu Çevrenin Sosyoekonomik Durumu Arasındaki İlişkiyi Gösterir Ki-Kare Tablosu

	Gruplar	Tanuma	Tanumama	Toplam	χ^2	sd	p
Mevlevi Ayini	Alt sosyoekonomik çevre	44	34	78	11.852	2	.003
	Orta sosyoekonomik çevre	38	73	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	32	63	95			
Peşrev	Alt sosyoekonomik çevre	67	11	78	1.844	2	.398
	Orta sosyoekonomik çevre	91	20	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	74	21	95			
Saz Semaisi	Alt sosyoekonomik çevre	63	15	78	13.050	2	.001
	Orta sosyoekonomik çevre	107	4	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	79	16	95			
Longa	Alt sosyoekonomik çevre	39	39	78	2.448	2	.294
	Orta sosyoekonomik çevre	68	43	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	52	43	95			
Kınk Hava	Alt sosyoekonomik çevre	28	50	78	28.515	2	.000
	Orta sosyoekonomik çevre	29	82	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	59	36	95			
Uzun Hava	Alt sosyoekonomik çevre	29	49	78	14.070	2	.001
	Orta sosyoekonomik çevre	44	67	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	16	79	95			
Şarkı	Alt sosyoekonomik çevre	34	44	78	19.489	2	.000
	Orta sosyoekonomik çevre	50	61	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	17	78	95			
İlahi	Alt sosyoekonomik çevre	33	45	78	2.450	2	.294
	Orta sosyoekonomik çevre	36	75	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	39	56	95			
Nefes	Alt sosyoekonomik çevre	70	8	78	24.833	2	.000
	Orta sosyoekonomik çevre	90	21	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	56	39	95			
Deyiş	Alt sosyoekonomik çevre	70	8	78	5.206	2	.074
	Orta sosyoekonomik çevre	88	23	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	73	22	95			
Zeybek	Alt sosyoekonomik çevre	12	66	78	.741	2	.690
	Orta sosyoekonomik çevre	17	94	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	11	84	95			
Bar	Alt sosyoekonomik çevre	29	49	78	12.659	2	.002
	Orta sosyoekonomik çevre	17	94	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	20	75	95			
Horon	Alt sosyoekonomik çevre	8	70	78	7.812	2	.020
	Orta sosyoekonomik çevre	5	106	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	1	94	95			
Hora	Alt sosyoekonomik çevre	52	26	78	24.742	2	.000
	Orta sosyoekonomik çevre	52	59	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	76	19	95			
Halay	Alt sosyoekonomik çevre	9	69	78	5.991	2	.050
	Orta sosyoekonomik çevre	24	87	111			
	Üst sosyoekonomik çevre	10	85	95			

Tablo 4'e göre öğrencilerin müzik biçimi tanıma durumları okulların buldukları sosyoekonomik çevreye göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Buna göre öğrencilerin Mevlevi ($\chi^2=11,852$. $p=.003$); Saz Semaisi ($\chi^2=13,050$, $p=.001$); Kırık Hava ($\chi^2=28,515$; $p=.000$); Uzun Hava ($\chi^2=14,070$; $p=.001$); Şarkı ($\chi^2=19,489$; $p=.000$); Nefes ($\chi^2=24,833$; $p=.000$); Bar ($\chi^2=12,659$; $p=.002$); Horon ($\chi^2=7,812$; $p=.020$); Hora ($\chi^2=24,742$; $p=.000$); Halay ($\chi^2=5,991$; $p=.050$) müzik biçimlerini tanıma durumlarının öğrenim gördükleri okulun sosyoekonomik çevresine anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Buna karşın öğrencilerin Peşrev ($\chi^2=1,844$. $p=.398$); Longa ($\chi^2=2,448$; $p=.294$); İlahi ($\chi^2=2,450$; $p=.294$); Deyiş ($\chi^2=5,206$; $p=.074$); Zeybek ($\chi^2=.741$; $p=.690$) müzik biçimlerini tanıma durumlarının öğrenim gördükleri okulun sosyoekonomik çevresine anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Tanımadıkları Türk Müziği Biçimlerine Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular

	Mevlevi Ayini		Peşrev		Saz Semaisi		Longa		Kırık Hava		Uzun Hava		Şarkı		İlahi	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Mevlevi Ayini	170	59.9	9	3.1	5	1.8	4	1.4	0	0	0	0	7	2.4	40	14
Peşrev	27	9.5	52	18.3	68	24	29	10.2	5	1.8	7	2.4	4	1.4	9	3.1
Saz Semaisi	13	4.6	98	34.6	35	12.3	32	11.2	39	13.8	12	4.2	6	2.1	5	1.8
Longa	11	3.9	13	4.6	15	5.2	125	44	9	3.1	9	3.1	18	6.3	7	2.4
Kırık Hava	7	2.4	17	6	16	5.6	18	6.3	168	59.1	7	2.4	9	3.1	5	1.8
Uzun Hava	4	1.4	1	0.3	56	19.7	0	0	2	0.7	195	68.7	0	0	1	0.3
Şarkı	14	5	17	6	10	3.6	15	5.2	19	6.7	1	0.3	183	64.4	2	0.7
İlahi	19	6.7	3	1	3	1	17	6	3	1	3	1	4	1.4	176	62
Nefes	22	7.8	19	6.7	5	1.8	4	1.4	11	3.9	7	2.4	5	1.8	20	7
Deyiş	9	3.1	24	8.4	36	12.7	17	6	9	3.1	14	5	19	6.7	3	1
Zeybek	0	0	4	1.4	1	0.3	1	0.3	3	1	3	1	2	0.7	4	1.4
Bar	2	0.7	4	1.4	6	2.1	10	3.6	2	0.7	0	0	4	1.4	3	1

Horon	0	0	3	1	5	1.8	0	0	1	0.3	0	0	0	0	1	0.3
Hora	4	1.4	14	5	45	15.9	13	4.6	28	9.9	14	5	2	0.7	8	2.8
Halay	5	1.8	4	1.4	2	0.7	1	0.3	0	0	1	0.3	3	1	0	0
	Nefes		Değiş		Zeybek		Bar		Horon		Hora		Halay			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Mevlevi Ayini	35	12.3	5	1.8	0	0	0	0	2	0.8	3	1	4	1.4		
Peşrev	32	11.2	27	9.5	5	1.8	6	2.1	0	0	7	2.4	6	2.1		
Saz Semaisi	8	2.8	8	2.8	6	2.1	7	2.4	4	1.4	11	3.9	0	0		
Longa	13	4.6	22	7.8	3	1	16	5.7	3	1	17	6	3	1		
Kırık Hava	5	1.8	9	3.1	12	4.2	6	2.1	0	0	5	1.8	0	0		
Uzun Hava	9	3.1	9	3.1	0	0	0	0	3	1	4	1.4	0	0		
Şarkı	8	2.9	4	1.4	4	1.4	4	1.4	0	0	3	1	0	0		
İlahi	22	7.8	17	6	4	1.4	3	1	0	0	9	3.1	1	0.3		
Nefes	68	24	83	29.2	22	7.8	9	3.1	1	0.3	7	2.4	1	0.3		
Değiş	29	10.2	53	18.7	16	5.7	1	0.3	4	1.4	46	16.1	4	1.4		
Zeybek	2	0.7	9	3.1	244	86	3	1	1	0.3	5	1.8	2	0.7		
Bar	7	2.4	7	2.4	6	2.1	218	76.8	3	1	7	2.4	6	2.1		
Horon	0	0	0	0	0	0	0	0	270	95	3	1	1	0.3		
Hora	16	5.7	15	5.2	5	1.8	9	3.1	6	2.1	104	36.7	1	0.3		
Halay	5	1.8	3	1	2	0.7	11	3.9	0	0	6	2.1	241	84.9		

Tablo 5'e göre Mevlevi ayini müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %14 oranında ilahi, %12.3 oranında nefes; Peşrev müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %24 oranında saz semaisi, %11.2 oranında nefes; Saz semaisi müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu

müzik biçimine %34.6 oranında peşrev, %13.8 oranında kırık hava; Longa müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine , %7.8 oranında deyiş; %6.3 oranında şarkı; Kırık hava müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %6.3 oranında longa, %6 oranında peşrev; Uzun hava müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %19.7 oranında saz semaisi, %3.1 oranında nefes, %3.1 oranında deyiş; Şarkı müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %6.7 oranında kırık hava, %6 oranında peşrev; İlahi müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %7.8 oranında nefes, %6.7 oranında Mevlevi ayini,; Nefes müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %7.8 oranında Mevlevi ayini, %7.8 oranında zeybek; Deyiş müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %16.1 oranında hora, %12.7 oranında saz semaisi; Zeybek müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %3.1 oranında deyiş, %1.4 oranında peşrev, %1.4 oranında İlahi; Bar müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %3.6 oranında longa, %2.4 oranında nefes, %2.4 oranında deyiş, %2.4 oranında hora; Horon müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %1.8 oranında saz semaisi, %1.4 oranında şarkı; Hora müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %15.9 oranında saz semaisi, %9.9 oranında kırık hava; Halay müzik biçimini tanıyamayan öğrenciler bu müzik biçimine %3.9 oranında bar %2.1 oranında hora cevabını vermişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda öğrencilerin en yüksek oranda tanıyabildikleri müzik biçimleri sırasıyla Horon (%95.0), zeybek (%86.0), halay (%84.9) ve Bar (%76.8) müzik biçimleri olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin en düşük oranda tanıyabildikleri müzik biçimlerinin sırasıyla Saz Semaisi (%12.3), Peşrev (%18.3), Deyiş (%18.7), Nefes (%24.0), Hora (%36.7), Longa (%44) olduğu görülmüştür. Öğrenciler Mevlevi Ayini, Kırık Hava, Uzun Hava, Şarkı ve İlahi müzik biçimlerini ise % 59.9-68.7 aralığında tanıyabilmişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin Türk Halk Müziği müzik biçimlerini Türk sanat müziği biçimlerine göre daha fazla oranda tanıdıklarını göstermiştir. Bu durumun nedeni olarak Türk halk müziğinin Türk sanat müziğine göre toplum tarafından daha çok dinlenen ve tercih edilen bir müzik olması gösterilebilir (Atasoy, 2019; Cengiz, 2011; Kamalı ve Temiz, 2017; Sağır ve Öztürk, 2015; Yıldırım

Şahin, 2019). Kuyucu'nun (2010) araştırmasında öğrencilerin büyük çoğunluğunun Türk sanat müziğini dinlemeyi tercih etmedikleri, Kılıç'ın (2016) araştırmasında ise ortaokul öğrencileri Türk halk müziğine olan ilgilerini gerçekçilik, yöresel ağız ve halk oyunları ile beraber kullanılabilmeleri boyutuyla dile getirdikleri belirlenmiştir. Bununla beraber öğrencilerin yüksek oranda tanıdıkları müzik biçimlerinin halk dansları müzikleri olduğu görülmektedir. Bu durum çalışma grubunun gelişim özellikleri dikkate alındığında beklenen bir sonuç olarak gözükmektedir. Yapılan araştırmalar bu dönem öğrencilerinin müzik dinleme amaçlarının genellikle eğlence olduğunu (Bulut ve Altay, 2010; Kamalı ve Temiz, 2017; Sakar ve Maba, 2015) ve hareketli müzik tarzlarını tercih ettiklerini (Sakar ve Maba, 2015) göstermiştir. Nitekim Sloboda, O'Neill ve Ivaldi (2001) öğrencilerin müziğe karşı motivasyonunda zevk ve eğlencenin önemli bir unsur olduğunu, keyif aldıkları müziklere karşı tutumlarının daha olumlu olduğunu belirtmiştir. Türk halk müziği müzik biçimleri nişan, düğün, sünnet gibi çeşitli törenlerde tercih edilen bir müzik türüdür (Cengiz, 2011). Türk halk müziğinin bu biçimlerinin toplumumuzda yaygın olarak eğlence müziği olarak kullanılması da öğrenciler tarafından tanınmasında diğer bir neden olabilir.

Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise öğrencilerin genel puan dağılımının toplam 15 puan olduğu formdan ortalama olarak 7.15 puan almalarıdır. Bu sonuç öğrencilerin Türk müziği biçimlerini orta düzeyde tanıdıklarını göstermektedir. Sağer (2009), ortaokul öğrencileriyle yaptığı araştırmada geleneksel müzik türlerine ait kazanımların gerçekleşmesinde eksiklikler yaşandığına ulaşmıştır. Bu durum bu yaş dönemindeki öğrencilerin müzik bilgilerinin ve tercihlerinin daha çok popüler müzik türünde olmasından kaynaklı olabilir. Howell (2010) son yıllarda öğrencilerin geleneksel müziğe olan bilgilerinin azaldığı popüler müziğe karşı daha ilgili olduğunu belirtmiştir. Ülkemizde de öğrencilerle yapılan birçok araştırmada öğrencilerin en çok dinledikleri müzik türünün popüler müzik olduğu, Türk halk müziği ve Türk sanat müziği türlerini ise son sıralarda tercih ettikleri veya hiç tercih etmedikleri görülmüştür (Angı ve Şendurur, 2013; Bozkurt, Zahal ve Uyan, 2015; Bulut ve Altay, 2010; Doğan, 2019; Ertenli, 2014; Sakar ve Maba, 2015; Yurga, 2017). Bu sonucu etkileyen diğer bir unsur ise okullarda verilen müzik eğitiminin niteliği ile ilgili olabilir. Örneğin Bulut'un (2008) araştırmasında müzik öğretmenlerinin Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği konularının

teorik kapsamının, repertuar eserlerinin bu yaş grubu öğrencilerinin öğrenme düzeyine tam olarak uygun olmadığını, öğrencilerin bu müzik türlerini öğrenmeye ve dinlemeye karşı ilgisiz ve isteksiz oldukları, öğrenmede zorlandıklarını belirttikleri sonucuna ulaşmıştır. Geleneksel müziklerin öğretimindeki sorunlar yalnızca ülkemizde değil yurtdışında yapılan araştırmalara da konu olmuştur. Grant (2017) yaptığı araştırmada geleneksel müziklerin genç nesillere aktarılmasında önemli sorunlar olduğunu belirtmiştir. Bu sorunlar devlet okullardaki yetersiz müzik eğitimi, geleneksel müzik türlerinin teknik olarak zorluğu, yerel müziklerin okul temelli müzik eğitimlerinde yer almaması, kırsal kesimdeki kültürel aktarımın azalmasından dolayı gençlerin örgün eğitim ve kültürel aktarım mekanizmalarının dışındaki yollardan geleneksel müziği öğrenmeleri, gençlerin geleneksel müziğe olan ilgisizliklerinden dolayı bu müziği öğrenmeye yönelik motivasyon eksikliği, sosyokültürel değişimler karşısında geleneksel müziklerin baskılanması, ekonomik zorluklar, gençlerin geleneksel müziği öğrenme fırsatlarının az olması ve popüler müzikleri daha fazla tercih etmeleri olarak sıralanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin lisans eğitiminde aldıkları derslerin ortaokul derslerine yönelik olmaması (Bulut, 2008), öğretmenlerin geleneksel müzik konusunda yeterince bilgi sahibi olamamaları (Satomi, 2019), batı müziği kökenli öğretmenlerin geleneksel müziklere olan olumsuz tutumu bu müzik türlerinin öğrenilmesinin önündeki ortak engeller olarak sıralanmıştır (Dionyssiou, 2000; Satomi 2019). Ders saatlerinin yetersiz oluşu ve materyal eksikliği de belirtilen diğer sorunlar arasındadır (Bulut, 2008; Satomi, 2019).

Araştırma sonucunda öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun bulunduğu sosyoekonomik çevrenin bazı Türk müziği biçimlerini tanımada anlamlı farklılık oluşturduğu görülmüştür. Yapılan bazı araştırmalar bu sonucu destekler niteliktedir. İmik (2007) bireylerin sosyoekonomik durumlarıyla tercih edilen müzik türleri arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtmiştir. İmik'e (2007) göre bireylerin gelir durumu ile kültürel beğenileri arasında yakın bir ilişki vardır. Bireylerin çoğu içine doğduğu ailenin sosyo-ekonomik statüsüne göre tercihler yapar. Çocuğun müziksel beğeni kültürünün meydana gelmesinde ailesinin, sosyal çevresinin ve model aldığı yetişkinlerin etkisi oldukça önemlidir. (Howell, 2010; İmik, 2007). Yapılan birçok araştırma sosyoekonomik çevrenin öğrencilerin müziğe olan tutumları, müzik tercihleri ve müzik performansı üzerinde etkili bir unsur olduğunu göstermiştir

(Antmann, 2015; Nolin, 1973; Nolin ve Vander Ark; 1977; Philips, 2003; Pogonowski, 1985; Shaw ve Tomcala, 1976; Yıldırım Şahin, 2019). Örneğin İstanbullu (2009) araştırmasında kırsal kökenli ve kent kökenli öğrencilerin müzik profilleri arasında farklılıklar olduğunu belirlemiştir. Karakaş (2016) göre Türk sanat müziğinin, kentsel kökenli olması nedeniyle toplumun üst sınıfsal tabakasına hitap eden bir müzik anlayışı olduğunu belirtmiştir. Kuyucu (2010) ise gelir düzeyi düşük öğrencilerin Türk sanat müziğine daha fazla ilgi duyduğu sonucuna ulaşmıştır. Sosyoekonomik farklılıkların müziğe olan yaklaşımlardaki etkisini öğrencilerin diğer alanlardaki düşük veya yüksek başarılarıyla açıklayan araştırmalar da bulunmaktadır (Nolin, 1973; Shaw ve Tomcala, 1976).

Araştırma sonucunda;

- Öğrencilerin tanıma güçlük çektiği müzik türlerine ilişkin ilgi çekici etkinliklerin artırılması
- Bazı tür ve biçimlere ilişkin dinletilerin derste artırılması tür ve biçimleri algılamada kolaylık sağlayacağından müzik öğretmenlerinin işitsel uyaranlara daha fazla ağırlık vermesi
- Farklı öğretim kademelerinde ve farklı sınıflarda benzer araştırmaların yapılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of The 8th Grade Secondary School Students' Identification of Turkish Music Forms

Kubilay Perdakçioğlu -Murat Kamil İnanıcı
Atatürk University

The social and cultural importance and the function of influencing music can only be realized through music education in schools. The music gained to the student at school, his understanding of music and his taste become sustainable by settling in the family and society (Sun, 1969). It is quite difficult for a generation that moves away from its own culture to transfer the social culture to future generations (Imik, 2012). In contemporary music education, individuals or students are usually shaped in the final patterns of the musical tradition. For this reason, traditional music plays an important role in the general music education of the most developed societies (Uçan, 2018). Cesarone (1999) emphasized the importance of making sense of traditional culture and developing respect for their own culture by using traditional music samples in a qualified music education (act. Nevruz, 2018).

Every society has a musical art created within the framework of its national values and rules. Turkish music was born, shaped and developed within the framework of its customs, traditions and traditions, thus becoming a part of Turkish culture (Kardeş, 2013). Turkish music is a music that has its own characteristic and structural features. Being a makam is one of these features (Yahya-Kaçar, 2009). Traditional Turkish music consists of "Traditional Turkish Folk Music" and "Traditional Turkish Art Music". Traditional Turkish folk music is traditional music that reflects the common feelings and thoughts of the people, which has been burned, created and composed by folk artists who are always present in the people, and spread from language to language, from wire to wire, from ear to ear through changes and kneadings (Büyükyıldız, 2009). On the other hand, traditional Turkish art music developed and renewed with a single voice in the historical process; In this research, it is aimed to examine the middle school 8th grade students' recognition of Turkish music forms. "What is the level of

students' recognition of Turkish music forms in the middle school 8th grade music lesson program?" question constitutes the problem statement of the research.

In this research, descriptive survey model, which is one of the quantitative research patterns, was used because it was aimed to examine the level of recognition of Turkish Music forms of middle school 8th grade students. The universe of the research was 284 8th grade students studying in secondary schools affiliated to the Directorate of National Education in Erzurum city center in the 2018-2019 academic year. "Personal Information Form" prepared by the researchers and "Turkish Music Forms Recognition Form" were used as a means of data collection in order to determine Turkish music forms' recognition status of middle school 8th grade students. First of all, the "MP3" formats of the work samples determined according to expert opinions were recorded by the researcher on the computer. The recorded works were listened to the students in the classroom by the researcher, and the students were selected to mark the format of each work individually from the "Recognition Forms of Turkish Music Forms" form. Since the item difficulties in the "Turkish Music Forms Recognition Form" prepared were considered the same, the internal consistency was calculated with the KR-21 test (Alpha value = .690). Percentage and frequency analysis were made in the analysis of the data related to the sub-problems, and the intergroup recognition status of the socioeconomic environment was obtained by one-way ANOVA test.

As a result of the research, it is seen that the music formats that the students can recognize at the highest rate are Horon (95.0%), zeybek (86.0%), halay (84.9%) and Bar (76.8%). As a result of the research, it was concluded that the music formats that the students knew at the lowest rate were Saz Semaisi (12.3%), Peşrev (18.3%), Deyiş (18.7%), Nefes (24.0%), Hora (36.7%), Longa (44%). Students were able to recognize Mevlevi Ayini, Kırık Hava, Uzun Hava, Song and Divine music forms in the range of 59.9-68.7%. This result showed that students knew Turkish Folk Music forms more than Turkish art music forms. This result may be due to the fact that Turkish folk music is more listened and preferred by society than Turkish art music (Atasoy, 2019; Cengiz, 2011; Kamalı ve Temiz, 2017; Sağır and Öztürk, 2015; Yıldırım Şahin, 2019). However, it is seen that the music forms that the students are familiar with are mostly folk dance music. This situation seems to

be an expected result considering the developmental characteristics of the study group. The researches showed that the students' listening objectives in this period are generally entertainment (Bulut and Altay, 2010; Kamalı and Temiz, 2017; Sakar and Maba, 2015) and they prefer active music forms (Sakar and Maba, 2015). Another result obtained from the research is that students get an average of 7.15 points from the form, where the overall score distribution is 15 points in total. This result shows that students know Turkish music forms at a medium level. Sager (2009), in his research with middle school students, has reached the shortcomings in realizing the gains of traditional music genres. This may be due to the fact that the music interests and preferences of the students in this age period are mostly in popular music genre. As a result of the research, it was seen that the socioeconomic environment where the school where the students are studying creates a significant difference in recognizing some Turkish music forms. Some researches support this result. İmik (2007) stated that there is a close relationship between individuals' socioeconomic status and preferred music genres.

Kaynakça / References

- Angı, Ç. E. ve Şendurur, Y. (2013). Lise öğrencilerinin demografik özellikleri ile dinledikleri müzik türleri arasındaki ilişki. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 33, 223-238.
- Antmann, M. (2015). *Socioeconomic status, instrumental music participation, and middle school student achievement*. Unpublished doctoral dissertation. University of Central Florida, US.
- Atasoy, M. U. (2019). Öğretmen adaylarının müzik dinleme alışkanlıklarının değerlendirilmesi : Kutahya ili örneği. *Turkish Academic Research Review*, 4(1), 221-234.
- Barış, D.A. ve Özata, E. (2009). Sınıf öğretmenliği anabilim dalında alınan müzik öğretimi derslerinin öğretmenlik uygulamalarındaki yansımaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(18), 27- 41.
- Bozkurt, S. S., Zahal, O. ve Uyan, Z. D. (2015). Ortaokul öğrencilerinin duygu durumlarına göre dinledikleri müzik türlerinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 39, 541 567.
- Bulut, D. ve Altay, E. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin müzik profilleri: Yozgat ili örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 237-254.

- Bulut, D. (2008). İlköğretim II. kademe müzik öğretmenlerinin geleneksel müziklerimizin öğretiminde karşılaştıkları sorunlar. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 149-161.
- Büyükyıldız, H. Z. (2009). *Türk halk müziği-ulusal Türk müziği*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Cengiz, R. (2011). Sosyolojik bir olgu olarak müzik: Tokat örneği. *Journal of International Social Research*, 4(18), 363-378.
- Çömlekçi, N. (2001). *Bilimsel araştırma yöntemi ve istatistiksel anlamlılık sınamaları*. Ankara: Bilim Teknik Yayınevi.
- Dikici Sığırtmaç, A. (2014). Müzik ve gelişim. (Ed. İ. Artan.). *Her yönüyle okul öncesi eğitim 6. Okul öncesi dönemde müzik eğitimi içinde* (s. 15-30). Hedef Yayıncılık: Ankara.
- Dionysiou, Z. (2000). The effects of schooling on the teaching of Greek traditional music. *Music education research*, 2(2), 141-163.
- Doğan, U. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinin müzik beğeni ve tercihlerinin çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi: Sivas/Zara örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk halk müziği ve nazariyatı*. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Ertenli, İ. (2014). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin ilköğretim müzik dersi öğretim programında yer alan müzik türlerini dinleme durumlarına ve programın müzik türü tercihleri üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Fox, J. E. ve Schirmacher, R. (2014). *Çocuklarda sanat ve yaratıcılığın gelişimi*. (N. Aral ve G. Duman, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Grant, C. (2017). Learning and teaching traditional music in Cambodia: Challenges and incentives. *International Journal of Music Education*, 35(1), 5-16.
- Helvacı, Z. (2006). *Kültürel kimlik bağlamında müzik kültürümüz ve AB süreci*. Müzik Sanatımız ve AB Süreci Sempozyumu. Ankara: Sevda Cenap and Müzik Vakfı Yayınları.
- HKSR. (2003). *Membership of the curriculum development council committee on arts education*. 03.07.2020 tarihinde https://www.edb.gov.hk/attachment/en/curriculum-development/kla/artsedu/references/music%20com-plete%20guide_eng.pdf adresinden erişildi.
- Howell, J. (2010). *The attitudes and interests of adolescent middle school youth regarding traditional music instruction*. Unpublished master dissertation. California State University, Long Beach.

- İmik, Ü. (2007). *Sosyal statünün müziksel beğeniye etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- İmik, Ü. (2011). *Çizgi film müziklerinin yapısal olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- İmik, Ü. (2012). Türk kültürünün yaşatılmasında müziğin önemi ve genç dinleyiciler üzerindeki etkileri. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(4), 47-59.
- İstanbul, S. (2009). *İç Anadolu bölgesinde güzel sanatlar ve spor liseleri müzik bölümünde eğitim gören kırsal kökenli ve kent kökenli öğrencilerin müzik profillerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kamalı, C. ve Temiz, E. (2017). Ortaokul öğrencilerinin müzik tercihlerinin ve bu tercihleri etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Fine Arts*, 12(4), 280-298.
- Karakaş, G. (2016). *Geleneksel Türk sanat müziğinin Türk halk müziğiyle karşılaştırarak incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi* (1. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kardeş, T. (2013). *Mesleki müzik eğitimi veren devlet konservatuvarlarındaki klâsik Türk müziği üslup ve repertuar eğitiminin içerik ve yöntem bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Kılıç, I. (2016). Ortaokul öğrencilerinin müzik ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 360-371.
- Kuyucu, M. M. (2010). *Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin Türk sanat müziğine yaklaşımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- MEB. (2018). *Müzik dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı*. 17.11.2019 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=359> adresinden erişildi.
- Nevruz, Ş. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin öğrenme stilleri, müzik ders kazanımlarının gerçekleşme düzeyi ve derse yönelik tutumların incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Nolin, W. H. ve Vander Ark, S. D. (1977). A pilot study of patterns of attitudes toward school music experiences, self-esteem and socio-economic status in elementary and junior high students. *Contributions to Music Education*, 5, 31-46.

- Nolin, W. H. (1973). Attitudinal growth patterns toward elementary school music experiences. *Journal of Research in Music Education*, 21, 123-134.
- Phillips, S. L. (2003). *Contributing factors to music attitude in sixth-, seventh-, and eighth-grade students*. Unpublished doctoral dissertation. University of Iowa, Iowa.
- Pogonowski, L. M. (1985). Attitude assessment of upper elementary students in a process-oriented music curriculum. *Journal of Research in Music Education*, 33(4), 247-257.
- Sağır, N. (2009). *İlköğretim 6.7.8. sınıf müzik dersinde yer alan kazanımların öğrenciler tarafından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Sağır, A. ve Öztürk, B. (2015). Sosyolojik bağlamda müzik ve kimlik: Karabük üniversitesi örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 121-154.
- Sakar, M. H. ve Maba, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin müziksel tercihleri ve dinleme pratikleri. *Journal of International Social Research*, 8(36), 980-996.
- Satomi, O. (2019). Traditional music and world music in Japanese school education. *Min Su Qu Yi*, 203, 73-110.
- Shaw, C. N. ve Tomcala, M. (1976). A music attitude scale for use with upper elementary school children. *Journal of Research in Music Education*, 24, 73-80.
- Sloboda, J.A., O'Neil, S.A. ve Ivaldi, A. (2001) Functions of music in everyday life: An explanatory study using the experience sampling methodology. *Musical Scientiae*, 5(1), 9-32.
- Sun, M. (1969). *Türkiye'nin kültür-müzik-tiyatro sorunları*. Ankara: Kültür Yayınları.
- Şanlı, Y. (2007). *Türk müziği dizileri ve solfeji-1*. Ankara: Marj Ajans.
- Şenocak, E. (2005). Müziğin insan yaşamındaki yeri. *Müzik Sempozyumu*. Nisan 14-16), Kayseri.
- Türkmen, U. (2010). Çocuğun bireysel toplumsal ve kültürel gelişiminde amatör müzik eğitiminin yeri problemleri ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 9(3), 960-970.
- Uçan, A. (1996). *İnsan ve müzik insan ve sanat eğitimi* (2. baskı). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uçan, A. (2018). *Müzik eğitimi: Temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar ve Türkiye'deki durum*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Uçan, A., Yıldız, G. ve Bayraktar, E. (1999). *İlköğretimde müzik öğretimi, ilköğretimde etkili öğretme ve öğrenme öğretmen el kitabı. 9. modül*. Burdur: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Yıldırım Şahin, B. (2019). *Sosyolojik açıdan müzik dinleme alışkanlıklarına etki eden etmenler: Bolu ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Yurga, M.C. (2017). *Lise öğrencilerinin dinledikleri müzik türlerinin duygu durumlarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Perdakçioğlu, K. ve İnanıcı, M. K. (2021). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türk müziği biçimlerini tanıma durumlarının incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 477-500. DOI: 10.26466/opus.799734

Institutional Change and Discourse in Housing Policy in Turkey

DOI: 10.26466/opus.844950

*

Çiğdem Aksu Çam *

* Assoc. Prof., Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Political
Science, Adana/Turkey

E-Mail: caksu@atu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6328-1290](https://orcid.org/0000-0001-6328-1290)

Abstract

The paper aims at analysing the transformation of the housing policy in Turkey after the 1999 earthquake by identifying three dimensions: institutional basis, implementation phase, and the discourse. The study thus attempts to identify the main elements determining the direction of the transformation of housing policy. In this respect, the paper bases its assessment on the concept of "modes of housing provision". Significant modifications have been made on the institutional basis of housing policy in Turkey during the 2000s; a new term is posed in the housing field in Turkey: urban regeneration. It is important to understand how urban regeneration projects operate in the field. Field studies on these projects are thus overviewed in order to see how centrally (re)defined institutional structure is reflected on the field. Lastly, the discourse of the policy is analysed by identifying two sides: the legitimisers and the opponents of urban regeneration.

Keywords: *housing policy, urban regeneration, modes of housing provision, Turkey*

Konut Politikasında Kurumsal Değişim ve Söylem

*

Öz

Bu çalışma, 1999 depreminden sonra Türkiye'deki konut politikasının dönüşümünü üç boyut üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır: kurumsal temel, uygulama aşaması ve söylem. Böylelikle, konut politikasının dönüşümünün yönünü belirleyen ana unsurların belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda çalışma, değerlendirmesini "konut sunum biçimleri" kavramsallaştırmasına dayandırmaktadır. Türkiye'de 2000'li yıllarda konut politikasının kurumsal bazında önemli değişiklikler yapılmıştır ve bu değişimin sonunda Türkiye'de konut alanına ve sunum pratiklerine yeni bir terim hakim olmuştur: kentsel dönüşüm. Kentsel dönüşüm projelerinin sahada nasıl uygulandığını anlamak önemlidir. Çalışmada, merkezi olarak (yeniden) tanımlanmış kurumsal yapının uygulamaya nasıl yansıdığı, alanyazındaki saha çalışmalarına dayanarak tartışılmaktadır. Son olarak, kentsel dönüşüm politikası söylem düzeyinde de iki taraf tanımlanarak analiz edilmektedir: kentsel dönüşümün meşrulaştırıcıları ve muhalifleri.

Anahtar Kelimeler: *konut politikası, kentsel dönüşüm, konut sunum biçimleri, Türkiye.*

Introduction

This study aims at analysing the policy building process of housing in Turkey after the 1999 earthquake that occurred in the most industrialized and populated region of the country. As the reference point for signalling a shift in housing policy in Turkey, one would have taken the 2002 elections when the AKP government has come to power, possessing the government alone ever since, or the year 2003 when first legislations furnishing Housing Development Administration of Turkey (TOKİ)¹ with new authorities entered into force. One would immediately notice commencement of a new era in the early 2000s, when reviewing the literature on Turkish housing experience. In this study the 1999 earthquake is taken as the turning point of the housing policy in Turkey because of its deep impact on Turkish society. As for the housing issue, this impact has several aspects. First of all, it is clear that the existing housing stock poses many threads and Turkey has to undertake a vast renewal process in urban areas. This need is expressed as an urgent necessity when the metropolitan regions are concerned, since they possess high population densities and high economic value as centres of production and consumption with high potential of attracting investment and immigration as well. Additionally, any successful urban renewal and/or upgrading programme to be implemented in the metropolises would also serve as a legitimization basis for extending similar programmes to other urban areas of the country. In short, after the earthquake it is commonly agreed that existing building stock has to be replaced, and this transformation has to be initiated in metropolitan areas.

Secondly, the earthquake made every actor in the housing field (politicians, bureaucrats, contractors, owners, occupiers, etc.) aware that old housing provision models were neither sustainable. The concept of *housing provision* as it is applied in this study refers to the studies of Ball (1986), Ball and Harloe (1992), Healey and Barret (1990) and of Tekeli (2010). This conceptualisation would be briefly described as a product of “structure and agency

---

¹ TOKİ in fact stands for the initials of “Toplu Konut İdaresi”, which means Mass Housing Administration if a word-to-word translation is made. In this paper, the translation provided by the official web site of the Administration is preferred, keeping the abbreviation in Turkish.

approach” in political science. There exist therefore “historically given processes of providing and reproducing housing as a physical entity” (Ball, 1986, p. 158), -or to put it differently- “a combined physical and social process which is continuous and usually changes over time” (Ball and Harloe, 1992, p. 3); that process being the result of relations between a structure (economic and political organisation of the country, macro and micro level interventions of the state, social and economic values of the society regarding the built environment) and social agents (landowners, investors, developers, real estate brokers, planners, politicians, neighbourhood organisations, and all other social groups who might involve in land developing processes) (Healey and Barret, 1990, p. 90-91). So, when one speaks of *owner-occupation* or *social housing* as a structure of housing provision in a given society, s/he points out a certain set of landownership model, financing, planning, and policy, etc.; all defining a certain way of housing process. Such an approach does not limit its view to state-consumer relations, but widens the lens in order to capture totality of social relations and offers researchers an analytical tool to link empirical observations to macro level processes, such as state policies and global capital flows. As for analysing housing policies in Turkey in the Republican era, Tekeli offers the concept of *modes of housing provision*, which is basically derived from a similar approach to the relationship between the structure and social actors. He briefly defines the concept as being the accustomed way of housing provision in a society. “Each mode of housing provision, addressed in its integrity from the emergence of a housing demand to production and occupation phases of a housing, is described by the roles of a wide range of actors (from households to formal or informal finance mechanisms, contractors, local and central government, etc.), the characteristics of the relationships built among those actors, and how decision-making authorities are distributed among them” (Tekeli, 2010, p. 221). Each society would legitimize one or multiple modes of housing provision. As for Turkey, beginning from 1950 to present, Tekeli identifies five modes of housing provision emerged in the social context of Turkey: *gecekondu* (squatter housing), *yap-satçılık* (build-and-sell), housing cooperatives, mass housing, and finally urban regeneration. Modes of housing production as it is conceptualized by Ball, Healey and Barret refers to tenure models, whereas Tekeli categorizes the modes of housing provision in Turkey based on the housing production process.

The paper focuses on the last mode of provision, which defines a new urbanisation experience reshaping urban areas since the early 2000s in Turkey. However, in order to analyse recent transformation in housing policy, it is necessary to mention major pre-2000 characteristics of housing. It is worth invoking that the unsustainability of old housing habits, modes, and the “ways of doing business” after the 1999 earthquake was largely acknowledged, but it is with the AKP government that the housing policy is transformed into a process supporting a specific mode of housing; urban regeneration).

Main Characteristics Of Housing In Turkey: From 1950s To The Early 2000s

The aim and means of the state policy regarding housing, modes of housing and characteristics of the housing sector are generally grouped under four major periods in studies assessing housing policy and housing sector in Turkey. **(1)** from the declaration of the Republic to the end of the 2nd World War (1945) or to the transition to multi-party democracy in Turkey (1950). **(2)** from 1950 to the transition to liberal market economy (1980). **(3)** from 1980 to the 1999 earthquake or to the AKP government in the early 2000s. **(4)** from the early 2000s to the present.

Firstly, the period covering 1923-1950, which would be defined as a period of recovery and establishment is characterized by slow population growth and low urbanization. The priority was given to the organisation of newly established republic, institutional and legal regulations for post-war reconstruction of the country, and the majority of state resources were directed towards industrialization. Laws regarding public works, zoning, planning, infrastructure and construction, municipalities, execution of professions in the field of engineering and architecture had entered into force in the early years of the Republic. According to Tekeli, after the enactment of these regulations, a typical individual housing provision processes as follows: individual seeking to own a house buys a land, s/he gets necessary permissions from the municipality in order to implement the project that is prepared by a professional possessing technical competence who is hired directly by the individual owning the land, s/he hires small-sized contractors or sub-contractors to build the house, s/he gets residential permit from the municipality, and finally s/he begins to occupy the house (2010, p. 222).

Concerning the state's role regarding the housing policy during this period two major issues are prominent. The first is the planning and construction of Ankara, the Capital of the new Republic. In 1924 Ankara Municipality was established and in 1932 the Plan of Jansen was put into effect. Secondly, the state involved in supplying for the housing needs of public servants in Ankara by taking several actions. In 1925 advance payment was provided to public servants in order to enable them to establish housing cooperatives, from 1929 to 1951 allowance for lodging was paid to public servants, and in 1944 "Law regarding Construction of Public Servant Lodgings" was entered into force. Public servants residing in Ankara were given priority to benefit from the latter; state-owned lodgings constructed in Ankara were rented to high ranked bureaucrats (Çoban, 2012, p. 79-80). This period equally presents significance regarding modes of housing provision peculiar to Turkish society. It is during this period that *gecekondu* (squatter housing) emerges in Ankara between the years 1930-1940 (Şenyapılı, 2004). Despite all efforts to build a planned Capital, a city representing ideals and principles of the new Republic, it was unable to prevent land speculation. Land speculation arose because of high expropriation costs in the areas reserved for the construction of public buildings, and plans such as reserving cost-effective land areas for the poor or building a labour neighbourhood were not realized (Atay, 2010, p. 490-494; Çoban, 2012, p. 80). In brief, this first period of housing experience of the Republic would be summarized by two main elements: emergence of *gecekondu* and limited state intervention focusing on construction of the Capital and public servant lodgings.

Transition to multiparty democracy, or put in another way, 1950 legislatures when Democrat Party (1950) had come to power to rule for the subsequent decade is usually taken as a turning point in the Turkish political and economic history. If one were to highlight major characteristics of post-1950 Turkey, s/he would mention import-substituting industrialization, mechanization of agriculture, rural-urban migration, fast population growth and rapid urbanization. In this period marked by rapid industrialization and urbanization, the state had given the priority to the former, leaving the latter to informal processes. This, along with the increasing demand of housing, led to emergence and consolidation and of two prominent modes of housing provision in Turkey: *gecekondu* (squatter housing) and built-and-sell (*yapsatçılık*).

One might define *gecekondu* as housing built without permit, on a land that does not belong to the builder/occupier, and by using construction materials of poor quality. This is a definition based on legal and technical perspectives. Besides this technical definition of the term, *gecekondu* is a reflection of a certain economic and social structure to the urban space; that structure being formed in a certain period of urban experience in Turkey. It involves, produces and reproduces specific social networks. Kıray considers *gecekondu* as “a full reflection of under-developed, non-industrialized socio-economic order” of the time and defines it as shelters of crowds working in unspecialized, low-earning employments in cities that are not organized accordingly rapid urbanization dynamics of developing countries where changes in agricultural production had significant impact on the social structure (Kıray, 2003, p. 23-27). For Tekeli, *gecekondu* emerged as a spontaneous mode of housing for rural immigrants, which is usually situated close to the labour market, but on topographically unfavourable areas of the urban land. The system was unable to provide housing for those new urban groups within the framework of modernist legitimacy while demand for labour was increasing for the then-newly developing industry. So, Tekeli stresses the legitimacy of *gecekondu*, since there were limited public resources allocated to housing and no plans to manage rapid urbanization in the 1950s (2010, p. 223-224, p. 245). So, *gecekondu* emerges as a mode of housing provision based on self-help and self-occupation. Similarly, Buğra suggests that *gecekondu* possesses moral legitimacy, as formal redistributive measures in the area of housing have remained inadequate in dealing with housing demands of low-income groups (1998, p. 307). Another issue regarding *gecekondu* is that this mode of provision had been quickly commercialized (Kıray, 2003; Şenyapılı, 2004; Tekeli, 2010; Buğra, 1998; Özdemir, 2011). This commercialization is due to amnesties targeting *gecekondus* and to *Gecekondu Law* dated 1966, which attributed legal status to this housing mode. In parallel to these legal arrangements, *gecekondu* equally gains a more solid physical form. In consequence, land speculations occur in *gecekondu* areas. Local strongmen who control local land markets buy the land, construct and finally rent *gecekondu* (Buğra, 1998, p. 311). *Gecekondu* therefore gains another character: It is no more just a shelter for the rural immigrants, but also a means of investment for certain local groups (Tekeli, 2010, p. 224). Erder points out that commercialization of *gecekondu* is equally significant regarding social stratification, since certain

groups gain social mobility due to this commercialization. Put in another way, *gecekondu* also gets stratified within itself as a mode of housing. *Gecekondu* can no longer be considered as urban areas where homogenous groups are concentrated (Erder, 1996, p. 289). As a result, *gecekondu* have lost its self-help character as it gets commercialized over time, actors involved in production and consumption processes of *gecekondu* have diversified, and as consequence its relation to the urban political system has been changed.

Second major mode of housing provision emerged in the post-1950 period is build-and-sell (*yapsatçılık*). This mode mostly targeted middle classes who weren't willing to carry the risk of becoming homeowners through processes that don't totally comply with the urban legal order. Land Register Law entered into force in 1954 and provided the legal basis for development of build-and-sell mode by permitting multiple construction servitude in one parcel of land. Such a regulation led to increases in exchange value of the urban land. In 1965 Property Ownership Law entered into force and build-and-sell mode of housing widened (Çoban, 2012, p. 85). A typical course of housing process through build-and-sell would be summarized as follows: A build-and-sell contractor buys the land from the landowner in exchange for a certain number of apartments, s/he starts the construction, and while the construction continues s/he sells apartments of the building. So, s/he would finance construction expenses during the construction process. Such a process enables contractors to start the business with small capital. High development rights are needed for such a system to be profitable for the contractor. Build-and-sell contractor is thus defined as a micro-entrepreneur who targets maximizing his/her profit by constructing housing blocks with the maximum height possible (Tekeli, 2010, p. 224). Build-and-sell contractors have therefore become important pressure actors in the urban political system, seeking for increases in development rights on the urban land. For scholars, although the build-and-sell mode of housing provision complies with the legal framework, there exist serious doubts concerning its legitimacy, since it is responsible for high building density, demolition of historical sites and low-quality urban infrastructure in cities (Tekeli, 2010, p. 225; Çoban, 2012, p. 85).

Another mode of housing targeting middle classes in Turkey is housing cooperatives. Although first housing cooperatives were seen in the early 1950s, they've become widespread in the period of 1980-2000. Housing provision through cooperatives would be briefly described as a collective home

ownership process based on solidarity among cooperative members, which comprises land provision, preparation of architectural and construction projects, getting necessary permits, floating a loan and additional resources when needed (Karayalçın, 2010, p. 126). It would be identified as a self-help mode of housing.

In the period of 1980-2000, partial involvement of the state to the housing field, as well as significant institutional and legal regulations shaping the field are witnessed. Intergovernmental relations have been restructured by delegation of planning authority to municipalities in 1985 and establishment of metropolitan municipalities in 1984. Although these regulations had impacts on urban space and housing, the major institutional change shaping the era's housing policy is the establishment of the Mass Housing Fund and Mass Housing and State Partnership Administration (TOKİ) by the adoption of Mass Housing Law (no 2985) in 1984. The fund was established to provide loans for construction companies, big entrepreneurs, and housing cooperatives. That's why an increase in the share of cooperatives within total housing provision is observed during this period. In the 1960s the share of cooperatives in total housing provision had never been higher than 7%, it had been up to 13% in the 1970s, however in the 1980s it passes 30%; occurring as 36% in 1986 (Çoban, 2012, p. 293; Geray, 2007, p. 293). However, as of a new regulation in 1988 stipulating allocation of 30% of the Mass Housing Fund resources to the national budget, the Fund began to shrink, to be totally abolished eventually by 2001.

Apart from its impact on the activities of housing cooperatives, the 1984 Mass Housing Law primarily induces mass housing to become widespread as a mode of housing provision. Even if there existed limited number of examples of this type of housing provision, it needed state involvement through a powerful institutional framework such as TOKİ and Mass Housing Fund, which is donated with power to mobilize large amounts of capital, to develop and plan urban land, to develop infrastructure facilities, and to organize housing demand. Increasing state involvement via TOKİ have equally aroused attention of large construction companies, which previously invested in large infrastructure projects instead of housing, such as construction of roads, bridges, dams, etc., towards housing (Buğra, 1998, p. 311). Tekeli identifies three models of investment and financing for the mass housing

mode: (1) cooperatives, (2) TOKİ and (3) big entrepreneurs acting as developers. While the first two of these models provided housing for middle-classes, the latter targeted high-income groups by supplying gated community-like residential blocks (Tekeli, 2010, p. 251). In brief, during the period of 1980-2000 both modes of provision and actors involved in the housing field diversified. During this period *gecekondu*, build-and-sell, cooperative and mass housing co-existed as different modes of housing provision. Hence, diversity of actors belonging to different statuses becoming active in the field of housing: from micro-entrepreneurs to large construction companies, from land developers in *gecekondu* areas to housing cooperatives, from central government authorities to local governments. On the other hand, low-income groups remained outside the formal housing market, because of high cost of land acquisition and increases in construction costs (Özdemir, 2011, p. 1104).

Housing After 2000s: Urban Regeneration As The New Mode Of Housing Provision?

Tekeli identifies a new mode of housing provision for post-2000 Turkey: housing through urban regeneration. However, further empirical research is needed before identifying urban regeneration as a new mode of housing provision, since dynamics of regeneration processes are still unclear in many implementations. This unclarity or ambiguity is in fact the departing point of this paper. In order to discuss urban regeneration as a mode of housing provision and the new housing policy in Turkey after 2000, the paper identifies three aspects that would be considered forming a policy in its entirety: (1) institutional basis (2) implementation phase and (3) discourse.

Institutional Basis of Urban Regeneration

Any scholar focusing on housing policy in Turkey would immediately notice strengthening of one particular public institution –TOKİ– during the post-2000s. However, transformation of TOKİ has begun before the AKP government that came to power in November 2002 (Pérouse, 2013, p. 83). Changing institutional basis of housing policy in Turkey is overviewed, to underline main regulations shaping the institutional and legal framework of the current housing activities in Turkey (Bayraktar, 2013 and Pérouse, 2013):

1. In June 2001 Mass Housing Fund was abolished with the Law numbered 4684.
2. In 2001, banking and deposit banking authorities of *Emlak Bankası* (Land Bank) were revoked. Although a significant part of the Bank's housing and land portfolio was transferred to TOKİ, it was not able to use this portfolio until *Emlak Konut REIC* (Real Estate Investment Company) was founded in 2002.
3. The Undersecretariat of Housing (which was established in 2001 in order to shape housing and land policies) was abolished by the Law numbered 4966 and dated 2003, and some of its duties were delegated to TOKİ. These delegated duties are; (a) founding companies in housing sector or participating to those already established, (b) granting individual and collective housing loans, implementing projects targeting development of village architecture, transformation of *gecekondu* areas, and protection and renewal of historical fabric and local architecture, granting credits and subsidizing this kind of projects, (c) directly or via partnerships developing projects inside and outside Turkey, (d) implementing or getting implemented profit-making projects in order to provide resource to the administration, (e) constructing, promoting and supporting housing and social facility areas, infrastructures when considered necessary. These new duties opened the way to TOKİ to develop cooperation with the private sector.
4. In January 2004, TOKİ -attached to the Prime Ministry and in 2018 it was re-attached to the Ministry of Environment of Urbanisation.
5. In May 2004, TOKİ was attributed with authority to planning and implementing projects to clear off low-quality housing via amendments made on Mass Housing Law no 2985.
6. In December 2004, duties and competencies of the Land Office were transferred to TOKİ. TOKİ has thus been strengthened as an urban land regulator, since it has become one of the biggest proprietors of urban land in the world. Additionally, the director of TOKİ was delegated with the authority to evaluate land during the process of contracting out of lands belonging to the administration through revenue sharing.
7. In July 2005, with the Law numbered 5366 local governments were delegated the authority to implement common projects with TOKİ or to get TOKİ implement projects on urban land declared as renewal areas.

8. In July 2005, the Municipality Law numbered 5393 entered into force. Its 73rd article authorizes municipalities to implement urban regeneration and development projects within their boundaries and adjacent areas.
9. In March 2007, the Law numbered 5582 on housing finance system entered into force, which allowed TOKİ to issue security by pledging debt receivables on property sales as guarantee. This regulation led to an increase in housing crediting activities.
10. Significant amendments were made on Mass Housing Law on July 2010 (by an omnibus bill numbered 5793), which delegated following authorities to TOKİ: (a) Planning, planning through procurement, and changing plans of all types and scales on areas where urban regeneration projects to be implemented or on lands of its own property that are determined as mass housing settlement areas. (b) Planning and implementing projects concerning planning, contracting and constructing service buildings of all public institutions. (c) Implementing regeneration projects regarding earthquakes.
11. In May 2012, the Law numbered 6360 on regeneration of areas under the disaster risk entered into force, which constituted the legal framework of demolition and production activities within urban regeneration, set out its procedures and principles.

Implementation Of Urban Regeneration Projects

Policy implementation implies how centrally (re)defined institutional and legal structure is reflected on the field. This section of the paper aims at over-viewing recent studies on urban regeneration and housing policy in Turkey in order to outline main features of the process and how this new mode of housing is assessed by scholars from different disciplines in Turkey.

Urban regeneration projects being implemented according to the above-outlined legal and institutional framework have had a dramatic impact on urban studies in Turkey over the last decade. A significant part of those studies criticizes urban regeneration implementations in many respects. The followings are the prominent topics of criticism raised against urban regeneration projects in Turkey:

1. Over authorization of a central government institution (TOKİ) and immunizing it from control and audit mechanisms are being criticized in

terms of accountability and transparency of public institutions and centralisation trend (Pérouse, 2013, Balaban, 2013, Atiyas, 2012).

2. It is often mentioned that urban regeneration implemented especially in *gecekondu* areas and historical yet demolished urban areas causes gentrification, thus unjustness. A study by Kuyucu and Ünsal shows how urban regeneration projects implemented in *gecekondu* and inner-city slum areas aim at improving the physical and demographic structure of those areas, instead of upgrading living conditions of the existing inhabitants (2010).
3. Urban regeneration implementations are often criticized because of being against planning principles (Şahin, 2006).
4. Urban regeneration projects cause harm to the historical fabric and cultural heritage of cities and cause environmental damage (Erder and İncioğlu, 2013; Balaban, 2012).
5. It is often stated that urban regeneration, contrary to what the public institutions, bureaucrats and politicians claim- do not produce social housing, and housing constructed by TOKİ targets middle and upper-middle classes. In this respect, the implication of the “social housing” concept as it is applied by TOKİ and public institutions is far different from its implication in Europe (Özdemir, 2011; Çoban, 2012). Urban regeneration projects do not target the housing needs of low-income groups, it’s a policy based on home ownership (Türkün, 2014).
6. In many studies –focusing both on its legal and institutional operation and analysing cases on the field– the process of urban regeneration is described by the terms “ambiguity” and/or “uncertainty” (Kuyucu, 2014; Balaban, 2013; Köse, 2018). This last point of criticism raised against urban regeneration served as a guide in discussions that this paper aims to develop, on whether urban regeneration would be identified as a mode of housing provision. The ambiguity / uncertainty of the process raise difficulties in defining the urban regeneration experience in Turkey as a separate and integral mode of housing provision. It is why the paper underlines the importance of the knowledge and experience gained via empirical case studies executed on the field.

Studies remarking the last point on urban regeneration –that it involves ambiguous and uncertain processes– deserve a closer look. Firstly, Kuyucu’s work (2014) focuses on creation and remaking of private property regimes by

departing from empirical evidence obtained through analysing two urban regeneration projects in İstanbul, which “impose a formal property regime on informal settlements”. The study aims at revealing how legal ambiguities and administrative arbitrariness are strategically used by public and private actors in order to (re)create private property. The author thus objects to neo-classical and neo-institutionalist economic development approaches that seek legal certainty for private property to flourish by arguing private property regime needs legal ambiguity and administrative arbitrariness to be formed in the first place. In brief, the study points out how legal ambiguities, contradictions between different regulations are used in favour of the formal housing market reorganised during the post-earthquake era. Recognizing the importance of the point made in the study, it is believed in this paper that further research is needed in order to elaborate the relations between “occupation” and “property” in Turkey. The two neighbourhoods, which are the subject of the study, were neither public properties nor social housing zones; one being a *gecekondu* area and the other an inner-city slum area on which exist old property rights of earlier owners (mostly non-muslims who have evacuated the buildings during 1940s and 1950s). It is not the initial creation of private property in those areas. In addition, in such neighbourhoods where actual occupiers do not possess title, it is often argued that they hold rights of possession. This discussion is wider than the scope of this paper, so it'll be sufficient to notice the complexity of the status of “occupation” and “property” in the housing experience of Turkey. However, it is evident that the ambiguity constitutes an important factor in changing property relations. In an introductory compiling the outputs of field studies held in six different urban regeneration projects in İstanbul, Türkün identifies three different processes of regeneration,. (1) Certain areas are totally left to the operation of free market dynamics. These are mostly urban zones possessing historical values, which are also easily gentrified in the flow of market mechanisms led regeneration. (2) Some regeneration implementations depend on bargains between the landowner and contractors. This type of regeneration bases on the increase got on development rights and observed in formal housing areas having 40-50 years of past of middle / upper-middle classes. One would notice the similarity of this second type of regeneration to build-and-sell mode of housing provision. (3) A last type is observed in areas where regeneration through market mechanisms or landowners' involvement is impossible without state

intervention. These kinds of areas are thus declared as “transformation area” or “renewal area” by the relevant public body (mostly municipality, but TOKİ has also the authority) and transformed by the help of post-2000s enacted legislations (2014, p. 6-7).

From the mid-2000s to early 2010s, critical studies on urban regeneration mostly focused on the regulations strengthening TOKİ and regeneration projects undertaken by TOKİ and its private sector associates. These studies mostly provided empirical findings from large scale regeneration projects in Istanbul and Ankara, producing mass housing. However, some recent studies point out the failure of large scale regeneration projects and the fact that the urban regeneration policy is transformed into a mode of housing provision, which aims at renewing existing housing blocks at much smaller scales based on contractor-landowner agreements (Kuyucu, 2018; Koramaz, Koramaz ve Özer, 2018; Aksu Çam, 2020). Such a provision mode has strong resemblances with build-and-sell (*yapsatçı*) mode of housing, when a structure and agency analysis is conducted focusing on the relations amongst actors representing different interests. (Aksu Çam, 2020).

Discourse Developed On Urban Regeneration

The question of legitimacy is important in the studies based on the conceptualisation of *mode of housing provision*. Tekeli identifies *frameworks of legitimacy* as one of the major elements of the housing system in a given society (2010). Studies on housing—especially those on informal housing or *gecekondu*—stress the legitimacy problem and carry the discussion beyond legality/illegality. *Gecekondu* is mostly identified as a mode of housing possessing legitimacy based on social solidarity networks around which it is developed and the lack of public policy targeting housing needs of low-income / immigrant / disadvantaged groups. On the other hand, build-and-sell mode of housing is often regarded as being illegitimate even if it conforms to the legislation, because of its destructive impact on the environment, urban planning, and historical heritage. Legitimacy is therefore a major issue in assessing housing policy. Hence, analysing the discourse developed on urban regeneration would be helpful in assessing its framework of legitimacy.

Housing policy in Turkey in the post-earthquake or post-2000 era is generally described by one term: urban regeneration². This policy imposing new housing mode(s) is sharply criticized by urban scholars, urban planners, and architects. The discourse built by these actors would be easily tracked by analysing their publications. Major points of these critics were outlined in the previous section of the paper. On the other side, the policy itself comes with a given discourse, which would be observed in the texts of relevant legislations, their preambles, development plans since 2001, and publications of the former minister of Environment and Urbanization³. The discourse of urban regeneration has thus two parties: the opponents and the legitimisers: On the one side, mainly academics and professionals mainly organised under the professional chambers as the opponents of urban regeneration policy and implementations, on the other side the governmental agents who legitimises urban regeneration projects as a fundamental need for planned and “healthy” urban development in Turkey.

As for the legitimisers’ side, the core of the discourse would be identified as the “housing production mobilization” launched by the AKP government in 2003. This is in fact a motto, a slogan aiming to legitimise all governmental actions strengthening TOKİ, enacting and modifying legislations; in short transforming the field of housing provision. First of all, the term *mobilization* has strong connotations with the *earthquake*, and both terms imply *urgency*. The pro-regeneration discourse of the governmental side would be reformulated as follows: “We need to change our housing stock, we need to do it quickly because the earthquake is at the door”. Hence, it is indispensable to mobilize all urban resources to housing. The term *mobilization* connotes equally to some degree of patriotism and populism, since it refers to actions

---

² If a word-to-word translation were made of the term used in Turkish studies and legislation, it would be urban transformation or urban renewal, because both terms are used interchangeably in legislation and studies. No clear difference between the implications of renewal and transformation is made in the Turkish context. In this paper the term regeneration is preferred in order to cover both terms and describe the process.

³ He published three books throughout his career as the Director of TOKİ (2002-2011) and Minister of Environment and Urbanization (2011-2013): *Gecekondu ve Kentsel Yenileme (Gecekondu and Urban Renewal)* published in 2006, *Bir İnsanlık Hakkı: Konut (A Human Right: Housing)* published in 2008, and lastly *Şehirlerin Dönüşümü (Transformation of Cities)* published in 2013. These books served as important sources for discourse analysis of the post-2000 housing policy, since they were written directly by one of the most influential political actors on redefining the post-2000s housing policy in Turkey.

to be taken under special conditions, such as war and disaster in order to save the nation.

On the opponents' side, urban regeneration is identified with an ideology: neoliberalism. Most studies consider urban regeneration policies and implementations as the reflection of global neo-liberal economic policies on Turkish society (Kuyucu ve Ünsal, 2010; Erdi Lelandais, 2014; Köse, 2018). In these studies impacts of neoliberalism on urban space connotes impoverishment, *unjust development, social polarisation, gentrification, displacement, and spatial segregation*. Urban regeneration is then evaluated as a process of transferring public and urban resources to particular urban classes to the detriment of urban poor, and working class. Furthermore, urban planners' emphasis on "violation of planning principles" in their publications attracts attention. The process is described as being in total contradiction to planning principles. Concerning this point, juridical struggles of chambers of architects and urban planners regarding urban regeneration, big-scale infrastructure projects worth attention. In consequence, housing provisioned through urban regeneration is considered illegitimate, basing on its defaults regarding modernist planning principles and its impact on the social organisation of cities.

Conclusion

The study attempts to analyse the transformation of housing policy in Turkey after the 1999 earthquake occurred in Marmara Region, affecting the most industrialized thus economically developed urban area of the country. Post-earthquake era coincides with the rule of the AKP government, so the transformation of the housing policy reflects a strong political will, enabling the direction of the transformation to be easily tracked. This almost-fifteen year period would be summed up in a single concept: urban regeneration. This paper aimed at analysing the policy formed around urban regeneration, basing on the concept of *modes of housing provision*.

Prominent characteristics and transformations of housing provision and policy in the post-200s era in Turkey would be summarized as follows: Firstly, The housing policy in Turkey always targeted home ownership. Owner-occupation is the main tenure type in Turkey. This assessment is equally valid for social housing. In European cases, social housing implies state owned rental housing for low-income groups, while in Turkey social

housing projects of TOKİ aim to make low-income group members home owners by long-term debiting. However, according to recent studies on urban regeneration projects, this model of social housing is far from developing a sustainable solution to the housing problem of low-income groups.

Secondly, until the 2000s, the term *self-help* had been the descriptive for housing provision in Turkey. Erder identifies this as “self-service” and “folk type housing production”. In this type of provision, the landowner is also the entrepreneur. This model thus implies a production sector that has neither employee nor employer (Erder, 2007, p. 274-275). In the post-2000 era with the involvement of the state as a strong regulator, provider and investor, the term *self-help* no longer describes the process. In other words, housing provision through urban regeneration constitutes a legal and institutional framework that does not allow *self-help*. Thirdly, contractors are important actors in housing provision in Turkey. Erder defines this group as “entrepreneurs with priority”, as it is difficult to identify whether they are employers or sub-contractors according to the labour law (2007, p. 281). After the 2000s and with the consolidation of legal procedures of urban regeneration processes, new roles and relations might have emerged for contractors.

Fourth, the urban regeneration is often described by the ambiguity or uncertainty its legal framework and implementation phase involves. This would imply that *informality* no longer defines housing provision in Turkey, yet it is described by other terms, which equally imply non -rational processes.

Lastly, the social and political structure of Turkey is capable of creating new modes of housing provision when the existing ones no longer satisfies the demand and responds to need for new mechanisms and relations emerged due to social change (Tekeli, 2010).

In consequence, a discussion would be developed whether urban regeneration would be considered as a separate mode of housing provision emerged accordingly post-2000s urbanisation dynamics and socio-political contexts in Turkey. As it is defined in the relevant literature, a mode of housing provision refers to a continuous and historical physical and social process of producing housing, which involves interaction between the structure and social agents (Ball, 1986; Healey and Barret, 1990). It is the accustomed way of providing housing in a society (Tekeli, 2010). So, it raises doubts if urban regeneration as it is applied in the post-2000 urbanization context of Turkey,

forms a mode of housing provision, since there exist insufficient evidence of a relation pattern formed between the structure and agents, and certainty on how the whole process flows from the beginning of the creation of the demand to planning, construction and occupation phases. In each urban regeneration project different processes would operate depending on which legislation the project bases on, its implementing institution (municipality or the TOKİ), and the basis of contractors' involvement (via Public Procurement Law, exempted from the Law, or they act independently as capital owners, etc.). Urban regeneration is a recent concept in Turkish experience of urbanization, which involves different ways of finance, different planning processes and different titles of land ownerships.

Kaynakça / References

- Aksu Çam, Ç. (2020). Kentsel rejim kentsel dönüşüme karşı: Kentsel dönüşümde konut sunum biçimleri. *İdealkent*, 29 (11), 453-483.
- Atay, F. R. (2010). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif.
- Atiyas, İ. (2012). Economic institutions and institutional change in Turkey during the neoliberal era. *New Perspectives on Turkey*, 47, 57-83.
- Balaban, O. (2013). Neoliberal yeniden yapılanmanın Türkiye kentleşmesine bir diğer armağanı: Kentsel dönüşümde güncelin gerisinde kalmak. In A. Çavdar ve P. Tan (Der.), *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* (p. 51-80). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Balaban, O. (2012). The negative effects of construction boom on urban planning and environment in Turkey. Unraveling the role of public sector, *Habitat International*, 36(1), 26-35.
- Ball, M. (1986). Housing analysis: Time for a theoretical refocus? *Housing Studies*, 1(3), 147-165.
- Ball, M. (1983). *Housing policy and economic power: The political economy of owner occupation*. London and New York: Methuen.
- Bayraktar, E. (2013). *Şehirlerin dönüşümü*. İstanbul: İmak Ofset.
- Bayraktar, E. (2008). *Bir insanlık hakkı: Konut*. İstanbul: Boyut.
- Bayraktar, E. (2006). *Gecekondu ve kentsel yenileme*. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Buğra, A. (1998). The immoral economy of housing in Turkey, *International Journal of Urban and Regional Research*, 22 (2), 303-317.
- Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyetin ilanından günümüze konut politikası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (3), 75-108.

- Erder, S. (2007). Kentsel arsa ve konut üretim sürecinde "kırsal alışkanlıklar ve kural"ların etkisi üzerine. In A. Mengi (Der.), *Kent ve planlama: Geçmişini korumak geleceği tasarlamak* (p. 267-282). İstanbul: İmge.
- Erder, S. (1996). *İstanbul'a bir kent kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim.
- Erder, S. and İncioğlu N. (2013). *Türkiye'de yerel politikanın yükselişi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdi Lelandais, G. (2014). Space and identity in resistance against neoliberal urban planning in Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(5), 1785-1806.
- Geray, C. (2007). Toplumsal konut yöneltileri ve TOKİ'nin tutum ve yöneltilerindeki son değişiklikler. In A. Mengi (Der.), *Kent ve planlama: Geçmişini korumak geleceği tasarlamak* (p. 283-341). İstanbul: İmge.
- Healey, P. and Barret, S. M. (1990). Structure and agency in land and property development processes: Some ideas for research. *Urban Studies*, 27 (1), 89-103.
- Karayalçın, M. (2010). *Konut bunalımı, kent rantları ve proje hıfızları*. İstanbul: İmge.
- Kıray, M. B. (2003). *Kentleşme yazıları*. İstanbul: Bağlam.
- Koramaz Kısar, E., Koramaz, T. K., Özer, Ö. (2018). Urban transformation through property-led regeneration: A case of building renewals in İstanbul. *ITU A|Z*, 15 (2), 183-196.
- Kuyucu, T. (2018). Türkiye'de kentsel dönüşümün dönüşümü: Hukuki ve kurumsal çatışmalar üzerinden bir açıklama denemesi. *İdealkent*, 9(24), 364-386.
- Kuyucu, T. (2014). Law, property and ambiguity: The uses and abuses of legal ambiguity in remaking İstanbul's informal settlements, *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (2), 609-27.
- Kuyucu, T. and Ünsal, Ö. (2010). Urban transformation as state-led property transfer: An analysis of two cases of urban renewal in İstanbul, *Urban Studies*, 47 (7), 1479-1499.
- Köse, B. (2018). Turkey's urban neoliberalism: The normalization of informality during JDP rule. In F. M. Göçek (Der.), *Contested spaces in contemporary Turkey: Environmental, urban and secular politics* (p. 341-366). London and New York: I.B. Tauris.
- Özdemir, D. (2011). The role of the public sector in the provision of housing supply in Turkey. 1950-2009, *International Journal of Urban and Regional Research*, 35 (6), 1099-1117.
- Pérouse, J. F. (2013). Kentsel dönüşüm uygulamalarında belirleyici bir rol üstlenen Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) belirsiz kimliği üzerine birkaç saptama. In A. Çavdar ve P. Tan (Der.), *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* (p. 81-96). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Şahin, S. Z. (2006). Kentsel dönüşümün kentsel planlamadan bağımsızlaştırılması/ayrılması sürecinde Ankara. *Planlama*, 2, 111-119.
- Şenyapılı, T. (2004). "Baraka"dan gecekonduya. *Ankara'da kentsel mekânın dönüşümü: 1923-1960*. İstanbul: İletişim.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut sorununu konut sunum biçimleriyle düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkün, A. (2014). Kentsel ayrışmanın son aşaması olarak kentsel dönüşüm. In A. Türkün (Der.), *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (p. 3-16). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çam Aksu, Ç. (2021). Institutional change and discourse in housing policy in Turkey. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(33), 501-521. DOI: 10.26466/opus.844950

What do Pre-service English Teachers Serve? A Critical Pedagogical Perspective

DOI: 10.26466/opus.770219

*

Eser Ördem*

* Dr. Öğretim Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

E-Mail: eserordem@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9529-4045](https://orcid.org/0000-0001-9529-4045)

Abstract

Pre-service English teachers have been the object of many studies in the discipline of English language teaching. However, what they have served has been rarely questioned and investigated. Critical pedagogy can help researchers interrogate why English has spread dramatically. An autoethnographic research method was used in this study to present the observations, experiences and beliefs of an insider's perspective. I utilized the tenets of critical pedagogy to criticize the term pre-service. My main question was what pre-service English teachers served. I problematized this term to open broader space for the deconstruction of neoliberal policies and criticizing the colonial minds. I believe that English language teaching has been used as an indispensable part of neoliberal policies emanating from colonial minds of Anglo-America. Pre-service English teachers should be given the opportunity to criticize English-centric policies and to protect linguistic human rights. ELT departments can present platforms where pre-service itself can be resisted and opposed by the students. Aware of the colonial background, the ELT departments can radicalize student teachers through emancipatory and transformative curricula that prioritize linguistic human rights instead of English-centered linguistic practices. In addition, naming and labeling can be discussed in collaboration with ELT students instead of using the pre-service English teachers since serving may have negative connotations in relation to neoliberalism and neocolonialism.

Keywords: *critical pedagogy, pre-service, neoliberalism, autoethnography, neocolonialism*

Hizmet Öncesi İngilizce Öğretmenleri Neye Hizmet Eder? Eleştirel Pedagojik bir Bakış Açısı

*

Öz

Hizmet öncesi İngilizce öğretmenleri, İngilizce dil öğretimi disiplinindeki birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bununla birlikte, hizmet ettikleri şeyin nadiren sorgulandığı ve araştırıldığı görülmektedir. Eleştirel pedagoji, araştırmacıların İngilizcenin dramatik şekilde yaygınlaşmasının neden önemli ölçüde arttığını sorgulamasına yardımcı olabilir. Bu çalışmada, içeriden bir bakış açısı ile araştırmacı kendi gözlemlerini, deneyimlerini ve inançlarını sunmak için otoetnografik araştırma yöntemi kullanılmıştır. Hizmet öncesi dönemi eleştirmek için eleştirel pedagojinin ilkelerini kullandım. Benim asıl sorum öğretmen adaylarının neye hizmet ettikleri idi. Bu terimi, neoliberal politikaların yapısökümü için daha geniş bir alan açmak ve sömürge zihinlerini eleştirmek için problemleştirdim. İngilizce öğretiminin Anglo-Amerika'nın sömürgeci zihinlerinden kaynaklanan neoliberal politikaların vazgeçilmez bir parçası olarak kullanıldığına inanıyorum. Hizmet öncesi İngilizce öğretmenlerine, İngilizce merkezli politikaları eleştirme ve dilsel insan haklarını koruma fırsatı verilmelidir. ELT bölümleri, hizmet öncesi öğrencilere karşı çıkabileceği ve karşı çıkabileceği platformlar sunabilir. Sömürge altyapısının farkında olan ELT bölümleri, İngilizce merkezli dil uygulamaları yerine dilsel insan haklarına öncelik veren özgürleştirici ve dönüştürücü müfredat yoluyla öğrenci öğretmenlerini radikalleştirebilir. Ayrıca, hizmet öncesi İngilizce öğretmenlerini kullanmak yerine ELT öğrencileriyle işbirliği içinde adlandırma ve sınıflandırma tartışılabilir. Çünkü hizmetin neoliberalizm ve yeni sömürgecilik ile ilgili olumsuz çarpışmaları olabilir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel pedagoji, hizmet öncesi, neoliberalizm, otoetnografi, neokolonyalizm,

Introduction

It is important to question what teachers and learners serve in the era of neoliberalism that reinforces individual freedom and autonomy to maximize profits and weaken individuals and social justice. Neoliberalism is a new form of colonialism and establishes itself through new forms (Harvey, 2005, p.3). However, this system is hardly questioned in education and considered normal. One of the reasons for this lack of questioning is normalizing discourses that dominate our lives (Foucault, 2012). We are normalized and constituted as subjects by school, education, scientific, political and economic discourses. Unless we question and problematize our lives, identities, professions and what is given to us through different mechanisms and discourses, we may assume that they are the norms of life or normalized. In this study, the term 'pre-service English teachers' is such a normalized term that ELT scholars hardly question and deconstruct it. This term may be an umbrella term to perpetuate and impose their power on the subordinate and the subjugated. They name, classify, categorize and label students as pre-service teachers. However, what they pre-serve is not questioned. The main problem is ignored and left aside. I believe that the pre-service English teachers in Turkey and different parts of the globe serve neoliberalism and neocolonialism, a new and stronger form of colonialism. Radical and critical pedagogy has opened a great space for me to reflect upon these problems (Freire, 2000; McLaren, 1988). I started to question myself after I perused Pennycook's seminal book 'English and the Discourses of Colonialism (2002). This book awakened and galvanized me when I was dormant and took my profession for granted. I asked the following question to myself: Whom have I been serving for years as a lecturer in English language teaching?

After careful deliberation and questioning, I realized that English was not 'natural, neutral and beneficial' (Pennycook, 2017, p.6). I had to delve into the details of the British, American, Ottoman and Turkish history to understand the aims of the colonizing and neoliberalizing countries. Harvey (2005) followed the track of neoliberalism and showed us how neoliberalism was established by the UK and USA that used higher education, knowledge, academia and coups (Chile and Turkey) as an effective tool. Pennycook (2002) also showed me where and how ELT emerged and how English constituted itself as a cultural construction in other countries. The

problem was getting more complicated than it looked. In later stages, I became familiar with the importance of political economy (Marx, 1961/1848, 1968), the British colonialism (Pennycook, 2002), Anglo-American neoliberalism (Harvey, 2005), orientalism and occidentalism (Said, 1977; Ahiska, 2010) critical discourses developed by Foucault (1972; 1980) and Fairclough (1989), radical pedagogy and critical pedagogy. These seminal studies contributed to my questioning and self-reflection considerably. However, in this autoethnographic study I will specifically focus on the role of critical pedagogy and its tenets that guided me fruitfully.

Critical pedagogy prioritizes the emancipation of learners and teachers from what is imposed on them by the academic, political and economic elites (Apple, 2011; McLaren, 1988). Capitalism is rejected and criticized in critical pedagogy whose objective is to produce a meaningful sociopolitical change in a certain society (Fairclough, 1992; Freire, 2000). Neoliberalism has permeated almost all educational spheres (Apple, 2011; Giroux, 2002; Harvey, 2007). Discursive practices are reinforced in these neoliberal institutions to maximize their profits (Olssen ve Peters, 2005). International companies and agents endorse neoliberalism in educational institutions and downgrade Marxism to hinder collective action. (Chomsky, 2012; Gramsci, 1991; Marx, 1968).

This study aims to emphasize the importance of critical pedagogy in English language teaching based on subjective experiences and observations. Neoliberalism is seen as a serious threat to emancipatory education. In addition, schools that endorse neoliberal policies are criticized so that a more democratic approach can be applied. It is also emphasized that collective action is hampered in a neoliberal setting. Therefore, the tenets of critical pedagogy and linguistic human rights are prioritized. Learners and teachers as transformative intellectuals can collaborate with each other so as to create meaningful changes in their immediate environment. It is also maintained that unless collective action is encouraged in schools, it is unlikely that significant changes can be produced. It is important to raise awareness of what learners and teachers serve in a neoliberal world. The state of English can be displaced, and thus new languages can be endorsed so that diversity can be reinforced.

Method

This study is based on an autoethnographic research method that both depicts and criticizes sociocultural practices and experiences. This method guides researchers to reflect upon their own experiences and observations so that there could be better lives and social justice in their own immediate environment. Interrogation, self-reflection, problematizing, striving for a better society, making meaning and developing a cultural-political perspective are among the most important elements of autoethnographic research. Adams, Jones and Ellis (2015) emphasize the scope of autoethnography as follows.

Autoethnography is a qualitative method—it offers nuanced, complex, and specific knowledge about particular lives, experiences, and relationships rather than general information about large groups of people. Qualitative research focuses on human intentions, motivations, emotions, and actions, rather than generating demographic information and general descriptions of interaction. (p21.)

Since I have specific knowledge about the so-called ‘pre-service English teachers’, I would like to problematize this term from a critical pedagogical perspective. Therefore, I will specifically focus on the standard lives and practices of pre-service English teachers. After reading a considerable number of articles and research reports on pre-service English teachers, I realized that the state of English in Turkey was insufficiently questioned from a critical perspective. I decided to problematize this term for a while. A question has engaged my mind for the last four years.

- What do pre-service English teachers serve?

The answer to this question is that they are trained to serve neoliberalism and neocolonialism. This research question has been pivotal in my life based on my long-term observations and discussions with my colleagues and pre-service English teachers. This group was represented collectively in the related literature which emphasized that the pre-service English teachers served certain aims. I believe that they were objects of the study for the scholars to advance in their career and were victimized by English language departments and broader societal structures such as the Ministry of Nation-

al Education and the Turkish Council of Higher Education. Their ideas and participation in the preparation of the curriculum in neither ELT departments nor other higher educational institutions were encouraged. Learning their beliefs, views and attitudes scientifically has hardly helped a critical approach to be adopted and developed. In addition, I observed that they never preferred to call themselves 'pre-service English teachers but rather 'interns or practicum teachers'. It was academics that coined this term on behalf of them. Naming this group was mandated by the academic scholars. Therefore, the ELT scholars in Turkey also transferred this term without developing a critical perspective towards the use of this term and why it was named so. Dealing with such a prefabricated term may have facilitated their academic job and alleviated their academic burden while representing them. However, I believe that naming a specific group in academia always causes chaos, ambiguity, confusion, power relations, and hierarchical problems. Thus, the representation of naming a specific group brings a number of problems along. Adams, Jones and Ellis (2015) rightly problematize social science through autoethnography.

...autoethnography emerged in response to concerns about colonialism, the need to recognize social difference and identity politics, an insistence on respecting research participants, and an acknowledgment of different ways of learning about culture. The crisis of representation motivated researchers to recognize the limits of the knowledge claims they make about the contexts, subjects, and findings of their research. The crisis considered the limits of scientific knowledge, particularly what can be discovered, understood, and explained about identities, lives, beliefs, feelings, relationships, and behaviors through the use of empirical or experimental methods. (p.21-22)

These statements question what social science is and show how autoethnography can contribute to it. Positivism has adopted the nomothetic approach by creating dominant and powerful discourses. In autoethnography, knowledge is problematized due to its close relation to power. Naming entails knowledge and power. I also noticed that those in power in the discipline of education named and labeled students as 'pre-service teachers'. I interrogated 'pre' and 'service'. Identities, beliefs, attitudes, behaviors and professional lives are influenced through naming and knowledge. A specific group, pre-service English teachers in this case, is represented through knowledge and power. They are told what to do and how to behave. Their

teaching practices, bodies, identities and experiences are guided by those in power. Can the subaltern (pre-service English teachers) speak? (Spivak, 2003) I constantly interrogated 'pre', 'service', 'English' and 'teaching'.

- Pre-what? Servicing what? Which language? Which teaching?
- Whom were we (English lecturers/Pre-service English teachers) serving?
- What is the relationship between critical pedagogy and servicing English?
- Why do ELT departments and schools of foreign languages have to use the curricula imposed on them by the global English textbooks, the Turkish Council of Higher Education and the Ministry of National Education?
- Why Is English So Dominant In Turkey?

I asked these kinds of critical questions for myself and to understand why so many scholars use this term so easily and overwhelmingly. However, my main concern was to explain whom the pre-service English teachers in Turkey serve. As an insider in ELT discipline, I believed that my perspective could contribute to the transformation of this term and its political nature. I also realized that pre-service teachers as objects of research are silenced, disregarded and depoliticized as a result of hegemonic discourses constituted by those in power. I aim to deconstruct these discourses, break the silence and oppose the hegemonic practices imposed by various policies in Turkey. Turkish culture prioritizes the English language in Turkey. From my perspective, this adoption needs to be problematized. In addition, pre-service English teachers become victims of this hegemonic perspective. Thus, I criticize this culture from my perspective as an insider.

Hegemonic Practices And Subjective Experiences

Critical pedagogy entails the discussion of socio-political issues and opposing neoliberal practices (Freire, 2000). However, based on my observations, I can say that only non-controversial topics are allowed in language teaching classrooms in Turkey. Hegemony of those in power is exerted in different forms. English-only language is reinforced through the governments' policies. English teachers give consent to these policies and teach English without questioning the state of the language. This neoliberal consent has been constructed historically through repressive and oppressive mechanisms.

The new capitalism has been discussed considerably by some American intellectuals (Apple, 2011; Giroux, 2002; McLaren, 1988). However, American universities have been unable to rid the effect of neoliberal policies. The topics to be discussed in language teaching classrooms are determined by the academic and political elites. Learners and even teachers have few or no roles in determining the content of the syllabus and curriculum. Critical subjective experiences are downgraded and neglected. What I have observed so far is that learners in English language teaching are expected to obey what is imposed on them. Even if they would like to express their views and to have an effect on their own departments, they are aware that their voices will be hardly heard. The absence of participatory democracy and critical pedagogy seems to be the main obstacle in transforming the neoliberal education into a more emancipatory education system. It is often acknowledged that English is a beneficial language for many in this world and therefore needs to be taught. However, what is excluded from this discourse escapes attention. Learners and teachers are audited and surveilled by the political or academic elites or their discourses (Foucault, 2012).

Praxis And Transformation

I have long observed English language teaching departments and schools and concluded that critical pedagogy is not allowed in the classrooms because of historical, cultural and political reasons. I decided to work with Freire in my classes because he provided me with the necessary conceptual tools to reflect upon my experiences. Freire's use of praxis, dialogue and dialect was effective and beneficial in my teaching (Freire, 2000). I have also learned a lot about the criticisms of neoliberalism and emphasis on emancipatory education (Freire, 2000; Giroux, 2002; Rule, 2011). I do several things in my class. First, I establish a platform for the learners where they can express their ideas freely. We also raise socio-political problems to discuss in the classroom. I often tell them that they are free to discuss their opinions as long as we respect each other. I mention the effect of Freire on Brazil and other countries and how he created significant changes in pedagogy. I introduce some important terms such as social dialogue, praxis, reflection, action dialectic and problem-posing. I often emphasize in the class that we could collaborate with each other to produce meaningful changes in our

immediate environment. We try to develop the culture of democracy by discussing what is unspeakable or considered a taboo. I bring movies, books and theater plays that could help us transform some ideas. For example, we problematize the state of English in Turkey and in the world. I read Pennycook's ideas about colonialism and Phillipson's comments about neoimperialism and English. I comment that English is closely related to colonialism, neoliberalism and neoimperialism (Pennycook, 2002; Phillipson, 2017). Considering the effect of central academic and political institutions on the overwhelming spread of English, it is often taken for granted that English is neutral, beneficial, and natural for the world citizens. The learners and teachers trained in English language teaching departments are often disconnected from the history of colonialism and neoliberalism. Therefore, a constant forgetting is taught in ELT departments. In order to gainsay these forgetting practices, it is important to raise the origins of the English language so that the learners can comprehend how English causes other languages to be ignored. I emphasize that ELT departments and learners serve neoliberalism and the legacy of colonialism indirectly. Therefore, we discuss the importance of critical linguistic human rights and critical pedagogy. The global textbook publishers, the British Council, the academic elites, the central political and educational institutions tend to produce the discourse of endorsing English so that Turkey can be economically strong. It is emphasized that the expansion of English benefits Turkey economically on a global scale. This neoliberal perspective needs to be opposed by the English teachers and students in Turkey. The neoliberalization of the English language education system is considered the violation of human rights from my perspective because it leads to the disappearance of other languages. Therefore, I often emphasize the inclusion of participatory approach, radical pedagogy and linguistic human rights into the curriculum and syllabus. Giroux (2002) addresses that teachers have significant roles as intellectuals.

Reflective Practices And Implications

The number of ELT departments in Turkey has increased dramatically since 1980s and have been places where cultural construction of Anglo-America has been dominant and where more profits can be made through neoliberal policies. Schools, especially higher education institutions, are governed and

dictated by corporates and their members in schools (Olssen & Peters, 2005; Giroux, 2002). Institutes and actors have only changed roles. However, more repressed and oppressed individuals that can rarely create significant transformations have been hardly educated especially since 1980s (Giroux, 1984) Marx and Engels (1961/1848: 31-32) expressed this issue perfectly in the 19th century, which we are still experiencing in a changed manner.

The modern bourgeois society that has sprouted from the ruins of feudal society has not done away with class antagonisms. It has but established new classes, new conditions of oppression, new forms of struggle in place of the old ones... The discovery of America, the rounding of the Cape, opened up fresh ground for the rising bourgeoisie. The East-Indian and Chinese markets, the colonisation of America, trade with the colonies, the increase in the means of exchange and in commodities generally, gave to commerce, to navigation, to industry, an impulse never before known, and thereby, to the revolutionary element in the tottering feudal society, a rapid development.

These statements can be likened to neoliberal agencies in universities because universities have become a convention center where trade is done officially and legally. What they practice commercially at universities has been normalized. Critical pedagogy emerged as a model against banking model representing neoliberal models (Freire, 2000). In addition to economic power, universities have also been politicized to impose power on their cultural workers. Therefore, hegemonic power has established itself with economic power (Gramsci, 1991; Laclau, and Mouffe, 1985). The so-called pre-service English teachers should be aware of what is determining their professional identity and what they serve. In addition, the academicians in ELT can deconstruct the discourses regarding pre-service English teachers. Thus, a radical movement is necessary for both teacher candidates and academicians to displace the overwhelming expansion of the English language and oppose the policies imposed by the central governmental institutions. Radical pedagogy can contribute to such transformative practices.

The pre-service English teachers have been educated as cultural workers that have been conditioned to think that English is a neutral, natural and beneficial for them and others. English has been seen as a lingua franca and international language. The positive sides of English have been discursively constituted by the political elites, ELT scholars and educational institutions.

The pre-service English teachers are sent to public and private schools to serve neoliberal policies and to be under the hegemonic power of the policies produced through the British Council and the World Bank.

This autoethnographic study showed that theoretical discussion of social and political issues through principles and parameters of critical pedagogy may not produce the expected and desired changes in the universities. We need more radical steps such as raising awareness of linguistic human rights, policies imposed and mandated. I believe that students and teachers who aim to create a small or significant change in their social environment may encounter failure. Therefore, theory and practicality should be accompanied by experience by trying to create only small changes. Using radical participatory approach and democracy can enable future (English) teachers to displace themselves and place them into a more ethical space. ELT departments can revise their curriculum and make radical changes to radicalize their future teachers to resist and gainsay cultural construction of Anglo-America, neoliberalism and neocolonialism. Thus, they can be transformative intellectuals that serve no ideology or no movement. Said (1996) addresses the role of intellectuals as follows.

I also want to insist that the intellectual is an individual with a specific public role in society that cannot be reduced simply to being a faceless professional, a competent member of a class just going about her/his business. The central fact for me is, I think, that the intellectual is an individual endowed with a faculty for representing, embodying, articulating a message, a view, an attitude, philosophy or opinion to, as well as for, a public. And this role has an edge to it, and cannot be played without a sense of being someone whose place it is publicly to raise embarrassing questions, to confront orthodoxy and dogma (rather than to produce them), to be someone who cannot easily be co-opted by governments or corporations, and whose *raison d'être* is to represent all those people and issues that are routinely forgotten or swept under the rug. (p.11).

Kaynakça / References

- Adams, T. E., Jones, S. L. H., and Ellis, C. (2015). *Autoethnography. Understanding Qualitative Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Ahiska, M. (2010). *Occidentalism in Turkey: Questions of modernity and national identity in Turkish radio broadcasting*. IB Tauris.

- Apple, M. W. (2011). Paulo Freire, critical pedagogy and the tasks of the critical scholar/activist. *Revista e-curriculum*, 7(3), 1-21.
- British Council ve TEPAV. (2015). *The state of English in higher education in Turkey*. Ankara: Yorum Basın Yayın.
- Chomsky, N. (2012). Democracy and education. *Counterpoints*, 422, 55-70.
- Fairclough, N. (1989) *Language and power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992) *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Falzon, C. (2006). *Foucault and social dialogue: Beyond fragmentation*. London: Routledge.
- Foucault, M. (1972) *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.
- Foucault, M. (1980). Truth and power. In C. Gordon (ed.) *Power/Knowledge. Selected Interviews and other Writings 1972–1977*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Foucault, M. (2012). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York, NY: Vintage.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed* (Trans. M. Bergman Ramos). New York: Continuum.
- Giroux, H. (2002). Neoliberalism, corporate culture, and the promise of higher education: The university as a democratic public sphere. *Harvard educational review*, 72(4), 425-464.
- Giroux, H. (1984). Marxism and schooling: The limits of radical discourse. *Educational Theory*, 34(2), 113-35.
- Gramsci, A. (1991) *Selections from prison notebooks*. London: Lawrence and Wishart.
- Harvey, D. (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford :Oxford University Press.
- Laclau, E. and Mouffe, C. (1985) *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Marx, K. (1968). Preface to a contribution to the critique of political economy. In *Karl Marx & Frederick Engels: Their selected works* (p. 181-185). New York: International Publishers.
- Marx, K. and Engels, F. [1848]. The communist Manifesto. In Mendel, Arthur P. (ed.)(1961). *Essential works of Marxism*. New York: Bantam, 13-44.
- McLaren, P. (1988). Schooling the postmodern body: Critical pedagogy and the politics of enfleshment. *Journal of Education*, 170(3), 53-83.
- Olssen, M., and Peters, M. A. (2005). Neoliberalism, higher education and the knowledge economy: From the free market to knowledge capitalism. *Journal of education policy*, 20(3), 313-345.
- Pennycook, A. (2002). *English and the discourses of colonialism*. London : Routledge.

- Pennycook, A. (2017). *The cultural politics of English as an international language*. London : Routledge.
- Phillipson, R. (2017). Myths and realities of global English. *Language Policy*, 16(3), 313-331.
- Rule, P. (2011). Bakhtin and Freire: Dialogue, dialectic and boundary learning. *Educational philosophy and theory*, 43(9), 924-942.
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. London: Penguin
- Said, E. E. (1996). *Representations of the intellectual*. New York : Vintage
- Spivak, G. C. (2003). Can the subaltern speak?. *Die Philosophin*, 14(27), 42-58.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Ördem, E. (2021). What do pre-service English teachers serve a critical pedagogical perspective. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(33), 522-534. DOI: 10.26466/opus.770219

Risk Toplumu Bağlamında Covid-19 Haberlerine Yönelik Bir İnceleme

DOI: 10.26466/opus.790554

*

Mahmut Akgül* – Efe Numan Can **

*Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri

E-Posta: mahmutakgl@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1834-9588](https://orcid.org/0000-0003-1834-9588)

** Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi, Aksaray

E-Posta: efenumancan@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4788-6553](https://orcid.org/0000-0002-4788-6553)

Öz

Yaşam varolduğundan beri insanoğlu farklı biçimlerde çeşitli risklerle karşılaşmışlardır. İlk çağlarda doğa şartlarına karşı savunmasız olan insanlar birlikte yaşamaya başlayarak ve çeşitli önlemler alarak bu risklere karşı durmaya çalışmıştır. Teknik anlamda yaşanan gelişmelerle birlikte farklı riskler ortaya çıkmış ve mücadele konusunda da yine bilime başvurulmuştur. İlkel topluluklardan modern toplumlara kadar geçen dönemde büyük bilimsel gelişmeler yaşansa da gelinen noktada bu gelişmelerin sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Özellikle son iki yüzyılda yaşanan sanayi alanında gelişmeler ve büyük dünya savaşları teknolojik gelişimi hızlandırmış dünya hiç olmadığı kadar risklerle dolu bir yer olmuştur. Bu kapsamda Alman akademisyen Ulrich Beck içinde yaşanan dönemi Risk Toplumu olarak adlandırmaktadır. Özellikle son dönemde tüm dünyada yaşanan Covid-19 salgını Beck'in kuramını ve endişelerini haklı çıkarır niteliktedir. Bu bağlamda çalışmada Beck'in Risk Toplumu bağlamında Covid-19 haberlerinin internet haber organlarında temsiline odaklanılmıştır. Çalışmada Hürriyet ve Sözcü gazetelerinin haber siteleri nitel ve nicel içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular SPSS paket programı ve Maxqda nitel veri analiz programlarında analiz edilmiştir. Buna göre ilgili haber sitelerinde mayıs ayı içerisinde sunulan haberlerde kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik haberlerin sıklığı dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk Toplumu, Covid-19, Haber, Sözcü, Hürriyet

A Review Of Covid-19 News In The Context Of The Risk Society

*

Abstract

Human beings have faced various risks in different forms since the existence of life. In the early ages, people who were vulnerable to natural conditions started to live together and tried to counter these risks by taking various measures. Along with the technical developments, different risks have emerged and science has been applied to combat. Although there have been great scientific developments in the period from primitive societies to modern societies, it is seen that these developments bring problems with them. Developments in the field of industry and great world wars, especially in the last two centuries, have accelerated technological development and the world has become a place full of risks than ever before. In this context, German academic Ulrich Beck calls the period in which we live in Risk Society. Especially the Covid-19 epidemic, which has been experienced all over the world recently, justifies Beck's theory and concerns. In this context, the study focused on the representation of Covid-19 news in internet news outlets in the context of Beck's Risk Society. In the study, news websites of Hürriyet and Sözcü newspapers were analyzed using qualitative and quantitative content analysis technique. The obtained findings were analyzed using SPSS package program and Maxqda qualitative data analysis programs. Accordingly, the frequency of news aimed at informing the public in the news presented on the relevant news sites in May draws attention.

Keywords: Risk Society, Covid-19, News, Sözcü, Hürriyet

Giriş

Günümüz toplumu risklerle doludur. 11 Eylül saldırıları sadece ülkeleri ve büyük şirketleri değil sıradan vatandaşlarında terörizmin hedefinde olduğunu göstermiştir. Bununla beraber küresel ısınma, AIDS, HIV, nükleer savaş tehlikesi, salgın hastalıklar, büyük çaplı kazalar gibi her gün büyük risklerle karşı karşıya kalınmaktadır (Slattery, 2014, s. 454). II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ile SSCB arasında yaşanan ve “Soğuk Savaş” olarak adlandırılan dönem iki ülke arasındaki rekabetin bilimsel gelişmelere yansımaları beraberinde getirmiştir. Uzay hakkında yapılan çalışmalar, nükleer enerjinin yaygınlaşması, petrol bazlı yakıtların kullanımının artması insan hayatını kolaylaştırıcı birçok fayda sağlarken; 1986 yılının Nisan ayında Çernobil Nükleer Santrali’nde yaşanan patlama içinde yaşadığımız toplumun barındırdığı riskleri tekrar hatırlatmıştır. Etkileri günümüzde bile hissedilen bu kazanın yarattığı tedirginlik hissi 2011 yılında Fukuşima Nükleer Santralinde yaşanan sızıntıyla tekrar gündeme gelmiştir. Sadece nükleer felaketler değil insanlık tarihi boyunca yaşanan salgınlarda büyük kayıpların verilmesine yol açmıştır. Veba salgınları, kolera, tifüs, suçiçeği, kızamık, HIV, AIDS, Ebola vb birçok virüs kitlesel manada milyonlarca insanın canına mal olmuştur. Modernleşme sürecinin doğal sonuçları olarak yaşanan bilimsel gelişmeler farklı sektörleri de benzer şekilde etkilemiştir. Özellikle medya alanında yaşanan tartışmalar mahremiyet ve gözetim noktasında bireyin güvende olmadığı hissiyatına kapılmasına yol açmaktadır. Bu durum içinde yaşanan çağın tedirginlik yarattığı, insanların kendilerini güvende hissetmediği, belirsizliklerin, savaş tehlikelerinin, nükleer felaketlerin, yeni virüslerin ya da salgınlara ortaya çıkma ihtimali olan bir toplum tasviri sunmaktadır.

2019’un Aralık ayında Çin’in Vuhan kentinde ortaya çıkan ve Covid-19 olarak adlandırılan salgın sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel tüm yaşam alanlarını etkilemiştir. Öyle ki eğitim kurumları, ticari kuruluşlar, kamu ya da özel sektörün büyük kısmı faaliyetlerini fiziki ortamlarda gerçekleştiremeyecek duruma gelmiştir. Dünyanın neredeyse tamamında görülen Covid-19 küresel bir salgın haline gelmiştir. Salgın nedeniyle her geçen gün binlerce yeni vaka sayısı açıklanmaktadır. Vaka sayılarına paralel olarak binlerce insan hayatını kaybetmiştir. 4 ay gibi kısa bir sürede tüm dünyaya yayılan virüs ekonomilerin gerilemesine ve ciddi toplumsal sorunlara yol açmıştır. Post-

modern dünyanın küreselleşmeyle birlikte sınırları ortadan kaldırması, seyahat imkanlarının gelişmişliğiyle birlikte düşünüldüğünde virüsün yayılma hızının yüksek olması daha net anlaşılmaktadır. Bu süreç içerisinde insanlık kendini ve sevdiklerini riske atmamak adına mümkün olduğu kadar sokağa çıkmamaya, rutin işlerini dijital ortamlarda yapmaya çalışmaktadır. Ancak insanlığın büyük bir risk altında olduğu gerçektir.

Nitekim Alman Akademisyen Ulrich Beck'in "Risk Toplumu: Yeni Bir Moderniteye Doğru" adlı eseri Çernobil Felaketinin ardından yayınlanmış ve postmodern toplumu anlamak için bir perspektif geliştirilmiştir. Beck için post-modern toplumun tanımlayıcı özelliği risktir. İçinde yaşadığımız süreç risk toplumdur. Ulrich Beck riski modernleşmenin meydana getirdiği tehlikelerle sistemli bir ilişki içinde olmak olarak tanımlamaktadır. Beck bu bağlamda modern toplumu risk özelinde tanımlamakta ve risklerinde büyük oranda insanlığın kendi üretimi olan küresel olgulardan kaynaklandığını ileri sürmektedir (Slattery, 2014, s.454). Giddens (2010, s.159) risk toplumunda bireyin karşı karşıya kaldığı tehlikelere karşı çaresizleştiğinin altını çizmektedir.

Risk Toplumu ile ilgili dünyada ve Türkiye'de yapılmış farklı alanlardan pek çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları terörizm (Erendor, 2016; Üvez, 2014), modernleşme (Soydemir, 2011; Bakır ve Bahtiyar, 2013), güvenlik (Koçak ve Memiş, 2017; Özben, 2010; Çevik, 2014), belirsizlik (Esgin, 2013; Ertürk, 2018), doğal afetler (Yıldırım, 2008), din (Günerigök, 2017; Aslan, 2020), medya (Saf, 2017; Köse, 2007; Cottle, 1998; Kline, Stewart, ve Murphy, 2006; Bakır, 2010; Kitzinger, 1999; Chalaby ve Segell, 1999), kriz (Canpolat, 2012), korku (Korkmaz, 2019), küreselleşme (Yıldırım, 2000; Bayhan, 2011), gıda (Lu ve Zhang, 2010), hukuk (Howell, 2012), sanat (Kleppe, 2017), teknoloji (Webster, 1999; Fitzgerald ve Rubin, 2010), çevre (Cohen, 1997) gibi alanlarda yapılmıştır.

Bu çalışmada ise Ulrich Beck'in Risk Toplumu adlı eserinden yola çıkarak Covid-19 salgınının internet haber organlarında sunumunu karma yöntemle incelenecektir. Bu kapsamda Covid-19 salgınının haber sitelerinde sunumunda kullanılan ifadeler ve tercih edilen kelimelerin neler olduğu temel araştırma sorusudur. Çalışma Risk Toplumu hakkında yazılan çok sayıda akademik ürünün yanında Covid-19 salgınına ilişkin haberlerin internet ha-

ber organlarında 1 aylık süre zarfında çıkan haberlerin tamamına yönelik inceleme gerçekleştirilmesi nedeniyle özgünleşmektedir. Kullanılan verinin çokluğu düşünüldüğünde literature katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Risk Kavramı ve Risk Toplumu

Risk kavramı bir faaliyette bulunmanın sonucunda faaliyete gireni bekleyen tehlike ya da tehdittir. Faaliyete giren bu faaliyetin bir tehlike arz ettiğini ve neticesinde bir olumsuzlukla karşılaşabileceğini bilerek faaliyette bulunmaktır. Risk kavramı deniz ticaretinde korsanların yağmalama tehlikelerine karşı geliştirilmiş bir kavramdır (Ertürk, 2018, s.281). Furedi'ye göre (2001, s.43) risk kavramı bir tehlike anında hasar alma, zarar görme, yaralanma veya ölümle sonuçlanabilecek olumsuzluklarla karşılaşma ihtimalini ifade etmektedir. Beck'e göre (2014, s.24) Kristof Kolomb gibi kaşiflerin yaşadığı dönemde risk kavramının bireysel olduğunu ve risk teriminin tüm insan yaşamına etki eden tehditleri değil cesaret ve macerayı çağrıştırdığını ifade etmektedir.

Risk sözcüğünün kökeni İspanyolca ve Portekizcedir. "Bilinmeyen sulara yelken açmak" anlamında kullanılan risk fikri 16. ve 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha sonra İngilizceye geçen risk öncelikle mekânsal bağlamda değerlendirilmiştir. Ardından yatırım yapanların arasında ve bankacılık sektöründe olası sonuçların hesaplanması bağlamında zaman düzlemine taşınmıştır. Daha sonraları ise belirsizlik ihtiva eden tüm durumlar için kullanılan ve kapsamı genişleyen bir kavram olmuştur (Giddens, 2000, s.36).

Sanayi öncesi toplumların yaşamlarında genellikle doğa kaynaklı ve insan faktörü dışında gelişen riskler ve tehlikeler bulunmaktaydı. Seller, veba, kuraklık bunlara örnek gösterilebilir. Sanayi toplumunda ise insanoğlu doğayla başa çıkabilmek ve kontrolü ele almaya başlamaktadır. Selleri engellemek adına barajlar ve setler inşa ederek, salgın hastalıklardan korunmak için ilaçlar üretmek ve yiyeceği besinleri kendisi üreterek çeşitli adımlar atılmıştır. Ancak doğayla mücadele etmek adına girişimlerde bulunan insanoğlu bunları yaparken kendi ürünü olan tehlikeleri de beraberinde getirmeye başlamıştır. İnsan sağlığına yönelik bu tehditlere fabrikaların yol açtığı hava kirliliği örnek gösterilebilir (Slattery, 2014, s.455). Beck'in Risk Toplumu teorisinde de görüldüğü üzere devletlerin ya da toplumların kendilerini geliştiren

tirme çabaları sonucu ortaya çıkan ekonomik ve teknolojik gelişim yeni risklerin üretilmesini beraberinde getirirken bu toplumlar ve devletleri de risk üreticisi konumuna taşımaktadır (Erendor, 2016, s.125).

Ulrich Beck "Risk Society: Towards a New Modernity" adlı eserinde 19. yüzyılda "ya - ya da" fikrinin hâkim olduğunu ve bu yüzyılda uzmanlık, tekdüzelik, ayrışma gibi kavramlar önem arz ederken; 20. yüzyılda ise "ve" fikrinin önemli olduğunu belirtmektedir. Yanyanalık, sentez, bulanıklık, çokluk kavramları bu hâkim düşüncenin ürünüdür. 21. yüzyılda ise geçerli olan felsefe yine "ve" olmakla birlikte işleyişin daha kaotik bir süreci işaret ettiği söylenebilir (Yalçinkaya ve Özsoy, 2003, s.5; Bayhan, 2002, s.188-189; Beck, 2005, s.9-11).

Beck'e göre zamanımızın anahtar kelimesi "Post" sözcüğüdür. Her şey "post"tur. Postmodernizm ile belirsizlikler artmıştır. Beck klasik sanayi toplumunda refah üretim mantığının risk üretim mantığına hâkim durumdayken günümüzde bu ilişkinin tersine döndüğü görüşündedir. Beck' göre modernleşme sürecinde üretici güçlerin gelişiminde yaşanan büyük ivme ile tehditler ve tehlikelerin potansiyeli daha önce eşi benzeri görülmemiş biçimde artmıştır (Beck, 2014, s.7-23).

Beck refah bölüşümünün yerini risk bölüşümüne bıraktığı ikinci bir modernleşme çağında olduğumuzu savunmaktadır. Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişim ve sosyal devlet anlayışında yaşanan dönüşümle bu değişiklik meydana gelmiştir. Bu düşünceye göre sanayi toplumunu ortaya çıkaran klasik modernleşmenin yerini Beck'in self-refleksif adını verdiği modernleşme almaktadır. Nasıl ki modernleşme geleneksel dünya görüşleri ve sınıf ayrıcalıklarını bozmuşsa klasik sanayi toplumunun bilim ve teknoloji üzerindeki etkisi de bozulmuştur. Modernleşmenin dönüşümsel hale gelmesi ilkeleri bakımından sorgulanmasına yol açmaktadır. (Timur, 2017, s.189).

Beck geç modernlikte üretilen risklerin (radyoaktivite, havada, suda ve gıda maddelerinde bulunan zehirli maddeler ve bunların insan, hayvan ve bitkiler üzerindeki etkisi) servet mantığından farklı olduğunu savunmaktadır. Bu riskler gözle görülmemekte, çoğu zaman geri alınamaz hasarlara yol açmakta ve hakkında yapılan bilimsel ya da anti-bilimsel bilgiler dahilinde var olmaktadır. Dolayısıyla riskler bilgi dahilinde önemli veya önemsiz görülebilmekte, çok çarpıcı bir hal alabilmekte ya da tehlikesizmiş gibi gösterilebilmektedir. Bu bağlamda riskleri tanımlama konumunda olan bilimsel ve

hukuki meslekler toplumsal ve siyasi konumları gereği kilit rolündedir (Beck, 2014, s.27).

Postmodern çağda insan doğanın kontrolünü ele almaya çalışmış ve böylelikle büyük bir yıkım riski ile karşı karşıya kalmıştır. Atomun parçalanması büyük bir enerji kaynağı olarak fayda sağlarken aynı zamanda çok güçlü kitle imha silahları elde edilmesine de yol açmıştır. Genetikle ilgili yapılan çalışmalar DNA'nın şifrelerinin açığa çıkarılmasını sağlayarak birçok hastalığın tedavisinde kullanılırken canlı klonlama imkanını da beraberinde getirmiştir. Petrol bazlı yakıtlar tüm dünyanın enerji ihtiyacına karşılık verirken diğer yandan küresel ısınma gibi sorunların ortaya çıkmasında başat faktör olmuştur. İnsanoğlu doğanın kontrolünü ele geçirmeye çalıştıkça sadece bulunduğu bölgenin değil tüm dünyanın daha büyük riskler altında kaldığı görülmektedir (Slattery, 2014, s.455).

Beck risklerin paylaşımından bazı kesimlerin daha fazla etkilendiğini dolayısıyla toplumsal risk konumlarının ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu risk konumları oluşsa da nihayetinde riski üreten ve onlardan kazanç sağlayanlarda bu risklere maruz kalmaktadırlar. Beck bu durumu "bumerang etkisi" olarak açıklamaktadır. Ekolojik yıkım ve radyoaktif maddelerin sızıntısı ülke sınırlarını tanımamaktadır. Zenginler ve güçlüler de sadece sağlık anlamında değil mülkiyet, meşruiyet ve kar anlamında da risk altındadır. Riskler farklı ülkeler arasında yeni eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bir ormandaki bitkinin hayatı en nihayetinde uluslararası anlaşmaların yapılmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda risk toplumu tüm dünyayı ilgilendirdiği için dünya risk toplumu olarak addedilmektedir (Beck, 2014, s.27-28).

Beck risk durumlarının kazananlar açısından büyük çaplı kazanç kapıları olarak karşımıza çıktığını vurgulamaktadır. Kaybedenlerin yanısıra kazananlarında olduğu risk toplumunda güç dengelerine göre bu durum değişiklik göstermektedir. Sanayi toplumu yarattığı riskler üzerinden ekonomik sömürü düzeni geliştirmiştir. Ancak Beck zenginliğe sahip olursa da riskler karşısında ancak mağdur olunacağını belirtmektedir. Beck'e göre risk toplumu felaket toplumdur ve bu toplumda olağanüstü halin normalleşmesi tehlikesi vardır (2014, s.28-29). Risk toplumunun bilime yaklaşımı, bilimin egemenliğinin yerinden etmek adına bir mücadele değil aksine rasyonel aklın sorgulanmasına ve normatif ilkelerin tartışma konusu yapılmasına karşın

bilimin sahip olduğu egemenliği korumasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda risk toplumunda bilim risklerin üreticisi olduğu kadar aynı zamanda bu risklerin tanımlayıcısı ve çözüm kaynağıdır (Erendor, 2016, s. 189). Bu bağlamda bilimsel gelişmelerin, ilerlemenin kitle iletişim organlarında sunumu da büyük önem arz etmektedir. Kamuoyuna sağlıklı bilgi aktarmak ancak kitle iletişim araçları aracılığıyla mümkün olacağı düşünülmektedir. Ancak bu durum ütöpik bir düşünce olarak algılanmaktadır. Nitekim medyanın sahiplik yapıları, siyasi otoritelerle ve çok uluslu şirketlerle olan ilişkileri ekonomi-politik açıdan eleştirilere yol açmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında atom bombasının kullanılmasıyla bilimin gücü, kavranması, kontrol altına alınması gerektiği, bu kontrol süreciyle ilgili yurttaşların da katılımının sağlanması gibi konular gelişmiş ülkelerin gündemlerine taşınmıştır (Dursun, 2010, s.10). Dolayısıyla günümüzde yaşanan Covid-19 salgınının yarattığı belirsizlik ortamında yine bilimsel tavsiyeler ve çalışmalarla mücadele edildiği bir gerçektir. Kamuoyu Sağlık Bakanlığı tarafından “sosyal mesafe, evde kal, hayat eve sığar” gibi sloganlarla kitle iletişim araçları vasıtasıyla Covid-19 sürecinde bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın temel araştırma konusu olan Covid-19 salgınının haber sitelerinde sunumu açısından hareket edilerek Covid-19 haberleri incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bilgiler ışığında Covid-19 salgınıyla ilgili bazı bilgileri vermek yararlı olacaktır.

Koronavirüsler (CoV), soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS-CoV) gibi daha ciddi hastalıklara kadar çeşitli hastalıklara neden olan büyük bir virüs ailesidir (Sağlık Bakanlığı, 2020). 2019’un aralık ayının sonunda Çin’in Vuhan kentinden farklı bir tür virüse ait olduğu belirtilen zatürre vakaları bildirilmiştir. Vakaların ortaya çıktığı düşünülen Vuhan Deniz Ürünleri Pazarı tedbir amacıyla kapatılmıştır. 11 Ocak 2020’de Çin’de Covid-19’a bağlı ilk ölüm gerçekleşmiştir. Yeni bir koronavirüs olan virüs 12 Ocak 2020’de geçici olarak 2019-nCoV olarak tanımlanmıştır. DSÖ koronavirüslerin soğuk algınlığı gibi hafif hastalıklardan SARS ve MERS gibi ağır hastalıklara kadar farklı sorunlara yol açabildiğini belirtmiştir. Ancak eldeki bilgilere göre Çin’e yapılacak seyahatlere engel bir durumun olmadığı ifade edilmiştir. Çin’de 18 Ocak 2020’de resmi makamlar tarafından yeni bir tip koronavirüs olduğu bilinmesine rağmen yeni yıl kutlamaları iptal edilmeyerek binlerce kişinin enfekte

olmasına yol açılmıştır. 20 Ocak'ta insandan insana bulaştığı anlaşılan virüsün DSÖ tarafından Çin dışında insandan insana bulaş olmadığını açıklaması ise süreç içerisinde büyük bir hata olarak göze çarpmaktadır. 25 Ocak'ta Hong Kong'ta acil durum ilan edilip okullar kapatılırken Almanya'da ilk vaka ortaya çıkmıştır. 28 Ocak'ta Fransa, Brezilya ve Kanada'da vakalar görülmüştür. 30 Ocak'ta DSÖ küresel acil durum ilan ederek durumun ciddi olduğunu dünya kamuoyuna göstermiştir. 5 Şubat 2020 tarihinde DSÖ virüse karşı etkin bir tedavinin bulunmadığını ilan ederken bu yeni hastalığın COVID-19(Co: Corona, VI: Virüs, D: Disease, 19: İlk saptanan yıl olan 2019) olarak adlandırılacağını beyan etmiştir. Türkiye'de ilk vaka 10 Mart 2020 tarihinde görülürken 11 Mart'ta DSÖ tarafından Covid-19 salgını pandemi olarak ilan edilmiştir (YÖK, 2020).

Covid-19'un yayılmaya başlamasıyla dünya genelinde tüm odak noktaları bu yönde birleşmiştir. Salgınla ilgili tüm ülkelerde tedbirler alınmaya başlanmış ve kitle iletişim araçları ile kamuoyu bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu durum gerçekleştirilirken elbette medyanın haberi sunma biçimi etkili olmuştur. Kimi ülkeler salgınla ilgili rahat bir tavır takınırken, kimi ülkelerde salgının yayılmaya başladığı anda teyakkuza geçmiştir. Bu kapsamda Türkiye salgının ulaşma zamanı dikkate alınacak olursa şanslı sayılabilecek ülkeler arasındadır. Çünkü salgının ortaya çıktığı Çin'e yakın ülkeler hazırlıksız yakalanırken Türkiye gibi uzak ülkeler salgınla ilgili hazırlıklarını yapma fırsatı bulmuşlardır. Kitle iletişim araçları da salgının ortaya çıktığı andan itibaren ilgilerini bu yöne çevirmiştir. Türkiye'de gerek yazılı basında gerekse internet ortamında salgınla ilgili özel sayfalar oluşturmuşlardır. Salgınla ilgili haberler internet ortamında sürekli güncellenerek okuyucuyla buluşturulmuştur.

Risk Toplumunu ve Medya İlişkisi

Teknolojik gelişim insan hayatını kolaylaştıran birçok özelliği barındırmasına rağmen beraberinde tehditleri ve tehlikeleri de getirmektedir. Nitekim yaşanan iki büyük dünya savaşı teknolojik gelişim olanaklarıyla kitlesel ölümlere yol açmıştır. Teknolojik gelişim sadece savaş endüstrisinde değil hayatın diğer pek çok alanına da doğrudan etki etmiştir. Özellikle kitle iletişim araçları açısından son yüzyılda yaşanan gelişmeler toplumların dönüşümlerinde başat faktörlerden biri olmuştur. Ancak kitle iletişim araçlarının yarattığı etkiler

de tıpkı teknolojik gelişmelerin diğer alanlarda yaptığı gibi olumlu ve olumsuz olarak ayrılabilir. Temel görevleri bilgilendirmek, eğlendirmek olan kitle iletişim araçları kitleleri manipüle ederek tutum ve davranışların şekillenmesinde etkili olmaktadır. 20. yüzyılın başlarında en önemli bilgi kaynağı yazılı basın iken; I. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde radyo etkisini artırmıştır. Öyle ki kitle iletişim araçları üzerinden verilen haberler kitleler üzerinde önemli etkilere yol açtığı anlaşılmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının kitleler üzerinde yarattığı etkiye verilebilecek en güzel örnek 1938 yılında yaşanan Marslıların dünyayı istila ettiğine ilişkin yaşanan kitlesel panik halidir. Orson Welles'in romanından uyarlanan "Dünyaların Savaşı" oyunu esnasında araya giren ve CBS'te haberleri sunan spiker Marslıların silahlarıyla dünyayı istila ettiklerini ve New York'a doğru harekete geçtiklerini aktarmıştır. Panik ifadesi barındıran ses tonuyla ve hergün haberleri sunan spikere duyulan güven ile radyonun ilgili dönemde popüler iletişim aracı olması nedeniyle yaklaşık 1 milyon insanın paniğe kapılarak evlerini terk ettikleri, sokağa döküldükleri daha sonar yapılan araştırmalarla açığa çıkmıştır (Güngör, 2018, s.89-90).

Sonraki dönemlerde televizyonun toplumların hayatına girmesi ise çok daha büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Televizyonun uzun süredir devam eden güçlü etkisine 20 yüzyılın sonu 21. Yüzyılın başı itibariyle bilgisayar ve internet alanında yaşanan gelişmelerde eklenmiştir. Bu kapsamda özelde kitle iletişim araçları genelde medya üzerinden veri bombardımanına tutulan toplumlar yanlış ve maksatlı bilgilerin kurbanı olmaktadır. Yaşanan dezenformasyon kitleleri belirsiz, dipsiz bir kuyunun içine çekmektedir. Neyin doğru neyin yanlış olduğunun belli olmadığı yeni medya ortamı kitlelerin kendilerini tedirgin hissetmelerine yol açmaktadır.

Medya yaşanan gelişmeleri kimi zaman abartarak kimi zaman ise ajite ederek kitleler üzerinde manipülatif etkiler yaratmaktadır. Medyanın ve özelde kitle iletişim araçlarının sahiplik yapılarıyla ilgili eleştiriler uzun süredir tartışılmaktadır. Bu durum medyanın asli görevlerinden olan bilgilendirme ve eğlendirme için de geçerlidir. Ancak medya gerçekleri olduğu gibi değil eşik beklencilerinin bakış açılarından geçirerek kitlelere aktarır. Kitle iletişim araçlarından gelen haberler, bilgiler ekonomi-politik faktörler ışığında değerlendirilerek anlamlandırılabilir. Bu bağlamda Covid-19 sürecinde de tüm dünyada medya organları tarafından bilgi bombardımanı başlamış, virüsün yayılmaya başladığı dönemde toplumlar gelen sarsıcı görüntüler ve

bilgiler nedeniyle evlerine kapanmış, ölüm haberleri ülkeleri ekonomik ve sosyal tedbirler almaya itmiştir. Özellikle Çin'den gelen ilk görüntülerde yürürken düşen ölen insanlar yer almaktaydı. Dünya genelinde bu virüsün önceki salgınlar gibi bölgesel kalacağı küresel anlamda büyük bir etki yaratmayacağı düşünülürken hızla sınırları aşması Avrupa'ya ve Amerikaya sıçraması durumun ciddiyetini kanıtlamıştır. Doğal afetler, nükleer tehditler, savaş, açlık gibi çeşitli risklerin kanıksandığı ortamda riskin yeni boyutu Covid-19 salgını olmuştur. Kitle iletişim araçları da salgınla ilgili haberler için özel sayfalar oluşturmuşlar, televizyon ekranlarında ve internet sitelerinde günlük vaka, ölüm ve ağır hasta sayılarının yer aldığı bilgileri kamuoyuyla paylaşmışlardır. Medya bu haberleri paylaşırken sosyal yaşamın büyük risk altında olduğunu kitlelere aktarmış ve toplumsal bir panik hali başgöstermiştir. Dolayısıyla medyanın kullandığı kelimeler doğrudan risk olmasada dolaylı olarak yeni bir riskin etkisini anlatmaya yönelik olduğu söylenebilir.

Covid-19 Salgını

Covid-19 salgını küreselleşmenin etkisiyle sınırların olmadığı ve seyahatlerin, insan dolaşımının hızlı bir şekilde gerçekleştiği günümüze denk gelmesi tüm insanlığı tedirgin etmektedir. Tıpkı enformasyonun dolaşımının hızı gibi insan hareketliliği, seyahat teknolojilerinde kullanılan gelişmiş araçlar vb nedenlerden ötürü Covid-19 kısa bir sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Covid-19 ile ilgili bilgilere geçmeden önce insanlığın yaşadığı büyük salgınlara bakmakta fayda vardır. İnsanoğlu tarihinde birçok salgınla mücadele etmiş ve bu salgınlarda kitlesel olarak çok büyük kayıplar vermiştir.

M.Ö. 165-180 yılları arasında ortaya çıkan ve bir veba salgını olan Antoninus salgını 2 bin kişinin ölümüne yol açmıştır. 541 yılında seferden dönen askerlerin İstanbul'a gelirken beraberinde getirdiği Jüstinyen vebası ise dönemin İstanbul nüfusunun % 40 azalmasına yol açmıştır. 1346-1353 yılları arasında görülen ve tarihin en büyük pandemilerinden olan Kara Veba nedeniyle 75-200 milyon arasında insanın yaşamını yitirdiği düşünülmektedir. Kara vebanın Avrupa Kıtasında yarattığı büyük yıkım neticesinde dinde reformun ve diğer alanlarda yenilikçi hareketlerin başladığı düşünülmektedir. 15. yüzyılda Amerikan yerlilerinin Avrupalılarda karşılaşması sonucunda suçüçeği nedeniyle nüfuslarının % 90'ı yok olmuştur. 1520-1576 yılları ara-

sında bugün Meksika adını verdiğimiz yerde yaşanan cocoliztli salgınları nedeniyle 15 milyona yakın insan hayatını kaybetmiş ve Maya uygarlığının sonunu hazırladığı görüşü hakimdir. İnsanlık tarihinde bilinen 7 büyük kolera salgını meydana gelmiş ancak bunlardan en önemlisi üçüncüsü olan 1852-1860 tarihleri arasında meydana gelen salgındır. Bu salgın nedeniyle sadece Rusya'da resmi rakamlara göre 1 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Tüm dünyada hayatını kaybedenlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. 1855 – 1859 arasında Çin ve Hindistan'da da 12 milyon kişinin ölümüne sebep olan üçüncü veba salgınının etkileri ise neredeyse bir asır sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Tifüs salgını neticesinde sadece Sovyetler Birliği'nde 3 milyona yakın insan hayatını kaybederken dünya genelinde sayının tam olarak bilinemediği söylenebilir. 1918 yılında tarihin gördüğü en büyük salgınlardan biri olan İspanyol Gribi ortaya çıkmış ve 75 ila 100 milyon insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. 1957 yılında Çin'de ortaya çıkan Asya Gribi ise 4 milyona yakın insanın canına mal oldu. 20. Yüzyılın ortalarında Kongo'da ortaya çıkan HIV virüsü 30 milyondan fazla insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır (Aktan, 2020). Günümüzde hala tam olarak aşısı olmamakla birlikte HIV, AIDS nedenlerden binlerce insan hayatını kaybetmektedir. Bu hastalıkların henüz çözümü bulunamamışken 2019'un aralık ayında Çin'de ortaya çıkan Covid-19 benzeri görülmemiş bir risk ortamı oluşturmuştur.

Covid-19'un ortaya çıktığı ve hızla yayıldığı andan itibaren sosyal, siyasal ekonomik tüm alanlar olumsuz etkilenmiş dünya ekonomisi ciddi bir resesyon tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu kapsamda dünya genelinde bilim insanları Covid-19 salgını ve etkilerine yönelik araştırmalara ağırlık vermişlerdir. DSÖ'nün sitesinde yer alan salgınla ilgili bazı araştırmalar şu şekildedir (WHO, 2020; Acar, 2020, s.9-10):

Mahase'in (2020) yaptığı çalışmalara göre maske ve solunum cihazı gibi koruyucu ve tedavi amaçlı kullanılan ekipmanlara olan talebin yüz kat arttığını aynı şekilde bu ekipmanların fiyatlarında ise % 20'lik bir artışın söz konusu olduğunu belirtmektedir. Columbus, Brust ve Arrogila (2020) tarafından yapılan araştırmalarda ise 11 Şubat 2020 tarihine kadar virüsün dünya üzerinde yarattığı küresel tehditlerden ve yayılma alanlarından bahsedilmektedir. Ahmad, Khan, Khan ve Hui (2020) tarafından yapılan araştırmada ise koronavirüsle ilgili istatistikî veriler paylaşılarak Pakistan ve Çin arasın-

daki mesafenin yakın olması, ticari ilişkiler gibi nedenlerle Pakistan'ın yüksek risk altında olduğu belirtilmektedir. Chen, Yang, Yang, Wang ve Bärnighausen (2020) tarafından yapılan çalışmada ise Çin'in yeni yıl kutlamaları sırasında oluşan büyük nüfus hareketi ve önlem alınmaması nedeniyle oluşan kaygıdan bahsedilirken, Covid-19 için alınması gereken önlemlere de yer verilmiştir. Rodriguez-Morales vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada ise Brezilya'nın tarihsel süreçte bir çok salgınla uğraşmak zorunda kaldığı, Brezilya'da ilk koronavirüs vakası onaylandıktan sonra da toplam nüfusu 640 milyonu bulan Latin Amerika ülkelerinin risk altında olduğuna dikkat çekilmektedir. Ayittey, Ayittey, Chiwero, Kamasah ve Dzuvor (2020) tarafından Covid-19'un yaratacağı ekonomik sıkıntılar üzerine yapılan çalışmada Çin ekonomisinin yılın ilk çeyreğinde yaklaşık 62 milyar dolarlık bir kayıp yaşayacağı düşünüldüğünde dünya genelinde ise ilk çeyrekte 280 milyar doları aşan bir zararın ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Quilty, Clifford, CMMID nCoV Working Group, Flasche ve Eggo (2020) tarafından havaalanlarında termal kameraların virüs bulaşan insanları tespit etme noktasındaki etkinliğinin araştırıldığı çalışmada ise enfekte olan yolcuların yarısına yakınının termal kameralar aracılığıyla tespit edilemeyeceği sonucuna varılmıştır. Chiodini (2020) yaptığı çalışmada Dünya Sağlık Örgütü'nün virüsle ilgili yaptığı tanımlamalara, korunma yollarına değinmiş ve küresel çapta yapılacak yardımlaşmanın, işbirliğinin önemini vurgulamıştır. Bogoch vd, (2020) tarafından yapılan çalışmada virüsün etki alanının genişlemesi ve oluşabilecek muhtemel sorunlar değerlendirilmektedir. Du vd, (2020) tarafından yapılan çalışmada ise Vuhan'da ortaya çıkan koronavirüsün Çin'de bulunan tüm şehirlere yayılması tahmin edilmektedir. Wilson ve Chen (2020) tarafından yapılan çalışmada ise Çin'in Vuhan kentinden dünyanın farklı yerlerine yapılan seyahatlerin virüsün yayılmasına olan etkilerinden bahsedilmiştir. Acar' göre (2020, s.11) bu çalışmalardan anlaşılmaktadır ki özellikle turizm alanında yaşanacak hareketlerin küresel çapta yayılması adına büyük bir tehdit oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sağlık ekipmanlarına yönelik olarak artan talep ve ihtiyaca paralel olarak bu ekipmanların fiyatlarında da ciddi artışlar meydana geleceği öngörülmektedir.

Yöntem

Çalışma kapsamında Covid-19 salgınına yönelik haberlerin risk toplumu bağlamında internet haber organlarında sunumu incelenmektedir. Çalışmada karma yöntem tercih edilmiştir. Bu bağlamda nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden içerik çözümlemesine başvurulmuştur. İçerik çözümlemesi metinler ya da diğer anlamlı içeriklerden geçerli çıkarımlar yapılmasına olanak sağlayan ve kullanıldıkları bağlamda değerlendirilen bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Krippendorff, 2004, s.18). Yıldırım ve Şimşek'e göre (2008, s.227) ise verilerin birbirine benzediği durumlarda belirli temalar aracılığıyla gruplar haline getirmek ve bunları okuyucunun daha rahat anlayabileceği bir formata dönüştürmektir. Elo ve Kyngash (2008, s.113) bir konuda daha önceden araştırma yapılmamış ve var olan bilgilerin dağınık olduğu olgular için nitel içerik çözümlemesini önerirken mevcut bir teoriyi farklı bir olgu için denemek ve bu kategorileri zaman olarak farklı dilimlerde tekrar test etmek için nicel içerik çözümlemesini önermektedir.

Salgınla ilgili 1 Mayıs 2020-31 Mayıs 2020 tarihleri arasındaki haber sitelerinde yer alan haberlerin çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Mayıs ayının tercih edilme sebebi Türkiye'de ilk vakanın 11 Mart 2020'de görüldüğü düşünülecek olursa mart ve nisan ayları tedbirlerin en üst seviyeye çıkarıldığı aylardır. Dolayısıyla bu tedbirlerin etkileri ve haberlere yansımaları mayıs ayında olacağı düşünülerek tercih edilmiştir. Ancak internet ortamında çok sayıda haber sitesinin mevcut olması ve Covid-19'la ilgili yapılan haberlerin sayısının çokluğu göz önüne alındığında tamamının incelenmesi zaman sınırlılığı nedeniyle mümkün gözükmemektedir. Türkiye'de en çok tıklanan, sahiplik yapısının birbirinden farklı ve Covid-19 ile ilgili geçmiş haberlere ulaşma imkânı verme parametreleri göz önüne alınarak www.hurriyet.com.tr ve www.sozcu.com.tr siteleri nicel ve nitel içerik çözümlemesi tekniğiyle analiz edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programı ve Maxqda nitel veri analiz programlarıyla analiz edilerek yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Hürriyet ve Sözcü gazetelerinin internet sitelerinde 1 Mayıs 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında yayınlanan haberler nicel ve nitel içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1.Hürriyet'te Yer Alan Haberlerin Tarihe Göre Değerlendirilmesi

Hafta	Frekans	Yüzde
2. Hafta	585	26,4
3. Hafta	574	25,9
1. Hafta	532	24
4. Hafta	522	23,6
Toplam	2213	100,0

Hürriyet gazetesinin bir aylık süre içerisinde internet sitesinden yayınladığı ve Covid-19 anahtar kelimesi kullanılarak çekilen haberlerin haftalık bazda bilgileri Tablo 1’de gösterilmektedir. Tablo 1 incelendiğinde Hürriyet’in Covid-19 bağlantılı haberleri dengeli bir şekilde paylaştığı anlaşılmaktadır. Covid-19 bağlantılı toplam 2213 haberin paylaşıldığı bir aylık dönemde en fazla haber ikinci haftada paylaşılmıştır. 585 haberin paylaşıldığı ikinci haftayı 574 haberle üçüncü hafta takip etmektedir. 532 haberin paylaşıldığı birinci hafta üçüncü sırada yer alırken; son sırada ise 522 haberle dördüncü hafta yer almaktadır. Haberlerin dengeli paylaşımı Covid-19’un sürekli gündemde kaldığını kanıtlar niteliktedir.

Tablo 2.Hürriyet'te Yer Alan Haberlerin Kategorilendirilmesi

Kategori	Frekans	Yüzde
Spor	519	23,5
Dünya	496	22,4
Ekonomi	447	20,2
Gündem	346	15,6
Avrupa	155	7
Teknoloji	115	5,2
Diğer	72	3,3
Seyahat	37	1,7
Eğitim	21	0,9
Sağlık	5	0,2
Toplam	2213	100,0

Hürriyet’in internet sitesinden paylaşılan Covid-19 ile ilgili haberlerin kendi kategorilerine göre Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre toplam 2213 Covid-19 bağlantılı haberden %23,5’i “Spor” kategorisinde yer almaktadır. Covid-19 sürecinde tüm sektörlerde olduğu gibi spor endüstrisinin de en fazla etkilenen alanlardan biri olması ve uluslar/uluslararası müsabakaların ertelenmek zorunda kalınması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Spor kategorisini 496 haber ve % 22,4’lük oranla “Dünya” kate-

gorisi izlemektedir. Covid-19'un küresel bir salgın olması bu kategoride paylaşılan haberlerin sayısının fazla olmasını beraberinde getirmiştir. Üçüncü sırada ise 447 haber ile "Ekonomi" kategorisi yer almaktadır. Covid-19'un yıkıcı etkilerinin en fazla görüldüğü alanlardan biri de ekonomidir. Tüm dünyada işletmelerin, kurumların ve kuruluşların karantina tedbirleri nedeniyle kapanması ekonomik yapılar üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Ekonomi kategorisini sırasıyla "Gündem (346), Avrupa (155), Teknoloji (115), Diğer (72), Seyahat (37), Eğitim (21) ve Sağlık (5)" kategorileri izlemektedir. Burada altı çizilmesi gereken nokta "Sağlık" kategorisinde görünen düşük haber sayısıdır. Covid-19 bir salgın ve pandemi olmasına rağmen "Sağlık" kategorisinde bu kadar haber olmasının nedeni pandeminin tüm yaşam alanlarına sirayet etmesindedir. Öyle ki Covid-19, Koronavirüs, Corona, Kovid gibi ifadeler olmadan neredeyse hiçbir haber yazılamamaktadır. Bu nedenle Covid-19 neredeyse tüm haberlerde geçmekte ve etkilediği alana göre kategorilendirilmektedir. Sağlık kategorisinde görülen 5 haber yanıltıcı olmamalıdır çünkü yapılan haberlerin çoğu bir şekilde Covid-19 ile bağlantılıdır.

Tablo 3.Hürriyet'te Yer Alan Haberlerin Kodlanması

Kodlar	Frekans	Yüzde
Nötr	589	26,6
Bilgilendirme	525	23,7
İstatistik	317	14,3
Tedbir	267	12,1
Mücadele	231	10,4
Destek	143	6,5
Olumsuzluk	141	6,4
Toplam	2213	100,0

Tablo 3 Hürriyet'in internet sitesinde mayıs ayında yayınlanan Covid-19 haberlerinin kodlanmasını göstermektedir. Toplam 2213 haberin paylaşıldığı bir aylık süre zarfında 589 haberin içeriğinde Covid-19'a atıf bulunmasına rağmen mevcut durumun Covid-19'la bir ilgisi olmadığı için "Nötr" koduyla belirtilmiştir. Bir başka ifadeyle 2213 haberin 589'u içeriğinde Covid-19 ifadesini barındırmasına rağmen Covid-19'la ilgili haberler değildir. Nötr kategorisinde dışında 525 haber "Bilgilendirme" kategorisinde değerlendirilmiştir. % 23,7'lik bir orana karşılık gelen 525 haber Covid-19'la bağlantılı olarak bilgilendirici içeriklere sahiptir. Üçüncü sırada ise % 14,3'lük oran ve 317 haber ile "İstatistik" kategorisi yer almaktadır. Covid-19'un dünya genelinde 185 ülkeye yayılması, günlük vaka ve ölüm oranlarının istatistiki veriler eşliğinde

paylaşılmasını beraberinde getirmiştir. İstatistik kategorisini % 12,1'lik oran ve 267 haber ile "Tedbir" kategorisi takip etmektedir. Salgınla ilgili alınan ulusal ve uluslararası önlemler bu kategori altında değerlendirilmiştir. "Mücadele" kategorisi ise 231 haberle beşinci sırada yer almaktadır. Covid-19'a yönelik tedavi gelişmeleri, aşı çalışmaları bu kategori içerisinde kodlanmıştır. Salgınla ilgili maddi ya da manevi destek haberleri "Destek" kategorisinde kendine yer bulmuştur. Bu kategoride toplam 143 haber yer almaktadır. Salgının olumsuz etkilerine yönelik haberler ise "Olumsuzluk" kategorisinde 141 haberle kodlanmıştır. Aslında salgının çok sayıda olumsuz etkisi olmasına rağmen sadece 141 haberin "Olumsuzluk" kategorisinde yer bulması ilginçtir. Bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan faktör istatistik kodundan kaynaklanmaktadır. İstatistiki veriler olarak paylaşılan vaka sayıları ve ölüm oranları aslında olumsuzluk olarak değerlendirilebilir ancak dünya genelinde bu konuda haberler sunulurken sistematik bir biçimde ve tablolaştırılarak paylaşılmaktadır. Bu sebeple çalışmada "İstatistik" olarak ayrı bir kodlama yapılmasına gerek duyulmuştur.

Tablo 4.Sözcü'de Yer Alan Haberlerin Tarihe Göre Değerlendirilmesi

Hafta	Frekans	Yüzde
1. Hafta	810	28
2. Hafta	721	24,9
4. Hafta	687	23,7
3. Hafta	678	23,4
Toplam	2896	100,0

Sözcü gazetesinin internet sitesinde yer alan Covid-19 ile ilgili mayıs ayı içerisinde paylaşılan haberler tarandığında toplam 2896 haberin paylaşıldığı anlaşılmaktadır. 2896 haberin mayıs ayında haftalara göre yayınlanma sıklığı Tablo 4'te gösterilmektedir. En fazla haber 810 ile birinci haftada yayınlanırken; en az haber 678 ile üçüncü haftada yayınlanmıştır. Sözcü'nün paylaştığı haberlerin de Hürriyet gibi dengeli dağıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Sadece ilk haftada paylaşılan haberler diğer haftalara göre % 4-5 oranında fazlalık göstermektedir.

Tablo 5.Sözcü'de Yer Alan Haberlerin Kategorilendirilmesi

Kategori	Frekans	Yüzde
Gündem	1183	40,8
Dünya	632	21,8
Ekonomi	478	16,5
Diğer	309	10,7

Sağlık	166	5,7
Eğitim	95	3,3
Seyahat	29	1
Teknoloji	3	0,1
Spor	1	0
Toplam	2896	100,0

Sözcü gazetesinin internet sitesinde yer alan Covid-19 bağlantılı haberlerin ilgili site tarafından kategorilendirilmesi Tablo 5'te gösterilmektedir. Tablo 5'e göre Sözcü'nün Mayıs ayında paylaştığı haberlerin toplam içerisinde % 40,8'lik orana tekabül eden 1183'ü "Gündem" kategorisinde yer almaktadır. Gündem kategorisini 632 haber ile "Dünya" kategorisi izlemektedir. Sözcü'nün internet sitesi Hürriyet'in aksine Avrupa-Dünya ayrımına gitmeden tek kategoride toplamıştır. Üçüncü sırada "Ekonomi" kategorisi 478 haber ile yer almaktadır. Ekonomi kategorisini 309 haber ile "Diğer" izlemektedir. Diğer kategorisi içerisinde magazin, kültür-sanat ve yaşam alanında haberler yer almaktadır. Bu haberler "Diğer" kategorisinde birleştirilmiştir. "Sağlık" kategorisinde ise % 5,7'lik oran ve 166 haber paylaşılmıştır. Hürriyet'ten farklı olarak "Sağlık" kategorisinde paylaşılan haber sayısının fazla olduğu görülmektedir. "Sağlık" kategorisini sırasıyla "Eğitim (95), Seyahat (29), Teknoloji (3) ve Spor (1)" kategorileri izlemektedir. Sözcü'de yer alan haberlerde sadece 1 adet "Spor" kategorisinde haber olması ve "Teknoloji" kategorisinde de oldukça az haber olması dikkat çekicidir.

Tablo 6. Sözcü'de Yer Alan Haberlerin Kodlanması

Kodlar	Frekans	Yüzde
Bilgilendirme	826	28,5
Tedbir	478	16,5
Nötr	464	16
Mücadele	318	11
Olumsuzluk	310	10,7
Destek	274	9,5
İstatistik	226	7,8
Total	2896	100,0

Sözcü'nün internet sitesinde yer alan Mayıs ayı içerisindeki Covid-19 bağlantılı 2896 haber Tablo 6'da kodlanarak gösterilmektedir. Buna göre en fazla haber "Bilgilendirme" koduna dahil edilmiştir. Dünyanın ilk defa bu ölçekte ve böylesine büyük bir küresel salgınla karşılaşması bilgilendirici içeriklerle

yazılan haberlere de yansımıştır. İkinci sırada % 16,5'lik oran ve 478 haber ile Tedbir kodu yer almaktadır. Covid-19'a yönelik alınan önlemler 478 haberde kendine yer bulmuştur. Covid-19 ifadesi geçmesine rağmen içeriğin ilgisiz olduğu 464 haber ise "Nötr" başlığında üçüncü sırada yer almaktadır. Bu haberlerde genellikle Covid-19 ifadesi içerikle bağımsız olarak kullanılmıştır. Yine aşı çalışmaları ve tedaviye yönelik geliştirilen ilaçlarla ilgili haberler "Mücadele" başlığı altında 318 haberle gösterilmiştir. Salgının olumsuz etkilerine yönelik içeriğin paylaşıldığı haberler, özellikle ekonomi, turizm gibi sektörlerle yönelik olumsuz etkiler bu kod altında değerlendirilmiştir. Salgınla ilgili ulusal-uluslararası yardım hareketleri, maddi-manevi destek çabalarının yer aldığı haberler % 9,5'lik oran ve 274 haber ile "Destek" koduyla gösterilmektedir. Sözcü'de yer alan 2896 haberin 226 tanesi istatistiki verilerle ilgilidir. Günlük vaka ve ölüm oranları, iyileşen hasta sayısı bu kodlamayla tablonun son sırasında yer almaktadır.

Tablo 7. Hürriyet ve Sözcü'de Yer Alan Haberlerde Geçen Önemli Kelimelerin Frekans Analizi

Sıra	Hürriyet			Sözcü		
	Sözcük	Frekans	Toplam	Sözcük	Frekans	Toplam
1	Kovid	4995	0,78	Corona	11253	1,16
2	Virüs	4231	0,66	Virüs	7531	0,78
3	Salgın	3940	0,61	Salgın	3959	0,41
4	Korona	3660	0,57	Maske	2721	0,28
5	Corona	1353	0,21	Mesafe	1350	0,14
6	Tedbir	1138	0,18	Tedbir	1348	0,14
7	Maske	1056	0,16	Önlem	1245	0,13
8	Önlem	846	0,13	Karantina	868	0,09
9	Mesafe	735	0,11	Pandemi	740	0,08
10	Risk	396	0,06	Risk	662	0,07
11	Pandemi	378	0,06	Korona	396	0,04
12	Karantina	373	0,06	Hijyen	331	0,03
13	Hijyen	211	0,03	Kovid	20	0
	Toplam	23312	3,62	Toplam	32424	3,35
Tüm haberlerde kullanılan kelime sayısı: 641,641			Tüm haberlerde kullanılan kelime sayısı: 965,256			

Hürriyet ve Sözcü gazetelerinin internet sitelerinde mayıs ayı içinde yayınlanan Covid-19 bağlantılı haberlerde geçen önemli kelimeler Tablo 7'de gösterilmektedir. Buna göre www.hurriyet.com.tr'de bulunan 2213 haberde geçen 641,641 kelimenin 23312'si Covid-19 ile bağlantılıyken www.sozcu.com.tr'de bulunan 2896 haberde geçen 965,256 kelimenin 32424'ü Covid-19 ile bağlantılı kelimelerden oluşmaktadır. Bu bağlamda

Hürriyet'in paylaştığı haberlerde "Kovid" kelimesi 4995, "Virüs" 4231, "Salgın" 3940, "Korona" 3660 ve "Corona" 1353 defa kullanıldığı anlaşılmaktadır. Covid-19 ile ilgili "Pandemi, Karantina ve Hijyen" ise en az kullanılan kelimeler olmuştur. Hürriyet'in haberlerinde büyük oranda Kovid ve Korona ifadeleri tercih edilmiştir. Başka bir deyiş ile virüsün Türkçe adı daha fazla kullanılmıştır. Sözcü'nün paylaştığı haberlerde ise en fazla kullanılan sözcükler "Corona" 11253, "Virüs" 7531, "Salgın" 3959, "Maske" 2721 ve "Mesafe" 1350 olmuştur. Sözcü'nün en az kullandığı kelimeler ise "Korona, Hijyen ve Kovid" dir. Sözcü haberlerinde büyük oranda Corona sözcüğünü tercih etmiştir. Diğer bir ifade ile virüsün uluslararası alanda yaygın kullanımı tercih edilmiştir. Her iki sitede de salgınla ilgili "Maske, Mesafe, Salgın, Karantina, Önlem, Tedbir" gibi Covid-19'la tüm insanlığın yaşamına giren ifadelere başvurulmuştur.

Tablo 8.Hürriyet ve Sözcü'nün Kullandığı Haber Kaynakları

Hürriyet		Sözcü	
Haber Kaynağı	Frekans	Haber Kaynağı	Frekans
AA	1738	AA	2
DHA	157	DHA	608
REUTERS	19	REUTERS	164
BBC	13	BBC	73
CNN	10	CNN	53
Toplam	1937	Toplam	900
2213		2896	

Hürriyet ve Sözcü'nün kullandığı haber kaynaklarına bakıldığında ise durum Tablo 8'de ortaya konulmuştur. Buna göre Hürriyet Mayıs ayı içerisinde Covid-19'la ilgili yaptığı haberlerin 1937'sinde haber kaynaklarını tercih etmiştir. Buna karşın Sözcü'nün aynı dönemde yaptığı 2896 Covid-19 bağlantılı haberin 900'ünde haber kaynaklarını tercih ettiği anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile Hürriyet Sözcü'ye göre haber kaynaklarına daha fazla başvurmuştur denilebilir. Hürriyet'in en fazla kullandığı haber kaynağı Anadolu Ajansı iken; Sözcü'nün en fazla kullandığı haber ajansı Demirören Haber Ajansı olmuştur. Sözcü'nün Hürriyet'e göre yabancı haber ajanslarından daha fazla yararlandığı Tablo 8'de görülmektedir.

Kelime Analizi

Kelime bulutu analizinde Maxqda nitel veri analizi programından yararlanılmıştır. Çelik'e göre (2020, s. 136) kelime bulutlarında en sık kullanılan

Sözcü'nün haberlerinde yer alan kelimelere bakıldığı zaman yine en fazla kullanılan en büyük boyutta ve merkez de yer almıştır. Sözcü'nün haberlerinde en fazla yer verdiği kelime Tablo 7'ye göre "corona" olduğu için kelime bulutu da bu durumu doğrulamaktadır. Salgınla ilgili olarak yine Sözcü'ye ait kelime bulutu incelendiğinde "sağlık, virüsü, sosyal, sokağa, yüzde, gündel" gibi ifadelerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

İçinde yaşadığımız çağa kimi düşünürler bilgi çağı, enformasyon çağı, post-modern dönem, tedirginlik çağı derken çalışmaya konu olan Ulrich Beck ise "Risk Toplumu" kavramını tercih etmiştir. Çernobil felaketinin ardından yayımlanan eseriyle dönemin koşulları içerisinde o döneme ve geleceğe dair bir değerlendirme sunan Beck, günümüz toplumunun risk toplumu olduğunu ve insanların sürekli risk altında olduğunu altını çizmektedir. Gerçekten de yaşanan bilimsel ve teknik gelişmelere bakıldığında bir yanda sağlık, tıp, genetik gibi alanlarda yaşanan ilerleme insan sağlığına ve ömrüne pozitif yönde katkı yaparken, diğer yandan savunma sanayi, petro-kimya, nükleer enerji alanlarında yaşanan gelişmelerin yıkıcı etkileri dikkat çekmektedir. 20. Yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı ve akabinde gelişen Soğuk Savaş dönemi bilimsel gelişmelerin hızının artmasına vesile olsa da bu gelişim her zaman olumlu sonuçları beraberinde getirmemiştir. Nitekim yaşanan nükleer felaketler, salgın hastalıklar, fabrikalardan sızan zehirli atıklar, kitle imha silahları içinde yaşadığımız dönemi belirsizliklere bırakmaktadır.

2019'un Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde dünyaya yayılan Covid-19 salgını ekonomik, siyasi, sosyal tüm alanlarda kendini hissettirmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle virüsün bulaşma çabukluğu birleştiğinde dünya genelinde 185 ülkede görülen küresel salgının etkileri de büyük olmuştur. Dünya ekonomilerinin tamamının olumsuz etkilendiği salgın nedeniyle tüm hayata ket vurulmuş, eğitimden spora, sanattan bilimsel toplantılara kadar birçok faaliyet durdurulmak zorunda kalmıştır. Dünyada daha önce de salgınlar olsa da bunlar belirli bölgelerle sınırlı kalmıştır. İlk defa küresel anlamda bütün ülkeler kendini tehdit altında hissetmektedir. Bu bağlamda salgının yayıldığı ilk dönemlerde büyük bir panik havası yaşanmış, sokağa çıkma yasakları ve karantina uygulamaları hükümetler tarafından uygulamaya konulmuştur. Ancak küresel kapitalist sistemin tüketime

dayalı yapısı bu önlemlerin daha fazla sürdürülemeyeceğini göstermiştir. Buna bağlı olarak kontrollü sosyal hayat, maske, sosyal mesafe, hijyen, tedbir gibi kavramlar hayatımıza girmiş ve günlük yaşantının bir parçası olmuşlardır. Kitle iletişim araçları da bu dönemde salgınla ilgili alınan kararları, yaşanan gelişmeleri dünya kamuoyu ile paylaşmışlardır. Ancak bunu yaparken hangi kelimeleri tercih ettikleri, riske dikkat çekerken hangi sıklıkla sürece dâhil oldukları bu araştırmanın konusu olmuştur.

Bu çalışma da Türkiye’de faaliyet gösteren Sözcü ve Hürriyet gazetelerinin haber siteleri üzerinden nitel ve nicel içerik analizi tekniği uygulanarak bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 2020 Mayıs ayı içerisinde her iki internet sitesinde Covid-19 anahtar kelimesiyle yapılan geriye yönelik taramada Hürriyet’in 2213 haberde, Sözcü’nün ise 2896 haberde salgınla ilgili bilgilere yer verdiği elde edilmiştir. Elbette bu haberlerin tamamının doğrudan salgınla ilgili olduğu söylenemez ancak corona, virüs, salgın, kovid gibi ifadeler kullanılmadan cümle kurmanın zor olduğu günümüzde ilgili haber siteleri de doğrudan veya dolaylı olarak haberlerinde bu ve benzeri sözcüklere yer vermişlerdir. Çalışma kapsamında ilgili haberlerin her iki sitede de mayıs ayı içerisinde dengeli bir şekilde paylaşıldığı tespit edilmiştir. Hürriyet haberlerini daha çok spor, dünya, ekonomi ve gündem kategorilerinde sunarken; Sözcü gündem, dünya, ekonomi kategorilerinde haberlerine daha fazla yer vermiştir. Hürriyet’in sitesinde yer alan haberlerin dörtte biri Covid-19 ifadesi geçmesine rağmen mevcut durumla ilgisizken Sözcü’de bu oran beşte bir seviyesindedir. Kullanılan haber kaynaklarına bakıldığında Hürriyet’in Sözcü’ye göre daha fazla haber ajanslarına başvurduğu söylenebilir. Hürriyet paylaştığı haberlerde daha çok Kovid ve Korona gibi Türkçe ifadeleri tercih ederken; Sözcü Corona ifadesini daha çok kullanmıştır. Vaka sayılarının açıklanmasına ilişkin yapılan istatistiksel bilgilendirmeler adeta bir rutin haline gelmiş ve kitle iletişim araçlarının bu duruma özel sayfalar oluşturmasına neden olmuştur. Nitel ve nicel içerik analizinin karma bir biçimde kullanıldığı bu çalışmada Covid-19 Ulrich Beck’in Risk Toplumu bağlamında değerlendirilmiş ve ilgili haber sitelerinde bir aylık dönemde nasıl sunulduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda mevcut durumun uzun süre gündemi meşgul edeceği anlaşılmaktadır. Covid-19’un toplum üzerinde yarattığı etkiler sosyolojik ve derinlemesine araştırmalar yapılarak ortaya konabilir ve literatüre katkı sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

A Review Of Covid-19 News In The Context of the Risk Society

*

Mahmut Akgül - Efe Numan Can

Today's society is full of risks. The September 11 attacks showed that not only countries and big companies but also ordinary citizens are the target of terrorism. However, we are faced with great risks every day such as global warming, AIDS, HIV, the danger of nuclear war, epidemics, and major accidents (Slattery, 2014, p. 454). In this study, based on Ulrich Beck's work titled Risk Society, the presentation of the Covid-19 outbreak in internet news outlets will be examined with a mixed method. In this context, the expressions and preferred words used in the presentation of the Covid-19 outbreak on news sites are the main research question. The study is specific due to the fact that in addition to a large number of academic products written about the Risk Society, the news about the Covid-19 outbreak is examined on all the news published in the internet news organs within a period of 1 month. Considering the abundance of data used, it is thought to contribute to the literature.

The concept of risk is the danger or threat that awaits the person entering the activity as a result of an activity. It operates by knowing that this activity is a danger and may encounter a negative consequence. The concept of risk is a concept developed in sea trade against the dangers of looting by pirates (Ertürk, 2018, p. 281). According to Furedi (2001, p.43), the concept of risk refers to the possibility of experiencing adversities that may result in damage, damage, injury or death in case of danger. According to Beck (2014, p.24), the concept of risk was individual in the period when explorers like Christopher Columbus lived, and the term risk evokes courage and adventure, not threats affecting the whole human life.

Although technological development has many features that make human life easier, it also brings threats and dangers with it. As a matter of fact, two great world wars have led to mass deaths with technological development possibilities. Technological development has had a direct impact not only on the war industry but also in many other areas of life. Developments

in the last century, especially in terms of mass media, have been one of the main factors in the transformation of societies. However, the effects of mass media can be divided into positive and negative effects, just like technological developments do in other fields. Mass media, whose main task is to inform and entertain, is effective in shaping attitudes and behaviors by manipulating the masses. At the beginning of the 20th century, the most important source of information was the newspaper; In the period following World War I, the radio has increased its influence. So much so that it is understood that the news given through the mass media has significant effects on the masses.

The Covid-19 epidemic coincides with the present day, when there are no borders with the effect of globalization and travels and human circulation are taking place rapidly. Covid-19 spread all over the world in a short time due to human mobility, advanced vehicles used in travel technologies, etc., just like the speed of the circulation of information.

In this study, the presentation of news about the Covid-19 outbreak on internet news sites in the context of the risk society is examined. Mixed method was preferred in the study. In this context, content analysis, one of the quantitative and qualitative research methods, was used. Content analysis is defined as a technique that allows valid inferences from texts or other meaningful contents and evaluated in the context in which they are used (Krippendorff, 2004, p.18). According to Yıldırım and Şimşek (2008, p.227), in cases where the data are similar, it is to group them with certain themes and to transform them into a format that the reader can understand more easily.

In this study, a research was carried out on the websites of Hürriyet and Sözcü newspapers. Qualitative and quantitative content analysis was used in the context of this research. Within the scope of the research, it was found that Hürriyet included information about the epidemic in 2213 news and Sözcü in 2896 news in a retrospective search performed with the keyword Covid-19 on both websites in May 2020. Of course, it cannot be said that all of these news are directly related to the epidemic, but today, when it is difficult to make sentences without using expressions such as corona, virus, epidemic, covid, relevant news sites have included these and similar words in their news directly or indirectly. Within the scope of the study, it was determined that the relevant news were shared on both sites in a balanced manner in May. Hürriyet presents its news mostly in sports, world, economy and agenda categories; Sözcü gave more space to his news in the categories of

agenda, world and economy. While one fourth of the news on Hürriyet's website is unrelated to the current situation despite the mention of Covid-19; In Sözcü, this ratio is around one fifth. Looking at the news sources used, it can be said that Hürriyet applied to news agencies more than Sözcü. While Hürriyet prefers Turkish expressions such as Kovid and Corona in the news it shares; Sözcü used the Corona expression more. Statistical information regarding the explanation of the number of cases has become a routine and caused the mass media to create special pages for this situation. In this study, in which qualitative and quantitative content analysis is used in a mixed manner, Covid-19 has been evaluated in the context of Ulrich Beck's Risk Society and it has been tried to explain how it is presented in the relevant news sites in a one-month period. In this context, it is understood that the current situation will occupy the agenda for a long time. The effects of Covid-19 on society can be revealed through sociological and in-depth research and contribution can be made to the literature.

Kaynakça / References

- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7-21. <https://doi.org/10.32572/gun-tad.703410>
- Ahmad, T., Khan, M., Khan, F. M., ve Hui, J. (2020). Are we ready for the new fatal Coronavirus: Scenario of Pakistan? *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 736-738. <https://doi.org/10.1080/21645515.2020.1724000>
- Aktan, S. (2020, 3 16). *Tarihteki en ölümcül salgın hastalıklar neden ortaya çıktı ve nasıl sona erdiler?* 24.4.2020 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/02/16/tarihteki-en-olumcul-salginlar-hangileriydi-neden-olustular-ve-nasil-sona-erdiler> adresinden alındı
- Aslan, A., (2020). Risk toplumu ve din: Yeni bir sosyolojiye doğru. *Mukaddime*. 11, 274-279.
- Ayittey, F. K., Ayittey, M. K., Chiwero, N. B., Kamasah, J. S., ve Dzuvoor, C. (2020). Economic impacts of Wuhan 2019-nCoV on China and the world. *Journal of Medical Virology*, 473-475. <https://doi.org/10.1002/jmv.25706>
- Bakır, H., ve Bahtiyar, G.(2013) Ekolojik modernleşmeye karşı risk toplumu. II. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 1355-1366.
- Bakir, V. (2010). Media and risk: old and new research directions. *Journal of risk research*, 13(1), 5-18.

- Bayhan, V. (2002). Risk toplumu. *Doğu Batı Dergisi*, 187-202.
- Bayhan, V. (2011). Küreselleşme ve risk toplumu. *Sosyolojca Dergisi*, 203-217.
- Beck, U. (2005). *Siyasallığın icadı*. (N. Ülner, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beck, U. (2014). *Risk toplumu: Baka bir modernliğe doğru*. (K. Özdoğan, ve B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bogoch, I. I., Watts, A., Thomas-Bachli, A., Huber, C., Kraemer, M. U. G., ve Khan, K. (2020). Potential for global spread of a novel coronavirus from China. *Journal of travel medicine*, 1-3.
- Canpolat, N. (2012). Risk toplumunda halkla ilişkiler şirketlerinin kriz ve kriz iletişimine yönelik bakış açılarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(3), 119-134.
- Chen, S., Yang, J., Yang, W., Wang, C., ve Bärnighausen, T. (2020, 02 24). COVID-19 control in China during mass population movements at New Year. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30421-9/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30421-9/fulltext) adresinden alındı
- Chiodini, J. (2020). Maps, masks and media—Traveller and practitioner resources for 2019 novel coronavirus (2019-nCoV) acute respiratory virus. *Travel Medicine and Infectious Disease*. doi: [10.1016/j.tmaid.2020.101574](https://doi.org/10.1016/j.tmaid.2020.101574)
- Cohen, M. J. (1997). Risk society and ecological modernisation alternative visions for post-industrial nations. *Futures*, 29(2), 105-119.
- Columbus, C., Brust, K. B., ve Arroliga, A. C. (2020). 2019 novel coronavirus: an emerging global threat. *Baylor University Medical Center Proceedings*, 209-212. <https://doi.org/10.1080/08998280.2020.1731272>
- Cottle, S. (1998). Ulrich Beck, risk society'and the media: A catastrophic view?. *European journal of communication*, 13(1), 5-32.
- Çelik, F. (2020). İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi'nde adayların twitter içeriklerinin siyasal iletişim açısından incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 123-148. doi: <http://10.17680/erciyesiletisim.605538>
- Çevik, M. O. (2014). Modern toplumun güvenlik çıkmazı: tehdit, risk ve risk toplumu perspektifinde güvenlik. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 37.
- Dursun, Ç. (2010). Dünyada bilim iletişiminin gelişimi ve farklı yaklaşımlar: Toplum için bilimden toplumda bilime. *Kurgu*, 1-35.
- Du, Z., Wang, L., Chauchemez, S., Xu, X., Wang, X., Cowling, B.J. ve Meyers, L.A. (2020). Risk for transportation of 2019 novel coronavirus disease from Wuhan to other cities in China. *Emerg Infect Dis*. 26 (5). May. <https://doi.org/10.3201/eid2605.200146>

- Elo, S., ve Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Erendor, M. E. (2016). Risk Toplumu ve refleksif modernleşme çerçevesinde siber terörizm: Tanımlama ve tipoloji sorunu. *Cyberpolitics Journal*, 1, 120-139.
- Ertürk, D. (2018). Risk toplumu: Belirsizlik, korku ve güven arayışı arasında özne. *Electronic Turkish Studies*, 275-289. Doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13105>
- Esgin, A. (2013). İmal edilmiş belirsizlikler çağının sosyolojik yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı" risk toplumu" tartışmaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3).
- Fitzgerald, S. T., ve Rubin, B. A. (2010). Risk society, media, and power: The case of nanotechnology. *Sociological Spectrum*, 30(4), 367-402.
- Furedi, F. (2001). *Korku kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden Dünya*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Günerigök, M. (2017). Dünya risk toplumunda dinsel çoğulculuğu yeniden düşünmek. *Mediterranean International Conference on Social Sciences by UIDG* içinde (s.548-557).
- Güngör, N. (2018). İletişim. *Kuramlar Yaklaşımlar* içinde, Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Howell, J. P. (2012). Risk society without reflexive modernization? The case from northwestern Michigan. *Technology in Society*, 34(3), 185-195.
- Kitzinger, J. (1999). Researching risk and the media. *Health, risk & society*, 1(1), 55-69.
- Kleppe, B. (2017). Theatres as risk societies: Performing artists balancing between artistic and economic risk. *Poetics*, 64, 53-62.
- Kline, S., Stewart, K., ve Murphy, D. (2006). Media literacy in the risk society: Toward a risk reduction strategy. *Canadian Journal of Education/Revue canadienne de l'éducation*, 131-153.
- Krippendorff, K. H. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. California: Sage Pub.
- Koçak, H., ve Memiş, K. (2017). Ulrich Beck'in Risk toplum teorisi bağlamında güvenlik ve özgürlük ikilemi. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 19(2).
- Korkmaz, A. (2019). *Risk toplumu ve korku kültüründeki ebeveyn tutumları ve genç gönüllülüğü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Köse, H. (2007). Yeni risk tanımlamaları bağlamında küresel medya. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5(1), 42-51.
- Lu, C., ve Zhang, Y. (2010). Reformation of voluntary food recall system from the angle of the theory of risk society. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 1, 296-300.
- Mahase, E. (2020, 05 10). Coronavirus: global stocks of protective gear are depleted, with demand at "100 times" normal level: WHO warns. *BMJ*, 368-543 doi: 10.1136/bmj.m543 (Published 10 February: <https://www.bmj.com/content/bmj/368/bmj.m543.full.pdf> adresinden alındı
- Özben, M. (2010). Risk toplumunda nostaljinin kaçınılmazlığı: Güvenli bir yaşam arayışı ve nostalji. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15-26.
- Quilty, B. J., Clifford, S., group, C. n., Flasche, S., ve Eggo, R. M. (2020). Effectiveness of airport screening at detecting travellers infected with novel coronavirus (2019-nCoV). *Eurosurveillance*.
- Rodriguez-Morales, AJ., Gallego, V., Escalera-Antezana, JP., Mendez, CA., Zamb-rano, LL., Franco-Paredes, C., Suárez, JA., Rodriguez-Enciso, HD., Balbin-Ra-mon, GJ., Savio- Larriera, E., Riskey, A., ve Cimerman, S. (2020). COVID19 in Latin America: The implications of the first confirmed case in Brazil. *Travel Med Infect Dis*. 2020 Feb 29:101613. Doi: 10.1016/j.tmaid.2020.101613
- Saf, H. H. (2017). Risk toplumunda toplumsal denetim: WhatsApp darbesine facetime önlemi. *TRT Akademi*, 2(3), 160-180.
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide temel fikirler*. (Ü. Tatlıcan, ve G. Demiriz, Çev.) İstanbul: Sentez Yayınları.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin karanlık yüzü: Risk toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 169-178.
- Timur, K. (2017). Ulrich Beck: Risk toplumu – başka bir modernliğe doğru. *Intermedia International Peer-Reviewed E-Journal Of Communication Sciences*, 188-192. Doi: [10.21645/intermedia.2017.31](https://doi.org/10.21645/intermedia.2017.31)
- Webster, A. (1999). Technologies in transition, policies in transition: foresight in the risk society. *Techmovation*, 19(6-7), 413-421.
- WHO Global Research on Coronavirus Disease (2020). *Novel Coronavirus 2019: Global research on novel Coronavirus 2019*. 12.06.2020 tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/global-research-on-novel-coronavirus-2019-ncov> adresinden erişilmiştir.
- Wilson, M. E., ve Chen, L. H. (2020). Travellers give wings to novel coronavirus (2019-nCoV). *Journal of Travel Medicine*, 1-3. <https://doi.org/10.1093/jtm/taaa015>

- Üvez, F. (2014). *Medya ve risk toplumu ilişkisi bağlamında terör haberlerinin analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yalçınkaya, T., ve Özsoy, E. (2003). Risk toplumu: Bilgi Toplumunun evriminde yeni boyut. *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi* (s. 1-10). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi İİBF.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2000). *Küreselleşme, refah devleti ve risk toplumu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yıldırım, E. (2008). Risk toplumunda (depremle) yaşamak. *Akademik İncelemeler Dergisi (AİD)*, 3(1), 75-85.
- YÖK. (2020, 05 10). *COVID-19 yükseköğretim yol haritası*. 10.05.2020 tarihinde <https://covid19.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/covid-19-yuksekogretim-yol-haritasi.pdf> adresinden alındı
- Corona Haberleri. (t.y). *Sözcü Gazetesi*. <https://www.sozcu.com.tr/haberleri/corona/> adresinden erişilmiştir.
- Corona Haberleri. (t.y). *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/arama/#/?page=1&key=kovid&order=Yeniden%20Eskiye&where=/&how=Article,Column,NewsPhotoGallery,NewsVideo,Recipe&firstPage=firstPage&and=kovid&startDate=31/12/2019&finishDate=31/05/2020&platform=/&isDetail=true> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akgül, M. ve Can, E. N. (2021). Risk Toplumu bağlamında covid-19 haberlerine yönelik bir inceleme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 535-564. DOI: 10.26466/opus.790554

Bir Müzenin Dönüşümü: Öğrence Mekânı Olarak Mardin Müzesi¹

DOI: 10.26466/opus.816832

*

Nazife Gürhan *

* Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin

E-Posta: ngurhan71@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7590-0095](https://orcid.org/0000-0001-7590-0095)

Öz

Günümüzde müzeler geleneksel olarak kültürel mirasın sergilenmesi ve korunması işlevlerinin yanı sıra bu mirasın aktarımının daha işlevsel bir sunumuna dair eğitim ve eğlencenin iç içe geçtiği uygulamalar geliştirmeye başlamışlardır. Çağdaş müzecilik anlayışıyla ortaya çıkan bu uygulamaların amacı müze ziyaretçilerine kültürel miras eğitimi verirken eğlenceli vakit geçirmelerini sağlamaktır. Eğitim ve eğlencenin mekânsal olarak keşiştiği bu müzeler bir öğrence mekanına dönüşmüş durumdadır. Bu çalışmada değişen müzecilik anlayışıyla birlikte ortaya çıkan edutainment/öğrence uygulamaları Mardin Müzesi örneğinde ele alınmıştır. Kültürel miras öğelerini bünyesinde barındıran bir mekânın eğitim ve eğlencenin mekânsal olarak keşiştiği bir öğrence mekanına nasıl dönüştüğünü ortaya çıkarmak çalışmanın temel amacıdır. Çalışmada katılımcıların müze deneyimlerinden yola çıkılarak müzeyle olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda nitel araştırma teknikleri kullanılarak kartopu örnekleme yöntemiyle 3 müze yetkilisi ve 5'i çocuktan oluşan çeşitli yaş gruplarından toplam 15 kişiyle derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem yapılmıştır. Çalışmada, edutainment uygulamalarının müze ziyaretçilerinin aktif öğrenme süreçlerine dahil olmasını sağlayarak müzeye olan ilgilerini artırdığı, heyecanlı ve unutulmaz bir müze deneyimi sunduğu görülmüştür. Kültürel kimliğin devamını sağlamanın eğlenceli bir yolu olan atölye çalışmalarlarıyla yapılan eğitim faaliyetleri müzeyi eğlenceli öğrenilen bir mekâna başka bir deyişle öğrence mekanına dönüştürmüş durumdadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, müze, mekân, müze eğitimi, öğrence.

¹ Bu makale Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından Kabul edilen MAÜ.BAP.18.EF.011 nolu proje kapsamında desteklenmiştir

A Transformation of a Museum: Mardin Museum as an Edutainment Environment

*

Abstract

Today, museums started to develop practices in which education and entertainment are integrated and cultural heritage transfer is provided more functionally by diverging from the presentation and protection functionalities of cultural heritage. The purpose of these practices that emerged with contemporary museology understanding is to provide entertainment while giving cultural heritage education. In this study, the edutainment practices that emerged with the changing museology understanding were discussed within the Mardin Museum sample. The main aim of the study is to reveal how an environment that includes cultural heritage elements transformed into an edutainment environment. In the study, the relationship of the participants with the museum was determined based on their museum experiences. In this context, in-depth interviews and participatory observation were conducted with a total of 15 individuals from various age groups including 3 museum officers and 5 children with snowball sampling method by using qualitative research techniques. In the study, it was observed that edutainment practices increased the interests of museum visitors to the museum by including them to the active learning processes and presented an exciting and unforgettable museum experience. Educational activities conducted with workshops which is an entertaining way of providing the continuity of cultural identity transformed the museum into an environment in which children learn while having fun, in other words, a student environment.

Keywords: *children, museum, environment, museum education, edutainment.*

Giriş

Kültürel mirasın korunmasında önemli bir yer olan müzeler hem kentin kültürel tarihine ışık tutmakta hem de geçmiş ile günümüz arasında bir köprü görevi görerek yeni nesillere bu mirasın aktarımını sağlamaktadır. Kültürel miras eğitiminde önemli bir role sahip olan müzeler günümüzde geleneksel müzecilik anlayışından uzaklaşarak temel hedef kitlelerinden birisi olan çocuklara yönelik uygulama ve eğitimlerle okul dışı bir öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Temelinde öğrenmenin olduğu bu yeni eğlenceli müze ortamında teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajlarla oluşturulan dijital ortamlar ve atölye çalışmalarlarıyla birlikte müzeler ziyaretçiler için bir cazibe merkezi konumuna gelmiş durumdadır.

Mardin Müzesi, 1895 yılında “Süryani Katolik Patrikhanesi” olarak Antakya Patriği İgnatios Behnam Banni tarafından inşa edilmiş ve 2000 yılında Kültür Bakanlığı tarafından restore edilerek hizmete sunulmuş tarihi bir yapıdır. Mardin evi mimarisinin bütün karakteristik özelliklerini taşıyan müze, tarihi bir mekân olarak öne çıkmaktadır. Müzenin bu fiziki yapısının yanı sıra dikkat çekici özelliklerinden biri de bir yandan Asurlardan Bizans’a, Artuklulardan Osmanlılara kadar Mezopotamya uygarlıklarına ait birçok önemli eseri bünyesinde barındırması diğer yandan da eğitim salonlarındaki sikke basma, kök boya baskı, ebru, seramik yapımı gibi çeşitli atölye çalışmalarısıyla ziyaretçilerin -özellikle çocukların- eğlenceli zaman geçirmelerini sağlamasıdır. Ayrıca çocuklara yönelik kış okulu ve yaz okulu etkinliklerinde müze bünyesinde farklı uygulamalar yapılarak çocuklara eğlenceli zaman geçirme imkânı tanınmaktadır.

Çalışmanın ana konusu edutainment uygulamalarının müze yapılanmasında yarattığı dönüşümler ve müzecilik anlayışında ortaya çıkardığı farklılaşmalardır. Bu bağlamda değişen müzecilik anlayışıyla birlikte ortaya çıkan edutainment/öğrence uygulamalarının Mardin Müzesi’ndeki yansımaları bu çalışmada ele alınmıştır. Kültürel miras öğelerini bünyesinde barındıran bir mekânın eğitim ve eğlencenin mekânsal olarak kesiştiği bir öğrence mekânına nasıl dönüştüğünü ortaya çıkarmak çalışmanın temel amacıdır. Çalışmada katılımcıların müze deneyimlerinden yola çıkılarak müzeyle olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Mardin Müzesi’ndeki çocuklara yönelik edutainment/öğrence uygulamalarının neler olduğu, bu uy-

gulamaların çocukların müzeye olan ilişkilerini nasıl etkilediği ve müze yapılanmasında edutainment uygulamalarının etkisinin ne olduğu da çalışmanın cevaplamaya çalıştığı diğer sorulardır.

Literatüre baktığımızda dünyada bu konuda henüz yeni çalışmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle müzelerin artık klasik işlevlerinden uzaklaşarak farklılaşması çalışmaların ana temasını oluşturmaktadır. Örneğin Schuster (1998) yaptığı çalışmada müzelerin hibritleşmesini Amerikan müzelerinden yola çıkarak ele almıştır. Yine Joaquim Rius (2016), çalışmasında sanat müzelerindeki hibrit modelin yükselişini Barselona örneğinde ele almıştır. Müzelerin değişen doğası (Freedman, 2000), yeniden şekillenmesi (Cembalest, 2009), müzede oyun faaliyetleri (Beale ve Villeneuve, 2011) diğer yapılan çalışmaların ana temalarını oluşturmaktadır. Edutainment uygulamalarının müzelere olan etkisiyle ilgili Lepouras ve Vassilakis (2004)'in müzedeki edutainment uygulamaları için oyun teknolojilerinin kullanımını ele alan çalışması ve Balloffet, Courvoisier ve Lagier'in (2014) müzelerin eğlence parklarına dönüşümünü edutainment uygulamalarının yarattığı risk ve fırsatlarıyla birlikte ele alan çalışması bulunmaktadır. Ayrıca Baccarin'in (2017) müzelerde edutainment teknolojisiyle ilgili yaptığı bir tez çalışması da vardır.

Türkiye'de ise müzelerdeki edutainment uygulamalarıyla ilgili çok az çalışmalar yapılmış durumdadır. Müzelerle ilgili çalışmalarda daha çok müze eğitiminin öğrencilerin eğitime katkısı (Abacı, 1996; Artar, 2010; Öner, Uyar ve Öner, 2019) konusunun ele alındığı görülmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinde müze ziyaretlerinin kullanılması (Yılmaz ve Şeker, 2011; Kısa, 2012; Meydan ve Akkuş, 2014); Öner, 2015) çalışmaların yoğunlaştığı ana temadır. Değişen müzecilik anlayışı (Atagök, 2003; Karadeniz, Okvuran, Artar ve İlhan, 2015) üzerine de çalışmalar mevcuttur. Edutainment ve müze ilişkisi bağlamında ise Syed Ahmed Jawwad Zaidi'nin (2016) müze mekanlarında kullanıcı deneyimlerini zenginleştirmede bir strateji olarak oyunlaştırmanın kullanılması konusu ele aldığı çalışması bulunmaktadır. Karadeniz Akdoğan, Durmaz, Kimzan ve Acer (2019) ise yaptıkları çalışmada bir öğrenme ortamı olarak müze atölyelerini ele almışlardır. Yine bu konuda Yum'un (2020) müze mekanının tasarımında edutainment uygulamalarını ele aldığı bir tez çalışması mevcuttur.

Bu çalışma ise son yıllarda ortaya çıkan edutainment uygulamalarının hem mekânsal olarak müzeyi nasıl dönüştürdüğünü hem de müze ziyaretçileri açısından müze algısında nasıl bir değişime neden olduğunu sosyolojik

açından ele almasıyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Ayrıca Türkiye’de müzelere ilişkin sosyolojik çalışmaların azlığı göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın önemi daha da artmaktadır.

Yöntem

Çalışmada araştırma deseni olarak nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Chmiliar’a (2010) göre durum çalışması sınırlı bir sistemin nasıl işlediği hakkında sistematik bir şekilde bilgi toplamak amacıyla çoklu veri toplanması ve o sistemin derinlemesine incelenmesidir. Benzer şekilde Creswell (2007) de durum çalışmasını araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir durumu gözlem, görüşme, görsel işitsel dokümanlar vs. gibi çoklu kaynakları içeren veri toplama araçlarıyla derinlemesine incelendiği nitel bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlamaktadır (Subaşı ve Okumuş, 2017, s420). Çalışmada veri toplama süreci için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu bağlamda 3 müze yetkilisiyle ve müze-deki atölye çalışmalarına katılan yaşları 11 ile 50 arasında değişen çeşitli yaş gruplarından 15 olmak üzere toplamda 18 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler müze atölyesini kullanan katılımcılar arasından rastgele örnekleme yöntemiyle yapılmıştır. Ayrıca katımlı gözlem yapılarak da veri elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın yapılabilmesi için Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 22.07.2020 tarihli ve 2020/ 6-6 sayılı kararı ile gerekli izin alınmıştır. Veri toplama sürecinde gözlem ve görüşmeler sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Veriler analiz edilirken de betimsel analiz yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e (2013, s.256) göre betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler daha önceden literatürden elde edilen temalara göre yorumlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada belirlenen tema ve kodlara göre betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan bir diğer yöntem ise doküman analizidir. Bu bağlamda müzeye ait web sayfası incelenmiş, tanıtım yazılarından hareketle söylemsel düzeyde kendilerini nasıl kurguladıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Edutainment/Öğrence Kavramı

Eğitime destek olarak ortaya çıkan bir kavram olan öğrence (edutainment), esasen eğitim (education) ve eğlencenin (entertainment) birleşimidir. Türkçe

karşılığı çoğu zaman öğrencia olarak çevrilmesine rağmen Yum (2020) bu kavramı “*eğitence*” olarak kullanmaktadır. 1970’lerde ortaya çıkan öğrencia kavramı Amerikan Ulusal Coğrafya Akademik Birliği’nden Robert Heyman tarafından “eğlenerek eğitim” olarak adlandırılmıştır (Aksakal, 2015, s. 1232). Öğrencia kavramı geleneksel olarak çocukların oyun yoluyla öğrenmelerine yardımcı olmak için tasarlanmış eğitici video oyunları ile ortaya çıkmıştır (Feenstra ve diğeri, 2015, s. 48).

Edutainment/öğrencia kavramının çocukların gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu belirten Ateşçi ve İslamoğlu (2014, s. 389), kavramın ilk dönemlerde çoğunlukla az gelişmiş ülkelerdeki toplumsal sorunların çözümünde bir araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçları üzerinden toplumları bilinçlendirmek amacıyla da kullanılmaktadır. Genellikle çocuklara yönelik hazırlanan programlarda edutainment/öğrencia uygulamalarıyla karşılaşmaktadır. Bunun nedeni ise çocukların eğitimlerini bir deneyimleme süreci içinde gerçekleştirmesini sağlamak ve keyifli bir deneyim sonrasında öğrenme süreçlerindeki verimi artırabilmektir.

Günümüzde bilgisayar tabanlı öğrenme araçları kullanılarak bilginin oyun yoluyla öğrenilmesinin öğrenme süreçleri üzerinde olumlu etkiler yaptığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu uygulamaların öğrenmenin verimini artırmasına paralel olarak çocuklara yönelik eğitim ve eğlencenin iç içe geçtiği faaliyetlere yönelik ilginin de artışına neden olduğunu söylenebilir (Sorathia ve Servidio, 2012, s. 266). Edutainment/öğrencia uygulamalarına modern eğitim sisteminin her alanında sıklıkla karşılaşmaktadır. Özellikle çocuklara soyut kavramların öğretilmesinde ve yabancı dil becerilerinin geliştirilmesinde başvurulan bu yöntem sayesinde bilginin eğlenceli bir şekilde öğrenilmesi sağlanarak geleneksel öğretim yöntemleriyle hemen hemen aynı düzeyde bilgi edinilmesini mümkün olmaktadır (Anikina ve Yakimenko, 2015, s. 476). Dolayısıyla eğlence yoluyla öğrenme olarak ortaya çıkan bu yeni kavramın ana güdüsünün eğlence ve mutluluk olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin ilgisini çekerek ve duygularını yenileyerek öğrenmenin sürekliliğini sağlayan edutainment/öğrencia (Okan, 2003), öğrencilere kendi bilgilerini nasıl kullanmaları ve öğrendiklerini nasıl değerlendirmeleri gerektiğini de öğretmektedir. Böylece öğrenmesi zor bilgiler, öğrenme heyecanı ve coşkusunu artıran bu yeni sistemle birlikte öğrencilerin dikkati çekilerek daha kolay öğrenilmektedir (Aksakal, 2015, s. 1233).

Edutainment/öğrence faaliyetleri zamanla klasik eğitimin yapıldığı mekân olan sınıftan farklı olarak çocuklar için daha rahat bir ortam olan kafe, eğlence merkezleri, park, müze gibi okul dışı mekanlarda yürütülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bir oyun biçiminde kurgulanan bu mekanlar formel eğitimden informel eğitime geçişi sağlamakta ve melez/hibrit bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır (Anikina ve Yakimenko, 2015, s. 476). Yine tüketim mekanlarından biri olan çocuk oyun alanlarının tasarlanmasında da bu uygulamaların dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin son yıllarda ortaya çıkan çocuklara yönelik mekânsal bir üretim olan çocuk şehri temalı eğlence merkezleri edutainment/öğrence uygulamalarını da bünyesinde barındırmaktadır. İstanbul'da örnekleri bulunan bu mekanlar (KidZania, KidzMondo ve Minopolis İstanbul) çocuklara gerçek dünyanın bir simülasyonunu sunarak onların eğlenirken öğrenmelerine imkân tanımaktadır (Gürhan, 2018, ss.718-19). Ayrıca edutainment/öğrence uygulamaları tüketimi artırmanın bir aracı olarak da kullanılmaktadır (Feenstra vd., 2015, s. 49; Poris, 2006, s. 14, Ironico, 2012, s. 32). Örneğin bazı mağazalar çocuklara yönelik yaptığı edutainment/öğrence faaliyetleriyle çocukları eğlendirmekte ve böylece ailelerin mağazada çok vakit geçirerek daha fazla alışveriş yapmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla edutainment/öğrence uygulamalarının mağazaların satışı artırmak için kullanılan bir strateji olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Japonya'daki mağazalarda yapılan öğrence uygulamalarından bahseden Millie (1994, s. 37), özel mağaza aktivitelerinde -matematik turnuvaları ve coğrafya yarışmaları- eğitime yapılan vurgunun ailelerin mağazaya olan sadakatini artırdığını belirtmektedir.

Edutainment/öğrence faaliyetleri o kadar yaygınlaşmıştır ki bugün oyuncak piyasasının temeline yerleşmiş görünmektedir. Öyle ki çocuklar için tasarlanan kendi kendine gelişim ve eğitim vaat eden eğitici oyuncaklar bugün ailelerin çocuklarına alacakları oyuncak tercihinde önemli bir yere sahiptir. Çocuklar için üretilen oyuncak ve malların satışındaki eğitimsel ve gelişimsel değer iddiaları yaygın bir satış stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Millie, 1994, s.46).

Görüldüğü gibi edutainment/öğrence faaliyetleri günümüzde sadece eğitimde başvurulan bir yöntem değil, müze, park, eğlence merkezleri gibi okul dışı mekanlarla mağazalar gibi tüketim mekanlarının da önemli bir unsurudur. Hatta özellikle çocuklara yönelik tüketim piyasasının vazgeçilmez bir

ögesi olduğu söylenebilir. Kısaca eğitim, tüketim, eğlence ve kültürel faaliyetler gibi toplumsal hayatın her alanında edutainment/öğrence uygulamalarıyla karşılaşmaktadır. Bu çalışmada öğrencenin kültürel faaliyetlerin merkezinde yer alan müzeler -özelde Mardin Müzesi- üzerindeki etkisi ve hem müzenin mekânsal yapısında hem de müzecilik anlayışında nasıl bir dönüşüm yarattığı ele alınacaktır.

Eduatinment/Öğrence Mekânı Olarak Mardin Müzesi

Tarihin laboratuvarları konumundaki mekanlar olan müzeler, toplumun kültürel mirasını toplayan, araştıran, koruyan, halkın eğitimi için sunan ve çağdaş bir toplumda bulunması gereken temel kurumlardan biri olarak kabul edilmektedir. Kültürel mirasın korunmasında ve toplumsal hafızanın aktarımında önemli bir role sahip olan müze, Uluslararası Müzeler Konseyi tarafından (ICOM) “toplumun ve onun kalkınmasının hizmetinde kâr amacı gütmeyen, eğitim, çalışma ve eğlence amacıyla halka açık, insanlığın ve çevresinin maddi ve manevi mirasını edinen, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen kalıcı bir kurum” olarak tanımlanmaktadır (Müze tanımı, ICOM).

Müzelerin temel işlevlerinden biri olan eğitim, müze koleksiyonu ile ziyaretçiler arasında iletişim kurmak amacıyla yapılan çalışmaları kapsamaktadır (Erdoğan, 2018, s. 13). Moffat ve Woollard (2004, s. 3)’a göre müzelerdeki eğitim etkinlikleri hem kültürel azınlıklar gibi ortak özellikleri olan grupları hem de yaratıcı ve karma programlar sayesinde bireyleri kendine çekerek yeni ziyaretçiler kazanmada önemli bir rol oynamaktadır. Clutterbuck (2008, s. 73)’a göre de seri üretimle çoğaltılmış ve dijital platformlarda kalitesi artırılmış imgelerle dolu günümüz toplumunda müzeler, insanların otantik ve gerçek objeleri bulabilecekleri mekanlardır. Böylece bu mekanlar, insanların geçmiş kültürleriyle arasında bir bağ kurulmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca müzeler kişisel anlam yüklü mekanlardır. Yani bireyler kendi kişisel bilgi ve deneyimlerinden yola çıkarak anlamları oluştururlar.

Müzeleri sadece informal eğitim/öğretim mekanları olarak değil hem formal hem de informal eğitim/öğretim mekânı olarak değerlendirmek mümkündür. Müzeye gelen ziyaretçiler hem müze mekanıyla hem de müzede sergilenen nesnelere etkileşimde bulunarak farkında olmadan öğrenmeyi gerçekleştirirler. Bu eğitim informal eğitim olarak adlandırılırken; belli hedeflere

yönelik planlı, programlı yapılan kurs, atölye vb. faaliyetler ise formel eğitim olarak görülmektedir (Tezcan Akmeahmet ve Ödekan, 2006, s.55).

Mercin ve Alakuş (2005, s. 3-4)'a göre müzeler, yaratıcılığı teşvik eden, yaparak-yaşayarak öğrenmeyi sağlayan, gerçek eserlerle öğrencileri buluşturan, geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran, farklı uygarlıkların eserlerine saygıyı artırarak kültürlerarası karşılıklı anlayış geliştiren ve öğrenmeyi eğlenceli hale getiren mekanlardır. Benzer şekilde Mardin Müzesi'nin kendi tanıtım sayfasında da müzenin sadece tarihi eserlerin sergilendiği bir mekân olmasının ötesinde gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerine vurgu yapılarak bu durum şöyle dile getirilmektedir:

“Mardin Müzesi, müzelerin “tarihi eserlerin korunduğu ve sergilendiği yer” kimliğini aşarak topluma hizmet veren bilim ve eğitim merkezi olarak ziyaretçilerinin öğrenme süreçlerine etki eden, sosyalleşmelerini sağlayan, içinde bulunduğu kültürü ve farklı kültürleri derinlemesine tanıtan programlar geliştirmeye devam ediyor.” (mardinmuzesi.gov.tr_05.03.2019)

Yapılan görüşmelerde de bir katılımcı Mardin müzesinin mekânsal yapısından ziyade gerçekleştirdiği eğitim faaliyetlerine vurgu yaparak bu faaliyetlerin müzeyi özel kıldığını ve kente renk kattığını belirtmektedir:

“Mardin müzesini benim için özel kılan binasının büyüklüğünden ya da tarihi dokusundan ziyade yaptığı faaliyetlerdir. Başta çocuklar olmak üzere her kesime hitap etmeyi amaçlamakta ve onlar için etkinlikler düzenlemektedir. Örneğin her sene düzenlediği uluslararası uçurtma festivali hem Mardin Müzesi'ne hem de Mardin'e ayrı bir renk katmaktadır.” (Kadın, 26 yaşında, Öğretmen)

Erdoğan (2017, s. 84) da Mardin müzesi üzerine yaptığı çalışmasında yapılan bu etkinliklerin amacını “çocuklarda gözlem, mantık, yaratıcılık, bilim, sanat ve estetik olguları içinde eleştirel düşünme becerisi, hayal gücü ve keşif eğilimlerini geliştirerek kültürel mirasını tanıyan, koruyan ve yaşatan; farklılıklara saygı gösteren, demokrasi bilinci edinmiş, paylaşımcı, ulusal ve küresel problemlere yenilikçi, sağduyulu çözümler üretebilen, bilime değer veren müze kültürüne sahip nesillerin yetişmesini” sağlamak olarak belirtmektedir. Böylelikle müze kültürel faaliyetlere oyun ve eğitim öğelerinin katılmasıyla alışlagelmiş müze deneyiminin dışına çıkılmasına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla kültürel mirası sergileyen mekân aynı zamanda eğitim ve eğlence faaliyetlerini içeren bir öğrence mekânına dönüşmüş durumdadır.

Günümüzde eğitimin sadece kitap ve okulla sınırlı olmadığını belirten Çiftçi ve Acer (2015, s. 62), “duvarsız sınıf” olarak tanımlanan müzelerin eğitimde önemli mekanlar olduğunu belirtmektedir. Yapılan görüşmelerde de Mardin müzesi “duvarsız okul” modeli olarak tanımlanmakta eğlence ve eğitimin bir aradalığına dikkat çekilmektedir:

“Gelen öğrencilerimize müzemizi gezdirip teşhir salonlarındaki eserler aracılığıyla başka türlü bir tarih ve arkeoloji anlatısı gerçekleştiriyoruz. Müzemiz “duvarsız okul” modelinin en güzel mekanlarından biri. Böylece çocuklara sanatı eğlenceli bir yolla sevdirmenin keyfini yaşıyoruz.” (Kadın, 25 yaşında, Müze eğitimcisi)

Geleneksel müzelerdeki “dokunma ve uzak dur” anlayışının tersine “dokun ve keşfet” mantığıyla kurulan çocuk müzeleri çocukların yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini temel almaktadır (Aktaş Arnas, 2017, s. 24). Hissetmeye dayalı olan dokunma duyusunun müzede aktif olarak kullanılması çocukların unutulmaz bir müze deneyimi yaşamalarını sağlamakla birlikte müze aracılığıyla eğitim ve öğrenme faaliyetlerinden en yüksek verimin alınmasına olanak tanımaktadır. Turanlı (2012, s. 82), müzede nesnelere aracılığıyla yapılan eğitimin yazılı bir belgeden veya sözden daha ilgi çekici olduğunu ve öğrenme işleminin odak noktasını oluşturduğunu belirtmektedir. Müze faaliyetleri anlatılırken hem yapılan görüşmelerde hem de müzenin kendi tanıtım sayfasında “yaparak ve dokunarak öğrenme”ye yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Örneğin yapılan görüşmelerde bir katılımcı müzede faaliyetlerdeki yaparak ve dokunarak öğrenme vurgusunu şöyle dile getirmektedir:

“Her yaş grubunun seviyesine uygun eğitim modülleriyle, somut olmayan kültürel miras öğelerimizi ve kültür varlıklarımızı koruma ve yaşatma farkındalığı amacını taşıyan eğitim etkinliklerimiz, yaparak ve dokunarak öğrenme deneyimiyle öğrencilerimizin hafızalarından uzun süre silinmeyecek bir güne dönüşmektedir” (Kadın, 23 yaşında, Müze eğitimcisi)

Aktaş Arnas (2017, s. 18), çocukların oyun oynayarak ve keşfederek kendiliğinden öğrenme imkânı bulduğu ve gelişimlerine eşsiz bir katkı sağlayan bir öğrenme ortamı olarak çocuk müzelerinin çocukların eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Yapılan görüşmelerde de müze faaliyetlerinin çocukların eğitimine yönelik katkısı şöyle dile getirilmektedir:

“Bence her şeyden önce farkındalık kazandırıyor. Bir de gerçekten çocukların mutlu oldukları, yaparak yaşayarak öğrendikleri kalıcı bir öğrenme olarak bir farkındalık yaratıyor. Müze gezisi içerisinde drama yaptırıyoruz. Oradaki

eserlerle bağ kurmasını sağlıyoruz. Arkeolojik kazı çalışmalarını yaptırıyoruz. Bütün atölyelerde çocuklar eğleniyorlar aslında. Eski çocuk oyunları oynatıyoruz eğleniyorlar. Ebru atölyesinde eğleniyor. İlk defa orada görüp ilk defa orada deneyimledikleri için çocuklara ilginç geliyor. Ebru yaptırırken, kök boya baskı yaptırırken de geçmiş ve geçmişle olan bağ, atalarımızın yaptıkları, işte süslenme neden önemlidir? temel ihtiyaçlar üzerinden de eğitimcinin müze eğitim paketi içerisinde kazandırması gereken davranışlar nelerse o davranışlarla ilgili çaktırmadan oyunlaştırarak öğretmeye çalışıyoruz.” (Erkek, 40 yaşında, Müze müdürü)

“Özellikle üzerinde durduğumuz şey okul ve müze farkı. Şimdi diyorlar ki okulda sadece ders görüyoruz. Okulda eğitim alıyoruz. Öğretmenler var. Müzede tarihi eserler var. Müzeye gelene kadarki bilgi ve düşünceleri bu yönde. Ama eğitim etkinlikleri sonrasında yaptığımız görüşmelerde hayır burada da öğretmenler var. Burada da eğitim var. Çok keyif aldık, çok eğlendik. Bir daha gelmek istiyoruz. Keşke hep buraya gelsek. Üzerlerinde ne gibi bir dönüşüm oldu dersiniz çocuklar şimdi okullarda çok sıkı bir eğitim içerisindedirler. Formal eğitim daha doğrusu. Türkçe, matematik, sosyal, fen gibi. Ama bizim burada yaptığımız eğitimler daha çok sanatsal ve kültürel eğitimler. Çocuklar bu kültürü de öğrenmeli. Bir kültürel aktarım, o kültürün devamını sağlayabilmek ve çocuklara bunu deneyimletebilmek de önemli.” (Kadın, 25 yaşında, Müze eğitimcisi).

Müzeler, kültürel mirasın korunup sergilendiği, gelecek kuşaklara aktarıldığı, eğitim amaçlı kullanıldığı ve halkı eğlendirici yönleri olan kurumlar olarak içerikleri, birikimleri ve çoğu zaman mekânsal konumlarıyla toplumsal belleğin gösterim alanlarıdır. Tarihsel veriler doğrultusunda ortaya konan ‘görsel öğeler’le birlikte doğrudan veya dolaylı olarak tarih bilincinin oluşmasına katkıda bulunmakta ve toplumsal belleği oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır (Mercin, 2003, s.112). Ayrıca toplumsal kimliği yansıtan müzeler kent tarihi ve kültürüne ışık tutarak şehrin imajını güçlendirmede de önemli rol oynayarak kente gelen turistlerin ziyaretlerini teşvik eden cazibe merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ballofet vd., 2014, s.4).

Toplumun tarihi, kültürel, doğa vb. değerlerinin korunduğu ve eğitimsel amaçlarla sergilendiği mekanlar olan müzelerde koleksiyonların sergilenmesi öğrencilerin geçmişin nasıl yorumladığını görmelerine olanak tanımakta; geçmiş ve tarih disiplini hakkında eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla müzelerdeki informal eğitim

ortamı öğrencilerin yaşayarak öğrenecekleri bir öğrenme ortamı hazırlayarak düşünme becerilerinin gelişiminde etkili olmaktadır (Dilli, 2017, ss.306-307).

Mardin müzesi *Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi* olarak da tanımlanabilir. Çünkü müzede sadece nesnelerin sergilenmesi değil aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın da yaşatılması ve korunması söz konusudur. Küreselleşmenin sonucu olarak yok olma tehlikesi altındaki kültürlerin korunması fikrinden doğan UNESCO tarafından 2003 yılında yapılan *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* müzecilik anlayışına yön vermesinin yanı sıra kültür koruma yaklaşımlarına da yeni bir boyut kazandırmıştır. Böylelikle yeni bir sergileme yöntemini benimseyen somut olmayan kültürel miras müzeleri Tekin (2017, s. 157)'e göre müze ve ziyaretçi arasındaki sınırı kaldırarak müzede öğrenme modellerini ve müzecilikteki dönüşümü en iyi örnekleyen müze türlerinden biri olmuştur. Bu müzeler, sadece sergilenen nesnelerin tarihini anlatmamakta; ziyaretçilerin dokunabildiği sergileme yöntemleri ile nesnelere tanıma ve gündelik hayatın içerisinde anlamlandırmalarını sağlamaktadır.

Müzenin kültürel mirasın korunması konusundaki önemi yapılan görüşmelerde de sık sık dillendirilmiştir. Müzedeki faaliyetlerin asıl amacının da kültürel miras farkındalığı olduğu müze müdürü tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Asıl amaç kültürel miras farkındalığı. Kendini tanıyan, kendine yabancılaşmamış, kendi kültürünü ve kültürel değerlerini seven, ayrıca bu değerlerin farkında olan bir toplum için aslında müze var. Biz de o amaçla ve onun bilincinde olarak hareket ediyoruz. Yoksa uçurtma da yapıyoruz, para da basıyoruz vs. ama bununla birlikte eğitimcilerin hepsi kültürel miras farkındalığını çocuklara aktarmaya çalışıyor.” (Erkek, 40 yaşında, Müze müdürü)

Toplumsal hafızanın mekânda billurlaştığı müzede belleğin tekrar üretilerek yeni nesillere aktarımı sağlanmakta ve müze bir bellek mekanına dönüşmektedir. Bu durum katılımcılar tarafından şöyle ifade edilmektedir:

“Bir çocuk buraya geldiğinde kök boya baskıyla geçmişte insanların fabrikalar olmadan, mağazalar olmadan kendi boyalarını yapıp, kendi kalıplarını oyup kendi kıyafetlerini süslediklerini öğreniyorlar. Yani yaptığımız şey sadece teorik bir aktarım da değil. Tamamen uygulamaya ve eğlenceye yönelik bir kültürel aktarım.” (Kadın, 23 yaşında, Müze eğitimcisi)

“Mardin müzesi Ekim ayında düzenledikleri Masal Buluşmaları ile çocuklara, gençlere ve yaşlılara hitap etmektedir. Kaybettiğimiz değerleri kazandırmak adına çokça çalışma yapmaktadır ve bana göre birçoğunu kazandırmayı başarmıştır.” (Kadın, 26 yaşında, Öğretmen)

Dilli (2017, s.305) müzelerin informal eğitim-öğretim alanları arasında etkili bir öğrenme ortamı sunarak teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajlarla birlikte oluşturulan dijital ortamlar ve atölye çalışmalarıyla çocuklar için yeni bir eğlenceli müze ortamı yarattığını belirtmektedir. Özellikle çocuklara yönelik uygulamalara verilen önem müzelerin mekânsal tasarımını da etkilemekte; böylece müzeler çocuk mekanlarına dönüşmektedir. Benzer şekilde Mardin müzesinde yapılan faaliyetlerin önemli bir kısmının çocuklara yönelik olduğu görülmektedir. Hedef kitlesinin büyük kısmının çocuklardan oluşması, müzedeki eğitimin amaçlarının gerçekleşmesi için güzel bir zemin sağlamaktadır. Bu durum görüşmelerde şöyle dile getirilmiştir:

“Biz genel anlamda bu şehrin içindeki insanların kültürel zenginliği, çeşitliliği bilmesi ve somut olmayan değerleri kaybetmemesi için ne yapabiliriz kaygısıyla hareket ediyoruz. Onun içinde küçük yaştan çocukları müzeyle haşır neşir etmeye çalışıyoruz. Bu şehirde 170-180.000 öğrenci var. Ortalama 200.000 diyelim. Bunun 110-120.000’i mutlaka müzeyle gelmiştir. Küçük yaşta müzeyle buluşturmuşuzdur bu 10 yıl içinde.” (Erkek, 40 yaşında, Müze müdürü)

Günümüzde hızlı kentleşme ve küreselleşmeyle birlikte sermaye akışını kolaylaştırmak ve birikimi artırmak için birer araca dönüşen kent mekânı, çocuklar için güvenli bir alan olmaktan hızla uzaklaşmaktadır. Kentsel donatıların çocukların fiziksel ve sosyal gelişimi için yeterli olmadığı görülmekte; bu durum çocukların davranışlarını olumsuz etkilemektedir (Yalçınkaya, 2015, ss. 82-83). Dolayısıyla çocuklara yönelik eğitici ve eğlenceli faaliyetler tasarlayan Mardin müzesi kentteki sınırlı sayıda çocuk mekanlarından biri olması açısından çok önemlidir. Yapılan görüşmelerde de katılımcılardan biri müzenin çocuk mekanına dönüştüğünü şöyle ifade etmektedir:

“Eski Mardin’de yaşayan çocuklar bizim müdavimlerimiz. Mesela burada bizim sikke atölyesini anlatıp uygulatabilecek öğrenciler, çocuklar var. Eğitimciler yetişiyor gerçekten. Sürekli ayakları burada. Çocukların yaşamında bir müze var. Hani büyüdüklerinde bir Mardin müzesi vardı. Ben zamanımı hep orada geçirirdim. Şunları yapıyordum diye hatırlayacaklar.” (Kadın, 25 yaşında, Müze eğitimcisi)

Çocuklara yönelik yapılan faaliyetlerin çoğu zaman ücretli olması orta ve üst sınıfların bu faaliyetlere daha çok katılımını sağlamakta yoksul insanları ise dışlamaktadır. Müzedeki atölye çalışmalarının ücretsiz olması normalde büyükşehirlerde orta ve üst sınıf çocuklarına yönelik yapılan atölye çalışmalarına alt sınıfların da ulaşabilmelerini sağlaması açısından önemlidir. Dolayısıyla müzenin günümüz neoliberal politikalarla şekillenen kent mekânında sınıf farklılıklarının mekânsal olarak da ayrışmaya neden olmadığı ender mekanlardan birisi olduğu söylenebilir. Ayrıca yaz aylarında çocuklara yönelik ücretsiz yaz okulu faaliyetlerinin olması çocukların müzeye olan ilgisini daha da artırmaktadır.

Yapılan görüşmelerde de bazı katılımcılar bu durumdan bahsetmekte; müzedeki eğitim etkinliklerinin ücretsiz olmasının yaz okulu seçiminde önemli bir rol oynadığını belirtmektedirler.

“Valla ne yalan söyleyeyim çocuğumu yaz okulu olarak müzeye gönderdim. İki yıldır oraya gönderiyorum. Hem çok güzel ilgileniyorlar hem de bedava. Sadece servise para veriyoruz. Çocuğum da çok eğleniyor.” (Kadın, 28 yaşında, Öğretmen)

“Çocuğumu yazın müzedeki yaz okuluna gönderdim. Diğer yaz okullarına da baktım ama uçuk fiyatlar vardı. Ben de uygun fiyatlı alternatifler aramaya başladım. Bu arada sosyal medyada Mardin Müzesi faaliyetleriyle karşılaştım. Oraya göndermeye karar verdim. Memnun da kaldık açıkçası.” (Erkek, 41 yaşında, Akademisyen)

Müzedeki faaliyetler sadece çocuklarla da sınırlı kalmamakta diğer yaş gruplarına da hitap etmektedir. Buradaki faaliyetlerle ilgili belirtilmesi gereken bir husus da yaş grubu ne olursa olsun yapılan etkinliklerin kültürel mirasın devamına yönelik olduğudur.

“Çocuklar dışında halka yönelik mesela mahalledeki kadınlara yönelik yemek atölyemiz, sedef atölyemiz, dikiş nakış atölyemiz var. Hani onların kendi geleneksel el sanatlarını devam ettirebilmesi için. Geleneksel müziğin yaşaması için de leyli programımız var ayrıca. Cumartesileri düzenliyoruz. Ve orada dışarıdan gelen de Mardinli olan da var. O müziğin yaşayabilmesi ve aktarılabilmesi müziğin dinlenip söylenmesiyle mümkün olan bir şey. Ona da nereden baksanız 10.000’in üzerinde insan katıldı şu iki yılın içinde.” (Erkek, 40 yaşında, Müze müdürü)

Mardin Müzesi'ndeki Edutainment/Öğrence Etkinlikleri

Küreselleşme ve teknoloji alanında meydana gelen önemli değişimlerle birlikte müzeciliğin doğasında da değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Sadece kültürel mirasın toplanıp korunması, saklanması ve sergilenmesi olarak ortaya çıkan klasik müzeler yerine günümüzde toplumla etkileşimli bir çağdaş müzecilik anlayışı ortaya çıkmıştır (Altunbaş ve Özdemir, 2012, s.1). Yine klasik müzecilikteki durağan mekân anlayışından yeni yöntemlerin kullanımıyla birlikte yaşayan çağdaş müzecilik anlayışına doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır (Şar ve Sağkol, 2013, s.84).

Teknolojideki önemli gelişmelerle birlikte ortaya çıkan edutainment/öğrence uygulamaları eğitim, tüketim ve eğlence alanlarında önemli etkiler yapmakla birlikte kültürel mirasın korunmasını ve aktarılmasını sağlayan kurumlar olan müzeler üzerinde de önemli değişim ve dönüşümlere neden olmuş durumdadır. Addis (2005, ss.730-734) de benzer şekilde edutainment/öğrence uygulamalarının yükselişiyle birlikte yeni teknolojilerin sanat ve kültür dünyasında da uygulanmaya başladığını belirtmektedir. Ona göre sanat ve kültür tüketimi, bireylerin aynı anda hem zevk alması hem de öğrenmesi gibi bir eğlence biçimi olarak da yorumlanabilir. Örneğin, yeni teknolojilerin müzelerde eğlenceli bir öğrenme sürecinin oluşması için kullanılması müze ziyaretçilerinin öğrenme süreçlerinin daha kalıcı olmasına neden olmakta ve unutulmaz bir müze deneyimi yaşamalarını sağlamaktadır.

Müzelerin son yıllarda eğlence parklarına benzemesi gerektiği fikrinin ortaya çıktığını belirten Ballofet, Courvoisier ve Lagier (2014, s. 4), geleneksel olarak birbirleriyle zıt iki formun bir araya gelişiyle sınırların adeta bulanıklaştığını belirtmektedir. Onlara göre popüler kültürü temsil eden eğlence parkları yüksek kültürü temsil eden müzelerle iç içe geçmiş durumdadır. Başka bir deyişle müzeler ve eğlence parkları arasındaki gözenekliliğin artmasıyla karakterize edilen bu durum müzelerin hem kültürel hem de eğlence faaliyetlerini içeren hibrit mekanlara dönüşmesine neden olmuştur.

Mardin Müzesi bünyesindeki edutainment/öğrence uygulamalarına bakacak olursak hiç şüphesiz başta birçoğu çocuklara yönelik tasarlanan atölye etkinlikleri gelmektedir. Örnek vermek gerekirse heykel ve kil tablet, seramik, sikke yapımı, kök boya baskı, Karagöz, bakır işleme, uçurtma, ebru yapımı, bez bebek yapımı, ahşap yakma, geleneksel çocuk oyunları ve masal atölyesi gibi 30'u aşkın atölye çalışması yapılmaktadır. Bu atölye çalışmaları

kış okulu ve yaz okulu bünyesinde düzenlenmekte ve özellikle çocuklara yönelik olduğu belirtilmektedir. Okulların yıl sonu tatil döneminde (1 Temmuz-30 Ağustos tarihleri arasında) gerçekleştirilen yaz tatili etkinliklerinde yapılan atölye çalışmalarının amacı ise bir yandan çocukların kültürel varlıkları tanınmaları ve kültürel mirasın korunmasına yönelik bilinç kazanmalarını sağlamak diğer yandan da eğlenerek öğrenmelerine imkân tanınmaktadır.

Müzedeki edutainment/öğretilen uygulamalarına bir örnek vermek gerekirse kök boya baskı atölyesinde çocuklar kök boya ile hazırlanan çeşitli renklerdeki doğal boyaları kullanarak kumaş üzerine baskı yapmaktadırlar. Bu şekilde çocuk, Mardin'in kendi kültürel mirasında önemli bir yer tutan baskı boyamayı yaparak yaşayarak öğrenirken eğlenerek zamanını güzel geçirmektedir.

Şekil 1. Kök Boya Baskı Atölyesi

Şekil 2. Kök boya baskısı yapan çocuklar

Yine sikke (para) basım atölyesinde de çocuklar öncelikle paranın nasıl ortaya çıktığıyla ilgili bilgi edinmekte ve daha sonra kendileri sikke basımı yaparak hatıra paralara sahip olmaktadır. Yapılan görüşmelerde de bu deneyimi yaşayan herkes -özellikle çocuklar- çok heyecanlandıklarını ve mutlu olduklarını ifade etmişlerdir:

“Ben Mardin müzesine gittiğimde kendi paramı kendim yaptım. Cüzdanımda saklıyorum. Uğurlu param oldu benim.” (Kadın, 12 yaşında, Ortaokul Öğrencisi)

“Mardin müzesine okulla birlikte gittik. Orada paranın tarihini öğrendik ve sırayla para bastık. Çok eğlenceliydi. Eskiden insanlar nasıl para basıyormuş onu gördük.” (Erkek, 11 yaşında, Ortaokul Öğrencisi)

“Mardin müzesine gittiğimde hatıra olarak baskı yaptım. Bez verdiler ona baskı yaptım. Onu hatıra olarak saklıyorum. Normalde dışarda da satılıyor o bez. 6 7 lira vardır fiyatı. Ama müzede bedava verdiler. Müzeden çıktığımda elimde hatıra olarak saklayabileceğim ve kendi yaptığım bir eşyanın var olması hoşuma gitti açıkçası.” (Kadın, 20 yaşında, Üniversite Öğrencisi)

“Özellikle Artukluların bastığı paranın bir örneğinin isteyen ziyaretçilere ücretsiz olarak bizzat kendisi tarafından bastırılarak ona hediye edilmesi bize çok güzel bir jest oldu. Etkileyiciydi.” (Erkek, 35, Mühendis)

“3. sınıftayken okulla birlikte Mardin müzesine gittim. Arkeoloji parkında kazı yaptık arkadaşlarımla. Kaşık bulmuştum. Bir tane vazo bulmuştum. Bezlere baskı yaptık ve para bastık. Arkadaşlarımla çok eğlenceli vakit geçirdik.” (Erkek, 13 yaşında, Ortaokul öğrencisi)

Şekil 3. Kendi hatıra sikkelerini basan çocuklar (Mardin Müzesi, t.y)

Müzedeki geleneksel çocuk oyunları ve masal anlatıcılığı gibi atölye çalışmaları yapılmakta; somut olmayan kültürel miras çocuklara tanıtılmakta ve aktarılmaktadır. Yapılan görüşmelerde bu durum şöyle ifade edilmiştir:

“Somut olmayan kültürel mirasın da iş programı içerisine giren müzelerdeniz. Sadece kendi koleksiyonumuz üzerinden işte buradaki eserlerin ziyaretçiye ulaşmasıyla ilgili bir alt yapının yanı sıra aslında halkın kültürünün yaşaması ve buradaki koleksiyonu ve buradaki kültürü değerli bulan insanlar yaratmak. Geleneksel kök baskı boyama atölyesi var, tablet atölyesi var, yazı var, arkeolojik kazı var, dikiş nakış atölyesi var. Yetişkinlere yönelik kurslarımız var. Sedef atölyesi var. Cam altı var. Şu an yemek atölyesine başladık. Yemek atölyeleri var. Geleneksel yemeğin devamına yönelik. Aslında somut olmayan kültürel mirasın yaşamasına yönelik yapılması gereken ne varsa burada biz kendi kapasitemiz doğrultusunda yapmaya çalışıyoruz.” (Erkek, 40 yaşında, Müze müdürü)

Tekin (2017, s.162)'e göre, somut olmayan kültürel miras unsurlarından olan sözlü anlatımlar toplumda ve özellikle çocuklarda aidiyet duygusunu geliştirmekte; kültürel çeşitliliğin gelecek kuşaklara aktarımını sağlayarak ortak bir bellek oluşturmaktadır. Ölçer (2004, s. 89) de benzer şekilde müzelerde çocukların sadece masal dinlemesi değil aynı zamanda masal anlatıcılığına teşvik edilmesinin geleneğin sürdürülebilirliği açısından önemli olduğunu belirtmekte böylece çocukların hem alıcı hem de aktarıcı rolüne bürünebileceklerini ifade etmektedir.

Yapılan görüşmelerde de katılımcılar kültürel mirasın devamını sağlayan bu atölye çalışmalarını olumlu karşılamakta, çoğu zaman çocuklarını müzeye getirmelerinin asıl amacının Mardin'in kültürel mirasının devamını sağlayarak nesiller boyunca yaşamasını istemeleridir.

“Mesela ben çocuğuma Mardin'imize ait kültürel değerleri nasıl aktarayım. Böyle bir imkânım yok. Örneğin kök baskı boyama Mardin'e has özel bir sanat. Bunu çocuğum müzede deneyimleyerek öğreniyor. Eve gelip bana anlattığında ve yaptıklarını gösterdiğinde ben çok mutlu oluyorum. Kimliğimiz, kültürümüz yaşıyor bu sayede.” (Erkek, 35 yaşında, Doktor).

“Çocuğum bizim küçükken oynadığımız oyunları müzede oynuyor. Geleneksel çocuk oyunlarımızın yaşatılması bu devirde çok önemli. Biliyorsunuz şimdiki çocuklar bırakın sokakta oynamayı ellerinden tablet ve telefon düşmüyor. Arkadaşlarıyla bir iletişimleri yok. Sosyal değiller. Ama müzeye gittiğinden beri çocuğumdaki değişimi fark ediyorum. Bu çok güzel bir durum.”

Keşke çocuklara yönelik bu faaliyetler hep olsa.” (Kadın, 45 yaşında, Memur)

Atölye çalışmalarının dikkat çeken bir yanı da çocuğun geçmişle bağlantı kurmasını sağlayarak kültürel mirasını tanınmasının eğlenceli bir yolu olmasıdır. Çocuk, kitaplardan öğreneceği bilgileri yaparak ve yaşayarak öğrenmekte ve bu eğitim faaliyetine oyunun da katılmasıyla birlikte hatırdaki kalıcı bir deneyim ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çocukların müzeye karşı olan tutumlarını etkilemekte müzeyi sessiz olunması gereken, sadece vitrinlere bakılıp çıkılan bir yer değil eğlenerek öğrenilen bir mekân olarak algılamalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla müzelere karşı olumlu tutum geliştirilmesine yardımcı olan edutainment/öğrence uygulamaları çocukların müze müdavimliğini artırmaktadır. Bu durum müzenin internet sayfasında şöyle ifade edilmektedir:

“Mardin Müzesi, Arkeopark ve diğer müze eğitimi alanlarıyla birlikte bolca oyunların oynandığı, birbirinden farklı eğitici çalışmaların yapıldığı, zilin hiç çalmadığı fakat çocukların hiç sıkılmadığı, kahkahanın hiç eksik olmadığı bir yerdir. Eğlence ve sohbet, adımlar bahçesine atıldığı anda başlıyor müzede. Çocuklar oyunlarla eğlenirken, bugüne kadar hiç duymadıkları çok ilginç bilgileri de yaparak ve yaşayarak öğreniyorlar.” (Mardin Müzesi, 10.03.2019)

Özer ve Polat (2019, s.1) da çocukların hayal gücünü, yaratıcılığını, tarihsel düşünme becerisini destekleyen müzelere gitme alışkanlığının erken yaşta kazanılması gerektiğini belirterek çocukların müzelerle okul öncesi dönemde tanıştırılmasıyla müzelerin eğitici ve eğlenceli bir yer olduğu duygusunun onlara rahatlıkla verilebileceğini ifade etmektedir. Benzer şekilde yapılan görüşmelerde de bu durum müze yetkilileri tarafından sık sık dile getirilmektedir:

“Her şeyden önce buraya gelen çocuğu mutlu ediyoruz. Belli bir farkındalık kazandırmaya çalışıyoruz ve farkındalıkla gittiklerini düşünmüyoruz. Tabi yaparak yaşayarak öğrenme ve interaktif bir öğrenme alanı yarattığımızda öğrenme daha kalıcı oluyor. Tabi eğleniyorlar, oynuyorlar. Özellikle oyun oynarken çocuğun öğrenmesi çok önemli.” (Erkek, 40 yaşında, Müze müdürü)

“Bu işin en güzel tarafı hem karşı tarafı memnun etmek hem de müze bilincini aşılacak. Çocuğa müzenin sadece teşhirden ibaret olmadığını, bu müzelerin başka şeyler de katabileceğini göstermek. Burada kök boya baskı olsun,

sikke olsun, Karagöz olsun, cam altı olsun. Bunların öğrencilerdeki o bilinci uyandırmak, onu deneyimleyerek yapması daha çok iz bırakıyor onlarda. Tekrar tekrar gelmek istiyorlar. İlk geldiklerinde böyle durgunlar. Yarım saat geçtikten sonra, tanışmalar olduktan sonra artık öğrenciler açılıyorlar. Gerçekten de giderken de hem sevinçli gidiyorlar hem de üzgün gidiyorlar. Çünkü gitmek istemiyorlar buradan.” (Kadın, 23 yaşında, Müze eğitimcisi)

Mardin Müzesi’nde çocuklara yönelik diğer bir edutainment/öğrencia faaliyetini ise arkeopark uygulamasıdır. Yapay bir arkeolojik kazı alanı oluşturulan bu etkinlikte çocukların gruplar halinde belirlenmiş alanlarda kazılar yaparak tarihi eser bulmaları sağlanmaktadır. Arkeopark bir anlamda arkeolojinin çocuklara tanıtılarak ve oyun şeklinde kazı yapımları sağlanarak müze eğitiminin verildiği öğrencia mekanıdır. Burada belirtilmesi gereken bir husus da müzedeki yapay bir kazı alanı olarak arkeopark alanının gerçek bir kazı alanının simüle edilmiş hali olmasıdır. Burada hem bir mekânın hem de bir mesleğin (arkeolog) simüle edilmesiyle gerçeğe benzeyen bir yapay dünyanın çocuklara sunulduğu görülmektedir. Bu simülasyon eğitim ve eğlenceyi bünyesinde barındırarak çocukların gerçek dünyadaki bir toplumsal rolü öğrenmelerine imkân tanımaktadır.

Şekil 4. Arkeopark'ta kazı yapan çocuklar (Mardin Müzesi, t.y)

Müzelerin edutainment/öğrencia faaliyetlerini içermesi yeni bir müze gerçekliği ile birlikte ziyaretçilerin aktif katılımını sağlayarak unutulmaz bir deneyim kazanmalarını amaçlamaktadır (Ballofet vd., 2014, s.5). Eğitim faaliyetlerine verilen önem, müzenin bütün faaliyetlerini şekillendirdiği gibi

mekânsal yapısını da etkilemektedir. Bu bağlamda Mardin müzesindeki mekânsal yapının düzenlenmesinde eğitim faaliyetlerinin ve atölye çalışmalarının dikkate alındığı görülmüştür. Bu durum müze müdürü tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Biz müzenin teşhir tanzimini yaparken en altta eğitim atölyelerini düzenlendik. Ondan sonra yukarıya doğru çıkıyoruz. En iyi alanlarımızı biz müze eğitimine ayırdık aslında.” (Erkek, 40 yaşında, Müze Müdürü).

Dünyada müzelerdeki edutainment/öğrence uygulamalarına daha çok Amerika ve Avrupa ülkelerindeki çocuk müzelerinde rastlanmaktadır. İlk çocuk müzesi 1899'da New York'da açılan Brooklyn Çocuk Müzesi'dir. Çocuk Müzeleri Birliği'ne (ACM) göre dünyada toplam 22 ülkede 341 çocuk müzesi vardır. Dünyada gün geçtikçe sayıları artan çocuk müzelerinin sayısı ülkemizde ne yazık ki çok azdır. 90'lı yılların sonlarına doğru Türkiye'de bazı müzelerin içerisinde yer alan sınırlı sayıda “çocuk müzesi bölümü” bulunmaktadır (Aktaş-Arnas, 2017, s. 26-27). 2017 yılında da Ankara'da Mamak Belediyesi tarafından Kent Park Projesi içerisinde ilk çocuk müzesi açılmıştır. Ancak Mardin Müzesi bünyesinde barındırdığı faaliyetlerle uzun zamandır çocuk müzesine dönüşmüş durumdadır. Başka bir deyişle Mardin Müzesi'nin Türkiye'deki müzeler içerisinde öncü çalışmalar yaparak bir çocuk müzesi konumuna geldiği söylenebilir. Bu durum yapılan görüşmelerde de şöyle ifade edilmiştir.

“Diğer müzelerde çok az atölyeler var. Çok belli başlı. Mesela Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde de sikke atölyesi var. Ama buradaki gibi değil. Ayda bir grup alıyor. Sadece birkaç grup alıyorlar. Tek kalıp ya da bir iki kalıpları var diye biliyorum. Arkeolojik kazı yine Erimtam müzesinde var Ankara'da. Onlar da sadece yazın ayda bir grup alarak yapıyorlar ve bizdeki gibi bir alana sahip değiller. Şimdi Mardin Müzesi mekânsal olarak imkânı çok güzel. Birçok müzede bu avantaj yok. Yine ellerinden geldiğince yapıyorlar. Yine somut olmayan kültürel miras müzesinde Ankara'da kök boya baskı, ebru sanatı yine geleneksel sanatlar üzerine atölyeler var. Mardin Müzesini ayıran şey çok daha geniş bir kitleye ve çok daha sistematik, düzenli ve çok daha profesyonel çalışması. Çok daha sürdürülebilir bir müzecilik var.” (Kadın, 23 yaşında, Müze eğitimcisi)

“Şöyle söyleyeyim çok müze gezip gördüm hayatım boyunca. Ama ben Mardin müzesine gelene kadar müzelerden nefret ediyordum. Soğuk, donuk, cansız, hissiz bir şey. Burası benim o yargımı çok kırdı. Çünkü burada başka bir

şey var. Türkiye’de olmayan bir şey var burada. Zaten Avrupa’da aşıldı bu durum. Avrupa bizim Türkiye’de verdiğimiz mücadeleyi daha 50’lerde 60’larda vermeye başlamışlardı. Orada müze eğitimi etkinlikleri dediğimiz şey almış yürümüş durumda. Türkiye’de Mardin müzesiyle bu biraz değişmeye başladı. Birçok müze bizi rol model olarak alıyor zaten. Çünkü Türkiye dendiğinde Mardin müzesi deniliyor. Uluslararası düzeyde ödüller almış, uluslararası camiada bilinen bir müze.” (Kadın, 25 yaşında, Müze eğitimcisi)

Dünyada müze eğitiminde eğlenceli unsurların kullanılmasının bir nedeni müzelere gelen ziyaretçi sayısına göre müzeye bütçe ayrılmasıdır. Courvoisier, Courvoisier ve Jungen (2010), de müzelerin edutainment/öğrence uygulamalarına geçmesinin nedeninin maddi nedenlere bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu kurumların alacağı bütçe, çoğu zaman katılım oranına yani müzelerin aldığı ziyaretçi sayısına bağlı olmakta bu durum da katılım rakamlarını korumak veya artırmak için müzeler üzerinde baskı kurmaktadır. Bu nedenle müzeler özellikle genç ve çocuk ziyaretçilere vurgu yaparak daha eğlenceli ve etkileşimli gösterimlerle yeni ziyaretçileri cezbetmek için çaba sarf etmektedirler (akt: Ballofet vd., 2014, s. 6). Denilebilir ki edutainment/öğrence uygulamaları müzelerin ziyaretçi sayılarını artırmak için kullandıkları bir araca dönüşmüştür. Ancak bu durum Türkiye’deki müzeler için söz konusu değildir. Çünkü Türkiye’de müzelere belirlenen bütçe müzenin ziyaretçi sayısına göre belirlenmemektedir. Bu durum da Türkiye’deki müzelerde edutainment/öğrence uygulamalarının gelişmesi önünde bir engel olarak görülebilir.

Mardin Müze deneyimlerini başka müze deneyimleriyle karşılaştıran bir katılımcı müzedeki rahat ortamın diğer müzelerde olmadığından bahsetmektedir:

“Ben İzmir’de Etnografya müzesine gittim. Orada bir görevli vardı. Nereye gidersem peşimdeydi. Ben bakmak istediklerime tam bakamıyordum. Rahatsız oluyordum. Ama Mardin Müzesi’nde çok rahattım. Odadan odaya geçiyordum. Kimse peşimimde dolanıp bizi rahatsız etmiyordu. Ama istediğimizde gelip anlatabileceklerini belirtiyorlardı. Bu durum benim hoşuma gitti. Kendimi sıkılmış hissetmedim bu müzede.” (Kadın, 20 yaşında, Üniversite öğrencisi)

Katılımcılardan biri Mardin müzesindeki edutainment/öğrence faaliyetlerinin çoğu zaman diğer müzelere de örnek olduğunu belirtmektedir.

“O klasik müze anlayışından teklif de alıyoruz. Bir grup geliyor mesela Balıkesir’den TEV’in bilmem nesi. Sizi davet etmek istiyoruz diyorlar. Ankara’dan birileri geliyor biz sizi davet etmek istiyoruz diyorlar. Hem eğitim istiyorlar. Hem de atölye yapmamızı istiyorlar. Mesela Ankara’ya gidiyoruz haftaya. Bu sene Göbeklitepe yılı ilan edildi. Kültür bakanlığının bir çalışması. Önce İstanbul’a gitti arkadaşlarımız. Orada 3 gün boyunca müze eğitimi etkinlikleri yapıldı. Haftaya da Ankara’da yapılacak.” (Kadın, 25 yaşında, Müze eğitimsisi)

Görüldüğü gibi Mardin müzesi edutainment/öğrence faaliyetleriyle klasik müzecilik anlayışından uzaklaşarak toplumla etkileşimli çağdaş müzeciliğin bir örneğini sunmaktadır. Bu faaliyetler müze ziyaretçileri için eğlenceli ve unutulmaz bir müze deneyimi geçirmelerini sağlamanın yanı sıra müzeyi özellikle kentin çocukları için bir çocuk mekanına dönüştürmektedir. Ayrıca müze yaptığı faaliyetlerle Türkiye’de dünyadaki müzecilik anlayışının bir örneğini sunmaktadır.

Sonuç

Kültürel mirasın korunması ve aktarılmasında önemli bir role sahip olan müzeler, sadece eserlerin vitrinlerde sergilendiği ve ziyaretçilerin bakarak geçtiği bir mekân değildir. Aksine günümüzde ziyaretçilerinin aktif olarak müzeyle etkileşime geçtiği, dokunarak ve yaparak öğrenmenin vücut bulduğu, eğlence ve eğitimin mekânsal olarak kesiştiği öğrence mekanlarına dönüşmüş durumdadır.

Somut olmayan kültürel miras müzesi olarak da tanımlanabilen Mardin Müzesi geleneksel müzecilik anlayışının aksine çağdaş müzecilik anlayışı doğrultusunda düzenlediği etkinlik ve atölye çalışmalarıyla eğlenceli müze eğitimini özellikle çocuklara yönelik faaliyetlerle gerçekleştirmektedir. Müzedeki kültür ve eğlence faaliyetlerinin iç içeliği müzenin eğlence parklarına benzemesine neden olarak bir anlamda melez/hibrit bir mekansallık oluşturmaktadır. Bu melez mekânda müze ve eğlence parkı arasındaki gözeneklilikler artarak bir anlamda zıt gibi görünen bu iki mekânsal formun sınırlarının bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Eğlence ve eğitimin bir aradalığı anlamına gelen öğrence (edutainment)’nin mekânsal olarak billurlaştığı bu müzede asıl amaç somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasıdır.

Özellikle çocuklara yönelik faaliyetlerde kültürün yeni nesillere aktarımı sağlanmaya çalışılmaktadır.

Dokunarak ve yaparak öğrenme modelinin uygulandığı müzede çocuklar formal eğitim (okul) dışında informal bir eğitim almaktadırlar. Böylece müze okul dışı eğitim faaliyetleriyle informal bir eğitim mekanına dönüşmüş durumdadır. Dolayısıyla “duvarsız sınıf” veya “duvarsız okul” benzetmeleri de bu duruma gönderme yapmaktadır.

Müzedede her yaş grubundaki bireylere yönelik faaliyetler olmasına rağmen yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu çocuklara yöneliktir. Hedef kitlesinin önemli bir kısmının çocuklardan oluşması müzede eğitimlerin çocuklara yönelik olarak eğlenceli bir içerikle tasarlanmasını mümkün kılmıştır. Böylece müze kentte çocuklara yönelik eğitici ve eğlenceli faaliyetler tasarlayan sınırlı sayıda çocuk mekanlarından biri haline gelmiştir. Ayrıca bu durumun ziyaretçiler üzerinde olumlu etkiler bırakarak müze müdavimliğini artırdığı da gözlenmiştir.

Günümüz neoliberal politikalarla şekillenen kent mekânında karşılaşılan sınıfsal farklılaşmaların mekânsal ayrışmaya dönüşümü Mardin Müzesi’nde görülmemektedir. Bu durum sınıfsal ayrım olmaksızın toplumun bütün kesimlerinden bireylerin müze faaliyetlerine ücretsiz bir şekilde katılımını sağlayarak eşitlikçi bir kent mekânı ortaya çıkarmaktadır.

Müzedeki çocuk atölyelerinde yapılan çalışmalar hem kent çocuklarının hem de ailelerin ilgisini çekmektedir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının ve kültürel çeşitliliğin yeni kuşaklara aktarımını sağlayan bu faaliyetler ortak bir toplumsal belleğin oluşmasını da sağlamaktadır. Kültürel kimliğin devamını sağlamanın eğlenceli bir yolu olan atölye çalışmalarıyla yapılan eğitim faaliyetleri müzeyi eğlence öğrenilen bir mekâna başka bir deyişle öğrenen mekanına dönüştürmüştür durumdadır. Sonuç olarak eğlence ve eğitimin mekânsal olarak keştiği bu öğrenen mekanının ürettiği yeni mekânsallıklar diğer müzelerin mekânsal üretimi üzerinde de etkili olduğu söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Transformation of a Museum: Mardin Museum
as an Edutainment Environment**

*

Nazife Gürhan
Mardin Artuklu Üniversitesi

Museums, which hold an important place in the preservation of the cultural heritage, both shed light on the cultural history of the city and serve as a bridge between the past and the present, realizing the transfer of this heritage to the new generations. Museums, possessing an important role in cultural heritage education, has become distant from the traditional museology and established an out-of-school learning environment through practices and trainings for children, who are one of their main target groups.

The main subject of the study is the transformations prompted by the edutainment practices in the museum structure and the differentiations they have revealed in the understanding of museology. In this context, the reflections of edutainment practices that emerged with the altering understanding of museology on the Mardin Museum are discussed in this study. Revealing how a place that contains cultural heritage elements transforms into a student space where education and entertainment spatially intersect is the main purpose of this study. In the study, based on the participants' museum experiences, it has been tried to reveal their relations with the museum. Concordantly, what the edutainment practices for children are in the Mardin Museum, how these practices affect children's relations with the museum, and what the effects of edutainment practices on the museum structure are the other questions that the study tries to answer.

The case study, which is one of the qualitative research methods, was utilized as the research design in the study. In the study, semi-structured in-depth interviews were conducted for the process of data collection. Within this context, in-depth interviews were held with 3 museum officials and a total of 18 people, 15 of them being from various age groups ranging from 11 to 50 years old, who participated in the workshops in the museum. Interviews were conducted through the random sampling system among the partici-

pants who utilized the museum workshop. The data was also tried to be collected via performing participant observations. Another method utilized within the scope of the study was the document analysis. In this context, the web page of the museum was examined, and it was tried to be revealed how they constructed themselves on a discursive level based on their promotional articles.

Mardin Museum, which can also be defined as a non-concrete cultural heritage museum, provides an entertaining museum education with activities especially targeting children, through the activities and workshops it conducts in line with the understanding of contemporary museology, contrarily to the conventional museology understanding. Through prompting the museum to resemble amusement parks, the integrity of the cultural and entertainment activities in the museum establishes a hybrid/amalgam spatiality in a sense. In this hybrid place, the porosity between the museum and the amusement park augments, prompting the boundaries of these two spatial forms, which seem to be in a sense opposite, to blur. In this museum, where the edutainment -the combination of entertainment and education- spatially crystallizes, the main objective is to protect and preserve the non-concrete cultural heritage. Especially in activities targeting children, the conveyance of the culture to the new generations has been tried to be realized.

In the museum, where the model of learning by touching and doing is applied, children receive an informal education other than formal education (school). Thus, the museum has turned into an informal education place through its out-of-school educational activities. Therefore, the metaphors 'classroom without walls' or 'school without walls' also refer to this situation.

Even though there are activities for individuals of all age groups in the museum, the majority of the activities target the children. The fact that a significant portion of its target group consists of children made it possible for the trainings in the museum to be designed in an entertaining content for children. Thus, the museum has become one of the limited number of children's venues in the city that designs educational and entertaining activities for children. Additionally, it has been observed that this situation had a positive effect on the visitors and increased the frequency of people visiting the museum.

The transformation of class differentiation into spatial segregation, which is structured by the today's neoliberal policies and encountered in the urban

places, is not observed in the Mardin Museum. This condition establishes an egalitarian urban place through providing free participation for individuals from all segments of the society to museum activities, without class segregation.

The activities conducted in the children's workshops in the museum attract the attention of both city children and families. These activities, which ensure the conveyance of non-concrete cultural heritage elements and cultural diversity to new generations, also ensure the establishment of a common social memory. Educational activities conducted via the workshops, which are an entertaining way of maintaining cultural identity, have transformed the museum into a place to learn by having fun; in other words, a place of edutainment. As a result, it can be said that the new spatialities formed by this edutainment place, where entertainment and education spatially intersect, have an effect on the spatial establishment of other museums.

Kaynakça / References

- Abacı, O. (1996). *Müze eğitimi*. Yayınlanmamış sanatta yeterlilik tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Addis, M. (2005). New technologies and cultural consumption: Edutainment is born!. *European Journal of Marketing*, 39(7-8), 729-736.
- Aksakal, N. (2015). Theoretical view to the approach of the edutainment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 186, 1232 – 1239.
- Aktaş Arnas, Y. (2017). Oyun, öğrenme ve deneyimin birleşimi: çocuk müzeleri. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 12(2), 17-30.
- Altunbaş, A. ve Özdemir, Ç. (2012). *Çağdaş müzecilik anlayışı ve ülkemizde müzeler*. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/4655,makale.pdf> adresinden 4.03.2019 tarihinde erişildi.
- Anikina, O. V., ve Yakimenko, E. V. (2015). Edutainment as a modern technology of education. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 166. 475-479.
- Artar, M. (2010). Müzede öğrenme. (Yay. Haz. B. Onur) *Müze Eğitimi Seminerleri 2: Mardin Müzeleri* içinde, (s. 55-72). ÇOKAUM ve Mardin Valiliği Mardin Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü.
- Atagök, T. (2003). Müzecilikte yeni yaklaşımlar. (Yay. Haz. B. Onur) *Müze Eğitimi Semineri 1: Akdeniz Bölgesi Müzeleri* içinde (s. 25- 29). Antalya: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Ateşçi, E., İslamoğlu, G. (2014). Bir "edutainment" uygulaması: KidzMondo örneği, 1. *Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi*, 2, 388-397.

- Balloffet, P., Courvoisier, F. H., ve Lagier, J. (2014). From museum to amusement park: the opportunities and risks of edutainment, *International Journal Of Arts Management*, 16(2), 4-18.
- Beale, K. ve Villeneuve, P. (2011). *Museums at play*. Edinburgh: MuseumsEtc.
- Cembalest, R. (2009). Reshaping the art museum. *ARTnews*, 108(6), 76-81.
- Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research* içinde (s. 582-583). USA: SAGE Publications.
- Clutterbuck, R. (2008). Müzeleri anlamak. (yay.haz: İ. San,), *Eğitim ve müze seminerleri* içinde, Ankara: Kök yay.
- Çiftçi, A., Acer, D. (2015). Çocuklar için mimari tasarım ve kültürel miras eğitiminde müzelerin işlevi: Finlandiya Ulusal Müzesi örneği, *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 17, 62-79.
- Dilli, R. (2017). Öğretmenlerin müzelerin öğrenme ortamı olarak kullanımına ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim*, 214, 303-316.
- Erdoğan, N. (2017). *Mardin Müzesi: Müze eğitimi ve etkinlikleri*. Mardin: Mardin Müze Müdürlüğü.
- Feenstra, F., Muzellec, L., Faultrier, B., ve Boulay, J. (2015). Edutainment experiences for children in retail stores, from a child's perspective. *Journal of Retailing and Consumer Services* 26, 47-56.
- Freedman, G. (2000). The changing nature of museums. *Curator: The Museum Journal*, 43(4), 295-306.
- Gürhan, N. (2018). Simüle edilen toplumsal mekân/kentsel mekân: çocuk şehri temalı eğlence merkezleri, *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 24, 701-732.
- ICOM. (t.y). *Museum*. <http://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/> adresinden 4.03.2019 tarihinde erişildi.
- Ironico, S. (2012). The active rol of children as consumers. *Young Consumers*, 13(1), 30-44.
- Karadeniz Akdoğan, K., Durmaz, E., Kimzan, L., ve Acer, D. (2019). Bir öğrenme ortamı olarak müze atölyeleri, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, (2), 399-413.
- Karadeniz, C., Okvuran, A., Artar, M. ve Çakır-İlhan, A. (2015). Yeni müzebilim bağlamında müze eğitimine çağdaş yaklaşımlar ve müze eğitimcisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 48(2), 203-226.
- Kısa, Y. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi Afyonkarahisar müzeleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Lepouras, G., ve Vassilakis, C. (2004). Virtual museums for all: employing game technology for edutainment. *Virtual Reality*, 8(2), 96-106.

- Mardin Müzesi. (t.y). *Arkeopark*. <http://www.mardinmuzesi.gov.tr/tr/me-916-arkeopark> adresinden 10.03.2019 tarihinde erişildi.
- Mardin Müzesi. (t.y). *Yaz okulu*. <http://www.mardinmuzesi.gov.tr/tr/me-915-yaz-okulu> adresinden 5.03.2019 tarihinde erişildi.
- Mercin, L. (2003). Kültür ve sanat değerlerinin yaşatılmasında müzelerin rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(6), 106-114.
- Mercin, L., ve Alakuş, A.O. (2005). Anadolu güzel sanatlar lisesi programlarının “müze eğitimi ve uygulamaları” dersi açısından değerlendirilmesi. *Sanat Dergisi*, 8, 1-10.
- Meydan, A., ve Akkuş, A. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin tarihi ve kültürel değerlerin kazandırılmasındaki önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 29, 402-422.
- Millie, R.C. (1994). “Edutaining” children: Consumer and gender socialization in Japanese marketing. *Ethnology*, 33(1), 35-52.
- Moffat, H., ve Woollard, V. (2004). *Museum and gallery education: a manual of good practice*, Lanham: Altamira Press.
- Okan, Z. (2003). Edutainment: is learning at risk?. *British Journal of Educational Technology*, 255-264.
- Ölçer, E. (2004). “Söz” artık müzede: kültürel bellek, küreselleşme ve eğitim bağlamında sözlü kültürün korunması ve duyarlılık geliştirilmesi üzerine. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri*. (s.84-90) .Ankara: THBMER Yay.
- Öner, G. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin okul dışı tarih öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4(1), 89-121.
- Öner, G., Uyar, F. O., ve Öner, D. (2019). Müzelerin eğitimsel işlevine ve kullanımına ilişkin müze uzmanlarının görüşleri. *Kastamonu Education Journal*, 27(6), 2439-2457.
- Özer, M., ve Yıldırım-Polat, A. (2019). Parents’ views on education with the museum in the preschool period. *Journal of International Museum Education*, 1(1), 1-17.
- Poris, M. (2006). Understanding what fun means to today’s kids. *Young Consumers*, 7(1), 14-22.
- Rius-Ulldemolins, J. (2016). The rise of the hybrid model of art museums and cultural institutions: The case of Barcelona. *Museum Management and Curatorship*, 31(2), 178-192.
- Schuster, J. M. (1998). Neither public nor private: the hybridization of museums. *Journal of Cultural Economics*, 22(2-3) 127-150.

- Sorathia, K., ve Servidio, R. (2012). Learning and experience: teaching tangible interaction & edutainment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 64 , 265- 274.
- Subaşı, M., ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Şar, E., Sağkol, T. (2013). Eğitim fakültelerinde müze eğitimi dersi gerekliliği üzerine, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 83-90.
- Tekin, G. (2017). Dönüşen müzecilik ve müzede öğrenme: Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi. *Milli Eğitim*, 214, 155-166.
- Tezcan Akmehmet, K., Ödekan, A. (2006). Müze eğitiminin tarihsel gelişimi. *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 47-58.
- Turanlı, S. (2012). *Oyuna dayalı müze etkinliklerinin öğrenci erişimi ve görsel sanatlar dersine karşı tutumları üzerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi., Ankara.
- Yalçınkaya, Ş. (2015). Modern kentin yeni kamusal alanında çocuk alışveriş merkezleri ve serbest zaman etkinlikleri. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 17, 80-105.
- Yıldırım A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.
- Yılmaz, K. ve Şeker, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin müze gezilerine ve müzeleri sosyal bilgiler öğretiminde kullanılmasına ilişkin görüşlerin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 3(9), 21-39.
- Yum, M. S. (2020). *Eğitilence kavramı ve bu kavramın müze ve merkezlerdeki eğitim ekseninde kullanıcı deneyimi ile etkileşim odaklı disiplinler arası tasarım kriterleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Zaidi, S. A. J. (2016). *Gamification as a strategy to improve user-experience with interactive museum exhibits*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gürhan, N. (2021). Bir müzenin dönüşümü: Öğrence mekânı olarak Mardin Müzesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 565-594. DOI: 10.26466/opus.816832

Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylere Yönelik Damgalama: Etkileyen Faktörlere ve Bireyler Üzerindeki Etkilerine Dair Kavramsal Bir Çalışma

DOI: 10.26466/opus.825384

*

Seval Bekiroğlu *

* Dr. Öğretim Görevlisi, Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü

E-Posta: sbekiroglu@baskent.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0712-6653](https://orcid.org/0000-0003-0712-6653)

Öz

Geçmişten günümüze ruhsal hastalığa sahip bireyler yoğun bir şekilde damgalamaya maruz kalmıştır. Toplumda bir ruhsal hastalığa sahip olmak; kişisel bir eksiklik, zayıflık, sapma, düşük zeka, güvenilmezlik veya yetersizlik belirtisi olarak görülürken, ruhsal hastalığa sahip bireyler ise şiddet gösteren ve ön-görülemez davranışlara sahip kişiler olarak çoğu zaman görülmüştür. Bu tür olumsuz tutum ve davranışlar, bireylerin kendisi ile birlikte ailelerinde, sosyal çevrelerinde ve sağlık profesyonelleri arasında olmak üzere toplum genelinde bulunmaktadır. Damgalama biçimleri ise farklı ülkelerde veya bölgelerde neredeyse aynıdır. Damgalamanın sonucu olarak birçok ruhsal hastalığa sahip birey, tedavi almamayı veya tedaviyi erken bırakmayı tercih etmektedir. Bu yönüyle damgalama ruhsal hastalığa sahip bireylere, dolayısıyla üyesi olduğu topluma zarar vererek adaletsizliklere ve yıkıcı sonuçlara yol açabilme gücüne sahiptir. Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik gerçekleştirilecek damga karşıtı müdahalelerde, damgalamayı etkileyen faktörlerin dikkate alınması ve etkilerini azaltmaya yönelik müdahalelerin gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Bu çalışma, damgalama ile ilişkili temel kavramları, damgalamayı etkileyen faktörleri ve damgalamanın bireyler üzerindeki etkilerini literatür desteği ile açıklamayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ruhsal hastalığa sahip birey, damgalama, etkiler, faktörler.

Stigmatization Of People With Mental Illness: A Conceptual Study on the Affecting Factors and Their Effects On People

*

Abstract

From past to present, individuals with mental illness have been subjected to intense stigma. Having a mental illness in the community was seen as a sign of personal deficiency, weakness, deviation, low intelligence, unreliability or inadequacy. Individuals with mental illness were often seen as people with violence and unpredictable behavior. These kinds of negative attitudes and behaviors are present in the society, including the individuals themselves, their families, social environment and health professionals. Stigmatization styles are almost the same in different countries and regions. As a result of stigma, many individuals with mental illnesses prefer not to receive treatment or to stop treatment early. In this respect, stigma has the power to cause injustice and destructive consequences by damaging individuals with mental illness and therefore the society. It is very important to consider the factors affecting stigmatization and to implement interventions to reduce their effects in anti-stigmatization interventions for individuals with mental illness. This study aimed to explain the basic concepts related to stigmatization, the factors affecting stigmatization and the impact of stigma on people with mental illness with the support of the literature.

Keywords: *Individuals with mental illness, stigmatization, impacts, factors.*

Giriş

Tarih boyunca toplumda birçok hastalık damgalanmıştır. İlk damgalanan hastalıklardan olan cüzzam, tanrının insana verdiği bir kötülük olarak toplumda nitelendirilmiştir (Bilge ve Çam, 2010; Gary, 2005). 1300'lü yıllarda kara ölüm olarak da bilinen veba, tanrının insanlara günahkâr davranışları yüzünden gönderilen bir ceza olarak görülmüş, tanrının öfkesini yatıştırmak için toplumun normlarına aykırı yaşayan gruplar günah keçisi ilan edilmiştir. 15. yüzyılda frengiye yakalananlar tarih boyunca lanetlenmişlerdir (Bilge ve Çam, 2010; Oran ve Şenuzun, 2008). 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılda, veremli hastaların izolasyonu için dağlık yerlerde senatoryumlar yapılmıştır (Barış, 2002). 1980'lerde ortaya çıkan ve o dönemlerde homoseksüel hastalığı olarak bilinen AIDS, "Allah'ın günahkârlara verdiği bir ceza" olarak yorumlanmıştır. 1900'lü yıllardan itibaren insanlar kanser tanısı almaya başlamış ve o dönemlerde kanser hastaları birçok önyargılı davranış ve ayrımcılıkla yüz yüze kalmıştır (Oran ve Şenuzun, 2008). Bu hastalıklarda görüldüğü üzere insanlar, hastalıklar hakkında bilgi sahibi olup olmama durumlarına bakmaksızın olumsuz ön yargılarla donatılmıştır. Bu tür olumsuz ön yargılardan nasibini alan hastalıkların başında ise geçmişten beri ve günümüzde de ruhsal hastalıklar gelmektedir (Üçok, 2003). Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) raporlarında sıklıkla damgalamaya en çok maruz kalan kesim arasında ruhsal hastalığa sahip bireylerin geldiği belirtilmektedir (World Health Organization, 2011). Literatürde, bütün toplumların ruhsal hastalığa sahip bireyleri damgaladığı, damgalama biçimlerinin ise farklı ülkelerde veya bölgelerde neredeyse aynı olduğu belirtilmektedir (Ciftci, Jones ve Corrigan, 2013; World Health Organization, 2011).

Halkın ruhsal hastalığa sahip bireylere ilişkin inanç, tutum ve davranışlarını inceleyen çalışmalar, genel olarak halkın bu bireylere yönelik olumsuz inanç, tutum ve davranışlara sahip olduğunu göstermektedir (Şen, Taşkın, Özmen, Ademir, ve Demet, 2003; Taskin vd., 2002; Taşkın, Şen, Özmen, ve Aydemir, 2006). Bununla birlikte çalışmalar, bu bireylere yönelik toplumun herkesiminde var olan damgalamanın ruhsal hastalığa sahip bireylerin davranışlarından çoğu zaman bağımsız olarak oluştuğunu göstermektedir (Baysal Doğanavşargil, 2013). Yani kişiler bu bireylere dair herhangi bir deneyime sahip olmadan da olumsuz düşünce, tutum ve davranışlara sahip olabilmektedir.

Toplumda bir ruhsal hastalığa sahip olmak; kişisel bir eksiklik, zayıflık, sapma, düşük zeka, güvenilmezlik veya yetersizlik belirtisi olarak görölürken, ruhsal hastalığa sahip bireyler ise şiddet ve öngörülemeyen davranışlara sahip birileri olarak görölmektedir (Hawke, Parikh ve Michalak, 2013). Ne yazık ki bu tür olumsuz tutum ve davranışlar, bireylerin kendisi ile birlikte ailelerinde, sosyal çevrelerinde ve sağlık profesyonelleri arasında olmak üzere toplum genelinde de bulunmaktadır (Arkan, Bademli, ve Duman, 2011; am ve Bilge, 2013; Hawke vd., 2013).

Ruh sağlığı hizmetleri son yıllarda önemli ölçüde gelişmiş olsa da, Ciftci ve ark. (2013)'nın da belirttiği üzere, damgalamanın sonucu olarak birçok ruhsal hastalığa sahip birey, tedavi almamayı veya tedaviyi erken bırakmayı tercih etmektedir. Bireyler damgalamadan kaçınmak için ruhsal hastalıkları ile ilgili yardım aramamayı, dolayısıyla ruh sağlığı kliniği veya profesyonelleri ile ilişkilendirilmemeyi ve tanu almamayı tercih etmektedir (Corrigan, Roe ve Tsang, 2011). Öyle ki çalışmalar da, ruhsal hastalığa sahip bireylerin damgalamayı en yoğun yaşadığı durumlardan birisinin psikolojik yardım almaya ilişkin olduğunu göstermektedir (Goldberg ve Smith, 2011; Mak vd., 2007; Major ve O'Brien, 2005). Ruhsal hastalığa sahip bireyler yardım alma sürecinde kendini ne kadar damgalarsa veya toplum tarafından damgalanacağını ne kadar düşünürse yardım arama konusunda da kendini o kadar engellemektedir. Öte yandan yardım alma düzeyi arttıka damgalanma o derecede azalmaktadır (Wade, Post, Cornish, Vogel ve Tucker, 2011). Bu yönüyle damgalama ruhsal hastalığa sahip bireylere, dolayısıyla üyesi olduğu topluma zarar vererek adaletsizliklere ve yıkıcı sonuçlara yol açabilme gücüne sahip olduğundan oldukça önemlidir (Ciftci vd., 2013). Damgalama sürecinin anlaşılmasında, damgalama ile ilişki temel kavramların, damgalamayı etkileyen faktörlerin ve damgalamanın bireyler üzerindeki etkilerinin bilinmesinin oldukça önemli olduğu düşünölmektedir. Buradan hareketle bu çalışma, damgalama ile ilişkili temel kavramları, damgalamayı etkileyen faktörleri ve damgalanmanın bireyleri üzerindeki etkilerini literatür desteği ile açıklamayı amaçlamıştır.

Damgalama (Stigmatizasyon)

Damgalama kuramının öncüsü Goffman (2009, p. 9) damgalamayı; "tam toplumsal kabulden diskalifiye edilen bireyin durumu (akt:Ciftci vd., 2013),

damgalanan bireye daha az değer verme davranışı, bu etiketi taşıyan insanların daha az istenebilir ve neredeyse insan gibi algılanmaması” olarak tanımlanmaktadır (akt: Bilge ve Çam, 2010; Oran ve Şenuzun, 2008).

Alanyazında ruhsal hastalığa sahip bireylerde damgalamanın, karmaşık bir fenomen olarak kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Farklı yazarlar tarafından damgalama; basmakalıp düşünceler, önyargı ve ayrımcılık (Corrigan and Kleinlein, 2005), bilgi sorunları (cehalet veya yanlış bilgi), tutum (önyargı) ve davranış sorunları (ayrımcılık) (Thornicroft ve ark. 2007), etiketleme, stereotipler (stereotyping), duygusal tepkiler, statü kaybı ve ayrımcılığın birlikte oluşumu gibi kavramlarla tanımlanmıştır (Şwitaj, Chrostek, Grygiel, Wciórka ve Anczewska, 2016). Corrigan, Roe ve Tsang (2011)'in de vurguladığı üzere, gerçekte damgalamanın ne olduğunun anlaşılmasında, onun yapısını oluşturan tutumlar, stereotipler, önyargı ve ayrımcılık gibi temel terimleri ayırt etmek önemlidir.

İnsanlar, yaşama bakış açılarına göre şekillenen değerleri ve duygusal tepkilerine dayanan *tutumlar* oluştururlar (Corrigan vd., 2011). Kişilerin bakış açısı, olaylar karşısında verdikleri duygusal reaksiyonları etkiler. Bu reaksiyonlar bazen pozitif bazen de negatif olmaktadır. Kişideki bu reaksiyonlar ve dünya görüşünün bütünlüğü ile oluşan bakış açısına “tutum” denir. Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik tutumlar genellikle negatiftir (Avcil, Bulut ve Sayar, 2016). İngiltere ve ABD’de yaklaşık 2000 katılımcı ile gerçekleştirilen bir çalışmada, ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik tutumların; (1) *korku ve dışlama* (bu bireylerden korkulmalı ve bu nedenle çoğu toplumdaki uzak tutulmalıdır), (2) *otoriterlik* (bu bireyler sorumsuzdur, hayat kararları başkaları tarafından yapılmalıdır) ve (3) *yardımseverlik* (bu bireyler çocuksu ve bakıma muhtaçtır) olmak üzere üç yaygın söylemde tanımlandığı görülmüştür (Brockington, Hall, Levings ve Murphy, 1993).

Tutumlar konusunda üç temel kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlar stereotip, önyargı ve ayrımcılıktır. *Stereotipler*, bireyleri belirli bir gruba veya kategoriye ayırmaya ilişkin sergilenen tutumlardır. Bu yönüyle stereotipler, genellikle yanlış veya yanıltıcı olan genellemelere dayanır. Toplumda ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik en yaygın stereotiplerin “tehlikeli” ve “ne yapacağı belli olmayan birey” olduğu söylenebilir. *Önyargı*, belirli gruplara yönelik olumsuz duygusal tutumları (öfke ve korku) ve aşağılayıcı stereotipleri ifade eder. Önyargılar, stereotipleri destekler ve ikisinin sonucunda

farklı duygusal reaksiyonlar gelişebilir. *Ayrımcılık*, damgalamanın davranışsal bileşenidir ve insanlar önyargılı tutum veya inançlar temelinde hareket ettiğinde ortaya çıkar (Ciftci vd., 2013; Corrigan vd., 2011). Ayrımcılık toplumdaki kişi ya da grupların diğerlerini damgalama ve önyargı nedeniyle bazı hak ve menfaatlerden yoksun bırakmasıdır (Bilge ve Çam, 2010; Üçok, 2003). Bilge ve Çam (2010)'a göre damgalama bir düzlem üzerinde gerçekleşseydi, ilk adım etiketleme son adım ise ayrımcılık olurdu.

Alanyazında ruhsal hastalığa sahip bireylerde damgalama türlerini tanımlamada terminolojik ayrımların olduğuna rastlanmaktadır. Bazı çalışmalarda damgalama; algılanan, deneyimlenen ve kendini damgalama olmak üzere üç düzeyde tanımlanmaktadır (Brohan, Elgie, Sartorius, ve Thornicroft, 2010; Gerlinger vd., 2013; Świtaj vd., 2016). Bazı çalışmalarda; yapısal/kamusal, sosyal ve içselleştirilmiş damgalama olmak üzere üç düzeyde tanımlanmaktadır (Corrigan ve Watson, 2002; Hawke vd., 2013; Livingston ve Boyd, 2010). Gerlinger ve ark. (2013)'nın ise üç düzeyde tanımlanan damgalama türlerini birleştirerek sosyal ve kişisel damgalama (algılanan, deneyimlenen ve kendini damgalama/içselleştirilmiş damgalama) olmak üzere iki düzeyde ele aldığı görülmektedir.

Ruhsal hastalığa sahip bireylerin en yoğun yaşadığı damgalama türü olan *algılanan damgalama*; bireyin yaşadığı toplum içerisinde hangi gruba dahil olduğuna ve damgalanmış bir grubun üyesi olarak kendisini görmeye ilişkin inancını ifade etmektedir (Dickerson, Sommerville, Origoni, Ringel, ve Parente, 2002; Gerlinger vd., 2013). *Deneyimlenen damgalama*, reddedilme ve ayrımcılıkla fiilen karşılaşma olarak tanımlanmaktadır. *Kendini damgalama veya içselleştirilmiş damgalama*; ruhsal hastalığa sahip bireylerin toplumda kendilerine yönelik var olan olumsuz tutum, inanç ve davranışları benimsemesi, kabul etmesi ve bunun sonucunda benlik saygısında ve öz-yeterlikte azalma ile kişilerin kendilerini toplumdan geri çekmesi olarak tanımlanmaktadır (Brohan vd., 2010; Gerlinger vd., 2013; Świtaj vd., 2016). *Kendini damgalama*, damgalanmış bir gruba ait bireyler kamusal önyargıyı içselleştirdiğinde ve bunu kendilerine yönlendirdiğinde ortaya çıkar (Ciftci vd., 2013). Bu yönüyle kendini damgalamanın, sıklıkla kamusal/yapısal damgalanmanın sonucu olduğu söylenebilir.

Yapısal/kamusal damgalama ise; ruhsal hastalığa sahip bireylerin haklarını ve fırsatlarını sistematik bir şekilde kısıtlayan, iktidar konumundaki kurumların politikalarına ve uygulamalarına atıfta bulunmaktadır (Livingston ve

Boyd, 2010). Bu damgalama, bireylerin istihdama, eğitim olanaklarına, sağlık hizmetlerine ve barınmaya erişimini engelleyen önyargı ve ayrımcılıktır. Kamusal/yapısal damgalama, genel halk ruhsal hastalıklar hakkındaki stereotipleri onayladığında ve bu stereotiplere dayanarak hareket ettiğinde ortaya çıkar (Ciftci vd., 2013). Bu yönüyle sosyal damgalamanın bir sonucu olduğu söylenebilir. Öyle ki sosyal *damgalama*, genel halkın damgalanmış durumdaki ruhsal hastalığa sahip bireyler hakkındaki stereotipleri onaylamaları, bu bireylere karşı önyargılı olması ve ayrımcılık göstermesini ifade etmektedir (Corrigan, Watson ve Barr, 2006; Gerlinger vd., 2013). Yapısal ayrımcılığın en ileri ve acımasız biçimine dair Nazi Almanya'sında 1933-1945 yılları arasında "Kalıtsal hastalıkları önleme yasası" doğrultusunda yaklaşık 200-260 bin dolayında ruhsal hastalığa sahip bireyin psikiyatristlerin gözetiminde öldürülmesi örneği verilebilir (Torrey ve Yolken, 2010).

Ruhsal hastalığa sahip bireylerde damgalama ile ilişkili göz önünde bulundurulması gereken önemli nokta; ruhsal hastalıklar hakkında korku, yanlış inançlar ve olumsuz tutumlardan kaynaklanan, kalıp yargılarla hastalığın gerçekte nasıl bir durum olduğunun diğerleri tarafından anlaşılmasını güçleştiren bir mesele olduğudur (Baysal Doğanavşargil, 2013).

Damgalamayı Etkileyen Faktörler

Toplumda ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik damgalamaya etki ettiği düşünülen önemli faktörler; bireysel faktörler, hastalık süreci ile ilişkili faktörler, sosyal çevre ve medya başlıkları altında ele alınabilir.

Bireysel faktörler

Damgalanmayı etkileyen en önemli bireysel faktörlerin başında damgalanma algısının geldiği söylenebilir. Damgalanma algısı, ruhsal hastalığa sahip bireylerin dış çevreden gelen olumsuz tutum ve davranışların etkisiyle ya da hiçbir uyarı olmaksızın kendisini damgalanmış bir grubun üyesi olarak görmesiyle ilişkilidir. Bu yönüyle bireyler, açıkça damgalayıcı bir tutum ve davranışla karşılaşmasalarda dahi damgalanmışlık duygusu taşıyabilmektedir (Baysal Doğanavşargil, 2013). Bununla birlikte çalışmalar, ruhsal ruhsal hastalığa sahip bireylerin bir kez kendileri ya da başkaları tarafından "akıl hastası" olarak etiketlendiklerinde istemeyerek de olsa kendilerini bu grubun bir

üyesi olarak görme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla olumsuz kalıp yargılar içselleştirilerek bireylerin kendileri için de geçerli “gerçekler” haline gelmekte ve kişide utanç duygusuna yol açmaktadır (Bilge ve Çam, 2010; Ersoy ve Varan, 2007).

Ruhsal hastalığa sahip bireylerin sosyodemografik özellikleri ile damgalama arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar çelişkilidir. Bireylerin medeni durumu, yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu, mesleği, gelir düzeyi ile damgalanma arasında anlamlı ilişkinin olmadığı yapılan birçok çalışmada bildirilmiştir (Bekiroğlu ve Demiröz, 2020a; Dickerson vd., 2002; Gerlinger vd., 2013; Sibitz vd., 2011; Świtaj vd., 2009). Bununla birlikte Zarringer (2002); eğitim seviyesi yüksek, yüksek bir pozisyonda çalışan ve genç olan ruhsal hastalığa sahip bireylerin algıladıkları damgalanmanın daha yüksek olduğunu bildirmiştir (akt: Doğanavşargil Baysal, 2013). Yine yaş arttıkça ruhsal hastalığa sahip bireyler de içselleştirilmiş damgalanmanın azaldığını gösteren çalışmalar (Karidi vd., 2010; Lysaker, Tsai, Yanos, ve Roe, 2008) bulunmakla birlikte çoğu çalışmada, içselleştirilmiş damgalanma ile yaş arasında ilişkinin olmadığı bildirilmiştir (Gerlinger vd., 2013).

Bazı çalışmalar, ruhsal hastalığa sahip bireylerin cinsiyetleri ile damgalama arasındaki ilişkiye dikkat çekerken (Bekiroğlu ve Demiröz, 2020a) bazı çalışmalar (Gerlinger vd., 2013; Sibitz vd., 2011; Świtaj vd., 2009) cinsiyetle damgalanma arasında ilişkinin olmadığını belirtmektedir. Bekiroğlu ve Demiröz (2020a) çalışmalarında, erkeklerin kadınlara göre psikolojik yardım alma nedeniyle toplum tarafından damgalandığına ilişkin algısının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bu durum çalışmada, erkeklerden beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin (erkeğin çalışan ve eve para getiren kişi rolü) etkisi ile sosyal hayata daha fazla katılım sağlamak zorunda kalması ve bunun sonucu olarak damgalayıcı davranış ve tutumları daha çok yaşaması ile açıklanmıştır.

West, Yanos, Smith, Roe, and Lysaker (2011) çalışmalarında, ruhsal hastalığa sahip bireylerin yaş dışındaki sosyodemografik özellikleri ile içselleştirilmiş damgalanma düzeyleri arasında ilişkinin olmadığını bildirmiştir. Çalışmada, orta yaş grubundaki bireylerin (34-54 yaş) daha genç ve daha yaşlı grubundaki bireylere göre daha yüksek içselleştirilmiş damgalanmaya sahip olduğu bildirilmiştir. Bu durum çalışmada, orta yaşta bireylerin kişisel istekleri ve onları başarmak için sahip oldukları engellerle birlikte içselleştirilmiş damgalamadan daha çok etkilenmiş olma ihtimali ile açıklanmıştır. Bununla

birlikte başka bir çalışmada daha genç, daha düşük gelir ve eğitim seviyesine sahip ruhsal hastalığa sahip bireylerde içselleştirilmiş damgalamanın daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Werner, Stein-Shvachman, ve Heinik, 2009).

Kişilerin yaşam biçimi ile damgalama arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sonuçları çelişkilidir. Bekiroğlu ve Demiröz (2020a) çalışmalarında, birileri yaşayan ruhsal hastalığa sahip bireylerin yalnız yaşayanlara göre daha yüksek damgalama düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum birileri ile yaşayan kişilerin, yakın çevreleri tarafından maruz kaldıkları olumsuz tutum ve davranışlar ile birlikte damgalanmayı daha yoğun yaşamaları ile açıklanabilir. Öte yandan yaşam biçimi ile damgalanma arasında ilişkinin olmadığını belirten çalışmalar da mevcuttur (Świtaj vd., 2016).

Ruhsal hastalığa sahip bireylerin benlik saygısı, damgalamayı etkileyen önemli faktörlerden biridir. Düşük benlik saygısına sahip bireylerin algıladıkları ve içselleştirilmiş damgalanma düzeylerinin daha yüksek olduğu çalışmalarla ortaya konmuştur (Werner vd., 2009; Yanos, Roe, Markus, ve Ly-saker, 2008).

Özetle damga karşıtı müdahalelerde, kişilerin damgalanma algısı, sosyo-demografik özellikleri, yaşam biçimi ve benlik saygısı gibi bireysel faktörlerinin damgalanma durumları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Hastalık süreci ile ilişkili faktörler

Hastalık tanısına göre ruhsal hastalığa sahip bireylerin maruz kaldığı damgalanma düzeyi değişmektedir. Çalışmalar, ruhsal hastalığa sahip bireyler içerisinde en çok şizofreni hastalığına sahip bireylerin damgalandığını göstermektedir (Bilge ve Çam, 2010; Çam ve Bilge, 2013). Arslantaş ve ark. (2010) çalışmalarında, şizofreni hastalığına yapılan damgalamanın depresyon, anksiyete ve diğer ruhsal hastalıklara oranla daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Baysal Doğanarşavgil (2013)'e göre bir ruhsal bozukluğun toplumda fark edilmesi ve dikkat çekmesi ne kadar çoksa, toplum tarafından damgalanması da o denli çok olmaktadır. Toplumsal olarak yadırganan, garip, acayip bulunan, saldırgan ve tehlikeli davranışlar, kişinin toplumsal ve mesleki işlevlerini yerine getirmedeki yetersizlikleri ve bedenselleştirme gibi davranışlar damgalamayı kolaylaştırmaktadır.

Bir ruhsal hastalık tanısı toplum tarafından ne kadar biliniyorsa damgalama o derece fazladır. Burada hastalığın toplum tarafından bilinmesinin altında yatan anlam, hastalık hakkındaki bilgi düzeyi değildir. Hastalığın toplumda çağrıştırdığı anlamdır. Örneğin, sokakta geçen herhangi birine “Şizofreni nedir?” diye sorulunca kişilerin söyleyebilecekleri bir şeyler varken, “Bipolar bozukluk nedir?” diye sorulunca insanlar bu hastalığı daha önce çok fazla duymadıklarından söyleyecekleri şeylerin daha az olduğu söylenebilir. Sokaktaki insanın gözünde şizofreni neredeyse deliliğın diğer adıdır (Üçok, 2003). Bu yönüyle toplumda şizofreniye yönelik damgalama eğiliminin, gerçekte şizofreninin nasıl bir hastalık olduğuna dair bilgi eksikliğinden kaynaklı yanlış inanışlarla ilişkili olduğu söylenebilir.

Hastalık tanısının damgalayıcı içeriği ne kadar fazla ise kişiler de kendilerini o derece damgalamaktadır. Utanma ve yetersizlik duygularındaki artışla birlikte ruhsal hastalığa sahip bireylerin benlik saygıları azalmakta, bireyler sosyal ilişkilerden kaçınır hale gelmektedir (Avcil vd., 2016; Baysal Doğanavşargil, 2013; Taşkın, 2007). Öyle ki Lysaker ve ark.(2008), ruhsal hastalığa sahip bireylerin hastalıklarına ilişkin farkındalığının yüksek olmasının işlevselliklerini arttırken, bu farkındalığa damgalayıcı tutumların algılanması ve kabulünün eşlik ettmesinin işlevselliklerini ciddi anlamda azalttığıının altını çizmektedir. Bununla birlikte çalışmalar, içselleştirilmiş damgalanmanın bipolar bozukluğu olan bireylerde daha fazla olduğunu göstermektedir (Çam ve Bilge, 2013).

Hastalık süreci (hastalık süresi, pozitif/negatif belirtiler, tedavi ortamı, belirti şiddeti, yatış sayısı, hastalığa dair içgörü) ile damgalama arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sonuçları çelişkilidir. Çalışmaların çoğunda hastalık süreci ile damgalama arasında ilişkinin olmadığı bildirilmiştir (Gerlinger vd., 2013; Świtaj vd., 2016). Bireylerin algıladıkları ve deneyimledikleri damgalama ile hastalık süreleri arasında anlamlı ilişkinin bulunmadığını bildiren çalışmalara (Bekirođlu ve Demiröz, 2020a; Gerlinger vd., 2013; Sibitz vd., 2011; Świtaj vd., 2009) karşın, içselleştirilmiş damgalama ile hastalık süresi arasında pozitif ilişkinin bulunduğu bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Coşkun ve Güven Caymaz, 2012). Bireylerin hastalık süreleri arttıkça içselleştirilmiş damgalama düzeyleri artmaktadır. Yine hastaneye yatış durumu ile içselleştirilmiş damgalama arasında pozitif ilişkinin olduğu çalışmalarda bildirilmiştir (Coşkun ve Güven Caymaz, 2012).

Üstündağ ve Kesebir (2013) çalışmalarında, içselleştirilmiş damgalaması yüksek olan iki uçlu bozukluğa sahip bireylerin işlevsellik puanlarının daha düşük, iyilik dönemlerinin daha kısa, depresif dönem sayılarının daha fazla olduğunu bildirmiştir. İçselleştirilmiş damgalamanın iki uçlu bozukluğun klinik özellikleri ile etkileştiğine, yaşam kalitesi ve tedavi uyumunda fark yarattığı çalışmada vurgulanmıştır.

Sonuç olarak hastalık tanısı, hastalık tanısının toplumca bilinme düzeyi ve damgalayıcı içeriğe sahip olması, hastalık süresi, pozitif/negatif belirtiler, tedavi ortamı, belirti şiddeti, yatış sayısı, hastalığa dair içgörü gibi hastalık sürecine ilişkin özellikleri barındıran faktörlerin bu bireylerin yaşadıkları damgalanma üzerindeki önemli etkisi göz ardı edilmemelidir.

Sosyal çevre

Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik damgalama sadece ülkemizde değil, tüm dünyada önemli bir sorundur. Bununla birlikte damgalamanın etkileri, boyutları ve sonuçları yerel bağlamda büyük ölçüde farklılık göstermektedir (Yang vd., 2007). Örneğin Çin kültüründe ruhsal hastalık sadece bireyi değil, aynı zamanda aileyi de kirleten bir şey gibi değerlendirilmektedir. Çinli aileler, ruhsal hastalığa sahip bireyin varlığını çevrelerinden sakladıkları gibi, bireylerin de kendini damgalama düzeyinin daha yüksek olduğu bilinmektedir (Phillips, Pearson, Li, Xu, ve Yang, 2002). Amerika'da aileler ruhsal hastalığa sahip bireyleri kurum bakımına terkederken, Hindistan'da aile onuru, utanç ve ahlaki sorumluluk algısıyla aileler ruhsal hastalığa sahip bireyin bakım rolünü üstlenerek onları evlerinde saklamaktadır (Marrow ve Luhmann, 2012). Benzer şekilde ülkemizde de ruhsal hastalığa sahip bireylerin ailelerinin güçlü bir utanç duygusu yaşadığı bilinmektedir (Ciftci vd., 2013; Özbaş, Küçük, ve Buzlu, 2008; Üçok, 2003). Çoğunlukla babaların anneleri ruhsal hastalığa sahip bir çocuk dünyaya getirdiği için suçladığı bilinmektedir.

Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik damgalamada, kişilerin yaşadıkları fiziksel çevre önemli risk ve koruyucu faktörleri içerisinde barındırmaktadır. Kentsel alanlara göre kırsal kesimde yaşayan halk bu bireyleri daha fazla damgalama eğilimindedir. Hastalığı tanımak, kırsal ve kentsel kesimde farklı olmamasına rağmen hastalıkları "akıl hastalığı" ile ilişkilendirmek kırsal kesimde daha fazladır. Bu yönüyle kırsal kesim, ruhsal hastalıkları ve bu

hastalıklara sahip bireyleri kentsel kesime göre daha çok etiketleme eğilimindedir (Şen vd., 2003; Taskin vd., 2002). Sosyal mesafe ve sosyal reddedilme gibi olumsuz tutumlar kırsal kesimde daha belirgindir (Şen vd., 2003). Dolayısıyla kırsal alanda yaşayan ruhsal hastalığa sahip bireyler, kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha çok damgalamaya maruz kalmaktadır (Çam ve Bilge, 2013; Şen vd., 2003; Taşkın vd., 2006). Bu yönüyle yaşanan fiziksel çevre damgalamada önemli faktörlerden biridir.

Yaşanılan yerdeki kişilerin eğitim seviyesi, damgalamada sosyal çevrenin barındırdığı damgalamayı etkileyen diğer faktörlerden biridir. Çalışmalar, ruhsal hastalığa sahip bireylerin, düşük sosyoekonomik ve eğitim düzeyindeki kişilerden oluşan bir sosyal çevrede damgalanmaya daha çok maruz kaldığını göstermektedir. Eğitim ve sosyodemografik düzey düştükçe bu bireylere yönelik yaklaşım daha olumsuz olabilmektedir. Özellikle alt ekonomik düzeydeki bireylerin ruhsal hastalıkları daha çaresizce karşıladıkları, tehlikeli gördükleri ve olumsuz inanca sahip oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte, üst ekonomik düzeydeki bireylere (daha fazla korku ve dışlama) göre orta ekonomik düzeydeki bireylerin ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik daha olumlu tutum ve davranışlara sahip olduğu bilinmektedir (Baysal Doğanavşargil, 2013; Çam ve Bilge, 2011; Çam ve Bilge, 2013; Şen vd., 2003; Taskin vd., 2002).

Bireylerin yaşadığı sosyal çevrede ruhsal hastalıklara dair bilgi düzeyi damgalamayı etkileyen faktörlerden bir diğeridir. Çalışmalar hastalıklara ilişkin bilgi düzeyi arttıkça damgalamanın azaldığını göstermektedir (Çam ve Bilge, 2013). Bu bireyler toplum tarafından; tehlikeli, dengeleri tamamen bozuk, ne zaman ne yapacakları belli olmayan, çevresindekilere zarar veren ve iletişim sorunu olan kişiler olarak düşünülmektedir. Özellikle yanlış inanışlarla birlikte ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik hissedilen korkunun en çok damgalamaya neden olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hastalıklar hakkındaki bilgi düzeyi artıkça korkunun azaldığı, dolayısıyla damgalamanın da azaldığı söylenebilir. Bununla birlikte bilgi düzeyi arttıkça ruhsal hastalığın bir hastalık olarak algılanması da söz konusu olduğundan damgalamada azalmaktadır (Bilge ve Çam, 2010; Taşkın, 2007).

Genel halkın ve sağlık çalışanlarının yanı sıra ruhsal hastalığa sahip bireyler yakınları tarafından da yoğun damgalanmaya maruz kalmaktadır. Çalışmalar, ruhsal hastalığa sahip bireylerin yakın çevrelerinin (aileleri, akrabaları)

ları) bu bireyleri saldırgan olarak tanımladığını ve ailede ruhsal hastalığa sahip bir bireyin varlığından utanıldığını, kendi hayatları hakkında doğru kararlar alamayacaklarını düşündüklerini ve benzer hastalığa sahip biriyle evlenmek istemeyeceklerini göstermektedir (Bekiroğlu ve Demiröz, 2020a; Çam ve Bilge, 2013; Özbaş vd., 2008). Bununla birlikte çalışmalar, çekirdek ailelerin ruhsal hastalıkları geniş ailelere oranla daha az kabullendiklerini, yüksek mesleki pozisyona sahip ebeveynlerin ruhsal hastalığa sahip çocuklarını daha fazla damgalama eğiliminde olduğunu göstermektedir (Dickerson vd., 2002). Hasson Ohayan ve ark. (2011), iç görüşü yüksek anne-babaların çocuklarının daha fazla hastalık yükü hissettiklerini, bu durumda içselleştirilmiş damgalanmalarının yüksek olması ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Öte yandan ruhsal hastalığa sahip bireylerin yanı sıra aileleri de ailede ruhsal hastalığa sahip bir bireyin varlığından ötürü toplum tarafından damgalanmaktadır (Özbaş vd., 2008; Üçok, 2003). Ailelerin bir yandan çocuklarının, kardeşlerinin hastalığından kendilerini sorumlu tutarak suçladığı, diğer taraftan toplumun ise aileleri yüz kızartıcı bir suç işlemiş gibi suçladığı ve dışladığı bilinmektedir. Aileler çevrenin gözünde "bir şizofrenin çocuğu, anesi ya da babası" olmanın getirdiklerine göğüs germektedirler (Üçok, 2003).

Damgalamada önemli çevresel faktörlerden bir diğeri de, bireylerin sahip oldukları sosyal destek sistemleridir. Çalışmalar, ruhsal hastalığa sahip bireylerin sosyal destek düzeyi arttıkça damgalamanın azaldığını göstermektedir (Bekiroğlu ve Demiröz, 2020a; Gerlinger vd., 2013; Hawke vd., 2013). Bu yönüyle bireylerin algıladıkları sosyal desteğin yüksek olması, damgalamada önemli koruyucu faktörlerin başında gelmektedir. Öyle ki Davis ve Brekke'nin (2014) de belirttiği üzere, başlarda ruhsal hastalığa sahip bireylerin hastalık süreci ile baş etme denildiğinde daha çok negatif semptomlara ve hastalığın belirtilerine odaklanılırken şimdilerde yapılan birçok çalışma; hastalığın tedavisi, kişilerin tedaviye uyumu, yaşam kalitesi ve sosyal işlevselliği ile sahip olduğu pozitif ilişki nedeniyle sosyal destek sistemlerine odaklanmaktadır.

Özetle sosyal çevre; kültür, kişilerin yaşadıkları fiziksel çevre, yaşanılan yerdeki kişilerin eğitim seviyesi, ruhsal hastalıklara dair bilgi düzeyi, yakınları tarafından damgalama durumu ve bireylerin sahip oldukları sosyal destek sistemleri gibi ruhsal hastalığa sahip bireylerde damgalanmayı etkileyen önemli unsurları içermektedir.

Medya

Toplumun genelinde ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik var olan olumsuz inanç, tutum ve davranışların oluşmasında film, gazete, radyo programları, kitaplar, reklamlar ve televizyon şovları gibi medya araçlarında yer alan bu bireylere yönelik yanlış bilgilendirme ve damgalamanın önemli katkısı bulunmaktadır. Medya, başta şizofreni olmak üzere ruhsal hastalıkları damgalayan meteryallerle doludur. Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik söylemlerin yer aldığı medya analizlerinin incelendiği bir çalışmada (Corrigan, 1998); *“ruhsal hastalığa sahip bireyler korkulması gereken cinayet manyaklarıdır”, “dünyaya hayranlık duymaları gereken çocuk algısına sahiptirler ya da işyankarlarıdır”, “eğitilmesi gereken özgür ruhları vardır”* şeklindeki üç yaygın yanlış algının temsil edildiği belirtilmiştir (Corrigan, 1998).

Özellikle şizofreniye yönelik damgalama ile medyada daha sık karşılaşmaktadır (Bilge ve Çam, 2010). Haberler, sansasyonel suçları işleyen bireylerde bunun nedeninin bir ruhsal hastalık olduğunu vurgulamaktadır. Komedyenler, ruhsal bozukluğu olan bireylerin yetersizliklerini mizah aracı olarak kullanırlar (Avcil vd., 2016). Ülkemizde, Şahan Gökbağar'ın *“Recep İvedik”* film serisinde özellikle şizofren bireylere yönelik gerçekleştirilen olumsuz atıflar buna örnek verilebilir.

Toplum yazılı ve görsel medya aracılığı ile çoğu zaman ruhsal hastalıkları ve bu hastalığa sahip kişileri tanımaktadır. Bu yönüyle aslında medya, ruhsal hastalıklar hakkında toplumu bilgilendirmede değerli ve etkili bir kaynaktır. Ancak medya çoğu zaman ruhsal hastalıklar ve bu hastalıklara sahip kişiler hakkında yanlış bilgi ve yorumlamalarda bulunmaktadır. Medyada, yapılan yanlış bilgilendirme veya yorumların tekrarlanması ile izleyicinin zihninde ruhsal hastalığa sahip bireylere ilişkin yanlış algılar oluşmaktadır. Bu yönüyle güçlü bir ikna ve yönlendirme etkisine sahip kitle iletişim araçları damgalama üzerinde oldukça önemli etkiye sahiptir (Bilge ve Çam, 2010).

Medyada bu bireylere yönelik yanlış bilgilendirme ve yönlendirme ile birlikte ruhsal hastalığa sahip bireyler, toplumda yoğun ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu durum ruhsal hastalığa sahip bireylerin benlik saygısının azalmasına, toplumsal hayata katılmaya ilişkin korkuya ve sosyal fırsatların (örneğin, ev sahipleri ruhsal hastalığa sahip bireylere daire kiralamakta tereddüt eder) kaydına neden olur (Corrigan, 1998).

Damgalamanın Etkileri

Toplumda ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik var olan olumsuz inanç, tutum ve davranışların bireylerin sosyal hayatlarında (evlenme, çalışma, komşuluk ilişkileri vb.) ve başta sağlık hizmetleri olmak üzere hizmetlere erişim ve hizmetleri alma sürecinde birçok sorun ile karşılaşmalarına neden olduğu bilinmektedir (Gerlinger vd., 2013).

Alanyazında algılanan/deneyimlenen damgalamanın ruhsal hastalığa sahip bireylerin; depresyon (Sibitz vd., 2011; Świtaj vd., 2016) ve kaygı düzeyini arttırdığı (Birchwood vd., 2007), gizlilik ve başa çıkma stratejisi olarak sosyal hayattan daha fazla geri çekilmelerine neden olduğu (Kleim vd., 2008), yaşam kalitesini (Świtaj vd., 2016), öz-yeterliliğini (Kleim vd., 2008), benlik saygısını (Lysaker vd., 2008) ve sosyal işlevselliğini azalttığı (Bekiroğlu ve Demiröz, 2020b) bildirilmiştir (Gerlinger vd., 2013).

Genel halk, sağlık çalışanları ve yakınları tarafından yoğun damgalanmaya maruz kalmalarının doğal bir sonucu olarak ruhsal hastalığa sahip bireyler de kendilerini damgalamaktadır. Toplumsal tutum, davranış ve ayırıcı uygulamaların bireyler tarafından içselleştirilmesi, kabul edilmesi ve onaylanması ile ruhsal hastalığa sahip bireyler de kendilerini damgalamaktadır. Yapılan çalışmalar içselleştirilmiş damgalanmanın bu bireylerde oldukça yüksek olduğunu göstermektedir (Çam ve Bilge, 2013; Tel ve Ertekin Pınar, 2012). İçselleştirilmiş damgalanmanın ise bireylerin yaşam kalitesini (Switaj vd., 2016; Üstündağ ve Kesebir, 2013), benlik saygısını, (Corrigan vd., 2006; Lysaker vd., 2008; Tel ve Ertekin Pınar, 2012; Werner vd., 2009), sosyal ilişkilerini (Yanos vd., 2008), sosyal işlevselliğini (Gerlinger vd., 2013; Livingston ve Boyd, 2010; Lysaker, Vohs ve Tsai, 2009), tedaviye uyumunu (Üstündağ ve Kesebir, 2013) ve tedavi alma isteğini, algıladıkları sosyal desteği ve umut düzeyini azalttığı, depresyon ve kaygı düzeyini arttırdığı bilinmektedir (Sibitz vd., 2011).

Çalışmalar ruhsal hastalığa sahip bireylerin damgalanmayı en yoğun yaşadığı durumlardan birisinin psikolojik yardım almaya ilişkin olduğunu göstermektedir (Goldberg ve Smith, 2011; Mak vd., 2007; Major ve O'Brien, 2005). Öyle ki, ruhsal hastalığa sahip bireyler yardım alma sürecinde kendini ne kadar damgalarsa veya toplum tarafından damgalanacağını ne kadar düşüncü nürse yardım arama konusunda da kendini o kadar engellemektedir. Öte

yandan yardım alma düzeyi arttıkça damgalanma o derecede azalmaktadır (Wade, Post, Cornish, Vogel ve Tucker, 2011).

Bireylerin damgalanmayı en yoğun yaşadığı durumlardan bir diğeri ise çalışma hayatıdır. Damgalanma, bireylerin benlik saygısını azaltarak bir işte çalışma isteğini azaltmakta, bu durumda mesleki işlevselliğini olumsuz etkilemektedir (Lysaker ve ark. 2007). Bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışların onların mesleki işlevselliğinin azalmasına neden olarak sosyal işlevselliğini olumsuz etkilediği bilinmektedir (Yanos vd., 2008).

Damgalanma, bu bireylerin hizmete erişiminde bir engel oluşturduğu gibi alınan hizmetin etkinliğini de önemli derecede etkileme özelliğiyle tedavi sürecini olumsuz etkilemektedir. Bireylerde damgalanma düzeyi arttıkça kişilerin tedavi hizmetine daha az başvurduğu, bu durumda hastalığın seyrini olumsuz etkilediği bilinmektedir. Özellikle hastalıkla birlikte kişilerde görülen sosyal ilişki kurmada isteksizliğin tedavi almayı aksatarak bu kişileri olumsuz etkilediği bilinmektedir (Bekiroğlu ve Demiröz, 2020b).

Ruhsal hastalığa sahip bireyler, genelde kendilerine karşı toplumda var olan olumsuz stereotipilerin farkındadırlar. Bu stereotipilerin bireyler tarafından kabullenilmesi, benimsenmesi ve uygulanması ile birlikte bireylerin benlik saygısında ve öz yeterliliğinde önemli derece azalma yaşanmaktadır (Ersoy ve Varan, 2007). Bu yönüyle damgalama, ruhsal hastalığa sahip bireylerin benlik saygılarını azaltarak (Kök ve Demir, 2018; Lysaker vd., 2007) kendilerini toplumun bir üyesi olarak hissetmesini engellemektedir. Dolayısıyla, bireylerin toplumsal hayattan giderek daha fazla kaçınır hale gelmelerine neden olmaktadır (Gerlinger vd., 2013). Bireylerin kendilerini toplumdan daha çok soyutlayarak küçük bir çevreye hapsedmesi, sosyal hayata katılımını azaltması, damgalanma nedeniyle tedavi hizmetine daha az başvurması sosyal işlevselliklerini olumsuz etkilemektedir (Bekiroğlu ve Demiröz, 2020b; Gerlinger vd., 2013; Hawke vd., 2013; Livingston ve Boyd, 2010).

Damgalamanın içselleştirilmesi ile bireyler, utanç duygusunu yoğun yaşayarak toplumsal hayattan kendilerini çekebilmektedir. Bireylerin bağımsız yaşama ya da bir işte çalışma gibi hedefleri gerçekleştirme motivasyonu azalmaktadır. Toplum tarafından değersiz görüldüğünü düşünen bireyler yaşadıkları korku ile bir baş etme yöntemi olarak toplumsal hayata katılmaktan kaçınır hale gelebilmektedir. Bu yönüyle ruhsal hastalığa sahip bireylerde suçluluk, değersizlik düşüncesi, özsaygıda azalma, sosyal iç çekilme gibi

depresyon belirtileri ortaya çıkabilmekte ve var olan tabloya ikincil bir depresyon tablosu eklenmektedir (Avcil vd., 2016; Ersoy ve Varan, 2007).

Sonuç

Ruhsal hastalığa sahip bireyler damgalanmanın her biçimini yoğun olarak yaşamaktadır. Ruhsal hastalığa sahip bireylerin yaşadığı damgalanma biçimleri; bazı çalışmalarda algılanan damgalanma, deneyimlenen damgalanma ve içselleştirilmiş damgalanma, bazı çalışmalarda ise kişisel, sosyal ve yapısal damgalanma olmak üzere üç düzeyde sınıflandırılmaktadır. Farklı sınıflandırmalara karşın ne yazık ki ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik damgalama, bireylerin kendisi ile birlikte ailelerinde, sosyal çevrelerinde ve sağlık profesyonelleri arasında olmak üzere toplum genelinde yaygındır.

Toplumda ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik damgalamaya etki ettiği düşünülen önemli faktörler; sosyal çevre, bireysel faktörler, hastalık süreci ile ilişkili faktörler ve medyadır. Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik gerçekleştirilecek damga karşıtı müdahalelerde, damgalamayı etkilediği düşünülen bu faktörlerin göz önünde bulundurulması ve etkilerini azaltmaya yönelik müdahalelerin gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir.

Damgalanmanın bireylerin yaşam kalitesi, sosyal işlevselliği, benlik saygı, kaygı düzeyi, depresyon durumu, hastalık süreci, tedavi süreci, sosyal destek ve umut düzeyi üzerinde birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bireylerin hayatı üzerinde ciddi etkileri olan damgalamayla etkin müdahale bireylerin önemli gereksinimleri arasındadır.

Hem damgalanmayı etkileyen faktörler, hem de damgalanmanın bireyler üzerindeki etkileri, damga karşıtı müdahalelerin mikro, mezzo ve makro düzeyde olmak üzere çok boyutlu gerçekleştirilmesinin gerekliliğini vurgular niteliktedir. Bu anlayışla, tek başına bireye yönelik gerçekleştirilecek müdahalelerin damgalama ile mücadelede etkili olamayacağı, eksik kalacağı söylenebilir. Bireye ve bireyin bağlantılı bulunduğu tüm sistemlere (aile sistemi, sağlık sistemi, sosyal çevre, medya) yönelik müdahalelerin gerçekleştirilmesi gereklidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Stigmatization of People With Mental Illness:
A Conceptual Study on the Affecting Factors and
Their Effects On People**

*

Seval Bekiroğlu
Başkent University

From past to present, individuals with mental illness have been subjected to intense stigma. Having a mental illness in the community was seen as a sign of personal deficiency, weakness, deviation, low intelligence, unreliability or inadequacy. Individuals with mental illness were often seen as people with violence and unpredictable behavior. These kinds of negative attitudes and behaviors are present in the society, including the individuals themselves, their families, social environment and health professionals. Stigmatization styles are almost the same in different countries and regions. However, studies show that the stigmatization in the whole society generally occurs independent of the behavior of individuals with mental illness. In other words, people may have negative thoughts, attitudes and behaviors without having any experience with these people.

It is seen in the literature that stigmatization in individuals with mental illness is conceptualized as a complex phenomenon. Stamping by different authors; stereotypes, prejudice and discrimination (Corrigan and Kleinlein, 2005), information problems (ignorance or misinformation), attitude (prejudice) and behavioral problems (discrimination) (Thornicroft et al.2007), labeling, stereotyping, emotional reactions is defined with concepts such as loss of status and co-occurrence of discrimination (Świtaj, Chrostek, Grygiel, Wciórka, & Anczewska, 2016). As Corrigan, Roe, and Tsang (2011) emphasized, it is important to distinguish basic terms such as attitudes, stereotypes, prejudice and discrimination that constitute its structure in understanding what stigmatization is in reality.

In the literature, it is seen that there are terminological differences in defining the types of stigmatization in individuals with mental illness. Stigma in some studies; it is defined in three levels as perceived, experienced and

self-stigmatizing (Brohan, Elgie, Sartorius, & Thornicroft, 2010; Gerlinger et al., 2013; Świtaj et al., 2016). In some studies; it is defined in three levels as structural / public, social and internalized stigmatization (Corrigan & Watson, 2002; Hawke et al., 2013; Livingston & Boyd, 2010). Gerlinger et al. (2013) dealt with stigmatization in two levels: social and personal stigmatization (perceived, experienced and self-stigmatized / internalized stigmatization).

Individuals with mental illness most often experience stigma associated with seeking psychological help. So much so that the more people with mental illness stigmatize themselves in the process of seeking help or think that they will be stigmatized by the society, the more they prevent themselves from seeking help. On the other hand, stigma decreases as the level of getting help increases. As a result of stigma, many individuals with mental illnesses prefer not to receive treatment or to stop treatment early. In this respect, stigma has the power to cause injustice and destructive consequences by damaging individuals with mental illness and therefore the society.

Stigma has many negative effects on individuals' quality of life, social functionality, self-esteem, anxiety level, depression, disease process, treatment process, social support and hope level. Effective intervention with stigmatization, which has serious effects on the lives of individuals, is among the important needs of individuals.

Important factors thought to affect the stigmatization of individuals with mental illness in the society; social environment, individual factors, factors related to the disease process and media. In anti-stigma interventions for individuals with mental illness, it is very important to consider these factors that are thought to affect stigmatization and to implement interventions to reduce their effects.

In anti-stigma interventions, the effect of individual factors such as stigma perception, sociodemographic characteristics, lifestyle and self-esteem on stigmatization should be taken into account. The important effect of factors related to the disease process on the stigmatization of these individuals, such as the diagnosis of the disease, the level of public awareness of the disease and its stigmatizing content, the duration of the disease, positive / negative symptoms, treatment environment, symptom severity, number of hospitalizations, and insight about the disease should be considered.

Social environment; culture, the physical environment in which people live, the education level of the people in the place of residence, the level of

knowledge about mental illnesses, stigmatization by their relatives and the social support systems that individuals have.

The media is full of materials that stigmatize mental illnesses, especially schizophrenia. Stigmatization of schizophrenia is more common in the media. The news emphasizes that the cause of this in individuals who committed sensational crimes is a mental illness. Comedians use the shortcomings of individuals with mental disorders as a means of humor. Misinformation or repetition of comments in the media creates misperceptions about individuals with mental illness in the mind of the audience. In this respect, mass media, which have a strong persuasion and orientation effect, have a very important effect on stigmatization.

Both the factors affecting stigmatization and the effects of stigmatization on individuals emphasize the need for multidimensional implementation of anti-stigma interventions at micro, meszo and macro levels. Based on this, it can be said that the interventions to be carried out solely for the individual are not sufficient in combating stigmatization. It is necessary to carry out interventions for the individual and all systems (family system, health system, social environment, media) that the individual is connected to.

Kaynakça / References

- Arkan, B., Bademli, K., ve Duman, Z. Ç. (2011). Sağlık Çalışanlarının ruhsal hastalıklara yönelik tutumları: Son 10 yılda Türkiye'de yapılan çalışmalar. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar*, 3(2), 214-231.
- Arslandaş, H., Gültekin, B. K., Söylemez, A., ve Dereboy, F. (2010). Bir üniversite hastanesi psikiyatri polikliniğine ilk kez başvuran hastaların damgalamayla ilgili inanç, tutum ve davranışları. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 11(1), 11-17.
- Avcil, C., Bulut, H., ve Sayar, G. H. (2016). Psikiyatrik hastalıklar ve damgalama. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 175-202.
- Barış, Y. İ. (2002). Dünyada tüberkülozun tarihçesi. *Türk Toraks Derg*, 3, 338-340.
- Baysal Doğanavşargil, G. Ö. (2013). Damgalanma ve ruh sağlığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(2), 239-251.
- Bekiroğlu, S., ve Demiröz, F. (2020a). Toplum ruh sağlığı merkezlerinden hizmet alan ağır ruhsal hastalığa sahip bireylerin algıladıkları sosyal damgalanmanın incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(1), 41-52.

- Bekiroğlu, S., ve Demiröz, F. (2020b). Toplum ruh sağlığı merkezlerinden hizmet alan ağır ruhsal hastalığa sahip bireylerin sosyal işlevselliğinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1053-1079.
- Bilge, A., ve Çam, O. (2010). Ruhsal hastalığa yönelik damgalama ile mücadele. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), 71-78.
- Brockington, I. F., Hall, P., Levings, J., ve Murphy, C. (1993). The Community's tolerance of the mentally ill. *The British Journal of Psychiatry*, 162(1), 93-99.
- Brohan, E., Elgie, R., Sartorius, N., ve Thornicroft, G. (2010). Self-stigma, empowerment and perceived discrimination among people with schizophrenia in 14 European countries: The GAMIAN-Europe study. *Schizophrenia research*, 122(1-3), 232-238.
- Ciftci, A., Jones, N., ve Corrigan, P. W. (2013). Mental health stigma in the Muslim community. *Journal of Muslim Mental Health*, 7(1), 17-32.
- Corrigan, P. W. (1998). The impact of stigma on severe mental illness. *Cognitive behavioral practice*, 5(2), 201-222.
- Corrigan, P. W., Roe, D., ve Tsang, H. W. (2011). *Challenging the stigma of mental illness: Lessons for therapists and advocates*: John Wiley ve Sons.
- Corrigan, P. W., Watson, A. C., ve Barr, L. (2006). The self-stigma of mental illness: Implications for self-esteem and self-efficacy. *Journal of social clinical psychology*, 25(8), 875-884.
- Coşkun, S., ve Güven Caymaz, N. (2012). Bir Kamu ve özel psikiyatri hastanesine başvuran hastaların içselleştirilmiş damgalanma düzeyi yönünden karşılaştırılması. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 3(3), 121-128.
- Çam, O., ve Bilge, A. (2011). Türkiye'nin Batısında yaşayan halkın ruhsal hastalığa ve hastalara yönelik inanç ve tutumlarının belirlenmesi. *Yeni Symposium journal*, 49(3), 131-140.
- Çam, O., ve Bilge, A. (2013). Türkiye'de ruhsal hastalığa/hastaya yönelik inanç, tutum ve damgalama süreci: Sistemik derleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 91-101.
- Davis, L., ve Brekke, J. J. P. (2014). Social support and functional outcome in severe mental illness: The mediating role of proactive coping. *215(1)*, 39-45.
- Dickerson, F. B., Sommerville, J., Origoni, A. E., Ringel, N. B., ve Parente, F. (2002). Experiences of stigma among outpatients with schizophrenia. *Schizophrenia bulletin*, 28(1), 143-155.

- Ersoy, M. A., ve Varan, A. (2007). Ruhsal hastalıklarda içselleştirilmiş damgalarınma ölçęi Türkçe formu'nun güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(2), 163-171.
- Gary, F. A. (2005). Stigma: Barrier to mental health care among ethnic minorities. *Issues in mental health nursing*, 26(10), 979-999.
- Gerlinger, G., Hauser, M., De Hert, M., Lacluyse, K., Wampers, M., ve Correll, C. U. (2013). Personal stigma in schizophrenia spectrum disorders: a systematic review of prevalence rates, correlates, impact and interventions. *World Psychiatry*, 12(2), 155-164.
- Hasson Ohayon, I., Levy, I., Kravetz, S., Vollanski-Narkis, A., ve Roe, D. (2011). Insight into mental illness, self-stigma, and the family burden of parents of persons with a severe mental illness. *Comprehensive Psychiatry*, 52(1), 75-80.
- Hawke, L. D., Parikh, S. V., ve Michalak, E. E. (2013). Stigma and bipolar disorder: a review of the literature. *Journal of affective disorders*, 150(2), 181-191.
- Karidi, M. V., Stefanis, C. N., Theleritis, C., Tzedaki, M., Rabavilas, A. D., ve Stefanis, N. C. (2010). Perceived social stigma, self-concept, and self-stigmatization of patient with schizophrenia. *Comprehensive Psychiatry*, 51(1), 19-30.
- Kleim, B., Vauth, R., Adam, G., Stieglitz, R.-D., Hayward, P., ve Corrigan, P. (2008). Perceived stigma predicts low self-efficacy and poor coping in schizophrenia. *Journal of Mental Health*, 17(5), 482-491.
- Livingston, J. D., ve Boyd, J. E. (2010). Correlates and consequences of internalized stigma for people living with mental illness: A systematic review and meta-analysis. *Social science medicine*, 71(12), 2150-2161.
- Lysaker, P. H., Tsai, J., Yanos, P., ve Roe, D. (2008). Associations of multiple domains of self-esteem with four dimensions of stigma in schizophrenia. *Schizophrenia research*, 98(1-3), 194-200.
- Marrow, J., ve Luhrmann, T. M. (2012). The zone of social abandonment in cultural geography: on the street in the United States, inside the family in India. *Culture, Medicine, Psychiatry research*, 36(3), 493-513.
- Oran, N. T., ve Şenuzun, F. (2008). Toplumda kırılması gereken bir zincir: HIV/AIDS stıgması ve baş etme stratejileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-16.
- Özbaş, D., Küçük, L., ve Buzlu, S. (2008). Ruhsal bozukluğu olan bireye sahip ailelerin hastalığa karşı tutumları. *Düşünen Adam*, 21(1-4), 14-23.
- Phillips, M. R., Pearson, V., Li, F., Xu, M., ve Yang, L. (2002). Stigma and expressed emotion: a study of people with schizophrenia and their family members in China. *The British Journal of Psychiatry*, 181(6), 488-493.

- Sen, F. S., Taskin, E. O., Özmen, E., Aydemir, Ö., ve Demet, M. M. (2003). Türkiye'de kırsal bir bölgede yaşayan halkın depresyona ilişkin tutumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(3), 133-143.
- Sibitz, I., Amering, M., Unger, A., Seyringer, M., Bachmann, A., Schrank, B., . . . Woppmann, A. (2011). The impact of the social network, stigma and empowerment on the quality of life in patients with schizophrenia. *European Psychiatry*, 26(1), 28-33.
- Świtaj, P., Chrostek, A., Grygiel, P., Wciórka, J., ve Anczewska, M. (2016). Exploring factors associated with the psychosocial impact of stigma among people with schizophrenia or affective disorders. *Community mental health journal*, 52(3), 370-378.
- Şen, F., Taşkın, E., Özmen, E., Ademir, Ö., ve Demet, M. M. (2003). Türkiye'de kırsal bir bölgede yaşayan halkın depresyona ilişkin tutumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(3), 133-143.
- Taskin, E. O., Seyfe Sen, F., Aydemir, O., Demet, M. M., Ozmen, E., ve İçelli, I. (2002). Türkiye'de kırsal bir bölgede yaşayan halkın şizofreniye ilişkin tutumları. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 205-214.
- Taşkın, E. O., Şen, F. S., Özmen, E., ve Aydemir, Ö. (2006). Kırsal kesimde depresyonlu hastalara yönelik tutumlar: sosyal mesafe ve etkileyen etmenler. *Türkiye'de Psikiyatri*, 8(1), 11-17.
- Taşkın, O. (2007). İçselleştirilmiş damga ve damgalanma algısı . O. Taşkın (Ed.), *Stigma Ruhsal Hastalıklara Yönelik Tutumlar ve Damgalama* içinde (s. 31-40): Meta Basım ve Matbaacılık.
- Tel, H., ve Ertekin Pınar, Ş. (2012). Ayaktan izlenen psikiyatri hastalarında içselleştirilmiş damgalama ve benlik saygısı. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemsireleri Derneği*, 3(2), 61-66.
- Torrey, E. F., ve Yolken, R. (2010). Psychiatric genocide: Nazi attempts to eradicate schizophrenia. *Schizophrenia Bulletin*, 36(1), 26-32.
- Üçok, A. (2003). Şizofreni hastası neden damgalanır? *Klinik Psikiyatri*, 1, 3-8.
- Üstündağ, M. F., ve Kesebir, S. (2013). İki uçlu bozuklukta içselleştirilmiş damgalanma: Klinik özellikler, yaşam kalitesi ve tedaviye uyum ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24, 1-9.
- Werner, P., Stein-Shvachman, I., ve Heinik, J. (2009). Perceptions of self-stigma and its correlates among older adults with depression: a preliminary study. *International Psychogeriatric*, 21(6), 1180-1189.

- West, M. L., Yanos, P. T., Smith, S. M., Roe, D., ve Lysaker, P. H. (2011). Prevalence of internalized stigma among persons with severe mental illness. *Stigma research action*, 1(1), 3-10.
- World Health Organization. (2011). *World report on disability*.
- Yang, L. H., Kleinman, A., Link, B. G., Phelan, J. C., Lee, S., ve Good, B. (2007). Culture and stigma: Adding moral experience to stigma theory. *Social Science ve Medicine*, 64(7), 1524-1535.
- Yanos, P. T., Roe, D., Markus, K., ve Lysaker, P. (2008). Pathways between internalized stigma and outcomes related to recovery in schizophrenia spectrum disorders. *Psychiatric services*, 59(12), 1437-1442.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bekiroğlu, S. (2021). Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik damgalama:Etkileyen faktörlere ve bireyler üzerindeki etkilerine dair kavramsal bir çalışma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 595-618. DOI: 10.26466/opus.825384

Türkiye’de Okul Öncesi Dönemde Matematik Alanında Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir İçerik Analizi

DOI: 10.26466/opus.778998

*

Rukiyye Yıldız Altan* -Hilal Genç Çopur** -H. Elif Dağlıoğlu***

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: yildizrukiyye@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9233-9444](https://orcid.org/0000-0002-9233-9444)

* Arş. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir/Türkiye

E-Posta: hilal.gencc40@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3030-2080](https://orcid.org/0000-0002-3030-2080)

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: edaglioglul@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7420-815X](https://orcid.org/0000-0002-7420-815X)

Öz

Bu araştırmada, Türkiye’de okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili son yedi yılda yapılan lisansüstü tezler ve bilimsel makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma betimsel nitelikte olup, nitel araştırma deseninde kurgulanmıştır. Araştırmada nitel araştırma metodolojisi kullanılarak amaçlı örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Veri toplamak için doküman inceleme tekniğinden yararlanılmış ve veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan “Araştırma İnceleme Formu” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler tümevarım içerik analizi yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Bulgular, okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunun makalelerden oluştuğunu göstermektedir. Bu çalışmalarda özellikle nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, araştırmaların çoğunun örneklem grubunu çocukların oluşturduğu, veri toplama aracı olarak sıklıkla anket ve çocukların matematik gelişimini belirlemeye yönelik ölçeklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda okul öncesi dönemde matematik eğitimine ilişkin çocuğun ailesi, öğretmenleri, eğitim ortamı gibi unsurların birlikte veya ayrı ayrı ele alındığı, farklı araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaların planlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 0-6 yaş, matematik eğitimi, bilimsel makale, lisansüstü tez.

A Content Analysis on Studies Conducted on Math Education in Preschool in Turkey

*

Abstract

The aim of this study was to examine graduate dissertations and scientific articles on mathematics education in preschool period conducted between 2012 and 2019 in Turkey. It was a descriptive as well as qualitative research. Based on qualitative research methodology, the study adopted purposive sampling. Document review was used for data collection and "Research Review Form" which was developed by researchers was used as data collection tool. The data were analysed by inductive content analysis approach. The findings showed that the majority of studies that examined mathematics education in preschool period were research articles. According to findings, mostly quantitative research methods were used, samples consisted of children, and data collection tools were questionnaires and scales that determine the mathematical development of children. Accordingly, future research studies on mathematics education in preschool period can be designed by taking into account elements like parents, teachers and the educational setting together or separately, and combining different research methods.

Keywords: 0-6 years of age, math education, scientific articles, thesis.

Giriş

Okul öncesi dönem, doğumdan ilkokulun başlangıcına kadar süren, çocukluk yıllarını kapsayan, onların gelişimlerine uygun öğrenme ortamları sağlayan ve tüm gelişim alanlarını destekleyen bir eğitim sürecidir. Bu dönemde, çocuklar için hızlı bir gelişim süreci söz konusudur. Bununla birlikte literatürde erken matematik eğitiminin, kısa ve uzun vadede çocukların gelişimine olan katkısı konusunda fikir birliği olduğu görülmektedir (Björklund, Magnusson ve Palmér, 2018; Newton ve Alexander, 2013). Okul öncesi dönem çocukları üzerinde yapılan bazı deneysel çalışmalar, matematik kavram ve becerilerinin kazanılmasına ilişkin matematik çalışmalarının ilkokula başladıklarında çocukların matematik yeterliliklerinde farklılıklar yarattığını ve bu farklılıkların okul hayatı boyunca hatta daha sonrasında da devam ettiğini göstermiştir (Magnuson, Duncan, Lee ve Metzger, 2016; National Research Council, 2009; Nguyen vd., 2016). Bu bağlamda matematik okuryazarlığı ve becerilerinin, sadece çocukların okul başarısı için değil aynı zamanda yetişkinlikteki mesleki kariyerleri açısından da önemli olduğu görülmektedir (Claesens ve Engel, 2013; Dağlıoğlu, Dağlı ve Kılıç, 2013; Lundetrae, Gabrielsen ve Mykletun, 2010). Bu durum okul öncesi dönemde çocuklara verilen matematik eğitiminin, onların ileriki yıllarda başarılı bir matematiksel düşünme yeteneği kazanmalarında ve ilkokula hazır olmalarında önemli olduğunu; uzun vadede düşünüldüğünde matematiği anlamının çocukların iş ve kariyerine yön verebilecek düzeyde etkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Son yıllarda fen bilimleri ve matematik alanlarında yaşanan gelişmeler, ülkelerin bu alanlara yönelik eğilimlerini arttırmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde matematik eğitime ilişkin 2002 yılından sonra (Çiltaş, Güler ve Sözbilir, 2012); okul öncesi dönemde matematik eğitimi üzerine yapılan araştırmalarda ise 2004 yılından itibaren (Bağcı ve İvrendi, 2016) büyük bir artış olduğu görülmektedir. Ayrıca 2000 yılından sonra YÖK ulusal tez merkezinde matematik eğitimi alanında yapılmış yaklaşık 500 yüksek lisans ve doktora tezine ulaşım imkanı sağlanabilmektedir (Baki, Güven, Karataş, Akkan ve Çakıroğlu, 2011). Sürekli olarak değişim ve gelişim gösteren dünyada toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte insanların eğitilmesi, eğitim alanında yapılan bilimsel araştırmalar ile mümkün olabilmektedir. İçinde yaşanan yeni yüzyıl, somut düşünme, öğrenme, öğretme, ezber-

leme yeteneğinin ötesinde yaratıcı zihinsel yeteneklerin geliştirilmesini, mantıklı düşünmeyi, problem çözebilme yeteneklerini öne çıkarmaktadır (Kayhan ve Özgün Koca, 2004; Yücedağ ve Erdoğan, 2011). Dolayısıyla teknolojinin hakim olduğu bu yüzyılda fen bilimleri ve matematik alanlarında daha fazla bilimsel araştırma ve sorgulama yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Matematik eğitimi ile ilgili son yıllarda yapılan araştırmaların incelenmesi; araştırmacılar, eğitimciler ve öğretmenlere bilimsel tartışma ve sorgulama yapma fırsatı sunmaktadır. Çünkü araştırmaların belirli aralıklarla incelenerek eğilimlerinin belirlenmesi, ilgili alanda çalışma yapacak olan araştırmacılara ışık tutması açısından önemli görölmektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). Yapılan literatür taraması sonucunda yurt dışında matematik eğitimi alanında yapılan araştırmaların sentezlendiği çalışmalara rastlanmaktadır (Hart, Smith, Swars ve Smith, 2009; Lubiensky ve Bowen, 2000). Matematik ile ilgili yapılan bu sentez araştırmalarının 1982-2005 yılları arasındaki çalışmaları kapsadığı ve bu araştırmaların çoğunlukla nitel araştırma olduğu ve genelde ilköğretim kademesindeki çocuk ve uygulamaları kapsadığı görölmektedir. Bu konuda Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde (Bağcı ve İvrendi, 2016; Baki, Güven, Karataş, Akkan ve Çakıroğlu, 2011; Çiltaş, Gürsel ve Sözbilir, 2012; İnceoğlu, 2009; Kayhan ve Özgün Koca, 2004; Ulutaş ve Ubuz, 2008; Yücedağ ve Erdoğan, 2011) yurt dışındakilere benzer olarak çalışma kapsamının daha çok ilköğretim kademesine dönük olduğu; sadece çalışmalardan birisinde (Bağcı ve İvrendi, 2016) okul öncesi dönemde 2000-2015 yılları arasında matematik eğitimini konu alan makalelerin incelendiği bilinmektedir. Dolayısıyla son beş yılda yayımlanan makale ve lisansüstü tezlerin sentezlendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu araştırma, literatürde yer alan diğer sentez araştırmalarına kıyasla son yedi yılda okul öncesi eğitimde matematik ile ilgili yapılmış olan hem bilimsel makale araştırmaları hem de lisansüstü tezleri içermesi yönünden farklılık göstermektedir. Ayrıca bu çalışmada ele alınan araştırmalar önceki araştırmalara karşın sistematik bir form çerçevesinde incelenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın literatürdeki diğer çalışmalara göre daha güncel ve daha sistematik bilgi sunması ve sonrasında yapılacak olan bilimsel araştırmalara ışık tutması yönüyle alana katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Türkiye’de okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili 2012-2019 yılları arasında yapılan lisansüstü tezler ve bilimsel makalelerin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların,
- Türlerine göre dağılımı nedir?
- Yayınlandıkları yıllara göre dağılımı nedir?
- Yer aldığı dergilerin tarandığı indekslere göre dağılımı nedir?
- Konularına göre dağılımı nedir?
- Araştırma yöntemleri/desenlerine göre dağılımı nedir?
- Kullandığı veri toplama araçlarına göre dağılımı nedir?
- İçerdiği örnekleme yöntemlerine göre dağılımı nedir?
- İçerdiği veri analiz tekniklerine göre dağılımı nedir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma; Türkiye’de okul öncesi dönem matematik eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların bir sentezini ortaya koyduğundan betimsel nitelikte olup, nitel araştırma deseninde kurgulanmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılarak algı ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırmalar olarak açıklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.39) Birebir etkileşim gerektirmeyen daha çok dokümanlara dayalı veri toplama ve analiz esasına dayalı etkileşimsiz nitel araştırma deseni kurgusunda oluşturulan bu çalışmada (Karasar, 2005), okul öncesi dönemde matematik eğitimi üzerine yapılan araştırmalar konusunda bir durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmada, okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili son yıllarda yapılan araştırmaların incelenmesinin gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutacağı görüşünden hareketle (Cohen, Manion ve Morrison, 2007), ilgili ça-

lışmaların seçilmesi işin belli özelliklere sahip olgu, olay ve durumların seşilerek bunların derinlemesine keşfedilmesi ve aşıklanması amacını güden amaçlı örnekleme ynemi tercih edilmiştir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Erkan-Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018). Bu bağlamda ilgili araştırmaların seçilmesi işin çeşitli ölçütler belirlenmiştir. Bunlar; okul öncesinde matematik eğitimi alanında son yedi yıl içerisinde yayınlanmış olması, araştırmacılar-
dan en az birinin Türk olması, Türkiye’de Haziran 2012 ve Mart 2019 tarihleri arasında yayımlanan okul öncesinde matematik eğitimine ilişkin lisansüstü tezler ile ulusal ve uluslararası indekslerde taranan dergilerde Türkçe veya İngilizce olarak yayımlanmış araştırma makaleleri olmasıdır. Belirtilen lçt-
lere uygun olarak yapılan literatür taraması sonucunda okul öncesi dönemde matematik eğitimini konu alan toplam 131 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu alış-
malardan 47’si lisans üstü tezler iken 84’ makalelerden oluşmaktadır. Ulaşı-
lan 16 makalenin (11’i yüksek lisans tezinden 5’i doktora tezinden üretilmiş-
tir) lisansüstü tezlerden üretilmesi nedeniyle bu makalelerin üretildikleri tez-
ler araştırmaya dahil edilmemiştir. Dolayısıyla araştırma kapsamında toplam 115 çalışma incelenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada, veri toplama tekniği olarak doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda veri toplamada kullanılan dokümanlar; toplumsal kayıtlar, bireysel yazılar, popüler kültür dokümanları, sanat eserleri gibi insan yapımı yazılı ve görsel materyaller olarak tanımlanmaktadır (Merriam, 2015). Literatür incelendiğinde 2015 yılına kadar okul öncesi matematik eğitimine ilişkin çalışmaların irdelendiği (Bağcı ve İvrendi, 2016) görülmekle birlikte özellikle lisansüstü eğitimde yeni tamamlanan tezlerin YK’n tez kataloğuna girmesinin oldukça uzun sürdüğü bilinmektedir. Bu nedenle mümkün olduğunca yapılan bütün çalışmalara ulaşılması amacıyla araştırmacılar, incelenecek çalışmaların 2012 yılından başlanmasına karar vermişlerdir. Bu bağlamda araştırmada doküman olarak okul öncesi matematik eğitimi alanında Haziran 2012-Mart 2019 tarihleri arasında yapılan lisansüstü tezlerle ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış araştırmalar temel alınmıştır.

Çalışmaya dahil edilen araştırmaları incelemek üzere araştırmacılar tarafından çalışmanın amacına yönelik Çiltaş, Güler ve Sözbilir (2012) tarafından

geliştirilen “Makale Sınıflama Formu” temel alınarak bir “Araştırma İnceleme Formu” hazırlanmıştır. Bu noktada Çiltaş vd. (2012)’nin çalışmalarında da belirttikleri üzere her farklı alanda yapılan çalışma için bazı düzenlemeler yapılması gerektiği görüşünden hareketle formda yer alan “Makalenin alanı” alt başlığı çıkarılarak taslak bir form oluşturulmuştur. Bunlara ek olarak “Her bir araştırmacı tarafından bu taslak formun değerlendirmeye uygun olup olmadığı” belirlemek amacıyla çalışma grubundan rastgele seçilen 20 araştırmacı için form ayrı ayrı doldurularak incelenmiştir. Ardından araştırmacılar bir araya gelerek formun yeniden düzenlenmesi için görüşmüştür. Görüşme sonucunda formun son haline ve nasıl doldurulması gerektiğine karar verilmiştir. Formdaki alt başlıklarda ve formun doldurulma şeklinde değişiklikler yapılmıştır. Örnekleme alt başlığına “Örnekleme yöntemi” ve veri analiz türü alt başlığına ise “Veri analiz programı” maddeleri de eklenmiştir. Ayrıca “Makalenin konusu”, “Araştırma yöntemi” ve “Veri toplama araçları” alt başlıkları seçenekler halinde yapılandırılmamış olup detaylı olarak açıklanacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu formda araştırmanın künyesi (yazarı, yayınlandığı tarih, yayınlandığı dergi/enstitü adı, derginin tarandığı indeks), konusu, deseni, veri toplama araçları, örnekleme yöntemi, örneklem/çalışma grubu, örneklem sayısı ve veri analiz türü hakkında bilgilerden oluşmaktadır.

Hazırlanan “Araştırma İnceleme Formu”, belirlenen ölçütler doğrultusunda her araştırmacı tarafından doldurulmuştur. Verilerin formlara işlenmesi sürecinde belirlenen ölçütler temel alınmakla birlikte Yüksek Öğrenim Kurulu (YÖK) tez veri tabanındaki erişime açık olmayan tezler ve ücretli dergilerde yayınlanan makaleler çalışmaya dahil edilmemiştir. Taramalar sonucunda tezlerden üretilmiş makalelere rastlanılmış ve bu tezlerin sadece makaleleri çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra ulaşılan derleme makaleler çalışma grubundan çıkarılmış, çalışma kapsamında sadece araştırma makalelerine odaklanılmıştır. Çalışmaya dahil edilen araştırmaları belirlemek için YÖK Tez, ULAKBİM, SBVT, YÖK Akademik, Araştırmacılar, DOAJ, ERIC, Web of Science, EBSCO, Asos İndeks Copernicus, Türk Eğitim İndeksi veri tabanlarında ve Dergi Park’ta yer alan “eğitim” kategorisindeki her bir dergide literatür taraması yapılmıştır. Taramalar “okul öncesi dönemde matematik”, “erken çocukluk eğitiminde matematik”, “okul öncesi eğitim ve matematik” ve “erken çocukluk eğitimi ve matematik” anahtar ke-

limeleri kullanılarak yapılmıştır. Taramalar yapılırken veri tabanlarının gelişmiş tarama kısımlarına anahtar kelimeler girilmeden önce aramanın çalışmaların tamamında (başlık, özet, konu, dizin) taratılması ve 2012 ile 2019 yılları arasında olması seçenekleri işaretlenmiştir. Ulaşılan çalışmalar, yazarların soyadları ve yayım yılı belirtilerek kodlanmış ve kaydedilmiştir.

Geniş bir tarama olması nedeniyle bir çalışmaya birden fazla veri tabanında rastlanılmıştır. Çalışmaların künyelerinin kodlanması aynı çalışmanın tekrar tekrar kaydedilmesini engellemiştir. Kaydedilen araştırmalar, araştırmacılar tarafından detaylı bir şekilde incelenmiş ve her bir çalışma için her bir araştırmacı tarafından “Araştırma İnceleme Formu” doldurulmuştur. Tüm çalışmalara ilişkin bilgiler forma aktarıldıktan sonra elde edilen veriler Excel dosyasında toplanmıştır. Excel sayfasında formda yer alan her kategori için bir sütun açılmış ve çalışmalara ilişkin bilgiler bu dosya üzerinde kodlanarak kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri tümevarımsal içerik analizi yaklaşımıyla çözümlenmiştir (Patton, 2002). Tümevarımsal içerik analizi yaklaşımında temalar ve kategoriler kaynağını veri setinden almaktadır (Zhang ve Wildemuth, 2009). Bir başka deyişle, kodlar katılımcıların ifadelerinden ortaya çıkmakta ve anlam kümeleri oluşturmaktadır. Birbirine benzeyen veriler bir araya getirilerek ele alınmakta ve verilere ilişkin belgeler sistematik bir biçimde incelenerek analiz edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda öncelikle veri analizi sürecinde araştırmacılar bir araya gelmiş, her bir araştırmacının doldurduğu form incelenerek ortak bir görüş oluşturmak amacıyla verilerin tekrar tekrar okunmasını takiben, açık kodlamalar yapılmıştır. Daha sonra kodlar arası ilişkiler gözden geçirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bir başka deyişle araştırmacılar, gerek verilerin toplanması ve verilerin analizi gerekse elde edilen bulguların yorumlanmasında birlikte çalışarak süreci birlikte yönetmişlerdir.

Verilerin analizi sürecinde MS Office Excel programı kullanılarak frekans ve yüzdeler belirlenmiştir. Araştırmada incelenen makalelerin indeksleri incelenirken Üniversitelerarası Kurul’un 2019 yılı Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme Temel Alanına (Doçentlik Başvuru Şartları, 2019) ilişkin doçentlik

kriterleri dikkate alınmıştır. İncelenen bu araştırmalarda araştırmacıların beyanları esas alınmıştır. Bu bağlamda araştırmacılar herhangi bir ekleme veya yorum yapmamış olup elde edilen veriler daha çok niceliksel olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte araştırmalar incelenirken konu, örnekleme yöntemi, örneklem/çalışma grubu ve veri toplama araçları araştırmalarda birden çok kez belirlendiği için bu başlıklar altındaki araştırma sorularına yönelik incelemelerde araştırma sayısı yerine belirtilen özelliğin sayısı dikkate alınmıştır. Buna karşın bazı araştırmalarda araştırma metodu ve/veya örnekleme yöntemi, veri analizi yöntemi net olarak belirtilmediği için analizlerde de bunlar dikkate alınmamıştır. Bununla birlikte araştırmada bütünlük sağlanması ve anlaşılabilirliği kolaylaştırmak amacıyla incelenen çalışmaların konu sınıflaması temel alınarak veri toplama araçları ve örneklem/çalışma grubuna ilişkin analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular tablo ve grafikler üzerinde gösterilerek yorumlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirliğin Sağlanması

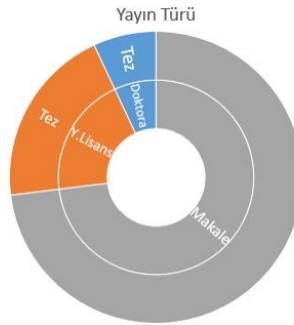
Nitel araştırmalarda geçerlik kullanılan veri toplama aracının, gerçekleştirilen işlemlerin ve verilerin uygunluğunu ifade ederken; güvenilirlik ise çalışmanın tutarlılığı hakkında bilgi vermektedir (Creswell, 2017). Araştırmada, geçerliğin sağlanmasında inandırıcılık, aktarılabilirlik ve teyit edilebilirlik; güvenirliliğin sağlanmasında tutarlılık stratejilerine başvurulmuştur (Lincoln ve Guba, 1985). Araştırmada inandırıcılığı sağlamak için ele alınabilecek stratejilerden araştırmacı üçgenlemesi ile derinlik odaklı veri toplama kullanılmıştır. Araştırmada gerek veri toplama süreci, veri analizinde gerekse bulguların ortaya konmasında üç araştırmacının da matematik eğitimi alanında çalışmalarının olması süreci birlikte yönetmeleri elde edilen verileri anlamlandırmayı kolaylaştırmakla birlikte aynı zamanda araştırmacıların elde edilen verilerle uzun süreli etkileşimde bulunmaları sonucu önyargılardan uzak olmalarına da yardımcı olmuştur (Creswell, 2017; Merriam, 2015; Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bununla birlikte nitel araştırmaların aktarılabilirliğinin sağlanması için detaylı bir şekilde betimleme ve amaçlı örnekleme kullanılması önerilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada ele alınan araştırmaların özellikleri, veri toplama, veri analiz süreci ve bulgular ayrıntılı bir şekilde betimlenerek çalışmanın aktarılabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda teyit edilebilirlik stratejisi

araştırmanın verilerinin dış denetime açık olması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu Şekilde uzmanlar araştırmaı denetleyebilme ve inceleme imkânına sahip olurlar (Creswell, 2017). Bu araştırmada teyit edilebilirliği sağlamak ve verileri saklamak için araştırmanın tüm verileri ve aşamaları bilgisayar ortamında saklanmıştır.

Nitel araştırmalarda güvenirliği sağlamak için birden fazla araştırmacının veri setlerini kodlayarak, kodlar arasındaki tutarlılığın sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985). Bu araştırmada ele alınan çalışmalar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanmış ve kodlayıcılar arasındaki tutarlılık incelenmiştir. Veri analizinin güvenirliğini Miles ve Huberman'ın (1994) Uzlaşma Yzdesi= $[Grş\ birliği / (Grş\ birliği + Grş\ ayrılığı) \times 100]$ formülü kullanılarak sınanmıştır. Buna göre kodlayıcılar arasındaki uzlaşma yüzdesi .95 olarak bulunmuştur. Kodlayıcılar arası uyum oranının .70'ten yüksek olması halinde kodlamalarının güvenilir olduğunu söylenebilir (Creswell, 2017). Ayrıca farklı kodlamaların olduğu durumlarda araştırmacılar tarafından görüş birliğine varılarak kodun ne olacağına karar verilmiştir.

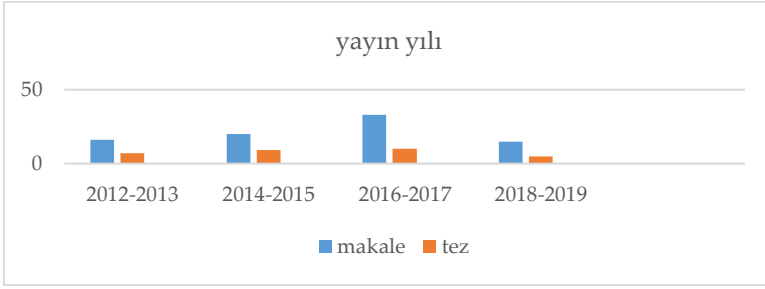
Bulgular

Bu araştırma, Türkiye'de 2012-2019 yılları arasında okul öncesi dönem matematik becerileri ve eğitimi ile ilgili yapılan makalelerin ve lisansüstü tezlerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır ve bu bağlamda elde edilen bulgular araştırma soruları doğrultusunda aşağıda sıralanmıştır. İlk olarak çalışma grubuna dâhil edilen çalışmaların türlerine göre dağılımı Şekil 1'de verilmiştir.

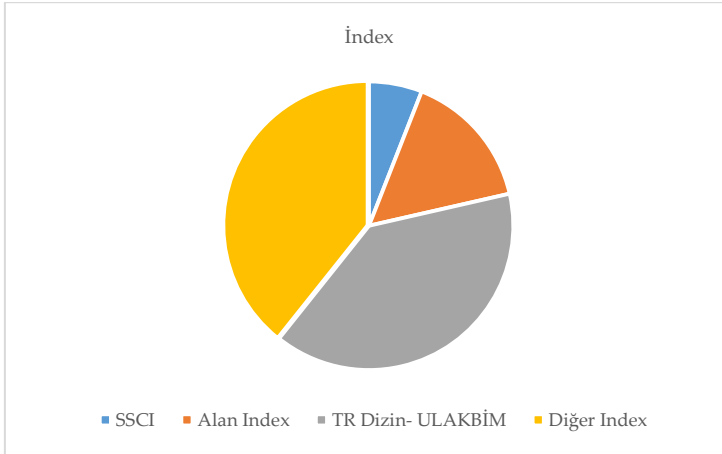
Şekil 1. Okul ncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların yayın türlerine göre dağılımı

Şekil 1’ de görüldüğü gibi incelenen araştırmaların büyük bir kısmı makale (f= 84) çalışmasıdır. Lisansüstü tezlere bakıldığında 23’ü yüksek lisans, 8’i doktora tezi olmak üzere toplam 31 tez çalışması bulunmaktadır. Çalışmaların yayınlandıkları yıllara göre dağılımı Şekil 2’de verilmiştir.

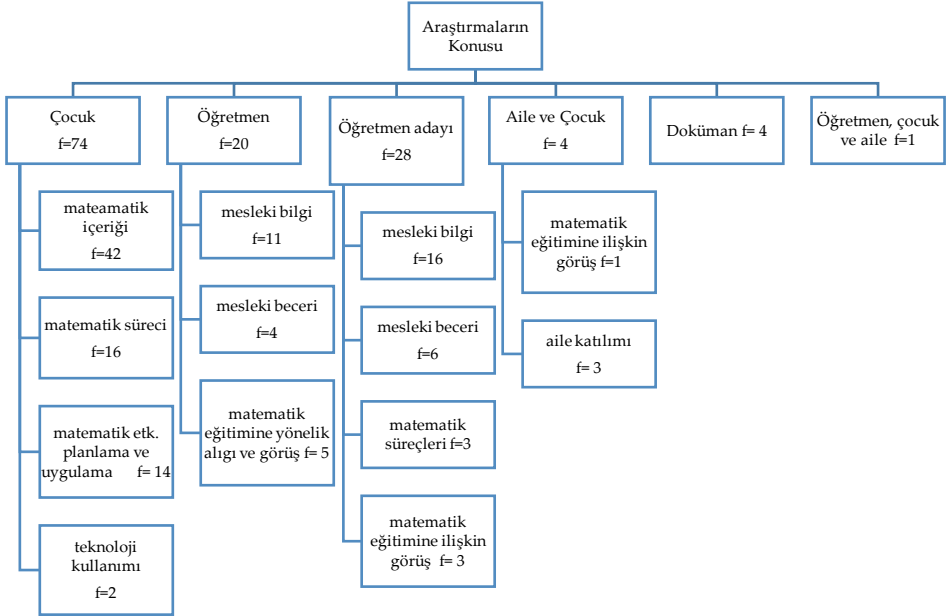
Şekil 2. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların yayınlandıkları yıllara göre dağılımı

Şekil 2’de araştırmaya dahil edilen çalışmaların yayımlandıkları yıllara göre dağılımı incelendiğinde, hem makaleler hem de tezler açısından 2012 yılından başlayarak 2018 yılına kadar çalışmaların düzenli bir artış gösterdiği ancak, 2018-2019 yıllarında belirgin bir düşüş olduğu görülmektedir. Araştırmada incelenen makalelerin yer aldığı dergilerin tarandığı indekslere göre dağılımı Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili makalelerin yer aldığı dergilerin tarandığı indekslere göre dağılımı

Şekil 3'te görüldüğü gibi araştırmaya dahil edilen makalelerin yayımlandığı dergiler çoğunlukla ULAKBİM (f=33) ve diğer indeks kategorisinde (f=33) taranmaktadır. Makaleler (f=84) arasında en az SSCI'da taranan makaleler yer almaktadır (f=5). Bu bağlamda incelenen çalışmaların daha çok ulusal indeksli dergilerde yayımlandığı görülmektedir. Çalışmaların konularına göre dağılımı Şekil 4'te verilmiştir.

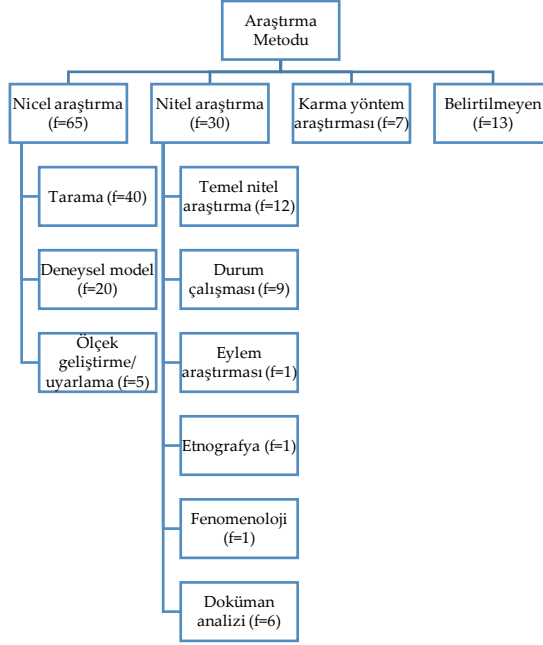

Şekil 4. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların konularına göre dağılımı

Şekil 4'ten de anlaşılacağı üzere incelenen çalışmaların konularının en çok çocuklarla (f=74) ilgili olduğu ardından sırasıyla öğretmen adayı (f=28); öğretmen (f=20), doküman inceleme (f=4); aileler ve çocuklar (f=3); çocuk, aile ve öğretmenlerin (f=1) birlikte ele alındığı çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Bir araştırma birden fazla konu içerebildiği için içerik analizinde belirtilen konu sayısı dikkate alınmıştır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde belirtilen konular birbiri ile olan ilişkileri bakımından kategorize edilmiş ve sonuçta çocuklarla ilgili konularda NCTM'nin (2000) matematik eğitimi standartları, öğretmen ve öğretmen adayları ile ilgili yapılan çalışmalarda MEB tarafından

Türkiye Yeterlikler Çerçevesi (MEB, 2017) bağlamında hazırlanan öğretmenlerin genel yeterlikleri temel alınmıştır. Aile ve çocuk, aile, öğretmen ve çocuk ile doküman kategorisinde incelenen çalışmaların sayısının az olması nedeniyle herhangi bir kategorizasyon yapılmamıştır. Çocuklara ilişkin olarak belirtilen konuların 42’sinin matematiğe ilişkin çocuklara sunulacak içerikle (sayı ve işlem, cebir, geometri, ölçme, veri analizi ve olasık), 16’sının matematik süreçleri (problem çözme, akıl yürütme, iletişim, ilişkilendirme ve gösterim), 14’ünün matematik etkinlikleri planlama ve uygulama, 2’sinin ise teknoloji kullanma ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerle ilgili belirtilen konulardan 11’inin mesleki bilgi, 4’ünün mesleki beceri, 5’inin de matematik eğitime yönelik algı/görüşle ilgili kategorilere ilişkin olduğu bulunmuştur. Öğretmen adayları ile ilgili belirtilen konuların ise 16’sını mesleki bilgi, 6’sını mesleki beceri, 3’ünü matematiksel süreç ve 3’ünü matematik eğitime ilişkin görüşlerine ilişkin kategoriler oluşturmuştur. Aileler ile birlikte çocukları konu alan çalışmalar incelendiğinde birinin ebeveynlerin matematik eğitime ilişkin görüşleri diğer 3’ünün matematik eğitimde aile katılımına ilişkin olup bu çalışmaların tamamının çocukların matematik becerilerindeki gelişimlerini içerdiği; öğretmen, aile ve çocukları birlikte ele alan bir çalışmada da öğretmenlerin matematiğe ilişkin kaygı ve inançları ile çocukların sayı kavramına ilişkin gelişimleri ve ebeveynlerin matematik etkinliklerine katılımı ile ilgili konular yer almıştır. Doküman kategorisinde okul öncesi eğitime ilişkin lisans ve okul öncesi dönem çocukları için hazırlanmış programın ve hikaye kitaplarının incelemesi ile ilgili konuların yer aldığı belirlenmiştir. Çalışmaların araştırma yöntemleri/desenlerine göre dağılımı Şekil 5’te verilmiştir.

Şekil 5. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların araştırma yöntemleri/desenlerine göre dağılımı

Şekil 5'ten de anlaşılacağı üzere araştırmaya dahil edilen çalışmaların büyük çoğunluğunun nicel araştırma metodolojisi ile yürütüldüğü görülmektedir. Diğer yandan nitel araştırma metodolojisi ile yürütülen çalışmaların genellikle temel nitel araştırma veya durum çalışması desenlerinde yapıldığı görülürken (f=21) yedi çalışmada da karma yöntem kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca 13 çalışmada araştırma metodunun belirtilmediği tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları daha önce konularla ilgili yapılan sınıflama doğrultusunda ele alınmış ve bu bağlamda elde edilen bulgular Şekil 6'da sunulmuştur

Örnekleme/çalışma grubu çocuklardan oluşan çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları araştırma yöntemine göre sınıflandırılmıştır. Şekil 6'da da görüldüğü gibi örnekleme çocuklar olan çalışmalarda nicel araştırma yönteminde kullanılan veri toplama araçlarına daha sık yer verilmiştir. Çocuklar ile yapılan çalışmalarda kullanılan nicel veri toplama araçları "matematik kavram testi" kategorisi altında toplanmıştır. Bu veri toplama araçları, çocukların sayı ve işlem becerilerini ölçmeyi amaçlayan "5-6 Yaş Çocukları için Sayı ve İşlem Kavramları Testi", "5-6 Yaş Çocuklarda Sayı ve İşlem Kavramlarının Kazanılmasına İlişkin Başarı Testi", "Erken Sayı Değerlendirme Ölçeği", "Sayma İlkeleri Testi" gibi testlerdir. Bu testlerin yanı sıra geometri ve şekilleri tanıma testleri de bu kategori altında belirtilmiştir. "Geometri ve Uzaysal Algı Testi", "Geometrik Şekilleri Tanıma Testi", "48-86 Aylık Çocuklar için Sayı ve Şekil Kavram Testi", "Erken Geometri Beceri Testi" çocukların geometri becerilerini ölçmek için kullanılan veri toplama araçlarıdır. Diğer kategorisi içerisinde değerlendirilen veri toplama araçları ise "Erken Matematik Akıl Yürütme Becerileri Değerlendirme Aracı", "Temel Okul Becerileri Envanteri Matematik ve Günlük Yaşam Becerileri Alt Testi" dir. Ölçek kategorisine çocukların matematiksel içerik ve süreç becerilerini değerlendirmeye yönelik olan "Erken Öğrenme Becerileri Değerlendirme Ölçeği", "Matematik İçerik Standartları Ölçeği", "Problem Çözme Becerileri Ölçeği", "Matematığı Sevme Ölçeği" dahil edilmiştir. Nitel araştırma metodolojisi ile yürütülen çalışmalara bakıldığında kullanılan veri toplama araçları çocuk ile doğrudan veri elde edilmesini sağlayan gözlem formu, video kayıtları ve görüşme formlarıdır.

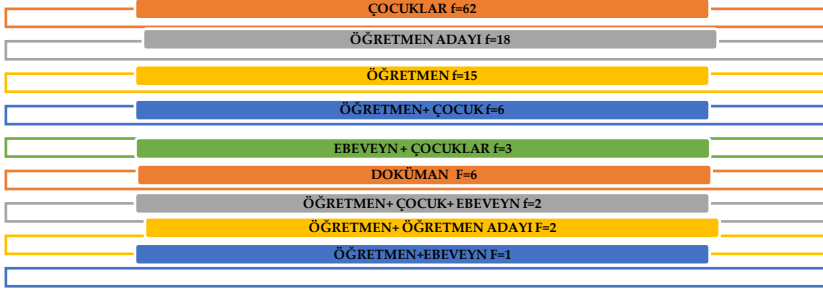
Örnekleme/çalışma grubunun öğretmenlerden oluştuğu çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları incelendiğinde Şekil 6'da görüldüğü gibi örnekleme/çalışma grubu öğretmenlerden oluşan çalışmalarda da nicel veri toplama araçlarına daha sık yer verildiği görülmektedir. Bu ölçme araçları genellikle öğretmenlerin matematik eğitime ilişkin tutum, inanç ve özyeterliklerini belirlemeye yöneliktir. "Okul Öncesi Öğretmenliği Okul Öncesi Dönem Matematik Eğitime Yönelik Özyeterlik Ölçeği" öğretmenlerin yeterliklerini ölçmeyi amaçlayan çalışmalarda kullanılan veri toplama aracıdır. Anket kategorisinde yer alan veri toplama araçları ise "Okul Öncesi Programda Matematik Eğitimi Değerlendirme Öğretmen Formu", "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Programda Matematik Eğitimi için Ayırdıkları Süre ve Görüşlerini De-

ğerlendirme Formu” ve “Veri Toplama Anketi”dir. Bunların yanı sıra öğretmenlerin matematik eğitimine ilişkin inançlarını ölçmek için kullanılan veri toplama araçları, “Matematiksel Gelişim İnanç Ölçeği”, “Matematik Öğretimine Yönelik İnanç Ölçeği”dir. Nitel araştırma metodolojisi ile yürütülen çalışmalarda ise öğretmenlerin görüşlerini almaya yönelik görüşme formları ve matematik etkinlikleri sırasında öğretmenlerin gözlemlenmesi için gözlem formları kullanılmıştır.

Öğretmen adayları ile yapılan çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarına bakıldığında Şekil 6’da görüldüğü gibi nicel araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarının yoğunlukta olduğu görülmektedir. Öğretmenler ile yapılan çalışmalara kıyasla öğretmen adayları ile olan nitel çalışmalarda daha çeşitli veri toplama araçlarının kullanıldığı söylenebilir. Öğretmen ve çocuk örneklem/çalışma grubunda yapılan nicel çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları değerlendirildiğinde, çocukların matematiksel kavram ve işlem becerilerinin ölçüldüğü ve bu sonuçların öğretmenlerin matematik eğitimine ilişkin tutum, inanç, yeterlik ve öz değerlendirmeleri ile karşılaştırıldığı görülmektedir. Ebeveyn ve çocuk örneklem/çalışma grubunda yapılan çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları değerlendirildiğinde ise Şekil 6’da görüldüğü gibi çocukların matematik becerilerinin ölçülmesinin yanı sıra ebeveynlerin görüşlerine ve gözlem kayıtlarına da yer verilmiştir.

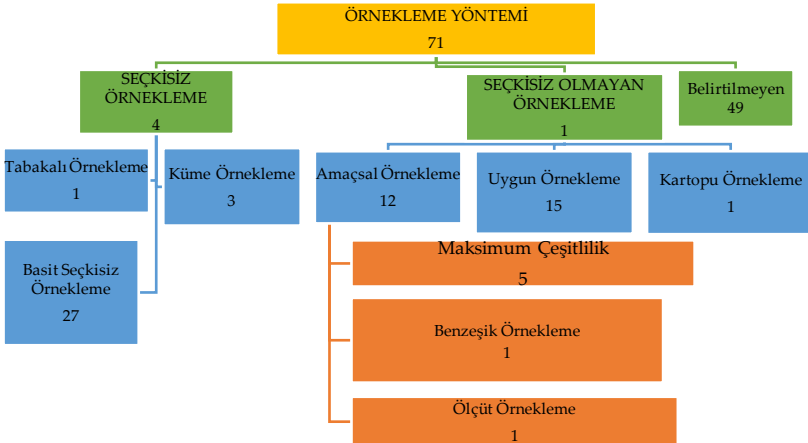
Örneklem/çalışma grubu çocuk, ebeveyn ve öğretmenlerden oluşan iki nicel araştırmada, “Matematik Etkinliklerine Yer Verme Durum Ölçeği”, “5-6 Yaş Çocuklarda Sayı ve İşlem Kavramlarının Kazanılmasında İlişkin Başarı Testi”, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Matematiğine İlişkin Tutumlarını Belirleme Aracı”, “Anne Babaların Matematik Etkinliklerine Katılım Ölçeği” kullanılmıştır. Örneklem/çalışma grubu öğretmen ve öğretmen adaylarından oluşan iki çalışma ise nicel araştırma metodolojisi ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak da “Okul Öncesi Matematiğinde Pedagojik Alan Bilgisi Ölçeği”, “Matematik Endişe Ölçeği” kullanılmıştır. Son olarak öğretmen ve ebeveynlerin örnekleme/çalışma grubuna alındığı nitel bir araştırmada Delphi tekniği açık uçlu soruların bulunduğu bir anket veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları genel olarak değerlendirildiğinde en çok çocukların matematiksel kavram ve becerilerini ölçmeye yönelik araçların kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu değerlendirme araçlarının çoğunlukla uyarlama çalışmaları sonucunda alana kazandırıldığı görülmüş Türk çocuklar ile geliştirilen ölçme araçlarının sınırlı

sayıda olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların içerdiği örneklem/çalışma grubuna göre dağılımı Şekil 7’de sunulmuştur.

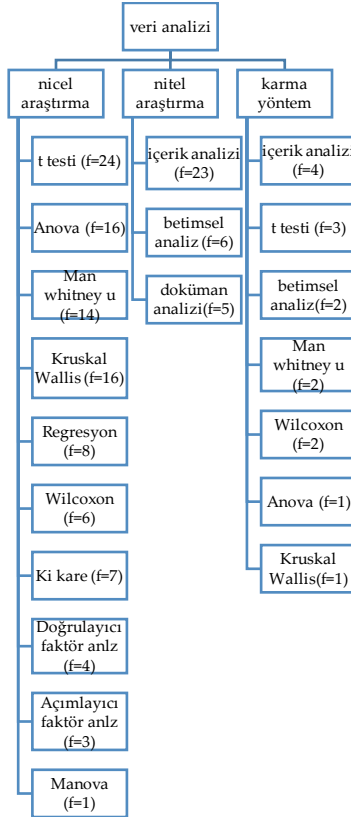
Şekil 7. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların içerdiği örneklem/çalışma grubuna göre dağılımı

Şekil 7’de incelenen araştırmaların örneklem/çalışma grubunun çoğunlukla “çocuklar” (f= 62) olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla “öğretmen adayı” (f=18), “öğretmen” (f=15); “öğretmen ve çocuk” (f=6); “ebeveyn ve çocuk” (f=3); “Doküman” (f=6); “Ebeveyn, çocuk ve öğretmen” (f=2); Öğretmen ve öğretmen adayı” (f=2); “Öğretmen ve ebeveyn” (f= 1) şeklindeki örneklem/çalışma grupları izlemektedir. Çalışmaların içerdiği örnekleme yöntemlerine göre dağılımı Şekil 8’de verilmiştir.

Şekil 8. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların içerdiği örnekleme yöntemlerine göre dağılımı

Şekil 8’de incelenen araştırmalarda toplamda 120 örnekleme yönteminin kullanıldığı ancak bunlardan sadece 71’inde örnekleme yönteminin açıklandığı, geriye kalan 49’unda örnekleme yöntemine ilişkin herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir. Örnekleme yöntemi belirtilenlerden ($f=71$) 35’inde seçkisiz örnekleme yöntemi, 36’sında seçkisiz olmayan örnekleme yöntemi kullanıldığı belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan seçkisiz örnekleme yöntemleri sırasıyla basit seçkisiz örnekleme ($f=27$), küme örnekleme ($f=3$), tabakalı örnekleme ($f=1$) şeklindedir. Ayrıca örnekleme yöntemi “seçkisiz örnekleme” olarak ifade edilen türü belirtilmeyen ($f=4$) çalışmalar olduğu da görülmüştür. Çalışmaların içerdiği veri analiz tekniklerine göre dağılımı Şekil 9’da verilmiştir.

Şekil 9. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili çalışmaların içerdiği veri analiz tekniklerine göre dağılımı

Şekil 9’da çalışmaya dahil edilen araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları çerçevesinde yapılan istatistiksel analizlere yer verilmiştir. Bir veri toplama aracında birden fazla istatistiksel analiz yapılabildiğinden istatistiksel analiz sayısı toplam araştırma sayısından fazladır. Şekilde görüldüğü gibi araştırmalarda farklı veri analiz yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sayıca fazla olan nicel araştırmalarda kullanılan veri analiz tekniklerinin temel istatistiksel testler olduğu söylenebilir. Vardamsal istatistik yöntemlerinden regresyon (f=8), t-testi (f=24), ANOVA (f=16), Manova (f=1) ve non-parametrik test (f=43) karşılıkları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra nitel araştırmalarda çoğunlukla içerik analizinin yapıldığı (f=23) bunun yanında betimsel analiz ve doküman analizi tekniklerinin de kullanıldığı görülmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Türkiye’de okul öncesi dönemde matematik eğitimi alanında Haziran 2012-Mart 2019 tarihleri arasında yayımlanan bilimsel makaleler ve lisansüstü tezler çeşitli açılardan incelenmiştir. Bu incelemeler yapılırken çalışmaya dahil edilen araştırmaların künyesi konusu, deseni, veri toplama araçları, örnekleme yöntemi, örneklem/çalışma grubu ve veri analiz türü incelenmiş ve toplamda dokuz araştırma sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışmada incelenen araştırmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında, büyük bir çoğunluğunun araştırma makalesi olduğu ve tez çalışma sayısının neredeyse üçte bir oranında daha az olduğu; yayımlandıkları yıllar dikkate alındığında, 2012-2017 yılları arasında matematik eğitime ilişkin çalışmaların artış gösterdiği ancak, 2018-2019 yıllarında bu artışın görülmediği ve makalelerinin yarısından fazlasının uluslararası indekslerde taranan dergilerde yayımlandığı, bu dergilerin büyük bir kısmının eğitim fakülteleri veya eğitim bilimleri enstitülerinin dergileri olduğu buna karşın SSCI kapsamında uluslararası indekslerde taranan nitelikli çalışma sayısının oldukça az olduğu belirlenmiştir. Okul öncesi eğitim alanı 1998 yılında kadar çeşitli fakültelerin veya yüksekokulların bünyesinde farklı isimlerle yapılmış bir halde iken 1998 yılında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması nedeniyle YÖK’ün eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması çalışmaları kapsamında temel eğitimin bir parçası olarak eğitim fakültesi çatısı altına girmiştir. Bu bağlamda oldukça yeni bir alan olduğu ve okul öncesi eğitime ilişkin çalışmaların bu tarihten

sonra daha kapsamlı ve çeşitli hale geldiği görülmektedir (Dağlıoğlu ve Genç, 2018; Deretarla Gül, 2018). Bu duruma paralel olarak yapılan araştırmada da görüldüğü gibi okul öncesi dönemde matematik eğitimine ilişkin çalışmaların sayısında düzenli bir artış olduğu görülmektedir. Ancak, 2018-2019 yıllarında çalışmaların sayısında azalma olması, seçilen çalışmaların 2019 mart ayına kadar yayımlanan makale ve tezlerle sınırlı olmasından, dergilerden yılda bir veya iki kez yayımlananların yayım tarihinde bazen gecikmeler yaşanmasından, bilimsel dergilerin standartlarının artması ve dolayısıyla da yayın yapmanın zorlaşmasından ya da yeni tezlerin YÖK’ün tez kataloğuna girmesinin oldukça uzun sürmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bununla birlikte yapılan araştırmalarda ele alınan konular incelendiğinde araştırmaların büyük bir kısmında çocukların ardından sırasıyla öğretmen adayı, öğretmen, aile ve çeşitli dokümanlarla ilgili konuların tercih edildiği belirlenirken konular kategorize edildiğinde çocuklarla ilgili konuların daha çok matematik eğitimi standartlarını, öğretmen ve öğretmen adaylarına ilişkin hususlarda ise öğretmenlerin genel yeterliklerini içerdiği ortaya çıkmıştır. Diğer yandan çocuklarla birlikte öğretmenlerinin veya ebeveynlerinin çalışma grubuna dahil edildiği çalışmaların da olduğu ancak, sadece çocuklar veya öğretmenler ile yürütülen çalışmalara kıyasla daha az sayıda olduğu söylenebilir.

NCTM (2000; 2006) matematik eğitim programının ve öğretim uygulamalarının hem matematik içerik alanlarını hem de çocukların gelişim özelliklerini göz önünde bulundurarak sağlam bir temel üzerinde yapılandırılması gerektiğine vurgu yapmış ve temel olarak matematik becerileri ve süreçlerinin ezberlenerek değil materyal, akran, yetişkin ve çevre ile etkileşim halinde anlayarak öğrenilmesi gerektiği yaklaşımını benimsemiştir. Bu bağlamda matematik eğitiminde çocukların bu alandaki gelişimlerinin takibi kadar çocuğun çevresindeki kişiler ve bu kişilerin bilgi ve bilinç düzeyleri ile birlikte onlara sağladıkları öğrenme ortamı gibi boyutların da dikkate alındığı araştırmalara daha çok yer verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde, Ulutaş ve Ubuz (2008) yaptıkları çalışmada matematik eğitimi ile ilgili araştırmaların çoğunluğunun konusunun çocukların ve öğretmen adayları ile ilgili olduğunu belirlerken Tatar ve Tatar (2006) inceledikleri çalışmaların konusunun daha çok lisans öğrencileri ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Bu bulgular araştırmada elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Öğretmen ve öğretmen adaylarına ilişkin konularda Türkiye, “Avrupa Genel Yeterlikler Çerçevesi” ne uygun olarak ulusal yeterliklerini belirlemiş MEB Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri’ni güncellemeye ihtiyaç duymuştur. Bu hedef doğrultusunda 2017 yılında MEB öğretmenlerin genel yeterliklerini üç başlık altında toplamıştır (MEB, 2017). Bunlardan ilki, öğretmenin görev yaptığı alanda sahip olması gereken temel bilgi ve beceriyi içeren “mesleki bilgi”dir. İkinci yeterlik alanı olan “mesleki beceri”, mesleki bilgiye sahip olan öğretmenlerin bu bilgilerini kullanarak eğitim sürecini çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun olarak planlamaları, birbirinden farklı özelliklere sahip çocukların gelişimsel ve eğitimsel ihtiyaçlarını karşılayan eğitim ortamı oluşturmaları, yönetmeleri ve sonunda yaptıkları eğitimin verimliliğini çeşitli açılardan değerlendirmelerini içermektedir (Dağlıoğlu ve Genç, 2018). Son yeterlik alanı “tutum ve değerler” ise, mesleki bilgi ve beceriye sahip öğretmenlerin sahip oldukları bu bilgi ve becerileri profesyonel yaklaşımları ile harmanlayarak hitap ettikleri yaş grubuna kazandırılması öngörülen milli, manevi ve evrensel değerleri kazandırmalarını içerir. Yapılan araştırma sonucunda öğretmen ve öğretmen adaylarını konu alan çalışmalarda daha çok mesleki bilgi ve beceriye ilişkin unsurların ön plana çıktığı, tutum ve değerlere ilişkin özelliklerin göz ardı edildiği bunun yerine daha çok öğretmen ve öğretmen adaylarının algı/görüşlerini içeren çalışmalara yer verildiği belirlenmiştir.

Literatürde ebeveynlerin, çocukların matematik gelişimlerini desteklemede önemli role sahip olduğu vurgulanmaktadır. Ebeveynler çocuklarının matematik gelişimlerini desteklemek için zengin çevre imkânı sunabilmekte, çocuğun devam ettiği eğitim programını destekleyebilmekte evde ya da herhangi bir yerde belirli aktiviteler uygulayabilmektedirler (Ginsburg, Duch, Ertle ve Noble, 2012). Ayrıca ailelerin eğitim düzeyinin, ev ortamında kullandığı matematik dilinin, matematiğe karşı tutumlarının ve sahip oldukları matematik kavram bilgisinin çocuklarının matematik becerilerinin gelişiminde önemli bir role sahip olduğu düşünülmektedir (Güven ve Gök Çolak, 2019; Orçan Kaçan, Yazıcı ve Kandır, 2018). Araştırma sonucunda okul öncesi dönemdeki çocukların matematik gelişimlerini desteklemede ailenin rolünü inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır ve bu çalışmaların çoğunlukla aile katılımına ilişkin olduğu tespit edilmiştir.

Tüm eğitim kademelerinde olduğu gibi okul öncesi eğitimin etkililiği ve kalitesi uygulanan eğitim programlarının niteliğine bağlıdır (Baki ve Hacısalihoğlu Karadeniz, 2013). Hem okul öncesi eğitimi programının hem de okul öncesi öğretmenliği lisans eğitim programının matematik eğitimi açısından ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bu yaş grubu çocuklar için kullanılan hikâye kitapları, materyaller ve yardımcı kaynakların çocukların matematik kavram ve becerilerini somutlaştırmasına ve daha anlamlı hale getirmesine yardımcı olmaktadır (İnal Kızıltepe, Öztürk Samur ve Tekin, 2018; Sertsöz ve Doğan Temur, 2017). Araştırma sonucunda okul öncesi dönemde matematik eğitimine ilişkin doküman incelemesi çalışmalarının sınırlı sayıda olduğu ve bu çalışmalarda doküman olarak okul öncesi eğitim lisans programının, okul öncesi dönem çocukları için hazırlanmış programın ve hikâye kitaplarının incelendiği belirlenmiştir. Bu bağlamda matematik eğitimi açısından hazırlanan gerek çocuklara gerekse öğretmen adaylarına yönelik programların, materyal ve yardımcı kaynakların incelenmesi çocukların matematik alanında potansiyellerinin ortaya konup geliştirilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

Çalışmada nicel araştırma metodunun daha çok kullanıldığı, bunu nitel yöntemin izlediği ve karma araştırmaların oldukça az sayıda olduğu gözlenmiştir. Hart, Smith, Swars ve Smith (2009) tarafından yapılan araştırmada, 1995 ve 2005 yılları arasında matematik eğitimine ilişkin yapılan araştırmalar kullanılan yöntemlere göre sınıflandırılmıştır. Çalışma sonucunda incelenen makalelerin %50’sinde nitel, %21’inde nicel ve %29’unda karma yöntemlerin kullanıldığı belirlenmiştir. Lubiensky ve Bowen (2000), tarafından yapılan bir başka çalışmada, 1982 ve 1998 yılları arasında ERIC veri tabanından ulaşılabilen 3011 matematik eğitimi araştırması incelenmiş ve en fazla ilköğretim kademesinde araştırma yapılırken en az okul öncesi ve yetişkin eğitiminde bilimsel araştırma yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Dünyada yapılan araştırmalara paralel olarak Türkiye’de de, Ulutaş ve Ubuş’un (2008) araştırması sonucunda 2000-2006 yılları arasında yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemler incelenmiş ve nicel araştırmaların dağılımının en temelde kullanılan yöntem olduğu belirlenmiştir. Göktaş vd. (2012) bu durumun, araştırmacıların yürüttükleri çalışma sonuçlarını genellemeye ilişkin kaygılarının olması, uygulama süresinin kısa olması, daha hızlı ve kolay bir şekilde istenen büyüklükte örnekleme ulaşılması, diğer yandan zaman ve maliyet avantajları gibi nedenlerden kaynaklanabileceği şeklinde yorumlamış ve nitel araştırma

ve karma yöntemli araştırmaların sayısının sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Yılmaz vd. (2010), alanda nitel araştırmaların sayısının az olmasının sebebinin, Türkiye'deki eğitim dergilerinde pozitivist paradigmanın baskınlığı nedeniyle, nicel çalışmaların nitel verilerden daha fazla yayınlanmasından kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Nicel araştırmalarda elde edilen sayısal veriler, belli bir boyut içerisinde çeşitli grupların benzerliklerini, oranlarını veya farklılıklarını ortaya koyar. Nitel araştırmalarda ise daha çok araştırmacının araştırdığı olguyu manipüle etmeden olguların anlaşılmaya çalışıldığı bir araştırma sürecidir (Patton, 2014). Dolayısıyla daha derinlemesine ve çoklu şekillerde yapılabilmesi nitel araştırma verilerinin nitelik açısından değerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda matematik eğitimi alanında bu şekilde derinlemesine yapılan araştırmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Karma yöntem araştırmalarında ise, araştırmacının anlama ve doğrulanın genişliği ve derinliğini ortaya koymak amacıyla nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının boyutlarını birleştirdikleri bir araştırma türüdür (Creswell, 2017, s.15). Dolayısıyla nitel araştırma ve karma yöntemli araştırmalarda daha ayrıntılı bulgular elde edilebilmektedir. Ancak incelenen araştırmalar göstermektedir ki Türkiye'de bu konuda yapılan araştırmalarda karma yöntem çok fazla tercih edilmemektedir.

Nicel araştırma metodunun kullanıldığı çalışmalara bakıldığında tarama deseninin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Gökmen vd.'nin (2017) yaptıkları çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, incelenen araştırmaların çoğunluğunun tarama modeli ile yürütüldüğu gözlenmiştir. Tarama deseninin yanı sıra nicel araştırma yöntemleri içerisinde deneysel karşılaştırma, deneysel araştırma tasarım geliştirme araştırması ve meta-analiz desenlerinin de bulunduğu bilinmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018; Yıldırım ve şimşek 2013). Deneysel araştırmalarda çocuklara uygulanan farklı eğitim programlarının etkisi araştırılabilmektedir. Dolayısıyla çocuklar ile yapılan etki araştırmalarının sınırlı sayıda olması, matematik eğitiminde deneysel araştırmalara daha çok ihtiyaç olduğunun bir göstergesidir. Bunun yanı sıra nicel araştırma yöntemlerinden biri olan meta analiz çalışmaları, belirli bir amaca veya konuya yönelik yapılan çalışmaları birlikte ele alıp inceleyerek bu çalışmaların sonuçlarından bir senteze ulaşılmasını sağlar (Büyüköztürk vd., 2018). Alanda yapılan çalışmalara genel bir bakış kazandırmayı amaçlayan bu çalışmaların değerli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla incelenen çalışmalar içerisinde meta-analiz çalışmalarının olmaması

nedeniyle bu konuda ileride yapılacak çalışmalara ışık tutması bağlamında alandaki eksikliği ortaya koyduğu söylenebilir. Ayrıca ölçek geliştirme çalışmalarının matematik eğitimi alanında oldukça önemli bir yeri vardır. Bu çalışmalar, çocukların içinde yaşadıkları kültüre uygun olan ölçeklerin geliştirilmesini sağlamaktadır. Okul öncesinde matematik eğitimi alanında gerçekleştirilen çalışmalar içerisinde ölçek geliştirme veya uyarlama çalışmalarının oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi Türkiye’de henüz gelişmekte olan bir alan olduğu için gerek çocuk, öğretmen, öğretmen adayı, gerekse aile ve ortam ile ilgili geliştirilen veya uyarlanan ölçekler var olan durumun ortaya konması açısından oldukça değerlidir.

Nitel araştırmalar içerisinde, tarihi araştırma, eylem araştırması, kuram oluşturma, etnografik araştırma, fenomenoloji, anlatı araştırması gibi birçok desen olduğu bilinmektedir (Merriam, 2015; Savin-Baden ve Major, 2013). Oysa matematik eğitimi alanında yapılan çalışmalarda, çocukların veya öğretmenlerin görüşlerinin ele alındığı araştırmaların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Araştırmacının doğrudan katılımcı olarak belirli bir durumun koşullarını değiştirmeye yönelik bilgi elde etmeyi amaçlayan eylem araştırmaları veya belirli bir grubun üyeleriyle ilişki kurmak, kültürel yapılarını veya bu yapıları oluşturan davranış ve deneyimleri açıklamayı amaçlayan etnografik araştırmalar alanda değerli görülen araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2018). Dolayısıyla alandaki en büyük gereksinim, farklı araştırma yöntemleri kullanılarak matematik eğitime ilişkin mümkün olduğunca farklı kaynaklardan derin ve nitelikli bulgular elde ederek bakış açısının genişletilmesidir.

Yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak sıklıkla anket ve çocukların matematik gelişimini belirlemeye yönelik ölçeklerin kullanıldığı görülmüştür. Ulutaş ve Ubuz (2008) tarafından yapılan çalışma da bu bulguyu desteklemektedir. Çalışmalarda matematik kavramlarından en çok sayı kavramı üzerinde durulduğu görülmekle birlikte işlem ve geometrik şekilleri tanıma gibi temel kavramlara da yönelik ölçeklerin kullanıldığı belirlenmiştir. İncelenen araştırmaların temel aldığı konular arasında matematik süreç becerilerini ölçmeye yönelik değerlendirme araçlarının da oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. NCTM’nin (2000), matematik eğitime ilişkin olarak matematik içerik ve süreçlerinin birlikte ele alındığı bir yaklaşımın çocukların matematiksel düşüncelerini ve matematik başarılarını geliştirmede son derece etkili

olduğunu ifade ettiği dikkate alındığında bu konuda kullanılan ölçme araçlarında da bu yönde bir yaklaşımın olması gerektiği düşünölmektedir. Öğretmenler ve öğretmen adayları ile yapılan çalışmalarda tutum, inanç ölçeklerinin veya öz yeterlik anketlerinin ve görüşme formlarının sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir.

Araştırmalarda yer alan örneklem grupları incelendiğinde çoğunlukla grupların çocuklardan olduğu belirlenmiştir. Ancak bu bağlamda örneklem gruplarının çocuklarla birlikte aile, öğretmen, ortam vb. değişkenleri birlikte ele alan bir yaklaşım içerisinde olması çocukların gelişimleri ve onların bu gelişim süreçlerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen unsurları belirlemek açısından çok daha yararlı olacağı söylenebilir. Bununla birlikte çalışmaların kayda değer bir kısmında örnekleme yönteminin belirtilmediği ortaya çıkmıştır. Nicel araştırma yöntemi ile yürütölen çalışmalarda örnekleme yönteminin daha fazla belirtildiği görülürken nitel araştırma yöntemi ile yürütölen çalışmalarda genellikle amaçlı örnekleme yönteminin kullanıldığı bulunmuştur. Büyüköztürk ve Kutlu (2006) tarafından yürütölen araştırmaya göre, incelenen araştırmalarda karşılaştıkları en sık yöntem problemlerinden birinin örneklem ve örnekleme yönteminin tanımlanmasındaki ihmal olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra örneklem yönteminin belirtilmemesinde, Gökteş ve diğerleri (2012), Fraenkel ve Wallen (2003) ile Şimşek ve diğerlerinin (2009) çalışmalarında belirttikleri gibi araştırmacıların yöntem konusundaki bilgilerinin sınırlı olabileceği durumu gösterilebilmektedir. Oysa araştırmacının yöntem kısmında örnekleme ilişkin tüm bilgilerin detaylı bir şekilde yazılması araştırmacının iç geçerliliğine katkı sağlayan önemli bir unsurdur.

Yapılan çalışmalarda kullanılan veri analiz yöntemleri incelendiğinde ise daha çok temel istatistiksel analizlerin tercih edildiği söylenebilir. Bağcı ve İvrendi (2016), çalışmasında daha çok nicel araştırma yöntemini tercih eden araştırmacıların çoğunlukla verilerin analizi kısmında betimsel istatistiklere yer verdiklerini belirtmiştir. Tarama çalışmalarının diğer çalışmalara oranla daha fazla yapıldığı dikkate alındığında t-testi ve ANOVA testlerinin yapılması karşılaştırmalı analizlerin fazla sayıda yapıldığının göstergesidir. Bu analizlerin yapılmasının sebebi değişkenler arasında incelenen özelliklerin daha kolay açıklanabilecek şekilde kurgulanması veya nispeten daha kolay yorumlanabilmesidir (Selçuk vd., 2014). Bunun yanı sıra araştırmalarda kullanılan veri analiz teknikleri ve neden kullanıldıklarıyla ilgili bilgilerin araş-

tırma raporuna detaylı bir şekilde yazılması gerekmektedir (Erkuş, 2004). Nihayetinde kullanılan veri analiz teknikleri araştırmanın geçerliliğine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak 2012-2019 yılları arasında okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun araştırma makalesi olduğu ve tez sayısının neredeyse üçte bir oranında daha az olduğu; 2012-2017 yılları arasında matematik eğitimine ilişkin çalışmalarda düzenli bir artış olduğu; incelenen makalelerinin yarıdan fazlasının uluslararası indekslerde taranan dergilerde yayımlandığı buna karşın SSCI’da taranan çalışma sayısının oldukça az olduğu; araştırmaların büyük bir kısmında çocukların ardından sırasıyla öğretmen adayı, öğretmen, aile ve çeşitli dokümanlarla ilgili konuların tercih edildiği; çalışmalarda nicel araştırma metodunun daha çok kullanıldığı, bunu nitel ve karma yöntemin kullanıldığı çalışmaların izlendiği; veri toplama aracı olarak sıklıkla anket ve çocukların matematik gelişimini belirlemeye yönelik ölçeklerin kullanıldığı ve buna paralel olarak örneklem/çalışma gruplarının büyük bir kısmının çocuklardan oluştuğu; çalışmaların kayda değer bir kısmında örnekleme yönteminin belirtilmediği ve bu duruma nicel araştırma yöntemi kullanılan çalışmalarda daha fazla rastlandığı; nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmalarda genellikle amaçlı örnekleme yönteminin tercih edildiği; veri analiz yöntemleri incelendiğinde ise her üç araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmalar için daha çok temel istatistiksel analizlerin yapıldığı belirlenmiştir.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda bundan sonraki süreçte, matematik eğitimi alanında yapılan araştırmaların düzenli aralıklarla (örneğin beş yılda bir gibi) incelenmesi ve bu incelemelerde çalışmaların niteliksel özelliklerinin dikkate alınması önerilebilir. Söz konusu alanla ilgili hazırlanan makalelerin yayın kapsamı matematik eğitimi ya da matematik ve fen eğitimi olan ulusal ve/veya uluslararası dergilerde yayımlanması tercih edilebilir. Makalelerin yayımlandığı dergilerin tarandığı indeksler dikkate alınıp kapsamlı çalışmalar planlanarak daha nitelikli dergilerde (SSCI) yayımlanması konusunda araştırmacıları özendirici birtakım teşvikler sunulabilir. Okul öncesi eğitim yeni gelişen bir alan olması nedeniyle gerek çocuk, gerekse öğretmen, öğretmen adayı ve aileler ile ilgili kültüre özgü olarak geliştirilecek ölçeklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda daha sonraki yapılan çalışmalarda matematik eğitimine ilişkin geliştirilen ölçeklerin ele alındığı çalışmalar ayrıntılı olarak incelenebilir. Okul öncesi dönemde matematik eğitimi ile ilgili

araştırmalar incelendiğinde özellikle nicel araştırma yöntemlerinin daha çok tercih edildiği görülmektedir. İleriki araştırmalarda nitel ve karma yöntemin kullanıldığı çalışmalar yapılarak incelenen konuya ilişkin daha nitelikli sonuçlar elde edilmesi sağlanabilir. İncelenen araştırmalarda daha çok temel istatistiksel analizler kullanıldığı belirlenmiştir. Planlanan araştırmalarda ileri istatistikler kullanılarak daha nitelikli bulgulara ulaşılması sağlanabilir. İncelenen araştırmaların büyük bir kısmının örneklem grubunu çocukların oluşturduğu görülmektedir. Daha sonraki çalışmalarda sadece ocuk değil ocunun çevresindeki ailesi, öğretmeleri, eğitim ortamı, ev ortamı gibi unsurların birlikte ve ayrı ayrı ele alındığı farklı araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalar planlanabilir. Okul ncesi eğitime yönelik dokümanların (okul öncesi eğitim programı, lisans programı, hikaye kitapları, kaynak kitaplar, ders kitapları vb.) farklı değişkenlere dikkate alınarak incelenmesi çocukların potansiyellerini ortaya koyup geliştirmeleri sağlamak açısından yararlı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

A Content Analysis on Studies Conducted on Math Education in Preschool in Turkey

*

Rukiyye Yıldız Altan – Hilal Genç Çopur– H. Elif Dağlıoğlu
Gazi University- Kırşehir Ahi Evran University

Early mathematics education contributes to children’s learning in the short and long term (Björklund, Magnusson ve Palmér, 2018; Newton ve Alexander, 2013S9. Some experimental studies with children revealed that mathematics studies related to the acquisition of mathematical concepts and skills create differences in children’s mathematics competence when they start primary school, and these differences persist throughout their school life and even later (Magnuson, Duncan, Lee ve Metzger, 2016; National Research Council, 2009; Nguyen vd., 2016). This situation reveals that preschool mathematics education is important regarding their future acquisition of successful mathematical thinking skills and readiness towards primary school. Recent developments in the fields of science and mathematics have increased the interests of countries in these fields. An investigation of recent studies on mathematics education offers researchers, educators, and teachers the opportunity to have scientific discussion and inquiry in this field. Since it is important to determine the trends by investigating the studies at regular intervals in terms of shedding light on researchers who works in the relevant field (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). This study differs from other studies in that it includes both research articles and graduate theses on mathematics education in preschool conducted in the last seven years. Besides, the papers included in this study were investigated according to a systematic checklist. Therefore, it is considered that this study will contribute to the field by providing more up-to-date and systematic information and guide research activities to be conducted afterward.

The purpose of the current study is to investigate the graduate theses and research articles conducted in 2012-2019 on mathematics education in the preschool period in Turkey. This study was designed as a descriptive, qualitative study in which a synthesis of studies on preschool period mathematics

education in Turkey was conducted. The studies included in the present study were selected by criterion sampling which is one of the purposive sampling methods. The criteria were determined as being published in the last seven years in the mathematics education in pre-school, at least one of the researchers' being based in Turkey, for graduate theses, being conducted in Turkey between June 2012 and March 2019 on mathematics education in preschool, and for the research articles being published in journals indexed in national and international indexes in Turkish or English language. As a result of the literature review conducted per the determined criteria, a total of 131 studies on mathematics education in the pre-school period were collected. While 47 of these studies were graduate theses, 84 were research articles. Since the 16 articles were based on graduate theses (11 of them were used the data from master's theses and 5 of them from PhD theses), those theses were not included in the study. Therefore, a total of 115 studies were examined within the scope of the current study. To examine the studies included in the present study, the "Research Examination Checklist" developed by the researchers based on the "Article Classification Form" created by iltaş, Güler, and Sözbilir (2012) was used. The data were analyzed with the inductive content analysis approach. The studies examined were coded by the researchers separately and the agreement between the coders was calculated. The reliability of the data analysis was tested using Miles and Huberman's (1994) formula. Accordingly, the agreement percentage between coders was found as .95.

The findings of the study revealed that the majority of the studies were research articles and the ratio of theses was almost one third less; regarding their publication years, studies on mathematics education increased between 2012 and 2017, but this increase was not seen in 2018-2019 and more than half of the articles were published in journals indexed by international institutions, and most of these journals were journals of education faculties or educational sciences institutes. It was found out that the number of quality studies indexed in international indexes within the scope of SSCI was quite low. In most of the studies, the research subjects were either the children or the pre-service teachers, teachers, parents, and various documents. It was determined that the quantitative research method was used more frequently in studies, this was followed by studies that adopted a qualitative and mixed-method

design. Questionnaires and scales were frequently used to determine the mathematics development of children as data collection tools, and in parallel to this, a large part of the sample/study group consists of children. In studies using qualitative research methods, the purposive sampling method is usually preferred. On the other hand, the data analysis methods were found to as using basic statistical analysis for studies in which all three research methods were used. According to the results of the study, it may be suggested that the studies in the field of mathematics education should be examined regularly (such as every five years) and the quality of the studies should be considered in these examinations. Since preschool education is a developing field, there is a need for culture-specific scales for children, teachers, preservice teachers, and parents. Therefore, studies on the scales developed for mathematics education can be examined in detail in future studies. On the other hand, it was revealed that the samples of most of the studies examined consist of children. In future studies, studies using different research methods may be planned in which factors such as not only the child but also the child’s parents, teachers, educational environment, home environment may be handled together and separately.

Kaynakça / References

- Bağcı, B. ve İvrendi, A. (2016). Türkiye’ de okul öncesi dönem matematik becerileri ve eğitimi araştırmaları: sentez çalışması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(2), 395- 425.
- Baki, A., Güven, B., Karataş, İ., Akkan, Y. ve Çakıroğlu, Ü. (2011). Trends in Turkish mathematics education research: From 1998 to 2007. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 57-68.
- Baki, A. ve Hacısalıhoğlu-Karadeniz, M. (2013). Okul öncesi eğitim programının matematik uygulama sürecinden yansımalar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 619-636.
- Björklund, C., Magnusson, M. ve Palmér, H. (2018) Teachers’ involvement in children’s mathematizing – beyond dichotomization between play and teaching, *European Early Childhood Education Research Journal*, 26(4), 469-480. DOI: 10.1080/1350293X.2018.1487162.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.

- Büyüköztürk, Ş., ve Kutlu, Ö. (2006). Sosyal bilim araştırmalarında yöntem sorunu. *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık-2006-I. Ulusal Kurultay Bildirileri* içinde (s. 113–122). Ankara: TÜBİTAK.
- Claesens, A., ve Engel, M. (2013). How important is where you start? Early mathematics knowledge and later school success. *Teachers College Record*, 115(6), 1-29.
- Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. M. Sözbilir (Çev.) Ankara: Pegem.
- Cohen, L., Manion, L., ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). New York: Routledge.
- Çiltaş, A., Gürsel, G. ve Sözbilir, M. (2012). Türkiye’de matematik eğitimi araştırmaları: Bir içerik analizi çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 565-580.
- Dağlıoğlu, H.E., Dağlı, H. ve Kılıç, N.M. (2014). Okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının matematik eğitimi dersine karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açasından incelenmesi. *International Conference On Educational Research And Social Sciences Proceedings Book*, 293-304, Ankara: Pegem Akademi.
- Dağlıoğlu, H. E. ve Genç, H. (2018). Öğretmen yetiştirme ve okul öncesi öğretmenin özellikleri. G. Haktanır (Ed.). *Erken çocukluk eğitimine giriş* içinde (s. 175-222). Ankara: Anı.
- Deretarla Gül, E. (2018). Türkiye’deki okul öncesi eğitim. G. Haktanır (Ed.). *Erken çocukluk eğitimine giriş* içinde (s. 111-174). Ankara: Anı.
- ÜAK. (2019). *Doçentlik başouuru şartları*. http://www.uak.gov.tr/temelalan/TA_Tablo1_2019M_071217.pdf adresinden erişilmiştir.
- Erkuş A. (2004). Bazı tıp dergilerinin son sayılarındaki makalelerin yöntemsel ve istatistiksel açasından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 5(2), 176–181.
- Fraenkel, J. R., ve Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill.
- Ginsburg H. P., Duch, H., Ertle, B., ve Noble, K. G. (2012). *How can parents help their children learn math?* içinde: B. H. Wasik (Ed.), *Handbook of family literacy*. UK: Routledge.
- Gökmen, Ö.F., Uysal, M., Yaşar, H., Kırksekiz, A., Güvendi, G. M. ve Horzum, M. B. (2017). Türkiye’de 2005-2014 yılları arasında yayınlanan uzaktan eğitim tezlerindeki yöntemsel eğilimler: Bir içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 1-25.
- Göktaş, Y., Yeşildağ-Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M ve Sözbilir, M. (2012). Türkiye’deki eğitim araştırmalarında eğilimler: Bir içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 443-460.

- Güven, Y. ve Gök Çolak, F. (2019). Erken çocukluk dönemi matematik eğitiminde ailenin ve öğretmenin rolü. G. Uludağ (Ed.), *Erken çocukluk döneminde matematik eğitimi*. içinde Ankara: Nobel.
- Hart, L.C., Smith, S.Z., Swars, S.L., ve Smith, M.E. (2009). An examination of research methods in mathematics education (1995-2005). *Journal of Mixed Methods Research*, 3(1), 26-41.
- İnal Kızıltepe, G., Öztürk Samur, A. ve Tekin, H. (2018). Çocuk kitapları yoluyla matematik becerilerinin kazandırılmasına yönelik yapılmış araştırmaların incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 106-123.
- İnceoğlu, G. (2009). Matematik eğitimi ve matematik öğretimi alanında yapılan tezlerin bir değerlendirmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 4(3), 1046-1052.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel.
- Kayhan, M., ve Özgün-Koca S.A. (2004). Matematik eğitiminde araştırma konuları: 2000–2002. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 72–81.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Lubienski, S.T., ve Bowen, A. (2000). Who's counting? A survey of mathematics education research 1982–1998. *Journal for Research in Mathematics Education*, 31(5), 626–633.
- Lundetræ, K., Gabrielsen, E., ve Mykletun, R. (2010). Do basic skills predict youth unemployment (16- to 24-year-olds) also when controlled for accomplished uppersecondary school? A cross-country comparison. *Journal of Education and Work* 23, 233–254.
- Magnuson, K., Duncan, G. J., Lee, K. T. H., ve Metzger, M. W. (2016). Early school adjustment and educational attainment. *American Educational Research Journal*, 53, 1198–1228.
- MEB (2017). *Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü öğretmenlik mesleği yeterlikleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev.). Ankara: Nobel.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. California: Sage.
- National Council of Teachers of Mathematics (NCTM) (2000). *Principles and standards for school mathematics*. Reston, VA: NCTM.

- National Council of Teachers of Mathematics (NCTM) (2006). *Curriculum focal points for prekindergarten through grade 8 mathematics: A quest for coherence*. Reston, VA: Author.
- National Research Council (2009). *Mathematics in early childhood: Learning paths toward excellence and equity*. Washington, DC: National Academy.
- Newton, K. J., ve Alexander, P. A. (2013). Early mathematics learning in perspective: Eras and forces of change. In, ed. L. D. English and J. T. Mulligan, *Perspectives on reconceptualizing early mathematics learning* (s. 5–28). Dordrecht: Springer.
- Nguyen, T., Watts, T. W., Duncan, G. J., Clements, D. H., Sarama, J. S., Wolfe, C., ve Spitler, M. E. (2016). Which preschool mathematics competencies are most predictive of fifth grade achievement? *Early Childhood Research Quarterly*, 36, 550–560.
- OME, (2014). *Ontario Ministry of Education doing mathematics with your child, kindergarten to grade 6: A parent guide*. Ontario, USA.
- Orçan Kaçan, M., Yazıcı, E. ve Kandır, A. (2017). Ebeveynlerin çocukların matematik eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 301-319.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3d Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni [Qualitative research methods, qualitative research and research design according to five approaches]*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. ed./Trans. Ed.). Ankara: Siyasal.
- Sarama, J. ve Clements, D. H. (2009). *Early childhood mathematics education research learning trajectories for young children*. New York: Routledge.
- Savin-Baden, M. ve Major, C.H. (2013). *Qualitative research: The essential guide to theory and practice*.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve Dündar, H. (2014). Eğitim ve Bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.
- Sertsöz, A., ve Temur, Ö. D. (2017). 6 yaş çocuklarına öyküleştirme yöntemi ile verilen matematik eğitiminin çocukların matematik başarılarına etkisinin incelenmesi. *Academy Journal of Educational Sciences*, 1(1), 1-10.
- Şimşek, A., Özdamar, N., Uysal, Ö., Kobak, K., Berk, C., Kılıçer, T. ve Çiğdem, H. (2009). İki binli yıllarda Türkiye’deki eğitim teknolojisi araştırmalarında gözlenen eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 941-966.

- Tatar, E. ve Tatar, E. (2008). Fen bilimleri ve matematik eğitimi araştırmalarının analizi II: Anahtar Kelimeler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(16), 89–103.
- Ulutaş, F., ve Ubuz, B. (2008). Matematik eğitiminde araştırmalar ve eğilimler: 2000 ile 2006 yılları arası. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(3), 614–626.
- Yücedağ, T. ve Erdoğan, A. (2011). 2000–2009 Yılları arasında matematik eğitimi alanında Türkiye’de yapılan çalışmaların bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 825–838.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, K., Dedeoğlu-Orhun, B., Kılıç-Şahin, H. ve Bahar, H. Ö. (2010). Türkiye’de eğitim denetimi alanında bilimsel bilgi üretimi: Eğitim dergileri ve bilimsel toplantılar örneği. II. *Uluslararası Katılımlı Eğitim Denetimi Kongresi* içinde (s.300–310). Kütahya: DPÜ Eğitim Fakültesi & TEMSEN.
- Zhang Y., ve Wildemuth, B. M. (2009). Qualitative analysis of content. İçinde B. M. Wildemuth (Ed). *Applications of social research methods to questions in information and library science* içinde (s. 308- 319). California: Libraries Unlimited.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldız Altan, R., Genç Çopur, H. ve Dağlıoğlu, E. H. (2021). Türkiye’de okul öncesi dönemde matematik alanında yapılan çalışmalara ilişkin bir içerik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 619-653. DOI: 10.26466/opus.778998

AK Parti ve CHP'nin 2018 Seçim Beyannamelerinde Özgürlük Sorunsalının Kavramsallaştırılması Üzerine Mukayeseli Bir Değerlendirme

DOI: 10.26466/opus.842381

*

Ahmet Kızılkaya *

* Dr., T C. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara/Türkiye

E-Posta: ahmetkizilkaya11@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7275-3664](https://orcid.org/0000-0002-7275-3664)

Öz

Siyasal iktidarın barışçıl bir biçimde el değiştirdiği 1950 seçimleriyle başlayan süreç, Batı demokrasilerine özgü aktör, kavram ve mekanizmaların içselleştirilmesine olanak sağlayarak Türkiye'nin demokrasi kültürünün gelişmesine ciddi bir katkı sunmuştur. Çok sayıda yerel seçim, genel seçim ve referandum tecrübesine dayalı olarak gelişen bu süreç, modern demokrasinin özünü ve siyasal katılımın ana imkânını oluşturan muhtelif siyasal partilerin rekabetine sahne olmuştur. 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimler, hem Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin uygulamaya geçmesine imkân tanıyan niteliği dolayısıyla hem de ittifaklar aracılığıyla seçime girilmesine olanak sağlayan düzenlemenin ilk örneğini oluşturması nedeniyle, Türkiye'nin demokrasi tarihi bağlamında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu çalışmada, 3 Kasım 2002 seçimlerinden beri ülkenin yönetimini tek başına elinde bulunduran ve Cumhur İttifakı'nın en büyük bileşenini oluşturan AK Parti ile 3 Kasım 2002 seçimlerinden bu yana ana muhalefet rolünü üstlenen ve Millet İttifakı'nın en büyük bileşenini temsil eden CHP'nin 24 Haziran 2018 seçim beyannamelerinin özgürlük sorunsalı bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. İnceleme kapsamında, her iki siyasal partinin seçim beyannamesi, demokrasi, vatandaşlık, Kürt sorunu, sivil toplum, basın özgürlüğü ve inanç özgürlüğü gibi temalar üzerinden mukayese edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *AK Parti, CHP, özgürlük sorunsalı, seçim beyannamesi, 24 Haziran seçimleri.*

A Comparative Evaluation on the Conceptualization of Problematique of Freedom in 2018 Election Manifestoes of the AK Party and CHP

*

Abstract

The process that started with the peacefully government change in the 1950 elections, has contributed to development of Turkey's democracy culture by enabling Turkey to interiorize the actors, concepts and mechanisms which are specific to Western democracy. This process, which improved based on the experience of many local elections, general elections and referendums, witnessed the competition of various political parties, which constitute the essence of modern democracy and the basic means of political participation. General elections held on June 24, 2018 has constituted an important turning point in the historical context of Turkey's democracy due to both their nature that enables the Presidential Government System to be put into practice and setting the first precedent of the regulation that enables election through alliances. In this study, it is aimed to examine the June 2018 election manifestoes of both the AK Party, which has been the sole ruler of the country since the 3 November 2002 elections and constitutes the largest component of the People's Alliance, and the CHP, which has held the main opposition role since the 3 November 2002 elections and represents the largest component of the Nation Alliance, in the context of the problematique of freedom. Within the scope of the analysis, the election manifestoes of both political parties were compared on themes such as democracy, citizenship, the Kurdish issue, civil society, liberty of press and freedom of belief.

Keywords: *The AK Party, The CHP, problematique of freedom, election manifesto, 25 June elections.*

Giriş

Özgürlük kavramı, tek ve kuşatıcı bir tanımın içine yerleştirilemeyecek kadar geniş ve zengin bir anlamlar örgüsünü ihtiva etmekle birlikte, onu hem insan varlığının özünü oluşturan soyut bir kategori hem de o varlığa verili potansiyelin dış dünyada kendisini gerçekleştirebilmesinin somut koşullarını sunan bir eyleyebilme imkânı olarak tarif etmek mümkündür. Sözlük anlamına bakıldığında, özgürlük kavramının, en genel biçimiyle, kişinin kendi kendisini belirlemesi, denetlemesi, yönlendirmesi ve kendi iradesi ile gücüne dayanarak karar vermesi şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Cevizci, 1999, s. 667). İnsanın doğal varoluşuna yapışık bir nitelik olarak özgürlük salt bir potansiyelle istinat ederken, söz konusu potansiyeli dışsallaştıran etkenlerin, tek tek kişilerin bireysel yönelimlerinden ait olunan toplumsal ve kültürel çevrenin kabullerine, içinde bulunulan zaman ve mekânın koşullarından tabi olunan siyasal otoritenin karakterine dek uzanan geniş bir zeminde/zemin aracılığıyla şekillendiği söylenebilir.

Özgürlüğü, insana özgü soyut bir potansiyel olmaktan çıkararak dış dünyanın gerçekliği içinde kullanılan somut bir düşünce ve eylem biçimine dönüştüren ve ona toplumsallık ve dolayısıyla siyasallık kazandıran bütün bu etkenler, kadim insanlık tarihinin akışı içinde daralıp genişleyerek günümüze kadar ulaşan bireysel ve kolektif mücadelelerin neticesinde şekillenmiş ve hem hukuk disiplininin özünü hem de modern devlet aygıtının temel formasyonunu oluşturmuştur. Hukuk disiplini, insanların doğuştan sahip olduğu ya da sonradan elde ettiği hak ve özgürlüklerin toplumsal, kamusal ve siyasal düzeyde karşılık bulabilmesinin ilke ve kurallarını tesis ederken; devlet aygıtı, bu hak ve özgürlüklerin 'tanınmasına', 'kullanılmasına', 'sınırlandırılmasına' (Akın, 1974, s.277) dönük bir işlevselliğe sahip olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Günümüzde ülkeleri ve toplumları hak ve özgürlükleri tanımlama, kullanma ve sınırlandırma kriterlerine dayalı olarak kabaca üçe ayırmamız mümkündür: Siyasal, hukuksal ve toplumsal varlığını, hak ve özgürlüklerin mümkün olan en geniş şekilde tecessüm etmesi için biçimlendirmiş-biçimlendiren ülkeler; bunları söylem düzeyinde kabul eden ancak çoğunlukla uygulamaya dönüştürmeyen/yansıtmayan ülkeler ve kendisini hiçbir şekilde bu hususlarla kayıtlı görmeyen ülkeler. Esasında bu sınıflandırmayı siyaset bilimi literatüründeki tanımıyla uyumlu olarak gelişmiş demokrasi-

ler, az gelişmiş demokrasiler ve anti-demokratik rejimler şeklinde ifade etmek de mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, evrensel düzeyde kabul görmüş hak ve özgürlüklerin bir ülkede kendisine bulduğu ya da bul(a)madığı karşılıklar, söz konusu ülkenin demokratikleşme indeksinin ne düzeyde olduğunu ortaya koyan ölçütler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hak ve özgürlük kavramları ile demokrasi kavramı arasındaki bu yakın ve doğru orantılı ilişkiselliğin sağlıklı şekilde formüle edildiği ülkelerde, insanların gerek doğuştan getirdiği gerekse sonradan edindiği etnik, kültürel, dinsel, siyasal ve toplumsal özellikler bir çatışma aracı ya da kaynağı olmaktan çıkarılmış; bireysel ve toplumsal nitelikli her türlü farklılık bir arada ve uyum içinde yaşamanın imkânı olarak görülmüştür. Zira insanlığın modernizme koşut bir şekilde işleyen ve tebaadan vatandaşlığa doğru evrilen siyasal ve toplumsal mücadeleler tarihi, ulusların maddi-manevi gelişmesinin ve kalıcı bir barış ortamına kavuşmasının yolunun temel hak ve özgürlüklerin tüm toplumu kuşatacak denli kapsayıcı olmasından geçtiğini gösteren örneklerle doludur. Bugün dünyanın en gelişmiş demokrasileri olarak kabul edilen ve hatta demokrasinin beşiği olarak gösterilen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ve Avrupa Birliği'nin (AB) nasıl kurulduğunu ve hangi referansları esas alarak geliştiğini hatırlamak yeterlidir. Uzunca bir süre devam eden ve köleliğin kaldırılmasıyla sonuçlanan iç savaşın ardından kısa sürede dünyanın iki süper gücünden biri haline gelen ABD ile küresel düzeyde etkili olan ve milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan iki büyük savaşın akabinde kurulan AB'nin siyasal tarihleri, temel hak ve özgürlükler ile demokrasi arasındaki ilişkinin nasıl kurumsallaştırılması gerektiğini gösteren en yetkin örneklerdendir (Kızılkaya, 2013, s.21).

Türkiye de, özellikle çok partili hayata geçtiği 1945 yılından itibaren hak ve özgürlükler ile demokrasi arasındaki ilişkinin görece gelişmiş modellerini ortaya koyan bu örnekleri biçimsel düzeyde de olsa kendisi için temel hedef olarak belirlemiş; Köker'in (2005, s. 219) ifadesiyle "potansiyel olarak liberal-demokratik bir rejime dönüşmeye açık, Batıcı bir zihniyet" ekseninde yol almaya başlamıştır. Çok partili demokratik siyasal yaşam, her ne kadar sık aralıklarla gerçekleşen askeri darbe ve muhtıralar dolayısıyla kesintiye uğramış ve vesayetçi paradigmalardan gölgesi altında kalmış olsa da, Türkiye'nin demokrasi kültürünün gelişmesine ciddi bir katkı sunmuştur. Yaklaşık yetmiş yıldır devam eden bu süreçte Türkiye, geç Osmanlı döneminden bu yana aşına olduğu Batı demokrasilerine özgü aktör, kavram ve meka-

nizmaları derinlikli bir şekilde içselleştirmiştir. Modern demokrasinin özünü ve siyasal katılımın imkânını oluşturan muhtelif siyasal partilerin rekabeti, genel ve eşit oy ilkesine dayalı olarak gerçekleştirilen serbest seçimlerin varlığı ve seçmenlere dönük propaganda sürecini içeren siyasal iletişim olanaklarının etkin bir biçimde kullanılması gibi unsurları bu bağlamda zikretmek mümkündür.

Siyasal iktidarın barışçıl bir biçimde el değiştirdiği 1950 seçimleriyle başlayan süreç, söz konusu unsurların katılımını esas alan bir çizgi içinde ve birçok yerel seçim, genel seçim ve referandum tecrübesini kapsayacak şekilde günümüze kadar devam etmiştir. Türk siyasal tarihinin genel seçimler bağlamındaki en son tecrübesi ise 24 Haziran 2018 tarihinde yaşanmıştır. Bu tarihte yapılan genel seçimler, aynı zamanda Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni yönetim modeline göre gerçekleştirilen ilk seçim tecrübesi olarak da kayıtlara geçmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi ile eş zamanlı olarak gerçekleşen 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri, önceki seçim tecrübelerinden farklı olarak, siyasal partilerin tek başına katılımının yanı sıra, seçim öncesinde bir araya gelerek oluşturdukları ittifaklar aracılığıyla katılımına da imkân sağlamıştır. Bu seçimlerin bir ucunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Büyük Birlik Partisi'nin (BBP) yer aldığı Cumhur İttifakı, diğer ucunda ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti, Saadet Partisi (SP) ve Demokrat Parti'nin (DP) bulunduğu Millet İttifakı oluşmuştur.

Bu çalışmada, Cumhur İttifakı'nın en büyük bileşenini oluşturan ve 3 Kasım 2002 seçimlerinden beri ülkenin yönetimini tek başına elinde bulunduran AK Parti ile Millet İttifakı'nın en büyük bileşenini temsil eden ve 3 Kasım 2002 seçimlerinden bu yana ana muhalefet rolünü üstlenen CHP'nin 24 Haziran 2018 seçim beyannamelerinin, özgürlük sorunsalına denk gelen demokrasi, vatandaşlık, Kürt sorunu, sivil toplum, basın özgürlüğü ve inanç özgürlüğü gibi temalar üzerinden incelenmesi amaçlanmaktadır. İnceleme kapsamında, öncelikle siyasal parti, seçim, siyasal iletişim ve seçim beyannamesi gibi temel kavramlar tanımlanacaktır. Bunu takip eden bölümlerde ise, her iki partinin seçim beyannameleri genel özellikleri itibarıyla analiz edilecek ve özgürlük sorunsalını nasıl algıladıkları-formüle ettikleri mukayeseli olarak ve etraflıca tartışılacaktır.

Temel Kavramlar ve Tanımlar

Toplumsal alandaki bölünme ve çatışmaları yansıtan ve temsil eden aktörler olarak siyasal partileri, kendilerini belirli bir ideolojik kimlik içinde tanımlayan ve yasal/meşru zeminde örgütlenerek toplumsal destek sağlamaya ve devlet aygıtının kontrolünü ele geçirmeye çalışan tüzel kişilikler şeklinde tarif etmek mümkündür (Özbudun, 1975, s.1; Sanbay, 1997, s.10). Siyasal partiler, aynı zamanda vatandaşların yönetsel süreçlere dâhil olmasını sağlayan ve “modern devleti geleneksel devletten ayıran en önemli öge olan” (Özer, 1988, s.156) siyasal katılımı gerçekleştirmenin birincil aracı olarak da işlev görmektedir.

Siyasal partilerin dışında, demokratik bir sistemin zorunlu koşulu olan bir başka önemli unsur da seçim olgusudur. Seçmenlerin, siyasal partiler aracılığıyla irade ve tercihlerini ortaya koymasını sağlayan mekanizma olan seçim olgusunu, en genel ifadesiyle, yönetenlerin yönetilenler tarafından belirlendiği ve yetkilendirildiği bir işlem olarak tarif etmek mümkündür (Türk, 2006, s.76). Demokratik bir sistemde, ülkenin belirli bir süre zarfında hangi parti/partiler tarafından yönetileceği (iktidar) ve hangi parti/partiler tarafından denetleneceği (muhalafet) hususu, yalnızca genel ve eşit oy ilkesine dayalı olarak gerçekleştirilen serbest seçimler aracılığıyla belirlenir (Türk, 2006, s.77).

Bu seçimlerin adil ve özgür bir rekabet ortamında gerçekleştirilebilmesi hususu ise siyasal iletişim/siyasal pazarlama kavramları ile tariflenen alana işaret etmektedir. Siyasal iletişim kavramı, siyasal aktörlerin ideolojik amaç ve projeksiyonlarını muhtelif grup, ülke ya da bloklardan oluşan hedef kitleye kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek üzere kullandığı çeşitli iletişim tür ve tekniklerini içermektedir (Aziz, 2007, s. 4). Toplumsal inkanın sağlanması ve toplumsal rızanın üretilmesini amaçlayan bu iletişim süreci, dönemsel koşul ve önceliklere bağlı olarak tercih edilen reklam, propaganda ve halkla ilişkiler çalışmalarını ihtiva eden tek yönlü ya da çift yönlü bir çabayı yansıtmaktadır (Uslu, 1996, 790).

Seçim beyannameleri, sözlü iletişim tekniklerinin yanı sıra, yazılı iletişim ve kitle iletişimi şeklinde farklılaşabilen bu yöndeki çabaların en önemli araçlarından biridir. Bu beyannameler, “siyasal partilerin muhtemel iktidarları döneminde yaşama geçirmeyi vaat ettikleri uygulamaları, ülkenin sorunlarına yaklaşımlarını ve bunlara yönelik çözüm önerilerini içeren” (Beriş,

2011, s. 109) ve seçim süreçlerinde kullanılan bağlayıcı metinlerdir. Siyasal partilerin hangi politika alanlarına öncelik verdiğini, bu önceliklerin değişik partiler arasında nasıl farklılaştığını, tüm partilerin vurguladığı ortak önceliklerin olup olmadığını ve belirlenen öncelikler ile ülkenin genel gündemi arasında bir paralellik bulunup bulunmadığını gösteren bu metinler, ilgili siyasal partilerin analiz edilebilmesi açısından önemli bir kaynak niteliğini taşımaktadır (Aytaç, 2017, s. 8-9). Dolayısıyla siyasal iletişim sürecinin merkezi kavramlarından biri olan seçim beyannameleri, yalnızca kampanya dönemleriyle sınırlı bir zaman dilimini incelemeye değil, aynı zamanda siyasal partilerin genel gidişat içindeki konumunu da süreklilik ve değişim ilişkisi içinde irdelemeye/karşılaştırmaya imkân sunmaktadır.

Genel-Tematik Özellikleri Bağlamında AK Parti ve CHP'nin 2018 Seçim Beyannameleri

AK Parti ve CHP'nin 2018 seçimleri öncesinde yayımladıkları seçim beyannameleri, iktidar ve ana muhalefet partilerinin kendilerini nasıl tanımladıklarını, mevcut durumu nasıl ve hangi öncelikler üzerinden analiz ettiklerini ve gelecek projeksiyonlarını hangi temalar ekseninde ve ne türden parametrelere dayalı olarak şekillendirdiklerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu beyannameleri, ele alınan temaların çeşitliliğinden tercih edilen söylemsel araçlara, slogan seçiminden konuların tasnif edilme biçimlerine kadar uzanan geniş bir farklılıklar dizini olarak değerlendirmek de mümkündür. Söz konusu beyannameler, bu yönüyle, adı geçen partilerin seçmenlerle kurduğu/kuracağı ilişkinin özgün karakterini ortaya koyduğu gibi, ideolojik yönelimlerini ve entelektüel birikimini de yansıtmaktadır. Bunları karşılaştırmalı bir bakış açısı içinde irdeleyebilmek için, her iki partinin seçim beyannamelerinin içerdiği genel-tematik özelliklerin/tercihlerin ana hatlarıyla ele alınmasında yarar bulunmaktadır.

'Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye' ve 'Yaparsa Yine AK Parti Yapar' sloganlarıyla yayımlanan AK Parti'nin 2018 seçim beyannamesi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sunuşunu takiben yer verilen geleceğe ilişkin vizyon açıklamasıyla başlamaktadır. Söz konusu vizyon metni, sonraki bölümlerde ortaya konulan ve yedi ana tema ekseninde detaylandırılan başlıkların küçük bir özeti niteliğini taşımakta olup, 'Türkiye'nin her alanda hızlı bir kalkınma sürecine gireceği' vurgusunu öne çı-

karmakta ve 'milli değerlerini evrensel değerlerle buluşturan, güçlü ve büyük Türkiye'nin hep birlikte inşa edileceği' sözü ile sonlandırılmaktadır.

Vizyon metninin hemen ardından gelen ilk bölüm 'yeni yönetim modeli' başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, 24 Haziran seçimlerinin yeni yönetim sistemini hayata geçireceği belirtilmekte ve yeni sistem kapsamında yasama, yürütme ve yargı erklerinin nasıl şekilleneceği izah edilmektedir. Yasama ve yürütme erklerinin temel niteliği 'güçlülük' vurgusu ile, yargı erklerinin temel niteliği ise 'bağımsızlık ve tarafsızlık' vurgusu ile öne çıkarılmaktadır.

AK Parti beyannamesinin ikinci bölümü 'güçlü demokrasi' üst başlığıyla, haklar ve özgürlüklere, din-devlet-ilişisine, katılımcılık ve sivil topluma, şeffaflık ilkesine, adalete ve güven içinde yaşama hakkına değinmektedir. 'İnsan ve toplum' üst başlığını taşıyan üçüncü bölümde, nitelikli eğitim ve öğretimden kültür ve sanata, gençlik ve kadın konusundan çalışma hayatına, yoksullukla mücadeleden istihdama ve göç olgusuna kadar uzanan geniş bir alanı içerecek şekilde muhtelif toplumsal konulara yönelik açıklamalar yapılmaktadır.

Beyannamenin dördüncü başlığı 'istikrarlı ve güçlü ekonomi' adını taşımakta ve istihdam, ticaret, yatırım, özelleştirme, girişimcilik, turizm ve benzeri mali ve ekonomik konuları içermektedir. Beşinci başlıkta, bilim ve teknoloji, gıda ve tarım, dijitalleşme, enerji ve madencilik ile savunma, havacılık ve uzay sanayii alanlarını kapsayan 'stratejik sektörler ve yenilikçi üretim' konusu işlenmektedir. Altıncı bölüm, 'çevre, şehircilik ve yerel yönetimler' üst başlığı altında tasnif edilen küresel ısınma, kentsel dönüşüm, doğal kaynakların yönetimi ve bölgesel kalkınma gibi temaları ihtiva etmektedir. Yedinci ve son bölümde ise mülteciler, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, küresel adalet/ayrımıcılık ve terörle mücadele gibi hususlar 'dış politika ve milli güvenlik' üst başlığı altında ele alınmaktadır. Seçim beyannamesinin içerdiği bütün bu başlıklar altında, öncelikle 3 Kasım 2002 seçimlerinden bu yana süregelen AK Parti iktidarları döneminde yapılan icraatlar anlatılmakta, ardından da bundan sonraki dönemde ulaşılmak istenen hedefler izah edilmektedir. Söz konusu beyanname, halen devam eden ve ileride yapılacağı belirtilen büyük altyapı ve yatırım projelerinin anlatıldığı ek bir bölüm ile son bulmaktadır.

'Millet için geliyoruz' sloganıyla yayımlanan CHP'nin 2018 seçim beyannamesi/bildirgesi ise, partinin kurumsal kimliğinin dayanaklarını oluş-

turduğu belirtilen ilkeleri izah eden manifesto niteliğinde bir metin ile başlamaktadır. Hamasi tonu ve retorik düzeyi oldukça yüksek olan bu metinde, CHP'nin Türkiye'nin kurtuluşuna ve Cumhuriyetin kuruluşuna damgasını vurmuş bir parti olduğu belirtilmekte, insan haklarına ve çoğulcu demokrasiye dayalı bir bakış açısı içinde yirmi birinci yüzyılın da öncü partisi konumunda bulunduğu ifade edilmektedir.

Bu manifestonun ardından, beyannamenin on bir üst başlık altında tasnif edilen bölümlerine geçilmektedir. Mevcut duruma ilişkin analizlerin yapıldığı ve geleceğe dönük hedeflerin açıklandığı bu bölümlerin ilk beşinin diğer bölümlere nazaran daha öncelikli bir şekilde konumlandırıldığı göze çarpmaktadır. 'Demokrasi: hak, hukuk, adalet' üst başlığını taşıyan birinci bölümde, Türkiye'nin demokratik uygar dünyadan uzaklaştığı ve bir tek adam rejimine dönüştüğü iddia edilmekte, bunun önüne geçmek için yapılması hedeflenen düzenlemelere değinilmektedir.

İkinci bölümde, 'ekonomi: üreten, büyüyen, hakça bölüşen Türkiye' üst başlığı altında, ülke ekonomisinin karşı karıya bulunduğu belirtilen olumsuzluklara atıfta bulunulmakta ve bu olumsuzlukları aşmak için geliştirilen kısa, orta ve uzun vadeli hedefler açıklanmaktadır. 'Eğitim: iş garantili, parasız, nitelikli eğitim' üst başlığıyla oluşturulan üçüncü bölümde, eğitimde eşit olanakların sağlanacağı ve yeni bir anlayışın inşa edileceği vurgulanmaktadır. Dördüncü bölümde 'toplumsal barış: kardeşlik ve birlikte yaşam' üst başlığı altında, inançlara saygıyı esas alan özgürlükçü laiklik ilkesinin yaşama geçirileceği ve Kürt sorununun çözüleceği belirtilmektedir. 'Dış politika: istikrar ve itibar' üst başlığını içeren beşinci bölümde, ülkenin kurum ve teamüllerini hiçe sayan bir tek adam diplomasisi yaratıldığı ileri sürülmekte ve dış politikaya ilişkin hedefler ifade edilmektedir. CHP'nin seçim bildirgesinde yer alan diğer altı başlık altında ise, sırasıyla 'kamu yönetimi ve hizmetleri', 'adil ve insan onuruna yaraşır bir çalışma hayatı', 'toplum kesimleri', 'kültür ve sanat', 'kent hakkı' ve 'doğa dostu bir yaşam' üst başlıklarına değinilmekte ve muhtelif konulara ilişkin perspektif ve hedefler izah edilmektedir.

AK Parti ve CHP'nin Seçim Beyannamelerinde Özgürlük Sorunsalı: Mukayeseli Bir İnceleme

24 Haziran seçimleri, 16 Nisan 2017 referandumu ile kabul edilen ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni yönetim modelinin hayata geçirileceği ilk seçim olması hasebiyle, sistem tartışmalarının gölgesinde gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde gerek iktidar partisinin gerekse ana muhalefet partisinin referandum sürecinden bu yana savunageldiği tezler seçim beyannameleri bağlamında bir kez daha yinelenmiş ve partilerin siyasal tutum alışlarındaki temel parametrelerden biri olmuştur. AK Parti, yeni yönetim modeli sayesinde Türkiye'nin yapısal sorunlarını çözeceğini ve daha rasyonel bir biçimde yönetileceğini iddia ederken; CHP, güçlendirilmiş parlamenter sistemin savunuculuğunu üstlenmiştir.

Bu süreç, beyannameler bağlamında öne çıkan ve her iki siyasal partinin de kendi pozisyonlarını ifade etmek üzere başvurduğu 'özgürlük' argümanı ile bu argüman uyarınca geliştirilmiş savlar üzerinden temellendirilmiştir. AK Parti'nin seçim beyannamesinde, yeni yönetim modeli kapsamında yapılacak reformların milli iradeyi güçlendireceği, demokratik siyaset alanını genişleteceği ve vesayetçi yapıları ortadan kaldıracacağı vurgulanmıştır. CHP'nin seçim beyannamesinde ise, her ne kadar yeni yönetim modeli isim olarak zikredilmiş olmasa da, Türkiye'nin 'kişiselleşmiş' ve 'keyfileşmiş' bir tek adam rejiminin tehdidi altında olduğu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) egemenlik haklarının elinden alındığı, kuvvetler ayrılığı ilkesinin yok sayıldığı ve sorunların ancak güçlendirilmiş parlamenter demokrasinin yeniden tesis edilmesiyle çözülebileceği ileri sürülmüştür.

Her iki siyasal partinin, "Türk tipi başkanlık sistemi" olarak da tanımlanan yeni yönetim modeline dönük bu genel perspektifleri, özgürlük sorunsalını hangi kavram ya da kavramlar ekseninde algılayıp formüle ettiklerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. AK Parti, 'milli irade' ve 'demokrasi' kavramları eşliğinde yeni yönetim modelinin özgürlükçü doğasına atıfta bulunurken; CHP, aynı modeli 'tek adam rejimi' ve 'demokrasi krizi'ne yol açmakla suçlamaktadır.

İlgili partilerin bu tutumlarını, 2018 seçimleri için yayımladıkları beyannamelerin özgürlük sorunsalına denk gelen ve demokrasi üst başlığı altında yer verilen muhtelif temalar kapsamında içerdiği açıklamaların detaylarında da görmek mümkündür. AK Parti beyannamesinin demokrasi üst başlığı

altında içerdiği temalar, temel ilkelere atıfta bulunan beş ayrı kategoriye ihtiva etmektedir. Buna karşılık, CHP'nin demokrasi üst başlığı altında yer verdiği temalar, ilkelerin yanı sıra, tanım ve hedefleri de kapsayan ve alt maddeleri de içeren on ayrı kategoride tasnif edilmektedir.

Her iki beyannamenin de, 'demokrasi' konulu bölümleri mevcut duruma ilişkin genel bir değerlendirme ile başlamaktadır. Söz konusu değerlendirme kapsamında, AK Parti'nin seçim beyannamesinde, uzun yıllardır devam eden iktidarları süresince yapılan reform ve çalışmaların kısa bir özeti sunulmakta ve 'milli irade' kavramının bu süreçteki yegane motivasyon kaynağını oluşturduğu ifade edilmektedir. Milli iradenin beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda demokratik hukuk devletini tahkim etme ve vatandaşların hak ve özgürlüklerini genişletme gayesinin, AK Parti'nin bugüne kadarki tüm seçim beyannamelerine ve hükümet programlarına yansıyan en önemli hedefleri arasında yer aldığı belirtilmekte; güçlü demokrasi-nin, ekonomik gelişme ve insani kalkınmanın da temelini oluşturduğu bilinciyle, demokratik standartların daha da yükseltileceği vaat edilmektedir.

CHP'nin seçim beyannamesinde yer alan 'demokrasi' üst konulu genel değerlendirme ise, 'hak', 'hukuk' ve 'adalet' vurgularını öne çıkaran bir perspektif içinde geliştirilen ve AK Parti'nin 3 Kasım 2002 seçimlerinden beri süregelen iktidarları dönemindeki politika ve uygulamaları eleştiren tezlere dayanmaktadır. Gücü tek elde toplamaya çalışmakla ve siyasal çoğulculuk ile serbest seçim mekanizmalarını ortadan kaldırmakla itham edilen ve 'saray rejimi' olarak tanımlanan AK Parti iktidarının, özgürlükleri ve hukuku kendi varlığına karşı bir tehdit olarak algıladığı, bu nedenle de demokrasi için en büyük tehlike kaynağı haline geldiği iddia edilmektedir.

CHP'nin seçim beyannamesinde, 'tek adam rejimi', 'otoriter tek adam rejimi', 'saray rejimi' ya da 'baskıcı ve tekçi iktidar' gibi tanımlamalara sıklıkla başvurulduğu gözlenmektedir. Bu tanımlamaların tamamı, Türk demokrasisini kurumsuz ve kuralsız bıraktığı ileri sürülen AK Parti iktidarının yol açtığı belirtilen 'otoriter yönetim anlayışını' betimlemek üzere kullanılmaktadır. Bu tanımlamalar eşliğinde tasvir edilen 'anti-demokratik gerçekliğin' önüne geçmek içinse 'özgür yurttaşlar cumhuriyeti' şeklinde isimlendirilen bir vaatler/hedefler listesi sunulmaktadır. Bu liste kapsamında, askıya alınan ya da ihlal edilen anayasal ve evrensel hakların yeniden ihya edileceği, ifade ve eleştiri özgürlüğünün sınırlarının genişletileceği ve özgürlükçü demokrasinin önündeki tüm engellerin kaldırılacağı belirtilmektedir.

CHP'nin seçim beyannamesinde yer verilen ve kendisini hedef alan bu ağır iddia ve ithamlara karşın, AK Parti, hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde bireysel hak ve özgürlükleri evrensel bir miras ve anayasal düzenin temel ahlaki referansı olarak kabul ettiğini, geride bıraktığı 16 yıllık iktidarları döneminde de bu kabule uygun bir perspektif ile hareket ettiğini anlatan çok sayıda örnekten bahsetmektedir. Söz konusu örnekler aracılığıyla, anti-demokratik ve yasakçı düzenlemelerin sonlandırılmasından insan hakları alanında gerçekleştirilen reformlara, sivil toplumun alanının genişletilmesinden muhtelif toplumsal grupların hak ve özgürlük sorunlarının giderilmesine dek uzanan geniş bir icraat listesi sunulmakta ve demokratikleşme sürecinin bundan sonraki dönemlerde de aynı hız ve kararlılıkla sürdüreceği ifade edilmektedir.

Görülebileceği üzere, her iki siyasal parti de, demokrasi üst başlığı altında hak ve özgürlükler kavramına merkezi bir yer ve önem atfetmektedir. AK Parti'nin beyannamesi, iktidar partisi olmanın doğal bir sonucu olarak, geçmişteki olumlu uygulamaların aktarımını ve geleceğe dönük hedefleri içerirken; CHP'nin beyannamesi, ana muhalefet partisi olmanın doğal bir sonucu olarak, geçmiş ve mevcut uygulamaların eleştirisi ile ileriye dönük vaatleri kapsamaktadır. Tabii beyannamelerin geçmiş ve mevcut duruma yönelik olarak içerdiği analizleri ve ileriye dönük vaatleri, yalnızca iktidarda ya da muhalefette olmanın getirdiği doğal bir refleks ve ayırım olarak nitelendirmek de doğru değildir. Zira bu hususlar aynı zamanda iktidar ve ana muhalefet partisinin özgürlük sorunsalını nasıl algıladıklarını gösteren genel ideolojik perspektiflerini ve gelecek vizyonlarını da ortaya koymaktadır.

2018 seçim beyannamelerinin özgürlük sorunsalına denk gelen bazı parametreler eşliğinde mukayese edilmesi konunun anlaşılması bakımından elzemdir. Bu noktada, özellikle vatandaşlık kavramının nasıl tanımlandığı, Kürt sorununun ne ölçüde ve hangi kapsamda zikredildiği, sivil toplum olgusunun hangi bağlamlarda ele alındığı, basın/basın özgürlüğünün ne şekilde konumlandırıldığı ve inanç özgürlüğünün nasıl temellendirildiği gibi sorular önem kazanmaktadır.

AK Parti ve CHP'nin seçim beyannameleri incelendiğinde, vatandaşlık kavramının birbirine yakın bir içerikle ve neredeyse benzer sözcüklerle tanımlandığı gözlenmektedir. Her iki siyasal parti de 'eşit vatandaşlık' vurgusunun altını çizmekte; inancı, kimliği, kökeni ya da bireysel farklılıkları dolayısıyla kimsenin dışlanmadığı evrensel nitelikli bir vatandaşlık tanımını

benimsediğini ifade etmektedir. Ancak aralarındaki bu benzerliklere rağmen, AK Parti'nin vatandaşlık tanımında 'kapsayıcı vatandaşlık' vurgusu öne çıkarılmakta, CHP'nin tanımında ise 'özgürlükçü vatandaşlık' anlayışına öncelik verilmektedir.

AK Parti ve CHP'nin vatandaşlık tanımları arasındaki bu nüans, Türkiye'nin önemli ve öncelikli konularından ve değişmeyen gündem maddelerinden biri olan Kürt sorununa dönük yaklaşımlarının da özünü oluşturmaktadır. AK Parti'nin seçim beyannamesinde 'Kürt sorunu' şeklinde bir ifade ya da tanım kullanılmamış olmakla birlikte, geride bırakılan 16 yıllık iktidar dönemi içinde Kürt vatandaşlarının her türlü insani meselesinin demokrasi ve refah sorunu olarak görüldüğü; ret, inkâr ve asimilasyon politikalarına son verildiği belirtilmektedir. Buna mukabil, CHP'nin seçim beyannamesinde, Kürt sorunu, münhasıran kendisi için ayrılmış özel bir başlık altında incelenmektedir. Cumhuriyet tarihinin en önemli sorunlarının başında geldiği belirtilen Kürt sorununun, CHP'nin olası bir iktidarında özgürlük, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinden hareketle kalıcı ve nihai bir biçimde çözüleceği ifade edilmektedir.

2018 seçim beyannamelerinin sivil toplum merkezli yaklaşımları da, özgürlük sorunsalının anlaşılmasına dönük önemli parametrelerden birini oluşturmaktadır. AK Parti beyannamesinde, ileri demokrasilerin standartlarına kavuşmak için vatandaşın katılımını esas alan güçlü bir sivil toplumun varlığına yönelik ihtiyacın altı çizilmekte; bugüne kadar yapıldığı gibi, bundan sonra da sivil toplumun geliştirilmesine dönük faaliyetlere devam edileceği belirtilmektedir. Muhtelif hukuksal düzenlemeleri, kurumsal yenilikleri, mali yardımları ve benzeri hususları içeren bu faaliyetler aracılığıyla, çağdaş dünya ile bütünleşmiş güçlü bir sivil toplumun inşasının hedeflendiği açıklanmaktadır. CHP beyannamesinde ise, özgürlükçü demokrasinin ve denge denetleme mekanizmalarının vazgeçilmez bir unsur olarak tanımlanan sivil toplumun gelişmesinin önündeki engellerin kaldırılacağı, siyasal baskı ve müdahalelerden kurtarılacağı, kurumsal ve mali özerkliklerinin sağlanacağı vurgulanmaktadır. Yaklaşımlarındaki bu farklılıklara karşın, her iki parti de, sivil toplum olgusunu katılımcı bir demokrasinin gereği olarak gördüğünü belirtmekte ve seçim beyannamesinin önemli bir başlığı olarak konumlandırmaktadır.

Demokrasinin vazgeçilmez öğelerinden bir başkası olan basın/basın özgürlüğünün ise her iki partinin seçim beyannameleri kapsamında asimet-

rik bir şekilde konumlandırıldığı gözlenmektedir. AK Parti'nin seçim beyannamesinde basın/basın özgürlüğü kavramı yalnızca bir kez geçerken, CHP'nin seçim beyannamesinde münhasıran bu kavram için tahsis edilmiş uzun sayılabilecek bir bölüm bulunmaktadır. İktidar partisinin beyannamesinde yalnızca basın özgürlüğünün genişletildiği yönündeki vurguyla iktifa edilirken; ana muhalefet partisinin beyannamesinde, basının dördüncü kuvvet olarak tanımlanmasından internet ve sosyal medya yasaklarının kaldırılmasına, tutuklu gazetecilerin serbest bırakılmasından devlet sırrı kavramının kapsamının daraltılmasına kadar uzanan detaylı bir analiz yapılmaktadır.

AK Parti ve CHP'nin 2018 seçim beyannamelerinde karşılık bulan önemli bir konu başlığı da inanç özgürlüğüdür. Her iki parti de konuyu laiklik ilkesi temelinde ele almakta ve özgürlükçü bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. Geçmiş dönemin inanç özgürlüğünü kısıtlayan baskıcı ve yasakçı laiklik uygulamalarına son verildiğini belirten AK Parti'nin beyannamesinde, tüm inanç kesimlerinin hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın özgür bir şekilde inançlarının ve kimliklerinin gereğini yaşayabilmelerinin önemine dikkat çekilmekte ve her inanç grubuna eşit mesafede duran bir laiklik anlayışının benimsendiği vurgulanmaktadır. Laiklik ilkesinin inanç ve ibadet özgürlüğünün en temel teminatı olduğunu belirten CHP beyannamesinde de benzer vurgular yer almakta; din, mezhep ve inanç farkı gözetmeksizin her vatandaşın inanç ve ibadet özgürlüğünün güvence altına alınacağına işaret edilmektedir.

Sonuç

Türkiye'nin çok partili demokratik siyasal yaşama geçtiği 1945 yılından günümüze dek yapılan genel seçimler arasında 24 Haziran seçimlerinin istisnai bir yeri bulunmaktadır. Bu seçimler, gerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni yönetim modelinin hayata geçirilmesini sağlayan niteliği dolayısıyla gerekse siyasal partilerin tek başına katılımının yanı sıra, seçim öncesinde bir araya gelerek oluşturdukları ittifaklar aracılığıyla seçime girebilmesine imkân sunması nedeniyle ülkenin demokrasi tarihi bağlamında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir.

İktidar partisinin en büyük bileşenini temsil ettiği Cumhuriyet İttifakı ile liderliğini ana muhalefet partisinin üstlendiği Millet İttifakı arasındaki siyasal

rekabetin ilk deneyimini oluşturan 24 Haziran seçimlerinin kampanya süreci, yeni yönetim modeline dönük tartışmalar etrafında şekillenmiştir. AK Parti ve CHP'nin bu süreçte hazırlanmış olduğu seçim beyannameleri de söz konusu tartışmaların etkisi altında formüle edilmiştir. AK Parti, yeni yönetim modeli sayesinde Türkiye'nin adeta bir şahlanış dönemine gireceğini ve demokratik gelişmesi ile ekonomik kalkınmasını hızlandıracağını ileri sürerken; CHP, iktidarın geçmiş ve mevcut politika ve uygulamalarına dönük eleştiriler üzerinden ülkenin baskıcı ve otoriter bir tek adam rejimine doğru sürüklendiğini iddia etmiştir.

Her iki siyasal partinin demokrasi, vatandaşlık, Kürt sorunu, sivil toplum, basın özgürlüğü ve inanç özgürlüğü gibi muhtelif temalar ekseninde kendisini gösteren özgürlük sorunsalına ilişkin perspektifleri de, seçim beyannamelerini karakterize eden bu genel yaklaşımları içinde şekillenmiştir. AK Parti, 3 Kasım 2002 seçimlerinden itibaren süregelen iktidarlara süresince gerçekleştirdiği icraatlara atıfta bulunan bir yöntemle gelecek dönemde de milli iradeyi esas alan, insani ve ekonomik kalkınmayı öne çıkaran 'güçlü bir demokrasinin' inşasını hedeflediğini açıklamıştır. CHP ise, neredeyse tüm demokratik hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmakla itham ettiği AK Parti'nin yönetim anlayışını tasfiye edeceğini ve onun yerine, 'hak', 'hukuk' ve 'adalet' kavramları ile özgür vatandaşlara ve özgürlükçü demokrasiye dayanan bir cumhuriyet inşa edeceğini vaat etmiştir.

Ancak temeldeki bu karşıtlıklarına rağmen, her iki partinin seçim beyannamesinde ortak vurgular eşliğinde tanımlanan kavramlar/ilkeler de yer almıştır. Gerekçeleri ve hedefleri farklı olmakla birlikte, her iki parti de vatandaşlık, sivil toplum ve inanç özgürlüğü kavramlarını/ilkelerini benzer şekilde formüle etmiştir. AK Parti ve CHP'nin 2018 seçim beyannameleri, bireysel ve grup aidiyetlerinden kaynaklanan farklılıkların bir ayrımcılık ya da ötekileştirme gerekçesi olamayacağını belirten eşit vatandaşlık ilkesinin yanı sıra, sivil toplumun güçlendirilmesini ve inançlara saygılı özgürlükçü bir laiklik anlayışını savunan yönleriyle benzeşmiştir.

Buna karşılık, aynı beyannameler, Kürt sorunu ve basın özgürlüğü temalarını ele alan yanlarıyla da birbirlerinden belirgin ölçüde farklılaşmıştır. AK Parti'nin seçim beyannamesinde Kürt sorunu ifadesine hiç yer verilmemiş, bunun yerine sadece bir defaya mahsus olmak üzere Kürt vatandaşları ibaresi kullanılmıştır. Bu ibare de, Kürt sorunu temelinde yaşanan insani meselelerin AK Parti'nin geride bıraktığı iktidar dönemleri içinde yaptığı reform-

lar sonucunda zayıfladığını ifade eden geçmiş zaman kipi içinde ele alınmış ve beyannamede bu soruna özgülünen bir gelecek vaadine yer verilmemiştir. Oysa aynı sorun CHP'nin seçim beyannamesinde özel bir başlık altında ve geleceğe dönük çözüm perspektifi/önerisi eşliğinde analiz edilmiştir. Benzer şekilde, AK Parti'nin seçim beyannamesinde sadece bir kez kullanılan basın özgürlüğü kavramı, CHP'nin seçim beyannamesinde uzunca bir bölümün konusu olarak ele alınmış ve ileriye dönük vaatler çerçevesinde tartışılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Comparative Evaluation on the Conceptualization
of Problematique of Freedom in 2018 Election
Manifestoes of the AK Party and CHP**

*

Ahmet Kızılkaya
Ministry of National Education

Nowadays, it is possible to roughly split countries and societies into three based on the criteria for defining, using and limiting rights and freedoms; i) countries that are shaping or have shaped their political, legal and social existence in order to embody rights and freedoms in the broadest possible way, ii) countries that adopt these at a discourse level but mostly do not put in to practice or reflect, and iii) countries that are indifferent to these issues. In fact, it is possible to express this classification as developed democracies, developing democracies and non-democratic regimes in accordance with the political science literature. From this point of view, the fact that universally accepted rights and freedoms make or cannot make a perfect sense in a country appears as criteria revealing the level of the democratization index of the mentioned country. In countries where this close and directly proportional relationality between the concepts of right and freedom and the concept of democracy is formulated properly, people's ethnic, cultural, religious, political and social characteristics, both innate and acquired, are no longer a tool or source of conflicts; all kinds of individual and social differences were seen as an opportunity to live together in harmony. The history of the political and social struggles of humanity that has run in parallel with modernism and has evolved from the vassal to citizenship is full of examples showing that the way for nations to develop materially and morally and to attain a perpetual peace environment is that fundamental rights and freedoms are so inclusive that they encompass the entire society. It is sufficient to remember how the United States of America (USA) and the European Union (EU) which are considered as the most developed democracies of the world today and even shown as the cradle of democracy were founded and which references they use for developing based on. Political histories of both the USA, which became one of the two superpowers of the world in a short time after the civil war that continued for a long time and resulted in the abolition of slavery,

and the EU, which was established after two great wars that had a global impact and resulted in the deaths of millions of people, are the most competent examples showing how the relationship between fundamental rights and freedoms and democracy should be institutionalized (Kızılkaya, 2013, p. 21).

Turkey has also set these examples, which reveals relatively developed models of the relationship between rights and freedoms and democracy, as the main objective for itself even so a formality level since 1945 when the multi-party system is transitioned to; and has started to proceed on the axis of "a Western mentality, potentially open to transforming into a liberal-democratic regime" as expressed by Köker (2005, p. 219). Multi-party democratic political life has presented a serious contribution to the development of Turkey's democratic culture, although it has interrupted because of the military coup and memorandum that took place at frequent intervals and has been in the shadow of guardianship paradigms. In this nearly seventy years long-standing process, Turkey has deeply interiorized the actors, concepts and mechanisms which are specific to Western democracy that was acquainted with since the late Ottoman period. It is possible to mention the elements such as the competition of various political parties that constitutes both the essence of modern democracy and the basic means of political participation, the existence of free elections held on the basis of general and equal-vote principle and the effective use of political communication opportunities including the propaganda process towards the voters in this context.

The process that started with the peacefully government change in the 1950 elections, has continued until today in a line based on the participation of these aforementioned elements and covering many local elections, general elections and referendum experiences. The last experience of Turkish political history in the context of general elections was on June 24, 2018. This general election held on the date has also passed into the history as the first election experience held on according to the Turkey's new management model named as the Presidential Government System. Unlike previous election experiences, the June 24, 2018 General Elections, which held on simultaneously with the presidential election, enabled political parties to participate alone, as well as through the alliances they made before the elections. On one side of these elections there was the People's Alliance which includes Justice and Development Party (AK Party), Nationalist Movement Party (MHP) and Great Union Party (BBP), on the other

side the Nation Alliance including Republican People's Party (CHP), İYİ Party, Felicity Party (SP) and Democrat Party (DP).

In this study, it is aimed to examine the June 2018 election manifestoes of both the AK Party, which has been the sole ruler of the country since the 3 November 2002 elections and constitutes the largest component of the People's Alliance, and the CHP, which has held the main opposition role since the 3 November 2002 elections and represents the largest component of the Nation Alliance, in the context of the problematique of freedom corresponding to themes such as democracy, citizenship, Kurdish issue, civil society, liberty of the press and freedom of belief. Within the scope of the analysis, firstly basic concepts such as political party, election, political communication and election manifesto will be defined. In the following parts, the election manifestoes of both parties will be analyzed in terms of their general characteristics, and how they perceive and formulate the problematique of freedom will be discussed comparatively and in detail.

Kaynakça / References

- Adalet ve Kalkınma Partisi (2018). *AK Parti 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim beyannamesi*. 08.12.2020 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/media/271931/secim-beyannamesi-2018.pdf> adresinden erişildi.
- Akın, İ. F. (1974), *Kamu hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Aytaç, S.E. (2017). Türkiye'de siyasi partilerin seçim beyannamelerindeki politika öncelikleri: 2002–2015. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 26(2), 7-26.
- Aziz, A. (2007). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Beriş, H.E. (2011). AK Parti 2007-2011 seçim beyannameleri: Süreklilik ve değişim. (H. Turşucu ve H.E. Beriş, Der.). *Lider Ülke Türkiye: 10. Dönem Ders Notları* içinde (s.109-141). Ankara: AK Parti Ar-Ge Başkanlığı Yayınları,
- Cevzici, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Cumhuriyet Halk Partisi (2018). *CHP 2018 seçim bildirgesi*. 08.12.2020 tarihinde <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3> adresinden erişildi.
- Kızılkaya, A. (2013). Özgürlük bilinci içinde ilerlemenin öyküsü. *Stratejik Düşünce Dergisi*, 49, 21-24.
- Köker, L. (2005). *Modernleşme, Kemalizm ve demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Özbudun, E. (1975). *Türkiye’de sosyal değişme ve siyasal katılma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özer, İ. (1988). Toplumsallaşma sürecinin siyasal boyutu, siyasal katılma ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1-2), 153-169.
- Sarıbay, A.Y. (1997). *99 soruda siyasal partiler*. İstanbul: Radikal Gazetesi Yayınları.
- Türk, H.S. (2006). Seçim, seçim sistemleri ve anayasal tercih. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23, 75-113.
- Uslu, Z.K. (1996). Siyasal iletişim ve 24 aralık 1995 genel seçimleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 11, 790-802.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kızılkaya, A. (2021). AK Parti ve CHP’nin 2018 seçim beyannamelerinde özgürlük sorunsalının kavramsallaştırılması üzerine mukayeseli bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 654-673. DOI: 10.26466/opus.842381

Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalındaki Doktora Tezleri Üzerine bir İçerik Analizi

DOI: 10.26466/opus.832924

*

Çilem Tuğba Koç*

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Kayseri/Türkiye

E-Posta: takdag@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3479-4035](https://orcid.org/0000-0002-3479-4035)

Öz

Lisansüstü üretilen tezler üzerine incelemeler, bilimsel çalışmaların gidişatını ve durumunu ortaya koymaları açısından son derece önemlidir. İlgili çalışmalara bakıldığında, iletişim alanında üretilen lisansüstü çalışmaların niteliğiyle ilgili araştırmalara rastlanmış, ancak Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında üretilen doktora tezleriyle ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışmada, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında üretilen 260 doktora tezi içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Son on yıllık süreci izlemek için, 2010-2020 tarihleri arasında üretilen tezlere Yök'ün Ulusal Tez Arama sayfasından ulaşılarak, yılları, üniversiteleri, konuları, alanları, kullandıkları yöntem ve teknikler bakımından değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında üretilen tezlerin yöntemleri incelendiğinde, çalışmaların %36,9'luk bir oranla en fazla nitel yöntemle gerçekleştirildiği görülmüştür. Sinema üzerine olan tezlerin ise, %19,2'sinin teorik bilgi birimine katkı sunan çalışmalar olduğu diğer önemli bir kısmının (%80,8) ise veri incelemelerinden (film çözümlemesi, görüşme sonuçları, anket değerlendirmesi gibi) oluştuğu görülmüştür. İnceleme sonucunda ortaya çıkan başka bir çarpıcı sonuç ise, film çözümlemeleri üzerine olan tezlerin %40,6'sında (n=26) filmlerin belli bir yöntem ve tekniğe göre incelenmesi, %59,3'ünde (n=38) herhangi bir yöntem ve tekniğe göre incelenmemiş olduğunun ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İletişim Eğitimi, Radyo, Televizyon ve Sinema, Doktora Tezleri, İçerik Analizi, İletişim Araştırmaları.

A Content Analysis on Phd Theses in the Department of Radio, Television and Cinema

*

Abstract

Researches on doctoral dissertations are extremely important in the sense that they reveal the direction and status of scientific studies. Reviewing the literature, it is seen that there are researches on the quality of postgraduate studies produced in the field of communication, but no studies on doctoral theses produced in the field of Radio, Television and Cinema. With this respect, 260 doctoral dissertations conducted in the department of Radio, Television and Cinema have been analyzed by content analysis method. In order to have a retrospective outlook on the last ten years, the theses published between the years of 2010 and 2020, have been accessed from YOK's National Thesis Searching Page and evaluated in terms of publishing year, name of the university; subject, field, methods and techniques were used. According to the study results, qualitative researches are the most applied study design with 36.9%. Another striking result of the analysis is that in 40.6% (n = 26) of the studies in the field of cinema, the films have been analyzed based on a certain method and technique, whereas in 59.3% (n = 38) there were no specific methods nor techniques have been found.

Keywords: *Education of Communication, Radio, Television and Cinema, Doctoral Dissertations, Content Analysis, Communication Research*

Giriş

İletişim eğitimine tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, basının ilk olarak ortaya çıkının ardından, 1908 yılında ABD’de Missouri Üniversitesinde kurulan gazetecilik okuluyla başladığı söylenmektedir (Uzun, 2006, s. 120). Amerika’da gazetecilik eğitimi iletişimin bir disiplin olarak gelişmesinden çok önce kurulmuş ve yaygınlaşmıştır. İletişim bilimlerinin bir alan olmasında Kurt Lewin ve Carl Hovland gibi psikologların yanında Harold Lasswell ve Paul Lazarsfeld gibi siyaset bilimcilerin katkısı sayılmaktadır (Pooley ve Park, 2012, s.76). İletişim bilimleri eğitimi ise, Wilbur Schramm’ın IOWA Üniversitesi Gazetecilik Bölüm Başkanıken, 1943 yılında iletişim bilimleri alanında doktora programını açmasıyla başlayacaktır. 1960’lı yıllarda, W. Schramm ve arkadaşları iletişim çalışmalarının kurumsallaşarak bir alan haline gelmesini sağlamıştır (Rogers 2004, s. 8).

ABD’deki iletişim mezunlarının sayısı 1970 ile 1990 yılları arasında, %35 oranında artış göstermiştir (Uzun, 2006, s. 120). Kitle iletişimi ile ilgili araştırmalar, bu araçların tarihsel gelişimi içerisinde önce gazetelerin, sonraları ise sinema ve radyonun yaygın olarak kullanılmaya başlanması ile bu araçlarla ilgili olarak yapılmaya başlanmıştır (Aziz, 2006, s. 4). Türkiye’de iletişim eğitimi veren ilk kurum, 1949 yılında, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde kurulan Gazetecilik Enstitüsü olmuştur. Ancak, Türkiye’de de gazetecilik eğitiminin mesleğin özelliklerine uygun bir müfredatla verilmesi, 1965 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne bağlı Basın-Yayın yüksekokulunun kurulmasıyla başlamıştır (Avcı, 1998, s. 14). 1990’lı yıllara kadar, Türkiye’de lisans düzeyinde iletişim eğitimi sadece İstanbul, Ankara, Marmara, Hacı Bayram Veli (Gazi), Ege ve Eskişehir Anadolu üniversitelerinde verilirken; bu tarihten sonra Akdeniz, Atatürk, Bahçeşehir, Başkent, Bilgi, Galatasaray, Kocaeli, Maltepe, Selçuk ve Yeditepe üniversitelerinde de iletişim eğitimi verilmeye başlanmıştır (Ünlü, N, ve D, 1999, s. 92). 2000’li yıllara gelindiğinde ise, bu üniversitelere ilave olarak Türkiye’nin dört bir yanında açılan iletişim fakültelerinin sayısında önemli bir artış kaydedilmiştir.

Yök’ün sayfasında yer alan 2019-2020 verilerinden elde edilen bilgiye göre 34’si devlet üniversiteleri, 6’sı özel ve vakıf üniversiteleri olmak üzere, 40 farklı üniversitede aktif olarak iletişim eğitimi verilmektedir. Bölüm bazında bakıldığında ise, İletişim Bilimleri alanında 5, Radyo, Televizyon ve Sinema alanında 48, sadece Sinema başlığında ise hepsi vakıf üniversiteleri olmak

üzere 5 üniversitenin aktif olduğu görülmüştür. Bahsi geçen bölümlerle birlikte, 2 vakıf üniversitesinde ise Televizyon Haberciği ve Programcılığı bölümlerine rastlanılmıştır. Ayrıca, İletişim Bilimleriyle birlikte, 7 vakıf üniversitesinde Medya ve İletişim Bölümü, yine 7'sinde Yeni Medya bölümlerine de rastlanmıştır. 1990'lı yıllarda İletişim Bilimleri Müfredatı temel alınarak kurulan İletişim Fakülteleri'ndeki ana bölümlerden biri olan Radyo, Televizyon ve Sinema bölümünün, son yıllarda vakıf üniversitelerinin sayısındaki artışa paralel olarak Sinema, Yeni Medya, Medya Araştırmaları gibi ayrıştı- rılmış başlıklar altında da verildiği görülmektedir. İletişim alanındaki bu parçalı yapı, lisansüstü eğitimin durumuyla ilgili soruları da beraberinde getirmektedir.

Açılan iletişim fakültelerinin sayısındaki artışla birlikte, yeni medya bölümlerinin açılması, sinema ve fotoğraf gibi alanların, iletişim fakültelerinin dışında da güzel sanatlar altında eğitim vermeye başlaması gibi birçok faktör bir araya gelince, verilen eğitimin de niteliği daha çok konuşulmaya başlanmıştır. İletişim eğitimiyle ilgili kısa bir araştırmada bile, en çok araştırma yapan kişinin iletişim alanının duayenlerinden biri olan Oya Tokgöz olduğu görülecektir. Tokgöz'ün 2006 yılında Kültür ve İletişim Dergisi'nde yayınlanan "*Türkiye'de İletişim Fakültelerindeki Eğitim Kadrosunun Durumu: Eleştirel bir Değerlendirme*" başlıklı makalesi, iletişim eğitimi veren kadroların kurumsallaşmış bir lisansüstü eğitimden geçmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Tokgöz YÖK doktora programlarından geçerek halen devlet ve vakıf üniversitelerinin iletişim eğitimi kadrosunu oluşturan öğretim üyelerinin İstanbul, Marmara, Ege, Anadolu, İstanbul, Ankara, Gazi, Selçuk, Kocaeli, Galatasaray Üniversiteleri'nde dağılmış olarak yer aldıklarına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, ikinci olarak da YÖK'le birlikte iletişim alanında yetiştirilen eğitim kadrosu yanında, farklı disiplinlerde yetiştirilmiş bulunan eğitim kadrosunun doktora eğitim programlarında ders verdiğini vurgulamıştı (Tokgöz, 2006, s. 66)

Benzer bir çalışma, Akgül ve Akdağ (2018) tarafından da yapılmıştır. Araştırmada, kamu üniversiteleri bünyesinde bulunan, 38 iletişim fakültesindeki 678 öğretim üyesinin hangi alanlardan geldiklerini araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre, 187 akademisyen dilbilim, işletme, siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe, psikoloji, antropoloji, tarih gibi iletişim alanı dışından toplum-

bilimlerin farklı alanlarından geldikleri tespit edilmiştir. Buna karşın, doktoraasını iletişim alanında tamamlamış öğretim sayısının nispeten daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Akgül ve Akdağ, 2018, s.17).

İletişim Bilimleri, her ne kadar farklı isimler altında alt dallara ayrılarak, giderek daha parçalı bir hale gelse de iletişim fakültelerindeki lisansüstü ders müfredatlarına bakıldığında birçok dersin her üç program için, özel alana yönelik dersler haricinde, iletişim bilimlerine yönelik oldukları dikkat çekmektedir. İletişim alanı dışındaki disiplinlerden eğitimcilerin varlığı, bir taraftan iletişimin alanının diğer alanlarla olan ilişkisi bağlamında zenginleştireceği gibi araştırmaların yöntem ya da nitelik yönünden tartışılması sorununu da beraberinde getirmektedir. Farklı disiplinlerden gelen yöntem ve tekniklerin iletişim alanına uygulandığı pek çok çalışma iletişim alınan katkı sunmakla birlikte, sosyal bilimlerin bazı alanlarında görülen yöntem ve tekniğin olmaması sorununun iletişim çalışmalarına da sirayet etmesi, iletişim alanındaki çalışmaların herhangi bir disipline sahip olmadığı yönündeki tartışmalara zemin hazırlamaktadır. Değirmenci'ye göre (2011, s. 78), disiplinler arasılığa temel eleştirilerden birisi, yöntemin belirsizliği ya da sınırsızlığı olsa da disiplinler arası bütünleştirici yaklaşımların neticesinde, disipline olmamış bir disiplin ortaya koymasındır. Bu duruma örnek olarak ise, kültürel çalışmalar ve iletişim alanı gösterilmiştir (Değirmenci, 2011, s.78). Verilen örnekten anlaşıldığı üzere, yöntemin belirsizliği alanın bir disiplin olarak görülüp görülmeceğine belirleyecektir. Söz konusu durum ise, iletişim alanındaki lisansüstü tezlerin bilimsel olarak niteliğini, sistematik karakterini tutulan metodolojiyi gündeme getirmektedir.

Tokgöz'ün çalışmasına dönecek olursak, çalışmada 1988 ile 2003 yılları arasında en çok doktora tezi üreten üniversitelerin İstanbul, Ankara, Ege, Marmara, Anadolu, Selçuk ve Gazi (Hacı Bayram Veli) olduğu tespit edilmiştir. Dikkat edilirse, en çok tez üretilen üniversitelerin aynı zamanda devlet ve vakıf üniversitelere giden kadroların da sahibi olduğu görülecektir. Diğer bir ifadeyle doktora tezleri, iletişim fakültelerinin ana kadrolarında yer alan öğretim üyelerinin bağlı bulunduğu üniversitelerde fazla sayıda çıkmıştır. İletişim alanındaki 260 doktora tezine inceleyen Tokgöz İstanbul Üniversitesi'nden 86, Marmara'dan 64, Ankara'dan 36, Ege'den 31, Anadolu'dan 30, Selçuk'tan 12, Gazi'den ise 7 doktora tezine ulaşmıştır (Tokgöz, 2006, s. 55). Araştırma sonucuna göre, en çok doktora tezi Halkla İlişkiler alanında olduğunu

onu Televizyon alanının izlediğini, üçüncü sırayı ise Gazetecilik alanının aldığı ifade etmiştir. Alanlar içinde Sinema alanına değinilmemiş olması dikkat çekicidir. Çalışmada ikinci olarak doktora tezlerinin konularına değinilmiştir. İletişim alanındaki doktora tezlerinde en çok kitle iletişim araçları/sistemleri, popüler kültür, basın tarihi, reklam ve pazarlama, yeni iletişim teknolojileri, iletişim hukuku ve radyo yayınları konusunun öne çıktığı tespit edilmiştir. Tokgöz ayrıca YÖK kategorisine giren tezlerin ne şekilde ve nasıl hazırlandığı konusunun yani yöntem ve tekniklerin önemle üzerinde durulması gerektiğini ifade etmiştir (Tokgöz, 2006, s. 56). Araştırmaya göre, YÖK kategorisinde yer alan doktora tezleri kullanılan yöntem ve teknikler, üniversitelere göre farklılık göstermiştir. Doktora tezlerinde en çok tercih edilen veri analiz tekniği ise, içerik analizi çıkmıştır (Tokgöz, 2006, s. 55). Çalışmada dikkat çeken bir diğer tespit ise, Tokgöz'ün Radyo, televizyon ve gazetecilik eğitimi konusunda yapılmış bulunan çalışmaların sayısı ise yok denecek kadar az bulmuş olmasıdır (Tokgöz, 2006, s. 56)

Gerçekten de bu iddiayı destekler nitelikte, ilgili literatür incelendiğinde, Radyo Televizyon ve Sinema alanında yayınlanmış olan lisansüstü tezleri inceleyen iki çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalardan ilki, Çağrı İnceoğlu'nun "*Türkiye'de Sinemayı Konu Alan Doktora Tezleri Üzerine Bibliyometrik Bir Çözümleme*" (2014) isimli çalışmasıdır. Çalışmada, 1985-2013 yılları arasında Yök'ün tez arama sayfasında yayınlanmış olan sinema üzerine yapılmış 199 doktora tezinin incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Sinema alanındaki doktora tezlerinin %78,89'u bu tarihten sonra üretilmiştir (İnceoğlu, 2014, s. 38). İnceoğlu (2014) 2000'li yıllardan itibaren yerli sinema üzerine olan tezlerin sayısındaki artışın olduğunu ifade ederek, bu durumun arkasında yatan sebebin son yıllardaki yerli film izleyicisinin sayısının yaklaşık yedi katna çıkmış olmasını göstermiştir. Sinema alanında üretilmiş doktora tezleri, biçem incelemeleri, auteur, göstergebilimsel, psikanalitik, feminist, ideolojik, tarihsel, toplum bilimsel, felsefi, bilişsel yaklaşımlar, yıldız ve izleyici, postmodernizm, tür eleştirisi ve ulusal sinema olmak üzere sinema araştırmalarında dünden bugüne rol oynamış olduğu bilinen belli eleştirel yaklaşım, yöntem ve kuramlar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Araştırma sonucuna göre en fazla yararlanılan yöntemin %19,82'lik bir oranla toplum bilimsel yaklaşım olduğu bulunmuştur (İnceoğlu, 2014, s. 44). Bununla birlikte, sinema alanında edebiyat, grafik, hukuk, işletme, ilahiyat gibi farklı disiplinlerin iletişim alanıyla uzlaştırılması sonucu ortaya çıkan çalışmaların arttığına dikkat çekilmiştir (İnceoğlu, 2014,

s. 97). İnceoğlu'na göre (2014, s. 32), Radyo Televizyon ve Sinema alanındaki disiplinler arası çalışmalardaki artış, toplum bilimsel bakış açısının güçlendiğini göstermektedir.

İkinci çalışma ise, Fırat Tufan tarafından, 2019 yılında, 2010-2017 yılları arasında hem Yök'ün veri tabanından yurt içinde üretilmiş hem de Proquest veri tabanı üzerinden yurtdışındaki lisansüstü tezlerle ulaşılması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Radyo alanıyla ilgili 105 teze ulaşılan çalışmada, radyo alanındaki çalışmalarda 2016 yılından sonra bir artış gözlemlendiği sonucuna varılmıştır (Tufan, 2019, s. 120). Radyo alanında yazılan tezlerin çoğunluğunun İstanbul, Marmara ve Anadolu Üniversiteleri'nden çıktıkları, toplamda 7 olan doktora tezinin 4'ünün ise Marmara Üniversitesi'ne ait olduğu ortaya çıkarılmıştır (Tufan, 2019, s.121). Çalışmada, Radyo alanında yazılmış olan tezlerin büyük çoğunluğunda, alan araştırmasına dayalı anket ve görüşme gibi araştırma teknikleri kullanıldığı bulunmuştur (Tufan, 2019, s.122) Çalışma bulguları arasında belki de dikkat çekici başlık araştırmaların konuları ile ilgili olduğu görülmüştür. Gerek yurtiçinde gerekse yurtdışındaki tez çalışmalarının konu olarak en çok Radyo ve siyaset ilişkisiyle birlikte, radyo ve müzik çerçevesindeki konularda yazıldığı tespit edilmiştir. Topluluk radyoları, radyonun toplumsal etkisi ve radyo-reklam ilişkisi diğer sık çalışılan konular olmuştur. Özellikle topluluk radyoları ve radyo-demokrasi ilişkisi Türkiye'de olduğu gibi Amerika ve Kanada'da da çokça önemsenen konulardır. Buna karşın dünyada sıklıkla çalışılan öğrenci radyoları ve eğitsel radyolar Türkiye'de yeterince ilgi görmeyen konular olmuştur (Tufan, 2019, s. 126).

Radyo Televizyon ve Sinema alanıyla ilgili doğrudan olmamakla beraber iletişim alanı içinde inceleyen son dönemde yayınlanmış bir başka değerli çalışma ise Davulcu ve Mazıcı (2018) tarafından, 2006-2016 yılları arasında, 895 doktora tezi üzerine gerçekleştirilmiş olan araştırmadır. Davulcu ve Mazıcı'ya göre (2018, s. 72) bilimin ilerlemesi ve katma değer yaratması açısından doktora tezlerindeki durumun tespit edilmesinin önemi, sonraki yapılacak olan çalışmalara yol göstermesi ve iletişim çalışmalarının niteliğini arttıracak olmasıdır (Davulcu & Tanyeri Mazıcı, 2018, s. 72). Doktora tezlerinin daha çok medya çalışmaları, yeni iletişim teknolojileri, kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları, sinema çalışmaları, pazarlama iletişimi ve reklamcılık konularında yoğunlaştığı ortaya çıkarılmıştır. 2008 yılından sonra doktora tezlerinde sosyal medya (yeni medya) konusunun ön plana çıktığı tespit edilmiştir (Davulcu ve Tanyeri Mazıcı, 2018, s. 61). Çalışmada sinema

alanıyla ilgili olarak, veri analiz teknikleri altında %4,7'lik bir oranla film çözümlemesi yapıldığı tablolaştırılmıştır (Davulcu ve Tanyeri Mazıcı, 2018, s. 61). Yine aynı çalışmada, Türk ve Dünya Sineması'ndan örnek film incelemelerinin daha çok tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Politik ve kültürel eleştiri, temsil, darbe, gerçeküstüçülük, modernizm ve postmodernizm, gözetim, tüketim kültürü, sömürgecilik, toplumsal muhalefet, estetik, etik, suç, şiddet, yabancılaşma, milliyetçilik, kentleşme, nostalji, korku, melankoli, kahramanlık, güldürü ve sinema; edebi uyarlamaların sinemadaki yeri, sinemada mekân ve oyunculuk, sinema filmlerin denetlenmesi, senaryo eleştirisi gibi konuların sinema alanında öne çıkan konular olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. (Davulcu ve Tanyeri Mazıcı, 2018, s. 62)

Buraya kadar bahsedilen çalışmaların haricinde, Radyo Televizyon ve Sinema alanlarındaki tez çalışmalarını değerlendiren bir çalışma olmadığı gibi doğrudan Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında üretilen doktora tezlerini değerlendiren bir çalışmaya da rastlanılmamıştır. İnceoğlu'nun 2014 yılında yaptığı çalışma sadece sinema konusu üzerinden araştırılmıştır. Bu çalışmada, İnceoğlu'nun çalışmasından farklı olarak, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalı altında yer alan bütün konulara bakılmak istenmiştir. Son on yılda, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında üretilen doktora tezleri incelenmek istendiği için 2010-2020 yılları arasında, YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi'nden ulaşılan 260 tez üzerinden nicel içerik analizi yapılmıştır. Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında, doktora alanındaki tezlerin durumunu ortaya koyma amacıyla olan bu çalışmada, amaca bağlı olarak aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

- Tezlerinin yıllara göre dağılımı nedir?
- Yayınlanan tez miktarı yıllara göre bir artış ya da azalma göstermiş midir?
- Tezlerin yayınlandıkları üniversiteler ile tezlerinin sayısı arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Eğer anlamlı bir farklılık bulunmaktaysa, üniversitelere göre toplam tez sayısının yıl bazındaki dağılımı nedir?
- Tezler hangi alanlarda ve konularda yapılmıştır?
- Tezlerin konuları ile alanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Eğer anlamlı bir ilişki bulunmaktaysa, tezlerin alanlara göre konu dağılımı nasıldır?
- Tezlerde kullanılan yöntem ve teknikler nelerdir?

- Tezlerin yayımlandıkları üniversiteler ile kullanılan yöntemler arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Eğer anlamlı bir farklılık bulunmaktaysa, kullanılan yöntemlerin üniversitelere göre dağılımı nedir?
- Tezlerin alanları ile kullanılan yöntem ve teknikler arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Eğer anlamlı bir fark var ise dağılımı nasıldır?
- Tezlerin konuları, kullanılan yöntem ve tekniklere göre nasıl dağılmıştır?

Araştırmanın Yöntemi

Radyo Televizyon ve Sinema Bilim Anabilim Dalı'nda 2010-2020 arasındaki son 10 yıllık dönemde yayınlanmış olan doktora tezleri incelenmesinde objektif, sistematik bir veri analiz tekniği olan nicel içerik analizi kullanılmıştır. Önceleri medya analizlerinde kullanılan içerik analizi, sosyal bilimlerin diğer alanlarında da sıklıkla uygulanan bir teknik olmuştur. Son yıllarda, iletişim alanındaki çalışmaların durumunu ya da iletişim eğitimiyle ilgili sorunları ve genel eğilimi ortaya koymaya yönelik çalışmalara bakıldığında da içerik analizinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Nicel içerik analizi araştırma probleminin belirlenmesinden başlayarak, varsayımların ortaya atılmasına; varsayımlar doğrultusunda değişkenlerin belirlenmesine; nitel değişkenlere nicel değerler atanmasına; değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak ölçülmesine ve bulguların tablolar ya da grafikler yardımıyla açıklanmasına kadar belli aşamaları olan bir analiz tekniği olarak tanımlanmaktadır (Riffe, Lacy, ve Fico, 2014, s. 19). İçerik analizinin nesnel olması, araştırma bulgularına araştırmacının kendi yorumunu ya da beklentisini katmadan araştırma sonuçlarını olduğu gibi açık ve objektif bir dille ifade etmesidir. Çalışmada, araştırma sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeler araştırma bulguları yerine sonuç kısmında dile getirilmiştir.

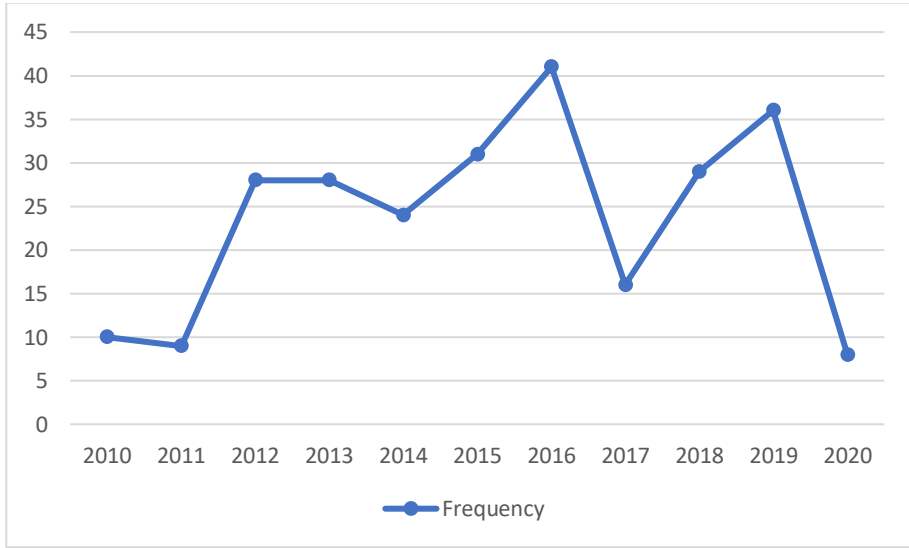
İncelenen dönemde, Radyo Televizyon ve Sinema Bilim Anabilim Dalı'nda ulusal çapta üretilen doktora tezlerine, Ulusal Tez Merkezi'nin web sayfası olan www.yok.gov.tr adresinden ulaşılmıştır. Tezlere ulaşıldığında, çoğunlukla tezlerin özet kısımlarında tezin amacı, yaklaşımları, kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin bilgilerin eksik olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, tezin tamamını görmek için, incelenen zaman aralığında, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında üretilmiş olan 265 tez içinden, izinsiz olan 5 tez inceleme dışı tutularak, 260 tez incelemeye dahil edilmiştir. İncelemeye alınan tezlerin tamamına bakıldığı için ayrıca örnekleme alınmamıştır,

incelemeye alınan 260 tez örnekleme çerçevesini oluşturmaktadır. Tezlere ulaşmak için, tez arama sayfasındaki detaylı arama sekmesi kullanılarak, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, doktora tezleri, tümü, dili Türkçe ve durumu izinli ve incelenen tarih aralığı bazında bir seçim yapılarak filtrelenmiştir. Ulaşılan doktora tezlerinin İstanbul, Marmara, Ege, Galatasaray, Hacı Bayram Veli (Gazi), Ankara ve Selçuk üniversitelerinde olduğu görülmüştür. Tezlerin her biri inceleme birimi olarak seçilmiştir. Araştırma soruları doğrultusunda, tezin yılı, tezin yayınlandığı üniversitenin adı, tezin alanı, tezin konusu, tezde yer alan konu başlıkları, tezde yer alan diğer konu başlıkları, tezin yöntemi, tezde kullanılan diğer yöntem ve teknikleri, tezde kullanılan veri analiz teknikleri şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Belirlenen kategoriler, istatistiksel olarak değerlendirmek üzere SPSS 22.0 programına kategorik değişken olarak kodlanmıştır. Kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ve ölçülmesinde içerik analizi içinde değerlendirilen frekans ve ilişki analizleri yapılmıştır. Tezlerin tümü değerlendirilmeye alınmış olup, her değişken için eksiksiz kodlama yapıldığı için herhangi bir kayıp değer tanımlanmamıştır. Nitel değişkenlerin karşılaştırılmasında çapraz tablolar kullanılmıştır. Bulgu sunumunda sadeliği ve anlaşılabilirliği sağlamak amacıyla, yapılan her çapraz tabloya bulgu sunumunda yer verilmemiştir. Örneğin, tezlerin konuları çok değiştiği ve tabloya sığmadığı için alanlara göre konuları ya da yöntemleri karşılaştırma yaparken, tablo yerine yazı ile ifade edilmesi tercih edilmiştir. Yine de alandaki araştırmacılara fikir verebilmesi için tez başlıkları önce SPSS 22.0'a tek tek işlenmiş, daha sonra konularına göre kategorilendirilerek diğer konular şeklinde tabloda sunulmuştur. Bununla birlikte, çapraz tablolar, gerekli olduğu durumlarda sunumda görsel olarak yer almıştır. Nitel değişkenlere göre gerçekleştirilen betimsel analizlerin açıklanmasında ve gösteriminde frekans χ^2 analizi kullanılmıştır. İki değişken arasındaki anlamlılık düzeylerinin ölçülmesinde $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Yökün tez arama sayfasında, Radyo Televizyon ve Sinema alanındaki tezlerin yayınlandığı yıllar incelendiğinde, en fazla tezin, 2016 ($n=41$; %15,5) ve 2019 ($n=36$; %13,8) yıllarında yayınlamış oldukları görülmüştür. Buna karşın, en az tezin 2020 ($n=8$; %3,1) yılında yayınlanmış olduğu görülmüştür. Tez yıl-

larına göre, tezlerin dağılımına bakıldığında, 2011, 2014 yıllarında az tez sayıda bir düşüş gözlenmiştir. Bununla birlikte, tez sayılarında 2017 yılında dramatik bir düşüş yaşandığı gözlemlenmiştir. 2010 yılından, 2016 yılına kadar ise, tez sayısının kademeli bir biçimde arttığı tespit edilmiştir. Tezler yıl bazında değerlendirildiğinde, 2010 yılında 10; 2011 yılında 9; 2012 yılında 28; 2013 yılında 29; 2014 yılında 24; 2015 yılında 31, 2017 yılında 16; 2018 yılında toplam 28 tezin Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim dalında yayınlamış oldukları görülmüştür. Tezlerin yıllara göre değişimi şekil.1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Tezlerin Yıl Bazında Dağılımı

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı’na göre, 2010-2020 yılları arasında yayınlanmış doktora tezleri araştırıldığında, bu tezlerin, tamamının kuruluş tarihi bakımından diğer iletişim fakültelerine göre daha eski ve devlet üniversitelerine bağlı iletişim fakülteleri olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucuna göre tezlerin yayımlandığı üniversitelerin, İstanbul, Marmara, Ege, Galatasaray, Hacı Bayram Veli (Gazi Üniversitesi), Ankara ve Selçuk Üniversitesi’ne ait oldukları belirlenmiştir.

A.S. Tezlerin Yayınlandıkları Üniversiteler İle Tezlerinin Sayısı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Var mıdır?

İncelenen tarih aralığında, üniversitelerde yayınlanan doktora tezleri ile sayıları arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Ki Kare testin sonucuna göre, χ^2 ($n=260$); $p=0,001<0,05$. H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. İncelenen zaman aralığında, yayınlanmış tezlerin oranlarının üniversitelere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre, en fazla tezin % 33,8'lik bir oranla İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından üretildiği söylenebilir. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'ni sırasıyla; %22,4 ile Marmara Üniversitesi; %16,9 ile Ege Üniversitesi, %13,1 Ankara Üniversitesi; aynı oranla (%4,6) Galatasaray ve Hacı Bayram Veli (Gazi) Üniversitesi; % 4,2 ile Selçuk Üniversitesi izlemiştir. Üniversitelerin yıl bazındaki doktora sayıları karşılaştırıldığında, Selçuk Üniversitesinde 2015 yılına kadar hiç doktora tezi görülmezken, en çok doktora tezinin 2019 yılında üretildiği belirlenmiştir. Hacı Bayram Veli (Gazi) Üniversitesinde 2015; Ege Üniversitesi'nde 2019, Ankara Üniversitesi'nde 2014, İstanbul Üniversitesi'nde 2018, Marmara Üniversitesi'nde 2016, Galatasaray Üniversitesi'nde ise 2017 yıllarında en fazla tezin üretildiği görülmüştür. 2010 ile 2013 yılları arasında diğer üniversitelerde tezlerin üretilmesine karşın, Selçuk, Hacı Bayram Veli ve Galatasaray Üniversitesi'nde Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında doktora tezinin üretilmemiş olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

A.S. Tezler Hangi Alanlarda Ve Konularda Yapılmıştır?

Yayınlanmış olan tezler incelendiğinde, en fazla tez sayısının sinema alanında ($n=119$; %45,8) olduğu görülmüştür. İkinci olarak, en fazla tez sayısı televizyon alanında ($n=57$; %21,9) olduğu tespit edilirken; üçüncü sıranın yeni medya alanına ($n=41$; %15,8) ait olduğu belirlenmiştir. Son on yılda, özellikle sosyal medyanın popüler olarak kullanılması, yeni medya alanına olan ilgiyi arttırmış, bu durum ise doktora tezlerinin yeni medya alanına kaymasına neden olmuştur. Araştırmada dikkat çeken en önemli bulgulardan biri ise, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalını oluşturan üç alan içinde, radyo alanına ilişkin tez sayısının azlığıdır. Radyo alanına ilişkin radyo, radyo ve televizyon konu başlığında tezlere rastlanmıştır. Her iki konu başlığında da 2'şer tez olmak üzere 4 adet radyo alanıyla ilgili doktora tezi olduğu tespit

edilmiştir. Ana alanların dışında ancak iletişim eğitimi içinde olan gazetecilik alanıyla ilgili 8; siyasal iletişimle ilgili 7; iletişim bilimleri ile ilgili 6 adet, fotoğrafçılık alanıyla ilgili 4, reklamcılık alanıyla ilgili 2 adet doktora tezi yayınlanmıştır. İletişim alanının diğer alanlarla konu bakımından kesişimi sebebiyle, tarih, sanat, felsefe, eğitim, pazarlama gibi alanlarda da tezlere rastlanmıştır. Bu alanların dışında, iletişim alanıyla doğrudan hiçbir ilişkisi olmayan müzik terapisi, müzecilik gibi alanlarda az da olsa (%0,8'lik bir oranla) teze rastlanmıştır.

A.S. Tezlerin Konuları İle Alanları Arasında Anlamlı Bir Farklılık Var Mıdır?

Analiz sonucunda, χ^2 ($n=260$); $p=0,007<0,05$. H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani, tezler alanlarına göre farklılık göstermektedir. Radyo ve Televizyon alanında üretilen tezlerin %5,3'ünün radyo televizyon yayıncılığıyla ilgili olduğu saptanmıştır. Televizyon alanında ise %2,3'nün medyanın ekonomi politikası ile; %1,5'inin çocuk; diğer bir %1,5'inin modernleşme ve %1,4'ünün tüketim kültürü, %1,1'inin haber ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Sinema alanında tez sayısının fazla olması, tez konularının oranlarının diğer üç alana göre daha fazla çıkmasına neden olmuştur. Sinema alanında en çok öne çıkan konular ise; %14,6'sının Türk Sineması, %4,3'ünün toplumsal cinsiyet; %3,4'ünün dijitalleşme; %3,07'sinin Dünya Sineması; %3,8'inin uluslaşma ve modernleşme; %1,9'unun belgesel; %1,5'inin toplumsal bellek konularının oluşturduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte, çocuk, ayrımcılık, tüketim kültürü, haber, animasyon, İslamofobyaya, kimlik ve temsil, film estetiği, sinema seyircisi, film estetiği gibi konulara da rastlanmıştır. Son olarak en fazla tez üretilen alan olması sebebiyle yeni medya alanındaki konulara bakılmıştır. Yeni medya alanında, en çok %6,5'lik bir oranla yeni iletişim teknolojilerine yönelik çalışmaların ağırlık kazandığı görülmüştür. Bu bağlamda, "ağ toplumu" kavramını ele alan çalışmalar ile internet teknolojisinin televizyon yayıncılığı üzerindeki etkileri ve dijitalleşme konularını inceleyen araştırmaların yeni medya alanında ağırlık kazandığı görülmüştür. Sanıldığı gibi aksine, sosyal medya konusu daha az yeni medya çalışmaları içinde yer almıştır.

Çalışmalar incelendiğinde, sosyal medyanın toplumsal hareketlere etkisi ve kamuoyu oluşturma gücü gibi siyasal iletişim alanı içinde değerlendirilebilecek araştırmalar olduğu belirlenmiştir. Radyo, Televizyon ve Sinema alanında bahsi geçen konuların dışındaki konularda da tezler bulunmaktadır.

Alanda araştırma yapacak olan kişilere fikir vermesi bakımından, yayınlanmış tezlerin başlıklarından çıkarılan kategorilerin frekans analizleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Tezlerin Diğer Konu Başlıklarına Göre Dağılımı

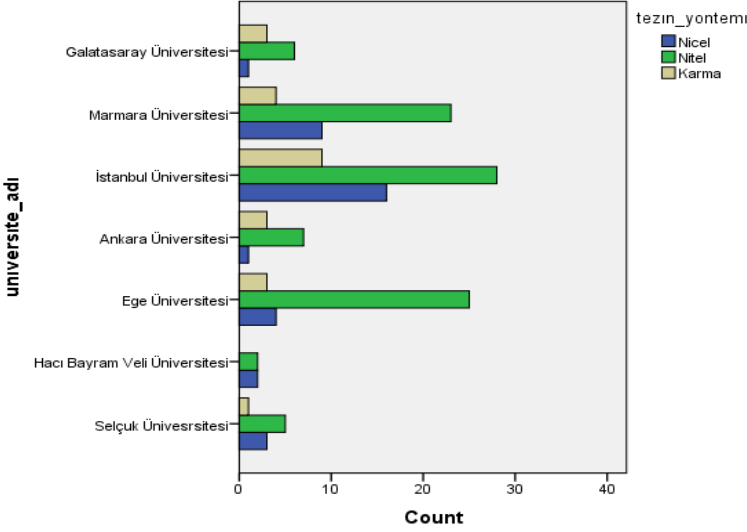
Konu Başlıkları:	Sıklık (f)	Geçerli Yüzde (%)
Türk Göçmenler	1	0,4
Dijital Etnografi	1	0,4
Dijital Medya	2	0,8
Dijital Oyun	2	0,8
Distopya ve Sinema	1	0,4
Edebiyat Uyarlamaları	1	0,4
Geek Kültürü ve Sosyal Medya	1	0,4
Gerçeküstü Sinema	1	0,4
Görme Biçimleri	1	0,4
Görsel Tarih	1	0,4
Haberde Korku Kültürü	1	0,4
Haberde Yoksul Temsili	1	0,4
Hayvan Belgeselleri ve Ayrımcılık	1	0,4
İnternet Dizileri	1	0,4
İran Sineması	1	0,4
Kamusal Alan	2	0,8
Karşılaştırmalı İletişim Sistemleri	1	0,4
Kitlesele Fonlama	1	0,4
Kültürlerarası İletişim	1	0,4
Küreselleşme ve Medya	1	0,4
Mahremiyet	1	0,4
Medya Çalışanlarının Hakları	2	0,8
Medya Teknolojisi	1	0,4
Medya ve Etik	1	0,4
Mizah ve Erkeklik	1	0,4
Muhafif Sinema	1	0,4
Nostalji ve Mitoloji	1	0,4
Popüler Sinemada Ekoeleştirici	1	0,4
Reality-Showlar	2	0,8
Sanal Diplomasi	2	0,8
Sanal Ortam Uygulamaları	1	0,4
Sinema ve Estetik	2	0,8
Sinema ve Felsefe	2	0,8
Sinema ve Tarih	1	0,4
Sinema ve Gerçekçilik	1	0,4
Sinema ve Korku	2	0,8
Sinemada Oyunculuk	1	0,4
Tartışma Programları	1	0,4
Auter Yönetmenler	1	0,4
Uzaktan Eğitim	2	0,8
Ürün Yerleştirme	1	0,4

Ütopya, Distopya ve Sinema	1	0,4
Yarışma Programları	1	0,4
Yayın Teknolojileri	1	0,4
Yemek Kültürü	1	0,4
Yeni Medya ve Reklam	1	0,4
Yeni Medya ve Tüketim Kültürü	1	0,4
Yeni Medya ve Yasal Düzenlemeler	1	0,4
Yeni Medyada Ulusçuluk	1	0,4
Yerel Sinema	1	0,4

A.S. Tezlerin Yayınlandıkları Üniversiteler İle Kullanılan Yöntemler Arasında Anlamlı Bir Farklılık Var Mıdır?

İncelenen üniversitelere göre doktora tezlerinin yöntemi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına da bakılmıştır. χ^2 ($n=260$); $p=0,009<0,05$. Ho hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani, üniversitelere göre tezlerin dağılımı arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Tezlerde kullanılan yöntemlerin, üniversitelere göre dağılımlarına bakıldığında; incelenen üniversitelerin hepsinde nitel yöntemlerin oranı diğer yöntemlere göre fazla çıkmıştır. Nitel yöntemin en çok kullanıldığı üniversiteler sırasıyla; İstanbul Üniversitesi %10,7; Ege Üniversitesi %9,6; Marmara Üniversitesi %8,8; Ankara Üniversitesi %2,6; Galatasaray Üniversitesi 2,3; Selçuk Üniversitesi %1,9; Hacı Bayram Veli (Gazi) Üniversitesi % 0,7 olarak tespit edilmiştir. Hacı Bayram Veli (Gazi) Üniversitesinde %0,7 ile nicel yöntemin oranı nitel yöntemle aynı çıkmıştır. Ankara ve Galatasaray Üniversiteleri %0,4'lük bir oran ile üniversiteler arasında nicel yöntemi en az kullanmışlardır. Bunların dışında; diğer üniversitelere göre daha fazla oranda nicel yöntem çıkmasına rağmen kuruluş tarihi bakımından daha eski oldukları göz önünde tutularak İstanbul %6,1; Marmara %3,4 ile nicel yöntemin gözleendiği görülmüştür. Karma yöntemler açısından değerlendirildiğinde, Hacı Bayram Veli (Gazi) Üniversitesinde hiç karma yöntemle rastlanamamışken; karma yöntemin en çok kullanıldığı üniversiteler sırasıyla; % 3,4 ile İstanbul; %1,5 ile Marmara; %1,1 ile Ege, Ankara ve Galatasaray; %0,4 ile Selçuk Üniversitesi olmuştur.

Şekil 2. Tezlerde Kullanılan Yöntemlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalındaki Sinema alanına yönelik tezlerin %19,2'sinin teorik çalışmalar olduğu, geri kalan %80,8'inin film incelemelerine dayanan çalışmalar olduğu görülmüştür. Hem film çözümlerindeki tez oranının fazla olması hem de doktora tezleri üzerine yapılan kimi araştırmalarda, film incelemelerinden veri analiz teknikleri olarak bahsedilmiş olması nedeniyle, film çözümlerine dayalı tezler özelinde de bir inceleme yürütülmüştür. Araştırma bulgularına göre, film çözümleri şeklinde geçen tezlerin %59,3'ünde (n=38) herhangi bir yöntem ve teknikten bahsedilmemiş olduğu, %40,6'sında ise (n=26) kullanılan yöntem ve teknikten bahsedilmiş olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, film çözümlerine yönelik olarak, yapısalılık, post-yapısalılık, eleştirel teori, post-modernleşme, feminist teori gibi kuramlara dayanarak, bu yaklaşımların film incelemesi yaparken veri analiz tekniği şeklinde de sunulmuş olduğu da tespit edilmiştir.

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalındaki doktora tezlerin yöntemleri incelendiğinde, çalışmaların en fazla nitel (%36,9) en az karma (%8,8) araştırma desenine sahip olduğu belirlenmiştir. Doktora tezlerinin %13,8'inde ise nicel yöntem kullanılmıştır. İletişim alanındaki çalışmalarda yöntemden çok tekniklerin öne çıktığı bilinmektedir. Alandaki çalışmalarda

veri toplama tekniği olarak anket, son dönem çalışmalarda görüşme ve çeşitleri (odak grup, yarı yapılandırılmış gibi) öne çıkarken; veri analiz tekniklerinden göstergebilim, içerik analizi ve söylem çözümlemeleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu nedenle çalışmada, iletişim alanında en çok tercih edilen bu üç veri analiz tekniğinin kullanımına bakılmıştır.

Tablo 2. Tezlerde Kullanılan Veri Analiz Teknikleri

Veri Analiz Tekniğinin Adı:	Sıklık (f)	Geçerli Yüzde (%)
Göstergebilim:	17	6,5
İçerik Analizi:	60	23,1
Söylem Çözümlemesi:	18	6,9
Toplam:	95	36,5

İncelenen doktora tezlerinde, yukarıda bahsi geçen veri analiz teknikleri dışında, diğer başlığı altında veri analiz tekniklerine de bakılmıştır. Araştırma sonucuna göre, %4,4 oranında diğer veri analiz tekniklerinin uygulanmış olduğu tespit edilmiştir. Anlatı çözümlemesi, alımlama analizi, dramaturjik çözümleme, psikanalitik okuma, dramatik çerçeveleme, estetik çözümleme, katmanlar arası teknik ve bağlamsal çözümleme, görüntü çerçeveleme, film adaptasyon tekniği, biçim analizi, ideomitsel analiz teknikleri çalışmada elde edilen diğer veri analiz teknikleridir.

İletişim alanında metin incelemeleri ya da izleyici araştırmalarının dışında, alan araştırmaları, netnografik yöntem, psikobiyografi gibi sosyal bilimlerin farklı metotların da iletişim alanına uyarlandığı görülmüştür. Veri analiz tekniklerinin bazen birlikte bazen de veri toplama teknikleriyle karma yöntemler şeklinde uygulandığı doktora tezleri olduğu da tespit edilmiştir. Doktora tezlerinde uygulanan karma yöntemler incelendiğinde, ya nicel veri toplam tekniği ve nitel veri analiz tekniği birlikte kullanılarak ya da biri nicel biri nitel iki veri analiz tekniğinin birlikte kullanılması yoluyla araştırmanın yapılmış olduğu belirlenmiştir. Örneğin, bazı tezlerde veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme ve veri analiz tekniği olarak nicel içerik analizinin birlikte uygulandığı, bazı tezlerde ise hem içerik hem söylem analizinin kullanıldığı gözlemlenmiştir.

A.S. Tezlerin Alanları İle Kullanılan Yöntem Ve Teknikler Arasında Anlamlı Bir Farklılık Var Mıdır?

Araştırılmak istenilen sorulardan biri de tezin alanı ile tezde kullanılan yöntem arasında anlamlı bir ilişki olup olmamasıydı. Analiz sonucunda, χ^2 (n=260); $p=0,0001 < 0,05$. Ho hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani, tezin alanı ile tezde kullanılan yöntem arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre, nitel araştırmalara olan eğilim diğer yöntemlere göre %98,4'lük bir oranla daha fazla gözükmektedir. Karma yöntemlerin ise, sinema alanında daha çok (%17,9'luk bir oranla) kullanıldığı görülmüştür. Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalını oluşturan üç alana göre tezde kullanılan yöntemlerin sıklıkları sayı ve yüzde olarak Tablo 3.'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Tezin Alanına Göre Tezde Kullanılan Yöntemler

	Nitel Yöntem		Nitel Yöntem		Karma Yöntem	
	Sıklık (f)	Geçerli Yüzde (%)	Sıklık (f)	Geçerli Yüzde (%)	Sıklık (f)	Geçerli Yüzde (%)
Radyo	1	0,1	1	0,1	0	0
Televizyon	30	44,7	8	11,9	3	4,4
Sinema	36	53,7	2	2,9	12	17,9

A.S. Tezlerin Konuları, Kullanılan Yöntem Ve Tekniklere Göre Nasıl Dağılmaktadır?

Son olarak, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında üretilmiş tezlerin konuları ile en sık tercih edilmeleri bakımından gösterebilim, içerik ve söylem analizlerine göre de nasıl dağıldıkları tespit edilmek istenmiştir. Anlamlı bir veriye ulaşmak için, tezlerdeki her bir konu yerine, sıklıkla geçen konularda kullanılan veri analiz tekniklerine bakılmıştır. Doktora tezlerinin konularının kullanılan veri analiz tekniklerine göre dağılımlarını incelemek için frekans analizi yapılmıştır.

Tablo 4. Tezin Konularına Göre Tezde Kullanılan Veri Analiz Teknikleri

	Göstergebilim		İçerik Analizi		Söylem Analizi		Toplam: (f)
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	
Belgesel	0	0	2	2,9	0	0	2
Yeni Medya	3	4,4	8	11,7	0	0	11
Radyo Televizyon Yayıncılığı	0	0	3	4,4	1	1,4	4
Türk Sineması	2	2,9	2	2,9	5	7,3	9
Dünya Sineması	0	0	2	2,9	0	0	2
Tüketim Kültürü/Popüler Kültür	1	1,4	3	4,4	2	2,9	6
Ayrımcılık	0	0	2	2,9	2	2,9	4
Çocuk	0	0	4	5,8	1	1,4	5
Modernleşme	3	4,4	3	4,4	0	0	6
Toplumsal Cinsiyet	1	1,4	0	0	1	1,4	2
Medyanın Ekonomi Politikası	0	0	2	2,9	4	5,8	6
İzleyici Araştırmaları	0	0	2	2,9	0	0	2
Siyasal İletişim	1	1,4	8	11,7	0	0	9
Toplam:	11	15,9	41	59,8	16	23,1	68

Tezlerin konularına göre veri analiz tekniklerinin kullanım sıklığına bakıldığında, yeni medya konusundaki tezlerde en fazla %11,7'lik bir oranla içerik analizi; Türk Sineması üzerine olan tezlerde %7,5'lik bir oranla söylem analizi, radyo televizyon yayıncılığı ile ilgili olan konularda %4,4 ile içerik analizinin yoğun bir şekilde uygulandığı görülmüştür. Diğer bir dikkat çeken bulgu da modernleşme konusunda olan tezlerin en çok %4,4 ile göstergebilim analiz veri analiz tekniğinin uygulandığı bulgusudur. Toplumsal cinsiyetle ilgili konular diğer konulara oranla daha sık geçmekle birlikte, veri analiz tekniği açısından değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyetle ilgili tezlerin %1,4'lük bir oranla söylem ve göstergebilim analizleri kullanılarak, diğer önemli bir kısmının ise farklı teknikler uygulanarak gerçekleştirilmiş olduğu görülmüştür. Türk Sineması ile ilgili olan tezlerin dışında, söylem analizinin ikinci olarak en çok (% 5,8 ile) medyanın ekonomi-politiği konusuna ilişkin olduğu tespit edilmiştir. Söylem analizi, metin içinde egemen olan ideolojiyi deşifre etme amacı taşıdığı için medyanın ekonomi-politiğiyle ilgili konularda sıklıkla tercih edildiği düşünülmektedir. Yine, medyada çocuk, ayrımcılık ve tüketim kültürünü konu alan tezlerde ise en çok içerik analizinin tercih edildiği görülmektedir. İdeolojik anlamın ortaya konulması yerine, metnin içeriğine odaklanıldığı için içerik analizinin daha çok tercih edildiği söylenebilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmacıların hazırladıkları doktora tezleri, araştırmacının uzmanlığını ispatladığı, akademik çalışma disiplini kazandığı bir süreç olarak düşünülmemektedir. Doktora tezleri bilimsel eserler ortaya koyma iddiasında oldukları için konularının özgünlüğü kadar kullanılan yöntem ve teknikler de önem kazanmaktadır. Diğer yandan, iletişim alanı, tarihsel olarak diğer alanlara göre görece yeni bir alan olması, çok parçalı yapısı, farklı alanlardan gelen akademisyenlerin varlığı, toplumbilimlerin diğer alanlarıyla olan kesişimleri gibi nedenlerle kimi zaman bir alan olarak tartışılmaktadır. Bu durum, İletişim Fakülteleri'nde üretilen tezlerin niteliğini daha da önemli hale getirmektedir. İletişim Fakülteleri'nde üretilen tezlerin niteliğiyle ilgili bilgi sunan ve çoğunlukla nicel yöntem izlenerek yapılan araştırmalarda, anabilim dalının esas alındığı görülmüştür. Benzer şekilde yürütülen araştırmalarda, tezlerin toplam tez sayısı, yayımlandıkları yıl, üniversite isim ve bölümleri, kullanılan yöntem ve teknikler gibi başlıklara göre analizler gerçekleştirilmiştir. Literatür incelendiğinde, Halkla İlişkiler, Gazetecilik ve İletişim Bilimleri Anabilim dallarına yönelik olarak araştırma yürütüldüğü ancak Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim dalına yönelik bir çalışma olmadığı gözlenmiştir. Çalışmanın bu bakımdan en önemli farkı, daha önce bu alana ilişkin lisansüstü tezlerin araştırılmamış olmasıdır.

Diğer araştırmalardan farklı olarak bu çalışmada, tezlerin konularının, alanlara göre nasıl değiştiği de ortaya konulmuştur. Araştırmada tezler konularına ve alanlarına göre bakıldığında, televizyon alanında işlenen konuların televizyon yayıncılığı, haber üretimi noktasında medyanın ekonomi politikası, çocuk ve medya, tüketim kültürü gibi konular üzerinde durduğu tespit edilmiştir. Sinema alanındaki tezlerin ise Türk Sineması, toplumsal cinsiyet, uluslaşma, Dünya Sineması, modernleşme, bellek gibi konuları ele aldığı belirlenmiştir. Diğer çalışma sonuçlarıyla benzer bir biçimde, Türk Sineması üzerine olan doktora tezleri diğer konulara göre fazla çıkmıştır.

Tez konularının birbirini tekrarlama, bilimsel alandaki çeşitliliği düşürerek, aynı şeylerin sürekli bir şekilde üretilmesine, bilimsel çalışmaların kısır bir döngüye girmesine sebep olacağına inanılmaktadır. Bu bakımdan diğer araştırmalardan farklı olarak, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalındaki konu başlıkları listelenerek tez başlıklarından kategoriler ve kategorile-

rin sıklığı da ortaya konulmak istenmiştir. Çalışmada bu başlıklar, alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacıları fikir verebilmesi adına listelenerek gösterilmiştir. Araştırmada tespit edilen kategoriler arasında en çok dikkat çekenler, yerel sinema, Geek Kültürü, başkaldırı, sanal diploması, yeni medyada yasal düzenlemeler, mizah ve erkeklik, hayvanlara karşı ayrımcılık gibi konular olmuştur. İletişim Bilimleri alanında üretilen doktora tezleri üzerine yapılan araştırmalarda, konuların iletişim sistemleri, yeni medya, medya ve şiddet, küreselleşme, popüler kültür, toplumsal cinsiyet gibi konular olduğu ortaya konulmuştur.

Çalışma sonucunda dikkat çeken bir diğer önemli bulgu da, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında yayınlanmış olan doktora tezlerinin özellikle 2016 yılından sonra arttığına tespit edilmiş olmasıdır. Sosyal medyanın önem kazanmasıyla birlikte görsel kültür öne çıkmış, sinema ve yeni medya çalışmalarına duyulan ilgi önemli ölçüde arttırmıştır. Diğer bir deyişle, iletişim alanında özellikle “sinema” ve “yeni medya” çalışmak daha da popülerleşmiştir. Radyo Televizyon Sinema Anabilim dalında üretilen tezlerin de, araştırma sonucuna göre, bu gidişattan etkilendiği görülmüştür. Radyo, Televizyon ve Sinema alanında en çok doktora tezinin sinema alanında olduğu, onu yeni medya ve televizyona yönelik çalışmaların izlediği tespit edilmiştir. Radyo alanında ise, önceki araştırmalarla benzer bir şekilde halen çok az sayıda doktora tezinin bulunduğu belirlenmiştir. Artan popüleritesine bağlı olarak, yeni medya konusunda, dijitalleşme, internet teknolojisi ve etkileri, kamusal alan, mahremiyetin dönüşümü gibi konularda daha çok araştırmalar üretilirken, sanıldığı gibi aksine sosyal medya alanındaki tezler üzerine daha az çalışıldığı belirlenmiştir. Yeni medyanın daha çok kullanıcıların davranışlarını, tutumlarını ölçmeye yönelik çalışmalar ya da siyasal iletişim bağlamında ele alındığı ortaya çıkarılmıştır.

Sinema alanında olan doktora tezlerinde, “modernleşme/post-modernleşme”, “uluslaşma/milliyetçilik”, “toplumsal cinsiyet”, “dijitalleşme”, “yeni sinema kültürü ve seyir ilişkisi”, “toplumsal bellek” gibi konuların daha sıklıkla ele alındığı gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyete ilişkin kadın yönetmenler ve filmleri, seçilen filmler üzerinden psikanalitik çözümlenmeler, erkeklik çalışmaları gibi konuların işlendiği görülmüştür. Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim dalında yayınlanmış doktora tezlerinde sosyal bilimlerin farklı dallarıyla ve kuramlarıyla ilişki kuran bazı çalışmalarda (teorik ça-

lışmalar dışında) film incelemelerinin yapıldığı fakat bazılarında, yöntem kısımlarının olmadığı tespit edilmiştir. Hatta film inceleyen bazı çalışmalarda, doktora tezinin kuramsal çerçevesini oluşturan ya da yöntemin epistemolojik yaklaşımları olan teorilerden veri analiz tekniğı ya da yöntem olarak bahsedildiğı görülmüştür.

Üniversitelere göre araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, en çok doktora tezi üreten üniversitelerin İstanbul, Marmara, Ege gibi kuruluş tarihi itibarıyla daha eski olan üniversiteler olduğı belirlenmiştir. Radyo Televizyon ve Sinema alanında üretilen tezlerde kullanılan yöntem ve teknikler incelendiğinde, iletişim alanındaki yakın dönemdeki çalışmalarla benzer bir biçimde en çok kullanılan yöntemin nitel yöntem olduğı sonucuna ulaşılmıştır. Alanda üretilen doktora tezlerinde nicel ve karma yöntemlerin de uygulandığı tespit edilmiştir.

Yayınlanan doktora tezlerinin üniversitelere göre yönteminin değışip değışmediğine de bakılmıştır. Araştırma sonucunda, incelenen üniversiteler arasında her üç yöntemi de İstanbul Üniversitesi'nin diğerlerine göre daha fazla kullandığı görülmüştür. İstanbul Üniversitesi'nde gerek tez gerekse yöntemlerin oranının diğerlerine göre fazla çıkmasının nedeni daha eski ve köklü üniversite olması şeklinde yorumlanmıştır. İstanbul Üniversitesi dışında, diğer üniversiteler değerlendirildiğinde; nitel yöntemi en çok uygulayan üniversitenin Marmara Üniversitesi, karma yöntemi ise Marmara ile birlikte Ege ve Galatasaray Üniversitesi'nin uyguladığı görülmüştür.

Özellikle son zamanlarda, hem Türkiye'de hem de dünyada sosyal bilimler alanında karma yöntemlerin birbirini tamamladığı için daha çok tercih edildiğı gözlenmektedir. Bu bakımdan, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalındaki doktora tezleri içinde karma yöntemlerin kullanılması, çalışmada önemli bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Yine, sinema alanıyla benzer bir biçimde televizyon alanında üretilen tezlerde kullanılan iletişim aracının kendisinden çok "ayrımçılık", "modernleşme", "çocuk", "popüler kültür", "medyanın ekonomi politiğı", "felsefe" gibi konular üzerinden çalışıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen doktora tezlerinde, iletişim alanında metin incelemeleri ya da izleyici araştırmalarının dışında, alan araştırmaları, netnografik yöntem, psikobiyografi gibi sosyal bilimlerin farklı metotların da Radyo Televizyon ve Sinema alanındaki doktora tezlerine uyarlandığı görülmüştür. Ancak, bilimsel bir çalışmanın önemli kısımlarından biri olan yöntem kısımlarının bazı

tezlerde hiç bulunmaması, iletişimin sosyoloji, psikoloji gibi disiplinlerle kurulan ilişkisinde, diğer disiplinlerden gelebilecek olan “iletişim alanının bir disiplin olamadığı” yönündeki iddialara da açık kapı bırakacağı düşünülmektedir. Diğer yandan, yöntem ve tekniğin belirtilmemiş olması, alandaki durumun tespiti için, tezler üzerine çalışmak isteyen araştırmacıların bu bilgilere ulaşamamasına da neden olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Content Analysis on Phd Theses in the
Department of Radio, Television and Cinema**

*

Çilem Tuğba Koç
Erciyes University

Under the circumstances such as the increase in the number of newly established communication faculties; new media departments such as cinema and photography are emerged as a separate departments; cinema education is also provided from the faculties of fine arts etc., the quality of the education have become more crucial mostly argued among the media scholars. In the literature, it is seen that there were researches on the quality of postgraduate studies produced in the field of communication, but the studies on doctoral theses were not found in the department of Radio, Television and Cinema, in particular. With this necessity, 260 doctoral dissertations have been analyzed using content analysis method. In order to provide an outline of the last ten years, the theses produced between the years of 2010 and 2020, have been collected from YOK's National Thesis Searching Page and evaluated according to the publishing year, name of the university; subject, field, methods and techniques were used.

In terms of the methods applied in these theses, the studies have been carried out mostly by using qualitative method (36.9%), by quantitative method(13.8%) and mixed method (8.8%). Examining the three fields separately, it is found that quantitative and qualitative methods were used with a rate of 0.2% in radio studies; qualitative methods with 44.6%, quantitative with 11.9% and mixed methods with 4.4% were applied in the field of television; 53.7% qualitative, 2.9% quantitative and 17.9% mixed methods were used in cinema. In terms of data analysis techniques, it has been observed that 23.1% of studies designed by content analysis, 6.9% of them by discourse analysis and 6.5% of them by semiotics data analysis techniques. Apart from the mentioned techniques, we run across the other other data analysis techniques with a rate of 44%. Narrative analysis, interpretation analysis, dramaturgical analysis, psychoanalytic reading, dramatic framing, aesthetic analy-

sis, interlayer technical and contextual analysis, image framing, film adaptation technique, style analysis, ideomitic analysis techniques were defined as other data analysis techniques applied in the examined theses.

Another striking determination of the study is regarding to the publishing year. It is obtained that after the year 2016, doctoral theses have been started to produce and the theses were mostly published from the universities such as Istanbul, Marmara and Aegean which are considered as the oldest according to their establishment date. With the ever increasing importance of social media, visual culture has come to the fore and the interest in cinema and new media studies has increased significantly. In other words, in particular "cinema" and "new media" have become more popular in the department of Radio Television and Cinema. Regarding the number of the theses, cinema field came first among the other fields in the department of Radio Television and Cinema. Similar to the previous researches, it has been determined that there are still very few doctoral dissertations in the field of radio.

According to the topics of the theses; 5.3% of the studies are related to radio and television broadcasting. In the field of television, 2.3% of the studies are based on the political economy of the media; 1.5% of them on children; 1.5% of them are related to modernization, 1.4% to consumption culture, and 1.1% to news. The high number of theses in the field of cinema caused the ratio of thesis topics to be higher than the other three fields. The most prominent subjects in the field of cinema are; 14.6% is Turkish Cinema, 4.3% is gender; 3.4% is digitalization; 3.07% of the World Cinema; 3.8% of nationalization and modernization; 1.9% is documentary. It has been clarified that 1.5% of these studies focus on social memory issues. Along with these, subjects such as children, discrimination, consumer culture, news, animation, Islamophobia, identity and representation, film aesthetics, cinema audience, film aesthetics have also been encountered. Among the new media studies, new communication technologies have gained weight with a rate of 6.5%. In this context, it has been brought out that studies dealing with the concept of "network society" and studies examining the effects of internet technology on television broadcasting and digitalization have gained importance in the field of new media. Political communication such as the effect of social media on social movements and its power to create public opinion were also defined as other topics in the field of new media. In the study, categories and the frequency of categories among doctoral dissertation titles have also been revealed. The

subjects were identified as local cinema, Geek Culture, rebellion, virtual diplomacy, legal regulations in new media, humor and masculinity, discrimination against animals.

Kaynakça / References

- Akgül, M. ve Akdağ, M. (2018). İletişim eğitimi ve disiplinlerarasılık: İletişim fakültele-
rindeki akademisyen profili üzerine bir değerlendirme. *Türkiye İletişim Araştır-
maları Dergisi*, 31, 1-20.
- Avcı, N. (1998). *İletişim düşüncesinin gelişimi: Eğitim-öğretim boyutlarıyla bir model denemesi*.
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aziz, A. (2006). Dünyada ve Türkiye' de iletişim araştırmaları. *Kültür İletişim Dergisi*,
9(1), 9-31.
- Davulcu, E., ve Tanyeri Mazıcı, E. (2018). İletişim araştırmalarında 2006-2016 yılları ara-
sında yapılan doktora tezlerine ilişkin bir durum değerlendirmesi. *Karadeniz
Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 10, 55-73.
- Değirmenci, K. (2011). Sosyal bilimlerde disiplinlerarasılığı ve disiplinler ayrımları yeni-
den düşünmek. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, İletişim Eğitimi
Özel Sayısı, 15, 72-80.
- İnceoğlu, Ç. (2014). Türkiye' de sinemayı konu alan doktora tezleri üzerine bibliyometrik
bir çözümleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 21, 32-47.
- Pooley, J. ve Park, D. W. (2012). Communication research. P. Simonson, J. Peck, R. T.
Craig, J. P. Jackson, Jr (Der.), *The Handbook of History Communication* içinde
(s.76-90). London: Routledge.
- Riffe, D., Lacy, S., ve Fico, G. F. (2014). *Analyzing media messages*. New York: Routledge.
- Rogers, E. W. (2004). Theoretical diversity in political communication. L. L. Kaid (Ed.),
Handbook of Political Communication Research içinde (s.3-16). NJ: Lawrence Erl-
baum Associates Publishers.
- Tokgöz, O. (2006). Türkiye' de iletişim fakültelerinde eğitim kadrosunun durumu. *Kül-
tür ve İletişim*, 9(1), 33-69.
- Tufan, F. (2019). Türkiye' de radyo alanında içerik analizi yöntemiyle yüksek lisans ve
doktora tezleri üzerine bir inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi
Dergisi*, 7(1), 110-130.
- Uzun, R. (2006). İstihdam sorunu bağlamında Türkiye' de iletişim eğitimi ve öğrenci
yerleştirme. *İletişim ve Kuram Araştırma Dergisi*, 25, 117-134.
- Ünlü, S., N, A., ve D, T. (1999). Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Mezun-
larının fakültesindeki eğitim hakkındaki görüşleri üzerine bir araştırma. *İleti-
şim*, 4, 91- 109.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Koç, Ç. T. (2021). Radyo, televizyon ve sinema anabilim dalındaki doktora tezleri üzerine bir içerik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 674-700. DOI: 10.26466/opus.832924

Ulusal Basın Ekseninde Atatürk Dönemi Öğrenci Hareketleri: Razgrad Hadisesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.844644

*

Neslihan Altuncuoğlu*

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kayseri Türkiye

E-Posta: altuncuoğlu@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3244-5077](https://orcid.org/0000-0002-3244-5077)

Öz

Sürekli olarak politikanın içinde yer alan gençliğin siyasal eylemleri, birinci Meşrutiyet öncesine kadar götürülebilmektedir. Sonraları meşruti bir yönetimi tekrar kurmak amacıyla oluşturulan ve içinde bulundurduğu gençlerin fazlalığından dolayı Genç Türk Hareketi adını alan İttihat ve Terakki örgütünde de hep ön saflarda yer almışlardır. Gençlik Milli Mücadele döneminde vatanperver tutumuyla, Cumhuriyet döneminde ise özellikle örgütlü hareketleriyle adından sıklıkla söz ettirmiştir. 1933 yılında yaşanan, Bulgaristan'da Müslüman Türklerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olan Razgrad Kasabesindeki Türk mezarlığına, milliyetçi Bulgar kuruluşları mensuplarınca saldırılıp tahrip edilmesi hadisesi Bulgaristan'da yaşayan Türkleri ve Türkiye kamuoyunu oldukça etkilemiş ve gündemi uzun süre meşgul etmiştir. Hadisenin üstüne giden Türk basını, konuyla ilgili çok hassas davranmış bu anlamda kamuoyunu bilgilendirmeye çalışmıştır. Milli Türk Talebe Birliği, özellikle Razgrad olayını protesto eyleminde büyük rol almıştır. Talebe Birliği idare Heyeti ve bazı talebe Cemiyetleri idare heyetleri azaları miting yapmak istemiş fakat bu teşebbüsleri reddedilmiştir. Tüm karşı çıkışlara rağmen hassas ve heyecanlı gençlerin iştirakiyle oluşan kalabalık bir kabile ile büyük bir miting yapılmıştır. Bu çalışma da, yaşanan hadise, oluşan kamuoyu tepkisi, olayın perde arkası ve sonuçları dönemin ulusal basını ekseninde değerlendirilecektir. Araştırma yapılırken Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde bulunan belgeler, dönem gazeteleri ve basılı diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Razgrad, Gençlik, Basın, Milli Türk Talebe Birliği

Ataturk Period Student Movements On The National Press: The Razgrad Event

*

Abstract

The youth has always been the part, which has shown awareness to the problems, occurred within the society. It is possible to take back the political actions of the youth up to prior to the first constitutional era. The youth, which was always in the front lines of the organization, that had been formed to establish a constitutional administration and called as "Genc Turkler", due to the majority of young people amongst its members, has his name frequently mentioned with its mission during the war of independence. The youth was always been in the front lines within the republic period, particularly with the organized actions at the point of building a state and set forth supporting actions and expressions in this context. On April 1933 nationalist Bulgarian organizations were attacked and destroyed the Turkish graveyard in the Razgrad Township, which is a region where Bulgarian Muslim Turks lived ,has greatly influenced Turks and Turkish public opinion in Bulgaria and kept the agenda busy for a long time. The Turkish press, who is closely interested in the incident, has been very sensitive about the issue and has tried to inform the public in this sense. When this event was heard in Turkey the press and the leadership of the Turkish National Student Union organized protests an meetings. The Turkish Nation condemned this event. The national sensitivity in this case increased. This event has caused a great reaction among the Turkish youth. This event has an important role in the public reaction and behind the scenes. In this report, the reasons and consequences of the Razgrad event will be assessed on the basis of the periodical national press. The documents in the Presidency State Archive, newspapers from the period and other printed sources were utilized in this the process of this study.

Keywords: *Ataturk, Razgrad, Youth, Press, Turkish National Student Union.*

Giriş

Türkiye, Lozan Antlaşmasından hemen sonra Balkan Devletleri ile uzun süreden beri kesilmiş olan münasebetlerini yeniden kurmak için harekete geçmiştir. 1930'lu yıllarda, komşularıyla güven ve dayanışma içinde yaşayabilmeyi hedeflemiş önce Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile 1934 Balkan Pakti'nı, sonra da Ortadoğu'da Irak, İran ve Afganistan ile 1937 Sadabat Pakti'nı gerçekleştirmiştir (Soysal, 1999, s.1445).

Balkan Birliği zincirinin en zayıf halkası Bulgaristan olmuştur. Bulgaristan'ın komşularından toprak istekleri vardır. Bükreş'te 23-26 Ekim 1932'de toplanan konferansta bu isteklerini azınlıkların haklarını korumak prensibinin arkasına saklayarak ve bu haklar korunmadıkça, Birliğin kurulmasında ehemmiyetli bir adım teşkil edecek olan pakti imzalamayacaklarını bildirmişlerdir. Bu dönemde, Bulgaristan'ın revizyonist emelleriyle komşularının statükocu politikaları açık olarak çarpışmaktaydı (Esmer,1953, s.212). Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşından sonra imzaladığı Neuilly Antlaşmasını kendi lehine değiştirmek istediği için, bütün ısrarlara rağmen bu ittifak sisteminin dışında kalmayı tercih etmiştir. Bulgaristan'ın bu davranışı karşısında Balkan Devletleri bu iki şıktan birini tercih etmek durumunda kalmışlardır: Balkan Pakti'nden vazgeçmek ya da Bulgaristan'ı dışarıda bırakan bir Pakt imzalayarak Bulgaristan'ın sonradan katılmasını beklemek. Balkan Devletleri ikinci yolu seçmişlerdir (Gönlübol ve Sar, 1963, s.99). Türkiye, Balkanlarda Bulgaristan'ı da Balkan Birliği'ne alarak yaklaşmakta olan II. Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı amaçlamıştır. Ancak Bulgaristan'ın izlediği revizyonist politika nedeniyle bunda başarılı olunamayacaktır (Ağca,2014,s.113).

Pakt'ın gerçekleşmesi için Türk Devlet adamlarının gayretleri Bulgar basınında Türkiye aleyhinde yayınlara sebep olmuştur. 1934 yılının Şubat ayı başında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya Dışişleri Bakanları Belgrat'ta toplanmışlar ve Balkan Antantı'nın tasarısını hazırlamışlardır. Bu tasarının 9 Şubat 1934 tarihinde Atina'da imzalanması ile Balkan Antantı kurulmuştur. Bulgaristan antantın dışında kalmıştır (Gönlübol ve Sar, 1963, s.100). Türkiye Balkan Antantı'na giden yolda böylesine çaba gösterirken, Bulgaristan, Türk azınlığa karşı yürüttüğü baskıları artırmış, 1930'lu yıllarda Türk okulları kapatılmaya başlanmış veya bu okulları resmi Bulgar okullarına çevirmişlerdir. Bazı yörelerde ki Türk çocukları ya hiç okula gideme-

miş ya da Bulgar okullarında Bulgarca okumak zorunda kalmışlardır (Şimşir, 1986, s.141).

10 Mayıs 1933 günü, Türkiye Dış işleri Bakan vekili Şükrü Kaya, Ankara'daki Bulgar elçisine 12 maddelik bir memorandum vermiştir. Bulgaristan Türk azınlığına yapılan baskıları madde madde Bulgar elçisinin dikkatine sunmuştur (Şimşir, 1986, s.149).

Türkiye'nin Varna Konsolosluğundan gelen 07.05.1933 tarihli raporda şu ifadeler yer almaktadır:

“Son aylarda Bulgar milli duygusu çok beslenmektedir. Bulgarların milli duygusunu tahrik etmek mutlaka Türk düşmanlığından bahsetmek demektir. Kışkırtılan gen Bulgarlar mutlak suretle hedef olarak kendilerine pek kolaylıkla masum Türk yurttaşlarımızı ve onların mukaddesatını görmektedir. Bu gibi hakaret ve tecavüzler herhalde tevali edecektir. Her ne pahasına olursa olsun bu milyona yakın yurttaşlarımızın bir an evvel Bulgaristan'dan Trakya'ya veya Anadolu'ya nakledilmesinin gün geçtikçe bir zarar halini aldığı mütalaasında bulunduğumu arzeylerim” (BCA, 030 10 241 627 26, 07.05.1933)

Yukarıdaki raporda belirtildiği gibi Türk yurttaşlarımıza yapılan haksızlıklar neticesinde bu topraklardan iltica eden ve Türk vatandaşlığına alınan çok sayıda yurttaşlarımız olmuştur (BCA, 030 18 01 02 36 36 8, BCA, 030 18 01 002 37 41 9).

19 Mayıs 1934 tarihinde Bulgaristan'da bir hükümet darbesi oldu. Bulgaristan, gitgide sertleşen faşist bir diktatörlükle yönetilmeye başlandı. Bulgar faşist diktatörlüğü, Türk azınlığın ve Türk okullarının üzerine kâbus gibi çöktü. Türkçe eğitim veren Türk okullarının sayısı günden güne azalıyor, yarıya, üçte bire, dörtte bire düşüyordu. Bu azalma göçler yüzünden değil, Türk okullarının kapatılması veya Bulgarlaştırılması yüzünden olmuştu (Şimşir, 1986, s.149). Türk hükümeti, Türkiye'nin Sofya Elçiliğinden gönderilen raporlar vasıtasıyla Türk azınlığa yapılan baskı ve haksızlıkları yakından takip etmiştir (BCA, 030 18 01 02 33 6 3) .

Razgrad Olayı öncesinde, 15 Nisan'da Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, yeni Bulgar Sefiri M. Antonov'u Çankaya Köşkünde kabul ederek; “*Milletlerimizin birbirlerine yürekte duygularla yaklaşmaları menfaatlerine en uygun olanıdır*” şeklinde konuşmuşlardır (Vakit, 1933, s.2). Antonov'da yabancı gazetelere verdiği demeçlerde; “ *Türk dostluğunun muhafazası yolunda çalışacağımı, her iki tarafında hüsnü niyeti sayesinde ihtilaflı hiçbir mese-*

le kalmayacağı” ifade etmiştir (BCA, 030 10 00 241 627 17) . Bu iyi niyet dileklerinden kısa bir süre sonra Razgrad hadisesi yaşanmış, Bulgaristan devlet adamlarının düşünceleriyle Bulgarların düşünceleri arasında bir tutarlılık olmadığı gözler önüne serilmiştir.

Bulgaristan’ın tutumu Türk gençliğini de etkilemiştir.1933 yılında gençlik hareketleri hız kazanmış ve faaliyetleri Milli Türk Talebe Birliğince yönetilmiştir. MTTB Genel Başkanlığı yapmış önemli isimlerden biri olan Burhaneddin Kayhan (MTTB)’nin 4 Aralık 1916’da kurulduğunu ifade etmektedir. Ona göre MTTB’nin kuruluş yıllarındaki asıl amacı, “milli kurtuluşa” fiilen katılarak, Türkiye’nin düşmanları tarafından ortadan kaldırılma planlarına karşı durmak ve gençleri varoluş savaşına aktif olarak hazırlamaktadır (Duman ve Yorgancılar, 2008, s.35).

Razgrad’daki Türk Mezarlığı’nın, “Vatan Koruyucuları” isimli Bulgar kuruluşu mensuplarınca tahrip edilmesi üzerine, İstanbul’da Milli Türk Talebe Birliği’ne bağlı öğrenciler tarafından, hükümetin izin vermemesine rağmen bir miting düzenlenmiştir (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985,s.3195) On bine yakın gösterici kalabalığı güvenlik güçleri tarafından dağıtılmaya çalışırken, bir grup öğrenci Bulgar mezarlığına girerek çelenk bıraktı. Gösteriler nedeniyle gözaltına alınan 80 öğrenciden 23’ü tutuklandı. Altı gün sonra serbest bırakılan öğrenciler, yargılanmaları sürerken çıkarılan genel aftan yararlandılar (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2005, s.209). Bu çalışma da, yaşanan hadise, oluşan kamuoyu tepkisi, olayın perde arkası ve sonuçları dönemin ulusal basını ekseninde değerlendirilecektir.

Yöntem

Tarama modeliyle gerçekleştirilen bu araştırma da, Cumhuriyet döneminde gençliğin, ulus-devlet inşası noktasında yürüttüğü faaliyetleriyle, örgütlü hareketleriyle, destekleyici söylem ve eylemleriyle toplumunun fikir, ideal ve ruh yapısını yansıttığı gerçeği, Razgrad Hadisesi örneği ekseninde betimsel bir araştırmayla ortaya konulmuştur. Bu araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmış ve elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle incelenmiş, kaynaklarından alıntılar yapmak suretiyle çalışmanın güvenilirliği artırıldığı gibi verilerin okuyucuların anlayabileceği ve kullanabilecekleri bir şekilde düzenlenmesi de sağlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak incelemeye alınan veriler;

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi fonlarında yer alan kaynaklar, dönemin gazeteleri, konu ile ilgili telif eserler, lisansüstü tezlerden temin edilmiştir. Eldeki veriler anlam bütünlüğü açısından tasnif edilerek çalışma şekillendirilmiştir.

Bulgular

Sürekli olarak politikanın içinde yer alan gençliğin siyasal eylemleri, birinci Meşrutiyet öncesine kadar götürülebilmektedir. Sonraları meşruti bir yönetimi tekrar kurmak amacıyla oluşturulan ve içinde bulundurduğu gençlerin fazlalığından dolayı Genç Türk Hareketi adını alan İttihat ve Terakki örgütünde de hep ön saflarda yer almıştır. Gençlik Milli Mücadele döneminde vatanperver tutumuyla, Cumhuriyet döneminde ise özellikle örgütlü hareketleriyle adından sıklıkla söz ettirmiştir (Şahin, 1992, s.15) .

1933 yılı gençlik örgütlenmeleri bakımından hareketli bir yıl olmuştur. Bu dönemde milliyetçi Türk gençlik hareketleri yoğunlaşmış ve bu milliyetçi çalışmalar Milli Türk Talebe Birliği'nce yönetilmiştir. Nitekim 3 Mart 1933 günü İstanbul Halkevi'de yapılan bir gençlik toplantısında konuşan Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Tefik İleri Bey, dil konusunu ele almış ve toplantı sonunda Türkiye'de sadece Türkçe'nin hâkim olması için gereken her türlü çabanın gösterilmesi ve bir miting yapılarak azınlıktaki vatandaşlarımızın uyarılması kararlaştırılmıştır. Milli Türk Talebe Birliği, 10 Mart 1932'deki toplantısında bir "Gençlik Marşı " hazırlanmasına ve tüm öğrencilerin bir tip kasket giymesine karar vermiştir. 16 Mart 1933'de yapılan Şehitleri Anma törenine, Türk Gençliği toplu halde katılmış ve Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Tefik Bey, milli duyguları coşturan bir konuşma yapmıştır (Goloğlu, 2009, s. 102) . 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda yapılan bir toplantıda yine Birlik Başkanı Tefik Bey heyecanlı bir konuşma yapmış ve dil seferberliği yapılması kararlaştırılmış, Türk gençliğinin Anadolu'yu tanıması için geziler düzenleneceği belirtilmiştir. Ulusal duyguların geliştirilmesi için ulusal günlerin anlam ve önemini anlatılması, büyük kişilerin ve özellikle büyük şehitlerin unutulmamasına çalışılması, Türk gençliğinin, Türk milletine layık olarak yetişmesine uğraşılması kararlaştırılmış ve bu kararlar bir basın toplantısında, Birlik Başkanı Tefik Bey tarafından açıklanmıştır (Goloğlu, 2009, s. 103). Birlik, milliyetçilik duygularını gençlik kesiminde yüksek kılmak, pekiştirmek amacındaydı. Amb-

lem olarak “Bozkurt”u seçmişlerdi. O dönemde pulların, kâğıt paraların üzerinde de “Bozkurt” resmi bulunmaktaydı. Güçlendirilmeye çalışılan “Ulus devlet” anlayışının bir işareti olarak kabul ediliyordu (Çavdar, 1995, s.322). Bu amblemin üniversitelilerin giydiği kasketlerde de yer almasına karar vererek, aynı yıl Birlik adlı bir gazete yayımlamaya başladılar (Kabaçalı, 1992, s.79). Birlik Gazetesinin ilk sayısı 2 Temmuz 1933’de çıkartılmış ve 14 sayı yayınlanmıştır. Gençliğin milli duygularına tercüman olan bu mecmuada bütün memleket meseleleri dile getirilmiştir (Aksoy, 1977, s.39).

Milli Türk Talebe Birliği, özellikle Razgrad olayını protesto eyleminde büyük bir rol almıştır. MTTB’de Tevfik İleri’nin kişiliğinin ve fikirlerinin baskın bir yönü vardır (Duman ve Yorgancılar, 2008, s.37). Tevfik İleri, Yüksek Mühendislik Okulu’nda okuduğu yıllarda Teknik Üniversite Talebe Cemiyeti ve Milli Türk Talebe Birliği başkanı olarak İstanbul’daki öğrencilerin milliyetçilik hareketlerine önderlik etmiştir. Aynı hisle; Bulgaristan’ın Razgard Kasabası’nda Türk ve Müslüman mezarlığının Bulgarlar ve bilhassa Bulgar gençleri tarafından tahrib edilip, Türklerin kemiklerinin mezarlardan çıkarılarak, yaşayan insanlara duyulan kinin, yıllarca evvel hayatını kaybedenlerden alınmak istenmesi karşısında galeyana gelen gençlere, İstanbul’daki Bulgar mezarlığına çelenk koydurarak asil bir karşılık verenlerin başında bulunmuştur (Her Yönüyle Tevfik İleri, 1995, s.5).

17 Nisan 1933 pazartesi günü, Sofya’dan şu haber sızıp gelmiştir. Deliormanın göbeği olan Razgrad kasabasındaki Türk Mezarlığı organize edilmiş Bulgar kalabalığı tarafından tahrip edilmiştir (Vakit, 1933, 18, Nisan, s.1). İlk olarak mezarlık bekçisinin kulübesini yakmışlar, tel örgüleri keserek mezarlığa girmişler, bütün taşları yıkmışlar, mezarları açmışlar ve yüz elli kadar cenazenin kemiklerini dışarı çıkartmışlardır. Razgrad hadisesi, Türkiye’nin Varna Konsolosluğundan gelen 07.05.1933 tarihli raporda şu şekilde ifade edilmektedir:

“14-15 Nisan Cuma gecesi, Hz. İsa’nın öldüğü gece, karanlıkta Razgrad Türk mezarlığına yerli Bulgarlar tarafından pek çirkin bir taarruz yapıldığı haber alındı. Münasip suretle yapılan tahkikat neticesinde bu taarruzu yapanların Rodna Zoştita cemiyetine mensup olan müfrit milliyetperverler olduğu anlaşıldı. Akşamdan kluplerinde içtima eden bu müfrit milliyetperverlerin yapacakları işi evvelden tasarladıkları, evlerden kazmalarla, küreklerin toplandığı ve grup halinde mezarlığa gittikleri, evvele mezarlığın tel örgüsü kesilerek kabristana girildiği ve kabristan bekçisinin evi yakıldığı ve

bu hareketi müteakip iki yüz kadar bulgarın mezarlığa dağılarak ellerindeki balta, kazma ve küreklerle mezar taşlarını kırıp geçirdikleri, mezarların tahrip ve telvis edildiği, hatta ölülerden birkaçının bile mezardan çıkarıldığı ve bu esnada bir de kamyonun çalıştığı öğrenildi. Kayda şayan olan nokta: Vaki olan şikayetler üzerine tevkif edilen Bulgarların tahliyesi için Razgrad Bulgar halkının nümayiş yapması keyfiyettir. Mahalli gazetelerin yazıları ile de hadisenin dehşeti itiraf edilmektedir” (BCA, 030 10 241 627 26).

Bu taarruzdan dehşete düşen halk, Sofya’daki resmi makamlara telgraf- lar çekerek müracaat etmişlerdir (Vakit, 1933, 19, Nisan, s.9) Anadolu Ajansı Sofya muhabinine, Bulgaristan İçişleri Bakanlığı, vak’ayı tasdik etmiş ve şöyle devam etmiştir:

Razgrad belediye meclisi evvelce bir Türk mezarlığının belediyeye maledilmesine ve Türklere başka bir mezarlık yeri gösterilmesine karar vermiş. Fakat Razgrad Müslümanları ölülerini yine eski mezarlığa gömmeye devam etmişlerdir. Hadisenin, belediyenin kararını emrivaki yapmak isteyen ve mezarları sökerek yerine ağaç diken gençler tarafından bu sebepten dolayı gerçekleştirilmiş olduğunu söylemiştir. Polisin müdahale ettiği fakat klise inzibatiyle meşgul olduğu için geç kaldığı belirtilmiştir (Vakit, 1933,19, Nisan, s.9)

Bulgaristan’ın Razgrad kasabasında ki tecavüz hadisesi halk üzerinde özellikle Üniversite gençliği üzerinde çok derin tesirler yaratmıştır(Cumhuriyet, 1933, 19, Nisan s.1). Tevfik İleri, hadisenin ardından gerçekleşen gençlik örgütlenmesini şu şekilde anlatmıştır:

“Sabaha karşı hademe beni uyandırdı. “Seni, beş-altı genç görmek istiyor” dedi. Gelenler tıbbiyeden altı kadar genç arkadaşı. Bunlar, “Razgrad hadisesine artık bir cevap vermek zamanı gelmiştir” diyerek söze başladılar. Onların fikirleri şu idi: “Gençliğin beklemeğe tahammülü kalmamıştır. Bu iş derhal yapılmalıdır.” Netice itibariyle birlik idare heyetinde bulunan okulumuzdaki arkadaşlardan birinin de iştiraki ile altı arkadaş o sabah akşam saat 5’te Pangaltı’da Bulgar Konsoloshonesi önünde toplanmak ve oradan Bulgar mezarlığına gitmek ve bütün medeni dünyanın önünde Bulgar mezarlığına çiçek serpmek ve bu suretle dünyaya Türk’ün mert, âlicenap ve insan varlığını bir kere daha duyurmak kararını verdik. Sabah saat 8’de karar veriyoruz. Akşam 17’de toplanacağız. Bu nasıl mümkün olacak. Halbuki kısa bir zamanda 3-4 bin kişiyi bir araya toplayan varlık sadece, ruhlarımızı saran milli duygu ve heyecanlar ve bizi milli davalardan birbirimize

sımsıkı bağlayan bağlardı. Pangaltı'ya geldiğimiz zaman, grup grup gençlerin dolaşmakta olduklarını ve hadiseden haber alan polislerin gelmiş bulduklarını gördük. Meğer saat 17 olur olmaz talebe, birden Konsoloshane önünde toplanarak binanın içerisine girmeğe teşebbüs etmişler. Polisler binayı tutmuş, talebe ile polis mücadele haline geçmiştir. İşte bu sırada ben vak'a yerine geldim. Tesadüfen orada bulunan bir otomobilin üstüne çıkarak gençleri etrafımda topladım. Günün manasını, yapılacak işin ne olduğunu anlattım ve kısa zamanda binlerce genci, önlerinde bayraklar dalgalanarak konsoloshanenin önünden mezarlığa doğru hareket ettirdim. Öyle zannediyorum ki tevkifimizden beş gün sonra tahliyemiz de Atatürk'ün müdahalesiyle oldu" (Aksoy,1977,s.32).

Bulgar Elçisi, Ankara da hadiseyi kabul etmiş. Fakat cereyan şeklini başka türlü izah ederek, hadisenin vaki olduğu fakat Türklere karşı bir hareket olmadığını belirtmiştir. Razgrad'ta belediyenin bir park yapmak istediği, bu parkın yapılacağı saha yanında Türk mezarlığı da bulunduğunu, mezarlığın alelusul istimlâkine karar verildiği fakat mahalli Türk halkından gelen bazı mukavemetler dolayısıyla işlerin müşkülâtle ilerlediğini, istimlâk muamelesinin ağır gittiğini gören bazı müfrit anasırın bu işi cebren halletmeyi kendilerince en kestirme yol bilerek hadiseyi meydana getirdiğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1933,20, Nisan s.1).

Bulgar Başbakanı Gospodin Muşanof da; *"Bu hareket ahalinin dini hislerine karşı yapılmış bir taarruz değildir. Esasen mücrimlerin adliyeye teslimi için icabeden emirleri verdim"* (Taylak, 1969,s.126). *"Belediyeyi protesto etmekten başka bir hedefleri olmayan bazı gençlerin düşünmeden yaptıkları budalaca bir hareket olduğu aşikârdır"* diyordu (Hâkimiyeti Milliye, 1933, 21, Nisan, s.1).

Razgrad hadisesine dair meclis müzakerelerinde Başbakan Muşanof, Türk matbuatının aktardığı istihbaratları mübalağalı bulduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: *"Şimdi bu hadise tasfiye olunmuştur. Türk ve Bulgar milletleri arasındaki samimi dostluk bu gibi hadiselerle kararmaz. Maamafih böyle hadiselerle ileride mani olmak lazımdır"* (Hâkimiyeti Milliye, 1933,26, Nisan, s.1). Muşanof benzer cümleleri Bulgar meclisinde Hariciye bütçesinin müzakeresi münasebetiyle yaptığı konuşmasında dile getirmiştir. Bulgaristan'ın komşu devletlerle olan ilişkileri hakkında izahat vermiş, Sosyalist gruplara mensup vekillerden bazıları Muşanof'u tenkit eder sözler söylemişlerdir. Muşanof cevabında:

Türkiye ile dostluk ve anlaşmalara bağlıyız. Münasebetimiz hissiyat ve menafimizin emrettiği şekilde çok samimidir. Hareketlerinin hesabını veremeyen güya Bulgar vatanperveri geçinen birtakım bedbahtların eseri olan ve vukuu istemeyen Razgrad Hadisesi çok istismar edilmiştir. Fakat bütün bunlar dostluğumuza zarar vermemiştir. Biz bu dostluk için mümkün olan her şeyi yaptık. Seleflerimiz tarafından bize bırakılan dostluk vaziyetini muhafaza etmekle kalmayıp onu artırdık demiştir (BCA. 30 10 241 630 2) .

Bulgar parlamentosunda yapılan bir başka görüşmede ise Sosyalist mebus Pastuhof, Razgrad Olay'ını kimin yaptığını bilmek istediklerini, Türk-Bulgar dostluğunu ihlal edecek bu gibi hadiselerin tekrar etmemesi için ne gibi tedbirler alındığını sormuştur. Sonrasında, Nasyonal Liberal grubundan milletvekili Açkof söz almış ve bu olayın Türk matbuatına yanlış aksettirildiğini söylemiştir (Cumhuriyet, 1933,28, Nisan, s. 1).

Peyami Safa "Bu ne Demek?" başlığıyla kaleme aldığı yazısında Başbakan Muşanof'un konuşmalarının tezatlarla dolu olduğunu ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir:

"Bulgar Başbakan, Türk gazetecilerini yalancılıkla itham ediyor. Bir taraftanda Bulgaristan'da kanunun hudutları dışına çıkan milliyetçi teşekküller olduğunu itiraf ediyor. Mademki Bulgar kanunlarını tanımayan bir takım çeteler vardır. Mademki Razgrad mezarlığına şu ya da bu şekilde taarruz etmişlerdir ve mademki Bulgar hükümeti bunları öğleyin yakalayıp akşamüstü bırakmıştır, Türk matbuatının yalancılığı nerede kalıyor"(Cumhuriyet, 1933, 29, Nisan, s.2).

Bulgar Dâhiliye Nazırı Razgrad hadisesi sonrası Türk ekalliyetiyle ilgili gazetecilere verdiği beyanatında, Türk ekalliyetinin baskı ve zorlama görmediğinden, herkesin işi ile meşgul olduğundan ve Türklerle Bulgarların pekiyi geçinmekte bulduklarından bahsetmiş ve bizzat Türk ekalliyetinin tazyik edildikleri hakkında neşredilen yanlış haberlerden nefret duyduklarını ilave etmiştir. Dâhiliye nazırının bu beyanatu, Türk hükümeti tarafından hoş karşılanmamış, evvelce yapılmış vukuatı ret ve inkâr etmesi itibariyle Türk ekalliyetine fenalık yapan, onu ezen bulgarları adeta teşvik edici mahiyette bulunarak, son vaziyeti de anlaması itibariyle gerçekçi bulunmamıştır (BCA, 030 10 242 635 17).

Razgrad hadisesi yüzünden Talebe Birliği idare Heyeti ve bazı talebe Cemiyetleri idare heyetleri azaları nümayiş yapmak istemiş fakat bu teşebbüsler reddedilmiştir (Milliyet, 1933, s.1). Hükümet, basında yer alan Türk

mezarlarının kasıtlı olarak tahrip edildiği haberlerine sıcak bakmamıştır. Bu yüzden MTTB'li gençlerin olayla ilgili geniş katılımlı bir mitingi düzenlemelerinin iyi olmayacağına inanmışlardır. Bundan dolayı CHP İstanbul Temsilcisi Cevdet Kerim, MTTB yöneticilerini çağırarak onlarla bir ön görüşme yapmış, politik bir mesele çıkabilir, bir hareket yapmayın, birliği kapatırız demiştir. İktidar partisi, komşusu Bulgaristan ile olan ilişkilerin bozulmasını istememekte, Bulgarların Türk mezarlarını kasıtlı olarak tahrip ettiğine inanmamakta veya inanmak istememektedir (Duman ve Yorgancılar, 2008,s.50).

İktidarın tüm karşı çıkışlara rağmen MTTB adeta kendi rüştünü ispat etmek istercesine ve bağımsız karar alıp uygulayabilme konumunda olduğunu göstermek amacıyla 20 Nisan 1933 tarihinde büyük bir kalabalık eşliğinde eylem yapmıştır (Duman ve Yorgancılar, 2008, s.51).

Hassas ve heyecanlı gençlerin iştirakiyle oluşan kalabalık bir kafiye ile büyük bir nümayiş yapılmıştır (Son Posta, 1933, s.2). Saat 16.30'dan itibaren Maçka'daki Bulgar Konsolosluğu'nun önünde beşer onar kişilik talebe kafileri toplanmaya başlamıştır. Kısa bir süre sonra sayı oldukça artmış, O civarda okullarından çıkan, bilhassa Şişli Terakki ve Fezziye Liseleri ve diğer okullardan talebeler de toplantıya iştirak etmişlerdir (Milliyet, 1933, s.2).

Bu sırada zabıta nümayişçileri dağıtmakla meşgul olmuştur. Fakat gençlerin bir kısmı arka sokaklardan Bulgar mezarlığına gitmişlerdir. Jandarma zabitan ve efradı, polisler kendilerini mezarlığa sokmak istememişlerdir (Akşam,1933, 21 Nisan, s. 1). Fakat gençler duvardan aşarak şapkalarını çıkarıp mezarlığa girmişlerdir. Burada Tevfik İleri Bey: "Arkadaşlar programımıza göre buradaki ölülerin mezarı üzerine getirdiğimiz çelenkleri koyacağız. Bütün hareketlerimizde bir kabristanda olduğumuzu unutmayalım" şeklinde bir konuşma yapmıştır (Son Posta,1933, s.9).

Aralarından bir genç; "Bizden insaniyet dersi alın. Biz ölülere hakaret değil, böyle hürmet ederiz" ifadeleriyle başlayan bir konuşma yapmıştır. Fakat Jandarma ve Polis kendilerini mezarlıktan dışarı çıkarmıştır. Kafiyede dönülürken Pangaltı Karakolu önünde büyük bir zabıta kuvveti nümayişçileri durdurmuştur. Zabıta memurları nümayişçilere dağılmalarını aksi takdirde cebir ve silâh kullanmak mecburiyetinde kalacaklarını bildirmişlerdir. Fakat nümayişçiler dağılmamakta ısrar etmişlerdir (Akşam,1933, s.1). Polis meçleriyle kitledeki Türk bayraklarının yırtılması sebebiyle, kitle polise saldırmış, polis yetersiz kalınca askerden yardım istemiştir. Bu sırada

sayısız polis ve genç yaralanmış, karakollar olayla ilgisi olsun olmasın güvenlik kuvvetlerince yakalananlarla dolmuştur (Nesimi,2008, s.80).

Yetkili makamlar şu beyanatta bulunmuşlardır:

“Fenalığa fenalıkla cevap vermek doğru değildir. Türk gençliğinin asaletine ve nezahetine (kibarlığına) şüphe yoktur. Gençliğimiz ne kadar dikkatli olursa olsun aralarına bir takım yabancı emellere hizmet edebilecek ve ne oldukları belirsiz insanların karışabilmesi ihtimalleri her zaman vardır. Bu gibi taşkın hareket hiç şüphesiz hükümetin siyasetine tamamıyla muhaliftir. Gençliğin bu hassasiyeti nezih bir tecelli olmakla beraber, Cumhuriyet hükümetin kararları haricindeki hareketler daima zararlı olur. Bunun için dünkü hadiseyi teessre değer buluyoruz” (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Necmettin Sadık hadiseyle ilgili şunları vurgulamıştır:

“Bulgaristan’ın bir kasabasında her türlü insanlık ve medeniyet duygularından mahrum bazı terbiyesizlerin Türk Mezarlığına tecavüz etmeleri, memleketimizde derhal, büyük bir asabiyet uyandırdı. Gençlerin hassasiyetine hak vermemek mümkün değildir. Bilhassa, messil bir hadiseye meydana verilmemiş olması, bilakis Bulgaristan’daki kaba harekete mukabil, insanlık ve nezaket dersi mahiyetinde bir hareketle mukabele edilmesi, Türk gençliğinin medeni ve siyasi rüştünü isbat eder” (Akşam,1933, s.1).

Gstericilerden aralarında Talebe Birliği Başkanı Tefvik İleri’nin de bulunduğu 80 kişi tutuklanmıştır (Cumhuriyet, 1933, s.1). Tahkikat iki safhada ilerlemiştir. Birinci safhası bu nmayişe n ayak olanlar, ikinci safhası da tezahüratın başından sonuna kadar ihtarlara, hatta fiili uyarılara karşı koynlar hakkındadır (Vakit, 1933, s.1). Tecemmu kanununa muhalif hareket ettiklerinden dolayı haklarında takibat yapılan talebeden 60’ı serbest bırakılmış, 20 kadar talebinin ise salahiyetli hâkim huzuruna çıkarılmasına karar verilmiştir (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Türkiye Dışışleri Bakanı Tefvik Rüştü Bey, Cenevre’ye giderken Filibede Başbakan M. Muşanof ile görüşmüştür. Razgrad Türk Mezarlığı hadisesi hakkında sorulan suallere Tefvik Rüştü Bey şu suretle cevap vermiştir: “*Hadise halledlmştir. Fakat bu vaka gösteriyor ki: Her iki hükümet kendi topraklarında komşu memleket aleyhine yapılan veya yapılması muhtemel olan propaganda ile mücadele etmek mecburiyetindedir*”. Tefvik Rüştü Bey iki memleket arasındaki dostluk bağlarını daha ziyade sıklaştırmaya çalıştığını söyleyerek sözlerini bitirmiştir (Akşam, 1933, s.1).

Başbakan M. Muşanof gazetecilere beyanatında Razgrad hadisesinin, Tevfik Rüştü Bey’le Filibe istasyonunda yaptığı mülakattan sonra kapanmış telakki ettiğini, Türk ve Bulgar milletleri arasındaki samimi dostluğun bu gibi hadiselerle kararmayacağını, böyle hadiselerle ileride mani olmak lazım geldiğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Tevfik Rüştü Bey, Bulgar topraklarından geçmesi esnasında, kendilerini ziyaretlerinden dolayı Bulgar Kralına ve Başbakan Muşanof’a birer teşekkür telgrafı göndermiştir. Sofya Büyükelçiliği’nden alınan rapordan anlaşıldığı üzere, Tevfik Rüştü Bey’in yanına Başbakan Muşanof ile birlikte Bulgaristan Kralı da gelmiştir (BCA, 030 10 241 630 13).

Bu önemli olayla ilgili Bulgar basınında haberi duyuran Utro ve Zora gazeteleri, olayı Türk basınına duyurmuş olan Deliorman gazetesi sahibi Mahmut Necmettin (Deliorman), Karadeniz gazetesi sahibi Arif Necip (Kaskatı) ve Anadolu Ajansı Balkanlar muhabiri Ali Naci Bey’i ve Türk basınına olayı abartmakla suçlamıştır (Ertürk, 2005, s.209). Bulgaristan’da çıkan Trakya gazetesinin 1 Haziran tarihli nüshasında, bugünkü şekilde Bulgaristan zararına bir Türk-Bulgar dostluğu olamayacağından ve Razgrad hadisesinden dolayı bölge kaymakamının lüzumsuz olarak memuriyetinin tahvil edildiğinden bahseden bir yazı kaleme alınmıştır (BCA, 030.10.241.630.8). Trakya gazetesinin 4 Mayıs 1933 tarihli nüshasında, İstanbul ve Razgrad’daki olaylar konu edilmiştir. Beş asırdan beri köle olan bir halkın Türk dostluğunu arzu etmeme hakkına sahip olduğu anlatılmıştır (BCA, 030.10.241.629.2).

Bulgaristan’dan gelen haberler doğrultusunda, Mezarlığı yıkıma gelenlerin 350 den fazla olduğu ifade edilmiştir. Olayla ilgili tahkikata başlanmış, hadiseye önyak olanlardan 60 kişinin ifadesi alınarak, on bir kişi tutuklanmıştır (Cumhuriyet,1933, s.1).

Yunus Nadi köşe yazısında hadise hakkında şunları ifade etmiştir:

“Deliorman Türklerinin Bulgaristan’da pek çalışkan, namuslu ve cidden mert bir unsur olduğunu bilmemiz bu fena hadisedeki teessürlerimizin daha kuvvetli olmasına sebep olmaktadır. Şunu da ilave edelim ki dünyanın neresinde olursa olsun herhangi bir Türk’ün herhangi derecede teessüründen müteessir olmamız gayet doğal olmakla beraber eğer Razgrad’ta taarruza uğrayan mezarlık Türk Mezarlığı olmasaydı hadiseyi yine aynı kuvvet ve kanaatle böyle ret ve takbih eden bir lisan kullanırdık. Durup dururken kimin olursa olsun mezarlığına taarruz etmekte elbette asil bir

mana yoktur. Hadise yalnız insanlık noktasından bile fenadır. Ümit ediyoruz ki Bulgar hükümeti Bulgar milletinin şeref ve haysiyeti için gerekli olan bu kaba hareketi tamirde gecikmeyecektir” (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Abidin Daver “İşte Bulgar Dostluğu” başlıklı köşe yazısında; “Vatan Muhafızı” Cemiyeti azasından olduğunu söyleyen İstanbul’da yaşayan Petrov isimli bir Bulgar’ın mektubuna yer vermiştir:

“20.04.1933 tarihli nüshanızda” Gospodinlerin Türkler’e dost olup olmayacağını soruyorsunuz. Cevap! Siz bizi yani Bulgarları kendinize dost addediyorsanız çok aldanıyorsunuz. Çünkü 500 sene babalarımız, dedelerimiz Türk esareti altında yaşadılar. Onların çektikleri biz bütün gençlerin kalbinde kızıl kanla yazılıdır. Şimdiki Bulgar hükümet ricali Türkler’e dostmuş, kaç para eder! Bulgar milleti, Bulgar gençliği Türk’ün düşmanıdır, mekteplerimizde, tiyatrolarımızda, içtimalarımızda bunu okuduk, bunu dinledik, bunu biliriz. Türkler’in Bulgaristan da yeri yoktur başlarını alıp gitsinler.

Bu mektubu yazan Rodnozaştika Cemiyetinin İstanbul’da oturan azasından Gospadin Petrov’a teşekkür ederiz. Hiç olmazsa, doğruyu söyleyecek ve riyakârlık etmeyecek kadar mertlik gösteren bir Türk düşmanıdır. Esasen, senelerden beri, Türk düşmanlığı ile yetiştirilen Bulgar’ların dostluğundan hayır ummak zehirden şifa beklemek kabilinden bir şey olduğunu bilmiyor, değiliz. Bulgarlar arasındaki Türk düşmanlığı, bugün değil, Umumi Harpte Bulgarları düşman çizmeleri altında ezilmekten kurtarmak için Dobruca ve Makedonya’ya beş Türk fırkası gönderdiğimiz zaman bile, apaçık kendini göstermişti. Kendilerine yardıma koşan ve bu uğurda binlercesi şehit düşen kahraman Türk askerine karşı her yerde husmetkâr bir tavır takınmışlardı. Bugünkü Türk düşmanlığı, Bunların senelerden beri aldıkları terbiyenin tabir neticesidir. Milliyetçi Bulgar gençliği Razgrad’taki Türk mezarlığında ölüleri mezarlarından çıkarıp atıyor, milliyetperver Türk gençliği, bu harekete Bulgar mezarlığına çelenk koymakla mukabele ediyor. Bugünkü vaziyette biz, Bulgar’ların dostluğuna değil, onlar bizim dostluğumuza muhtaçtır. Fakat mademki Bulgar’lar dostluğumuzu istemiyorlar. Zorla güzellikle olmadığı gibi dostluk ta olmaz, biz de onlara mertçesine uzattığımız eli çekeriz (Cumhuriyet, 1933 22, Nisan, s.1).

İstanbul Barosu avukatlarından Halil Yaver Bey, Bulgaristan ve Bulgarların memleketimiz hakkında ki maksatlarını anlatan “Bu Günkü Bulgaristan’da Türk Düşmanlığı” isimli küçük bir kitap yazmıştır. Halil Yaver

Bey'in yazmış olduğu bu kitap hakkında Bulgar gazetelerin de çeşitli yazılar kaleme alınmıştır. Trakya Gazetesinde ki makalelerin birinde kitap için yazılan cevapta; "Az medeni Türklerin kendilerini Avrupa'dan kovanların Bulgarlar olduğunu unutmayacakları" ifade edilmiştir. Diğer bir makale de, Bulgarların Halil Yaver Bey'in zannettiğinden fazlasını yani Midye Enez hattını istemekte oldukları, Türklerin Bulgarlardan korktukları, Türklerin Balkanlara gelmeden evvel Bulgar ırkının Trakya'da muharebeler vermiş olduğu, Bulgarların Türk ırkından olmadıkları, vaktiyle bize uşaklık ettiklerini de saklamadıkları, sonra eski efendilerini nasıl yendiklerinin malum olduğunu, 1913'te palyaço pehlivanlıkla Türklerin Trakya'yı geri aldıkları ifadeleri yer almaktadır(BCA, 030. 10. 241. 627. 2).

Türkiye Cumhuriyeti Belgrat Büyükelçiliğinden alınan rapor da Bulgarların maksatlarını görme açısından önemlidir. Raporda yer alan; "Dost geçindiğimiz Bulgarların komşularından istedikleri arazi mey anında, altı asırdan beri Türk'ün ana vatanı olan Şarki Trakya'nın da bulunması Bulgarların aç gözlülüğüne ve siyasi terbiye ve nezaketten mahrum olduklarına en bariz bir delildir" ifadeleri dikkat çekicidir(BCA, 030. 10. 241. 628. 9).

Bu olay İzmir gençliği arasında da akisler uyandırmıştır. İzmir Halkevinde bir toplantı yapılmış, İstanbul mitingi sırasında polisçe tutuklanmış olan İstanbullu gençlerin serbest bırakılması ricasında bulunmak üzere Atatürk'e ve devlet büyüklerine telgraflar gönderilmiştir (Yazman,1984,s.399). Türk mezarlığının tahrip edilmesi, sporcu gençliği de fevkalade müteessir etmiştir. Sporcular birkaç hafta sonra Sofya'da Türk – Bulgar milli takımları arasında yapılacak milli maçın bu çirkin olaydan sonra yapılamayacağını, Türk'ün mezarını yıkan, ölülerini tahkir ve tezyik eden bir memleket gençliğine dostça el uzatamayacaklarını söylemişlerdir (Akşam, 1933, s.2).

İstanbul'da bulunmakta olan Bulgaristanlı Türkler de, Bulgaristan'daki vaka üzerine bütün gazeteleri ziyaret etmişler ve haklı teessürlerini ifade etmişlerdir, aynı zamanda Vali Muhittin Beyi de ziyaret ederek bir protesto mitingi yapmak için müsaade istemişlerdir (Hâkimiyeti Milliye,1933, s.1).

Adana'da görev yapan öğretmenlerde, Razgrad'daki hadiseyi haber alır almaz bir toplantı düzenleyerek bu hadise hakkında protestoda bulunmak üzere Maarif Vekâletine derin teessürlerini bildiren bir telgraf çekmişlerdir (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Düzce Gençler Birliği de, Gazetelere gönderdikleri yazıda, Razgrad hadisesinden dolayı duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir (Cumhuriyet,

1933, s.2). İstanbul Dişçi mektebinde okuyan 200 kadar Bulgar talebesi de Razgrad hadisesinden çok müteessir olduklarını belirterek iki kardeş millletin münasebetlerini tehlikeye düşüren bu fena hadiselerle son verilmesini istemişlerdir (Cumhuriyet, 1933, s.2). Yunanistan'da yapılan tahrikâtı protesto etmiş ve Bulgaristan hükümeti nezdinde Trakya- Bulgar Cemiyetinin icraatını ve hükümetin bunlara karşı gösterdiği kayıtsızlığı eleştirmiştir (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Yunus Nadi Razgrad Hadisesi ve Bulgaristan başlıklı yazısında:

"Bulgarların işine karışmayız ama Bulgaristan'da ki Türk unsurların tamamen haksız ve yersiz muamelelere maruz kalmasına, Türkiye Türk'lerinin lakayt kalamayacaklarını Bulgaristan bilmelidir. Bulgarlar, dünyanın en sakin, en mert ekalliyeti olan Bulgaristan Türklerine sataşmakla kendi lehine değil ancak kendi kendinin aleyhine çalışmış olur" (Cumhuriyet, 1933, s.1) İfadelerini kullanmıştır.

Razgrad olayı meclis gündemine de gelmiştir. Mazhar Müfit Bey'in Hariciye Vekâletine yönelttiği soru önergesi, meclis celselerine katılamaması nedeniyle hükümsüz kalmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt:14, İçtima: 2, 1933). Konu, sonrasında meclis gündemine gelmemiştir.

Hâkimiyeti Milliyet Gazetesi hükümetçe izin verilmediği halde ve zabıtanın karşı çıkmasına rağmen yapılan bu hareketi; "İstanbul'daki Kanunsuz Hareket Fena Bir Tesir Uyandırdı" başlığıyla yayınlamıştır ve şöyle devam etmiştir:

"Gençlik kalabalığının yaptığı izinsiz ve kanunsuz toplanma efkârı, umumiye-mizde fena bir tesir bırakmıştır. Bu kalabalığın üstelik bir de karakol önünde toplanarak bağırıp çağırması, bilhassa nizam ve intizamın en çok hüküm sürmesi lazım gelen bir muhitte böyle bir hareketin yapılması hayret uyandırmıştır" (Hâkimiyeti Milliyet, 1933, s.1).

Ayrıca bu gibi nümayişleri doğru bulmadıklarının başlıca sebebini şöyle açıklamışlardır: *"Bunların arasına karışacak, kim oldukları belirsiz, hangi maksada veya yabancı emele hizmet ettikleri gizli olan insanların kalabalığı istenmeyecek bir taşkınlığa sürüklemeleri ihtimalidir. Onun için zabıta kuvvetlerimiz bütün manasıyla tetikli davranmışlar ve Cumhuriyet kanunlarını dinlemeyenlere karşı ciddi mukavemet göstermişlerdir"* (Hâkimiyeti Milliyet, 1933, s.1).

Üniversite gençliğinin Türk mezarlığının kasıtlı olarak tahrip edildiğine inanması ve olayı cevapsız bırakmadaki kararlılığını gören CHP yetkilisi

onları açık bir dille derneklerini kapatmakla tehdit etmiştir (Duman ve Yorgancılar, 2008, s.50).

Bulgaristan'daki hadise dolayısıyla talebe tarafından yapılan nümayişin uyandırdığı akis ve MTTB'nin kapatılacağı haberleri üzerine, MTTB Kongre Heyeti toplanarak vaziyeti konuşmuşlardır. Toplanma neticesinde Gazi Hazretlerine, Başbakanı birer mektup gönderilmesi, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'e de bir telgraf çekilmesi kararlaştırılmıştır (Vakit, 1933, s.2).

Telgrafta, Gazi inkılâplarının hediye edildiği gençlerin Razgrad faciasına karşı izhar ettiği temiz hissiyatın yanlış anlaşıldığı, gençliğin daima Gazi yolunda olduğunu tekrarladıkları arz edilmiş ve Talebe Birliğinin kapatılmaması rica edilmiştir (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Kongre'nin en ilgi çekici yönü, birlik daimi delegeleri tarafından 22 Nisan 1933 günü Cumhurbaşkanına gönderilen mektubun cevabının gelmiş olması idi. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzasını taşıyan cevabi telgrafta şu ifadeler yer alıyordu:

“Türk Talebe Birliği Kongresi Daimi Murahhaslarına;

Gençliğin çalışkan, hassas ve milliyetçi yetişmesi esas dileklerimizdendir. Gençlik her türlü faaliyetlerinde Cumhuriyet kanunlarına ve Cumhuriyet kuvvetlerinin usul ve kaidelerine riayetkâr bulunmağa da dikkatli olmalıdır. Cumhuriyet hükümetinin milli meselelerde vaziyetini bilir olduğuna, kanunlara ve adli kuvvetlerin adaletine emin olunuz” (Cumhuriyet,1933, 28, Nisan, s.1).

Milli Türk Talebe Birliğinin vaziyetine gelince, Emniyet Müdürlüğünce bu hususta vilayete de resmen müracaat edilmiştir (Vakit, 1933, 22, Nisan, s.2). Birliğin idare heyeti ile bazı azalarının müsaadesiz nümayiş tertip etmek hususunda diğer talebeleri teşvik ettikleri neticesine varılmış ve bu vaziyet karşısında talebe birliğinin kapatılması lazım geldiği ileri sürülmüş ve mesele tetkik edilmeye başlanmıştır (Son Posta, 1933, 23, Nisan, s.6). Birlik hakkında kapatma kararı gündeme gelse de uygulamaya konulmamıştır. 1936 Kasımına kadar yaklaşık 10 yıl faaliyette bulunmuştur. Birlik daha sonraki yıllarda tekrar açılıp kapanarak ve nitelik değiştirerek varlığını uzun yıllar sürdürmüştür (Şensoy, 1998, s.138).

Müsaadesiz toplantı meselesinden dolayı mevkuf bulunan talebe hakkındaki tahkikat 25 Nisan'da bitmiş, 23 talebenin tutuksuz olarak muhakeme edilmelerine karar verilmiş ve kendileri serbest bırakılmıştır. Bu sırada adliye koridorlarında arkadaşlarını bekleyen yüzlerce genç, mevkufaların

tahliyesini görünce alkışlarla kendilerini karşılamışlardır (Akşam, 1933, 26, Nisan, s.1).

Davanın hukuki süreci bir süre devam etmiş ve 2335 sayılı Umumi Af kapsamında değerlendirilerek, yargılananlar affa uğramıştır(Çav,2010, s.110). Tutuklu kaldıkları süre içerisinde İstanbul'un birçok pastanesinden pasta ve tatlı gönderildiğini, meşhur lokantaların her gün yemek gönderdiğini belirten MTTB'liler yaptıkları eylemin doğruluğuna sonuna kadar inanmışlardır (Duman ve Yorgancılar, 2008, s.51). Nitekim birkaç ay sonra Razgrad'da benzer bir hadise yine cereyan etmiştir. Türkiye'nin Sofya Elçiliğinden gelen raporda şu ifadeler yer almaktadır:

Makedonya ihtilalinin yıl dönümüne tesadüf eden 2 Ağustos 1933 günü Demir Baba tekkesi avlusunda çadır kuran Bulgar gençleri türbenin duvarlarını telvis etmekle kalmayarak âlemi kırıp atmışlardır. Bu türbenin zaman zaman uğradığı tecavüzler ve içi kazılarak yapılan iskelet taharriyatı evvelce arz edilmiştir. Deliorman muhitinde 50 senelik bir Bulgar rejiminden sonra hala kendilerini yabancı hisseden Bulgarlar, ölçlerini Türk hâkimiyet ve ekseriyyetinin bıraktığı izleri yok ederek almağa çalışmaktadırlar (BCA,030. 10. 241. 630. 35).

MTTB kendi yayın organları olan Birlik Gazetesinde Razgrad hadisesinin yıldönümü münasebetiyle "Kara Bir Yıldönümü" başlıklı bir yazı kaleme alarak, atalarının büyük hatıralarını korumak şereflerini yükseltmek için yeminlerini tazelemişlerdir (Birlik, 1934, s.2).

Sonuç

Gençlik, toplumların geleceğinin bir göstergesidir. Her milletin gençliği, toplumunun fikir, ideal ve ruh yapısını yansıtır ve bunları geleceğe taşır. Gençlik, toplum içerisinde meydana gelen sorunlara en fazla duyarlılığı gösteren kesim olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise özellikle örgütlü hareketleriyle, ulus-devlet inşası noktasında, yürüttüğü faaliyetleriyle ön safalarda yer almış, bu anlamda destekleyici söylem ve eylemler ortaya koymuştur.

Bulgaristan'ın Deliorman bölgesindeki Razgrad kasabasında bir grup Bulgar milliyetçisinin 15 Nisan gecesi Türk mezarlığına saldırması, yurt içinde büyük tepkilere neden olmuştur. Olay'ın Türkiye kamuoyunda duyulmasıyla birlikte, İstanbul başta olmak üzere ülkenin çeşitli illerinde pro-

testo mitingleri düzenlenmiştir. Oysaki Yurtta sulh cihanda sulh ilkesiyle hareket eden Türkiye, bütün komşularıyla olduğu gibi Bulgarlarla da dost geçinmek için elinden geleni yapmış, Bulgar devlet ricali de aynı düşüncelerle Türk dostluğunun kıymetini takdir etmişlerdir. Fakat yaşanan hadise Bulgar devlet ricali ile Bulgarların düşüncelerinin farklı olduğu gerçeğini yansıtmıştır.

Bu çirkin hadiseye gençliğin tepkisi de o nisbette büyük olmuştur. Milli Türk Talebe Birliği idare heyeti, bazı talebe teşekkülleri idare heyetleriyle ortak bir toplantı yaparak bu olaya nasıl cevap vermeleri gerektiğini istişare etmişlerdir. Resmi makamlar konu ile hükümetin meşgul olacağını, gayri mes'ul şahıs ve teşekküllerin müdahale etmemesini bildirmişlerdir. Öğrenciler bu ihtarla rağmen, izinsiz olarak olayı protesto etmek, aldıkları kararları uygulamak istemişlerdir. 20 Nisan 1933'de gençler beşer, onar kişilik kafileler halinde, Maçka'daki Bulgar Konsolosluğu önünde toplanmağa başlamışlardır. Bu kfile, Polisin müdahalesiyle dağılırken, gençlerin bir kısmı ara sokaklardan Bulgar mezarlığına gitmişlerdir. Öğrencilerin, mezarlığı, misilleme yaparak tahrip edeceği beklenirken, çelenk koyarak karşılık vermişlerdir. "Bulgarlar bizden insanlık ve medeniyet dersi almalıdır. Biz ölümlere hakaret değil, saygı duyarız " diyerek duygularını ifade etmişlerdir. Sonrasında güvenlik kuvvetleri tarafından mezarlıktan çıkarılmışlardır. Ardından Taksim'e doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Bütün ihtarlara rağmen gençler yürüyüşlerine devam etmiş, bu olay sonucunda, 80 öğrenci gözaltına alınmıştır. Gösteriler nedeniyle gözaltına alınan 80 öğrenciden 23'ü tutuklanmıştır. Altı gün sonra serbest bırakılan öğrenciler, yargılanmaları sürerken çıkarılan genel aftan yararlanmışlardır. MTTB, "Razgrad Olayı" nedeniyle zaman zaman hükümet ile karşı karşıya gelmiş, hatta yaşanan olaylar nedeniyle birliğin kapatılması dahi gündeme gelse de bu uygulamaya konulmamıştır. 1936 Kasım ayına kadar yaklaşık 10 yıl faaliyette bulunan MTTB, daha sonraki yıllarda tekrar açılıp kapanarak ve nitelik değiştirerek varlığını uzun yıllar sürdürmüştür.

Türk-Bulgar ilişkilerinin daha çok devlet adamları düzeyinde iyi olduğu bu dönemde, yaşanan hadise, Bulgarların hala eski düşünce ve bakış açılarından kurtulamadıklarının da bir göstergesi olmuştur. İnsani bir yaklaşım olamayan bu durumun perde arkasında, yaklaşık 400 yıl Osmanlı yönetiminde kalan Bulgarların bu süreçte kendilerini esir bir millet olarak görmüş olmaları yatmaktadır. Nitekim bu konuya sürekli olarak vurgu yapmışlar-

dır. Razgrad Olayı aynı zamanda gelecekte yaşanacak olayların habercisi olması noktasında da önemlidir. 1933 yılında Türkiye'nin Sofya Elçiliği'nden gelen raporlarda, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kötü muamelelere maruz kaldıkları ve bunların bir an önce Türkiye'ye naklinin değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren devam eden göç dalgası 1991 yılına kadar sürüp gelmiştir.

İki ülke idarecilerinin çabalarına rağmen, Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Bulgar milliyetçileri için kolay hedef durumunda olmuşlardır.

"Razgrad Hadisesi" Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımızı ve Türkiye'de yaşayan tüm vatandaşları derinden üzmüştür. Türk kamuoyu ve basını hadisenin üzerine gitmiş, toplumsal bir tepki gösterilmiştir. Bu noktada yaşanlar karşısında gençliğin verdiği tepki ise Türk gençliğinin üstlendiği cumhuriyeti koruma misyonuna emsal teşkil etmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**Ataturk Period Student Movements On The
National Press: The Razgrad Event**

*

Neslihan Altuncuoğlu
Erciyes University

Youth is an indicative of the future of societies. Every nation's youth reflects its society's structure of mind, mission, and spirit and carries them into future. Youth became a part which shows the most awareness to the occurrence of events in society. Youth was in the front line with the continuing operations at the point of building nation – state and especially organised movements in the period of Republic and it presented supportive expressions and actions in this sense.

At the beginning of February in 1934, the foreign affairs ministers of Turkey, Greece, Yugoslavia and, Romania met in Belgrade and they prepared the draft of Balkan Entente. Balkan Entente was established by being signed this entente in Athens in February, 1934. Bulgaria stayed out of entente. While Turkey was making such an effort on the way which went to Balkan Entente, Bulgaria turned up pressures on Turkish minority and Turkish schools were started to close or these schools were turned to national Bulgarian schools in the years of 1930s. In some regions Turkish children could not go to the school or they had to study Bulgarian in national Bulgarian schools. There are many citizens who take refuge from these regions and become Turkish citizen as a result of wrongdoings to our citizens.

In the April of 1933, the event of being attacked to the Turkish graveyard by the members of jingoist Bulgarian organizations in Razgrad town in which Turkish Muslims live intensively and it became a current event for Turkish people and Turkish public opinion. Turkish press which came down to the event behaved very sensible about the issue and tried to inform the public opinion about it.

Turkish youth were into the Works of nation and country from constitutionalism. In the years of First World War and National Struggle, they almost came to the country's rescue. They became members, frank protectors, and diffusers of Turkish Reform. They were into the events which related to

Turkish people's future. Turkish higher education youth gathered un the same roof of the "National Turkish Student Association" (NTSA) in 1933 when the Razgrad event occurred. The year of 1933 became a dynamic year in recognition of youth organization. In this period, nationalist Turkish youth movements became dense ve these nationalist works were managed by national Turkish student association. National Turkish student association handled the subject of language in 1933 and they decided to warn the citizens who lived in Bulgaria by holding a public demonstration and made an effort for dominating only Turkish language in Turkey. Besides, it was decided to prepare a Youth Anthem and to wear monotype flat cap for all students. Turkish youth attended all together to the commemoration of martyrs which was on 16th March 1933 and the president of National Turkish Student Association Teyfik Bey made a speech which exhilarates national feelings.

A group of nationalist Bulgarian attack to the Turkish graveyard at the night of 15th April in Razgrad town which is in the distrikt of Deliorman in Bulgaria caused big reactions in the country. By being heard the event in Turkey, indignation meetings were hold in all provinces especially in İstanbul. Whereas, Turkey which acting with the principal of "Peace at home, peace in the World" pulled out all the stops to get on with Bulgaria like other countires and Bulgarian government officers appreciated Turkish friendship with the same feelings. However, the event which is occurred reflected that the reality of different thoughts of having Bulgarian people and Bulgarian government officers.

The reaction of youth became according as big as to this dirty event. National Turkish Student Association administrative committee consulted with some student organizations principals how to react to this event by conducting a joint meeting. Official authorities informed that the government will be into this subject and not interfere for other responsible people and ogranizations. In spite of this warning, students wanted to make a protest and carry out the decisions which they took. Youth started to gather in front of Bulgarian consulate by the group of five and ten on 20th April 1933. This group was separated by police officers' interference and some of the youth went to the Bulgarian graveyard in the side streets. It was supposed that the students would destroy the graveyard but they replied by placing a wreath. "Bulgarian people should take culture and humanity lessons from us. We

respect the deads not insult them.” They expressed their feelings with these sentences. After that they were exserted from graveyard by the poliçe officers. Then they started to walk to Taksim. In despite off all warnings, the youth continued walking and as a result of this eighty students were interned. Because of the events, 23 of interned students were arrested. Razgrad Event deeply saddened all our citizens who live in Bulgaria and Turkey. Turkish public opinion and press addressed the event and showed a social reaction. The reaction which the youth showed was an example to the protection of republic mission which was taken on by Turkish youth.

In this study which was performed by survey model, it was presented with a descriptive research in the example of Razgrad Event that the youth which was in the period of republic reflected the reality of the structure of society’s mind, mission, and spirit with supportive actions and speeches, with organized movements, and with the continuing operations at the point of building nation – state. In this study, one of the qualitative data acquisition tecniques, document analysis was used, and was examined by descipitive analysis tecnique and it was provided that the readers can use and understand the datas and realibility of this study was increased by quoting. The datas were procured in the study from which was used data collection tool, the sources which are in the archives of Republic of Government of President, the term’s newspapers, copyright works about the subject, post graduate thesis.

Kaynakça / References

- Ağca, Ü.(2014). *Türkiye Bulgaristan İlişkileri Çerçevesinde Razgrad Olayı ve Türk Kamuyuna Yansımaları*.Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.
- Aksoy, C. (1977).*Babam Tevfik İleri Konuşmaları Görüşleri*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- BCA, Fon Kodu: 03018, Kutu No: 01002, Dosya Gömleği No: 374, Sıra No:19.
- BCA, Fon Kodu: 03010, Kutu No: 242 Dosya Gömleği No: 635,Sıra No: 17.
- BCA, Fon Kodu: 03010, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 626, Sıra No:15.
- BCA, Fon Kodu: 030100, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 627, Sıra No:17.
- BCA, Fon Kodu: 03018, Kutu No: 0102, Dosya Gömleği No: 336, Sıra No:3.
- BCA, Fon Kodu: 03018, Kutu No: 0102, Dosya Gömleği No: 363, Sıra No:68.
- BCA, Fon Kodu: 03010, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 627, Sıra No:26.
- BCA, Fon Kodu: 03010, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 628, Sıra No:9.

- BCA, Fon Kodu: 03010, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No:630,Sıra No: 13.
- BCA, Fon Kodu: 03010, Kutu No: 241,Dosya Gömleği No: 630,Sıra No: 8.
- BCA, Fon Kodu: 03010,Kutu No: 241,Dosya Gömleği No: 627, Sıra No:2.
- BCA, Fon Kodu:03010, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 627, Sıra No: 26.
- BCA, Fon Kodu:03010, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 630,Sıra No: 35.
- BCA, Fon Kodu:03010,Kutu No: 241,Dosya Gömleği No: 629,Sıra No: 2.
- BCA, Fon Kodu:3010,Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 630, Sıra No: 2.
- Çav, E.(2010).*Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de değişen gençlik hareketleri ve Milli Türk Talebe Birliği Deneyimi (1916-1980)*. Doktora Tezi. Mimarşınan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı.
- Çavdar, T.(1995).*Türkiye'nin demokrasi tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Yayınları.
- Duman, D ve Yorgancılar, S.(2008).*Trkçlkten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Duman, D ve Yorgancılar, S.(2008).*Trkçlkten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Esmer, A.(1953). *Siyasi Tarih*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Goloğlu, M. (2009).*Tek Partili Cumhuriyet(1931-1938)*.İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gönlübol, M ve Sar, C. (1963). *Atatürk ve Türkiye'nin dış politikası (1919-1938)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- ..... (1995). *Her yönüyle Tefik İleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kabacalı, A.(1992).*Türkiye'de gençlik hareketleri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kara Bir Yıldönümü. (1934,1 Mayıs).*Birlik*,2.
- Nesimi, A. (2008).*Yılların İçinden*. İstanbul : Nöbetçi Yayınevi.
- Razgrad Hadisesi Bizde ve Bulgarlarda Uyandırdığı Akisler.(1933, 21 Nisan). *Hâkimiyeti Milliye*,1.
- Soysal, İ. (1999).*Cumhuriyet Döneminde Türk diplomasisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- şahin, M.(1992). Darülfünun Talebe Cemiyeti önderliğinde gerçekteştirilen bir ğrenci hareketi rneği. *Tarih ve ToplumDergisi*. 18(107) .15-22.
- şensoy, T.(1998). *Atatürk Dönemi ğrenci olayları: 1918- 1938*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.
- şimşir, B. (1986).*Bulgaristan Türkleri. (1878-1985)*.Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taylak,M. (1969). *Saltanat II. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyete ğrenci hareketleri*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Yazman, A. (1984).*Atatürk'le Beraber*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- ..... (1985). Razgrad Olayları. *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları. 3195.
- ..... (2005). Razgrad olayları. *Cumhuriyet Ansiklopedisi:1923-1940*. Cilt: 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ertürk,S.(2005). *Bulgaristan basınında Türkiye ve Atatürk (1923-1938)*.Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt:14, İçtima: 2,1933; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:4, Cilt:15, İçtima:2, 1933.
- Evelki Günkü Nümayiş. (1933,22 Nisan). *Vakit*,1-2.
- Nümayiş Tahkikati. (1933,22 Nisan). *Cumhuriyet*, 1-2
- Türk Mezarı Nasıl Yıkıldı. (1933,16 Nisan). *Vakit*, 2.
- 200 Bulgar Türk Mezarlığını Yıkıldılar.(1933,18 Nisan). *Vakit*,1.
- Türk Mezarlığı Fena Şekilde Tahrip Edildi.(1933, 18 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
- Türlere Tecavüz Edildi. (1933, 18 Nisan).*Son Posta*,1.
- Razgrad Faciası Derin Bir Teessür Uyandırdı.(1933, 19 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
- Türk Mezarı Kimler Tarafından Yıkıldı. (1933,19 Nisan). *Vakit*,9.
- 200 Bulgar Talebe Protesto Etiler. (1933,20 Nisan). *Cumhuriyet*, 2.
- Yunus Nadi. (1933, 20 Nisan) Razgrad faciası derin bir teessür uyandırdı. *Cumhuriyet*,1.
- Razgrad Faciası Derin Bir Teessür Uyandırdı. (1933,20 Nisan). *Cumhuriyet*, 1.
- Razgrad Tecavüzünü Protesto. (1933,20 Nisan). *Hâkimiyeti Milliye*,1.
- Büyük Nümayiş. (1933, 21 Nisan). *Akşam*, 2.
- Dün Nümayiş Yapılmak İstendi. (1933, 21 Nisan). *Milliyet*,1.
- Muazzam Bir Nümayiş. (1933,21 Nisan). *Son Posta*, 9.
- Talebe Dün Büyük Nümayiş Yaptı. (1933,21 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
- Sadık, N. (1933,22 Nisan). Evvelki günkü nümayiş. *Akşam*,1.
- İstanbul da ki Kanunsuz Hareket. (1933,22 Nisan). *Hâkimiyeti Milliye*,1.
- Daver, B. (1933,22 Nisan) İşte Bulgar dostluğu. *Cumhuriyet*,1.
- Evelki Günkü Nümayiş. (1933, 23 Nisan).*Vakit*,2.
- Hadise Tahkikat Safhasında. (1933,23 Nisan). *Son Posta*,6.
- Nümayiş Yapan Talebe Adliyeye Verildi. (1933, 23 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
- Tevfik Rüştü Bey Bulgar Başvekilile Görüştü. (1933,24 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
- Razgrad Hadisesi. (1933,25 Nisan). *Akşam*, 1.
- Bulgar Meclisinde.(1933, 26 Nisan). *Hâkimiyeti Milliye*,1.
- Gençler Tahliye Edildiler. (1933,26 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
- Müsaadesiz Toplantı Hadisesi. (1933,26 Nisan). *Akşam*,1.
- Büyük Gazi ve Gençlik. (1933,28 Nisan). *Cumhuriyet*,1.

Sobronya'da Garip ve Şiddetli MünakaŐalar. (1933,28 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
Safa, P. (1933,29 Nisan). *Bu Ne Demek ? Cumhuriyet*,2.
Bulgaristan'ı Protesto. (1933,30 Nisan). *Cumhuriyet*,1.
Razgrad Faciası Derin Bir Teessür Uyandırdı. (1933, 30 Nisan). *Cumhuriyet*, 1..

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Altuncuoğlu, N. (2021). Ulusal basın ekseninde Atatürk Dönemi ğrenci hareketleri: Razgrad Hadisesi rneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 701-726. DOI: 10.26466/opus.844644

Türkiye’de Özel Yeteneklilere Yetenek Geliştirme Desteginde Bilim ve Sanat Merkezleri: Mevcut Durum ve İyileştirme Alanları

DOI: 10.26466/opus.810856

*

Mahmut Özer*

* Prof. Dr., Milli Eğitim Bakanlığı

E-Posta: mahmutozer2002@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-8722-8670](https://orcid.org/0000-0001-8722-8670)

Öz

Hemen her ülke, geçmişten günümüze üstün veya özel yeteneklilerin eğitimine özel önem vermektedir. Bu öğrencilerin eğitimleri özellikle soğuk savaş yıllarında ülkeler için bir milli güvenlik meselesi olarak algılanmış ve bu dönemden itibaren çok daha kapsamlı tanılama ve destek programları geliştirilmiştir. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri’nde atılan adımlar ve yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Kıta Avrupası’nda da benzer girişimler denenmesine rağmen atılan adımlar çoğunlukla eğitimde eşitlik tartışmaları gölgesinde kalmıştır. Son zamanlarda özel yeteneklilerin eğitimi tartışmalarına bakıldığında geliştirilen politikaların giderek özel yeteneklilerden tüm öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesine evrildiği görülmektedir. Bu kapsamda eğitim sistemlerinde bireyselleştirilmiş eğitim politikaları öne çıkmakta, bu politikalar özel yeteneklileri diğer öğrencilerden ayırmadan tüm öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Dolayısıyla yeni politikaların yetenek bağlamında tüm öğrencileri kapsamına aldığı görülmektedir. Türkiye’de de 1950’li yıllardan itibaren eğitim politikalarında özel yetenekliler yer almış ve çok sayıda adım atılmıştır. 1995 yılında kurulan Bilim ve Sanat Merkezleri genel zihinsel yetenek, görsel sanatlar ve müzik yetenek alanlarında özel yetenekli olarak tanımlanan öğrencilere yeteneklerini geliştirmelerine okul dışı destek veren eğitim birimleri olarak tasarlanmış olup günümüze kadar başarılı bir şekilde çalışmaktadır. Türkiye’de halen 81 ilin tamamına yayılmış 182 Bilim ve Sanat Merkezinde yaklaşık 63 bin öğrenciye bu kapsamda destek sağlanmaktadır. Bu çalışmada Bilim ve Sanat Merkezlerinin yapısı ve sunduğu eğitim programları tanıtılmakta, mevcut durumları ele alınarak iyileştirme önerileri sunulmaktadır. Bu kapsamda bu merkezler ile Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulduğu tespiti yapılmaktadır. Özellikle genel zihinsel yetenek alanında tanımlanan öğrencilerde mevcut okul temsiliyetindeki sorunlar nedeniyle tanılama süreçlerinin gözden geçirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, akranlarına göre yüksek performans gösteren öğrencilere destek veren Bilim ve Sanat Merkezlerinin işlevlerine, akranlarına göre düşük performans gösteren öğrencilere de destek programları sağlama işlevinin dâhil edilmesinin Türkiye’de yetenek geliştirme bağlamında okullar arası başarı farklarının azaltılmasına önemli katkı sunabileceğine işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: özel yetenekli eğitimi, yetenek geliştirme, Bilim ve Sanat Merkezi, eğitimde eşitlik, eğitim politikası

Science and Art Centers in Support of Talent Development for Gifted and Talented Students: Current Situation and Areas for Improvement

*

Abstract

Almost all countries pay particular attention to education of gifted students or students with special abilities. Education of these students is considered as a matter of national security particularly in years of cold war, and since then, broader diagnosis and support programs have been developed. In this period, studies and steps taken in the USA set important examples for diagnosis and supporting these students. Despite the similar progress being made in continental Europe, developments on this issue are overshadowed by the discussions on equality in education. Recent discussions regarding education of gifted and talented students show that new policies have shifted from education of these students to talent development of all students. In this context, individualized education policies are emphasized in education systems and these policies focus on development of all students' talents without labeling gifted and talented students. Therefore, all students are considered and included into new policies of talent development. Gifted and talented students have been a major educational policy issue in Turkey since the 1950s and many steps towards supporting these students have been taken. Science and Art Centers (BILSEMs), which were established in 1995 and have supported these students since then, were designed as external institutions for supporting the development of gifted and talented students and maximize their talents in general cognitive ability, visual arts, and musical ability. Currently, 182 BILSEMs provide service for gifted and talented students in 81 provinces of Turkey, and approximately 63.000 students are supported by BILSEMs. In this study, the structure and education programs of BILSEMs are introduced, the current situation in BILSEMs is reviewed and suggestions are given for improvement. In this context, redefinition of relations between BILSEMs and Anatolian Fine Arts High Schools is emphasized. Additionally, reviewing the diagnosis process is suggested due to issues in representation of diagnosed students' school types in general cognitive skills. Lastly, it is mentioned that providing support programs for underperforming students in talent development context by BILSEMs, which currently support the high performing students, could offer a significant contribution to minimizing the achievement differences between school types in Turkey.

Keywords: *education of gifted and talented students, talent development, Science and Art Center, equality in education, education policy*

Giriş

Hemen her ülke, geçmişten günümüze üstün veya özel yeteneklilerin eğitimine özel önem vermektedir. Çoğu ülke, özel yeteneklilerin tam potansiyelerini ortaya çıkartarak ekonomik kalkınma ve rekabet edebilirliklerini artırmada sağlayabileceği katkıdan yararlanmak istemektedir. Bu kapsamda özel yetenekli bireyler potansiyellerini ortaya çıkartabilmeleri için farklı yöntemlerle desteklenmeye çalışılmaktadır.

Eğitim sistemlerinde özel veya üstün yeteneklilere bakış ve tanımlar ülkeden ülkeye değiştiği gibi tanımla ve sonrasındaki destekleme yöntemleri de değişmektedir (European Agency for Development in Special Needs Education, 2009). Üstün yeteneklilerin tanımlanması aşamasında dahi bir mutabakat olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan, özellikle düşük sosyoekonomik seviyeden çocukların üstün yeteneklilerin tanımlanmasında yeterince temsil edilmediği bilinmektedir (Card ve Giuliano, 2016; Ford, 1998; Goss ve Sonnemann, 2016; Henfield, Woo ve Bang, 2017). Amerikalı eğitimci Kozol’un (1992) ünlü *Vahşi Eşitsizlik: Amerikan Okullarındaki Çocuklar* adlı çalışmasında net bir şekilde ortaya konduğu üzere, siyahlar daha çok özel eğitim gerektiren sınıflarda daha çok temsil edilirken, beyazlar ve Uzak Doğu Asyalılar yetenekli çocuklar için oluşturulan sınıflarda daha çok temsil edilmektedir. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülkede 20. yüzyılın başlarından itibaren ilk başlarda akranlarına göre daha üst seviyede zekâ ve akademik başarılarla ilişkilendirilen özel yeteneklilik giderek spor, sanat, adanmışlık, girişimcilik ve liderlik gibi ilave yetenekleri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Ancak, tanımlamada genişleme yapılmasına rağmen tanılamada bu ilave yeteneklere karşılık gelecek şekilde bir değerlendirme sisteminin yeterince yaygın olmadığı görülmektedir (Baker, 2001; Sternberg, 2004). Ayrıca, Kıta Avrupa’sında özel yetenekli eğitim uygulamalarını belirlemeye yönelik yapılan bir tarama, çoğu ülkenin yasal düzenlemelerinde özel yeteneklilerin özel tanımlanmasına yer verilmediğini göstermektedir (European Agency for Development in Special Needs Education, 2009).

Üstün yeteneklilerin eğitimi ile ilgili geçmişten günümüze farklı yaklaşımların denendiği görülmektedir. Bu öğrencilere yönelik eğitim, seçilen ve ayrıştırılan özel yetenekli öğrencilere ayrı okullarda eğitimden aynı okulda farklı sınıflarda zenginleştirilmiş programlarla eğitime, okul dışı eğitim prog-

ramlarından yaz kursları ve kamplarına kadar çok çeşitli şekillerde sunulabilmektedir (Centre for Education Statistics and Evaluation, 2019). Ayrıca sınıf atlama, bazı derslerden muaf olma veya bir eğitim kademesine akranlarına göre daha erken yaşta başlama gibi hızlandırma (*acceleration*) destekleri de sunulmaktadır (Southern, 2003). Dolayısıyla özel yetenekli öğrencilerin tanınması ve eğitiminde genel görüş birliğine varılan bir yöntem bulunmamaktadır. Ülkelere göre özel yetenekli öğrencilerin tanınması, tanılama sonrasında eğitimlerinin destekleme yolları bir ülkeden diğerine farklılık göstermektedir.

Özel yeteneklilerin eğitimi özellikle son zamanlarda eğitimde eşitlik bağlamında tartışılmaktadır. Bu öğrencilere yönelik özelleştirilmiş eğitim çoğunlukla elitizmle ilişkilendirilmekte, kurumsal olarak ayrı bir eğitimin eşitsizliği artıracağı ve çok az sayıda öğrenci için önemli miktarda kaynak aktarımının yanlış olduğu tartışılmaktadır (Worrall ve Steele, 2008). Özellikle Kıta Avrupa'sında başlangıçta özel yeteneklilerin eğitimi ile ayrıştırma (*segregation*) uygulamalarından çoğunlukla vazgeçildiği, ülkelerin özel yeteneklilere yaptıkları vurgunun giderek belirsizleştiği ve tüm öğrencilerin yeteneklerinin ortaya çıkartılmasının hem birey hem de toplum düzleminde çok daha önemli olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda özel yeteneklilerin eğitiminde de ayrıştırmadan içermeye/kaynaştırmaya (*inclusion*) geçilmekte ve eğitim sistemlerinde tüm öğrencilerin tam yeteneklerini ortaya çıkartacak ve destekleyecek şekilde bireyselleştirilmiş eğitime yönelimler çok daha fazla öne çıkmaktadır (Amstrong, 2008; Smith, 2006; Worrall ve Steele, 2008). Ayrıca, birçok ülkede son yıllarda yapılan araştırmalarda odağın özel yetenekli öğrencilerden yetenek geliştirmeye kaydığı görülmektedir (Centre for Education Statistics and Evaluation, 2019).

Kıta Avrupa'sında özel yetenekli eğitim uygulamalarını belirlemeye yönelik yapılan bir tarama, en yaygın uygulamanın farklı okul yerine ana akım okullarda ve aynı sınıflarda bütünleşik olarak yapıldığını göstermektedir (European Agency for Development in Special Needs Education, 2009). Örneğin Norveç ve İsveç, öğrencilerin özel yetenekli olarak sınıflandırılması ve etiketlenmesi ile ilgili tanılama prosedürlerinin kullanılmamasına karar vermiştir. Bu yaklaşım, özel yetenekli etiketlemesinin öğrencilerde yol açabileceği olumsuzlukları da ortadan kaldırmaktadır (Amstrong, 2008). Özellikle PISA gibi uluslararası öğrenci başarı izleme araştırmalarında yıllardan beri

üst düzey başarıları ile dikkat çeken Finlandiya’da özel eğitim, temelde öğrenme güçlükleri olan öğrencileri destekleme olarak anlaşılmakta ve özel yeteneklilerin eğitimine yönelik öneriler elitist olarak etiketlenilerek bu önerilerin eşitlik ilkesine aykırı olduğu kabul edilmektedir (Tirri ve Kuusisto, 2013). Dolayısıyla Finlandiya’da ana vurgu tüm öğrencilere eşit fırsat ve yüksek kalitede eğitim hizmeti sunma üzerine odaklanmaktadır. Finlandiya’da öğretmenler de mevcut eğitimden ayrı yapılacak özel yeteneklilerin eğitimine mesafeli yaklaşmakta ve bu kapsamda oluşturulacak özel sınıfların olumsuz etkileri açısından Amerikalı meslektaşlarına göre daha fazla endişeli oldukları görülmektedir (Tallen-Runnels, Tirri ve Adams, 2000).

Türkiye’de özel yeteneklilerin eğitimi ile ilgili geçmişten günümüze kadar çok önemli adımlar atılmıştır (Çelik, Bozgeyikli ve Yurdakul, 2019; Çitil, 2018; Sak, 2020). 1959 yılında eğitimde türdeş yetenek grupları uygulaması ile başlayan süreç 1964 yılında Ankara Fen Lisesi’nin kurulması ve özel yetenekli bireylerin akademik ve sanat alanlarında yurt dışına gönderilmesi ile devam etmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından sosyal bilimler, güzel sanatlar ve spor liselerinin kurulması da aslında bu sürecin devamı niteliğindedir. MEB, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu konuda çalışmalarını istikrarlı bir şekilde devam ettirmiş, en sonunda Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) üzerinde karar kılınmıştır. İlk defa 1995 yılında kurulan BİLSEM’ler, okullarda eğitim almaya devam eden seçilmiş öğrencilere okul dışı ilave eğitim imkânı sunmaktadır.

BİLSEM’ler örgün eğitim kurumlarına devam etmekte olup genel zihinsel yetenek, görsel sanatlar ve müzik yetenek alanlarında özel yetenekli olarak tanılanmış öğrencilere yeteneklerini geliştirmelerinde destek olmak amacıyla açılan Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı eğitim kurumlarıdır. BİLSEM’ler 81 ilde yaygınlaştırılmış olup Türkiye’de halen hizmet veren 182 BİLSEM bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de özel yeteneklilerin desteklenmesi için geliştirilen ve giderek yaygınlaşan BİLSEM modelinde mevcut durum ve uygulamalar ayrıntılı olarak ele alınmakta ve geleceğe yönelik projeksiyonlar yapılmaktadır.

BİLSEM'lere Öğrenci Seçimi

BİLSEM'lere öğrenci tanılama süreci Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından her yıl belirlenen sınıf seviyelerine göre il millî eğitim müdürlükleri tarafından oluşturulan "İl Tanılama Komisyonları" marifetiyle yürütülmektedir. Tanılamada potansiyel sınıf seviyeleri ve uygulanan yöntemler yıllara göre değişiklikler göstermiştir. Örneğin, 2014-2015 eğitim öğretim yılında ilk defa merkezi uygulama ile öğrenci seçimi yapılmış olup 2., 3. ve 4. sınıf düzeyinde öğrenci tanılması yapılmıştır. 2015-2016 eğitim öğretim yılında ise 3. ve 4. sınıf düzeyindeki öğrencilere kâğıt kalem testi yapılırken 1. ve 2. sınıf düzeyindeki öğrencilere ilk defa tablet bilgisayar üzerinden grup tarama uygulaması yapılmıştır. 2016-2017 eğitim-öğretim yılından itibaren ise 1., 2. ve 3. sınıf düzeyinde öğrenci seçimi tablet bilgisayar üzerinden grup tarama uygulaması ile yapılmaya devam etmektedir.

BİLSEM'ler için tanılama sürecine alınacak aday öğrenciler sınıf öğretmenleri tarafından görsel sanatlar, müzik ve genel zihinsel yetenek alanlarında akranlarından ileri düzeyde farklılık gösterdiğini düşündükleri ve e-Okul Yönetim Bilgi Sistemi üzerinden önerdikleri öğrencilerden oluşmaktadır. Bu öğrenciler önce gruplar oluşturularak hafta sonları tablet bilgisayarlarla grup tarama uygulamasına alınmakta; başarılı öğrenciler yetenek alanlarına göre bireysel değerlendirmeye alınmaktadır. Bireysel değerlendirmede Anadolu Sak Zekâ Ölçeği (ASİS) ve Wechsler Sözel Olmayan Yetenek Ölçeği (WNV) uygulanmaktadır.

Genel zihinsel yetenek alanında öğrencilere test uygulayıcıları tarafından rehberlik ve araştırma merkezlerinde sınıf düzeylerine göre belirlenen zekâ ölçekleri uygulanmaktadır. Genel zihinsel yetenek alanında uygulanan zekâ testi sonucunda belirli bir eşik skorun üstü puan alan öğrenciler BİLSEM'lere yerleşmeye hak kazanmaktadır.

Görsel sanatlar yetenek alanında uygulamaya alınan öğrencilerin değerlendirmeleri görsel sanatlar yetenek/beceri komisyonları oluşturularak yapılmaktadır. Müzik yetenek alanında uygulamaya alınan öğrencilerin değerlendirmeleri ise müzik yetenek/beceri komisyonları oluşturularak yapılmaktadır.

BİLSEM’lerde Uygulanan Destek Programları

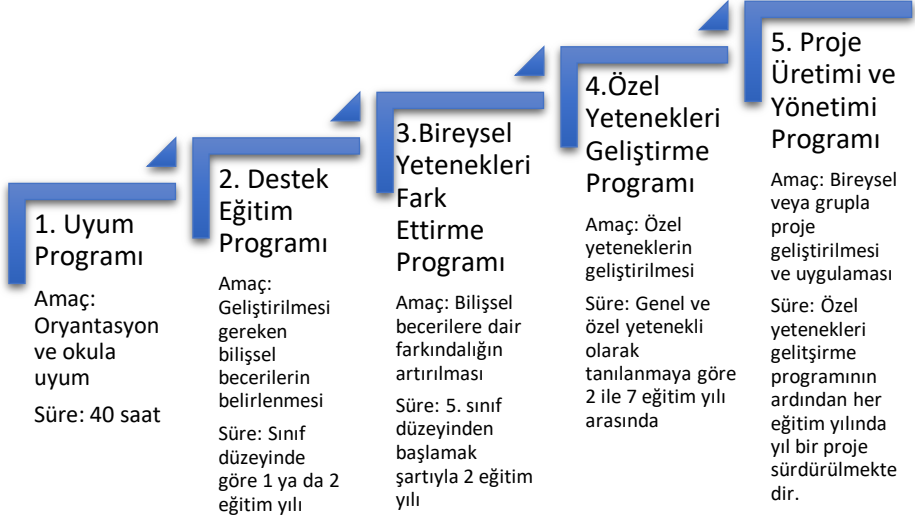
BİLSEM’lerde Fizik, Kimya, Biyoloji, Fen Bilimleri, İlköğretim Matematik, Lise Matematik, Felsefe, Coğrafya, Tarih, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Müzik, Görsel Sanatlar, İngilizce, Sosyal Bilimler, Rehberlik, Sınıf Öğretmenliği, Bilişim Teknolojileri ve Teknoloji Tasarım olmak üzere 19 branş bazında öğretim programı bulunmaktadır. BİLSEM’lerde genel çerçeve öğretim programlarına ek olarak, öğretmenler, öğrencilerin ilgileri doğrultusunda atölye planlamaları da yapabilmektedirler. BİLSEM’lere yukarıda değinilen süreç sonunda seçilen ve kayıt yaptıran öğrenciler eğitim-öğretim yılı başladığı andan itibaren ardışık beş ayrı program üzerinden eğitimlere alınmaktadır: Uyum Programı, Destek Eğitimi Programı, Bireysel Yetenekleri Fark Ettirme Programı, Özel Yetenekleri Geliştirme Programı ve Proje Üretimi ve Yönetimi Programı.

Uyum programı, BİLSEM’e yeni kayıt yaptıran öğrencilerin BİLSEM’e uyumunu sağlamak amacıyla düzenlenmektedir. Bu program iki aylık süreyi geçmeyecek şekilde uygulanmakta olup danışman rehber öğretmenler bu dönemde belirlenmektedir.

Destek eğitim programı, uyum programını tamamlayan genel zihinsel yetenek alanındaki öğrenciler için temel becerilere yönelik bir destek eğitim programıdır. Destek eğitim programı, 2. ve 3. sınıfta BİLSEM’e kayıt yaptıran öğrenciler için en az iki eğitim ve öğretim yılı olacak şekilde uygulanmaktadır. 4. sınıfta BİLSEM’e kayıt yaptıran öğrenciler için uyum programı süresi dâhil bir eğitim ve öğretim yılı olacak şekilde uygulanmaktadır. Bireysel yetenekleri fark ettirme programı ise bu bağlamda destek eğitim programını tamamlayan öğrencilerin yeteneklerini fark etmelerine katkı sağlayan eğitim programıdır. Bu programda disiplinler arası proje çalışmalarına ağırlık verilmektedir. Bu program 5. sınıf düzeyinden başlamak şartıyla iki eğitim ve öğretim yılı olacak şekilde uygulanmaktadır.

Özel yetenekleri geliştirme programı, müzik ve görsel sanatlar yetenek alanından uyum programını tamamlayan öğrenciler için uygulanmaktadır. Benzer şekilde genel zihinsel yetenek alanındaki öğrencilerden bireysel yetenekleri fark ettirme programını tamamlayan öğrenciler de bu programdan yararlanabilmektedir. Bu program öğrencilerin özel yeteneklerini geliştirmelerini desteklemektedir.

Son program olan proje üretimi ve yönetimi programı ise, bir alanda veya disiplinde bireysel veya grup olarak düzenlenen eğitim programı olup bu aşamada program çıktısı olarak proje hazırlanmaktadır. BİLSEM’lerde öğrencilere sunulan destek programları Şekil 1’de gösterilmiştir.

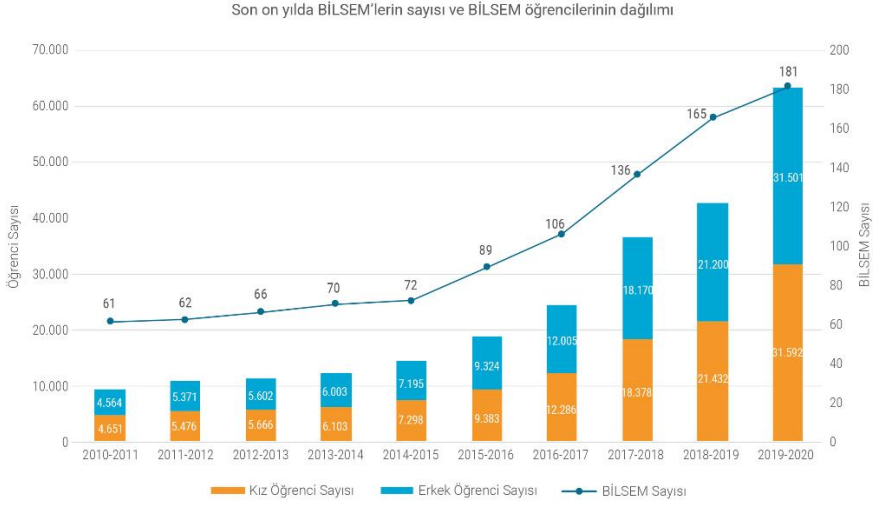

Şekil 1. BİLSEM’lerde Uygulanan Destek Programları

BİLSEM’lerde Öğretmen ve Öğrenciler

Kuruldukları 1995 yılından itibaren BİLSEM’lere yönelik ilgi ve talep sürekli artmıştır. Bu talep doğrultusunda BİLSEM sayıları ve dolayısıyla BİLSEM’lerde destek alan öğrenci sayıları da artmıştır. Son on yılda BİLSEM’lerin sayısı ve öğrenci dağılımları Şekil 2’de verilmiştir. Şekil 2’de görüldüğü gibi BİLSEM’lerin sayısı son on yılda yaklaşık üç kat artmıştır. BİLSEM’lerden yararlanan öğrencilerin sayısı ise son on yılda yaklaşık yedi kat artış göstermiştir. BİLSEM’lerden yararlanan öğrencilerin cinsiyet dağılımlarına bakıldığında kız öğrencilerin sayısının yıllar içinde istikrarlı bir şekilde arttığı ve aralarındaki fark küçük de olsa erkek öğrencilerden daha fazla oldukları görülmektedir.

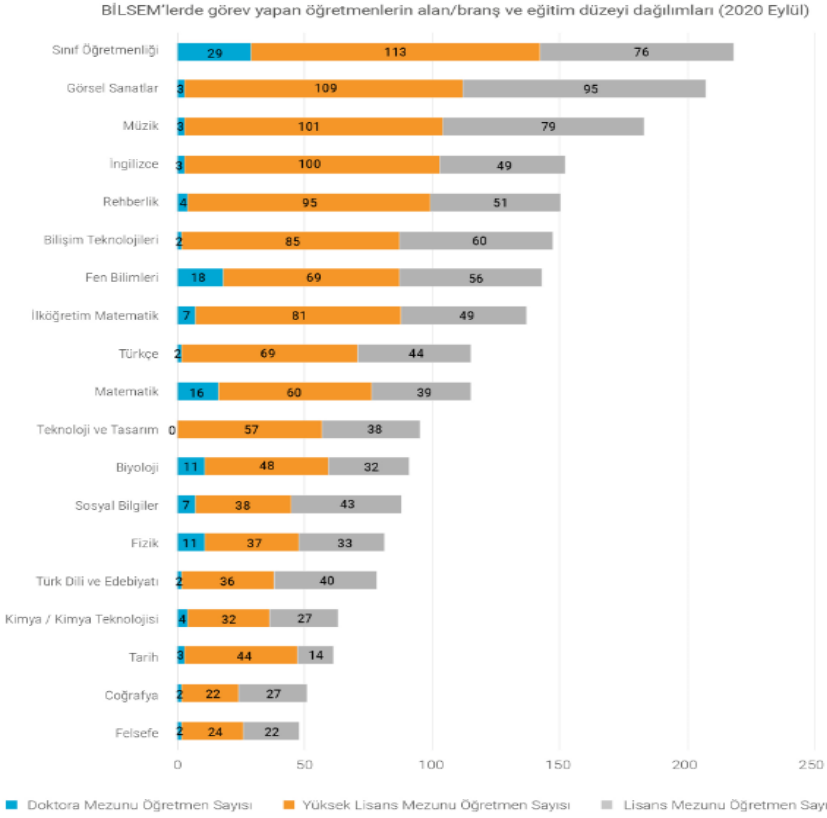
Türkiye’de Özel Yeteneklilere Yetenek Geliştirme Desteğinde Bilim ve Sanat Merkezleri:
Mevcut Durum ve İyileştirme Alanları

Şekil 2. Son on yılda BİLSEM’lerin sayısı ve BİLSEM öğrencilerinin dağılımı

BİLSEM sayılarındaki ve öğrenci sayılarındaki artışla birlikte öğretmen sayılarında da önemli artışlar sağlanmıştır. Halen BİLSEM’lerde 320 yönetici ve 2.223 öğretmen görev yapmaktadır (Şekil 3). Öğretmenlerin 1.220’si yüksek lisans ve 129’u doktora mezundur. Bir başka deyişle BİLSEM öğretmenlerinin %61’i lisansüstü eğitim mezundur. Türkiye’deki tüm öğretmenler arasında lisansüstü eğitimini tamamlayanların oranının %10,7 olduğu dikkate alındığında BİLSEM’lerdeki oranın diğer okul türlerine kıyasla oldukça yüksek olduğu görülebilir. Diğer taraftan halen 231 öğretmen yüksek lisans eğitimlerine ve 219 öğretmen de doktora eğitimlerine devam etmektedir.

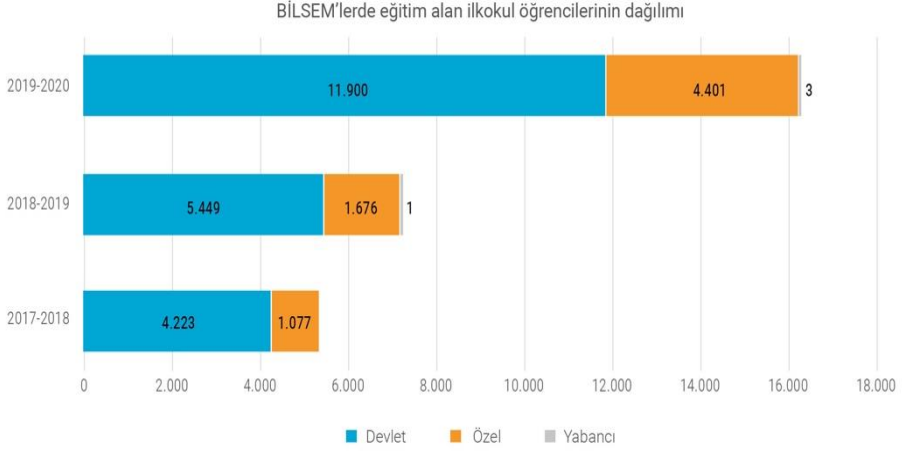

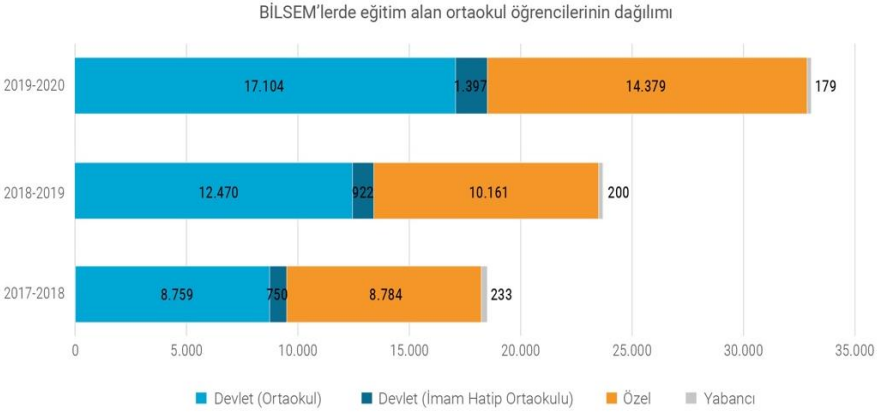
Şekil 3. BİLSEM’lerde görev yapan öğretmenlerin alan/branş ve eğitim düzeyi dağılımları (2020 Eylül)

BİLSEM’lerde eğitim desteği alan ilkökul, ortaokul ve lise öğrencilerinin yıllara ve okul türlerine göre dağılımı Şekil 4, 5 ve 6’da verilmiştir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 42.632 öğrenci BİLSEM’lerden yararlanırken bu sayının 2019-2020 eğitim-öğretim yılında yaklaşık %48’lik artış ile 63.093’e yükseldiği görülmektedir. 2019-2020 eğitim-öğretim yılında BİLSEM öğrencilerinin %26’sının ilkökul, %52’sinin ortaokul ve %22’sinin lise öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. Özel öğretim kurumları öğrencilerinin toplam öğrenci sayısına oranı ilkökul düzeyinde %27 iken ortaokul düzeyinde bu oran %43’e yükselmekte, lise düzeyinde ise bu oran %26’ya düşmektedir. Diğer taraftan lise düzeyinde BİLSEM öğrencilerinin okul türlerine bakıldığında

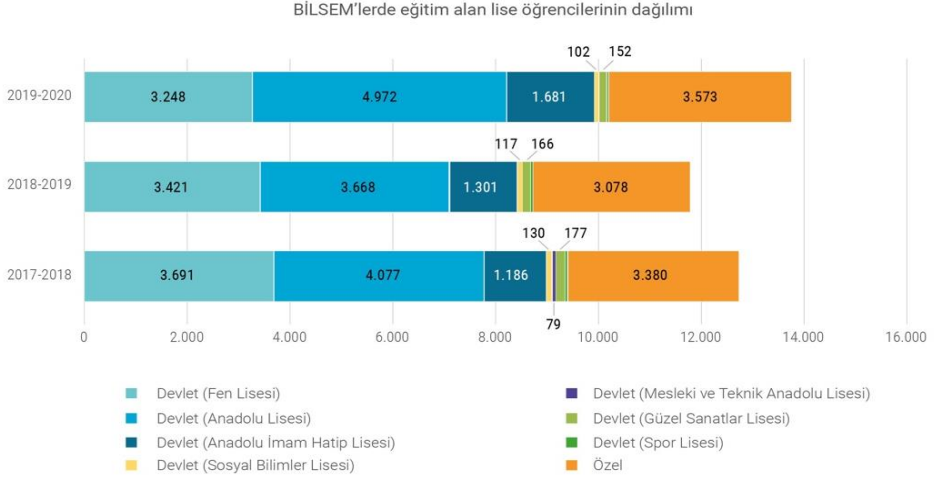
Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinden hiç öğrenci bu kurumlarda yer almazken Spor Liselerinden sadece iki ve Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinden ise sadece 152 öğrencinin BİLSEM’lerde yer aldığı görülmektedir.

Şekil 4. BİLSEM’lerde eğitim alan ilkökul öğrencilerinin dağılımı

Şekil 5. BİLSEM’lerde eğitim alan ortaokul öğrencilerinin dağılımı

Şekil 6. BİLSEM'lerde eğitim alan lise öğrencilerinin dağılımı

2020 Yılında BİLSEM'lerde Yaşanan Gelişmeler

BİLSEM'ler kuruluş amaçları doğrultusunda kuruldukları yıldan beri başarılı bir şekilde hizmet sunmaktadır. Bu kurumlarda özellikle öğrencilerin disiplinler arası proje geliştirebilmeleri yönünde önemli destekler sunulmaktadır. Bu çalışmalara ilaveten 2019-2020 eğitim-öğretim yılı itibariyle BİLSEM'lerde fikri mülkiyet ana tema olarak seçilmiş ve bu kapsamda patent, faydalı model, tasarım ve marka üretim ve tescil süreçlerine odaklanılmıştır. 2020 yılında BİLSEM'lerde görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişim eğitimlerine özel önem verilmiştir. 182 BİLSEM'e en az bin kitaptan oluşan kütüphane kurulması planlanmış, gerekli hazırlıklar yapılmış ve proje 2020 yılı sonunda tamamlanmıştır.

BİLSEM'lerde görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişim eğitimleri son derece önem arz etmektedir. 2018 yılında sadece 30 öğretmene eğitim verilmişken bu sayı 2019 yılında 170'e, 2020 yılında ise 7.670'e çıkmıştır. 2020 yılında öğretmenlerin mesleki gelişimleri ile ilgili kurum ve kuruluşlarla kapsamlı iş birliklerine gidilmesi bu artışa önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca bu öğretmenlerin lisansüstü eğitimleri teşvik edilmektedir ve bu kapsamda çok sayıda üniversite ile işbirliği sağlanmıştır.

BİLSEM'lerin performanslarını değerlendirmek için, 2020 yılı verilerine bakmak bir fikir verecektir. TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları

Kategorisi’nde BİLSEM’ler tarafından hazırlan 28 proje, TÜBİTAK 4005 Yenilikçi Eğitim Uygulamaları Kategorisi’nde 6 proje ve TÜBİTAK 4007 Bilim Şenlikleri Kategorisi’nde 16 proje destek almaya hak kazanmıştır.

TEKNOFEST 2020 etkinliklerinde de BİLSEM’ler çok sayıda kategoride Türkiye Birincilikleri elde etmiştir. Ayrıca, 2020 Yılı Erasmus+ Okullar Arası Değişim Ortaklıkları (KA229) ve Okul Eğitimi Personel Hareketliliği (KA101) Projeleri kapsamında BİLSEM’ler tarafından hazırlanan 50 proje kabul edilmiştir. Bağımsız dış uzmanlar tarafından içerik değerlendirmesi yapılan ve Avrupa Komisyonu’nun merkezi bütçe tahsisi sonrasında projesi kabul edilen BİLSEM’ler toplam 1 milyon 512 bin 984 Euro hibe desteği almaya hak kazanmıştır.

BİLSEM’lerde fikri mülkiyet konusunda Türk Patent ve Marka Kurumu Başkanlığı ile işbirliğine gidilerek öğretmen ve öğrencilere yönelik eğitimler düzenlenmiştir. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Fikri Mülkiyet Ofisi kurularak 81 ildeki BİLSEM’lerde bu kapsamda yapılan çalışmaların koordinasyonu sağlanmıştır. Bu çalışmalar sonunda 2020 yılında 6 ürünün tescili alınmıştır. 307 ürünün de başvuru süreci devam etmektedir.

Son olarak, Covid-19 salgını ile mücadelede MEB, özellikle mesleki ve teknik eğitimin üretim kapasitesini harekete geçirmiş ve maskeden dezenfektana ve solunum cihazı ve maske makinesine kadar çok sayıda ürünün üretimi gerçekleştirilmiştir (Özer, 2020a; 2020b; 2020c; 2020d; Özer ve Suna, 2020). BİLSEM’ler de bu sürece kısa sürede katılmışlardır. 81 ile yayılmış olan BİLSEM’ler özellikle 3-boyutlu yazıcıları kullanarak yüz korucu siperlik (350 bin adet) üreterek ihtiyaç noktalarına iletilmişlerdir. Bundan sonra özellikle sağlık çalışanlarının ihtiyaç duyduğu ürünlerin üretimine odaklanılmış ve üretilen ürünler ihtiyaç noktalarına ulaştırılmıştır.

Görüldüğü üzere BİLSEM öğrencileri ve öğretmenleri, inovatif ürünlerin geliştirilmesi açısından ulusal ve uluslararası kulvarlarda önemli başarılar göstermektedir. Yarışmalarda gösterilen önemli başarıların yanı sıra BİLSEM öğrencileri, patent ve faydalı model gibi özgün üretimlerde de öne çıkmaktadır. Benzer şekilde BİLSEM’ler, mesleki eğitimle birlikte Covid-19 salgınında Türkiye’de acil ihtiyaç duyulan ürünlerin üretiminde de önemli rol almışlardır. Bu bağlamda BİLSEM’ler, Türkiye’nin yenilikçi teknoloji ve üretim gü-

cüne sürekli katkı sağlayan bir kaynak haline gelmiştir. BİLSEM'lerin desteklenmesi, yararlanan öğrenci sayısı ve çeşitliliğinin artması bu kurumlardaki üretimin de zenginleşmesini sağlamaktadır.

Tartışma ve Politika Önerileri

Ülkeler insan kaynaklarının eğitim yoluyla niteliğinin artırılması ve yetenek potansiyellerinin tam olarak ortaya çıkarılması için büyük çaba sarf etmektedir. Bu bağlamda akranlarına göre üstün veya özel yetenekli öğrencilere yönelik eğitim yaklaşımları uzun yıllardır eğitim sistemlerinin gündeminde yer almaktadır. Bununla birlikte özel yetenekli öğrencilerin eğitimine yönelik bakış açıları ve yaklaşımlar ülkeden ülkeye değişmektedir. Dolayısıyla bu öğrencilerin tanınmasından sunulacak eğitimin içeriğine kadar geliştirilen modeller de bir ülkeden diğerine değişmektedir. Özellikle soğuk savaş dönemi koşullarında ülkelerin ekonomik rekabet edebilirliklerini artırabilmek için özel yeteneklilerin eğitimine çok daha fazla ilgi gösterdikleri, ancak bu ilginin özellikle eğitimde fırsat eşitliği tartışmaları nedeniyle giderek zayıfladığı görülmektedir. Özellikle kıta Avrupa'sı eğitim sistemlerinde tüm öğrencilerin yeteneklerini ortaya çıkartabilmeleri için bireyselleştirilmiş eğitim yaklaşımları öne çıkmaktadır (Amstrong, 2008; Smith, 2006; Worrall ve Steele, 2008). Bu yaklaşım aslında özel yeteneklileri dışlamamakta, onları ayırıştırmandan ve etiketlemeden kapsayıcı eğitime dâhil etmektedir.

Okullar arası başarı farkları hemen hemen tüm eğitim sistemlerinin temel sorunu olup eğitimde eşitsizliklere işaret etmektedir. Özellikle sosyoekonomik seviye açısından dezavantajlı öğrencilerin okul öncesi eğitime erişimleri de kısıtlı olduğu için ilkökul başlangıcında okulda hazır bulunuşluklarının akranlarına göre daha zayıf olduğu bilinen bir durumdur. Eğitim sistemleri bu zayıflığı telafi edebilecek şekilde destek mekanizmaları geliştirmektedir. Bu mekanizmaların verimliliği eğitim sistemlerinin eşitlik performansını doğrudan belirlemektedir. Bu kapsamda sosyoekonomik olarak dezavantajlı öğrencilerin özel yetenekli tanınmalarında yeterince temsil edilememesi uluslararası ölçekte istikrarlı bir sorundur (Centre for Education Statistics and Evaluation, 2019). Bu durum, özel yeteneklilere yönelik eğitimin tüm potansiyel öğrencileri kapsama açısından yeterince eşitlikçi olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, mevcut tanılamalarda daha yüksek sosyoekonomik

düzeyden öğrencilerin özel yetenekli olarak tanınması ihtimali diğer öğrencilerden daha fazladır. Bu durum, sosyoekonomik düzeyin akademik başarının yanı sıra özel yetenekli olarak tanınma olasılığını da etkilediğini göstermektedir.

Türkiye’de kuruldukları 1995 yılından itibaren özel yetenekli öğrencilerin erişimlerini artırmak için BİLSEM’lerin sayısı istikrarlı bir şekilde artırılmıştır. BİLSEM’lerden yararlanan öğrenci sayısı da son on yılda yaklaşık yedi kat artış göstermiştir. BİLSEM’lerden yararlanan öğrenciler arasında kız öğrenci sayısı, erkek öğrenci sayısından çok küçük de olsa fazladır.

BİLSEM’lerin ürettikleri disiplinler arası projeler ulusal ve uluslararası etkinliklerde giderek artan bir şekilde temsil edilmekte ve yarışmalarda önemli başarılar elde edilmektedir. Bu sürecin odağının 2020 yılında fikri mülkiyet konusuna kaydırılması ve bu kapsamdaki çalışmaların 81 ilde yoğunlaştırılması da çok önemli bir adımdır. Fikri mülkiyet kapsamında patent, faydalı model, tasarım ve marka geliştirme ve tescilinde önemli mesafe alınmıştır. BİLSEM’lerde fikri mülkiyet kültürünün güçlenmesinin yükseköğretim aşamasında fikri mülkiyet çalışmalarına da uzun vadede çok önemli katkıları olacaktır. BİLSEM’lerde görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişim eğitimlerindeki artışlar da oldukça önemlidir. Ayrıca öğretmenlerin lisansüstü eğitime yönelik talepleri desteklenmeye devam edilmelidir. Diğer taraftan Covid-19 salgını gibi tüm dünyayı etkileyen olağanüstü koşullarda toplumun ihtiyaç duyduğu ürünlerin üretilmesine BİLSEM’lerin hızla aktif katkı sağlatabilmesi de toplumsal sorunlara duyarlılık açısından son derece önemli ve değerlidir.

BİLSEM’lerde ilave eğitim programlarında yer alan öğrencilerin okul dağılımlarına bakıldığında aslında müzik ve görsel sanatlar yetenek alanında tanılama yapılmasına rağmen yetenek sınavıyla öğrenci alan Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin kendilerine yeterince yer bulamadığı görülmektedir. Bu sorunun arka planının araştırılması gerekmektedir. Ayrıca, BİLSEM’ler ile Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan genel zihinsel yetenek alanında tanınan öğrencilerin okul dağılımlarında da kapsayıcılıkla ilgili sorunlar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla birçok ülkede görülen özel yetenekli öğrencilerin tanınması ve seçilmesindeki temsiliyet sorununun Türkiye’deki durumu dikkatle incelenmelidir. Sonuç olarak bu sorunların

araştırılmasına ve tanılama süreçlerinin gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, BİLSEM’lerde uygulanan mevcut programların verimlilikleri de sürekli gözden geçirilerek gerekli iyileştirmeler yapılmalıdır.

Son olarak, Türkiye’de eğitim sistemi ile ilgili temel problemlerden bir tanesini okullar arası başarı farkları oluşturmaktadır (Bölükbaş ve Gür, 2020; Cingöz ve Gür, 2020; Güllüpınar ve İnce, 2014; Oral ve Mcgivney, 2014; Suna, Tanberkan ve Özer, 2020; Suna vd, 2020a; 2020b). MEB, bu problemin eğitim sistemi üzerindeki etkisini azaltmak için yıllardan beri çalışmakta ve her geçen gün soruna çok-boyutlu yaklaşan yeni projeler geliştirmektedir (Gençoğlu, 2019; Özer, 2021; Özer, Gençoğlu ve Suna, 2020). Bu bağlamda, BİLSEM’ler özel yeteneklilerin gelişimine destek vermeye devam ederken yeteneğini akranlarına göre çok düşük seviyede gösteren öğrencilerin yeteneklerini geliştirmelerine de destek sunabilir. Bir başka ifade ile BİLSEM’lerde, akranlarına göre daha yüksek performans gösteren öğrencilere sağlanan imkânlarla ilaveten aynı ortamda akranlarına göre daha düşük performans gösteren öğrencilere de destek programları uygulanabilir. MEB, bu konuda ilk adımı 2019 yılında pilot uygulama olarak atarak 10 ilde 10 BİLSEM seçmiş, çevresinde bulunan okul öğrencilerinin bu BİLSEM’lerden yararlanmaları sağlanmıştır. Pilot uygulama başarılı bir şekilde uygulanmış ve çevre okul öğrencilerinin bu imkândan somut yarar sağladığı görülmüştür. Diğer taraftan, MEB tarafından yeni başlatılan ve bir taraftan mesleki eğitimde kaliteyi artırmak diğer taraftan da okullar arası başarı farklarını azaltmak için başlatılan ‘Mesleki Eğitimde 1.000 Okul’ projesinde de BİLSEM’ler katkı sunması planlanmıştır (Özer, 2021). Gelineen noktada BİLSEM’lerin işlevlerine akranlarına göre potansiyel yeteneğini geliştirememiş öğrencilere destek sağlanabilmesine yönelik yeni bir işlev ilave edilecektir. Her ilde mevcut BİLSEM’lerin kapasiteleri ölçüsünde destek programları sağlandığı gibi ihtiyaç durumuna göre ilave BİLSEM’ler de açılabilir. Destek programı Türkçe, Matematik ve Fen Bilimleri olmak üzere belirli derslerle başlatılarak sonraki aşamalarda bu derslerin kapsamı genişletilebilir. Bu uygulama yapıldığında 81 ilde BİLSEM’ler çok daha işlevsel olabileceği gibi eğitim sistemimizin en temel sorunu olan okullar arası başarı farklarının azaltılmasına da çok önemli katkı sağlayabilecektir. Bu yolla, BİLSEM’ler sahip oldukları imkânlarla eğitimde eşitliği artırmaya katkı verebilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**Science and Art Centers in Support of Talent
Development for Gifted and Talented Students:
Current Situation and Areas for Improvement**

*

Mahmut Özer

Ministry of National Education

Countries consider the gifted students and students with special abilities as an important human resource to increase their economic development and competitiveness. They also take diverse actions in educational systems to unlock their full potential. In this manner, diagnosis and definitions of the talented or gifted students differ from a country to another, as well as the support methods. Education can be offered in a variety of ways to these students, such as education in different schools to specialized programs in different classes in the same school, out-of-school programs to summer courses, and particular camps designed for gifted students. Therefore, there is no consensus on the diagnosis and education of gifted students. However, there is a common concern in many countries, especially children from low socioeconomic level, are not adequately represented among gifted student population.

Recently, the education of the gifted students is considered in the context of equality in education. In this context, education which is performed in separate institutions may increase educational inequalities and a significant resource will be wasted for just a minor student group. Particularly in Continental Europe, the segregation practices are mostly abandoned especially at the beginning stages. Therefore, inclusion policies involving the individualized education are supported in recent decades.

In Turkey, important and concrete steps have been taken on the education of gifted students from past to present. The steps for the education of gifted students have begun with the practice of homogeneous talent groups in 1959, continued with the efforts of the General Directorate of Special Education and Guidance Services. Science and Art Centers (BILSEMs) can be considered as the last and modern chain of this process. BILSEMs are established in 1995 for

the first time, they offer extra-curricular opportunities to their students. This study aims to discuss the current situation, processes and activities in BILSEMs to support gifted students in Turkey, and projections are made for increasing the educational quality and equality in BILSEMs.

Student selections process is carried out by the "Provincial Commissions" by the General Directorate of Special Education and Guidance Services. Candidates are taken into the diagnostic process for BILSEMs are the students who are selected by their teachers based on their talents in visual arts, music and general mental ability. Firstly, these students are grouped and they take the group test with tablets on weekends. Students who pass the cut-off score are evaluated individually based on their skill areas. Intelligence scales are applied by test practitioners in Guidance and Research Centers (RAMs) who are entitled to individual assessments. In visual arts and musical areas, the evaluations of students are made by talent/skill commissions who consist of artists in related areas.

Academic education is presented through curriculums based on 19 disciplines in BILSEMs, and workshops carried out in line with the students' interest. In BILSEMs, students are trained through five consecutive support programs: Adaptation Program (AP), Support Training Program (STP), Individual Talent Recognition Program (ITRP), Special Talent Development Program (STDP) and Project Production and Management Program (PPMP).

The AP is organized for adaptation and orientation of new students in general mental ability, music and visual arts fields. The STP is a program in which the basic skills are developed by associating them with diverse fields/disciplines. The ITRP conducted in order to make students diagnosed in the field of general mental ability and realize their individual talents. STPD is a program aims to develop the special abilities of students in the field of music and visual arts. Lastly, The PPMP is performed to increase the project development skills of students in a field or discipline in a group or individually.

Since their establishment in 1995, students' interest and demand for BILSEMs has increased remarkably. In the last ten years, the number of BILSEMs has increased nearly threefold and the number of students has raised seven times. Currently, 320 administrators and 2,223 teachers are employed in BILSEMs. Additionally, 61% of teachers have masters' or doctorate degrees (this rate is 10.7% for all teachers in Turkey). In comparison with last year, the

number of students increased by approximately 48% and reached to 63,093 in the 2019-2020 academic year. In this academic year, 26% of BILSEM students were primary school students, 52% secondary school and 22% high school students. On the other hand, the rate of BILSEM students according to the high schools types changes significantly. While no students from Vocational and Technical Anatolian High Schools enrolled in these institutions, only 2 students from Sports High Schools and only 152 students from Anatolian Fine Arts High Schools enrolled in BILSEMs.

As of the 2019-2020, intellectual property is considered as the main theme in BILSEMs. Within this scope, patent, utility model, design and brand production have been emphasized and related activities are intensified. While only 170 teachers were participated the trainings in 2019 and it reaches to 7,670 in 2020. Postgraduate education of teachers is encouraged and cooperation has been established with universities.

In terms of infrastructure, a library with at least a thousand books is established in 182 BILSEM in 2020. The results of TÜBİTAK projects are also important performance indicators for these institutions. 50 of the 155 projects accepted by TUBİTAK under different titles were designed in BILSEMs. BILSEM students who are entitled many degrees in the activities within the scope of TEKNOFEST. 50 projects developed by BILSEM students have been accepted within the scope of inter-school mobility studies such as ERASMUS+. BILSEM students received 1 million 512 thousand 984 Euro grant support from European Commission based on their projects. In terms of intellectual property and patent studies, registration applications were made for 84 products, including 44 patents, 31 utility models and 9 designs, and 6 products are registered.

In the fight against the Covid-19 pandemic, the Ministry of National Education (MoNE) has activated and increased the production capacity of vocational education and training (VET). Various products such as masks, disinfectants, disposable gowns/overalls, face protective shields, mask machines and respirators have been produced. In this context, BILSEMs contributed to the production of materials especially needed by healthcare professionals such as face protective shields, thermometers, video laryngoscope, intubated cabin and respiratory device valve.

Since 1995, both the number and accessibility of BILSEMs have increased for gifted students. The number of BILSEM students has also increased nearly

seven times in the last ten years. Interdisciplinary projects produced by BILSEMs are successfully represented in national and international events and in competitions. Prioritizing the intellectual property in 2020 in BILSEMs created concrete outputs and it will contribute to studies on intellectual property at the higher education in the long term. Supporting the in the professional development training of teachers working at BILSEMs are also very important. In addition, teachers' demands for postgraduate education should be monitored and supported to maintain the educational quality in BILSEMs.

On the other hand, the current situation requires a re-evaluation of the distribution of BILSEM students based on school types. The reasons for the low representation of students in VET High Schools and Anatolian Fine Arts High Schools should be investigated. In addition, there is a need to match the BILSEMs with Anatolian Fine Arts High Schools.

BILSEMs also have the opportunities to support the alleviation of the achievement gap between schools in Turkey. In addition to support the development of gifted students, they can also support students with low level of ability compared to their peers to develop their skills. The pilot study on this issue has also been successfully implemented by MoNE and students have benefited significantly from this opportunity. Similarly, BILSEMs are also planned to contribute to the '1.000 Schools in Vocational Education and Training' project, which was initiated by the MoNE to increase the educational quality and equality in VET. Thus, BILSEMs will be able to contribute to increase equality in education via their opportunities and potential.

Kaynakça / References

- Amstrong, F. (2008). Inclusive education. G. Richards ve F. Amstrong (Der.), *Key issues for teaching assistants: Working in diverse and inclusive classrooms* içinde. London: Routledge.
- Baker, B. D. (2001). Gifted children in the current policy and fiscal context of public education: A national snapshot and state-level equity analysis, *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 23, 229-250.
- Bölükbaş, S. ve Gür, B. S. (2020). Tracking and inequality: The results from Turkey, *International Journal of Educational Development*, 78, 102262
- Card, D. ve Giuliano, L. (2016). Universal screening increases the presentation of low-income and minority students in gifted education. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(48), 13678-13683.

- Centre for Education Statistics and Evaluation. (2019). *Revisiting gifted education*. NSW Department of Education.
- Çelik, Z., Bozgeyikli, H. ve Yurdakul, S. (2019). *Eğitime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Cingöz, Z. K. ve Gür, B. S. (2020). Ekonomik, sosyal ve kültürel statünün akademik başarıya etkisi: PISA 2015 ve TEOG 2017 sonuçlarının karşılaştırılması, *İnsan ve Toplum*, 10(4), 247-287. doi:10.12658/M0563.
- Çitil, M. (2018). Türkiye’de üstün yeteneklilerin eğitimi politikalarının değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, Özel Sayı, 143-172.
- European Agency for Development in Special Needs Education. (2009). *Gifted learners: A survey of educational policy and provision*. Odense: European Agency for Development in Special Needs Education.
- Ford, D. (1998). The under-representation of minority students in gifted education: Problems and promises in recruitment and retention. *The Journal of Special Education*, 32(4), 4-14.
- Gençoğlu, C. (2019). Milli bir destekleme ve yetiştirme sistemi modeli: İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP), *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 853-881.
- Goss, P. ve Sonneman, J. (2016). *Widening gaps: What NAPLAN tells us about student progress*. Grattan Institute Report No. 2016-3, Grattan Institute.
- Güllüpnar, F. ve İnce, C. (2014). Şanlıurfa’da eğitimsel eşitsizliklerin yeniden üretimi: Kültürel yapı, sosyal sermaye ve yapısal faktörlerin sosyolojik analizi, *Eğitim Bilim ve Toplum Dergisi*, 12(46), 84- 121.
- Henfield, M., Woo, H. ve Bang, N. (2017). Gifted ethnic minority students and academic achievement: A meta analysis, *Gifted Child Quarterly*, 61(1), 3-19.
- Kozol, J. (1992). *Savage inequalities: Children in America’s schools*. New York: Harper Perennial.
- Oral, I. ve Mcgivney, E. J. (2014). *Türkiye’de eğitim sisteminde eşitlik ve akademik başarı: Araştırma raporu ve analiz*. İstanbul: ERG.
- Özer, M. (2020a). Vocational education and training as “a friend in need” during coronavirus pandemic in Turkey. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 9(2), 1-7.
- Özer, M. (2020b). Educational policy actions by the Ministry of National Education in the times of COVID-19. *Kastamonu Education Journal*, 28(3), 1124-1129.
- Özer, M. (2020c). The contribution of the strengthened capacity of vocational education and training system in Turkey to the fight against Covid-19. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 134-140.

- Özer, M (2020d). *Türkiye’de mesleki eğitimde paradigma değişimi*. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40(2), 357-384.
- Özer, M. ve Suna, H. E. (2020). Covid-19 salgını ve eğitim, M. Şeker, Özer, A. ve C. Korkut (Der.), *Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği içinde* (s. 171-192). Ankara: TÜBA.
- Özer, M.; Gençoğlu, C. ve Suna, H. E. (2020). Türkiye’de eğitimde eşitsizlikleri azaltmak için uygulanan politikalar, *OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 294-312.
- Özer, M. (2021). A new step towards narrowing the achievement gap in Turkey: “1,000 schools in vocational education and training” project, *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 10(1), 97-108.
- Sak, U. (2020). *Üstün yeteneklilerin eğitiminde modeller ve stratejiler*. Pegem Akademi.
- Smith, M. M. C. (2006). Principal of inclusion: Implications for able learners. M. M. C. Smith (Der.), *Including the gifted and talented: Making inclusion work for more gifted and able learners içinde*. New York: Routledge.
- Southern, W. (2003). Types of acceleration: Dimensions and issues. N. Colangelo, S. Asouline ve M. Gross (Der.), *A nation deceived: How schools hold back America’s brightest students, The Templeton National Report on Acceleration, Berlin-Blank Center for Gifted Education and Talent Development içinde*, Iowa City: IA.
- Sternberg, J. R. (2004). Lies we live by: Misapplication of tests in identifying the gifted. J. S. Renzulli (Der.), *Identification of students for gifted and talented programs içinde*. London: Corwin Press/Sage Publications.
- Suna, H. E., Tanberkan, H. ve Özer, M. (2020). Changes in literacy students in Turkey by years and school types: Performance of students in PISA applications, *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 11(1), 76-97.
- Suna, H. E., Tanberkan, H., Gür, B. S., Perc, M ve Özer, M. (2020a). Socioeconomic status and school type as predictors of academic achievement, *Journal of Economy Culture and Society*, 61(1), 41-64.
- Suna, H. E., Gür, B. S., Gelbal, S. ve Özer, M. (2020b). Fen lisesi öğrencilerinin sosyoekonomik arkaplanı ve yükseköğretime geçişteki tercihleri, *Yükseköğretim Dergisi*, 10(3), 356-370.
- Tallent-Runnels, M., Tirri, K. ve Adams, A. (2000). A cross-cultural study of teacher’s attitudes toward gifted children and programs for gifted children. *Gifted and Talented International*, 15(2), 103-115.
- Tirri, K. ve Kuusisto, E. (2013). How Finland serves gifted and talented pupils, *Journal for the Education of the Gifted*, 36(1), 84-96.

Worrall, M. ve Steele, J. (2008). Inclusion, extension and enrichment: Personalized gifted and talented provision. G. Richards ve F. Amstrong (Der.), *Key issues for teaching assistants: Working in diverse and inclusive classrooms* içinde. London: Routledge.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özer, M. (2021). Türkiye’de özel yeteneklilere yetenek geliştirme desteğinde bilim ve sanat merkezleri: Mevcut durum ve iyileştirme alanları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 727-749. DOI: 10.26466/opus.810856

Milli Görüş Partilerinin Eğitim ve Kültür Programlarının Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus. 812741

*

Yusuf Yalanız* – Beyhan Zabun **

*Koordinatör, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

E-Posta: yusufyalaniz@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4330-4103](https://orcid.org/0000-0003-4330-4103)

**Prof. Dr., Gazi Üniversitesi

E-Posta: bzabun@gazi.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8974-9103](https://orcid.org/0000-0001-8974-9103)

Öz

Bu makalenin amacı, Türkiye siyaset tarihinde otantik / özgün bir siyaset kültürüne sahip olan Milli Görüş partilerinin eğitim ve kültür programlarını siyaset sosyolojisi ve siyaset biliminin temel yaklaşımları çerçevesinde değerlendirmektir. Araştırma, literatür taramasına dayalı tarihsel yöntem ile ele alınmıştır. Bu yöntem ile bir süreç dâhilindeki çeşitli dönemler, kendi konjonktürleri dâhilinde incelenmiş ve kavramsal analizlerle değerlendirilmiştir. Buna göre araştırma, nitel verilere dayalı değerlendirmelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Çalışma, Milli Görüş partileri olarak nitelendirilen Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi kapsamında kronolojik bir çerçeve ile belirtilmiştir. Daha sonra araştırma analizleri, bu kapsamda belirtilen partilerin parti programı, seçim beyannamesi, koalisyon protokolü, hükümet programı ve politikaları sınırlılıklarıyla değerlendirilmiştir. Belirtilen amaç doğrultusunda partiler, dönemsel farklılıkların belirlenmesi ve bütünlüğü sağlaması açısından bölümlere ayrılmış ve her bir bölüm kendi içinde de analiz edilmiştir. Sonuç olarak geleneksel bir siyasi kültüre sahip olmasına rağmen Milli Görüş partilerinde eğitim ve kültür alanlarıyla ilgili olarak form, üslup ve içerik bakımından çeşitli değişimlerin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, kültür, milli görüş, siyasal toplumsallaşma, siyaset

Analysis of the Education and Culture Programs of Milli Gorus Parties

*

Abstract

The aim of this article is to observe the education and culture programs of Milli Gorus Parties, having an authentic and characteristic political culture in the history of Turkish politics, within the framework of the basic approaches of political sociology and political science. This research is approached with historical method based on literature review. With this method research, various periods in a process are observed in their own conjectures and evaluated by conceptual analysis. According to this, the research is constituted by gathering the analysis based on qualitative data. The research is stated with a chronological frame within the scope of Milli Gorus Parties, such as Milli Nizam Party, Milli Selamet Party, Refah Party, Fazilet Party and Saadet Party. And then the research analysis is evaluated by the borders of these stated parties' party programs, declarations of election, coalition protocols, government programs and policies. In the direction of determined aim the parties are divided into periods to state the periodical differences and to get the coherence and each period is analysed in itself as well. In conclusion, although parties have a traditional political culture, it is observed that Milli Gorus parties have various changes in their education and culture programs by form, style and content.

Keywords: *Culture, education, milli gorus, political socialization, politics*

Giriş

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçilmesi ve 1950’den sonra yaşanan sosyolojik değişimler siyasa algısının değişmesine ve beraberinde toplumsal yapının hareketlenmesine sebep olmuştur. Çok partili siyasal sistemin belirlenmesi, toplumun siyasette etkililiğinin artması ve 1960 ihtilalinden sonra hazırlanan anayasa yeni bir sivil toplum anlayışı geliştirmiştir.

Milli Görüş Hareketi özellikle bu sivil hareketlilik ve dini-siyasi anlayışın değişmesi üzerine 1969 yılında “Bağımsızlar Hareketi” ile Türkiye siyaset tarihinde yerini almıştır. Daha sonra Milli Görüş partileri kendi serencamı içinde üç defa koalisyon ortağı olmuş ve bir defa da hükümet kurma görevi üstlenmiştir. Her ne kadar Türkiye siyasal hayatında koalisyon partisi olarak uzun süre iktidarda kalmamış olsa da Milli Görüş partilerinin siyasete getirdiği anlayış, toplumda ve siyasette özgün bir karşılık bulmuştur.

Hareketin liderli olan Prof. Dr. Necmettin Erbakan ise nevi şahsına münhasır karakteri ve siyaset tarzı ile Türkiye siyasetine farklı bir yön kazandırmıştır. Erbakan’ı hareketin öncülüğüne taşıyan ve siyasette etkili bir aktör olmasını sağlayan unsurların başında ise eğitim seviyesi, İslami geçmişi, akademik ve bürokratik kariyeri, liderlik özellikleri, ülke meselelerini değerlendirmedeki milli tavrı, İslami kolektif tutum ve dünya görüşü gelmektedir (Tekin, 2017, s.240-243).

MNP (Milli Nizam Partisi) parti üst düzey yapılanması modern eğitilmiş bir kadro görünümüne sahip olmasına rağmen kapatılmıştır. Daha sonra da RP (Refah Partisi) ve FP (Fazilet Partisi) özellikle dini-siyasal anlayış ve laiklik karşıtı eylemlerin odağı olması iddiasıyla Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. MSP (Milli Selamet Partisi) ise 12 Eylül Askeri İhtilali ile kapatılmış olsa da parti yöneticileri askeri mahkemeler tarafından dini söylemleri ön plana çıkartmaları sebebi ile suçlanmışlardır.

MNP’den Saadet Partisine olan çizgide parti programları, seçim beyannameleri, koalisyon protokolleri, Meclis konuşmaları, basın açıklamaları ve diğer parti resmi yayınları incelendiğinde dini üslup, temellendirme ve arka plan açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Dolayısıyla farklı alanlarda yapılan “Milli Görüş” temalı çalışmaların çoğunluğu “din olgusu” ve din-siyaset ilişkisi bağlamalarını konu almıştır.

Milli Görüş partilerinin eğitim ve kültür programlarının değerlendirildiği bu çalışmada da benzer nitelikler incelenmiştir. Ancak bağlamın ağırlık merkezi, sürekli olarak din-siyaset ilişkisinin angaje edildiği bir mihraklaşmadan ziyade “parti-toplum-siyasal” eksenine tekabül eden daha geniş bir literatüre oturtulmuştur.

Milli Görüş Düşüncesi ve Ortaya Çıkışındaki Siyasi Saikler

Türkiye siyasi tarihinde Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yılları resmi ve ideolojik devlet anlayışının hâkim olduğu tek partili iktidar dönemlerine karşılık gelmektedir. İdeolojik devlet anlayışına bağlı olarak siyasette ve dini alanda birçok sınırlılıklar oluşturulmuştur. Toprak'a (2000, s. 392) göre her ne kadar cumhuriyet devrimlerinin sert tutumu karşısında dini alan daraltılmış ve dini anlayış geri çekilmiş olsa da bu gerileme ancak 1945 yılına kadar sürebilmiştir.

Türkiye'nin sosyolojik yapısı daha sonra çok partili demokratik hayata geçişi zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla 1946 yılında muhalif partilerin kurulmasına izin vermiş ve 7 Ocak 1946 tarihinde DP (Demokrat Parti) resmen kurulmuştur. DP, siyasallaşan toplumsal muhalefetin dilini muhatap almaya başlamış, dini alanın sıkıştığı toplumsal hoşnutsuzlukları siyasal bir proje haline dönüştürerek iktidara gelmiş ve dini düşüncenin yeniden canlılık kazanmasını sağlamıştır (Bulaç, 2009, s.14).

DP iktidarının dini alana ilişkin icraatlarının başında ezanın Arapça okunması gelmektedir. Daha sonra radyolarından dini yayınlar izin verilmiştir. Din dersleri isteğe bağlı olarak okul programlarına dâhil edilmiştir. İmam Hatip Okulları sayıları artırılmıştır. İlk defa Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Diyanet İşlerinin bütçesi genişletilmiş. Vakıflar Umum Müdürlüğüne ayrılan fonlar artırılarak cami ve türbelerin onarılması sağlanmıştır (Bozan, 2007, s.53-54).

DP'nin dini alanda yaptığı bu politik hamlelerin geleneksel cumhuriyet ideolojisi tarafları ve teamülleri tarafından tasvip edildiği söylenemez. Bu tutum Türkiye'nin demokratikleşme sürecini doğrudan etkilemiştir. Ancak her ne kadar demokrasi adına açılımların başlatıldığı görülse de askeri vesayetin varlığı hiç bir zaman önemini yitirmemiştir. Neticede bu kuşatmanın bir sonucu olarak Ordu, 27 Mayıs 1960'da yapılan askeri bir darbeyle yönetime el koymuştur. İhtilal yapma nedenleri arasında gösterilen okullara din dersinin

konması eğitim alanındaki daralmayı göstermektedir. 1962 yılında yapılan Milli Eğitim Şûrası'nda tarihin en detaylı kararları alınmış; okullardaki sıra düzeninden kıyafete, ders programından öğretmenlerin nasıl davranacağına kadar her türlü hususun kararlara bağlanması yeni bir toplum modeli oluşturma gayretinin belirtisi olmuştur.

Askeri İhtilal ile DP döneminin son bulmasından sonra Yeni Türkiye ve Adalet partileri kurulmuştur. AP (Adalet Partisi), siyasal tavrıyla DP'nin siyasal sosyolojik tabanını devralmış ancak diğer yandan hem parti içinde hem de parti politikaları bağlamında muhafazakâr kesimle arasına mesafe koymuştur. Dolayısıyla AP içinden ve dışından birçok parlamenter yeni siyasal arayışların içerisine girmiştir. Bu siyasal konjonktürde yeni parti kurma çalışmalarına Prof. Dr. Necmettin Erbakan da dâhil olmuştur (Çakır, 2004, s. 544).

Milli Görüş Hareketi'nin düşünsel temelleri her ne kadar geniş bir mazi ile değerlendirilse de Türkiye siyasal tarihinde yer ettiği 12 Ekim 1969 Genel Seçimleri "Bağımsızlar Hareketi"ne dayanmaktadır.

Yavuz'a (2004, s. 594) göre Milli Görüş Hareketi "maddi ve manevi kalkınma" olmak üzere iki ana kavram üzerine inşa edilmiştir. Milli Görüş Hareketi etrafında kurulan siyasal partiler dinin siyasal alanda temsilini sağlayarak dindar/ muhafazakâr kesimlerin yerel ve ulusal düzeyde politikaya ve bürokrasiye katılmalarını mümkün kılmışlardır. Bu süreçte isteyerek veya istemeyerek hem geleneksel devlet bürokrasisinin hem de siyasal alanın dini konularda daha hassas olmasına neden olmuşlardır. Milli Görüş Hareketi'nin asıl başarısı ise ekonomik ve kültürel açıdan dışlanmış kitleleri siyasal hayata yerel yönetimlerden başlayarak dâhil etmesi olmuştur. Böylelikle Milli Görüş Hareketi hem muhalif bir merkez olmuş hem de çatısı altında toplanan kitlelerin modernleşmesini sağlamıştır.

Bakacak'a (2010, s. 56) göre Milli Görüş çizgisinde söylem düzeyinde manevi olarak arındırılmış ve pozitifleştirilmiş İslami modernleşmenin içinde korunacak öz sıfatı "millî"dir ancak bu "millî" anlayışının içeriği Cumhuriyet resmi ideolojisinin işaret ettiği millilikten farklıdır.

Diğer yandan Erbakan'ın kullandığı sembol, değer ve örnekler hareketin paradigmatik çevresi açısından önemli bulgular içermektedir. Örneğin; Osmanlı-İslami perspektifi hem kimlik hem de düzen arayışında kullanılan geleneksel motifi, Selahaddin Eyyubi ve Ebâ Eyyub El-Ensari gibi şahsiyetlerin öne çıkarılması ırki, mezhepsel ve kültürel ayrışmalara karşı "ümmeçilik" anlayışını, "Yeni Bir Dünya" söylemi ve pratikleri ise hareketin küresel çıkışlı

iddiasını yansıtmaktadır. Necmettin Erbakan, bu sembolik formlar bağlamında Milli Görüş'ü şu şekilde tarif etmektedir:

Milli Görüş demek "İbrahim milleti" demektir. Görüş bakış demek, Milli Görüş İslami bakış, İslami Hareket demektir. Milli Görüş adı üstünde milletimizin kendi görüşüdür. Bütün insanlığın bildiği gibi milletimiz asırlar boyu kaba kuvveti değil, hakkı üstün tutan bir zihniyetin temsilcisi olarak insanlık tarihinin en büyük devletleri olan Selçuklu ve Osmanlı devletlerini kurmuş, asırlar boyu insanlığa insan hakları, barış ve adaletin en güzel örneklerini göstermiş, şerefli, parlak bir maziye sahiptir (Tahhan, 2007, s. 280).

Milli Görüş ilerici bir görüştür. Türkiye'yi muasır medeniyetin üstüne çıkaracak görüştür. İşte Sultan Fatih. Ne solcu idi, ne liberaldi, ne ortanın sağı idi ve ne de sağın ortasıydı. Milli Görüşçü idi.

Milli Görüş Anadolu'ya hakkı, adaleti getiren, Malazgirt zaferini kazandıran görüştür. Sultan Alparslan'ın görüşüdür.

Milli Görüş Mustafa Kemal'in öncülüğünde İstiklal Savaşını yapan görüştür (Saadet Partisi, 2003, s. 7-8).

Milli Görüş Partilerinin Eğitim ve Kültür Programları

Türkiye'de toplumun devlete yönelik talepleri arasında eğitimin özel bir yeri vardır. Eğitim hem bir toplumsal talep hem de devletin ana görevlerindedir. Eğitim, dini bir kolektif bilinç olarak Türkiye'de dindarların sürekli olarak üzerinde tekit ettikleri meselelerden biri olmuştur. Türkiye'de partilerin siyasi anlayışlarını en belirgin olarak yansıttığı konuların başında da eğitim vardır. Çünkü ideolojiler, propaganda ve programlar sayesinde güçlenebilirler. Bu iki özellik de hem partilerde hem de eğitim alanında mevcuttur. Zengin'e (1995, s.161) göre aslında ideolojinin hiç girmemesi gereken alan eğitim ve öğretim sahasıdır. İdeal devlet bilinci olarak "milli" bir eğitim anlayışının varlığı asgari gereklilik olmalıdır.

Türkiye'de eğitim ve kültür bütün toplum kesimlerinin hassas bir şekilde üzerinde durdukları iki önemli alandır. Dolayısı ile dini değer algısının eğitim ve kültür alanlarında değerlendirilişi sadece dindarlar açısından değil, bütün toplumu ilgilendirmektedir. Ancak dindar kesimlerin bir yaşam tarzı olarak benimsediği, antagonistik muhtelif siyasal ideolojilerin ise bir baskı unsuru olarak telakki ettiği "dini değerler görüngüsü" ve "modus vivendi" Türkiye siyasetini çatışmacı bir zemine sürüklemiştir.

Cumhuriyet sonrası tek partili siyasi hayatın egemen kıldığı ideolojik anlayış uzun süre benliğini devam ettirmiştir. Bu süreçte dindar kesimler bir hak olarak gördükleri eğitim taleplerini ifade etmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Türkiye siyaset tarihinde bir kırılma noktası olan çok partili siyasi hayata geçiş ve özellikle partilerin oy/ taraftar kazanma biçim, ilgi ve kültürleri dindar kesimlerin talepleri karşısında politikacıların bir retorikten ziyade, somut siyasi adımlar atmasını sağlamıştır.

Milli Görüş partileri bu noktada bir yandan dindar kesimin değerlerini siyasal bir davranışa dönüştürürken diğer yandan toplumsal bütün içinde eğitim ve kültür alanına ilişkin Batı tarzı yaklaşımlara, sistem bozukluklarına, eğitim müfredatlarındaki aksaklıklara, okul türü ve öğretmen sorunlarına, öğrenci yahut genç nesil değer algısına/ ahlaki donanımına özellikle dikkat çekmiştir.

Milli Nizam Partisi Eğitim ve Kültür Programları

26 Ocak 1970 tarihinde Milli Görüş Hareketi'nin ilk partisi olan Milli Nizam Partisinin kuruluşu, Hareket'in siyasal alana ilişkin birçok konuda kurumsal açıklamalar yapmasını sağlamıştır.

Kısa süreli bir parti tecrübesi yaşayan MNP'nin eğitim ve kültüre ilişkin açıklamaları bu iki alanın birbirinin tamamlayıcısı olduğu algısını oluşturmaktadır. MNP, ilk beyanati olan kuruluş beyannamesinde eğitim ve kültürle ilgili maddi ilimlerin kurucularının Batılılar değil, Müslümanlar olduğundan, ahlaki alana ilişkin zaafardan, "Kendi maarifi, kendisi için insan yetiştirmeyen yeryüzündeki tek millet" olduğundan, öğretiminde kendi tarihinin kötülemeye maruz kaldığından, yabancı kültürlerin hâkimiyetinden bahsetmektedir (Milli Nizam Partisi, 1970a, s.6-7).

Parti programında da benzer şekilde yabancı kültür ve millilik vurgusu dikkat çekmektedir. MNP'ye göre yabancı kültür "Batı" demektir. Zararlı her türlü ideoloji ülkenin gayri milli politikalarından dolayı millete bulaştırılmakta ve böylece ülke maddi ve manevi gelişimini sağlayamamaktadır. Dolayısıyla eğitim müfredatında köklü değişimlere gidilmelidir (MNP, 1970b, s. 10).

Öncelikli olarak manevi kalkınmayı hedefleyen MNP, eğitim programıyla ilgili ana gayesini milletin fitratına uygun yüksek ahlak ve fazilet sahibi, kendi kültürüne bağlı, ilmen ileri olan insan yetiştirilmesi olarak belirlemiştir.

ve bunların milli bir eğitim politikasıyla gerçekleştirilebileceğini ileri sürmüştür (Milli Nizam Partisi, 1970b, s.8).

Erbakan, 24 Ocak 1971’de yapılan MNP 1. Büyük Kongresi’nde eğitim alanına sıklıkla değinerek tedrisatın ana fikriyatını oluşturan yabancı cereyanların varlığını milli benliğe aykırı bularak çeşitli sahalarda eleştirmiştir.

Manevi sahada ahlak buhranı memleketimizi sarmış, milletimizi helake doğru götürmeye zorlamaktadır. İçimize giren manevi istila hareketi, maarifimizi elimizden almış, gayrı milli bir maarif yapmıştır. Çocuklarımıza milli ve manevi talim ve terbiye yaptırılmıyor. Çocuklarımıza mekteplerimizde dünya görüşü olarak maalesef Mecusilerin, putperestlerin, her türlü yabancı zihniyetin görüşlerine memnuniyetle yer verilmektedir. Bu yanlış ve temelsiz maarif, gençlerimizi kalbi boş yetiştiriyor (Milli Nizam Partisi, 1971, s.3).

MNP Eğitim ve Kültür Programlarının Değerlendirilmesi: MNP’nin Milli Eğitim ile ilgili görüşleri siyasal düşüncesinin temel niteliklerini doğrudan betimlemektedir. MNP’nin maarif politikasında maneviyatçı ve kalkınmacı bir muhteva hâkimdir. Sarıbay’a (1985, s. 111) göre MNP’nin eğitim ve kültür anlayışının özünde maddi kalkınmanın yanında “İslam dinine sadık inançlı insan tipi” ve “ahlaki nizam” ön plana çıkmaktadır. Akpınar’a (2009, s. 128) göre MNP’nin ortaya koymuş olduğu ve uzun izahlarda bulunduğu eğitim anlayışı, kurulması düşünülen iktisadi nizamın ahlaki nizamdan geçtiğini göstermektedir.

Bu görüşlerin bir sonucu olarak MNP’nin 20 Mayıs 1971’de kapatılmasına ilişkin iddianamede eğitim ve kültür ile ilgili vurgular dikkat çekmektedir. Parti kapatma gerekçesi olarak ülkede manevi eğitimin yapılmadığı, okullarda din derslerinin zorunlu olması, diğer okullara tanınan imkânların İmam Hatip Okullarına da tanınması gerektiği ve başını örten öğretmenlerin işlerinden atılmalarının Anayasaya aykırı olduğu politik tutumları gerekçe gösterilmiştir.

MNP’nin eğitim ve kültür ile ilgili öne sürdüğü patoloji, çözümleme ve sorunların çözümüne ilişkin iddiaları gözlemlendiğinde din mefhumu üzerinden yapılan siyasal kısıtlamaları dile getirmesinin yanında, toplumun bütününü esas alan bir siyasal davranış sergilediği görülmektedir. MNP böylelikle dindar kesimin eğitim ve kültüre dayanan taleplerini öngörmüş, dini kolektif bilinç ile açığa çıkan siyasal kültürün nominelerini oluşturmuş ve öne çıkan toplumsal beklentileri siyasal alana taşımıştır.

Milli Selamet Partisi Eğitim ve Kültür Programları

MNP'nin kapatılması üzerine aynı siyasal geleneğin devamı olarak 11 Ekim 1972 tarihinde Milli Selamet Partisi kurulmuştur. Sarıbay'a (1985, s. 127-129) göre MSP'nin ana söylemi "milliliği" esas alarak "Milli Görüş" düşüncesi etrafında şekillenmiş olmasına rağmen "İslam Ortak Pazarı" söylemiyle Türkiye'nin bilinçaltına İslam dünyası ülküsünü yerleştirmeyi başarmıştır. Dolayısıyla 1970'lerden sonra Batı'ya kuşkuyla bakan, hatta düşmanca duygular besleyen Türkiye'nin yüzünü Batı'dan İslam dünyasına çevirmeye çalışan bir anlayış, başlangıçta MSP camiası etrafında yaygınlaşmaya başlamıştır.

Yavuz'a (2004, s. 594) göre "Yeniden Büyük Türkiye" sloganıyla ortaya çıkan MSP, bu büyüklüğün inşası için manevi kimliğin ve İslami kültürün gerekli olduğunu vurgulamıştır. MSP'nin hareket ettiği varsayımda "Müslüman çalmaz, hak yemez ve adaleti gözetir".

MSP, dile getirdiği "manevi kalkınma" ve ona tekamül eden unsurları özellikle koalisyon protokolü, hükümet program ve politikalarında doğrudan gündeme getirilerek bu konuda kendine spesifik bir alan oluşturmuştur.

MSP parti programında eğitimde temel prensiplerini açıklarken Anayasanın 10. maddesinde belirtilen devletin görevleri arasında bulunan fertlerin manevi varlıklarını geliştirme görevine vurgu yaparak yeni nesillerin her şeyden önce edep, ahlak ve fazilet bakımından üstün nitelikli olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Eğitim sisteminin içeriğine dikkat çeken MSP, faydasız ve köksüz nazari bilgiler yerine, ilme dayalı maarif politikası izleyeceğini ve üniversitelerdeki araştırmaların yurt problemleri üzerine yöneltileceğini vaat etmiştir.

Din eğitimi ile ilgili olarak da yurttaşların dini ve ahlaki hasletlerle teçhizi için gereken imkânların sağlanarak öğretmen ve din görevlilerinin maddi olarak destekleneceği ifade edilmiştir.

Bu dönemde Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ile birleşik olduğu için MSP, parti programında kültür ile ilgili olarak özel bir kısım ayırmamış ancak genel olarak milli tarih ve milli kültür vurgusu yapmıştır.

MSP parti programında eğitime ilişkin konuların genelinde ahlak ve maneviyat unsurları sıklıkla işlenmiş ve MSP'nin maarif politikası maarifin her kademesinde ders programlarının milli kültüre göre yeniden tanzimi ve inançlı, çalışkan, vatanperver, milli ahlaka, aile disiplinine bağlı, milli mefkûreye, kültüre ve tarih şuuruna sahip, hakşinas feragatkâr ve fedakâr, ilim,

teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olan nesiller yetiştirilmesi gayesi üzerine kurulmuştur (Milli Selamet Partisi, 1973, s. 25-33).

Erbakan'ın (1973) eğitim alanına ilişkin bazı açıklamaları ise dini kolektivizmden ziyade toplumcu bakış açısını yansıtmaktadır.

Liselerde okuttuğumuz din dersi mühim değildir. Okuttuğumuz sosyoloji dersi din dersinden daha önemlidir. Temel dünya görüşü verirken çocuklarımıza bugün okuttuğumuz sosyolojinin görüşünü verirse sonra bu çocuklarımız niçin makineli tüfeklerle orta yere çıktığına şaşmayalım! Bu yanlış sosyoloji öğretiminden dönmemiz lazım. Bu sosyoloji öğretimi çocuklarımızı milli bünyesinden çıkartıcı mahiyettedir. Maarif sistemimizin manevi yapıyı kuvvetlendirici şekilde değiştirilmesini stratejimizin temel maddesi olarak teklif ediyoruz (s. 42).

MSP seçim beyannamelerinde ise din eğitimi; İmam Hatip Okulları ve Kur'an kursları ile beraber ele alınmış ve İmam Hatip Okullarına yapılan üvey evlat muamelesinin kaldırılacağı, İmam Hatip Okullarının orta kısımlarının tekrar açılacağı, Kur'an kurslarının ülkede yaygın hale getirileceği, üniversiteye girişte mesleki tercih özgürlüğünün temin edileceği vaat edilmiştir.

Üniversitelerin yapısıyla ilgili de değerlendirmelerde bulunan Erbakan, üniversitelerde yaşanan ideolojik kamplaşmalara ve bu sebeple oluşan yapılaşmalara eleştiriler getirmiştir (Erbakan, 1975, s. 12-26).

MSP'li Koalisyonların Eğitim ve Kültür Politikaları: 14 Ekim 1973 Genel Seçimlerinden sonra CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)-MSP koalisyonu kurulmuş, MSP bu hükümette 7 bakanlık almış ancak Milli Eğitim Bakanlığını CHP'ye bırakmıştır. Hükümetin Milli Eğitim Bakanı ise Mustafa Üstündağ olmuştur. MSP bu durumda her ne kadar Milli Eğitim Bakanlığı kendisinde olmasa da manevi eğitimle ilgili unsurlarda kendini ön planda tutmaya devam etmiştir (TBMM, 2015, c. 1, s. 577-580).

Bu koalisyon döneminin eğitim ve kültür politikaları arasında başlıca şu icraatlar yer almıştır: 9. Milli Eğitim Şurası kararıyla ahlak dersi 1974- 1975 ders yılı başında ilkökul 4. ve 5. sınıflarda, ortaokul ve liselerin her sınıfında zorunlu hale getirilmiştir. İmam Hatip Okullarının orta kısımları tekrar açılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü MSP'li devlet bakanlığına bağlanmıştır. 1973-1974 döneminde 977 olan Kur'an kursu sayısı

da 1974-1975 döneminde 1.007'ye çıkarılmıştır. Bu dönemde yayınlanan genelge ile vakıf mallarının vakfiyedeki şartları ne ise o gayeye tahsisi ve vakfiyenin gayesinin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. "Müstehcen Neşriyatla Mücadele" adı altında yayınlara ve benzeri organlara müdahale edilerek bu konuda ceza kanunları hükümleri uygulanmıştır (Emre, 2015, c.2).

MSP-CHP Hükümeti'nin bozulmasından sonra AP, MSP, MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ve CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi)'nin bir araya gelmesi ile I. MC (Milli/Milliyetçi Cephe) dördü koalisyon hükümetini kurmuştur. Kurulan hükümette MSP 8 bakanlık almış ancak Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı AP'de kalmıştır. Hükümetin Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem, Kültür Bakanı da Rıfki Danışman olmuştur (TBMM, 2015, c. 2, s.977-980).

Koalisyon hükümetlerinde bakanlıklar her ne kadar belli bir uzlaşma mantığı ile paylaşılsa da koalisyon ortakları arasındaki yaptırımlar ve istekler karşılıklı olarak devam etmektedir. Nitekim MSP, bu durumu kendi istekleri doğrultusunda bulunduğu koalisyon hükümetlerinde açık bir şekilde kullanmıştır (Bellamy, 2012, s. 441-442).

AP-MSP-MHP-CGP Koalisyon Hükümeti'nin eğitim ve kültür politikaları incelendiğinde koalisyon protokolü ve hükümet programı çerçevesinde geliştiği görülmektedir.

İmam Hatip Okullarının sayısında önemli artışlar olmuştur. "Kız öğrencilerin İmam Hatip Okullarına kayıt yaptırma yasağı" Danıştay'ın kararı ile bozularak kaldırılmış böylece yeni dönemde İmam Hatip Okulları kız öğrenci almaya başlamışlardır. İmam Hatip Okullarından mezun olan öğrencilere yine üniversiteye giriş imkânı sağlanmıştır (Milli Selamet Partisi, 1977,s. 38-39). Yüksek İslam Enstitüleri açılmış ve ortaokul ve liselerde ahlak derslerinin özellikle Yüksek İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesi mezunları tarafından verilmesi sağlanmıştır (TBMM, 2012, c. 1, s. 542).

MSP, seçim beyannamelerinde öne sürdüğü ortaokul ve lise kitaplarının içeriğinin değiştirilmesi vaadini bu dönemde yerine getirmiştir (MSP, İnanç ve Hamle). 1974-1975 döneminde 1.007 olan Kur'an kursu sayısını 1975-1976 döneminde 1.037'ye ve 1976-1977 döneminde 1.267'ye çıkarılmıştır. Yurtdışında İslam ülkelerinde tahsil yapanların diplomalarının yurt içinde de denkliği sağlanmıştır. Vakıf eserlerinin vakıf şartnameleri dışındaki gayeler için kullanılmasına izin verilmemiştir (Emre, 2015, c.3).

I. MC Hükümeti 5 Haziran 1977’de yapılan milletvekili genel seçimlerine kadar sürmüştür. Seçim sonrasında AP, MSP ve MHP ile bir araya gelerek II. MC (Milli/Milliyetçi Cephe) olarak adlandırılan üçlü koalisyon hükümetini kurmuştur. Kurulan hükümette MSP 7 bakanlık almış ancak Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı yine AP’de kalmıştır. Hükümetin Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe, Kültür Bakanı da Avni Akyol olmuştur (TBMM, 2015, c.2, s.1323-1326).

Kurulan hükümetin eğitim ve kültür politikaları incelendiğinde I. MC Hükümeti’nin devamı niteliğinde olduğu gözlemlenmektedir. Akpınar’a (2009, s. 140) göre Erbakan, manevi kalkınma sürecinde kültürel alana verdiği öncelik ile sembolik kültürel sermayenin milli ve İslami bir temelde yeniden üretilmesini esas almıştır. Böylece “manevi kalkınma” söylemi yeni birikim yapılarını harekete geçirmede kültürel bir işleve sahip olmuştur.

Hükümetin eğitim ve kültürle ilgili olarak Müslüman ülkelerle işbirliği geliştirmesi, ticari ve kültürel anlaşmalar imzalaması, ilmi ve ahlaki eserlerin okutulmasına ilişkin konulan yasakları kaldırması ise diğer politikalarındandır (Milli Selamet Partisi, 1978, s.60-63).

MSP Eğitim ve Kültür Programlarının Değerlendirilmesi: Milli Görüş Hareketi’nin ikinci partisi olan MSP, siyasal alanda hem seçim hem de meclis ve iktidar tecrübesi yaşamıştır. Bu tecrübelerle MSP, siyasal kültür anlayışını birçok alanda pratize etme imkânını sahip olmuştur.

MSP’nin eğitim anlayışının temelini “Önce Ahlâk ve Maneviyat” sloganı oluşturmaktadır. MSP, parti programı hedefleri bakımından MNP’ye göre daha açık ve somuttur. Bu dönemde MSP’nin eğitimle ilgili siyasal tavrının yanı sıra Erbakan’ın manevi kalkınma adı altında öne sürdüğü politik-kültürel tutum seçmenler tarafından siyasal bir davranışa dönüşmüştür.

Çaha’ya (2004, s. 481) göre İmam Hatip Okullarının sayılarındaki artış ve bu okulların giderek rekabet şartlarına uyum sağlama isteği, İslami tonu ağır basan renklerin devlet alanına rahatça taşınabilmesi şansını doğurmuştur.

Kültür politikalarında ise MSP’nin makro politik siyasi duruşu kolektif bilinç olarak İslam merkezli olduğunu göstermektedir. MSP’nin kültür olarak ileri sürdüğü görüş, bir üst tasnifle “ümmeçiliği” esas almaktadır. Bunun siyasal karşılığı olarak MSP, “İslam Ülkeleri Arasında Kültürel İşbirliği Teşkilatı” kurulması hedefini, idealize ettiği “Yeni Bir Dünya”nın bir basamağı olarak görmüştür.

Kavramsal olarak fazilet, edep, iffet, hayâ gibi kavramlar eğitimde kültürel bir aktarım olarak öğrenilmesi gereken unsurlardandır. Bu bakımdan MSP'nin kültür anlayışı analiz edildiğinde İslami terminolojinin hâkim olduğu, makro politik bir siyasal kültür ortaya koyduğu ve yaydığı gözlemlenmektedir.

MSP'nin koalisyon ortağı olduğu bu tarihsel düzlemde özellikle eğitimle ilgili birbirini pekiştiren adımların atıldığı ve bu adımların statikleşme durumu karşısında da koalisyondan çekilmeyi bir tehdit unsuru olarak kullandığı görülmektedir. Başka bir yönü ile MNP döneminde bağımsız değerlendirilen eğitim; MSP döneminde ekonomi ile paralel politik bir zemin üzerine oturtulmuştur (Wendt, 2013, s.577).

Refah Partisi Eğitim ve Kültür Programları

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile bütün partilerin kapatılmasından sonra 19 Temmuz 1983 tarihinde Milli Görüş Hareketi'nin üçüncü partisi olan Refah Partisi kurulmuştur.

RP, Milli Görüş çizgisinin otantik kimliğini koruyarak siyasal kültür anlayışını sürdürmüştür. Çakır'a (2004, s. 564-565) göre RP, Batı karşıtı bir parti olarak öne çıkmıştır. Türkiye'nin Ortak Pazar ile Avrupa Topluluğu üyeliğine ve Gümrük Birliği Antlaşmasına şiddetle karşı çıkan Milli Görüşçülerin esas meselesi ise ABD ve İsrail'dir.

Milli Görüş partileri arasında RP, Türkiye'nin ve İslam dünyasının sorunlarını çözmek amacıyla ilk sistematik çıkışını "Adil Düzen" söylemiyle bu dönemde yapmıştır. Erbakan'a göre Adil Düzen'in tek gayesi herkese iyilik ve saadet getirmektir. Bu yüzden sanayileşmiş Batı ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerde barış içinde en iyi dostluk münasebetleri yürütülecektir ve bu meydana bilhassa ticari, teknoloji ve ilmi araştırmalar sahalarında her türlü iş birliği teşvik edilecektir (Refah Partisi, 1991).

Adil Düzen'in alt kategorilerinden "Dini/Ahlaki Düzen" ile "irfan" sahibi bireyler ve inançlı kadrolar yetiştirileceği, üretimin yanında eğitime, manevi terbiye ve bu bağlamda nefis terbiyesine büyük önem verileceği, ifade edilmiştir (Erbakan, 1991, s.92).

RP yayınladığı icraat programında maddi ve manevi kalkınmayı gerçekleştireceğini, manevi kalkınma hamlesini de planlı yürüteceğini ve Müslüman ülkelerle bu bağlamda işbirliği yapacağını belirtmiştir (Refah Partisi, 1990, s.41).

RP, 20 Ekim 1991 Genel Seçim beyannamesinde eğitim ve kültürle ilgili olarak eğitimin toplumun inanç ve değer ölçülerine göre yapılmasına, öğrencilere milli kültürün tanıtılması ve tarih şuuru verilmesine, Din ve Ahlâk Kültürü derslerinin geliştirilmesine ve bu derslerin ihtisas sahibi ehil hocalar tarafından okutulmasına özen gösterilmesine değinilmiştir (Refah Partisi, 1991).

RP'nin eğitim alanında ortaya koyduğu yeni kurumsal öncelikler de dikkat çekmektedir. Buna göre herkes okuyacağı okulunu, bilgi edineceği öğretmenini ve eğiticiyi kendisi seçme hakkına sahip olacaktır. Devletin resmi dilinin Türkçe olacak ancak mahalli meclislerde Türkçe ile birlikte istenilen dilde de öğretime izin verilecek ve dil özgürlüğünü esas olacaktır. Emperyalist kültürlerin egemenliğini sağlayan yükseköğretimdeki yabancı dille öğretime son verilecektir (Refah Partisi, 1991, s.91).

24 Aralık 1995 Genel Seçimleri'nden sonra RP, 30 Haziran 1996 tarihinde DYP (Doğru Yol Partisi) ile koalisyon oluşturarak 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni, diğer adıyla Refah-Yol Hükümeti'ni kurmuştur. Kurulan hükümette RP, Kültür Bakanlığı dâhil 18 bakanlık almış ancak Milli Eğitim Bakanlığı DYP'de kalmıştır. Hükümetin Kültür Bakanı İsmail Kahraman, Milli Eğitim Bakanı ise Mehmet Sağlam olmuştur. RP, seçim kampanyalarında her ne kadar manevi kalkınma hamlesinin yapılmasına ve din eğitimiyle ilgili birçok hususu dile getirirse de kendi kurduğu hükümette Milli Eğitim Bakanlığını almamıştır (TBMM, 2015, c. 3, s. 2349-2352).

Dönemin Kültür Bakanlığı politikalarıyla ilgili olarak Bodrum Kalesi ve Trabzon Ayasofya'sı hakkındaki polemikler en çok gündemde kalan konulardır. Yine bu dönemin kültür politikalarıyla ilgili olarak D-8 ülkeleri Kültür Bakanları Toplantısı ve D-8 ülkeleri "I. Kültür ve Sanat Şöleni" yapılmıştır (Refah Partisi, 1997, s.428-429).

Eğitimle ilgili olarak bu dönemde en fazla üzerinde durulan meselelerin başında kesintisiz 8 yıllık eğitim, İmam Hatip Okullarının durumları, din eğitimi ve başörtüsü meselesi gelmektedir.

Öğretmen atamalarıyla ilgili Meclis'te yapılan tartışmalara Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam, atanın 11.000 öğretmen içerisinde 4.000'e yakınının eğitim fakültesi mezunu diğerlerinin de çeşitli fakültelerden mezun olduğunu (TBMM Tutanak Dergisi, 1997, c. 21, s. 218-219) ancak bu atamalarda YÖK'çe denkliği olmayan El-Ezher Üniversitesi gibi üniversitelerden gelen hiç kimsenin atanmadığını belirterek cevap vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1996, c. 17, s.272-274).

28 Şubat 1997'de Genel Kurmay Başkanlığının MGK'da (Milli Güvenlik Kurulu) hükümetin durumuna ilişkin sunduğu 18 maddelik teklif ve tedbirlerin ağırlık noktasını eğitim ve din faktörleri oluşturmaktadır. Nitekim MGK'da Genel Kurmay Başkanlığının hükümete ilişkin verdiği "18 Maddelik Teklif ve Tedbirler" içerisinde eğitimle ilgili olarak tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okulların denetim altına alınıp Milli Eğitim Bakanlığına devrinin sağlanması, 8 yıllık kesintisiz eğitimin tüm yurtda uygulamaya konulması ve Kur'an kurslarının Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğu altında faaliyet göstermeleri, din adamı yetiştirmekle yükümlü Milli Eğitim kuruluşlarının ihtiyaç düzeyinde tutulmaları, kıyafetle ilgili kanuna aykırı olan uygulamalara mani olunması ve Anayasa Mahkemesi kararlarının taviz verilmemesi uygulanması konularına vurgu yapılmıştır (Kazan, 2003, s. 323-324).

RP Eğitim ve Kültür Programlarının Değerlendirilmesi: RP süreci Milli Görüş Hareketi çizgisinin eylem, söylem ve dinamikleriyle en dorukta olduğu dönemdir. Refah-Yol iktidarı da dindar kesimlerin kolektif bilincini siyasi alana sistematik olarak yansıtan bir tecrübe olmuştur.

Milli Görüş Hareketi çizgisinde RP'nin program ve yayınlarında MNP ve MSP'ye göre dini sembol ve kavramları siyasette daha açık bir şekilde yansıttığını göstermektedir. RP'nin özellikle gençlerin yetiştirilmesinde vurguladığı hakkı üstün tutma, nefis terbiyesini esas alma, cihat gayreti içinde, mücahit ruhlu ve maneviyatçı olma mottoları devletin geleneksel ideolojisini zorladığını tezini desteklemektedir.

54. Hükümet koalisyon protokolünde genç nesillerin yetiştirilmesi hususunda Milli Görüş geleneğinin otantik ideolojik algısından farklı olarak manevi ve ahlaki değerlerine bağlı genç yetiştirilmesi yanında "laik, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı" genç prototipi ortaya konmuştur. Bu durumun psikopolitik durumu değerlendirildiğinde RP'nin ideolojik bir yumuşamadan çok,

devletin Atatürkçü ideolojik yapısının temayüllerini manipüle ederek tevil ettiğini göstermektedir.

RP, MSP'nin koalisyon ortağı olduğu hükümetlerde olduğu gibi Refah-Yol Hükümeti'nde de eğitimle ilgili olarak kendisine dolaylı bir etki alanı oluşturmuştur. Ancak RP'nin iktidara gelmesiyle başlayan 28 Şubat süreci ve doğurduğu sonuçlar eğitimin doğrudan odak haline geldiğini göstermektedir. Netice itibarıyla RP'nin Milli Eğitim Bakanlığını almaması öncelik etkisini gösterdiği gibi politik bir tavır olarak da değerlendirilebilir.

28 Şubat'ta MGK'da Genel Kurmay tarafından yapılan öneri maddelerin ağırlık merkezinin eğitim konuları olması iki değerlendirmeyi ön plana çıkarmaktadır. Birincisi, müdahalenin özellikle eğitim düzlemi üzerinden yapılması eğitimin devletin diğer kurumları tarafından da önemle izlendiğini ve hassas bir alan olduğudur. İkincisi de Milli Görüş partileri müdahalenin olduğu zamana kadar ki dönemlerinde eğitimle ilgili önemli adımlar attığı ve karşıt ideolojileri rahatsız ettiği gerçektir.

Kültürle ilgili olarak D-8'ler üzerinden kültür faaliyetlerinin planlanması ümmetçi bir İslami geleneğinin oluşturulması yönünde çalışma yapıldığı değerlendirilmelerini doğrulamaktadır. Yine bu dönemde Meclis'te opera ve bale gibi alanlar hakkında yapılan olumsuz kanaatlerin belirtilmesi RP'nin kültür portföyünü ve milli kültür algısını ortaya koyan önemli unsurlardır.

Fazilet Partisi Eğitim ve Kültür Programları

RP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından 16 Ocak 1998'de kapatılmasından sonra 17 Aralık 1997'de Milli Görüş Hareketi'nin dördüncü partisi Fazilet Partisi siyaset sahnesinde yerini almıştır. Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan'ın RP'nin kapatılma kararıyla beraber siyasi yasaklı hale geldiği FP döneminde insan hakları, demokrasi ve özgürlük söylemleri ağırlıklı olarak gündeme getirilen konulardan olmuştur (Fazilet Partisi, 1998b).

FP bu dönemde Milli Görüş Hareketi çizgisindeki diğer partilerden farklı olarak dinsel öğelerin kullanımını minimize etmiş, eğitimle ve kültür ilgili olan kısmıyla YÖK'ün tutumları, üniversitelerdeki başörtüsü sorunu, zorunlu 8 yıllık kesintisiz eğitimin ve İmam Hatip Okullarının durumları konularına insan hakları ve demokrasi merkezli bir üslup geliştirmiştir.

Milli Görüş Hareketi çizgisinde FP'nin siyasetteki bu yöntem değişikliği parti programına, seçim beyannamesine ve diğer yayınlarına da yansımıştır.

FP parti programında eğitim ile ilgili olarak özellikle dini konulara doğrudan atıf yapılmamış, din eğitiminin bahsi geçmemiş ve manevi eğitim adı altında daha önceki parti programlarında yer alan gençliğin sahip olması gereken dini/ahlaki hasletlere değinilmemiştir (Fazilet Partisi, 1998a).

FP Genel Başkanı Mehmet Recai Kutan'ın 17 Aralık 1998'de yapmış olduğu basın toplantısında Milli Görüş Hareketi'nin ideolojik otantikliğine paralel olarak ilköğretim sistemini eleştirerek İmam Hatip Okullarının orta kısımlarının kapatılması uğruna zorunlu 8 yıllık kesintisiz eğitime geçildiğini ve zorunlu kesintisiz eğitimin geri kalmış eğitim sistemi uygulaması olduğunu ileri sürerek eğitime ilmi ve milli bir anlayış getirilmesi gerektiğini savunmuştur (Fazilet Partisi, 1998b, s. 59-60).

Kutan, eğitimde mesleki ve teknik eğitime önem verilmesinin gerekliliğini öne sürmüştür ancak buna binaen din eğitiminin mesleki eğitim olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Devlete din eğitimi konusunda farklı bir gereklilik yükleyerek devletin toplumda çocuklarının din eğitimi almasını isteyenlere bu imkânı sağlaması gerektiğini ve devletin din eğitiminde İmam Hatip Okullarını desteklemesi gerektiğini ileri sürmüştür (Fazilet Partisi, 1998b, s. 61-63).

FP, 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimi öncesi yayınladığı seçim beyannamesinde eğitim konulu ana başlığı altında Milli Görüş partilerinin daha önceki seçim beyannamelerinden farklılıkla "Genel Olarak Eğitim, Mesleki Eğitim, Din Eğitimi ve Yüksek Öğretim Kurumu" alt başlıkları ile tasnif etmiştir. (Fazilet Partisi, 1999, s. 109-115).

Beynamede eğitimde özgür düşünceli, kendi başına karar verebilen, kendi toplumunun ve evrensel anlayışın ufuklarından haberdar olan, donanımlı, yeterli ve yetenekli kişileri yetiştirmenin önemine ve bu eğitim anlayışının çoğulcu ve katılımcı yönünün geliştirilmesine değinilmiştir (Fazilet Partisi, 1999, s. 109-110).

FP'nin ortaya koyduğu görüşlerde YÖK, hiç olmadığı kadar teferruatlıdır. YÖK başlığının içinde YÖK'ün ideolojik zihniyeti, bilimden uzaklaşması, anti-demokratik uygulamaları ve yeniden yapılandırılması gibi konular dikkat çekmektedir (Fazilet Partisi, 1999, s. 115-117).

FP'nin ortaya koymuş olduğu ifadelerde en çok dikkat çeken alan ise kültür olmuştur. Kültür alanına ise Milli Görüş partilerinin daha önceki seçim beyannamelerindeki açıklamalardan farklı olarak daha uzun yer verildiği ve

bu alanla ilgili somut hedeflerin konulduğu gözlemlenmektedir (Fazilet Partisi, 1999, s. 122-127).

Kültür alanına ilişkin icraat programında ise plastik sanatlar ve klasik Türk-İslam sanatları bağlamında sanat galerilerinin teşvik edileceği, yerli sinemasının destekleneceği, milli musikinin gelişimini amacıyla yeni tarz konservatuarların kurulacağı, tiyatroların gelişiminde rekabetçi bir yapı oluşturulacağı ve milli kültürün temel değerlerinin işleyen animasyon filmlerin destekleneceği değinilen önemli noktalardandır (Fazilet Partisi, 1998a, s.11-12).

FP Eğitim ve Kültür Programlarının Değerlendirilmesi: FP dönemi, Milli Görüş Hareketi çizgisinde söylem, eylem ve üslup bakımından yumuşak tonajlı bir siyasi tutum içinde olduğu sürece karşılık gelmektedir. Her ne kadar yapılan sözlü açıklamalarda Milli Görüş Hareketi'nin siyasi ve ideolojik çizgisine paralel parametrelerin kullandığı gözlemlense de yazılı kaynaklarda bu özellikler açık olarak görülmemektedir.

FP, parti programlarında eğitimin form ve muhteva yönü analiz edildiğinde eğitimin önceki Milli Görüş partilerinin parti programlarında olduğu gibi ekonomi alanından sonra biçim olarak en uzun, içerik olarak da en teferuatlı alan konumunda olduğu gözlemlenmektedir.

Milli Görüş partileri tarafından her dönem eleştirilen kesintisiz 8 yıllık eğitim bu dönemde pedagojik ve istihdam açısından, YÖK'ün ideolojik tutumları ve üniversitelerdeki başörtüsü sorunları da insan hakları ve özgürlükler açısından ele alınarak kritize edilmiştir. Kur'an kurslarının durumları ise FP'nin asgari işlediği konulardan biri olmuştur.

FP'nin parti programı ve seçim beyannamesi analiz edildiğinde konuların RP'ye göre farklı bir yöntemle ele alındığı ve yansıtıldığı gözlemlenmektedir. RP döneminde idealize edilen "Adil Düzen" söylemi, erdemli/şuurlu insan olma özellikleri ve dini motifler FP'nin parti programı ve seçim beyannamesinde işlenmemiş, önceki betimlemelerden farklı olarak hoşgörülü ve barışçıl insan olma özelliği ön plana çıkarılmıştır. Adil Düzen söylemiyle sosyolojik bir karşılık bulan RP, bu söylemle kendi tabanını mobilize etmiş, toplumu da kendisine oy verecek eğilime getirerek siyasal toplumsallaşmayı gerçekleştirmiştir. Ancak 28 Şubat sürecinin etkileri sebebiyle farklı bir strateji izleyen FP'nin söylem ve içerik bakımından bu görünümünden uzak olduğu söylenebilir.

FP, parti programı ve seçim beyannamesinde kültür alanı RP döneminde yapılan makro söylemlerden farklı olarak yerel ve akraba topluluklarla bağlantılı kültürel faaliyetleri kapsayan bir icraat programı hazırlamıştır. Önceki dönemlerde vurgulanan ümmetçi anlayış ise bu dönemde dile getirilmemiştir.

Medya ve kültür araçlarının eleştirildiği önceki Milli Görüş partilerinden farklı olarak FP'nin faaliyet bazında sinema, tiyatro ve müzik alanlarını yerel açılımlarla desteklediği ve "emperyalist" tekelciliğe karşı farklı alternatifler oluşturmaya çalıştığı dikkat çekmektedir.

FP'nin öne sürdüğü vaatler ve siyasi tavır her ne kadar Milli Görüş'ün geleneksel anlayışının dışında kalsa da FP'nin kapatılmasına gerekçe olarak gösterilen "laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerde bulunma" kararı hâkim devlet ideolojisi tavrının baskınlığını ve Milli Görüş Hareketi'ne baskısını göstermektedir.

Saadet Partisi Eğitim ve Kültür Programları

FP'nin 22 Haziran 2001'de kapatılmasının ardından 20 Temmuz 2001'de Milli Görüş Hareketi'nin beşinci partisi olan Saadet Partisi kurulmuştur. Uzun bir süreci içine alan Saadet Partisi dönemi kuruluş yıllarından günümüze gelişen belirgin birçok siyasi olay sebebi ile konjonktürel bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. İlk yıllarında Necmettin Erbakan'ın siyasi yasağının devam etmesi ve aynı toplumsal tabana hitap eden AK Partinin kurulması Saadet Partisinin daha sert ve ayırt edici bir üslup benimsemesine sebep olmuştur.

İlk dönem Saadet Partisi eğitim ve kültür programlarında konu olarak 8 yıllık kesintisiz eğitim, üniversitelerdeki başörtü sorunu, üniversiteye giriş sınavlarındaki katsayı uygulamaları, Kur'an öğretimindeki yaş sınırı ve din eğitimi işlenmiştir (Sadet Partisi, 2001).

Parti programında eğitim ve kültürle ilgili olarak insanlara bazı yüksek değerlerin kazandırılması için eğitim ve öğretime terbiye boyutunun katılması, çağın gereklerine uygun bir eğitim reformunu gerçekleştirilmesi, eğitim ve öğretim özgürlüğü, eğitim kurumlarında insan hakları ve demokrasi ile din kültürü ve ahlak derslerinin okutulmasının zorunluluğu, zorunlu eğitimin 5+3 şeklinde kademelendirilmesi, yükseköğretime fırsat eşitliğinin sağlanması hususları dikkat çekmektedir (Sadet Partisi, 2001, s. 13-15).

Saadet Partisi, 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri öncesi yayınladığı seçim beyannamesinde eğitim ve kültürle ilgili olarak önceki Milli Görüş partilerinde işlenen “Önce Ahlak ve Maneviyat” vurgusuna ek olarak “bilgi” mefhumunu gündeme getirilmiştir (Saadet Partisi, 2002, s. 30).

Saadet Partisi, yayınladığı bu beyanname ile FP’den önceki Milli Görüş partilerinin söylem tarzına tekrar döndüğünü göstermektedir. Yine beyanname konu bazında ekonomik unsurların ağırlıklı olduğu gözlemlenirken kültür alanıyla ilgili olarak teferruatlı bilginin verilmediği dikkat çekmektedir (Saadet Partisi, 2002, s. 36).

Saadet Partisinin (2004) “AB’nin Türkiye İlerleme Raporu” çerçevesinde yapmış olduğu araştırmasının bir kısmı AK Parti iktidarına yönelik kültür eleştirisi barındırmaktadır:

Avrupa Birliği... önce bir ekonomik işbirliği olarak başlayan bu kuruluş, daha sonra bu birlikteliği, siyasi ve sosyo-kültürel alanlara da taşımıştır.

AB’ye uyum çalışmaları sürecinde, Türk milletinin örf ve adetlerinde, ahlaki değerlerinde ve hatta inancında büyük ölçüde değişimler olacağı beklenmesidir (s. 7-10).

Saadet Partisi, eğitim ve kültür alanlarına ilişkin 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri’ne kadar benzer içeriklerden oluşan seçim beyannameleri hazırlamıştır. Ancak meslek liseleri için uygulanan kat sayı uygulamasının değişmesi ve İmam Hatip Liselerinden mezun olanların üniversiteye girişteki engellerinin kalkması, başörtüsü meselesinin çözülmesi, Kur’an eğitiminde ideolojik baskıların önlenmesi eğitim ve kültür alanında yeni mecraların açılması, yeni söylem ve politik tutumların geliştirilmesini sağlamıştır (Saadet Partisi, 2011, s. 40-42).

Dolayısı ile Saadet Partisinin ikinci evresinde eğitim ve kültür alanlarında farklı odaklara eleştiriler getirmeye başlamıştır. Bu yönü ile 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri beyannamesi yaşanan siyasi değişimlere ilişkin çeşitli bulgular sunmaktadır.

Eğitimin temel gayesi geleneksel siyasi yaklaşımda olduğu gibi “ahlaklı ve liyakat sahibi nesiller” yetiştirmek olarak tanımlanmıştır. Eğitim sistemi ve sık değişen Milli Eğitim bakanları için eğitimde kaosun hâkim olduğu ve öğretmen saygınlığının giderek azaldığı ifade edilmiştir. Üniversitelerin toplumsal fayda, kalkınma, bilim ve bilgi üretmek yerine, siyasal kutuplaşmanın

ve çekişmelerin merkezi haline geldiği eleştirisi yapılmıştır. Gerek üniversitelerde gerekse eğitimin diğer kademelerinde nitelik sorunu sıkça dile getirilen konuların başında gelmektedir. YÖK'ün kaldırılması her Milli Görüş partisinde olduğu gibi bu beynamede de yerini alır iken teknoparklar ve buna bağlı olarak iş dünyası ile ilişkiler ilk defa Saadet Partisinin özel gündemi olarak eğitim programlarında yerini almıştır (Saadet Partisi, 2018, s. 131-142).

Her ne kadar kültür alanına ilişkin vaatler beynamede az olsa da kavram olarak “kültür” en fazla kullanılan terimlerin başında gelmektedir. Saadet Partisinin yeni dönem vizyonunda kültür birçok alanı ihtiva eden bir anlam bütünlüğü içerisinde kullanılmıştır. Kültür tematiğinde getirilen eleştirilerin odağında ise kutuplaşma, toplumsal yozlaşma ve aile mefhumunun dejenerasyonu gelmektedir (Saadet Partisi, 2018).

Saadet Partisi Eğitim ve Kültür Programlarının Değerlendirilmesi: Saadet Partisi dönemi, Milli Görüş Hareketi çizgisinde söylem ve eylem bakımından RP ve MSP dönemi dinamiklerinin yeniden harekete geçirildiği otantik bir sürece karşılık gelmektedir.

Saadet Partisi dönemi, hazırlanan seçim beyannameleri çerçevesinde değerlendirildiğinde her genel seçim için farklı parametrelerin ele alındığı gözlemlenmektedir. Özellikle 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri öncesi hazırlanan seçim beyannamesi AKP'ye karşı oluşturulmuş reaksiyonel bir siyasi tavrı yansıtmaktadır.

Saadet Partisi dönemi, eğitim programları açısından değerlendirildiğinde 3 Kasım 2002 seçim beyannamesinde bulunan eğitim kurumlarında insan hakları ve demokrasi derslerinin din kültürü ve ahlak dersleri gibi zorunlu olarak okutulması beyanı Milli Görüş partilerinin yaşadığı fikri, siyasi ve hukuki konjonktürleri ortaya koymaktadır. Yine Saadet Partisinin eğitim alanı ile ilgili ele aldığı meselelerin otantikliğini koruduğu ama biçimsel değişikliklere uğradığı gözlemlenmektedir. Örneğin 3 Kasım 2002 seçim beyannamesinde belirtilen 5+3 eğitim sistemi modeli 12 Haziran 2011 seçim beyannamesinde 4+3+3 şeklinde idealize edilmiştir. Bu eğitim sistemi modelinin ortaya konmasından sonra ifade edilen İmam Hatip Okulları vurgusu ise Saadet Partisinin Milli Görüş Hareketi çizgisindeki kolektif düşüncesinin özünü korunduğu analizini teyit etmektedir.

Diğer yandan Milli Görüş geleneğinde İmam Hatip Okulları tikel ve reel politik bir unsur olmaktan ziyade “manevi kalkınma” bütününe bir parçası

olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla parti programları ve beyannameler beraberce ele alındığında İmam Hatip Okulları sayılarının artması toplumsal yozlaşma, adaletsizlik, değerlerin tahribatı, aile mefhumunun zayıflaması gibi toplumsal/manevi sebepler gösterilerek eğitim ve kültür alanındaki eleştirileri azaltmak yerine artırmıştır.

Saadet Partisi dönemi kültür programları ele alındığında ise FP dönemi ele alınan kültür konularından hiçbirinin gündeme alınmadığı dikkat çekmektedir. Yine bu dönemin kültür alanı ilgili başka bir özelliği konuların yüzeysel ve soyut olarak ele alınmış olmasıdır.

Saadet Partisi döneminde eğitim ve kültür, RP dönemindeki anlayışa tekrar geri dönmüştür. Genç yetiştirme profili tekrar İslami terminoloji üzerinden yapılmaya başlanmış; kültür, İslam'ın şefkat, sevgi ve hoşgörü temellerine dayanan teşekkülü şeklinde tafsil edilmiştir.

Sonuç

Bu makalede, Milli Görüş partilerinin eğitim ve kültür alanlarına ilişkin yaklaşımlarının değerlendirmeleri yapılmıştır. Analizler doğrultusunda kapatılan her Milli Görüş partisinin farklı formlarda yeniden açılması çeşitli farklılıkları, konjonktürüne göre söylem değişikliğine gittiği ve görüş bildirilen alanlarla ilgili dönemsel açıklamaların yapıldığı tespit edilmiştir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında çalışmanın ana merkezini yöntem olarak Milli Görüş partilerinin eğitim ve kültür programlarının konjonktürel değerlendirmesi oluşturmaktadır.

Milli Görüş Hareketi'nin ilk partisi olan MNP'nin politik tutumlarının tevcihini "milli olan" ve "milli olmayan" ayrımı oluşturmaktadır. MNP, eğitim ile "inançlı insan" tipi/profilini oluşturmayı hedeflemektedir. Bu anlayışın makro düzeydeki yansımaları ise "ahlak nizamı" oluşturma projesidir. MNP'nin parti programında tafsile en fazla ağırlık verdiği konu da eğitim olmuştur ve bu alanla ilgili yapmış olduğu açıklamalar partinin kapatılmasında en fazla üstelenen unsurlardır.

MSP'nin eğitim anlayışının temelini "Önce Ahlak ve Maneviyat" sloganı oluşturmaktadır. Milli eğitim ile ulaşılmak istenen ana gaye de "yeni nesillere, milli ahlakın ve manevi hasletlerin intikal ettirilmesi" olarak belirtilmiştir. MSP, programına bu hedefler dâhilinde MNP'ye göre daha açık ve somut hedefler koymuştur. Kültürle ilgili olarak da dönemin en önemli projesi İslam

ülkeleri arasında kurulması düşünülen kültürel işbirliği ve teşkilatıdır. Bu aynı zamanda ümmetçi bir geleneğin takip edildiğinin göstergesi durumundadır.

RP, eğitim alanı ile ilgili olarak diğer Milli Görüş partilerine göre en sistematik çıkışını yapmıştır. RP, "Adil Düzen" projesi kapsamında "İlmi/Ahlaki Düzen" temellendirmesi yapmaya çalışmıştır. Ancak bu projenin "ideal düzen" vurgusu sebebiyle konuları siyaset üstü bir üslup ile ele alması somut, güncel ve politik gündem açısından anlaşılabilir kılmamıştır. Kültürle ilgili olarak da bu dönemde en göze çarpan olaylar D-8 bünyesinde Kültür Bakanlıkları düzeyinde yapılan çalışmalar ve Meclis'te opera ve bale gibi alanlar hakkında yapılan olumsuz kanaatlerin belirtilmesi olmuştur. Bu olgular RP'nin, kültür portföyünü ve milli kültür algısını açıkça ortaya koymaktadır.

Yine bu dönemde yaşanan "28 Şubat post-modern müdahalesi" ve müdahaleye konu olan MGK'da Genel Kurmay tarafından yapılan öneri maddelerinin ağırlıklı olarak eğitim ve kültür üzerinden yapılması Milli Görüş partilerinin bu alanlara ilişkin hem siyasi hem de toplumsal etkiyi sağlayabildiğini göstermektedir.

FP, Milli Görüş geleneğinde farklı bir siyasi tarz ortaya koymuştur. Bu dönem Milli Görüş Partileri açısından dini öğeler minimize edilmiş ve siyasi üslup evrensel değerler üzerinden şekillenmiştir. Kültürle ilgili olarak da edebiyat, folklor, resim, müzik, sinema ve tiyatrunun öneminden ve geliştirilmesinden bahsedilmesi değişimin boyutlarını göstermektedir.

Saadet Partisi döneminde ise eğitim ve kültür iki ayrı evrede değerlendirilmiştir. 12 Haziran 2011 Seçimlerine kadar devam eden ilk evrede RP dönemindeki siyasi tavra tekrar geri dönmüştür. İkinci evre ise Türkiye'de yaşanan siyasal gelişmeler karşısında değişen bir parti vizyonu algısıdır. Bu dönemde eğitim ve kültür alanında Saadet Partisinin belirli kesimleri merkeze almaktan ziyade daha toplumcu, daha geniş kesimlere hitap eden bir bakış açısı ortaya koymaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Tekin'e (2017, s. 224) göre Milli Görüş partilerindeki değişimlerin ana ekseninde Türkiye'de siyasal ve toplumsal alanın maruz kaldığı baskılar vardır. Dolayısı ile partilerin kapatılma gerekçeleri de göz önüne alındığında belli bir siyasi sıkışıklığı gidermek, partilerin üzerine odaklanan tartışmaları aşmak, meşruiyet zeminini korumak ve görüşlerini topluma aktarabilmek için formal yeni terminolojilere başvurduğu değerlendirilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**Analysis of the Education and Culture Programs of
Milli Gorus Parties**

*

Yusuf Yalaniz – Beyhan Zabun

Economic and Social Researches Center, Gazi University

The transition to a multiparty political life in Turkey and the sociological changes experienced after 1950 caused a change in the perception of politics and, along with it, caused the social structure to become active. The clarification of the multi-party political system, an increase in society's effectiveness in politics, and the constitution prepared after the 1960 coup have developed a new understanding of civil society. Milli Gorus Movement, especially this civic mobility and the change in religious-political understanding, with the "Movement of Independents" in 1969, has taken place in Turkey's political history. Later, Milli Gorus parties became coalition partners three times as a result of their historical flow, and once took the task of forming a government. Although Turkey's political life as a coalition party did not stay in power for a long time, the understanding that Milli Gorus parties bring to politics has found a unique response in society and politics.

The leader of the movement, Prof. Dr Necmettin Erbakan, with the idiosyncratic character and style of politics, had brought a distinct aspect to Turkey's politics. The most important factors that led Erbakan to the leadership of the movement and made him an effective actor in politics was his education level, Islamic background, academic and bureaucratic career, leadership qualities, national attitude in evaluating country issues, Islamic collective attitude, and world view (Tekin, 2017, s.240-243).

Although the Milli Nizam Party had a high-level structure and a modern educated team's appearance, it had been closed. Later, Refah Party and Fazilet Party were banned by the Constitutional Court, notably with the claim that they were the focus of religious-political understanding and anti-secular actions. Although the Milli Selamet Party was shut down with the September 12th Military Coup, the party leaders were accused by military courts for putting religious discourses to the fore.

When the party programs, election declarations, coalition protocols, assembly speeches, press statements, and other party official publications are examined in the line from Milli Nizam Party to the Saadet Party, the religious style, grounding, and background are explicitly observed. Hence, the majority of works with the theme of "Milli Gorus" in different fields focused on the contexts of "the phenomenon of religion" and the relationship between religion and politics.

Similar qualities were also analyzed in this study, in which the educational and cultural programs of the Milli Gorus parties were evaluated. However, the centre of gravity of the context is related in a broader literature that corresponds to the "party-society-political" axis rather than a centre where the relationship between religion and politics is constantly engaged.

In this article, the Milli Gorus parties' approaches to the fields of education and culture have been evaluated. According to the analysis, it has been determined that every Milli Gorus party, after closing, reopened in different forms, changed its discourse according to its conjuncture, and periodic statements regarding the areas where opinions were expressed. In light of all these evaluations, the main centre of the study constitutes the cyclic evaluation of the Milli Gorus parties' educational and cultural programs.

The political stance of the Milli Nizam Party, the first political party of the Milli Gorus Movement, constitutes the "milli" and "non-milli" distinction. Milli Nizam Party aims to create a "religious person" type/profile with education. The reflection of this understanding at the macro level is the project of forming a "moral order". Education was also the subject that Milli Nizam Party focused the most on the party program's narrative, and the statements made about this area are the most assumed factors in the party's closure.

The slogan "First, to be Morality and Live by Thinking of the Hereafter." constitutes the basis of the education understanding of Milli Selamet Party. The main goal desired to be achieved through national education is stated as "the transmission of milli morale and thinking of the hereafter traits to the new generations." Milli Selamet Party, within these objectives, has set more clear and concrete goals in its program than Milli Nizam Party. Also, regarding culture, the most important project of the period was the cultural cooperation and organization thought to be established between Islamic countries. This is also an indication that an ummah tradition is followed.

Compared to other Milli Gorus parties, Refah Party had made the most systematic entrance in the field of education. Refah Party, within the scope of the “Just Order” project, had tried to justify the “Knowledge / Moral Order”. However, due to this project’s emphasis on “ideal order”, it’s handling of the issues in a supra-political style did not make it understandable in terms of concrete, current and political agenda. Also concerning culture, the most notable events in this period were the studies conducted at the level of the Ministry of Culture within D-8, and the negative opinions had been expressed in the fields of opera and ballet in the assembly. These facts (clearly) reveal Refah Party’s culture portfolio and national culture perception.

Again, in this period, the “February 28 Post-modern Coup” and the proposal made by the General Staff in the National Security Council subject to the intervention were predominantly based on education and culture, which shows the Milli Gorus parties can provide both political and social impact.

FP has put forward a different political style in the National Vision tradition. In this period, religious elements were minimized in terms of the parties and political style had shaped over universal values. Also, regarding culture, mentioning the importance and development of literature, folklore, painting, music, cinema, and theatre shows the dimensions of change.

During the Saadet Party period, education and culture were evaluated in two different stages. In the first stage, the Refah Party era’s political attitude returned again, which continues until June 12, 2011 elections. The second stage is the perception of a party’s vision of changing in the face of political developments in Turkey. In this period, it was determined that the Saadet Party in the field of education and culture tried to put forward based more on society perspective that appeals to a broader audience rather than focusing on specific segments.

According to Tekin (2017, p. 224), in the main axis of the changes in the Milli Gorus parties was the pressures faced by the political and social fields in Turkey. Therefore, considering the reasons for the closure of the parties, it is evaluated that they resort to new formal terminologies to eliminate a certain political crunch, to overcome the arguments focused on the parties, to protect the legitimacy ground and to convey their views to the society.

Kaynakça / References

- Akpınar, N. (2009). *Maddi-manevi kalkınma: Necmettin Erbakan örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bakacak, Ç. (2010). Türkiye’de İslam’ın siyasallaşma serüveni: Milli Görüş ve partileri. *Doğudan Dergisi*, 15, 54-60.
- Bellamy, R. (2012). Democracy, compromise and the representation paradox: Coalition government and political integrity. *Government and Opposition*, 47(3), 441-465.
- Bozan, İ. (2007). *Devlet ile toplum arasında “bir okul: imam hatip liseleri... bir kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı... İstanbul: TESEV Yayınları*
- Bulaç, A. (2009). *Göçün ve kentin siyaseti (MNP’den SP’ye Milli Görüş partileri)*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Çaha, Ö. (2004). Ana temalarıyla 1980 sonrası İslami uyanış. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık içinde* (s. 476-492). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, R. (2004). Milli Görüş Hareketi. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık içinde* (s. 544-549). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emre, S. A. (2015). *Siyasette 35 yıl (Cilt 1, 2 & 3)*. Ankara: MGV Yayınları.
- Erbakan, N. (1973). *Milli Görüş ve 3. beş yıllık plan*. Ankara: Furkan Yayınevi.
- Erbakan, N. (1975). *Maarif, iç bakış, herkese refah, anahtar ve Milli Görüş-temel görüş*. Ankara: Güneş Matbaacılık.
- Erbakan, N. (1991). *Adil ekonomik düzen*. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- Fazilet Partisi (1998a). *Kalkınma programı “öncü Türkiye için el ele*.
- Fazilet Partisi (1998b). *Türkiye’nin öncelikleri ve temel görüşlerimiz*. Ankara: Semih Ofset Yayıncılık.
- Fazilet Partisi (1999). *Gün ışığında Türkiye “18 nisan 1999 seçim beyannamesi”*.
- Kazan, Ş. (2003). *Refah gerçeği (Cilt 3)*. Ankara: Keşif Yayınları.
- Milli Nizam Partisi (1970a). *Milli Nizam Partisi kuruluş beyannamesi*. Ankara: Nüve Matbaası.
- Milli Nizam Partisi (1970b). *Milli Nizam Partisi programı*.
- Milli Nizam Partisi (1971). *Milli Nizam Partisi 1. Büyük Kongresi*.
- Milli Selamet Partisi (1973). *Milli Selamet Partisi seçim beyannamesi*. İstanbul: Fatih Yayınevi.
- Milli Selamet Partisi (1977). *İnanç ve hamle*. Ankara: Gaye Matbaası.
- Milli Selamet Partisi (1978). *Milli Selamet Partisi 4. büyük kongresi*. Ankara: Elif Matbaacılık.
- Refah Partisi (1990). *Refah Partisi 3. olağan büyük kongresi, genel başkan Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın açış konuşması*.
- Refah Partisi (1991). *20 Ekim 1991 genel seçimi Refah Partisi seçim beyannamesi*.
- Refah Partisi (1997). *İktidarda 1 yıl (RP-DYP koalisyonu icraatları)*.
- Saadet Partisi (2001). *Saadet Partisi programı*.

- Saadet Partisi (2002). *Acil onarım ve atılım programı: Saadet Partisi seçim beyannamesi 3 kısım 2002*''.
- Saadet Partisi (2003). Prof. Dr. Necmettin Erbakan, *Saadet Partisi 1. Olağan Büyük Kongre Konuşması*.
- Saadet Partisi (2004). *AB Türkiye ileleme raporu'nun gerçek yüzü ve gizli tuzaklar*.
- Saadet Partisi (2011). *Geliyoruz! Bolluk, bereket, refah geliyor! "2011 seçim beyannamesi"*.
- Saadet Partisi (2018). *Türkiye Vizyonu: değişim, onarım, yatırım, atılım "seçim beyannamesi 24 haziran 2018 genel seçimleri"*.
- Sarıbay, A. Y. (1985). *Türkiye'de modernleşme din ve parti politikası: Milli Selamet Partisi örnek olayı*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (2004). Milli Nizam Partisi'nin kuruluşu ve programının içeriği. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık içinde* (s. 576-590). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tahhan, M. (2007). *Türkiye eliti araştırmaları, mines'suldan ila Necmeddin Erbakan 1842-2006*. Kuwait: Merkez el-Diraset el-İslamiyye Yayınları.
- TBMM (2012). *Türk parlamento tarihi*. H. E. Bağcı (Dizi Ed.), TBMM - XV. Dönem (1973-1977) Cilt 1-3. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- TBMM (2015). *Koalisyon hükümetleri, koalisyon protokolleri, hükümet programları ve genel kurul görüşmeleri*. İ. Neziroğlu ve T. Yılmaz (Ed.): Cilt 1-3. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları.
- TBMM Tutanak Dergisi (1996). Dönem: 20, Cilt: 17, Birleşim 37, s. 272-274.
- TBMM Tutanak Dergisi (1997). Dönem: 20, Cilt: 21, Birleşim 60, s. 218-219.
- Tekin, A. R. (2017). Türk dış politikasında Prof. Dr. Necmettin Erbakan: Kimlik, siyaset ve dış politika. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(8), 211-246.
- Toprak, B. (2000). Türkiye'de dinin denetim işlevi. *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*. Der. E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Wendt, F. (2013). Peace beyond compromise. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 16(4), 573-593.
- Yavuz, H. (2004). Milli Görüş Hareketi: muhalif ve modernist gelenek. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık içinde* (s. 591-603). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zengin, B. (1995). *Özgürleşerek birlikte yaşamak*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yalanız, Y. ve Zabun, B. (2021). Milli Görüş partilerinin eğitim ve kültür programlarının değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 750-778. DOI: 10.26466/opus.812741